

รายงาน
วิจัย

ประเทศไทยในอนาคต

FUTURE THAILAND

มิติ: สังคม ชนบท ท้องถิ่น

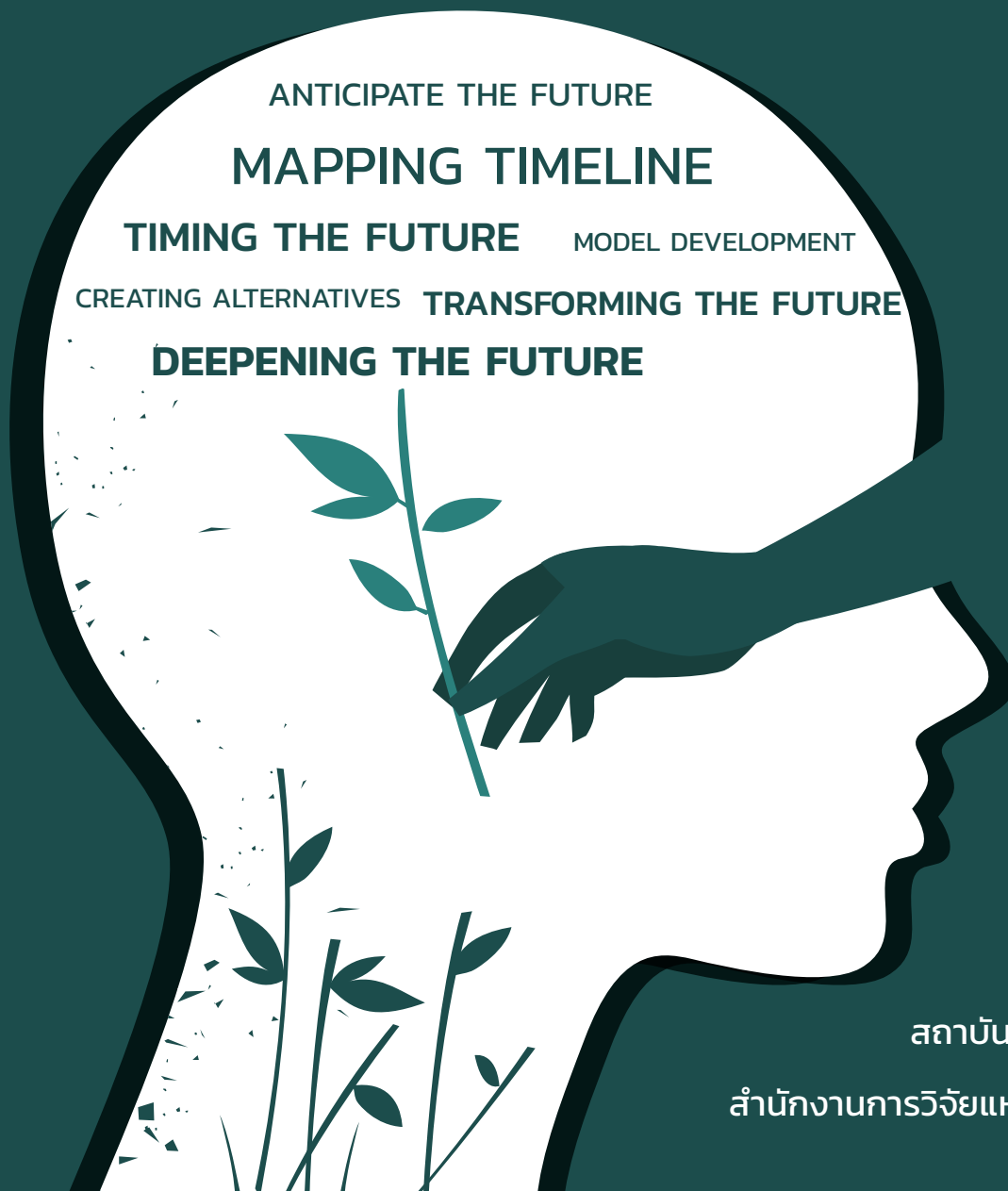
ANTICIPATE THE FUTURE

MAPPING TIMELINE

TIMING THE FUTURE MODEL DEVELOPMENT

CREATING ALTERNATIVES TRANSFORMING THE FUTURE

DEEPENING THE FUTURE

โดย
สถาบันพระปกเกล้า

นำเสนอ
สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.)
2564

คำนำ

การศึกษาอนาคตในปัจจุบันได้มีการขยายตัวอย่างมากโดยเฉพาะในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมา และมีการนำผลการศึกษาไปใช้ประโยชน์ในการจัดทำนโยบายและวางแผนยุทธศาสตร์ต่าง ๆ ทั้งนี้เพื่อนำไปสู่การหาแนวทางพัฒนาในอนาคตและป้องกันความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้น ทั้งนี้การศึกษอนาคตที่เป็นการศึกษาทางวิชาการ เป็นการศึกษาที่ครอบคลุมศาสตร์หลายสาขาแบบบูรณาการ โดยศึกษาถึงความก้าวหน้าของเศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรม เทคโนโลยี และปัจจัยอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนแนวโน้มทางด้านสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรและการเปลี่ยนแปลงของสรรพสิ่ง ตลอดจนพฤติกรรมของมนุษย์ โดยมีเป้าหมายเพื่อสำรวจว่าประชาชนจะอยู่และดำเนินการอย่างไรในอนาคต โดยใช้เทคนิคของการคาดการณ์ที่มาจากเครื่องมือในการศึกษาอนาคต สำหรับประเทศไทยการศึกษาอนาคตของสังคม ชนบท ท้องถิ่นจะทำให้สามารถคาดการณ์สิ่งที่จะเกิดขึ้นและเตรียมการในการรองรับความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้น ตลอดจนสามารถมุ่งเป้าสู่สังคมที่พึงประสงค์ได้ โดยการจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบาย ข้อเสนอเชิงการบริหารจัดการเพื่อเป็นการเตรียมความพร้อม และสามารถจัดทำแผนงาน แผนงบประมาณที่จะทำให้เกิดสังคมที่พึงปรารถนาได้

สถาบันพระปกเกล้าซึ่งเป็นสถาบันวิชาการไทยในกำกับของประธานรัฐสภามีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษาวิจัยทางด้านประชาธิปไตย และส่งเสริมการพัฒนาประชาธิปไตยเล็งเห็นถึงความสำคัญของการศึกษาอนาคตที่จะเป็นประโยชน์ในการเสริมสร้างคุณภาพสังคม อันนำมาสู่สังคมที่ได้รับความเป็นธรรมและมีสันติสุข จึงได้จัดทำโครงการวิจัย เรื่องประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิตินี้ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น ขึ้น ภายใต้การสนับสนุนของสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.)

การศึกษานี้เชื่อว่าจะนำไปสู่การได้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์สำหรับการวางแผนทางนโยบายของประเทศไทย และนำไปสู่การเป็นแนวทางในการออกแบบยุทธศาสตร์เพื่อการขับเคลื่อนประเทศไปสู่สังคมที่มีความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน โดยมีแผนรองรับในอนาคต คณะวิจัยขอขอบคุณผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทุกคน โดยเฉพาะประชาชนที่มีส่วนร่วมในการให้ข้อมูล ร่วมแสดงความคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ขอขอบคุณทีมนักวิชาการที่ช่วยศึกษาและประเมินท้องถิ่นในพื้นที่ต่าง ๆ อย่างรวดเร็ว ทำให้ได้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ โดยเฉพาะเป็นข้อมูลจากพื้นที่ชนบท ประเภทต่าง ๆ อย่างแท้จริง ขอขอบคุณผู้ทรงคุณวุฒิที่ให้โอกาสในการสัมภาษณ์ ทั้งแบบตัวต่อตัวและผ่านระบบสื่อสารทางไกล ทำให้ได้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ยิ่ง ขอขอบคุณคณะวิจัยที่ได้ร่วมกันสรรสร้างงานวิจัยที่เป็นประโยชน์กับประเทศไทย และขอบคุณ สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) ที่ให้การสนับสนุนในการทำการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้

รายนามนักวิจัย

โครงการวิจัย

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น”

1. ศาสตราจารย์พิเศษ นรนิติ เศรษฐบุตร	ที่ปรึกษาโครงการ
2. ศาสตราจารย์ ดร.สมบูรณ์ สุขสำราญ	ที่ปรึกษาโครงการ
3. รองศาสตราจารย์ ดร.นิยม รัฐอมฤต	ที่ปรึกษาโครงการ
4. รองศาสตราจารย์ ดร.ปธาน สุวรรณมงคล	ที่ปรึกษาโครงการ
5. ศาสตราจารย์วุฒิสาร ตันไชย	หัวหน้าโครงการวิจัย
6. นายวิทวัส ชัยภาคภูมิ	คณะวิจัย
7. รองศาสตราจารย์ ดร.อรทัย ก๊กผล	คณะวิจัย
8. ดร.ถวิลวดี บุรีกุล	คณะวิจัย
9. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ทศพล สมพงษ์	คณะวิจัย
10. นางศรีสุวรรณ พยอมยงค์	คณะวิจัย
11. ดร.สตีธร ธนานิธิโชติ	คณะวิจัย
12. นางสาวนุชประภา โมกข์ศาสตร์	คณะวิจัย
13. นางสาวขวัญข้าว คงเดชา	คณะวิจัย
14. นายวิศิษฎ์ ชัชวาลทิพากร	คณะวิจัยและเลขานุการ
15. นางดนยา พลไพรรสรพ์	คณะวิจัยและผู้ช่วยเลขานุการ
16. ดร.สหทัยา วิเศษ	นักวิจัยในพื้นที่
17. นายเพชรมงคล วัศสุวรรณ	นักวิจัยในพื้นที่
18. ดร.ปทุมทิพย์ ม่านโคกสูง	นักวิจัยในพื้นที่
19. นายธนาคาร ผินสู่	นักวิจัยในพื้นที่
20. นายอัศวินท์ ศาสนพิทักษ์	นักวิจัยในพื้นที่
21. ดร.สมนึก จงมีวสิน	นักวิจัยในพื้นที่
22. ผศ.ดร.นฤทธิ์ ดวงสุวรรณ	นักวิจัยในพื้นที่

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	ก
รายนามนักวิจัย	ข
บทที่ 1 บทนำ	1-1
1.1 ความเป็นมาและสภาพปัญหา	1-1
1.2 วัตถุประสงค์การศึกษา	1-7
1.3 ขอบเขตการศึกษา	1-7
1.4 กรอบแนวคิดในการศึกษา	1-9
1.5 กลุ่มเป้าหมายในการศึกษา	1-10
1.6 นิยามศัพท์	1-11
1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	1-13
บทที่ 2 ทบทวนวรรณกรรม แนวคิด และทฤษฎี	2-1
2.1 ทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษาวิจัย	2-1
2.2 ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์สังคม ชนบท ท้องถิ่น	2-7
2.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสังคม ชนบท ท้องถิ่น	2-39
2.4 ตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงสังคมชนบท	2-63
บทที่ 3 ระเบียบวิธีการศึกษา	3-1
3.1 กรอบแนวคิดในการศึกษา	3-3
3.2 ขั้นตอนการดำเนินงาน	3-4
3.3 แผนการดำเนินงานและระยะเวลา	3-16
บทที่ 4 สภาพสังคม ชนบท ท้องถิ่นอดีตถึงปัจจุบัน	4-1
4.1 สภาพสังคม ชนบท ท้องถิ่นในอดีต	4-1
4.2 การเปลี่ยนแปลงของสภาพสังคม ชนบท ท้องถิ่นในอดีตถึงปัจจุบัน	4-3
4.3 สภาพสังคม ชนบท ท้องถิ่นในมิติคุณภาพสังคม	4-12
4.4 ตัวชี้วัดคุณภาพสังคม	4-29
บทที่ 5 ปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคม ชนบท ท้องถิ่น และความเสี่ยงที่คาดว่าจะเกิดขึ้น	5-1
5.1 ปัจจัยภายในที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคม ชนบท ท้องถิ่น	5-1
5.2 ปัจจัยภายนอกที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคม ชนบท ท้องถิ่นไทย	5-14
5.3 ความเสี่ยงที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคม ชนบท ท้องถิ่นไทย	5-44
บทที่ 6 ผลการวิเคราะห์สังคมชนบทท้องถิ่นในมิติคุณภาพสังคมของผู้เชี่ยวชาญกลุ่มต่าง ๆ	6-1
6.1 มิติทางความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคม	6-2
6.2 มิติความสมานฉันท์ทางสังคม	6-24
6.3 มิติการยอมรับการเป็นสมาชิกทางสังคม	6-36
6.4 มิติการเสริมสร้างพลังทางสังคม	6-38
6.5 การสังเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก	6-43
6.6 สรุปผลการศึกษาแนวคิดของผู้เชี่ยวชาญ	6-55

	หน้า
บทที่ 7 การศึกษาสังคม ชนบท ท้องถิ่น ในพื้นที่ชนบท 4 ประเภท	7-1
7.1 การประเมินสถานะชนบทอย่างเร่งด่วนรายพื้นที่	7-1
7.2 สรุปการประเมินสถานะชนบทอย่างเร่งด่วนตามประเภท	7-32
บทที่ 8 พลวัตจากอดีตถึงปัจจุบันที่อาจมีผลต่อแนวโน้มในอนาคต	8-1
8.1 พลวัตระบบของสังคม ชนบท ท้องถิ่น	8-1
8.2 การวิเคราะห์แนวโน้มของตัวแปรที่สำคัญ	8-3
8.3 พลวัตของคุณภาพสังคม	8-5
8.4 การคาดการณ์อนาคตสังคม ชนบท ท้องถิ่น	8-8
บทที่ 9 ฉากทัศน์ของสังคม ชนบท ท้องถิ่น	9-1
9.1 ฉากทัศน์สังคม ชนบท ท้องถิ่นจำแนกตามประเภทของชนบทตามระยะเวลา	9-1
9.2 ฉากทัศน์สังคม ชนบท ท้องถิ่นที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคต	9-6
9.3 แนวทางการลดความเสี่ยงที่จะนำไปสู่ฉากทัศน์ที่พึงปรารถนา	9-11
9.4 แนวทางลดความเสี่ยงและปิดช่องว่างที่จะนำไปสู่สังคมอมทุกข์	9-14
บทที่ 10 แนวทางเลือกสู่อนาคต	10-1
10.1 ด้านความมั่นคงทางเศรษฐกิจสังคม	10-3
10.2 ด้านความสมานฉันท์ทางสังคม	10-8
10.3 ด้านการรวมตัวกันทางสังคม	10-9
10.4 ด้านการสร้างพลังทางสังคม	10-9
บทที่ 11 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	11-1
11.1 สรุปผลการศึกษา	11-2
11.2 อภิปรายผล	11-6
11.3 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย	11-9
11.4 ข้อเสนอแนะเพื่อการศึกษาวิจัยต่อไป	11-14
เอกสารอ้างอิง	อ-1

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและสภาพปัญหา

นับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันสังคม ชนบท ท้องถิ่นมีการเปลี่ยนแปลงไปในมิติต่าง ๆ ทั้งการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากร การอพยพย้ายถิ่นของคนในชนบท การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคม ค่านิยม วัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และพฤติกรรมทางการเมืองของคนในชนบท โดยการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นมาจากปัจจัยต่าง ๆ ทั้งปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกที่เข้ามากระทบ นับตั้งแต่สังคมไทยได้รับอิทธิพลมาจากพลวัตของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2504-2509) จนถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564) ซึ่งครอบคลุมเวลากว่า 60 ปี ที่มีการมุ่งกระจายการพัฒนาเชิงกายภาพอย่างโครงสร้างพื้นฐานและระบบสาธารณสุขูปโภคต่าง ๆ การให้ความสำคัญกับการพัฒนาเศรษฐกิจ การลงทุนในภาคอุตสาหกรรม ปัจจัยดังกล่าว ไม่ว่าจะเป็น นโยบายภาครัฐ การกำหนดแผนการพัฒนาประเทศ การบังคับใช้กฎหมาย การเปลี่ยนแปลงในด้านโครงสร้างพื้นฐาน การเปลี่ยนโครงสร้างประชากร ทำให้การเปลี่ยนแปลงในสังคมชนบทเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง ขณะที่ผลกระทบจากปัจจัยภายนอก เช่น เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน หรือ SDGs กระแสโลกาภิวัตน์ การเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศ (Climate Change) สภาวะเศรษฐกิจ ได้ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิต ความเป็นชนบท รวมถึงทำให้การเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นในอัตราเร่งที่รวดเร็วและรุนแรงมากขึ้น

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นตลอดระยะเวลา 40-60 ปีที่ผ่านมาแสดงให้เห็นถึงผลกระทบในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นบทบาทของชุมชน ตลอดจนความคิดเห็น พฤติกรรมทางการเมืองและค่านิยมของคนในชนบทที่เปลี่ยนไป อย่างไรก็ตามแม้สังคม ชนบท ท้องถิ่นจะอยู่ในช่วงของการเปลี่ยนผ่านสืบเนื่องจากอิทธิพลของปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายใน ทั้งที่ควบคุมได้และที่ควบคุมไม่ได้ แต่การเปลี่ยนผ่านดังกล่าวควรเป็นไปอย่างปราศจากความเสี่ยง รวมถึงควรเป็นการเปลี่ยนแปลงที่ยั่งยืนที่สามารถดำรงไว้ซึ่งอัตลักษณ์สำคัญของสังคมชนบท เพื่อให้ประชาชนมีความพร้อมในการปรับตัว มีภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลงในแต่ละด้าน รวมถึงใช้จุดแข็งของตนเองที่มีเพื่อลดผลกระทบและความเสี่ยงอันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ดังนั้นทำให้จำเป็นต้องมีการศึกษาถึงปัจจัยต่าง ๆ ที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสังคม ชนบท ท้องถิ่นในประเทศไทย

การเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างทางสังคม (Social Structure) และสถาบันทางสังคม (Social Institution) ในอดีต ลักษณะของสังคมชนบทส่วนใหญ่เป็นลักษณะของการอยู่ร่วมกันของกลุ่มคนในเขตพื้นที่ชนบทภายใต้โครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมเดียวกัน วิถีชีวิตของผู้คนที่ยังคงยึดถือขนบธรรมเนียมประเพณีแบบดั้งเดิมและวัฒนธรรมที่ปฏิบัติร่วมกันจนกลายเป็นบรรทัดฐานด้วยความเคยชินมาตั้งแต่สมัยโบราณ มีศาสนาและความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่สืบทอดกันมาเป็นที่พึงทางใจ โดยจะดำเนินชีวิตแบบเรียบง่าย ยึดมั่นศีลธรรมและมีสถาบันทางศาสนาเป็นแบบแผนในการดำเนินชีวิต

ขณะที่สถาบันครอบครัวในสังคมชนบทเป็นหน่วยเศรษฐกิจ ซึ่งฐานะของแต่ละครอบครัวมีความใกล้เคียงกัน ไม่มีใครที่ครอบครองที่ดิน รวมถึงปัจจัยการผลิตอื่น ๆ ที่มากเกินไป สมาชิกในสังคมมีระบบ

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

ความสัมพันธ์แบบเครือญาติ รู้จักและให้ความเคารพกันตามลำดับอาวุโส¹ มีความสัมพันธ์ที่กว้างขวาง การดำเนินวิถีชีวิตของผู้คนมีความใกล้ชิดและมีความรู้สึกถึงความเป็นเจ้าของร่วมกันในสังคม โครงสร้างทางสังคม วัฒนธรรมในชนบท ภูมิปัญญา ความสัมพันธ์แบบเครือญาติ การพึ่งพาอาศัยกัน กลายเป็นทุนทางสังคม (Social Capital) ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการอาศัยอยู่ร่วมกันเป็นชุมชน และเป็นคุณค่าที่ช่วยยึดสังคมชนบทให้ดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน การกระจายถ่ายโอนทรัพยากร การพึ่งพาทรัพยากรในชุมชน กลายเป็นจุดแข็งของสังคมชนบทที่เป็นเสมือนพลังและภูมิคุ้มกันที่ช่วยปกป้องสังคมชนบทให้ดำรงอยู่ได้ท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ ด้วยเหตุนี้สถาบันครอบครัว สถาบันศาสนา สถาบันสังคม จึงเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ทำให้สังคมชนบทสามารถที่จะปรับตัว และมีความพร้อมในการรับมือกับการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ นำไปสู่คุณภาพสังคม (Social Quality) หรือสังคมที่พึ่งพาตัวเอง อาศัยองค์ความรู้ ภูมิปัญญา และค่านิยมดั้งเดิมของสังคมเป็นปัจจัยขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชน²

อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนจากสังคมเกษตรกรรมเข้าสู่สังคมอุตสาหกรรมส่งผลต่อความเป็นชนบท เนื่องจากก่อให้เกิดการอพยพย้ายออกของคนในชนบทเพื่อเข้ามาแสวงหาโอกาสที่ดีกว่าในเมืองอุตสาหกรรมสำคัญ โดย E.S. Lee³ ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับปัจจัยดึงดูดและปัจจัยผลักดัน (Push and Pull Theory) เพื่ออธิบายเกี่ยวกับการอพยพย้ายถิ่น ว่าปัจจัยที่เป็นตัวผลักดันให้เกิดการย้ายถิ่น เช่น ความยากจน การขาดแคลนที่ดิน การมีประชากรมากเกินไป ส่วนปัจจัยดึงดูดให้เกิดการย้ายถิ่น ได้แก่ โอกาสในทางเศรษฐกิจหรือการทำงานที่ดีกว่า ค่าจ้าง เทคโนโลยี ความทันสมัย⁴ ซึ่งการย้ายถิ่นของประชากรในแต่ละพื้นที่ขึ้นกับหลายปัจจัยในประเทศไทยอัตราการย้ายถิ่น พ.ศ. 2561 พบในประชากรกลุ่มอายุระหว่าง 25-59 ปี มากที่สุดอยู่ที่ร้อยละ 2.3 รองลงมาคือกลุ่มอายุ 15-24 ปี ร้อยละ 1.7 และกลุ่มอายุ 0-14 ปี ร้อยละ 0.6 ขณะที่กลุ่มอายุ 60 ปีขึ้นไป ร้อยละ 0.2⁵ ซึ่งประชากรที่อาศัยอยู่ในเขตชนบทหรือนอกเขตเทศบาลมีโอกาสมากกว่าประชาชนที่อาศัยอยู่ในเมืองหรือในเขตเทศบาล ใน พ.ศ. 2560 มีประชากรที่ย้ายถิ่นจำนวน 5.69 แสนคน ส่วนใหญ่เข้ามาทำงานในภาคอุตสาหกรรม เช่น การเป็นลูกจ้างเอกชน ลูกจ้างภาครัฐ และประกอบธุรกิจส่วนตัว⁶ จึงเห็นได้ว่าโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนไปทำให้ประชากรในวัยแรงงานอพยพเข้ามาหางานทำในเมืองมากขึ้น การอพยพเข้ามาทำงานในเมืองของคนชนบทส่งผลให้แนวโน้มของจำนวนประชากรที่ทำการเกษตรและการถือครองที่ดินเพื่อทำเกษตรกรรมลดลง เนื่องจากผันตัวมาเป็นแรงงานในภาคอุตสาหกรรมและภาคบริการ โดยสำนักงานสถิติแห่งชาติระบุสัดส่วนแรงงานในภาคการเกษตร ตลอดช่วง 20 ปีที่ผ่านมาพบว่าแรงงานภาคเกษตรมีแนวโน้มลดลงอย่างต่อเนื่อง กล่าวคือ ในปี 2533 แรงงาน ในภาคการเกษตรมีสัดส่วนสูงถึงร้อยละ 63.3 ของผู้มีงานทั้งหมด แต่ในปี 2555 สัดส่วนกลับลดลงเหลือเพียงร้อยละ 42.1 หรือมี

¹ อนุชา พลกุล. (2018). แนวทางการพัฒนาการเมืองการปกครองในสังคมชนบทสมัยใหม่. วารสารรัชต์ภาคย์ ปีที่ 12 ฉบับ 26 พฤษภาคม-สิงหาคม 2018 TCI กลุ่มที่ 2 มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

² ถวิลวดี บุรีกุล และรัชชิตี แสงมเหษณ์. (2561). คุณภาพสังคมและความเป็นประชาธิปไตยกับความสุขของคนไทย. สถาบันพระปกเกล้า.

³ ศูนย์บริการวิชาการแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (2554). โครงการเตรียมการรองรับการเคลื่อนย้ายของแรงงานสู่การเป็นประชาคมอาเซียน. สืบค้นจาก http://www.mol.go.th/sites/default/files/downloads/pdf/6._bththii_2_krbaenwkhidaelawithiikaarsueksaa.pdf

⁴ เฟิ่งอ่าง

⁵ สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2561). การสำรวจการย้ายถิ่นของประชากร พ.ศ. 2561. สืบค้นจาก <http://www.nso.go.th/sites/2014/Pages/สำรวจ/ด้านสังคม/ประชากรและสังคม/การย้ายถิ่นของประชากร.aspx>

⁶ เฟิ่งอ่าง

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

จำนวนลดลงโดยเฉลี่ยประมาณ ปีละ 150,000 คน⁷ นอกจากนี้ ยังพบว่ากลุ่มแรงงานอายุ ตั้งแต่ 40 ปีขึ้นไป มีแนวโน้มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง แต่กลุ่มแรงงานที่มีอายุตั้งแต่ 15 -39 ปี กลับมีแนวโน้มลดลง โดยเฉพาะกลุ่มแรงงานรุ่นใหม่ที่มีอายุระหว่าง 15 - 24 ปี ที่มีแนวโน้มลดลงอย่างรวดเร็ว⁸

นอกจากนี้ทรัพยากรถูกรวบครองโดยกลุ่มนายทุน ก่อให้เกิดการดูดทรัพยากรจากชนบท เพื่อตอบสนองต่อความต้องการของเมือง ไม่ว่าจะเป็น แรงงาน ทรัพยากรทางธรรมชาติ ผลผลิตทางการเกษตร ทำให้ชนบทอ่อนแอลง เนื่องจากราคาพืชผลทางการเกษตรต้องขึ้นกับราคาในตลาดโลก และบางครั้งก็ส่งผลทำให้เกิดปัญหาการขาดแคลนทางเกษตรตกต่ำ รวมถึงปัญหาขาดแคลนที่ดินทำกิน ซึ่งกลายเป็นภัยคุกคามต่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจของประชาชนในชนบทมาจนถึงปัจจุบัน

ขณะที่การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรเป็นไปอย่างรวดเร็ว ไม่ว่าจะเป็นอัตราการเกิดที่ลดลง อัตราการเสียชีวิตที่เพิ่มขึ้น ทำให้โครงสร้างสังคมในชนบทเปลี่ยนไปจากเดิม ผลสำรวจจำนวนประชากร ใน พ.ศ. 2557 พบว่าประเทศไทยมีประชากรในเขตเมืองประมาณ 30 ล้านคน และประชากรในเขตชนบท มีประมาณ 34 ล้านคน⁹ แต่ในปัจจุบันจำนวนประชากรที่อาศัยอยู่ในเมืองเพิ่มขึ้นเป็น 37 ล้านคน และประชากรที่อาศัยอยู่ในชนบทลดลงเหลือ 29 ล้านคน¹ แสดงให้เห็นว่าในระยะเวลาเพียง 5 ปีประเทศไทย มีอัตราการลดลงของประชากรที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ชนบทอย่างต่อเนื่อง ซึ่งเป็นผลกระทบมาจากนโยบาย การพัฒนาเศรษฐกิจของภาครัฐ ปัญหาความยากจน การดูดทรัพยากรเพื่อตอบสนองต่อการพัฒนาเมือง ที่ทำให้เกิดการอพยพย้ายถิ่นเข้ามาหางานทำในเมืองของคนในชนบท อีกทั้งการเปลี่ยนโครงสร้างประชากรเข้าสู่ สังคมผู้สูงอายุ (Aging Society) อาจส่งผลต่อโครงสร้างประชากรในพื้นที่ชนบท และส่งผลกระทบต่อสัดส่วน แรงงานในภาคเกษตร โดยจากการสำรวจมูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทยชี้ว่าในอีก 5 ปี ประเทศไทย จะมีสัดส่วนประชากรที่มีอายุ 60 ปี ขึ้นไปเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 20 ของจำนวนประชากรทั้งหมด และในอีกไม่ถึง 20 ปีข้างหน้า ประชากรที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป จะเพิ่มขึ้นไปเป็นร้อยละ 30³ หรือประมาณ 1 ใน 3 ของจำนวน ประชากรทั้งประเทศ

ขณะที่ปัจจัยอื่น ๆ ที่ส่งผลให้แรงงานในภาคการเกษตรลดลงโดยเฉพาะแรงงานที่อยู่ในวัยทำงาน เกิดจากต้นทุนการผลิตที่สูงขึ้นทุกปีโดยเฉพาะต้นทุนการใช้สารเคมี รวมถึงต้นทุนค่าจ้างแรงงาน ความเสี่ยง เกี่ยวกับการทำเกษตร เช่น ภัยธรรมชาติ ราคาผลผลิตทางการเกษตรในตลาดโลก เป็นต้น ซึ่งส่งผลกระทบต่อความ มั่นคงในอาชีพและฐานะทางเศรษฐกิจของประชาชนในชนบท ทำให้ในอนาคตสังคมชนบทมีแนวโน้ม ขาดแคลนแรงงานรุ่นใหม่ ๆ

ในเชิงเศรษฐกิจสังคมชนบทยังพบปัญหาความยากจนและปัญหาความเหลื่อมล้ำ จากรายงานการ วิเคราะห์สถานการณ์ความยากจน และความเหลื่อมล้ำในประเทศ ปี พ.ศ. 2560 โดยสำนักงานคณะกรรมการ พัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ รายงานว่า ความยากจนยังคงกระจุกตัวหนาแน่นอยู่ในภาคใต้ ภาค ตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคเหนือ และอยู่ในเขตชนบทมากกว่าเขตเมือง โดยในปี 2560 มีสัดส่วนคนจน ร้อยละ 11.84 ร้อยละ 11.42 และร้อยละ 9.82 ของประชากรในแต่ละภาคตามลำดับ¹⁰ และเมื่อพิจารณาแยก

⁷ กรวิทย์ ต้นศรี. (2556). *แรงงานกับการเปลี่ยนแปลงของภาคการเกษตรไทย*. ธนาคารแห่งประเทศไทย สืบค้นจาก

https://www.bot.or.th/Thai/MonetaryPolicy/NorthEastern/DocLib_Research/04-Labor%20with%20Agri%20Changing.pdf

⁸ เพิ่งอ้าง

⁹ เพิ่งอ้าง

¹⁰ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2561. *รายงานการวิเคราะห์สถานการณ์ความยากจน และความเหลื่อมล้ำในประเทศ ปี พ.ศ. 2560*. สืบค้นจาก <http://social.nesdb.go.th/social/Portals/0/รายงานสถานการณ์ความยากจนและเหลื่อมล้ำ%20ปี%202560.pdf>

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

พื้นที่เมืองและชนบท พบว่า คนจนในเมือง และชนบท คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 6.05 และร้อยละ 9.82 ตามลำดับ¹¹ ปัญหาความยากจนในภูมิภาค ส่วนหนึ่งเป็นผลจากสภาพภูมิประเทศที่ไม่เอื้ออำนวยต่อกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ก่อให้เกิดรายได้สูง ซึ่งส่งผลต่อการมีงานทำ การมีรายได้ และรวมถึงการยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในพื้นที่ รวมทั้งปัญหาการเข้าถึงโครงสร้างพื้นฐาน การศึกษา ที่ส่งผลต่อความยากจนของคน นอกจากนั้นยังพบว่าคนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจที่ไม่ดีส่วนใหญ่เป็นผู้ที่ทำงานในสาขาเกษตรกรรม โดยเมื่อพิจารณาค่าจ้างแรงงาน พบว่า แรงงานในภาคเกษตรกรรมได้รับค่าจ้างที่ต่ำมาโดยตลอด โดยในปี 2556 ค่าจ้างแรงงานภาคเกษตรเท่ากับ 5,574 บาทต่อเดือน และเพิ่มเป็น 5,772 บาทต่อเดือนในปี 2560 โดยค่าจ้างดังกล่าวไม่เคยเพิ่มขึ้นเกินกว่า 6,000 บาทเลยในตลอดระยะเวลา 5 ปีที่ผ่านมา¹² ขณะที่ค่าจ้างแรงงานภาคอุตสาหกรรม และภาคบริการเพิ่มขึ้นเฉลี่ยร้อยละ 2.2 และ 1.5ต่อปี ตามลำดับ โดยในปี 2560 ค่าจ้างแรงงานในภาคอุตสาหกรรมอยู่ที่ 12,532 บาทต่อเดือน และค่าจ้างแรงงานในภาคบริการอยู่ที่ 14,867 บาทต่อเดือน¹³

ขณะที่ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความมั่นคงในด้านต่าง ๆ ของสังคมชนบท โดยประเทศไทยเป็นประเทศที่มีความหลากหลายทางชีวภาพที่มีความสำคัญสูงสุด 1 ใน 8 อันดับแรกของโลก¹⁴ เนื่องจากตั้งอยู่ในโซนร้อนเหนือเส้นศูนย์สูตรเล็กน้อยและอยู่ติดทะเล อย่างไรก็ตาม ทรัพยากรธรรมชาติมีแนวโน้มที่จะลดลงอย่างต่อเนื่อง ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อวิถีชีวิต โครงสร้างทางสังคม อัตราประชากร ซึ่งการลดลงของทรัพยากรธรรมชาตินั้นเกิดจากการขยายตัวของเมือง การเพิ่มจำนวนประชากรที่ส่งผลต่ออัตราบริโภคที่เพิ่มขึ้น การเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิต และการเข้ามาของเทคโนโลยีทางการเกษตร เป็นต้น จากข้อมูลของกรมป่าไม้รายงานว่าในปี พ.ศ. 2516 หรือประมาณ 40 กว่าปีที่แล้ว ประเทศไทยมีเนื้อที่ป่าไม้ 138,566,875 ไร่ หรือคิดเป็นร้อยละ 43.21 ของเนื้อที่ทั้งประเทศ ในขณะที่ปี พ.ศ. 2561 มีเนื้อที่ป่าไม้เพียง 102,488,302 ไร่ หรือร้อยละ 31.68 ของเนื้อที่ทั้งประเทศ¹⁵ ซึ่งลดลงไปถึง 36,078,573 ไร่ ทั้งนี้การลดลงของพื้นที่ป่าเกิดจากหลายสาเหตุ อาทิ การเพิ่มของจำนวนประชากรทำให้มีความต้องการใช้ทรัพยากรเพิ่มขึ้นในหลายๆ ด้าน เช่น การสร้างที่อยู่อาศัย โครงสร้างพื้นฐาน การผลิตสินค้าในภาคอุตสาหกรรม เช่น การผลิตกระดาษ เฟอร์นิเจอร์¹⁶ เป็นต้น ขณะที่การเกษตรเพื่อยังชีพทำให้เกิดการบุกรุกพื้นที่ป่าเพิ่มขึ้น การลดลงของพื้นที่ป่าส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางอาหาร ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ชนบท และอาจเป็นปัจจัยกำหนดโครงสร้างทางสังคมของชนบทวิถีชีวิต ค่านิยม และอื่น ๆ

ขณะที่การถือครองที่ดินทางการเกษตรมีแนวโน้มลดลงอย่างต่อเนื่อง กล่าวคือ นับตั้งแต่ พ.ศ. 2551 ถึง พ.ศ. 2560 พบว่าสัดส่วนของเนื้อที่ถือครองทางการเกษตรลดลงจาก 149,794,208 ไร่ ในปีพ.ศ. 2551

¹¹ เฟิงอ่าง

¹² เฟิงอ่าง

¹³ เฟิงอ่าง

¹⁴ สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ. (2554). ยุทธศาสตร์งานวิจัยของประเทศไทย การพัฒนาคุณค่าความหลากหลายทางชีวภาพ (พ.ศ. 2555-2559) และโปรแกรมทรัพยากรชีวภาพภายใต้แผนกลยุทธ์การวิจัยและพัฒนา สวทช. ระยะที่ 2 พ.ศ. 2554-2559. สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ. สืบค้นจาก <https://www.nstda.or.th/>

¹⁵ กรมป่าไม้. (2562). เนื้อที่ป่าไม้ของประเทศไทย ปี พ.ศ. 2516 – 2561. สืบค้นจาก <http://forestinfo.forest.go.th/55/Content.aspx?id=72>

¹⁶ มูลนิธิสิบลี นาคาเสถียร. (2561). รายงานสถานการณ์ป่าไม้ไทย 2560-2561. สืบค้นจาก <https://www.seub.or.th/document / สถานการณ์ป่าไม้ไทย/รายงานสถานการณ์ป่าไม้-6/>

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

เหลือ 149,253,717 ไร่ ในปี พ.ศ. 2560 ที่นำลดลงจาก 70,858,141 ไร่ เหลือ 68,728,288 ไร่¹⁷ ดังนั้น ในระยะเวลา 10 ปีที่ผ่านมาการถือครองพื้นที่ทางการเกษตรลดลงถึง 540,491 ไร่ และจำนวนการใช้ที่นำลดลงประมาณ 2,129,853 ไร่¹⁸ จึงแสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงการถือครองพื้นที่เกษตรกรรมที่เป็นปัจจัยสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ การลดลงของการใช้ที่ดินในภาคเกษตร การเติบโตของเทคโนโลยี ทำให้อัตราเร่งของความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นเร็วกว่าในอดีตซึ่งส่งผลต่อความมั่นคงของสังคม ชนบท ท้องถิ่น

ในด้านการเมืองเกี่ยวกับการกระจายอำนาจมีความสำคัญต่อการพัฒนาชนบท เนื่องจากเป็นเครื่องมือในการทำให้ประชาชนเข้าถึงทรัพยากรและบริการสาธารณะที่สำคัญของรัฐ ไม่ว่าจะเป็น การศึกษา การประกันสุขภาพ การเข้าถึงโครงสร้างพื้นฐาน การประกอบอาชีพ และโอกาสทางเศรษฐกิจ ซึ่งสามารถทำให้ปัญหาความยากจน การไร้ที่ดินทำกิน การอพยพย้ายถิ่นเพื่อเข้ามาหางานทำในเมืองลดลงได้ อย่างไรก็ตามนับตั้งแต่อดีตกฎหมายของไทยยังไม่ได้ให้ความสำคัญต่อการกระจายอำนาจไปสู่ชนบทมากนัก ส่งผลให้การกระจายการพัฒนาของรัฐยังขาดความครอบคลุมทั่วถึงพื้นที่ในถิ่นทุรกันดารและห่างไกล การพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชนบทจึงเกิดขึ้นไม่มากนัก

ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมชนบทส่วนหนึ่งจึงมีสาเหตุมาจากปัญหาเชิงโครงสร้างภายในระบบบริหารราชการไทย กล่าวคือ กฎหมายสำหรับดำเนินภารกิจต่าง ๆ นั้นยังคงมีลักษณะกระจุกตัวอยู่ที่ระบบบริหารราชการส่วนกลางในส่วนของ “กรม” ขณะเดียวกัน กรมส่วนกลางซึ่งถืออำนาจอยู่นั้นมักจะไม่ค่อยมีการ “แบ่งอำนาจ” (Deconcentration) ไปยังระบบบริหารราชการส่วนภูมิภาคในระดับจังหวัดและอำเภอ และการ “โอนอำนาจ” (Devolution) ไปยังระบบบริหารราชการส่วนท้องถิ่น¹⁹ ทำให้รูปแบบระบบบริหารเช่นนี้ ส่งผลกระทบต่อการจัดทำบริการสาธารณะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เนื่องจากบริการสาธารณะที่ไม่มีการถ่ายโอนให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ไม่ว่าจะเป็นด้านโครงสร้างพื้นฐาน ด้านงานส่งเสริมคุณภาพชีวิต ด้านการจัดระเบียบชุมชน/สังคมและการรักษาความสงบเรียบร้อย ด้านการวางแผน การส่งเสริมพาณิชย์กรรม และการท่องเที่ยว และด้านศิลปวัฒนธรรม จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น²⁰

นอกจากนี้การผูกขาดอำนาจไว้ที่ส่วนกลาง ไม่ว่าจะเป็นอำนาจทางเศรษฐกิจ อำนาจทางการเมือง และข้อมูลข่าวสาร ส่งผลต่อพฤติกรรมความคิดทางการเมืองของคนในชนบทที่ต้องการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง และต้องการให้มีกระจายอำนาจมากขึ้น โดยรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 ได้ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วม การเลือกตั้งในระดับท้องถิ่น การกระจายอำนาจไปสู่ท้องถิ่น และความเป็นอิสระของท้องถิ่นในด้านต่าง ๆ มากขึ้น นอกจากนี้ การศึกษาวิจัยส่วนใหญ่พบว่า คนที่มีการศึกษาสูง มีฐานะทางเศรษฐกิจดี และอาศัยอยู่ในเขตเมืองในประเทศไทยมักให้ความสำคัญกับการออกไปใช้สิทธิลงคะแนนเลือกตั้งน้อยกว่าคนที่มีการศึกษาน้อย มีฐานะทางเศรษฐกิจไม่ค่อยดี และอาศัยอยู่ในเขตชนบท²¹ จึงแสดงให้เห็นว่า คนในชนบทมีการเปลี่ยนแปลงในด้านความคิด ค่านิยม และพฤติกรรมทางการเมือง ดังนั้น การกระจายอำนาจสามารถ

¹⁷ สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2561). สถิติการใช้ที่ดิน จำแนกเป็นรายภาคและจังหวัด พ.ศ. 2551-2560. สืบค้นจาก

<http://statbbi.nso.go.th/staticreport/page/sector/th/11.aspx>

¹⁸ เฟิงอ่าง

¹⁹ วสันต์ เหลืองประภัสร์. (2559). การรวมศูนย์อำนาจและการกระจายอำนาจกับการบริหารราชการแผ่นดินไทย: การทบทวนแนวคิด ข้อถกเถียงและข้อพิจารณาเพื่อการปฏิรูป. สถาบันพระปกเกล้า.

²⁰ ตระกูล มีชัย. (2559). การปฏิรูปประเทศด้านการกระจายอำนาจ การจัดการบริการสาธารณะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น. สถาบันพระปกเกล้า.

²¹ สติธ รัตนวิจิตร. (2550). พฤติกรรมนิยม และสถาบันนิยมในการเมืองเรื่องการเลือกตั้งของไทย. วารสารสถาบันพระปกเกล้า ปี 2550.

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

นำมาสู่พื้นที่ทางการเมืองในระดับท้องถิ่น อีกทั้งยังก่อให้เกิดการจัดความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนชนบทกับนักการเมืองหรือพื้นที่ทางการเมืองผ่านการเลือกตั้ง ตลอดจนกระบวนการจัดทำแผนงบประมาณท้องถิ่น สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ทำให้เกิดพื้นที่ความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนในชุมชนกับการเมือง²² ซึ่งมีผลต่อพฤติกรรมและความคิดทางการเมืองของคนในชนบทโดยการออกมาเคลื่อนไหวต่อต้านหรือสนับสนุนกลุ่มทางการเมืองของคนในชนบทสะท้อนให้เห็นถึงพฤติกรรมทางการเมืองที่เปลี่ยนไป ซึ่งการศึกษาความคิดและพฤติกรรมทางการเมืองเป็นปัจจัยสำคัญในการทำความเข้าใจการเปลี่ยนแปลงของสังคม ชนบท ท้องถิ่นในอนาคต

ขณะที่การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี การสื่อสารในยุคดิจิทัล และความก้าวหน้าของเทคโนโลยี AI ได้เข้ามามีบทบาทในการพัฒนาและขับเคลื่อนเศรษฐกิจของประเทศที่ทำให้เกิดการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน เนื่องจากทำให้เกิดการผลิตสินค้า บริการและสิ่งอำนวยความสะดวกในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็น การศึกษา การขนส่งคมนาคม โลจิสติกส์ การรักษาพยาบาล การติดต่อสื่อสาร การเข้าถึงข้อมูล ฯลฯ อย่างไรก็ตามการนำเทคโนโลยีเข้ามาใช้มากเกินไปอาจส่งผลทำให้รูปแบบการดำเนินชีวิตของคนในชนบทเปลี่ยนไป และอาจทำให้อัตลักษณ์และคุณค่าของชนบทถูกลดความสำคัญลง กล่าวคือ อุตสาหกรรมทางการเกษตรที่เข้ามาแทนที่การทำเกษตรกรรมแบบดั้งเดิมในพื้นที่ชนบท การทำเกษตรอัจฉริยะ หรือ Smart Farming ที่มีการใช้เครื่องจักรกลทางการเกษตรและการหุ่นยนต์เพื่อประสิทธิภาพการผลิต²³ การใช้เทคโนโลยีชีวภาพ (Biotechnology) การตัดต่อพันธุกรรมกับพืชชนิดต่าง ๆ การใช้ยาฆ่าแมลงและสารเคมีในการทำเกษตร รวมถึงการเร่งการเจริญเติบโตในพืชและสัตว์ อาจส่งผลต่อความปลอดภัย และกระทบต่อห่วงโซ่อาหารรวมถึงระบบนิเวศในอนาคต

ในปัจจุบันเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence) หรือ AI กำลังเข้ามามีบทบาทมากขึ้น ซึ่งในหลายประเทศมีการนำ AI มาใช้ในหลายด้าน อาทิ ด้านโลจิสติกส์ ด้านการศึกษา ด้านการเงินและการธนาคาร ด้านอสังหาริมทรัพย์ และด้านสุขภาพ ดังนั้นในอนาคตแรงงานไทยมีความเสี่ยงที่งานจะถูกทดแทนด้วย AI²⁴ ซึ่งกลุ่มแรงงานที่จะได้รับผลกระทบอันดับแรก ได้แก่ กลุ่มอุตสาหกรรมหนัก กลุ่มสุขภาพ การท่องเที่ยว และการเกษตร²⁵

นอกจากนี้ความก้าวหน้าของเทคโนโลยีอาจนำวัฒนธรรมของตะวันตกเข้ามาในสังคมชนบทมากขึ้น ซึ่งอาจกระทบต่อแบบแผนการดำเนินชีวิตแบบพึ่งพาอาศัยกันภายในสังคม ก่อให้เกิดลักษณะความเป็นอยู่แบบชุมชนเมือง และการหันมาพึ่งพิงระบบเศรษฐกิจแบบตลาด ซึ่งอาจทำให้ชนบทแบบดั้งเดิมหายไปจากสังคมไทย การเติบโตของเทคโนโลยียังเป็นปัจจัยดึงดูดให้เกิดการอพยพออกจากชนบทเพื่อมาหาความสะดวกสบายในเมือง ก่อให้เกิดมลพิษทั้งในดิน น้ำ อาหาร และอากาศ ตลอดจนปัญหาขยะ ที่ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศ และสิ่งแวดล้อม

ดังนั้น จะเห็นว่านับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันสังคม ชนบท ท้องถิ่น มีการเปลี่ยนแปลงมาโดยตลอด ทั้งในด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคม วัฒนธรรม ความคิดทางการเมือง โครงสร้างประชากร ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม การเปลี่ยนแปลงด้านเทคโนโลยี นโยบายภาครัฐ การเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ ฯลฯ ที่จะส่งผลกระทบต่อ

²² ประภาส ปิ่นตบแต่ง. (2558). การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจการเมืองในชุมชนชนบท และการปรับตัวของชาวนา. วารสารพัฒนาสังคม 16(1): 29-63.

²³ Ourgreenfish the digital marketing. 2019. บทบาทของ AI ต่อปัจจัยด้านอาหารและการเกษตรเป็นอย่างไร. สืบค้นจาก <https://blog.ourgreenfish.com/บทบาทของ-ai-ต่อปัจจัยด้านอาหารและการเกษตร>

²⁴ ณัฐสิริ รักษ์เกียรติวงศ์ และกชกร ความเจริญ. 2561. ปรับตัวรับโลกการทำงานร่วมกับ AI ในอนาคต. สืบค้นจาก <https://tdri.or.th/2018/07/career-with-ai/>

²⁵ ไทย พีบีเอส. 2561. เกิดอะไรขึ้น? เมื่อ AI อยู่ใกล้คนไทยแค่เอื้อม. สืบค้นจาก <https://news.thaipbs.or.th/content/272540>

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

ความมั่นคงต่อสังคมชนบทของประเทศในอนาคต ซึ่งการเปลี่ยนแปลงที่ไม่สามารถคาดการณ์ได้นั้นอาจก่อให้เกิดปัญหาในการหามาตรการในการรองรับการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้น โดยเฉพาะเป้าหมายตามยุทธศาสตร์ในอีก 20 ปี ก็อาจจะประสบปัญหาในการบริหารจัดการได้ ดังนั้น เพื่อให้การบริหารประเทศในอนาคตเป็นไปในทิศทางที่พึงประสงค์ จึงต้องทำการศึกษาการเปลี่ยนแปลงของสังคม ชนบท ท้องถิ่นในประเทศไทยในระยะ 5 ปี 10 ปี 15 ปี และ 20 ปีข้างหน้า เพื่อคาดการณ์อนาคตและหามาตรการและนโยบายต่าง ๆ มารองรับทิศทางการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้น สถาบันพระปกเกล้าจึงต้องการศึกษาวิจัยในประเด็นประเทศไทยในอนาคต สังคม ชนบท ท้องถิ่นเพื่อนำเสนอฉากทัศน์ของสังคม ชนบท ท้องถิ่นเพื่อเตรียมความพร้อม และนำเสนอมาตรการในการรับมือกับสถานการณ์ต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้น

1.2 วัตถุประสงค์การศึกษา

1. เพื่อศึกษาสภาพของสังคม ชนบท ท้องถิ่นในอดีตและปัจจุบัน
2. เพื่อจัดทำฉากทัศน์ของสังคม ชนบท ท้องถิ่น ที่จะเกิดขึ้นในอนาคต และศึกษาถึงความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้นจากฉากทัศน์ดังกล่าว
3. เพื่อนำเสนอกรอบนโยบายที่เหมาะสมเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงและลดความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้นในอนาคต

1.3 ขอบเขตการศึกษา

ขอบเขตด้านเนื้อหาและแนวคิดในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีขอบเขตด้านเนื้อหาที่จะทำการศึกษา โดยปัจจัยและตัวแปรที่มีอิทธิพลต่อพลวัตการเปลี่ยนแปลงสังคม ชนบท ท้องถิ่น ออกเป็น 3 ปัจจัยหลักๆ ได้แก่

ตัวแปรด้านบริบทสังคม มีขอบเขตการศึกษา 4 ตัวแปร คือ ประกอบด้วย โครงสร้างทางสังคมและเศรษฐกิจ การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตและวัฒนธรรม ประชากรและระบบนิเวศ

ปัจจัยภายใน มีขอบเขตการศึกษาตัวแปรคือ ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย แผนปฏิรูป แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ นโยบายรัฐ

ปัจจัยภายนอก มีขอบเขตการศึกษาตัวแปร คือ การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ โรคอุบัติใหม่ การเปลี่ยนแปลงระเบียบโลกด้าน การเมือง เศรษฐกิจ และสังคม การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีและการพลิกผันทางดิจิทัล โลกาภิวัตน์

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคม ชนบท ท้องถิ่นมีขอบเขตที่จะทำการศึกษาและวิเคราะห์ตัวแปรด้านต่าง ๆ แบ่งเป็น 4 ด้าน ประกอบด้วย ความมั่นคงทางเศรษฐกิจสังคม (Socio-Economic Security) ความสมานฉันท์ทางสังคม (Social Cohesion) การรวมตัวกันทางสังคม (Social Inclusion) และการสร้างพลังทางสังคม (Social Empowerment) โดยแต่ละประเด็นมีตัวแปรที่จะทำการศึกษาดังนี้

ด้านความมั่นคงทางเศรษฐกิจสังคม มีตัวแปรประกอบด้วย ทรัพยากรทางการเงิน ที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อม สาธารณสุขและการดูแลสุขภาพ การทำงาน การศึกษา ปัจจัยการผลิต ความมั่นคงทางอาหาร และคุณภาพชีวิต

ด้านความสมานฉันท์ทางสังคม มีตัวแปรประกอบด้วย ความไว้วางใจ บรรทัดฐานพลเมืองและค่านิยมอื่น ๆ เครือข่ายทางสังคม

ด้านการรวมตัวกันทางสังคม มีตัวแปรประกอบด้วย สิทธิพลเมือง การยอมรับการเป็นสมาชิกของสังคม เครือข่ายทางสังคม

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

และด้านการสร้างพลังทางสังคม มีตัวแปรประกอบด้วย พื้นที่สาธารณะ ฐานความรู้ การเปิดกว้างและการสนับสนุนจากสถาบันในสังคม ความสัมพันธ์ส่วนบุคคล สิทธิชุมชน และการพัฒนาศักยภาพ

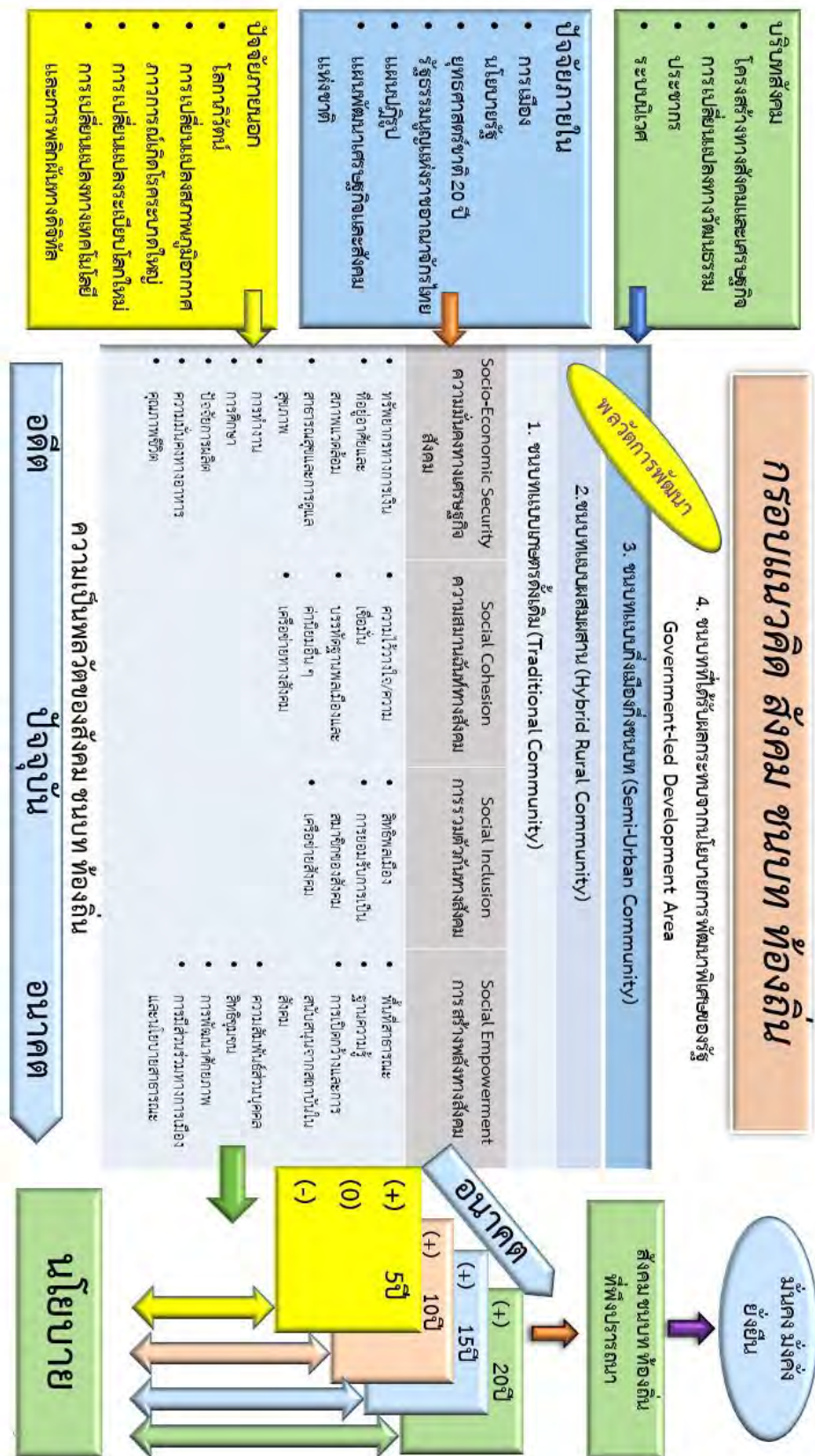
ขอบเขตด้านระยะเวลา

โครงการประเทศไทยในอนาคต (Future Thailand) ในมิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น จะใช้เวลาศึกษาวิจัยและวิเคราะห์ข้อมูล ระยะเวลา 1 ปี

ขอบเขตด้านการเสนอแนะนโยบาย

โครงการประเทศไทยในอนาคต (Future Thailand) ในมิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น จะนำเสนอแนะนโยบายเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงในอนาคต โดยจะศึกษาการเปลี่ยนแปลงในอดีต นับตั้งแต่การใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2504) มาจนถึงทศวรรษที่ 2550-2560 เพื่อนำข้อมูลมาทำการคาดการณ์ถึงอนาคตในอีก 20 ปีข้างหน้า (พ.ศ. 2582) โดยแบ่งระยะการฉายภาพอนาคตออกเป็น 4 ระยะ ประกอบด้วยระยะที่ 1 คือ ระหว่าง พ.ศ. 2562-2567 ระยะที่ 2 คือ ระหว่าง พ.ศ. 2567-2572 ระยะที่ 3 ระหว่าง พ.ศ. 2572-2577 และระยะที่ 4 ระหว่าง พ.ศ. 2577-2582 เพื่อนำข้อมูลมานำเสนอแนะนโยบายรองรับการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นกับสังคม ชนบท ท้องถิ่น ของประเทศไทย โดยจะทำการแบ่งเป็นข้อเสนอเชิงนโยบายให้สอดคล้องกับระยะทั้ง 4 ระยะดังกล่าว

1.4 กรอบแนวคิดในการศึกษา (Conceptual Framework)

ภาพ 1-1 กรอบแนวคิดในการศึกษา

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

การศึกษาวิจัยเรื่องสังคม ชนบท ท้องถิ่น มีกรอบแนวคิดในการศึกษาเพื่อทำการศึกษาวิเคราะห์ การเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นกับสังคม ชนบท ท้องถิ่น โดยทำการศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพลวัต การเปลี่ยนแปลง ได้แบ่งตัวแปรออกเป็น 3 หมวด ประกอบด้วย หมวดแรก คือ ตัวแปรด้านบริบทสังคม ประกอบด้วย โครงสร้างทางสังคมและเศรษฐกิจ การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตและวัฒนธรรม ประชากร ระบบนิเวศ หมวดที่สองคือ ตัวแปรที่เป็นภายใน อันหมายถึงปัจจัยต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นภายในประเทศและส่งผลกระทบต่อ คุณภาพทางสังคมในชนบท ได้แก่ ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย แผนปฏิรูป แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ นโยบายรัฐ หมวดที่สาม ตัวแปรปัจจัยภายนอก ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ โรคอุบัติใหม่ การเปลี่ยนแปลงระเบียบโลกด้าน การเมือง เศรษฐกิจ และ สังคม การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีและการพลิกผันทางดิจิทัล โลกาภิวัตน์

ทั้งนี้ในส่วนของพลวัตการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคม ชนบท ท้องถิ่นมีขอบเขตที่จะทำการศึกษ และวิเคราะห์โดยนำแนวคิดคุณภาพสังคม (Social Quality) เป็นกรอบการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลง ซึ่งตัวแปรของคุณภาพสังคมด้านต่าง ๆ แบ่งเป็น 4 ด้าน ประกอบด้วย ความมั่นคงทางเศรษฐกิจสังคม (Socio-Economic Security) ความสมานฉันท์ทางสังคม (Social Cohesion) การรวมตัวกันทางสังคม (Social Inclusion) และการสร้างพลังทางสังคม (Social Empowerment)

การวิจัยนี้ได้แบ่งประเภทสังคม ชนบท ท้องถิ่น เป็น 4 รูปแบบ ได้แก่ 1) ชนบทแบบเกษตร ดั้งเดิม (Traditional Community) 2) ชนบทแบบผสมผสาน (Hybrid Rural Community) 3) ชนบทแบบ กึ่งเมืองกึ่งชนบท (Semi-Urban Community) 4) ชนบทที่ได้รับผลกระทบจากนโยบายการพัฒนาพิเศษ ของรัฐ (Government-led Development Area) และนำตัวแปรในแต่ละด้านมาวิเคราะห์ว่าจะส่งผลต่อ การเปลี่ยนแปลงในสังคม ชนบท ท้องถิ่น ในแต่ละประเภทอย่างไร

1.5 กลุ่มเป้าหมายในการศึกษา

1. ชนบทแบบเกษตรดั้งเดิม (Traditional Community)²⁶ คือ สังคมที่เน้นวิถีการผลิตแบบ การทำเกษตรเป็นหลัก มีการทำเกษตรกรรมแบบดั้งเดิม มีการเจริญเติบโตของเศรษฐกิจและ การเปลี่ยนแปลงที่ไม่มากนัก ยังคงไว้ซึ่งวิถีการผลิตและวิถีชีวิตแบบเกษตร
2. ชนบทแบบผสมผสาน (Hybrid Rural Community)²⁷ คือ พื้นที่ที่มีการการผสมผสานเชิง โครงสร้างการผลิตแบบเกษตรและเศรษฐกิจภาคบริการ การท่องเที่ยว มีความเจริญทาง เศรษฐกิจ ทำให้วิถีการผลิตและวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมเจือจางลง
3. ชนบทแบบกึ่งเมืองกึ่งชนบท (Semi-Urban Community)²⁸ คือ พื้นที่ที่ตั้งอยู่ไม่ห่างจากตัว เมืองมากนักทำให้พื้นที่ดังกล่าวมีการพึ่งพาเศรษฐกิจจากตัวเมืองมากกว่าเศรษฐกิจในชนบท มีการพัฒนารวมถึงการเข้าถึงสาธารณูปโภคใกล้เคียงกับพื้นที่เขตเมือง ซึ่งทำให้พื้นที่ชนบท รูปแบบนี้กำลังกลายเป็นเมือง

²⁶ พัฒนามาจาก The National Academies Press. (2007). *Rural Community Types and Issues*. In *Best Practices to Enhance the Transportation-Land Use Connection in the Rural United States* (pp. 8–13). Washington, DC. doi:

<https://doi.org/10.17226/23149>

²⁷ เฟิงอ้าง

²⁸ เฟิงอ้าง

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

4. ชนบทที่ได้รับผลกระทบจากนโยบายการพัฒนาพิเศษของรัฐ (Government-led Development Area) เป็นชนบทที่มีการพัฒนาจากนโยบาย มีโครงการ แผนงานพัฒนาขนาดใหญ่ของรัฐดำเนินการในพื้นที่ อาทิ เขตเศรษฐกิจพิเศษ นิคมอุตสาหกรรม เขตเส้นทางรถไฟความเร็วสูง

โดยจะศึกษาพลวัตการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นว่าสังคมชนบทได้มีการฟื้นกลับขึ้นมา ประชาชนกินดีอยู่ดี หรือชนบทแบบไหนยังคงเหมือนเดิมยังเป็นสังคมชนบทที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลง และชนบทแบบไหนที่ย่ำแย่ลง จากขอบเขตการศึกษาดังกล่าวมีตัวแปรที่ควรทำความเข้าใจตามนิยามศัพท์ดังนี้

1.6 นิยามศัพท์

ท้องถิ่น²⁹ หมายถึง บริเวณอันเป็นที่ตั้ง ถิ่นฐานและการดำเนินชีวิตของหมู่คนหมู่หนึ่ง ๆ ซึ่งในที่นั้น ๆ นอกจากจะมีตัวคนจำนวนหนึ่งแล้วยังต้องมีสภาพแวดล้อมที่เป็นปัจจัยสำหรับการดำเนินชีวิตของคนอีกด้วย เช่น ทรัพยากรธรรมชาติ ศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นต้น

ชนบท³⁰ หมายถึง ส่วนที่อยู่นอกเขตเมืองหรือเขตเทศบาล เป็นเขตแดนที่พ้นจากเมืองหลวง ออกไป มีประชากรที่เลี้ยงชีพด้วยการเกษตรกรรมเป็นสำคัญ มีระเบียบสังคมที่สอดคล้องกับลักษณะชุมชนแบบหมู่บ้าน ตั้งบ้านเรือนเป็นกลุ่มก้อน หรือกระจกระบายตามลักษณะภูมิประเทศหรือตามประเพณีนิยม[1] มีความหนาแน่นของประชากรน้อยกว่าในเมืองแผนปฏิรูป

สังคม ชนบท ท้องถิ่น หมายถึง ปฏิสัมพันธ์ของคนในชนบทที่อยู่ภายใต้ระบบของสถาบันต่าง ๆ ภายในชุมชนท้องถิ่น อันได้แก่ สถาบันทางเศรษฐกิจ สถาบันครอบครัว สถาบันศาสนา สถาบันการศึกษา ที่มีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน รวมถึงโครงสร้างและบทบาทของสถาบันต่าง ๆ ที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงปฏิสัมพันธ์ของคนในชนบท

ประชากร หมายถึง การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรอันเนื่องมาจากอัตราการเกิด อัตราการเจริญพันธุ์ลดลง และจะส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงในสังคมชนบท

ระบบนิเวศ หมายถึง สภาพแวดล้อมของระบบทางธรรมชาติทั้งทางกายภาพ สิ่งมีชีวิตที่ดำเนินภายใต้ระบบของธรรมชาติหรือสภาพแวดล้อมนั้น ๆ

นโยบายของรัฐ หมายถึง นโยบายต่าง ๆ ของรัฐที่ส่งผลกระทบต่อสังคมชนบท อันนำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากร การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจสังคม การเปลี่ยนแปลงค่านิยมและวัฒนธรรม เช่น นโยบายส่งเสริมการปลูกพืชเศรษฐกิจ นโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษ นิคมอุตสาหกรรม เขตเส้นทางรถไฟความเร็วสูง เป็นต้น

แผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี หมายถึง แผนยุทธศาสตร์ชาติที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญที่เกี่ยวข้องและมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงในชนบทในด้านคุณภาพสังคม

การเปลี่ยนแปลงระเบียบโลกด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม หมายถึง การเปลี่ยนแปลงระเบียบและกฎกติกาในระดับโลกในการเมือง เศรษฐกิจ สังคม ที่ส่งผลกระทบต่อสังคมชนบท ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงคุณภาพสังคม

²⁹ เกดณี จุฑาวิจิตร.(2542). การสื่อสารเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น <http://elearning.psu.ac.th/courses/153/lesson4finished.pdf>

³⁰ <https://th.wikipedia.org/wiki/ชนบท>

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงในด้านสภาพอากาศของโลก ไม่ว่าจะเป็น อุณหภูมิโลกที่สูงขึ้น การเกิดภัยพิบัติทางธรรมชาติ เช่น ไฟป่า ภัยแล้ง น้ำท่วม พายุ ที่ส่งผลกระทบต่อสังคมชนบท

การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีและการพลิกผันทางดิจิทัล หมายถึง การเปลี่ยนแปลงและผลกระทบที่เกิดจากเทคโนโลยี เช่น การเข้ามาของปัญญาประดิษฐ์ เทคโนโลยีด้านการใช้อินเทอร์เน็ต ที่จะเข้ามากระทบต่อรูปแบบการทำงาน การดำรงชีวิต ความคิดและพฤติกรรมของคนในสังคมชนบท

โรคระบาดใหญ่ (Pandemic) หมายถึง โรคติดต่อที่แพร่กระจายเป็นวงกว้าง มีอัตราการติดต่อยุติเร็ว และยากต่อการควบคุม

คุณภาพสังคม (Social Quality)³¹ หมายถึง ระดับความสามารถของการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ทั้งในด้านสังคมและเศรษฐกิจ ภายใต้สภาพแวดล้อมที่เอื้อให้เกิดสภาพความเป็นอยู่ที่ดี และส่งเสริมการพัฒนาศักยภาพอย่างเต็มที่ แบ่งออกเป็น 4 มิติ ได้แก่ ความมั่นคงทางเศรษฐกิจสังคม (Socio-Economic Security) ความสมานฉันท์ทางสังคม (Social Cohesion) การรวมตัวกันทางสังคม (Social Inclusion) และการสร้างพลังทางสังคม (Social Empowerment)

ความมั่นคงทางเศรษฐกิจสังคม (Socio-Economic Security) คือ การที่ประชาชนมีความมั่นคงทางทรัพยากร ไม่ว่าจะเป็นทรัพยากรทางการเงิน ที่อยู่อาศัย การดูแลสุขภาพ การจ้างงาน ปัจจัยการผลิต และอื่น ๆ ซึ่งเป็นสิ่งที่ประชาชนจำเป็นต้องเข้าถึงและเข้าร่วมในสถาบันต่าง ๆ รวมถึงการมีความสัมพันธ์ทางสังคมในชีวิตประจำวัน ในที่นี้การเข้าถึงทรัพยากรทางสังคมเป็นเรื่องสำคัญของการสร้างความมั่นคงให้กับประชาชน

ความสมานฉันท์ทางสังคม (Social Cohesion) หมายถึง ความสัมพันธ์ทางสังคม คุณค่าทางสังคม และบรรทัดฐานทางสังคมอันเป็นที่ยอมรับของส่วนรวม การสร้างความสามัคคีและความไว้วางใจร่วมกันในสังคม ซึ่งประกอบด้วย ความไว้วางใจทั่วไปหรือการไว้วางใจผู้อื่น และความไว้วางใจเฉพาะที่มีต่อสถาบันต่าง ๆ นอกจากนี้ความสามัคคีในสังคมยังรวมถึงการสร้างเครือข่ายทางสังคมและการมีอัตลักษณ์

การรวมตัวกันทางสังคม (Social Inclusion) หมายถึง สังคมที่มีความเสมอภาคเท่าเทียมกัน โดยไม่ถูกแบ่งแยกและยอมรับความแตกต่าง ประชาชนสามารถเข้าถึงบริการ เป็นผลจากการมีโครงสร้างพื้นฐานที่ดี สถานการณ์แรงงาน และลักษณะบริการหรือการสนองตอบทางวัตถุที่เป็นส่วนรวม นอกจากนี้ยังเกี่ยวกับศักยภาพที่จะมีปฏิสัมพันธ์ในบริบทของความสัมพันธ์ทางสังคม ศักยภาพในการถ่ายทอดองค์ความรู้ต่าง ๆ สู่อสังคมนโดยความสัมพันธ์ทางสังคม การเสริมสร้างพลังทางสังคม ไม่ว่าจะเป็น องค์ความรู้ ตลาดแรงงาน การแบ่งเวลาให้งานและชีวิตครอบครัว

การสร้างพลังทางสังคม (Social Empowerment) หมายถึง การพัฒนาศักยภาพของบุคคล การเข้าถึงบริการสาธารณะ การแสดงออกทางการเมือง การมีส่วนร่วมทางการเมือง ทั้งในเชิงนโยบายสาธารณะและการมีส่วนร่วมในการเสนอกฎหมายต่าง ๆ³² ตลอดจนการพัฒนาชีวิตของครอบครัว วัฒนธรรม และชุมชน ประชาชนในชุมชนสามารถมีอำนาจในการตัดสินใจได้เอง สามารถนำองค์ความรู้มาถ่ายทอดให้กับผู้อื่นได้

³¹ สถาบันพระปกเกล้า. (2553). *คุณภาพสังคมเพื่อคุณภาพประชาธิปไตย. เครือข่ายการศึกษาคุณภาพสังคมแห่งประเทศไทย. 2553.*

สถาบันพระปกเกล้า.

³² เพ็งอ้อ

1.7. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ฉกทศน์ความเปลี่ยนแปลงวิเคราะห์คาดการณ์สถานการณ์ผลกระทบที่จะเกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงในมิติต่าง ๆ ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ วิถีชีวิต การทำเกษตร รายได้
2. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายรองรับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคม ชนบท ท้องถิ่นมีการนำผลงานวิจัยไปสู่การเปลี่ยนแปลง และการอพยพย้ายถิ่นของสังคม ชนบท ท้องถิ่นในอีก 5 ปี, 10 ปี , 15 ปี และ 20 ปีข้างหน้า เพื่อให้หน่วยงานและเตรียมความพร้อมในการรับมือประเด็นท้าทายและสามารถ
3. ผลการศึกษา สามารถนำไปบูรณาการร่วมกับ โครงการวิจัยประเทศไทยในอนาคต (Future Thailand) ในประเด็นอื่น เพื่อกำหนดนโยบายและแนวทางในการบริหารประเทศ

ทบทวนวรรณกรรม แนวคิด และทฤษฎี

ในบทนี้เป็นการทบทวนวรรณกรรม แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ซึ่งจะแบ่งออกเป็น 4 ส่วน ได้แก่

1. ทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษาวิจัย
2. ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาสังคม ชนบท ท้องถิ่น
3. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสังคม ชนบท ท้องถิ่น
4. ตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงสังคมชนบท

2.1 ทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษาวิจัย

2.1.1 ทฤษฎีอนาคตศึกษา

1. การมองอนาคต (Foresight) คือ การวิเคราะห์ คาดการณ์ และอธิบายการเปลี่ยนแปลงในอนาคตโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเตรียมความพร้อมรองรับการเปลี่ยนแปลงในอนาคต หรือเพื่อออกแบบอนาคตที่พึงประสงค์ การมองอนาคตเป็นกระบวนการ การมีส่วนร่วม การรวบรวมความรู้ และกระบวนการสร้างวิสัยทัศน์ระยะกลางถึงระยะยาว โดยมีจุดประสงค์เพื่อช่วยให้การตัดสินใจในปัจจุบันและการดำเนินการร่วมกันเป็นไปอย่างราบรื่น การมองอนาคตไม่ใช่การพยากรณ์และการทำนาย ไม่ได้มีเป้าหมายที่จะทำนายอนาคต แต่เพื่อช่วยให้เราสร้างอนาคตขึ้นมาได้ การมองอนาคต (Foresight) มีการนำไปใช้ในหลายประเทศในด้านต่าง ๆ เช่น เทคโนโลยี ธุรกิจ สิ่งแวดล้อม และการแข่งขัน เป็นต้น แต่ยังไม่ได้รับการแพร่หลายมากนักในประเทศไทย โดยในการวิจัยครั้งนี้ศึกษาแนวคิด และวิเคราะห์ การมองอนาคตศึกษา (Foresight Studies) โดยใช้เทคนิค Six Pillars: Futures Thinking for Transforming ได้แก่ Mapping, Anticipating, Timing, Deepening, Creating Alternatives และ Transforming โดยมีรายละเอียด ดังนี้

2. Mapping การรวบรวมข้อมูลในอดีต ปัจจุบัน และอนาคตผ่านเครื่องมือต่าง ๆ
3. Anticipating การคาดการณ์อนาคตผ่านวิธีการต่าง ๆ เช่น การวิเคราะห์ปัญหาที่เกิดขึ้น
4. Timing การคาดการณ์เวลาที่เหตุการณ์จะเกิดขึ้นในอนาคต
5. Deepening ศึกษาเชิงลึก เช่น วิธีการมองอนาคตที่สามารถนำไปใช้ได้หลายสถานการณ์ (Causal Layered Analysis) และ ทฤษฎีหลายมิติ (Multiple Selves Theory)
6. Creating Alternatives การสร้างทางเลือกในปัจจุบันสำหรับอนาคต
7. Transforming การมองอนาคตผ่านฉากทัศน์ที่เกิดขึ้นกับการเมืองการปกครองไทยว่าอดีตเป็นอย่างไร และอนาคตควรมีการปรับเปลี่ยนอย่างไร เพื่อนำเสนอความท้าทายและแนวทางในการรับมือสถานการณ์และเพื่อป้องกันความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้นในอนาคต

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

การมองอนาคต¹ เป็นศาสตร์ที่ต้องใช้ความคิดเชิงวิพากษ์ประกอบกับความคิดสร้างสรรค์และจินตนาการเนื่องจากการกำหนดอนาคตในหลายกรณีเป็นการวิเคราะห์และคาดการณ์อนาคตในระยะยาวซึ่งเป็นแนวคิดที่เป็นนามธรรมและเป็นกระบวนการคิดในสิ่งที่สังคมโดยทั่วไปไม่ได้คาดคิดมาก่อน ด้วยเหตุนี้การมองอนาคตที่มีประสิทธิภาพจึงต้องอาศัยเทคนิคการสื่อสารเพื่อให้ผู้อื่นรับรู้และเข้าใจในแนวคิดที่เป็นนามธรรม ทั้งนี้ เครื่องมือในการมองอนาคตในปัจจุบันเป็นกระบวนการตัดสินใจร่วมกันของผู้มีส่วนได้เสียทั้งภายในและภายนอกองค์กร หน่วยงาน หรือพื้นที่นั้น รวมถึงมีเครื่องมือที่เป็นการวิจัยเอกสารด้วย ซึ่งในเครื่องมือนี้เสนอให้นำผลการวิจัยไปผ่านกระบวนการประชาคม เพื่อรวมความคิดเห็นในเชิงลึก โดยเครื่องมือการมองอนาคตมุ่งเน้นการเปลี่ยนแปลงที่จริงจังและมีความยั่งยืนทั้งในประเด็นทางด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีรวมทั้งประเด็นทางด้านสังคมศาสตร์ มานุษยวิทยา และนโยบายสาธารณะ การมองอนาคตจะมีความเป็นพหุวิทยาการมากกว่าการที่จะเป็นวิทยาศาสตร์หรือสังคมศาสตร์โดยเฉพาะ นอกจากนี้การมองอนาคตไม่ได้จำกัดเพียงแค่การวิเคราะห์และคาดการณ์อนาคต แต่ยังรวมถึงการออกแบบอนาคต ในที่นี้จึงเป็นเรื่องของการหาทางเลือกที่หลากหลายและเป็นกระบวนการที่มีหลายขั้นตอน ใช้เวลานาน และมีการทวนซ้ำ

การมองอนาคตไม่ใช่การวางแผนยุทธศาสตร์ ไม่ใช่การคาดการณ์อนาคตเพียงอย่างเดียว และเครื่องมือในการมองอนาคตมีหลากหลาย ดังนั้น ลักษณะของอนาคตในแต่ละช่วงเวลาจึงมีความสำคัญไม่ว่าจะเป็นอนาคตจากการคาดการณ์ โดยคาดการณ์จากข้อมูลในอดีตและปัจจุบัน อนาคตที่มีความเป็นไปได้จากการวิเคราะห์เชิงปริมาณหรือเชิงสถิติ อนาคตที่สามารถเกิดขึ้นได้โดยคิดว่าอาจเกิดขึ้นจากทฤษฎีและองค์ความรู้ที่มีอนาคตที่อาจเกิดขึ้น แต่ยังไม่มียุทธศาสตร์ หรือองค์ความรู้ที่ได้รับการยอมรับเพื่อยืนยันโอกาสที่จะเกิดขึ้น หรืออนาคตที่เป็นไปไม่ได้ ซึ่งไม่ได้ตั้งอยู่บนพื้นฐานความจริง ไม่มีโอกาสเกิดขึ้น นอกจากนี้ ยังมีการพูดถึงอนาคตที่พึงประสงค์หรืออนาคตที่ควรจะเป็นเป็นแนวคิดที่เกิดจากกระบวนการคิด

ทั้งนี้รูปแบบอนาคตที่ต้องเผชิญซึ่งแบ่งออกเป็นสามช่วงคือ ระยะสั้น ระยะปานกลาง และระยะยาวซึ่งเป็นเรื่องของอนาคต จากการคาดการณ์อนาคตที่มีความเป็นไปได้ อนาคตที่สามารถเกิดขึ้นได้ และอนาคตที่อาจเกิดขึ้นได้ที่จะนำไปสู่การพิจารณาอนาคตระยะยาว 20 ปีเป็นต้นไป ซึ่งมีทั้งอนาคตที่เป็นไปไม่ได้หรืออนาคตที่พึงประสงค์

เครื่องมือในการมองอนาคตแต่ละเครื่องมือก็สามารถนำไปประสมประสานกับเครื่องมืออื่นเพื่อตอบโจทย์ในเฉพาะด้าน ขอบเขตที่กำหนดหรือเชิงประเด็นหรือนโยบายหรือการสร้างวิสัยทัศน์ทางการเปลี่ยนแปลงหรือการทดสอบนโยบายหรือกลยุทธ์รวมทั้งเทคโนโลยี การหาโจทย์และประเด็นในอนาคตล้วนเป็นสิ่งสำคัญ

การมองอนาคตอย่างมีกลยุทธ์² (Strategic Foresight) แตกต่างจากการวางแผนแบบเดิมซึ่งมักจะสร้างตัวแบบต่าง ๆ ออกมา แต่การวางแผนการมองอนาคตอย่างมีกลยุทธ์นี้ใช้ในสถานการณ์ที่ความยืดหยุ่น ไม่แน่นอน ซับซ้อน อธิบายได้ยากเพราะโลกในปัจจุบันมักจะคาดการณ์ได้ยากขึ้น และเราไม่สามารถที่จะรู้อนาคตได้อย่างชัดเจนได้ การวางแผนแบบเดิม ๆ ไม่สามารถที่จะให้ผลที่เชื่อถือได้ สิ่งสำคัญที่เกี่ยวข้องคือ

ความผันผวน (Volatility) หมายถึงการเปลี่ยนแปลงที่ขึ้นๆ ลงๆ ซึ่งจะมีสามมิติคือความเร็วของการเปลี่ยนแปลงที่มีความแปรปรวน และคาดการณ์ความเร็วไม่ได้ บางครั้งก็เร็วบางครั้งก็ช้า นอกจากนี้การเปลี่ยนแปลงกระจายไปในหลายมิติในลักษณะที่คาดการณ์ไม่ได้ การเปลี่ยนแปลงเป็นเรื่องที่พบเห็นในรูปแบบ

¹ สำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ (องค์การมหาชน). (2562). *เครื่องมือการมองอนาคต*. กรุงเทพมหานคร.

² Van Duijne Freitas and Bishop Peter. Introduction to strategic foresight. January. (2018). *future motions*. Dutch Future Society.

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

เดียว เช่น ราคาของสินค้าหรือการเปลี่ยนแปลงที่กระจายออก นอกจากนี้ ระดับของการผันผวนก็ยังมีการเปลี่ยนแปลงซึ่งการเปลี่ยนแปลงนี้ก็มีผลกระทบต่อสิ่งต่าง ๆ

ความไม่แน่นอน (Uncertainty) มีสิ่งที่ไม่รู้จักจำนวนมากและมีผลกระทบต่อสิ่งต่าง ๆ เป็นการยากที่จะพยากรณ์ผลจะเกิดขึ้น ดังนั้น จึงเป็นการยากที่จะเปรียบเทียบสถานการณ์ที่ผ่านมากับการพยากรณ์ในอนาคตเพราะมีความไม่แน่นอนอยู่

ความซับซ้อน (Complexity) หมายถึง สถานการณ์ที่มีการเปลี่ยนแปลง และมีผลกระทบกันและกัน สาเหตุและผลของการเปลี่ยนแปลงนี้ไม่ชัดเจน และไม่ชัดเจนว่าการเปลี่ยนแปลงนี้มีปฏิสัมพันธ์กันอย่างไร ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรแต่ละตัว ผลต่อการเปลี่ยนแปลงและมีความซับซ้อนมากทำให้เข้าใจได้ยากที่จะทราบผลการเปลี่ยนแปลงที่ชัดเจน

ความเคลือบแคลงสงสัย (Ambiguity) หมายถึง การขาดความหมายที่ชัดเจน หรือมีความหมายที่หลากหลายผสมกันอยู่ ร่วมกับศักยภาพจำนวนมาก สำหรับการสร้างความเข้าใจสถานการณ์และไม่สามารถที่จะอธิบายสถานการณ์ได้ว่าอะไร การจะดำเนินการต่อไปก็คือการต้องเผชิญกับสิ่งที่ไม่รู้

ความปั่นป่วน (Turbulence) ความผันผวนไม่ชัดเจน ความซับซ้อน ทำให้เกิดความรู้สึกว่ามีการปั่นป่วน เหมือนกับเครื่องบินตกหลุมอากาศ เกิดความซับซ้อนของการเปลี่ยนแปลงและการไม่แน่นอนว่าอะไรจะเปลี่ยนแปลงบ้างรวมทั้งสิ่งที่ผันผวนที่เกิดขึ้น จึงต้องเป็นเรื่องที่ต้องสร้างความเข้าใจและพยากรณ์การเปลี่ยนแปลงให้ได้

การคาดการณ์อนาคตอย่างมีคุณค่าไม่ใช้การพยากรณ์ที่ดีขึ้นสำหรับอนาคต แต่เป็นเรื่องที่ทำให้เกิดการเตรียมตัวสำหรับอนาคตที่มีความแตกต่าง การคาดการณ์อย่างมีกลยุทธ์จะต้องมีการวิเคราะห์อย่างเป็นระบบ มีการระบุสิ่งที่มาผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงก่อนการพัฒนา นโยบายและแผนต่าง ๆ ความพยายามนี้เพื่อที่จะหาทางออก และฝ่ายที่จะสนองกับสิ่งที่คาดว่าจะเกิดขึ้นเพื่อให้นำไปสู่ผลลัพธ์ที่เป็นบวก ดังนั้นกิจกรรมเหล่านี้จะทำให้เกิดการเตรียมตัวที่ดีขึ้นเพราะจะทำให้เกิดความรู้สึกว่าอนาคตนี้มีความยืดหยุ่น แข็งแรงขึ้นได้ ซึ่งเห็นได้ชัด นอกจากนี้ ความเข้าใจลึกๆ เกี่ยวกับสิ่งที่เป็นไปได้ จะทำให้สามารถเตรียมตัวเพื่อโอกาสที่จะเกิดขึ้น

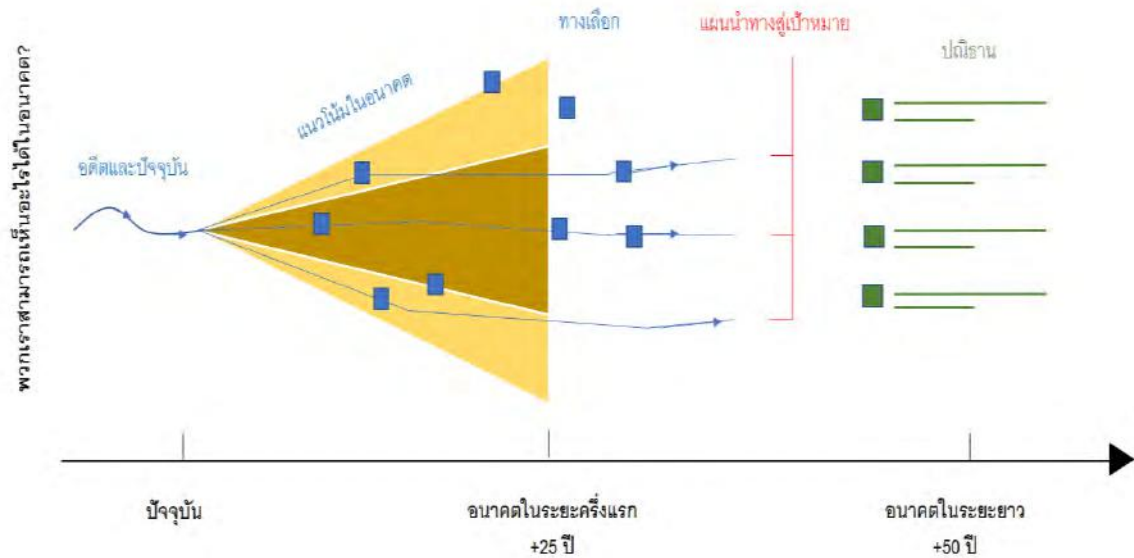
การคาดการณ์อนาคตอย่างมีกลยุทธ์จะศึกษาที่การเปลี่ยนแปลง เริ่มจากแนวคิดที่อธิบายใน ส่วนต่าง ๆ เป็นส่วนของระบบใหญ่ ระบบต่าง ๆ และส่วนของระบบนั้นก็มีความเชื่อมโยงกัน ระบบนี้มีความสัมพันธ์ในวิธีการ ทำให้เกิดผลและมีแนวโน้มที่จะทำให้เกิดผลที่ไม่พึงปรารถนา การคาดการณ์ผลลัพธ์ของระบบที่มีปฏิสัมพันธ์กันนับว่าเป็นเรื่องที่ยาก การคิดถึงระบบจึงมุ่งที่จะสร้างความเข้าใจที่ดีขึ้นของเป้าหมายระบบที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์มองที่แรงผลักดัน ๆ ที่มีผลต่อพฤติกรรมของระบบและความสัมพันธ์ ตลอดจนวงจรย้อนกลับระหว่างผลลัพธ์และพฤติกรรม ระบบสถานการณ์ต่าง ๆ สามารถที่จะอธิบายและวิเคราะห์ในเชิงของระบบได้ ดังนั้น ความซับซ้อนของระบบต่าง ๆ ที่มีปฏิสัมพันธ์กันก็ทำให้การอธิบายระบบต่าง ๆ ยากขึ้นและมุ่งที่จะทำให้เกิดความเข้าใจที่ดีขึ้นของระบบ การมองอนาคตอย่างมีกลยุทธ์นี้จึงมุ่งที่จะได้เข้าใจเชิงลึกและมีความเข้าใจในโครงสร้างของการเปลี่ยนแปลง ผลของการมองอนาคตมักจะเข้าใจได้ว่า ทุกคนจะได้เรียนรู้และคิดถึงคำถามเหล่านี้และช่วยคาดการณ์การเปลี่ยนแปลงและพัฒนา

การเรียนรู้อนาคตจึงเป็นการเรียนรู้เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงและมีศาสตร์ที่หลากหลายที่ศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงนี้ ความแตกต่างก็คือนักประวัติศาสตร์และนักสื่อสารก็จะมุ่งที่หลักฐานเชิงประจักษ์ของการเปลี่ยนแปลง นักประวัติศาสตร์จะใช้บันทึกที่มีการเขียนไว้หรือพบเห็นในเชิงกายภาพ ขณะที่นักสื่อสารสามารถใช้ข้อมูลต่าง ๆ ที่มีการรวมการสังเกต และการสัมภาษณ์ด้วย ขณะที่ผู้ศึกษาอนาคตใช้ข้อมูลจากแนวโน้มของความคิดของผู้คนด้วย และไม่มีข้อมูลชัดเจนจากอนาคต ดังนั้น ผู้คนก็จะพูดถึงอนาคตตลอดเวลา

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

แต่ไม่มีใครคาดการณ์ได้ การคาดการณ์ไม่ได้หมายความว่า ไม่มีวิธีการศึกษาอนาคต นักศึกษาอนาคตทำการตั้งสมมติฐานได้ว่า จะมีอนาคตที่เป็นไปได้หลายทาง การเรียนรู้ว่าอนาคตจะทำให้เรามีการเตรียมตัวที่ดีขึ้น

การศึกษาอนาคตทางเลือก การสร้างอนาคตทางเลือกจะต้องมีการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานและมีอนาคตทางเลือกซึ่งมาจากการประเมินหลักฐานประกอบ จะมีการศึกษาทิศทางแนวโน้มความเป็นไปได้ ประเด็นที่แก้ไขได้แก้ไขไม่ได้ และฉกัทัศน์มีการระบุประเด็นในการศึกษาถึงข้อมูลพื้นฐาน มีการระบุประเด็นในการระบุถึงประเด็นเชิงกลยุทธ์และมีขั้นตอนของการวางแผนกลยุทธ์ ดังภาพ 2-1³ และภาพ 2-2⁴

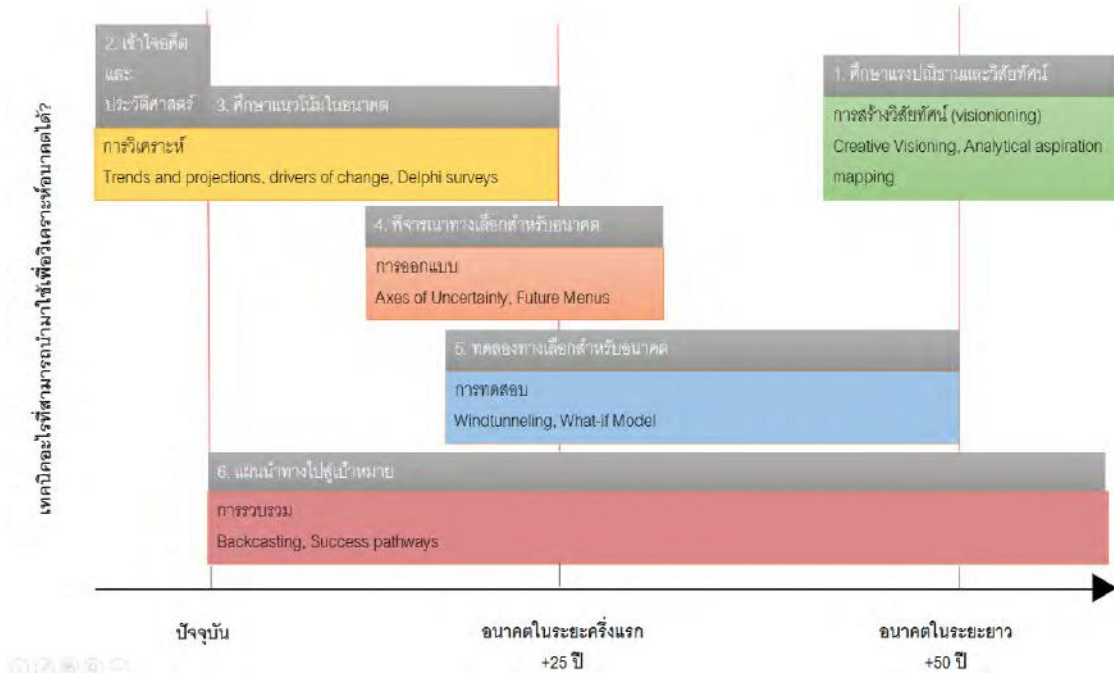

ภาพ 2 - 1 City Foresight Journey

³ Government Office for Science, United Kingdom (2016). Figure 9. City Foresight Journey หน้า 27 จาก *Future of Cities: Foresight for Cities. A Resource for Policy-Makers*. สืบค้นเมื่อวันที่ 1 พฤษภาคม 2563 จาก https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/516443/gs-16-5-future-cities-foresight-for-cities.pdf

⁴ เพิ่งอ้าง

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ขนบ ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

ภาพ 2 - 2 City Foresight Journey

แนวคิดการกำหนด “ฉากทัศน์ของเมือง” ในอนาคต (Foresights of Cities)

ศาสตร์ทางความคิดเกี่ยวกับฉากทัศน์ของเมือง” ในอนาคต ซึ่งพัฒนาโดย Sir Mark Walport⁵ ได้กำหนดขั้นตอนในการจินตนาการอนาคตที่พึงประสงค์ของเมืองไว้ ออกเป็น 6 ขั้นตอน โดยเริ่มจาก

- 1) การค้นหาแรงบันดาลใจเพื่อสร้าง “เมืองที่พึงปรารถนา” พร้อมกับกำหนดวิสัยทัศน์ของเมืองในอนาคต ตามช่วงเวลาที่เหมาะสมที่สุด
- 2) การทำความเข้าใจในภูมิหลังของเมืองในอดีตจนถึงปัจจุบัน และค้นหาความโดดเด่นและเรียงลำดับความเป็นมาของเมืองจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ในบริบทต่าง ๆ
- 3) การค้นหาแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของเมือง หรือ สิ่งที่จะเกิดขึ้นต่อไปในอนาคต นับจากปัจจุบัน ซึ่งอาจเป็น 15-20 ปี
- 4) การพิจารณาทางเลือกหลาย ๆ ทาง โดยอาจทำในรูปของโครงการ การลงทุน การแทรกแซง (Intervention) และการลงมือปฏิบัติ
- 5) การทดสอบทางเลือกแต่ละทางว่า จะเกิดความไม่แน่นอนหรือความเสี่ยงอะไรบ้าง วิธีการทำให้สัมฤทธิ์ผล และแนวทางการแก้ไข
- 6) การเชื่อมต่อเส้นทางเดิน (Roadmap) เส้นปัจจุบันกับเส้นทางเดินไปสู่อนาคต

2.1.2 ทฤษฎีพลวัตระบบ (System Dynamics)

พลวัตระบบ เป็นวิธีการที่จะสร้างความเข้าใจพฤติกรรมที่ไม่เป็นเส้นตรง มีความซับซ้อนในช่วงเวลาต่าง ๆ แต่เป็นพลวัต มีการหมุนและย้อนกลับ มีความสัมพันธ์และมีผลต่อกัน เป็นเครื่องมือที่ใช้

⁵ Government Office for Science, United Kingdom (2016). Figure 9. City Foresight Journey หน้า 27 จาก *Future of Cities: Foresight for Cities. A Resource for Policy-Makers*. สืบค้นเมื่อวันที่ 1 พฤษภาคม 2563 จาก https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/516443/gs-16-5-future-cities-foresight-for-cities.pdf

ศึกษาตรวจสอบปัญหาต่าง ๆ และหาทางออกพลวัตระบบ คิดขึ้นเมื่อปี 2499 โดย Prof. Jay Forrester เป็นวิธีการที่บูรณาการศาสตร์ต่าง ๆ เข้ามาด้วยกัน เพราะโลกมีความซับซ้อนขึ้นทุกวัน⁶ มีการนำมาใช้ในการศึกษาการเปลี่ยนแปลงของโลก และเป็นที่ยุติกันแพร่หลายจากหนังสือ ‘Limits to Growth’⁷ ที่มีการทำการคำนวณด้วยคอมพิวเตอร์เพื่อให้เห็นการเปลี่ยนแปลงในอนาคตและหลังจากนั้นมีการใช้อย่างแพร่หลาย เพื่อเข้าใจระบบที่มีความซับซ้อนและ สามารถคาดการณ์การเปลี่ยนแปลงในช่วงเวลาต่าง ๆ ได้⁸

ก่อนที่จะมาเป็นคำว่า “พลวัตระบบ” (System Dynamics) ในยุคแรก เครื่องมือนี้เป็นที่ยุติกันกันในชื่อ “พลวัตอุตสาหกรรม” (Industrial Dynamics) ซึ่งเป็นยุคแรกที่ ศาสตราจารย์ฟอเรสเตอร์ได้ริเริ่มขึ้น ชื่อดังกล่าวทำให้เครื่องมือนี้ดูคับแคบเกินไป เพราะในความเป็นจริง เครื่องมือนี้ถูกนำไปประยุกต์ใช้อย่างหลากหลายนอกจากการบริหารอุตสาหกรรม แนวคิดในเรื่องโครงสร้างและพลวัตพฤติกรรม (Dynamic Behavior) สามารถใช้ได้กับทุกระบบที่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ระบบที่เป็นพลวัตที่กล่าวถึงได้แก่ กระบวนการของระบบวิศวกรรม ชีววิทยา ระบบสังคม จิตวิทยา นิเวศวิทยา และตลอดจนระบบอื่น ๆ ที่มีผลย้อนกลับ (Feedback Loop) ไม่ว่าจะเป็นทางบวก หรือลบ ทำให้ระบบเติบโตหรือรักษาสมดุลของระบบ หากมองจากมุมมองของพลวัตอุตสาหกรรม “ระบบ” ถูกมองว่าเป็นกระบวนการของผลย้อนกลับที่มีโครงสร้างที่มีแบบแผนเฉพาะตน จากโครงสร้างของระบบดังกล่าวนำไปสู่พฤติกรรมพลวัตของตนเอง แนวคิดพื้นฐานของระบบพลวัตจึงประกอบด้วยวงจรความสัมพันธ์เชิงเหตุผลและแนวคิดสถานะและการไหล⁹ แนวคิดพื้นฐานของพลวัตระบบประกอบด้วยวงจรความสัมพันธ์เชิงเหตุผล (Causal Loop) และสถานะและการไหล (Stock and Flow) ตัวแบบพลวัตระบบเชื่อว่า สรรพสิ่งในธรรมชาติมีความเชื่อมโยงถึงกัน ผู้ริเริ่มการกระทำย่อมได้รับผลแห่งการกระทำเสมอ

ในการศึกษานี้ได้นำทฤษฎีอนาคตศึกษามาใช้ร่วมกับทฤษฎีพลวัตระบบเพื่อช่วยในการคาดการณ์อนาคตโดยใช้ตัวแบบที่พัฒนาจากกรอบแนวคิด

2.1.3 ทฤษฎี Causal Layered Analysis

Causal Layered Analysis (CLA) - เป็นวิธีการมองอนาคตที่สามารถนำไปใช้ได้หลายสถานการณ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการวางแผนด้วยภาพอนาคต (Scenarios) วิธีการนี้อาศัยหลักการที่ว่า การพิจารณาประเด็นในเรื่องต่าง ๆ มักจะได้รับอิทธิพลอย่างสูงจากวิถีทางที่เราเข้าใจเรื่องนั้น ๆ อิทธิพลที่ว่านี้จึงเป็นข้อจำกัดที่ไปกำหนดกรอบของความเปลี่ยนแปลงที่น่าจะเกิดขึ้นได้) CLA จึง เป็นกระบวนการวิเคราะห์ความน่าเชื่อถือ ความเป็นไปได้ ความเชื่อมโยง ของ เหตุการณ์ต่าง ๆ เพื่อค้นหาสาเหตุหลักที่แท้จริง คล้ายคลึงกับหลักทฤษฎีของภูเขาน้ำแข็ง¹⁰

CLA แบ่งออกเป็นสี่ระดับ คือ

1. Litany หมายถึงเหตุการณ์ที่มองเห็น แต่ขาดความปะติดปะต่อกัน เช่น ข่าวในหน้าหนังสือพิมพ์ (เป็นส่วนที่ผิวเผินมากที่สุดของภาพอนาคต)

⁶ Forrester, Jay W. (1989). *The Beginning of System Dynamics. Banquet Talk at the international meeting of the System Dynamics Society Stuttgart, Germany July 13, 1989.*

⁷ Meadows, Donella H. (1972). *Limits to Growth.* New York: University books.

⁸ <http://www.foresight-platform.eu/community/forlearn/how-to-do-foresight/methods/gaming-simulation-and-models/system-dynamics/>

⁹ ศรีติ ภูมิโพธิ. (2013). *ทฤษฎีตัวแบบพลวัตระบบ.* ศูนย์ศึกษาเทคโนโลยีการจัดการ. http://mantechsc.blogspot.com/2013/01/blog-post_30.html

¹⁰ Inayatullah Sohail. (1998) . *Causal Layered Analysis. Futures, Vol. 30, No. 8, pp. 815-829,*

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

2. Social causes ได้แก่ เหตุแห่งปรากฏการณ์นั้น เช่น ต้นเหตุในทางเทคโนโลยี ทางเศรษฐกิจ ทางสิ่งแวดล้อม หรือทางการเมือง
3. Discourse/Worldview คือโลกทัศน์ของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ซึ่งอาจจะมาจากอุดมคติ (นี่เป็นกระบวนการที่คนในระดับลึกของอารยธรรม
4. Myth/Metaphor เทพนิยายปรัมปรา ตำนาน หรือความเชื่อที่ฝังใจที่อยู่ที่จิตสำนึก

CLA มีประโยชน์ในการวิเคราะห์ข้อมูลอย่างเป็นระบบและเป็นเหตุและผล Sohail Inayatullah¹¹ ได้ศึกษาเรื่อง “Ageing: alternative futures and policy choices” ใช้กระบวนการคิดเชิงมองอนาคตแบบ CLA เพื่อวิเคราะห์ สถานการณ์ผู้สูงอายุที่เพิ่มมากขึ้นในรัฐควีนสแลนด์ ประเทศออสเตรเลีย โดยมีประเด็นที่ทำทนายคือวัฒนธรรมใหม่และเศรษฐกิจการเมือง ในประเทศไทยมีการนำ CLA มาใช้วิเคราะห์เพื่อมองอนาคตอยู่เช่นกัน เช่น การทบทวนวรรณกรรม กระบวนการมองอนาคตที่เกี่ยวข้องกับระบบหลักประกันสุขภาพ¹²

2.2 ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาสังคม ชนบท ท้องถิ่น

2.2.1 ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางสังคม (Social Change)

สังคมมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวมีทั้งที่เป็นการเปลี่ยนแปลงแบบค่อยเป็นค่อยไป การเปลี่ยนแปลงที่อาจจะไม่เป็นที่สังเกต การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างมีแผน (Planned change) รวมถึงการเปลี่ยนแปลงที่ไม่มีการวางแผนล่วงหน้า ไม่สามารถคาดการณ์ได้ เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นโดยไม่ได้ตั้งใจ โดยปัจจัยสำคัญที่ทำให้สังคมเกิดการเปลี่ยนแปลงอาจเกิดจากพฤติกรรม ค่านิยม ความคิด ความเชื่อ วัฒนธรรมของคนในสังคมที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง¹³

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเกิดขึ้นได้จากหลายสาเหตุ¹⁴ ประกอบด้วย

1) การเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิดขึ้นจากลักษณะหรือรูปแบบของกิจกรรมของคนจำนวนมากในสังคม

การเปลี่ยนแปลงทางสังคม หมายถึง การที่ประชาชนมีรูปแบบกิจกรรมและความสัมพันธ์ที่แตกต่างออกไปจากคนรุ่นพ่อแม่ เช่น การประกอบอาชีพ การตั้งถิ่นฐานบ้านเรือน ค่านิยมที่ยึดถือ วิธีการทำงาน การสร้างครอบครัว การให้การศึกษบุตรหลาน การดูแลสุขภาพประชาชน และการแสวงหาเป้าหมายในชีวิต โดยการเปลี่ยนแปลงรูปแบบกิจกรรมส่งผลต่อวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม สาเหตุของการเปลี่ยนแปลงอาจเกิดจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรม รวมถึงสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ที่ส่งผลต่อความคิด ความเชื่อ ค่านิยม ตลอดจนความสัมพันธ์ทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป เช่น การที่สังคมเกษตรกรรมก้าวสู่สังคมอุตสาหกรรม หรือการที่เกษตรกรปรับระบบการผลิตทำให้เกิดการเปลี่ยนสถานภาพจากเกษตรกรอิสระไปสู่การเป็นเกษตรกรในระบบเกษตรพันธสัญญา หรือการทำเกษตรแบบยังชีพเปลี่ยนมาสู่การทำเกษตรเชิงพาณิชย์ เน้นการผลิตเพื่อขาย เป็นต้น การเปลี่ยนแปลงในลักษณะนี้มีความ

¹¹ Inayatullah Sohail (2003). *Ageing: alternative futures and policy choices*, foresight, Vol 5, No. 6, p.8

¹² ศูนย์คาดการณ์เทคโนโลยีเอเปค. (2551). สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ. *เอกสารประกอบการศึกษาภาพอนาคตและเสนอทางสู่หลักประกันสุขภาพถ้วนหน้าที่ยั่งยืนของประเทศไทย*. เสนอต่อ สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ. พฤษภาคม 2551

¹³ นฤมล นิราทร. (2561). *การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและปัญหาสังคม*. คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. สำนักพิมพ์แห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2561. น.7-8.

¹⁴ เวโก (2004) อ้างถึงใน นฤมล นิราทร. (2561).เรื่องเดียวกัน

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

เกี่ยวข้องกับองค์ประกอบด้านความสัมพันธ์ วัฒนธรรม การจัดระเบียบทางสังคม และสถาบัน ที่เชื่อมโยงกันซึ่งส่งผลให้การเปลี่ยนแปลงในองค์ประกอบใดองค์ประกอบหนึ่งจะส่งผลต่อส่วนอื่นๆ ของสังคม

2) การเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิดขึ้นจากโครงสร้างของสังคม

การเปลี่ยนแปลงทางสังคม หมายถึง การเปลี่ยนแปลงในสถานภาพ บทบาท กลุ่ม เครือข่ายทางสังคม และสถาบัน ซึ่งประกอบกันขึ้นเป็นโครงสร้างสังคมที่กำกับพฤติกรรมของผู้คนในสังคม ในช่วงระยะเวลาหนึ่ง การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ส่งผลต่อความสัมพันธ์ระหว่างผู้คน และพฤติกรรมของคนในสังคม เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างผู้คน ไม่ว่าจะเป็นสมาชิกในครอบครัว หรือชุมชน เพื่อนร่วมงาน คนในสังคมที่เปลี่ยนไป จากเดิมที่คนในสังคมมีความใกล้ชิดกัน มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีความรักใคร่กลมเกลียวช่วยเหลือกันและกันเปลี่ยนไปสู่ลักษณะของการที่แต่ละคนต่างคนต่างอยู่ มีความเป็นเอกเทศ ไม่ค่อยมีการรวมกลุ่ม หรือทำกิจกรรมทางสังคมร่วมกัน การเปลี่ยนแปลงวิถีการทำงาน เช่น รูปแบบการทำงาน อาชีพ สถานภาพ ทัศนคติของผู้คนต่ออาชีพ จากในอดีตที่รูปแบบการทำงานส่วนใหญ่จะอยู่ในภาคเกษตรกรรม คนในชุมชนมีการลงแขกเกี่ยวข้าว และจัดกิจกรรมทางศาสนา วัฒนธรรมประจำท้องถิ่นร่วมกัน มาสู่การทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม หรือในสถานที่ทำงานที่ต้องแบ่งบทบาทหน้าที่ของแต่ละฝ่ายแต่ละหน่วยงาน ส่งผลให้อาชีพที่เคยต้องร่วมทุกข์ร่วมสุขเพื่อที่จะผลิตข้าว หรือสินค้าทางการเกษตร มาสู่อาชีพที่ต้องแข่งขัน การสร้างผลงานเพื่อเลื่อนลำดับขั้น ตำแหน่ง เงินเดือน ทำให้เกิดความห่างเหินและไม่มีปฏิสัมพันธ์ในลักษณะของการพึ่งพากันเหมือนการประกอบอาชีพในอดีต นอกจากนี้การมีสถาบันใหม่ๆ เกิดขึ้น เช่น หน่วยงานของรัฐ การขยายตัวของภาคธุรกิจ การพัฒนาอุตสาหกรรม ทำให้เกิดการผลิตสินค้าและบริการใหม่ๆ การพัฒนาเมืองและการขยายตัวของเมือง ทำให้เกิดอาชีพงานต่างๆ ที่หลากหลาย เพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชนในเมือง โดยเฉพาะอาชีพด้านบริการ เช่น พนักงานเสิร์ฟ พนักงานต้อนรับตามโรงแรม ร้านอาหาร พนักงานส่งของ มีสถาบันใหม่ๆ ไปจนถึงการเกิดชนชั้นใหม่ๆ เช่น ชนชั้นกลาง คนรุ่นใหม่ เป็นต้น

3) ความสัมพันธ์ทางสังคม

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมนอกจากจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเชิงโครงสร้างแล้ว ความสัมพันธ์ของคนก็เปลี่ยนไปด้วย ส่วนหนึ่งเป็นผลจากการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างสังคม จากการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตตามสภาพเศรษฐกิจ การปรับเปลี่ยนความคิด ค่านิยม ที่มุ่งเน้นที่การหาเงิน การแข่งขัน การเอาชนะ อันเกิดจากการเข้ามาของธุรกิจ อุตสาหกรรม และการลงทุนเพื่อแสวงหากำไรของบริษัทต่างๆ แม้ว่าคนในสังคมมีความสัมพันธ์ที่เท่าเทียมกันมากขึ้นจากการมีโอกาสได้ทำงานและได้ค่าแรงที่เพิ่มขึ้น แต่การเปลี่ยนแปลงทางสังคมโดยเฉพาะในด้านเศรษฐกิจก็ได้เข้ามาทำลายทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรม ที่เคยมีบทบาทสำคัญในการดำรงชีวิตของผู้คนในอดีต ทำให้ปัจจุบันการรวมกลุ่มเป็นเครือข่าย ความเป็นเครือญาติ (kinship) ความใกล้ชิดสนิทสนมระหว่างคนในสังคมเจือจางลง อีกส่วนหนึ่งอาจเกิดจากการพัฒนาเทคโนโลยีด้านการสื่อสาร การใช้โทรศัพท์มือถือ การใช้งานอินเทอร์เน็ตได้เข้ามามีบทบาทในการติดต่อระหว่างคนในสังคม ในการทำงาน หรือการพบปะพูดคุยเปลี่ยนมาสู่การใช้อุปกรณ์สื่อสารแทนการเจอหน้ากัน ซึ่งทำให้ความสัมพันธ์ทางสังคมที่เคยแน่นแฟ้นกลายเป็นความสัมพันธ์ที่ผู้คนมีปฏิสัมพันธ์กันน้อยลง และใช้เครื่องมือสื่อสารในรูปแบบต่างๆ ในการติดต่อกันมากขึ้น¹⁵

จากการอธิบายลักษณะขอบเขตของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมของเวโก สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการศึกษาสภาพการเปลี่ยนแปลงของสังคมชนบทได้ โดยนำไปเชื่อมโยงกับ ทฤษฎี

¹⁵ นฤมล นิราทร. (2561). *การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและปัญหาสังคม*. คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. สำนักพิมพ์แห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2561. น.7-8.

วิวัฒนาการ ทฤษฎีวิวัฒนาการ และทฤษฎีความขัดแย้ง ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการอธิบายวิวัฒนาการทางสังคมตั้งแต่อดีต ปัจจุบัน และเชื่อมโยงไปสู่อนาคต โดยทฤษฎีแต่ละทฤษฎีมีรายละเอียดดังนี้

2.2.2 ทฤษฎีวิวัฒนาการ (Evolution Theory)

ทฤษฎีวิวัฒนาการนับเป็นทฤษฎีที่ได้รับการยอมรับและเป็นที่ยอมรับในหมู่นักชีววิทยา ชาร์ล ดาร์วิน (Charles Darwin) เสนอทฤษฎีวิวัฒนาการเพื่ออธิบายพัฒนาการของสิ่งมีชีวิตต่าง ๆ นักทฤษฎีกลุ่มนี้มีสมมติฐานว่า สิ่งมีชีวิตแต่ละชนิดมีพัฒนาการในแต่ละช่วงชีวิต ซึ่งแสดงให้เห็นว่าสิ่งมีชีวิตมีการเปลี่ยนแปลงมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เช่นเดียวกับสังคมมนุษย์ที่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา โดยเฉพาะในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 18 และ 19 ซึ่งเป็นช่วงที่เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิตจากระบบฟิวคัลเข้าสู่ระบบทุนนิยม การเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิดขึ้นในยุคการปฏิวัติอุตสาหกรรม (industrial revolution) ที่นำพาสังคมมนุษย์ให้เจริญก้าวหน้าด้วยการพัฒนาด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ทำให้มนุษย์สามารถผลิตสินค้า คิดค้นเครื่องจักรและมีพัฒนาการทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปจากอดีตอย่างก้าวกระโดด การเกิดขึ้นของระบบทุนนิยมก่อให้เกิดโรงงานอุตสาหกรรมจำนวนมาก และนำมาซึ่งความต้องการแรงงานเพื่อทำการผลิตสินค้าป้อนเข้าสู่ระบบตลาด การพัฒนาอุตสาหกรรมยังทำให้สินค้าและบริการใหม่ ๆ สามารถตอบสนองความต้องการของมนุษย์มากขึ้น ทำให้ชีวิตความสะดวกสบายขึ้น ความก้าวหน้าทางอุตสาหกรรมยังส่งผลให้การติดต่อสัมพันธ์ระหว่างประเทศต่างๆ เป็นไปได้อย่างสะดวกและรวดเร็วมากขึ้น

ขณะที่เฮอริท สเปนเซอร์¹⁶ นักปรัชญา นักมานุษยวิทยาและนักสังคมวิทยาชาวอังกฤษ เสนอแนวคิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมโดยทำการเปรียบเทียบว่าสังคมเหมือนกับสิ่งมีชีวิต โดยพัฒนาการของสังคมและสิ่งมีชีวิตจะเป็นแบบค่อยเป็นค่อยไป เริ่มก่อตัวจากหน่วยเล็กๆ มีองค์ประกอบที่แต่ละส่วนต้องพึ่งพากันเหมือนกับอวัยวะต่างๆ ของร่างกาย สังคมก็เช่นกัน สังคมนั้นมีการเจริญเติบโตและพัฒนาอยู่ตลอดเวลา และในขณะที่เกิดการเติบโตนั้นก็จะมีอุปสรรคมากขึ้น จากสังคมที่มีรูปแบบการดำเนินชีวิตที่เรียบง่าย พัฒนาไปสู่โครงสร้างของสังคมที่เป็นอุตสาหกรรมที่ซับซ้อน สเปนเซอร์เสนอว่าการเปลี่ยนแปลงของสังคมเป็นไปตามกฎธรรมชาติโดยสังคมจะเข้าสู่ภาวะที่พึงปรารถนาและมีความยุติธรรมมากขึ้น นักทฤษฎีวิวัฒนาการบางคนยังกล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคมจากสังคมขนาดเล็กที่สมาชิกมีความสัมพันธ์แน่นแฟ้นและไม่เป็นทางการ มีประเพณีปฏิบัติที่เคร่งครัด คนในสังคมมีความเห็นที่ไม่แตกต่างกันมาก ไปสู่สังคมเมือง และสังคมอุตสาหกรรมที่มีความเป็นทางการและมีการแบ่งงานกันทำในระดับสูง และคนในสังคมมีความเป็นปัจเจก แข่งขัน มีความเห็นแตกต่างกัน และขาดความไว้วางใจซึ่งกันและกัน¹⁷ กลายเป็นสังคมที่พัฒนาไปสู่ความซับซ้อนทั้งในด้านระบบเศรษฐกิจ ความสัมพันธ์ทางสังคม รวมถึงการดำรงชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปจากวิถีเดิมสู่วิถีชีวิตแบบสมัยใหม่ที่พึ่งพาการบริโภคสินค้าตามแบบแผนของสังคมอุตสาหกรรมสมัยใหม่

นอกจากนี้การเปลี่ยนแปลงทางสังคมสามารถอธิบายผ่านข้อเสนอเกี่ยวกับแนวคิดการพัฒนาเศรษฐกิจจำนวน 5 ขั้น ของวอลท์ วิตแมน รอสทอว์¹⁸ ที่เขียนไว้ในหนังสือชื่อ “The Stages of Economic Growth: A Non-Communist Manifesto” ได้ดังนี้

1. ขั้นสังคมแบบดั้งเดิม (The Traditional society) Rostow อธิบายลักษณะของสังคมแบบดั้งเดิมว่าเป็นสังคมที่มีการสะสมทุนต่ำ เนื่องจากผู้คนยังมีวิถีคิดแบบประเพณีดั้งเดิมและทัศนคติของคนมีลักษณะที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ เช่น การอยู่ภายใต้โครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมที่ยึดตาม

¹⁶ Herbert Spencer. อ้างถึงใน นฤมล นิราทร. (2561). เรื่องเดียวกัน

¹⁷ นฤมล นิราทร. (2561). การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและปัญหาสังคม. คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สำนักพิมพ์แห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2561.

¹⁸ (Walt Whitman Rostow อ้างถึงใน นฤมล นิราทร. (2561). เรื่องเดียวกัน

หลักศาสนา การมีวัฒนธรรม ความเชื่อ ที่ก่อให้เกิดข้อจำกัดในเรื่องของหน้าที่ในการผลิต รวมถึงข้อจำกัดเกี่ยวกับจำนวนประชากร รายได้ เทคโนโลยี นวัตกรรม การศึกษาของประชาชนที่มีไม่มากนัก ทำให้ขาดองค์ความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับระบบการผลิต สังคมแบบดั้งเดิมมักทำการผลิตที่ขึ้นกับสภาพดินฟ้าอากาศ ซึ่งมีผลต่อปริมาณผลผลิตและราคาในตลาด การพัฒนาเศรษฐกิจจึงไม่สามารถทำได้อย่างเต็มที่

2. **ขั้นสภาวะก่อนที่ระบบเศรษฐกิจจะทะยานขึ้น (The Preconditions for Take off)** ในขั้นนี้เริ่มเกิดขึ้นในยุโรปตะวันตก เกิดวิวัฒนาการและการพัฒนาวิทยาศาสตร์แบบค่อยเป็นค่อยไป ความคิดความเชื่อสมัยใหม่เริ่มกลายเป็นที่แพร่หลาย ซึ่งก้าวขึ้นมาท้าทายโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมแบบเดิม การค้นพบดินแดนใหม่ๆ ของประเทศมหาอำนาจในยุโรปนำมาสู่การพัฒนาเทคโนโลยี เกิดการขยายตัวของตลาดและรูปแบบการผลิตที่เปลี่ยนไป เกิดสถาบันการเงิน นวัตกรรมการเงินสมัยใหม่ เริ่มมีการใช้เงินเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนมากขึ้น การค้าขายตัวออกไปภายนอกประเทศ โดยอังกฤษเป็นประเทศแรกที่เข้าสู่การพัฒนาเศรษฐกิจขั้นนี้ เนื่องจากมีการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเมืองและสังคม โดยเฉพาะการปฏิวัติอุตสาหกรรมที่ทำให้เกิดการค้าขายกับชาติอื่นๆเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว จำนวนประชากรเริ่มเพิ่มขึ้น และมีการประกอบอาชีพที่หลากหลายกว่าขั้นแรก เช่น เริ่มมีผู้ประกอบการ ผลผลิตภาคเกษตรสูงขึ้น การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจถูกมองว่าเป็นเรื่องจำเป็นเพื่อนำเม็ดเงินมาพัฒนาประเทศ การศึกษาเป็นไปเพื่อการสนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจ เริ่มมีธนาคารและสถาบันทางเศรษฐกิจ และมีการปกครองเป็นแบบรวมศูนย์มากขึ้น

3. **ขั้นทะยานขึ้น (The Take off)** เป็นขั้นที่เกิดความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ มีการลงทุนเพื่อสร้างกำไรสัดส่วนระหว่างเงินออมและเงินลงทุนสูงขึ้น ระบบเศรษฐกิจ การเมือง สังคม นโยบายของรัฐบาลในประเทศต่างๆสนับสนุนการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ อุตสาหกรรมสมัยใหม่เป็นปัจจัยเร่งของการพัฒนาประเทศ เริ่มมีการขยายฐานอุตสาหกรรมไปยังประเทศอื่นๆ มีการพัฒนาวิธีการผลิตแบบอุตสาหกรรมที่ตอบสนองต่อความต้องการของตลาด เกิดรูปแบบการจัดการทางเศรษฐกิจสมัยใหม่ การสะสมทุนกลายเป็นเป้าหมายในการพัฒนาในแต่ละประเทศ

4. **ขั้นผลักดันไปสู่ความเจริญเติบโตเต็มที่ (The Drive to Maturity)** ขั้นนี้มีการใช้เทคโนโลยีมากขึ้น การลงทุนสูงขึ้น โดยปกติ การมาถึงขั้นนี้จะใช้เวลา 60 ปี อาจเรียกขั้นนี้ว่าการพัฒนาอยู่ในระดับที่สูงงอมเต็มที่ เช่น ในประเทศยุโรปบางประเทศอย่าง อังกฤษ ฝรั่งเศส เยอรมัน สวีเดน หรือประเทศสหรัฐอเมริกา ที่มีระบบเศรษฐกิจที่เจริญก้าวหน้า เกิดความแข็งแกร่งของระบบเศรษฐกิจทำให้ประเทศต่างๆ เหล่านี้ก้าวขึ้นมาเป็นมหาอำนาจ

5. **ขั้นที่มีการบริโภคขนานใหญ่ (The Age of High Mass Consumption)** เป็นขั้นที่ระบบเศรษฐกิจมุ่งสู่การผลิตสินค้าบริโภคและบริการแบบล้นเกิน เพื่อตอบสนองต่อความต้องการบริโภคสินค้าและบริการของประชาชน มีการจัดสรรเงินงบประมาณเพื่อสวัสดิการมากขึ้น¹⁹

แนวคิดของ Rostow แพร่หลายในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง เนื่องจากเป็นช่วงที่เกิดการเปลี่ยนผ่านทางเศรษฐกิจสังคมของประเทศในยุโรป เกิดความเชื่อมโยงและสนับสนุนแนวคิดการพัฒนาไปสู่ความทันสมัย (Modernization) และการพัฒนาประเทศไปสู่การเป็นอุตสาหกรรม (Industrialization) อย่างไรก็ตาม สถานการณ์สังคมในเวลาต่อมา ช่วงศตวรรษที่ 20 เป็นต้นมา ได้ลดทอนความเชื่อที่ว่า แต่ละสังคมต้องก้าวสู่ "ขั้นตอน" การพัฒนาเศรษฐกิจตามทฤษฎีที่ได้กล่าวมาเนื่องจากความตระหนักต่อความจริงที่ว่า แต่ละสังคมมีพื้นฐานแตกต่างกันหรือมี "ทุน" ในด้านต่างๆ แตกต่างกัน สำหรับทฤษฎีวิวัฒนาการหลายสายซึ่ง

¹⁹ Wiley Blackwell. (1959). *The economic history review*. Vol. 12. No.1 .P. 4-12.
https://www.ufjf.br/oliveira_junior/files/2009/06/rostow.pdf.

เชื่อว่า สังคมไม่จำเป็นต้องพัฒนาไปในทิศทางเดียวกันเสมอไปเนื่องจาก สังคมแต่ละสังคมมีขั้นตอนการพัฒนาที่แตกต่างกัน ทั้งนี้ นักทฤษฎีวิวัฒนาการหลายสายให้คำอธิบายว่า ปัจจัยสำคัญคือ สภาพแวดล้อมของสังคมภายในท้องถิ่นของสังคมที่มีความแตกต่างภายในองค์ประกอบของสังคม พร้อม ๆ กับให้ความสำคัญต่อบริบทภายนอกของสังคม²⁰ ว่าเป็นปัจจัยที่มีผลกระทบทำให้การเปลี่ยนแปลงในแต่ละสังคมมีความแตกต่างกันออกไป

จากการสำรวจแนวคิดของกลุ่มทฤษฎีวิวัฒนาการ สรุปได้ว่า ทฤษฎีในกลุ่มนี้พิจารณาสังคมในลักษณะภาพรวมและเชื่อว่าสังคมเกิดการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ซึ่งเมื่อสังคมเกิดการเปลี่ยนแปลงแล้วจะไม่สามารถย้อนกลับได้ และเชื่ออีกด้วยว่าสังคมจะเปลี่ยนแปลงไปสู่สิ่งที่ดีกว่า มีความก้าวหน้ากว่า และพัฒนากว่าเสมอด้วยอิทธิพลของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ขณะที่สาเหตุของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นผลจากทั้งปัจจัยภายในและภายนอกสังคม²¹ ที่ส่งผลกระทบต่อองค์ประกอบต่างๆ ในสังคมมีการเปลี่ยนแปลงตามบริบทของสังคมภายนอกที่เข้ามากระทบ

2.2.3 ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ทางสังคม

ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ทางสังคมเป็นหนึ่งในทฤษฎีที่อธิบายโครงสร้างของสังคมว่า มีลักษณะคล้ายกับสิ่งมีชีวิต (Biological Organism) โดยมองว่า สังคมเหมือนระบบร่างกายของสิ่งมีชีวิตที่ประกอบด้วยส่วนต่างๆ ที่สัมพันธ์กัน โดยเซลล์และอวัยวะต่างๆ ในร่างกายมีส่วนในการช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันเพื่อให้ร่างกายสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ สังคมแต่ละสังคมจึงมีโครงสร้างที่มีความสัมพันธ์และเชื่อมโยงกัน แนวคิดเกี่ยวกับโครงสร้างหน้าที่ทางสังคม จึงอธิบายถึงสังคมที่มีองค์ประกอบหรือส่วนต่างๆ ที่คอยทำหน้าที่ในการทำให้สังคมดำเนินต่อไปได้ หากองค์ประกอบใดองค์ประกอบหนึ่งของสังคมไม่ทำหน้าที่ของตนจะส่งผลให้เกิดปัญหา เช่นเดียวกับอวัยวะหรือส่วนใดส่วนหนึ่งของร่างกายไม่ทำหน้าที่ก็อาจทำให้ร่างกายเกิดภาวะที่ไม่สามารถใช้งานได้ หรืออาจทำได้อย่างไม่เต็มที่

นักคิดที่อธิบายทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ทางสังคมในยุคแรกเริ่มคือ Herbert Spenser ที่ได้รับการยกย่องให้เป็นบิดาของทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ทางสังคม ได้อธิบายโครงสร้างของสังคมในลักษณะที่เชื่อมโยงสัมพันธ์กันโดยองค์ประกอบย่อย ๆ ในสังคมต่างมีหน้าที่ที่ของตนเอง และองค์ประกอบเหล่านั้นจำเป็นต้องทำหน้าที่เพื่อให้สังคมดำรงอยู่ได้ สังคมจึงจำเป็นต้องทำหน้าที่คล้ายกับสิ่งมีชีวิต ต่อมานักคิดอย่าง Emile Durkheim²² (ค.ศ. 1858 – 1917) ได้ทำการศึกษาระบบโครงสร้างทางสังคม มองว่า องค์ประกอบต่างๆ ภายในสังคม ไม่ว่าจะเป็น ความเชื่อ ทศนคติ วัฒนธรรม ประเพณี ค่านิยม บรรทัดฐาน และอื่นๆ ล้วนหลอมรวมให้สังคมมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน หากสังคมทำหน้าที่ของตน มีบรรทัดฐาน กฎระเบียบ และมีการทำตามบรรทัดฐานของสังคม ก็จะไม่ก่อให้เกิดความแตกร้าง เพราะโครงสร้างเหล่านี้ล้วนมีผลต่อการพัฒนาขับเคลื่อนสังคม ขณะที่ Talcott Parsons²³ (ค.ศ. 1902 – 1979) เชื่อว่าองค์ประกอบต่างๆ ของสังคมมีความเชื่อมโยงกันจะทำหน้าที่ของตนเองเพื่อให้สังคมมีความสมดุล ยกตัวอย่างเช่น ในสังคมที่ผู้คนมีบทบาทหน้าที่ทางสังคม ไม่ว่าจะเป็นหน่วยเล็กที่สุดอย่างสถาบันครอบครัว หรือสถาบันศาสนา สถาบันทางสังคม โรงเรียน หรือสถาบันในระดับชาติ สถาบันแต่ละส่วนล้วนมีบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบตามสถานะของตน สถาบันครอบครัวมีหน้าที่ในการกลมเกลียวสมาชิกในครอบครัวให้มีพฤติกรรมที่ดี มีหน้าที่และมีความรับผิดชอบต่อตนเอง ครอบครัวและสังคม และดำรงตนอยู่ในสังคมอย่างเหมาะสม เคารพกฎกติกาของสังคม ไม่

²⁰ นฤมล นิราทร. (2561). *การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและปัญหาสังคม*. คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. สำนักพิมพ์แห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2561. น. 67-70.

²¹ เพิ่งอ้าง.

²² เรื่องเดียวกัน

²³ เรื่องเดียวกัน

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

ละเมิดสิทธิหรือไปทำร้ายผู้อื่น หากสมาชิกของครอบครัวทำหน้าที่ตามหลักทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ทางสังคมก็จะทำให้ครอบครัวดำรงอยู่ได้ ไม่เกิดปัญหา การทะเลาะเบาะแว้ง ความไม่ไว้วางใจ หรือการแตกแยกในครอบครัว สถาบันศาสนา เช่น พระภิกษุ สามเณร มีหน้าที่ในการเผยแพร่หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา และรักษาพระธรรมวินัย หากพระภิกษุสามเณรทำตามหน้าที่ของตนก็จะทำให้สถาบันศาสนาเข้มแข็ง เป็นที่เคารพและศรัทธาของผู้คน สถาบันการศึกษา ครูอาจารย์ มีหน้าที่ในการให้ความรู้แก่สมาชิกของสังคมเพื่อให้เติบโตไปเป็นพลเมืองที่ดี มีความรับผิดชอบ มีความรู้ความสามารถในการนำไปใช้ประกอบอาชีพก็ทำให้สถาบันการศึกษา ครู นักเรียน ผู้ปกครอง ดำรงอยู่ได้ และมีสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ขณะที่ภาครัฐมีหน้าที่ในการจัดเก็บภาษีและนำภาษีมาพัฒนาประเทศ นักการเมืองมีหน้าที่เป็นตัวแทนของประชาชนและเข้าไปใช้อำนาจหน้าที่แทนประชาชนในการตัดสินใจทางการเมือง เศรษฐกิจ อาทิ การปกป้องผลประโยชน์ของประชาชน การผลักดันนโยบายเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต การตรวจสอบการใช้อำนาจของรัฐบาล หากนักการเมืองทำหน้าที่ของตนก็จะทำให้สังคมเดินหน้าไปได้ ไม่เผชิญกับปัญหาทางการเมืองหรือแรงต่อต้านจากประชาชน รัฐบาลหากใช้อำนาจหน้าที่อย่างมีธรรมาภิบาล บริหารราชการแผ่นดินอย่างสุจริตโปร่งใส ปฏิบัติตามรัฐธรรมนูญและกฎหมาย ก็จะทำให้ประเทศมีความสงบเรียบร้อยและมีความมั่นคงสูง เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ลดความเสี่ยงที่พลเมืองจะออกมาชุมนุมประท้วง พลเมืองในสังคมหากทำตามหน้าที่ของพลเมือง เช่น การช่วยเหลือเกื้อกูล การเคารพสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น การเสียภาษีตามกฎหมาย การเคารพกฎหมาย ก็จะทำให้สังคมเกิดความสงบ เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน สถาบันที่ดูแลเรื่องความยุติธรรมหรือผู้ที่บังคับใช้กฎหมายหากทำตามหน้าที่ คือ การบังคับใช้กฎหมายกับคนทุกกลุ่มอย่างเท่าเทียมกัน ก็จะทำให้สังคมสงบสุข ไม่เกิดการก่อกวน แกล้งหรือเลือกปฏิบัติต่อคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ก็จะทำให้สังคมเกิดบรรทัดฐานที่เสมอภาคเป็นธรรม ดังนั้น หากสถาบันต่างๆทำหน้าที่ของตนเอง จะช่วยทำให้สังคมเกิดความสมดุล ลดความตึงเครียดและลดโอกาสที่จะเกิดปัญหาต่างๆ สังคมจะดำรงอยู่ได้ อย่างไรก็ตาม หากองค์ประกอบแต่ละส่วนไม่ยอมทำหน้าที่หรือเกิดปรากฏการณ์ที่ทำผิดหน้าที่ (dysfunction) ก็อาจส่งผลให้เกิดความตึงเครียด ความไม่พอใจ เป็นสาเหตุที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสังคม

โดยสรุป ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ทางสังคม เป็นแนวคิดที่อธิบายว่า สังคมทั้งหมดเป็นระบบหนึ่งที่แต่ละส่วนจะมีความสัมพันธ์ระหว่างกัน และองค์ประกอบหรือส่วนต่างๆ ของสังคมมีการเชื่อมโยงเกี่ยวข้องกันและกัน ความสัมพันธ์ที่คงที่ของแต่ละส่วนจะเป็นปัจจัยทำให้ระบบสังคมเกิดความสมดุล ลดความเสี่ยงในการเกิดความขัดแย้ง ความตึงเครียด ซึ่งเป็นภาวะที่เสี่ยงต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

แนวคิดโครงสร้างหน้าที่ทางสังคมสามารถนำมาใช้ในการอธิบายการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคมชนบทไทยในมุมมองทางสังคมวิทยา เพื่อแสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคม และโครงสร้างหน้าที่ของคนในสังคมชนบทที่เปลี่ยนไป ทำให้ในปัจจุบันสังคมชนบทเริ่มที่จะเกิดความไม่สมดุล ทั้งในส่วนของสถาบันครอบครัวที่พ่อแม่ผู้ปกครองและลูกหลานมีความสัมพันธ์ที่เปลี่ยนแปลงไป สถาบันทางสังคม เช่น วัด โรงเรียน ก็มีการเปลี่ยนบทบาทหน้าที่ของตน อีกทั้งสถาบันทางการเมือง ก็มีหน้าที่ที่เปลี่ยนแปลงไป ทำให้องค์ประกอบต่างๆ ของสังคมมีผลต่อการอธิบายการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างหน้าที่ของสังคมชนบท ซึ่งจะทำกรอธิบายการเปลี่ยนแปลงต่างๆที่เกิดขึ้นในส่วนต่อไป

2.2.4 กลุ่มทฤษฎีวิวัจกร (Cyclical Theories)

กลุ่มนี้มองการเปลี่ยนแปลงของสังคมเอาไว้ว่า สังคมมีการเปลี่ยนแปลงเป็นวัฏจักรหมุนเวียนไม่มีที่สิ้นสุด กล่าวคือ เริ่มจากการก่อตัวของสังคม ไปสู่การเจริญเติบโต และเสื่อมสลายลงในที่สุด โดยคาลดูนนักคิดสายทฤษฎีวิวัจกรเสนอแนวคิดความเป็นวัฏจักรของอารยธรรมจากการศึกษาประวัติศาสตร์และได้ยกตัวอย่างการเกิดขึ้นและล่มสลายของอาณาจักรทะเลทรายโบราณเอาไว้ว่า อาณาจักรที่เคยรุ่งเรืองกลับ

กลายเป็นอาณาจักรที่อ่อนแอและล่มสลายเนื่องจากเกิดความขัดแย้งภายใน รวมถึงการมีผู้นำที่หลงอยู่กับ
ดักแห่งความโลภ ลาภ ยศ และการสรรเสริญ ทำให้ขาดคุณธรรมในการปกครอง มีการให้คนที่ไม่มี
ความสามารถในการบริหารและปกครองเข้ามาใช้อำนาจ ซึ่งขั้นตอนของการก่อตัวและล่มสลายของอาณาจักร
ดังกล่าว คาลคูนได้อธิบายว่ามี 5 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นตอนแรก คือ การปราบปรามฝ่ายที่อยู่ตรงข้าม กล่าวคือ
เป็นการทำสงครามเพื่อสถาปนาอาณาจักร จากนั้นขั้นตอนที่สอง คือ การสร้างความเป็นปึกแผ่นของอาณาจักร
ขั้นตอนที่สาม คือการทำให้อาณาจักรมีความมั่นคง แต่ระหว่างนี้เกิดบริบทที่การปกครองเริ่มถึงจุดที่ไม่ต้อง
กังวลถึงภัยอันตราย ทำให้ผู้นำมีชีวิตที่สุขสบาย ไม่ได้ให้ความสนใจกับการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ หรือทำนุบำรุง
อาณาจักรให้มีความพร้อมที่จะรองรับการเปลี่ยนแปลงต่างๆ และขั้นตอนสุดท้าย คือ ขั้นตอนที่ผู้นำหลงติด
อยู่กับลาภ ยศ และความสุขสบาย แวดล้อมด้วยผู้คนใกล้ชิดที่ไม่ได้มีความสามารถในการบริหารจัดการ
อาณาจักร ทำให้อาณาจักรอ่อนแอและล่มสลายในที่สุด²⁴

2.2.5 กลุ่มทฤษฎีความขัดแย้ง (Conflict Theory)

1. แนวคิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมของคาร์ล มาร์กซ์ (Karl Marx)

สำหรับมุมมองเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมของคาร์ล มาร์กซ์ มองว่าความขัดแย้งทาง
สังคม เป็นสิ่งที่ขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม โดยมาร์กซ์ทำการวิเคราะห์วิวัฒนาการทางสังคม
ผ่านการเปลี่ยนแปลงวิธีการผลิต (mode of production) โดยมองว่าสังคมมีพัฒนาการตามลำดับดังนี้ 1)
สังคมบุพกาล (primitive communism) หรือสังคมที่มีความสัมพันธ์แบบเครือญาติ ประชาชนดำรงชีวิตอยู่โดย
การล่าสัตว์ เพาะปลูก และอาศัยอยู่ตามธรรมชาติ การปกครองมีรูปแบบชนเผ่า มีผู้ปกครองคือหัวหน้าชนเผ่า
และมีสมาชิกในชุมชนคอยทำหน้าที่ในการดูแลครอบครัวด้วยการทำเกษตรกรรม รูปแบบการผลิตเป็นรูปแบบ
พอยังชีพ ไม่ได้เน้นการผลิตส่วนเกินเพื่อขายทำกำไร 2) สังคมทาส (slavery) เป็นสังคมที่มีความสัมพันธ์ทาง
สังคมแบบนายทาสกับทาสที่มีหน้าที่รับใช้นายทาส สังคมทาสถือเป็นจุดเริ่มต้นของการเกิดระบบชนชั้นทาง
สังคม เป็นวิวัฒนาการทางสังคมขั้นที่สองของมาร์กซ์ 3) สังคมศักดินา (feudalism) เป็นสังคมที่มีที่ดินเป็น
ปัจจัยการผลิตที่สำคัญ โดยความสัมพันธ์ทางสังคมในยุคศักดินาเป็นลักษณะของผู้ที่เป็นเจ้าของที่ดินกับผู้เช่า
ที่ดิน ที่เรียกว่า ขุนนางเจ้าที่ดิน (land lord) กับทาสติดที่ดิน (serf) โดยต่อมา บรรดาทาสเหล่านี้ยกลำดับ
สถานะขึ้นมาเป็นชาวนาติดที่ดิน (peasantry) และสามารถมีอำนาจต่อรองกับขุนนางเจ้าที่ดินและบาทหลวง
จากการมีกรรมสิทธิ์ในที่ดิน และค่อยๆ ใต้เต้าขึ้นมาเป็นเจ้าของที่ดิน (land ownership) ยุคนี้เป็นยุคที่มีการ
จัดตั้งสมาคมการค้า และการทำอุตสาหกรรมด้านงานฝีมืออย่างแพร่หลาย 4) สังคมทุนนิยม (capitalism)
หรือสังคมที่เริ่มมีระบบกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคลอันเกิดจากการล้อมรั้วที่ดิน (enclosure the common) ซึ่งทำให้
เกิดการสะสมทุนเบื้องต้นจากปัจจัยการผลิตคือ ที่ดิน มาร์กซ์อธิบายว่าการสะสมทุนเบื้องต้นนำมาสู่การแตก
เป็นสองชนชั้น คือ ชนชั้นนายทุนกับชนชั้นแรงงาน ลักษณะของสังคมทุนนิยมคือการที่นายทุนหรือผู้ที่
ครอบครองปัจจัยการผลิตทำการขูดรีดเอากำไรหรือที่เรียกว่า “ส่วนเกิน” ไปจากชนชั้นแรงงาน เพื่อทำการ
สะสมทุนก่อให้เกิดความสัมพันธ์ที่ชนชั้นนายทุนขูดรีดชนชั้นแรงงาน และในที่สุดนำมาสู่ความไม่พอใจของ
แรงงาน จนเกิดเป็นความขัดแย้งทางชนชั้น และ 5) สังคมคอมมิวนิสต์ (communism) คือสังคมหลังทุนนิยม
ซึ่งเกิดจากชนชั้นแรงงานทำการโค่นล้มระบบทุนนิยมและสถาปนาระบบสังคมนิยม ซึ่งเป็นสังคมในอุดมคติของ
มาร์กซ์ เป็นสังคมที่คำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนรวม หรือสังคมที่ไม่มีชนชั้น สมาชิกในสังคมมีการใช้ปัจจัยการผลิต
ร่วมกัน และทุกคนในสังคมเปลี่ยนสภาพจากชนชั้นแรงงานกลายเป็นเสรีชนที่มีสิทธิเสรีภาพเท่าเทียมกัน

²⁴ นฤมล นิราทร. (2561). *การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและปัญหาสังคม*. คณะสังคมสงเคราะห์. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. สำนักพิมพ์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. กรุงเทพฯ. น.66.

วิธมองการเปลี่ยนแปลงทางสังคมของ มาร์กซ์ เป็นไปตามแนวคิดวิชาวิธี (dialectic materialism) อันหมายถึงการเปลี่ยนแปลงจากการเกิดข้อตรงข้ามที่ขัดแย้งกัน (Thesis and Anti-thesis) และจะนำไปสู่สิ่งใหม่หรือคุณลักษณะใหม่ที่ดีกว่าคุณลักษณะเดิม (synthesis) ซึ่งการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในมุมมองของมาร์กซ์เป็นการอธิบายการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิดจากความขัดแย้งระหว่างชนชั้นจนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงแบบถอนรากถอนโคน (radical revolution)

2. แนวคิดการเปลี่ยนแปลงสังคมของ คาร์ล โปลานยี

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่อธิบายโดยนักประวัติศาสตร์เศรษฐกิจสายสังคมนิยมประชาธิปไตย คาร์ล โปลานยี ได้อธิบายการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่แตกต่างจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมของ มาร์กซ์ ในงานชิ้นสำคัญ ชื่อ “The Great Transformation” โปลานยี ได้นำเสนอแนวทางการเปลี่ยนแปลงทางสังคมโดยมุ่งไปสู่การให้สังคมเป็นฝ่ายกลับขึ้นมากำกับดูแลเศรษฐกิจ หรือที่เรียกว่า “embedded economic in society” เพื่อบรรเทาและลดทอนผลกระทบที่เกิดจากระบบตลาดเสรี (free market)

โปลานยี ได้อธิบายถึงกระบวนการการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจเอาไว้ว่า ในสังคมก่อนทุนนิยม (pre-capitalist society) ระบบเศรษฐกิจมีลักษณะที่เป็นระบบแบบยังชีพ ซึ่งปรากฏเป็นชุดความสัมพันธ์ทางสังคมและข้อกำหนดทางวัฒนธรรมอันถือเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดในการตัดสินใจทางเศรษฐกิจของมนุษย์ ระบบเศรษฐกิจในสมัยก่อนมีวัตถุประสงค์เพื่อผลิตไว้บริโภคภายในครัวเรือน และมีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันภายในครอบครัว เครือญาติ เพื่อนฝูง รวมถึงคนที่อยู่ในชุมชนเดียวกัน ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจเป็นเพียงความสัมพันธ์รูปแบบหนึ่งของความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งรูปแบบความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจถูกกำกับโดยเนื้อหาสาระทางสังคมและวัฒนธรรม ความเชื่อที่เป็นหลักยึดเหนี่ยวสังคม (substantivism)²⁵

ระบบเศรษฐกิจก่อนทุนนิยมมีรูปแบบที่สำคัญ 3 รูปแบบ ได้แก่ ความสัมพันธ์ต่างตอบแทน (reciprocity) ความสัมพันธ์แบบกระจายถ่ายโอน (redistributive) และรูปแบบเศรษฐกิจแบบครัวเรือน (house holding) โดยทั้งสามรูปแบบนี้เป็นสิ่งที่กำหนดการดำรงชีวิตของมนุษย์ ซึ่งครอบคลุมถึงวิถีชีวิต การผลิต การกระจายทรัพยากร การบริโภคในชุมชน การพิทักษ์รักษาทรัพย์สินสมบัติทางสังคม กล่าวอีกนัยหนึ่งคือระบบเศรษฐกิจไม่ได้ขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ทางสังคม แต่สอดแทรกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับสถาบันทางสังคมอื่นๆ รูปแบบเศรษฐกิจจึงเป็นเพียงองค์ประกอบหนึ่งของสังคมเท่านั้น

โปลานยี กล่าวว่า ในสังคมมนุษย์ไม่เคยมีช่วงเวลาใดในประวัติศาสตร์ที่ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจจะสามารถก้าวขึ้นมาอยู่เหนือความสัมพันธ์ทางสังคม ไม่ว่าจะเป็สังคมยุคกรีกโบราณ สังคมยุโรปยุคกลาง ไปจนถึงยุคศักดินา อย่างไรก็ตาม การปฏิวัติอุตสาหกรรมในอังกฤษส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ คือ การก่อตัวของสังคมทุนนิยม (capitalist society) หรือสังคมตลาด (market society) มนุษย์ได้หันมาให้ความสำคัญกับระบบเศรษฐกิจที่ถูกกำหนดโดยกลไกราคา (market mechanism) โปลานยีกล่าวว่าระบบดังกล่าวได้ก้าวล่วงเข้ามาทำลายความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรมของมนุษย์ จากมนุษย์ที่เคยพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนมาสู่การพึ่งพาตลาดเพื่อดำรงชีวิต เช่น การพึ่งพาค่าจ้างของชนชั้นผู้ใช้แรงงาน

ดังนั้น การปฏิวัติอุตสาหกรรมจึงทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการจัดการทางเศรษฐกิจที่นำมาสู่การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางสังคม ทำให้มนุษย์ที่เคยมีเหตุมีผลกลายเป็นมนุษย์คำนึงถึงผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจหรือต้นทุนและกำไรเป็นสิ่งสำคัญ หรือที่เรียกว่ามนุษย์เศรษฐกิจ (economic man) การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวส่งผลให้มนุษย์ที่เคยอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของสังคมและวัฒนธรรมกลายเป็นมนุษย์ที่อยู่ภายใต้การกำกับของความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ และโปลานยี ชี้ว่าในที่สุดแล้วการก่อตัวของระบบ

²⁵ จามะรี เชียงทอง. (2560). สังคมชนบทในโลกสมัยใหม่. คณะสังคมศาสตร์. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. น. 18.

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ขนบ ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

เศรษฐกิจแบบตลาดจะกลับมาครอบงำสังคมและอยู่เหนือสังคม ระบบเศรษฐกิจที่กำกับดูแลตัวเอง (self-regulating market) จะก่อให้เกิดการทำลายสังคมและวัฒนธรรมของมนุษย์ เนื่องจากทำให้ปัจจัยสามปัจจัย ได้แก่ ที่ดิน แรงงาน และทุน กลายเป็นสินค้า (fictitious commodity)²⁶ ซึ่งโปลานียืนยันว่าปัจจัยทั้งสามปัจจัยไม่สามารถลดทอนให้กลายเป็นสินค้าที่นำมาซื้อขายแลกเปลี่ยนในตลาดได้

แม้ว่าใน The Great Transformation โปลานียืนยันไม่ได้ให้ข้อเสนอถึงแนวทางในการแก้ไขเอาไว้อย่างชัดเจน แต่โปลานียืนยันว่า ระบบเศรษฐกิจไม่ควรจะหลุดออกจากการกำกับดูแลของสังคมและวัฒนธรรมเหมือนระบบเศรษฐกิจแบบตลาด แต่ควรจะอยู่ภายใต้การกำกับและควบคุมด้วยกฎของสังคมและวัฒนธรรม โดยสถาบันทางสังคม รัฐ และชนชั้นทุกชนชั้นในสังคมสามารถร่วมมือกันเพื่อออกแบบการจัดการทางเศรษฐกิจรูปแบบใหม่ที่ทำให้เกิดการกระจายทรัพยากรอย่างเป็นธรรมร่วมกันได้

โปลานียืนยันเสนอแนะเชิงสถาบัน (institution) เป็นกลไกในการปกป้องสังคมและวัฒนธรรมจากการครอบงำของระบบเศรษฐกิจแบบตลาด อาจเรียกว่าเป็นการคุ้มครองตัวเองของสังคมหรือพลังต่อต้านจากสังคม (social protectionism) ซึ่งจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางสังคม โดย โปลานียืนยันเสนอรูปแบบของการร่วมมือกัน (form of integration) เพื่อที่จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางสังคม ระบบเศรษฐกิจตามข้อเสนอของ โปลานียืนยันจึงเป็นระบบที่ชนชั้นต่างๆ ในสังคมลุกขึ้นมามีส่วนร่วมในการปกป้องสังคมจากการครอบงำของระบบเศรษฐกิจแบบตลาด ซึ่งผลลัพธ์จากการร่วมมือกันดังกล่าวเป็นลักษณะเชิงสถาบันที่ก่อให้เกิดการกระจายถ่ายโอนทรัพยากร การต่างตอบแทน การรักษาความสัมพันธ์ทางสังคมภายใต้ระบบทุนนิยม การปกป้องตัวเองของสังคมโดยชนชั้นต่างๆ ที่ร่วมมือกันสามารถเกิดผลลัพธ์เชิงสถาบัน และการพัฒนาต่อชนชั้นแรงงานในด้านบวก อันจะนำไปสู่การจัดตั้งสวัสดิการ และลดผลกระทบทางสังคมให้กับชนชั้นแรงงานมากขึ้น²⁷ โดยการแทรกแซงของรัฐและสังคมสามารถทำให้แรงงานได้รับการคุ้มครองจากสถาบันต่างๆ และศักดิ์ที่ยังกลไกของตลาดเสรี (laissez faire) โปลานียืนยันเสนอความเห็นด้านการคุ้มครองตัวเองของสังคม (social protectionism) ว่าเป็นสิ่งที่จะช่วยปกป้องสังคม ปกป้องระบบการผลิตปกป้องมนุษย์และธรรมชาติไม่ให้ถูกทำลายจากระบบเศรษฐกิจแบบตลาด

ปัจจัยที่ทำให้โปลานียืนยันว่าชนชั้นต่างๆสามารถร่วมมือกันได้ คือผลจากการชี้ให้เห็นถึงการแยกระบบตลาดออกจากสังคมที่ส่งผลกระทบต่อสังคมวัฒนธรรมมนุษย์และธรรมชาติจนทำให้สังคมจำเป็นต้องลุกขึ้นมาร่วมมือกันในการต่อต้านการครอบงำของระบบเศรษฐกิจแบบตลาด ชนชั้นต่างๆที่ได้รับผลกระทบในเชิงลบไม่ว่าจะเป็นชนชั้นแรงงาน ชนชั้นกลาง ชนชั้นพ่อค้า ชนชั้นเจ้าที่ดิน ได้รวมตัวกันเพื่อปกป้องผลประโยชน์ของตนเองและสังคม โดยการปกป้องผลประโยชน์ดังกล่าวมาจากแนวคิดเกี่ยวกับองค์อินทรีย์ทางสังคม (Organic society) ที่ชนชั้นต่างๆแสวงหาแนวทางในการปกป้องผลประโยชน์ของตนเอง เพื่อนำไปสู่ผลประโยชน์ของสังคมทั้งสังคม (social benefits) ในที่นี้อาจกล่าวถึงการจัดตั้งสหภาพแรงงานของชนชั้นแรงงานและการรณรงค์เพื่อให้รัฐออกกฎหมายควบคุมดูแลการซื้อขายกำลังแรงงานเช่นค่าแรงขั้นต่ำ หรือการเรียกร้องบริการทางสุขภาพบริการด้านที่อยู่อาศัย การเรียกร้องกฎหมายคุ้มครองการค้า เช่น กฎหมายว่าด้วยการจำกัดการแข่งขันการส่งออกอาหารและธัญพืช กฎหมายประกันราคาพืชผลทางการเกษตร หรือกฎหมายป้องกันการผูกขาดทางการค้าหรือการผูกขาดทางเศรษฐกิจโดยกลุ่มนายทุน การเก็บภาษีภาคธุรกิจเอกชน เป็นต้น

²⁶ คาร์ล โปลานียืนยัน. (2559). *เมื่อโลกพลิกผัน: การปฏิวัติอุตสาหกรรม จุดกำเนิดการเมืองและเศรษฐกิจยุคปัจจุบัน*. สำนักพิมพ์ฟ้าเดียวกัน. กรุงเทพฯ.

²⁷ นุชประภา โมกข์ศาสตร์. 2560. การศึกษาการลดผลกระทบจากการที่แรงงานถูกทำให้กลายเป็นสินค้า. วิทยานิพนธ์ ศิลปะศาสตร์ มหาวิทยาลัย. สาขาเศรษฐศาสตร์การเมือง. คณะเศรษฐศาสตร์. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

อย่างไรก็ตามข้อเสนอของ โปลานยี ยังมีจุดอ่อน เนื่องจาก โปลานยี ไม่ได้คำนึงถึงการตอบโต้ของระบบเศรษฐกิจแบบตลาดหรือกลุ่มชนชั้นนายทุน (Counter double movement) ที่ไม่ต้องการที่จะเสียผลประโยชน์จากข้อเรียกร้องของพลังปกป้องสังคมและรวมตัวกันต่อต้านการปกป้องตัวเองของสังคมโดยชนชั้นต่างๆ เช่น การกระตุ้นให้รัฐออกกฎหมายลดภาษี การส่งเสริมการผูกขาดทางเศรษฐกิจ การส่งเสริมกลไกราคาการค้าเสรี การกำหนดราคาสินค้าเกษตรโดยพ่อค้าคนกลางหรือบรรษัทข้ามชาติ เป็นต้น

วิธีการมองการเปลี่ยนแปลงทางสังคมของ โปลานยี เป็นการให้ความสำคัญกับแนวทางเชิงสถาบัน เพื่อการเปลี่ยนแปลงแบบค่อยเป็นค่อยไปโดยการประสานความร่วมมือของชนชั้นต่างๆในสังคม นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงสังคมจากข้างล่างขึ้นมาข้างบน (Bottom up solution) ซึ่งพลังการเปลี่ยนแปลงที่มาจากชนชั้นล่างและชนชั้นอื่นๆ สามารถ นำไปสู่การสร้างสถาบันที่ทรงพลังในการต่อต้านระบบเศรษฐกิจแบบตลาด โปลานยีจึงเน้นมุมมองในการประสานระบบสังคมนิยมจากส่วนบนและส่วนล่าง (Mix of Socialist from above and from below) ซึ่งเป็นการร่วมมือกันในเชิงสถาบันของชนชั้นทุกชนชั้นที่ได้รับผลกระทบจากระบบเศรษฐกิจแบบตลาด ทั้งนี้เพื่อให้สถาบันต่างๆร่วมมือกันในการกระจายถ่ายโอนทรัพยากรเพื่อให้มีความเป็นธรรมมากขึ้น ลดการผูกขาดทางเศรษฐกิจ หรือกล่าวอีกด้านหนึ่งคือ เพื่อลดการทำลายสังคมจากระบบตลาดเสรี

นอกจากนี้ โปลานยี ให้ความสำคัญกับการแก้ปัญหาโดยชนชั้นต่างๆในสังคมมากกว่ารัฐ เนื่องจากรัฐเป็นกลไกในการปกป้องกระบวนการสะสมทุนระบบกรรมสิทธิ์และชนชั้นนายทุน และมีความเกี่ยวข้องในการจัดการระบบเศรษฐกิจอย่างลึกซึ้ง กล่าวคือรัฐเป็นผู้อยู่เบื้องหลังการถือกำเนิดขึ้นของระบบเศรษฐกิจแบบตลาด เนื่องจากระบบเศรษฐกิจแบบตลาดในปัจจุบันไม่สามารถสถาปนาตัวของมันเองโดยปราศจากการแทรกแซงของรัฐ รัฐจึงมีส่วนในการถือกำเนิดของระบบตลาดเสรี อย่างไรก็ตามรัฐก็สามารถเข้ามาแทรกแซง และลดบทบาทของตลาดเสรีได้ ด้วยการกำหนดนโยบายที่จัดสรรทรัพยากรไปสู่สังคม แนวคิดของโปลานยี จึงสอดคล้องกับแนวคิดสถาบันนิยม (institutionalism) และแนวคิดสังคมนิยมประชาธิปไตย (social democracy) ที่มุ่งเปลี่ยนแปลงสังคมด้วยระบอบประชาธิปไตยและกลไกทางการเมือง²⁸ และมุ่งผลักดันให้เกิดการขยายระบบประชาธิปไตยไปที่ระบบเศรษฐกิจ (extend democracy over the economy) เพื่อให้ระบบเศรษฐกิจอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของสังคม

โดยสรุปหนังสือ The Great Transformation โปลานยีได้สรุปเห็นถึงการใช้อวาทกรรมการวิพากษ์ (critical discourse) ที่ใช้อธิบายปรากฏการณ์ของเศรษฐกิจและสังคม โปลานยีได้อธิบายปัญหาของระบบเศรษฐกิจทุนนิยมที่ใช้หลักตลาดเสรีว่าจะส่งผลในเชิงลบต่อสังคมและวัฒนธรรมของมนุษย์ ตัวอย่างคำที่กล่าวถึงในหนังสือ เช่น การให้สังคมเป็นฝ่ายกลับมากำกับดูแลเศรษฐกิจ (embeddedness) การเคลื่อนไหวแบบทวิภาค (double movement) สินค้าอุปโลกน์ (fictitious commodities) ระบบเศรษฐกิจที่กำกับดูแลตัวเอง (self-regulating market system) แบบแผนของความร่วมมือ (patterns of integration) กลายเป็นสิ่งที่มีความสำคัญโดยเฉพาะในบริบทปัจจุบันภายใต้ "ยุคเสรีนิยมใหม่" ที่เป็นลักษณะของการลงทุนที่ไร้พรมแดนและการผลิตได้รับการสนับสนุนโดยกฎของตลาด กลไกดังกล่าวกลายเป็นการปกป้องจากภายในที่ปราศจากความมุ่งมั่นที่จะทำให้วิกฤตต่าง ๆ บรรเทาเบาบางลง ความเปราะบางของโลกในศตวรรษที่ 21 บ่งบอกให้เห็นอย่างชัดเจนถึงความสำคัญของการที่สังคม วัฒนธรรม และธรรมชาติควรจะได้รับ การปกป้องจากอำนาจของระบบตลาดมากกว่าที่ผ่านมามีประสิทธิภาพ เนื่องจากการทำลายโดยกลไก

²⁸ นุชประภา โมกข์ศาสตร์. 2560. การศึกษาการลดผลกระทบจากการที่แรงงานถูกทำให้กลายเป็นสินค้า. วิทยานิพนธ์ ศิลปะศาสตร์ มหาวิทยาลัย. สาขาเศรษฐศาสตร์การเมือง. คณะเศรษฐศาสตร์. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

ตลาดเสรีได้ส่งผลกระทบต่อมนุษย์และสังคม เมื่อสังคมตลาดได้เข้ามากำกับชีวิตของมนุษย์ ปัญหาเศรษฐกิจ ไม่ว่าจะภาวะเศรษฐกิจฝืดเคือง ความเหลื่อมล้ำ การผูกกร่อนของสถาบันประชาธิปไตยในหลายประเทศ การเติบโตขึ้นของพรรคชาตินิยมและนักการเมืองชาตินิยม ความตึงเครียดทางวัฒนธรรมและศาสนา หรือแม้แต่ความขัดแย้งระหว่างประเทศที่ก่อตัวขึ้นหลังสงครามโลกครั้งที่สอง เป็นตัวพิสูจน์ให้เห็นรากเหง้าของปัญหา โปแลนด์คงไม่แปลกใจหากเขาได้เห็นระบอบประชาธิปไตยถูกโจมตีอย่างหนักหน่วง การประท้วงและจลาจลที่เป็นผลมาจากโลกาภิวัตน์เสรีนิยมใหม่ การทำให้กลายเป็นสินค้า และการหายไปของอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ตลอดจนการเห็นสังคมและวัฒนธรรมหลายแห่งล่มสลายลง²⁹ เพราะโปแลนด์ได้อธิบายเอาไว้อย่างชัดเจนในงานเขียน The Great Transformation ว่าเมื่อใดก็ตามที่สังคมตลาดเข้ามาครอบงำสังคม เมื่อนั้นการเปลี่ยนให้ที่ดิน แรงงาน และเงินเป็นสินค้า การผูกขาดของกลไกตลาดเสรี จะทำให้เกิดการทำลายสังคมและวัฒนธรรมของมนุษย์ เกิดความเสื่อมโทรมของระบบนิเวศ การเสื่อมโทรมของแบบแผนปฏิบัติทางสังคม และอื่นๆ จึงสรุปได้ว่าปรากฏการณ์ความตึงเครียดในโลกยุคปัจจุบันไม่ได้ผุดผืนไปจากการวิเคราะห์ของโปแลนด์ แต่น้อย ในทางตรงข้ามปัญหาต่าง ๆ ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้กลับเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นและดำเนินต่อไปอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้

สรุปแนวคิดและทฤษฎี

จากการศึกษาทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมจากทฤษฎีทั้งสามกลุ่ม ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมตามทฤษฎีวิวัฒนาการของชาร์ล ดาร์วิน ที่มองว่าสังคมมีการพัฒนาไปสู่สิ่งที่ดีกว่าด้วยพลังของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ทฤษฎีวิวัฏจักรที่มองว่าสังคมมีการเปลี่ยนแปลงเป็นวัฏจักรหมุนเวียนไม่มีที่สิ้นสุด กล่าวคือ เริ่มจากการก่อตัวของสังคม ไปสู่การเจริญเติบโต และเสื่อมสลายลงในที่สุด และทฤษฎีความขัดแย้ง ซึ่งแบ่งเป็นการมองการเปลี่ยนแปลงทางสังคมออกเป็นสองรูปแบบ ได้แก่ คาร์ล มาร์กซ์ ที่มองความขัดแย้งทางชนชั้นว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่จะนำไปสู่การเปลี่ยนสังคมจากสังคมนิยมไปสู่อสังคมนิยม และคาร์ล โปแลนด์ ที่มองว่าการเปลี่ยนแปลงทางสังคมสามารถเกิดขึ้นจากการทำให้ระบบเศรษฐกิจอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของสังคมและวัฒนธรรม เพื่อไม่ให้ระบบเศรษฐกิจก้าวล่วงเข้ามาทำลายสังคมในภายหลัง

ทั้งนี้ สามารถสรุปได้ว่าสังคมแต่ละสังคมจะเปลี่ยนแปลงไปสู่ทิศทางใดนั้นขึ้นอยู่กับปัจจัยต่างๆ ที่เข้ามามีกระทบว่าจะส่งผลต่อสังคมอย่างไร ทั้งนี้ในการนำแนวคิดทฤษฎีมาวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับสังคมชนบทนั้นเป็นเพียงการนำเสนอถึงความจำเป็นและสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมผ่านมุมมองของนักคิดและนักทฤษฎีที่มีแนวคิดที่แตกต่างกัน เพื่อให้การวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงทางสังคมมีมุมมองในภาพกว้างถึงปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเพื่อที่จะวิเคราะห์ผลในเชิงลึกจากการเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆที่จะตามมา

ในปัจจุบันสังคมชนบทเผชิญกับความท้าทายและความเสี่ยงต่างๆ อย่างรอบด้าน ไม่ว่าจะเป็นความเสี่ยงจากนโยบายการพัฒนาของรัฐที่ดำเนินมายาวนาน เช่น การพัฒนาเศรษฐกิจที่แยกคนออกจากระบบนิเวศ เช่น กรณีข้อพิพาทเชิงพื้นที่กรณีชาวกระเหรี่ยงบางกลอย บ้านใจใหญ่ ที่ทำให้กลุ่มชาติพันธุ์ที่เคยมีถิ่นที่อยู่อาศัยในบริเวณเขตอุทยานมาเป็นเวลานาน มีวิถีชีวิตที่พึ่งตนเอง พึ่งทรัพยากรจากป่ากลายเป็นผู้บุกรุกป่าและต้องอพยพออกจากพื้นที่และชุมชน ซึ่งเป็นถิ่นอาศัยดั้งเดิมของตนเอง การทำให้ชนบทเป็นแหล่งสะสมทุนเพื่อคูดทุนกลับ ทำให้เงินไม่สามารถกระจายลงไปและหมุนเวียนอยู่ในชนบทได้ การส่งเสริมการปลูกพืช

²⁹ Michele Cangiani & Claus Thomasberger. (2018). Karl Polanyi Economy and Society. Cambridge. Polity Press สืบค้นจาก <https://books.google.co.th/books?id=45xiDwAAQBAJ>

เศรษฐกิจ เช่น อ้อย ข้าวโพด มันสำปะหลัง ปาล์ม ยางพารา ที่ส่งผลให้เกิดการถางป่าและทำลายระบบนิเวศ โดยรอบ ส่งผลต่อรายได้และคุณภาพชีวิตของเกษตรกร นโยบายผูกขาดทางเศรษฐกิจของรัฐจากการให้ทุนขนาดใหญ่เข้าไปยึดครองพื้นที่การเกษตรในชนบทเพื่อสร้างอุตสาหกรรมอาหารและสินค้าเกษตร ส่งผลให้เกษตรกรรายย่อยไม่สามารถแข่งขันได้ นโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจที่เน้นการพัฒนาเมือง ทำให้เกิดความไม่สมดุลเกิดขึ้นระหว่างเมืองกับชนบท ความเจริญในเมืองและโอกาสในการจ้างงานที่สูงกว่าทำให้คนในชนบทอพยพย้ายถิ่นเข้ามาอาศัยอยู่ในเมืองมากขึ้น เป็นต้น

การเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆที่เกิดขึ้นนั้นมีสาเหตุมาจากการเปลี่ยนแปลงวิธีการผลิต วิธีการบริโภค นโยบายเปิดเสรีทางการค้า การลงทุน ซึ่งเป็นผลพวงของการพัฒนาเพื่อสร้างการเติบโตทางเศรษฐกิจ โดยวัดจากผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ (GDP) ทำให้มีความเสี่ยงต่อการพัฒนาชนบทที่ส่งผลในเชิงลบ อย่างไรก็ตามแนวคิดทฤษฎีที่ได้กล่าวถึง มาร์กซ์ และ โปแลนด์ ได้กล่าวถึงการพัฒนาเศรษฐกิจในยุคเริ่มต้นของการเติบโตของกระแสนิยมโลก คือ ยุคปฏิวัติอุตสาหกรรม โดย โปแลนด์ กล่าวไว้อย่างชัดเจนว่าการพัฒนาที่แยกเศรษฐกิจออกจากสังคมจะทำให้เกิดการทำลายสังคมและวัฒนธรรมของมนุษย์ การเสื่อมโทรมของระบบนิเวศ และการแตกสลายของสังคม เนื่องจากระบบเศรษฐกิจที่กำกับดูแลตัวเอง (self-regulating market) จะครอบงำและอยู่เหนือสังคม ซึ่งการวิเคราะห์ของ โปแลนด์ ได้สะท้อนให้เห็นอย่างเป็นรูปธรรมของการเปลี่ยนแปลงและปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมชนบทในปัจจุบัน ชนบทมีความเสี่ยงจากทั้งการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และการดำเนินนโยบายรัฐซึ่งเป็นความเสี่ยงจากปัจจัยภายนอกที่เข้าไปมีอิทธิพลต่อสังคมชนบท ในอีกด้านหนึ่งสังคมชนบทก็มีความเสี่ยงในตัวเองหรือความเสี่ยงภายในที่ส่งผลต่อความอยู่รอดของสังคมชนบท เช่น การปรับตัวไม่ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของคนชนบท การขาดทักษะ ความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการใช้เทคโนโลยี ความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านกับภาครัฐ และอื่นๆ การรักษาชนบทให้อยู่รอดท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงคือการกลับไปค้นหารากฐานที่สำคัญในปกป้องสังคมชนบท โปแลนด์เคยเสนอถึงการรักษาความอยู่รอดของสังคม โดยการให้สถาบันต่างๆกลับขึ้นมาเป็นฝ่ายกำกับดูแลระบบเศรษฐกิจ เพื่อให้หลักการกระจายถ่ายโอนทรัพยากร หลักการต่างตอบแทน และเศรษฐกิจในครัวเรือน เป็นตัวรักษาสังคม นอกจากนี้สังคมควรรักษาวัฒนธรรมแบบดั้งเดิม เช่น การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน การแบ่งปัน การพึ่งพาอาศัยความอ่อนหนึ่งอันเดียวกัน เป็นต้น เหมือนระบบเศรษฐกิจชุมชนแบบดั้งเดิมที่องค์ประกอบต่างๆของสังคมทำหน้าที่ในการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เสมือนเครือญาติ พึ่งพาฐานทรัพยากรในชุมชน ลดการพึ่งพาทุนจากภายนอก คือ หลักการสำคัญในการรักษาความอยู่รอดของสังคมและสร้างความเข้มแข็งของชุมชน การส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชน การรักษาทุนทางสังคม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชนเป็นปัจจัยสำคัญในการลดผลกระทบจากภายนอกและสร้างเศรษฐกิจที่เข้มแข็งจากภายใน ที่จะช่วยรักษาความอยู่รอดของสังคมชนบท

2.2.6 แนวคิดเศรษฐกิจแห่งการอยู่ร่วมกัน (The moral economy)

แนวคิดเศรษฐกิจแห่งการอยู่ร่วมกันเป็นแนวคิดที่ถือกำเนิดขึ้นในสังคมชนบทแบบดั้งเดิม โดยในอดีตสังคมชนบทเป็นมีขนาดเล็ก ระบบการผลิตยังใช้ระบบเกษตรกรรมและแรงงานและที่ดินเป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญ การช่วยเหลือกัน การพึ่งพาธรรมชาติเป็นลักษณะที่สำคัญของระบบเศรษฐกิจแห่งการอยู่ร่วมกัน อย่างไรก็ตามระบบดังกล่าวค่อยๆหายไปและลดบทบาทลงกระทั่งในปัจจุบันถูกแทนที่ด้วยระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม

ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม การพัฒนาอุตสาหกรรม และเทคโนโลยีสมัยใหม่ได้ทำให้แนวคิดเศรษฐกิจแห่งการอยู่ร่วมกันถูกนำกลับมาทบทวนอีกครั้ง โดยนักวิชาการจากหลากหลายภาคส่วนเห็นว่าระบบเศรษฐกิจแห่งการอยู่ร่วมกันจะเป็นกลไกในการบรรเทาผลกระทบที่เกิดจากระบบทุนนิยม

ภายใต้การพัฒนาเศรษฐกิจของระบบทุนนิยมในปัจจุบัน ได้ส่งผลกระทบให้เกิดการทำลายชีวิตมนุษย์ จากการที่ทุนเข้ามาทำลายวัฒนธรรมการเกื้อกูลกันในสังคม การพึ่งพาธรรมชาติ ทำลายชีวิตทางสังคม เพื่อที่จะบรรลุเป้าหมายหลักคือการสะสมทุน สังคม วัฒนธรรม และธรรมชาติที่ถูกทำลายลง ได้ส่งผลกระทบต่อตรงต่อมนุษย์เนื่องจากชีวิตทางสังคมถูกทำให้สูญสลายไปตามแนวทางพัฒนาของระบบทุนนิยมอุตสาหกรรม ทำให้มนุษย์แยกตนเองออกมาจากชีวิตทางสังคม เพื่อครอบครองทรัพยากรและสะสมทุน โดยไม่สนใจว่าสังคม วัฒนธรรม ธรรมชาติ และชีวิตของผู้อื่นจะถูกทำลายลงอย่างไร แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจนับตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันจึงไม่สามารถนำพาให้สังคมเคลื่อนไปสู่เป้าหมายของความสมดุลและความยั่งยืนได้ แม้แต่น้อย เพราะระบบการผลิตซ้ำของทุนที่แปลงทรัพยากรธรรมชาติ อย่างที่ดิน ป่าไม้ แม่น้ำ ให้กลายเป็นเงิน การแปลงแรงงานของมนุษย์ให้เป็นสินค้า เพื่อแลกกับค่าจ้างราคาถูก ทำให้ชีวิตของคนส่วนใหญ่ถูกกดคุณค่าและความสำคัญลง ทุนจึงทำลายสังคมและวัฒนธรรมของมนุษย์ และเปลี่ยนจิตสำนึกของมนุษย์จากที่เคยมีเหตุผล เป็นมนุษย์ที่ไม่มีเหตุผลและเป็นผู้ที่มุ่งแสวงหาผลประโยชน์ให้กับตนเอง โดยไม่สนใจผลกระทบที่เกิดขึ้นกับสิ่งอื่น ๆ รอบตัว ท้ายสุดแล้วมนุษย์ในปัจจุบันจึงเป็นมนุษย์เศรษฐกิจ (economic man) หรือมนุษย์ที่แสวงหาต้นทุนและกำไรเป็นสำคัญ ความสัมพันธ์ทางสังคม และความสัมพันธ์ของมนุษย์กับธรรมชาติจึงสิ้นสุดลง เหลือเพียงความสัมพันธ์แบบขูดรีด (exploitation relation) เพื่อให้ได้กำไรสูงสุด ตามแนวทางของทุนนิยม

ผลกระทบจากการทำลายมนุษย์ สังคม และธรรมชาติ ส่งผลให้เกิดแรงต้านจากสังคม และผู้ที่ได้รับผลกระทบดังกล่าว อาทิ ความตระหนักถึงการสร้างแนวทางเลือกทางเศรษฐกิจในรูปแบบอื่นๆ ที่นอกเหนือไปจากรูปแบบเศรษฐกิจที่เน้นการสะสมกำไร และแปลงทุกสิ่งทุกอย่างให้เป็นสินค้า (commodification) หนึ่งในแนวทางเลือกในการจัดการเศรษฐกิจคือ การกลับไปหาระบบเศรษฐกิจที่ในอดีตเคยปรากฏอยู่ในสังคมส่วนใหญ่ หรือที่เรียกว่า ระบบเศรษฐกิจแห่งการอยู่ร่วมกัน

“เศรษฐกิจแห่งการอยู่ร่วมกัน” เป็นระบบเศรษฐกิจที่เน้นความสัมพันธ์ที่ต่างฝ่ายต่างตอบแทนซึ่งกันและกัน เน้นความร่วมมือมากกว่าการแข่งขัน เน้นความพอใจส่วนรวมโดยระบบเศรษฐกิจแบบนี้เกิดจากการขับเคลื่อนของผู้ประกอบการรายย่อย ๆ ที่มีทุนขนาดเล็ก ไม่ใช่เจ้าของกิจการขนาดใหญ่เหมือนระบบเศรษฐกิจมหภาค ลักษณะของกิจกรรมทางเศรษฐกิจจึงมาจากการประกอบการโดยประชาชน เป็นเศรษฐกิจแบบครอบครัวที่ใช้แรงงาน มีความยืดหยุ่นสูงในการใช้แรงงานและมีการแบ่งเวลาทำงานกัน เป็นเศรษฐกิจที่เติบโตจากภายในที่สอดคล้องกับอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเฉพาะพื้นที่ ใช้เทคโนโลยีแบบง่ายๆ ไม่มีการผูกขาดโดยกลุ่มนายทุนเหมือนระบบเศรษฐกิจแบบตลาด อีกทั้งเครือญาติมีบทบาทในการสะสมทุน นอกจากนี้เศรษฐกิจแห่งการอยู่ร่วมกันเห็นความสำคัญของปัจจัยเชิงสถาบัน (institution) โดยมองว่ามีผลต่อพฤติกรรม การตัดสินใจของมนุษย์ การดำเนินธุรกิจมีการคำนึงถึง ผลประโยชน์แก่สังคมส่วนรวม (social benefits) มากกว่าผลประโยชน์ในรูปของกำไร ธุรกิจแนวทางของเศรษฐกิจแห่งการอยู่ร่วมกัน อาจมีขนาดการค้าดำเนินธุรกิจตั้งแต่ระดับครอบครัว ไปจนถึง ธุรกิจขนาดใหญ่ แต่กิจกรรมทางเศรษฐกิจจะช่วยเสริมสร้างบรรทัดฐาน ความผูกพันความร่วมมือ สิทธิและความรับผิดชอบต่อสังคมที่คำนึงถึงความเป็นมนุษย์ สังคม วัฒนธรรม ครอบครัว และอื่นๆ เช่น มีมิติของการอยู่ร่วมกัน ความสัมพันธ์ของผู้ดำเนินธุรกิจกับผู้คนในชุมชนเป็นความสัมพันธ์แบบเครือญาติ เน้นการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์และดำเนินธุรกิจแบบร่วมมือกัน (collaboration) มากกว่าการดำเนินธุรกิจแบบแข่งขันอีกทั้งการดำเนินธุรกิจสร้างสรรค์ กิจการเพื่อสังคม และ ธุรกิจเพื่อชุมชน

นอกจากนี้ เศรษฐกิจแห่งการอยู่ร่วมกันไม่ได้ปฏิเสธการอยู่ร่วมกับเศรษฐกิจในลักษณะอื่น ไม่ว่าจะเป็นเศรษฐกิจที่ดำเนินการโดยทุนขนาดใหญ่ที่เน้นการแข่งขัน หรือเศรษฐกิจที่ดำเนินการโดยรัฐ หากแต่เศรษฐกิจในแต่ละรูปแบบมีแนวคิดในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจแตกต่างกัน รัฐจึงควรมีกลไกในการ

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

ควบคุมเศรษฐกิจแต่ละรูปแบบที่แตกต่างกัน เพื่อให้ทุกคนสามารถอยู่ภายใต้ระบบเศรษฐกิจที่เป็นธรรม คือระบบเศรษฐกิจที่เปิดโอกาสให้มีความยุติธรรมในการดำเนินธุรกิจ ทุกคนมีเสรีภาพและโอกาสในการเข้าถึงทรัพยากรทางเศรษฐกิจอย่างเท่าเทียมเสมอภาคกัน

ตัวอย่างสำคัญที่อธิบายการเปลี่ยนแปลงแบบแผนทางเศรษฐกิจจากเดิมที่คนในชุมชนมีวิถีชีวิตภายใต้แนวทางเศรษฐกิจแห่งการอยู่ร่วมกันมาสู่การพึ่งพาเศรษฐกิจแบบทุนนิยมที่เน้นการแข่งขันและสะสมกำไร สามารถศึกษาได้จากงานของเจมส์ ซี. Scott (James C. Scott, 1979) เรื่อง “The Moral Economy of the Peasant: Rebellion and Subsistence in South East Asia” ได้อธิบายการเปลี่ยนแปลงของสังคมชนบทในเวียดนามเพื่อหาคำตอบว่าทำไมชาวนาเวียดนามจึงหันมาเคลื่อนไหวทางการเมือง พบว่าสาเหตุที่ทำให้ชาวนาออกมาเคลื่อนไหวทางการเมืองเนื่องจากการเผชิญกับความยากลำบาก โดยเฉพาะในด้านคุณภาพชีวิตที่ตกต่ำลงอย่างมากอันเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจสังคม โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงทางสังคมการเมืองมาสู่ระบบทุนนิยมแบบอาณานิคม ที่ทำลายสังคมและวัฒนธรรมแห่งการช่วยเหลือกันในชุมชนดั้งเดิม การเปลี่ยนกระบวนการผลิตแบบทุนนิยม ทำให้ที่ดินกลายเป็นสินค้า อีกทั้งยังมีการนำระบบกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคลมาใช้ทำให้ที่ดินบางส่วนที่เคยเป็นที่ดินส่วนรวมของชุมชนกลายเป็นที่ดินส่วนบุคคล ทำให้ที่ดินถูกรอบครอบโดยผู้มีอิทธิพลจำนวนหนึ่ง การเปลี่ยนแปลงการถือครองที่ดินจึงนำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตสินค้าเกษตรของชาวนา จากเดิมที่เป็นการผลิตเพื่อยังชีพมาสู่การผลิตสินค้าเกษตรเชิงพาณิชย์

Scott อธิบายว่าการเปลี่ยนแปลงการถือครองที่ดินแปลงใหญ่โดยระบบกฎหมายสมัยใหม่ได้เปลี่ยนระบบเช่าที่ดินในระบบการผลิตแบบยังชีพมาสู่ระบบที่เน้นการผลิตเพื่อขายในระบบตลาด ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านความสัมพันธ์ทางสังคมและความสัมพันธ์ทางการผลิตของชาวนาในเวียดนาม และนำไปสู่การทำลายระบบเศรษฐกิจแห่งการอยู่ร่วมกัน อันเป็นระบบที่มีความเอื้ออาทร มีการพึ่งพาอาศัยกัน เน้นการแบ่งปันผลผลิตระหว่างครัวเรือนในชุมชน ทำให้ก่อเกิดเป็นรูปแบบเศรษฐกิจต่างตอบแทนกันและกัน ขณะที่ระบบการผลิตเชิงพาณิชย์ที่มีการเก็บค่าเช่าเป็นตัวเงิน ทำให้ต้องมีการลงทุนเพื่อให้ได้กำไร

สกอตต์มองว่าระบบตลาดได้เข้ามาทำลายระบบเศรษฐกิจแห่งการอยู่ร่วมกันของชาวนาในชนบทเวียดนาม ส่งผลให้เกิดความไม่มั่นคงในการดำรงชีวิต เนื่องจากระบบเศรษฐกิจแบบตลาดได้ทำให้เกิดการทำลายบรรทัดฐานของการต่างตอบแทนซึ่งกันและกัน (norm of reciprocity) รวมถึงสิทธิในการดำรงชีวิตแบบพอมีพอกิน นอกจากนี้ระบบตลาดยังส่งผลให้พื้นที่ป่าลดลง เนื่องจากมีการบุกเบิกที่ดินเพื่อใช้ทำเกษตรกรรมเชิงพาณิชย์ การทำให้ชาวนาสูญเสียที่ดิน จนต้องกลายเป็นกรรมกรตามโรงงานอุตสาหกรรม จากผลกระทบที่เกิดจากการเปลี่ยนจากประเทศเกษตรกรรมมาเป็นประเทศอุตสาหกรรม ทำให้ชาวนาในเวียดนามต้องเข้าไปมีส่วนร่วมในระบบการเมือง

Scott ได้ทำการศึกษาเศรษฐกิจ และการกบฏของชาวนาในสังคมก่อนอุตสาหกรรม เพื่อเป็นตัวแทนในการวิเคราะห์พฤติกรรมทางการเมืองและเศรษฐกิจของชาวนา ระบบเศรษฐกิจแห่งการอยู่ร่วมกันของ Scott ได้ทำการศึกษามูลฐานทางสังคมและเศรษฐกิจในสังคมแบบดั้งเดิม ที่เกิดการเปลี่ยนแปลงจากระบบทุนนิยมโลก โดย Scott มองว่า สังคมชาวนาก่อนยุคอุตสาหกรรม หรือสังคมเกษตรแบบดั้งเดิม มีกลไกที่ตั้งอยู่บนบรรทัดฐานของชนบประเพณี และความเชื่อของชาวนาที่ยึดถือร่วมกันเรียกว่าหลักประกันแห่งการยังชีพ subsistence security และ Scott ได้นำกลไกดังกล่าว มาอธิบาย ถึงการต่อสู้ เพื่อรักษาหลักประกันแห่ง

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

การยังชีพ และปกป้องวิถีชีวิต ที่ถูกรุกรานจากสิ่งแปลกปลอมจากภายนอกคือเศรษฐกิจแบบตลาดหรือระบบทุนนิยม³⁰

แนวคิดเศรษฐกิจแห่งการอยู่ร่วมกัน ของ Scott ได้พิสูจน์ให้เห็นถึงสมมติฐานเบื้องต้นเกี่ยวกับเศรษฐกิจ ชาวนา ที่เกิดขึ้นในช่วงยุคก่อนอุตสาหกรรมภายใต้แนวคิดจริยศาสตร์แห่งการยังชีพ (Subsistence Ethic) ซึ่งประกอบมองว่าชาวนามีจริยธรรมที่ไม่เอารัดเอาเปรียบซึ่งกันและกัน ซึ่งนำมาสู่การกำหนดสิทธิและกฎเกณฑ์บางอย่างของสมาชิกในชุมชน ที่ช่วยให้เกิดหลักประกันแห่งการยังชีพ (Subsistence Insurance) โดย Scott มองว่าภายใต้เศรษฐกิจแห่งการอยู่ร่วมกัน ชาวนาที่ยากจนสามารถที่จะมีสิทธิทางสังคม (social rights) เพื่อที่จะอยู่รอดหรือเพื่อการยังชีพ แม้ในเวลาที่เกิดปัญหาเกี่ยวกับการเก็บเกี่ยวผลผลิตที่ไม่สามารถทำได้อันเกิดจากปัจจัยต่างๆ เช่น ภัยพิบัติทางธรรมชาติ ชาวนาและแรงงานยากจนมีความคาดหวังจากเจ้าที่ดินและผู้มีอำนาจทางการเมือง สถาบันทางสังคมสถาบันทางศาสนา ที่จะเป็นผู้จัดสรรทรัพยากรหรือสร้างหลักประกันเพื่อรับมือกับ วิกฤตต่างๆที่เกิดขึ้น

จากลักษณะความสัมพันธ์ทางสังคม (social relation) ที่เกิดขึ้นทำให้ชาวนาได้รับการปกป้องจากสถาบันต่างๆ จากวิกฤตความหิวโหยความยากลำบาก กลายเป็นความสัมพันธ์ของชนชั้นนำที่มีต่อชาวนาทำให้ชาวนาพร้อมที่จะปฏิบัติตามเงื่อนไขของเจ้าที่ดิน และผู้อุปการะของพวกเขา ดังนั้นระบบเศรษฐกิจแห่งการอยู่ร่วมกันของ Scott ซึ่งเป็นระบบที่สถาบันทางสังคม (Social Institution) มีบทบาทอย่างมากในการคำนวณ การช่วยเหลือเกื้อกูลระหว่างกัน แต่งานของ Scott ก็มีจุดอ่อน และมักจะถูกวิจารณ์ว่ามีลักษณะอนุรักษนิยม ในแง่ของการมองความสัมพันธ์ทางสังคมแบบระบบอุปถัมภ์ มองการจัดความสัมพันธ์ในชุมชนดั้งเดิมว่าเป็นสิ่งที่มีคุณค่า และมองว่าชาวนาพร้อมที่จะลุกขึ้นสู้เพื่อที่จะรักษาลักษณะความสัมพันธ์ดังกล่าว³¹

ซึ่งผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการวิจารณ์งานของ Scott คือ Sammual Popkin โดยในงานเขียนเรื่อง “The Rational Peasant The Political Economy of Society in Vietnam” ปี 1979 Popkin ได้ทำการศึกษาสังคมชาวนาในเวียดนามช่วงก่อนอาณานิคมและหลังสงครามการปฏิวัติโดยประชาชน และพบว่าในช่วงเวลานั้นสถาบันดั้งเดิมและความเป็นชุมชนไม่สามารถที่จะปกป้องผู้คนจากการรุกรานเข้ามาของอำนาจรัฐในรูปแบบที่หลากหลายรวมถึงการเข้ามาของระบบทุนนิยม อีกทั้งรูปแบบการผลิตในสังคมก่อนอาณานิคมไม่ใช่รูปแบบที่มุ่งผลิตเพื่อพออยู่พอกินหรือการผลิตเพื่อพึ่งตนเอง หากแต่ปัจเจกบุคคลได้ปรับตัวเข้ากับบริบทของการเข้ามาของระบบทุนนิยม โดยถูกกระตุ้นจากสภาวะตลาดและตัดสินใจไปตามการคำนวณผลได้ผลเสีย รวมถึงหลักการหรือตรรกะของการลงทุน³² ดังนั้น Popkin จึงมองการลุกขึ้นสู้ทางการเมืองของชาวนาและการตัดสินใจ ในการเข้าร่วมขบวนการเคลื่อนไหวว่าเป็นการแสวงหาสังคมทางเลือกที่ดีกว่า ไม่ใช่การดำรงรักษาสภาพสังคมดั้งเดิมแบบเก่าเอาไว้ เนื่องจาก ชาวนาเปิดรับเทคโนโลยีและนวัตกรรมด้านการผลิต มีความเต็มใจที่จะปรับตัวเข้ากับบริบทที่เหมาะสมและตัดสินใจไปตามการคำนวณผลได้ผลเสีย ปัจจัยดังกล่าวจึงเป็นสิ่งที่กำหนดกระบวนการตัดสินใจของชาวนา แตกต่างจากมุมมองของ Scott ที่มองว่าการต่อสู้ของชาวนาเป็นการต่อต้านระบบตลาดสมัยใหม่ที่ส่งผลให้เกิดความไม่มั่นคงต่อสังคมชาวนา และนำมาสู่การทำลายสังคมและวัฒนธรรม และมุ่งให้คั่นหามาตรฐานของความเป็นธรรมเพื่อให้ผู้คนสามารถมีความคาดหวังที่จะได้รับการตอบสนองทางเศรษฐกิจ

³⁰ ประภาส ปิ่นตบแต่ง. ม.ป.ป. แนวคิดว่าด้วยการอธิบายการเมืองของชาวนา: จาก “เศรษฐกิจ” ถึงข้อถกเถียงร่วมสมัย. วารสาร เศรษฐศาสตร์การเมือง ปีที่ 1 ฉบับที่ 1.

³¹ เฟิ่งอ๋าง

³² เฟิ่งอ๋าง.

แนวคิดของ Marc Edelman วิเคราะห์สังคมชาวนาในยุคสมัยใหม่ ไม่ได้วิเคราะห์สังคมชาวนาแบบอดีตเหมือน Scott โดยมองว่าในปัจจุบันชาวนาในชนบทเข้าไปเกี่ยวข้องกับตลาดอย่างเข้มข้น ทั้งสินค้าและบริการทุกชนิด เทคโนโลยี ระบบการผลิตสมัยใหม่เครื่องจักร ที่ดิน สินเชื่อ เป็นต้น ปัจจัยเหล่านี้เป็นสิ่งที่ทำให้เกิดความมั่นคงในชีวิต การผลิตและรายได้ ชาวนาจำเป็นต้องปรับตัวอย่างกว้างขวางในด้านเทคโนโลยีการผลิตสมัยใหม่ การเปลี่ยนแปลงของระบบเศรษฐกิจนำไปสู่การพึ่งพาระบบเศรษฐกิจแบบเงินตรา และเริ่มได้รับอิทธิพลทางความคิด แบบสมัยใหม่มากขึ้น นอกจากนี้การปรับโครงสร้างของชนบท (Rural restructuring) คือการเปลี่ยนแปลงของระบบการผลิตจากการผลิตเพื่อยังชีพสู่การผลิตเชิงพาณิชย์ การเปิดการค้าเสรีและการเปิดเสรีทางเศรษฐกิจอันเกิดจากโลกาภิวัตน์ นำมาสู่การเปลี่ยนแปลงในชนบทอย่างกว้างขวาง คนในชนบทเริ่มหันไปทำงานรับจ้างนอกภาคเกษตร อีกทั้งในปัจจุบันคนในชนบทจำนวนมากได้รับอิทธิพลจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเศรษฐกิจและวัฒนธรรมภายนอกที่เข้ามามากขึ้น ทำให้เกิดการก่อตัวขึ้นของจินตนาการแบบเมืองและความคาดหวังของการบริโภคแบบเมือง เศรษฐกิจแห่งการอยู่ร่วมกัน หลักประกันแห่งการยังชีพ (Subsistence Insurance) ที่เคยดำรงอยู่ในสังคมชาวนาแบบดั้งเดิมได้ถูกแทนที่ด้วยระบบเศรษฐกิจแบบตลาด และได้ก่อให้เกิดปัญหาใหม่ๆขึ้นในสังคมชนบท การต่อสู้ของชาวนาไม่ได้ต่อสู้กับรัฐ และตลาดภายในประเทศเหมือนยุคก่อน แต่เป็นการต่อสู้ของการเข้ามาของบริษัทข้ามชาติ เศรษฐกิจทุนนิยมโลก และโลกาภิวัตน์ โดยเฉพาะการเข้ามาของลัทธิเสรีนิยมใหม่ (Neo-liberalism)³³ ที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงนโยบายของรัฐที่หันไปส่งเสริมอุตสาหกรรมการเกษตรขนาดใหญ่ และส่งผลให้เกิดการผูกขาดสินค้าเกษตรของบริษัทขนาดใหญ่เพียงไม่กี่บริษัท ส่งผลให้ชาวนา เกษตรกรรายย่อย รวมตัวกันเพื่อต่อสู้กับความไม่เป็นธรรม และกลไกรัฐที่ได้เข้ามาส่งเสริมอุตสาหกรรมการผลิตสินค้าเกษตร การทำการค้าเสรี ที่ก่อให้เกิดความไม่เป็นธรรม และการผูกขาดทางเศรษฐกิจ ทำให้คนตัวเล็กตัวน้อยเกษตรกรรายย่อยไม่สามารถที่จะแข่งขัน และรักษาไว้ซึ่งวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมได้

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ทำให้ การฟื้นฟูแนวคิดเศรษฐกิจแห่งการอยู่ร่วมกันในปัจจุบันไม่สามารถที่จะมีลักษณะคล้ายกับระบบเศรษฐกิจแห่งการอยู่ร่วมกันที่เคยศึกษาเมื่อทศวรรษ 1970 แต่ปัจจุบันจำเป็นต้องวิเคราะห์บริบทของสังคมชนบทสมัยใหม่ภายใต้การเปลี่ยนแปลงของระบบเศรษฐกิจ สังคม โดยเฉพาะ การเข้าสู่ยุคโลกาภิวัตน์เสรีนิยมใหม่ (Neo-liberal globalization) และควรมีการศึกษาการสร้างเศรษฐกิจทางเลือกในรูปแบบต่างๆที่หลากหลาย โดยตั้งอยู่บนคำถามสำคัญคือ ระบบเศรษฐกิจแห่งการอยู่ร่วมกันแบบใหม่ (New Moral economy) ดังกล่าวนี้อาจช่วยทำให้การยังชีพและช่วยให้คนในชนบทปัจจุบันสามารถอยู่รอด ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบันได้อย่างไร³⁴ โดยควรคำนึงถึงการทำให้สภาพการดำรงชีวิตของคนในชนบทสามารถขยายไปในหลายมิติมากขึ้นและมีความหลากหลายมากกว่าการยึดโยงกับอาชีพเกษตรกรรมเพียงอย่างเดียว แต่อาจจะต้องมีการปรับใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่เพื่อเพิ่มอาชีพให้มีความหลากหลาย มีการผลิตสินค้าเกษตรคุณภาพสูงเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของผู้บริโภคยุคใหม่มากขึ้น

แนวคิด เศรษฐกิจแห่งการอยู่ร่วมกันแบบใหม่ (New Moral economy) อาจเป็นการสร้างเศรษฐกิจที่คำนึงถึงเศรษฐกิจขนาดเล็กในระดับท้องถิ่น เพื่อลดทอนการขยายตัวของเศรษฐกิจแบบทุนนิยม โดยอาจเป็นรูปแบบเศรษฐกิจที่หลากหลาย เช่น เศรษฐกิจครัวเรือนของผู้ประกอบการขนาดกลางและขนาดเล็ก

³³ Marc. E, 2005. Bringing the Moral Economy back in to the study of 21st-Century Transnational Peasant Movements. *American Anthropologist* (New Series), 107(3), อ้างถึงในประภาส ปันตบแต่ง. ม.ป.ป. แนวคิดว่าด้วยการอธิบายการเมืองของชาวนา: จาก “เศรษฐกิจธรรม” ถึงข้อถกเถียงร่วมสมัย. วารสารเศรษฐศาสตร์การเมือง ปีที่ 1 ฉบับที่ 1.

³⁴ เฟื่องอ้าง

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

เศรษฐกิจชุมชน เศรษฐกิจริมทางเท้าหาบเร่แผงลอย การค้าในตลาดนัดชุมชน ซึ่งเศรษฐกิจ ดังกล่าว เป็นการส่งเสริมการผลิตโดยใช้ทุนทางสังคม ที่สั่งสมมายาวนาน เน้นภูมิปัญญา ท้องถิ่น มีเป้าหมายเพื่อความอยู่รอดของครอบครัวและชุมชนมากกว่าการสะสมกำไร ระบบเศรษฐกิจแบบนี้ มีการพึ่งพา ฐานทรัพยากรในชุมชน เป็นเศรษฐกิจที่เกิดจากรากฐาน หรือเติบโตจากภายใน ถือเอาทรัพยากรธรรมชาติและมนุษย์เป็นศูนย์กลาง และให้ความสำคัญกับวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชนและปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในชุมชน ระบบเศรษฐกิจแห่งการอยู่ร่วมกัน เห็นความสำคัญของปัจจัยเชิงสถาบันที่มีผลต่อพฤติกรรมกรรมการตัดสินใจ ที่สำคัญระบบเศรษฐกิจแห่งการอยู่ร่วมกันไม่ได้ปฏิเสธการอยู่ร่วมกับระบบเศรษฐกิจในลักษณะอื่น และสามารถที่จะปรับเปลี่ยนไปตามลักษณะเฉพาะของบริบทในพื้นที่ที่แตกต่างกัน ไม่จำเป็นต้องมีรูปแบบเดียวกัน เพื่อให้สามารถตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนในชุมชนที่มีความต้องการที่แตกต่างกัน โดยเป็นเศรษฐกิจที่คำนึงถึงคนตัวเล็กตัวน้อย เน้นการผลิตในภาคครัวเรือนและการผลิตเพื่อแลกเปลี่ยน กล่าวคือเป็นการผลิตเพื่อใช้สอย (Used value) และการผลิตเพื่อแลกเปลี่ยน (Exchange Value) เป็นระบบเศรษฐกิจขนาดเล็กในท้องถิ่นที่คำนึงถึงระบบนิเวศ และคำนึงถึงการเติบโตบนฐานของการพึ่งพาอาศัยระหว่างเครือข่ายต่างๆ มากกว่าการสะสมทุนหรือกำไรเป็นที่ตั้ง³⁵

แนวคิดธุรกิจชุมชน เป็นแนวคิดที่เน้นการประสาน ระบบการผลิต 2 ระบบ คือระบบการผลิตพื้นฐาน เพื่อบริโภคและใช้สอยในครัวเรือน และระบบการผลิตการบริการเพื่อหารายได้เป็นเงินสด ที่เรียกว่า prosumer³⁶ แนวคิดธุรกิจชุมชน เป็นแนวคิด ที่พยายามทำให้เศรษฐกิจหมุนเวียนสู่ชุมชนระดับกลาง แม้ว่าแนวคิดธุรกิจชุมชนจะเป็นการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจเพื่อกำไร แต่กำไรสามารถกลับคืนสู่ชุมชนในรูปแบบต่างๆ ทั้งรูปแบบการพัฒนาชุมชน การพัฒนาคุณภาพชีวิต หลักประกันทางสังคมเมื่อเกิดภาวะไม่พึงประสงค์ต่างๆ เน้นการคำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนรวม คำนึงถึงศีลธรรมและความเป็นมนุษย์ โดยสรุป เศรษฐกิจแห่งการอยู่ร่วมกัน เป็นการเติบโตคู่ขนานไปกับเศรษฐกิจทุนนิยม แต่มีความแตกต่างกันพอสมควรเนื่องจากเป็นระบบที่เน้นการเติบโตจากภายในประเทศ แผนการพึ่งพาทลาดภายนอก และเป็นเศรษฐกิจที่เน้นการผลิตบนฐานทรัพยากรในชุมชน เน้นการทำธุรกิจชุมชนที่ส่งเสริม การผลิตเพื่อยังชีพและการผลิตเพื่อการบริการไปพร้อมๆ กัน และคำนึงถึงความยั่งยืนมากกว่ากำไรสูงสุด ซึ่งในการนำไปปรับใช้สามารถส่งเสริมให้ชุมชนรักษาความสมดุลระหว่างเศรษฐกิจแห่งการอยู่ร่วมกันกับเศรษฐกิจแบบทุนนิยม เพื่อให้รูปแบบเศรษฐกิจทั้งสองรูปแบบสามารถตอบสนองต่อความต้องการของประชาชน และป้องกันการทำลาย ความสัมพันธ์ทางสังคม ทำลายระบบเครือข่าย และทำลายระบบนิเวศ ดังนั้นจึงจำเป็นต้องประสานความหลากหลายทางเศรษฐกิจดังกล่าว เพื่อเป็นกลไกในการปกป้องคุ้มครองความอยู่รอดของคนในชุมชนชนบท

³⁵ สุวิตา ธรรมมณีวงศ์. 2557. เศรษฐกิจแห่งการอยู่ร่วมกันกับธุรกิจทางเลือก. วารสารวิชาการ ปีที่ 7 ฉบับที่ 3 เดือนกันยายน-ธันวาคม 2557.

³⁶ ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ, 2542, สุวิตา ธรรมมณีวงศ์. 2557. เศรษฐกิจแห่งการอยู่ร่วมกันกับธุรกิจทางเลือก. วารสารวิชาการ ปีที่ 7 ฉบับที่ 3 เดือนกันยายน-ธันวาคม 2557.

2.2.7 แนวคิดเศรษฐกิจชุมชน

สัมพันธ์ เตชะอธิก³⁷ เสนอความหมายของคำว่า “แนวคิดเศรษฐกิจชุมชน” ว่าเป็นระบบเศรษฐกิจที่มีความสัมพันธ์กับเศรษฐกิจพอเพียง เศรษฐกิจพึ่งตนเอง เนื่องจากมีหลักการและแนวคิดที่คล้ายกัน และนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชน ซึ่งองค์ประกอบของความยั่งยืนถูกแบ่งออกเป็น 6 ด้าน ดังนี้

1) ความสามารถในการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ เริ่มจากสิ่งที่มีอยู่ไม่เป็นหนี้หรือเป็นหนี้้น้อย ๆ ลดความต้องการทางวัตถุเพื่อเพิ่มขีดความสามารถทางการผลิต โดยการศึกษา เรียนรู้ แบ่งปันความรู้ เทคนิค และทรัพยากรด้วยตนเอง และภายนอก ใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม มีความขยันหมั่นเพียร ดำรงชีวิตอย่างมีอิสระ และศักดิ์ศรี มีความสมดุลทั้งภายในครอบครัวและการรวมกลุ่มเป็นเครือข่ายเกื้อกูลกัน

2) การดูแลสุขภาพสภาพตนเองได้ รู้จักการกินอยู่หลับนอน การพึ่งตนเองทางสุขภาพ ศึกษาหาความรู้ สาเหตุอาการทางสุขภาพ

3) การรวมกลุ่มวิเคราะห์ปัญหาและทางเลือกจนนำไปสู่การแก้ไขปัญหาได้ เน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนในหลากหลายกลุ่ม เปิดเวทีสำรวจปัญหาและทางเลือกที่แก้ไขได้จริงร่วมกัน

4) การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยชุมชน ด้วยจิตสำนึกความเป็นเจ้าของ และมีส่วนร่วมในการดูแลสุขภาพฟื้นฟูอนุรักษ์และพัฒนา โดยมีหลักคิดคนอยู่ร่วมกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้

5) การดำรงรักษาวัฒนธรรม ประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวการอยู่ร่วมกันในครอบครัวและชุมชน โดยไม่ละเลยและให้ความสำคัญกับความเป็นท้องถิ่นที่มีองค์ความรู้ในการดำรงความเป็นชุมชนอย่างยั่งยืน

6) การใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับชุมชน เน้นกระบวนการผลิต การแปรรูป ลดการใช้สารเคมี การนำเข้าเครื่องจักรกล พันธุ์พืช พันธุ์สัตว์และส่งเสริมเทคโนโลยีพื้นบ้าน

กาญจนา แก้วเทพได้เคยนำเสนอไว้ว่า เศรษฐศาสตร์ที่เอื้อต่อประชาชน ควรเป็นเศรษฐกิจที่เติบโตจากภายใน (Endogenous) ตามลักษณะเฉพาะพื้นที่ที่สามารถพึ่งตนเอง (Self-reliance) ระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งพาอาศัยกันซึ่งเน้นมิติด้านศีลธรรม มิติด้านความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ ที่หายไปจากระบบเศรษฐกิจแบบตลาดคำนึงถึงระบบนิเวศน์ (Ecology) กิจกรรมทางเศรษฐกิจจะไปเปลี่ยนแปลงโครงสร้างความสัมพันธ์ ให้จัดการตนเอง เช่น การเปลี่ยนแปลงที่ถ่อมมนุษย์เป็นศูนย์กลางและการเปลี่ยนแปลงที่คำนึงถึงขนาดของกิจกรรม เศรษฐกิจที่จะส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วม และเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันเศรษฐกิจที่เติบโตจากภายใน (Endogenous) ตามลักษณะเฉพาะพื้นที่ที่สามารถพึ่งตนเอง (Self-reliance)³⁸ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา เรียกว่าเขตเศรษฐกิจและวัฒนธรรมและยังเป็นเศรษฐกิจแบบครอบครัวที่ใช้แรงงานมีเป้าหมายเพื่อเลี้ยงครอบครัว มิใช่เพื่อเก็งกำไร สะสมทุนยิ่งๆ ขึ้นไป มีการแลกเปลี่ยนในเครือญาติ ฉัตรทิพย์ เห็นว่าเศรษฐกิจดังกล่าวเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ฝังตัวอยู่ในวัฒนธรรมมาช้านานและเป็นเศรษฐกิจที่ประชาชนมีบทบาทไม่ว่าเศรษฐกิจที่กล่าวข้างต้นจะเรียกว่าอะไร แต่ทั้งหมดมีจุดร่วมกันประการหนึ่งคือเป็นเศรษฐกิจประชาชนคนเล็กคนน้อย บ่งบอกความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจที่มีมิติอื่น ๆ นอกเหนือจากกลไกตลาด เป็นเศรษฐกิจที่มีลักษณะเฉพาะพื้นที่ เป็น

³⁷ สัมพันธ์ เตชะอธิก. (2561). อ้างถึงในอรพรรณ เกษร. การส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนกับกฎหมายที่ควรรู้อันที่ 1.

³⁸ กาญจนา แก้วเทพ. 2535. น. 22-23, อ้างถึงในสุวิดา ธรรมณวิวงศ์. 2556. การปะทะประสานระหว่างเศรษฐกิจประชาชนกับเศรษฐกิจทุนนิยม: กรณีศึกษาตลาดในลุ่มน้ำท่าจีน – แมกกลอง. วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร. ปีที่ 33(2): น. 219-221.

เศรษฐกิจที่ประชาชนเป็นเจ้าของ มีขนาดเล็ก เป็นเศรษฐกิจของครัวเรือนและใช้แรงงานอย่างเข้มข้นๆ ทั้งหมดนี้บ่งบอกพลังทางเศรษฐกิจที่ขับเคลื่อนโดยประชาชน³⁹

ความสัมพันธ์ต่างตอบแทนเชื่อว่าการที่มนุษย์มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันเป็นการแลกเปลี่ยนทางสังคมและการปฏิสัมพันธ์นี้เป็นที่มาของการพัฒนาไปสู่บรรทัดฐาน กติการวมถึงองค์การที่เป็นทางการเนื่องจากมนุษย์จะคาดหวังรางวัล(Social rewards) จากการปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น ซึ่งรางวัลที่กล่าวถึง มีความหมายมากกว่าเงินหรือวัตถุสิ่งของ แต่เป็นการยอมรับ การยกย่องนับถือ การยอมทำตาม ฯลฯ ความสัมพันธ์เชิงการแลกเปลี่ยนที่เกิดขึ้นจะมีค่าน้อยถอยลงตามหลักเศรษฐศาสตร์ แต่สิ่งที่ต่างกับเศรษฐศาสตร์กระแสหลักคือ จะก่อให้เกิดความผูกพันต่อการแลกเปลี่ยนในต่อ ๆ ไป การแลกเปลี่ยนจึงใช้ความพอใจหรือคุณค่าที่คาดหวังเอาไว้มิใช่กำไรสูงสุดแต่ค่านิ่งว่าผู้รับเป็นใครและจะตอบแทนระดับใด ทำให้การแลกเปลี่ยนระหว่างบุคคลทั้งสองฝ่ายอยู่บนพื้นฐานของความไว้วางใจ (Trust) และความผูกพันทางสังคม (Social obligation) ความสัมพันธ์ต่างตอบแทนจึงสะท้อนพฤติกรรมของมนุษย์มิได้ใส่ใจเฉพาะผลของการกระทำต่อตนเอง (Individual preference) เพียงอย่างเดียว หากแต่ยังคำนึงถึงผลต่อผู้อื่นหรือสังคมส่วนรวม ที่เรียกว่าความพอใจส่วนรวม" (Social preference)⁴⁰ นักเศรษฐศาสตร์สถาบันจึงเห็นว่า โครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคม (institutionalized) มีผลต่อพฤติกรรมการตัดสินใจทางเศรษฐกิจ หรือปัจจัยทางสถาบันมีความสำคัญในการทำ ความเข้าใจปรากฏการณ์ทางสังคม การเมือง และเศรษฐกิจ มิฉะนั้นจะไม่สามารถเข้าใจพฤติกรรมมนุษย์ในสังคมและปรากฏการณ์ทางสังคมอย่างถ่องแท้ได้⁴¹ ดังนั้นความสัมพันธ์ต่างตอบแทน รวมถึงปัจจัยเชิงสถาบัน จึงเป็นอีกด้านหนึ่งของการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่มีอยู่จริง นอกเหนือจากกลไกตลาดที่เป็นกลไกในการจัดความสัมพันธ์ทางสังคมผ่านการค้า การแลกเปลี่ยน

ตัวอย่างเศรษฐกิจชุมชนหรือเศรษฐกิจประชาชนที่ได้มีการศึกษาโดยนักวิชาการ คือ การศึกษาชุมชนในทวีปแอฟริกา ซึ่งพบว่าแม้ชุมชนชนบทในแอฟริกาจะค่อย ๆ ขึ้นกับระบบตลาด แต่การศึกษาพบว่า ชาวนาในเอธิโอเปียยังรักษาความสมดุลระหว่างเศรษฐกิจที่แห่งการอยู่ร่วมกัน (Moral economy) กับเศรษฐกิจแบบตลาด พี่เศรษฐกิจที่ปลูกจึงมิได้มีความหมายเพียงสินค้าในตลาดเท่านั้น แต่อาจมีความหมายเป็นผลผลิตที่ใช้เพื่อการค้าสะสมความมั่งคั่ง หรือแบ่งปันความมั่งคั่งให้กับเครือญาติหรือคนจนในหมู่บ้านก็ได้ ขึ้นกับปฏิสัมพันธ์ระหว่างคู่กรณี

สรุปได้ว่านอกเหนือจากเศรษฐกิจที่ขับเคลื่อนโดยทุนขนาดใหญ่ กลไกตลาดแล้วยังมีเศรษฐกิจที่ขับเคลื่อนโดยทุนขนาดเล็กของประชาชนที่เน้นความสัมพันธ์ต่างตอบแทน ความพอใจส่วนรวม โดยปัจจัยเชิงสถาบันมีผลต่อพฤติกรรมตัดสินใจเศรษฐกิจที่ขับเคลื่อนโดยทุนขนาดเล็กของประชาชนเป็นเศรษฐกิจที่เติบโตจากภายในสอดคล้องกับอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเฉพาะพื้นที่⁴² แนวคิดเศรษฐกิจแห่งการอยู่ร่วมกันของสก็อตคล้ายกับแนวคิดเศรษฐกิจแบบพอมิพอกิน หรือเศรษฐกิจแบบพึ่งพาตนเอง ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช (รัชกาลที่ 9) ที่ทรงมีพระราช

³⁹ สุวิดา ธรรมมณีวงศ์. 2556. การปะทะประสานระหว่างเศรษฐกิจประชาชนกับเศรษฐกิจทุนนิยม: กรณีศึกษาตลาดในกลุ่มน้ำท่าจีน - แม่กลอง. วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร. ปีที่ 33(2): น. 219-221.

⁴⁰ ปกป้อง จันทรวีทย์, 2546, อ้างถึงในสุวิดา ธรรมมณีวงศ์. 2556. การปะทะประสานระหว่างเศรษฐกิจประชาชนกับเศรษฐกิจทุนนิยม: กรณีศึกษาตลาดในกลุ่มน้ำท่าจีน - แม่กลอง. วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร. ปีที่ 33(2): น. 219-221.

⁴¹ รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์, 2532; สมบูรณ์ ศิริประชัย, 2545, อ้างถึงในสุวิดา ธรรมมณีวงศ์. 2556. การปะทะประสานระหว่างเศรษฐกิจประชาชนกับเศรษฐกิจทุนนิยม: กรณีศึกษาตลาดในกลุ่มน้ำท่าจีน - แม่กลอง. วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร. ปีที่ 33(2): น. 219-221.

⁴² สุวิดา ธรรมมณีวงศ์. 2556. การปะทะประสานระหว่างเศรษฐกิจประชาชนกับเศรษฐกิจทุนนิยม: กรณีศึกษาตลาดในกลุ่มน้ำท่าจีน - แม่กลอง. วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร. ปีที่ 33(2): น. 219-221.

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

ดำรงในช่วงวิกฤตเศรษฐกิจ พ.ศ. 2540 เพื่อเป็นเครื่องมือในการลดผลกระทบจากภาวะเศรษฐกิจต่อชุมชน ชนบท รัฐบาลในขณะนั้นได้น้อมนำพระราชดำริสมาดำเนินนโยบายทางเศรษฐกิจ โดยยังคงดำเนินนโยบายการส่งออกเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจในภาคเมืองพร้อมๆกับการส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจในภาคชนบท

ขณะเดียวกันแนวคิดเศรษฐศาสตร์แนวพุทธของนายแพทย์ประเวศ วะสี ก็เป็นแนวคิดที่สอดคล้องกับเศรษฐกิจแห่งการอยู่ร่วมกัน นายแพทย์ประเวศเสนอว่า การพึ่งพุนอกและอัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่รวดเร็วส่งผลให้เกิดการทำลายสิ่งแวดล้อม สร้างความขัดแย้งในสังคม ทำลายครอบครัวและชุมชน ทำให้ภาครัฐละเลยภาคเกษตร และเป็นผลเสียกับวัฒนธรรมไทย นายแพทย์ประเวศจึงปฏิเสธระบบเศรษฐกิจที่คำนึงถึงแต่เรื่องเงินและเรียกร้อยให้ดำเนินรอยตามเศรษฐศาสตร์วัฒนธรรมซึ่งไม่เกี่ยวกับเงินอย่างเดียว แต่ยังเกี่ยวกับมิติอื่นๆ เช่น ครอบครัว ชุมชน และสิ่งแวดล้อม และเห็นว่าประเด็นเหล่านี้ควรถูกนำมาพิจารณาาร่วมกันเพื่อบูรณาการชีวิต จิตวิญญาณ สังคมและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุล

แนวคิดเศรษฐกิจแบบพึ่งพาตนเอง เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ เศรษฐกิจแห่งการอยู่ร่วมกัน รวมถึงปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นยุทธศาสตร์การพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศในช่วงหลังวิกฤตเศรษฐกิจต้มยำกุ้ง พ.ศ. 2540 ส่งผลให้ในช่วงเวลานั้นเป็นต้นมา เกิดการรื้อฟื้นวิถีการพัฒนาที่หันกลับมาให้ความสนใจกับประเด็นด้านทรัพยากรธรรมชาติ และการพึ่งพาตนเองในชุมชนชนบท รัฐบาลใช้แนวคิดดังกล่าวควบคู่กับกระแสโลกาภิวัตน์ ทำให้ระบบเศรษฐกิจที่ได้รับผลกระทบจากวิกฤตเศรษฐกิจได้รับการฟื้นฟูให้กลับคืนมาจากการปรับใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ภาครัฐ ธุรกิจเอกชน ประชาชนกลับมาให้ความสำคัญกับเศรษฐกิจฐานรากหรือเศรษฐกิจชุมชนมากขึ้น โดยจะเห็นได้จากนโยบายของรัฐบาลที่มุ่งส่งเสริมการพัฒนาสินค้าชุมชน การท่องเที่ยวชุมชน เช่นเดียวกับในช่วงที่เกิดสถานการณ์การระบาดของไวรัสโควิด 19 แนวคิดเศรษฐกิจแห่งการอยู่ร่วมกันเป็นแนวทางสำคัญในการสร้างภูมิคุ้มกันทางสังคมให้กับชุมชนในชนบท จากการที่ภาคการผลิตและภาคบริการ เอสเอ็มอี ร้านอาหาร โรงแรม ต่างได้รับผลกระทบจากมาตรการภาครัฐเพื่อควบคุมสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัส จึงทำให้มาตรการเสริมสร้างเศรษฐกิจชุมชนกลายเป็นแนวทางในการเยียวยาผลกระทบจากวิกฤตโควิด 19 ที่หลายภาคส่วนให้ความสนใจในปัจจุบัน

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มีบทบัญญัติอันเกี่ยวกับ เรื่อง เศรษฐกิจพอเพียง โดยบัญญัติไว้ในหมวด 6 แนวนโยบายแห่งรัฐ มาตรา 75⁴³ ซึ่ง บัญญัติว่า

“รัฐพึงจัดระบบเศรษฐกิจให้ประชาชนมีโอกาสได้รับประโยชน์จากความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจไปพร้อมกันอย่างทั่วถึง เป็นธรรม และยั่งยืน สามารถพึ่งพาตนเองได้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ขจัดการผูกขาดทางเศรษฐกิจที่ไม่เป็นธรรม และพัฒนาความสามารถในการแข่งขันทางเศรษฐกิจของประชาชนและประเทศ

รัฐต้องไม่ประกอบกิจการที่มีลักษณะเป็นการแข่งขันกับเอกชน เว้นแต่กรณีที่มีความจำเป็นเพื่อประโยชน์ในการรักษาความมั่นคงของรัฐ การรักษาผลประโยชน์ส่วนรวม การจัดให้มีสาธารณูปโภค หรือการจัดทำบริการสาธารณะ

รัฐพึงส่งเสริม สนับสนุน คุ้มครอง และสร้างเสถียรภาพให้แก่ระบบสหกรณ์ประเภทต่าง ๆ และกิจการวิสาหกิจขนาดย่อมและขนาดกลางของประชาชนและชุมชน

ในการพัฒนาประเทศ รัฐพึงคำนึงถึงความสมดุลระหว่างการพัฒนาด้านวัตถุกับการพัฒนา ด้านจิตใจ และความอยู่เย็นเป็นสุขของประชาชน ประกอบกัน”

⁴³ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช 2560. (2560). สืบค้นจาก https://cdc.parliament.go.th/draftconstitution2/ewt_dl_link.php?nid=1038&filename=index.

2.2.8 แนวคิดวัฒนธรรมยั่งยืน (Permaculture)

วัฒนธรรมยั่งยืน หรือ Permaculture คือ การออกแบบวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์โดยยึดหลักความคิดทั้งหมดของระบบ โดยใช้หลักจริยธรรมและหลักการออกแบบ วัฒนธรรมยั่งยืนนี้เป็นการเลียนแบบรูปแบบและความสัมพันธ์ต่างๆที่เราสามารถหาได้ในธรรมชาติและสามารถนำมาปรับใช้กับการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ได้ในทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็น เกษตรกรรมจนถึงอาคารเชิงนิเวศ หรือจากเทคโนโลยีที่เหมาะสมจนถึงการศึกษาหรือแม้แต่เศรษฐกิจโดยการปรับใช้หลักจริยธรรมและการนำหลักการเหล่านี้มาใช้ในชีวิตประจำวันของเรา เราสามารถเปลี่ยนจากการเป็นผู้บริโภคที่ต้องพึ่งพิงเป็นผู้ผลิตที่รับผิดชอบได้ โดยแนวทางของการสร้างวัฒนธรรมยั่งยืนจะเป็นหนทางในการเสริมสร้างทักษะและพลังเข้มแข็งและสร้างสรรค์ทั้งภายในครอบครัวและในชุมชน ที่สามารถทำให้เกิดการเตรียมพร้อมรับมือกับอนาคตที่ไม่แน่นอน โดยเฉพาะการลดลงของทรัพยากรและพลังงานในอนาคต⁴⁴

การเติบโตขึ้นของแนวคิดวัฒนธรรมยั่งยืนเป็นผลมาจากการพัฒนาแบบแผนการเกษตรในปัจจุบันได้ก่อให้เกิดการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ และทำให้ความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศถูกทำลาย โดยเฉพาะการเติบโตทางเศรษฐกิจที่ทำให้ต้องเร่งการพัฒนาเมือง พัฒนาอุตสาหกรรมทำให้ทรัพยากรถูกใช้ไปโดยไม่ได้มีการผลิตกลับคืนสู่ธรรมชาติ David Holmgren เจ้าของหนังสือ *Permaculture: Principles and Pathways Beyond Sustainability* และ Bill Mollison บิดาของแนวคิดวัฒนธรรมยั่งยืน ได้เสนอแนวทางการออกแบบระบบที่เป็นการเพาะปลูกอย่างยั่งยืน ที่ต้องมีการใช้หลักจริยธรรมเพื่อรักษาชุมชนและสังคมให้สามารถดำรงอยู่ได้ในธรรมชาติ หัวใจของวัฒนธรรมยั่งยืน คือ หลักจริยธรรมสามประการ ประกอบด้วย การดูแลโลก การดูแลผู้คนและการแบ่งปันอย่างเป็นธรรม ซึ่งเป็นพื้นฐานของการออกแบบเพื่อวัฒนธรรมยั่งยืนและยังพบได้จากสังคมแบบดั้งเดิม (traditional society) เป็นส่วนใหญ่

1. การดูแลโลก (Care of Earth) คือ ให้ความเคารพต่อระบบนิเวศในโลก ดูแลรักษาระบบนิเวศ เพื่อให้เราสามารถใช้อย่างยั่งยืนต่อไปได้ นอกจากนี้การดูแลโลกสามารถทำได้โดยการดูแลดิน โดยสภาพของดินเป็นตัวชี้วัดที่ดีที่สุดของความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศ การดูแลรักษาโลกจะช่วยลดการใช้ทรัพยากรที่ไม่จำเป็น ลดการผลิตและการบริโภคสิ้นเปลือง ลดปริมาณขยะ ลดการใช้สารเคมี และสิ่งที่ทำลายระบบนิเวศเพื่อสร้างความสมดุลในธรรมชาติ

2. การดูแลผู้คน (Care of People) คือ การดูแลผู้คนและสังคมให้ได้รับความต้องการพื้นฐานอย่างสมบูรณ์ เพื่อให้สามารถดูแลระบบนิเวศต่อไปได้ การดูแลสมาชิกในครอบครัว เครือญาติและชุมชน เน้นหลักการพึ่งพาอาศัย และช่วยเหลือเกื้อกูล การแบ่งปัน ให้ทุกคนสามารถใช้ทรัพยากรในการดำรงชีวิตอย่างเท่าเทียมกัน

3. การแบ่งปันอย่างเป็นธรรม (Care of Returns) คือ การใช้ประโยชน์ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า เข้าใจระบบนิเวศ เข้าใจความต้องการของตนเอง เพื่อรับผิดชอบและกำหนดขอบเขตการใช้ทรัพยากร กำหนดข้อจำกัดและแจกจ่ายส่วนที่เหลือให้กับผู้อื่น⁴⁵ การกระจายถ่ายโอนทรัพยากรเพื่อให้เกิดความสมดุลในการใช้ทรัพยากร ไม่ให้ทรัพยากรกระจุกตัวอยู่ที่ใดที่หนึ่งมากเกินไป และเพื่อให้ผู้คนเข้าถึงทรัพยากรได้อย่างเท่าเทียมกัน

ทั้งนี้ Bill Mollison ต้องการสร้างระบบนิเวศที่ยั่งยืน ให้ยั่งยืนอย่างแท้จริงจนเป็นที่มาของการรวมคำสองคำ คือ Permanent หรือยั่งยืน กับคำว่า Agriculture หรือเกษตรกรรม กลายเป็นคำใหม่คือ

⁴⁴ วัฒนธรรมยั่งยืน (Permaculture) คืออะไร?. <https://permaculture.in.th>.

⁴⁵ เพิ่งอ้าง.

Permaculture หรือวัฒนธรรมยั่งยืน ในที่สุด วัฒนธรรมยั่งยืน เป็นการปรับใช้หลักจริยธรรม ในการดำรงชีวิตของมนุษย์ ซึ่งจริยธรรมเป็นกลไกที่พัฒนามาจากสังคมที่กำหนดความสนใจในตัวเอง ทำให้เข้าใจผลลัพธ์ที่ดีและไม่ดีได้มากขึ้น ภายใต้การพัฒนาที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีวิตของมนุษย์ หลักจริยธรรมยังมีความสำคัญมากขึ้นเพื่อรักษาการอยู่รอดของวัฒนธรรมและรักษาสมดุลของธรรมชาติในระยะยาว หลักจริยธรรมของวัฒนธรรมยั่งยืนกลั่นกรองมาจากการวิจัยหลักจริยธรรมของชุมชน การเรียนรู้จากวัฒนธรรมที่มีอยู่เพื่อสร้างสมดุลให้กับสิ่งแวดล้อม การพัฒนาที่เน้นหลักการแบบองค์รวม ที่มองว่าสรรพสิ่งมีความเชื่อมโยงกัน และหลักแห่งธรรมชาติคือหลักการที่ต้องเกื้อกูลกันและกัน เช่นเดียวกันกับแนวคิดในการจัดการทรัพยากรหรือการพัฒนาเศรษฐกิจที่จะต้องคำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นต่อระบบนิเวศ คำนึงถึงการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่าสิ่งแวดล้อม เพื่อให้เกิดการหมุนเวียนของทรัพยากรในธรรมชาติ และลดการสูญเสียความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรสู่พื้นที่อื่นๆ

หลักการเพื่อออกแบบวัฒนธรรมยั่งยืน

1. สังเกตและเชื่อมโยง (Observe and Interact) คือ การสังเกตปัจจัยทางธรรมชาติพื้นที่เพื่อนำมาออกแบบให้เกิดความเหมาะสม สร้างความเข้าใจพื้นฐานของพื้นที่เพื่อให้ในอนาคตสามารถปรับปรุงและพัฒนาต่อไป สามารถนำไปใช้วางแผนการออกแบบพื้นที่ปลูกผักสวนครัว ป่าอาหาร รวมถึงการดูแลรักษาพื้นที่เกษตร การพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงพื้นที่

2. ตักตวงและกักเก็บพลังงานจากธรรมชาติ (Catch and Store Energy) คือ การออกแบบจะต้องนำเอาปัจจัยทางธรรมชาติมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด เช่น ลม แสงแดด ความชื้น น้ำฝนและความร้อนใต้ดิน แล้วจึงออกแบบระบบที่เป็นการจำลองวัฏจักรทางธรรมชาติ สามารถนำมาใช้ในการออกแบบอาคารที่รับลมและไม่สะสมความร้อน ระบบการบำบัดน้ำด้วยธรรมชาติ

3. การมีผลตอบแทน (Obtain a Yield) ออกแบบการให้ผลผลิตมีปริมาณเพียงพอและยั่งยืน สามารถหมุนเวียนผลผลิตและการเติบโตทดแทนกันของพืชเป็นวงจรได้ นำไปประยุกต์ใช้ในการออกแบบสวนครัว สวนป่า สวนขนาดเล็ก วนเกษตร

4. เข้าใจตนเองและยอมรับข้อเสนอแนะ (Apply Self-regulation & Accept Feedback) พิจารณาผลกระทบที่เกิดจากตัวระบบที่ออกแบบและวิถีชีวิตของเรา เพื่อพัฒนาปรับปรุง เพราะถึงแม้จะเป็นการออกแบบโดยเลียนแบบธรรมชาติ แต่ก็ยังเป็นการออกแบบจากมนุษย์อยู่

5. การใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า (Use & Value Renewable Resources & Services) เครื่องมือและกระบวนการที่ส่งเสริมวัฏจักรของระบบนิเวศ ลดการเกิดของเสีย ส่งเสริมการหมุนเวียนของสารอาหารในธรรมชาติ เช่น การใช้พลังงานธรรมชาติ ใช้แรงมนุษย์หรือสัตว์ การใช้วัสดุจากธรรมชาติที่ย่อยสลายได้ การใช้การย่อยสลายจากจุลินทรีย์ในดิน

6. ไม่สร้างขยะ (Produce No Waste) ต้องมีการวางแผนระบบการเข้าและออกของสารอาหารให้สมดุล เพื่อเป็นลดปริมาณของเสียและมลพิษ อาจออกแบบให้มีจุดย่อยสลายขยะในครัวเรือนและพื้นที่เกษตรเป็นหลุมหรือบ่อ หรือใช้ซากพืชมาคลุมดินเพื่อเก็บกักความชื้น

7. ออกแบบตั้งแต่คิดรูปแบบจนถึงรายละเอียด (Design from Patterns to Details) การออกแบบจะต้องจำลองระบบธรรมชาติอย่างละเอียดเพื่อให้ระบบเกิดความยั่งยืนและสามารถอยู่ได้ด้วยตนเอง เช่น การทำเนินดิน บ่อรับน้ำ

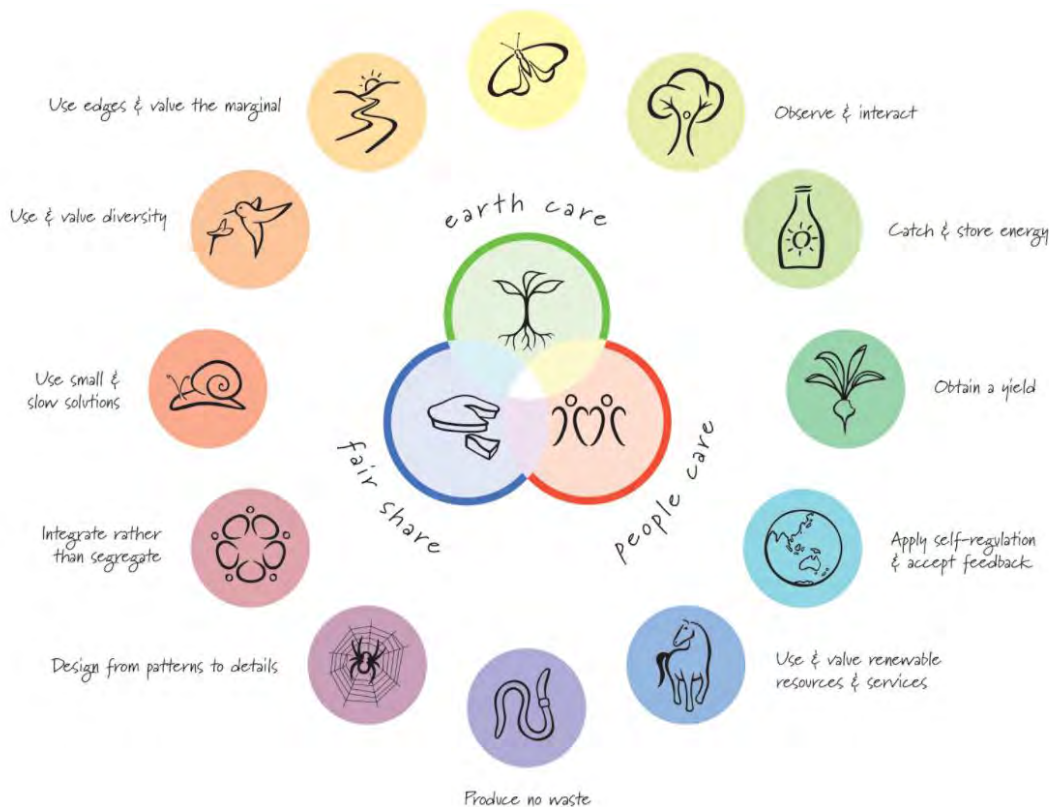
8. การออกแบบบูรณาการไม่แบ่งแยก (Integrate rather Than Segregate) ออกแบบอย่างเป็นองค์รวม เพราะองค์ประกอบต่าง ๆ ในธรรมชาติมีการเกื้อกูลกัน เกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างสิ่งมีชีวิตและสิ่งไม่มีชีวิต เช่น การออกแบบระบบน้ำ การบำบัดน้ำใช้

9. หลักค่อยเป็นค่อยไป แต่ได้ผลลัพธ์ (Use Small and Slow Solutions) เน้นให้ธรรมชาติจัดการตัวเอง ซึ่งเป็นวิธีการที่ใช้เวลาและความอดทน ซึ่งการจัดการในระดับย่อยนี้จะช่วยให้สามารถจัดการได้ง่ายและเฉพาะจุด ลดผลกระทบที่อาจเกิดกับระบบนิเวศโดยรวม เช่น การใช้วิธีลดแมลงศัตรูพืชด้วยวิธีทางธรรมชาติแทนการใช้สารเคมี

10. มองเห็นคุณค่าของความหลากหลาย (Use and Value Diversity) ในการออกแบบจะต้องใช้ประโยชน์จากความหลากหลายของระบบนิเวศให้เป็นประโยชน์ ซึ่งเป็นการสร้างคุณค่าและรักษาความหลากหลายของระบบนิเวศไว้ เช่น การปลูกพืชแบบอิงอาศัยกัน

11. ใช้ทุกส่วนให้เป็นประโยชน์ (Use Edges & Value the Marginal) ออกแบบจัดการรอยต่อของแต่ละพื้นที่ ให้เป็นโอกาสในการสร้างปฏิสัมพันธ์ที่มากขึ้นและสร้างความหลากหลายให้เกิดขึ้น เช่น การออกแบบระหว่างพื้นที่นิเวศสองพื้นที่

12. ใช้ความคิดสร้างสรรค์และปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลง (Creatively use and respond to change) การเปลี่ยนแปลงในระบบวัฒนธรรมยั่งยืนเกิดขึ้นได้ตลอด เนื่องจากมีความสอดคล้องไปกับการเปลี่ยนแปลงของวัฏจักรธรรมชาติ ซึ่งมีปัจจัยหลายด้านที่เราควรใช้ประโยชน์จากการเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติให้เป็นประโยชน์ต่อพื้นที่ เช่น การใช้โรงเรือนในการเพาะปลูกเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงของฤดูกาล⁴⁶

ภาพ 2 - 3 หลักการเพื่อออกแบบวัฒนธรรมยั่งยืน

ที่มา: <https://properea.com/permaculture-farming-22-04-2020/>.

⁴⁶ Shma Lab. 2563. PERMACULTURE วัฒนธรรมยั่งยืน: ว่าด้วยแนวคิดและการออกแบบพื้นที่เกษตรกรรมอย่างยั่งยืน <https://citycracker.co/city-environment/permaculture/>.

2.2.9 แนวคิดคุณภาพสังคม

คุณภาพสังคม เป็นแนวคิดกว้างๆ ในเรื่องคุณภาพชีวิตของประชาชน เป็นแนวคิดที่คำนึงถึงสังคมในมุมกว้าง เป็นทางเลือกที่มีคุณภาพสูงเมื่อเทียบกับ GDP และยังขยายขอบข่ายไปวัดในมิติด้านสังคมและความก้าวหน้าทางสังคม นอกจากนี้แนวคิดคุณภาพสังคมยังเป็นแนวคิดที่มีความชัดเจนในเชิงทฤษฎี มีการให้ความสำคัญกับความสมดุลระหว่างความตระหนักถึงตนเอง และการมีส่วนร่วมในลักษณะที่หลากหลาย และระหว่างโลกและองค์กรต่าง ๆ

คุณภาพสังคมประกอบด้วยปัจจัยสำคัญ 4 ประการ ได้แก่ การยอมรับทางสังคม การยึดหลักกฎหมาย สิทธิมนุษยชน และความเป็นธรรมทางสังคม การตอบสนองทางสังคม และความสามารถในการเข้ามามีส่วนร่วมของแต่ละบุคคลเมื่อนำองค์ประกอบทั้งสี่ด้านมารวมเข้าด้วยกันจะช่วยให้เกิดโอกาสในการบรรลุผลสำเร็จด้านคุณภาพสังคม⁴⁷

คุณภาพสังคม เป็นแนวคิดที่พัฒนาขึ้นจากนักวิชาการในประเทศยุโรปในช่วงกลางของทศวรรษ 1990 โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อแก้ไขจุดอ่อนและสร้างดุลยภาพให้เกิดขึ้นระหว่างการผลิตผลการพัฒนาโดยมุ่งเน้นตัวชี้วัดด้านเศรษฐกิจเพียงด้านเดียวมาเน้นตัวชี้วัดทางด้านสังคมร่วมด้วย ซึ่งในช่วงแรกของการพัฒนาจะมุ่งเน้นให้ความสำคัญกับการประยุกต์ใช้ในเชิงนโยบายและเริ่มมีการสร้างองค์ความรู้ในเชิงทฤษฎีมากขึ้นในช่วงต่อมา

2.2.9.1 ความหมายของคุณภาพสังคม

คุณภาพสังคมตามคำนิยามของ เบคและคณะ หมายถึง ระดับความสามารถของการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนทั้งในด้านสังคมและเศรษฐกิจ ภายใต้สภาพแวดล้อมที่เอื้อให้เกิดสภาพความเป็นอยู่ที่ดีและส่งเสริมการพัฒนาศักยภาพอย่างเต็มที่

คุณภาพสังคมมีจุดเน้นทั้งในระดับสังคมและปัจเจกบุคคล คุณภาพสังคมในภาพรวมไม่ใช่การหมายรวมเฉพาะการเพิ่มขึ้นของคุณภาพชีวิตที่ดีของสมาชิกแต่ละคนเท่านั้น แต่หมายถึงสภาพที่ดีขึ้นของสังคมโดยรวมและการมองสังคมในลักษณะองค์รวม โดยเฉพาะสังคมที่มีคุณภาพ หมายถึงสังคมที่ประสบความสำเร็จทั้งในด้านเศรษฐกิจ และมีการพัฒนาให้เกิดการมีส่วนร่วมและความเป็นธรรมทางสังคม⁴⁸

วอร์คเกอร์⁴⁹ กล่าวว่า สังคมที่มีคุณภาพระดับดีเป็นสังคมที่สมาชิกมีความสามารถและเข้าไปมีส่วนร่วมในสังคมทั้งในด้านสังคม เศรษฐกิจ โดยการเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมดังกล่าวจะอยู่ภายใต้สภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการพัฒนาศักยภาพพื้นฐานและระบบสวัสดิการที่เหมาะสมในชุมชน ซึ่งการที่สมาชิกในชุมชนจะสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมทุกกิจกรรมได้นั้นต้องมีโอกาสที่จะได้รับการยอมรับ นั่นคือ ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ (economic security) การที่สมาชิกทุกคนมีการรวมตัวกันทางสังคม (social inclusion) อาศัยอยู่ในชุมชนที่มีความสมานฉันท์ (social cohesion) และมีการสร้างพลังทางสังคม (social empowerment) เพื่อที่จะพัฒนาศักยภาพได้อย่างเต็มที่

⁴⁷ Van der Maesen and Walker, (2001). อ้างถึงในคุณภาพสังคมเพื่อคุณภาพประเทศไทย. เครือข่ายการศึกษาคุณภาพสังคมแห่งประเทศไทย. 2553. น. 6.

⁴⁸ สถาบันพระปกเกล้า. (2553) คุณภาพสังคมเพื่อคุณภาพประชาธิปไตย. เครือข่ายการศึกษาคุณภาพสังคมแห่งประเทศไทย 2553.ไทย. น. 6-9

⁴⁹ Alan Walker. (1998).

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

คุณภาพสังคม หมายถึง ระดับที่พลเมืองสามารถที่จะมีส่วนร่วมในการดำเนินชีวิตทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนของพวกเขาภายใต้เงื่อนไขที่สามารถพัฒนาความเป็นอยู่และศักยภาพของบุคคลได้⁵⁰

มูลนิธิการศึกษาเพื่อสังคมแห่งยุโรปให้ความหมายคุณภาพสังคมว่า คือ ความคิดที่ครอบคลุมเรื่องคุณภาพชีวิตของประชาชน เป็นเรื่องของความสัมพันธ์ระหว่างความเข้าใจส่วนบุคคลและการมีส่วนร่วมของคนแต่ละกลุ่มในสังคม

Van der Maeson และ Walker ให้ความหมายคุณภาพสังคมว่า คุณภาพสังคมเป็นขอบเขตที่ประชาชนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในด้านสังคมและเศรษฐกิจ รวมทั้งการพัฒนาชุมชนภายใต้ความเป็นอยู่ที่ดีและศักยภาพของตนเอง⁵¹ ซึ่งเป็นเรื่องของพลเมืองมากกว่าเรื่องปัจเจก อีกทั้งยังเป็นแนวคิดแบบบูรณาการของมิติต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับคุณภาพชีวิต (Quality of Life)

ปัจจัย 3 กลุ่มที่ส่งผลต่อคุณภาพสังคม ปัจจัยแรกคือ ปัจจัยขั้นพื้นฐาน (constitutional factors) ที่ประกอบด้วย 1) ความมั่นคงส่วนบุคคล 2) การตอบสนองของสังคม 3) การยอมรับทางสังคม และ 4) ศักยภาพส่วนบุคคลที่จะปฏิสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ ในสังคม

เมื่อองค์ประกอบทั้ง 4 ประการเริ่มทำงาน โอกาสหรือผลลัพธ์ที่จะเป็นตัวกำหนดคุณภาพสังคมจะถูกกำหนดโดยปัจจัยกลุ่มที่สองซึ่งเป็นปัจจัยเชิงเงื่อนไข หรือกลไกที่จะนำไปสู่คุณภาพทางสังคม (mechanism for social quality) ซึ่งประกอบด้วย 1) ความมั่นคงทางเศรษฐกิจสังคม (socio-economic security) 2) การรวมตัวกันทางสังคม (social inclusion) 3) ความสมานฉันท์ทางสังคม (social cohesion) และ 4) การสร้างพลังทางสังคม (social empowerment) และในการประเมินในเชิงคุณค่าเกี่ยวกับ “คุณภาพ” ของคุณภาพทางสังคม ปัจจัยกลุ่มที่สาม คือ ปัจจัยเชิงบรรทัดฐาน (normative factors) จะเป็นรากฐานสำคัญในการประเมิน โดยปัจจัยกลุ่มนี้ประกอบด้วย

1) ความเป็นธรรมทางสังคม (social justice) ซึ่งเป็นหลักทางบรรทัดฐานในการประเมินธรรมชาติของความมั่นคงทางเศรษฐกิจสังคม หากสังคมมีความเป็นธรรมย่อมเป็นเครื่องสะท้อนว่าสังคมดังกล่าวมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจสังคม

2) การเป็นพลเมืองตามหลักประชาธิปไตย (democratic based citizenship) เป็นบรรทัดฐานในการประเมินธรรมชาติของการยอมรับการเป็นสมาชิกในสังคม หากคนในสังคมได้รับสิทธิในฐานะพลเมืองตามหลักประชาธิปไตยไม่ว่าจะเป็นสิทธิทางการเมือง (political rights) สิทธิพลเมือง (civil rights) และสิทธิทางสังคม (social rights) อย่างครบถ้วนย่อมเป็นเครื่องชี้วัดที่ดีถึงระดับการยอมรับการเป็นสมาชิกในสังคมที่สูง

3) ความเป็นปึกแผ่น (solidarity) เป็นหลักทางบรรทัดฐานในการประเมินธรรมชาติของความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทางสังคม

4) ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ (human dignity) เป็นหลักทางบรรทัดฐานในการประเมินธรรมชาติของการสร้างพลังทางสังคม

⁵⁰ Social Quality: A vision for Europe. (1997). อ้างถึงใน นิธิ เนื่องจันทน์. กระจกของแนวคิดคุณภาพทางสังคม (ของยุโรป): สู่วision ยุคหลังรัฐสวัสดิการ. คุณภาพสังคมเพื่อคุณภาพประเทศไทย. 2553.

⁵¹ ถวิลวดี บุรีกุล. (2553). คุณภาพสังคมในประเทศไทย: การศึกษาเชิงประจักษ์. หนังสือคุณภาพสังคมเพื่อคุณภาพประเทศไทย. น.97.

ตาราง 2 - 1 สถาปัตยกรรมของคุณภาพทางสังคม⁵²

ปัจจัยเชิงองค์ประกอบ	ปัจจัยเชิงเงื่อนไข	ปัจจัยเชิงบรรทัดฐาน
ความมั่นคงส่วนบุคคล	ความมั่นคงทางเศรษฐกิจสังคม	ความเป็นธรรมทางสังคม
การตอบสนองของสังคม	การยอมรับเป็นสมาชิกในสังคม	การเป็นพลเมืองตามหลักประชาธิปไตย
การยอมรับทางสังคม	ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวในสังคม	ความเป็นปึกแผ่น
ศักยภาพส่วนบุคคล	การสร้างพลังทางสังคม	ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

2.2.9.2 มิติของคุณภาพสังคม

คุณภาพสังคมเป็นการบูรณาการมิติที่เกี่ยวข้องกับคุณภาพชีวิตของมนุษย์ โดยแบ่งเป็น 4 มิติ⁵³ ประกอบด้วย

1. ความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคม

ในอดีตที่ผ่านมาแนวคิดเรื่อง ความมั่นคง มักหมายถึงความมั่นคงของรัฐเป็นสิ่งสำคัญ ซึ่งการให้ความสำคัญในเรื่องความมั่นคงของรัฐทำให้เรามักนึกถึงภัยคุกคามที่ทำลายความมั่นคงของประเทศ เช่น การก่อสงคราม ทำให้ประเทศจำนวนมากมุ่งเน้นการพัฒนาในด้านการทหาร อย่างไรก็ตามเมื่อการพัฒนาประเทศเกิดการเปลี่ยนแปลง รัฐหันมาให้ความสำคัญกับการพัฒนาเศรษฐกิจ และการพัฒนาอุตสาหกรรมมากขึ้น แนวคิดเรื่องความมั่นคงของมนุษย์ อันมีส่วนเกี่ยวข้องกับความมั่นคงทางเศรษฐกิจสังคม (socio-economic security) จึงถูกพัฒนาขึ้นเพื่อชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของปัจเจกบุคคล

ในรายงานการพัฒนามนุษย์ของ UNDP ค.ศ. 1994 ให้หลักเกณฑ์ในการพิจารณาความมั่นคงของมนุษย์อย่างกว้างไว้ 2 ประการ คือ การหลุดพ้นจากความต้องการขั้นพื้นฐาน (freedom of wants) และการหลุดพ้นจากความกลัว (freedom of fear) โดยความหมายของหลักเกณฑ์ดังกล่าว คือ การที่ปัจเจกบุคคลมีความมั่นคงในขั้นที่เพียงพอที่จะไม่ถูกคุกคามจากความหิว ความเจ็บป่วย ด้วยเหตุนี้ ความมั่นคงของมนุษย์จึงมีความหมายครอบคลุมถึงความมั่นคงในด้านเศรษฐกิจ สังคม อาหาร สุขภาพ สิ่งแวดล้อม การเมือง การมีส่วนร่วม⁵⁴

ในการศึกษาเรื่อง Human Security and Social Quality: Contrasts and Complementarities ได้กล่าวถึงคุณภาพสังคมและความมั่นคงของมนุษย์เอาไว้ว่า

คุณภาพสังคมและความมั่นคง คือ การที่มนุษย์ให้ความสำคัญกับการกินดีอยู่ดีของบุคคลแทนการมุ่งเน้นไปที่ “เศรษฐกิจ” ซึ่งเป็นการสนใจไปที่คุณค่าของตัวเงิน คุณภาพสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จึงมีมิติที่ยึดบรรทัดฐานร่วมกัน นั่นคือคุณค่าหรือเป้าหมายที่จะทำให้สังคมมีคุณภาพ มีความเท่าเทียม และตัวบุคคลมีความมั่นคงทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม โดยไม่ได้คำนึงเฉพาะด้านของเศรษฐกิจเพียงอย่าง

⁵² Des Gasper et al. “Human Security and Social Quality: Contrasts and Complementarities”, Institute of Social Studies. Working Paper Series No. 462. 2008. อ้างถึงใน นิธิ เนื่องจันงค์. ธรรมชาติของแนวคิดคุณภาพทางสังคม (ของยุโรป): สู่สังคมยุคหลังรัฐสวัสดิการ. คุณภาพสังคมเพื่อคุณภาพประเทศไทย. (2553).

⁵³ ถวิลวดี บุรีกุล. (2553). คุณภาพสังคมในประเทศไทย: การศึกษาเชิงประจักษ์. คุณภาพสังคมเพื่อคุณภาพประเทศไทย. น.97-98.

⁵⁴ สุริชัย หวันแก้ว. (2553). การเคลื่อนไหวด้านแนวคิด: คุณภาพสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ภายใต้วิกฤตการพัฒนา. อ้างถึงใน หนังสือคุณภาพสังคมเพื่อคุณภาพประเทศไทย. น.158-159.

เดี่ยว แนวคิดคุณภาพสังคม จึงมีลักษณะของการคิดแบบองค์รวม (Holistic) มีความเชื่อมโยงกับมิติต่าง ๆ⁵⁵ ซึ่งแต่ละมิติสามารถส่งผลกระทบต่อซึ่งกันและกัน

ความมั่นคงทางเศรษฐกิจสังคมเป็นแนวคิดเกี่ยวกับการจัดสรรสวัสดิการที่ให้หลักประกันทางความมั่นคงในชีวิตประจำวันในทุกมิติ โดยเป็นการให้ความสำคัญเกี่ยวกับโอกาสต่าง ๆ ในชีวิต ความมั่นคงทางเศรษฐกิจสังคมทั้งในด้านของความเสี่ยงจากการรอรับความช่วยเหลือและการให้ความสำคัญกับโอกาสของชีวิตโดยการปกป้องประชาชนจากความยากจน การขาดแคลนทางสังคมและการขาดแคลนในวัตถุปัจจัย

ความมั่นคงทางเศรษฐกิจสังคม ไม่ได้ขึ้นอยู่กับเรื่องของการมีรายได้ที่เพียงพอในการดำรงชีวิต เพียงอย่างเดียว แต่ยังรวมถึงการเข้าถึงบริการที่จำเป็นต่าง ๆ ได้แก่ สิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ การใช้จ่ายด้านการเดินทาง การศึกษา สุขภาพ ที่อยู่อาศัย เป็นต้น อีกทั้งยังเป็นการเติมเต็มสิทธิทางเศรษฐกิจ สิทธิทางสังคม และสิทธิทางวัฒนธรรมด้วย แนวคิดเกี่ยวกับ ความมั่นคงทางเศรษฐกิจสังคมยังเกี่ยวกับการเป็นหนึ่งเดียวกันของสังคมและความเป็นพลเมืองของสังคม และเป็นแนวคิดที่กว้างกว่ามิติด้านความมั่นคงทางสังคมที่ให้ความสำคัญเฉพาะเรื่องของหลักประกันทางสังคมและหลักประกันรายได้ขั้นพื้นฐานเป็นหลัก

องค์การแรงงานระหว่างประเทศ (The International Labour Organization: ILO) เป็นหน่วยงานหลักที่นำเสนอมุมมองของ ความมั่นคงทางเศรษฐกิจสังคม โดยเฉพาะในด้านของความมั่นคงในการทำงาน (secure work) โดยใน ค.ศ. 2000 ILO จัดทำโครงการ ความมั่นคงทางเศรษฐกิจสังคมที่วางอยู่บนหลักการของ “ความมั่นคงขั้นพื้นฐานเพื่อทุกคน” (basic security for all) ผลจากการดำเนินโครงการนี้ถูกตีพิมพ์ในเดือนกันยายน ค.ศ. 2004 ใน “ความมั่นคงทางเศรษฐกิจเพื่อโลกที่ดีกว่า” โดยได้นำเสนอเกี่ยวกับประเด็นแรงงานและความมั่นคงที่เรียกร้องสภาพการทำงานที่ดีเอาไว้ 7 ประการ⁵⁶ ประกอบด้วย

1. ความมั่นคงของตลาดแรงงาน คือ การจ้างงานที่เหมาะสม เพียงพอ และโอกาสในการทำงานที่มีการสร้างระดับการจ้างงานที่สูงผ่านนโยบายเศรษฐกิจมหภาค
2. ความมั่นคงในการจ้างงาน คือ เสถียรภาพของการมีงานทำที่ควบคู่ไปพร้อมกับพลวัตทางเศรษฐกิจ
3. ความมั่นคงของในการทำงาน คือ ความปลอดภัย การป้องกันการเกิดอุบัติเหตุและความเจ็บป่วยอันเป็นผลจากงาน ด้วยการจัดสรรหลักประกันด้านสุขภาพและความปลอดภัย การจำกัดชั่วโมงการทำงาน การทำสิ่งแวดล้อมในที่ทำงานที่สามารถช่วยลดความเครียดให้กับพนักงาน
4. ความมั่นคงในงานที่ทำ คือ โอกาสในการพัฒนาอาชีพของพนักงาน
5. ความมั่นคงในด้านทักษะ คือ โอกาสในการได้รับการฝึกฝนทักษะต่าง ๆ ผ่านเครื่องมือและนวัตกรรมใหม่ๆ
6. ความมั่นคงทางรายได้ คือ การจัดสรรรายได้เพียงพต่อการดำรงชีวิต
7. ความมั่นคงในด้านการเป็นตัวแทน คือ การปกป้องการรวมกลุ่มในตลาดแรงงานผ่านการจัดตั้งสหภาพแรงงานอิสระและสมาคมนายจ้าง และองค์กรที่ปกป้องผลประโยชน์ของแรงงาน

⁵⁵ สุริชัย หวันแก้ว. (2553). *การเคลื่อนไหวด้านแนวคิด: คุณภาพสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ภายใต้วิกฤตการพัฒนา*. อ้างถึงในหนังสือคุณภาพสังคมเพื่อคุณภาพประเทศไทย. น.177-178.

⁵⁶ Dave Gordon. (2012). *Socio-Economic Security. Social Quality from Theory to Indicators*. P.116-117.

2)การรวมตัวกันทางสังคม

การรวมตัวกันทางสังคม คือ การที่ประชาชนสามารถเข้าถึงและเข้าร่วมกับสถาบันต่าง ๆ รวมถึงการมีความสัมพันธ์ทางสังคม การเข้าถึงบริการทางสังคมและทรัพยากรเพื่อช่วยให้ผู้ขาดแคลนสามารถกลับสู่เส้นทางหลักของสังคมได้อีกครั้ง⁵⁷ นอกจากนี้ยังเกี่ยวกับศักยภาพที่จะมีปฏิสัมพันธ์ในบริบทของความสัมพันธ์ทางสังคม ศักยภาพในการถ่ายทอดองค์ความรู้ต่าง ๆสู่สังคมโดยความสัมพันธ์ทางสังคม การสร้างพลังทางสังคม ไม่ว่าจะเป็น องค์ความรู้ ตลาดแรงงาน การแบ่งเวลาให้งานและชีวิตครอบครัว

3)ความสมานฉันท์ทางสังคม

ความสมานฉันท์ทางสังคม เป็นเรื่องความสัมพันธ์ทางสังคม คุณค่าทางสังคม และบรรทัดฐานทางสังคมอันเป็นที่ยอมรับของส่วนรวม การสร้างความสามัคคีและความไว้วางใจร่วมกันในสังคม ซึ่งประกอบด้วย ความไว้วางใจทั่วไปหรือการไว้วางใจผู้อื่น และความไว้วางใจเฉพาะที่มีต่อสถาบันต่างๆ นอกจากนี้ความสามัคคีในสังคมยังรวมถึงการสร้างเครือข่ายทางสังคมและการมีอัตลักษณ์

4)การสร้างพลังทางสังคม

การสร้างพลังทางสังคม คือ คือ ศักยภาพที่แสดงให้เห็นและการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม เป็นการเสริมสร้างความสามารถเฉพาะตัวของปัจเจกบุคคลและศักยภาพในการถ่ายทอดความสามารถดังกล่าวสู่สังคมผ่านความสัมพันธ์ทางสังคม ตลอดจนการพัฒนาชีวิตของครอบครัว วัฒนธรรมและชุมชน ทั้งนี้เพื่อให้ประชาชนมีอำนาจในการบริหารจัดการและดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อพัฒนาชุมชนให้มีความเข้มแข็ง การสร้างพลังทางสังคมจึงมีเป้าหมายในการดึงศักยภาพของประชาชนในชุมชนให้สามารถมีอำนาจในการตัดสินใจได้เอง สามารถนำองค์ความรู้มาถ่ายทอดให้กับผู้อื่นได้⁵⁸

2.2.10 การพัฒนาชนบทและการกระจายอำนาจ

จรัส สุวรรณมาลา⁵⁹ ได้ตั้งข้อสังเกตว่า “การกระจายอำนาจ” เป็นแนวคิดของตะวันตกที่นักวิชาการไทยหยิบยืมมาใช้อธิบายสภาวะทางการเมืองและการบริหารปกครองในประเทศไทย ซึ่งสามารถตีความคำนี้ได้หลายแบบ การกระจายอำนาจตามแบบนักสังคมวิทยา มองอำนาจว่าเป็นสภาวะที่บุคคลหรือองค์การหนึ่งมีอิทธิพลเหนือความคิดหรือพฤติกรรมของบุคคลหรือองค์การอื่นๆ อาทิ การให้ผู้อื่นปฏิบัติตามสิ่งที่บุคคลหนึ่งต้องการ ถือเป็นการใช้อำนาจอย่างหนึ่ง ความหมายดั้งเดิมของคำดังกล่าวนี้มีได้เน้นเรื่องอำนาจเพียงอย่างเดียวหากแต่เป็นเรื่องของ สภาวะศูนย์กลาง (Central) และสภาวะกระจายอำนาจ (Decentral) เป็นสำคัญ

การกระจายอำนาจในความหมายที่เกี่ยวกับ “อำนาจตัดสินใจ” และกระจายอำนาจดังกล่าวนี้ไปสู่ภูมิภาคให้สามารถที่จะคิด วิเคราะห์ปัญหาของตนเอง เพื่อที่จะทำการตัดสินใจแก้ไขปัญหาด้วยวิธีการต่างๆ นั้นถือเป็นส่วนหนึ่งของแนวคิดเกี่ยวกับการกระจายอำนาจ เพื่อให้ท้องถิ่นมีสิทธิในการปกครองตนเอง โดยมีรัฐศูนย์กลางเป็นผู้ที่คอยสนับสนุนส่งเสริมให้การปกครองดำเนินไปด้วยความสงบราบรื่น

พิจารณาในแง่นี้จะเห็นได้ว่า การกระจายอำนาจจึงเป็นเรื่องของการแบ่งอำนาจ จัดสรร รวมถึงการกระจายตัว ซึ่งหมายถึง การให้อำนาจกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการตัดสินใจในการดำเนินกิจการสาธารณะ ดังนั้นตามข้อเสนอของ Samuel Humes IV มองประเด็นนี้ว่าเป็นเรื่องของ “การจัดสรรแบ่งปันอำนาจ (distribution of power) ซึ่งหากเป็นการกระจายอำนาจที่รัฐส่วนกลางจัดสรรแบ่งปันอำนาจ

⁵⁷ ถวิลวดี บุรีกุล. (2553). *คุณภาพสังคมในประเทศไทย: การศึกษาเชิงประจักษ์*. คุณภาพสังคมเพื่อคุณภาพประเทศไทย. น.97-98.

⁵⁸สถาบันพระปกเกล้า. (2553). *คุณภาพสังคมเพื่อคุณภาพประเทศไทย*.

⁵⁹นครินทร์ เมฆไตรรัตน์. มปป. *ฐานข้อมูลสถาบันพระปกเกล้า*. <http://wiki.kpi.ac.th/index.php>

ไปให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพื่อให้เกิดการบริหารปกครองตามภูมิภาคต่าง ๆ มีประสิทธิภาพมากขึ้นนั้น ก็จะเป็นสิ่งที่สอดคล้องกับแนวคิดเกี่ยวกับการกระจายอำนาจการปกครอง⁶⁰

อาจสรุปได้ว่า การกระจายอำนาจในความหมายกว้างๆ ก็คือ การจัดสรรหรือแบ่งปันอำนาจ การตัดสินใจอันเกี่ยวข้องกับกิจการสาธารณะของรัฐส่วนกลางไปยังหน่วยงานหรือองค์กรอื่น ๆ

หลักการกระจายอำนาจ

สาเหตุประการหนึ่งของความรู้สึกที่ว่า การพัฒนาชนบทเป็นไปอย่างเชื่องช้าขึ้นเนื่องมาจาก โครงการของรัฐส่วนใหญ่ยังครอบคลุมพื้นที่เป็นส่วนน้อยของประเทศ และมักกระจุกตัวอยู่ตามเมืองขนาดใหญ่ หรือการจัดทำโครงการนิคมอุตสาหกรรมเฉพาะในบางแห่ง บทบาทของรัฐในการกระจายการพัฒนาอย่างไม่สามารถทำได้อย่างครอบคลุมซึ่งเป็นสาเหตุที่ทำให้รัฐไม่สามารถช่วยให้ประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ที่ห่างไกล หลุดพ้นจากความยากจนได้ โดยเฉพาะในชุมชนชนบทที่ประชาชนไม่มีความรู้สึกที่ได้รับการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้นแต่อย่างใด⁶¹ อีกทั้งการกระจุกตัวของอำนาจและทรัพยากร ทำให้ประชาชนขาดการรับรู้และมีส่วนร่วมในการกำหนดโครงการพัฒนาจากภาครัฐ ซึ่งในกรณีนี้แสดงให้เห็นว่าการกำหนดนโยบายสาธารณะและ โครงการการพัฒนาชนบทจากส่วนกลางไม่สามารถก่อให้เกิดผลลัพธ์ที่นำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตของ ประชาชนในชนบทให้ดีขึ้นได้อย่างที่ควรจะเป็น ประชาชนส่วนใหญ่ยังยากจน ขาดโอกาส และขาดรายได้ที่ เพียงพอ รวมถึงสวัสดิการขั้นพื้นฐาน กล่าวได้ว่า ประชาชนบางกลุ่มยังอยู่ในภาวะที่ยากจน ไม่สามารถพึ่งพา ตนเองได้ ทำให้คุณภาพชีวิตไม่ได้ดีขึ้นมากนัก อันเกิดจากการที่รัฐไม่สามารถที่จะแก้ปัญหาเกี่ยวกับกระจาย อำนาจและทรัพยากรไปสู่ชนบท แต่มุ่งเน้นไปที่การพัฒนาในด้านโครงสร้างพื้นฐาน เช่น ถนน ไฟฟ้า ประปา และการพัฒนาเศรษฐกิจเฉพาะในบางพื้นที่ ทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำในการพัฒนา และเป็นสาเหตุของปัญหา ต่างๆ ทั้งเศรษฐกิจ สังคม โครงสร้างประชากร และอื่นๆ

สังคมชนบท

สังคมชนบท จัดว่าเป็นโครงสร้างที่สำคัญที่สุดของสังคมไทยเพราะเป็นส่วนที่เป็นส่วนใหญ่ ของประเทศ สังคมชนบทมีลักษณะการรวมกลุ่มที่มีการติดต่อกันแบบตัวถึงตัว มีสภาพแวดล้อม วัฒนธรรมและ วิถีชีวิตที่มีอยู่เดิมซึ่งคล้ายคลึงกัน ทำให้สถานภาพและบทบาทของคนชนบทไม่แตกต่างกันมากนัก มีการรวมตัว กันอย่างเหนียวแน่น มีค่านิยมในเรื่องคุณความดีทางศาสนาเป็นตัวควบคุมความประพฤติทางสังคมของชนบท⁶²

ประเภทของสังคมชนบทแบ่งออกเป็น 4 ประเภท ได้แก่

1) ชนบทแบบเกษตรดั้งเดิม (Traditional Community) คือ สังคมที่เน้นวิถีการผลิตแบบการ ทำเกษตรเป็นหลัก มีการทำเกษตรกรรมแบบดั้งเดิม มีการเจริญเติบโตของเศรษฐกิจและการเปลี่ยนแปลงที่ไม่ มากนัก ยังคงไว้ซึ่งวิถีการผลิตและวิถีชีวิตแบบเกษตร

2) ชนบทแบบผสมผสาน (Hybrid Rural Community) คือ พื้นที่ที่มีการผสมผสานเชิง โครงสร้างการผลิตแบบเกษตรและเศรษฐกิจภาคบริการ การท่องเที่ยว มีความเจริญทางเศรษฐกิจ ทำให้วิถีการ ผลิตและวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมเจือจางลง

3) ชนบทแบบกึ่งเมืองกึ่งชนบท (Semi-Urban Community) คือ พื้นที่ที่ตั้งอยู่ไม่ห่างจากตัว เมืองมากนักทำให้พื้นที่ดังกล่าวมีการพึ่งพาเศรษฐกิจจากตัวเมืองมากกว่าเศรษฐกิจในชนบท มีการพัฒนารวมถึง การเข้าถึงสาธารณูปโภคใกล้เคียงกับพื้นที่เขตเมือง ซึ่งทำให้พื้นที่ชนบทรูปแบบนี้กำลังกลายเป็นเมือง

⁶⁰นครินทร์ เมฆไตรรัตน์. มปป. เพิ่งอ้าง

⁶¹โฆสิต ปั้นเปี่ยมรัษฎ์. มปป. การบริหารงานพัฒนาชนบท. http://library1.nida.ac.th/nida_jour0/NJv20n1_03.pdf.

⁶²จักรพงษ์ นวลชื่น. (2561). แนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนให้ยั่งยืนด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น ศักยภาพ วิสาหกิจชุมชนในจังหวัด นครพนมและจังหวัดสกลนคร. หลักสูตรการป้องกันราชอาณาจักร รุ่นที่ 60.

4) ชนบทที่ได้รับผลกระทบจากนโยบายการพัฒนาพิเศษของรัฐ (Government-led Development Area) เป็นชนบทที่มีการพัฒนาจากนโยบาย มีโครงการ แผนงานพัฒนาขนาดใหญ่ของรัฐ ดำเนินการในพื้นที่ อาทิ เขตเศรษฐกิจพิเศษ นิคมอุตสาหกรรม เขตเส้นทางรถไฟความเร็วสูง

ความหมายของสังคมชนบท

ชนบท หมายถึง เขตที่ตั้งอยู่นอกตัวเมือง โดยชนบทแต่ละแห่งมีความแตกต่างกันออกไปทั้งในเชิงเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม สังคมชนบทเป็นสังคมขนาดเล็ก ผู้คนมักมีความใกล้ชิดและรู้จักกัน มีความเป็นชุมชน สังคมชาวบ้าน มีการทำเกษตรกรรม การทำปศุสัตว์ หัตถกรรม เช่น จักสาน ทอผ้า การปั้นภาชนะ มีการพึ่งพาธรรมชาติเป็นหลัก ซึ่งการทำเกษตรกรรมจำเป็นต้องมีน้ำและความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรบริเวณโดยรอบ วิถีชีวิตแบบชนบทจึงทำให้ชาวบ้านต้องพึ่งพากันและกัน เนื่องจากสังคมชนบทมีความหนาแน่นของประชากรน้อยและไม่สูงมากเมื่อเทียบกับความหนาแน่นของประชากรในเขตเมือง

สังคมชนบท เป็นสังคมที่คนในชุมชนชนบทมีวิถีชีวิตที่ผูกติดกับการทำการเกษตรกรรม และการพึ่งพาธรรมชาติ มีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย การใช้ทรัพยากรต่าง ๆ ภายในชุมชนเพื่อการดำรงชีวิต เน้นการผลิตเพื่อแลกเปลี่ยนภายในชุมชน การพึ่งตนเอง และพึ่งพากันระหว่างครัวเรือน ซึ่งวิถีการดำรงชีวิตแบบสังคมชนบทไทยถือเป็นรากฐานสำคัญของการสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจสังคมภายในชุมชนชนบท

ขณะที่ลักษณะของการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจแบบสังคมชนบทไทยจะมีการแลกเปลี่ยนผลผลิตระหว่างครัวเรือน การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการทำนุบำรุงรักษาชุมชนชนบท ทั้งในด้านอาชีพทางด้านเกษตรกรรม การดูแลรักษาสุขภาพ การผลิตอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค ซึ่งถือเป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงชีวิต และด้านวัฒนธรรม ความสัมพันธ์แบบเครือญาติ ชุมชน คุณภาพชีวิตของคนในชนบทจึงเกิดขึ้นจากการดำเนินชีวิตแบบชุมชนในอดีต คือยังคงไว้ซึ่งอัตลักษณ์และวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม มีความสัมพันธ์แบบตอบแทน พึ่งพาอาศัยกันและกัน มีความใกล้ชิดกับเพื่อนบ้าน กิจกรรมต่าง ๆ เหล่านี้จะเปรียบเสมือนสวัสดิการที่ชุมชนในชนบทร่วมกันสร้างขึ้นมาเพื่อดูแลชุมชน คุณภาพชีวิตและคุณภาพสังคมจะเป็นผลพลอยได้จากการทำสิ่งเหล่านี้

ลักษณะของการพึ่งตนเองของคนในชนบท มีองค์ประกอบ 4 ด้าน⁶³ คือ

1. ระบบคิดหรือภูมิปัญญาท้องถิ่น
2. ระบบการผลิต อาทิ การทำเกษตรผสมผสาน การรักษาระบบนิเวศหรือนิเวศวิทยาท้องถิ่น
3. ระบบเศรษฐกิจชุมชน
4. ระบบครอบครัวและชุมชน อาทิ วัฒนธรรมชุมชนและเครือข่ายท้องถิ่น

ธนาคารโลก (World bank) ให้คำจำกัดความของการพัฒนาชนบทว่า “เป็นวิธีการในการพัฒนาสภาพชีวิต เศรษฐกิจ และสังคมของคนยากจนในชนบท” เพื่อให้คุณภาพชีวิตของประชาชนดีขึ้น มีรายได้มากขึ้น เข้าถึงบริการสาธารณะของรัฐ เช่น การศึกษา การรักษาสุขภาพขั้นพื้นฐาน เป็นต้น ทั้งนี้การพัฒนาชนบทมีความหมายครอบคลุมถึงกระบวนการและวิธีการที่จะผสมผสานการพัฒนาทางด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมืองการปกครองเข้าด้วยกัน เพื่อให้การพัฒนาเกิดขึ้นครอบคลุมในทุก ๆ ด้าน⁶⁴ อันจะส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิต (Quality of life) ของคนในชนบท

⁶³ http://agecon-extens.agri.cmu.ac.th/Course_online/Course/352721/13.pdf

⁶⁴ ยูวัฒน์ วุฒิเมธี. (2529).

พัฒนาการของสังคมชนบท

สังคมชนบทไทยเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงมานับตั้งแต่การประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 เมื่อพุทธศักราช 2504 เป็นต้นมา ทำให้ชนบทเกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งในส่วนของ การพัฒนาของรัฐที่เข้าไปกระทบต่อวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของประชาชนในชนบท การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน ระบบสาธารณสุข โภค การเข้าถึงถนน ประปา ไฟฟ้า กระทั่งนโยบายพัฒนาชนบทของรัฐบาลในยุคพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ในทศวรรษ 2520 ที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสังคมชนบทอย่างรวดเร็วและแตกต่างจากการพัฒนาชนบทก่อนหน้านี้ เนื่องจากรัฐไม่ได้มีบทบาทเพียงการให้บริการระดับพื้นฐานทั่วไป แต่เป็นการขยายบทบาทของรัฐมาสู่การสนับสนุนผู้คนในภาคเกษตรกรรมให้ปรับตัวเข้าสู่การผลิตสมัยใหม่ เป็นการขยายตัวบทบาทของรัฐในฐานะที่เป็นทั้งผู้ให้บริการและผู้ควบคุม ดังนั้นนโยบายการพัฒนาชนบทในต้นทศวรรษ 2520 ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงบทบาทของหน่วยงานราชการที่ดูแลในการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจ ชนบทกลายเป็นพื้นที่ในการผลิตสินค้าเกษตรเพื่อส่งออก มีผลต่อทิศทางการเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านการกระจายรายได้ การกระจายอำนาจในระดับท้องถิ่น มีการจัดตั้งคณะกรรมการพัฒนาชนบทแห่งชาติ (กชช.) เพื่อแก้ปัญหาความยากจนและส่งเสริมนโยบายการจ้างงานในชนบท⁶⁵

นอกจากนี้การพัฒนาชนบทไทยที่ผ่านมายังได้รับการส่งเสริมจากพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร (รัชกาลที่ 9) ภายใต้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง การริเริ่มทำโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ในการส่งเสริมการผลิตในภาคการเกษตรให้อยู่บนพื้นฐานของหลักเหตุผล ความพอประมาณ และการมีภูมิคุ้มกัน อันเป็นสิ่งที่ทำให้สังคมชนบทหลายแห่งมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นจากการปรับใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ขณะที่บทบาทของกลุ่มพัฒนาเอกชนนับตั้งแต่ปลายทศวรรษ 2520 และเริ่มมีบทบาทมากขึ้นในช่วงต้นทศวรรษ 2530 เป็นต้นมา มีการมุ่งกลับไปสู่การศึกษาและทำความเข้าใจพลังของชุมชนในชนบท การทำงานพัฒนาด้วยความคิด ภูมิปัญญาชาวบ้าน ซึ่งนักพัฒนาเอกชนมีบทบาทในการต่อสู้ร่วมกับชาวบ้านเพื่อต่อต้านอำนาจรัฐและอำนาจทุน⁶⁶ ซึ่งเป็นผลมาจากบริบททางสังคม เศรษฐกิจ การเมืองในแต่ละช่วงที่ผ่านมา ไม่ว่าจะเป็นช่วงเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 เหตุการณ์ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 เหตุการณ์พฤษภาทมิฬ 2535 และการมีรัฐธรรมนูญฉบับประชาชนพุทธศักราช 2540

บทความเรื่องชนบทในวิถีนโยบายของ ชาย โทธิสิตา⁶⁷ กล่าวว่า สังคมชนบทไทยในช่วง 50 ปีที่ผ่านมาเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องนับตั้งแต่การประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 พุทธศักราช 2504 ส่งผลให้การผลิตในภาคเกษตรของประเทศเน้นการปลูกพืชเชิงเดี่ยว โดยมีตลาดทุน เทคโนโลยี การใช้จ่ายแม่แลงและสารเคมี และมีการเชื่อมโยงกับโลกภายนอก อีกทั้งนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจของรัฐที่ผ่านมาส่งเสริมให้การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นเป้าหมายการพัฒนาประเทศเป็นอันดับแรก ส่งผลให้เกิดการอพยพย้ายถิ่นของประชากรในชนบทเข้ามาอาศัยอยู่ตามเมืองใหญ่ โดยเฉพาะกรุงเทพมหานครเป็นจำนวนมาก คริวเรือนและแรงงานในภาคเกษตรลดลง ความอ่อนแอของเศรษฐกิจชุมชนและสังคมชนบท เป็นผลมาจากการเข้ามาดูดทรัพยากรในชนบท ของกลุ่มนายทุน โดยเฉพาะการกวาดซื้อที่ดินจากเกษตรกรและชาวบ้านในพื้นที่ ส่งผลให้สังคม ชนบทอยู่ในภาวะความยากจน มีหนี้สิน และไร้ที่ดินทำกิน

⁶⁵ อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์. (2560). รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ โครงการ “ความเปลี่ยนแปลง ชนบทในสังคมไทย: ประชาธิปไตยบนความเคลื่อนไหว”. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).

⁶⁶ อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์. (2560). เพิ่งอ้าง

⁶⁷ ชาย โทธิสิตา. (2555). *ชนบทไทยในวิถีนโยบาย*. วารสารราชบัณฑิตยสถาน. ปีที่ 37 ฉบับที่ 4.

มากขึ้น⁶⁸ เกษตรกรจำนวนมากปลูกเพื่อขายมากกว่าปลูกเพื่อบริโภค ในครัวเรือน มุ่งผลิตสิ่งที่ตลาดต้องการ เช่น มันสำปะหลัง อ้อย ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ปาล์มน้ำมัน มีการรุกกล้าพื้นที่ป่าและการเผาเพื่อทำเกษตรเชิงเดี่ยว ส่งผลให้ในปัจจุบันเกษตรกรจำนวนมากเห็นว่าตลาดและเงินมีความสำคัญ ภาคเกษตรไทยจึงอยู่ในสภาวะถดถอย อีกทั้งการผลิตที่ไม่ได้เน้นเพื่อการบริโภคในครัวเรือนส่งผลให้มีจำนวนเกษตรกรมากกว่า 2 ใน 3 ของครัวเรือนทั้งหมดอาศัยตลาดเป็นที่มาของอาหาร⁶⁹

ขณะเดียวกันในปัจจุบัน ทุนและเทคโนโลยีได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในวิถีการผลิต การผลิตในชนบท ไม่ว่าจะเป็นการปลูกข้าว พืชเศรษฐกิจอื่น หรือเลี้ยงสัตว์ ล้วนแต่ต้องใช้ทุนมากขึ้น (capital intensive) เนื่องจากการเป็นการผลิตที่เชื่อมโยงกับตลาดซึ่งมีเป้าหมายสำคัญคือกำไร การใช้ปุ๋ยและสารเคมีเพื่อกำจัดศัตรูพืชได้เข้ามามีอิทธิพลต่อการทำเกษตร ทำให้ต้นทุนการเกษตรของครัวเรือนในชนบทสูงขึ้น

ผลสำรวจแรงงานของสำนักงานสถิติแห่งชาติพบว่า คนรุ่นหนุ่มสาวในชนบทเลือกที่จะทำอาชีพเกษตรกรน้อยลง ส่วนใหญ่อพยพเข้าเมืองเพื่อหางานทำในภาคอุตสาหกรรมและบริการ

ตั้งแต่ พ.ศ. 2513 ธนาคารโลกได้แสดงตัวเลขของรายได้ของครอบครัวในประเทศไทยว่า มากกว่าร้อยละ 40 เป็นรายได้ที่มาจากการทำงานนอกภาคเกษตร แตกต่างกันตามรายภาคโดยสูงสุดในภาคกลาง แสดงให้เห็นได้ว่าชาวนาไม่สามารถประกอบอาชีพจากการทำนาและการทำเกษตรกรรมเพียงอย่างเดียวได้ แต่ต้องหันไปทำงานรับจ้างหรืองานในภาคอุตสาหกรรมและบริการ เพื่อที่จะสามารถดำรงชีวิตอยู่ในชุมชนของตน ซึ่งได้กลายเป็นองค์ประกอบของระบบเศรษฐกิจที่ใหญ่กว่านั้น⁷⁰

การเปลี่ยนแปลงของระบบเศรษฐกิจที่แผ่ขยายเข้าไปในชุมชนชนบทไทย นับตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับที่ 1 ยังทำให้เกิดการขยายตัวของความเจริญและความทันสมัยเข้าไปยังหมู่บ้านชนบท งานศึกษาของเกรย์ พบว่าในช่วง 30 ปีที่ผ่านมาเกิดปรากฏการณ์ที่แรงงานผู้หญิงเดิมที่เคยทำงานด้านเกษตรกรรม ได้หันไปทำงานในเมือง และมีการเดินทางไปกลับระหว่างหมู่บ้านกับเมืองจำนวนมากขึ้น โดยเกรย์เรียกหมู่บ้านในลักษณะนี้ว่า “เขตรอบเมือง” (peri-urban) ลักษณะของการออกไปทำงานในเมืองทำให้ผู้หญิงต้องเดินทางไปทำงานและใช้บ้านเป็นสถานที่พักผ่อนโดยในช่วงเวลากลางวันแรงงานผู้หญิงจะทำงานอยู่ในเมืองและกลับมาพักที่บ้านหลังเวลาเลิกงาน ผู้หญิงเหล่านี้จะปฏิสัมพันธ์และสมาคมกับเพื่อนฝูงและเพื่อนร่วมงานที่อยู่ในเมือง และทำให้การมีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนรุ่นราวคราวเดียวกันที่ไม่ได้ทำงานในเมืองลดน้อยลง ทำให้เกรย์เรียกหมู่บ้านที่เกิดปรากฏการณ์นี้ว่า “dormitory village”⁷¹

ขณะที่การศึกษาของโรเบิร์ต แบรินธ์ ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงของเมืองในทวีปละตินอเมริกา ซึ่งมีการทะลักเข้ามาของแรงงานในชนบทจำนวนมาก ซึ่งทำให้สังคมชนบทมีแรงงานที่เป็นลักษณะที่เรียกว่า “กึ่งชาวนา-กึ่งกรรมกร” โดยเป็นการอธิบายการปรับตัวของชาวนาที่มีอาชีพทำเกษตรกรรม อีกด้านหนึ่งก็ทำอาชีพรับจ้างไปด้วย⁷² นอกจากการหันไปทำงานรับจ้างของชาวนาในชนบทแล้วยังเกิดอาชีพอื่นๆที่หลากหลาย ซึ่งอาจเรียกได้ว่าการเปลี่ยนแปลงของระบบเศรษฐกิจในชุมชนก่อให้เกิดอาชีพที่หลากหลาย และทำให้แรงงานในชนบทจำเป็นต้องปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวโดยการเข้าไปมีส่วนร่วมในระบบการผลิตที่แตกต่างกัน

⁶⁸ ชาย โทธิสิตา. (2555). เฟิ่งอ้าง

⁶⁹ ชาย โทธิสิตา. (2555). เฟิ่งอ้าง

⁷⁰ จามะรี เชียงทอง. (2562). *ชนบทศึกษาในสังคมวิทยาความรู้*. ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. กรุงเทพฯ. น. 3.

⁷¹ จามะรี เชียงทอง. (2562). เฟิ่งอ้าง น. 4.

⁷² จามะรี เชียงทอง. (2562). *ชนบทศึกษาในสังคมวิทยาความรู้*. ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. กรุงเทพฯ. น. 4-5.

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

หลายระบบไปพร้อมกัน ไม่ว่าจะเป็นการทำเกษตรสลับกับการรับจ้าง การผลิตสินค้า การประกอบการขนส่ง หรือทำการค้าขาย

การปรับตัวของสังคมชนบทในอีกด้านหนึ่งยังเป็นการปรับตัวเพื่อความอยู่รอดและเพื่อยกระดับฐานะทางเศรษฐกิจและคุณภาพชีวิต โดยแนวคิด “Cosmopolitan villagers” ของ Keyes ได้ทำให้เกิดการเปลี่ยนจุดสนใจจาก “หมู่บ้าน” หรือ “ชุมชน” มาสู่ “ความเป็นปัจเจก” โดยลักษณะการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจทำให้แรงงานในภาคเกษตรอพยพมาหางานทำในเมือง โดยพัฒนา กิติอาษา มองปรากฏการณ์นี้ว่าเป็น “แรงปรารถนา” ของชาวนาที่ต้องการจะมีชีวิตที่ดีขึ้นมากกว่าแนวคิดเกี่ยวกับการล่มสลายของชุมชน และด้วยแรงปรารถนานี้ทำให้เกิดการก่อตัวของสังคมผู้ประกอบการในชนบทอันเกิดจากความต้องการที่อยากจะมีชีวิตที่ดีขึ้นของคนในชนบท ทำให้วิถีคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมชนบทใช้การอธิบายได้ถึงถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการเปลี่ยนกรอบคิดจาก “ชุมชน” มาเป็น “ปัจเจกชน”⁷³ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางสังคมจากสังคมที่มีโครงสร้างความสัมพันธ์ทางเครือญาติ เจ้าขุนมูลนาย เพื่อนฝูงมาเป็นความสัมพันธ์แบบตลาดหรือความสัมพันธ์ที่มีแค่ผู้ซื้อและผู้ขาย

2.3. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสังคม ชนบท ท้องถิ่น

2.3.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องในประเทศ

จามะรี เชียงทอง⁷⁴ ศึกษาเรื่อง “ชนบทไทยจากอดีตสู่อนาคต” พบว่าในช่วงระยะเวลา 40-50 ปีที่ผ่านมาสัดส่วนแรงงานในภาคเกษตรของไทยลดลงอย่างต่อเนื่องจากร้อยละ 67 ในช่วงปี 2516-2520 เหลือร้อยละ 60 ในช่วงปี 2531-2535 ต่อมาในช่วงปี 2546-2549 ลดเหลือร้อยละ 42.2 และในปี 53 ลดเหลือร้อยละ 37⁷⁵ การลดลงของแรงงานในภาคเกษตรของไทยเป็นผลของการที่แรงงานวัยหนุ่มสาวผันตัวไปเป็นแรงงานในโรงงานอุตสาหกรรม และธุรกิจภาคบริการ ทำให้ชนบทเหลือแต่แรงงานผู้สูงอายุที่ยังคงมีอาชีพเกษตรกรเป็นส่วนใหญ่ ปัจจุบันปัญหาการขาดแคลนแรงงานในภาคเกษตรจึงเป็นปัญหาสำคัญเนื่องจากแรงงานวัยหนุ่มสาวเคลื่อนย้ายออกจากชนบทอย่างต่อเนื่อง

ในอดีตเกษตรกรบางส่วนเลือกที่จะเก็บที่ดินเอาไว้เพื่อให้ผู้อื่นเช่ามากกว่าการขายที่ดิน แต่ปัจจุบันปัญหาด้านการไม่มีเกษตรกรรุ่นใหม่รับช่วงต่อจากเกษตรกรรุ่นพ่อแม่ ทำให้ไม่มีการใช้ที่ดิน ที่ดินจำนวนมากถูกปล่อยทิ้งไว้ เนื่องจากเกิดการเคลื่อนย้ายแรงงานออกจากชนบทไปสู่การเป็นแรงงานในภาคอุตสาหกรรมและภาคบริการมากขึ้น ส่งผลให้ที่ดินที่เคยเป็นมรดกตกทอดจึงถูกขายออกไปและถูกสะสมเป็นที่ดินแปลงใหญ่ภายใต้เจ้าของคนเดียว ซึ่งจะนำไปสู่ปัญหาการกระจุกตัวของที่ดิน เมื่อเกิดภาวะที่ผู้ชายที่ดินที่ผันตัวเองไปทำอาชีพนอกภาคเกษตร ไม่ว่าจะเป็ภาคอุตสาหกรรมหรือภาคบริการหากถูกเลิกจ้าง จะไม่สามารถกลับมาใช้ที่ดินเป็นแหล่งทำกินได้อีกต่อไป⁷⁶ ขณะเดียวกันอาจเกิดภาวะที่ที่ดินถูกปล่อยเช่าโดยคนในท้องถิ่นหรือแรงงานข้ามชาติที่เข้ามารับจ้างเป็นแรงงานในภาคเกษตรมากขึ้น ดังนั้น ในอนาคตการถือครองที่ดินหรือการเป็นเจ้าของที่ดินของคนในชนบทมีแนวโน้มที่จะลดลง อีกทั้งการขาดแคลนแรงงานอาจทำให้มีการใช้

⁷³ จามะรี เชียงทอง. (2562). (เพ็ญอ้าง) น. 7.

⁷⁴ จามะรี เชียงทอง. (2557). *ชนบทไทยจากอดีตสู่อนาคต*. แผนงานสร้างเสริมนโยบายสาธารณะที่ดี. สถาบันศึกษานโยบายสาธารณะ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

⁷⁵ ชัยพงษ์ สำเนียง. (2556). อ้างถึงในจามะรี เชียงทอง. 2557. *ชนบทไทยจากอดีตสู่อนาคต*. แผนงานสร้างเสริมนโยบายสาธารณะที่ดี. สถาบันศึกษานโยบายสาธารณะ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

⁷⁶ จามะรี เชียงทอง. (2557). *เพ็ญอ้าง*

เครื่องจักรและการใช้แรงงานข้ามชาติมากขึ้น ซึ่งจะทำให้ต้นทุนการผลิตสินค้าเกษตรในประเทศไทยมีแนวโน้มสูงขึ้น และสินค้าเกษตรราคาแพงขึ้น⁷⁷

ขณะที่ประเด็นทางด้านฐานะทางเศรษฐกิจของคนในชนบทพบว่า ในอดีตที่ผ่านมา ถึงแม้เกษตรกรจะมีฐานะดีขึ้น แต่ก็ยังมีเกษตรกรจำนวนมากที่เป็นคนยากจน ใน พ.ศ. 2554 ตัวเลขของสำนักงานสถิติแห่งชาติพบว่ามีคนจนในชนบทจำนวนมากกว่า 6.052 ล้านคน⁷⁸ ทำให้สภาพความเป็นอยู่และคุณภาพชีวิตของคนในชนบทไม่ได้พัฒนาขึ้นจากอดีตมากนัก อาทิ สภาพที่อยู่อาศัยบางแห่งยังสร้างด้วยวัสดุกิ่งถาวร การสร้างกระท่อขนาดเล็ก หรือการขาดแคลนของใช้ที่จำเป็นในการอุปโภคบริโภค เป็นต้น⁷⁹

วสวัตต์ สุตินุญญาณี ศึกษาเรื่อง “จากชนบทสู่เมือง: ปัจจัย ผลกระทบจากการย้ายถิ่น” เพื่อศึกษาปัจจัยและผลของการย้ายถิ่นทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และสุขภาพ ในภูมิภาคต่าง ๆ ของโลกรวมทั้งประเทศไทย เพื่อคาดการณ์แนวโน้มของผลจากการย้ายถิ่นทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและสุขภาพ ผลการวิจัยพบว่าปัจจัยที่เป็นสาเหตุของการย้ายถิ่นจากชนบทสู่เมืองคือปัจจัยหลักในพื้นที่ต้นทางและปัจจัยตั้งในพื้นที่ปลายทางประกอบด้วย ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ เช่น ค่าตอบแทน ความต้องการแรงงาน การพัฒนาเศรษฐกิจที่แตกต่างกันทำให้แรงงานในชนบทเคลื่อนย้ายออกจากพื้นที่ชนบทมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง

ขณะที่ผลกระทบจากการย้ายถิ่นจากชนบทสู่เมืองพบว่า ในทางเศรษฐกิจการย้ายถิ่นมีผลในแง่บวกและแง่ลบกับเศรษฐกิจของพื้นที่ต้นทางคือ สังคมชนบทโดยผ่านการส่งเงินกลับ (Remittance) ที่ทำให้พื้นที่ต้นทางมีการบริโภคและการลงทุนมากขึ้น เศรษฐกิจมีการขยายตัวมากกว่าเดิม สภาพทางเศรษฐกิจของพื้นที่ต้นทางดีขึ้น อย่างไรก็ตาม ผลในแง่ลบจากการย้ายถิ่นคือผลที่เกิดขึ้นกับเศรษฐกิจทั้งพื้นที่ต้นทางและปลายทาง นั่นคือ ช่องว่างระหว่างรายได้ที่เป็นพื้นที่ต้นทางของสังคมชนบท กับปลายทางที่เป็นสังคมเมือง กล่าวคือ พื้นที่ต้นทางที่เป็นสังคมเกษตรมีแนวโน้มที่ต้นทุนการผลิตภาคเกษตรจะเพิ่มสูงขึ้นจากเดิมอันเกิดจากวัตถุดิบทางการเกษตรมีราคาสูงขึ้น⁸⁰ แต่หากสังคมเมืองมีค่าครองชีพที่สูงกว่าสังคมชนบทส่งผลให้ผู้ย้ายถิ่นมีรายได้ไม่เพียงพอก็อาจทำให้มีการส่งเงินมาช่วยเหลือจากครอบครัวที่อยู่พื้นที่ต้นทาง (Reverse Remittance) ลดลง เพื่อให้ผู้ย้ายถิ่นสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมเมืองได้มากขึ้น

ในส่วนของผลกระทบทางด้านสังคม พบว่า การที่ผู้ย้ายถิ่นต้องไปอาศัยอยู่ในพื้นที่ปลายทางคือสังคมเมืองทำให้ต้องมีการปรับตัวทั้งในด้านสังคม วัฒนธรรม วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ และบ่อยครั้งที่ทำให้เกิดปัญหาสภาพจิตใจ ซึ่งงานวิจัยของ Lili Ma และอารี จำปากลาย⁸¹ พบว่า ผลกระทบทางสังคมของผู้ย้ายถิ่นที่ไม่สามารถปรับตัวได้คือ การที่ต้องย้ายกลับถิ่นเดิมของตนเอง อย่างไรก็ตามในทางกลับกันหากผู้ย้ายถิ่นที่เข้ามาในเมืองมีการอยู่ร่วมกับผู้ย้ายถิ่นคนอื่น ๆ ที่มาจากพื้นที่ต้นทางเหมือนกันจะช่วยลดปัญหาด้านสภาพจิตใจของผู้ย้ายถิ่นได้มากขึ้น⁸²

สุดท้ายคือผลกระทบต่อสุขภาพพบว่า การที่ผู้หญิงเข้ามาทำงานในพื้นที่ที่มีความแตกต่างด้านชีวภาพ สังคม วัฒนธรรมที่มีความหลากหลายและแตกต่างจากพื้นที่ต้นทาง ทำให้ปัญหาสุขภาพเกิดขึ้นโดยผู้

77 จามะรี เชียงทอง. (2557). เพ็งอ้อ

78 สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2554). การสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน.สืบค้นจาก <http://www.nso.go.th/sites/2014/Pages/สำรวจ/ด้านสังคม/รายได้รายจ่ายครัวเรือน/ภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน.aspx>

79 จามะรี เชียงทอง. (2557). เพ็งอ้อ

80 Lili Ma. (2012). อ้างถึงในวสวัตต์ สุตินุญญาณี. (2558). จากชนบทสู่เมือง: ปัจจัย ผลกระทบจากการย้ายถิ่น. วารสารมหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต. No.16. มกราคม – มิถุนายน 2558.

81 Lili Ma. (2012). และอารี จำปากลาย. (2555). อ้างถึงในวสวัตต์ สุตินุญญาณี. (2558). เรื่องเดียวกัน

82 Walkem. (2010). อารี จำปากลาย. (2555). Gullette, Gregory S. (2014) และ Raleigh, Clionadh. (2014). อ้างถึงในวสวัตต์ สุตินุญญาณี. (2558). เรื่องเดียวกัน

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

ย้ายถิ่นโดยเฉพาะผู้ย้ายถิ่นที่เป็นหญิงตั้งครรถ์มีความเสี่ยงที่เด็กทารกจะเสียชีวิตจากการคลอดที่สูงขึ้น⁸³ การย้ายถิ่นจึงส่งผลกระทบต่อสุขภาพเนื่องจากทำให้ผู้ย้ายถิ่นต้องปรับตัว เกิดแรงกดดัน ความเครียด และความวิตกกังวล

กนกนรา พวงประยงค์ และसानิตย์ หนูนิล⁸⁴ ศึกษาเรื่อง “สังคมชนบทไทยสมัยใหม่กับปัจจัยกำหนดวิถีการดำเนินชีวิต” พบว่า ในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมาโครงสร้างของสังคมชนบทเปลี่ยนจากสังคมเกษตรกรรมสู่การเป็นสังคมอุตสาหกรรมที่มุ่งไปสู่การผลิตและการบริการ เกิดการขยายตัวของเมือง (urbanization) มีการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานอย่างกว้างขวาง ปัจจุบันชนบทไทยได้เคลื่อนย้ายจากสังคมเกษตรกรรมแบบดั้งเดิมเข้าสู่สังคมทุนนิยม วิธีการผลิตเป็นการผลิตเพื่อการค้า อุตสาหกรรมในภาคเกษตรมีจำนวนมากขึ้นเรื่อย ๆ อีกทั้งครัวเรือนเกษตรกรในชนบทไทยไม่ได้ผลิตสิ่งที่ตนเองต้องการบริโภคอีกต่อไป แต่มุ่งผลิตสินค้าที่เป็นที่ต้องการของตลาดซึ่งทำให้เกิดการพึ่งพาเทคโนโลยีและต้องอาศัยปัจจัยทางด้านเงินทุนเพื่อนำมาลงทุนเพิ่มขึ้น เช่น การซื้อยาฆ่าแมลง การใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช ผลลัพธ์ที่เกิดจากการมุ่งผลิตเพื่อขายจึงส่งผลให้เกษตรกรในชนบทมีหนี้สินมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง⁸⁵

ชาย โพธิสิตา⁸⁶ ศึกษาเรื่อง “ชนบทไทยในวิถีทุนนิยม” พบว่า ปัจจุบันสังคมชนบทไทยได้เข้าสู่ยุคทุนนิยมอย่างเต็มตัว เนื่องจากรูปแบบการผลิตในภาคเกษตรที่มุ่งตอบสนองต่อความต้องการบริโภคในครัวเรือนได้ถูกแทนที่ด้วยวิธีการผลิตภายใต้อุดมการณ์แบบทุนนิยม ครัวเรือนในชนบทที่เป็นหน่วยการผลิตขั้นพื้นฐานเริ่มผลิตอาหารและสินค้าเกษตรเพื่อตอบสนองต่อตลาด การผลิตจึงไม่ได้เกิดขึ้นเพื่อการบริโภคภายในครัวเรือนเป็นสำคัญแต่เป็นไปเพื่อขายและทำกำไร

พลังการเปลี่ยนแปลงนี้เริ่มจากภายนอกแล้วค่อยๆ แผ่ขยายเข้าไปยังชนบทที่อยู่ห่างไกลในที่สุด การเปลี่ยนแปลงที่ทุนนิยมเริ่มเข้ามามีบทบาทต่อวิถีการผลิตของชนบทบวกกับกระแสการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศที่มุ่งเน้นภาคอุตสาหกรรมในช่วง 50 ปีที่ผ่านมา ทำให้ครัวเรือนเกษตรกรและแรงงานในภาคเกษตรลดลง เนื่องจากการทำเกษตรใช้ต้นทุนที่สูงแต่ให้ผลตอบแทนที่ต่ำและไม่แน่นอน เกษตรกรจำนวนมากจึงหันไปหารายได้จากแหล่งอื่น เช่น การส่งสมาชิกเข้าไปทำงานในเมือง และการทำอาชีพนอกภาคเกษตร ดังนั้น จึงทำให้เกษตรกรไม่ได้เป็นแหล่งรายได้หลักของครัวเรือนส่วนใหญ่ในชนบท อีกทั้งบทบาทของระบบทุนนิยมยังทำให้ครัวเรือนจำนวนมากสูญเสียที่ดิน ดังนั้น การปฏิรูปที่ดิน การปรับตัวของครัวเรือนในชนบท รวมถึงการสร้างค่านิยมแบบพึ่งพาตนเอง ลดการพึ่งพาตลาด เป็นปัจจัยสำคัญที่สามารถช่วยป้องกันความเสี่ยงที่เกิดขึ้นกับชนบทไทยในอนาคต

ชายได้แบ่งลักษณะสำคัญของการทำเกษตรในสังคมชนบทไทยออกเป็น 5 รูปแบบ ได้แก่

1. ลักษณะที่ตลาดมีบทบาทสำคัญในกระบวนการผลิตและการบริโภค ทั้งนี้ การสำรวจของกรมเศรษฐกิจการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์พบว่า ครัวเรือนเกษตรกรทั่วประเทศที่ใช้ผลผลิตไร่นาเพื่อการบริโภคในครัวเรือนเป็นหลักมีประมาณร้อยละ 30 หรือประมาณ 1 ใน 3 ของครัวเรือนเกษตรกรทั้งประเทศ⁸⁷

⁸³ Sirin. (2011). อ้างถึงในสวัสดิ์ สุตัญญามณี. (2558). เรื่องเดียวกัน

⁸⁴ กนกนรา พวงประยงค์ และसानิตย์ หนูนิล. (2561). สังคมชนบทไทยสมัยใหม่กับปัจจัยกำหนดวิถีการดำเนินชีวิต. วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ 44(2): 34-64.

⁸⁵ กนกนรา พวงประยงค์ และसानิตย์ หนูนิล. (2561). เพิ่งอ้าง

⁸⁶ ชาย โพธิสิตา. (2555). ชนบทไทยในวิถีทุนนิยม. วารสารราชบัณฑิตยสถาน. ปีที่ 37. ฉบับที่ 4. ตุลาคม - ธันวาคม 2555.

⁸⁷ ชื่นฤทัย กาญจนะจิตราและคณะ. (2555). อ้างในชาย โพธิสิตา. ชนบทไทยในวิถีทุนนิยม. วารสารราชบัณฑิตยสถาน. ปีที่ 37. ฉบับที่ 4. ตุลาคม - ธันวาคม 2555.

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

2. รูปแบบการผลิตมีแนวโน้มเป็นเกษตรเชิงเดี่ยว ซึ่งเกษตรเชิงเดี่ยวคือการผลิตพืชหรือสัตว์ชนิดเดียว โดยเลือกผลิตชนิดที่ตลาดมีความต้องการ เช่น การปลูกมันสำปะหลัง อ้อย ข้าวโพด ปาล์มน้ำมัน ยางพารา โดยรูปแบบนี้ตลาดทั้งในและนอกประเทศเป็นตัวกำหนดที่สำคัญของการผลิตไม่ใช่ความต้องการบริโภคในครัวเรือน เกษตรเชิงเดี่ยวจึงต่างจากเกษตรที่ผลิตเพื่อกินเพื่อใช้ในครัวเรือนเหมือนรูปแบบการผลิตในอดีต

3. ทุนและเทคโนโลยีมีบทบาทสำคัญในวิธีการผลิต ปัจจุบันเกษตรกรจำนวนมากต้องใช้ทุน (capital intensive) ในการผลิตเพื่อให้ได้ปริมาณผลผลิตจำนวนมากครั้งละมาก ๆ เพื่อจะได้ราคาสูงในตลาด ซึ่งทำให้ต้องใช้สารเคมี ยากำจัดศัตรูพืช รวมถึงค่าใช้จ่ายที่หมดไปกับค่าเมล็ดพันธุ์ ค่าจ้างเครื่องจักรในการไถหว่าน และเก็บเกี่ยวและค่าแรงงาน

4. ธุรกิจการเกษตรและเกษตรอุตสาหกรรมมีบทบาทมากขึ้น ปัจจุบันมีบรรษัทการเกษตรที่เข้ามาควบคุมและผูกขาดระบบอาหาร ตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำและปลายน้ำ คือ ตั้งแต่การผลิต การแปรรูป และการจำหน่าย รูปธรรมของธุรกิจการเกษตรและบรรษัทที่เข้ามาควบคุมการผลิตเห็นได้จาก การผูกขาดเมล็ดพันธุ์ รวมถึงพันธุ์พืชพันธุ์สัตว์ต่าง ๆ ที่มีมากขึ้นเรื่อย ๆ ทำให้เกิดปัญหาและผลกระทบต่อเกษตรกรรายย่อย ที่ไม่มีทุนและเทคโนโลยีในการผลิตสินค้าเกษตรเท่ากับกลุ่มบรรษัทขนาดใหญ่ อีกทั้งการผูกขาดเมล็ดพันธุ์บางสายพันธุ์ยังทำให้บรรษัทเหล่านั้นสามารถกำหนดราคาของผลผลิต การปลูกพืชต้องขึ้นกับการควบคุมของเจ้าของสายพันธุ์ที่มีการจดลิขสิทธิ์ โดยตัวอย่างที่เกิดขึ้นอาจศึกษาผลกระทบจากข้อตกลง CPTPP ที่อาจจะทำให้เกิดการผูกขาดสายพันธุ์พืชในประเทศมากขึ้น

5. ผู้ผลิตในท้องถิ่นเชื่อมโยงกับตลาดสากล อันเป็นที่มาของการจัดทำข้อตกลงการค้าเสรี (FTA) องค์การการค้าโลก (WTO) ข้อตกลงการค้าเสรีในภูมิภาคอาเซียน (AFTA) ซึ่งเป็นการขยายตลาดการผลิตแบบเกษตรอุตสาหกรรม เพื่อผลประโยชน์ในรูปแบบของกำไร ซึ่งมีตลาดภายนอกประเทศเป็นแหล่งส่งออกสินค้าที่สำคัญ

วิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ ศึกษาถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตในสังคมชนบทเอาไว้ได้น่าสนใจว่า แนวทางการพัฒนาของรัฐที่ได้รับการสนับสนุนจากโครงสร้างของระบบทุนนิยมและการเข้ามาแสวงหากำไรของบรรษัทข้ามชาติ บรรษัทเกษตรและบรรษัทอาหารขนาดใหญ่ ที่เข้ามายึดครองทรัพยากรในชนบท ไม่ว่าจะเป็นการยึดครองพันธุกรรมพืชและสัตว์ การตัดต่อพันธุกรรม (GMO) การผูกขาดปัจจัยการผลิตและระบบการผลิตอาหาร

ส่งผลต่อการลดลงของบทบาทของการผลิตทางการเกษตรในฐานะที่เป็นแหล่งรายได้สำคัญของสังคมชนบท และยังทำให้เกิดการโยกย้ายแรงงานของคนรุ่นใหม่ในชนบทเพื่อไปประกอบอาชีพในสาขาการผลิตอื่น ๆ นอกภาคเกษตรมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง การเข้ามาของกระแสบริโภคนิยมที่ส่งผลให้คนในชนบทหันไปเน้นการบริโภคแบบคนเมือง ค่านิยมการบริโภคทำให้คนในชนบทมีหนี้สินและถูกครอบงำจากนโยบายพัฒนาเศรษฐกิจของรัฐในฐานะตัวแทนของบรรษัทผลิตอาหารที่เข้ามามีบทบาทมากขึ้น⁸⁸ อีกทั้งคนในชนบทต้องพึ่งพาระบบเศรษฐกิจจากภายนอก ชุมชนพึ่งพาตนเองได้น้อยลง

นภาพร อาติวานิชยพงษ์ กนกวรรณ ระลึก และกนกวรรณ แซ่จั้ง⁸⁹ ศึกษาเรื่อง “สังคมชนบทไทยในมุมมองบัณฑิตอาสาสมัคร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์” ได้สะท้อนลักษณะของสังคมชนบทไทยในปัจจุบันไว้ว่า สังคมชนบทไทยเป็นที่รวมของคนหลากหลายเชื้อชาติจากเดิมที่คนชนบทเป็นเพียงแรงงานอพยพ

⁸⁸ กนกวรรณ พวงประยงค์ และसानิตย์ หนูนิล. (2561). สังคมชนบทไทยสมัยใหม่กับปัจจัยกำหนดวิถีการดำเนินชีวิต. วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ 44(2): 34-64.

⁸⁹ นภาพร อาติวานิชยพงษ์ และคณะ. (2557). อ้างใน กนกวรรณ พวงประยงค์ และसानิตย์ หนูนิล. (2561). เรื่องเดียวกัน

กลายเป็นเกษตรกรเจ้าของสวนหรือเป็นผู้ประกอบการ นอกจากนี้ แม้สังคมชนบทจะเข้าสู่ยุคสมัยใหม่ มีการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต วิธีการทำมาหากิน ตลอดจนการดัดแปลงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเพื่อทำเป็นสินค้าและบริการ เช่น การรวมกลุ่มวิสาหกิจชุมชน การส่งเสริมการท่องเที่ยวในชุมชน ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากรัฐ

หากแต่วัฒนธรรมแบบดั้งเดิมยังคงถูกรักษาและดำรงไว้มาจนถึงปัจจุบัน อีกทั้งยังสามารถรักษาความเป็นสังคมแบบดั้งเดิมเอาไว้ในบางด้าน นอกจากนี้สังคมชนบทส่วนใหญ่ยังส่งเสริมการดำรงชีวิตแบบพึ่งพาตนเองตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง การทำเกษตรอินทรีย์ ซึ่งเป็นลักษณะที่สำคัญอย่างหนึ่งที่สะท้อนถึงวิถีชีวิตและรูปแบบทางสังคมแบบพึ่งพากันและกัน⁹⁰

อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์⁹¹ อธิบายว่าในระยะเวลา 20 ปีที่ผ่านมา สังคมชนบทไทยได้เปลี่ยนจากสังคมชาวนาที่ผลิตเพื่อยังชีพไปสู่สังคมของผู้ประกอบการในชนบทเป็นที่เรียบร้อยแล้ว โดยสังคมผู้ประกอบการคือลักษณะของเศรษฐกิจแบบใหม่เพื่อที่จะสร้างหนทางในการหลุดออกจาก “กับดักประเทศไทยได้ปานกลาง” ซึ่งการเกิดขึ้นของผู้ประกอบการในชนบทเป็นโอกาสในการสร้างฐานะเศรษฐกิจไม่เพียงเฉพาะชาวบ้านในชนบทแต่ยังรวมไปถึงการพัฒนาเศรษฐกิจระดับประเทศ เนื่องจากการหันมาให้ความสำคัญกับตลาดภายในที่สามารถทดแทนความเสื่อมถอยของการผลิตเพื่อส่งออก ทั้งนี้การสร้างตลาดภายในให้มีความเข้มแข็งจำเป็นที่รัฐต้องมีนโยบายสนับสนุนผู้ประกอบการในชนบท เช่น การพัฒนาศักยภาพทักษะ และพัฒนาจากผู้ประกอบการที่ไม่เป็นทางการสู่การเป็นผู้ประกอบการแบบเป็นทางการ ซึ่งจะส่งผลดีต่อเศรษฐกิจของประเทศโดยรวม โดยรัฐสามารถมีบทบาทในการช่วยสนับสนุนความเข้มแข็งให้กับสังคมผู้ประกอบการ เช่น การกระจายทรัพยากรจากส่วนกลางไปยังส่วนท้องถิ่น การสนับสนุนการรวมกลุ่มของผู้ประกอบการในชนบท การสนับสนุนให้เกิดเครือข่ายผู้ผลิตสินค้าเกษตรกับผู้แปรรูป ไปจนถึงการลดหย่อนภาษีให้ผู้ประกอบการ เป็นต้น

กฤตภัค งามวาสินนท์⁹² ศึกษาเรื่อง “การเปลี่ยนผ่านจากสังคมชาวนาสู่สังคมผู้ประกอบการ: นิยาม เงื่อนไข และบริบทของผู้ประกอบการชนบทในสังคมโลก.” พบว่าการเปลี่ยนผ่านของสังคมชนบทเปลี่ยนแปลงจากสังคมชาวนาไปสู่สังคมผู้ประกอบการชนบทเกิดขึ้นบนความเปลี่ยนแปลงในหลายระดับ เช่น การเปลี่ยนวิธีการมองชนบทจากในอดีตที่ชนบทมักจะถูกมองว่าเป็นพื้นที่ล้าหลัง และด้อยพัฒนาไปสู่แนวคิดที่มองว่าชนบทเต็มไปด้วยความหลากหลายทางเศรษฐกิจ ประชาชนมีศักยภาพที่จะร่วมกันพัฒนา นอกจากนี้ชนบทมีกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่หลากหลายมากกว่าการผลิตในภาคเกษตรกรรม และมีตลาดที่ทรงพลัง

กฤตภัคให้ความหมายผู้ประกอบการชนบทว่า คือ ผู้ที่มีความสามารถในการประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่หลากหลาย ซึ่งการเกิดขึ้นของผู้ประกอบการในชนบทเป็นผลสืบเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในภาพใหญ่ที่กระตุ้นให้เกษตรกรต้องปรับตัวและหาทางสร้างแหล่งรายได้ที่มีความหลากหลายมากกว่าการผลิตพืชผลทางเศรษฐกิจเชิงเดี่ยวอย่างที่เคยทำมาในอดีต

ผู้ประกอบการ ยังหมายถึงผู้ที่สามารถรับความเสี่ยงทางเศรษฐกิจ หรือ ผู้ที่รับจ้างเป็นช่วง (subcontractor) ในการทำกิจกรรมทางเศรษฐกิจ และหมายถึงผู้ที่มีทักษะในการสร้างความร่วมมือเพื่อประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจร่วมกับผู้อื่น ซึ่งแตกต่างจากการประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจโดยปัจเจกเพียง

⁹⁰ กนกวรรณ พวงประยงค์ และसानิตย์ หนูนิล. (2561). เพิ่งอ้าง

⁹¹ อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์. (2560). รายงานวิจัยภายใต้โครงการวิจัยชุดความเปลี่ยนแปลง “ชนบท” ในสังคมไทย: ประชาธิปไตยบนความเคลื่อนไหว. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

⁹² กฤตภัค งามวาสินนท์. (2560). การเปลี่ยนผ่านจากสังคมชาวนาสู่สังคมผู้ประกอบการ: นิยาม เงื่อนไข และบริบทของผู้ประกอบการชนบทในสังคมโลก. รายงานวิจัยภายใต้โครงการวิจัยชุดความเปลี่ยนแปลง “ชนบท” ในสังคมไทย: ประชาธิปไตยบนความเคลื่อนไหว.

รายเดี่ยว ขณะเดียวกัน Joseph Schumpeter กล่าวว่า ผู้ประกอบการคือผู้ที่มีความสามารถในการสร้างและใช้นวัตกรรมใหม่ๆ ในการประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจซึ่งกระตุ้นให้เกิดการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ เป็นต้น

กฤตภัค กล่าวว่า เกษตรกรที่เป็นชาวนาจะมีลักษณะกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ไม่หลากหลาย ทำให้ติดกับรูปแบบการผลิตทางการเกษตรแบบดั้งเดิม อีกทั้งยังถูกระตุ้นด้วยราคาสินค้าเกษตรที่ตกต่ำจากความต้องการในตลาดโลกหรือสินค้าเกษตรที่สูงอันเป็นผลของการประกันราคาโดยรัฐ ดังนั้น ลักษณะความร่วมมือทางเศรษฐกิจของชาวนาจึงไม่ได้ก่อให้เกิดนวัตกรรมทางเศรษฐกิจใหม่ๆ เนื่องจากการผลิตแบบดั้งเดิมและการตัดสินใจปลูกพืชก็ขึ้นกับกลไกราคาในตลาดที่ส่งผลให้ชาวนาตัดสินใจปลูกพืชชนิดใดชนิดหนึ่งมากกว่าการปลูกพืชผสมผสานหลากหลายชนิด

อย่างไรก็ตาม เกษตรกรที่ผันตัวเองมาเป็นผู้ประกอบการจะแตกต่างจากชาวนา ซึ่งอาจเป็นผลมาจากความได้เปรียบเชิงพื้นที่ เช่น การมีโครงสร้างพื้นฐานที่สะดวกต่อการเคลื่อนย้ายสินค้า การทำการท่องเที่ยวเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามาจับจ่ายใช้สอยและซื้อสินค้าแปรรูปภายในท้องถิ่น นอกจากนี้ผู้ประกอบการยังมีฐานเครือข่ายที่ช่วยให้สามารถหมุนเวียนทรัพยากรได้มากขึ้น เกษตรกรในฐานะผู้ประกอบการเป็นอิสระจากการพึ่งพาการสนับสนุนด้านราคาจากรัฐ แตกต่างจากชาวนาที่ต้องให้รัฐเป็นผู้สนับสนุนด้านราคาอยู่ตลอดเวลา⁹³

ย้อนกลับไปนับตั้งแต่เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของสังคมชนบทนับตั้งแต่ยุคสงครามโลกครั้งที่สองได้เปลี่ยนผ่านสังคมชนบท จากสังคมชาวนามาสู่การเป็นสังคมผู้ประกอบการในชนบทมากขึ้นในหลายภูมิภาคของโลก ส่งผลให้กิจกรรมทางเศรษฐกิจของชาวนาย้ายออกจากพื้นที่ทางการเกษตรไปสู่พื้นที่เศรษฐกิจอื่น ๆ ที่อยู่นอกเหนือไปจากการผลิตสินค้าเกษตรบนที่ดินของตนเอง เช่น การจัดตั้งโรงงานแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรขนาดเล็ก การกลายเป็นพ่อค้าคนกลาง การให้เช่าอุปกรณ์ทางการเกษตรแก่เกษตรกรรายอื่นทั้งในและนอกหมู่บ้าน⁹⁴

ชาวนาและเกษตรกรสามารถเรียนรู้ที่จะสร้างผลิตภัณฑ์ใหม่โดยอาศัยแหล่งทรัพยากรที่หลากหลายผ่านกระบวนการผลิตที่ซับซ้อนมากกว่าการปลูกพืชผลทางการเกษตรเพื่อตอบสนองต่อตลาดและช่องทางการค้าขายใหม่ๆภายใต้การรวมกลุ่มเครือข่ายที่กว้างขวางกว่าสังคมแบบเครือญาติที่เป็นลักษณะสำคัญของสังคมชนบทในอดีต⁹⁵

อย่างไรก็ตาม กฤตภัคมองว่า การปรับตัวของผู้ประกอบการในชนบทแต่ละพื้นที่ที่มีความแตกต่างกันเนื่องจากบริบทของสังคมชนบทแต่ละแห่งมีเงื่อนไขและลักษณะเฉพาะ เช่น บริบทความได้เปรียบเชิงพื้นที่ กล่าวคือ บางพื้นที่มีการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่สามารถอำนวยความสะดวกในการเคลื่อนย้ายสินค้าหรือกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยว การมีแหล่งศิลปวัฒนธรรมบริเวณใกล้พื้นที่ชนบท ส่งผลให้เศรษฐกิจในบริเวณนั้นขยายตัวขึ้นจากบริบทเชิงพื้นที่

ขณะที่ปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากสังคมชาวนาสู่สังคมผู้ประกอบการ คือ การถ่ายทอดนวัตกรรมใหม่ๆภายใต้นโยบายพัฒนาชนบทอย่างสร้างสรรค์ การให้ความรู้ในการบริหารจัดการแก่ผู้ประกอบการในชนบท ความพยายามในการส่งเสริมธุรกิจ e-commerce ทำให้ชาวนาและเกษตรกรสามารถ

⁹³ อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์. (2560). โครงการวิจัย “ความเปลี่ยนแปลง ชนบท ในสังคมไทย: ประชาธิปไตยบนความเคลื่อนไหว”. สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย.

⁹⁴ Ferguson and Olofsson. (2011). อ้างในกฤตภัค งามวาสินนท์. (2560). การเปลี่ยนผ่านจากสังคมชาวนาสู่สังคมผู้ประกอบการ: นิยาม เงื่อนไข และบริบทของผู้ประกอบการชนบทในสังคมโลก. รายงานวิจัยภายใต้โครงการวิจัยชุดความเปลี่ยนแปลง “ชนบท” ในสังคมไทย: ประชาธิปไตยบนความเคลื่อนไหว.

⁹⁵ Alsos, et.al. (2011). อ้างในกฤตภัค งามวาสินนท์. (2560). เพิ่งอ้าง

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

พัฒนาทักษะและเริ่มสร้างกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่หลากหลาย มีการหารายได้จากแหล่งที่สองและสามนอกภาคเกษตรที่ไม่เกี่ยวข้องกับการผลิตอาหารจนทำให้รายได้นอกภาคเกษตรกลายเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจหลักของพวกเขา ซึ่งส่งผลให้ภาคการเกษตรหมดความสำคัญลงไปมากที่สุด⁹⁶

การกลายเป็นผู้ประกอบการในชนบทของเกษตรกรก่อให้เกิดการขยายสู่พหุกิจกรรมทางเศรษฐกิจในหลายประเทศทั้งในได้วันที่เกษตรกรกลายเป็นผู้ประกอบการในชนบทด้านการท่องเที่ยว ในศรีลังกาและเม็กซิโกที่เกษตรกรผันตัวมาทำพหุกิจกรรมทางเศรษฐกิจในพื้นที่ทางการเกษตร รวมถึงสังคมชนบทของไทยที่เกิดการขยายตัวของผู้ประกอบการในชนบทมากขึ้น⁹⁷

ด้านการท่องเที่ยวของประเทศไทย ศ.มิ่งสรรพ์ ขาวสอาด ชี้ว่า ประเทศไทยเป็นประเทศที่พึ่งพาการท่องเที่ยวจากต่างชาติมากที่สุดคือถึง 2 ใน 3 (ร้อยละ 67) ของรายได้รวมเทียบกับของประเทศสหรัฐอเมริกา (ร้อยละ 29) สเปน (ร้อยละ 43) ฝรั่งเศส (ร้อยละ 42) และสหราชอาณาจักร (ร้อยละ 43) ตามลำดับ⁹⁸

ภาคการท่องเที่ยวของไทยเป็นภาคเศรษฐกิจที่รุ่งโรจน์และเป็นที่น่าภาคภูมิใจ เนื่องจากการท่องเที่ยวถือเป็นปัจจัยที่ผลักดันให้เกิดการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ รวมถึงเม็ดเงินลงทุนจากต่างประเทศจำนวนมาก และการท่องเที่ยวยังเป็นแหล่งรายได้ที่สำคัญของคนไทยโดยเฉพาะผู้ประกอบการธุรกิจ แรงงานและผู้ที่ทำอาชีพในภาคการท่องเที่ยว

อย่างไรก็ตามผลกระทบจากปัญหาการแพร่ระบาดของไวรัสโควิด-19 ส่งผลกระทบต่อภาคเศรษฐกิจการท่องเที่ยวที่เป็นแหล่งรายได้ที่สำคัญของประเทศ โดยโควิด-19 แสดงให้เห็นถึงความเปราะบางของภาคเศรษฐกิจท่องเที่ยว ที่เกิดจากการที่ประเทศไทยพึ่งพาการท่องเที่ยวจากต่างประเทศมากเกินไป ทำให้เมื่อเกิดวิกฤตโรคระบาดตั้งแต่ต้นปี 2563 มาจนถึงปัจจุบัน (พ.ศ. 2564) ทำให้เศรษฐกิจของประเทศในภาคการท่องเที่ยว ผู้ประกอบการ เอสเอ็มอี และแรงงานที่อยู่ในภาคการท่องเที่ยวได้รับผลกระทบจากโควิดอย่างรุนแรง ภาคเศรษฐกิจที่ได้รับผลกระทบต่อเนื่องมากที่สุดจะเป็นภาคเศรษฐกิจที่เกี่ยวข้องกับโรงแรมและที่พัก การขายของที่ระลึกเพื่อการท่องเที่ยว และอาหารและเครื่องดื่ม ที่ซบเซาลงต่อเนื่องอันเป็นผลมาจากมาตรการป้องกันการแพร่ระบาดของโควิด-19 ของภาครัฐ ที่มีการปิดประเทศ การประกาศล็อกดาวน์ การรักษาระยะห่าง การกักตัว 14 วัน การประกาศห้ามไม่ให้มีการรับประทานอาหารที่ร้าน การสั่งปิดสถานประกอบการและอื่นๆ

บทเรียนที่เกิดจากการแพร่ระบาดของไวรัสโควิด -19 สะท้อนผ่านการอาศัยสัดส่วนรายได้จากการท่องเที่ยวเป็นเสาหลักสำคัญของเศรษฐกิจทำให้เมื่อเกิดการปิดประเทศ ภาคการท่องเที่ยวของไทยจึงเข้าสู่ภาวะถดถอย และต้องอาศัยระยะเวลาหลายปีในการฟื้นตัว นอกจากนี้ ศ.มิ่งสรรพ์ได้วิเคราะห์ถึงปัญหาของภาคการท่องเที่ยวที่ผ่านมา ที่อาจกลายเป็นความเสี่ยงในอนาคต คือ การกระจุกตัวของการท่องเที่ยว กล่าวคือ การท่องเที่ยวไทยกระจุกตัวอยู่กับจังหวัดไม่กี่จังหวัดเท่านั้น ตัวอย่างเช่น กรุงเทพมหานครเป็นจังหวัดที่หารายได้จากการท่องเที่ยวถึงร้อยละ 38.5 ของรายได้จากการท่องเที่ยวทั้งหมด ขณะที่ตัวเมืองสำคัญที่เป็นจุดหมายของ

⁹⁶ กฤตภัค งามวาสินนท์. (2560). การเปลี่ยนผ่านจากสังคมชนบทสู่สังคมผู้ประกอบการ: นิยาม เงื่อนไข และบริบทของผู้ประกอบการชนบทในสังคมโลก. รายงานวิจัยภายใต้โครงการวิจัยชุดความเปลี่ยนแปลง “ชนบท” ในสังคมไทย: ประชาธิปไตยบนความเคลื่อนไหว.

⁹⁷ กฤตภัค งามวาสินนท์. (2560). เพิ่งอ้าง

⁹⁸ มิ่งสรรพ์ ขาวสอาด. (2563). The Great Reset ปรับตัวใหม่หลัง โควิด-19. สืบค้นจาก

<https://www.bangkokbiznews.com/blog/detail/651527>.

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

นักท่องเที่ยวอย่าง เชียงใหม่ และจังหวัดฝั่งทะเลอันดามัน พบว่ามีรายได้จากการท่องเที่ยวรวมกันถึง 3 ใน 4 ของรายได้จากการท่องเที่ยวทั้งหมด⁹⁹

จึงสะท้อนให้เห็นถึงการท่องเที่ยวที่ยังกระจุกตัวอยู่ในบางจังหวัด ทำให้รายได้ การทำธุรกิจ โรงแรม ธุรกิจร้านอาหาร และธุรกิจอื่น ๆ ในภาคการท่องเที่ยวกระจุกตัวอยู่เพียงบางพื้นที่ เมื่อโควิดระบอบจึงส่งผลกระทบต่ออย่างหนักแก่ผู้ประกอบการและแรงงานในภาคการท่องเที่ยว

ทว่า ศ.มิ่งสรรพ์ เห็นว่าแม้การท่องเที่ยวของไทยยังเผชิญกับปัญหาอย่างหนักหน่วงจากผลกระทบที่มาจากโควิด อย่างไรก็ตามในอนาคตประเทศไทยยังต้องพึ่งการท่องเที่ยวอีกมาก เพราะการท่องเที่ยวของไทยนั้นได้ก้าวหน้าไปเป็นระดับ 4.0 แล้ว¹⁰⁰

และการท่องเที่ยวยังเป็นแรงผลักดันเศรษฐกิจไทยที่สำคัญที่จะช่วยให้เกิดการลงทุน การบริโภค และการส่งออกสินค้าและบริการ ดังนั้นหากมองในอีกมุมหนึ่งจะเห็นได้ว่าโควิด-19 สะท้อนให้เห็นสถานการณ์การท่องเที่ยวในอนาคตที่ผู้ประกอบการ ภาครัฐ และภาคเอกชนจำเป็นต้องปรับตัวในด้านของการเน้นการกระจายตลาดไม่ให้พึ่งพาทลาดหลัก ๆ เหมือนในอดีต กล่าวคือ ควรมีการกระจายการลงทุนส่งเสริมการท่องเที่ยวในจังหวัดอื่นๆ หรือแม้แต่ในภาคชนบทไทยเอง ที่ยังเป็นพื้นที่ที่สามารถสร้างฐานรองรับนักท่องเที่ยวได้ในอนาคต

ทั้งนี้วิสัยทัศน์ในเรื่องนี้สามารถปรับใช้ข้อเสนอของนายเคล้าส์ ซวาบ ผู้ก่อตั้งและประธานบริหารสภาเศรษฐกิจโลก (WEF) ที่เสนอว่า แต่ละประเทศต้องปรับเปลี่ยนทัศนคติจากมุมมองระยะสั้นสู่มุมมองระยะยาว จากระบบทุนนิยมที่หันส่วนเป็นใหญ่ไปสู่ทุนนิยมที่มีผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้งหมดมีความสำคัญ และการตรวจสอบธุรกิจและรัฐบาลต้องคำนึงถึงปัจจัยด้านธรรมาภิบาล สังคมและสิ่งแวดล้อม นายซวาบเห็นว่าการรับมือกับธุรกิจเศรษฐกิจจากโควิด-19 นั้นโลกจะต้องมีการปรับตัวอย่างใหญ่ที่เรียกว่า The Great Reset ซึ่งต้องมีการทบทวนและปรับความสำคัญและความสัมพันธ์ครั้งใหม่ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติโดยเฉพาะอย่างยิ่งกิจกรรมทางเศรษฐกิจของมนุษย์ที่ทำทลายความยั่งยืนของระบบนิเวศ¹⁰¹

ดังนั้นการส่งเสริมการท่องเที่ยวของไทยในอนาคตควรมีแนวโน้มในการดึงภาคชนบทเป็นส่วนหนึ่งในการกระจายตลาดการท่องเที่ยวเพื่อป้องกันการกระจุกตัวของรายได้ ขยายปัจจัยดึงดูดการท่องเที่ยวที่จำกัดอยู่เฉพาะในภาคบริการ ไปสู่ภาคการผลิต ชนบทเป็นพื้นที่ที่อุดมสมบูรณ์สามารถเป็นแหล่งความมั่นคงทางอาหาร อีกทั้งยังมีวิถีชีวิตเรียบง่าย การดึงภาคชนบทให้มาสมทบกับนโยบายพัฒนาการท่องเที่ยวยังสามารถเพิ่มโอกาสให้กับคนในชนบทให้มีงานทำในถิ่นอาศัยของตนเอง และไม่ต้องอพยพเข้ามาหางานทำในเมือง ซึ่งจะเป็นการป้องกันความเสี่ยงในด้านของอัตราการว่างงานที่เกิดจากภาวะโรคระบาดได้อย่างมีนัยสำคัญ การกระจายงาน กระจายโอกาส กระจายรายได้จากการท่องเที่ยวภาคชนบท จึงเปรียบเสมือนการปรับตัวของธุรกิจการท่องเที่ยวของประเทศ และเป็นโอกาสที่จะช่วยทำให้เกิดผู้ประกอบการขนาดกลางและขนาดเล็กในชนบทเพิ่มขึ้น และการท่องเที่ยวดังกล่าวนี้ยังสามารถส่งผลดีต่อภาคการผลิตทั้งในภาคการเกษตรและภาคบริการ กล่าวคือ การท่องเที่ยวสามารถทำให้เกิดรายได้ที่ทำให้สินค้าประเภทสินค้าเกษตรมีกำไรจากนักท่องเที่ยว ลดการพึ่งพาการส่งออก และช่วยให้เกษตรกรที่อาศัยอยู่ในชุมชนมีตลาดรับซื้อสินค้าจากนักท่องเที่ยว หรือร้านอาหาร ที่พักบริเวณใกล้เคียง ทำให้เกิดการกระจายรายได้ไปสู่ภาคชนบท สามารถทำให้คนในชนบทลืมตา

⁹⁹ มิ่งสรรพ์ ขาวสอาด. (2564). ท่องเที่ยวไทย: สนิมเกิดแต่เนื้อในตน. สืบค้นจาก <https://www.bangkokbiznews.com/blog/detail/652458>.

¹⁰⁰ มิ่งสรรพ์ ขาวสอาด. (2563). COVID-19 กับนัยยะด้านการท่องเที่ยวแฝง. สืบค้นจาก <https://www.bangkokbiznews.com/blog/detail/649700>.

¹⁰¹ มิ่งสรรพ์ ขาวสอาด. (2563). The Great Reset ปรับตัวใหม่หลัง โควิด-19. อ้างแล้ว.

อ้าปากได้จากการส่งเสริมนโยบายการท่องเที่ยวแบบกระจายตลาดและหลีกเลี่ยงการพึ่งพาดตลาดหลักที่กระจุกตัวอยู่เฉพาะในตัวเมืองต่าง ๆ มากขึ้น ซึ่งจะส่งผลดีในระยะยาวจากการส่งเสริมของภาครัฐ

2.3.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องในต่างประเทศ

ในงานศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสังคมชนบทและท้องถิ่นของต่างประเทศ ให้ความสำคัญกับการพัฒนาของชนบทเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงและการเข้ามามีบทบาทของนวัตกรรมเทคโนโลยีการปรับตัวของชุมชนชนบทให้เท่าทันกับเทคโนโลยีสมัยใหม่รวมไปถึงการนำนวัตกรรมเหล่านั้นมาใช้ให้เป็นประโยชน์เพื่อการพัฒนาศักยภาพและส่งเสริมความเป็นอยู่ของท้องถิ่น ในการประชุมของ OECD Rural Development Conference ครั้งที่ 11 เมื่อปี 2018¹⁰² กล่าวถึง 10 ปัจจัยสำคัญที่จะส่งผลให้ชนบทให้ปรับตัวกับความท้าทายใหม่ๆ รวมถึงโอกาสในการพัฒนา โดย 5 ปัจจัยแรกคือ เรื่องของปัจจัยการผลิตที่ชุมชนท้องถิ่นนั้นปรับแนวทางเพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี อาทิ การเกิดขึ้นของ Internet of Things (IoT) กับรูปแบบการผลิตแบบใหม่ และอีก 5 ปัจจัยสำคัญนั้นเกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของประชากรในท้องถิ่น ทางเลือกของอาหาร สาธารณสุข และการติดต่อสื่อสาร โดยทั้งหมดนี้ นวัตกรรมนั้นเข้ามามีบทบาทสำคัญในการเปลี่ยนวิถีชีวิต การสร้างงาน และโอกาสทางเศรษฐกิจช่องทางใหม่ต่อประชาชน ซึ่งปฏิเสธไม่ได้ว่าในสังคมยุคปัจจุบันการเข้ามาเกี่ยวข้องของเทคโนโลยีและนวัตกรรมนั้นเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ ชนบทจึงได้รับผลกระทบให้ปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตและการเป็นอยู่เพื่อให้สอดคล้องและดำรงอยู่ต่อไปได้ ทั้งนี้แล้วการเติบโตของชนบทและสังคมท้องถิ่นจึงถูกมองในเชิงวัตถุนิยมและตัวเลขทางเศรษฐกิจเสียส่วนใหญ่ ทว่ายังไม่มีเครื่องมือหรือปัจจัยเดียวที่จะทำหน้าที่เป็นตัวชี้วัดความพัฒนาของท้องถิ่นได้ มีความเข้าใจผิดจากหลายฝ่ายว่า ชุมชนชนบทที่พัฒนาแล้วคือชุมชนที่มีความเจริญทางเศรษฐกิจ อาทิเช่น ค่า GDP ของท้องถิ่นสูง ทว่าความเข้าใจเช่นนั้นเป็นการมองเพียงแค่มิติทางเศรษฐกิจมุมเดียว ไม่ได้หมายความว่าสังคมชนบทและท้องถิ่นมีความพัฒนาอย่างแท้จริง สิ่งที่นักวิจัยหรือผู้ศึกษาทำได้คือต้องรวบรวมข้อมูลเปรียบเทียบและปัจจัยหลายๆ ด้านรวมถึงบริบทของแต่ละท้องถิ่นภายในประเทศนั้น ๆ เพื่อจะวิเคราะห์ต่อมาว่าการพัฒนานั้นได้เกิดขึ้นจริงหรือไม่

Straka และ Tuzova¹⁰³ พยายามหาปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาในระดับท้องถิ่นของสาธารณรัฐเช็ก โดยได้ตั้งคำถามถึงสองชั้น ได้แก่ ปัจจัยหรือตัวชี้วัดอะไรที่ควรนำมาวิเคราะห์การพัฒนาของท้องถิ่นได้และระดับของท้องถิ่นที่ควรจะศึกษา คณะผู้เขียนได้นำงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับชนบทและท้องถิ่นในสหภาพยุโรปและสาธารณรัฐเช็กมาวิเคราะห์หาคำตอบทั้งสองข้อ พบ 14 ปัจจัยที่ควรศึกษาสำหรับท้องถิ่นของสาธารณรัฐเช็กได้แก่ อัตราการว่างงาน อัตราการเกิด รายได้เฉลี่ย จำนวนธุรกิจประกอบการ จำนวนประชากรที่เดินทางไปทำงานร่วมกัน จำนวนรถที่จดทะเบียน คราวเรือนที่มีอินเทอร์เน็ตใช้ จำนวนประชากรที่ศึกษาในมหาวิทยาลัย ตัวชี้วัดทางการศึกษา ค่าเฉลี่ยการหยุดทำงานของประชากรเนื่องด้วยอาการป่วย เกณฑ์อายุ การลงคะแนนเสียง และการย้ายถิ่นฐาน และระดับของท้องถิ่นที่ควรจะศึกษาคือหน่วยย่อยของชนบทควบคู่ไปกับประชาชนในท้องถิ่นเป็นสำคัญ

¹⁰² OECD. (2018). *Proceeding: Enhancing Rural Innovation from 11th OECD Rural Development Conference*, 9-12 April 2018, Edinburgh, Scotland (United Kingdom)

¹⁰³ Straka J. & Tuzova M. (2016). *Factors Affecting Development of Rural Areas in the Czech Republic: A literature Review*. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 220: 496-505

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

นอกจากปัจจัยต่าง ๆ แล้ว สิ่งที่มีความสำคัญสำหรับการศึกษาท้องถิ่นและชนบทก็คือ ผลกระทบจากความเป็นเมือง ในงานของ Edadi et al.¹⁰⁴ กล่าวถึงการศึกษาปัจจัยที่มีผลกระทบต่อการตั้งถิ่นฐานภายในชนบทใกล้เมืองในอิหร่าน พบการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ ก่อนการปฏิวัติอิหร่านชุมชนชนบทส่วนมากเป็นชุมชนเกษตรกรรมและปศุสัตว์ ทว่าหลังจากปฏิวัติอิหร่าน ภาคส่วนเกษตรกรรมลดลงไปถึงร้อยละ 28 เปลี่ยนมาเน้นภาคอุตสาหกรรมและภาคบริการ นอกจากนี้ ชุมชนชนบทยังได้รับผลกระทบในเรื่องของจำนวนผู้ย้ายถิ่นที่กระจายตัวจากเมืองไปสู่ชนบทในบริเวณใกล้เคียง ซึ่งพบว่า การย้ายถิ่นของประชากรมีความสัมพันธ์กับความเจริญในท้องถิ่นนั้น ๆ โดยในปี 1993-2003 มีการพัฒนาชนบทในเรื่องของโครงสร้างและรูปแบบความเป็นเมืองมากขึ้นตรงกับสถิติการอพยพของประชากรสู่ชนบทจำนวนมาก นอกจากนี้ แล้วยังพบว่าประชากรส่วนใหญ่พึงพอใจกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของโครงสร้างพื้นฐานและการบริการสาธารณะที่เพิ่มมากขึ้น ทว่าการพัฒนาดังกล่าวนั้นมักจะเกิดขึ้นแต่กับชุมชนท้องถิ่นที่ตั้งอยู่ใกล้ตัวเมืองเท่านั้น

ความเป็นเมืองและเทคโนโลยีส่งผลกระทบต่อความเป็นชนบทและทิศทางในอนาคตเป็นอย่างมาก ย้อนกลับไปในงานศึกษาเรื่องอนาคตของสังคมท้องถิ่น โดย European Communities Commission เมื่อปี 1988¹⁰⁵ ได้พูดถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นภายในชนบท ปัญหาที่เผชิญ และแนวทางแก้ไขผ่านนโยบายและโครงการของรัฐ โดย 3 สิ่งควรต้องคำนึงถึง ได้แก่ การมีส่วนร่วมทางเศรษฐกิจและสังคม การปรับตัวทางภาคการเกษตรต่อเศรษฐกิจในสังคมชนบท ท้องถิ่น และสิ่งแวดล้อมกับทรัพยากรธรรมชาติ งานเขียนนั้นพูดถึงเรื่องของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสมัย 1988 โดยเน้นในเรื่องของการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจที่ส่งผลให้ชนบทนั้นต้องปรับตัวตาม อาทิ การลดลงทางความสำคัญของภาคเกษตรกรรม การย้ายถิ่นฐานของประชากรอายุของเกษตรกร การเกิดขึ้นของธุรกิจขนาดย่อม ในเวลาตอนนั้น มีปัญหาด้วยกัน 3 ประการ ประกอบไปด้วย เรื่องการพัฒนาให้ทันยุคสมัย ความเสื่อมโทรมของชนบท และการเข้าถึงการดูแลชุมชนชนบทที่ทำได้ยากยิ่งกว่าเดิม ซึ่งการจะแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้นั้นจะต้องสร้างโครงการและนโยบายเฉพาะท้องถิ่นโดยเริ่มจากการศึกษาและทำความเข้าใจท้องถิ่นของแต่ละพื้นที่เพื่อจะตอบสนองต่อการพัฒนา

จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่ได้กล่าวมาจะเห็นว่ามีการศึกษาถึงผลกระทบของชนบทมาตั้งแต่ในอดีตและประเด็นที่ให้ความสนใจก็ยังคงมีส่วนคล้ายคลึงกับปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการพัฒนาทางเศรษฐกิจแบบใหม่ที่ส่งผลให้ชนบทนั้นต้องปรับตัวต่อการตลาดยุคใหม่ และจำนวนประชากรที่อพยพย้ายถิ่นเพื่อโอกาสในชีวิต สิ่งหนึ่งเริ่มเข้ามามีบทบาทเป็นสำคัญคือการเติบโตของเทคโนโลยีและนวัตกรรมในสมัยใหม่อีกครั้งส่งผลต่อการปรับตัวของชุมชนท้องถิ่น

บทสรุปรายงาน¹⁰⁶ ของ World Economic Forum (WEF) ประจำปี 2020 และ 2021 รายงานดังกล่าวเป็นผลมาจากการสำรวจความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยเสี่ยงของโลก (Global Risks Perception Survey หรือ GRPS) จากผู้นำหลากหลายขององค์กรสมาชิก WEF และความคิดเห็นของผู้นำด้านยุทธศาสตร์ขององค์กรระดับโลก ช่วงระหว่างปี ค.ศ. 2018-2021 พร้อมกับได้ประมวลผลการวิเคราะห์จากสถานการณ์ต่าง ๆ ที่ผ่านมา WEF

¹⁰⁴ Ebadi B., Ghoreishi M. and Hasjin N. (2015). Factors Affecting Functional Changes of Rural Settlements in Southwestern of Tehran in the Post-Islamic Revolution in Iran. Journal of Applied Sciences, 15: 982-990.

¹⁰⁵ European Communities Commission. (1998). The Future Of Rural Society, Commission Communication Transmitted to the Council and to the European Parliament on 29th July 1988 [COM(88) 371 final]

¹⁰⁶ World Economic Forum. (2021). The Global Risks Competitiveness Report ประจำปี ค.ศ. 2020 และ 2021 สืบค้นจาก <https://www.weforum.org/reports/>

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

World Economic Forum ได้นำเสนอปัจจัยเสี่ยงของโลกที่มีผลกระทบต่อสังคม ชนบท ท้องถิ่น ด้วยกัน 4 เรื่อง¹⁰⁷ ได้แก่ ความเปราะบางทางเศรษฐกิจ (Economic vulnerabilities) เนื่องจากความตึงเครียดทาง “ภูมิเศรษฐศาสตร์” (Geo-economics) ความล้มเหลวในการบังคับใช้ความตกลงและกฎหมายระหว่างประเทศ และความผันผวนอัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของโลก (2) ความตึงเครียดทางภูมิรัฐศาสตร์ 108 (Geopolitical tensions) ความเปราะบางทางด้านสิ่งแวดล้อม (Environmental fragilities) และเทคโนโลยี ขาดเสถียรภาพ (Technological instabilities)

1) ความเปราะบางทางเศรษฐกิจ (Economic vulnerabilities) ปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดความเปราะบางทางเศรษฐกิจของโลก ได้แก่

(1) ความตึงเครียดทาง “ภูมิเศรษฐศาสตร์” (Geo-economics)¹⁰⁹ หรือ การแข่งขันและความขัดแย้งระหว่างประเทศผู้นำทางเศรษฐกิจและการเมืองระดับโลก โดยเฉพาะการแข่งขันและความขัดแย้งระหว่างสหรัฐอเมริกาและสาธารณรัฐประชาชนจีน ประเทศมหาอำนาจของโลก จนเกิดสงครามทางการค้าขึ้น และส่งผลกระทบต่อประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก

ในอดีต ช่วงระหว่างทศวรรษที่ 2500 สหรัฐอเมริกาเคยมีนโยบายปิดล้อมการค้าเพื่ออิทธิพลอุดมการณ์ทางการเมือง ลัทธิคอมมิวนิสต์ของสาธารณรัฐประชาชนจีนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รวมทั้งประเทศไทย หลังจากลัทธิคอมมิวนิสต์ล่มสลายลง สาธารณรัฐประชาชนจีนยังคงเป็นประเทศสังคมนิยม แต่ได้หันมาใช้ระบบตลาดทุนมาใช้ในระบบเศรษฐกิจของประเทศของตนจนสร้างความเจริญเติบโตก้าวหน้าทางเศรษฐกิจเป็นลำดับ และได้เข้ามามีบทบาททางเศรษฐกิจและทางการทูตในกลุ่มประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จนสหรัฐอเมริกาโดยเฉพาะนาย Barack Obama เกรงว่าอิทธิพลของสหรัฐอเมริกาเสื่อมลง จึงได้หันมาปิดล้อมการค้าเพื่ออิทธิพลของสาธารณรัฐประชาชนจีนอีก

ในสมัยประธานาธิบดี Donald Trump สหรัฐอเมริกา ยังคงมีนโยบายต่อต้านสาธารณรัฐประชาชนจีน มีการเปิดฉากสงครามการค้ากับสาธารณรัฐประชาชนจีนในรูปของภาษี ด้วยการขึ้นภาษีสินค้าสาธารณรัฐประชาชนจีนเมื่อปี ค.ศ. 2019 จำนวน 2 ครั้ง และสาธารณรัฐประชาชนจีนก็ได้ตอบโต้ด้วยการขึ้นภาษีสินค้าสหรัฐอเมริก มูลค่ากว่า 2.5 แสนล้านเหรียญ อีกทั้งลดการลงทุนในสหรัฐอเมริกาเป็นจำนวนมากจาก 5.4 หมื่นล้านดอลลาร์สหรัฐฯ ในปี ค.ศ. 2016 เหลือ 2.5 พันล้านดอลลาร์สหรัฐฯ 110 ในช่วงครึ่งปีแรกของปี ค.ศ. 2019 ส่งผลให้การพัฒนาเศรษฐกิจของสหรัฐอเมริกา และสาธารณรัฐประชาชนจีนลดลง และมีผลต่อเศรษฐกิจโลกลดลงเช่นกัน ซึ่ง IMF ได้ปรับลดการขยายตัวของเศรษฐกิจโลกลงจาก ร้อยละ 3.3 เป็น ร้อยละ 3.0

¹⁰⁷ อ้างแล้ว World Economic Forum , รายงาน ประจำปี 2020

¹⁰⁸ ภูมิรัฐศาสตร์ (geopolitics) คือ การศึกษาเกี่ยวกับผลกระทบทางภูมิศาสตร์ (มนุษย์และกายภาพ) ที่มีต่อการเมืองและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ภูมิรัฐศาสตร์มุ่งเน้นถึงอำนาจการเมืองในพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ โดยเฉพาะอาณาเขตทางน้ำและทางบกภายใต้ความสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์การทูต สืบค้นจาก : <https://th.wikipedia.org/wiki/ภูมิรัฐศาสตร์> ในขณะ Wikiwand มอง Geopolitics เกี่ยวกับ ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ภูมิรัฐศาสตร์เป็นวิธีการในการศึกษาในนโยบายต่างประเทศเพื่อทำความเข้าใจ อธิบาย และคาดการณ์พฤติกรรมทางการเมืองระหว่างประเทศจากตัวแปรทางภูมิศาสตร์ ซึ่งรวมถึงภูมิภาคศึกษา ภูมิภาค ภูมิประเทศ ประชากรศาสตร์ ทรัพยากรธรรมชาติ และวิทยาศาสตร์ประยุกต์ของการประเมินในระดับภูมิภาค หัวข้อของภูมิรัฐศาสตร์ประกอบด้วยความสัมพันธ์ระหว่างผลประโยชน์ของตัวกระทำทางการเมืองระหว่างประเทศและผลประโยชน์ที่มุ่งเน้นถึงเนื้อที่ พื้นที่ หรือองค์ประกอบทางภูมิศาสตร์อันเกี่ยวข้องกับการสร้างระบบภูมิรัฐศาสตร์ สืบค้นจาก <https://www.wikiwand.com/th/ภูมิรัฐศาสตร์>

¹⁰⁹ ภูมิเศรษฐศาสตร์” (Geo-economics) หมายถึง การใช้เครื่องมือทางเศรษฐกิจในการสนับสนุนส่งเสริม และปกป้องผลประโยชน์ของประเทศรวมทั้งสร้างผลกระทบต่อการค้าและการดำเนินด้านเศรษฐกิจของชาติอื่นๆ และต่อเป้าหมายทางการเมืองของประเทศตนเอง

¹¹⁰ สงครามการค้าสหรัฐฯ-จีน : เกิดอะไรขึ้นบ้างในช่วง 2 ปีที่ผ่านมา สืบค้นจาก <https://www.bbc.com/thai/international-51118450>

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

และในเดือนสิงหาคมปี ค.ศ. 2019 รัฐบาลเยอรมนีซึ่งเป็นกลุ่มพันธมิตรใกล้ชิดกับสหรัฐอเมริกา ได้ออกมามาตรการป้องกันการลงทุนจากต่างชาติ ซึ่งมุ่งเป้าไปที่สาธารณรัฐประชาชนจีนเป็นหลัก รัฐบาลเยอรมนีได้บีบให้ธนาคารของรัฐบาลเข้าถือหุ้นร้อยละ 20 ในบริษัทโครงสร้างพื้นฐานด้านพลังงานของเยอรมนี เพื่อป้องกันการถูกซื้อโดยบริษัทของสาธารณรัฐประชาชนจีน มาตรการดังกล่าวมีขึ้น หลังจากที่บริษัทเทคโนโลยีรายใหญ่ของเยอรมนี ชื่อบริษัท Kuka ถูกบริษัทของสาธารณรัฐประชาชนจีนซื้อไปในปี ค.ศ. 2016 นโยบายและการกระทำดังกล่าวของสหรัฐอเมริกาและกลุ่มพันธมิตรมีวัตถุประสงค์เพื่อปิดล้อมการขยายตัวและการแผ่อิทธิพลทางเศรษฐกิจของสาธารณรัฐประชาชนจีน

สหรัฐอเมริกาติดแบล็กลิสต์ ‘หัวเว่ย’ และในปี ค.ศ. 2563 ได้บีบให้บริษัท Tech Company ของสาธารณรัฐประชาชนจีน ได้แก่ ‘TikTok’ ‘WeChat’ 111รายกิจการในสหรัฐอเมริกา ‘SMIC’ บริษัทผลิตชิปรายใหญ่สุดของจีนก็อาจจะถูกแบล็กลิสต์อีกราย โดยให้เหตุผลว่า เป็น ‘ภัยคุกคามต่อความมั่นคง’

สหรัฐอเมริกาแบนสินค้าที่ใช้ “ฝ้าย” จากมณฑลซินเจียง สาธารณรัฐประชาชนจีน เป็นการตอบโต้กลับ หลังมีรายงานพบว่า จีนบังคับใช้แรงงานเก็บฝ้าย และมีการปราบปรามลงโทษอย่างรุนแรงต่อชนกลุ่มน้อยชาวมุสลิมอุยกูร์ ซึ่งอาศัยอยู่ในมณฑลซินเจียง¹¹²

สำนักข่าว The New York Times อ้างอิงแหล่งข่าวภายในที่เกี่ยวข้องสามารถกล่าวได้ว่ารัฐบาลสหรัฐฯ นำโดยประธานาธิบดีโดนัลด์ ทรัมป์ กำลังพิจารณาแบนสินค้าที่ผลิตโดยใช้ฝ้ายจากมณฑลซินเจียง ประเทศจีน เพื่อตอบโต้จีนในประเด็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนของชาวมุสลิมอุยกูร์

(2) ความล้มเหลวในการบังคับใช้ความตกลงและกฎหมายระหว่างประเทศ

World Economic Forum¹¹³ ยังได้วิเคราะห์ต่ออีกว่า ในปัจจุบันและในอนาคต มีแนวโน้มรัฐบาลของประเทศต่าง ๆ พยายามที่จะเพิ่มบทบาทและอำนาจของตนเพื่อความเป็นอิสระของรัฐและลดการพึ่งพาดังกล่าวระหว่างประเทศและกฎเกณฑ์ระหว่างประเทศ อาทิ กรณียพิพาท¹¹⁴ระหว่างสหรัฐอเมริกากับสาธารณรัฐประชาชนจีน ในทะเลจีนใต้ การอ้างสิทธิเหนือเกาะและทะเลในทะเลจีนใต้ ของ ประเทศ บรูไน จีน ไต้หวัน มาเลเซีย ฟิลิปปินส์และเวียดนาม เป็นต้น

การแยกตัวทางเศรษฐกิจเป็นอีกความเสียงหนึ่งหนึ่งที่โลกต้องเผชิญ (Economic decoupling) กรณีองค์การระหว่างประเทศถูกโจมตีจากทุกฝ่าย รัฐบาลของสหรัฐอเมริกา ภายใต้การนำของประธานาธิบดี Donald Trump ต่อด้านเวทีพหุภาคีอย่างหนัก และขู่ว่าจะลาออกจาก WTO และลดบทบาทความสำคัญของ UN และสถาบันพหุภาคีทั่วโลก ในขณะที่สาธารณรัฐประชาชนจีน ซึ่งเป็นมหาอำนาจใหม่ก็โจมตีสถาบันโลกว่า ถูกสร้างขึ้นในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยมหาอำนาจตะวันตก สถาบันเหล่านี้ปกป้องผลประโยชน์ของตะวันตก และสถาบันโลกล้มเหลวในการปรับบทบาทและโครงสร้าง เพื่อสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของระบบโลกในปัจจุบัน

ความร่วมมือระหว่างประเทศด้านระบบสุขภาพก็ลดน้อยถอยลง อย่างเช่น การคิดค้นวัคซีนป้องกันและการผลิตยาต้านโรคระบาดที่ต้องกระทำบนพื้นฐานพหุภาคีอย่างรีบด่วน ก็ไม่สามารถกระทำให้ทันเหตุการณ์และคืบหน้าเท่าที่ควร อันเนื่องมาจากการขาดความสมานฉันท์ระหว่างประเทศ ต่างคนต่างคิด ต่างคนต่างพัฒนา ประกอบกับ ประเทศที่มีอำนาจต่างก็คิดค้นวัคซีน ซึ่งมีลักษณะเป็นการแข่งขันกัน

¹¹¹ สืบค้นจาก : <https://positioningmag.com/1295772>

¹¹² สืบค้นจาก <https://positioningmag.com/1295773> 8 กันยายน 2563

¹¹³ WEF, The Global Risks Competitiveness Report 2020 หน้า 10-11

¹¹⁴ ข้อพิพาททะเลจีนใต้ : ใครอ้างกรรมสิทธิ์เหนือพื้นที่นี้บ้าง <https://www.bbc.com/thai/international-53893154>

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

เพื่อหวังผลทางการเมือง การสร้างภาพลักษณ์ หรือ/และประโยชน์ทางการพาณิชย์เป็นหลัก อาทิ โครงการศูนย์ การเข้าถึงวัคซีนโควิด-19 ทั่วโลกขององค์การอนามัยโลก

รศ.ดร.พญ.ทวิตติยา สุจริตรักษ์ อาจารย์ประจำสาขาโรคติดเชื้อ ภาควิชากุมารเวช ศาสตร์ คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ กล่าวว่า ภูมิศึกษา วัคซีนป้องกันโรคโควิด-19 ที่ได้รับการอนุมัติให้ใช้เป็นการเร่งด่วน (อย่างน้อยใน 1 ประเทศขึ้นไป) มีทั้งหมด 8 ชนิด จากข้อมูลปัจจุบัน ถึงวันที่ 15 มกราคม 2564 แบ่งออกเป็นทั้งหมด 4 ชนิด

วัคซีนชนิดที่ 1 “mRNA vaccine” ผลิตจากสารพันธุกรรมของไวรัสที่ก่อให้เกิดโรคโควิด-19 หรือไวรัสซาร์ส-โควี-2 (SARS-CoV-2) ได้แก่ วัคซีนจากบริษัทไฟเซอร์ ไบโอเอ็นเทค (Pfizer BioNTech) และของบริษัทโมเดอร์นา (Moderna) ประเทศสหรัฐอเมริกา

วัคซีนชนิดที่ 2 “viral vector vaccine” โดยใช้หลักการฝากสารพันธุกรรมของเชื้อไวรัสซาร์ส-โควี-2 (SARS-CoV-2) ได้แก่ วัคซีนของบริษัท AstraZeneca ร่วมกับ University of Oxford ของประเทศอังกฤษ

วัคซีนชนิดที่ 3 “วัคซีนแบบใช้โปรตีน (protein-based vaccine)” ซึ่งเป็นวัคซีนที่ประกอบด้วยโปรตีนของเชื้อไวรัสซาร์ส-โควี-2 (SARS-CoV-2) ได้แก่ วัคซีน Novavax ซึ่งขณะนี้กำลังอยู่ในขั้นตอนการศึกษาวิจัยในคน ระยะที่ 3

วัคซีนชนิดที่ 4 “วัคซีนเชื้อตาย (inactivated vaccine)” ซึ่งผลิตโดยการใช้ไวรัสซาร์ส-โควี-2 (SARS-CoV-2) ที่ถูกทำให้ตายแล้ว วัคซีนตัวที่มาจากกลุ่มนี้ ได้แก่ วัคซีนโคโรนาแวค (CoronaVac) ซึ่งเป็นของบริษัทซิโนแวค (SinoVac) ประเทศจีน

(ข้อมูลอัปเดต วันที่ 16 มกราคม 2564)

ภาพ 2 - 4 ความร่วมมือระหว่างประเทศ : ภูมิศึกษา วัคซีนป้องกันโรคโควิด-19

สืบค้นจาก : <https://www.med.cmu.ac.th/covid19/ข่าวเด่น/3455/>

(3) ความผันผวนการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของโลก เนื่องมาจากความผันผวนตลาดการลงทุน การเติบโตของ GDP ของโลกลดลงจาก ร้อยละ 2.4 ในปี ค.ศ. 2018 เป็น ร้อยละ 2.1 ปี ค.ศ. 2019 อันเนื่องจากการแพร่ระบาดของไวรัสโควิด-19 อย่างไรก็ตาม แม้นว่ารัฐบาลนานาชาติประเทศได้ออกมาตรการกระตุ้นเศรษฐกิจในช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของไวรัสโควิด-19 กองทุนการเงินระหว่างประเทศ หรือ IMF พบว่า ในปี ค.ศ. 2020 การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของโลกได้เริ่มกระเตื้องขึ้น กล่าวคือ GDP ได้เพิ่มขึ้นร้อยละ 4.4¹¹⁵ และ คาดว่า จะเพิ่มขึ้นเป็น ร้อยละ 5.2 ในปี ค.ศ. 2021 การเป็นหนี้สาธารณะของประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกสูงขึ้นอย่างมาก รวบรวมร้อยละ 225 ของ GDP และในจำนวนประเทศที่เป็นหนี้สาธารณะ ได้แก่ ประเทศกำลังพัฒนา ซึ่งมีจำนวนร้อยละ 45 ที่มีหนี้สาธารณะอยู่ในระดับความเสี่ยงสูง ที่จะเกิด distress debt และ ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจอยู่ในระดับสูงขึ้น

2) ความตึงเครียดทางภูมิรัฐศาสตร์ (Geopolitical tensions)

¹¹⁵ สืบค้นจาก : Forbes Thailand/Economic Outlook <https://forbesthailand.com/commentaries/economic-outlook/imf-เปิดเผยแนวโน้มเศรษฐกิจ.html>.

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ขนบ ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

ความตึงเครียดทางภูมิรัฐศาสตร์ ซึ่งเกิดจากความขัดแย้งระหว่างประเทศมหาอำนาจ โดยเฉพาะสาธารณรัฐประชาชนจีนกับสหรัฐอเมริกา กอปรกับ การเกิดปรากฏการณ์ภูมิรัฐศาสตร์ทางกายภาพ (Geopolitical Landscape) เปลี่ยนแปลงไป หรือ ปรากฏการณ์ภูมิรัฐศาสตร์หลายขั้วและการมีมุมมองโลกหลายแนวความคิด (Multipolar & Metaconceptual)

ปรากฏการณ์เหล่านี้ ก่อให้เกิดโครงสร้างทางอำนาจเปลี่ยนแปลงไป และความสัมพันธ์ระหว่างประเทศของโลกสั้นคลอน ซึ่งทำให้การแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในประเทศของหลายประเทศต้องยืดเยื้อออกไป ยกตัวอย่าง ในปี ค.ศ. 2018 กรณีเกิดสงครามกลางเมืองซีเรีย¹¹⁶ มีประเทศหลายประเทศต่างๆ แบ่งออกเป็น 2 ฝ่าย ต่างเข้าไปสนับสนุนกองกำลังของทั้งสองฝ่าย ทำให้เกิดการสูญเสียชีวิตของผู้คนร่วมแสนราย ก็เป็นอีกตัวอย่างหนึ่ง

ปัญหาของโลกในปัจจุบัน และในอนาคต ยังจะมีอยู่มากมายหลายเรื่อง ที่ต้องอาศัยความร่วมมือระหว่างประเทศ ไม่ว่าจะเป็นปัญหาความมั่นคงของโลก เศรษฐกิจโลก และสังคมโลก ปัญหาผู้อพยพและผู้ลี้ภัย ก็กำลังเป็นปัญหาใหญ่ของโลก เช่นเดียวกับปัญหาภาวะโลกร้อน ซึ่งต้องอาศัยความร่วมมือระหว่างประเทศ ไม่มีประเทศใดสามารถแก้ไขปัญหาเหล่านี้ได้โดยลำพัง แต่จากบริบทของความขัดแย้งระหว่างประเทศ และการไร้ประสิทธิภาพของสถาบันโลก การถกเถียงหารือในปัญหาเหล่านี้ กลับจะกลายเป็นประเด็นของความขัดแย้งเพิ่มขึ้นในอนาคต รัฐบาลของประเทศต่าง ๆ กำลังมีแนวนโยบายชาตินิยม และพยายามจะปกป้องอำนาจอธิปไตยของรัฐ ซึ่งสวนทางกับบรรทัดฐานของโลกในช่วงที่ผ่านมา ที่จะให้สหประชาชาติ (UN) และประชาคมโลกสามารถแทรกแซงล่วงล้ำอำนาจอธิปไตยของรัฐสมาชิกได้ หากมีการละเมิดบรรทัดฐานของโลกอย่างรุนแรง หลักการ Responsibility to Protect หรือ R2P¹¹⁷ กำลังเสื่อมลงเป็นอย่างมาก

World Economic Forum มองต่อไปอีกว่า โลกในอนาคตกำลังจะขัดแย้งกันหนักมากขึ้นเรื่อย ๆ ในแง่ของความเชื่อและค่านิยม ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีการปะทะกันทางอารยธรรม หรือ Clash of Civilizations ของแซมมวล พี ฮันติงตัน (Samuel P. Huntington) นักรัฐศาสตร์¹¹⁸ ที่มองว่า โลกในอนาคตจะเกิดความขัดแย้งกันทางอารยธรรมเป็นหลัก ความขัดแย้งในเรื่องค่านิยม ความเชื่อต่าง ๆ กำลังจะกลายเป็นความขัดแย้งใหญ่ของการเมืองโลกอนาคต ที่เห็นได้ชัดในขณะนี้คือ ความแตกต่างในเรื่อง ความเชื่อ ค่านิยมระหว่างสหรัฐอเมริกากับสาธารณรัฐประชาชนจีน และความขัดแย้งทางอารยธรรมระหว่างโลกตะวันตกกับโลกมุสลิม

ตัวอย่างด้านบวกของภูมิรัฐศาสตร์ ก็คือ กรณีโครงการสะสมอาวุธนิวเคลียร์ของประเทศเกาหลีเหนือ ประเทศสหรัฐอเมริกา เกาหลีใต้และเกาหลีเหนือ ได้ร่วมกันเจรจาทางการทูตเพื่อขอให้ประเทศเกาหลีเหนือ ลดจำนวนอาวุธนิวเคลียร์ได้สำเร็จ จากร้อยละ 79 เป็น ร้อยละ 44

ความตึงเครียดทางสังคมและการเมือง (Societal and political strains) ระดับประเทศ ก็มีความตึงเครียดทางการเมือง ผู้ตอบแบบสอบถาม GRPS ได้จัดลำดับความเสี่ยงระดับประเทศ ว่า การจับขั้วหรือการจับกลุ่มในสังคมโดยเฉพาะในประเทศตะวันตก เป็นความเสี่ยงทางการเมืองเป็นลำดับแรก ส่วนความเสี่ยงลำดับที่สอง คือ การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

¹¹⁶ สงครามกลางเมืองซีเรีย สืบค้นจาก <https://th.wikipedia.org/wiki/สงครามกลางเมืองซีเรีย>

¹¹⁷ Responsibility to protect คือ หลักการความรับผิดชอบในการคุ้มครอง ที่ได้รับการรับรองในการประชุมระดับผู้นำ เพื่อทบทวนผลของปฏิญญาสหประชาชาติ (High Level Panel Meeting - HLP) เมื่อวันที่ 14-16 กันยายน พ.ศ. 2548 ณ นครนิวยอร์กเพื่อคุ้มครองประชาชนจากการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ การฆ่าล้างชนชาติ โดยจะถือเป็นความรับผิดชอบร่วมกันโดยประชาคมระหว่างประเทศ สืบค้นจาก : <https://dekgenius.com/dictionary/ambassador/Responsibility-to-protect--747.htm>

¹¹⁸ ประชาไท บทสัมภาษณ์ แซมมวล ฮันติงตัน เกี่ยวกับการปะทะทางอารยธรรม สืบค้นจาก <https://prachatai.com/journal/2015/01/57585>

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

การแบ่งแยกขั้วหรือกลุ่มในประเทศ รวมทั้งการขาดฝีมือในการบริหารบ้านเมือง เป็นปัจจัย ความเสี่ยงในปี ค.ศ. 2019 และ ต่อเนื่องในปี ค.ศ. 2020 ทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำในสังคมเรื้อรังและลุ่มลึกมากขึ้น จนอาจทำให้เกิดความขุ่นเคืองของประชาชน เกิดความแตกแยกไม่สามัคคีในสังคมและต่อสถาบันทาง การเมือง และจะโยนไปสู่ความเสี่ยงระดับโลกด้วยในที่สุด อาทิ การเหยี่ยวยาหรือการคุ้มครองผู้คนเปราะบางที่ ได้รับผลกระทบจากกระแสโลกาภิวัตน์

การเมืองด้านอัตลักษณ์เป็นตัวขับเคลื่อนแนวโน้มทางการเมืองและสังคม และนโยบายการให้ คนเข้าเมืองและการลี้ภัยจะสร้างปัญหาต่อการควบคุมองค์ประกอบของชุมชนทางการเมือง (Political communities) และเมื่อเร็วๆ นี้ การอพยพเคลื่อนย้ายของประชากรสร้างความปั่นป่วนทางการเมืองให้เกิดขึ้น จากภูมิภาคเอเชียและลาตินอเมริกา สู่ยุโรป และสหรัฐอเมริกา แนวโน้มระดับโลกจนถึงการเปลี่ยนแปลงสภาพ ภูมิอากาศก็จะเป็นความเสี่ยงของโลกอย่างแน่นอน จำนวนผู้ตอบแบบสอบถามร้อยละ 72 ความเสี่ยงเหล่านี้ ควบคู่กับประเด็นของประชานิยมและชาตินิยมจะเพิ่มระดับความเสี่ยงสูงขึ้นในปี 2019 และ ยังคงครองระดับ ความเสี่ยงในปี 2020

นอกจากนี้ การแบ่งแยกผู้หญิงออกจากสังคม การใช้ความรุนแรงและประเด็นผู้หญิงก็เป็น ปัจจัยความเสี่ยงของโลกเช่นกัน ยกตัวอย่าง ผู้หญิงจำนวนมากต้องเดินเท้าเป็นระยะทางไกลเพื่อไปหาน้ำมาใช้ ในการอุปโภคบริโภค ผู้หญิงขาดเสรีภาพและการเข้าถึงทรัพยากรเช่นเดียวกับผู้ชายยามเกิดภัยพิบัติทาง ธรรมชาติ ดังที่เกิดขึ้นในประเทศศรีลังกา อินเดียและอินโดนีเซีย กลุ่มผู้หญิงจะเป็นกลุ่มเป้าหมายแรกๆ ที่ให้ออก จากงานเมื่อมีการนำเทคโนโลยีมาใช้แทนแรงงาน

3) ความเปราะบางทางด้านสิ่งแวดล้อม (Environmental fragilities)

ผลจากการสำรวจความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยความเสี่ยงของโลก World Economic Forum ยังได้พบว่า ความเสี่ยงจากสิ่งแวดล้อมจัดเป็นความเสี่ยงระดับที่ท็อปไฟว์ top five คือเป็นระดับที่ 3 และเป็น ผลกระทบต่อโลก อยู่ระดับที่ท็อปไฟว์ top four อาทิ การเกิดพายุ ไฟไหม้ น้ำท่วม อุณหภูมิโลกที่สูงขึ้นถึง 5 องศา ในศตวรรษที่ 20

นโยบายที่ล้มเหลว ในการแก้ไขปัญหาและการปรับตัวด้านสิ่งแวดล้อมก็เป็นปัจจัยความเสี่ยง ลำดับต้น ๆ การสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพที่เพิ่มขึ้น ร้อยละ 60 ของสายพันธุ์พืชสัตว์ 4,000 ชนิด ลดลง ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1970 ซึ่งมีสาเหตุมาจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ และส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศ และความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคม การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ประชากรโลก 2 พันล้านคนขาดแคลน อาหารที่พอเพียงและมีคุณภาพ ในปี ค.ศ. 2017 ประชากรโลกจำนวน 39 ล้านคนใน 23 ประเทศขาดแคลน อาหารอย่างรุนแรง

นอกจากนี้ ภัยพิบัติด้านสิ่งแวดล้อม ก็ยังส่งผลกระทบต่อการผลิตและการขนส่งสินค้าและ บริการ ห่วงโซ่ทางคุณค่า และห่วงโซ่อุปทาน ด้วย อาทิ พายุเฮอริเคน ไฟไหม้ป่า อากาศวิปริต แผ่นดินไหว และ น้ำท่วม เป็นต้น

การทิ้งและการนำกากของเสียมาใช้ก็อีก เป็นปัญหาระดับโลกเช่นกัน อาทิ สาธารณรัฐ ประชาชนจีนห้ามการนำเข้ากากของเสียจากต่างประเทศ เพื่อลดมลพิษและลดปัญหาจากระบบสิ่งแวดล้อมของ ประเทศ และแน่นอน ก็มีผลย้อนกลับกับกลุ่มประเทศตะวันตกเช่นกัน ปี ค.ศ. 2018 สหรัฐอเมริกาส่งออกกาก ของเสียถึงร้อยละ 30 ไปยังประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน และประเทศกำลังพัฒนา ได้แก่ ประเทศไทย มาเลเซีย และเวียดนาม การแก้ไขปัญหาการกากของเสียด้วยการส่งออกไปยังประเทศที่ 3 ไม่อาจกระทำได้อีก ต่อไป แต่ต้องหาทางแก้ไขด้วยการสร้างร่วมมือกันภายในประเทศนั้นๆ

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

ยิ่งไปกว่านี้ ศิริรัตน์ สังข์รักษ์ เสนอว่าในช่วงหลายทศวรรษที่ผ่านมา การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศโลกก็เป็นปัจจัยสำคัญและได้ส่งผลกระทบต่อโลกและประเทศไทย¹¹⁹ ทั้งด้านทรัพยากรธรรมชาติ (ดิน น้ำ ป่า) และระบบนิเวศ อีกทั้งยังก่อให้เกิดภัยธรรมชาติหลายรูปแบบ

เช่นกัน McKinsey Global Institute หรือ MGI¹²⁰ ได้คาดการณ์ผลกระทบจากภูมิอากาศเปลี่ยนแปลงช่วงระหว่างปี ค.ศ. 2020 – 2050 ของโลกและกลุ่มประเทศเอเชียเกิดใหม่ (Emerging Asia)¹²¹ รวมประเทศไทย ว่า จะเกิดภัยธรรมชาติในอนาคต พอสรุปดังนี้

(1) อุณหภูมิโดยเฉลี่ย

กลุ่มประเทศเอเชียเกิดใหม่ (Emerging Asia) รวมประเทศไทย จะมีอุณหภูมิสูงขึ้น ตามที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ สำหรับประเทศไทย ดังนี้ อุณหภูมิจะเพิ่มสูงขึ้น 2.1 – 2.5 องศาเซลเซียส ค่าเฉลี่ยระหว่างปี ค.ศ. 2021 – 2050 และอุณหภูมิจะเพิ่มสูงขึ้น 2.6 – 3.0 องศาเซลเซียส ค่าเฉลี่ยระหว่างปี ค.ศ. 2050-2060

(2) คลื่นความร้อน¹²²

ความเป็นไปได้ที่จะเกิดคลื่นความร้อนในประเทศไทย ระหว่างปี ค.ศ. 2021 – 2040 (พ.ศ. 2564-2583) ร้อยละ 3-5 ต่อปี ในพื้นที่ภาคตะวันตก และ ระหว่างปี ค.ศ. 2040 – 2060 (พ.ศ. 2583- 2603) ร้อยละ 6-10 ต่อปี ในพื้นที่ภาคตะวันออก คลื่นความร้อนได้เคยปรากฏขึ้นในประเทศไทย เมื่อปี พ.ศ. 2550 ณ จังหวัดแพร่ และ ลำปาง มีอุณหภูมิสูง 43 องศาเซลเซียส¹²³

(3) น้ำท่วมและน้ำท่วมฉับพลัน

กลุ่มประเทศเอเชียเกิดใหม่ (Emerging Asia) รวมประเทศไทย จะเผชิญกับปริมาณฝนตกที่เพิ่มมากขึ้น ราว 1-2 เท่าระหว่างปี พ.ศ. 2564-2583 และ 3-4 เท่า ระหว่างปี พ.ศ. 2583-2603 ซึ่งจะส่งผลให้เกิดน้ำท่วมอย่างรุนแรง น้ำล้นตลิ่ง (Riverine flooding) อันจะส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ เช่นเดียวกับ รายงาน เรื่อง ผลกระทบของสภาพภูมิอากาศที่เปลี่ยนแปลงต่อทรัพยากรน้ำและการจัดการ วารสารสิ่งแวดล้อม ฉบับที่ 1 ได้สรุปว่า ช่วงทศวรรษที่ผ่านมา พื้นที่ร้อยละ 23 ของประเทศ เกิดน้ำท่วมฉับพลันเนื่องจากปริมาณฝนตกที่เพิ่มมากขึ้น

(4) ภัยแล้ง

การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศยังส่งผลให้เกิดภัยแล้งในประเทศ ซึ่งมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นและเห็นเด่นชัดมากขึ้น กรมอุตุนิยมวิทยาของประเทศไทยรายงานว่า เมื่อปี พ.ศ. 2558 เป็นปีที่ไทยมีอุณหภูมิเฉลี่ยสูงกว่าค่าปกติค่อนข้างมาก โดยมีค่าอุณหภูมิสูงสุดเฉลี่ยและค่าอุณหภูมิต่ำสุดเฉลี่ยสูงกว่าค่าปกติ 0.85 และ 0.75 องศาเซลเซียส ตามลำดับ และยังพบปริมาณฝนเฉลี่ยทั้งปีของประเทศต่ำกว่าค่าปกติสูงถึงร้อยละ 11 ในเกือบทุกภูมิภาคของประเทศ

¹¹⁹ ศิริรัตน์ สังข์รักษ์, พชชาพันธ์ รัตนพันธ์, อาทิตย์ เพ็ชรรักรักษ์, สุทธิรัตน์ กิตติพงษ์วิเศษ. (2563) ผลกระทบของสภาพภูมิอากาศที่เปลี่ยนแปลงต่อทรัพยากรน้ำและการจัดการ วารสารสิ่งแวดล้อม, ปีที่ 24 (ฉบับที่ 1)

¹²⁰ McKinsey Global Institute. (2020) .Climate risk and response in Asia, สืบค้นจาก www.mckinsey.com/mgi.

¹²¹ กลุ่มประเทศเอเชียเกิดใหม่ (Emerging Asia) ได้แก่ กัมพูชา อินโดนีเซีย ลาว มาเลเซีย พม่า ฟิลิปปินส์ ไทย และเวียดนาม

¹²² คลื่นความร้อนหรือ “ฮีทเวฟ” (Heat wave) คือ ปรากฏการณ์อากาศร้อนจัด ที่สะสมอยู่ในพื้นที่บริเวณหนึ่ง แบ่งเป็น 2 ประเภท คือ “แบบสะสมความร้อน” ซึ่งเกิดในพื้นที่ที่สะสมความร้อนเป็นเวลานาน เช่น หากพื้นที่ใดมีอุณหภูมิ 38-41 องศา แล้วไม่มีลมพัดต่อเนื่อง 3-6 วัน ให้อุณหภูมิจะสะสมจนกลายเป็นคลื่นความร้อน และ “แบบพัดพาความร้อน” คลื่นความร้อนชนิดนี้เกิดจากลมแรงพัดพาความร้อนจากทะเลทรายขึ้นไปในเขตหนาว มักเกิดขึ้นแถวทะเลเมดิเตอร์เรเนียน ในยุโรป แคนาดาตอนใต้ ฯลฯ

¹²³ สำนักวิชาการ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร วิกฤตคลื่นความร้อน: ภัยพิบัติธรรมชาติ, กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2559

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

การเกิดภัยแล้งเมื่อปี พ.ศ. 2558 เป็นปัญหาภัยแล้งในช่วงฤดูกลางในหลายพื้นที่ของประเทศไทยเนื่องจากภาวะฝนทิ้งช่วงและเกิดปัญหาภัยแล้งสูงเพิ่มขึ้นเมื่อเปรียบเทียบกับปี พ.ศ. 2557 จากรายงานของกรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย พบว่า พื้นที่ประสบภัยแล้งเกิดขึ้นใน 58 จังหวัด และในระดับหมู่บ้านจำนวน 19,244 หมู่บ้าน

อย่างไรก็ดี McKinsey Global Institute ยังคาดคะเนว่า ตั้งแต่ ปี ค.ศ. 2020 - 2050 ฤดูกาลช่วงการเกิดภัยแล้ง ปรากฏการณ์ดังกล่าวจะเกิดขึ้นในพื้นที่ประเทศไทยถี่บ่อยครั้งประมาณร้อยละ 11-20 และจะทยอยลดลงตามลำดับ กล่าวคือระหว่างปี พ.ศ. 2564-2583 ความถี่ที่จะเกิดภัยแล้ง รวร้อยละ 21-40 บางพื้นที่ (ขนาดเล็ก) และ ร้อยละ 11-20 ของพื้นที่ส่วนใหญ่ ระหว่างปี พ.ศ. 2583-2603 ความถี่ที่จะเกิดภัยแล้ง ลดลงเหลือร้อยละ 11-20 ของพื้นที่ทั้งหมด

(5) ภาวะน้ำเค็ม

ศิริรัตน์ สังขรัชช์¹²⁴ ให้ข้อมูลว่า การรุกคืบของน้ำทะเลและระดับน้ำทะเลเฉลี่ยมีแนวโน้มสูงขึ้นในอัตรา 3.0 - 5.0 มิลลิเมตร จะเห็นได้จากผลการตรวจวัดระดับน้ำทะเลของสถานีตรวจวัดทั้ง 4 สถานีในอ่าวไทย ในอนาคต การแทรกตัวของน้ำเค็มจะมีความรุนแรงมากขึ้นส่งผลให้เกิดปัญหาน้ำเค็มรุกคืบในบ่อน้ำตื้น บริเวณพื้นที่ชุมชนชายฝั่งทะเลซึ่งเป็นแหล่งน้ำเพื่อการอุปโภคและบริโภคของชุมชนในพื้นที่ชายฝั่งระดับน้ำทะเลที่เพิ่มสูงขึ้นยังเป็นปัจจัยเสริมต่อการก่อตัวของสาร DBPs¹²⁵ โดยเฉพาะสารในกลุ่ม Brominated-THMs ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตและก่อให้เกิดความเสี่ยงด้านสุขอนามัยของประชาชนในการอุปโภคและบริโภคน้ำ

นอกจากนี้ การรุกคืบของน้ำเค็มยังส่งผลให้ผลผลิตข้าวลดลงในพื้นที่อ่าวไทยตอนบนของประเทศไทย ทำให้มีความอ่อนไหวของปศุสัตว์และการเสื่อมโทรมของปะการัง

(6) คุณภาพน้ำ

ศิริรัตน์ สังขรัชช์ ได้ให้ข้อสังเกตว่า อุณหภูมิของแหล่งน้ำธรรมชาติซึ่งผันแปรตามอุณหภูมิของอากาศ เมื่ออุณหภูมิเพิ่มขึ้น ได้ทำให้ปริมาณออกซิเจนที่ละลายน้ำลดลง เป็นต้น ส่งผลกระทบต่อการใช้ประโยชน์ของที่ดิน คุณภาพชีวิตของประชาชน ประสิทธิภาพของระบบปรับปรุงคุณภาพน้ำที่เกี่ยวข้องกับปริมาณ ความเข้มข้น และรูปแบบของสารอินทรีย์ อนินทรีย์ ธาตุอาหาร จุลินทรีย์และมลสารต่าง ๆ

4) การขาดเสถียรภาพของเทคโนโลยี (Technological instabilities)

World Economic Forum ซึ่งประเด็นว่า การขาดเสถียรภาพของเทคโนโลยีก่อให้เกิดปัจจัยความเสี่ยงต่อโลกอย่างมากทั้งต่อรัฐบาลและภาคธุรกิจเช่นกัน ภัยคุกคามไซเบอร์ อาทิ การสร้างข่าวปลอมและการล้วงขโมยข้อมูล การทำให้โครงสร้างพื้นฐานสำคัญทางสารสนเทศล่มและทำงานไม่ได้ เป็นปัจจัยความเสี่ยงที่เพิ่มสูงขึ้นในปี ค.ศ. 2019 และอยู่ในลำดับที่ 4 ของปัจจัยเสี่ยงทั้งหมด และคาดว่าจะยาวไปถึง ปี ค.ศ. 2030

การลักลอบขโมยเงินผ่านไซเบอร์จะมีถึงร้อยละ 82 และร้อยละ 80 เป็นการก่อวินาศกรรมการทำงานของรัฐบาลและภาคธุรกิจ ประเทศที่มีภัยคุกคามจากไซเบอร์มากที่สุด คือ ประเทศอินเดีย ซึ่งมี

¹²⁴ อ้างแล้ว

¹²⁵ ไตรฮาโลมีเทน (Trihalomethanes : THMs) เป็นสารประกอบที่จัดว่าเป็น Chlorination Disinfection By-Products (DBPs) รูปแบบหนึ่ง เกิดขึ้นจากการทำปฏิกิริยาระหว่างสารกลุ่มฮาโลเจน เช่น คลอรีนอิสระกับสารอินทรีย์ในน้ำ (Normal Organic Matter : NOM) อันตรายของสารไตรฮาโลมีเทน ความเป็นพิษของสารไตรฮาโลมีเทน เมื่อได้ รับ เข้า สู่ ร่าง กาย คือ มี ผล ต่อ ความสามารถในการคลอด ระบบ ไหลเวียนโลหิต และอาจส่งผลกระทบต่ออวัยวะภายใน เช่น ตับ ไต อีกทั้งอาจก่อให้เกิด โรคมะเร็งในมนุษย์ สืบค้นจาก : <http://fic.nfi.or.th/foodsafety/upload/damage/pdf/ไตรฮาโลมีเทน%20ลงเว็บ%20edit%20v2.pdf>

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ขนบ ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

ฐานข้อมูลประชากร 1.1 พันล้านคน รัฐบาลถูกโจมตีและข้อมูลส่วนบุคคลรั่วไหล 150 ล้านคน ซึ่งใช้ MyFitnessPal application และผู้ใช้ Facebook 50 ล้านคน

ปี ค.ศ. 2018 จุดอ่อนไซเบอร์ (Cyber vulnerabilities) เกิดขึ้นได้ทุกทาง ด้วยการเจาะช่องโหว่ข้อมูลบนฮาร์ดแวร์ของซีพียู เรียกว่า Meltdown และ Spectre กรณีราวเดือนกรกฎาคม ปี ค.ศ. 2018 แสกเกอร์เข้าไปเจาะข้อมูลเกี่ยวกับบริษัทสาธารณสุขของรัฐบาลสหรัฐอเมริกา นอกจากนี้ ยังมีอีกวิธีการหนึ่งคือ การเชื่อมต่อสาย (pairing) เพื่อโจมตีไซเบอร์ จนทำให้โครงสร้างพื้นฐานสำคัญทางสารสนเทศ (Critical Information Infrastructure) เสียหาย

ปัญญาประดิษฐ์ ก็เป็นอีกปัจจัยเสี่ยงต่อมนุษยชาติ เนื่องจากการนำปัญญาประดิษฐ์มาใช้ในทางที่ไม่ถูกต้อง เช่น การแพร่เชื้อโรคระบาด การพัฒนาปัญญาประดิษฐ์เพื่อการคำนวณเชิงอารมณ์ ลอกเลียนแบบอารมณ์ความรู้สึกของมนุษย์ คอยจับข้อมูลเกี่ยวกับสถานะหรือพฤติกรรมทางกายภาพของมนุษย์ ซึ่งเป็นเรื่องกังวลของมนุษย์ การสร้างข่าวปลอมหรือเท็จ ก็เป็นปัจจัยเสี่ยงเช่นกันและมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นในปี ค.ศ. 2019

World Economic Forum¹²⁶ ระบุว่าความเสี่ยงที่จะส่งผลกระทบเป็นภัยคุกคามต่อโลกทั้งมิติเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และสิ่งแวดล้อม โลกยังคงต้องเผชิญกับความเสี่ยงเหล่านี้ต่อไปอีก 10 ปีข้างหน้า ได้แก่ การแพร่ระบาดของโรคโควิด 19 ซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญและมีผลกระทบต่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคมและความสมานฉันท์ของสังคมของโลก ตามด้วยความล้มเหลวในการแก้ไขปัญหาภูมิอากาศและสิ่งแวดล้อมเรื้อรังของโลก รวมทั้งความเสียหายด้านสิ่งแวดล้อมจากการกระทำของมนุษย์ ปัญหาความไม่เสมอภาคในการเข้าถึงสารสนเทศ การรวมศูนย์ข้อมูล digital (power concentration) ความล้มเหลวการรักษาความมั่นคงทางไซเบอร์ (Cyberattacks) โดยมีผลกระทบตามกรอบระยะเวลาดังตาราง¹²⁷ ต่อไป

ตาราง 2 - 2 แสดงความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้นต่อโลก

มิติ	อีก 2 ปีข้างหน้า	อีก 3-5 ปีข้างหน้า	อีก 5-10 ปีข้างหน้า
มิติทางเศรษฐกิจ	<ul style="list-style-type: none"> - ปัญหาการว่างงาน - สภาวะวิกฤตการครองชีพ - เศรษฐกิจโลกซบเซา - การเกิดฟองสบู่ในทรัพย์สิน - สินค้าอุปโภคบริโภคตกต่ำ - ความผันผวนของราคา - ภาวะวิกฤติหนี้สิน 		
มิติทางสังคม	<ul style="list-style-type: none"> - การทอดทิ้งของเยาวชน - ความไม่เสมอภาคการเข้าถึงสารสนเทศระบบดิจิทัล - สังคมไร้ความสมานฉันท์ 		ผลกระทบจากเทคโนโลยีอุปสรรคจากการเข้าถึงทางเทคโนโลยีได้อย่างทั่วถึง การพึ่งพาดิจิทัลเพิ่มสูงขึ้น การปกปิดและ

¹²⁶ World Economic Forum.2021. The Global Risks Competitiveness Report 2021. สืบค้นจาก <https://www.weforum.org/reports/>

¹²⁷ เรื่องเดียวกัน

มิติ	อีก 2 ปีข้างหน้า	อีก 3-5 ปีข้างหน้า	อีก 5-10 ปีข้างหน้า
			การดัดแปลงข้อมูลสารสนเทศ ช่องว่างระหว่างกฎหมายเกี่ยวกับเทคโนโลยี ช่องว่างด้านทักษะและความสามารถในการใช้เทคโนโลยี และการพัฒนาเครื่องจักรอัตโนมัติได้อย่างรวดเร็วขึ้น
มิติทางการเมือง		<ul style="list-style-type: none"> - ความขัดแย้งความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ - การแย่งชิงทรัพยากรระหว่างประเทศ - การโจมตีของผู้ก่อการร้าย 	<ul style="list-style-type: none"> - การนำอาวุธทำลายร้ายแรงมาใช้ - การประกาศแยกตัวของรัฐหรือความล่มสลายขององค์การระหว่างประเทศ
มิติด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	<ul style="list-style-type: none"> - ความเสียหายของสิ่งแวดล้อมจากการกระทำของมนุษย์ 		การสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพวิกฤตต่อทรัพยากรธรรมชาติและภูมิอากาศโลก

Global Challenges Foundations (GCF) ¹²⁸ยังได้เพิ่มเติมความเสี่ยงภัยพิบัติที่โลกกำลัง/ จะเผชิญอยู่ ได้แก่ ความเสี่ยงจากการใช้อาวุธที่มีอำนาจทำลายล้างสูง การเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศโลก (Climate Change) การเกิดโรคระบาดใหญ่ (Pandemic) ปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence) ดังนี้

1) ความเสี่ยงจากการใช้อาวุธที่มีอำนาจทำลายล้างสูง ได้แก่ การเกิดสงครามนิวเคลียร์ การใช้อาวุธเคมีและชีวภาพ

(1) การเกิดสงครามนิวเคลียร์

Global Challenges Foundations ได้รายงานไว้ว่า ปัจจุบัน มีประเทศที่ครอบครองอาวุธนิวเคลียร์จำนวนมาก ได้แก่ สหรัฐอเมริกา รัสเซีย และอีก 7 ประเทศ ได้แก่ สหราชอาณาจักร ฝรั่งเศส สาธารณรัฐประชาชนจีน อินเดีย ปากีสถาน เกาหลีเหนือ และอิสราเอล และมีแนวโน้มที่บางประเทศนำอาวุธนิวเคลียร์มาใช้ อาทิ

1. การถอนตัวของสหรัฐอเมริกาได้ออกจากข้อตกลงนิวเคลียร์หรือข้อตกลงร่วมว่าด้วยแผนปฏิบัติการครอบคลุม (The Joint Comprehensive Plan of Action หรือ JCPOA) ¹²⁹ เมื่อเดือนพฤษภาคม ค.ศ. 2018

¹²⁸ Global Challenges Foundations (GCF). (2020). Global Catastrophic Risks 2020, สืบค้นจาก <https://globalchallenges.org/wp-content/uploads/Global-Catastrophic-Risks-2020-Annual-Report.pdf>

¹²⁹ ข้อตกลงระหว่างอิหร่าน และ 5 ชาติสมาชิกถาวรคณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติ (UNSC) ได้แก่ จีน ฝรั่งเศส รัสเซีย สหราชอาณาจักร สหรัฐอเมริกา บวกเยอรมนี หรือที่รู้จักกันในกลุ่ม P5+1 และสหภาพยุโรป สืบค้นจาก จาก [https://th.wikipedia.org/wiki/แผนปฏิบัติการเบ็ดเสร็จร่วม#:~:text=แผนปฏิบัติการเบ็ดเสร็จร่วม%20\(อังกฤษ,ความมั่นคงแห่งสหประชาชาติ&](https://th.wikipedia.org/wiki/แผนปฏิบัติการเบ็ดเสร็จร่วม#:~:text=แผนปฏิบัติการเบ็ดเสร็จร่วม%20(อังกฤษ,ความมั่นคงแห่งสหประชาชาติ&)

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

2. ประเทศอิหร่านเพิ่มการผลิตแร่ยูเรเนียม

3. สหรัฐอเมริกาและรัสเซียถอนตัวจากสนธิสัญญาอาวุธนิวเคลียร์พิสัยกลาง (Intermediate Range Nuclear Forces Treaty) ทั้งสองประเทศยังยืนยันการใช้อาวุธนิวเคลียร์ (แต่จะไม่เริ่มขึ้นก่อน)

4. ประเทศเกาหลีเหนือยังคงพัฒนาอาวุธนิวเคลียร์ เป็นต้น

สถานการณ์ปัจจุบัน ยังบ่งบอกว่า ประเทศที่ครอบครองอาวุธนิวเคลียร์ไม่แสดงความมุ่งมั่นที่จะลดอาวุธนิวเคลียร์ แม้ว่า สหประชาชาติ หรือ UN มีความพยายามจัดทำสนธิสัญญาห้ามอาวุธนิวเคลียร์ (Treaty on the Prohibition of Nuclear Weapons หรือ Nuclear Weapon Ban Treaty) ที่มีผลผูกพันตามกฎหมายห้ามอาวุธนิวเคลียร์ สนธิสัญญาดังกล่าว ผ่านการออกเสียงลงคะแนนเมื่อวันที่ 7 กรกฎาคม พ.ศ. 2560 โดย 122 ประเทศออกเสียงสนับสนุน 1 ประเทศงดออกเสียง และ 1 ประเทศคัดค้าน สถานะเมื่อเดือนธันวาคม พ.ศ. 2562 มี 80 ประเทศลงนามสนธิสัญญา อีก 34 ประเทศได้ให้สัตยาบัน สนธิสัญญาดังกล่าว จึงยังไม่มีผลบังคับใช้ จนกว่า จะมีประเทศให้ความเห็นชอบรวม 50 ประเทศ

แม้ว่า ประเทศต่างๆ ได้มีมาตรการต่างๆ เพื่อลดการครอบครองอาวุธนิวเคลียร์ ทั้งยังมีการจัดตั้ง ทบวงการพลังงานปรมาณูระหว่างประเทศ (International Atomic Energy Agency หรือ IAEA) เพื่อทำหน้าที่ส่งเสริมและสอดส่องการพัฒนาอาวุธนิวเคลียร์ของพลเรือน และการจัดทำ “สนธิสัญญาไม่แพร่ขยายอาวุธนิวเคลียร์ (Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons หรือ Non-Proliferation Treaty หรือ NPT)” เพื่อป้องกันการกระจายของอาวุธนิวเคลียร์และเทคโนโลยีอาวุธ และส่งเสริมความร่วมมือการใช้พลังงานนิวเคลียร์ในทางสันติ และเพื่อผลักดันเป้าหมายการบรรลุการลดอาวุธนิวเคลียร์

(2) การใช้อาวุธเคมีและชีวภาพ

ในอดีต เคยมีการใช้สารพิษหรือเชื้อโรคจุลินทรีย์เป็นอาวุธสงครามเพื่อทำลายล้างมนุษย์ เช่น การเกิดสงครามเชื้อโรคในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 การใช้แก๊สพิษทำลายประสาทในช่วงสงครามระหว่างอิรักและอิหร่าน การโจมตีโดยใช้เคมีและชีวภาพเหล่านี้ได้ทำลายชีวิตมนุษย์ ทำให้ผู้คนเจ็บป่วย ซึ่งปรากฏหลักฐานการใช้สารเคมีเป็นพิษหรือเชื้อโรคจุลินทรีย์เป็นอาวุธยังคงปรากฏให้เห็นอยู่ในปัจจุบัน

ความเจริญก้าวหน้าในการตัดต่อวิศวกรรมและชีววิทยาสังเคราะห์ หรือ synthetic biology ได้พัฒนาจุลินทรีย์ และอาจเป็นต้นเหตุของการแพร่โรคอุบัติใหม่ที่ไม่เคยเกิดขึ้นการพัฒนาอาวุธเคมีและชีวภาพพัฒนาได้ด้วยต้นทุนต่ำ อาวุธเคมีและชีวภาพจึงก่อให้เกิดความเสี่ยงในหลายระดับ สารพิษสามารถนำมาแพร่กระจายทางอากาศ เจือปนในแหล่งน้ำ ซึ่งส่งผลให้พื้นที่ปนเปื้อนด้วยสารพิษ อาวุธชีวภาพอาจก่อให้เกิดภัยพิบัติได้ ด้วยการปล่อยเชื้อโรคไปทั่วโลก และก่อให้เกิดโรคร้ายแรง

การพัฒนา ชีววิทยาสังเคราะห์ หรือ synthetic biology และ พันธุวิศวกรรม genetic engineering ก็เป็นเรื่องที่ต้องกังวล การทดลองเชื้อโรคร้ายแรงถึงตาย (lethal pathogens) อาจรั่วไหลโดยอุบัติเหตุหรือตั้งใจก็ตาม ออกมาจากห้องทดลองสู่ภูมิภาคต่างๆ ทั่วโลก ยกตัวอย่าง โรคโควิด 19

ปัจจุบัน มีอนุสัญญาห้ามอาวุธชีวภาพ (Biological Weapons Convention: BWC) หรือ Convention on the Prohibition of the Development, Production and Stockpiling of Bacteriological (Biological) and Toxin Weapons and on their Destruction บังคับใช้เมื่อวันที่ 26 มีนาคม พ.ศ. 2518 (ค.ศ. 1975) BWC เป็นตราสารระหว่างประเทศฉบับแรกที่ห้ามอาวุธที่มีอานุภาพทำลาย

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

ร้ายแรงและครอบคลุมอาวุธทุกประเภทที่จัดเป็นอาวุธชีวภาพ และ อนุสัญญาว่าด้วยอาวุธเคมี (Chemical Weapons Convention หรือ CWC) ปี ค.ศ. 1993 และมีผลบังคับใช้เมื่อ 29 เมษายน ค.ศ. 1997 อนุสัญญาดังกล่าวเป็นความตกลงการควบคุมอาวุธห้ามการผลิต การสะสม และการใช้อาวุธเคมี

อนุสัญญาห้ามอาวุธชีวภาพมีช่องโหว่ และไม่ชัดเจน กล่าวคือ การขาดกลไกในการเข้าไปตรวจสอบการทำลายหรือการเบี่ยงเบน อีกทั้ง การบังคับใช้ตามความในอนุสัญญาก็กระทำด้วยความสมัครใจ และสมาชิกส่วนใหญ่ไม่ยอมสำแดงการทำกิจกรรม โรงงานและอุปกรณ์

อนุสัญญาว่าด้วยอาวุธเคมี หรือ CWC มีบทบัญญัติว่าด้วยการให้มีการตรวจสอบหากสงสัยว่า มีการใช้อาวุธเคมี แต่ในทางปฏิบัติ ไม่มีการบังคับใช้อย่างจริงจัง อย่างไรก็ตามของ ซีเรีย เป็นต้น นอกจากนี้ ยังมีประเทศที่มีเป็นภาคีอนุสัญญา CWC 4 ประเทศ ได้แก่ อียิปต์ อิสราเอล เกาหลีเหนือ และชูดานใต้ สิ่งที่กำลังกังวล ก็คือ ประเทศเกาหลีเหนือซึ่งครอบครองอาวุธเคมีเป็นจำนวนมาก รัสเซียยังประกาศว่า จะทำลายอาวุธเคมีจำนวนมากเมื่อปี ค.ศ. 2017 และสหรัฐอเมริกายังทำลายอาวุธเคมีไม่หมด ทั้งสองประเทศยังขอขยายระยะเวลาออกไปอีก

เทคโนโลยีชีวภาพก็ยังคงพัฒนาก้าวหน้าต่อไปเป็นลำดับ ซึ่งแน่นอนย่อมเป็นสิ่งท้าทายต่อการบริหารจัดการกับอาวุธเคมีและชีวภาพ อุตสาหกรรมทางการแพทย์และเภสัชกรรมครอบครองเครื่องมือและความรู้ในการผลิตอาวุธเคมีและชีวภาพ ข้อมูลองค์ความรู้เกี่ยวกับการผลิตอาวุธเคมีและชีวภาพสามารถหาได้ในอินเทอร์เน็ต ดังนั้น มีความเป็นไปได้ที่พวกก่อการร้ายจะเจ็อบนสารพิษลงในแหล่งน้ำ ปลอ่ยเชื้อแบคทีเรียที่เป็นอันตรายต่อชีวิตได้

2) การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศโลก (Climate Change)

สภาพภูมิอากาศของโลกเปลี่ยนแปลงไปเนื่องจากอุณหภูมิของโลกเพิ่มขึ้นเฉลี่ย 3 องศา เกิดภาวะโลกร้อน ภูมิอากาศของโลกเปลี่ยนแปลงไป เกิดการสูญหายของแผ่นดินในทวีปต่างๆ ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อให้เกิดการอพยพของประชากรจำนวนมาก กระทบต่อความมั่นคงทางอาหาร การสูญพันธุ์ของสิ่งมีชีวิตหลายสปีชีส์ และผลกระทบต่อระบบนิเวศ

สาเหตุการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศโลกเกิดมาจากอุณหภูมิและความชื้นสูงขึ้น อันเกิดมาจากกิจกรรมต่างๆ ของมนุษย์ เริ่มตั้งแต่ยุคการปฏิวัติอุตสาหกรรม ความเข้มข้นของก๊าซเรือนกระจก (GHG) มีการสะสมเพิ่มขึ้น จาก 280 ppm เป็น 407 ppm 2018 หลายทศวรรษที่ผ่านมา สภาพอากาศมีความรุนแรงขึ้น น้ำแข็งบริเวณขั้วโลกละลาย ระดับน้ำทะเลสูงขึ้น น้ำในมหาสมุทรมีความเป็นกรดมากขึ้น

ทางแก้ไขปัญหาการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศโลก โดยมีเป้าหมายคือ การควบคุมอุณหภูมิของโลก มิให้เพิ่มสูงเกินกว่า 1.5 องศา ตามความตกลงปารีส (Paris Climate Agreement) ความตกลงตามกรอบอนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ เพื่อกำหนดมาตรการลดการปล่อยคาร์บอนไดออกไซด์ตั้งแต่ พ.ศ. 2563 ความตกลงดังกล่าวเจรจากันในช่วงการประชุมภาคีสมัชชากรอบอนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (United Nations Framework Convention on Climate Change – UNFCCC) ค.ศ. 1992 และพิธีสารเกียวโต (Kyoto Protocol – KP) ค.ศ. 1997 ครั้งที่ 21 ณ กรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส เพื่อให้เป็นไปตามเป้าหมายดังกล่าว จึงมีความจำเป็นต้องหันมาทบทวนมาตรการการลด GHG อาทิ การใช้เทคโนโลยีกรีน

Global Challenges Foundations คະเนว่า ภาวะโลกร้อนอาจสร้างสภาวะปัจจัยให้เกิดโรคโควิด-19 และมลพิษทางอากาศก็เป็นปัจจัยเสริมให้มีการแพร่กระจายติดเชื้อโรคโควิด-19 ด้วยความหลากหลายทางชีวภาพของโลกลดลง ทำให้สปีชีส์บางสปีชีส์ของสัตว์บางชนิดกลายเป็นตัวแพร่เชื้อโรคโควิด 19

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

ได้อย่างดี ได้แก่ ค้างคาว หนู นอกจากนี้ พื้นที่น้ำแข็งในขั้วโลกอาร์กติกละลายลง อาจทำให้ไวรัสและแบคทีเรียที่ฝังตัวอยู่ถูกปล่อยออกมา

ความร่วมมือของนานาประเทศในการแก้ไขปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศของโลกในการประชุมอนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพ ภูมิอากาศ 1992 ในปี ค.ศ. 2019 พบว่าประสบความสำเร็จ ประเทศบราซิล ออสเตรเลีย ซาอุดีอาระเบีย ถอนตัวจากการประชุม

Global Challenges Foundations ได้เสนอแนวทางแก้ไขปัญหาสภาพการเปลี่ยนแปลง ภูมิอากาศโลก

(1) รมรณรงค์สร้างความร่วมมือให้มีการทบทวนนโยบายโดยใช้ประสบการณ์การเรียนรู้ที่ผ่านมาเป็นข้อมูลประกอบการวางนโยบาย

(2) ป้องกันการใช้พลังงานชีวมวลที่อาจก่อให้เกิดการทำลายระบบนิเวศ

(3) สร้างแรงจูงใจให้คนรุ่นปัจจุบันหันมาสนใจต่อการรักษาสิ่งแวดล้อม

(4) ให้ความรู้เกี่ยวกับผลกระทบจากสภาพการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศโลก

(5) จัดให้มีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศโลก ซึ่งเป็นความเสี่ยงของโลก โดยมุ่งเน้นการสร้างความรู้เข้าใจให้แก่ประชากรโลก และภาคการเมือง และกระตุ้นให้มีการสร้างความร่วมมือระหว่างประเทศ

นอกจากนี้ Global Challenges Foundations มองว่า ความเสี่ยงต่อระบบระบบนิเวศมาจากกิจกรรมของมนุษย์ ซึ่งเกินจุดที่ระบบนิเวศจะรับได้ ทำให้ระบบระบบนิเวศเสื่อมสภาพลง อาทิ คุณภาพดิน คุณภาพแหล่งน้ำจืด ความหลากหลายทางชีวภาพลดลง ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อคุณภาพการดำรงชีวิตของมนุษย์ให้เสื่อมโทรมลง ผลผลิตจากเกษตรกรรมลดลง

ตัวอย่าง Wikipedia แสดงถึง การล่มสลายของระบบนิเวศ อาารยธรรมของชนเผ่าบนเกาะอีสเตอร์เสื่อมโทรมลง ทะเลอารัลหรือ Aral Sea ในเอเชียกลาง ตั้งอยู่ระหว่างประเทศคาซัคสถานกับสาธารณรัฐคาราคัลปักสถาน มีปริมาณน้ำในทะเลลดลงมาก ถึงขั้น “เหือดแห้ง”¹³⁰

ผลงานวิจัยล่าสุดพบว่า กิจกรรมของมนุษย์มีจำนวนมากจนเกิดขีดความสามารถของระบบนิเวศที่จะรองรับได้ ส่งผลกระทบต่อความสมบูรณ์ของโลกเปลี่ยนไป

(1) การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน (Land-system change)

(2) การสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพ (Biosphere integrity)

(3) ปริมาณไนโตรเจน และ ฟอสฟอรัส (Nitrogen and Phosphorus loading, Biochemical flows)

(4) การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (Climate change)

(5) การใช้น้ำจืด (Freshwater Use)

(6) สสารใหม่ (Novel entities)

(7) ความเป็นกรดของมหาสมุทร (Ocean Acidification)

(8) การสูญเสียโอโซนในชั้นบรรยากาศ (Stratospheric ozone depletion)

(9) ภาวะฝุ่นละอองในอากาศ (Atmospheric aerosol loading)

จำเป็นต้องมีการเปลี่ยนแปลงอย่างสิ้นเชิง รวมถึงมุมมองทัศนคติ ความเชื่อ และพฤติกรรมในการดำเนินการแก้ไขปัญหาความเสื่อมโทรมของระบบนิเวศ Global Challenges Foundations เสนอให้สร้าง

¹³⁰ Wikipedia .ARAL Sea. สืบค้นจาก https://en.wikipedia.org/wiki/Aral_Sea

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

ความร่วมมือกัน ทั้งระดับโลกและระดับประเทศในการแก้ไข และกำหนด มาตรฐาน นโยบาย กฎหมาย และ ช่วยสร้างเสริมสมรรถนะให้แก่ประเทศต่าง ๆ

3) การเกิดโรคระบาดใหญ่ (Pandemic)

โรคระบาดใหญ่ (Pandemic) ซึ่งแพร่กระจายเป็นวงกว้าง และยากต่อการควบคุมได้เคยแพร่ เกิดขึ้นไปทั่วโลกเมื่อศตวรรษที่ 5 และ 14 และได้คร่าชีวิตประชากรโลกไปถึงร้อยละ 15 โดยประมาณ โรค ดังกล่าว คือ โรคฝีดาษ และโรครินเดอร์เพสต์ (Rinderpest) ซึ่งปรากฏว่า โรคทั้ง 2 ชนิดได้สูญสิ้นหายไป อย่างไรก็ตาม มีความเสี่ยงที่จะเกิดโรคระบาดใหม่ๆ ได้ในอนาคต

การเกิดโรคระบาดใหญ่ ที่คร่าชีวิตมนุษย์เป็นจำนวนมาก มักจะระบาดไปในท้องถิ่นเป็นวง กว้าง หรือ กระจายในระดับภูมิภาค มีผลให้เกิดการหยุดชะงักในทุกมิติ เกิดสภาวะที่ไม่พึงประสงค์ เช่น การ ขาดน้ำสะอาด ระบบสุขภาพขาดขีดข้องล้มเหลว

จุลินทรีย์ใหม่ ๆ เกิดขึ้นจากความหลากหลายทางชีวภาพถูกคุกคามอย่างหนัก เมื่อมนุษย์ หรือ สัตว์เลี้ยงได้สัมผัสใกล้ชิดกับสัตว์ชนิดต่าง ๆ ซึ่งสะสมเชื้อจุลินทรีย์ที่ไม่เคยปรากฏในตัวมนุษย์ ผู้เชี่ยวชาญ สันนิษฐานว่า โรคภูมิคุ้มกันบกพร่อง HIV เกิดจากเมืองที่มีลักษณะแออัดและการเชื่อมโยงติดต่อกัน ยิ่งสร้าง ความเสี่ยงต่อการแพร่ของโรคระบาด ดังนั้น การให้บริการสาธารณสุขและแนวทางการรักษาความสะอาด จึง เป็นวิธีป้องกันและลดความเสี่ยงจากการติดเชื้อ

การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ให้ทั้งผลดีต่อการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก แต่ก็ส่งผลให้ เกิดวิกฤตทางด้านเศรษฐกิจและสังคม และยังทำให้การเจรจาการลด GHG ตามอนุสัญญาสหประชาชาติว่า ด้วย การเปลี่ยนแปลงสภาพ ภูมิอากาศ 1992 (UNFCCC) และอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ (Convention on Biological Diversity หรือ CBD) ต้องเลื่อนออกไปด้วย

นอกจากนี้ เกรงว่า รัฐบาลประเทศต่าง ๆ อาจหันมาเร่งพัฒนาเศรษฐกิจ โดยละเลยผลกระทบต่อ สิ่งแวดล้อม ด้วยการหย่อนมาตรฐานสิ่งแวดล้อมและให้การสนับสนุนอุตสาหกรรมที่ใช้ฟอสซิลเป็นพลังงาน อีกทั้ง ยังอาจไปชะลอการลงทุนด้านกรีนเทคโนโลยีด้วย ประเทศพัฒนาเองก็อาจชะลอการให้ความช่วยเหลือ แก่ประเทศกำลังพัฒนา อย่างไรก็ตาม ก็ยังมีความเชื่อว่า โรคโควิด-19 จะช่วยให้มีการฟื้นฟูระบบเศรษฐกิจใหม่ คือ การผลิตและบริโภคอย่างยั่งยืน

องค์การอนามัยโลก (World Health Organisation หรือ WHO) ซึ่งทำหน้าที่บริหารจัดการ ด้านความเสี่ยงจากโรคระบาดร้ายแรง ได้ออกกฎอนามัยระหว่างประเทศ (International Health Regulations หรือ IHR) เมื่อปี ค.ศ. 1969 เพื่อควบคุมโรคระบาดร้ายแรงได้แก่ อหิวาตกโรค กาฬโรค ไข้เหลือง และ โรคฝีดาษ ซึ่งอุบัติซ้ำเมื่อปี ค.ศ. 2005 IHR ยอมรับว่า ยังมีเชื้อโรคร้ายแรงมากกว่าที่กล่าว และอาจอุบัติ ขึ้น ซึ่งจะแพร่ระบาดไปทั่วโลก อาทิ โรคติดเชื้อเอชไอวี (HIV) ราวทศวรรษ 1980 โรคไข้หวัดมรณะ (SARS) เมื่อปี ค.ศ. 2003

จึงได้มีการทบทวนแก้ไขกฎอนามัยระหว่างประเทศ เรียกร้องให้สร้างความร่วมมือ ประสานงานกันระหว่างประเทศในการป้องกันและแก้ไขโรคระบาดร้ายแรง บางประเทศ ได้จัดตั้งศูนย์ควบคุม โรค เพื่อทำหน้าที่ติดตามการแพร่ระบาดของเชื้อโรค สหรัฐอเมริกา สหราชอาณาจักร ได้ให้ความช่วยเหลือแก่ ประเทศกำลังพัฒนาในการสร้างขีดความสามารถในการติดตามและโต้ตอบการแพร่ระบาดของโรค ในขณะที่ ระดับประเทศ โรงพยาบาล สถาบันระดับชาติจะทำหน้าที่ติดตามและแก้ไขการแพร่ระบาด

กฎอนามัยระหว่างประเทศเป็นความตกลงระหว่างประเทศ จัดทำกรอบกฎหมายระดับประเทศ เพื่อเฝ้าระวังและป้องกันการแพร่กระจายของโรคและการควบคุมโรคที่อาจเกิดจากภัยสุขภาพ และการเดินทาง ข้ามประเทศ

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ขนบ ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

อย่างไรก็ดี ปัญหาที่เกิดขึ้นก็คือ การขาดกลไกการบังคับใช้ อาทิ ประเทศสมาชิกต้องพัฒนาระดับความสามารถของหน่วยงานด้านสาธารณสุข ในการทำหน้าที่เฝ้าระวังและจัดการกับโรคระบาดร้ายแรงโดยเร็ว ให้มีการประเมินตนเอง และรายงานในห้วงการอนามัยโลกทราบ แต่ปรากฏว่า ประเทศสมาชิกจำนวนมากไม่ปฏิบัติตาม

องค์การอนามัยโลกจึงจัดตั้ง Joint External Evaluation (JEE) ทำหน้าที่ประเมินผล เมื่อประเทศสมาชิกร้องขอด้วยความสมัครใจ โครงการดังกล่าวเริ่มขึ้นเมื่อปี ค.ศ. 2016 จนถึงปัจจุบัน มีประเทศเข้าร่วมโครงการ 79 ประเทศ นอกจากนี้ ภูมิภาคระหว่างประเทศ ยังได้พัฒนา “ต้นไม้ตัดสินใจ” (Decision tree) เป็นเครื่องมือในการตัดสินใจกรณีเหตุการณ์สุขภาพที่มีความเสี่ยงจะเกิดการแพร่ระบาดระหว่างประเทศ และการรายงานเหตุการณ์ฉุกเฉินด้านสาธารณสุขต่อองค์การอนามัยโลก ผู้อำนวยการองค์การอนามัยโลกจะพิจารณาและให้ความช่วยเหลือหากมีการร้องขอ

4) ปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence)

Global Challenges Foundations เห็นว่า ปัญญาประดิษฐ์ (AI) เป็นความเสี่ยงด้วยเช่นกัน ปัจจุบันปัญญาประดิษฐ์ (AI) สามารถทำงานได้ดีกว่ามนุษย์และรวดเร็วในหลายเรื่อง อาทิ การเล่นเกมการรุก การแปลภาษา การบอกเส้นทางไปยังจุดหมายที่ต้องการ อย่างไรก็ตาม หากปัญญาประดิษฐ์ (AI) มีความฉลาดเทียบเท่ามนุษย์แล้ว ปัญญาประดิษฐ์ (AI) จะมีความก้าวหน้าเหนือมนุษย์ เมื่อถึงจุดเปลี่ยน การพัฒนาปัญญาประดิษฐ์จะออกมาในรูปแบบใด

Global Challenges Foundations กล่าวถึงความกังวลของผู้เชี่ยวชาญ¹³¹ ว่า โปรแกรมปัญญาประดิษฐ์ (AI) จะถูกนำมาใช้ในทางที่ผิด ก่อให้เกิดอันตราย ยกตัวอย่าง ขั้นตอนวิธีการแพร่กระจายข่าวลวงหรือข่าวปลอมเพื่อทำลายระบอบประชาธิปไตยบนสื่อสังคมออนไลน์ แม้จะ นักวิจัยพยายามหาทางป้องกันอย่างเต็มที่ก็ตาม แต่ก็ยังทำให้เกิดดีปเฟก (deep fake)

ในขณะเดียวกัน ระบบ AI ยังถูกนำมาใช้ในการวินิจฉัยภาพ หรือคัดเลือกใบสมัครงาน หรือคัดแยกงานที่ไม่น่าสนใจออก แต่กลับพบว่า ระบบ AI ส่งผลให้เกิดการเหยียดสถาบันเกิดขึ้น ทำให้เกิดความเสียหายในการทำงาน และทำให้ความเหลื่อมล้ำยิ่งเลวร้ายลง จึงคาดการณ์ได้ว่า ระบบ AI จะสร้างปัญหาให้เลวร้ายมากขึ้น หรือจะถูกกลุ่มผู้ก่อการร้ายหรือพวกเผด็จการมาใช้

ปัจจุบัน ได้มีการพัฒนาปัญญาประดิษฐ์ (AI) ให้ทำงานเฉพาะกิจหรืองานเฉพาะด้าน แต่เป็นที่ยอมรับว่า ในอนาคต มนุษย์สามารถพัฒนาปัญญาประดิษฐ์ (AI) ให้มีความก้าวหน้าและทำงานได้กว้างขวางมากขึ้นเท่ากับมนุษย์และจะพัฒนาเป็น super-intelligent AI ภายใน 30 ปีข้างหน้า อย่างไรก็ตาม ผลกระทบในระยะยาวต่อสังคมยังไม่อาจคาดเดาได้

ความเสี่ยงจากปัญญาประดิษฐ์ (AI) ปรากฏให้เห็นอยู่ในปัจจุบัน และระดับความเสี่ยงจะทวีขึ้นเมื่อเทคโนโลยีก้าวหน้ามากขึ้น จนองค์กรทางการเมืองและสังคมไม่มีเวลาเพียงพอในการปรับกลไกการบริหารความเสี่ยง ความเสี่ยงจะเพิ่มสูงเมื่อเกิดความตึงเครียดทางภูมิรัฐศาสตร์หรือ Geopolitical Risks และนำไปสู่การแข่งขันพัฒนา AI โดยไม่คำนึงถึงความปลอดภัยหรือทำให้การบริหารจัดการกับปัญญาประดิษฐ์ (AI) ไม่มีประสิทธิภาพ ระดับความเสี่ยงจากปัญญาประดิษฐ์ขึ้นอยู่กับเป้าหมายที่เป็นไปได้ในการพัฒนาปัญญาประดิษฐ์ ตามความต้องการของมนุษย์

¹³¹ Global Challenges Foundations, Global Catastrophe Risks 2020, P 48 สืบค้นจาก <https://globalchallenges.org/wp-content/uploads/Global-Catastrophic-Risks-2020-Annual-Report.pdf>

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

หลายปีที่ผ่านมา ความเสี่ยงด้านปัญญาประดิษฐ์สามารถพบเห็นได้มากขึ้น และเป็นอุปสรรคต่อโลก อาทิ คดีประวัติศาสตร์ Facebook–Cambridge Analytical scandal¹³² การใช้ AI ในการสร้างข่าวลวงเพื่อแทรกแซงการเลือกตั้งองค์การเพื่อความร่วมมือและการพัฒนาทางเศรษฐกิจ หรือ OECD ได้เปิดเวทีระหว่างประเทศเพื่อแลกเปลี่ยนและกำหนดนโยบายเกี่ยวกับปัญญาประดิษฐ์

ประเทศต่างๆ ส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับการวิจัยและพัฒนา AI ยกตัวอย่าง สาธารณรัฐประชาชนจีนวางแผนเป็นประเทศผู้นำด้านปัญญาประดิษฐ์ภายในปี ค.ศ. 2030 ในขณะที่สหรัฐอเมริกาประกาศแผน American AI Initiative¹³³ มุ่งเน้นให้หน่วยงานรัฐบาลให้ความสำคัญกับการวิจัยลงทุน AI เป็นลำดับแรก และ ปกป้องความได้เปรียบด้านเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ (AI) ของสหรัฐอเมริกา

องค์กรต่างๆ ได้กำหนดหลักการและแนวปฏิบัติการพัฒนาปัญญาประดิษฐ์ (AI) เพื่อการพาณิชย์

ในปี ค.ศ. 2019 องค์กรต่าง ๆ และบริษัทระดับโลกได้กำหนดหลักการและแนวทางในการออกแบบปัญญาประดิษฐ์ (AI) เช่น Google SAP European Commission’s High Level Expert Group on Artificial Intelligence OECD IEEE’s Ethically Aligned Design UK House of Lords US Department of Defence โดยให้หลักการว่า แนวทางในการออกแบบปัญญาประดิษฐ์ (AI) จะต้องคำนึงถึงความโปร่งใส ยุติธรรมและเป็นธรรม ตั้งอยู่บนหลักการไม่ก่อให้เกิดอันตราย ต้องมีความรับผิดชอบ มีความเป็นส่วนตัว การทำในสิ่งที่ดีและเป็นประโยชน์ เสรีภาพและมีความเป็นอิสระในการตัดสินใจ ความน่าเชื่อถือ ค้ำค้ำศรี ความยั่งยืน และความสมัครสมาน

NGO บางกลุ่มได้เข้าไปแก้ไขปัญหอันเกิดจากปัญญาประดิษฐ์ (AI) รวมทั้ง การเกิดอคติ การเหยียดผิว การเลือกปฏิบัติ การละเมิดสิทธิมนุษยชน การถูกออกจากงาน และอื่นๆ NGO บางกลุ่มรวมทั้ง United Nations AI for Good Global Summit ได้สนับสนุนปัญญาประดิษฐ์ (AI) เพื่อพัฒนาสิ่งประดิษฐ์ที่ดีต่อมนุษยชาติ ส่วนการออกกฎหมายเกี่ยวกับปัญญาประดิษฐ์ (AI) ยังอยู่ในขั้นตอนการเริ่มต้น แต่คาดว่าจะมีประเทศต่างๆ จะออกกฎหมายและบังคับใช้ต่อไป

2.4 ตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับคุณภาพสังคม

จากการศึกษาวรรณกรรม ตัวแปรต่างๆที่มีความเกี่ยวข้องกับคุณภาพสังคมของสังคม ชนบท ท้องถิ่น มีรายละเอียดดังนี้

ตัวแปรด้านความมั่นคงทางสังคมและเศรษฐกิจ มีทั้งหมด 8 ตัวแปร ได้แก่

- 1) ทรัพยากรทางการเงิน ปัจจัยที่มีผล เช่น โครงสร้างประชากร ปัจจัยการผลิตและนโยบายของรัฐ
- 2) ที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อม ปัจจัยที่มีผล เช่น แผนยุทธศาสตร์ชาติ นโยบายรัฐ ระบบนิเวศ การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ การตั้งถิ่นฐานและความมั่นคงของมนุษย์ในด้านการรับมือกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ มีตัวแปรที่เป็นความเสี่ยง ประกอบด้วย

¹³² Wikipedia, Facebook–Cambridge Analytica data scandal, สืบค้นจาก https://en.wikipedia.org/wiki/Facebook%E2%80%93Cambridge_Analytica_data_scandal

¹³³ 5 ปัจจัยสำคัญของแผนการ American AI Initiative คือ สนับสนุนการวิจัยระยะยาว ให้นักวิจัยในสหรัฐสามารถเข้าถึงข้อมูลจากหน่วยงานรัฐบาลมากขึ้น, ปรับปรุงผลลัพธ์การทำงานของ AI, เตรียมกำลังคนให้พร้อม มีทักษะ AI เพื่องานในอนาคต รวมทั้งสนับสนุนการศึกษา STEM (วิทยาศาสตร์, เทคโนโลยี, วิศวกรรมและคณิตศาสตร์) ในภาคการศึกษา, สถาบันด้านเทคโนโลยีควรกำหนดโคเคอร์สสำหรับการพัฒนา AI ใช้ในอุตสาหกรรมต่างๆ รวมทั้งมาตรฐานความปลอดภัย

การเกิดอุทกภัย ภัยแล้ง จนไม่สามารถทำการเพาะปลูกได้ การกัดเซาะชายฝั่ง การระบาดของโรค

- 3) สาธารณสุขและการดูแลสุขภาพ ตัวแปรที่มีผล เช่น ประชากร แผนยุทธศาสตร์ชาตินโยบายรัฐ เทคโนโลยี การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ
- 4) การทำงาน ตัวแปรที่มีผล เช่น แผนยุทธศาสตร์ชาตินโยบายรัฐ ระบบเศรษฐกิจโลก เทคโนโลยี (การเกษตร ประมง)
- 5) การศึกษา ตัวแปรที่มีผล เช่น ประชากร นโยบายรัฐ เทคโนโลยี ระบบเศรษฐกิจโลก
- 6) ปัจจัยการผลิต ตัวแปรที่มีผล เช่น ระบบนิเวศ ประชากร นโยบายรัฐ การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ระบบเศรษฐกิจโลก เทคโนโลยี
- 7) ความมั่นคงทางอาหาร ตัวแปรที่มีผล เช่น ระบบนิเวศ ประชากร นโยบายรัฐ การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ระบบเศรษฐกิจโลก เทคโนโลยี
- 8) คุณภาพชีวิต ตัวแปรที่มีผล เช่น ระบบนิเวศ นโยบายรัฐ การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ระบบเศรษฐกิจโลก เทคโนโลยี โรคระบาด

ตัวแปรด้านความสมานฉันท์ทางสังคม มีทั้งหมด 3 ตัวแปร ได้แก่

- 1) ความไว้วางใจ ตัวแปรที่มีผล เช่น ประชากร แผนยุทธศาสตร์ชาตินโยบายรัฐ ระบบเศรษฐกิจจากภายนอก เทคโนโลยี Digital Communication
- 2) บรรทัดฐานพลเมืองและค่านิยมอื่น ๆ ตัวแปรที่มีผล เช่น ประชากร แผนยุทธศาสตร์ชาตินโยบายรัฐ
- 3) เครือข่ายทางสังคม ตัวแปรที่มีผล เช่น ประชากร นโยบายรัฐ เทคโนโลยี ระบบเศรษฐกิจโลก

ตัวแปรด้านการรวมตัวกันทางสังคมมีทั้งหมด 3 ตัวแปร ได้แก่

- 1) สิทธิพลเมือง ตัวแปรที่มีผล เช่น ประชากร เทคโนโลยี แผนยุทธศาสตร์ชาตินโยบายรัฐ ระบบเศรษฐกิจ โรคระบาด
- 2) การรวมตัวกันทางสังคม ตัวแปรที่มีผล เช่น ประชากร เทคโนโลยี นโยบายรัฐ โรคระบาด
- 3) เครือข่ายสังคม ตัวแปรที่มีผล เช่น ประชากร เทคโนโลยี ระบบเศรษฐกิจจากภายนอก โรคระบาด

ตัวแปรด้านการสร้างพลังทางสังคมมีทั้งหมด 6 ตัวแปร ประกอบด้วย

- 1) พื้นที่สาธารณะ ตัวแปรที่มีผล เช่น ประชากร เทคโนโลยี โรคระบาด แผนยุทธศาสตร์ชาตินโยบายรัฐ ระบบเศรษฐกิจจากภายนอก
- 2) ฐานความรู้ ตัวแปรที่มีผล เช่น ประชากร เทคโนโลยี นโยบายรัฐ ระบบเศรษฐกิจจากภายนอก
- 3) การเปิดกว้างและการสนับสนุนจากสถาบันในสังคม ตัวแปรที่มีผล เช่น ประชากร เทคโนโลยี นโยบายรัฐ ระบบเศรษฐกิจจากภายนอก โรคระบาด
- 4) ความสัมพันธ์ส่วนบุคคล ตัวแปรที่มีผล เช่น ประชากร นโยบายรัฐ ระบบเศรษฐกิจจากภายนอก โรคระบาด
- 5) สิทธิชุมชน ตัวแปรที่มีผล เช่น ประชากร นโยบายรัฐ ระบบนิเวศ การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ โรคระบาด

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

6) การพัฒนาศักยภาพ ตัวแปรที่มีผล เช่น นโยบายรัฐ เทคโนโลยี ระบบเศรษฐกิจ

2.4.1 ตัวแปรที่เกี่ยวกับคุณภาพสังคม (Social Quality)

คุณภาพสังคมมี 4 มิติ¹³⁴ ประกอบด้วย ความมั่นคงทางเศรษฐกิจสังคม (Socio-Economic Security) ความสมานฉันท์ทางสังคม (Social Cohesion) การรวมตัวกันทางสังคม (Social Inclusion) และการสร้างพลังทางสังคม (Social Empowerment)

2.4.1.1 ตัวชี้วัดคุณภาพสังคม ความมั่นคงทางเศรษฐกิจสังคม

รายละเอียดของตัวแปรความมั่นคงทางเศรษฐกิจสังคมและปัจจัยที่มีผลต่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจสังคมได้มาจากการทบทวนวรรณกรรม โดยตัวชี้วัดความมั่นคงทางเศรษฐกิจสังคมประกอบด้วย ทรัพยากรทางการเงิน ที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อม สาธารณสุขและการดูแลสุขภาพ การทำงาน การศึกษา ปัจจัยการผลิต ความมั่นคงทางอาหาร และคุณภาพชีวิต รายละเอียดได้สรุปไว้ในตารางต่อไป

---

¹³⁴ ถวิลวดี บุรีกุล. (2553). *คุณภาพสังคมในประเทศไทย: การศึกษาเชิงประจักษ์*. คุณภาพสังคมเพื่อคุณภาพประเทศไทย. น.97-98.

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

ตาราง 2 - 3 ตัวชี้วัดด้านความมั่นคงทางสังคมและเศรษฐกิจ

No.	ตัวแปรหลัก	ตัวแปรย่อย	ตัวชี้วัด	ที่มา	ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงตัวแปรหลัก	อ้างอิง
1.	ทรัพยากรทางการเงิน	แหล่งรายได้	<ul style="list-style-type: none"> - รายได้จากหัตถกรรม - รายได้จากเกษตรกรรม การเพาะปลูก ปศุสัตว์ ประมง 	Social Quality From Theory to Indicators Laurent J.G. van der Maesen and Alan Walker	ประชากร การศึกษา การจ้างงาน อาชีพ การเข้าถึงกองทุน ปัจจัยการผลิต นโยบายรัฐ ความไว้วางใจ	TDRI สำนักงานคณะกรรมการสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักงานสถิติแห่งชาติ UNFPA (2014) Population Dynamics and Policies Bjørnskov (2012)
		ความเพียงพอของรายได้	<ul style="list-style-type: none"> - สัดส่วนรายได้ที่ใช้ในการดำรงชีวิต ทั้งด้านสุขภาพ เครื่องนุ่งห่ม อาหาร และที่อยู่อาศัย - สัดส่วนประชากรที่ได้รับค่าจ้างต่ำกว่าค่าแรงขั้นต่ำ (300 บาทต่อวัน) - รายได้เฉลี่ยของคนในครัวเรือนต่อปี - สมาชิกครัวเรือนที่พึ่งพิง 			
		ความมั่นคงของรายได้	<ul style="list-style-type: none"> - อัตราการออมเฉลี่ยต่อครัวเรือน - เหตุการณ์ที่อาจส่งผลให้เกิดความเสี่ยงต่อความยากจน - อายุของหัวหน้าครัวเรือน - ระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน 			
		การเป็นหนี้	<ul style="list-style-type: none"> - สัดส่วนหนี้ครัวเรือน - สัดส่วนหนี้นอกระบบ - อัตราหนี้สินโดยเฉลี่ยต่อครัวเรือน 			
		การได้รับความช่วยเหลือจากรัฐ	<ul style="list-style-type: none"> - สัดส่วนของประชากรที่อยู่ในครัวเรือนที่ต้องพึ่งพาเงินสนับสนุนจากรัฐบาลที่ช่วยให้มีรายได้เพียงพอ 			

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

No.	ตัวแปรหลัก	ตัวแปรย่อย	ตัวชี้วัด	ที่มา	ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงตัวแปรหลัก	อ้างอิง
			เส้นความยากจน			
		สถาบันการเงิน	- จำนวนสถาบันการเงินในท้องถิ่น		นโยบายรัฐ	
2.	ที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อม	<p>ความมั่นคงด้านที่อยู่อาศัย</p> <p>สภาพที่อยู่อาศัย</p>	<p>- สัดส่วนของประชากรที่มีที่อยู่อาศัยเป็นของตนเอง</p> <p>- สัดส่วนผู้ไร้ที่อยู่อาศัย</p> <p>- สัดส่วนที่อยู่อาศัยของครัวเรือนที่ใช้วัสดุไม่ถาวร</p> <p>- สัดส่วนครัวเรือนที่มีความมั่นคงในที่อยู่อาศัย และบ้านมีสภาพคงทนถาวร</p> <p>- สัดส่วนของประชากรที่อยู่ในสภาพแวดล้อมที่มีค่ามลพิษสูงกว่ามาตรฐาน (มลพิษทางน้ำ อากาศ)</p>	Social Quality From Theory to Indicators Laurent J.G. van der Maesen and Alan Walker และสุรสิทธิ์ วชิรขจร (คุณภาพสังคม: จากยุโรปสู่ประเทศไทย)	<p>- ระบบนิเวศ</p> <p>แผนยุทธศาสตร์ชาตินโยบายรัฐ</p> <p>การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ</p> <p>- รายได้ครัวเรือน</p>	<p>สำนักงานสถิติแห่งชาติ</p> <p>อนุพนธ์ พนาพรศิริกุล. ‘ผังเมือง’ เรื่องชวนคิด</p> <p>กรมโยธาธิการและผังเมือง. บทที่ 3 การดำเนินการเบื้องต้น</p> <p>Norman Myers (2006). Stern Review Report on the Economics of Climate Change. Cite in Oil Brown (2008).</p> <p>Migration and Climate Change. International Organization for Migration. Geneva.</p> <p>กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ. บทที่ 3 ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศต่อความมั่นคงแห่งชาติ</p>
3.	สาธารณสุข และการดูแลสุขภาพ	ภาวะสุขภาพของประชาชน	<p>- อัตราการเสียชีวิตของทารกแรกเกิด</p> <p>- สัดส่วนของผู้ป่วยหรือผู้ที่มีภาวะด้านสุขภาพ โรคเรื้อรัง ผู้ป่วยติดเตียง ผู้พิการที่ไม่สามารถช่วยเหลือ</p>	Social Quality From Theory to Indicators Laurent J.G. van der Maesen and Alan Walker	<p>ประชากร</p> <p>แผนยุทธศาสตร์ชาตินโยบายรัฐ</p> <p>เทคโนโลยี</p>	<p>กระทรวงสาธารณสุข</p> <p>- UNFPA (2017). World Population trends</p> <p>- สำนักงานเลขาธิการสภา</p>

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

No.	ตัวแปรหลัก	ตัวแปรย่อย	ตัวชี้วัด	ที่มา	ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงตัวแปรหลัก	อ้างอิง
			ตัวเองได้ - อัตราผู้สูงอายุที่อยู่บ้านตามลำพังและขาดการดูแล สุขภาพจากคนในครอบครัว - ผู้สูงอายุ ได้รับการดูแลจากครอบครัว ชุมชน ภาครัฐ หรือภาคเอกชน (จปฐ.) - ผู้ป่วยโรคเรื้อรังที่ได้รับการดูแลจากครอบครัว ชุมชน ภาครัฐ หรือภาคเอกชน	และสุรสิทธิ์ วชิรขจร (คุณภาพสังคม: จากยุโรปสู่ ประเทศไทย)	การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ	ผู้แทนราษฎร. นโยบายด้าน สาธารณสุขกับคุณภาพชีวิตของคน ไทย - WHO (2018). Digital Technologies: Shaping the Future of primary healthy care - US Global Change Research Program (2016) The Impacts of Climate Change on Human Health in the United State
		ความมั่นคง ทางการดูแล สุขภาพ	- สัดส่วนค่าใช้จ่ายด้านการรักษาพยาบาลเทียบกับ รายได้ต่อหัว			
		การกระจาย ทรัพยากรทาง สาธารณสุข	- สัดส่วนแพทย์และบุคลากรทางสาธารณสุข ต่อ ประชากร 1,000 คน - สัดส่วนประชากรที่ได้รับการดูแลสุขภาพโดยไม่เสีย ค่าใช้จ่าย - สัดส่วนผู้ที่ไม่สามารถไปโรงพยาบาลเนื่องจาก ปัญหาค่าใช้จ่าย - สัดส่วนของเตียงในโรงพยาบาลต่อจำนวนผู้ป่วย			
		ค่าใช้จ่ายเพื่อ สุขภาพ	- ร้อยละของค่าใช้จ่ายเพื่อสุขภาพ		การประกอบอาชีพ	
		บริการด้าน สุขภาพ	- ระยะเวลาเฉลี่ยจากที่พักถึงสถานพยาบาล			

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

No.	ตัวแปรหลัก	ตัวแปรย่อย	ตัวชี้วัด	ที่มา	ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงตัวแปรหลัก	อ้างอิง
4.	การทำงาน	การเข้าถึงการจ้างงาน	<ul style="list-style-type: none"> - สัดส่วนผู้ว่างงานระยะยาว (12 เดือนขึ้นไป) - สัดส่วนการมีงานทำทั้งในและนอกฤดูกาล - อัตราแรงงานในภาคเกษตรและการประมง - อัตราคนรุ่นใหม่ที่อยู่ในภาคเกษตรและการประมง - อัตราแรงงานที่ทำงานในภาคบริการ ภาคราชการ ภาคเอกชน 	Social Quality From Theory to Indicators Laurent J.G. van der Maesen and Alan Walker และสุรสิทธิ์ วชิรขจร (คุณภาพสังคม: จากยุโรปสู่ประเทศไทย)	แผนยุทธศาสตร์ชาตินโยบายรัฐระบบเศรษฐกิจโลกเทคโนโลยี (การเกษตร ประมง)	สำนักงานคณะกรรมการสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักงานสถิติแห่งชาติ - OECD (2018). Enhancing Rural Innovation. 11 th OECD Rural Development Conference Unemployment - Perspectives and Solutions
		ความมั่นคงในการทำงาน	<ul style="list-style-type: none"> - สัดส่วนของจำนวนคนตกงาน หรือทำงานไม่เป็นเวลา 			
		ความมั่นคงทางรายได้	<ul style="list-style-type: none"> - การเข้าถึงระบบประกันสุขภาพ - การเข้าถึงบริการคุ้มครองและสวัสดิการแรงงาน - สัดส่วนประชากรที่ไม่ต้องทำล่วงเวลา - สัดส่วนของแรงงาน ที่มีรายได้มากกว่า 10,000 บาทต่อเดือนติดต่อกัน 12 เดือน 			
	สภาพการทำงาน	<ul style="list-style-type: none"> - จำนวนคนงานที่ทำงานน้อยลงด้วยเหตุผล เช่น การดูแลบุตร การดูแลญาติพี่น้องที่เจ็บป่วย การดูแลตนเองเมื่อเจ็บป่วย 				
5.	การศึกษา	โอกาสในการเข้าถึงการศึกษา	<ul style="list-style-type: none"> - สัดส่วนของเด็กที่เข้าเรียนในโรงเรียนและที่ไม่ได้เข้าเรียนในโรงเรียน - สัดส่วนโดยเฉลี่ยของนักเรียนที่ได้รับการศึกษาสูงสุด (ระดับมัธยมต้น มัธยมปลาย และปริญญาตรี) - สัดส่วนของนักเรียนที่สำเร็จการศึกษาขั้นพื้นฐาน 12 ปีตามรัฐธรรมนูญ (มัธยมศึกษาปีที่ 3) 	รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2560 มาตรา 54 ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี	ประชากรนโยบายรัฐเทคโนโลยีระบบเศรษฐกิจโลก	กระทรวงศึกษาธิการ สถาบันการศึกษา สาขาวิชา - ดร.ชิตวร ลีละผลิน (2562) นโยบายของรัฐกับสถานการณ์วิกฤตการศึกษาไทย

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

No.	ตัวแปรหลัก	ตัวแปรย่อย	ตัวชี้วัด	ที่มา	ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงตัวแปรหลัก	อ้างอิง
			<ul style="list-style-type: none"> - จำนวนสมาชิกในครัวเรือนที่จบการศึกษาภาคบังคับ 9 ปี ที่ไม่ได้ศึกษาต่อ และยังไม่มียานทำ 			<ul style="list-style-type: none"> - Raja, R. & Nagasubramani, P. (2018). Impact of modern technology in education. Journal of Applied and Advanced Research. 3. 33. 10.21839/jaar.2018.v3iS1.165.
		คุณภาพการศึกษา	<ul style="list-style-type: none"> - อัตราการอ่านออกเขียนได้ - อัตราครูต่อนักเรียนในโรงเรียน - ผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิต 			
6.	ปัจจัยการผลิต	<p>การเป็นเจ้าของที่ดิน</p> <p>การใช้ที่ดิน</p> <p>การถือครองที่ดิน</p> <p>การเข้าถึงแหล่งน้ำ</p>	<ul style="list-style-type: none"> - สัดส่วนประชากรที่ถือครองที่ดิน (เป็นเจ้าของที่ดิน) - สัดส่วนประชากรที่ไม่ได้เป็นเจ้าของที่ดิน (เช่าที่ดิน) - สัดส่วนของประชากรที่บุกรุกที่ดิน - สัดส่วนประชากรที่ใช้ที่ดินเพื่อการเกษตร การทำประมง การเลี้ยงสัตว์ - สัดส่วนพื้นที่การผลิตทางการเกษตรที่ลดลง (ในรอบ 20 ปี) - ร้อยละของประเภทการถือครองที่ดิน - ครัวเรือนไร้ที่ทำกิน - สัดส่วนประชากรที่สามารถมีแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร 		<p>ระบบนิเวศประชากร</p> <p>นโยบายรัฐ</p> <p>การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ</p> <p>ระบบเศรษฐกิจโลก</p> <p>เทคโนโลยี</p>	<p>กรมที่ดิน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์</p> <ul style="list-style-type: none"> - ธนาคารแห่งประเทศไทย (2019) ผลของความแปรปรวนจากสภาพอากาศต่อภาคเกษตรไทย ภายในรายงานนโยบายการเงิน เดือนมิถุนายน 2562 - กรุงเทพธุรกิจ (2558) นักวิชาการชี้สังคมชนบทเปลี่ยน เลื่อนชั้นเป็นผู้ประกอบการ - Khuoloud Al Omain (2020) Are we witnessing the awakening of a new world order? Forbes. Middle East - Darrell M. West (2016). How Technology is changing manufacturing

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

No.	ตัวแปรหลัก	ตัวแปรย่อย	ตัวชี้วัด	ที่มา	ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงตัวแปรหลัก	อ้างอิง
		เครื่องมือการผลิต	- สัดส่วนเครื่องมือการผลิต (เช่น เครื่องมือเครื่องใช้ การประมง)	ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี	นโยบายรัฐเทคโนโลยีประชากร	
		วัตถุดิบ	- เมล็ดพันธุ์พืช ปุ๋ย วัสดุกำจัดวัชพืช	ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี		
7.	ความมั่นคงทางอาหาร	อธิปไตยทางอาหาร	- สัดส่วนครัวเรือนที่ผลิตอาหารเพื่อยังชีพ ในครอบครัว - สัดส่วนครัวเรือนที่มีสิทธิเลือกในการบริโภคอาหารสะอาด ปลอดภัย ได้มาตรฐาน		ระบบนิเวศประชากรนโยบายรัฐ การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ระบบเศรษฐกิจโลกเทคโนโลยี	ข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) - ศยามล เจริญรัตน์ (2557) ความมั่นคงทางอาหาร ป่าชุมชน กับการผลักดันเรื่องความเป็นธรรมเพื่อชุมชนท้องถิ่น - The Economist (2019) Global Food Security Index 2019 Strengthening food systems and the environment through innovation and investment - FAO. (2007) Food Security Concept Note. from First FAO Technical Consultation on Bioenergy and Food Security
		ความเพียงพอ	- สัดส่วนประชากรที่ไม่มีความเสี่ยงในการเข้าถึงอาหาร เช่น มีความสามารถในการซื้อ - สัดส่วนประชากรที่มีความเสี่ยงในการเข้าถึงอาหาร เช่น ไม่มีความสามารถในการผลิตหรือซื้ออาหาร หรือได้รับผลกระทบด้านการทำเกษตรจากปัญหาภัยแล้ง น้ำท่วม โรคระบาด			
		ปริมาณการผลิต	- สัดส่วนการผลิตต่อการบริโภคและจำหน่าย			
		แหล่งอาหารทางธรรมชาติ	- สภาพความสมบูรณ์ของแหล่งอาหาร			

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

No.	ตัวแปรหลัก	ตัวแปรย่อย	ตัวชี้วัด	ที่มา	ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงตัวแปรหลัก	อ้างอิง
		ความปลอดภัย	<ul style="list-style-type: none"> - สัดส่วนครัวเรือนที่มีน้ำสะอาดสำหรับดื่มและบริโภคเพียงพอตลอดปี อย่างน้อยคนละ 5 ลิตรต่อวัน - สัดส่วนครัวเรือนกินอาหารถูกสุขลักษณะ ปลอดภัย ไม่มีการปนเปื้อนสารเคมี 			16-18 April 2007 - Santikorn Pakdeeseetakul (2016) Climate Change and Food Security in Thailand: Impacts and Policy Recommendations
8.	คุณภาพชีวิต	ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน	<ul style="list-style-type: none"> - สัดส่วนครัวเรือนที่มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน - สัดส่วนการเกิดอุบัติเหตุในชุมชน - สัดส่วนการเกิดอาชญากรรม การใช้ยาเสพติด - สัดส่วนครัวเรือนที่มีการป้องกันอุบัติภัยและภัยธรรมชาติอย่างถูกวิธี - จำนวนคดีอาชญากรรมในชนบท 		ระบบนิเวศ นโยบายรัฐ การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ระบบเศรษฐกิจโลก เทคโนโลยี โรคระบาด การเงิน สถาบันมีส่วนร่วมในการตรวจรักษา	ข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กรมประชาสัมพันธ์ - Sarwant Singh (2014). The 10 Social and Tech Trends that Could Shape the Next Decade
		คุณภาพสิ่งแวดล้อม	<ul style="list-style-type: none"> - ครัวเรือนไม่ถูกรบกวนจากมลพิษ ทั้ง มลพิษทางน้ำ อากาศ กลิ่น และเสียง - ระดับความพึงพอใจด้านความเป็นอยู่และสิ่งแวดล้อม 		ผู้นำมีส่วนร่วม ความสามัคคีในสังคม ความมั่นคงในการทำงาน	Lixia Liu (2020)
		ความอบอุ่นในครอบครัว	<ul style="list-style-type: none"> - สัดส่วนเด็กที่อาศัยอยู่กับพ่อแม่ - สัดส่วนเด็กที่อาศัยอยู่กับปู่ย่า ตา ยาย 			
		ความสมดุลระหว่างการทำงานกับการใช้	<ul style="list-style-type: none"> - สัดส่วนสมาชิกในครอบครัวที่มีการออกกำลังกาย สัปดาห์ละ 3-5 วัน 			

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

No.	ตัวแปรหลัก	ตัวแปรย่อย	ตัวชี้วัด	ที่มา	ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงตัวแปรหลัก	อ้างอิง
		ชีวิต	- สัดส่วนประชากรที่สุขภาพดี ไม่มีโรคประจำตัว			

2.4.1.2 ตัวชี้วัดความสมานฉันท์ทางสังคม

รายละเอียดของตัวแปรความสมานฉันท์ทางสังคมและปัจจัยที่มีผลต่อความสมานฉันท์ทางสังคมได้มาจากการทบทวนวรรณกรรม โดยตัวชี้วัดความสมานฉันท์ทางสังคมประกอบด้วย ความไว้วางใจ บรรทัดฐานพลเมืองและค่านิยม และเครือข่ายทางสังคม ได้ทำการสรุปรายละเอียดไว้ในตารางต่อไป

ตาราง 2 - 4 ตัวชี้วัดด้านความสมานฉันท์ทางสังคม

No.	ตัวแปรหลัก	ตัวแปรย่อย	ตัวชี้วัด	ที่มา	ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงตัวแปรหลัก	อ้างอิง
1	ความไว้วางใจ	<p>ความไว้วางใจในภาพรวม</p> <p>ความไว้วางใจเชิงสถาบัน</p> <p>ความไว้วางใจเฉพาะด้าน</p>	<p>- ระดับความไว้วางใจต่อกันและกัน</p> <p>- ระดับความไว้วางใจทางสังคม</p> <p>- ระดับความไว้วางใจในสถาบันต่าง ๆ เช่น ระบบกฎหมาย สื่อมวลชน ระบบเศรษฐกิจ กระบวนการยุติธรรม ข้าราชการ ภาคธุรกิจเอกชน</p> <p>- ระดับความไว้วางใจในรัฐบาล</p> <p>- ระดับความไว้วางใจในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น</p> <p>- ระดับความไว้วางใจในการเมืองท้องถิ่น</p> <p>- ระดับความไว้วางใจในสถาบันครอบครัว</p>	<p>สถาบันพระปกเกล้า</p> <p>Social Quality From Theory to Indicators Laurent J.G. van der Maesen and Alan Walker</p> <p>และสุรสิทธิ์ วชิรขจร (คุณภาพสังคม: จากยุโรปสู่ประเทศไทย)</p>	<p>- ประชากร</p> <p>แผนยุทธศาสตร์ชาตินโยบายรัฐ</p> <p>ระบบเศรษฐกิจโลก</p> <p>เทคโนโลยี</p> <p>Digital communications (ICT)</p>	<p>สถาบันพระปกเกล้า</p> <p>- Jordan K., Sterling j., Pennebaker J. and Boyd R. (2018). Examining long-term trends in politics and culture through language of political leaders and cultural institutions.</p> <p>Effi ng, R., J. van Hillegersberg, et al. 2011. “Social Media and Political Participation: Are Facebook, Twitter and YouTube Democratising Our Political Systems?” <i>Lecture Notes in</i></p>

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

No.	ตัวแปรหลัก	ตัวแปรย่อย	ตัวชี้วัด	ที่มา	ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงตัวแปรหลัก	อ้างอิง
						Computer Science 6847: 25–35.
2	บรรทัดฐานพลเมืองและค่านิยมอื่น ๆ	การเสียสละเพื่อส่วนรวม	<ul style="list-style-type: none"> - สัดส่วนประชากรที่เข้าไปมีส่วนร่วมในการช่วยเหลือสังคมและผู้อื่น - สัดส่วนครัวเรือนที่มีส่วนร่วมในการแบ่งปันทรัพยากร อาหาร แรงงาน เช่น การลงแขกเกี่ยวข้าว - สัดส่วนประชากรที่เข้าไปมีส่วนร่วมและสมัครใจที่จะทำกิจกรรมอาสาสมัคร เช่น การช่วยดูแลผู้ป่วย การทำความสะอาด การดับไฟป่า 	สถาบันพระปกเกล้า ค่านิยมทางการเมือง individualism and collectivism KPI value survey – raw data Social Quality From Theory to Indicators Laurent J.G. van der Maesen and Alan Walker KPI การศึกษาความเป็น พลเมือง และสุรสิทธิ์ วชิรขจร (คุณภาพสังคม: จากยุโรป สู่ประเทศไทย)	ประชากร แผนยุทธศาสตร์ชาติ นโยบายรัฐ	สถาบันพระปกเกล้า
		จิตสำนึกในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของท้องถิ่น	<ul style="list-style-type: none"> - สัดส่วนของประชากรที่มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของชุมชน 			
3	เครือข่ายทางสังคม	การเป็นสมาชิกกลุ่ม	<ul style="list-style-type: none"> - สัดส่วนประชากรที่เป็นสมาชิกในการดำเนินกิจกรรมทางการเมือง องค์กรการกุศล กลุ่มประชาสังคม กลุ่มการเมือง และอื่น ๆ 	สถาบันพระปกเกล้า Social Quality From	ประชากร นโยบายรัฐ เทคโนโลยี (ICT)	สถาบันพระปกเกล้า

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

No.	ตัวแปรหลัก	ตัวแปรย่อย	ตัวชี้วัด	ที่มา	ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลง ตัวแปรหลัก	อ้างอิง
			- ระดับความพึงพอใจในการได้รับการสนับสนุน จากครอบครัว เพื่อนฝูง และเพื่อนบ้าน	Theory to Indicators Laurent J.G. van der Maesen and Alan Walker รายงานของกรมการ พัฒนาชุมชน กลุ่มต่าง ๆ และสุรสิทธิ์ วชิรขจร (คุณภาพสังคม: จากยุโรป สู่ประเทศไทย)	ระบบเศรษฐกิจจากภายนอก โรคระบาด	- ธนชาติ แสงประดับ ธรรมโชติ เครือข่ายเสริมสร้างสังคมสันติ (2555) สังคมชนบทกับการแก้ไขโครงสร้าง ความเหลื่อมล้ำ Can Information and Communications Technology Enhance Social Quality? by Claire Wallace
			ระดับความขัดแย้งในสังคมและความไม่เสมอภาค	Abbott, P. and C. Wallace. 2012a. “Social Quality: A Way to Measure the Quality of Society.” <i>Social Indicators Research</i> 108(1): 153–167.		

2.4.1.3. ตัวชี้วัดการรวมตัวกันทางสังคม

รายละเอียดของตัวแปรการรวมตัวกันทางสังคม และปัจจัยที่มีผลต่อตัวแปรการรวมตัวกันทางสังคม ได้มาจากการทบทวนวรรณกรรม โดยตัวชี้วัดการรวมตัวกันทางสังคมประกอบด้วย สิทธิพลเมือง การรวมตัวกันทางสังคม เครือข่ายสังคม รายละเอียดสรุปไว้ในตารางต่อไป

ตาราง 2 - 5 ตัวชี้วัดด้านการยอมรับเป็นสมาชิกของสังคม

No.	ตัวแปรหลัก	ตัวแปรย่อย	ตัวชี้วัด	ที่มา	ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงตัวแปรหลัก	อ้างอิง
1	สิทธิพลเมือง	สิทธิทางการเมือง	<ul style="list-style-type: none"> - สัดส่วนผู้มีสิทธิเลือกตั้งและ สัดส่วนผู้ลงคะแนนเลือกตั้ง - สัดส่วนของผู้หญิงที่ได้รับเลือกตั้งให้เป็นผู้แทนทางการเมืองในระดับท้องถิ่น - ระดับความพึงพอใจของการได้รับสิทธิทางการเมือง 	หนังสือ Social Quality Alan Walker and Carol Walker น.196	ประชากร เทคโนโลยี แผนยุทธศาสตร์ชาตินโยบายรัฐ การ ระบบเศรษฐกิจ โรคระบาด	สถาบันพระปกเกล้า
		สิทธิทางสังคม	<ul style="list-style-type: none"> - สัดส่วนประชากรที่ได้รับเงินช่วยเหลือจากการทำงาน - สัดส่วนผู้มีสิทธิได้รับเงินบำนาญ เบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ - สัดส่วนงบประมาณที่รัฐจัดสรรเพื่อยกระดับสิทธิทางสังคม - ระดับความพึงพอใจของการได้รับสวัสดิการสังคม 			
		สิทธิประชาชน	<ul style="list-style-type: none"> - ระดับความพึงพอใจของการ ไม่ถูกเลือกปฏิบัติด้วยเหตุแห่งเพศ อายุ ฐานะทางเศรษฐกิจ ชาติกำเนิด การศึกษา ศาสนา 			

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

No.	ตัวแปรหลัก	ตัวแปรย่อย	ตัวชี้วัด	ที่มา	ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงตัวแปรหลัก	อ้างอิง
2.	การรวมตัวกันทางสังคม	การยอมรับกลุ่มคนต่าง ๆ ที่มีความแตกต่างจากตน	<ul style="list-style-type: none"> - อัตราการร้องเรียนของผู้ที่ถูกเลือกปฏิบัติต่อผู้นำชุมชนหรือหน่วยงานภาครัฐ - ระดับความไว้วางใจต่อคนต่างด้าวผู้มีผลประโยชน์และวัฒนธรรมที่แตกต่าง - การยอมรับในอัตลักษณ์ความแตกต่างด้านความเชื่อ ความคิดทางการเมือง พฤติกรรม หรือวิถีการดำเนินชีวิตของบุคคลอื่น 	หนังสือ Social Quality Alan Walker and Carol Walker	ประชากร เทคโนโลยี นโยบายรัฐ ไรกระบาด	สถาบันพระปกเกล้า
		การเลือกปฏิบัติ	<ul style="list-style-type: none"> - ทัศนคติต่อกลุ่มเพศที่สาม คนที่เคยมีประวัติอาชญากรรม กลุ่มชาติพันธุ์ คนกลุ่มน้อย คนที่เป็นโรคติดต่อ 			
3.	เครือข่ายสังคม	ความสัมพันธ์กับเพื่อนบ้านและครอบครัว	<ul style="list-style-type: none"> - สัดส่วนความถี่ของการติดต่อกับเพื่อนบ้าน - การได้รับความช่วยเหลือจากครอบครัวและญาติทั้งที่อาศัยอยู่ด้วยกันและไม่ได้อาศัยอยู่ด้วยกัน 	หนังสือ Social Quality From Theory to Indicators Alan Walker and Carol Walker น.197	ประชากร เทคโนโลยี (ICT) ระบบเศรษฐกิจ ไรกระบาด	สถาบันพระปกเกล้า - Aaron Frank (2020) The world’s Biggest Social Virtual Reality Gathering is Happening Right now. - ธนชาติ แสงประดับ ธรรมโชติ เครือข่ายเสริมสร้างสังคมสันติ (2555) สังคมชนบทกับการแก้ไขโครงสร้างความเหลื่อมล้ำ Claire Denise Wallace University of Aberdeen Can Information and Communications

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

No.	ตัวแปรหลัก	ตัวแปรย่อย	ตัวชี้วัด	ที่มา	ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงตัวแปรหลัก	อ้างอิง
						Technology Enhance Social Quality?

2.4.1.4. ตัวชี้วัดการสร้างพลังทางสังคม

รายละเอียดของตัวแปรการสร้างพลังทางสังคม และปัจจัยที่มีผลต่อการสร้างพลังทางสังคม ได้มาจากการทบทวนวรรณกรรม โดยตัวชี้วัดการสร้างพลังทางสังคม ประกอบด้วย พื้นที่สาธารณะ ฐานความรู้ การเปิดกว้างและการสนับสนุนจากสถาบันในสังคม ความสัมพันธ์ส่วนบุคคล สิทธิชุมชน และการพัฒนาศักยภาพ รายละเอียดสรุปไว้ในตารางต่อไป

ตาราง 2 - 6 ตัวชี้วัดด้านการสร้างพลังทางสังคม

No.	ตัวแปรหลัก	ตัวแปรย่อย	ตัวชี้วัด	ที่มา	ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงตัวแปรหลัก	อ้างอิง
1	พื้นที่สาธารณะ	การสนับสนุนให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชน	<ul style="list-style-type: none"> - สัดส่วนของงบประมาณที่รัฐจัดสรรให้ท้องถิ่นในการดำเนินกิจกรรมการมีส่วนร่วมของประชาชน เช่น การเป็นอาสาสมัคร - สัดส่วนงบประมาณที่รัฐนำมาใช้พัฒนาพื้นที่สาธารณะในชุมชน 	Social Quality From Theory to Indicators Laurent J.G. van der Maesen and Alan Walker และสุรสิทธิ์ วชิรขจร (คุณภาพสังคม: จากยุโรปสู่ประเทศไทย)	ประชากร เทคโนโลยี ICT โรคระบาด แผนยุทธศาสตร์ชาตินโยบายรัฐ ระบบเศรษฐกิจจากภายนอก ความไว้วางใจ (Trust)	สถาบันพระปกเกล้า Asian Barometer - Vanat putnark (2019). Open Space of Democracy : ทำไมพื้นที่สาธารณะถึงสำคัญกับประชาธิปไตย - อ.อนุพงษ์ พนาพรศิริกุล ‘ผังเมือง’ เรื่องชวนคิด Zhang, W., T.J. Johnson, et al. 2009. “Th e Revolution Will Be Networked. Th e Influence of Social Networking Sites on Political
		การส่งเสริมวัฒนธรรมชุมชน	<ul style="list-style-type: none"> - สัดส่วนงบประมาณทั้งส่วนกลางและท้องถิ่นที่จัดสรรให้กับกิจกรรมทางวัฒนธรรม - อัตราการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมต่อปี 			

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

No.	ตัวแปรหลัก	ตัวแปรย่อย	ตัวชี้วัด	ที่มา	ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงตัวแปรหลัก	อ้างอิง
						Attitudes and Behaviour.” <i>Social Science Computer Review</i> 28(1): 75-92. Zimmerman,
2	ฐานความรู้	ความพร้อมของข้อมูลข่าวสาร ภูมิปัญญาท้องถิ่น	- การเข้าถึงอินเทอร์เน็ต สื่อออนไลน์ และสื่ออื่น ๆ - จำนวนแหล่งเรียนรู้ชุมชน	สถาบันพระปกเกล้า	ประชากร เทคโนโลยี นโยบายรัฐ ระบบเศรษฐกิจจาก ภายนอก	สถาบันพระปกเกล้า - John Tie (2019) Top Technological Trends for 2019 and beyond - ประเวศ วะสี (2563) ประเวศ วะสี: ถ้าปรึกษาปราชญ์ชาวบ้านจะแก้จนได้อย่างเด็ดขาดถาวร
3	การเปิดกว้างและการสนับสนุนจากสถาบันในสังคม	การเปิดกว้างการสนับสนุนจากสถาบันทางการเมือง การเปิดกว้างการสนับสนุนจากสถาบันทางเศรษฐกิจ	- สัดส่วนของประชากรที่เข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการปรึกษาหารือและช่องทางแสดงออกตามระบอบประชาธิปไตย - สัดส่วนของประชากรที่มีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายด้านเศรษฐกิจ	Social Quality From Theory to Indicators Laurent J.G. van der Maesen and Alan Walker และสุรสิทธิ์ วชิรขจร (คุณภาพสังคม: จากยุโรปสู่ประเทศไทย)	ประชากร เทคโนโลยี นโยบายรัฐ ระบบเศรษฐกิจจาก ภายนอก โรคระบาด	สถาบันพระปกเกล้า
4	ความสัมพันธ์ส่วนบุคคล	การจัดสรรบริการสาธารณะ การส่งเสริมปฏิสัมพันธ์ทางสังคม	- สัดส่วนของงบประมาณท้องถิ่นเพื่อดูแลผู้ด้อยโอกาส เด็ก ผู้สูงอายุ ผู้พิการ - อัตราการขยายความครอบคลุมด้านที่อยู่อาศัย สถานที่ประชุมกลุ่ม และพื้นที่สาธารณะ เพื่อส่งเสริม	หนังสือ Social Quality From Theory to Indicators Perter Hermann หน้า 218	ประชากร นโยบายรัฐ ระบบเศรษฐกิจจาก ภายนอก โรคระบาด	สถาบันพระปกเกล้า

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

No.	ตัวแปรหลัก	ตัวแปรย่อย	ตัวชี้วัด	ที่มา	ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงตัวแปรหลัก	อ้างอิง
			การสร้างพลังทางสังคม			
5	สิทธิชุมชน	การบริหารจัดการพื้นที่ของตนเอง	กลุ่มองค์กร จำนวนโครงการที่ชุมชนดำเนินการจัดการแก้ไขด้วยตนเอง		ประชากร ระบบนิเวศ นโยบายรัฐ การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ โรคระบาด	- World Health Organization (2550), Type of Decentralization
6	การพัฒนาศักยภาพ	การให้ความรู้ การฝึกอาชีพ	- โครงการพัฒนาทักษะอาชีพจากภาครัฐ - จำนวนศูนย์เรียนรู้ - การเรียนรู้ภายในและระหว่างชุมชน - การเข้าถึงบริการสวัสดิการแรงงานของรัฐ	สถาบันพระปกเกล้า	นโยบายรัฐ การเทคโนโลยี ระบบเศรษฐกิจ	สถาบันพระปกเกล้า - Peter H. Diamandis, MD (2020) 20 Technology Metatrends that will Define the Next Decade

2.4.2 ตัวตัวชีวิตบริบทของสังคมชนบท

2.4.2.1 ประชากร

รายละเอียดของตัวแปรประชากรและปัจจัยที่มีผลต่อประชากรได้มาจากการทบทวนวรรณกรรม โดยมีตัวชีวิตดังรายละเอียดในตารางต่อไป

ตาราง 2 - 7 ตัวชีวิตประชากร

No.	ตัวแปรหลัก	ตัวแปรย่อย	ตัวชีวิต	ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงตัวแปรหลัก	ที่มา
1.	ประชากร	ความหนาแน่นประชากรต่อพื้นที่	<ul style="list-style-type: none"> - อัตราการเกิด - อัตราการเสียชีวิต - จำนวนทารกแรกเกิดที่รอดชีวิตเฉลี่ยต่อสตรีที่เคยสมรสอายุ 15-49 ปี - อัตราการอพยพย้ายถิ่น - ร้อยละของประชากรที่ไม่ได้อาศัยอยู่ในจังหวัดที่เกิด 	ภาวะทางเศรษฐกิจ ค่านิยมว่าด้วยการมีบุตร	สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล สำนักงานคณะกรรมการสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักงานสถิติแห่งชาติ
		เชื้อชาติ	<ul style="list-style-type: none"> - สัดส่วนประชากรที่ไม่มีสัญชาติไทย 		
		โครงสร้างประชากร ภาวะประชากร	<ul style="list-style-type: none"> - สัดส่วนอายุ - อัตราการสมรส - อัตราการเจริญพันธุ์(TFR) - ขนาดครอบครัว - ร้อยละการตั้งครรถีในสตรีที่ไม่พร้อม 		
		ลักษณะของครัวเรือน	<ul style="list-style-type: none"> - จำนวนครัวเรือนทั้งหมด - จำนวนครัวเรือนที่อาศัยอยู่คนเดียว - จำนวนครัวเรือนที่ย่ำร้าง - จำนวนครัวเรือนที่มีแต่เด็กกับผู้สูงอายุพ่อแม่ปล่อยให้ลูกอยู่กับปู่ย่า ตายาย (สังคมพินหลอ) - จำนวนครัวเรือนที่ต้องดูแลทั้งพ่อแม่และลูก (sandwich generation) 		

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

No.	ตัวแปรหลัก	ตัวแปรย่อย	ตัวชี้วัด	ปัจจัยที่มีผลต่อ การเปลี่ยนแปลงตัวแปรหลัก	ที่มา
			- สัดส่วนผู้สูงอายุ		

2.4.2.2 ระบบนิเวศ

ตัวแปรระบบนิเวศและปัจจัยที่มีผลต่อระบบนิเวศได้มาจากการทบทวนวรรณกรรม โดยมีตัวชี้วัดดังรายละเอียดในตารางต่อไป

ตาราง 2 - 8 ตัวชี้วัดระบบนิเวศ

No.	ตัวแปรหลัก	ตัวแปรย่อย	ตัวชี้วัด	ปัจจัยที่มีผลต่อ การเปลี่ยนแปลงตัว แปรหลัก	ที่มา
1.	ระบบนิเวศ	ทรัพยากรทางชีวภาพ (Biological resources)	- สัดส่วนของความหลากหลายทางชีวภาพ	การใช้ประโยชน์ที่ดิน ประชากร	สำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจจากฐานชีวภาพ แผนที่ของกรมพัฒนาที่ดิน ข้อมูลจากกระทรวงทรัพยากร กรมทรัพยากรทาง ทะเล กรมทรัพยากรน้ำ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สำนักงานสถิติแห่งชาติ สำนักงานกระทรวงดิจิทัล กรมที่ดิน สปก. ภายใต้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์
		ทรัพยากรทางกายภาพ (Physical resources)	- สัดส่วนพื้นที่ป่า การถือครองที่ดินในภาคเกษตรกรรม - คุณภาพหรือสภาพดิน - ปริมาณน้ำฝนเฉลี่ยต่อปี - การกักเก็บน้ำฝนเฉลี่ยปี		

2.4.3. ปัจจัยภายใน

รายละเอียดปัจจัยภายในมาจากการทบทวนวรรณกรรม ตัวชี้วัดปัจจัยภายใน ประกอบด้วย นโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจของรัฐ เช่น โครงการ EEC โครงการรถไฟความเร็วสูง แผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี รัฐธรรมนูญพุทธศักราช 2560 รายละเอียดสรุปไว้ในตารางต่อไปนี้

ตาราง 2 - 9 ตัวชี้วัดปัจจัยภายใน

No.	ตัวแปรหลัก	ตัวแปรย่อย	ตัวชี้วัด	ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงตัวแปรหลัก	อ้างอิง
1.	นโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจของรัฐ	โครงการ EEC	- สัดส่วนครัวเรือนที่สูญเสียที่ดินทำกินของจากนโยบาย EEC		สำนักงานคณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก
		โครงการรถไฟความเร็วสูง	- สัดส่วนครัวเรือนที่สูญเสียที่ดินทำกินของจากโครงการรถไฟความเร็วสูง		
2.	แผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี	นโยบายพัฒนาชนบท นโยบายกระจายอำนาจ นโยบายกระจายทรัพยากร	<ul style="list-style-type: none"> - จำนวนชนบทที่พัฒนาตามเป้าหมายของแผนพัฒนาชนบท - จำนวนครัวเรือนที่มีรายได้เฉลี่ยต่อหัวอยู่ในเกณฑ์ - จำนวนงบประมาณภาครัฐที่จัดสรรให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น - อัตราการใช้จ่ายในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน - ผลลัพธ์ของการนำนโยบายแผนไปปฏิบัติ 		สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

2.4.3. ตัวแปรที่เกิดจากผลกระทบภายนอก

รายละเอียดปัจจัยภายนอกมาจากการทบทวนวรรณกรรม ตัวชี้วัดปัจจัยภายนอก ประกอบด้วย การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ เช่น ภาวะโลกร้อน ภัยแล้ง น้ำท่วม ไฟป่า ระบบเศรษฐกิจโลก เทคโนโลยี รายละเอียดสรุปไว้ในตารางต่อไป

ตาราง 2 - 10 ตัวแปรที่เกิดจากผลกระทบภายนอก

No.	ตัวแปรหลัก	ตัวแปรย่อย	ตัวชี้วัด	ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงตัวแปรหลัก	ที่มา
1.	การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ	ปรากฏการณ์การเกิดภัยพิบัติทางธรรมชาติ	<ul style="list-style-type: none"> - ความถี่ในการเกิดภัยพิบัติทางธรรมชาติ (ไฟป่า น้ำท่วม ภัยแล้ง พายุ ปรากฏการณ์เอลนีโญ - พื้นที่ของการเกิดภัยพิบัติทางธรรมชาติต่อไร่ - สัดส่วนของครัวเรือนที่ได้รับผลกระทบจากภัยธรรมชาติ เช่น ไฟป่า น้ำท่วม ภัยแล้ง 		กองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในราชอาณาจักร
		การเพิ่มขึ้นของระดับน้ำทะเล	<ul style="list-style-type: none"> - การเพิ่มขึ้นของระดับน้ำทะเล 		
		การเปลี่ยนแปลงอุณหภูมิของโลก การเปลี่ยนแปลงปริมาณน้ำฝน	<ul style="list-style-type: none"> - ปรากฏการณ์การเปลี่ยนแปลงของฤดูกาล - อัตราการเปลี่ยนแปลงของอุณหภูมิโลกต่อปี - ระดับปริมาณน้ำฝนเฉลี่ยต่อปี 		
2.	เทคโนโลยี	เทคโนโลยีที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยการผลิต	<ul style="list-style-type: none"> - สัดส่วนการใช้เครื่องจักรเพื่อใช้สำหรับการผลิตภาคเกษตรและการประมง - อัตราส่วนของระยะเวลาที่ใช้ในการผลิตน้อยลง ประสิทธิภาพในการผลิตสูงขึ้น - ร้อยละของครัวเรือนที่ใช้เทคโนโลยีในการเพิ่มผลิตภาพของผลผลิตทางการเกษตรและประมง 		กรมพัฒนาธุรกิจการค้า สถาบันศึกษาทางไกล สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ ธนาคารแห่งประเทศไทย

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

No.	ตัวแปรหลัก	ตัวแปรย่อย	ตัวชี้วัด	ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงตัวแปรหลัก	ที่มา
		เทคโนโลยีที่เกี่ยวกับระบบการทำงาน	<ul style="list-style-type: none"> - ร้อยละของประชากรที่ใช้อินเทอร์เน็ต และคอมพิวเตอร์ในการหารายได้ในภาคเกษตร ปศุสัตว์และประมง - จำนวนครัวเรือนที่มีอัตราการว่างงานลดลงจากการใช้เทคโนโลยี 		
		เทคโนโลยีและนวัตกรรมทางการศึกษา	<ul style="list-style-type: none"> - จำนวนโรงเรียนที่ใช้ระบบการจัดการศึกษาทางไกล 		
		นวัตกรรมทางการเงิน	<ul style="list-style-type: none"> - ร้อยละของประชากรที่ทำธุรกรรมทางการเงินผ่านช่องทางออนไลน์ 		
3.	ระบบเศรษฐกิจโลก	การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ	<ul style="list-style-type: none"> - สัดส่วนหนี้ทั่วโลก - จำนวนคนยากจนในชนบท - สัดส่วนหนี้สินครัวเรือน - อัตราการมีงานทำของคนในชนบท 		กองทุนการเงินระหว่างประเทศ กระทรวงมหาดไทย สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น กรมอุตสาหกรรม
		การขยายตัวของเมือง	<ul style="list-style-type: none"> - สัดส่วนของพื้นที่ชนบทที่เปลี่ยนเป็นเมือง 		
		นโยบายภาครัฐ	<ul style="list-style-type: none"> - มูลค่าการลงทุนในพื้นที่ชนบท - จำนวนแผนและนโยบายพัฒนาชนบท 		
4.	โรคระบาด	ภัยคุกคามทางสุขภาพ	<ul style="list-style-type: none"> - จำนวนโรคอุบัติใหม่ในประเทศไทย - จำนวนผู้ป่วยที่ติดเชื้อมาจากโรคอุบัติใหม่ - จำนวนผู้เสียชีวิตจากโรคอุบัติใหม่ 		กระทรวงสาธารณสุข สำนักงานสถิติแห่งชาติ สำนักงานเศรษฐกิจอุตสาหกรรม

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

No.	ตัวแปรหลัก	ตัวแปรย่อย	ตัวชี้วัด	ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงตัวแปรหลัก	ที่มา
		ความเพียงพอของอุปกรณ์ทางการแพทย์	<ul style="list-style-type: none"> - อัตราการผลิตเครื่องมือและอุปกรณ์ทางการแพทย์ - สัดส่วนโรงพยาบาลที่ขาดแคลนอุปกรณ์ทางการแพทย์ 		
		สาธารณสุขและสุขภาพ	<ul style="list-style-type: none"> - อัตราการเข้าถึงการรักษาสุขภาพที่เกิดจากโรคอุบัติใหม่ - อัตรางานวิจัยด้านโรคอุบัติใหม่ 		

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

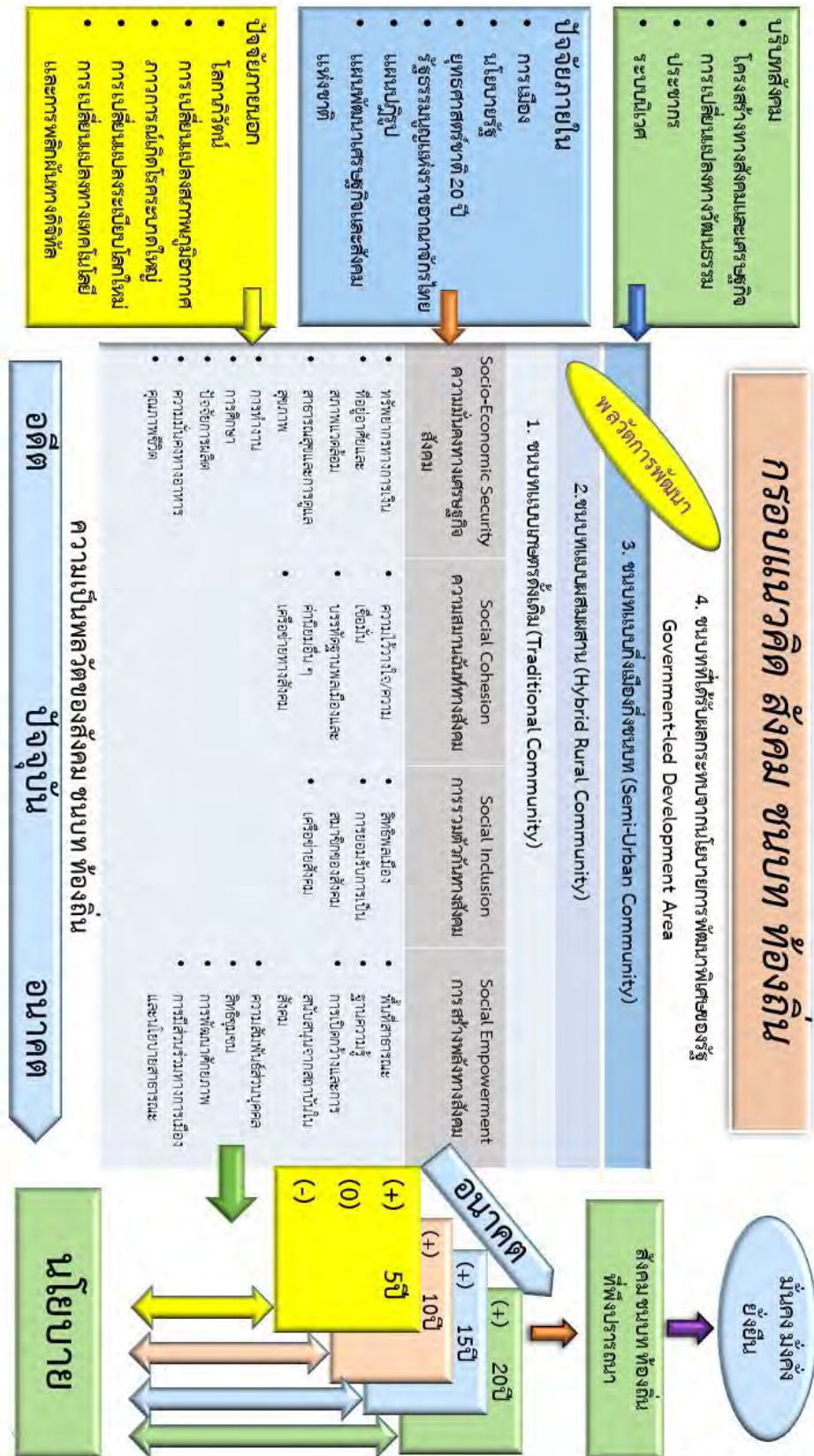
โดยสรุปทนี้นำเสนอแนวคิดทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษาวิจัยด้านอนาคตศึกษา ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาสังคมชนบทท้องถิ่น งานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งในและต่างประเทศรวมถึงตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงสังคมชนบทโดยยึดตามกรอบแนวคิดคุณภาพสังคม

บทที่ 3

ระเบียบวิธีการศึกษา

ในส่วนนี้เป็นการนำเสนอระเบียบวิธีการศึกษาที่ประกอบด้วย จัดทำกรอบแนวคิดการศึกษาที่มาจาก การศึกษาวรรณกรรมในบทที่ 2 นำเสนอโดยการดำเนินโครงการและการศึกษาวิจัยเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ การศึกษา อันประกอบไปด้วยการศึกษาสภาพของสังคม ชนบท ท้องถิ่นในอดีตและปัจจุบัน การจัดทำฉากทัศน์ของสังคม ชนบท ท้องถิ่น ที่จะเกิดขึ้นในอนาคต รวมถึงปัจจัยความเสี่ยงที่จะมีผลกระทบต่อฉากทัศน์ดังกล่าว รวมไปถึงการนำเสนอนโยบายที่เหมาะสมเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงและลดความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้น ในอนาคตในท้ายที่สุด จึงได้กำหนดระเบียบวิธีวิจัยขึ้น ตามกรอบแนวคิดในการศึกษา (Conceptual Framework) ในภาพ 3-1

ภาพ 3 - 1 กรอบแนวคิดในการศึกษา (Conceptual Framework)

3.1 กรอบแนวคิดในการศึกษา

กรอบแนวคิดการศึกษาในการดำเนินการครั้งนี้ ได้กำหนดขอบเขตการศึกษา โดยศึกษาที่กลุ่มเป้าหมายคือ สังคม ชนบท ท้องถิ่น 4 รูปแบบ ได้แก่

1) ชนบทแบบเกษตรดั้งเดิม (Traditional Community)¹ คือ สังคมที่เน้นวิถีการผลิตแบบการทำเกษตรเป็นหลัก มีการทำเกษตรกรรมแบบดั้งเดิม มีการเจริญเติบโตของเศรษฐกิจและการเปลี่ยนแปลงที่ไม่มากนัก ยังคงไว้ซึ่งวิถีการผลิตและวิถีชีวิตแบบเกษตร

2) ชนบทแบบผสมผสาน (Hybrid Rural Community)² คือ พื้นที่ที่มีการผสมผสานเชิงโครงสร้างการผลิตแบบเกษตรและเศรษฐกิจภาคบริการ การท่องเที่ยว มีความเจริญทางเศรษฐกิจ ทำให้วิถีการผลิตและวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมเจือจางลง

3) ชนบทแบบกึ่งเมืองกึ่งชนบท (Semi-Urban Community)³ คือ พื้นที่ที่ตั้งอยู่ไม่ห่างจากตัวเมืองมากนักทำให้พื้นที่ดังกล่าวมีการพึ่งพาเศรษฐกิจจากตัวเมืองมากกว่าเศรษฐกิจในชนบท มีการพัฒนา รวมถึงการเข้าถึงสาธารณูปโภคใกล้เคียงกับพื้นที่เขตเมือง ซึ่งทำให้พื้นที่ชนบทรูปแบบนี้กำลังกลายเป็นเมือง

4) ชนบทที่ได้รับผลกระทบจากนโยบายการพัฒนาพิเศษของรัฐ (Government-led Development Area) เป็นชนบทที่มีการพัฒนาจากนโยบาย มีโครงการ แผนงานพัฒนาขนาดใหญ่ของรัฐ ดำเนินการในพื้นที่ อาทิ เขตเศรษฐกิจพิเศษ นิคมอุตสาหกรรม เขตเส้นทางรถไฟความเร็วสูง

เมื่อกำหนดกลุ่มเป้าหมาย ทั้ง 4 กลุ่ม จึงค้นหาว่าทั้งสี่กลุ่มมีพลวัตการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น อย่างไรบ้าง ทั้งนี้ โดยใช้แนวคิดตามทฤษฎีคุณภาพสังคม Social Quality มาเป็นหลักในการศึกษา ซึ่งคุณภาพสังคมจะประกอบไปด้วย 1.ความมั่นคงทางเศรษฐกิจสังคม (Socio-Economic Security) 2.ความสมานฉันท์ทางสังคม (Social Cohesion) 3.การรวมตัวกันทางสังคม (Social Inclusion) และ 4.การสร้างพลังทางสังคม (Social Empowerment)^{4 5}

ศึกษาปัจจัยและตัวแปรที่มีอิทธิพลต่อพลวัตการเปลี่ยนแปลงสังคม ชนบท ท้องถิ่น ทั้งด้านปัจจัยหลัก ได้แก่ ปัจจัยภายใน มีขอบเขตการศึกษาตัวแปรต่าง ๆ ได้แก่ นโยบายเฉพาะพื้นที่ แผนยุทธศาสตร์ชาติ แผนปฏิรูป และปัจจัยภายนอก มีขอบเขตการศึกษาตัวแปรต่าง ๆ ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ระบบทุนนิยม โลกาภิวัตน์ และเทคโนโลยี ซึ่งจะมีผลกระทบต่อ พลวัตการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคม ชนบท ท้องถิ่นมี ในมิติที่กำหนดไว้ 4 ด้าน ประกอบด้วย ความมั่นคงทางเศรษฐกิจสังคม (Socio-economic Securities) ความสมานฉันท์ทางสังคม (Social Cohesion) การรวมตัวกันทางสังคม (สังคมที่ไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง) (Social Inclusion) และการสร้างพลังทางสังคม (Social Empowerment) โดยแต่ละประเด็นมีตัวแปรที่จะทำการศึกษาดังนี้ ด้านความมั่นคงทางเศรษฐกิจสังคม มีตัวแปรประกอบด้วย โครงสร้างประชากร สุขภาพ

¹ The National Academies Press. (2007). Chapter 3 - Rural Community Types and Issues. In Best Practices to Enhance the Transportation-Land Use Connection in the Rural United States (pp. 8–13). Washington, DC. doi: <https://doi.org/10.17226/23149>

² พัฒนามาจาก The National Academies Press. (2007). Chapter 3 - Rural Community Types and Issues. In Best Practices to Enhance the Transportation-Land Use Connection in the Rural United States (pp. 8–13). Washington, DC. doi: <https://doi.org/10.17226/23149>

³ พัฒนามาจาก The National Academies Press. (2007). เพิ่งอ้าง

⁴ Walker, A., Van Der Maesen, Laurent J. G. (Eds.) (2012) Social Quality: From Theory to Indicators. UK : Palgrave Macmillan : 94-115.

⁵ เครื่องมือการศึกษาคุณภาพสังคมแห่งประเทศไทย (2553) คุณภาพสังคมเพื่อคุณภาพประชาธิปไตย. 2553.ไทย. น. 6-9 สถาบันพระปกเกล้า.

ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ รายได้ การบริโภคของคนในชนบท การใช้ประโยชน์ที่ดิน ด้านความสมานฉันท์ทางสังคม มีตัวแปรประกอบด้วย สังคม ทูทางสังคมและวัฒนธรรม ด้านสังคมที่ไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง มีตัวแปรประกอบด้วย ความเป็นพหุสังคม หรือการอยู่ร่วมกันแบบผสมผสานหลากหลายของคนในสังคมชนบท และด้านการสร้างพลังทางสังคม มีตัวแปรประกอบด้วย กฎหมาย การมีส่วนร่วมทางการเมือง การกระจายอำนาจ

ตัวแปรต่าง ๆ มีผลต่อคุณภาพสังคมและคุณภาพสังคมที่พึงปรารถนาจะนำไปสู่สังคม ชนบท ท้องถิ่นที่พึงปรารถนาคือ สังคม ชนบท ท้องถิ่น ที่มีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน ในการมองอนาคตประเทศไทยมีการมองในลักษณะของการมองแบบการทำฉากทัศน์ โดยมีทั้งฉากทัศน์ที่พึงปรารถนา (ด้านบวก) ฉากทัศน์ที่ไม่พึงปรารถนา (ด้านลบ) และฉากทัศน์ที่ดำเนินไปโดยปกติ (ด้านกลาง)

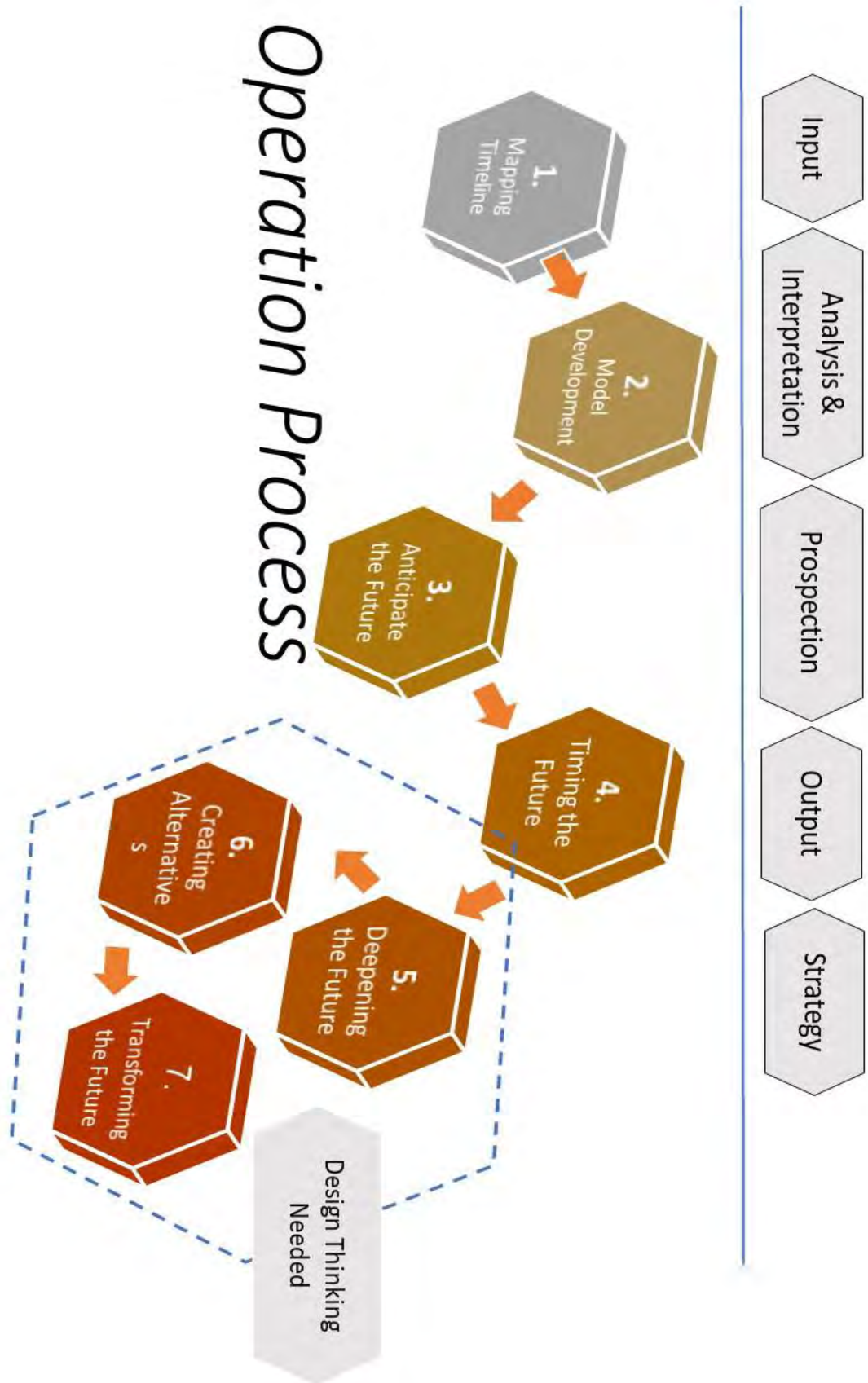
การฉายภาพฉากทัศน์แบ่งเป็น 4 ระยะ ประกอบด้วย ระยะที่ 1 คือ ระหว่าง พ.ศ. 2562-2567 ระยะที่ 2 คือ ระหว่าง พ.ศ. 2567-2572 ระยะที่ 3 ระหว่าง พ.ศ. 2572-2577 และระยะที่ 4 ระหว่าง พ.ศ. 2577-2582 ผลจากการฉายภาพฉากทัศน์ทั้ง 4 ระยะจะถูกนำมาวิเคราะห์เพื่อการกำหนดนโยบายที่เหมาะสมรองรับสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นในช่วงระยะเวลาต่าง ๆ เพื่อให้สังคม ชนบท ท้องถิ่น มีทิศทางการเปลี่ยนแปลงไปในแนวทางที่พึงประสงค์ตามยุทธศาสตร์ชาติ

3.2 ขั้นตอนการดำเนินงาน

ขั้นตอนการศึกษาวิจัยเพื่อนำไปสู่การจัดทำฉากทัศน์และฉายภาพการเปลี่ยนแปลงของสังคมชนบทไทยในอนาคต โดยปรับจากรอบแนวคิด Six Pillars⁶ ดังแสดงในรูปต่อไปนี้

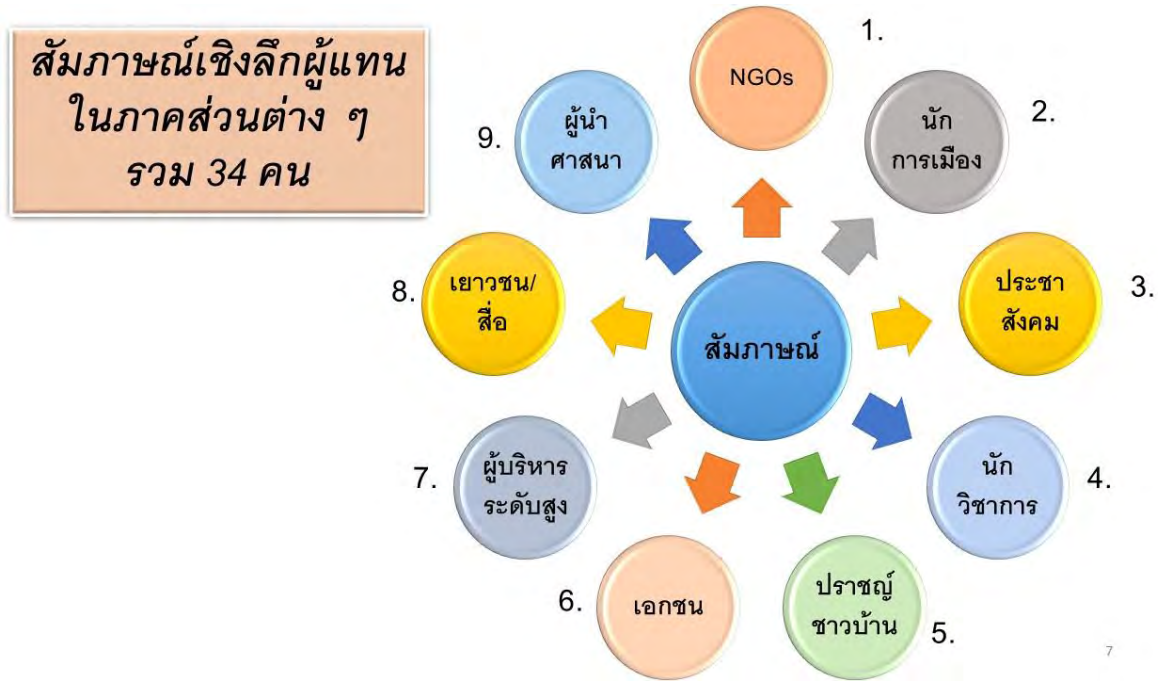
---

⁶ Inayatullah Sohali. 2008. Six pillars: Futures thinking for transforming. สืบค้นจาก https://www.researchgate.net/publication/228634731_Six_pillars_Futures_thinking_for_transforming

ภาพ 3 - 2 ขั้นตอนการดำเนินงาน (Operation Process)

ภาพ 3 - 3 กลุ่มต่าง ๆ ที่ทำการสัมภาษณ์

3.2.1 การเก็บรวบรวมข้อมูล Mapping Timeline

Mapping คือการศึกษาบริบทของสังคม ชนบท ท้องถิ่นของประเทศไทยในปัจจุบันในด้านต่าง ๆ ได้แก่ การเมือง เศรษฐกิจ สังคม เทคโนโลยี สิ่งแวดล้อม และกฎระเบียบต่าง ๆ ที่เปลี่ยนแปลงไป รวมถึงกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลกในปัจจุบัน เพื่อให้ได้ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อชนบทของไทยในอนาคต ด้วยขั้นตอน

3.2.1.1 ทบทวนวรรณกรรม แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับสังคม ชนบท ท้องถิ่น ทฤษฎีเกี่ยวกับตัวแปรต่าง ๆ และทฤษฎีอนาคตศึกษา (Foresight study) แนวคิดทฤษฎีพลวัตระบบ (system dynamic) จากเอกสาร งานวิจัย งานวิชาการทั้งในและต่างประเทศ เพื่อศึกษาถึงปัจจัยที่มีผลกระทบต่อชนบทที่มาจากปัจจัยภายนอก เช่น โลกาภิวัตน์ แนวโน้มของการอพยพย้ายถิ่นฐานที่จะเกิดขึ้นในอนาคตจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม เทคโนโลยี เป็นต้น

3.2.1.2 การเก็บรวบรวมข้อมูล โดยแบ่งเป็นข้อมูลเชิงปฐมภูมิและข้อมูลทุติยภูมิ

1) ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) เป็นข้อมูลที่ได้จาก

(1) การสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความเข้าใจอย่างลึกซึ้งเกี่ยวกับสังคม ชนบท และท้องถิ่นไทย

ทั้งนี้ มีการสัมภาษณ์ ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 9 กลุ่ม 34 คน ระหว่างเดือนมิถุนายน ถึง เดือนสิงหาคม 2563 โดยแบ่งกลุ่มตามภาพ 3 - 3 มีรายชื่อดังนี้

นักการเมืองระดับชาติ/ท้องถิ่น

1. นายอลงกรณ์ พลบุตร (ที่ปรึกษารัฐมนตรีกระทรวงเกษตรและสหกรณ์)
2. นายแพทย์ พลเดช ปิ่นประทีป (สมาชิกวุฒิสภา)
3. นายผจญ พูลด้วง (นายก อบต.คอรัม อ.พิชัย จ.อุตรดิตถ์)

ประชาสังคม

1. นายพงษ์ศักดิ์ อภัยชัยวิสุทธิ (ที่ปรึกษา ด้านกิจกรรมพัฒนาชนบท กลุ่มเพื่อน 3 จังหวัดเขตเข้าค้อ ร่องกล้า ภูซัด)
2. นายทงศักดิ์ จันทร์ทอง (เครือข่ายป่าชุมชนรอยต่อ 5 จังหวัดภาคตะวันออก)
3. นางอ้อมบุญ ทิพย์สุนา (นายกสมาคมเครือข่ายสภาองค์กรชุมชนลุ่มน้ำโขง 7 จังหวัดภาคอีสาน)

นักวิชาการ

1. นายธรรมรักษ์ การพิศิษฐ์ (อดีต กพร., อดีตรองเลขาธิการสภาพัฒน์, อดีต สปช.)
2. ผศ.ดร.ไชยณรงค์ เศรษฐเชื้อ (อาจารย์ประจำภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา (สาขาวิชาการพัฒนาชุมชน) มหาวิทยาลัยมหาสารคาม)
3. ดร.ธนาภณ วัฒนกุล (นักวิชาการ)
4. ดร.สมพันธ์ เตชะอธิก (อาจารย์คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น)

องค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs)

1. ดร.กฤษฎา บุญชัย (รองเลขาธิการสถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา)
2. นายวิวัฒน์ ศัลยกำธร (ประธานมูลนิธิกสิกรรมธรรมชาติ)
3. นางเรวดี ประเสริฐเจริญสุข (ประธานมูลนิธิเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน)

ประชาชน/ปราชญ์ชาวบ้าน/แกนนำนักปฏิบัติ/ผู้นำชุมชน/ผู้นำศาสนา

1. นายคำเตื่อง ภาษี (ปราชญ์ชาวบ้าน จ.บุรีรัมย์)
2. นายแก้ว สังข์ชู (ผู้แทนเครือข่ายสวัสดิการชุมชนระดับชาติ)
3. นายปราโมทย์ เจริญศิลป์ (นายกสมาคมชาวนาและเกษตรกรไทย)
4. พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส,รศ.ดร. (ผู้อำนวยการวิทยาลัยพุทธศาสตร์นานาชาติและหลักสูตรสันติศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (มจร.)
5. พระอภิสิทธิ์ ฐานวโร (สำนักสงฆ์บ้านมาตุสิต หนองแม่นา อ.เขาค้อ จ.เพชรบูรณ์)
6. พระจรรูวัตร จารูวิน (เจ้าอาวาสวัดศรีสมบุญแสงทองวราราม อ.กาบเชิง จ.สุรินทร์)

เอกชน

1. ดร.ชิงชัย หาญเจนลักษณ์ (ผู้บริหาร บริษัท ลีอ็อกซ์เลย์ จำกัด (มหาชน))
2. รศ.ดร.สุทัศน์ เศรษฐ์บุญสร้าง (กรรมการอิสระ/กรรมการตรวจสอบและธรรมาภิบาล บมจ.สมบุญ แอ็ดวานซ์ เทคโนโลยี/อดีตผู้แทนการค้าไทย)

ผู้บริหารระดับสูงที่เกี่ยวข้อง

1. นายจำเริญ แหวนเพชร (ผู้อำนวยการสำนักเสริมสร้างความเข้มแข็งชุมชน กรรมการพัฒนาชุมชน)
2. นางสาวสมสุข บุญยะบัญชา (กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิในคณะกรรมการสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน)

เยาวชน/สื่อ

1.นางสาวสุภารัตน์ ไสสอน (ประธานสมาพันธ์นิสิตนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏ
กลุ่มภาคตะวันออกเฉียงเหนือ)
2.นายฉันทิศ รักอ่อน (สภาเด็กและเยาวชน กทม.)
3.นายชัยวัฒน์ จันธิมา (เลขานุการสมาคมสื่อชุมชนจังหวัดพะเยา “พะเยาทีวี”)
2) การสัมภาษณ์ผู้มีส่วนได้เสียในแต่ละภูมิภาคของประเทศโดยใช้คำถามแบบทั้ง
โครงสร้าง โดยผู้มีส่วนได้เสียเป็นประชาชนที่อยู่อาศัยในสังคมชนบท ท้องถิ่น ประชาสังคม หน่วยงานต่าง ๆ ที่
เกี่ยวข้อง

3) การประชุมกลุ่ม (focus group) เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่าง
ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้นำกลุ่มต่าง ๆ เช่นศาสนา นักวิชาการ สื่อ ประชาชนทั่วไปในพื้นที่ และผู้ที่เกี่ยวข้องในแต่ละ
ภูมิภาค เพื่อรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับชนบทในบริบทต่าง ๆ ร่วมกันตรวจสอบผลการศึกษาเบื้องต้น และการทำ
ภาพอนาคต

4) การประเมินสถานะชนบทอย่างเร่งด่วน (Rapid Rural Appraisal – RRA)⁷ ใน
พื้นที่กรณีศึกษาที่คัดเลือกจากเกณฑ์การแบ่งพื้นที่เป็นชนบท 4 รูปแบบของโครงการวิจัยนี้ ข้อมูลที่รวบรวมได้
จากวิธีการเหล่านี้ประกอบด้วยข้อมูลที่สะท้อนถึงความคิดและค่านิยมของผู้ให้ข้อมูลกลุ่มต่าง ๆ เกี่ยวกับสังคม
ชนบท และท้องถิ่นของประเทศไทยในภาพรวม วิทยุภูมิภาค และเจาะจงรายพื้นที่ ตลอดจนข้อมูลแบบเจาะลึก
4 ประเด็น ได้แก่ ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ความสมานฉันท์ทางสังคม สังคมที่ไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง และการ
สร้างพลังทางสังคม

ทั้งนี้มีการเก็บรวบรวมข้อมูล จำนวน 16 พื้นที่ ในระหว่าง 13 กรกฎาคม 2563 –
31 ตุลาคม 2563 ดังนี้

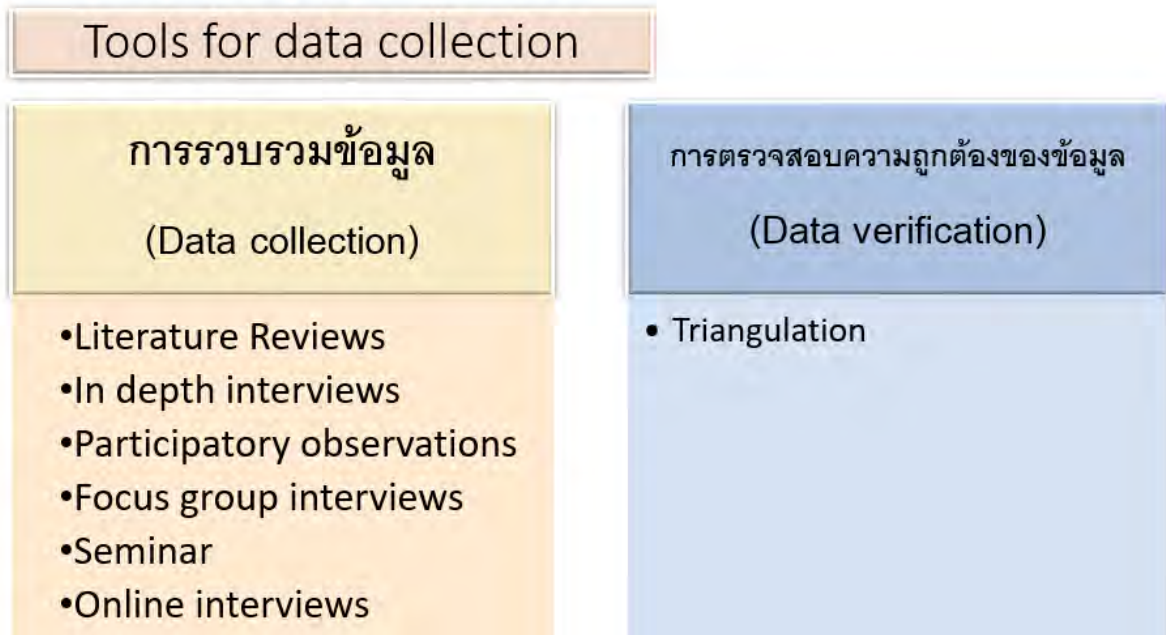
ตาราง 3 - 1 พื้นที่ชนบท 4 ประเภทแบ่งตามภูมิภาค

ภาค	เหนือ	ตะวันออกเฉียงเหนือ	กลาง	ใต้
พื้นที่ชนบท ประเภทที่ 1	พะเยา , แม่ฮ่องสอน	สกลนคร		สงขลา
พื้นที่ชนบท ประเภทที่ 2	พะเยา	สกลนคร	อยุธยา	สงขลา
พื้นที่ชนบท ประเภทที่ 3	พะเยา	สกลนคร	อยุธยา	สงขลา
พื้นที่ชนบท ประเภทที่ 4		ขอนแก่น	อยุธยา . ฉะเชิงเทรา	สงขลา

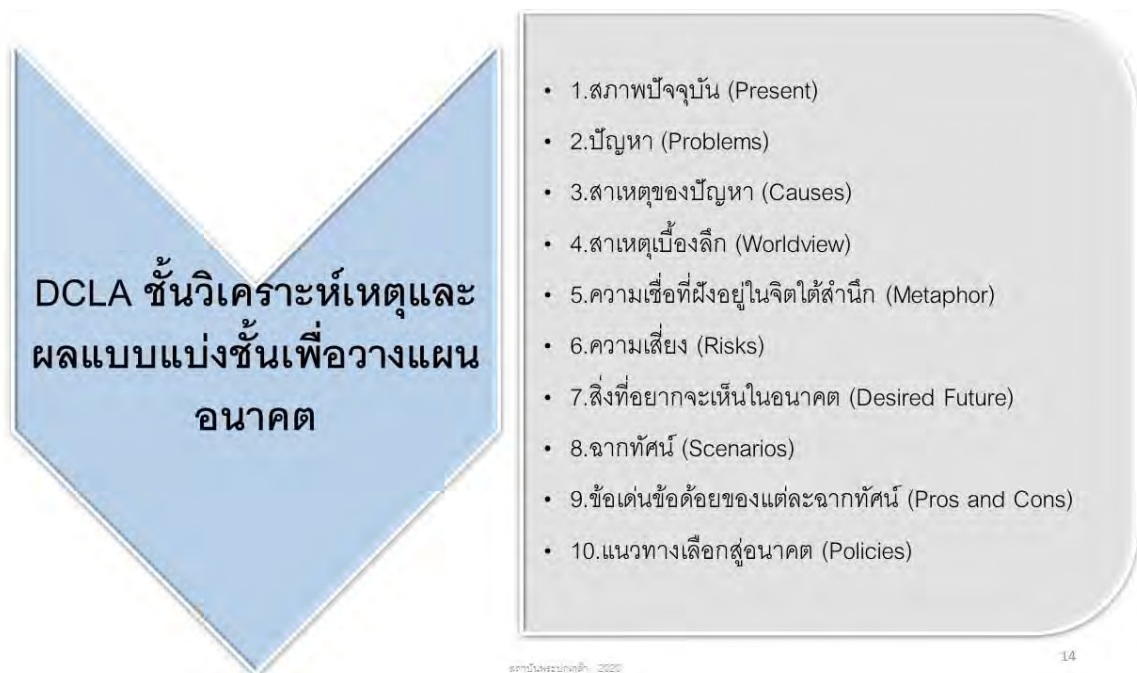
⁷ การประเมินสถานะชนบทอย่างเร่งด่วน (Rapid Rural Appraisal – RRA) เป็นเทคนิคการเรียนรู้เกี่ยวกับสภาพสังคมชนบทอย่างเป็น
ระบบในระยะเวลายาวสั้น โดยอาศัยเครื่องมือและวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลแบบผสมผสานทั้งการสัมภาษณ์และการประชุมกลุ่มเพื่อให้ได้ข้อมูลปฐม
ภูมิที่เกิดจากการแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ระหว่างนักวิจัยและประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่นั้น ๆ (สุจินต์ สิมารักษ์, 2554: 245-246)

ภาพ 3 - 4 พื้นที่ในการศึกษาด้วยการประเมินสถานะชนบทอย่างเร่งด่วน

ภาพ 3 - 5 เครื่องมือในการรวบรวมข้อมูล

ภาพ 3 - 6 ชั้นของการวิเคราะห์ข้อมูลแบบการวิเคราะห์เหตุและผลแบบแบ่งชั้นเชิงลึก (Deep Causal Layered Analysis- DCLA)

1.2.2 ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) เป็นข้อมูลจากการรวบรวมข้อมูลทางสถิติในด้านต่าง ๆ ของสังคมชนบท และปัจจัยที่เกี่ยวข้อง รวมทั้ง การศึกษาในมิติคุณภาพสังคม เพื่อใช้สำหรับการวิเคราะห์แบบ PESTEL (PESTEL Analysis) ซึ่งจะวิเคราะห์ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับมิติการเมือง (Political) เศรษฐกิจ (Economic) สังคม (social) เทคโนโลยี (Technology) สิ่งแวดล้อม (Environment) และกฎระเบียบต่าง ๆ (Legal) ที่เกิดขึ้นและเปลี่ยนแปลงไปของสังคมชนบทไทยนับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดย

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand: มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

รวบรวมข้อมูลจากหน่วยงานต่าง ๆ ได้แก่ สำนักงานสถิติแห่งชาติ สถาบันวิจัยประชากรและสังคม สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สถาบันพระปกเกล้า เป็นต้น

ทั้งนี้ การรวบรวมข้อมูลโดยใช้เครื่องมือต่าง ๆ ดังปรากฏในภาพ 3-5 และมีการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลด้วยวิธี Triangulation การตรวจสอบข้อมูลสามเส้า ซึ่งเป็นการยืนยันข้อมูลจากแหล่งต่าง ๆ

3.2.2 ศึกษาความสัมพันธ์ ระหว่างตัวแปรเพื่อสร้างตัวแบบ (Model Development)

2.1 วิเคราะห์บริบทของสังคม ชนบท ท้องถิ่น (Content Analysis) และพัฒนาตัวแบบ (Model Development) เพื่อเข้าใจสภาพการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในอดีตจนถึงปัจจุบัน และปัจจัยต่าง ๆ ที่มีผลกระทบต่อสังคมชนบทไทย

2.2 การวิเคราะห์ข้อมูล โดย การพัฒนาแผนผังความสัมพันธ์เชิงเหตุและผลบูรณาการของตัวแปรต่าง ๆ (Causal loop Diagram) ตามพลวัตระบบ (System Dynamics) ที่สามารถศึกษาความสัมพันธ์ของระบบที่ซับซ้อน มีตัวแปรหรือปัจจัยจำนวนมากมาเกี่ยวข้อง และเห็นความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรต่าง ๆ ได้ชัดเจนขึ้น ประกอบกับการใช้ การวิเคราะห์แบบแบ่งชั้นเชิงเหตุและผล Causal Layered Analysis (CLA) ที่ เป็นวิธีการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) แบบแบ่งระดับชั้นของการวิเคราะห์ มองอนาคตที่สามารถนำไปใช้ได้หลายสถานการณ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการวางแผนด้วยภาพอนาคต (scenarios) เพื่อเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของตัวแปรต่าง ๆ อันจะนำไปสู่การคาดการณ์อนาคต ในที่นี้ผู้วิจัย ได้พัฒนาตัวแบบการวิเคราะห์เพิ่มจาก CLA เดิมที่มี 4 ชั้น เป็น 10 ชั้น เรียกว่า Deep Causal Layer Analysis (DCLA) เป็นการวิเคราะห์สาเหตุเชิงลึกเพื่อวางแผนอนาคตแบบละเอียด และครอบคลุมมากขึ้น ดังภาพ 3.6

10 Layers of Causal Analysis (พัฒนาโดย ดร.ถวิลวดี บุรีกุล)

1. Present เหตุการณ์ปัจจุบัน เหตุการณ์ที่มองเห็น
2. Problems ปัญหาที่พบ โดยวิเคราะห์ ในมิติ ของคุณภาพสังคม 4 มิติ
3. Causes สาเหตุ ได้แก่ เหตุแห่งปรากฏการณ์นั้นในด้านต่าง ๆ
4. Discourse/Worldview คือ โลกทัศน์ของผู้มีส่วนได้เสีย ซึ่งอาจจะมาจากอุดมการณ์
5. Myth/Metaphor ความเชื่อที่ฝังลึกอยู่ในจิตใต้สำนึกของผู้คน
6. Risk ความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้น หากเหตุการณ์เป็นเช่นนี้ มีอะไรที่อาจเป็นผลกระทบบ้าง
7. Future อนาคตที่จะเกิดขึ้น
8. Scenarios / Choices ภาพอนาคต และทางเลือกที่อาจเป็นไปได้
9. Pro and Con ข้อดี ข้อด้อยของแต่ละภาพอนาคต
10. Desired Policies นโยบายที่ควรจะเป็น

3.2.3 การคาดคะเนอนาคต (Anticipate the Future)

โดยการวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นของสังคมชนบทไทยและต่างประเทศ การศึกษาผ่านทฤษฎีและงานวิจัย โดยอาศัยข้อมูลเชิงสถิติ การจัดประชุมระดมความเห็นจากผู้มีส่วนได้เสียในชนบทในแต่ละภูมิภาคของประเทศ นักวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญ เพื่อวิเคราะห์สิ่งที่จะเกิดขึ้นในอนาคต และ การวิเคราะห์บริบท (Content Analysis) การวิเคราะห์ประเด็นต่าง ๆ แบบเจาะลึก (Issue Analysis) การวิเคราะห์ด้วยทฤษฎีพลวัตระบบ (System Dynamics) และ การวิเคราะห์แบบแบ่งชั้นเชิงเหตุและผล (Causal Layered

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand: มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

Analysis) นอกจากนี้ มีการนำปัจจัยต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกเข้ามาประกอบการวิเคราะห์และคาดการณ์ ต่อไป

3.2.4 การคาดการณ์อนาคตในช่วงเวลาต่าง ๆ (Timing the Future)

ศึกษาตามช่วงเวลาคาดการณ์ผ่านตัวแบบการวิเคราะห์แบบ Foresight โดยอาจ โดยใน ระยะ 5 – 20 ปีข้างหน้าว่าจะมีเหตุการณ์อะไรบ้างที่จะเกิดขึ้นและส่งผลกระทบต่อสังคมชนบทไทย ด้วย เครื่องมือต่าง ๆ แบบบูรณาการ เช่น Delphi, Participation Method, Scenario, System Dynamic Analysis, Time series, Trend Impact และ CLA เป็นต้น

3.2.5 การศึกษาเชิงลึกในอนาคต (Deepening the Future)

โดยศึกษาผลกระทบและความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้นในช่วงเวลาต่าง ๆ เป็นการศึกษเชิงลึกเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของตัวแปรที่สำคัญ ว่าส่งผลกระทบต่อถึงกันอย่างไร รวมถึงบริบทที่เปลี่ยนแปลงไปของ คุณภาพสังคมในทุกมิติ เช่น สังคม เศรษฐกิจ การเมือง เทคโนโลยี สิ่งแวดล้อม กฎระเบียบต่าง ๆ ซึ่งจะนำไปสู่ การวิเคราะห์ในรายประเด็น เช่น ในด้านสังคมจะวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงของตัวแปรที่มีผลต่อตัวแปรอื่น ๆ เช่น โครงสร้างประชากร โครงสร้างครัวเรือนในชนบท รวมถึง อัตราการเกิดและอัตราการเสียชีวิต อัตราการ ย้ายถิ่น การอพยพของประชากร การพึ่งพาสังคมเมือง ในด้านเศรษฐกิจจะวิเคราะห์เกี่ยวกับ อัตราความ ยากจน รายได้ต่อครัวเรือน หนี้ครัวเรือน ในด้านการเมือง เช่น ความคิด ค่านิยม ของคนในชนบท ในด้าน สิ่งแวดล้อม อาจศึกษาถึงการลดลงของทรัพยากร พื้นที่ป่า พื้นที่ทำกิน พื้นที่ทางการเกษตร การที่คนใน ชนบทไม่สามารถเข้าถึงปัจจัยการผลิต ตลอดจนประเด็นวัฒนธรรม และศาสนา เป็นต้น ซึ่งปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้จะส่งผลกระทบต่อความเป็นชนบทรวมถึงวิถีชีวิตของคนในชนบทที่จะเปลี่ยนแปลงไปในอนาคต

ส่วนการวิเคราะห์นี้มีการศึกษาจากปัจจัยภายในและภายนอก มีทั้งที่ควบคุมได้และไม่ได้ เพื่อ ทำการคาดการณ์ความเสี่ยงจากผลของปัจจัยต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้น ในช่วงเวลาต่าง ๆ เป็นการศึกษในสภาวะ ที่เปลี่ยนแปลงไปจากสภาวะปกติ

3.2.6 ศึกษาทางเลือก (Creating Alternatives)

เพื่อจัดทำทางเลือกต่าง ๆ เป็นการศึกษและวิเคราะห์ถึงบริบท สถานการณ์และการ เปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นในอนาคตของสังคม ชนบท ท้องถิ่น จะนำไปสู่การจัดทำฉากทัศน์ของสังคม ชนบท ท้องถิ่น เพื่อสร้างทางเลือกและมาตรการต่าง ๆ เพื่อรับมือกับการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้น ในมิติคุณภาพสังคม ไม่ว่าจะเป็นในด้านเศรษฐกิจ สังคม จำนวนประชากร จำนวนพื้นที่ทางการเกษตร วิถีชีวิต รายได้ต่อครัวเรือน หนี้ครัวเรือน การพึ่งพาสังคมเมือง การลดลงของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ความสมานฉันท์ การเสริมสร้างพลัง การรวมตัว และสภาพการเมือง การกระจายอำนาจ และการมีส่วนร่วมต่าง ๆ เป็นต้น

3.2.7 จัดทำข้อเสนอที่นำไปสู่ทางเลือกที่พึงปรารถนา และป้องกันความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้น (Transforming the Future)

การศึกษานี้ได้ใช้ตัวแบบของการตัดสินใจทางนโยบาย (Policy Decision Model) ผ่านการ มองอนาคตผ่านฉากทัศน์ที่เกิดขึ้นกับสังคม ชนบท ท้องถิ่นไทย เพื่อมองว่าอนาคตจะเป็นอย่างไร นำเสนอความทำ ทายและแนวทางในการรับมือสถานการณ์ ที่จะเกิดขึ้นในอนาคต เพื่อป้องกันและบรรเทาความเสี่ยงที่อาจจะ ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของสังคมชนบทในประเทศไทย โดยใช้การวิเคราะห์บริบท System Dynamics และ Action learning ทั้งนี้เพื่อกำหนดทิศทางของการวางกลยุทธ์สำหรับการพัฒนาประเทศในอนาคต

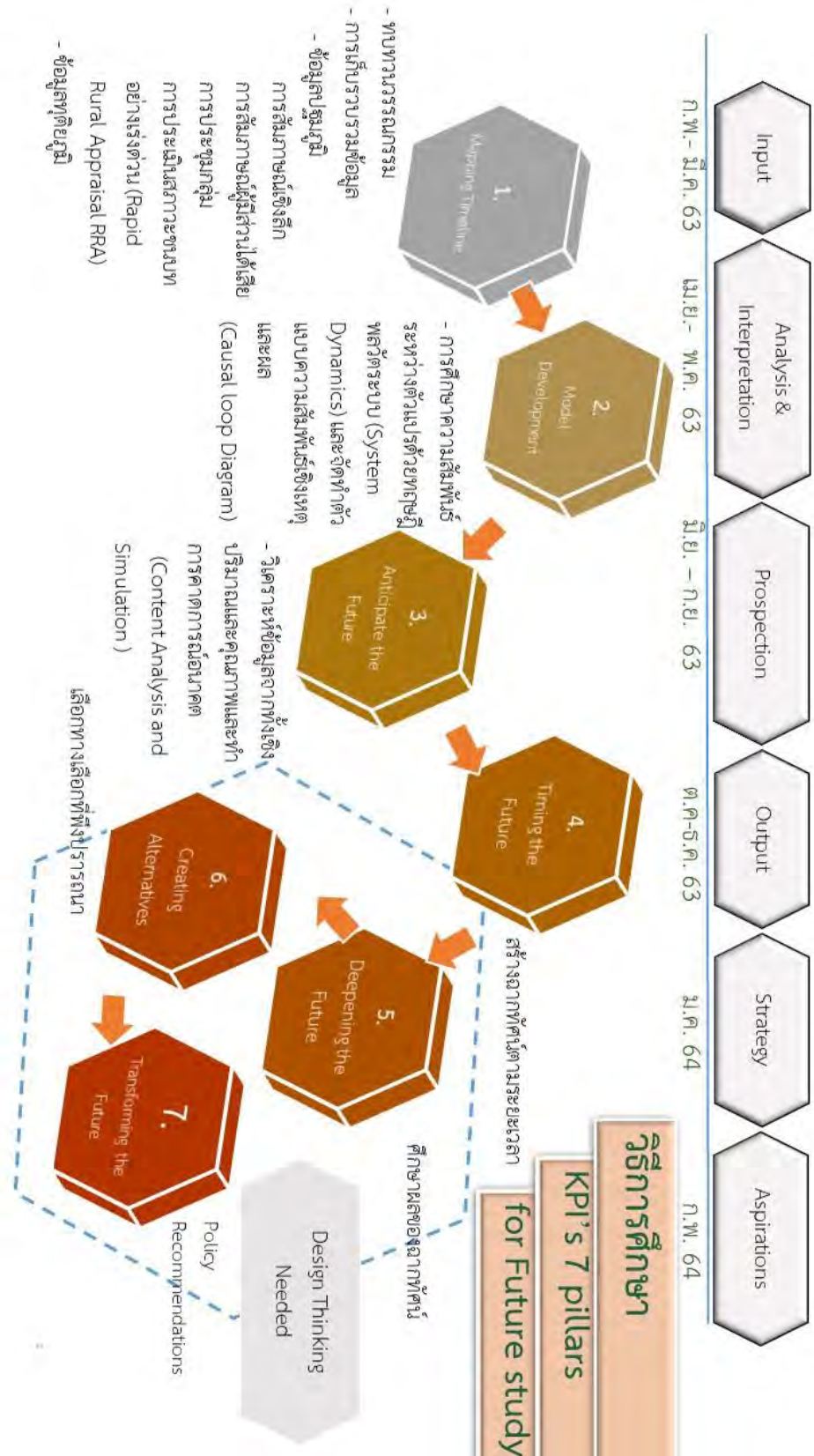
การวิเคราะห์ข้อมูลพลวัตการเปลี่ยนแปลงของสังคม ชนบท ท้องถิ่น ทำการวิเคราะห์การ รวบรวมข้อมูลเพื่อวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงตั้งแต่อดีต มาจนถึงปัจจุบัน เพื่อฉายภาพฉากทัศน์ของอนาคต

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand: มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

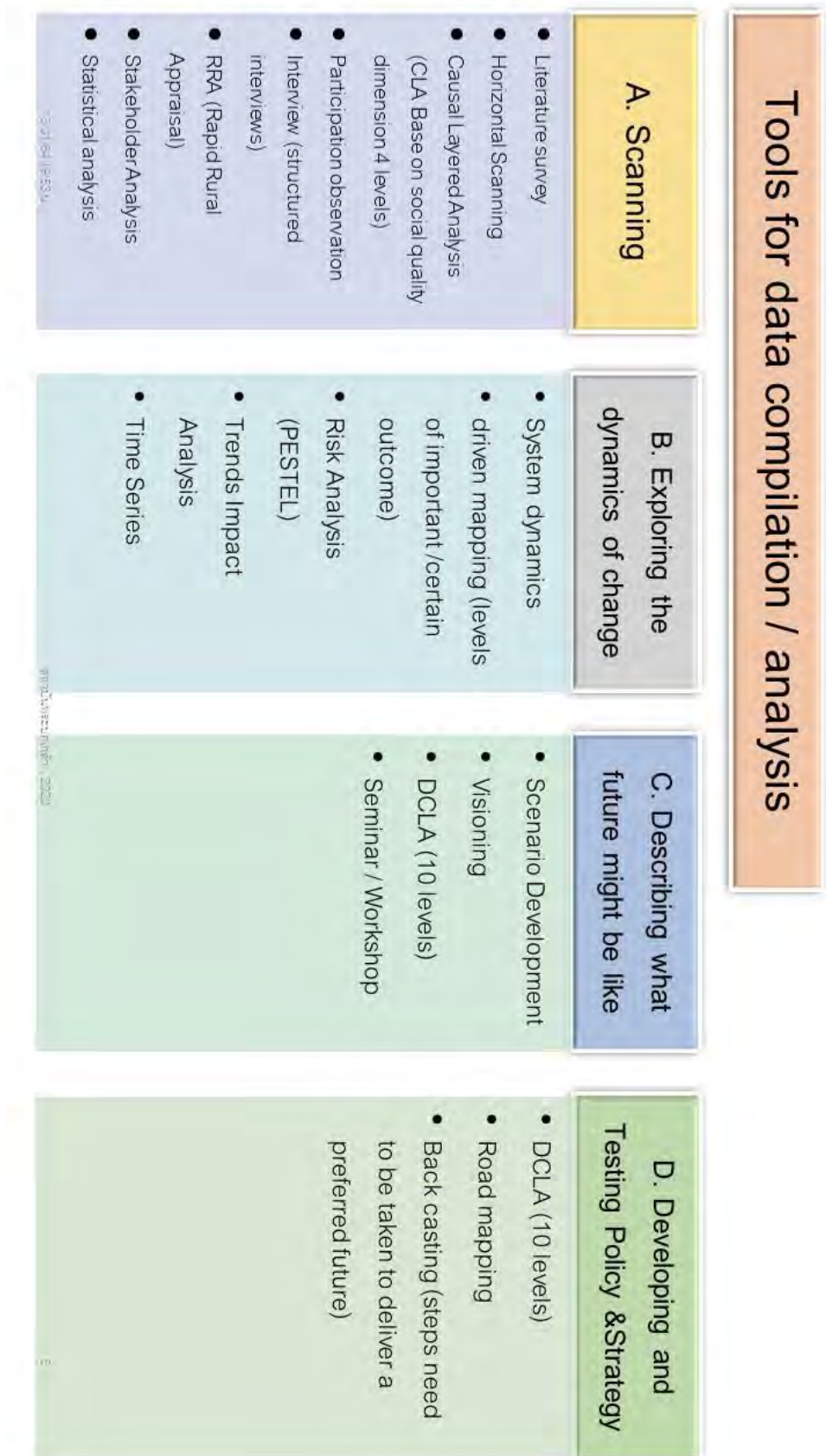
โดยวิธีการศึกษาใช้วิธีทำการวิเคราะห์ด้วยตัวแบบที่พัฒนาเชิงพลวัตระบบ (System Dynamic Model) Simulation, Content Analysis, DCLA การจัดประชุมผู้ทรงคุณวุฒิ และ Stakeholders panels เพื่อจัดทำนโยบายรองรับกับการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดในอีก 20 ปีข้างหน้า (พ.ศ. 2562-2582) นำเสนอนโยบายเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงในอนาคต โดยศึกษาการเปลี่ยนแปลงในอดีตมาจนถึงทศวรรษที่ 2550-2560 เพื่อนำข้อมูลมาทำการคาดการณ์ถึงอนาคตในอีก 20 ปีข้างหน้า (พ.ศ. 2582) โดยแบ่งระยะเวลาฉายภาพอนาคตออกเป็น 4 ระยะ ประกอบด้วย ระยะที่ 1 คือ ระหว่าง พ.ศ. 2562-2567 ระยะที่ 2 คือ ระหว่าง พ.ศ. 2567-2572 ระยะที่ 3 ระหว่าง พ.ศ. 2572-2577 และระยะที่ 4 ระหว่าง พ.ศ. 2577-2582 เพื่อนำข้อมูลมานำเสนอนโยบายรองรับการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นกับสังคม ชนบท ท้องถิ่น ของประเทศไทย โดยทำการแบ่งเป็นข้อเสนอเชิงนโยบายให้สอดคล้องกับระยะทั้ง 4 ระยะดังกล่าว

ภาพ 3-7 แสดงรายละเอียดของขั้นตอนการจัดทำการศึกษาที่ทำให้สามารถจัดทำการคาดการณ์อนาคตของสังคม ชนบทท้องถิ่นไทยได้โดยชัดเจนครบถ้วน มากขึ้น ส่วนแผนภาพ 3.8 แสดงถึงเครื่องมือต่าง ๆ ที่ใช้ในการบูรณาการข้อมูลวิเคราะห์ข้อมูลต่าง ๆ ในการศึกษาครั้งนี้

ภาพ 3 - 7 แสดงรายละเอียดของขั้นตอนการจัดทำการศึกษา

ภาพ 3 - 8 เครื่องมือรวบรวมข้อมูลและประมวลผลข้อมูลสำหรับการศึกษานาอนาคตในขั้นตอนต่าง ๆ

3.3 แผนการดำเนินงานและระยะเวลา

การศึกษาครั้งนี้ใช้เวลา 12 เดือน ตั้งแต่ เดือน มีนาคม พ.ศ. 2563 - กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2564 โดยมีลำดับขั้นตามแผนที่นำเสนอ ดังนี้

ตาราง 3 - 2 แผนการดำเนินงาน

กิจกรรม	2563				2564
	มี.ค.-พ.ค.	มิ.ย.-ส.ค.	ก.ย.-พ.ย.	ธ.ค.	ม.ค.-ก.พ.
ทบทวนวรรณกรรม แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับ สังคม ชนบท ท้องถิ่น จากเอกสาร งานวิจัย งานวิชาการทั้งในและ ต่างประเทศ	↔				
การเก็บรวบรวมข้อมูล การลงพื้นที่เพื่อเก็บ ข้อมูลต่าง ๆ		↔			
นำเสนอความก้าวหน้า การดำเนินงานของ โครงการ		◆	◆	◆	◆
นำข้อมูลที่ได้มา วิเคราะห์และจัดทำ ฉากทัศน์ที่จะเกิดขึ้น				↔	
จัดทำตัวเล่มฉบับ สมบูรณ์					↔
นำเสนอผลจากการ ศึกษาวิจัย					◆

บทที่ 4

สภาพสังคม ชนบท ท้องถิ่น: อดีตถึงปัจจุบัน

ในส่วนนี้เป็นผลการศึกษาในบริบทของ สังคม ชนบท ท้องถิ่น ที่เปลี่ยนแปลงไปจากอดีตถึงปัจจุบัน โดยในช่วง 5 ทศวรรษที่ผ่านมาชนบทไทยมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วทั้งในด้านประชากร เศรษฐกิจ การเมือง และสภาพแวดล้อมทางกายภาพและสภาพแวดล้อมทางสังคมวัฒนธรรม การนำเสนอผลการศึกษา ในบทนี้แบ่งออกเป็น 4 ส่วน ประกอบด้วย 4.1) สภาพสังคมชนบทในอดีต 4.2) การเปลี่ยนแปลงของสังคม ชนบทจากอดีตถึงปัจจุบัน และ 4.3) ผลกระทบต่อคุณภาพสังคม 4.4) สภาพสังคมชนบทในปัจจุบัน

4.1 สภาพสังคมชนบทในอดีต

ชุมชนชนบทในอดีตตั้งครัวเรือนอยู่ในสภาพแวดล้อมที่อุดมสมบูรณ์ที่เหมาะสมแก่การประกอบอาชีพ เกษตรกรรมและการเลี้ยงสัตว์ สภาพแวดล้อมรอบชุมชนมีป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์ มีแหล่งน้ำที่เพียงพอต่อการ อุปโภคบริโภคและยังอาศัยความอุดมสมบูรณ์ของสภาพแวดล้อมธรรมชาติเป็นแหล่งอาหารเลี้ยงครัวเรือน

ในอดีตสังคมชนบท เป็นสังคมที่คนในชุมชนชนบทมีวิถีชีวิตที่ผูกติดกับการทำการเกษตรกรรม และการพึ่งพาธรรมชาติ มีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย ผู้คนในชนบทมีการใช้ทรัพยากรต่าง ๆ ภายในชุมชนเพื่อการ ดำรงชีวิต ส่วนมากมีการนำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ในการบริโภคเป็นอาหาร สร้างที่อยู่อาศัย การทำยา สมุนไพรเพื่อรักษาโรค รวมถึงการใช้พืช เช่น ปอ ฝ้าย ในการทำเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม ในอดีตสังคมชนบทมีความ อุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติและหลากหลายทางชีวภาพสูงมาก จำนวนพันธุ์พืชและพันธุ์ปลามี หลายร้อยสายพันธุ์ คนในชนบทมีการบริโภคพืชผักผลไม้ที่คัดเปลี่ยนหมุนเวียนไปตามฤดูกาล ทำให้สังคม ชนบทมีความมั่นคงทางอาหาร ชุมชนในชนบทส่วนใหญ่จะทำการผลิตเพื่อแลกเปลี่ยนภายในชุมชน ประชาชนในชุมชนมีการพึ่งพาตนเอง และพึ่งพากันระหว่างครัวเรือน ซึ่งวิถีการดำรงชีวิตแบบสังคมชนบทไทย ถือเป็นรากฐานสำคัญของการสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจสังคมภายในชุมชน กล่าวคือ ครัวเรือนในชนบทมี ทรัพยากรที่เพียงพอในการดูแลสมาชิกในครอบครัว ทำให้ไม่จำเป็นต้องไปทำงานรับจ้างในเมือง เนื่องจากใช้ ฐานทรัพยากรที่มีอยู่เป็นจำนวนมากในชุมชนเป็นปัจจัยในการหล่อเลี้ยงชีวิตของสมาชิกในครอบครัว การ ทำงานมักเป็นการแบ่งงานกันทำโดยเน้นการผลิตเพื่อใช้ภายในครัวเรือนมากกว่าผลิตเพื่อนำไปขาย เน้นการใช้ เศรษฐกิจครัวเรือนมากกว่าการพึ่งพิงเศรษฐกิจจากภายนอก

ด้วยสภาพทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมของสังคมชนบทในอดีตทำให้ผู้คนยังมีความรู้สึกผูกพันกัน และกันทั้งภายในครอบครัวและชุมชน มีการแบ่งปันทรัพยากรให้กับสมาชิกคนอื่น ๆ ภายในชุมชน การ กระจายทรัพยากรผ่านความสัมพันธ์ต่างตอบแทนซึ่งกันและกันอาจเป็นการลงแรง อย่างการลงแขกเกี่ยวข้าว หรือการแบ่งปันข้าวของเครื่องใช้ซึ่งเปรียบเสมือนการกระจายถ่ายโอนทรัพยากรภายในชุมชน เกิดสภาพสังคม ที่คนมีความสามัคคีกลมเกลียวกัน

ขณะที่ลักษณะของการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจแบบสังคมชนบทไทยจะมีการแลกเปลี่ยนผลผลิต ระหว่างครัวเรือน การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการทำนุบำรุงรักษาชุมชนชนบท อีกทั้งมีการสืบสานอาชีพ เกษตรกรรมของคนรุ่นปู่ย่าตายายมายังรุ่นพ่อแม่และลูกหลาน โดยสภาพสังคมเกษตรกรรมทำให้คนในชนบท

มีวิถีชีวิตแบบเรียบง่าย อาศัยเศรษฐกิจแบบพอมีพอกิน ซึ่งทำให้ชุมชนเรียนรู้ในการพึ่งตนเอง เศรษฐกิจและเรียนรู้ในการรักษาฐานทรัพยากรเพื่อให้เกิดการใช้อย่างคุ้มค่า และการอนุรักษ์เพื่อให้อาศัยทรัพยากรได้อย่างยั่งยืน

ในด้านวัฒนธรรม สังคมชนบทมีวัฒนธรรมประเพณีที่แตกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่ แต่วัฒนธรรมของสังคมนำมาซึ่งการมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งงานบุญประเพณี งานวัด งานขึ้นบ้านใหม่ งานบวช งานศพ เป็นต้น มีความสัมพันธ์แบบเครือญาติ จากโครงสร้างครอบครัวที่เป็นครอบครัวขยายเนื่องจากการนิยมมีบุตรของคนในสมัยก่อน ก่อเกิดความเป็นชุมชนที่มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีการแบ่งปันสิ่งของ เครื่องนุ่งห่ม ข้าวปลาอาหาร แรงงาน ทำให้คนในชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี มีวิถีชีวิตที่เรียบง่ายแต่เต็มด้วยทุนทางสังคมที่คอยส่งเสริมให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง กล่าวได้ว่าสังคมชนบทไทยในอดีตมีการสืบทอดวัฒนธรรมประเพณี มีการดำรงไว้ซึ่งความสามัคคีภายในชุมชน ความร่วมมือในการรักษาภูมิปัญญาท้องถิ่น และมีการพึ่งพาฐานทรัพยากรธรรมชาติในการดำรงชีวิต

นอกจากนี้สังคมชนบทไทยยังมีลักษณะสำคัญ คือ ครอบครัวเป็นหน่วยเศรษฐกิจที่สำคัญเนื่องจากเป็นทั้งหน่วยการผลิตและหน่วยบริโภค กล่าวคือ ครอบครัวแต่ละครัวเรือนจะมีการผลิต เช่น การปลูกข้าว การปลูกพืชผักสวนครัว การทำเกษตรกรรม เพื่อใช้สำหรับบริโภคในครัวเรือน สมาชิกของครอบครัวจะเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ให้แก่ลูกหลาน เพื่อให้เกิดการสืบสานวัฒนธรรมและภูมิปัญญา อีกทั้งสังคมชนบทมักให้คุณค่าต่อหลักธรรมคำสอนทางศาสนา เศรษฐศาสตร์และวิถี สถาบันทางสังคม มีบทบาทสำคัญในการอบรมสั่งสอนและบ่มเพาะค่านิยมเชิงศีลธรรม ศาสนาจึงมีอิทธิพลในการควบคุมความประพฤติของคนในชุมชน ผู้คนในสังคมชนบทยึดมั่นในวัฒนธรรมประเพณี หลักธรรมคำสอน มีการเคารพผู้อาวุโสในชุมชน เคารพสิ่งศักดิ์สิทธิ์และธรรมชาติ ทำให้การทำลายธรรมชาติ เช่น การเผาป่าเพื่อปลูกพืชเศรษฐกิจยังมีน้อย เนื่องจากมีความเชื่อว่าป่าคือที่อยู่ของสิ่งศักดิ์สิทธิ์

โดยสรุปกล่าวได้ว่าลักษณะดั้งเดิมของชุมชนชนบทในอดีตสามารถสรุปได้ดังนี้

1) สังคมชนบทในอดีตเป็นสังคมที่หมู่บ้านจะตั้งอยู่กระจัดกระจาย การติดต่อสัมพันธ์ระหว่างกันส่วนใหญ่เป็นการติดต่อกันภายในชุมชน เนื่องจากสภาพสังคมในอดีตยังมีข้อจำกัดด้านเส้นทางคมนาคมที่เข้าไม่ถึงพื้นที่ชนบทห่างไกล ทำให้การติดต่อกับสังคมภายนอกทำได้ยาก คนในชนบทจึงมีความใกล้ชิดกัน ความสัมพันธ์ในชุมชนเป็นความสัมพันธ์แบบเครือญาติ ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เนื่องจากมีจำนวนสมาชิกในชุมชนไม่มากนัก

2) เดิมสังคมชนบทเป็นสังคมที่มีการพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติ เนื่องจากมีความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรและความหลากหลายทางชีวภาพ มีสายพันธุ์ปลา มีสายพันธุ์ข้าวหลายร้อยสายพันธุ์ คนในชนบทจึงมีความมั่นคงทางอาหาร มีพืชผักสมุนไพรปลูกไว้ในรั้วบ้าน ทำให้ไม่จำเป็นต้องซื้อ มีการนำไม้มาสร้างบ้านเรือนและสร้างที่อยู่อาศัย ในอดีตทรัพยากรจึงมีผลต่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจสังคมของคนชนบทเนื่องจากสามารถใช้เป็นอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ซึ่งมีความจำเป็นต่อการดำรงชีวิต

3) สังคมชนบทมีความสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีความไว้วางใจซึ่งกันและกัน เนื่องจากสภาพของสังคมชนบทในอดีตที่คนในสังคมมีการพึ่งพากันและกัน การแบ่งปันข้าวปลาอาหาร และลักษณะทางสังคมที่ศาสนามีบทบาทสำคัญในฐานะที่เป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในชนบท ในแต่ละปีจะมีการจัดพิธีกรรมทางศาสนา เช่น งานบุญประเพณี บุญบั้งไฟในภาคอีสาน มโนราห์ในภาคใต้ งานบวช และงานศพ เป็นทำให้คนในชุมชนมีกิจกรรมทางสังคมร่วมกัน อีกทั้งค่านิยมที่เคารพหลักปฏิบัติทางศาสนาทำให้คนส่วนใหญ่มีความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เคารพผู้อาวุโสในชุมชน มีสถาบันครอบครัวและสถาบันทางสังคมทำหน้าที่กล่อมเกลา ทำให้เกิดสภาพสังคมที่ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน อยู่รวมกันเป็นเครือญาติ (kingship)

4) สังคมชนบทในอดีตมีโครงสร้างครอบครัวขนาดใหญ่ หรือที่เรียกว่าครอบครัวขยาย สมาชิกในครอบครัวและเครือญาติมักอาศัยอยู่ระแวกเดียวกัน มีการร่วมมือกันในการผลิตอาหาร และทำเกษตร ครอบครัวมีความเข้มแข็งและมีการกลมเกลียวทางสังคม การถ่ายทอดองค์ความรู้ ภูมิปัญญาไปสู่คนรุ่นใหม่

5) ชนบทจะมีแรงงานในภาคเกษตรกรรมจำนวนมาก สืบเนื่องจากสภาพสังคมเกษตรกรรมทำให้คนชนบทนิยมมีบุตรหลายคน เพื่อให้บุตรเข้าไปเป็นแรงงานในภาคเกษตร สมาชิกในครอบครัวเกือบทุกคนในชนบทจะมีส่วนเกี่ยวข้องกับการเกษตร เช่น การปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ การทำประมง ลักษณะวิถีชีวิตความเป็นอยู่ในชีวิตประจำวันจะเกี่ยวพันกับการทำเกษตรกรรม แรงงานในครัวเรือนเปรียบเสมือนปัจจัยการผลิตที่ทำหน้าที่หารายได้เข้าสู่ครอบครัว

6) ลักษณะของเศรษฐกิจในสังคมชนบท เป็นเศรษฐกิจแบบครัวเรือน และมีการตอบแทนผลผลิตซึ่งกันและกัน โดยมีการผลิต ปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ ทำกิจกรรม งานฝีมืองานหัตถกรรม เป็นต้น และเป็นการผลิตเพื่อยังชีพมากกว่าการผลิตเพื่อขาย เน้นการบริโภคในครัวเรือนและการแบ่งปันส่วนที่เหลือจากการบริโภคสำหรับขาย และไม่เน้นการผลิตเพื่อทำกำไร

4.2 การเปลี่ยนแปลงสภาพสังคมชนบท

การเปลี่ยนแปลงสภาพสังคมชนบทมีสภาพบริบทและวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปใน 3 ด้านใหญ่ ๆ คือ การเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ การเปลี่ยนแปลงแบบแผนการผลิต และการเปลี่ยนแปลงทางประชากร ซึ่งการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้ได้ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงคุณภาพสังคมและวิถีชีวิตของคนชนบท

4.2.1 การเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ

ในช่วงระยะ 60 กว่าปีที่ผ่านมานับตั้งแต่มีแผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับที่ 1 ซึ่งมุ่งเน้นการสร้างการเติบโตทางเศรษฐกิจและการพัฒนาอุตสาหกรรม ได้ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติในชนบท พื้นที่ป่าไม้ของประเทศลดลง การใช้พื้นที่ทางการเกษตรได้เปลี่ยนแปลงไปจากการปลูกข้าวเป็นหลักมาเป็นปลูกพืชเศรษฐกิจอื่นๆ มากขึ้น เช่น ยางพารา อ้อย ข้าวโพด มันสำปะหลัง และปาล์มน้ำมัน

สภาพแวดล้อมของชุมชนชนบทได้เปลี่ยนแปลงไป มีการพึ่งพาความอุดมสมบูรณ์ของป่าไม้ลดลง อันเป็นมาจากการสัมปทานอุตสาหกรรมป่าไม้และการเปลี่ยนแปลงการผลิตพืชผลทางการเกษตร ในภาพ 4-1 จะเห็นว่าในปี 2516 ประเทศไทยมีพื้นที่ป่าไม้มากกว่าร้อยละ 40 ลดลงอย่างต่อเนื่องจนถึงปี 2541 เหลือเพียงประมาณร้อยละ 20 ต่อมาได้มีโครงการปลูกป่าทำให้พื้นที่ป่าไม้เพิ่มขึ้นมาเป็นประมาณร้อยละ 30 ในปี 2562 พื้นที่ป่าที่ลดลงนั้นนอกเหนือจากการสัมปทาน อุตสาหกรรมป่าไม้แล้ว พื้นที่ป่าเสื่อมโทรมได้ถูกทดแทนด้วยการตัวชุมชนใหม่และการขยายพื้นที่ทางการเกษตรเพื่อปลูกพืชเศรษฐกิจชนิดใหม่ ทำให้พื้นที่ทางการเกษตรเพิ่มขึ้นจาก 45.47 ในปี 2523 มาเป็นร้อยละ 55.25 ในปี 2561 (ภาพ 4-2)

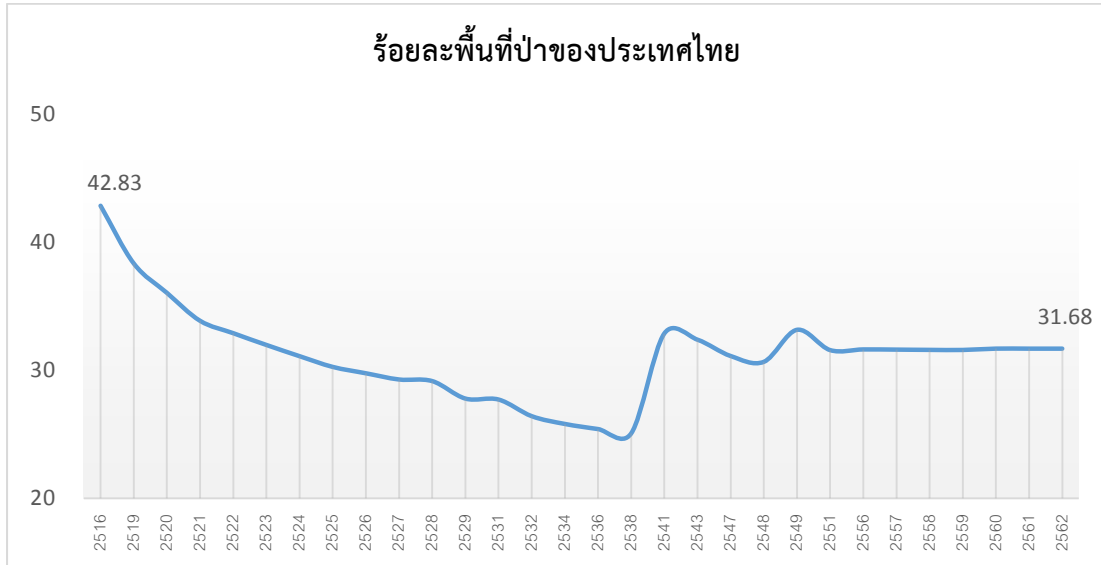
การเปลี่ยนแปลงพื้นที่ทางการเกษตรที่นำพืชเศรษฐกิจมาทดแทนพื้นที่การปลูกข้าวทำให้พื้นที่การปลูกข้าวลดลงดังภาพ 4-3 แสดงให้เห็นถึงการลดลงของพื้นที่การปลูกข้าว ในปี 2523 มีพื้นที่ปลูกข้าว 83.72 ล้านไร่ ลดลงอย่างต่อเนื่องเหลือ 71.45 ล้านไร่ ในปี 2561

ขณะที่พื้นที่ปลูกข้าวลดลง พื้นที่ปลูกพืชทางเศรษฐกิจชนิดใหม่ได้เพิ่มขึ้น จากภาพ 4-3 จะเห็นว่าพื้นที่การปลูกปาล์มน้ำมันได้เพิ่มขึ้นจาก 0.002 ล้านไร่ ในปี 2511 เป็น 6.10 ล้านไร่ในปี 2562 พื้นที่การปลูกยางพาราได้เพิ่มขึ้นจาก 3.69 ล้านไร่ ในปี 2504 เป็น 22.63 ล้านไร่ในปี 2561 พื้นที่ปลูกอ้อยได้เพิ่มขึ้นจาก 3.19 ล้านไร่ ในปี 2521 เป็น 9.89 ล้านไร่ในปี 2560 พื้นที่ปลูกมันสำปะหลังเพิ่มขึ้นจาก 7.28

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

ในปี 2521 เป็น 8.82 ล้านไร่ ในปี 2562 พื้นที่ปลูกข้าวโพดลดลงจาก 83.72 ในปี 2523 เป็น 71.45 ในปี 2561

การเปลี่ยนแปลงแบบแผนการปลูกพืชทางเศรษฐกิจได้ส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมมีการใช้ปุ๋ยเคมีและสารเคมีเพิ่มมากขึ้นส่งผลต่อความหลากหลายทางชีวภาพ มีการใช้น้ำจากแหล่งธรรมชาติมากขึ้น สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติค่อย ๆ เสื่อมโทรมลง การเปลี่ยนแปลงในระยะยาวส่งผลให้สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่แต่เดิมที่เคยเป็นที่พึ่งพิงและแหล่งความมั่นคงทางอาหารของชาวชนบท ปัจจุบันชาวชนบทได้พึ่งปัจจัยทางอาหารจากสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติได้น้อยลง และได้หันไปพึ่งพาปัจจัยการยังชีพโดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านอาหารจากในเมืองมากขึ้น

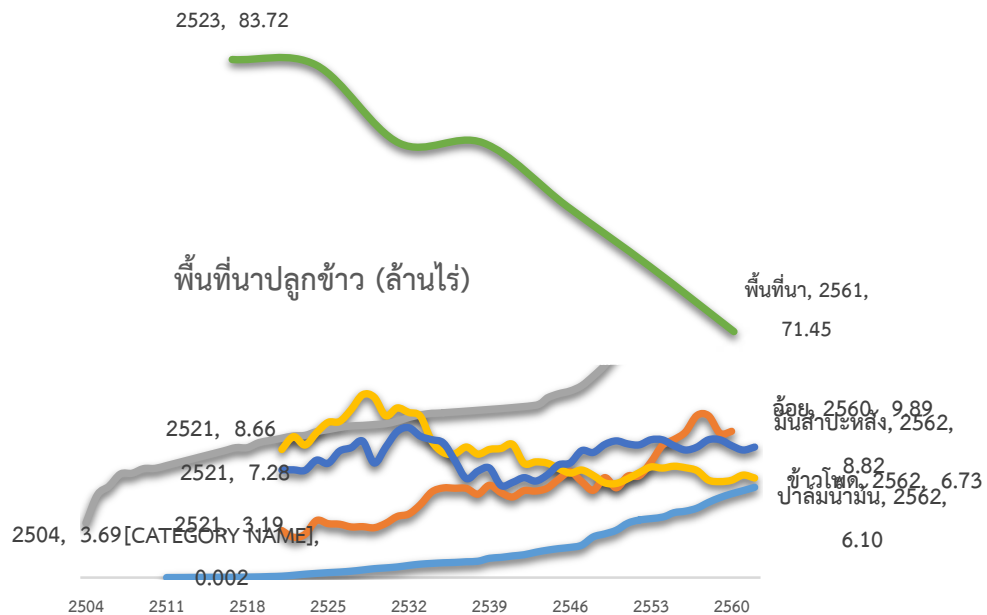
ภาพ 4 - 1 ร้อยละพื้นที่ป่าของประเทศไทย

ที่มา: สำนักจัดการที่ดินป่าไม้ กรมป่าไม้

ภาพ 4 - 2 ร้อยละการใช้พื้นที่เพื่อการเกษตร

ที่มา: ดัดแปลงข้อมูลจาก กรมพัฒนาที่ดิน (2561)

ภาพ 4 - 3 พื้นที่เพาะปลูกนาข้าวและพืชไร่

ที่มา: กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

4.2.2 การเปลี่ยนแปลงแบบแผนการผลิต

การเปลี่ยนแปลงแบบแผนการผลิตที่สำคัญ ได้แก่ การขยายการปลูกพืชทางเศรษฐกิจและแบบแผนการผลิตที่ใช้เทคโนโลยีและการจ้างงานแทนแรงงานในครัวเรือน

การปลูกพืชทางเศรษฐกิจส่งผลให้มีความจำเป็นที่จะต้องดูแลและเร่งผลการผลิตโดยใช้สารเคมี ภาพ 4-4 แสดงให้เห็นถึงการนำเข้าสารเคมีเพื่อมาใช้ในประเทศสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว ทั้งสารเคมีที่นำมาใช้ในการปลูกพืชทางเศรษฐกิจ ได้แก่ สารกำจัดแมลง สารกำจัดวัชพืช สารป้องกันและกำจัดโรคพืช สารออกฤทธิ์ และอื่นๆ

นอกจากการเปลี่ยนแปลงแบบแผนการผลิตโดยใช้เครื่องจักรและสารเคมีแล้ว การเปลี่ยนแปลงที่เห็นได้ชัดคือการใช้แรงงานในภาคเกษตรกรรมได้ลดลง ภาพ 4-5 แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงของสัดส่วนแรงงานภาคเกษตรและนอกภาคเกษตร โดยที่แรงงานภาคเกษตรกรรมลดลงขณะที่แรงงานนอกภาคเกษตรกรรมเพิ่มขึ้น แรงงานภาคเกษตรกรรมได้เปลี่ยนแปลงไปสู่ภาคบริการและภาคอุตสาหกรรมเพิ่มมากขึ้น ทำให้ภาคเกษตรประสบปัญหาการขาดแคลนแรงงานมาโดยตลอด ปัญหาขาดแคลนแรงงานภาคเกษตรมีแนวโน้มจะกระจายพื้นที่เพิ่มขึ้น

หากพิจารณาสัดส่วนแรงงานในภาคการเกษตรตลอดช่วง 40 ปีที่ผ่านมาจะพบว่าแรงงานภาคเกษตรมีแนวโน้มลดลงอย่างต่อเนื่อง กล่าวคือ ในปี 2516 แรงงานในภาคเกษตรมีสัดส่วนสูงถึงร้อยละ 67 ของผู้มีงานทำรวม แต่ในปี 2562 สัดส่วนกลับลดลงเหลือเพียงร้อยละ 31.43 (ภาพ 4-5) หรือมีจำนวนลดลงโดยเฉลี่ยประมาณปีละ 150,000 คน นอกจากนี้ยังพบว่ากลุ่มแรงงานอายุตั้งแต่ 40 ปีขึ้นไป มีแนวโน้มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง แต่กลุ่มแรงงานที่มีอายุตั้งแต่ 15-39 ปี กลับมีแนวโน้มลดลง โดยเฉพาะกลุ่มแรงงานรุ่นใหม่ที่มีอายุระหว่าง 15-24 ปีที่มีแนวโน้มลดลงอย่างรวดเร็ว

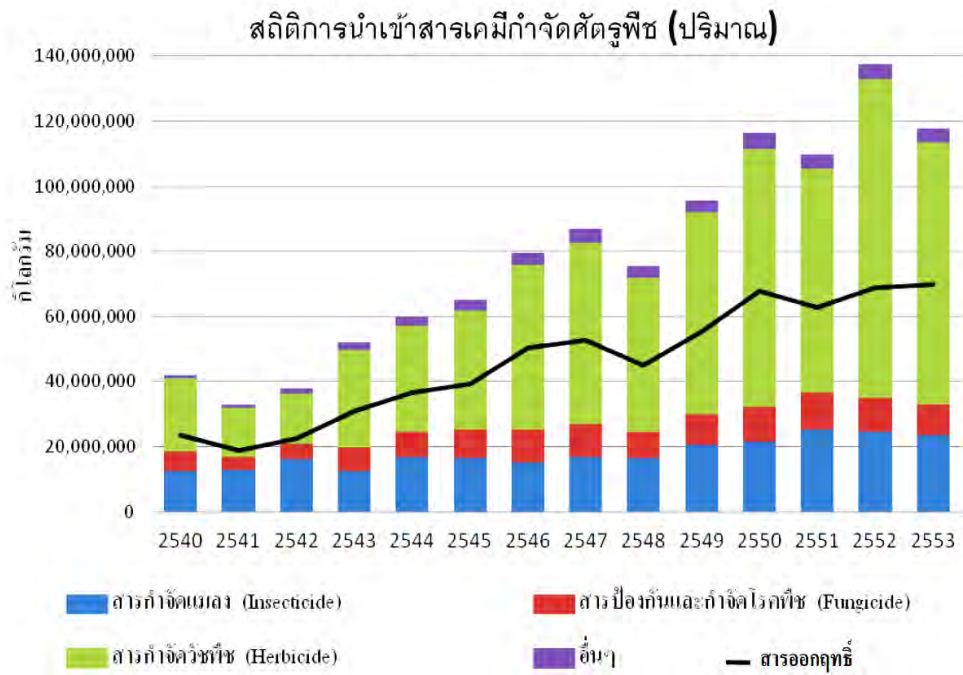
การที่แรงงานภาคเกษตรลดลงนั้นมีสาเหตุอย่างน้อย 3 ประการ¹ ประการหนึ่งมาจากทัศนคติของแรงงานรุ่นใหม่เห็นว่าอาชีพเกษตรกรรมเป็นงานที่หนัก ราคาไม่แน่นอน ผลผลิตต้องพึ่งพาธรรมชาติซึ่งมีความไม่แน่นอนของสภาพอากาศสูง ด้วยปัจจัยดังกล่าวส่งผลให้แรงงานเคลื่อนย้ายไปสู่แรงงานนอกภาคเกษตรมากขึ้น โดยเข้าไปทำงานเป็นลูกจ้างของสถานประกอบการ ซึ่งมีเงินเดือนเป็นรายได้ประจำที่แน่นอนและต่อเนื่องตลอดทั้งปี อาชีพการเกษตรจึงเป็นเพียงทางเลือกเพื่อเป็นอาชีพเสริมหรือเพื่อความมั่นคงด้านอาหารของครัวเรือน นอกจากนี้ ผลสำรวจสถานการณ์ชาวนาไทย ปี 2555 ของมหาวิทยาลัยหอการค้าไทย ยังพบว่า เกษตรกรทำนาร้อยละ 80.5 ไม่อยากให้ลูกหลานทำนาเช่นเดียวกับตน และผลสำรวจข้อมูลของคณะเกษตร มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ในปี 2555 พบว่า จำนวนนักเรียนที่เข้าศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษาในสาขาที่เกี่ยวข้องกับด้านการเกษตรมีจำนวนลดลงประมาณร้อยละ 5-8 ต่อปี และในการเลือกอันดับในการศึกษาต่อส่วนใหญ่เลือกคณะเกษตรอยู่ในอันดับ 3 หรืออันดับ 4 ซึ่งให้เห็นว่าเด็กไทยไม่ได้สนใจที่จะเรียนด้านการเกษตร แม้ว่าจะสำเร็จการศึกษาด้านการเกษตร ส่วนใหญ่ยังคงเลือกทำงานเป็นลูกจ้างในภาคอุตสาหกรรมมากกว่าที่จะมาทำอาชีพการเกษตรโดยตรง จึงกล่าวได้ว่าวัยแรงงานในภาคชนบทในกลุ่มวัยแรงงานรุ่นใหม่มีแนวโน้มที่จะไม่ใช้แรงงานในภาคการเกษตร (ดูภาพ 4-6)

ประการที่สอง ต้นทุนการผลิตของพืชเศรษฐกิจที่สำคัญมีแนวโน้มสูงขึ้นโดยตลอด โดยเฉพาะต้นทุนการใช้ปุ๋ยเคมีและสารเคมีการเกษตรที่คาดว่าจะมีสัดส่วนสูงถึงร้อยละ 35 ของต้นทุนการผลิตต้นทุนรวมพืชเศรษฐกิจที่สำคัญ ผลตอบแทนสุทธิพืชเศรษฐกิจที่สำคัญรวมถึงต้นทุนค่าจ้างแรงงานที่สูงขึ้น ส่งผลให้เกษตรกรบางส่วนนอกจากจะทำอาชีพการเกษตรแล้ว ยังต้องหารายได้เสริมโดยการประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไปหรือเป็นลูกจ้างในภาคการผลิตอื่นในช่วงนอกฤดูการผลิต ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลระหว่างปี 2549-2554 ของสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร ที่พบว่า ครัวเรือนภาคเกษตรมีรายได้นอกภาคเกษตรเฉลี่ยสูงถึงร้อยละ 40 ของรายได้รวมสะท้อนให้เห็นว่า การมีรายได้จากภาคเกษตรเพียงด้านเดียวอาจไม่เพียงพอต่อการดำรงชีพ

ประการสุดท้าย ระบบการประกันภัยพืชผลทางการเกษตร (Crop Insurance) ยังมีข้อจำกัดและไม่เป็นที่รู้จักแพร่หลาย เนื่องจากขาดการส่งเสริมและสนับสนุนอย่างจริงจัง ทำให้ที่ผ่านมาเกษตรกรมีข้อจำกัดในการที่จะลดความเสี่ยงของผลกระทบจากภัยธรรมชาติที่สร้างความเสียหายแก่ผลผลิต บันทอนต่อฐานะและความมั่นคงในอาชีพ ในขณะที่ปัจจุบันมีนโยบายของภาครัฐเท่านั้นที่นำระบบการประกันภัยพืชผลเกษตรจำนวนรถแทรกเตอร์ที่จดทะเบียน เข้ามาใช้ในการช่วยเหลือ โดยการจ่ายเงินอุดหนุนค่าเบี้ยจำนวนคันภาพรวมประเทศ ประกันภัยบางส่วนให้แก่เกษตรกร แต่ก็ยังจำกัดเฉพาะชาวนาปีและไม่ครอบคลุมทุกพื้นที่และทุกพืชเศรษฐกิจที่สำคัญ

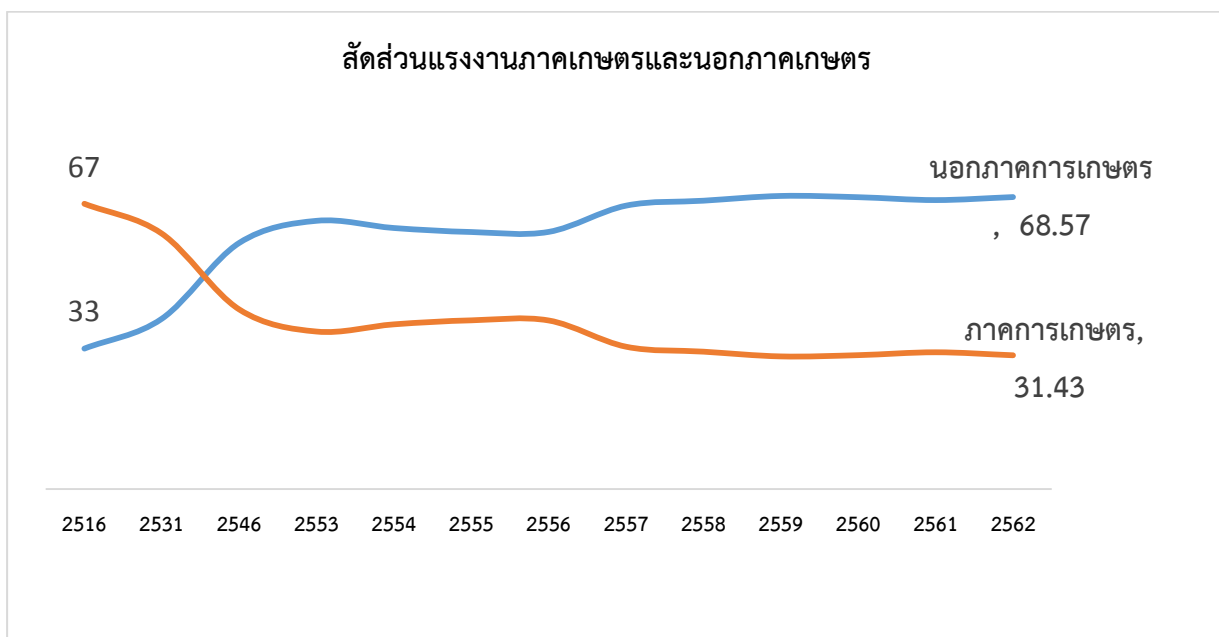
---

1 กรวิทย์ ต้นศรี. มปป. แรงงานกับการเปลี่ยนแปลงของภาคการเกษตรไทย. สืบค้นจาก https://www.bot.or.th/Thai/MonetaryPolicy/NorthEastern/DocLib_Research/04-Labor%20with%20Agri%20Changing.pdf. (8 กุมภาพันธ์ 2564)

ภาพ 4 - 4 สถิติการนำเข้าสารเคมีกำจัดศัตรูพืช

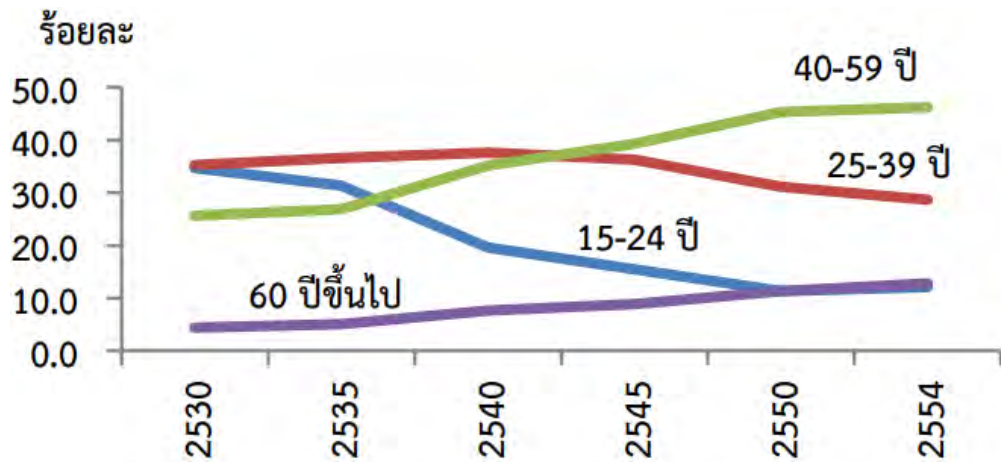
ที่มา : สำนักควบคุมพืชและวัสดุการเกษตร กรมวิชาการเกษตร

ภาพ 4 - 5 สัดส่วนแรงงานภาคเกษตรและนอกภาคเกษตร

ที่มา : สำนักงานสถิติแห่งชาติ

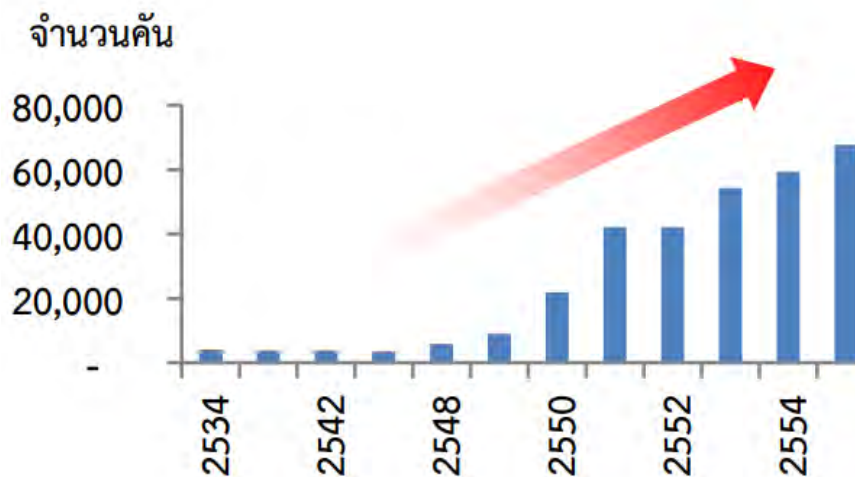

ภาพ 4 - 6 ผู้มีงานทำภาคการเกษตร จำแนกตามช่วงอายุ

ที่มา : สํารวจภาวะการทำงานของประชากร ไตรมาสที่ 3 ปี 2530-2554 สำนักงานสถิติแห่งชาติ

การลดลงของแรงงานภาคเกษตรจนถึงขั้นภาวะขาดแคลนแรงงานภาคเกษตร ด้วยเหตุผลดังกล่าวข้างต้นเกษตรกรในชนบทได้ปรับตัวโดยการนำเครื่องจักรมาทดแทน ตัวอย่างเช่น จากข้อมูลในภาพ 4-7 แสดงให้เห็นถึงสถิติการจดทะเบียนรถแทรกเตอร์ของกรมการขนส่งทางบก ซึ่งพบว่า ตั้งแต่ปี 2534 เป็นต้นมาจำนวนรถแทรกเตอร์จดทะเบียนเร่งตัวสูงขึ้นแบบก้าวกระโดด นอกจากเป็นแรงกดดันจากปัญหาการขาดแคลนแรงงานแล้ว บริษัทผู้ผลิตเครื่องจักรกลการเกษตรหรือบริษัทผู้ให้สินเชื่อยังกระตุ้นยอดขายด้วยการผ่อนปรนเงื่อนไขการจ่ายเงินครั้งแรกเมื่อทำสัญญาต่ำ ระยะเวลาการจ่ายชำระที่นานมากขึ้น รวมถึงอัตราดอกเบี้ยที่จูงใจ ซึ่งเป็นทิศทางที่ดีที่จะช่วยยกระดับ ประสิทธิภาพการผลิตของภาคการเกษตรให้สูงขึ้น²

ภาพ 4 - 7 จำนวนรถแทรกเตอร์ที่จดทะเบียน ภาพรวมประเทศ

ที่มา: กรมการขนส่งทางบก

² กรวิทย์ ต้นศรี. แรงงานกับการเปลี่ยนแปลงของภาคการเกษตรไทย.

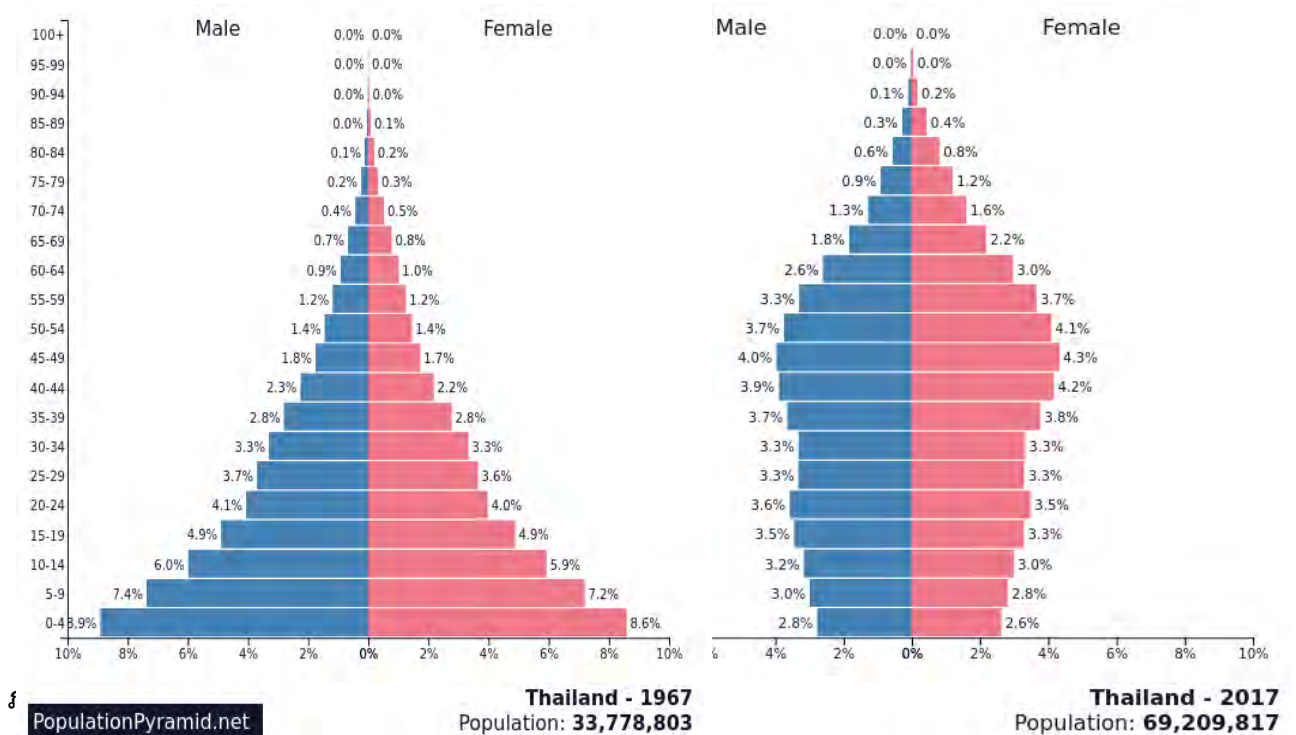
https://www.bot.or.th/Thai/MonetaryPolicy/NorthEastern/DocLib_Research/04-Labor%20with%20Agri%20Changing.pdf.

4.2.3 การเปลี่ยนแปลงทางประชากร

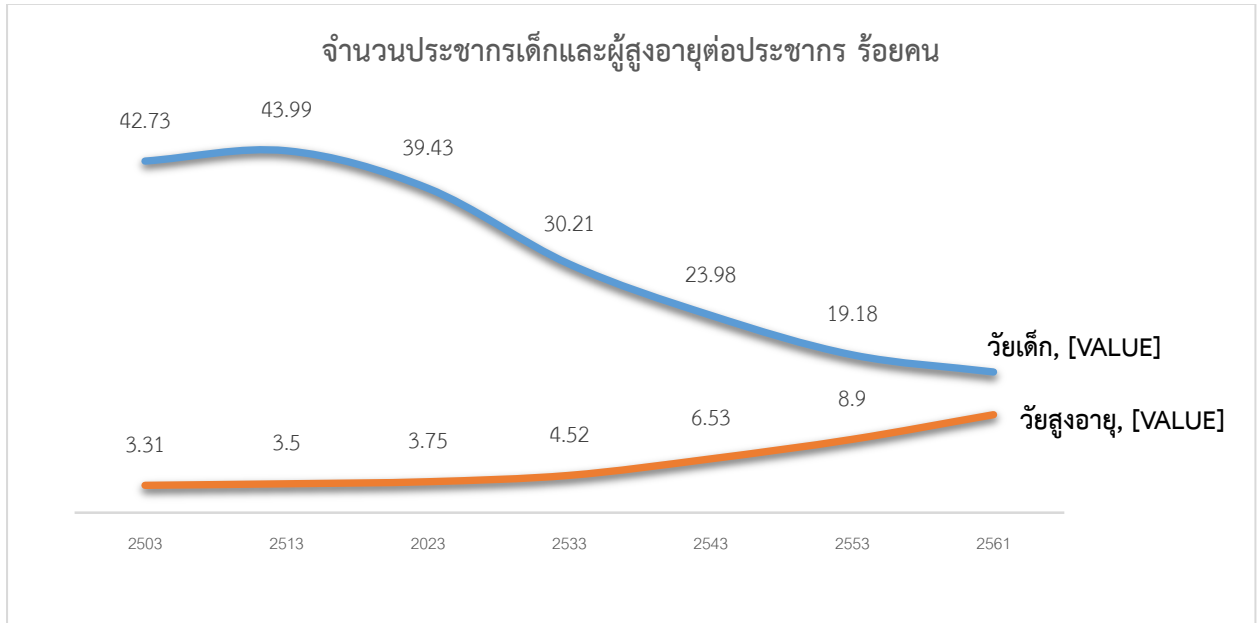
การเปลี่ยนแปลงทางประชากรที่ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชนบทพิจารณาได้จากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางประชากรที่ก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ และการเปลี่ยนแปลงอัตราการเจริญพันธุ์ที่ส่งผลต่อขนาดของโครงสร้างของครอบครัวจากเดิมเป็นครอบครัวขยายมาเป็นครอบครัวเดี่ยว

ในช่วง 60 ปีที่ผ่านมาโครงสร้างทางอายุ (Age structure) ของประชากรไทยได้เปลี่ยนแปลงไป ดังภาพ 4-8 แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรในปี 2510 ถึง 2560 การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางประชากรดังกล่าวทำให้สัดส่วนวัยเด็ก วัยแรงงานและวัยสูงอายุเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก เดิมรูปทรงโครงสร้างประชากรเป็นทรงพีรามิดฐานกว้างยอดแหลม หมายความว่า มีประชากรวัยเด็กมากและผู้สูงอายุน้อย ต่อมาโครงสร้างประชากรได้เปลี่ยนแปลงไป มีฐานประชากรวัยเด็กแคบเข้าอันเนื่องมาจากอัตราการเกิดลดลง ขณะที่ประชากรวัยแรงงานและประชากรผู้สูงอายุเพิ่มมากขึ้น ดังข้อมูลในภาพ 4-8

ในปี 2503 มีสัดส่วนประชากรใน 100 คน จะมีประชากรวัยเด็ก (อายุต่ำกว่า 15 ปี) จำนวน 79 คน และมีผู้สูงอายุ (อายุ 60 ปีขึ้นไป) จำนวน 6 คน และปีต่อมาในปี 2543 มีประชากรเด็ก 33 คน และผู้สูงอายุ 9 คน และในปี 2558 จำนวนประชากรเด็กได้ลดลงอย่างรวดเร็วเช่นกันอยู่ที่อัตราผู้สูงอายุได้เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วเป็น 18 คน

ที่มา : populationpyramid.net

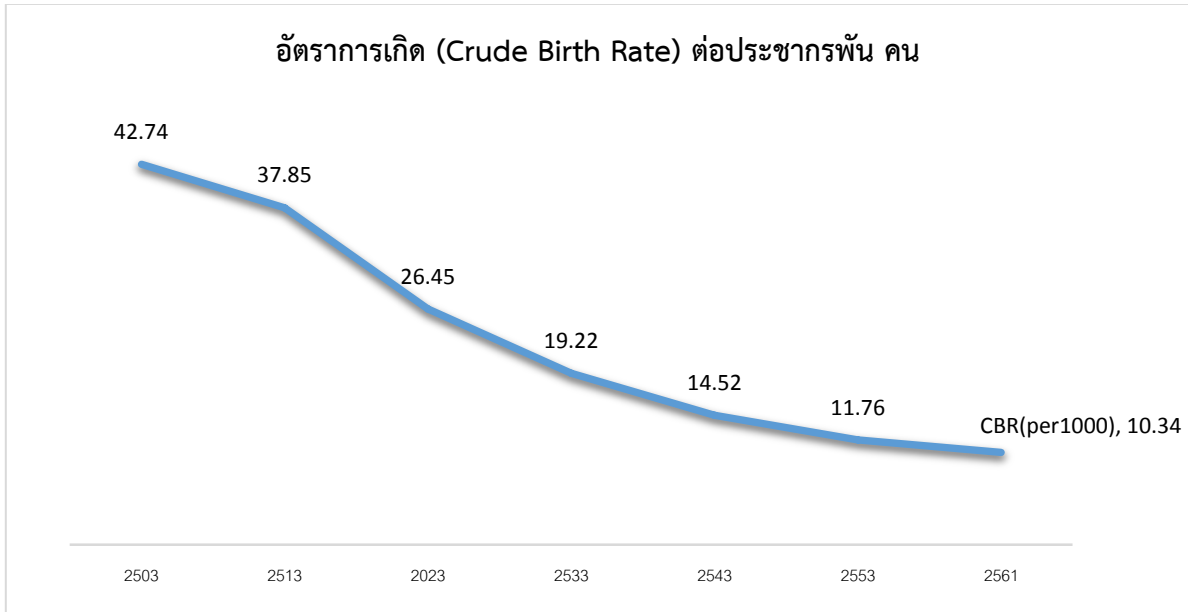
ภาพ 4 - 9 อัตราส่วนเด็กและผู้สูงอายุต่อประชากร 100 คน

ที่มา: World Bank, <https://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.CBRT.IN?locations=TH>.

การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรดังกล่าวนี้เป็นผลมาจากอัตราการเกิดที่ลดลง ภาพ 4-10 แสดงให้เห็นถึงการลดลงของอัตราการเกิดของประชากรไทยในปี 2503 มีจำนวนการเกิด 42.74 คนต่อประชากร 1,000 คน อัตราการเกิดได้ลดลงอย่างรวดเร็ว ในปี 2561 มีจำนวนการเกิด 10.34 คนต่อประชากร 1,000 คน ขณะที่อัตราเจริญพันธุ์รวมยอด (Total Fertility Rate) ได้ลดลงอย่างมาก ภาพ 4-11 แสดงให้เห็นถึงการลดลงของอัตราการเจริญพันธุ์ของสตรีไทยโดยรวม

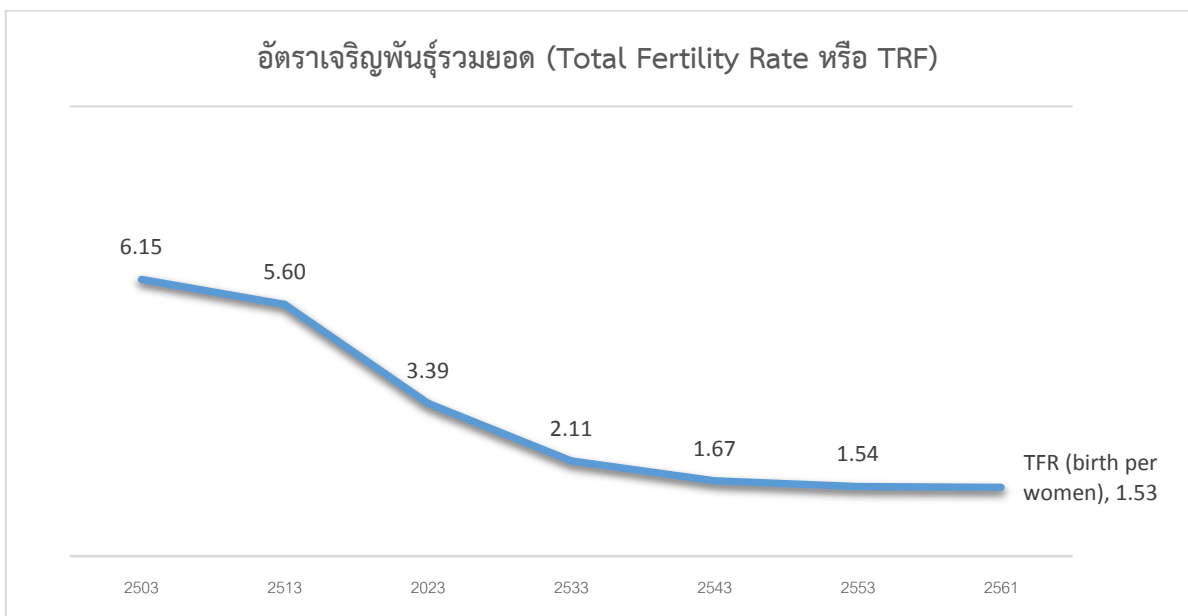
ในปี 2503 สตรีวัยเจริญพันธุ์ 1 คนมีบุตรเฉลี่ย 6.1 คน อัตรานี้ลดลงต่อเนื่องอย่างรวดเร็ว พบว่าในปี 2561 สตรีวัยเจริญพันธุ์ 1 คนของประเทศไทยมีบุตรโดยเฉลี่ย 1.5 คน ผลของการลดลงของอัตราการเจริญพันธุ์ส่งผลให้ขนาดของครอบครัวของสังคมไทยโดยรวมมีขนาดเล็กลง ทั้งนี้ขนาดของครอบครัวในชนบทก็มีขนาดครอบครัวเล็กลงเช่นกัน ในปี 2518 ครอบครัวไทยมีสมาชิกจำนวนเฉลี่ย 7 คน ลดลงมาเหลือ 3 คน ในปี 2563 ดังภาพ 4-12 การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวชี้ให้เห็นว่าสังคมไทยมีค่านิยมว่าด้วยการมีบุตร (family size norm) เปลี่ยนแปลงไปจากอดีตอย่างมาก

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

ภาพ 4 - 10 อัตราการเกิด

ที่มา: World Bank, <https://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.CBRT.IN?locations=TH>.

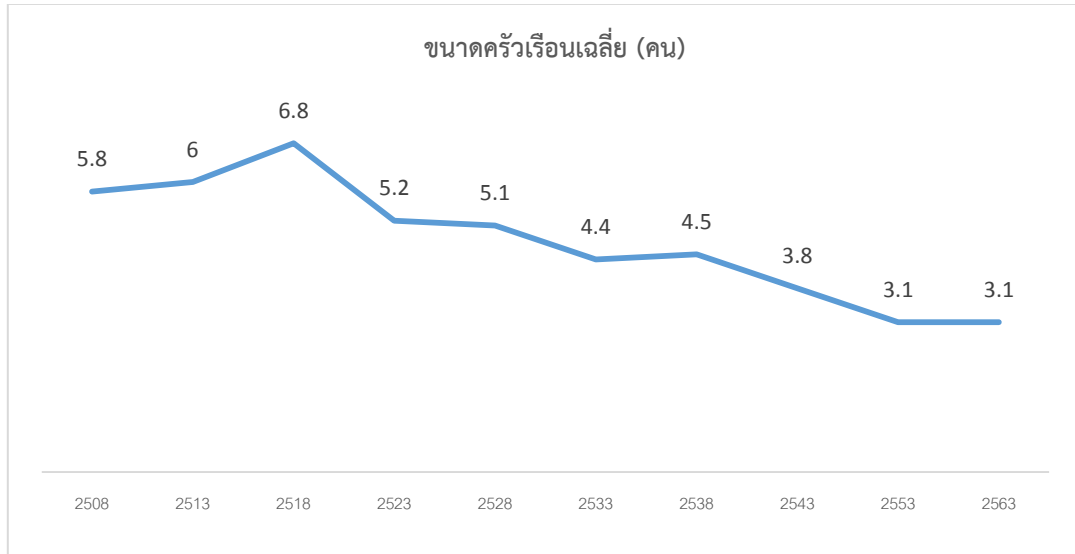

ภาพ 4 - 11 อัตราเจริญพันธุ์รวมยอด

ที่มา: World Bank, <https://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.CBRT.IN?locations=TH>.

*อัตราเจริญพันธุ์รวมยอดหมายถึง จำนวนบุตรโดยเฉลี่ยต่อสตรีวัยเจริญพันธุ์ 1 คน

การเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ การเปลี่ยนแปลงแบบแผนการผลิต การเปลี่ยนแปลงทางประชากร ตามที่ได้กล่าวมานี้ ได้ส่งผลกระทบต่อคุณภาพสังคมของสังคมชนบทดังที่ จะเสนอต่อไปในหัวข้อ 4.3

ภาพ 4 - 12 ขนาดครัวเรือนเฉลี่ย

ที่มา: สำนักงานสถิติแห่งชาติ

4.3 ผลกระทบต่อคุณภาพสังคม

การชี้ให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงของสังคม ชนบท ท้องถิ่น ได้นำข้อมูลที่แสดงให้เห็นถึงคุณภาพทางสังคมใน 4 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านความมั่นคงทางเศรษฐกิจสังคม 2) ด้านความเสมอภาคทางสังคม 3) ด้านการยอมรับการเป็นสมาชิกสังคม 4) ด้านการเสริมสร้างพลังทางสังคม ในแต่ละด้านประกอบไปด้วยตัวแปรย่อยอีกหลายตัว ตัวแปรแต่ละตัวได้เก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อนำมาแสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงคุณภาพของสังคมดังต่อไปนี้

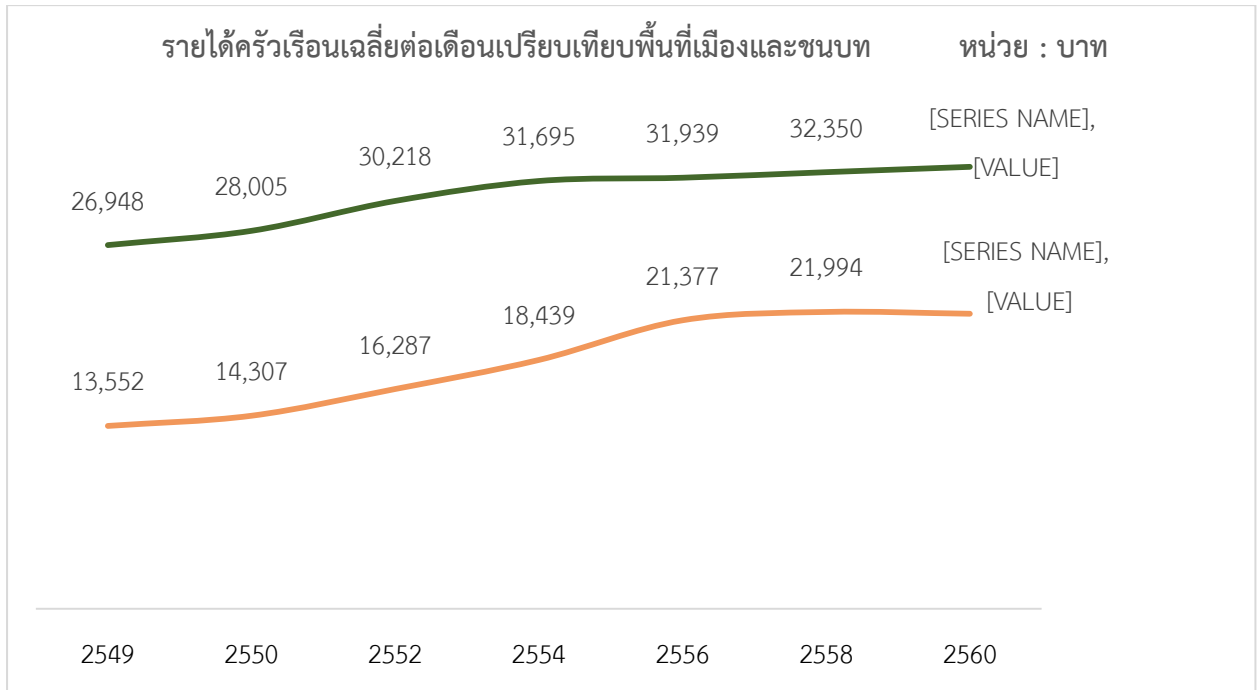
4.3.1 ความมั่นคงทางเศรษฐกิจสังคม

ความมั่นคงทางเศรษฐกิจสังคมพิจารณาได้จากข้อมูลสภาพทางเศรษฐกิจของครัวเรือนและข้อมูลโครงสร้างพื้นฐาน พบว่า ผลจากการพัฒนาในช่วง 60 ปีที่ผ่านมาได้ส่งผลต่อสภาพทางเศรษฐกิจสังคมของสังคมชนบทในทิศทางที่ดีขึ้น ดังนี้

1) สภาพทางเศรษฐกิจของครัวเรือน

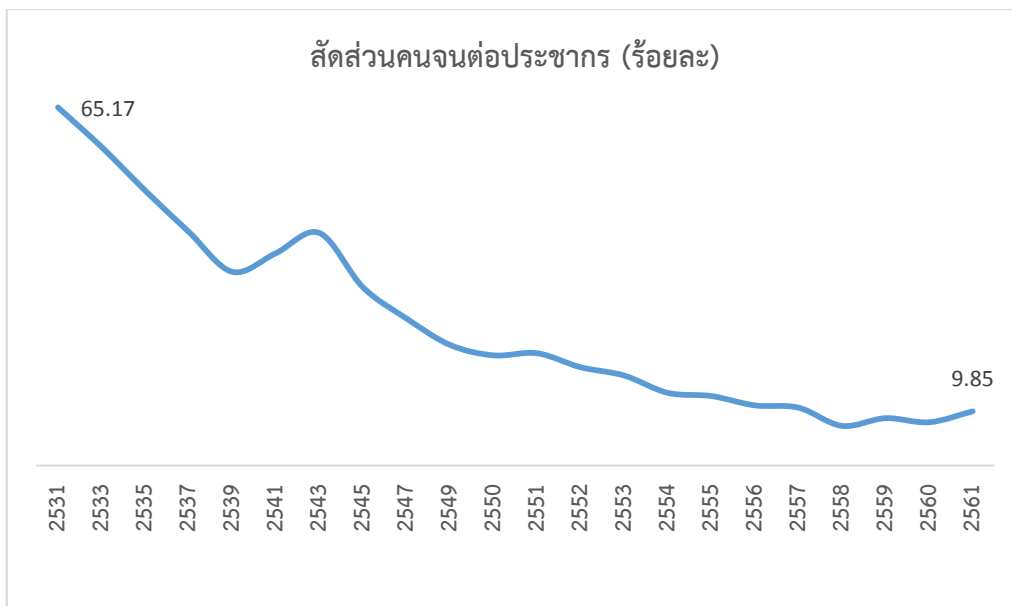
จากการศึกษาข้อมูล รายงานการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน ทั่วราชอาณาจักร สำนักงานสถิติแห่งชาติ พบว่าตั้งแต่ปี 2548 เป็นต้นมาครัวเรือนในชนบทมีรายได้เพิ่มขึ้น (ภาพ 4-13) ส่งผลให้สัดส่วนของคนจนลดลงอย่างมากจากร้อยละ 65.17 ในปี 2531 ลดลงเป็นร้อยละ 9.85 ในปี 2461 (ภาพ 4-14) แต่ผลจากการที่คนในชนบทมีรายได้เพิ่มขึ้น ดูเหมือนจะมีสภาพทางเศรษฐกิจที่ดีขึ้น แต่สิ่งที่เพิ่มขึ้นตามมาก็คือมีรายจ่ายเพิ่มขึ้น (ภาพ 4-15) และมีหนี้สินครัวเรือนเพิ่มขึ้น โดยครัวเรือนทั้งประเทศมีหนี้สินครัวเรือนเพิ่มขึ้น (ตาราง 4-1) และหากพิจารณาเปรียบเทียบระหว่างครัวเรือนชนบทและครัวเรือนในเมืองจะเห็นว่าครัวเรือนในชนบทก็มีหนี้สินเพิ่มสูงขึ้นเช่นเดียวกับครัวเรือนในเมือง (ภาพ 4-16) โดยมีแนวโน้มว่า รายจ่ายและหนี้สินของครัวเรือนในชนบทมีแนวโน้มสูงขึ้นใกล้เคียงกับครัวเรือนในเมือง และครัวเรือนในชนบทมีหนี้มากกว่าครัวเรือนในเมือง (ภาพ 4-17 และ 4-18)

จากข้อมูลดังกล่าวนี้ถึงแม้ว่าสภาพทางเศรษฐกิจในด้านรายได้ของครัวเรือนในชนบทจะสูงขึ้นก็ตามแต่อาจกล่าวได้ว่าครัวเรือนในชนบทประสบกับภาวะหนี้สินของครัวเรือนโดยเฉพาะอย่างยิ่งหนี้นอก ระบบที่สูงกว่าครัวเรือนในเมือง

ภาพ 4 - 13 รายได้ครัวเรือนเฉลี่ยต่อเดือนเปรียบเทียบพื้นที่เมืองและชนบท

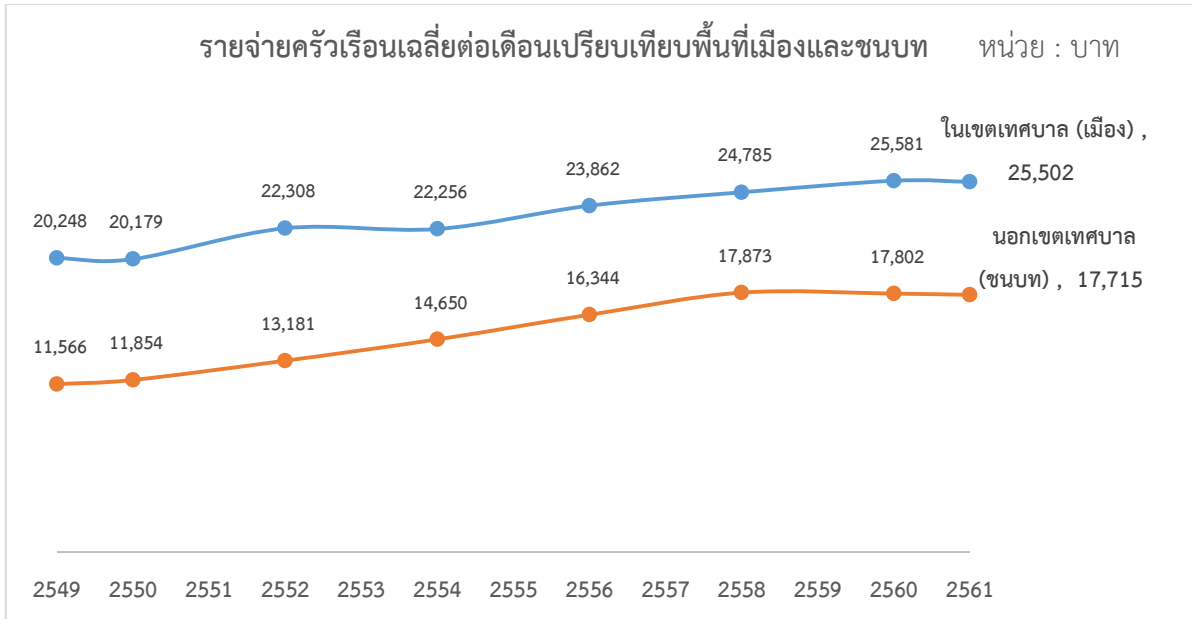
ที่มา: ปรับปรุงจากรายงานการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนทั่วราชอาณาจักร สำนักงานสถิติแห่งชาติ ปี 2549-2560 หลังปี 2550 ได้เก็บข้อมูลทุกสองปี

ภาพ 4 - 14 สัดส่วนคนจนระหว่าง พ.ศ. 2531 - 2561 ภาพ 4-14 แสดงสัดส่วนคนจนระหว่าง พ.ศ. 2531 - 2561

ที่มา: ข้อมูลจากการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2531-256

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

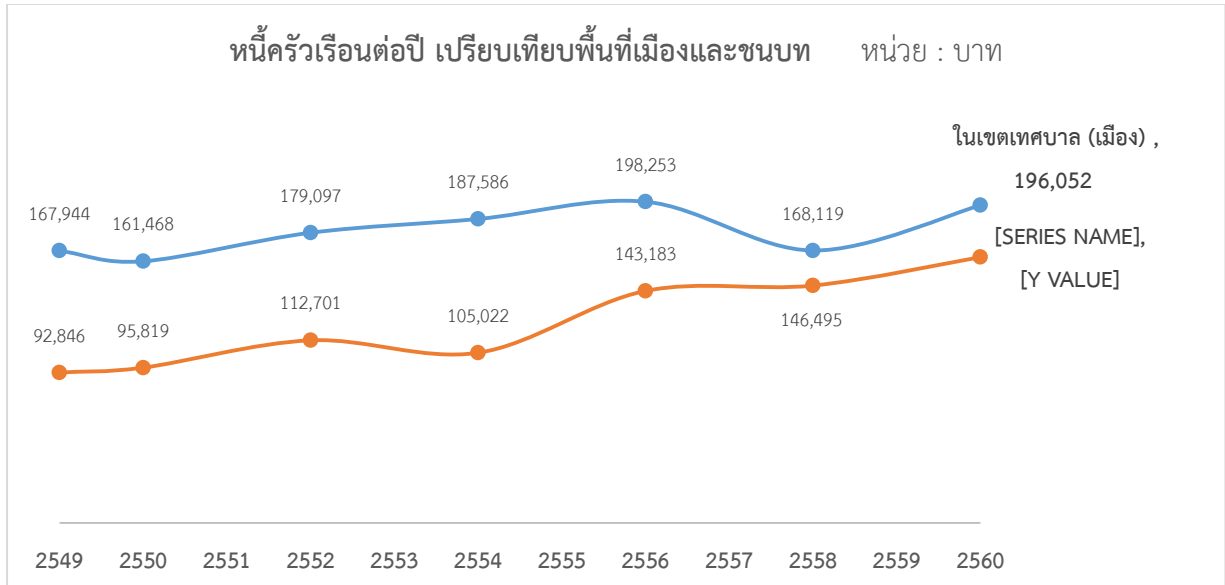

ภาพ 4 - 15 รายจ่ายครัวเรือนเฉลี่ยต่อเดือนเปรียบเทียบพื้นที่เมืองและชนบท

ที่มา: รายงานการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน ทัวราชอาณาจักร สำนักงานสถิติแห่งชาติ ปี 2549-2561

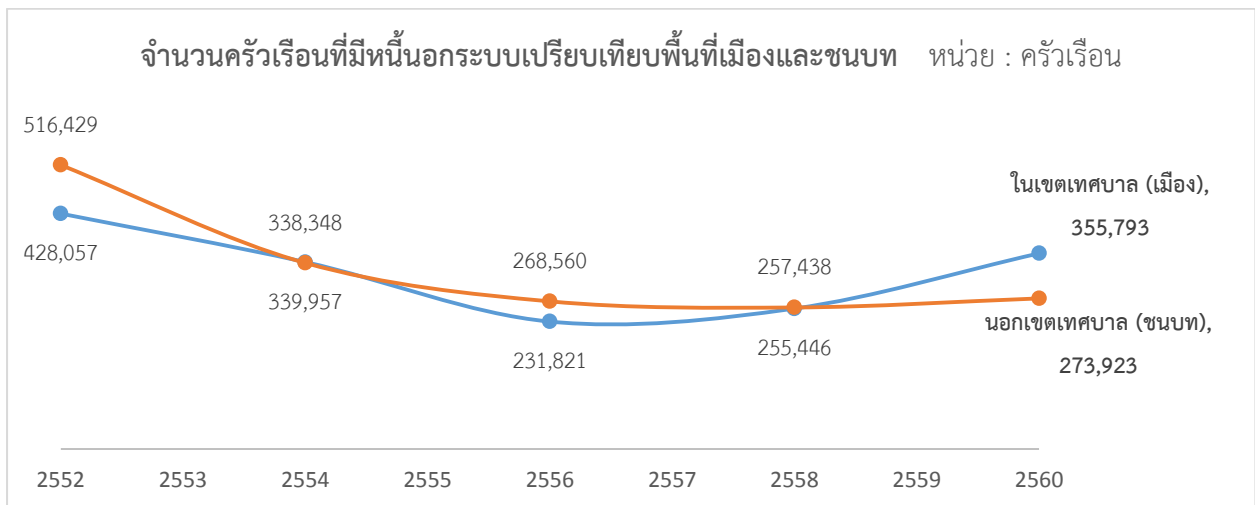
ตาราง 4 - 1 จำนวนหนี้สินเฉลี่ยต่อครัวเรือน ปี 2550 - 2560

	2550	2552	2554	2556	2558	2560
จำนวนครัวเรือนที่เป็นหนี้ (ครัวเรือน)	11,506,100	11,921,887	11,151,934	10,846,286	10,469,835	10,838,211
ครัวเรือนที่เป็นหนี้ต่อครัวเรือนทั้งหมด (%)	63.3	60.9	55.8	53.8	49.1	50.7
จำนวนหนี้สินเฉลี่ยต่อครัวเรือนทั้งสิ้น (บาท)	116,681	134,699	134,900	163,087	156,770	178,994
แหล่งเงินกู้						
1) หนี้ในระบบ (บาท)	109,826	127,715	130,930	159,816	153,425	174,714
ร้อยละ (%)	94.1	94.8	97.1	98.0	97.9	97.6
2) หนี้นอกระบบ	6,855	6,984	3,970	3,271	3,346	4,280
หนี้นอกระบบร้อยละ (%)	5.9	5.1	2.9	2.0	2.1	2.4
ครัวเรือนที่เป็นหนี้ต่อครัวเรือนทั้งหมด (%)	63.3	60.9	55.8	53.8	49.1	50.7
ที่มา : รายงานการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน สำนักงานสถิติแห่งชาติ กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม 2550-2560						

ภาพ 4 - 16 จำนวนหน้คร้วเรือรเฉลี่ยตปี เปรียบเทียบพื้นที่เมืองและชนบท

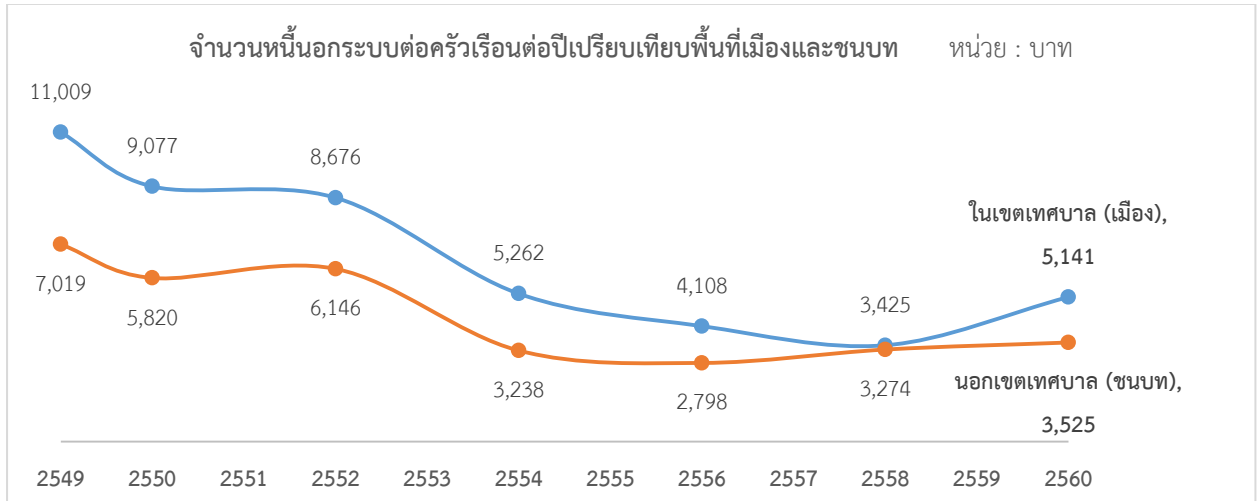
ที่มา: รายงานการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของคร้วเรือร ทัวราชอาณาจักร สำนักงานสถิติแห่งชาติ ปี 2549-2560

ภาพ 4 - 17 จำนวนคร้วเรือรที่มีหน้นอกระบบเปรียบเทียบพื้นที่เมืองและชนบท

ที่มา: รายงานการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของคร้วเรือร ทัวราชอาณาจักร สำนักงานสถิติแห่งชาติ ปี 2552-2560

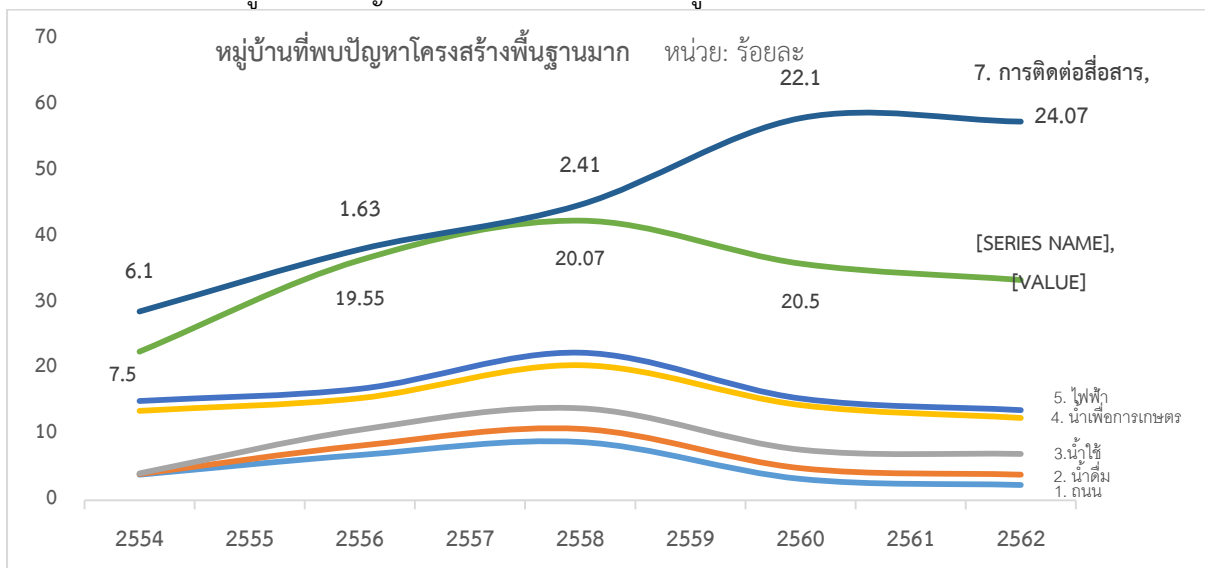

ภาพ 4 - 18 จำนวนหน้ันอกระบบต่อครัวเรือนเฉลี่ยต่อปีเปรียบเทียบพื้นที่เมืองและชนบท

ที่มา: รายงานการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน ทัวราชอาณาจักร สำนักงานสถิติแห่งชาติ ปี 2549-2560

2) การเข้าถึงบริการโครงสร้างพื้นฐาน

การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 - 12 รัฐบาลได้พัฒนาระบบโครงสร้างพื้นฐานทำให้คนในชนบทสามารถเข้าถึงบริการของโครงสร้างพื้นฐานที่สะดวกมากขึ้น ทั้ง ถนน น้ำดื่ม น้ำใช้ น้ำเพื่อการเกษตร ไฟฟ้า เป็นต้น จากข้อมูลพื้นฐานระดับหมู่บ้าน (กชช. 2ค) ปี 2554 - 2562 แสดงให้เห็นถึงจำนวนหมู่บ้านที่มีปัญหาในการเข้าถึงบริการโครงสร้างพื้นฐานลดลง อย่างไรก็ตามสิ่งที่ยังเป็นปัญหาในหมู่บ้านชนบทคือ การมีที่ดินทำกิน และการติดต่อสื่อสาร โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาที่ดินทำกินยังเป็นปัญหาสำคัญของคนในชนบทดังจะเห็นจากข้อมูลในภาพ 4-7 ว่าจากปี 2554 จำนวนหมู่บ้านที่ประสบกับปัญหาที่ดินทำกินทั่วประเทศอยู่ที่ร้อยละ 9.5 ได้เพิ่มสูงขึ้นเป็นร้อยละ 19.55 ในปี 2556 และในปี 2556-2562 ยังคงมีหมู่บ้านที่มีปัญหาที่ดินทำกินจำนวนมาก อยู่ในระดับร้อยละ 19 ถึงร้อยละ 20

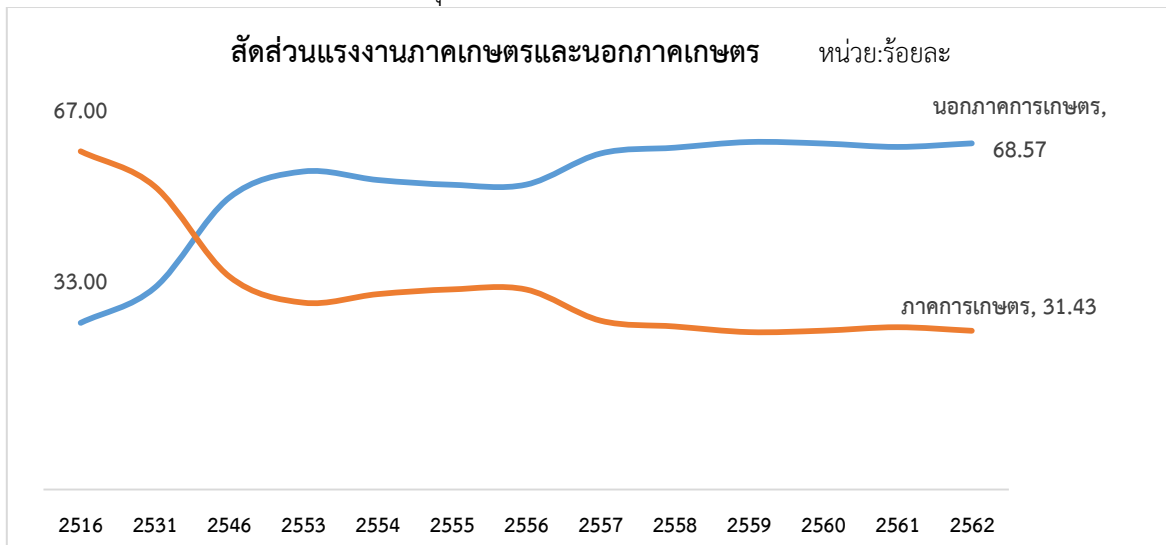

ภาพ 4 - 19 ตัวชี้วัด กชช. 2ค ด้านโครงสร้างพื้นฐาน

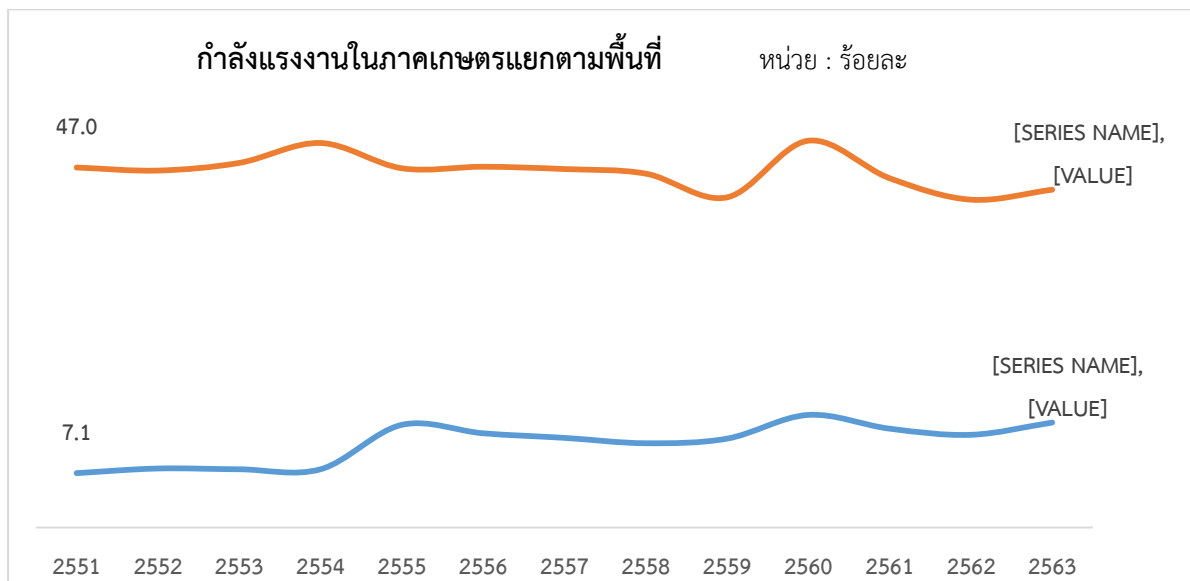
ที่มา: รายงาน กชช. 2ค กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย ปี 2554-2562

3) แบบแผนการผลิตและการใช้แรงงาน

เมื่อพิจารณาถึงสัดส่วนแรงงานในและนอกภาคเกษตรรวมทั้งประเทศจะเห็นว่า แรงงานนอกภาคเกษตรมีแนวโน้มสูงกว่าแรงงานภาคเกษตร จากมูลในภาพ 4-20 ในปี 2554 แรงงานนอกภาคเกษตรมีสัดส่วนร้อยละ 61.31 แรงงานภาคเกษตรร้อยละ 38.69 ในช่วง 8 ปีต่อมาสัดส่วนแรงงานนอกภาคเกษตรสูงขึ้นเป็นร้อยละ 68.57 ขณะที่สัดส่วนแรงงานภาคเกษตรลดลงเหลือร้อยละ 31.43 และเพื่อพิจารณาแรงงานในเมืองและในชนบทในการทำงานนอกภาคเกษตรและภาคเกษตรมีข้อมูลที่สอดคล้องกันว่าคนในชนบททำงานในภาคเกษตรลดน้อยลง ดังข้อมูลจากภาพ 4-21 จะเห็นว่าในปี 2551 แรงงานในชนบททำงานภาคเกษตรถึงร้อยละ 47 แต่ในปี 2563 ได้ลดลงเหลือร้อยละ 44.1 แสดงให้เห็นว่าคนทำงานภาคเกษตรน้อยลงและหันไปทำงานภาคบริการและอุตสาหกรรมในเมืองมากขึ้น

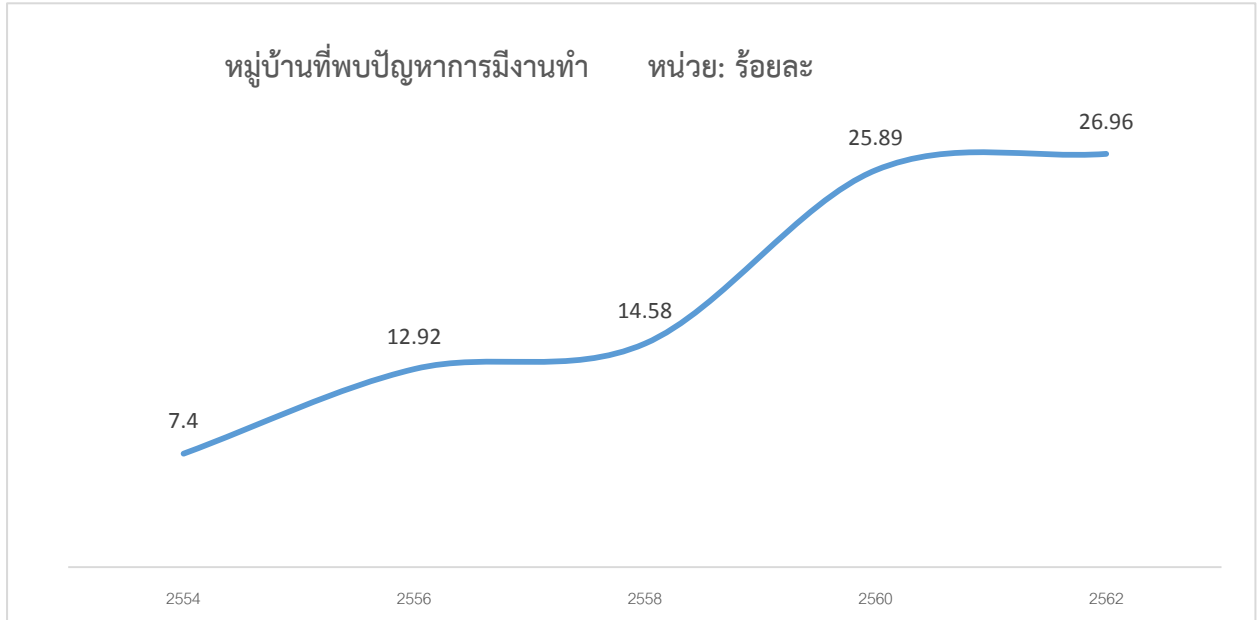
ภาพ 4 - 20 4-20 สัดส่วนแรงงานในและนอกภาคเกษตร

ภาพ 4 - 21 สัดส่วนกำลังแรงงานในภาคเกษตรแยกตามพื้นที่

ที่มา : รายงานการสำรวจภาวะการทำงานของประชากรที่วราชอาณาจักร สำนักงานสถิติแห่งชาติ ปี 2551-2563

เมื่อพิจารณาถึงปัญหาการมีงานทำของคนในชนบทพบว่า มีปัญหาการทำงานเพิ่มมากขึ้นดัง ข้อมูลในภาพ 4-22 ร้อยละของหมู่บ้านที่พบปัญหาการมีงานทำสูงขึ้นจากปี 2554 มีปัญหาร้อยละ 7.4 เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องมาเป็นร้อยละ 26.96 ในปี 2562

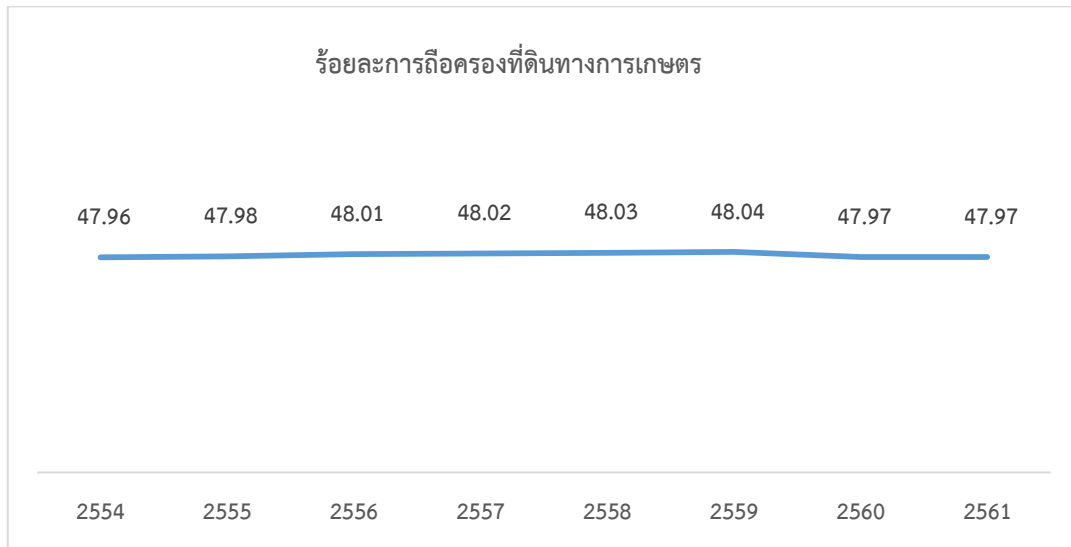

ภาพ 4 - 22 หมู่บ้านที่พบปัญหาการมีงานทำ

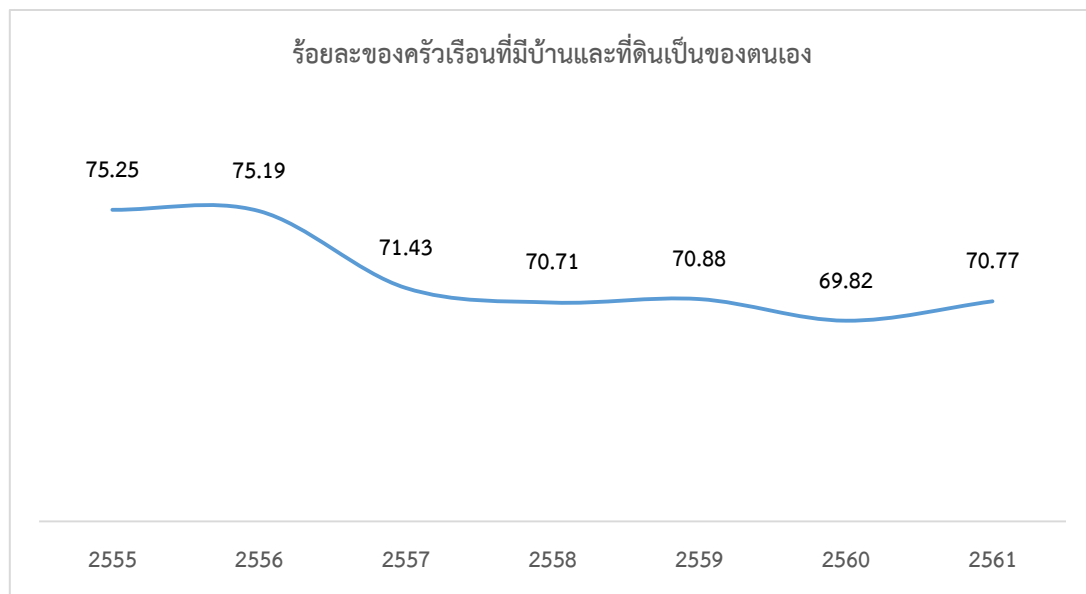
ที่มา รายงาน กชช. 2ค กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย ปี 2554-2562

จากปี 2554 เป็นต้นมาพื้นที่การถือครองที่ดินทางการเกษตรไม่ได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างมีนัยยะสำคัญอยู่ที่ประมาณร้อยละ 47-48 (ภาพ 4-23) ขณะที่แรงงานรุ่นใหม่ในชนบทไม่นิยมทำการเกษตร แสดงว่าพื้นที่การเกษตรที่คงเหลืออยู่นี้ประกอบการโดยแรงงานรุ่นเก่าที่ส่วนใหญ่อย่างเข้าสู่วัยสูงอายุ ข้อมูลที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือมีแนวโน้มว่าการเป็นเจ้าของบ้านและที่ดินมีแนวโน้มลดลงจากร้อยละ 75.25 ในปี 2555 เหลือร้อยละ 70.77 ในปี 2561 (ภาพ 4-24) แสดงให้เห็นว่ามีการขายที่ดินของคนในชนบทเพื่อไปประกอบอาชีพนอกภาคเกษตรมากขึ้น

4) การถือครองที่ดินทางการเกษตร

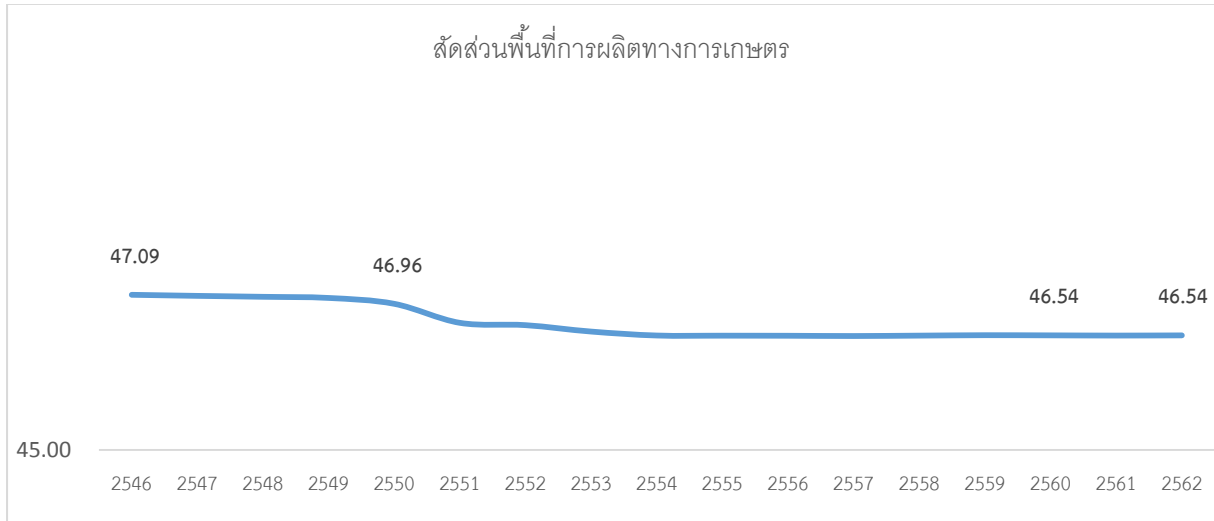

ภาพ 4 - 23 ร้อยละการถือครองที่ดินทางการเกษตรภาพ 4-23 ร้อยละการถือครองที่ดินทางการเกษตร
ที่มา : สำนักงานสถิติแห่งชาติ

ภาพ 4 - 24 ร้อยละของครัวเรือนที่มีบ้านและที่ดินเป็นของตนเอง

ที่มา : ข้อมูลจากการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน สำนักงานสถิติแห่งชาติ,

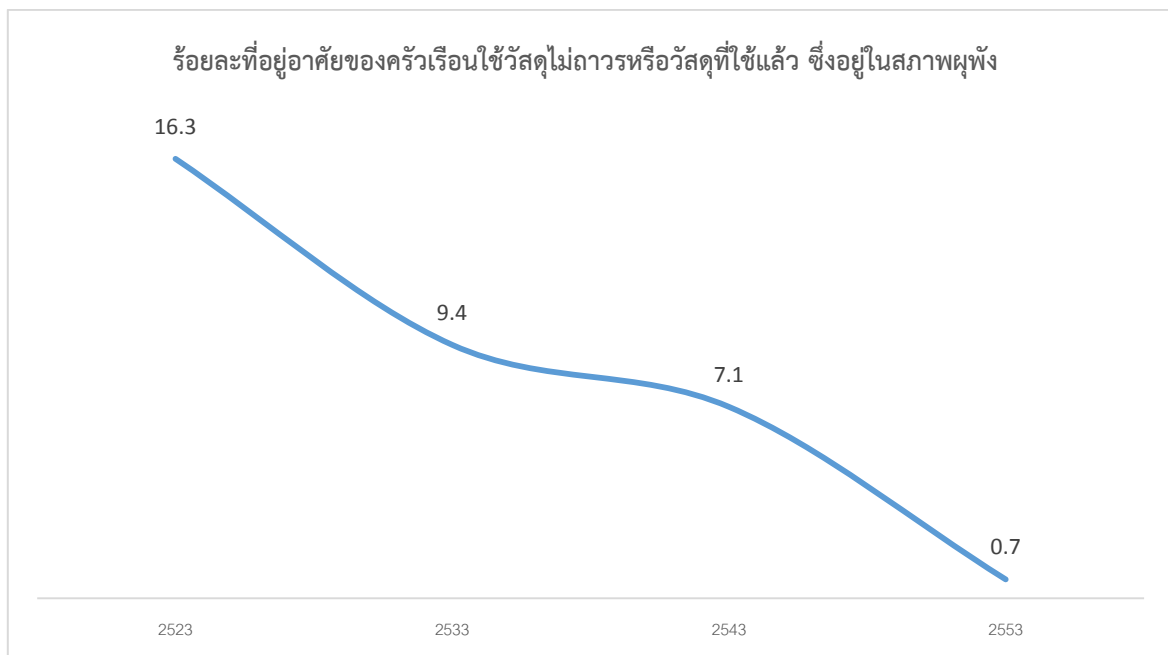
ภาพ 4 - 25 แสดงสัดส่วนพื้นที่การผลิตทางการเกษตร

ที่มา : สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

4) การเปลี่ยนแปลงคุณภาพทางสังคม

การเปลี่ยนแปลงคุณภาพทางสังคมพิจารณาจากข้อมูลคุณภาพที่อยู่อาศัย การเข้าถึงบริการด้านสุขภาพ การเข้าถึงบริการด้านการศึกษา และสภาพของผู้สูงอายุ

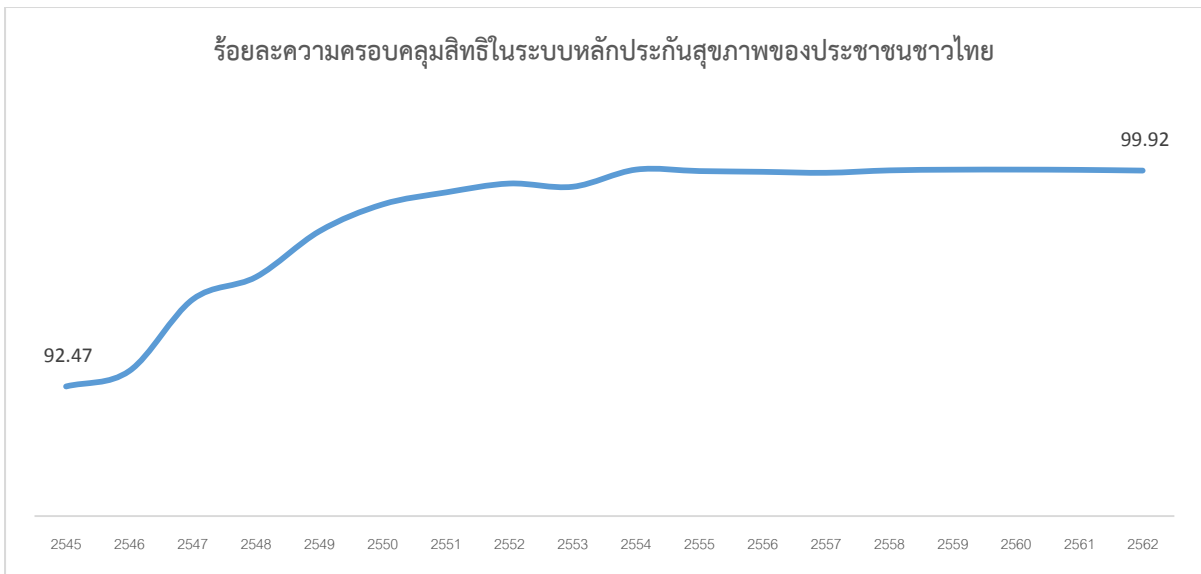
ในด้านที่อยู่อาศัยพบว่าครัวเรือนที่มีที่อยู่อาศัยที่อยู่ในสภาพที่มั่นคงมากขึ้นโดยพิจารณาจากข้อมูลในภาพ 4-26 แสดงให้เห็นถึงครัวเรือนที่มีที่อยู่อาศัยในสภาพผู้พึ่งลดน้อยลงในปี 2523 มีครัวเรือนที่อยู่ในสภาพผู้พึ่งร้อยละ 16.3 ลดลงอย่างต่อเนื่องจนถึงปี 2553 มีครัวเรือนที่มีที่อยู่อาศัยที่อยู่ในสภาพผู้พึ่งร้อยละ 0.7

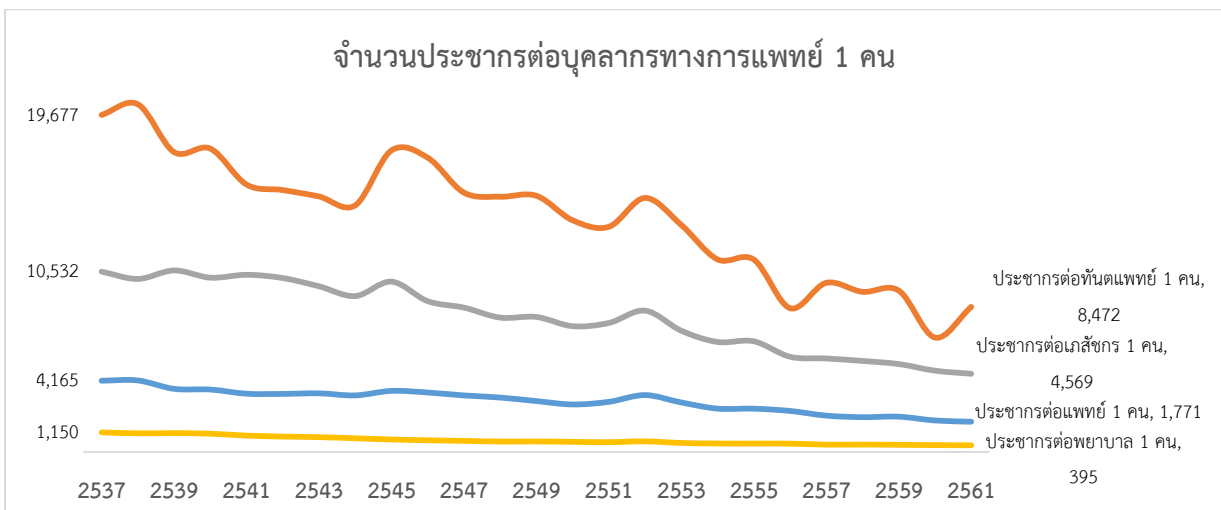
ภาพ 4 - 26 ที่อยู่อาศัยของครัวเรือนใช้วัสดุไม่ถาวรหรือวัสดุที่ใช้แล้ว ซึ่งอยู่ในสภาพผู้พึ่ง (%)

ที่มา : สำมะโนประชากรและเคหะ สำนักงานสถิติแห่งชาติ

ในการเข้าถึงบริการสุขภาพคนไทยสามารถเข้าถึงบริการสุขภาพได้ดีขึ้น พิจารณาจากการได้รับความคุ้มครองในระบบหลักประกันสุขภาพสูงขึ้นอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ปี 2545 อยู่ที่ร้อยละ 92.47 และในปี 2562 คนไทยเข้าถึงบริการสุขภาพได้ถึงร้อยละ 92.92 (ภาพ 4-27) นอกจากนี้คนไทยสามารถเข้าถึงบริการทางแพทย์และสาธารณสุขได้ดีขึ้น มีสัดส่วนจำนวนแพทย์ ทันตแพทย์ เภสัชกร และพยาบาล 1 คน ต่อจำนวนประชากรลดลง จากข้อมูลในภาพ 4-28 จะเห็นว่าในปี 2537 อัตราส่วนแพทย์ 1 คนต่อประชากร 4,165 คน ทันตแพทย์ 1 คนต่อประชากร ประมาณ 19,677 คน และในปี 2561 อัตราส่วนนี้ดีขึ้นโดยมีแพทย์ 1 คนต่อประชากร 1,771 คน ทันตแพทย์ 1 คนต่อประชากรประมาณ 8,472 คน

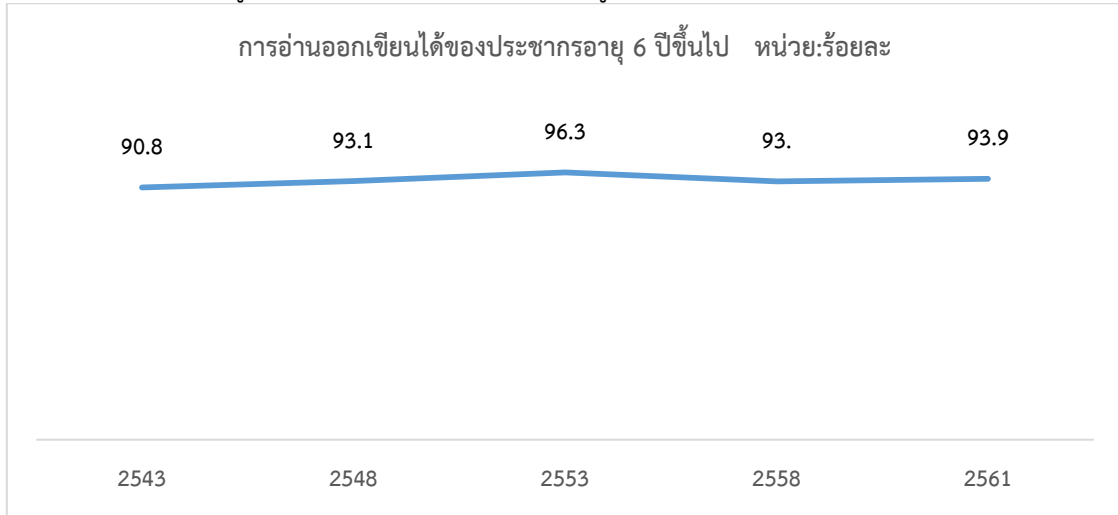
ภาพ 4 - 27 ร้อยละความครอบคลุมสิทธิในระบบหลักประกันสุขภาพของประชาชนชาวไทย
ที่มา : สำนักบริหารสารสนเทศการประกัน สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ

ภาพ 4 - 28 จำนวนประชากรต่อบุคลากรทางการแพทย์ 1 คน
ที่มา : รายงานทรัพยากรสาธารณสุข สถิติสาธารณสุขปี กระทรวงสาธารณสุข

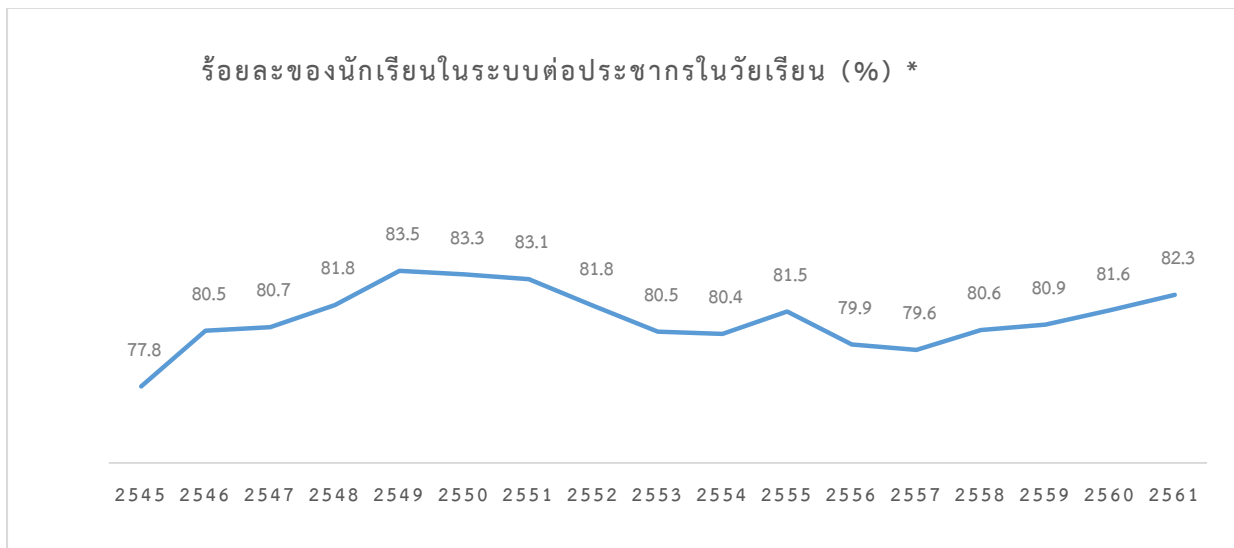
“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

ในด้านการศึกษาอัตราการอ่านออกเขียนได้ของประชากรมีสัดส่วนสูงขึ้นถึงร้อยละ 93.9 ในปี 2561 (ภาพ 4-29) เด็กในวัยเรียนเข้าสู่ระบบโรงเรียนได้สูงขึ้นจากปี 2545 อยู่ที่ร้อยละ 77.8 เพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 82.3 ในปี 2561 (ภาพ 4-30) อย่างไรก็ตามสำหรับผู้ที่ยังขาดการศึกษาภาคบังคับ 9 ปี ที่ไม่ได้เรียนต่อและไม่ได้มีงานทำมีแนวโน้มสูงขึ้นข้อมูลจากภาพ 4-31 จะเห็นว่าในปี 2555 มีจำนวนร้อยละ 72.83 และเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องเป็นร้อยละ 99.1 ในปี 2561 แสดงให้เห็นว่าผู้ที่จบการศึกษาภาคบังคับซึ่งอยู่ในช่วงวัยรุ่นตอนต้นที่ไม่ได้ทำงานมีอยู่เป็นจำนวนมาก ซึ่งอาจจะนำไปสู่ปัญหาสังคม

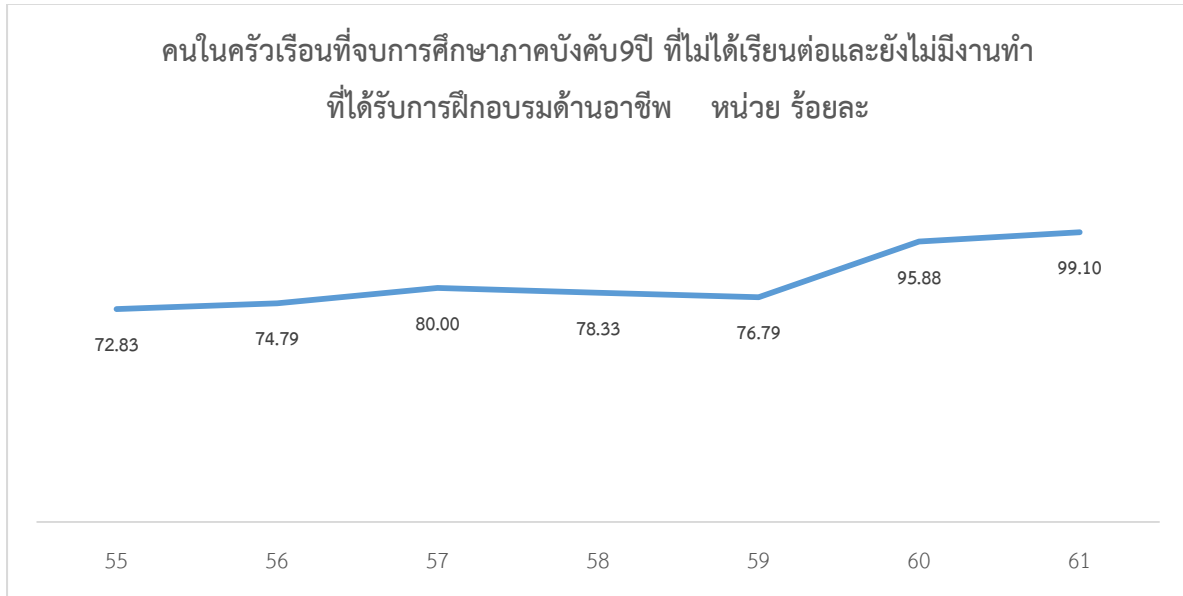
ภาพ 4 - 29 ร้อยละของประชากรที่อ่านออกเขียนได้ของประชากรอายุ 6 ปีขึ้นไป

ที่มา : สำนักงานสถิติแห่งชาติ กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร

ภาพ 4 - 30 ร้อยละของนักเรียนในระบบต่อประชากรในวัยเรียน

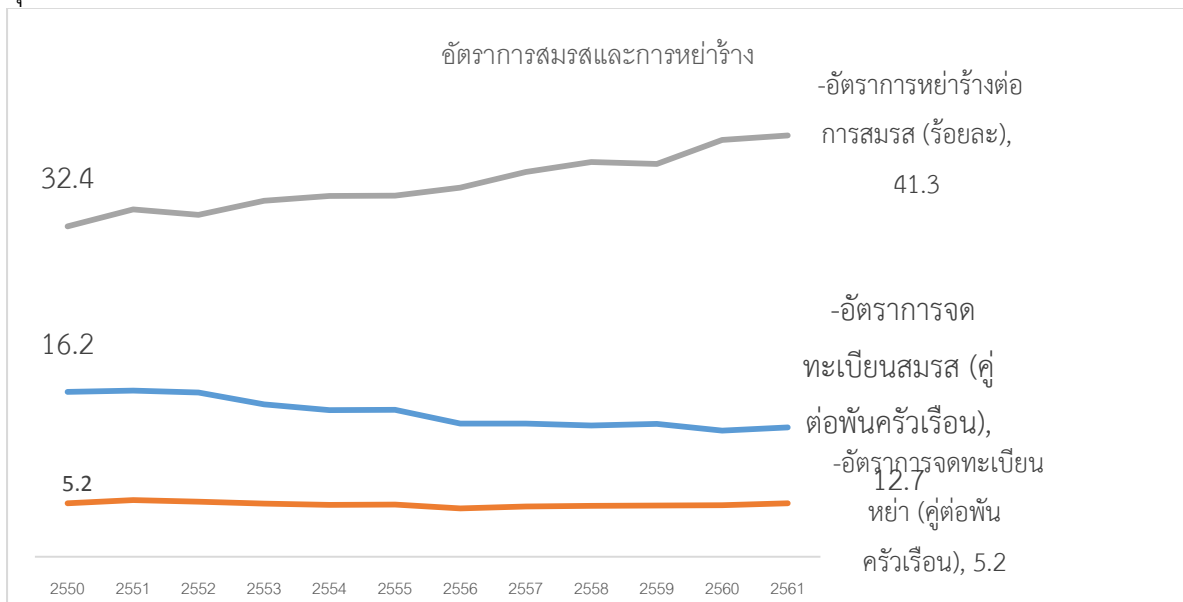
ที่มา : สถิติการศึกษา สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ

ภาพ 4 - 31 คนในครัวเรือนที่จบการศึกษาภาคบังคับ 9 ปี ที่ไม่ได้เรียนต่อและยังไม่มีงานทำ ได้รับการฝึกอบรมด้านอาชีพ

ที่มา : ข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.)

อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่าข้อมูลคุณภาพทางสังคมที่เสนอข้างต้นนี้ ดูเหมือนว่าคุณภาพทางสังคมชนบทจะดีขึ้นแต่จากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางประชากรโดยเฉพาะอย่างยิ่งโครงสร้างทางอายุและขนาดของครอบครัวหรืออัตราเจริญพันธุ์ทำให้ส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ในครอบครัวในระบบของสถาบันครอบครัว ซึ่งพบว่าม้อัตรการหย่าร้างสูงขึ้น ภาพ 4-32 สังคมไทยมีอัตราการหย่าร้างสูงขึ้น ในปี 2550 อัตราการหย่าร้างอยู่ที่ร้อยละ 32.4 เพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 41.3 ในปี 2561 เป็นสัญญาณบ่งชี้ว่าถึงแม้สังคมจะมีคุณภาพที่ดีขึ้นแต่กลับสถาบันทางครอบครัวกลับอ่อนแอลง

ภาพ 4 - 32 อัตราการสมรสและการหย่าร้าง

ที่มา : ข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมครัวเรือนปี 2550 ถึง 2561 2. รายงานเครื่องชี้ภาวะสังคมปี 2550-2560 สำนักงานสถิติแห่งชาติ 3. ข้อมูลสำนักทะเบียนราษฎร์

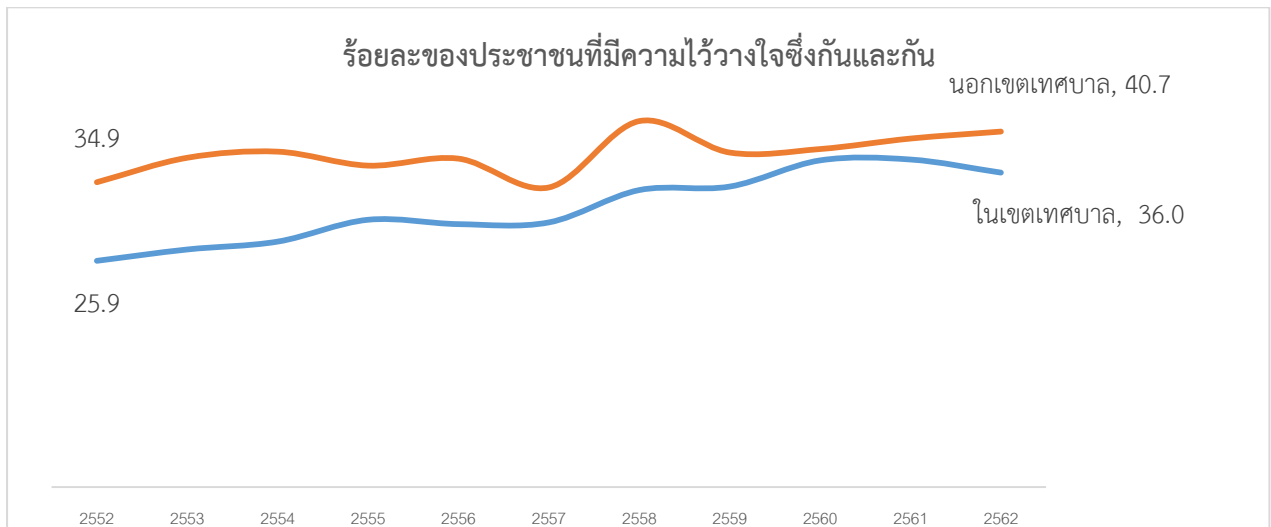

4.3.2 ความสมานฉันท์ทางสังคม

ข้อมูลในส่วนนี้ได้เก็บรวบรวมมาทั้งเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ ได้ชี้ให้เห็นถึงสภาพของความสมานฉันท์ในสังคมชนบท ข้อมูลเชิงคุณภาพรวบรวมมาจากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณและข้อมูลจากการประเมินสถานะชนบทอย่างเร่งด่วน (Rapid Rural Appraisal: RRA) ใน 16 พื้นที่พบข้อมูลที่สอดคล้องกันว่าความสมานฉันท์ในชนบทมีแนวโน้มลดลง คนในชนบทไม่ค่อยมีความสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันเหมือนในอดีต แต่กลับพบว่ามี ความขัดแย้งกันมากขึ้นอันเนื่องมาจากการขัดแย้งทางผลประโยชน์นับตั้งแต่ที่ได้มีกองทุนต่าง ๆ เข้ามาในหมู่บ้านเป็นจำนวนมาก และความขัดแย้งในอุดมการณ์และความเชื่อทางการเมืองในระดับชาติที่แตกต่างกันส่งผลให้เกิดการแบ่งแยกเป็นฝักฝ่าย และพรรคพวกทางการเมืองในระดับท้องถิ่น กระทั่งไปจนถึงระดับครอบครัว

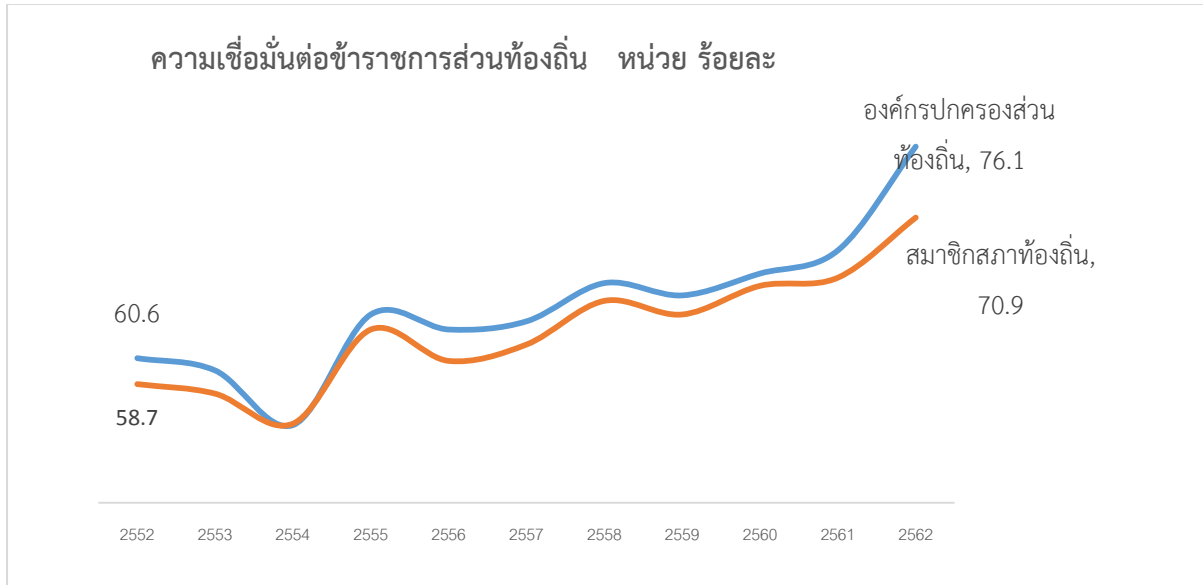
นอกจากนี้ ความเชื่อถือและไว้วางใจต่อกันก็ลดน้อยลง การเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมสาธารณะและงานบุญประเพณีต่าง ๆ ลดน้อยลง และยังพบว่าความสัมพันธ์ระหว่างคนช่วงวัยต่าง ๆ มีปัญหา และมีช่องว่างเพิ่มมากขึ้น อันเนื่องมาจากความแตกต่างทางความคิด ความเชื่อ ทศนคติ ที่เกิดจากการเรียนรู้ การกล่อมเกลாத่างสังคมที่แตกต่างกันของคนในรุ่นต่าง ๆ

สถาบันพระปกเกล้าได้ทำการสำรวจข้อมูลเรื่องความเชื่อมั่นที่มีต่อองค์กรต่าง ๆ และความไว้วางใจซึ่งกันและกันมาตั้งแต่ปี 2552 พบว่าคนในชนบทมีความไว้วางใจกันค่อนข้างต่ำอยู่ที่ระดับร้อยละ 30-40 เท่านั้น (ภาพ 4-33) ส่วนในด้านความเชื่อมั่นที่มีต่อองค์กรต่าง ๆ ของรัฐพบว่าคนไทยโดยรวมไม่ได้มีความเชื่อมั่นอย่างเต็มที่ต่อสถาบันและองค์กรต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเชื่อมั่นต่อข้าราชการส่วนท้องถิ่นจะอยู่ที่ระดับร้อยละ 60-70 เท่านั้น (ภาพ 4-34)

ภาพ 4 - 33 ร้อยละของประชาชนที่มีความไว้วางใจซึ่งกันและกัน

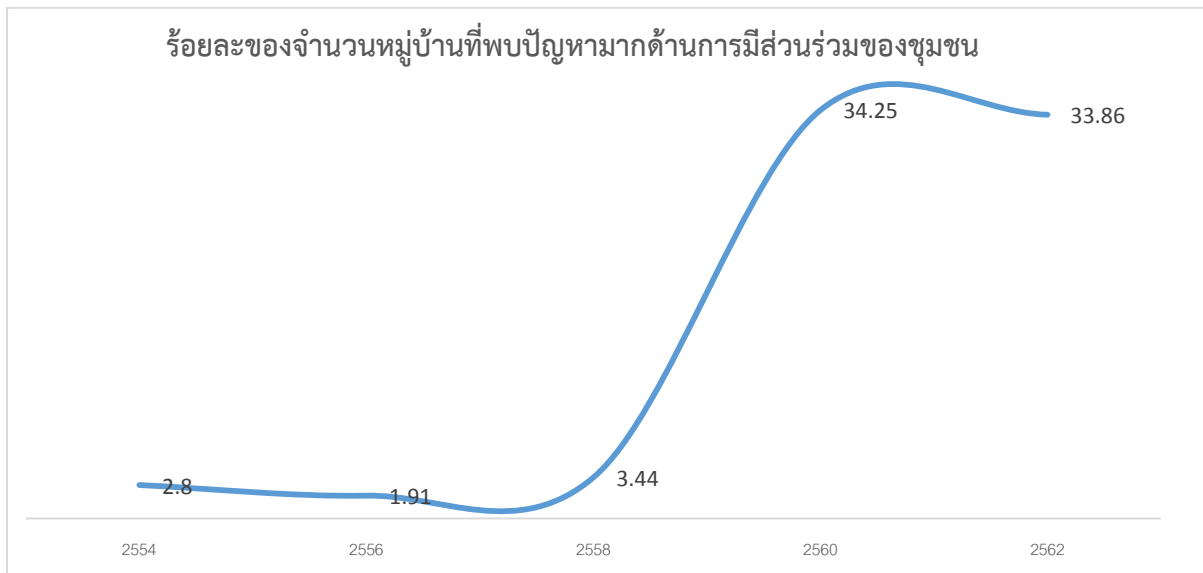
ที่มา: สถาบันพระปกเกล้า

ภาพ 4 - 34 ความเชื่อมั่นต่อข้าราชการส่วนท้องถิ่น

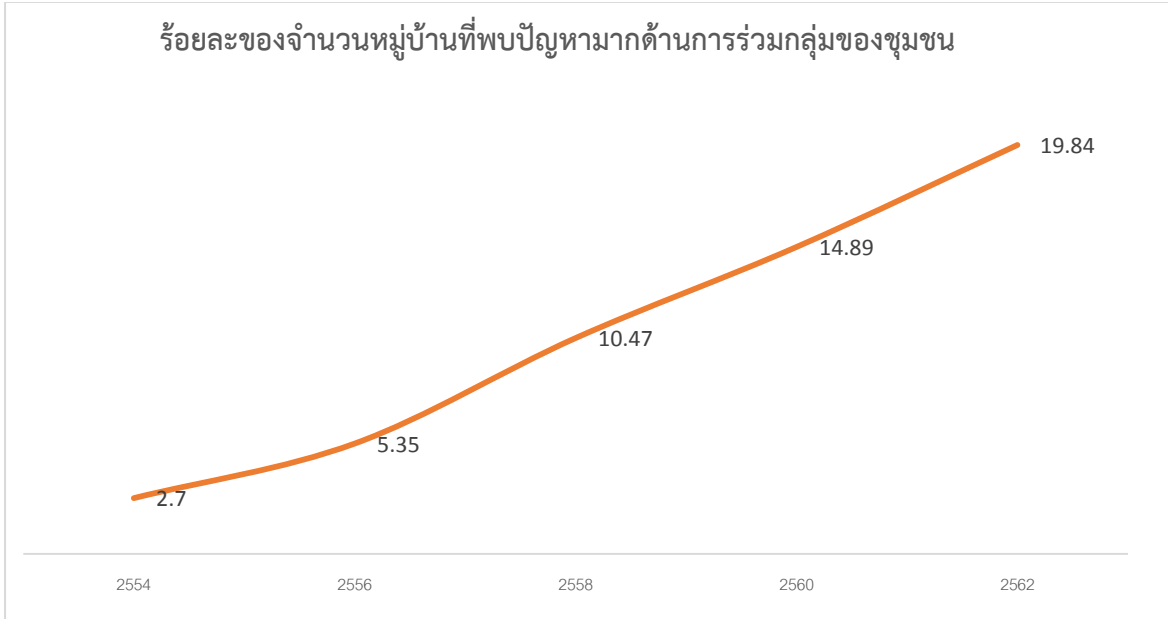
ที่มา: สถาบันพระปกเกล้า

เมื่อพิจารณาถึงการมีส่วนร่วมพบว่าในชนบทได้ประสบกับปัญหาด้านการมีส่วนร่วมอยู่เป็นจำนวนมาก มีข้อมูล que แสดงให้เห็นว่าจำนวนหมู่บ้านที่ประสบกับปัญหาการมีส่วนร่วมของชุมชนและการรวมกลุ่มของประชาชนมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้น ภาพ 3-35 พบว่าในปี 2554 มีหมู่บ้านที่มีปัญหาด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนร้อยละ 2.8 ในปี 2554 เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องเป็นร้อยละ 33.86 ในปี 2562 ขณะที่จำนวนหมู่บ้านที่ประสบปัญหาการรวมกลุ่มของประชาชนในปี 2554 มีร้อยละ 2.7 ได้เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องเป็นร้อยละ 19.84 ในปี 2562

ภาพ 4 - 35 การมีส่วนร่วมของชุมชนภาพ 4-35 การมีส่วนร่วมของชุมชน

ที่มา: รายงาน กชช. 2ค กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย ปี 2554-2562

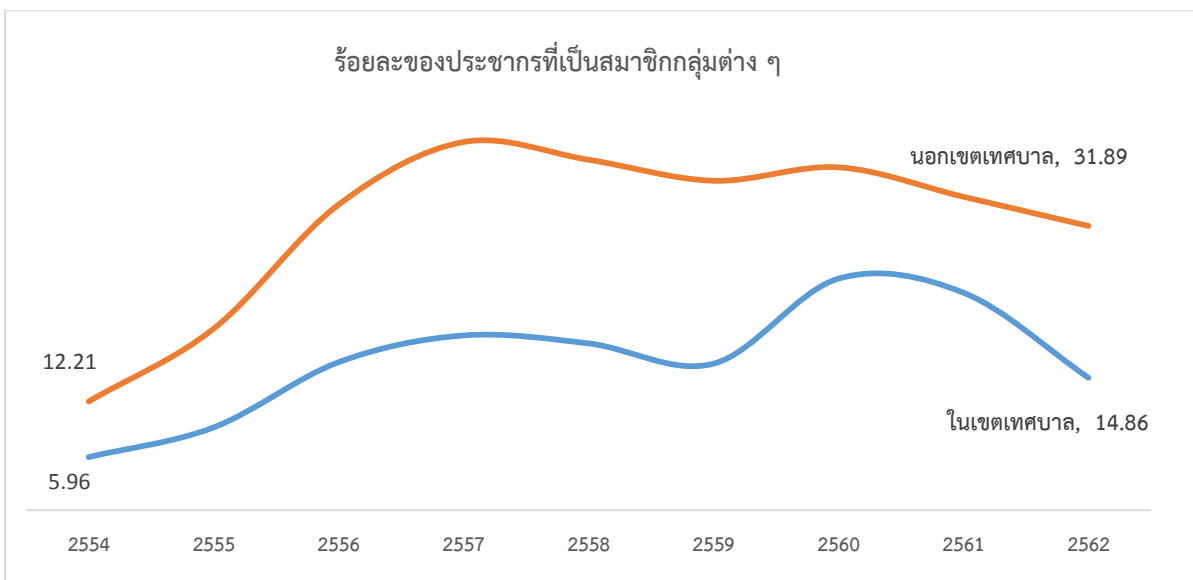

ภาพ 4 - 36 ตัวชี้วัด กชช. 2ค ด้านการมีส่วนร่วมและความเข้มแข็งของชุมชน
ที่มา: รายงาน กชช. 2ค โครงการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย ปี 2554-2562

4.3.3 การรวมตัวกันทางสังคม

ในช่วงระยะเวลา 20 กว่าปีที่ผ่านมา สังคมในชนบทมีการรวมตัวกันมากขึ้นทั้งในลักษณะการเป็นกลุ่มองค์กรทางสังคม ทางอาชีพ และกลุ่มผลประโยชน์ เช่น การจัดตั้งองค์กรชุมชน การจัดตั้งสภาองค์กรชุมชน การจัดตั้งกองทุนหมู่บ้าน การจัดตั้งกลุ่มกองทุนต่าง ๆ ขึ้นในหมู่บ้าน

เมื่อพิจารณาถึงข้อมูลการเป็นสมาชิกกลุ่มต่าง ๆ พบว่าจากปี 2554 ประชาชนได้เข้าเป็นสมาชิกกลุ่มต่างๆเพิ่มมากขึ้นแต่ก็มีแนวโน้มลดลงในช่วงปี 2560-2562 เป็นต้นมา (ภาพ 4-37)

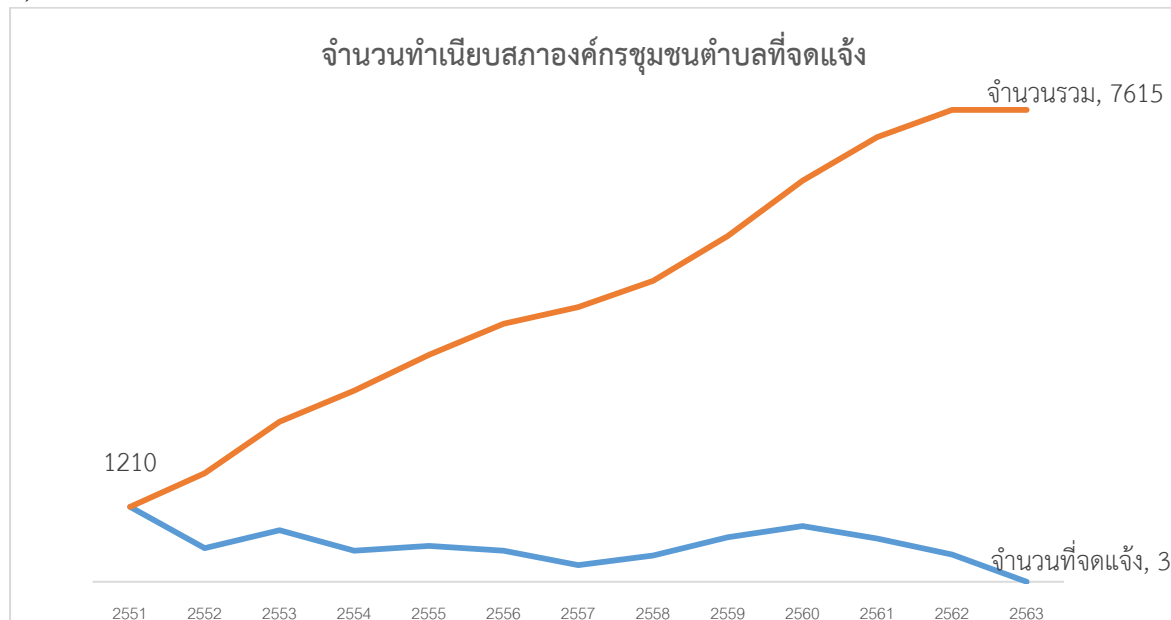
ภาพ 4 - 37 ร้อยละของประชากรที่เป็นสมาชิกกลุ่มต่าง ๆ ภาพ 4-37 ร้อยละของประชากรที่เป็นสมาชิกกลุ่มต่าง ๆ

ที่มา: สถาบันพระปกเกล้า

ในปี 2544 รัฐบาลมีนโยบายในการจัดตั้งกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองขึ้นทั่วประเทศจำนวน 7,3941 ชุมชน โดยให้ชุมชนรวมกลุ่มกันเป็นสมาชิกเพื่อกู้ยืมเงินไปใช้ในการประกอบอาชีพ เพื่อเป็นการเสริมสร้างกระบวนการพึ่งพาตนเองของหมู่บ้านและชุมชนเมืองในด้านการเรียนรู้ การสร้างพัฒนาความคิดริเริ่ม และการแก้ไขปัญหาและเสริมสร้างศักยภาพทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคมของประชาชนในหมู่บ้านและชุมชนเมือง

ปี 2555 รัฐบาลมีนโยบายสนับสนุนแต่ละหมู่บ้าน โดยแบ่งเป็นหมู่บ้านขนาดใหญ่ ขนาดกลางและขนาดเล็ก (SML) เพื่อให้ชุมชนรวมตัวกันเสนอโครงการในการที่จะเสนอของบประมาณจากทางรัฐนำไปพัฒนาหมู่บ้านของตนเอง

ปี 2551 มีพระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชน พ.ศ. 2551 ส่งผลทำให้องค์กรชุมชนต่างๆในระดับหมู่บ้านและตำบลตื่นตัวในการรวมตัวกันจัดตั้งเป็นสภาองค์กรชุมชนขึ้นและมีจำนวนมากขึ้นดังจะเห็นได้จากในระยะแรกๆ มีการจัดตั้งสภาองค์กรชุมชนเพียง 1,210 ตำบล ต่อมาในปี 2562 มีการจัดตั้งเพิ่มขึ้นเป็น 7,615 ตำบล (ภาพ 4-38)

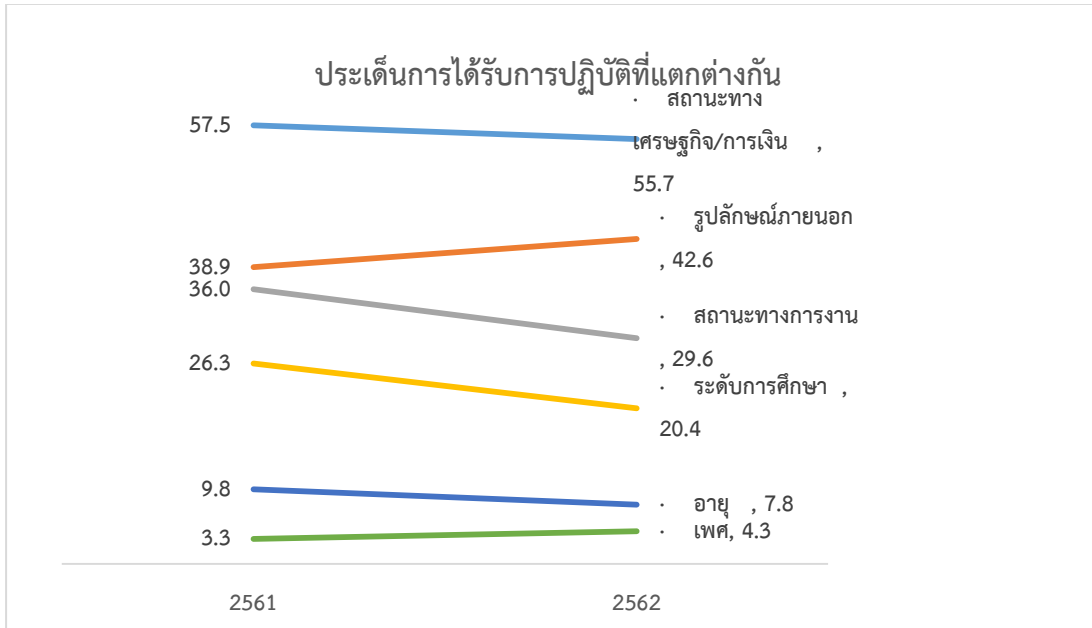

ภาพ 4 - 38 จำนวนทำเนียบสภาองค์กรชุมชนตำบลที่จัดตั้ง

ที่มา: กรมการปกครอง

อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่าหมู่บ้านในชนบทจะมีการรวมตัวกันทางสังคมมากขึ้น แต่ก็พบว่าหมู่บ้านชนบทเป็นจำนวนมากที่ประสบปัญหาในการรวมกลุ่มของประชาชน ข้อมูลจาก กชช. 2 ค ปี 2554-2562 แสดงให้เห็นถึงจำนวนหมู่บ้านที่ยังประสบกับปัญหาในการรวมกลุ่มของประชาชน ในปี 2554 หมู่บ้านที่ประสบปัญหาการรวมกลุ่มอยู่ที่ร้อยละ 2.7 ได้เพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 19.84 ในปี 2562

และนอกจากนี้หากพิจารณาถึงประเด็นการได้รับการปฏิบัติที่แตกต่างกันพบว่าในสังคมไทยยังมีการเลือกปฏิบัติหรือการได้รับการปฏิบัติที่แตกต่างกันอยู่ค่อนข้างสูงโดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องความแตกต่างของสถานะทางเศรษฐกิจและการงาน สถาบันพระปกเกล้าได้ทำการสำรวจในปี 2561 และ 2562 พบว่ามีการเลือกปฏิบัติจากฐานะทางเศรษฐกิจและการงานค่อนข้างสูง (ภาพ 4-39)

ภาพ 4 - 39 ประเด็นการได้รับการปฏิบัติที่แตกต่างกัน

ที่มา: สถาบันพระปกเกล้า

4.2.4 การเสริมสร้างพลังทางสังคม

การเสริมสร้างพลังทางสังคมในชนบทในช่วง 20 ปีที่ผ่านมา มีแนวโน้มและทิศทางที่ดีขึ้นจากการที่มีการรวมตัวกันทางสังคมมากขึ้น แต่ก็ยังไม่มากพอที่จะทำให้พลังทางสังคมของคนในชนบทมีความเข้มแข็งอย่างเต็มที่

ปี พ.ศ. 2562 มีการออกพระราชบัญญัติป่าชุมชนซึ่งมีจุดมุ่งหมายให้ชุมชนได้รวมตัวกันจัดการเพื่อการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์จากป่า นับตั้งแต่มีการให้สิทธิชุมชนนี้มีการรวมตัวกันบริหารจัดการป่าชุมชนมากขึ้น ปี พ.ศ. 2542 มีการยื่นแจ้งจัดป่าชุมชนจำนวน 18 เพิ่มขึ้นเป็น 4,224 แห่งใน พ.ศ. 2562³

ต่อมาปี 2534 รัฐมีการสนับสนุนให้ชุมชนใช้ทุนทางสังคมมาใช้ในการพัฒนาชุมชนของตนเอง ภายใต้ชื่อโครงการว่า กองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม (Social Investment Fund: SIF) ส่งผลให้ชุมชนต่าง ๆ เริ่มมีการรวมตัวกันเป็นกลุ่ม ทำการคิดวิเคราะห์ค้นหาทุนทางสังคมในชุมชนของตนเอง ผลจากโครงการนี้ได้สร้างพื้นที่สาธารณะและเป็นการเปิดกว้างการสนับสนุนจากสถาบันต่างๆในสังคมให้มาสนับสนุนศักยภาพของชุมชน รวมทั้งได้สร้างผู้นำชุมชนขึ้นมาเป็นจำนวนมากซึ่งต่อมาได้มาทำงานในภาคประชาสังคม

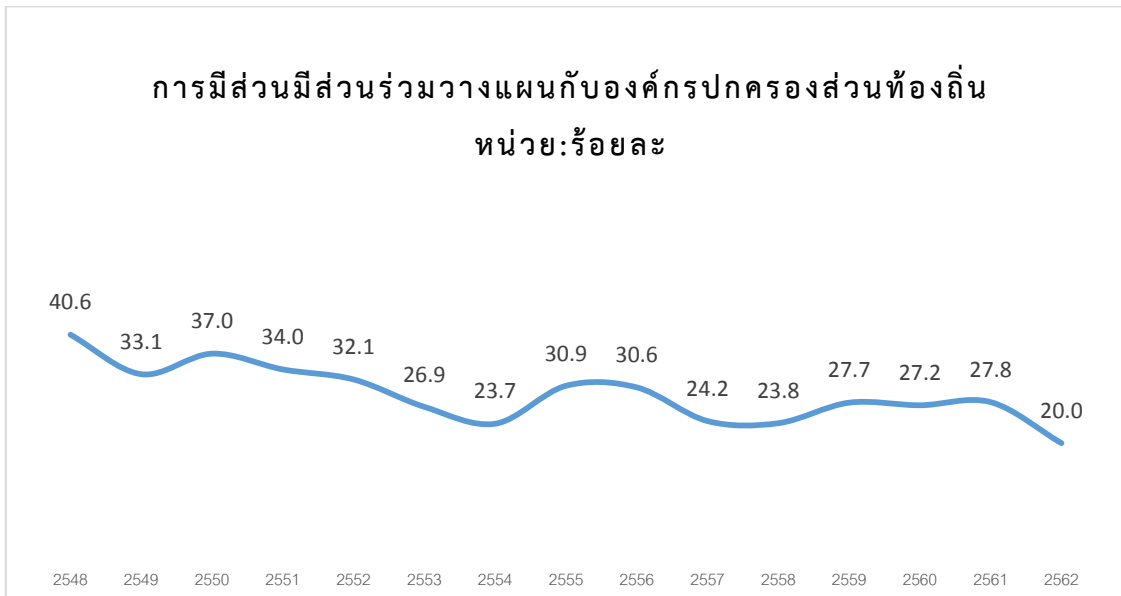
ในช่วง 10 ปีที่ผ่านมาคนในชนบทมีโอกาสเข้าถึงข้อมูลข่าวสารมากขึ้นในปี 2553 รัฐบาลมีนโยบายอินเทอร์เน็ตชุมชน แต่ประชาชนก็ไม่สามารถที่จะใช้อินเทอร์เน็ตชุมชนได้อย่างเต็มที่ส่วนใหญ่จะเป็นการใช้เครื่องมือสื่อสารส่วนตัวที่เข้าถึงบริการอินเทอร์เน็ต ทำให้คนชนบทได้รับรู้ข้อมูลข่าวสารได้มากขึ้น อย่างไรก็ตามข้อมูลในเชิงคุณภาพพบว่าถึงแม้คนชนบทจะเข้าถึงข้อมูลข่าวสารได้มากขึ้นแต่การใช้ข้อมูลกลับก่อให้เกิดปัญหาในเรื่องของการขาดวิจารณญาณในการเชื่อข้อมูล โดยเฉพาะอย่างยิ่งข้อมูลเกี่ยวกับแนวคิด

3 กรมป่าไม้. 2562. สรุปรการขึ้นทะเบียนป่าชุมชนรายปี. http://forestinfo.forest.go.th/fCom_Regis.aspx. (8 กุมภาพันธ์ 2564)

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

และความเชื่อของกลุ่มการเมืองส่งผลให้มีการเชื่อข้อมูลด้านเดียว นอกจากนี้ยังพบว่าในช่วงปี 2555 – 2561 คนส่วนใหญ่ยังใช้อินเทอร์เน็ตเพื่อการเรียนรู้เป็นส่วนน้อยไม่ถึงร้อยละ 25⁴

เมื่อพิจารณาถึงการมีส่วนร่วมของการปกครองท้องถิ่นจากการสำรวจของสถาบันพระปกเกล้าในปี 2548-2562 พบว่ามีแนวโน้มลดลง ในปี 2548 คนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมถึงร้อยละ 40.6 และได้ลดลงมาเหลือร้อยละ 20 ในปี 2562 (ภาพ 4-40)

ภาพ 4 - 40 การมีส่วนร่วมมีส่วนร่วมวางแผนกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

ที่มา: สถาบันพระปกเกล้า

จากข้อมูลที่กล่าวมาทั้งหมดจะเห็นว่ากฎหมายที่เปิดพื้นที่สาธารณะให้ชุมชนได้รวมตัวกันมากขึ้นแต่ว่าในการมีส่วนร่วมนั้นยังไม่ได้รับการเสริมพลังให้เข้มแข็งอย่างเต็มที่

4.4 สภาพสังคมชนบทในปัจจุบัน

4.4.1. การเปลี่ยนแปลงด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

สังคมชนบทมีการเปลี่ยนแปลงด้านสิ่งแวดล้อม ในอดีตพื้นที่ป่าไม้และพื้นที่ปลูกข้าวที่เคยมีเป็นจำนวนมากแต่ในปัจจุบันกลับมีจำนวนลดลง เนื่องจากการเข้ามาแทนที่ของพืชเศรษฐกิจ เช่น พื้นที่ปลูกอ้อย ข้าวโพด มันสำปะหลัง ยางพาราเพิ่มขึ้น การเพิ่มขึ้นของการปลูกพืชเศรษฐกิจดังกล่าวส่งผลให้พื้นที่ทางการเกษตรเพิ่มขึ้น

แต่การเข้ามาของพืชเศรษฐกิจกลับทำลายความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ อันเนื่องมาจากการส่งเสริมการพัฒนาอุตสาหกรรม การใช้สารเคมีในการเพาะปลูกเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง การใช้ปุ๋ยเคมีและสารเคมีส่งผลต่อความหลากหลายทางชีวภาพ สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติค่อย ๆ เสื่อมโทรมลง ทรัพยากรธรรมชาติที่แต่เดิมที่เคยเป็นที่พึ่งพิงและแหล่งความมั่นคงทางอาหารของชาวชนบทเริ่มเปลี่ยนไป ปัจจุบันชาวชนบทได้พึ่งปัจจัยทางอาหารจากสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติได้น้อยลง และได้หันไปพึ่งพาปัจจัยการยังชีพโดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านอาหารจากในเมืองมากขึ้น

4 สำนักงานสถิติแห่งชาติ. 2561. การใช้อินเทอร์เน็ตเพื่อการอ่านหาความรู้.

การเปลี่ยนแปลงแบบแผนการปลูกพืชทางเศรษฐกิจ การใช้สารเคมีที่เพิ่มขึ้น และการหันไปบริโภคอาหารจากภาคเมืองส่งผลกระทบต่อสุขภาพของคนในชนบท ปัจจุบันคนในชนบทเกิดโรคไม่ติดต่อ เช่น โรคมะเร็ง โรคความดัน โรคเบาหวาน โรคหัวใจ มากขึ้น รวมถึงเผชิญกับปัญหาทางสิ่งแวดล้อม เช่น มลพิษทางอากาศ ควันจากการเผาป่าและไฟป่า มากขึ้น

4.4.2. การเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ

การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 - 12 รัฐบาลได้พัฒนาระบบโครงสร้างพื้นฐานทั้ง ถนน ไฟฟ้า ประปา ที่เชื่อมโยงไปยังพื้นที่ห่างไกลในชนบท ทำให้ปัจจุบันโครงสร้างพื้นฐานมีการพัฒนาไปอย่างรวดเร็ว ในภาพรวมการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและระบบสาธารณูปโภคเป็นไปได้อย่างดี และส่งผลให้การเข้าถึงการศึกษา การรักษาสุขภาพ การก่อตั้งโรงเรียน สถานีนอนมัย โรงพยาบาล เติบโตขึ้นอย่างมากในช่วง 30-40 ปีที่ผ่านมา อย่างไรก็ตามชนบทส่วนใหญ่เผชิญกับปัญหาในเรื่องที่ดินทำกิน อันเนื่องมาจากการนโยบายทางเศรษฐกิจของภาครัฐ ที่เข้ามาส่งเสริมการปลูกพืชเศรษฐกิจ เช่น อ้อย ข้าวโพด ปาล์ม มันสำปะหลัง ยางพารา มากขึ้น ทำให้ที่ดินทำกินที่เคยเป็นปัจจัยการผลิตสำคัญของคนชนบท ถูกเปลี่ยนให้เป็นที่ดินสำหรับเพาะปลูกพืชเชิงเดี่ยว อีกทั้งการทำสัมปทานของรัฐ การบุกรุกพื้นที่ป่า การเผาป่า ได้ส่งผลกระทบต่อที่ดินทำกิน การกว้านซื้อที่ดินและการรุกล้ำเข้ามาของอุตสาหกรรมผลิตอาหารทำให้คนในชนบทส่วนใหญ่มีปัญหาเรื่องที่ดินทำกิน บางส่วนต้องทำการเช่าที่ดินเพื่อเพาะปลูก เลี้ยงสัตว์ บางส่วนก็ทำการขายที่ดินเพื่อนำไปใช้หนี้

การเปลี่ยนแปลงแบบแผนการผลิตโดยการใช้เครื่องจักรส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านแรงงาน ซึ่งพบว่าแรงงานภาคเกษตรได้หันไปทำงานในภาคอุตสาหกรรมและภาคบริการมากขึ้น ทำให้แรงงานภาคเกษตรมีแนวโน้มลดลง การที่แรงงานภาคเกษตรลดลงนั้นมีสาเหตุอย่างน้อย 3 ประการ ได้แก่ ทัศนคติของแรงงานรุ่นใหม่เห็นว่าอาชีพเกษตรกรรมเป็นงานที่หนัก ราคาไม่แน่นอน ต้นทุนการผลิตของพืชเศรษฐกิจที่สำคัญมีแนวโน้มสูงขึ้นโดยตลอด โดยเฉพาะต้นทุนการใช้ปุ๋ยเคมีและสารเคมีการเกษตร และระบบการประกันภัยพืชผลทางการเกษตรที่มีข้อจำกัด ขาดการส่งเสริมและสนับสนุนอย่างจริงจัง ทำให้เกิดความเสี่ยงของผลกระทบจากภัยธรรมชาติที่สร้างความเสียหายแก่ผลผลิต บั่นทอนต่อฐานะและความมั่นคงในอาชีพของเกษตรกร และถึงแม้ว่าคนในชนบทจะมีรายได้เพิ่มขึ้นจากการไปทำงานในเมืองแต่ปัญหารายจ่ายและหนี้สินครัวเรือนในชนบทก็เพิ่มขึ้นตามมา โดยมีสาเหตุมาจากการเข้ามาของกองทุนต่าง ๆ ที่ส่งเสริมให้เกิดการกู้เงินเพื่อนำไปทำเกษตร เช่น การปลูกพืชเศรษฐกิจ หรือการนำไปซื้อข้าวของเครื่องใช้ปัญหาหนี้สินจึงส่งผลให้คนในชนบทมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจลดลง

4.4.3 การเปลี่ยนแปลงด้านโครงสร้างครอบครัวในชนบท

การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างครอบครัวในชนบท พบว่าเดิมสังคมชนบทมีโครงสร้างครอบครัวขนาดใหญ่ เนื่องจากคนสมัยก่อนนิยมมีบุตรหลายคนอันเกิดจากเดิมสังคมไทยเป็นสังคมเกษตรกรรมที่ต้องการแรงงานเพื่อเป็นปัจจัยการผลิตในการทำงาน แต่ในปัจจุบันการเปลี่ยนแปลงสังคมเข้าสู่สังคมอุตสาหกรรมทำให้คนเริ่มมีบุตรน้อยลง อันจะเห็นได้จากอัตราการเกิดและอัตราการเจริญพันธุ์ที่ลดลง กล่าวคือ ในปี 2503 มีจำนวนการเกิด 42.73 ต่อประชากร 1,000 คน อัตราการเกิดได้ลดลงอย่างรวดเร็ว ในปี 2561 มีจำนวนการเกิด 10.34 ต่อประชากร 1,000 คน ขณะที่เดิมอัตราการเจริญพันธุ์อยู่ที่ร้อยละ 6.3 ปัจจุบันอัตราการเจริญพันธุ์ลดลงมาเหลือร้อยละ 1.5 ทำให้ครอบครัวมีขนาดเล็กลง ซึ่งการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างครอบครัวส่งผลกระทบต่อ การกลม่อเมลาทางสังคมที่เปลี่ยนไปเช่นกัน กล่าวคือ เดิมสถาบันครอบครัวทำหน้าที่ในการกลม่อเมลาทางสังคมลูกหลาน ในปัจจุบันเนื่องจากเกิดสภาพครอบครัวดาวกระจายมากขึ้น คือ พ่อแม่ลูกไม่ได้อยู่ด้วยกัน ทำ

ให้ถูกถูกลีภัยและกล่อมเกลามากกว่าคนรุ่นปู่ย่าตายาย และอีกปัจจัยหนึ่งคือสื่อออนไลน์เข้ามาทำหน้าที่กล่อมเกลามากกว่าคนรุ่นปู่ย่าตายาย ส่งผลให้คนรุ่นใหม่ในปัจจุบันมีพฤติกรรมที่แตกต่างจากคนรุ่นก่อน คือ มีพฤติกรรมที่ซับซ้อนพฤติกรรมของผู้สูงอายุและมีความก้าวร้าวมากขึ้น การเคารพระบบผู้อาวุโสลดลง

4.4.4 การเปลี่ยนแปลงด้านการรวมกลุ่มกันทางสังคม

ขณะที่การรวมกลุ่มต่าง ๆ ในชนบทในปัจจุบันมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นทั้งในลักษณะการเป็นกลุ่มองค์กรทางสังคม ทางอาชีพ และกลุ่มผลประโยชน์ เช่น การจัดตั้งองค์กรชุมชน การจัดตั้งสภาองค์กรชุมชน การจัดตั้งกองทุนหมู่บ้าน การจัดตั้งกลุ่มกองทุนต่าง ๆ ขึ้นในหมู่บ้าน อย่างไรก็ตามการรวมกลุ่มดังกล่าวเป็นการรวมกลุ่มเพื่อเสริมทางเศรษฐกิจมากกว่าการรวมกลุ่มทางวัฒนธรรมประเพณีเหมือนสมัยก่อน การเข้ามาของกองทุนต่าง ๆ เช่น กองทุนการกักเงินของธนาคาร กองทุนการศึกษา ส่งผลให้คนชนบทนิยมกักเงินเพื่อนำไปใช้จ่ายในครัวเรือน ทำให้ปัจจุบันคนในชนบทมีภาระหนี้สินเพิ่มขึ้น การเข้ามาของกองทุน และปัญหาหนี้สินส่งผลกระทบต่อความไว้วางใจ เนื่องจากต้องมีการค้ำประกัน การหมุนเงินเพื่อชำระหนี้ ปัจจุบันคนในชนบทจึงมีความไว้วางใจลดลง อีกทั้งความสัมพันธ์ระหว่างคนช่วงวัยต่าง ๆ มีปัญหาและมีช่องว่างเพิ่มมากขึ้น อันเนื่องมาจากความแตกต่างทางความคิด ความเชื่อ ทศนคติ ที่เกิดจากการเรียนรู้ การกล่อมเกลามากกว่าคนรุ่นปู่ย่าตายาย ส่งผลให้คนรุ่นใหม่ในปัจจุบันมีพฤติกรรมที่แตกต่างจากคนรุ่นก่อน คือ มีพฤติกรรมที่ซับซ้อนพฤติกรรมของผู้สูงอายุและมีความก้าวร้าวมากขึ้น การเคารพระบบผู้อาวุโสลดลง

บทที่ 5

ปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของ สังคม ชนบท ท้องถิ่น และความเสี่ยงที่คาดว่าจะเกิดขึ้น

5.1 ปัจจัยภายในที่ผลกระทบต่อสังคม ชนบท ท้องถิ่น

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นภายในสังคมชนบทและท้องถิ่นมีผลมาจากสองปัจจัยหลัก อันได้แก่ ปัจจัยภายนอกซึ่งยากต่อการควบคุมหรือกำกับของรัฐ และปัจจัยภายในที่รัฐสามารถควบคุมหรือเป็นผู้กำหนด ปัจจัยทั้งสองต่างทำหน้าที่เป็นแรงผลักดันให้สังคมชนบทและท้องถิ่นเผชิญหน้ากับความเปลี่ยนแปลงที่หลากหลาย โดยการเปลี่ยนแปลงนั้นอาจจะส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ รูปแบบการใช้ชีวิต ค่านิยม หรือแม้แต่อัตลักษณ์ของแต่ละพื้นที่ทั้งในทิศทางบวกหรือทิศทางลบ กล่าวได้ว่าปัจจัยทั้งสองส่งผลกระทบให้ในบางครั้งการเปลี่ยนแปลงก็เกิดขึ้นในรูปแบบของโอกาส ในขณะที่บางครั้งก็เกิดขึ้นในรูปแบบของความเสี่ยง ความสัมพันธ์ระหว่างทั้งสองปัจจัยมีความเกี่ยวข้องกันแต่ความแตกต่างที่เด่นชัดคือการควบคุม ปัจจัยภายนอกเป็นปัจจัยที่ไม่สามารถควบคุมได้ สิ่งที่ทำได้มีเพียงการหามาตรการรองรับเพียงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ฉะนั้นปัจจัยภายในที่รัฐสามารถบริหาร จัดการ หรือแม้แต่ควบคุม จึงมีบทบาทสำคัญเป็นอย่างยิ่งต่อคุณภาพสังคมชนบท

ปัจจัยภายใน คือปัจจัยที่เป็นการกระทำหรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นหรืออาจเกิดขึ้นภายในประเทศ ซึ่งอาจเกิดขึ้นจากภาครัฐ หรือภาคสังคม รัฐเป็นผู้กำหนดหรือวางแผนเอาไว้ ไม่ว่าจะเป็นกฎหมาย แผนดำเนินงาน นโยบาย หรือระเบียบคำสั่งเพื่อนำมาปฏิบัติใช้ในสังคม ส่วนการกระทำอื่น ๆ ที่อยู่นอกภาครัฐอาจจะเป็นปัจจัยทางการเมืองและสังคมที่มีผลต่อคุณภาพสังคม โดยปัจจัยดังกล่าวสามารถเกิดขึ้นได้ตั้งแต่ระดับประเทศจนถึงระดับชุมชน สังคมชนบทและท้องถิ่นจึงมีหน้าที่ที่จะต้องปรับตัวและดำเนินให้สอดคล้องกับสิ่งที่รัฐได้มีการกำหนดไว้ ฉะนั้นแล้วการเปลี่ยนแปลงจะเกิดขึ้นในทิศทางบวกหรือลบจึงขึ้นอยู่กับผู้มีส่วนตัดสินใจในการบริหาร การดำเนินการต่างต้องผ่านการวิเคราะห์และคำนึงถึงผลกระทบต่อสังคมชนบทและท้องถิ่นเป็นสำคัญ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันปรากฏการเปลี่ยนแปลงอย่างสำคัญภายในสังคมที่เกิดขึ้นเพราะปัจจัยที่รัฐมีส่วนในการกำหนด และในบางช่วงเวลากฎหมาย นโยบาย และแผนดำเนินการของรัฐก็ได้รับอิทธิพลมาจากปัจจัยภายนอกเช่นเดียวกัน

ในบทนี้ ปัจจัยภายในในประเทศที่จะนำมาวิเคราะห์ผลกระทบต่อสังคม ชนบท ท้องถิ่น ประกอบไปด้วย 6 ปัจจัย อันได้แก่ ปัจจัยทางการเมือง, ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี, รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย, แผนปฏิรูป, แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และนโยบายของรัฐ ซึ่งปัจจัยทั้ง 6 มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงในสังคมชนบทของประเทศไทยอย่างเป็นรูปธรรม ผลกระทบที่เกิดขึ้นและอาจจะเกิดขึ้นจะนำมาวิเคราะห์ผ่านกรอบการวิจัยซึ่งครอบคลุมคุณภาพสังคมทั้ง 4 ด้าน อันประกอบไปด้วย 1. ความมั่นคงทางเศรษฐกิจสังคม 2. ความสมานฉันท์ทางสังคม 3. การรวมตัวกันทางสังคม และ 4. การสร้างพลังทางสังคม

5.1.1 ปัจจัยทางการเมือง

โดยคร่าว ๆ ปัจจัยทางการเมืองคือปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหาร จัดการ และปกครอง ประเทศ เห็นได้จากการถกเถียงในประเด็นเรื่องรูปแบบการปกครอง ประสิทธิภาพและเสถียรภาพของ

รัฐบาล การจัดสรรทรัพยากร การตัดสินใจในเชิงนโยบาย และอื่น ๆ ซึ่งล้วนแต่ส่งผลกระทบต่อประเทศและสังคมทั้งในระดับภาพรวมของชาติและระดับที่เล็กลงมาอย่างสังคมชนบท ท้องถิ่นของไทย หากย้อนกลับไปตามประวัติศาสตร์การปกครองของประเทศไทย การเมืองเป็นเรื่องที่ประชาชนหลายกลุ่มมองว่าไกลตัว การเมืองหรือการปกครองเป็นเรื่องของเจ้านายหรือชนชั้นสูงซึ่งไม่ได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับประชาชนในชนบทหรือท้องถิ่น¹ แนวความคิดดังกล่าวเป็นหนึ่งในค่านิยมหรือบรรทัดฐานทางสังคมที่ส่งผลกระทบต่อประชาชนในท้องถิ่นนั้นไม่มีโอกาสเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองหรือร่วมสร้างนโยบายที่จะส่งผลกระทบต่อชีวิตและความเป็นอยู่ของพวกเขาโดยตรง สิ่งที่ปรากฏตั้งแต่ในอดีตที่ผ่านมาคือประชาชนผู้ที่จะต้องอยู่กับผลกระทบนั้นนอกจากจะไม่ได้ใส่ใจเข้าไปมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ยังต้องรอรับคำสั่งจากศูนย์กลางที่ส่งตรงลงมา เป็นกระบวนการแนวตั้ง หรือที่เรียกกันว่า top-down approach ปัจจัยทางการเมืองที่เป็นเรื่องไกลตัวของประชาชนในชนบทจึงส่งผลกระทบต่อการเสริมสร้างพลังทางสังคมโดยตรง ประชาชนในชนบทไม่มีอำนาจในการต่อรองทางการเมือง จึงไม่อาจจะกำหนดชีวิตของตนเองได้

ทว่ากระแสการเปลี่ยนแปลงของโลก อาทิ กระแสโลกาภิวัตน์ ทำให้ประชาชนสามารถรับรู้ข้อมูลข่าวสารได้อย่างกว้างขวาง ข้อมูลนั้นรวมไปถึงการทำหน้าที่บริหาร แผนนโยบาย จนเกิดเป็นการเปรียบเทียบทำให้ประชาชนในชนบทที่ไม่สนใจเรื่องทางการเมืองหันมีความตื่นตัวมากยิ่งขึ้น เกิดการปรับเปลี่ยนค่านิยมทางสังคมที่สอดคล้องกับระบอบของความเป็นประชาธิปไตยมากยิ่งขึ้น

ทั้งนี้ยังมีโครงสร้างของรัฐในการบริหารประเทศ เช่น แผนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2543 ซึ่งทำให้เกิดองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ได้แก่การบริหารส่วนจังหวัด องค์การบริหารส่วนตำบล และเทศบาล ทำให้เกิดการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น ส่งผลให้ประชาชนมีศักยภาพในการเลือกผู้นำท้องถิ่นของตนเองได้ และทำให้ประชาชนสามารถบริหารจัดการตนเองในระดับย่อยได้มากขึ้น ทั้งในด้านงบประมาณ การพัฒนา และรายได้ เป็นความพยายามที่จะมุ่งสู่ผลกระทบเชิงบวก แต่การกระจายอำนาจดังกล่าว นั้นไม่ได้เป็นกระจายอำนาจอย่างแท้จริง อำนาจในท้องถิ่นยังอยู่ยึดติดอยู่ที่ฝ่ายภูมิภาค ชนบทท้องถิ่นยังคงเผชิญหน้ากับประเด็นของการร่วมศูนย์อำนาจ โดยเฉพาะรูปแบบการรวมศูนย์อำนาจในทางปกครอง ชนบทและท้องถิ่นมีอำนาจรวมในการตัดสินใจน้อย การกำหนดหรือตัดสินใจเป็นไปในรูปแบบของ Top-down policy ทุกอย่างขึ้นตรงต่อส่วนกลางซึ่งส่งผลให้ 1. เกิดความล่าช้าในการบริหาร การดำเนินงานต้องเป็นไปตามกฎระเบียบขั้นตอนที่เคร่งครัด 2. ไม่มีความเข้าใจบริบทภายในพื้นที่อย่างแท้จริงเหมือนคนท้องถิ่น ทำให้การดำเนินงาน โครงการ หรือนโยบายต่างๆ ไม่สามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนในพื้นที่ได้

ทั้งนี้การแข่งขันทางการเมืองระดับชาติและระดับท้องถิ่นก็ส่งผลกระทบต่อประชาชนในชนบทมาโดยตลอด เช่นการสร้างระบบอุปถัมภ์และอิทธิพลเจ้าพ่อท้องถิ่นอันเป็นเสมือนแหล่งพึ่งพาของประชาชนในชนบท ในยามที่ประชาชนนั้นเผชิญหน้ากับความเสี่ยงในความมั่นคงทางเศรษฐกิจสังคม ระบบอุปถัมภ์ก็เข้ามาทำหน้าที่เป็นหลักประกันที่สร้างความปลอดภัย พฤติกรรมทางการเมืองของประชาชนจึงล้าไปกับระบบดังกล่าว ประชาชนหันมานิยมเลือกนักการเมืองโดยอิงกับผลประโยชน์ที่จะได้รับ จนเป็นที่มาของปัญหาซื้อสิทธิขายเสียง ยามเมื่อประชาชนในชนบทจัดวางตำแหน่งของตนเองทางการเมืองให้เป็นผู้ที่มีสิทธิที่

¹ เกษญา ผาทอง, เรียงดาว ทวีชาติ และ พิสิฐ วิสิษฐบุญญ์. (ม.ป.ป). วิถีชนบทกับกระแสยุคการเปลี่ยนผ่านทางการเมือง: ความเปลี่ยนแปลงและกระบวนการสร้างประชาธิปไตยในชนบทไทย

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

สามารถจะต่อรองได้มากยิ่งขึ้น การเมืองจึงกลายเป็นเครื่องมือในการได้มาซึ่งโอกาสเพื่อการพัฒนาพื้นที่ของ
ตนสำหรับประชาชนในชนบท²

ในช่วงหลังที่ความขัดแย้งทางการเมืองนั้นเพิ่มมากยิ่งขึ้น ประชาชนแบ่งออกเป็นฝักเป็นฝ่าย
ส่งผลให้เกิดความริ้วฉานภายในสังคม เกิดเป็นผลทางลบแก่ความสมานฉันท์ทางสังคม การรวมตัวกันทาง
สังคม และการสร้างพลังทางสังคม ประชาชนภายในชนบทไร้ซึ่งความไว้วางใจและความเชื่อมั่น การยอมรับ
การเป็นสมาชิกทางสังคมจะเกิดได้เฉพาะบุคคลนั้นเห็นด้วยกับความคิดทางการเมืองของกลุ่ม แต่ปิดกั้นไม่
ยอมรับคนที่เห็นต่างเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน ความสัมพันธ์ส่วนบุคคลเผชิญกับความท้าทายเมื่อต่างฝ่ายต่างไม่
อยากจะมีส่วนเกี่ยวข้องซึ่งกันและกัน เห็นดีแต่การอยู่กับกลุ่มที่คิดเหมือนตนเองจนกลายเป็น echo
chamber ตัวอย่างที่เคยเกิดขึ้นในอดีตคือการแบ่งชุมชนออกเป็นตามความเชื่อทางการเมือง อาทิ หมู่บ้านเสื้อ
แดง ชุมชนคนเสื้อเหลือง เป็นต้น

โดยสรุปในปัจจัยทางการเมือง ในอดีตที่ผ่านมาประชาชนมักมองเรื่องการเมืองเป็นเรื่องไกล
ตัวจนส่งให้ความตื่นตัวทางการเมืองและการเข้าไปมีส่วนร่วมไม่เกิดขึ้นจริง เป็นการทำตามคำสั่งจาก
ศูนย์กลาง จนเริ่มมีการเปลี่ยนแปลง มีการกระจายอำนาจตามแผนและโครงสร้างการบริหารเพื่อมุ่งสู่
ผลกระทบในเชิงบวก เช่น การสร้างสำนึกความเป็นพลเมืองเพื่อให้ประชาชนในชนบทสามารถเข้ามามีบทบาท
ในการตัดสินใจและกำหนดนโยบายภายในท้องถิ่น ซึ่งจะนำไปสู่การสร้างชุมชนที่เข้มแข็ง และก่อให้เกิด
เครือข่ายทางสังคมเพื่อความเป็นสมานฉันท์และการรวมตัวกันทางสังคม ทว่าความพยายามในการกระจาย
การเมืองเข้าสู่ชนบทกลับส่งผลในทางลบด้วยเช่นกัน อาทิ การสร้างความขัดแย้งในสังคม ประชาชนแบ่งเป็น
ฝักเป็นฝ่าย ความไว้วางใจในชนบทแบบดั้งเดิมลดลง ความสัมพันธ์ภายในชุมชนท้องถิ่นที่เคยเป็นปึกแผ่นก็
จางหายไปเช่นกัน แต่ความตื่นตัวทางการเมืองของประชาชนในชนบทเพิ่มขึ้นสูงตามที่คาดหวัง และเรียนรู้ที่
จะเพิ่มอำนาจในการต่อรองทางการเมืองของตนเองมากยิ่งขึ้น

5.1.2 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย

หนึ่งในรัฐธรรมนูญที่มีความสำคัญและส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของสังคม ชนบท ท้องถิ่น
เป็นอย่างมาก คือรัฐธรรมนูญฉบับปีพ.ศ. 2540 หรือรัฐธรรมนูญที่ถูกขนานนามว่าเป็น *รัฐธรรมนูญฉบับ
ประชาชน* สร้างการมีส่วนร่วมจากประชาชนภายในสังคมไทยอย่างไม่เคยมีมาก่อน เนื่องจากมีการรับร่าง
รัฐธรรมนูญที่ผ่านการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนและการทำประชาพิจารณ์และการเลือกตั้งสมาชิกสภา
ร่างรัฐธรรมนูญ (สสร.) จากประชาชนเพื่อเข้ามาร่างรัฐธรรมนูญ และในเนื้อหาของรัฐธรรมนูญยังกล่าวถึงสิทธิ
เสรีภาพของประชาชนเป็นสำคัญ ไม่ว่าจะเป็นสิทธิในกระบวนการยุติธรรม สิทธิชุมชน ซ้ำยังเป็นที่มาของ
องค์กรอิสระหลายแห่ง อาทิ คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ คณะกรรมการป้องกันปราบปรามการ
ทุจริต และอื่น ๆ เพื่อตรวจสอบการทำงานของรัฐบาล รัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2540 จึงเป็นจุดสำคัญในการ
เปิดพื้นที่ให้ประชาชนมีส่วนร่วมและโอกาสในการเข้าถึงการเมืองมากยิ่งขึ้น เป็นการเสริมสร้างพลังทาง
ประชาชนที่เป็นรูปธรรมที่สุด

เมื่อศึกษาถึงโครงสร้างการบริหารภายในชุมชนชนบทและท้องถิ่นจะพบว่าภายในรัฐธรรมนูญ
ฉบับปี พ.ศ. 2540 ได้มีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างให้มีการปกครองท้องถิ่นตามมาตรา 285 ที่กำหนดให้มี
องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นใน 4 รูปแบบ อันได้แก่องค์การบริหารส่วนจังหวัด เทศบาล องค์การบริหารส่วน

² จักรกริช สังขมณี. (2554). ย้อนคิดว่าด้วยชีวิตทางการเมืองของชาวบ้าน: การเมืองในชนบทที่มากกว่าการเลือกตั้งและขบวนการ
เคลื่อนไหวทางสังคม. วารสารสังคมวิทยา มานุษยวิทยา 30 (2) กรกฎาคม-ธันวาคม 2554. หน้า 47 – 79

ตำบล และการปกครองรูปแบบพิเศษ เปลี่ยนแปลงโครงสร้างในรูปแบบของสุขาภิบาลซึ่งเคยเป็นการปกครองส่วนท้องถิ่นที่เก่าแก่ที่สุดนับตั้งแต่สมัยพ.ศ. 2440 ให้เป็นเทศบาลตำบล ตามพระราชบัญญัติเปลี่ยนแปลงฐานะของสุขาภิบาลเป็นเทศบาล พ.ศ. 2542 และเมื่อย้อนกลับไป แผนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2543 ให้อำนาจแก่อปท. ให้การทำยุทธศาสตร์พัฒนาพื้นที่ของตนเองเพื่อกำหนดทิศทางและวางแผนการบริหารงบประมาณที่ได้รับการจัดสรรไปให้ เป็นการเพิ่มอำนาจและอิสระให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมากยิ่งขึ้น สอดคล้องกับการเปิดรับข้อมูลข่าวสารของประชาชนในชนบท ส่งผลให้เกิดความตื่นตัวทางการเมืองมากยิ่งขึ้นเมื่อรัฐธรรมนูญซึ่งถือเป็นกฎหมายสูงสุดของชาติได้เปิดโอกาสให้การบริหารประเทศนั้นกระจายไปยังภูมิภาคอื่น ๆ ไม่ใช่เพียงแต่การกระจุกอยู่แต่ในศูนย์กลางดังที่เคยเป็น

สรุปได้ในช่วงเวลา 2540 เป็นช่วงเวลาที่เกิดการกระจายอำนาจไปยังท้องถิ่นอย่างเป็นรูปธรรมมากที่สุด โดยให้อำนาจและยกระดับโครงสร้างการบริหารให้ประชาชนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการตัดสินใจและบริหารมากกว่าเดิม ทั้งยังเพิ่มบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาตนเองมากกว่าการรอการช่วยเหลือจากส่วนกลาง บรรทัดฐานและค่านิยมทางการเมืองของคนในชนบทเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงไปในทางบวก เป็นการเสริมสร้างพลังทางสังคม ประชาชนมีความสนใจอยากเข้ามามีส่วนร่วมมากยิ่งขึ้นตามระบอบของความเป็นประชาธิปไตย ทั้งยังมีการเปิดพื้นที่สาธารณะให้เกิดการแลกเปลี่ยนและสร้างเครือข่ายทางสังคมการเมืองในชนบท เกิดการตื่นรู้ในเรื่องของการเป็นพลเมืองมากยิ่งขึ้น กฎหมายสูงสุดของประเทศจึงเป็นไปตามหลักการดั้งเดิมที่ว่าเขียนขึ้นเพื่อรับรองคุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชน

ภายหลังต่อมา เนื่องจากสถานการณ์ความผันผวนทางการเมืองทำให้รัฐธรรมนูญถูกแก้ไขอยู่หลายครั้ง ปัจจุบันประเทศไทยบังคับใช้รัฐธรรมนูญฉบับพ.ศ. 2560 ซึ่งได้กำหนดบรรทัดฐานและค่านิยมภายในสังคมให้เกิดความสอดคล้องเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชน ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของความสมานฉันท์ทางสังคม ซึ่งรัฐธรรมนูญได้กำหนดสิทธิพลเมืองให้ทุกคนอย่างเท่าเทียมเพื่อให้เกิดการยอมรับกันในสังคม เช่น มาตรา 27 ที่กล่าวว่าบุคคลย่อมเสมอกันในกฎหมาย มีสิทธิและเสรีภาพได้รับความคุ้มครองเท่าเทียมกัน ไม่ว่าจะเป็เพศใด และการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคลที่มีความแตกต่างทางเชื้อชาติ ถิ่นกำเนิด ภาษา อายุ ฐานะทางเศรษฐกิจ หรือความเชื่อทางศาสนา ย่อมกระทำมิได้ หนึ่งในประเด็นที่น่าสนใจ คือช่วงเวลาที่ผ่านมามีความพยายามนำเสนอร่างให้ศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติไทยเพียงศาสนาเดียว ซึ่งเผชิญกับเสียงคัดค้านจึงไม่ได้มีการเขียนให้พระพุทธรูปเป็นศาสนาประจำชาติ แต่ทว่าในรัฐธรรมนูญฉบับพ.ศ. 2560 กลับบัญญัติเป็นกฎหมายในรัฐธรรมนูญ ตามมาตรา 67 ว่าด้วยเรื่องของ รัฐพิธีอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนาและศาสนาอื่น ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับรัฐธรรมนูญที่ผ่านมา เป็นครั้งแรกที่มีการสั่งให้รัฐนั้นส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษาและการเผยแผ่หลักธรรมของพระพุทธศาสนาเถรวาท แทนการเขียนโดยภาพรวมว่าให้รัฐนั้นอุปถัมภ์และคุ้มครองทุกศาสนา กล่าวได้ว่าเป็นการรับรองศาสนาพุทธแบบเถรวาทเป็นหลัก ซึ่งการตรากฎหมายดังกล่าวอาจจะส่งผลกระทบต่อสังคมชนบทในแง่ของความหลากหลายทางศาสนา โดยเฉพาะในพื้นที่เขตสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่เผชิญกับภัยความมั่นคงที่มีส่วนเกี่ยวข้องมาจากการเลือกปฏิบัติของรัฐต่อประชาชนที่มีความเชื่อที่แตกต่าง

ทั้งนี้ในเรื่องของสังคมชุมชนชนบทโดยตรง รัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันได้ มาตรา 43 ได้บัญญัติให้ ชุมชนมีสิทธิ ในการบำรุงรักษาและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และความหลากหลายทางชีวภาพ อย่างสมดุลและยั่งยืน ซึ่งประเด็นดังกล่าวนอกจากจะเป็นการเสริมสร้างพลังทางสังคมให้

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

ประชาชนเกิดความตื่นตัวและเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและตัดสินใจมากยิ่งขึ้น³ ยังส่งผลในประเด็นเรื่องของความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคม เนื่องจากชนบทมักถูกมองเป็นภาพของฐานทรัพยากรทางธรรมชาติ ความยั่งยืนและการรักษาไว้ซึ่งทรัพยากรจึงเผชิญหน้ากับความท้าทาย อาทิ พื้นที่ป่าไม้ลดลงจาก 138.5 ไร่ในปี 2516 เหลือเพียง 102.4 ไร่ในปี 2561⁴ พื้นที่เพื่อการเกษตรลดลงจากในปี 2546 ที่มีเนื้อที่เพื่อการเกษตรอยู่ 151 ล้านไร่ทั่วประเทศ⁵ เหลือเพียง 112.8 ล้านไร่ทั่วประเทศในปี 2561⁶ ฉะนั้นการเปิดโอกาสให้ประชาชนในชนบทได้เข้ามาจัดการ บำรุงและรักษาไว้ซึ่งทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ของตนเองนั้นจะส่งผลในเชิงบวกต่อสภาพความเป็นอยู่ คนในพื้นที่ที่มีความรู้และความเข้าใจในทรัพยากรธรรมชาติและความหลากหลายทางชีวภาพของพื้นที่นั้นสามารถรักษาและคงไว้สืบต่อไปได้และป้องกันการมาฉกฉวยโอกาสจากข้างนอก

โดยสรุปแล้ว รัฐธรรมนูญปี 40 ได้ส่งเสริมการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นอย่างมีนัยยะสำคัญ ประกอบกับแผนกระจายอำนาจปี 43 ทำให้ท้องถิ่นได้รับการรับรองโดยรัฐธรรมนูญอย่างเป็นทางการเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ไทย นับเป็นหมุดหมายอันสำคัญของการพัฒนาท้องถิ่นในประเทศไทย ต่อมาในรัฐธรรมนูญปี 50 และ 60 ได้เน้นย้ำความสำคัญของการกระจายอำนาจไปอีกชั้นหนึ่ง การมีโครงสร้างที่เปิดกว้างแก่ประชาชนในชนบท ส่งผลให้เกิดการกำหนดบทบาทและสร้างค่านิยมให้ประชาชนทุกคนไม่ว่าจะในพื้นที่ใดต่างมีศักดิ์ศรี สิทธิ เสรีภาพ และความเป็นพลเมืองเท่าเทียมกัน ประชาชนมีความมั่นใจที่จะรวมตัวเพื่อเรียกร้องสิทธิตามรัฐธรรมนูญของตนเองมากยิ่งขึ้น และการมีขึ้นของสิทธิชุมชนยังทำให้ประชาชนมีความตื่นตัวที่จะรักษาอนุรักษ์พื้นที่ของตนเอง

5.1.3 แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

นับตั้งแต่มีการนำมาปฏิบัติใช้สังคม ชนบท ท้องถิ่น เผชิญกับการเปลี่ยนแปลงที่มีนัยยะสำคัญต่อการพัฒนาและรักษาอัตลักษณ์ดั้งเดิม แผนพัฒนาฯ คือการกำหนดทิศทางการพัฒนาเพื่อจุดประสงค์ในการทำให้ประชาชนมีชีวิตความเป็นอยู่ในสังคมที่ดี ได้มีการริเริ่มเขียนแผนพัฒนาฯ ครั้งแรกในสมัยของรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ และได้มีการประกาศใช้แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 1 ในปี พ.ศ. 2504 โดยมีระยะเวลาการทำแผน 6 ปี นับตั้งแต่ช่วงเวลาของแผนพัฒนาฯ ฉบับแรกจนถึงปัจจุบันมีแผนพัฒนาฯ ในประเทศไทยมาแล้ว 12 ฉบับ ซึ่งทุกฉบับนับตั้งแต่ฉบับที่ 2 เป็นต้นมาได้มีการเปลี่ยนแปลงระยะเวลาการทำแผนจาก 6 ปีเป็น 5 ปี

แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 1 ปีพ.ศ. 2504 – 2509 ประเทศไทยให้ความสำคัญกับภาคอุตสาหกรรมเป็นสำคัญในการพัฒนาประเทศไปสู่ความเจริญ ริเริ่มแนวทางเปิดส่งเสริมให้เอกชนมีการลงทุนในภาคอุตสาหกรรมมากยิ่งขึ้น จนเศรษฐกิจของประเทศไทยนั้นเติบโตอย่างรวดเร็ว ในแผนถัดมาก็ยังคงให้ความสำคัญกับการขยายเศรษฐกิจของชาติผ่านภาคอุตสาหกรรม และในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 ปีพ.ศ. 2525 – 2529 ได้มีการเริ่มกระจายอุตสาหกรรมไปยังภาคส่วนอื่นๆ เพื่อแก้ไขปัญหา

³ คณิงนิจ ศรีบัวเอี่ยม. (2561). ความเชื่อมโยงระหว่าง ‘สิทธิชุมชน’ กับ ‘ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม’ ภายใต้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560. สำนักงานกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ (กสม.).

⁴ กรมป่าไม้. (2562). เนื้อที่ป่าไม้ของประเทศไทย ปี พ.ศ. 2516 – 2561 สืบค้นจาก <http://forestinfo.forest.go.th/Content.aspx?id=72>.

⁵ สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2557). การเกษตร: สถิติการใช้ที่ดินทั่วราชอาณาจักร พ.ศ. 2548-2557 2561 สืบค้นจาก <http://service.nso.go.th/nso/web/statseries/statseries14.html>.

⁶ Eukei.ee. (2563). เกษตรกรไทยมีเท่าไรกัน. Marketeer. สืบค้นจาก <https://marketeeronline.co/archives/161682>.

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

ของการกระจุกทางความเจริญ โดยหวังว่าจะช่วยในเรื่องของการกระจายรายได้ ซึ่งก่อนหน้าจะมีการจัดทำแผนพัฒนา ฉบับที่ 1 เศรษฐกิจส่วนใหญ่ ร้อยละ 85 เป็นภาคการเกษตร และมีแรงงานในภาคอุตสาหกรรมเพียงร้อยละ 8.5 จากทั้งหมด หลังการปฏิบัติตามแผนพัฒนาฯ ปรากฏการขยายตัวเกินเป้าหมายซึ่งส่งผลให้เศรษฐกิจของประเทศเติบโตอย่างก้าวกระโดด ในช่วงเวลาดังกล่าวเศรษฐกิจของไทยเติบโตถึงร้อยละ 7-8 ทว่าภาคเกษตรกลับต้องเผชิญกับการขยายตัวที่ลดลงต่ำในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 4 ปี พ.ศ. 2520 – 2524 มีอัตราการเติบโตเพียงแค่อ้อยละ 3.5 ต่อปี จากที่เคยเป็นภาคส่วนทางเศรษฐกิจหลักของประเทศสืบเนื่องมาจากการผลักดันของรัฐบาลต่อภาคอุตสาหกรรม

ทั้งนี้ยังเป็นการปรับโครงสร้างทางแรงงานเนื่องจากรายได้ตอบแทนของประชาชนในภาคการเกษตรนั้นต่ำกว่ารายได้เฉลี่ยของประชากรในภาคอุตสาหกรรม ประชาชนหลายคนจึงเลือกที่จะเข้ามาหาโอกาสทางภาคอุตสาหกรรมแทนการทำเกษตรแบบเดิม จนภายในช่วงเวลาของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 ปีพ.ศ. 2530 – 2534 เนื่องจากการสนับสนุนภาคอุตสาหกรรมและการกระจายอุตสาหกรรมเพื่อความเจริญในภูมิภาคส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภายในสังคมชนบทและท้องถิ่น ค่านิยมวัฒนธรรมและวิถีการดำเนินชีวิตแบบดั้งเดิมค่อยๆ ถูกกลืนเข้าไปกับการเพิ่มขึ้นของสังคมเมืองและสังคมอุตสาหกรรม

ก่อนการนำแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 1 ปีพ.ศ. 2504 – 2509 มาใช้ ประชากรส่วนใหญ่อยู่ในภาคเกษตรกรรมและเป็นสังคมของการผลิตพืชเพื่อการดำรงชีวิตและบริโภคในครัวเรือนมากกว่าเพื่อการซื้อขายในตลาด ประชาชนนิยมปลูกข้าวเป็นหลัก จนกระทั่งประเทศเริ่มพัฒนา รัฐเริ่มให้ความสำคัญกับภาคอุตสาหกรรมเนื่องจากความสามารถในการสร้างรายได้ให้กับประเทศที่เหนือกว่า เกษตรกรเผชิญกับปัญหาทางรายได้และขาดการสนับสนุนจากรัฐ พื้นที่การเกษตรถูกแปรสภาพมาเป็นโรงงานอุตสาหกรรม ซึ่งส่งผลกระทบต่อชุมชนที่อยู่อาศัยโดยรอบเปลี่ยนแปลงวิถีการดำเนินชีวิตและส่งผลกระทบต่อทรัพยากรสิ่งแวดล้อมดั้งเดิมของประเทศ ช่างเกษตรกรยังถูกกดดันให้ขายที่ดินทำกินให้แก่นายทุนใหญ่ที่เข้ามาด้วยการชักชวนของรัฐบาลที่มีมาตรการลดภาษีหรือสร้างแรงจูงใจต่างๆ ให้ และเมื่อไม่มีที่ดินสำหรับการทำเกษตรอันเป็นอาชีพดั้งเดิม เกษตรกรก็ถูกผลักเข้าไปสู่ตลาดแรงงานของผู้ประกอบการอื่น กลายเป็นลูกจ้างในภาคอุตสาหกรรมอีกที ตามแผนพัฒนาฯ จะเห็นได้ว่ารัฐบาลต้องการจะแก้ไขปัญหาของการว่างงานด้วยการขยายอุตสาหกรรมไปยังพื้นที่ต่างๆ ทว่าการแก้ไขดังกล่าวกลับเป็นการสร้างปัญหาให้แก่ภาคเกษตรกรรม

การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานถือเป็นหนึ่งในหัวใจหลักแห่งการพัฒนาชาตินับตั้งแต่การบังคับใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 1 ในปีพ.ศ. 2504 ที่รัฐเข้าไปทุ่มทรัพยากรในการลงทุนโครงการก่อสร้างขั้นพื้นฐาน ไม่ว่าจะเป็นระบบคมนาคม การไฟฟ้า หรือเขื่อน และในแผนต่อมาก็พยายามขยายโครงสร้างพื้นฐานเหล่านี้ไปยังพื้นที่ต่างๆ นอกเขตเมืองมากยิ่งขึ้น จนในปัจจุบันประเทศไทยมีโครงสร้างขั้นพื้นฐานครอบคลุมในพื้นที่ส่วนใหญ่ของประเทศ ทว่าหนึ่งในปัญหาที่รัฐต้องเผชิญ หนีไม่พ้นการพยายามสร้างความเป็นเมืองในหลายพื้นที่ อันเป็นผลของการพัฒนาในรูปแบบที่เน้นการส่งเสริมการขยายตัวของอุตสาหกรรม ทั้งนี้ได้มีการคาดการณ์ว่าภายในปี 2050 ประเทศไทยจะมีพื้นที่ชนบทเหลือเพียงแค่อ้อยละ 28 ในขณะที่พื้นที่เมืองจะมีสูงถึง 72%⁷ ซึ่งจะมีการเพิ่มขึ้นของจังหวัดใหญ่ๆ อื่น มีแนวทางพัฒนาระบบโครงสร้างพื้นฐานเพื่อรองรับ อาทิเช่น เส้นทางคมนาคมทางพิเศษระหว่างจังหวัด ถนนเชื่อมระเบียบเศรษฐกิจ รถไฟฟ้า

⁷ สมาคมอสังหาริมทรัพย์ไทย. (2560). Urbanization ปรากฏการณ์ยืนยัน เมืองต่างจังหวัดโตขึ้นแน่นอน สืบค้นจาก <http://thairealestate.org/content/detail/402/Urbanization-ปรากฏการณ์ยืนยัน-เมืองต่างจังหวัดโตขึ้นแน่นอน>

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

ความเร็วสูงระหว่างเมือง และรถไฟฟ้ายานในเมือง การพัฒนาในทิศทางดังกล่าวนอกจากจะกระจายความเจริญไปยังพื้นที่ต่างๆ แล้วยังสามารถดึงประชากรที่อพยพเพื่อแสวงหาโอกาสในชีวิตให้กลับมาอยู่จังหวัดบ้านเกิดของตนเอง เพิ่มประชากรแรงงานในพื้นที่นั้นๆ หากแต่วิถีการดำเนินชีวิตแบบดั้งเดิมของชุมชนอาจจะเผชิญหน้ากับความเสี่ยงของการเปลี่ยนแปลงให้เท่าทันกระแสการเติบโตของความเป็นเมือง

เมื่อเงินทุนกลายเป็นปัจจัยสำคัญในวิถีชีวิต การเกษตรแบบดั้งเดิมจึงต้องทำการปรับตัว โดยหันมาทำการเกษตรเพื่อการพาณิชย์มากยิ่งขึ้น นับตั้งแต่ยุทธศาสตร์การพัฒนาเกษตรกรรมภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 1 ปีพ.ศ. 2504 – 2509 ที่สนับสนุนกรอบการปฏิวัติเขียว (Green Revolution) เปลี่ยนแปลงการทำนาแบบเก่าให้หันมาทำนาปรัง พึ่งพาปุ๋ยเคมีและสารเคมีกำจัดพืช และเพิ่มการเกษตรกรรมแบบพืชเดี่ยว (monoculture) เพื่อการค้าในประเทศและส่งออกนอกประเทศ เกษตรกรจะทำการปลูกพืชชนิดเดียวในพื้นที่กว้างเพื่อให้ได้ผลผลิตสูง ซึ่งรายได้จากการทำเกษตรแบบพาณิชย์นั้นขึ้นอยู่กับกลไกทางตลาดส่งผลให้เกิดการแข่งขันสูงระหว่างผู้ผลิต ทำให้เกิดการพัฒนาที่จำเป็นต้องใช้สารเคมีเพื่อเร่งให้ผลผลิตได้มาก จนเกิดเป็นปัญหาของการกักขังยืมสินของเกษตรกรที่ต้องตามให้ทันกับกลไกตลาด ทั้งนี้ผู้ที่ได้ผลประโยชน์ก็คือเจ้าของธุรกิจ นายทุน หรือพ่อค้าคนกลางมากกว่าเกษตรกรผู้ผลิต แม้การเกษตรตามการปฏิวัติเขียวและการปลูกพืชเชิงเดี่ยวจะเพิ่มปริมาณของผลผลิตได้เป็นอย่างดี แต่ก็ส่งผลกระทบต่อทิศทางลบทั้งความเสื่อมโทรมของสภาพแวดล้อมและสารพิษที่เพิ่มมากขึ้นจนกลายเป็นปัญหาระดับประเทศ

ทั้งนี้จะเห็นได้ว่าทั้งภาคอุตสาหกรรมและภาคเกษตรกรรมล้วนแต่เป็นนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจในระดับประเทศ ผลที่เกิดขึ้นการพัฒนาแบบเฉพาะ มีเพียงโครงการขนาดใหญ่เท่านั้นที่ได้รับการสนับสนุนเพื่อที่จะกระตุ้นเศรษฐกิจและความเจริญเติบโตให้สามารถแข่งขันและเทียบเท่ากับประเทศอื่นได้ ทว่าการพัฒนาในเชิงพื้นฐานที่จะส่งผลไปถึงหน่วยย่อยอย่าง ชนบทและท้องถิ่นกลับยังไม่เกิดขึ้นจริง หรือมีการจัดทำโครงการแล้วแต่ยังไม่สามารถลงไปถึงชนบทที่ห่างไกลได้อย่างทั่วถึงเพียงพอ ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนา ด้านการศึกษา การประกันสังคม หรือแม้แต่การพัฒนาระบบสวัสดิการ เป็นต้น ฉะนั้นแล้วจึงเป็นที่สังเกตได้ชัดว่าปัจจุบันนี้มีความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจภายในประเทศสูง มีการแบ่งแยกตัวเมืองและตัวชนบท ทรัพยากรเกิดการกระจุกตัวอยู่แต่ในเมืองไม่กระจายไปยังพื้นที่ต่าง ๆ ทั้งความเหลื่อมล้ำทางรายได้ การศึกษา การเข้าถึงโอกาส บริการขั้นพื้นฐาน และอื่น ๆ ซึ่งส่งผลกระทบต่อไม่แค่ในทางการพัฒนาและความเจริญแต่ยังรวมถึงคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ของประชาชนด้วย เมื่อมีความไม่เท่าเทียมระหว่างเมืองและชนบทจึงเห็นได้ถึงคลื่นกระแสของการอพยพและการเคลื่อนย้ายทางแรงงานของประชาชนในชนบทเพื่อแสวงหารายได้ที่สูงขึ้น และเพื่อโอกาสที่จะได้ไต่เต้าไปมีคุณภาพชีวิตที่ดีกว่า

ต่อมา ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 2 ในปีพ.ศ. 2510 มีความพยายามกระจายการศึกษาให้ทั่วถึง โดยเร่งผลิตบุคลากรทางการศึกษาเพิ่มขึ้น 49,770 คน ขยายคณะและภาควิชาในมหาวิทยาลัย โดยหลังจากการประกาศใช้แผนพัฒนาฯ ดังกล่าว มีเยาวชนสามารถเข้ารับการการศึกษาเพิ่มขึ้น 1.8 ล้านคน ประเทศไทยได้มีการจัดการศึกษาภาคบังคับ โดยก่อนปี 2504 ได้กำหนดให้คนไทยเรียนถึงชั้นประถมที่ 4 จนกระทั่งในพรบ.การศึกษาแห่งชาติในปีพ.ศ. 2542 และในรัฐธรรมนูญ ฉบับปีพ.ศ. 2540 ได้กำหนดให้คนไทยต้องเรียนให้จบมัธยมศึกษาตอนต้น ซึ่งจะได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่า 12 ปี โดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย และยังมีพรบ.การศึกษาภาคบังคับ พ.ศ. 2545 ที่ครอบคลุมการศึกษาของเยาวชนทุกคนถึงชั้นปีที่ 9 หรือเทียบเท่ามัธยม 3 จากการบังคับใช้นโยบายดังกล่าว อัตราการอ่านออกเขียนได้ของประชากรในประเทศ

ไทยเพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 92.6 ในปี 2543⁸ และเพื่อรองรับจำนวนการเข้าถึงการศึกษาที่เพิ่มมากขึ้นของเยาวชน จึงได้มีการเพิ่มจำนวนสถานศึกษาให้ครอบคลุมไปในหลายพื้นที่ตามเป้าประสงค์ของแผนพัฒนาฯ นับตั้งแต่ฉบับที่ 2 เป็นต้นมา ในปี 2562 มีโรงเรียนสังกัดในสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) จำนวน 31,508 โรงเรียน โดยในเขตพื้นที่ชนบทเป็นโรงเรียนขนาดเล็ก ซึ่งเผชิญกับปัญหาในเรื่องของคุณภาพ การศึกษาและบุคลากรทางการศึกษาที่ไม่เพียงพอ ส่งผลให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา ที่คุณภาพนั้น กระจัดกระจายอยู่แต่ในเมือง จนก่อให้เกิดปัญหาของการย้ายเข้าเมืองจากครอบครัวที่มีฐานะมากพอจะสนับสนุน การศึกษาของลูกหลานภายในบ้าน

เช่นเดียวกันกับการศึกษา รัฐบาลได้สนับสนุนให้มีการกระจายสาธารณสุขขั้นพื้นฐานให้ทั่วถึง ปรับปรุงโรงพยาบาลในภูมิภาคและยกระดับโรงพยาบาล นับตั้งแต่การบังคับ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม แห่งชาติ ฉบับที่ 2 ในปีพ.ศ. 2510 จนกระทั่งมีการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ทางสาธารณสุขอย่างการเกิดขึ้นของ หลักประกันสุขภาพแห่งชาติสำหรับประชาชนทุกคน ได้มีการเสนอร่าง พ.ร.บ. หลักประกันสุขภาพแห่งชาติ จน เกิดเป็นนโยบาย 30 บาท รักษาทุกโรค ของพรรคไทยรักไทย ที่ได้มีการดำเนินการใช้จริงในปี 2545 ทำให้เป็น สวัสดิการที่สามารถเข้าถึงได้ทุกคนจากทุกกลุ่มโดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่าย เป็นรัฐที่ให้การสนับสนุนทางบริการ สาธารณสุขที่ได้มาตรฐาน โดยตั้งแต่บังคับใช้นโยบายประกันสุขภาพสามารถปรับเปลี่ยนทัศนคติของประชาชน ต่อการรับการรักษาได้เป็นอย่างดี จากแต่ก่อนที่ประชาชนในชนบทมีภาพจำของการใช้จ่ายที่สูงจนไม่กล้าที่จะ เข้ารับการรักษา ในปัจจุบันกลับมีความมั่นใจในการที่จะเข้ารับการรักษาเนื่องจากประชาชนเชื่อว่าตนเองจะไม่ เผชิญหน้ากับสภาวะการล้มละลายจากค่าใช้จ่ายด้านสุขภาพ ส่งผลให้สุขสภาวะโดยภาพรวมของประชาชนใน ชนบทนั้นดีขึ้น ทว่าในขณะเดียวกันก็เป็นการเพิ่มภาระทางค่าใช้จ่ายให้แก่รัฐบาลและโรงพยาบาล ทั้งยังส่งผล ให้ไม่สามารถรองรับจำนวนประชาชนที่มาเข้ารับรักษาจำนวนมากได้อย่างเพียงพอและทั่วถึง จนเกิดเป็นอคติใน เชิงลบต่อประชาชน เช่นแนวความคิดที่ว่า พอมีสิทธิจากรัฐแล้วประชาชนก็ละเลยการดูแลสุขภาพของตนเอง เพราะเชื่อว่าอย่างไรก็ได้รับการรักษา

นอกจากประเด็นเรื่องการพัฒนาเศรษฐกิจและคุณภาพชีวิตแล้ว แผนการพัฒนาเศรษฐกิจยัง ส่งผลต่อการเพิ่มขึ้นหรือลดลงของจำนวนประชากร นับตั้งแต่การบังคับใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม แห่งชาติ ฉบับที่ 3 ในปีพ.ศ. 2515 ได้มีความพยายามลดอัตราการเพิ่มขึ้นของประชากร โดยรัฐให้การ สนับสนุนในการวางแผนครอบครัวให้สอดคล้องกับความสามารถในการหารายได้ของตนเอง โดยการจำกัดการ เพิ่มขึ้นของประชากรนั้นเป็นไปด้วยความสมัครใจของประชาชน ในระยะเวลาของแผนพัฒนาฯ ที่ 3 สามารถ ลดจากร้อยละ 3.2 เหลือเพียง 2.5 จากนั้นก็เหลือร้อยละ 2.2 ในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 4 ในสมัยนั้นพบว่า จำนวนประชากรมีผลต่อเศรษฐกิจและการกระจายรายได้ โดยหลังจากที่ได้มีการกำหนดแผนพัฒนาฯ ที่ สนับสนุนการจำกัดการเพิ่มขึ้นของประชากร อัตราการเกิดของประชากรในประเทศก็ลดลง จนเหลือเพียงร้อย ละ 9.6 ของอัตราการเพิ่มขึ้นทางประชากรในปี 2558 กระทั่งปัจจุบันประเทศไทยกำลังเผชิญกับปัญหาการ ขาดแคลนประชากรในวัยทำงานและเข้าสู่สภาวะของสังคมผู้สูงอายุ รัฐบาลจึงได้มีนโยบายส่งเสริมการมีบุตร โดยจัดโครงการ สาวไทยแก้มแดง มีลูกเพื่อชาติ ซึ่งสนับสนุนในเรื่องของแก้ไขสิทธิลาคลอด ปรับลดมาตรการ ทางภาษี จัดสรรงบประมาณให้สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติเพื่อเพิ่มสิทธิประโยชน์ต่างๆ ทว่าผลกระทบที่

⁸ Knoema. (2561). Thailand - Adult (15+) literacy rate สืบค้นจาก

<https://knoema.com/atlas/Thailand/topics/Education/Literacy/Adult-literacy-rate>

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

เกิดขึ้นคือการคลอดบุตรของประชากรในวัยที่ไม่มีความพร้อม หรือกลุ่มคุณแม่วัยใสที่เพิ่มขึ้น โดยเฉลี่ยมีการคลอดบุตรโดยคุณแม่วัยใสถึง 169 คน ต่อวัน⁹ แทนกลุ่มผู้ใหญ่อันเป็นกลุ่มเป้าหมายของโครงการดังกล่าว

การเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างประชากรดังกล่าวส่งผลกระทบต่อในสังคมระดับเล็กอย่างสถาบันครอบครัว ครอบครัวเดี่ยวมีแนวโน้มลดลง¹⁰ ในขณะที่ครอบครัวขยายเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ อย่างต่อเนื่องภายในเขตชนบทมีครอบครัวสามรุ่น หรือครอบครัวแบบขยายเพิ่มมากขึ้นถึงร้อยละ 33.6¹¹ เป็นครอบครัวข้ามรุ่นที่มีปู่ย่าตายายกับเด็กหลาน โดยไม่มีวัยแรงงานอาศัยอยู่ด้วย เนื่องจากวัยแรงงานย้ายถิ่นเข้าสู่เขตเมืองมากยิ่งขึ้น ส่งผลให้เกิดครอบครัวดาวกระจายซึ่งเป็นลักษณะครอบครัวที่ไม่มีความอบอุ่น กระจัดกระจายกันไปอยู่คนละทิศละทาง ไม่ว่าจะเพราะไม่มีเวลาให้กันและกัน หรือปัญหาทางเศรษฐกิจ

โดยสรุป แผนพัฒนาฯ เป็นปัจจัยสำคัญหลักในการปรับเปลี่ยนโฉมหน้าท้องถิ่นชนบทไทย ตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน การเปลี่ยนแปลงที่เด่นชัดคือความพยายามส่งเสริมภาคอุตสาหกรรมเพื่อการสร้างเศรษฐกิจเติบโตให้เท่าทันประเทศอื่น แต่ทว่าก็ก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนชนบททั้งทางบวกและทางลบ อาทิผลกระทบในเชิงลบ การผลักแรงงานจากภาคเกษตรกรรมไปสู่ภาคอุตสาหกรรมมากยิ่งขึ้น โครงสร้างประชากรหรือโครงการครอบครัวในชนบทเกิดการเปลี่ยนแปลง เกิดการย้ายถิ่นฐานไปหาความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ส่งผลให้สังคมมีพฤติกรรมทางเห็นและขาดความสามัคคีภายในชุมชนมากยิ่งขึ้น หรือทรัพยากรธรรมชาติที่ทรุดโทรมจากการพัฒนาเศรษฐกิจและอุตสาหกรรม ชนบทกลายเป็นพื้นที่ที่ถูกเข้ามาฉกฉวยผลประโยชน์ แต่ทั้งนี้ผลกระทบในเชิงบวกก็คือการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในชนบทที่เพิ่มมากขึ้น เช่นในเรื่องของการศึกษาที่ประชาชนมากกว่าร้อยละ 90 สามารถเข้าถึง และการกระจายสาธารณสุขเพื่อสุขภาพที่ดีของประชาชนแม้แต่ในพื้นที่ห่างไกล รวมไปถึงสาธารณสุขโรคที่ทำให้ประชาชนทุกพื้นที่ ทุกประเภทชนบทสามารถเข้าถึงคุณภาพชีวิตที่ดียิ่งขึ้น หน้าตาของชนบทแบบดั้งเดิมเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงกลายเป็นคล้ายเมืองยิ่งขึ้น

5.1.4 นโยบายของรัฐ

นโยบายรัฐเปรียบเสมือนการกำหนดทิศทางในการพัฒนา และเป็นการวางแผนการดำเนินงานระยะยาวเพื่อสร้างกิจกรรมที่ดำเนินการโดยรัฐ ซึ่งจะคำนึงถึงคุณค่าทางสังคมเป็นหลัก เป็นการจัดสรรทรัพยากรไปสู่ภาคส่วนและพื้นที่ต่าง ๆ การเปลี่ยนแปลงทางนโยบายจะขึ้นอยู่กับแต่ละรัฐบาลที่เปลี่ยนมาดำรงตำแหน่งในฝ่ายบริหาร ในกรณีนี้นโยบายจึงกลายเป็นปัจจัยสำคัญในการตัดสินใจสนับสนุนรัฐบาลของประชาชน รวมไปถึงการกำหนดพฤติกรรมทางการเมืองและการมีส่วนร่วมของประชาชนด้วยเช่นกัน โดยเฉพาะประชาชนในชนบทที่ตัดสินใจใช้สิทธิลงคะแนนเสียงเลือกผู้แทนผ่านนโยบายของพรรคการเมืองที่มีผลต่อสภาพความเป็นอยู่ในพื้นที่ อาทิ นโยบายเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างการสร้างถนน การเข้าถึงสาธารณสุขโรค นโยบายการศึกษาและสวัสดิการ อาทิ บัตรสวัสดิการแห่งรัฐ และเบี้ยผู้สูงอายุ เป็นต้น นโยบายจึงมีเป้าหมายในการแก้ไขปัญหาของประชาชนเป็นสำคัญ

⁹ Bayer. (2563). กรมอนามัยร่วมกับไบเออร์ไทย รมรงค์สังคมไทยหยุดท้องไม่พร้อม สนับสนุนการตั้งครรภ์อย่างมีคุณภาพในวันคุ้มครองโลก 2563 สืบค้นจาก <https://bayer.co.th/th/bayer-thai-join-the-campaign-to-prevent-unintended-pregnancies>

¹⁰ ศิริรัตน์ แอดสกุล. (ม.ป.ป). สถานการณ์ครอบครัวไทย: กรณีศึกษาครอบครัวพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร. วารสารการเมืองการบริหาร และกฎหมาย ปีที่ 5 ฉบับที่ 1, หน้า 17-45

¹¹ คาสปาร์ พิค, วาสนา อิมเมม, และรัตนารณณ์ ดังธนะเศรษฐ์. (2558). รายงานสถานการณ์ประชากรไทย พ.ศ. 2558 โฉมหน้าครอบครัวไทยยุคเกิดน้อย อายุยืน. ประเทศไทย กรุงเทพฯ: ไทยพับลิก้า

แต่อย่างไรก็ตาม ผลกระทบที่สำคัญของนโยบายรัฐต่อสังคมชนบทดังที่ได้กล่าวไปคือการเพิ่มขึ้นของการพึ่งพารัฐเป็นหลักภายในชุมชน เกิดการเปลี่ยนแปลงทางความเชื่อและทัศนคติในการดำรงชีวิตของประชาชนให้หันมารอรับความช่วยเหลือจากรัฐเพียงอย่างเดียว แตกต่างจากสมัยแต่ก่อนที่ประชาชนในชนบทจะมุ่งเน้นการพึ่งพาตนเองในการดำรงชีวิต ความสามารถในการจัดการและบริหารตนเองลดลง ทัศนคติเหล่านั้นถูกกลืนไปด้วยนโยบายของรัฐ โดยเฉพาะนโยบายประชานิยมที่เริ่มต้นใช้ตั้งแต่ช่วงระยะ 2540

กรณีศึกษา นโยบายที่นำไปปรับในบางบริบทแล้วส่งผลกระทบในเชิงลบต่อสังคมชนบทอย่างนโยบายกองทุนหมู่บ้าน ประชาชนสามารถกู้เงินผ่านกองทุนหมู่บ้านด้วยการเป็นสมาชิก มีวัตถุประสงค์ในการส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพของหมู่บ้านและชุมชนให้สามารถจัดการบริหารตนเองได้ และสร้างแหล่งเงินทุนหมุนเวียนภายในหมู่บ้าน¹² หากแต่ในความเป็นจริงทางการปฏิบัติ หลายหมู่บ้านกลับประสบกับสถานะหนี้สินที่มีจุดเริ่มต้นมาจากกองทุนหมู่บ้าน แทนที่จะส่งเสริมให้สถานะความเป็นอยู่ของประชาชนนั้นดีขึ้นกลับทำให้ประชาชนมีหนี้เพิ่มขึ้นสูง ซ้ำยังส่งผลให้เกิดความแตกแยกในครอบครัวและภายในหมู่บ้านเป็นอันดับต่อมา ประชาชนเมื่อกู้เงินมาทำเกษตรแล้วกลับไม่สามารถหาเงินมาส่งคืนให้แก่กองทุนได้เนื่องจากเกษตรกรรมที่ตนเองทำนั้นขาดทุนและยังเจอดอกเบี้ยอัตราสูง ก่อนที่จะมีกองทุนหมู่บ้านประชาชนในท้องถิ่นสามารถดำรงชีวิตแบบพึ่งพาตนเองและธรรมชาติได้โดยไม่มีหนี้สิน ทว่าเมื่อมีนโยบายนี้เกิดขึ้นทำให้ประชาชนต้องปรับตัวตามสถานะเศรษฐกิจ เข้าระบบทุนและพยายามเร่งค้าขายเพื่อให้ได้เงินมาใช้หนี้และคืนกองทุนให้กับรัฐบาล แม้ว่าจะต้องไปกู้จากนายทุนข้างนอกอีกครั้งก็จำเป็นต้องทำ¹³ ส่งผลให้ประชาชนนั้นเผชิญกับสถานะหนี้สินท่วมตัว ชนบท ท้องถิ่นกลายเป็นบ่อพักน้ำ ชาวบ้านไม่ได้รับประโยชน์จากโครงการที่อัดฉีดเงินเข้าอย่างแท้จริงแต่กลับกลายเป็นทางผ่านเพื่อให้เงินนั้นหมุนเวียนกลับไปหาทุน

นอกจากนี้ ชนบทท้องถิ่นถูกมองว่าเป็นแหล่งทรัพยากรที่สามารถเข้าไปตัดดวงหาผลประโยชน์ได้ จึงเห็นว่าทรัพยากรธรรมชาตินั้นถูกแย่งชิงไปเป็นจำนวนมากส่งผลให้เกิดวิกฤต หนึ่งในปัญหาที่สำคัญคือเรื่องของการถือครองที่ดิน เกษตรกรหลายครัวเรือนไม่มีที่ดินในการประกอบอาชีพ ภาครัฐได้พยายามให้ความช่วยเหลือ ออกพระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม นับตั้งแต่พ.ศ. 2518 เพื่อให้เกิดการกระจายที่ดินให้เกษตรกร ทว่าผลหลังการบังคับใช้ ประชาชนในภาคเกษตรกลับสูญเสียที่ดิน เกิดการขายที่ดินให้กับเอกชนแทนการนำมาดำรงชีวิต มีปัญหาเรื่องของการใช้ที่ดินผิดวัตถุประสงค์ในเขตปฏิรูป เช่นเดียวกันกับมาตรการแผนแม่บททางคืนผืนป่า แม้จะมีการแถลงการณ์ว่ามาตรการดังกล่าวจัดทำขึ้นเพื่อแก้ปัญหาของการทำลายทรัพยากรป่าไม้ และการบุกรุกที่ดินของรัฐ ทว่าในการปฏิบัติจริงประชาชนในชนบทกลับได้รับผลกระทบ เกิดการอพยพไร้ซึ่งที่อยู่และที่ทำกิน ซึ่งเมื่อวิเคราะห์ดูแล้ว การบุกรุกที่ดินและฉกฉวยทรัพยากรตามธรรมชาติมาใช้นั้นเกิดขึ้นโดยกลุ่มนายทุนหรือกลุ่มที่มีอิทธิพลมากกว่าชาวบ้านในชุมชน ประชาชนนั้นเคยดำรงชีวิตพึ่งพาธรรมชาติและทรัพยากรป่าไม้มาแต่ในอดีต ทว่ากลับได้รับผลกระทบและกลายเป็นผู้อพยพ ในหลายกรณีก็กลายเป็นผู้ต้องคดีบุกรุกพื้นที่จากกระบวนการขอคืนพื้นที่ มาตรการดังกล่าวขาดทั้งความเข้าใจและขาดซึ่งการมีส่วนร่วมของทางภาครัฐและประชาชนที่อยู่ในพื้นที่ มีแต่การบังคับใช้กฎหมายโดยไม่คำนึงถึงต้นตอของปัญหาที่แท้จริงทำให้ประชาชนในชุมชนที่ไร้ซึ่งอำนาจต่อรองนั้นต้องเสียเปรียบ

¹² นิยม รัฐอมฤต. (ม.ป.ป). กองทุนหมู่บ้าน. สถาบันพระปกเกล้า สืบค้นจาก <http://wiki.kpi.ac.th/index.php?title=กองทุนหมู่บ้าน>

¹³ กรุงเทพมหานครรายวัน. (2548). ทุกข์คนชายขอบ แยกภาระหนี้กองทุน สืบค้นจาก

https://www.thaiappraisal.org/thai/newsdigests/newsdg_view.php?strquery=newsd62.htm

นอกจากเรื่องของที่ดิน ทรัพยากรธรรมชาติอย่างไรในประเด็นเรื่องของการผลิตอาหารก็พบปัญหาในชนบทเช่นเดียวกัน แหล่งอาหารตามธรรมชาติแบบดั้งเดิมหากไม่ถูกทำลายด้วยผลกระทบของโครงการพัฒนาที่ถูกแย่งชิงไปโดยกลุ่มทุนผูกขาด หนึ่งในประเด็นสำคัญได้แก่เมล็ดพันธุ์เพื่อการผลิตอาหารของชาวเกษตรกรที่ถูกผูกขาดให้ขายโดยทุนใหญ่หรือบริษัทในท้องตลาด หน่วยงานรัฐเองก็ไม่สามารถสนับสนุนได้อย่างเพียงพอ ความมั่นคงและยั่งยืนทางอาหารถูกผูกไว้กับตลาดทุนมากกว่าการพึ่งพาตนเองในสมัยแต่ก่อน กลุ่มทุนเข้าครอบครองทั้งฐานทรัพยากร ระบบการผลิต การกระจายสินค้า และวัฒนธรรมการบริโภค การเข้าครอบครองตลาดแบบทั้งหมดเช่นนี้ทำให้ราคาสินค้าเกษตรตกต่ำ เกิดการกำหนดกลไกราคาสินค้าภาคการเกษตรโดยพ่อค้าคนกลาง ชาวบ้านมีรายได้ไม่เพียงพอในการดำรงชีวิต¹⁴

หนึ่งในวิธีการแก้ปัญหาคือการสร้างความเข้มแข็งในชุมชนและการพึ่งพาตนเอง จึงเห็นได้ถึงแนวนโยบายของรัฐที่มุ่งคำนึงถึงสิทธิและเสรีภาพของประชาชนในชนบทและชุมชน อาทิเช่น พรบ.สภาองค์กรชุมชน ตามมาตรา 21 ที่เน้นเพื่อชุมชนท้องถิ่นให้เกิดความเป็นปึกแผ่นในพื้นที่ มีการกำหนดภารกิจของการจัดตั้งสภาองค์กรชุมชนไว้โดยคร่าว ๆ ว่าเพื่อ อนุรักษ์หรือฟื้นฟูจารีตประเพณีภูมิปัญญาท้องถิ่น ส่งเสริมความร่วมมือ เผยแพร่ความรู้ คุ้มครองคุณภาพสิ่งแวดล้อม เสนอแนะปัญหาและแนวทางการแก้ไขต่อองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และความต้องการของประชาชน ทั้งนี้การร่างกฎหมายดังกล่าวเป็นไปเพื่อสร้างความสามัคคี ความเป็นเครือข่ายภายในสังคมให้เกิดความสมานฉันท์ การรวมตัวทางสังคมเพื่อที่จะส่งเสริมพลังทางสังคมให้มีความเข้มแข็งอันจะนำไปสู่การความสามารถในการพึ่งพาตนเองของสังคมชนบท ให้ประชาชนในพื้นที่มีศักยภาพในการรับมือกับความเสี่ยงที่อาจจะเกิดขึ้น และดำรงชีวิตอยู่ในสังคมอย่างสมัครสมานสามัคคี การสร้างสภาองค์กรชุมชนจะก่อให้เกิดพื้นที่สาธารณะ อันเป็นโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมมากยิ่งขึ้น และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้ยินเสียงความต้องการของประชาชนอย่างแท้จริง ทว่าในทางกลับกันการสร้างสภาองค์กรชุมชนก็ก่อให้เกิดขัดแย้งกับการปกครองส่วนท้องถิ่น มีการแบ่งฝ่ายระหว่างสภาและฝ่ายบริหารท้องถิ่นแทนที่จะเกิดความสามัคคีในชุมชนด้วยเช่นกัน จนกล่าวได้ว่าอาจจะสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของประชาชนในพื้นที่แต่กลับสร้างความขัดแย้งระหว่างประชาชนและฝ่ายบริหารส่วนท้องถิ่นแทน

นอกจากนี้ยังเห็นความพยายามที่จะสร้างความความมั่นคงทางสังคมเศรษฐกิจให้แก่ประชาชนด้วยการออกนโยบายค่าจ้างแรงงานขั้นต่ำ 300 บาทต่อวัน และปริญญาตรี 15,000 บาท ทว่าเนื่องจากประชาชนในภาคการเกษตร ซึ่งส่วนมากคือประชาชนในชนบทนั้นพึ่งพารายได้จากราคาผลผลิตทางการเกษตร อัตราการจ้างขั้นต่ำจึงไม่ครอบคลุมถึงเกษตรกร ส่งผลให้ประชาชนในชนบทที่ไม่มีมั่นคงทางเศรษฐกิจอยู่แต่เดิมแล้วเผชิญหน้ากับความเหลื่อมล้ำที่เพิ่มมากขึ้น และนโยบายดังกล่าวไม่สามารถช่วยเหลือประชาชนทุกกลุ่มภายในสังคมได้จริง¹⁵ นอกจากนี้นโยบายดังกล่าวยังเป็นการผลักภาระให้แก่ผู้ประกอบการซึ่งยังส่งผลกระทบต่อเชิงลบแบบลูกโซ่ต่อไปยังประชาชนในชนบท เพราะเมื่อผู้ประกอบการเล็งเห็นถึงภาระค่าใช้จ่ายทางต้นทุนที่เพิ่มมากขึ้นในการจ้างแรงงาน ผู้ประกอบการจึงพยายามหันไปหากลุ่มแรงงานจากแหล่งอื่นที่มีต้นทุนถูกกว่าเพื่อที่จะประหยัดงบให้ได้มากที่สุด ในหลายครั้งกลุ่มแรงงานจากแหล่งอื่นก็มักจะเป็นแรงงานต่างด้าวจากประเทศเพื่อนบ้านส่งผลให้ประชาชนในชนบทนั้นถูกผลักออกจากการจ้างงาน ในอีกประการจากนโยบายดังกล่าวเกิดการปรับเปลี่ยนอาชีพภายในสังคมชนบท หลายครอบครัวเล็งเห็นการ

¹⁴ Piyawan-on. (2556). ฝ่าวิกฤตอาหาร ทุนผูกขาดทรัพยากร, สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ สืบค้นจาก <https://www.thaihealth.or.th/Content/16403-ฝ่าวิกฤตอาหาร%20ทุนผูกขาดทรัพยากร.html>

¹⁵ TDRI. (2557). ผลกระทบทางเศรษฐกิจจากนโยบายค่าจ้างแรงงานขั้นต่ำ 300 บาทต่อวันและเงินเดือนปริญญาตรี 15,000 บาท. รายงานที่ตีอาร์ไอ ฉบับที่ 101 เดือนมีนาคม 2557

เปรียบเทียบระหว่างค่าแรงรายวันกับค่าจ้างของผู้มีปริญญาตรี มีความเป็นไปได้ที่จะเกิดแรงชักชวนให้ลูกหลานของตัวเองนั้นมุ่งศึกษาเพื่อโอกาสทางเศรษฐกิจที่ดีกว่า แต่เดิมที่ครอบครัวเคยทำเกษตรกรรมหรือรับจ้างทั่วไปก็อาจจะผลักดันให้ลูกหลานนั้นเรียนจนจบปริญญาตรีเพราะมีเงินเดือนอย่างน้อย 15,000 บาทรองรับ จำนวนประชากรในภาคเกษตรกรรมก็อาจจะลดลง แต่ความเป็นไปได้ที่จะเลื่อนสถานะของตนเองไปเป็นชนชั้นกลางอาจจะทำได้ลำบาก

นอกจากนี้เพื่อจุดประสงค์ให้การสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคมให้แก่ชนบทซึ่งจำนวนมากดำรงชีวิตอยู่ในภาคเกษตรกรรม ได้นำแนวคิด smart farmer อันเป็นหนึ่งในวัตถุประสงค์ของยุทธศาสตร์ของแผนพัฒนาการเกษตรมาปรับใช้เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงและความเสี่ยงในอนาคต โดยเป็นหลักที่นำเทคโนโลยีอิเล็กทรอนิกส์และคอมพิวเตอร์มากระดับสินค้าและปัจจัยการผลิตให้ได้มาตรฐาน ทั้งยังส่งเสริมให้เกษตรกรมีความรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง หากนโยบายดังกล่าวสามารถจัดทำได้อย่างทั่วถึงทุกพื้นที่ของประเทศไทย ประชาชนภาคเกษตรกรรมจะสามารถเพิ่มศักยภาพและความรู้ของตัวเองให้เท่าทันกับเครื่องมือและนวัตกรรมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในสมัยใหม่¹⁶ เมื่อมีความรู้ความเข้าใจอะไรก็สามารถนำไปปรับใช้ว่าทำอะไร ความรู้และเครื่องมือสามารถนำมาปรับให้เข้ากับบริบทพื้นที่ของตนเอง เพื่อมีคุณภาพและช่วยให้การทำงานในภาคเกษตรมีความสะดวกสบายมากยิ่งขึ้น ก่อให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจภายในชุมชนภาคเกษตร ชีตความสามารถในการแข่งขันของประชาชนจะเพิ่มมากยิ่งขึ้น ในอนาคตประชาชนในภาคการเกษตรอาจจะพลันตัวเป็นผู้ประกอบการเกษตรหรือนักธุรกิจเกษตร (Smart Farmer) เนื่องจากความสามารถในการใช้เทคโนโลยีที่เพิ่มมากขึ้น เกิดความคิดของการทำเกษตรแบบผู้ประกอบการซึ่งแตกต่างจากในอดีตที่เป็นการทำเกษตรเพื่อดำรงชีวิต

ปัจจุบันที่ประชาชนในชนบทเริ่มมีความสนใจจะทำหน้าที่เป็นผู้ประกอบการมากยิ่งขึ้น นโยบายของภาครัฐที่ให้การสนับสนุนธุรกิจขนาดเล็กลงจึงเป็นสิ่งจำเป็น เพราะนอกจากจะช่วยกระตุ้นเศรษฐกิจและตลาดภายในประเทศแล้ว ยังเสริมสร้างความมั่นคงให้แก่คุณภาพชีวิตและสถานะทางเศรษฐกิจของประชาชนในชนบทด้วยเช่นกัน พ.ร.บ. ส่งเสริมวิสาหกิจขนาดเล็กลงและขนาดย่อม พ.ศ. 2543 แม้ว่าการส่งเสริมที่มากยิ่งขึ้นของธุรกิจ SMEs จะส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนโครงสร้างทางอาชีพของประชาชนในชนบท ทว่าการขยายตัวของธุรกิจที่หลากหลายมากขึ้นนั้นก็ก่อให้เกิดอัตราการจ้างงานที่เพิ่มขึ้นมาก อัตราการจ้างงานของภาคธุรกิจ SMEs สูงถึงร้อยละ 85¹⁷ เช่นเดียวกัน ทั้งยังเป็นการกระจายรายได้และความมั่นคงไปสู่ชุมชนต่าง ๆ ผู้บริโภคเองก็สามารถที่จะมีทางเลือกในการจับจ่ายสินค้าและบริการได้เช่นกัน ไม่เกิดการพึ่งพาเพียงแต่ทุนใหญ่ที่พยายามจะกระจายหรือแทรกไปยังชุมชนต่าง ๆ อาทิกรณีของ ร้านสะดวกซื้อ 7/11 โดยทุนใหญ่กับร้านโชห่วยโดยคนในพื้นที่ เป็นต้น นโยบายการสนับสนุนธุรกิจ SMEs จะสร้างการป้องกันการผูกขาดของเศรษฐกิจในระดับชุมชนมากยิ่งขึ้น

5.1.5 ยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. 2561-2580

กรอบเป้าหมายระดับมหภาคที่ให้ความสำคัญกับบทบาทของชุมชน สังคมชนบท และท้องถิ่น ในภาพรวมยุทธศาสตร์ชาติมีวิสัยทัศน์ที่ต้องการจะเห็น ประเทศไทยมีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นประเทศพัฒนาแล้ว ด้วยการพัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มี 6 ประเด็นยุทธศาสตร์ที่สำคัญ ได้แก่

¹⁶ ฤทัยชนก จริจจิตร. (น.ป.ป). เจาะลึก “Smart Farmer” แต่แนวคิดใหม่ หรือจะพลิกโฉมการเกษตรไทย. สำนักงานนโยบายและยุทธศาสตร์การค้า สำนักนโยบายและยุทธศาสตร์การค้าเกษตร

¹⁷ SMEone. (2563). 8 เหตุผล SME สำคัญกับระบบเศรษฐกิจประเทศไทยอย่างไร? สืบค้นจาก <https://www.smeone.info/posts/view/284>

ยุทธศาสตร์ด้านความมั่นคง, ยุทธศาสตร์ด้านการสร้างความสามารถในการแข่งขัน, ยุทธศาสตร์ด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพคน, ยุทธศาสตร์ด้านการสร้างโอกาสและความเสมอภาคและเท่าเทียมกันทางสังคม, ยุทธศาสตร์ด้านการสร้างการเติบโตบนคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม และยุทธศาสตร์ด้านการปรับสมดุลและพัฒนาระบบการบริหารจัดการภาครัฐ ซึ่งยุทธศาสตร์ชาติจะทำหน้าที่กำหนดวิสัยทัศน์และทิศทางของการปฏิบัติงานในองค์กรต่างๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องสำคัญ

ยุทธศาสตร์ชาติ ที่ 3 ด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ และยุทธศาสตร์ชาติที่ 4 ด้านการปรับเปลี่ยนค่านิยมและวัฒนธรรม การสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคม มีประเด็นยุทธศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับสังคมชนบท และท้องถิ่น ได้แก่ การเสริมสร้างพลังทางสังคม สร้างสังคมเข้มแข็ง เพิ่มขีดความสามารถของชุมชนในการพัฒนา การพึ่งตนเองและการจัดการตนเอง การสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ ส่งเสริมบทบาทการมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่าง ๆ จะเห็นได้ว่ายุทธศาสตร์ชาตินั้นร่างขึ้นโดยคำนึงถึงการสร้างผลกระทบต่อคุณภาพสังคมทั้ง 4 ด้าน เป็นการมุ่งสร้างการเปลี่ยนแปลงในเชิงบวก เป็นการวางแผนเพื่อสังคมชนบทในระยะยาว กล่าวได้ว่าเป็นการสร้างพื้นฐานที่มั่นคงให้แก่รากฐานทางสังคม ประชาชนในชนบทจะได้ยึดหลักยุทธศาสตร์ชาติเป็นแนวทางในการดำรงชีวิตเพื่อสามารถเผชิญหน้ากับความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต โดยจะมีการปรับใช้ให้เป็นรูปธรรมตามแผนปฏิรูปประเทศ ซึ่งแผนปฏิรูปประเทศนั้นก็จะต้องมีความสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติและแผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ

ทว่าทั้งนี้ในประเด็นความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคม แผนภาพรavnนั้นก็มีลักษณะของความพยายามจะสร้างโครงการที่เปลี่ยนรูปแบบของรัฐและทุน มีความเป็นไปได้ว่าจะเกิดโครงสร้างในรูปแบบที่คล้ายคลึงกับประเทศจีน อย่างรัฐบริษัท¹⁸ ซึ่งเป็นความร่วมมือระหว่างรัฐกับทุนหลักระดับชาติ รัฐจะทำการสนับสนุนทุนใหญ่และส่งเสริมเรื่องของทรัพยากรและเงื่อนไขทางโอกาสเพื่อขยายความเจริญและผลประโยชน์อย่างรวดเร็ว แม้ว่าจะให้การส่งเสริมทุนขนาดเล็กหรือธุรกิจของประชาชนข้างล่างทว่าก็ยังไม่มากเท่ากับทุนใหญ่ ทุนขนาดเล็กนั้นอาจจะต้องหาหนทางภายในกระแสเศรษฐกิจโดยไร้ซึ่งการอุดหนุนจากภาครัฐอย่างเท่ากัน ทั้งยุทธศาสตร์และแผนปฏิรูปอาจจะนำไปสู่ภาวะการโอบอุ้มทุนใหญ่ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อคุณภาพของประชาชนให้เกิดการพึ่งพาทุนมากกว่าเดิม แม้ว่าประเทศจะได้รับตัวเลขทางสถิติของการพัฒนาและมั่นคงมากยิ่งขึ้น แต่ประชาชนทั่วไปอาจจะเผชิญหน้ากับความเดือดร้อนและความเหลื่อมล้ำในประชาชนอย่างไม่มีวันจบสิ้น ประชาชนในชนบทจะไม่สามารถยับยั้งสถานะทางสังคม เป็นเพียงแรงงานรับจ้างให้แก่ทุนและรัฐต่อไป

5.1.6 แผนปฏิรูปประเทศ

แผนการปฏิรูปประเทศ 13 ด้าน ทำหน้าที่เป็นแนวทางในการดำเนินการของยุทธศาสตร์ เพื่อให้มีความชัดเจนและบรรลุเป้าหมายได้อย่างราบรื่น ประกอบไปด้วย ด้านการเมือง, ด้านการบริหารราชการแผ่นดิน, ด้านกฎหมาย, ด้านกระบวนการยุติธรรม, ด้านเศรษฐกิจ, ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, ด้านสาธารณสุข, ด้านสื่อสารมวลชน เทคโนโลยีสารสนเทศ, ด้านสังคม, ด้านพลังงาน, ด้านการป้องกันและปราบปรามการทุจริตและประพฤติมิชอบ, ด้านการศึกษา, ด้านวัฒนธรรมกีฬาแรงงาน และการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เนื่องจากการจะนำพาประเทศไปตามยุทธศาสตร์ที่วางไว้จำจะต้องมีการเปลี่ยนแปลง

¹⁸ อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์. (2562). ความเปลี่ยนแปลงในชนบทของการกำหนดทิศทางที่ควรจะเป็นของขบวนการเคลื่อนไหวของภาคประชาชนภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี. วารสารพัฒนศาสตร์ ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม-ธันวาคม 2562

เพื่อรองรับการดำเนินการไปตามเป้าหมาย จะเห็นได้ว่าแนวทางปฏิรูปทั้ง 13 ด้านนั้นพยายามที่จะกำหนดขึ้นมาให้ครอบคลุมกับทุกมิติและทุกระดับของการพัฒนาในประเทศไทย

ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับสังคมชนบทและท้องถิ่นของไทย มีกล่าวถึงประเด็นย่อยในแต่ละหัวข้อหลักทั้ง 11 ด้าน อาทิในด้านเศรษฐกิจ มีความต้องการที่จะสร้างสังคมและชุมชนที่เข้มแข็ง ให้เกิดความมั่นคงทางอาชีพและรายได้ รัฐให้การสนับสนุน SMEs พัฒนาธุรกิจชุมชนให้เติบโตจากฐานราก จากนโยบายดังกล่าวประชาชนภายในชนบทสามารถที่จะขยับสถานะของตัวเองให้เป็นผู้ประกอบการมากยิ่งขึ้นด้วยการสนับสนุนจากภาครัฐ ส่งผลในเชิงบวกต่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคม ยิ่งเมื่อมีการส่งเสริมให้ใช้เทคโนโลยีและการป้อนตลาดใหม่ผ่านระบบออนไลน์ให้แก่ประชาชนที่มีประสงค์ จะเข้าสู่ธุรกิจการประกอบการ หรือจะเป็นการพัฒนาศักยภาพของทรัพยากรมนุษย์ที่เสริมให้ประชาชนในชนบทมีทางเลือกในการดำรงชีวิตมากกว่าแต่ก่อน ใกล้เคียงกับด้านที่ 13 หรือ ด้านวัฒนธรรมกีฬาแรงงาน และการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ มุ่งเน้นที่การสร้างพื้นฐานที่มั่นคงในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และการลงทุนเพื่อสังคม และภาครัฐก็จะทำหน้าที่ส่งเสริมชุมชนท้องถิ่นให้มีบทบาทสามารถพึ่งตนเองได้ และสร้างกลไกพร้อมเครื่องมือที่จะสนับสนุนความต้องการของประชาชนในพื้นที่ โดยที่องค์กรบริหารส่วนท้องถิ่นสามารถนำเสียงของประชาชนไปปรับให้เป็นนโยบายในพื้นที่ได้ต่อไปเพื่อเกิดการดำเนินงานอย่างใกล้ชิดมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้ยังมุ่งเน้นที่จะสร้างความยอมรับในความแตกต่าง หรือมิติด้านที่ 9 หรือด้านสังคม ที่หวังจะส่งเสริมการมีส่วนร่วมเพื่อให้เกิดพลังแผ่นดิน พลังสร้างสรรค์ ให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันภายในชุมชน โดยจะทำหน้าที่สร้างกรอบเพื่อเปิดพื้นที่สาธารณะให้แก่ประชาชนรวมถึงกระบวนการมีส่วนร่วม กิจกรรมทางสังคมเพื่อการเรียนรู้และการรับรู้

หากนำแผนปฏิรูปประเทศไปปรับใช้ คาดว่าคนไทยจะมีคุณภาพชีวิตที่ดีในสภาพแวดล้อมที่รัฐมีความพร้อมในการตอบสนองความต้องการของประชาชนในพื้นที่ ทั้งยังมีกรอบเพื่อสนับสนุนชุมชนพัฒนาตนเอง และได้รับสวัสดิการพื้นฐานที่จำเป็น (social safety net) อย่างทั่วถึง และประชาชนในชนบทสามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรมให้มีจิตสำนึกของความเป็นพลเมือง มีความรู้เท่าทันกับความเสี่ยง และอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ท้องถิ่นจะสามารถมีอำนาจในการบริหารจัดการตัวเองมากยิ่งขึ้นเสริมความเข้มแข็ง บรรเทาปัญหาการกระจุกตัวอยู่ที่ส่วนกลางให้เกิดการกระจายอำนาจและแก้ไขปัญหาความเหลื่อมล้ำได้อย่างแท้จริง ทว่าการนำไปปฏิบัติจริงอาจจะเผชิญกับปัญหาในลักษณะเก่า เช่นการละเลยความแตกต่างและความต้องการที่แท้จริงของประชาชนในพื้นที่¹⁹ เนื่องจากแผนดังกล่าวนี้เป็นนโยบายที่วางไว้จากส่วนกลางเพื่อให้นำไปปรับใช้ ไม่ใช่เป็นการสร้างขึ้นมาจากชุมชนโดยตรงแล้วไปเสนอเพื่อปรับใช้ แม้แต่เจ้าหน้าที่อย่างปลัดยังคงกลายเป็นแค่ผู้ติดตามการทำงานและนำมาปฏิบัติใช้ โดยไม่ได้มีส่วนในการคิดเรื่องนโยบายแม้แต่หน่อย โดยเฉพาะประเด็นการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและเขตเศรษฐกิจพิเศษที่รัฐหันความสนใจไปแต่ตัวอุตสาหกรรมและทุน ทั้งที่ผู้ได้รับผลกระทบนั้นคือประชาชนภายในชุมชนที่จะต้องทำตามการเปลี่ยนแปลงและแผนปฏิรูปอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

5.2 ปัจจัยภายนอกที่ส่งผลต่อสังคม ชนบท ท้องถิ่น

ปัจจัยภายนอกที่ควบคุมได้ยากและส่งผลกระทบต่อสังคม ชนบท ท้องถิ่น ประกอบด้วยปัจจัยสำคัญ 5 ประการ ได้แก่

1) กระแสโลกาภิวัตน์ (Globalization) และการทวนกระแสโลกาภิวัตน์ (Deglobalization) ซึ่งสร้างกระแสการเคลื่อนไหวด้านต่าง ๆ กระจายไปทั่วโลก ได้แก่

¹⁹ กรุงเทพธุรกิจ. (2559). จัดการผลกระทบ ห้าทนายปฏิรูปประเทศ. สืบค้นจาก

<https://www.bangkokbiznews.com/blog/detail/639649>

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

- (1) ระบบเศรษฐกิจทุนนิยม (Capitalism)
  - (2) การตื่นตัวทางด้านอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม (Environmentalism)
  - (3) การเรียกร้องความเป็นประชาธิปไตย (Democratization)
  - (4) การเรียกร้องสิทธิมนุษยชน (Human Rights)
  - (5) การเรียกร้องสิทธิแรงงาน (Labour Rights)
  - (6) การเรียกร้องความเสมอภาคทางเพศ (Gender Equality)
  - (7) การกำหนดเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals)
  - (8) การทวนกระแสโลกาภิวัตน์ (Deglobalization)
- 2) การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (Climate Change)
  - 3) ภาวะการณเกิดโรคระบาดใหญ่ (Pandemic)
  - 4) การเปลี่ยนแปลงระเบียบโลกใหม่ (New World Order) ด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม
  - 5) การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีและการพลิกผันทางดิจิทัล (Technological Change and Digital Disruption)

ปัจจัยภายนอกเหล่านี้ คาดว่า จะส่งผลกระทบต่อสังคม ชนบท ท้องถิ่น ดังนี้

5.2.1 กระแสโลกาภิวัตน์ (Globalization)

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ได้ให้นิยามของคำ “โลกาภิวัตน์” ว่า การแพร่กระจายไปทั่วโลก การที่ประชาคมไม่ว่าจะอยู่ ณ จุดใด สามารถรับรู้ สัมพันธ์ หรือรับผลกระทบจากสิ่งที่เกิดขึ้นได้อย่างรวดเร็วกว้างขวางอันเนื่องมาจากการพัฒนาระบบสารสนเทศ²⁰

นอกจากนี้ วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี ยังได้ให้ความหมายของโลกาภิวัตน์ คือ “กระบวนการที่ประชากรของโลกถูกล้อมรวมกลายเป็นสังคมเดียว โดยได้รับอิทธิพลร่วมทางเศรษฐกิจ เทคโนโลยี และสังคม-วัฒนธรรม”²¹ (Globalization is the process of interaction and integration among people, companies, and governments worldwide)

ประเทศไทยได้รับผลกระทบจากกระแสโลกาภิวัตน์และอิทธิพลด้านเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2398 ช่วงสมัยรัชกาลที่ 3 กล่าวคือ การลงนามใน “สนธิสัญญาเบาว์ริง” ระหว่างประเทศอังกฤษและประเทศไทย จนถึงปัจจุบัน พอสรุปได้ดังนี้

5.2.1.1 ทุนนิยม (Capitalism)

ทุนนิยม²² คือ ระบบเศรษฐกิจที่นายจ้าง คือ เจ้าของปัจจัยการผลิต อันได้แก่ ที่ดิน ทุน และการประกอบการ โดยมีเป้าหมายอยู่ที่ผลกำไรสูงสุด โดยใช้ปัจจัยการผลิตน้อยที่สุด ส่วนแรงงานมีฐานะเป็นเพียงปัจจัยการผลิตอย่างหนึ่ง แรงงานจึงต้องพึ่งพานายจ้าง และด้วยจำนวนแรงงานที่มีอย่างมากมาย จึงมักถูกกดขี่อย่างไร้มนุษยธรรม

ส่วนวิกิพีเดีย²³ ให้คำนิยาม ทุนนิยมว่า เป็นระบบเศรษฐกิจซึ่งเจ้าของเอกชนเป็นผู้ควบคุมการค้า อุตสาหกรรมและวิธีการผลิต โดยมีเป้าหมายเพื่อทำกำไรในเศรษฐกิจแบบตลาด คุณลักษณะ

²⁰ สำนักงานราชบัณฑิตยสถาน. โลกาภิวัตน์. สืบค้นจาก <https://legacy.orst.go.th/?knowledges=globalisation-โลกาภิวัตน์>

²¹ Wikipedia. Globalization. สืบค้นจาก <https://en.wikipedia.org/wiki/Globalization>

²² ปธาน สุวรรณมงคล. ทุนนิยม. สืบค้นจาก <http://wiki.kpi.ac.th/index.php?title=ทุนนิยม>

²³ วิกิพีเดีย. สืบค้นจาก <https://th.wikipedia.org/wiki/ทุนนิยม>

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

สำคัญของทุนนิยม ได้แก่ การสะสมทุน ตลาดแข่งขัน และค่าจ้างแรงงาน ในเศรษฐกิจแบบทุนนิยมโดยทั่วไป ภาควิชาในปฏิสัมพันธ์กำหนดราคาที่มีการแลกเปลี่ยนสินทรัพย์ สินค้าและบริการ ทุนนิยมได้ขยายตัวมายังประเทศไทย ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน พอสรุปดังต่อไปนี้

1) สภาพสังคมไทยช่วงก่อนการทำสนธิสัญญาเบาว์ริง²⁴ เดิมสังคมไทยมีพื้นฐานเป็นสังคมเกษตรกรรมแบบยังชีพและมีเหตุการณ์เป็นรากฐาน มีการทำนาทำไร่ ทอผ้า การทำเครื่องมือ การเกษตร เครื่องปั้นดินเผา การประมง เมื่อผลิตได้เกินความต้องการ ส่วนที่เหลือก็แบ่งปันกันหรือแลกเปลี่ยนกันในชุมชน หรือเพิ่มมูลค่าการผลิตส่วนเกินในสังคมด้วยการค้าขาย ส่วนรัฐก็ทำหน้าที่กำหนดการใช้ทรัพยากรและผูกขาดการค้าขายสินค้า

2) สภาพสังคมไทยหลังช่วงการทำสนธิสัญญาเบาว์ริง ถึงสงครามโลกครั้งที่สอง นับแต่การทำสนธิสัญญาเบาว์ริง²⁵ จนถึงสงครามโลกครั้งที่ 2 ประเทศไทยได้เข้าสู่กระบวนการผลิตของทุนนิยมของโลกบนพื้นฐานหลักการแบ่งงานกันทำระหว่างประเทศ สารสำคัญหลักของสนธิสัญญาเบาว์ริง ก็คือ

(1) การยกเลิกระบบเศรษฐกิจผูกขาดโดยพระคลังสินค้า และให้มีการเปิดการค้าเสรี

(2) การอนุญาตให้ภาคเอกชนทำการค้าได้อย่างเสรี

(3) การอนุญาตให้แรงงานไทยทำงานในการผลิตและการค้าได้

จากนั้นเป็นต้นมา ประเทศไทยได้เป็นแหล่งผลิตสินค้าขั้นปฐมภูมิและแหล่งวัตถุดิบให้แก่ทุนนิยมโลกได้แก่ ข้าว (สินค้าหลัก) ไม้สัก แร่ดีบุก ยางพารา ผลผลิตจากป่าไม้ เป็นต้น และเป็นแหล่งรองรับสินค้านำเข้าจากภาคอุตสาหกรรมของประเทศทุนนิยม รวมอาณานิคมประเทศเหล่านี้ ได้แก่ เครื่องจักรกล เครื่องเหล็ก ไฟฟ้า ยานพาหนะและชิ้นส่วน น้ำมัน ฝ้าย น้ำตาล (จากอินโดนีเซีย) เป็นต้น ระบบเศรษฐกิจประเทศไทยจึงเป็นแบบระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งพิงการส่งออก (Export dependency) และการนำเข้า (Import dependency)

ผลกระทบต่อสังคม ชนบท ท้องถิ่น การทำการเกษตรกรรมได้เปลี่ยนแปลงจากการผลิตเพื่อการยังชีพและสร้างมูลค่าเพิ่ม เป็น การผลิตเพื่อการพาณิชย์และการส่งออกให้แก่ทุนนิยมของโลก กลุ่มประเทศตะวันตก สหรัฐอเมริกา รวม ประเทศจีนและญี่ปุ่น

3) ช่วงปี พ.ศ. 2502 ถึงปัจจุบัน ทุนนิยมยังคงปรากฏแพร่หลายในประเทศไทย และฝังรากลึกลงในนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชาติ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2502 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน เริ่มต้นจากการได้รับความช่วยเหลือของสหรัฐอเมริกา ธนาคารโลก และกองทุนการเงินระหว่างประเทศ (IMF)²⁶ ซึ่งเสนอแนวคิดเศรษฐกิจทุนนิยมเสรีให้แก่รัฐบาลไทย ให้กำหนดนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศและจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ บนพื้นฐานระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมเสรีเป็นหลัก ตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 จนถึงฉบับปัจจุบัน

ผลกระทบของทุนนิยมต่อสังคม ชนบท ท้องถิ่น

²⁴ ชาย โทธิสิตา. (2555). ชนบทไทยในวิถีทุนนิยม. สืบค้นจาก <https://dl.parliament.go.th/handle/lirt/428561>

²⁵ และ ต่อมาสหรัฐอเมริกา ฝรั่งเศส เยอรมนี ได้เข้ามาพ่วงทำสนธิสัญญากับประเทศไทยในลักษณะนี้เช่นกัน

²⁶ พรรณี บัวเล็ก. พัฒนาการทุนนิยมในประเทศไทย. สืบค้นจาก <http://research.krirk.ac.th/pdf/การพัฒนาทุนนิยมในประเทศไทย>.

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของไทยเกือบ 60 ปีที่ผ่านมาเป็นการพัฒนาสร้างการเจริญเติบโตขาดความสมดุล (unbalanced growth)²⁷ ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสังคม ชนบท ท้องถิ่น²⁸ พอประมวลได้ ดังนี้

ด้านบวก: เพิ่มคุณภาพชีวิตที่ดีให้แก่ประชาชน ด้วยการพัฒนาโครงสร้างสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน ได้แก่ ระบบการคมนาคม ระบบการชลประทาน เชื้อเพลิง ไฟฟ้า น้ำประปา เป็นต้น มีสิ่งอำนวยความสะดวก “น้ำไหล ไฟสว่าง ทางดี” และเป็นพื้นฐานของการพัฒนาอุตสาหกรรมด้วย

ด้านลบ: เกิดปัญหาความยากจนในสังคม ชนบท ท้องถิ่น ความเหลื่อมล้ำทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมระหว่างภาคเมืองและภาคชนบท ทรัพยากรธรรมชาติถูกทำลายและสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม ความเจริญกระจุกตัวในภาคเมือง ความไม่เป็นธรรมในการกระจายรายได้ และการขาดความเสมอภาคทางเศรษฐกิจระหว่างพื้นที่

ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจในอดีตจึงจำกัดวงอยู่เฉพาะในภาคเมือง มากกว่าภาคชนบท แม้ว่าจะได้พยายามปรับปรุงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 ในช่วงปี พ.ศ. 2530 -2534 เพื่อให้ความสำคัญกับการกระจายความเจริญก้าวหน้าสู่สังคม ชนบท ท้องถิ่นก็ตาม

นอกจากนี้ ทุนนิยมทำให้การผลิตในสังคมชนบท ท้องถิ่น เปลี่ยนแปลงไป ความสัมพันธ์ทางสังคม ชนบท ท้องถิ่น ในการผลิต²⁹ (social relation of production) ก็เปลี่ยนไปด้วยการตลาดและเงินตราผ่านการค้ามีบทบาทสำคัญที่ทำให้ความสัมพันธ์ทางสังคมแบบพึ่งพาตลาด การผลิตเกษตรกรรมก็มุ่งเพื่อการพาณิชย์มากกว่าเพื่อการบริโภคภายในครัวเรือน อีกทั้ง รูปแบบการผลิตมีลักษณะเป็นเกษตรเชิงเดี่ยว เช่น การปลูกอ้อย ข้าวโพด ปาล์มน้ำมัน ยางพารา เป็นต้น

เกษตรกรในสังคม ชนบท ท้องถิ่น ต้องอาศัยทุนจำนวนมาก (Capital intensive) และเทคโนโลยีเพื่อจัดหาปัจจัยการผลิต ได้แก่ พันธุ์พืช ปุ๋ย สารเคมีกำจัดศัตรูพืช เครื่องจักร โดยมุ่งหวังคุณภาพผลผลิตที่ดี ปริมาณมาก เพื่อหวังผลกำไรมากขึ้น ทำให้ต้นทุนค่าใช้จ่ายการเกษตรเพิ่มสูงขึ้น แต่รายได้ต่ำลง อันเป็นผลจากการถูกเอารัดเอาเปรียบ ทำให้เกษตรกรมีหนี้สิน จำต้องขายที่ดิน และกลายเป็นเกษตรกรเช่าที่นา

ธุรกิจการเกษตรและเกษตรอุตสาหกรรมแบบใหม่เกิดขึ้น โดยกลุ่มทุนหรือบรรษัทการเกษตรในประเทศและต่างประเทศ และได้ชักนำให้เกษตรกรเข้าเป็นคู่สัญญาในการผลิตพืชหรือสัตว์ โดยเกษตรกรใช้ที่ดินและแรงงานของตน ในขณะที่ทุนจะให้ความสนับสนุนด้านความรู้ทางวิชาการและรับซื้อผลผลิตตามมาตรฐานที่ทุนกำหนด แต่เนื่องจากการทำสัญญา เกษตรกรส่วนใหญ่ตกอยู่ในฐานะเสียเปรียบกลุ่มทุน ทำให้เกษตรกรจำนวนมากประสบความล้มเหลว กลายเป็นผู้มีหนี้สิน และสูญเสียปัจจัยการผลิตในที่สุด

²⁷ รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์. คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, วารสารธรรมศาสตร์ ปีที่ 9 ฉบับที่ 3. ระบบเศรษฐกิจไทย : วิกฤตการณ์แห่งโครงสร้างและวิกฤตการณ์แห่งเส้นทางการพัฒนาเศรษฐกิจ. สืบค้นจาก <http://www.rangsun.econ.tu.ac.th/data/04/04-01-04-วิกฤตการณ์แห่งโครงสร้างฯ.pdf>

²⁸ รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์ อ้างแล้ว หน้า 62

²⁹ ความสัมพันธ์ทางสังคมในการผลิตหมายถึง ระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกันที่ส่งผลโดยตรงต่อรูปแบบการผลิตและการแบ่งปันผลผลิต สิ่งสำคัญในระบบความสัมพันธ์นี้คือ (1) รูปแบบของระบบกรรมสิทธิ์ในปัจจัยการผลิต ปัจจัยการผลิตเช่นที่ดินเป็นของใคร ใครเป็นผู้ครอบครองผลผลิต คนทั้งสังคม เอกชน กลุ่มคน หรือชนชั้นใดชั้นหนึ่งเท่านั้นเป็นผู้ครอบครอง (2) ฐานะและความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันของคนในกระบวนการผลิตที่แตกต่างกัน อันเนื่องจากการครอบครองปัจจัยการผลิตที่แตกต่างกัน เช่น เจ้าของปัจจัยการผลิตมีฐานะที่สูงกว่าคนที่เป็นแรงงานในการผลิต และ (3) รูปแบบการแบ่งปันผลผลิตที่กำหนดโดยฐานะของบุคคลในข้อ 1 และข้อ 2 ข้างต้น

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

การสูญเสียที่ดินของเกษตรกรในสังคม ชนบท ท้องถิ่นให้แก่ทุนไทยและทุนข้ามชาติ³⁰ ซึ่งต้องการใช้ประเทศไทยเป็นฐานการผลิตอาหารเพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารให้แก่ประเทศของตน เช่น สาธารณรัฐประชาชนจีน ญี่ปุ่น บางประเทศในกลุ่มตะวันออกกลาง

สัดส่วนครัวเรือนเกษตรกรและแรงงานในภาคเกษตรลดลง คนวัยทำงาน โดยเฉพาะคนรุ่นหนุ่มสาวไม่ยากประกอบอาชีพเกษตรกรรม ส่วนใหญ่จะอพยพเข้าเมืองเพื่อทำงานในภาคอุตสาหกรรมและบริการ

รายได้หลักของครัวเรือนในชนบทไม่ได้มาจากการเกษตรกรรม เช่นในอดีต จึงพบว่าครัวเรือนในชนบทต้องหันมาประกอบกิจการอื่นเสริมเพื่อความอยู่รอดได้ อาทิ ค่าขาย การให้บริการด้านอาหาร การท่องเที่ยว และบริการอื่น ๆ เป็นต้น

ผลกระทบการปรับเปลี่ยนระบบเศรษฐกิจ ต่อสังคม ชนบท ท้องถิ่น ช่างต้นแสดงถึงผลกระทบของทุนนิยมในเชิงลบต่อสังคม ชนบท ท้องถิ่น ซึ่งมีประชากรส่วนใหญ่ของประเทศ อันเนื่องจากการไร้สมดุลในการพัฒนาประเทศตลอดมา ช่องว่างการเจริญเติบโตเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมระหว่างภาคเมืองและภาคชนบทก็ยิ่งห่างมากขึ้น ความล้าหลังของภาคชนบทก็มีมากขึ้น ซึ่งจะเป็อุปสรรคต่อการพัฒนาประเทศในระยะยาว ดังนั้น เพื่อแก้ไขปัญหเหล่านี้ รัฐต้องหันมาให้ความสำคัญและพัฒนาภาคชนบทให้ทัดเทียมกับการพัฒนาภาคเมืองอย่างเป็นธรรมและเสมอภาค ด้วยการขับเคลื่อนเศรษฐกิจแบบอยู่ร่วมกัน (Moral Economy) ต่อไป

5.2.1.2 กระแสเรียกร้องเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม (Environmentalism)

environmentalism หรือสิ่งแวดล้อมนิยม เป็นกระแสของการตื่นตัว การเคลื่อนไหวเพื่อมีอิทธิพลต่อนโยบายทางด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และทรัพยากรเพื่อปกป้องทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม จากการถูกทำลายโดยไม่คำนึงถึงผลกระทบและความยั่งยืนตลอดจนศักยภาพการรองรับของพื้นที่ ทุนนิยมได้สร้างวิกฤตการณ์ต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของโลก และทวีความรุนแรงมากขึ้น อาทิ การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ความหลากหลายทางชีวภาพลดลง ระบบนิเวศเสื่อมโทรมและสิ่งแวดล้อมมีมลพิษ ทั้ง อากาศ น้ำ ดิน ปัญหาขยะและขยะอันตราย น้ำแข็งขั้วโลกละลาย สภาพดินฟ้าอากาศแปรปรวน เป็นต้น ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตและคุณภาพสังคมระดับโลก ระดับภูมิภาค และระดับประเทศ โดยเฉพาะสังคม ชนบท ท้องถิ่น

สาเหตุเกิดจากความเฉื่อยชาและการขาดความจริงใจของผู้นำ ฝ่ายบริหารและฝ่ายรัฐสภาของนานาประเทศในการแก้ไขวิกฤตการณ์สิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะกลุ่มประเทศที่มีบทบาททางการเมืองและเศรษฐกิจระดับโลก จึงเกิดกระแสความเคลื่อนไหวของภาคประชาชนเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เช่นเมื่อปี พ.ศ.2561 เกรต้า ทุนเบิร์ก (Greta Thunburg) ไม่เข้าชั้นเรียน แต่ไปนั่งประท้วงที่หน้ารัฐสภาสวีเดนทุกวันศุกร์ สำหรับสังคม ชนบท ท้องถิ่น ทุกภูมิภาคของประเทศไทย ได้เกิดกระแสเรียกร้องเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมต่อภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน ขอยกตัวอย่างพอสังเขป อาทิ

การต่อต้านการสร้างเขื่อนน้ำโจน เมื่อ พ.ศ.2525 การเรียกร้องเพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่ง ความเคลื่อนไหวของกลุ่มชาวประมงพื้นบ้านจังหวัดสงขลา ซึ่งรวมตัวกันเมื่อปี พ.ศ. 2538³¹

³⁰ ชาย โพธิ์สิตา. อ้างแล้ว. หน้า 12

³¹ วรณิศา จันทรหอม. กระบวนการสร้างความเคลื่อนไหวในการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งทะเล ของชาวประมงอำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา. สืบค้นจาก <https://kb.psu.ac.th/psukb/handle/2016/12209>

สร้างกระแสขับเคลื่อนทางสังคมเพื่อพิทักษ์รักษาทรัพยากรทางทะเลชายฝั่งในประเด็นต่าง ๆ ได้แก่ ปัญหาเรือประมงอวนลาก อวนรุน และเรือปั่นไฟปลากะตัก ซึ่งเกิดจากความล้มเหลวของหน่วยงานภาครัฐในการปฏิบัติตามกฎหมาย ปัญหาการทำโป๊ะปลาของนายทุนในพื้นที่ชายฝั่งทะเลจะนะ พ.ศ.2548 ปัญหาการลากสายเคเบิลเพื่อการสำรวจปิโตรเลียมในอ่าวไทยโดยปราศจากการมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่ ปัญหาทะเลเสื่อมโทรม เป็นต้น ยุทธวิธีการเคลื่อนไหว มีตั้งแต่การเจรจา การยื่นหนังสือถึงหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและการนั่งประท้วง เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อให้เป็นแรงผลักดันเพื่อ

การเรียกร้องการขาดความโปร่งใสและการมีส่วนร่วมของประชาชน ปี พ.ศ. 2548 ขบวนการเคลื่อนไหวคัดค้านการดำเนินการโครงการสร้างโรงงานกำจัดขยะมูลฝอยครบวงจร บ้านป่าตึงน้อย ตำบลป่าป้อ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่³² ขององค์การบริหารส่วนจังหวัดเชียงใหม่ เนื่องจากขาดความโปร่งใสและการขาดการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ กลุ่มชาวบ้านออกมาเรียกร้องให้มีการทบทวนโครงการ โดยขอให้มีการศึกษาผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม บนพื้นฐานการมีส่วนร่วมของประชาชน การเรียกร้องเพื่อคุ้มครองสิทธิชุมชนดั้งเดิม การคัดค้านโครงการเหมืองตะกั่ว ถ่านหิน แร่ทองคำของชาวบ้านในหลายจังหวัด การเคลื่อนไหวไม่เข้าร่วมภาคีความตกลงหุ้นส่วนเศรษฐกิจภาคพื้นแปซิฟิกหรือ CPTPP (The Comprehensive and Progressive Agreement for Trans-Pacific Partnership) เพื่อคุ้มครองสิทธิชุมชนดั้งเดิม หรือ สิทธิเกษตรกร

นอกจากนี้ยังมีการเคลื่อนไหวในระดับโลก มากมายเพื่อปกป้องทรัพยากรธรรมชาติต่างๆเช่นต่อต้านการสร้างเขื่อน การก่อสร้างโรงไฟฟ้า ถ่านหิน และโรงไฟฟ้านิวเคลียร์ ก็ลงเพื่อการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก เป็นต้น จึงมีการเรียกร้องเพื่อนำมาสู่การเปลี่ยนแปลงนโยบายหรือยุติโครงการมากขึ้น

ผลกระทบของการตื่นตัวทางด้านสิ่งแวดล้อมต่อสังคม ชนบท ท้องถิ่น

การตื่นตัว ด้านสิ่งแวดล้อมทำให้เกิดการผลักดันกฎหมายหลายฉบับที่ต้องมีการมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย อนุมัติโครงการที่จะเกิด ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม และมีการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม และสุขภาพ ก่อนการตัดสินใจมากขึ้น ทำให้เกิดการระมัดระวังในการวางแผนและการพัฒนาพื้นที่ ประกอบกับมีการใช้ประเด็นสิ่งแวดล้อมในทางการค้า โดยมีการกำหนดมาตรฐานด้านสิ่งแวดล้อมที่เป็นสากล มีกติกาสากลออกมาเพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม

สิทธิขั้นพื้นฐานด้านสิ่งแวดล้อมเป็นสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานของชุมชน (Fundamental Norm of Human Rights) ซึ่งเป็นข้อผูกพันที่รัฐจะต้องให้ความคุ้มครองอย่างเป็นธรรมด้วย ดังนั้น รัฐจะมีการให้ความสำคัญและคำนึงถึงกระบวนการเรียกร้องเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม (Environmentalism) ของชุมชนในสังคม ชนบท ท้องถิ่น และส่งเสริมให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดทำนโยบายและโครงการต่าง ๆ ที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมมากขึ้น มีการคำนึงถึงสิทธิในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร สิทธิการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจของรัฐ และสิทธิที่จะได้รับการเยียวยาความเสียหาย หากรัฐเพิกเฉยและไม่ให้ความสำคัญต่อสิทธิขั้นพื้นฐานด้านสิ่งแวดล้อมแล้ว จะก่อให้เกิดการขาดความศรัทธา และความไม่ไว้วางใจของประชาชนในสังคม ชนบท ท้องถิ่นต่อรัฐและหน่วยงานภาครัฐ แล้วอาจจะขยายการขัดขืนออกไปด้วยความรุนแรงแผ่ออกไปทั่วประเทศ อันจะส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจ การเมือง และความมั่นคงของประเทศในภาพรวม ในที่สุด

³² วินิจ ฝาเจริญ. ขบวนการเคลื่อนไหวคัดค้านการดำเนินการโครงการสร้างโรงงานกำจัดขยะมูลฝอยครบวงจร บ้านป่าตึงน้อย ตำบลป่าป้อ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่. วิทยาลัยบริหารศาสตร์. มหาวิทยาลัยแม่โจ้

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

5.2.1.3 กระแสการเรียกร้องความเป็นประชาธิปไตย (Democratization) เพิ่มขึ้น

ปัจจุบันนี้ประชาธิปไตยมิใช่เพียงการเลือกตั้ง ได้รวมถึงสาระของประชาธิปไตย เช่นสิทธิเสรีภาพ ศรีของความเป็นมนุษย์ ภายใต้ธรรมาภิบาลและการมีส่วนร่วมของประชาชน ช่วงทศวรรษที่ผ่านมาเกิดมีกระแสการต่อต้านเพื่อเรียกร้องการเปลี่ยนแปลงภายในประเทศให้ดีขึ้น และขยายความเชื่อมโยงกันจากประเทศสู่นานาชาติ สู่ระดับภูมิภาคและระดับโลก

การลุกฮือการเดินขบวนเรียกร้องความเป็นประชาธิปไตยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นเหล่านี้ เป็นขบวนการความเคลื่อนไหวของภาคประชาชน สังคม ชนบท ท้องถิ่น ในจังหวัดใหญ่ ๆ ของประเทศไทยก็เช่นกัน ได้เกิดกระแสการเรียกร้องประชาธิปไตยแพร่กระจายไปทุกภูมิภาคทั้งประเทศ โดยภาคประชาชนและกลุ่มเยาวชนปลดแอกซึ่งเริ่มขึ้นตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ 2563 ในรูปแบบของการประท้วง การประท้วงออนไลน์ การชุมนุม และการเดินขบวน เนื่องจากการแพร่ของโรคโควิด-19 จึงหยุดพัก แต่กำลังเกิดขึ้นอีกในอนาคต และไม่มีที่ท่าจะยุติเมื่อใด

ผลกระทบของกระแสประชาธิปไตยต่อสังคม ชนบท ท้องถิ่น

ประชาธิปไตยมีความสำคัญต่อการมีสิทธิเสรีภาพของประชาชน ตลอดจนเสถียรภาพของรัฐบาลที่จะทำให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคมอย่างต่อเนื่องได้ ตลอดจนรัฐบาลที่มาจาก การเลือกตั้งจะใส่ใจความเดือดร้อนและความต้องการของประชาชน นำมาซึ่งนโยบายที่สนองความต้องการของทุกภาคส่วน

การเกิดกระแสประชาธิปไตย ส่งผลให้เกิดกระบวนการที่ประชาชนหันมาสนใจที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจของตนเอง โดยการพัฒนายั่งยืน พื้นฐานของการมีส่วนร่วม มีการตรวจสอบถ่วงดุล ทำให้เกิดคุณภาพสังคมในการพัฒนาเศรษฐกิจ เพื่อสังคมโดยรวม และเกิดการ สร้างพลัง เกิดความเข้มแข็งของสังคม เกิดการเปิดพื้นที่ในการมีส่วนร่วม เกิดพลังทางสังคม ประชาชนจะรู้จักสิทธิ เสรีภาพและหน้าที่ เคารพสิทธิของผู้อื่น ทำให้เกิดความเป็นปึกแผ่น เกิดการรวมกลุ่ม ทำงานเพื่อส่วนรวม ดังนั้นจึงเป็นผลดีต่อสังคมชนบทท้องถิ่น ที่จะได้รับการพัฒนาบนพื้นฐานของ ความต้องการของคนในพื้นที่มากขึ้น เกิดการกระจายอำนาจไปสู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และประชาชนมากขึ้น ประชาชนได้รับสิทธิที่จะเป็นพลังที่จะจัดการตนเองได้ สามารถร่วมกันแก้ไขปัญหาสำคัญของท้องถิ่น ตนเองได้ และไม่เป็นประชาชนที่เฉยชา แต่จะเป็นพลเมืองที่กระตือรือร้นและผูกพันต่อการเข้ามาทำหน้าที่ต่อสังคมส่วนรวม และเกิดการยอมรับความหลากหลายทางความคิด ลดความขัดแย้งที่จะเกิดขึ้นในอนาคต นอกจากนี้กระแสประชาธิปไตย จะผลักดันให้เกิดการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเพื่อจัดสรรทรัพยากรของท้องถิ่นอย่างเป็นธรรมมากขึ้น

5.2.1.4 การเรียกร้องสิทธิมนุษยชน (Human Rights)

สิทธิมนุษยชน เป็นสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานที่ทุกคนต้องมี³³ และอยู่ในมนุษย์ทุกคน ไม่ว่าจะเป็ชนชาติใดก็ตามไม่ว่าจะอยู่ที่ใด ชาติพันธุ์ ผิวสี นับถือศาสนา หรือพูดภาษาใด แม้กระทั่งมีสถานะทางสังคมอะไร

สิทธิมนุษยชนเป็นปัจจัยภายนอกอีกปัจจัยหนึ่ง ที่แพร่กระจายไปทั่วโลก จนกลายเป็นอารยธรรมสากล จุดเริ่มต้นของการพัฒนา “สิทธิมนุษยชน” ได้ก่อตัวขึ้นในศตวรรษ ที่ 17-18 ซึ่ง

³³ UN Guiding Principles on Business and Human Rights Reporting Framework with implementation guidance (2015); International Business Leaders Forum (IBLF) and International Finance Corporation (IFC) Guide to Human Rights Impact Assessment and Management (HRIAM), September 2011.

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

เป็นการต่อสู้ระหว่าง กลุ่มผู้ถืออำนาจและผลประโยชน์ กับ มวลประชาชนทั้งในประเทศและร่วมกันระหว่าง กลุ่มประเทศตะวันตก

การต่อสู้ดังกล่าวเกิดขึ้นในช่วงของการปฏิวัติอังกฤษ เมื่อปี พ.ศ. 2131 (ค.ศ. 1688) การปฏิวัติอเมริกา ใน ปี พ.ศ. 2219 (ค.ศ. 1776) และการปฏิวัติฝรั่งเศส ใน ปี พ.ศ. 2532 (ค.ศ. 1789) เป็นกระแสและขบวนการต่อสู้ของมวลประชาชนในกลุ่มประเทศตะวันตก ที่ได้ลุกขึ้นเรียกร้อง “สิทธิพลเมืองและสิทธิการเมือง” จนสำเร็จ จนกลายเป็นระบบกฎหมายและกระบวนการยุติธรรมขึ้น ยิ่งไปกว่านั้น ยังกลายเป็นวิถีชีวิตของสังคมอีกด้วย

ต่อมาช่วงยุคการปฏิวัติอุตสาหกรรม หรือ ในศตวรรษที่ 19 - 20 เกิดขบวนการต่อสู้ขึ้นมาอีกครั้งหนึ่งเพื่อเรียกร้อง “สิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม” เพิ่มเติมขึ้นมา จนกลายเป็นสิทธิมนุษยชน 2 ด้านอันได้แก่ “สิทธิพลเมือง กับ สิทธิการเมือง” ด้านหนึ่ง กับอีกด้านหนึ่ง คือ “สิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม”

หลังจากสงครามโลกครั้งที่สองได้สิ้นสุดลง ซึ่งเป็นช่วงกระแสโลกาภิวัตน์และทุนนิยมเสรี ได้มีการยอมรับ “สิทธิมนุษยชน” อย่างเป็นทางการและอย่างเป็นระบบในระดับโลก ต่อมาเมื่อองค์การสหประชาชาติ (United Nations) ได้รับการก่อตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 25 เมษายน พ.ศ. 2488 (ค.ศ. 1945) สมัชชาใหญ่แห่งสหประชาชาติในการประชุมสมัยที่สาม เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2491 (ค.ศ. 1948) ได้เห็นความสำคัญของ “สิทธิมนุษยชน” จึงได้ให้ความเห็นชอบต่อข้อมติที่ 217 รับรอง “ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน” (The Universal Declaration of Human Rights หรือ UDHR)

ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนมีเนื้อหารวม 30 ข้อ ซึ่งแสดงถึงสิทธิขั้นพื้นฐานและเสรีภาพมูลฐานของปัจเจก ถือเป็นสิทธิที่มีมาแต่กำเนิด ไม่อาจโอนให้แก่กันได้ และใช้กับมนุษย์ทุกคนบนพื้นฐานศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และสิทธิเท่าเทียมกัน โดยไม่คำนึงถึงเชื้อชาติ ถิ่นพำนัก เพศ ชาติหรือชาติพันธุ์กำเนิด สีผิว ศาสนา ภาษา หรือสถานภาพอื่น ๆ

ต่อมา ที่ประชุมสมัชชาใหญ่แห่งสหประชาชาติยังได้ออกและรับรองกติกาสัญญา ระหว่างประเทศ 2 ฉบับ เมื่อ ปี ค.ศ. 1966 (พ.ศ. 2509) ซึ่งมีผลบังคับใช้ใน ปี ค.ศ. 1976 (พ.ศ. 2519) ได้แก่

- กติกาสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิการเมือง (International Covenant on Civil and Political Rights) ซึ่งจะครอบคลุมรวมถึงสิทธิในชีวิต เสรีภาพในศาสนา เสรีภาพในการพูด เสรีภาพในการชุมนุม สิทธิเลือกตั้ง และสิทธิได้รับการพิจารณาความอย่างยุติธรรม

- กติกาสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม (International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights) ซึ่งรวมถึงสิทธิแรงงานและสิทธิในสุขภาพอนามัย สิทธิในการศึกษา รวมถึงสิทธิในมาตรฐานการครองชีพที่พอเพียง

นอกจากนี้ ที่ประชุมสมัชชาใหญ่แห่งสหประชาชาติยังได้ประกาศ ปฏิญญาว่าด้วยสิทธิในการพัฒนา (Declaration on the Right to Development) ขึ้นในปี ค.ศ.1986 (พ.ศ. 2529) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเสริมสร้างเกณฑ์มาตรฐานสิทธิมนุษยชนและต่อยอดความมีสิทธิของมนุษย์ชนทั้ง 2 ด้าน ให้เป็นองค์รวม นั่นคือ “สิทธิพลเมืองกับสิทธิการเมือง” และ “สิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม” อีกด้วย

ในฐานะประเทศไทยเป็นสมาชิกสหประชาชาติ รวมทั้งยังเป็นภาคีสถิติสัญญา ระหว่างประเทศด้านสิทธิมนุษยชน ซึ่งเป็นสนธิสัญญาหลัก จำนวน 7 ฉบับได้แก่

- 1) อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก (Convention on the Rights of the Child หรือ CRC)
- 2) อนุสัญญาว่าด้วยการขจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีในทุกรูปแบบ (Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women หรือ CEDAW)
- 3) กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (Covenant on Civil and Political Rights หรือ ICCPR)
- 4) กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม เมือง (Covenant on Economic, Social and Cultural Rights หรือ ICESCR)
- 5) อนุสัญญาว่าด้วยการขจัดการเลือกปฏิบัติทางเชื้อชาติในทุกรูปแบบ (Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination หรือ CERD)
- 6) อนุสัญญาว่าด้วยการต่อต้านการทรมานและการปฏิบัติหรือการลงโทษ อื่นที่โหดร้าย ไร้มนุษยธรรม หรือที่ย่ำยีศักดิ์ศรี (Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment - CAT)
- 7) อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิของคนพิการ (Convention on the Rights of Persons with Disabilities - CRPD)

ประเทศไทยจึงมีพันธะสัญญาผูกพันในการปฏิบัติตามปฏิญญาสากลว่า ด้วยสิทธิมนุษยชน และสนธิสัญญาระหว่างประเทศด้านสิทธิมนุษยชนที่ประเทศไทยเป็นภาคี รวมไปถึงข้อตกลงต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากการประชุมระดับโลก โดยมีกลไกส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชน ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ซึ่งมีบทบัญญัติปกป้องสิทธิ และเสรีภาพ ของประชาชนไว้อย่าง กว้างขวาง ได้แก่

- 1) ศาลรัฐธรรมนูญ
- 2) ศาลปกครอง
- 3) ผู้ตรวจการแผ่นดินของรัฐสภา
- 4) คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

นอกจากนี้ สิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคเป็นหลักการของสิทธิมนุษยชน ซึ่งเป็นหลักการพื้นฐานสำคัญอย่างหนึ่งของการปกครองในระบอบประชาธิปไตย

ภาคประชาสังคมระดับโลกและประเทศไทย : องค์กรภาคประชาสังคมใน ประเทศต่าง ๆ ซึ่งมีการเคลื่อนไหวในระดับโลก ระดับทวีปภาคี พหุภาคี รวมทั้งองค์กรศาสนา/อาชกรณ ประโยชน์ข้ามชาติ เครือข่าย ได้ก่อตัวขึ้นและเชื่อมโยงและประสานกับองค์กรภายในประเทศและระหว่าง ประเทศ จนเกิดการรวมตัวจัดตั้งเป็นเครือข่ายเพื่อเคลื่อนไหวในหลาย ๆ มิติ ได้แก่ มิติสิ่งแวดล้อม สิทธิ มนุษยชน สุขภาพอนามัย การยุติธรรม สภาพทางเพศ และ อื่น ๆ อาทิ

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

- แอมเนสตี้ หรือ Amnesty International รณรงค์เกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนในหลายประเด็น และมีสาขาในประเทศไทย เรียก Amnesty International Thailand
- กลุ่มศึกษาข้อตกลงเขตการค้าเสรีภาคประชาชน หรือ FTA Watch
- Human Right Watch
- Asian Forum for Human Rights and Development (Forum-Asia) องค์การส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชน และสิทธิในการพัฒนาในเอเชีย รวมทั้งสร้างเสริมความร่วมมือและการประสานงานกันระหว่างองค์กรภาคประชาสังคมด้านสิทธิมนุษยชนอื่นๆ
- สมาคมนักกฎหมายสิทธิมนุษยชน : Human Rights Lawyer Association (HRLA)
- มูลนิธิสานวัฒนธรรม Cross Cultural Foundation (CrCf)
- มูลนิธิเพื่อสิทธิมนุษยชนและการพัฒนา
- มูลนิธิเพื่อการพัฒนาอย่างที่ยั่งยืน (Sustainable Development Foundation หรือ SDF)
- เป็นต้น

องค์กรภาคประชาสังคมสากลเหล่านี้ มีความเชื่อมโยง มีบทบาทและมีความร่วมมือกับภาคประชาสังคม ภาคประชาชน และเยาวชนของไทย ด้วยการทักท้วง ไม่เห็นด้วยต่อนโยบายและ/หรือ ท่าทีของรัฐ กิจกรรมอันจะเป็นการละเมิดต่อสิทธิมนุษยชนทั้ง 2 ด้าน รวมทั้งให้ข้อเสนอแนะแนวคิดนโยบาย กิจกรรมและอื่น ๆ ในการส่งเสริมสิทธิมนุษยชนในประเทศไทย รวมทั้งสิทธิในการพัฒนา โดยเฉพาะสิทธิชุมชน สิทธิเกษตรกร และสิทธิชุมชนดั้งเดิม ในสังคม ชนบท ท้องถิ่นของประเทศไทยด้วย

ผลกระทบของการเรียกร้องสิทธิมนุษยชนต่อสังคม ชนบท ท้องถิ่น

หลักการพื้นฐานของประชาธิปไตย³⁴ คือ การยอมรับนับถือความสำคัญและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของบุคคล ความเสมอภาคและเสรีภาพในการดำเนินชีวิต ระบอบประชาธิปไตยที่ดีได้แก่ เสรีประชาธิปไตย และองค์ประกอบเพิ่มเติม อาทิ พหุนิยมทางการเมือง หลักนิติธรรม (rule of law) และสิทธิในการฟ้องร้องรัฐ (right of petition) เพื่อเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนความเสียหาย ตลอดจนเรียกร้องให้เกิดมีวิถีทางที่ถูกต้องแห่งกฎหมาย (due process of law) เสรีภาพของพลเมือง สิทธิมนุษยชน และบทบาทของภาคประชาสังคม (civil society) ทั้งนี้เพราะสิทธิมนุษยชน (Human Rights) เป็นสิทธิความเป็นมนุษย์หรือสิทธิในความเป็นคน เป็นสิทธิตามธรรมชาติของมนุษย์ทุกคนและไม่สามารถโอนให้แก่กันได้ บุคคล องค์กร หรือแม้แต่วิธีรัฐ ไม่สามารถล่วงละเมิดความเป็นมนุษย์นี้ได้ สิทธิในความเป็นมนุษย์นี้เป็นของคนทุกคน สิทธิมนุษยชนไม่มีพรมแดน จึงปรากฏในรัฐธรรมนูญทุกฉบับ ว่าด้วยหมวดสิทธิและเสรีประชาธิปไตย

กอปรกับการให้ความคุ้มครองสิทธิมนุษยชนเป็นพันธกิจของรัฐ ซึ่งต้องปฏิบัติตามรัฐธรรมนูญและปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ที่ประเทศไทยเป็นภาคี ดังนั้น การให้ความคุ้มครองสิทธิมนุษยชนจึงมีความสำคัญต่อการสร้างสรรค์ระบอบประชาธิปไตยให้สมบูรณ์ สร้างความมั่นคงของประเทศ

³⁴ วิกีพีเดีย. ประชาธิปไตย. สืบค้นจาก <https://th.wikipedia.org/wiki/ประชาธิปไตยA2#:~:text=หลักการพื้นฐานของประชาธิปไตย%20คืออำนาจมากที่สุดของรัฐ>

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

และ การสร้างการยอมรับการเป็นสมาชิกของสังคม (social inclusion) และการเสริมสร้างพลังทางสังคม (social empowerment) ในประเทศ และสังคม ชนบท ท้องถิ่น อีกด้วย

ด้วยเหตุของการกระแสรายการเรียกร้องสิทธิมนุษยชนที่เกิดขึ้นอย่างกว้างขวาง ทำให้ชนกลุ่มต่างๆสามารถลุกขึ้นแสดงออกเพื่อปกป้องสิทธิของตน และเรียกร้องสิทธิที่พึงมี ดังนั้น ในการกำหนดนโยบายในสังคมชนบทท้องถิ่น จึงมีการให้ความสำคัญ ต่อการเคารพสิทธิของประชาชนทุกคน เกิดการดูแลประชาชนกลุ่มต่างๆให้เข้าถึงสิทธิมากขึ้น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นก็จะใส่ใจกับการดูแลกลุ่มเปราะบาง ให้มีโอกาสเท่าเทียม เข้าถึงสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐาน และสิทธิทางการเมืองมากขึ้น นำมาซึ่งการยอมรับความหลากหลายในสังคมชนบทท้องถิ่น การละเมิดสิทธิเป็นเรื่องที่ผิดกฎหมาย การกำหนดนโยบายจึงจะเกิดการคำนึงถึงสิทธิเสรีภาพ ศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์มากขึ้น โครงการขนาดใหญ่ตามนโยบายการพัฒนาของรัฐ จึงต้องให้ความสำคัญกับการเคารพสิทธิของประชาชน ประชาชนสามารถมีสิทธิในการกำหนดนโยบายของตนเองได้ (self-determination) การพัฒนาต่างๆในชนบทจึงมีความมั่นคงเพราะมาจากการออกแบบและตัดสินใจของประชาชนที่ได้รับโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมผูกพันกับนโยบาย และเกิดการยอมรับ ความแตกต่างทางความคิดของผู้อื่น เกิดสังคมแห่งความสมานฉันท์ไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลังจนเกิดพลังทางสังคม

นอกจากนี้ด้วยการคำนึงถึงสิทธิในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร หน่วยงานของท้องถิ่นและภาครัฐ จึงจะจัดให้มีช่องทางการสื่อสาร รับรู้ข้อมูลจากภาครัฐมากขึ้นและทั่วถึง เป็นชุมพลังแห่งปัญญาที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ถ้ามีการยอมรับสิทธิมนุษยชนในด้านต่างๆ ความขัดแย้งในสังคมจะน้อยลง

5.2.1.5 การเรียกร้องสิทธิของแรงงาน (Labour Rights)

สิทธิแรงงาน หมายถึง สิทธิของผู้ใช้แรงงาน ซึ่งมีความสัมพันธ์กับนายจ้าง ตามกฎหมายและสิทธิมนุษยชน ได้แก่ อัตราค่าจ้าง จำนวนชั่วโมงการทำงาน สภาพแวดล้อมและความปลอดภัยในการทำงาน สิทธิในการจัดตั้งสหภาพแรงงาน เป็นต้น

ขบวนการเคลื่อนไหวของผู้ใช้แรงงานเพื่อเรียกร้องสิทธิแรงงานเริ่มขึ้นในช่วงการปฏิวัติอุตสาหกรรมในประเทศอังกฤษ ปี พ.ศ. 2376 (ค.ศ. 1833) รัฐจึงได้ออกกฎหมายแรงงานกำหนดอัตราแรงงานขั้นต่ำ ระยะเวลาการทำงาน (ไม่เกิน 12 ชั่วโมง) และห้ามการใช้แรงงานเด็ก ระหว่างอายุ 14 -18 ปี

ต่อมาหลังสงครามโลกครั้งที่ 1 ได้มีการจัดตั้ง องค์การแรงงานระหว่างประเทศ (International Labour Organization) ในปี พ.ศ. 2462 (ค.ศ. 1919) ขึ้น และเป็นองค์การชำนาญเฉพาะเรื่องภายใต้สหประชาชาติ ในเวลาต่อมาภารกิจขององค์การแรงงานระหว่างประเทศ คือ ส่งเสริมความยุติธรรมในสังคมด้วยการเคารพต่อสิทธิมนุษยชน ส่งเสริมความเป็นธรรมในการใช้แรงงาน ช่วยเหลือผู้ใช้แรงงานทั่วโลกให้มีชีวิตและสภาพการทำงานที่ดี อีกทั้งช่วยเหลือประเทศต่าง ๆ ในการกำหนดมาตรฐานแรงงานระหว่างประเทศ ช่วยให้การฝึกอบรมผู้ใช้แรงงานให้มีประสิทธิภาพ ส่งเสริมประสิทธิภาพในการคุ้มครองผู้ใช้แรงงานด้านความปลอดภัยและ ช่วยเหลือให้คำแนะนำในการออกกฎหมายแรงงานเพื่อกำหนดมาตรฐานสากลเกี่ยวกับแรงงาน

อนุสัญญาหลักขององค์การแรงงานระหว่างประเทศ คือ อนุสัญญาฉบับที่ 87 ว่าด้วยเสรีภาพในการสมาคมและการคุ้มครองสิทธิในการรวมตัวกัน ปี พ.ศ. 2491 (ค.ศ. 1948) และ อนุสัญญาฉบับที่ 98 ว่าด้วยสิทธิในการรวมตัวกันและการเจรจาต่อรอง ปี พ.ศ. 2492 (ค.ศ. 1949) ซึ่งเป็นการรับรองสิทธิเสรีภาพของผู้ใช้แรงงานในการจัดตั้งสหภาพแรงงาน

สำหรับประเทศไทย กระทรวงแรงงาน โดยกรมสวัสดิการคุ้มครองแรงงานได้ออกกฎหมายเกี่ยวกับแรงงานให้สอดคล้องกับมาตรฐานระหว่างประเทศ เพื่อให้สถานประกอบการใช้เป็นเกณฑ์เพื่อคุ้มครองผู้ใช้แรงงาน

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

กระแสการเคลื่อนไหวของผู้ใช้แรงงานในประเทศไทย: หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตย ในปี พ.ศ. 2475 เกิดการรวมตัวของคนงานรถรางและก่อตั้งเป็นสมาคมคนงานรถรางแห่งสยาม เมื่อเดือนตุลาคม พ.ศ. 2475 เพื่อพัฒนาตนเอง ยกกระดับคุณภาพชีวิต และเรียกร้องให้บริษัทปรับปรุงสภาพการทำงาน และ ค่าจ้าง โดยมีกลุ่มนักวิชาการ ปัญญาชน และสื่อ เข้าร่วมสนับสนุนสมาคม นอกจากนี้ สมาคมยังช่วยส่งเสริมและสนับสนุนการรวมตัวของแรงงานทุกอาชีพให้จัดตั้งเป็นองค์กรเกิดขึ้นด้วย

หลังสงครามโลกครั้งที่สอง ขบวนการด้านแรงงานได้ยกระดับเป็นองค์กรระดับชาติ และผลักดันการออกกฎหมายด้านแรงงานหลายฉบับ อาทิ พระราชบัญญัติแรงงานสัมพันธ์ พ.ศ. 2518 พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ. 2541 พระราชบัญญัติแรงงานในทะเล พ.ศ. 2548 เป็นต้น

แต่ปัจจุบัน กลไกอำนาจการต่อรองของแรงงานอ่อนแอลง ด้วยการยุบสหภาพแรงงานรัฐวิสาหกิจสัมพันธ์ ในสมัยคณะรักษาความสงบแห่งชาติ หรือ รสช. เวลาค้นผ่านพลังหลายปี กลุ่มผู้ใช้แรงงานรัฐวิสาหกิจก็รวมตัวกันจัดตั้งสมาพันธ์แรงงานวิสาหกิจสัมพันธ์ หรือ สรส. (เดิมก่อตั้งขึ้นมีชื่อว่า กลุ่มรัฐวิสาหกิจสัมพันธ์) และได้ผลักดันให้ออกพระราชบัญญัติแรงงานรัฐวิสาหกิจสัมพันธ์ พ.ศ. 2543 แต่ก็ยังถูกจำกัดสิทธิขั้นพื้นฐาน ได้แก่ สิทธิการนัดหยุดงาน สิทธิการทำงานร่วมกับแรงงานภาคเอกชนในระดับสหภาพแรงงาน

อย่างไรก็ดี ความพยายามของผู้ใช้แรงงานในรัฐวิสาหกิจก็ยังคงมีความพยายามรวมตัวกันเพื่อเป็นกลไกให้แก่แรงงานทั่วประเทศและสร้างอำนาจต่อรองกับสังคมทุนนิยม รวมกลุ่มผู้มีอำนาจและผลประโยชน์ เพื่อความเป็นธรรมในสังคม

ผลกระทบของการคุ้มครองสิทธิแรงงาน ต่อสังคม ชนบท ท้องถิ่น

เนื่องจากสิทธิของผู้ใช้แรงงาน จัดเป็นสิทธิมนุษยชนที่ได้รับการยอมรับในระดับสากล โดยมีการกำหนดมาตรฐานสากลในการดูแลผู้ใช้แรงงาน ผลที่เกิดขึ้นคือ การมีกฎกติกาของแต่ละประเทศที่รองรับมาตรฐานสากล เพื่อประกันความปลอดภัยและคุณภาพชีวิตของผู้ใช้แรงงาน ในประเทศประชาธิปไตย ผู้ใช้แรงงานจะได้รับการดูแลตามมาตรฐานสากลเป็นอย่างน้อย ผลที่เกิดขึ้นต่อสังคมชนบทท้องถิ่นก็คือ การจ้างงานที่ต้องเป็นไปตามมาตรฐาน การไม่เอาเปรียบผู้ใช้แรงงาน ซึ่งส่วนมากมาจากชนบทเข้ามาทำงานในเมือง และส่งเงินกลับบ้าน ทำให้ผู้ใช้แรงงานมีรายได้ ส่งผลให้เศรษฐกิจของชนบทดีขึ้น และส่งผลต่อคุณภาพชีวิตของคนในครอบครัว

นอกจากนี้ เป็นการป้องกันผู้ใช้แรงงานจากอันตรายจากการใช้แรงงาน ทำให้ไม่เกิดปัญหาต่อสุขภาพ เกิดคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น อย่างไรก็ตาม ในกรณีที่สิทธิของผู้ใช้แรงงานไม่ได้รับการคำนึงถึง อาจเกิดการเรียกร้องและนำไปสู่ความขัดแย้งในสังคมได้

นอกจากนี้แรงงานในชนบทมักเป็นแรงงานภาคเกษตร ที่ไม่ได้รับความใส่ใจและปฏิบัติตามกฎหมายแรงงาน ประกอบกับการไม่มีสภาพหรือการรวมตัวเรียกร้องกับนายจ้าง ในอนาคตอาจมีความขัดแย้ง ขึ้น ส่วนกรณีผู้รับงานไปทำที่บ้านในชนบทที่จะมีมากขึ้น หากมีการปฏิบัติตามกฎหมายที่เกี่ยวข้องเช่น พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้รับงานไปทำที่บ้าน พ.ศ. 2553 ที่สอดคล้องกับระดับสากล จะทำให้คุณภาพชีวิตของผู้ใช้แรงงานดีขึ้น

5.2.1.6 การเรียกร้องความเสมอภาคทางเพศ (Gender Equality)

คำว่า Gender คือ เพศสภาพในคำภาษาไทย ที่มีความหมายกว้างกว่าคำว่า เพศ หรือ Sex ซึ่งมีความหมายในลักษณะทางชีววิทยาของบุคคล ที่แบ่งออกเป็นเพศหญิงและเพศชาย

ในขณะที่ เพศสภาพ (Gender) คือลักษณะต่าง ๆ ที่บ่งบอกความเป็นชาย และความเป็นหญิง องค์การอนามัยโลก ได้ให้ความหมายว่า คุณลักษณะของผู้หญิงและผู้ชายในบทบาทประกอบสร้างทางสังคม พฤติกรรม กิจกรรม และคุณลักษณะที่ให้สังคมพิจารณาว่า เป็นผู้ชายหรือผู้หญิง หรือหมายถึงลักษณะในเชิงสังคมและจิตวิทยาสังคมที่ใช้เป็นพื้นฐานในการแบ่งแยกกลุ่มมนุษย์ว่า “เป็นหญิง (feminine)”³⁵ “เป็นชาย (masculine)” หรือ “เป็นหญิงชาย (androgynous)” ดังนั้น ขอบข่ายความเสมอภาคทางเพศ หรือ Gender Equality จึงครอบคลุมเพศสภาพ ซึ่งเกินความเกินกว่า เพศชาย และเพศหญิง

เพิ่มเติม จากเรื่อง สิทธิมนุษยชน ซึ่งระบุไว้ในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนว่า ทุกคนย่อมมีสิทธิและอิสรภาพทั้งปวงตามที่กำหนดไว้ โดยปราศจากการแบ่งแยกไม่ว่าชนิตใด อาทิ เชื้อชาติ ผิว เพศ ภาษา ศาสนา เป็นต้น ประเด็นความเสมอภาคทางเพศหรือ Gender Equality จึงเป็นกระแสการเคลื่อนไหวของโลกอีกกระแสหนึ่งที่แพร่ขยายเข้ามาในประเทศไทยที่จะต้องให้ความสำคัญ เนื่องจากเพศสภาพเป็นเรื่องใหม่ และต้องได้รับการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ แม้จะได้มีการประกาศบังคับใช้พระราชบัญญัติความเท่าเทียมกันทางเพศ พ.ศ. 2558 ก็ตาม แต่ ยังพบว่า ในทางปฏิบัติ ความไม่เสมอภาคทางเพศ ความเหลื่อมล้ำระหว่างเพศชายและเพศหญิง กลุ่มความหลากหลายทางเพศ (LGBT) หรือเพศที่สามในหลาย ๆ ด้าน ยังคงเกิดขึ้น อาทิ ความไม่เท่าเทียมในโอกาสการเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองของเพศหญิง ความไม่เท่าเทียมในการศึกษา อาชีพ และรายได้ งบประมาณที่จัดสรรให้โรงพยาบาลของเพศหญิงจะน้อยกว่าเพศชาย การถูกกระทำโดยใช้ความรุนแรงหรือถูกบุคคลอื่นล่วงละเมิดทางเพศ การเข้าถึงสวัสดิการสังคมของบุคคลที่สาม เป็นต้น

ผลกระทบของการมีความเสมอภาคระหว่างเพศต่อสังคม ชนบท ท้องถิ่น

เรื่องความเสมอภาคระหว่างเพศเป็นเรื่องที่ส่งเสริมการมีสิทธิของผู้หญิงให้มากขึ้นให้ทัดเทียมกับชายและเป็นการเสริมสร้างความเข้มแข็งของประชาธิปไตย ทั้งนี้ความเสมอภาคระหว่างเพศถือว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของกระบวนการประชาธิปไตย การสนับสนุนเพื่อให้เกิดความเสมอภาคระหว่างเพศไม่เพียงเป็นผลของประชาธิปไตยเท่านั้น แต่เป็นส่วนหนึ่งของการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมที่จะปรับเปลี่ยนสังคมอุตสาหกรรมและนำการเติบโต ของความต้องการของประชาชนกลุ่มต่าง ๆ เข้าสู่การตัดสินใจ เพื่อเพิ่มความเข้มแข็งของสถาบันประชาธิปไตย ด้วยบทบาทของการเปลี่ยนแปลงทัศนคติของสังคม จัดว่าเป็นการกระจายความเข้มแข็งของสังคม การสนับสนุนและความเสมอภาคระหว่างเพศเป็นกระบวนการยุคใหม่ที่นำมาสู่การเปลี่ยนแปลง ทางวัฒนธรรมและเสริมสร้างการเติบโตของผู้หญิงในชีวิตสาธารณะ และเสริมสร้างการมีส่วนร่วมในสังคม ตลอดจนการพัฒนาสถาบันประชาธิปไตย นอกจากนี้การสนับสนุนประชาธิปไตยที่รวมถึงทัศนคติต่อความเสมอภาคระหว่างเพศก็เป็นเรื่องสำคัญ จากการศึกษาของ Inglehart³⁶ พบว่าการสนับสนุนสิทธิของผู้หญิง ที่มากขึ้นก็จะทำให้การสนับสนุนประชาธิปไตยมากขึ้นเช่นเดียวกัน ทั้งนี้ปรากฏการณ์นี้พบในหลายประเทศโดยเฉพาะสังคมมุสลิมอาหรับ ในสังคมที่กฎหมายปกป้องสิทธิในเรื่องของความเสมอภาคระหว่างเพศและก็จะทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนทางวัฒนธรรมและนอกจากนี้การส่งเสริมความเสมอภาคระหว่างเพศที่มีมากขึ้นในชนบทจะทำให้เกิดการเข้ามามีบทบาทในทางการเมืองของผู้หญิงตลอดจนกลุ่มเพศสภาพทั้งระดับท้องถิ่นและ ระดับชาติมากขึ้น ทำให้ได้มุมมองและได้นโยบายใหม่ๆโดยเฉพะนโยบาย

³⁵ วิชาญ ทรายอ่อน. เพศสภาพ. สำนักวิชาการ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร สืบค้นจาก <https://dl.parliament.go.th/handle/lirt/521204>

³⁶ Inglehart, Ronald F. and Norris, Pippa and Welzel, Christian, Gender Equality and Democracy (2002). Inglehart, R., P. Norris & C. Welzel (2002). “Gender Equality and Democracy.” *Comparative Sociology* 1 (3-4). 235-264. Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2391796>

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

ที่เกี่ยวข้องกับคุณภาพสังคม คุณภาพชีวิต การศึกษา การดูแลแม่และเด็ก ตลอดจนผู้สูงอายุ ทำให้นโยบายต่าง ๆ ที่ไม่ได้รับการคำนึงถึงหรือมองข้ามไป ถูกกำหนดและนำมาสู่การปฏิบัติได้มากขึ้น เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางวัฒนธรรมและการเมือง เป็นการเพิ่มบทบาทให้ผู้หญิงก้าวเข้ามาเป็นผู้นำในสังคมชนบทท้องถิ่นมากขึ้นและเปิดกว้างในการยอมรับกลุ่มต่าง ๆ ความเสมอภาคระหว่างเพศทำให้บทบาทของผู้ชายมีมากขึ้นในเรื่องของการดูแลครอบครัวและเด็ก เกิดความเข้าใจและในประเด็นที่แตกต่าง นอกจากนี้เกิดความสัมพันธ์ของบุคคลกลุ่มต่าง ๆ ที่มีความแตกต่างระหว่างเพศและวัย นำมาซึ่งการจัดสรรทรัพยากรที่เป็นธรรมมากขึ้นในสังคมชนบทท้องถิ่น

นอกจากนี้มีการศึกษาที่พบว่าหากมีการให้ความสำคัญกับความเสมอภาคระหว่างเพศมากขึ้นประเด็นความรุนแรงในสังคมก็จะลดลงเพราะให้ความสำคัญกับความเป็นธรรมในการกระจายทรัพยากรและการกระจายความรับผิดชอบไปสู่กลุ่มต่าง ๆ ในอดีตผู้หญิงมักเป็นเหยื่อของความรุนแรงซึ่งมาจากการมีอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกันทำให้เกิดอคติต่อเพศและต่อต้านการเข้ามามีบทบาทของผู้หญิง³⁷

ทั้งนี้จากการที่องค์การสหประชาชาติให้ความสำคัญกับความเสมอภาคระหว่างเพศและรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช 2560 ก็ให้ความสำคัญกับเรื่องนี้จึงถือว่าเป็นการพยายามที่จะเสริมสร้างความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นในสังคมและเป็นการเพิ่มบทบาทของผู้หญิงเข้าสู่อำนาจการบริหารจัดการสังคมชนบทท้องถิ่นมากขึ้น

5.2.1.7 การกำหนดเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals)

เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน หรือ SDGs (Sustainable Development Goals) เป็นเป้าหมายที่องค์การสหประชาชาติจัดทำขึ้นเพื่อใช้แทนเป้าหมายพัฒนาแห่งสหประชาชาติ ซึ่งได้สิ้นสุดลงเมื่อ ปี พ.ศ. 2558

เป้าหมาย SDGs ถูกนำมาใช้เป็นเข็มทิศแห่งการพัฒนาของนานาประเทศด้วยความสมัครใจ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2558 -2573 เป้าหมายดังกล่าวมีด้วยกัน 17 เป้าหมาย สรุปลงในตารางด้านล่างนี้ ...

ตาราง 5 - 1 เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน หรือ Sustainable Development Goals : ภายใน ปี 2573³⁸

เป้าหมายที่ 1: การจัดความยากจน	การจัดความยากจนในทุกรูปแบบ โดยกำหนดกลุ่มเป้าหมายที่อาศัยอยู่ในสถานการณ์ที่มีความเสี่ยงในการเข้าถึงทรัพยากรและการบริการขั้นพื้นฐาน รวมถึงช่วยเหลือชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากความขัดแย้งและภัยพิบัติที่เกี่ยวข้องกับสภาพภูมิอากาศ
เป้าหมายที่ 2: การจัดความหิวโหย บรรลุ	การจัดความหิวโหยและความอดอยากทุกรูปแบบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเด็กและผู้ด้อยโอกาสให้เข้าถึงอาหารที่เพียงพอและมีคุณค่าทางโภชนาการตลอดทั้ง การส่งเสริม

³⁷ Rizzo Helen, Abdel-Hamid Abdel-Latif, Katherine Meyer. (2007). The Relationship Between Gender Equality and Democracy: A Comparison of Arab Versus Non-Arab Muslim Societies Sociology. Volume 41(6): 981-984.

³⁸ Thaipublica. เปิดรายงานการพัฒนาที่ยั่งยืน “SDG Index” ระบุไทยจัดความยากจนได้สำเร็จ แนวโน้มคืบหน้าอีก 6 เป้าหมาย. สืบค้นจาก <https://thaipublica.org/2019/07/thailand-sdg-index-progress-ranking/> 2 กรกฎาคม 2019/

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

<p>ความมั่นคงทางอาหาร ส่งเสริมเกษตรกรรมอย่างยั่งยืน</p>	<p>การเกษตรอย่างยั่งยืน การปรับปรุงชีวิตความเป็นอยู่และกำลังการผลิตของเกษตรกรรวมขนาดเล็กให้เข้าถึงแหล่งที่ดินทำกิน เทคโนโลยีและการตลาดอย่างเท่าเทียม การสร้างความร่วมมือระหว่างประเทศเพื่อสร้างความเชื่อมั่นในการลงทุนในโครงสร้างพื้นฐานและเทคโนโลยีเพื่อเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร</p>
<p>เป้าหมายที่ 3: การมีสุขภาพและความเป็นอยู่ที่ดี</p>	<p>การยุติการระบาดของโรคเอดส์ วัณโรค มาลาเรียและโรคติดต่ออื่นๆ เพื่อหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า การเข้าถึงยาและวัคซีนอย่างปลอดภัยและมีประสิทธิภาพสำหรับทุกคน การสนับสนุนการวิจัยและพัฒนาวัคซีน</p>
<p>เป้าหมายที่ 4: การศึกษาที่เท่าเทียม</p>	<p>การรับรองการศึกษาที่เท่าเทียมและทั่วถึง การส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตแก่ทุกคน เด็กทุกคนจะได้รับการศึกษาฟรีในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา การฝึกอบรมอาชีพอย่างเท่าเทียมกันและการขจัดความไม่เสมอภาคทางเพศและความเหลื่อมล้ำ</p>
<p>เป้าหมายที่ 5: ความเท่าเทียมทางเพศ</p>	<p>การยุติการเลือกปฏิบัติต่อผู้หญิงและเด็กผู้หญิงในทุกที่ ความรุนแรงทางเพศและการละเมิดทางเพศ การใช้แรงงานที่ผิดกฎหมาย และการแบ่งแยกชนชั้นของประชาชน และการเข้าถึงค่าจ้าง</p>
<p>เป้าหมายที่ 6: การจัดการน้ำและสุขาภิบาล</p>	<p>การจัดให้มีน้ำดื่มที่ปลอดภัยและราคาเหมาะสม จัดให้มีสิ่งอำนวยความสะดวกด้านสุขอนามัยและส่งเสริมสุขอนามัยในทุกระดับ ปกป้องและฟื้นฟูระบบนิเวศที่เกี่ยวข้องกับน้ำ เช่น ป่าไม้ ภูเขาและแม่น้ำ พื้นที่ชุ่มน้ำ ความร่วมมือระหว่างประเทศในการส่งเสริมให้มีการใช้น้ำอย่างมีประสิทธิภาพและสนับสนุนเทคโนโลยีการบำบัดน้ำในประเทศที่กำลังพัฒนา</p>
<p>เป้าหมายที่ 7: พลังงานสะอาดที่ทุกคนเข้าถึงได้</p>	<p>การให้เกิดการผลิตไฟฟ้าที่เหมาะสมในทุกที่ การลงทุนในแหล่งพลังงานสะอาด การนำมาตรฐานการประหยัดค่าใช้จ่ายที่มีประสิทธิภาพมาใช้ในอาคารและอุตสาหกรรม การขยายโครงสร้างพื้นฐานและพัฒนาเทคโนโลยีเพื่อให้มีแหล่งที่มาของพลังงานสะอาดในประเทศที่กำลังพัฒนา</p>
<p>เป้าหมายที่ 8: การจ้างงานที่มีคุณค่าและการเติบโตทางเศรษฐกิจ</p>	<p>การส่งเสริมการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่ยั่งยืนโดยบรรลุเป้าหมายการผลิตในระดับที่สูงขึ้นและผลิตผ่านนวัตกรรมทางเทคโนโลยี สนับสนุนส่งเสริมให้ผู้ประกอบการและการสร้างงาน มาตรการที่มีประสิทธิภาพที่จะกำจัดการบังคับใช้แรงงานทาสและการค้ามนุษย์ การให้เกิดการจ้างงานเต็มรูปแบบและมีประสิทธิภาพ และการทำงานที่เหมาะสมสำหรับผู้หญิงและผู้ชายทุกคน</p>
<p>เป้าหมายที่ 9: อุตสาหกรรม นวัตกรรม โครงสร้างพื้นฐาน</p>	<p>การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่พร้อมรับการเปลี่ยนแปลง การส่งเสริมการปรับตัวให้เป็นอุตสาหกรรมอย่างยั่งยืนและทั่วถึง การสนับสนุนนวัตกรรมและความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี การส่งเสริมอุตสาหกรรมที่ยั่งยืนและการลงทุนในการวิจัยทางวิทยาศาสตร์และนวัตกรรม</p>
<p>เป้าหมายที่ 10: การลดความเหลื่อมล้ำ ทั้งภายในและระหว่างประเทศ</p>	<p>ความเหลื่อมล้ำของรายได้มีอัตราเพิ่มขึ้นร้อยละ 10 คนร่ำรวยที่สุดมีรายได้ร้อยละ 40 ของรายได้รวมทั่วโลก ผู้ที่ยากจนที่สุดร้อยละ 10 มีรายได้เพียงร้อยละ 2 - 7 ของรายได้รวมทั่วโลก ความเหลื่อมล้ำของรายได้ในประเทศกำลังพัฒนาเพิ่มขึ้นร้อยละ 11</p> <p>ความเหลื่อมล้ำด้านรายได้เป็นปัญหาระดับโลกที่ต้องการการแก้ไข ด้วยการปรับปรุงกฎระเบียบข้อบังคับ การตรวจสอบของตลาดการเงินและสถาบันด้าน</p>

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

	การเงิน การส่งเสริมการช่วยเหลือด้านการพัฒนาและการลงทุนโดยตรงจากต่างชาติดำเนินไปอย่างมีคุณภาพที่มีความจำเป็นมากที่สุด การอำนวยความสะดวกในการอพยพย้ายถิ่นที่ปลอดภัยและการเคลื่อนย้ายของผู้คน
เป้าหมายที่ 11: เมืองและถิ่นฐานมนุษย์อย่างยั่งยืน	การทำให้เมืองและการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์มีความปลอดภัยทั่วถึง พร้อมรับการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาอย่างยั่งยืน ความยากจนมักจะกระจุกตัวอยู่ในเมือง รัฐบาลระดับชาติและระดับท้องถิ่นต้องพยายามจัดการเพื่อรองรับการเพิ่มขึ้นของประชากรในพื้นที่เหล่านั้น การทำให้เมืองปลอดภัยและยั่งยืน
เป้าหมายที่ 12: แผนการบริโภคและการผลิตที่ยั่งยืน	การเปลี่ยนแปลงการผลิตและการบริโภคสินค้าและบริการ การจัดการน้ำ การจัดการการใช้ทรัพยากรธรรมชาติร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพและวิธีการกำจัดขยะที่เป็นพิษ การส่งเสริมให้มีการรีไซเคิลและลดขยะมูลฝอยในอุตสาหกรรม ธุรกิจและผู้บริโภค
เป้าหมายที่ 13: การรับมือการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ	การดำเนินมาตรการเร่งด่วนเพื่อรับมือกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและผลกระทบ การสร้างความเข้มแข็ง ความยืดหยุ่นและความสามารถในการปรับตัวของภูมิภาคที่มีความเสี่ยง
เป้าหมายที่ 14: การใช้ประโยชน์จากมหาสมุทรและทรัพยากรทางทะเล โดยอนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากมหาสมุทรและทรัพยากรทางทะเลเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน	การสร้างกรอบการทำงานเพื่อการจัดการอย่างยั่งยืนและปกป้องระบบนิเวศทางชายฝั่งและทางทะเลจากภาวะมลพิษจากแหล่งบนบก ตลอดจนจัดการปัญหาผลกระทบของการเป็นกรดของมหาสมุทร เสริมสร้างการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนของทรัพยากรทะเลผ่านกฎหมายระหว่างประเทศซึ่งจะสามารถช่วยบรรเทาปัญหาที่เกิดขึ้นกับมหาสมุทร
เป้าหมายที่ 15: การใช้ประโยชน์จากระบบนิเวศทางบก	ความมุ่งมั่นที่จะอนุรักษ์และฟื้นฟูประโยชน์จากระบบนิเวศทางบก อาทิ ป่าไม้ พื้นที่ชุ่มน้ำ พื้นที่กึ่งแห้งแล้ง และภูเขา ด้วยการส่งเสริมการจัดการป่าอย่างยั่งยืนและการแก้ไขปัญหาการตัดไม้ทำลายป่า เพื่อบรรเทาผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ การสูญเสียถิ่นที่อยู่อาศัยตามธรรมชาติและความหลากหลายทางชีวภาพ
เป้าหมายที่ 16: สังคมสงบสุข ยุติธรรม ไม่แบ่งแยก	การลดความรุนแรงทุกรูปแบบ พร้อมทำงานร่วมกับรัฐบาลและชุมชนเพื่อหาแนวทางแก้ไขปัญหาความขัดแย้งและความไม่มั่นคงอย่างยั่งยืน การส่งเสริมการปกครองด้วยกฎหมายและการส่งเสริมสิทธิมนุษยชน การส่งเสริมการมีส่วนร่วม
เป้าหมายที่ 17: ความร่วมมือเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยสร้างพลังแห่งการเป็นหุ้นส่วนความร่วมมือระดับสากลต่อการพัฒนาที่ยั่งยืน	การเพิ่มความร่วมมือระหว่างประเทศพัฒนาแล้วกับประเทศกำลังพัฒนา (North-South) และความร่วมมือระหว่างประเทศกำลังพัฒนา (South-South) โดยการสนับสนุนแผนระดับชาติเพื่อการบรรลุเป้าหมาย ส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศและช่วยเหลือประเทศกำลังพัฒนาเพิ่มอัตราการส่งออก

ประเทศไทยได้ให้ความสำคัญและได้ร่วมรับรองต่อการวางเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน และได้มีการมอบหมายให้สภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติทำหน้าที่รับผิดชอบในการติดตามผลการปฏิบัติ

อนึ่ง มูลนิธิแบร์เทลส์มันน์ (Bertelsmann Stiftung) ร่วมกับเครือข่ายการแก้ปัญหาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน Sustainable Development Solutions Network (SDSN)³⁹ ได้จัดลำดับ

³⁹ มูลนิธิแบร์เทลส์มันน์ (Bertelsmann Stiftung). SDGs Development Report 2019. สืบค้นจาก <https://www.sdgmove.com/2020/02/17/sdg-insights-4years-of-sdgs-in-thailand/>

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

ประเทศไทยอยู่อันดับที่ 40 จาก 162 ประเทศด้วยคะแนน 73 และระดับภูมิภาค ได้คะแนนเฉลี่ย 65.7 โดยในแต่ละเป้าหมาย ผลการดำเนินการในการพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจ มีผลกระทบต่อสังคม ชนบท ท้องถิ่น⁴⁰ ดังตารางต่อไปนี้

---

⁴⁰ พัฒนาจาก ชล บุนนาค. SDG Insights | สถานะประเทศไทยจาก SDG Index: 4 ปีผ่านไป อะไรดีขึ้นหรือแย่ลงบ้าง? สืบค้นจาก <https://www.sdgmove.com/2020/02/17/sdg-insights-4years-of-sdgs-in-thailand/>

ตาราง 5 - 2 คำอธิบายสถานะการดำเนินการตามแต่ละเป้าหมายของประเทศไทย ปี พ.ศ. 2562

เป้าหมายที่	สถานะ	ผลกระทบต่อสังคม ชนบท ท้องถิ่น
1 : การขจัดความยากจน	ประเทศไทยขจัดความยากจนได้สำเร็จ	-
2 : การขจัดความหิวโหย บรรลุความมั่นคงทางอาหาร ส่งเสริมเกษตรกรรมอย่างยั่งยืน	เป้าหมายย่อย ระดับโภชนาการของประชากร ถดถอย	ประชาชนคนไทยส่วนหนึ่งยังจัดอยู่ในกลุ่มผู้อดอยาก (Hunger) หรืออยู่ในภาวะทุพโภชนาการ (Undernourished people) ⁴¹ โดยเฉพาะประชากรวัยเด็ก 1. ผลผลิตด้านเกษตรกรรมขาดความหลากหลาย ⁴² ขาดความปลอดภัย 2. พฤติกรรมของผู้บริโภค
3 : การมีสุขภาพและความเป็นอยู่ที่ดี	เป้าหมายย่อย ยังคงต้องปรับปรุง 1. การลดอัตราเจริญพันธุ์ในวัยรุ่นเพศหญิงอายุ 15-19 ปี 2. ที่ยังแก้ไขไม่ได้คืออัตราการตั้งครรภ์แม่วัยใสอายุ 15-19 ปี อัตราอยู่ที่ 51.8 รายต่อการเกิด 1000 ราย	1. วัยรุ่นในสังคม ชนบท ท้องถิ่น ตั้งครรภ์ก่อนวัยอันควร ใน 15 จังหวัด ⁴³ มีจำนวนร้อยละ 50 ของ 1000 คน
4 : การศึกษาที่เท่าเทียม	รัฐธรรมนูญกำหนดให้ทุกคนได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐาน	
5 : ความเท่าเทียมทางเพศ	มีรัฐธรรมนูญและกฎหมายที่เปิดโอกาส	จำนวนผู้นำหญิงในทางการเมืองมีมากขึ้น การทำงานประมาณที่คำนึงถึงความเสมอภาค
6 : การจัดการน้ำและสุขาภิบาล	เป้าหมายย่อย ยังคงต้องปรับปรุง การใช้น้ำจืดต่อแหล่งน้ำ หมุนเวียน การใช้น้ำบาดาล และการบำบัดน้ำเสีย นั่น คือสัดส่วนน้ำเสียที่ได้รับการบำบัด ตามดัชนีรายงานว่า มีเพียงร้อยละ 12.1 ของน้ำเสียทั้งหมดที่ได้รับการบำบัด	1. ปัจจุบัน พื้นที่การเกษตรของประเทศไทย มีเพียง 1 ใน 6 ที่ได้รับการพัฒนาระบบชลประทาน ⁴⁴ ซึ่งส่วนใหญ่ตั้งอยู่ภาคกลาง เกษตรกรที่อยู่นอกภูมิภาคต้องเผชิญความไม่สมดุลของปริมาณน้ำฝนและภัยคุกคามที่เกิดจากภัยแล้ง 2. คุณภาพน้ำเนื่องจากสารเคมีที่ใช้ในการเกษตร ขยะอุตสาหกรรม และน้ำเสียที่ไม่ผ่านการบำบัด และไหลเข้าสู่ทางน้ำ

⁴¹ นนทกานต์ จันทร์อ่อน. สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา. ความมั่นคงทางอาหารของประเทศไทย สืบค้นจาก http://library.senate.go.th/document/Ext7091/7091777_0002.PDF

⁴² เดชรัตน์ สุขกำเนิด ให้สัมภาษณ์. สืบค้นจาก <https://www.prachachat.net/d-life/news-472768>

⁴³ ศิริวรรณ ทุมเชื้อ และ พรพรรณ พุ่มประยูร, วัยรุ่นตั้งครรภ์ : แนวคิดแก้ปัญหาด้วยกระบวนการระบบสุขภาพอำเภอ. วารสารวิจัยทางวิทยาศาสตร์สุขภาพ ปี ที่ 12 ฉบับที่ 2: กรกฎาคม - ธันวาคม 2561, สืบค้นจาก file:///C:/Users/admin/Downloads/164256-Article%20Text-456344-1-10-20181231.pdf

⁴⁴ สืบค้นจาก <https://thailand.opendevelopmentmekong.net/th/topics/sdg-6-clean-water-and-sanitation/>

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

เป้าหมายที่	สถานะ	ผลกระทบต่อสังคม ชนบท ท้องถิ่น
		หลายสายของประเทศไทย มีผลต่อผลผลิตทางการเกษตรทั้งปริมาณและคุณภาพ 3. มีผลกระทบต่อภาวะสุขภาพของประชาชน
7 : พลังงานสะอาดที่ทุกคนเข้าถึงได้	เป้าหมายย่อย การลดปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์จากการเผาไหม้เชื้อเพลิงและการผลิตไฟฟ้า ยังอยู่ในระดับปานกลาง	ทำให้ภาคเกษตรจะต้องยกเลิกการเผาวัสดุเหลือใช้ทางการเกษตร
8 : การจ้างงานที่มีคุณค่าและการเติบโตทางเศรษฐกิจ	ประเทศไทยบรรลุ 2 จาก 5 เป้าหมายย่อย คือ - อัตราการว่างงานต่อประชากรที่ต่ำเพียงร้อยละ 1.3	
9 : อุตสาหกรรม นวัตกรรม โครงสร้างพื้นฐาน	ปัญหาที่อยู่ในขั้นวิกฤติคือ สัดส่วนรายจ่ายด้านการวิจัยและพัฒนา ซึ่งอยู่ที่ร้อยละ 0.6 ของ GDP เท่านั้น จำนวนผลงานบทความด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยียังไม่คืบหน้า	มีผลกระทบต่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคม เนื่องจากการวิจัยเพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่ เทคโนโลยี และนวัตกรรมทางการเกษตร ยังมีไม่มากพอ โดยเฉพาะทรัพยากรบุคคล ⁴⁵
10 : การลดความเหลื่อมล้ำ	ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจอยู่ในขั้นวิกฤติ	สร้างปัญหาความเหลื่อมล้ำทางสังคมระหว่างคนเมืองกับชนบท ⁴⁶ อย่างต่อเนื่อง
11 : เมืองและถิ่นฐานมนุษย์อย่างยั่งยืน	เป้าหมายย่อยที่ไทยทำดีขึ้นเล็กน้อยคือ ค่าเฉลี่ยรายปีของ PM 2.5 แต่ยังคงเป็นปัญหาวิกฤติ	การเผาวัสดุเหลือใช้ทางการเกษตรเป็นต้นเหตุ มีปัญหาต่อภาวะสุขภาพของประชาชน และมีผลต่อคุณภาพชีวิต
12 : แผนการบริโภคและการผลิตที่ยั่งยืน	การจัดการของเสียของเทศบาลและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นยังเป็นปัญหาระดับปานกลาง	- ปัญหาขยะ และของเสีย สร้างปัญหาภาวะสุขภาพให้ประชาชน - การขาดความเชื่อมั่นในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในการจัดทำโครงการบำบัดขยะ
13 : การรับมือการ	ประชากรได้รับผลกระทบจาก	เกิดสภาวะน้ำท่วม ภัยแล้ง ไฟไหม้ป่า

⁴⁵ วิศาล บุปผเวส และชนิษฐา ปะกัณหา. ทีดีอาร์ไอ. หัวใจสำคัญของการพัฒนาการเกษตรคือ ‘งานวิจัย’ สืบค้นจาก <https://tdri.or.th/2019/01/หัวใจสำคัญของการพัฒนาการเกษตร/>

⁴⁶ วรพล คหฺภูธา. สำนักนโยบายเศรษฐกิจมหภาค. สำนักเศรษฐกิจการคลัง สืบค้นจาก <http://www2.fpo.go.th/FPO/index2.php?mod=Content&file=contentview&contentID=CNT0005999&categoryID=CAT0000146>

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

เป้าหมายที่	สถานะ	ผลกระทบต่อสังคม ชนบท ท้องถิ่น
เปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ	ภัยพิบัติที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ คิดเป็น 929.3 รายต่อประชากร 1 แสนคน	อุณหภูมิสูงขึ้น ซึ่งส่งผลกระทบต่อภาวะสุขภาพของประชาชน และการทำเกษตรกรรม ผลผลิตไม่ได้คุณภาพและปริมาณ
14 : การใช้ประโยชน์จากมหาสมุทร และทรัพยากรทางทะเล	-มลพิษในทะเล -ปลาและสัตว์ทะเลที่ถูกจับเกินพอดีหรือล่มสลายไปแล้ว	ด้านความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคม -มีผลกระทบต่อชาวประมงในการทำรายได้ -พื้นที่การท่องเที่ยวทางทะเลเสื่อมโทรม มีผลต่อการท่องเที่ยวทางทะเล
15 : การใช้ประโยชน์จากระบบนิเวศทางบก	ความหลากหลายทางชีวภาพลดลง มีสัตว์หลายชนิดที่มีสถานะใกล้สูญพันธุ์เพิ่มขึ้น	ด้านความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคม เป็นแหล่งอาหารตามธรรมชาติและแหล่งรายได้ของประชาชน
16 : สังคมสงบสุข ยุติธรรม ไม่แบ่งแยก	ความเป็นอิสระของสื่อยังไม่คืบหน้า และที่ยังถดถอยคือดัชนีภาพลักษณ์คอร์รัปชัน ตัวชี้วัดคือ Corruption Perception Index ซึ่งประเทศไทยได้เพียง 36 คะแนนจาก 100 คะแนน	ด้านความสมานฉันท์ทางสังคม -การขาดความเชื่อมั่นต่อสื่อ -การขาดความเชื่อมั่นต่อรัฐบาลและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
17 : ความร่วมมือเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน	ไม่มีประเด็นปัญหาวิกฤติ แต่ประเด็นที่เป็นปัญหาระดับปานกลาง คือ สัดส่วนการใช้จ่ายด้านสุขภาพและการศึกษาของภาครัฐต่อ GDP และรายได้ของรัฐบาลต่อ GDP	

ผลกระทบของการดำเนินการตามเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน ต่อสังคมชนบท ท้องถิ่น

การพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) เป็นเป้าหมายที่ให้ประเทศต่าง ๆ เป็นกรอบและนำไปปฏิบัติในช่วงระยะเวลา 15 ปี (พ.ศ. 2558 – 2573) สภาพพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เป็นกลไกคอยติดตามผลการพัฒนา เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นตัวชี้วัดอย่างดี ซึ่งรัฐบาลพึงต้องให้ความสำคัญและสนใจเพื่อนำไปปรับปรุงนโยบายและแผนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ โดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับคุณภาพสังคม (social quality) ของสังคม ชนบท ท้องถิ่น

เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) 17 เป้าหมาย สามารถจัดกลุ่ม SDGs ออกเป็น 5 มิติ (5P) ได้แก่

(1) การพัฒนาคน (People) ให้ความสำคัญกับการขจัดปัญหาความยากจนและความหิวโหย และลดความเหลื่อมล้ำ ในสังคม

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

(2) สิ่งแวดล้อม (Planet) ให้ความสำคัญกับการปกป้องและรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสภาพภูมิอากาศเพื่อพลเมืองโลกต่อไป

(3) เศรษฐกิจและความมั่งคั่ง (Prosperity) ส่งเสริมให้ประชาชนมีความเป็นอยู่ที่ดีและสอดคล้องกับธรรมชาติ

(4) สันติภาพและความยุติธรรม (Peace) ยึดหลักการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ มีสังคมที่สงบสุข และไม่แบ่งแยก และ

(5) ความเป็นหุ้นส่วนการพัฒนา (Partnership) ความร่วมมือของทุกภาคส่วนในการขับเคลื่อน

ดังนั้น เมื่อมีเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน ถือว่าเป็นสิ่งที่เป็นคุณกับสังคมชนบทท้องถิ่น เพราะรัฐบาลไทยได้ตอบรับการนำแนวคิดนี้ สู่อการปฏิบัติในภาพรวม ส่งผลให้นโยบายต่างๆที่จะไปดำเนินการในท้องถิ่น จะมีมิติของ เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนอยู่เช่น การมุ่งพัฒนาคน เพื่อแก้ปัญหาความยากจน โครงการเพื่อแก้ปัญหาความยากจนในพื้นที่ที่มีมากขึ้น และการพัฒนาที่ไม่ใส่ใจสิ่งแวดล้อมควรจะลดลง

ชนบทน่าจะกลับมาอุดมสมบูรณ์ ทำให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างสมดุลและคงความเป็นธรรม ในการจัดสรรทรัพยากรด้วยการแบ่งปันทรัพยากร ใส่ใจกับการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน มุ่งการสร้างสันติมากกว่า ความขัดแย้งในสังคม

5.2.1.8 การทวนกระแสโลกาภิวัตน์ (Deglobalization)

การทวนกระแสโลกาภิวัตน์ หรือ Deglobalization ไม่ใช่การปฏิเสธโลกาภิวัตน์อย่างสิ้นเชิง แต่เป็นเพียงการปรับตัวเพื่อหันมาทำกิจกรรมทางเศรษฐกิจในประเทศก่อน⁴⁷ ทั้งนี้เพราะกระแสโลกาภิวัตน์ทำให้เกิดปัญหาด้วยประชาชนบางส่วนมองว่ากระแสโลกาภิวัตน์มีส่วนสร้างปัญหาความเหลื่อมล้ำจากการย้ายฐานการผลิตไปยังประเทศที่มีค่าแรงต่ำกว่า ซึ่งส่งผลเสียต่อแรงงานที่มีรายได้ต่ำในประเทศ ขณะที่เจ้าของกิจการและนักลงทุนกลับได้ประโยชน์จากต้นทุนการผลิตที่ถูกลง การแพร่ระบาดของไวรัสโควิด-19 ทำให้เห็นถึงความเสี่ยงของการใช้วัตถุดิบและส่วนประกอบที่ต้องนำเข้าจากหลายประเทศและการพึ่งพาต่างประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการผลิตสินค้าจำเป็น และ อาจเป็นการเร่งการทวนกระแสโลกาภิวัตน์ให้รวดเร็วยิ่งขึ้น รายงานของสำนักงานกิจการเศรษฐกิจและสังคมแห่งสหประชาชาติ (UN DESA) ฉบับเดือนพฤษภาคม 2563 ประเมินว่า ประเทศต่างๆ มีโอกาสลดการพึ่งพาโลกภายนอกและปรับห่วงโซ่อุปทานให้สั้นลง การทวนกระแสโลกาภิวัตน์⁴⁸ จะมีความเข้มข้นมากขึ้น และทำให้ห่วงโซ่อุปทานโลกเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว หลายประเทศใช้นโยบายแบบเน้นตนเอง (inward-looking policy) หรือปกป้องทางการค้า (protectionism) อย่างชัดเจนมากขึ้น การพึ่งพิงระบบการผลิตระหว่างประเทศมากเกินไปเป็นเรื่องอันตราย จึงมีความพยายามของนานาประเทศที่เร่งกระบวนการเปลี่ยนแปลงของห่วงโซ่อุปทานโลกที่มีอยู่แล้วให้ยิ่งรวดเร็วมากขึ้น กล่าวคือ ประเทศต่าง ๆ จะหันมาพึ่งพาห่วงโซ่อุปทานในประเทศตนเองเพิ่มขึ้นอีก และกระจายความเสี่ยงด้านการผลิตและขายสินค้าโดยไม่พึ่งพาแต่ประเทศใดประเทศหนึ่งเท่านั้น เพราะเห็น

⁴⁷ ชันธร มหาพรประจักษ์. อนาคตของกระแสโลกาภิวัตน์ : ความท้าทายจากไวรัสโควิด-19 ไทยรัฐฉบับพิมพ์ 8 มิ.ย. 2563 . <https://www.thairath.co.th/news/business/1862943>

⁴⁸ นายสุพริศร์ สุวรรณิก. โลกจะเปลี่ยนไปอย่างไร หลังวิกฤตโควิด-19 จบลง? ฝ่ายเศรษฐกิจมหภาค ธนาคารแห่งประเทศไทย https://www.bot.or.th/Thai/ResearchAndPublications/articles/Pages/Article_30Mar2020.aspx0

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

ผลกระทบชัดเจนจากขั้นตอนการผลิตหรือตลาดขายสินค้าเมื่อยามที่ต้องปิดตัวลง ซึ่งเป็นผลจากมาตรการต่างๆ อาทิ การปิดเมืองหรือประเทศเพื่อป้องกันการแพร่ระบาด ดังนั้นจึงจะมีเศรษฐกิจโดยไม่พึ่งพารายได้ทางใดทางหนึ่งจนเกินไป อาทิ ไม่พึ่งพาแต่การส่งออกหรือการท่องเที่ยวเท่านั้น

ผลกระทบของการทวนกระแสโลกาภิวัตน์ต่อ สังคม ชนบท ท้องถิ่น

ผลกระทบจากการ ทวนกระแสโลกาภิวัตน์ จะทำให้เกิดผลดีกับสังคม ชนบท ท้องถิ่นในการที่จะทำให้จำหน่ายผลิตผลของตนเองได้มากขึ้น และการที่ประชาชนหันมาใส่ใจกับการพึ่งตนเองในบางเรื่อง เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนในสังคมชนบท ได้มีโอกาสพัฒนาเพื่อรองรับความต้องการนี้ รวมทั้งการมุ่งผลิตเพื่อเลี้ยงตนเอง ทำให้เกิดความมั่นคงทางอาหารและความพยายามพัฒนาเทคโนโลยีเพื่อการผลิตมากขึ้น นอกจากนี้จะเป็นทำให้แรงงานในเมืองกลับสู่บ้านเพื่อประกอบอาชีพหาเลี้ยงตนเอง ลดการพึ่งพาจากภายนอก สร้างความมั่นคงทางอาหารให้กับชุมชนมากขึ้น ลดการใช้สินค้าจากทุนใหญ่ และลดการใช้สารเคมี

5.2.2 การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (Climate Change)

การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (Climate Change) คือ การเปลี่ยนแปลงลักษณะอากาศเฉลี่ย (average weather) ในพื้นที่หนึ่ง ลักษณะอากาศเฉลี่ย หมายรวมถึง ลักษณะทั้งหมดเกี่ยวข้องกับอากาศ เช่น อุณหภูมิ ฝน ลม เป็นต้น

อนุสัญญาว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ FCCC (Framework Convention on Climate Change) ได้ให้ความหมายตามการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ คือ การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ เป็นผลทางตรง หรือทางอ้อมจากกิจกรรมของมนุษย์ ที่ทำให้องค์ประกอบของบรรยากาศเปลี่ยนแปลงไป นอกเหนือจากความผันแปรตามธรรมชาติ ในขณะที่คณะกรรมการระหว่างรัฐบาล ว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ IPCC (Intergovernmental Panel on Climate Change) การเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ คือ การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ไม่ว่าจะเนื่องมาจาก ความผันแปรตามธรรมชาติ หรือกิจกรรมของมนุษย์⁴⁹

ช่วงหลายทศวรรษที่ผ่านมา การเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศโลกทำให้อุณหภูมิของโลกเพิ่มสูงขึ้น บางพื้นที่กลายเป็นทะเลทราย น้ำแข็งบริเวณขั้วโลกหลอมละลายและทำให้น้ำทะเลสูงขึ้น สิ่งมีชีวิตที่ไม่สามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปก็จะค่อยๆ สูญพันธุ์ไป นอกจากนี้ การเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศโลกยังได้ส่งผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติ (ดิน น้ำ ป่า) และระบบนิเวศของโลก และนำมาซึ่งภัยธรรมชาติหลายรูปแบบ

McKinsey Global Institute หรือ KGI คาดการณ์ว่า ในปี พ.ศ. 2643 (ปี ค.ศ. 2100) น้ำทะเลจะมีระดับเพิ่มสูงขึ้นถึง 9 - 88 เซนติเมตร และอุณหภูมิเฉลี่ยเพิ่มสูงขึ้น 1.4-5.8 องศาเซลเซียส เกิดน้ำท่วมเกาะเล็กๆ จมหายไป พื้นที่สำหรับอยู่อาศัยจะลดน้อยลงชายฝั่งจะได้รับความเสียหาย เขตภูมิอากาศ เขตนิเวศและเขตเกษตร เขตอบอุ่นจะเคลื่อนไปอยู่ที่ละติจูดสูงขึ้นอีกประมาณ 150-550 กิโลเมตร ป่าไม้ทะเลทรายทุ่งหญ้าและพื้นที่ธรรมชาติต่างๆจะมีลักษณะอากาศขึ้นแห้งแล้ง ร้อน หรือหนาวมากขึ้น ส่งผลกระทบต่อความหลากหลายทางชีวภาพอย่างกว้างขวางคุกคามขีดความสามารถในการผลิตอาหารของโลก ทำให้ทรัพยากรน้ำเปลี่ยนแปลงโครงสร้างพื้นฐานทางกายภาพต่างๆจะเสียหาย

⁴⁹ กรมอุตุนิยมวิทยา. สืบค้นจาก <http://climate.tmd.go.th/content/article/9#:~:text=การเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ>

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

McKinsey Global Institute หรือ KGI ได้คาดการณ์ว่า ระหว่างปี พ.ศ. 2563 - 2593 ประเทศไทย (รวมกลุ่มประเทศเอเชียเกิดใหม่ (Emerging Asia)⁵⁰ จะได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศและจะเกิดสภาวะภัยธรรมชาติในอนาคต พอสรุปดังนี้

1) อุณหภูมิเพิ่มสูงขึ้น ประเทศไทย จะมีอุณหภูมิสูงขึ้น อุณหภูมิจะเพิ่มสูงขึ้น 2.1 – 2.5 องศาเซลเซียส (ค่าเฉลี่ยระหว่างปี พ.ศ. 2564-2583) และอุณหภูมิจะเพิ่มสูงขึ้น 2.6 – 3.0 องศาเซลเซียส (ค่าเฉลี่ยระหว่างปี พ.ศ. 2583-2603)

2) คลื่นความร้อน ความเป็นไปได้ที่จะเกิดคลื่นความร้อนในประเทศไทย ระหว่างปี พ.ศ. 2564-2583 ร้อยละ 3-5 ต่อปี ในพื้นที่ภาคตะวันตก และ ระหว่างปี พ.ศ. 2583-2603 ร้อยละ 6-10 ต่อปีในพื้นที่ภาคตะวันออก คลื่นความร้อนได้เคยปรากฏขึ้นในประเทศไทย เมื่อปี พ.ศ. 2550 ณ จังหวัดแพร่ และ ลำปาง มีอุณหภูมิสูง 43 องศาเซลเซียส⁵¹

3) การเกิดน้ำท่วมและน้ำท่วมฉับพลันจากปริมาณฝนตกเพิ่มขึ้น ประเทศไทยจะเผชิญกับปริมาณฝนตกที่เพิ่มมากขึ้น ราว 1-2 เท่าระหว่างปี พ.ศ. 2564-2583 และ 3-4 เท่า ระหว่างปี พ.ศ. 2583-2603 ซึ่งจะส่งผลให้เกิดน้ำท่วมอย่างรุนแรง น้ำล้นตลิ่ง (Riverine flooding) อันจะส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ เช่นเดียวกับ รายงาน เรื่อง ผลกระทบของสภาพภูมิอากาศที่เปลี่ยนแปลงต่อทรัพยากรน้ำและการจัดการ วารสารสิ่งแวดล้อม ฉบับที่ 1 ได้สรุปว่า ช่วงทศวรรษที่ผ่านมา พื้นที่ร้อยละ 23 ของประเทศ เกิดน้ำท่วมฉับพลันเนื่องจากปริมาณฝนตกที่เพิ่มมากขึ้น

4) การเกิดภัยแล้ง การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศยังส่งผลให้เกิดภัยแล้งในประเทศ ซึ่งมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นและเห็นเด่นชัดมากขึ้น กรมอุตุนิยมวิทยาของประเทศไทยรายงานว่า เมื่อปี พ.ศ. 2558 เป็นปีที่ไทยมีอุณหภูมิเฉลี่ยสูงกว่าค่าปกติค่อนข้างมาก โดยมีค่าอุณหภูมิสูงสุดเฉลี่ยและค่าอุณหภูมิต่ำสุดเฉลี่ยสูงกว่าค่าปกติ 0.85 และ 0.75 องศาเซลเซียส ตามลำดับ และยังพบปริมาณฝนเฉลี่ยทั้งปีของประเทศต่ำกว่าค่าปกติสูงถึงร้อยละ 11 ในเกือบทุกภูมิภาคของประเทศ

การเกิดภัยแล้ง ปี พ.ศ. 2558 เป็นปัญหาภัยแล้งในช่วงฤดูกลางในหลายพื้นที่ของประเทศ เนื่องจากภาวะฝนทิ้งช่วงและเกิดปัญหาภัยแล้งสูงเพิ่มขึ้นเมื่อเปรียบเทียบกับปี พ.ศ. 2557 จากรายงานของกรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย พบว่า พื้นที่ประสบภัยแล้งเกิดขึ้นใน 58 จังหวัด และในระดับหมู่บ้านจำนวน 19,244 หมู่บ้าน

อย่างไรก็ตามรายงานของ McKinsey Global Institute คาดคะเนว่า ตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2563 (ค.ศ. 2020) ถึง ปี พ.ศ. 2593 (ปี ค.ศ. 2050) ฤดูกาลช่วงการเกิดภัยแล้ง ปรากฏการณ์ดังกล่าวจะเกิดขึ้นในพื้นที่ประเทศไทยถึงบ่อยครั้งประมาณร้อยละ 11-20 และจะทยอยลดลงตามลำดับ กล่าวคือ ระหว่างปี พ.ศ. 2564-2583 ความถี่ที่จะเกิดภัยแล้ง ราวร้อยละ 21-40 บางพื้นที่ (ขนาดเล็ก) และ ร้อยละ 11-20 ของพื้นที่ส่วนใหญ่ ระหว่างปี พ.ศ. 2583-2603 ความถี่ที่จะเกิดภัยแล้ง ลดลงเหลือร้อยละ 11-20 ของพื้นที่ทั้งหมด ยิ่งไปกว่านี้ UNDP⁵² ได้ประเมินว่า ประชากรราว 1.2 พันล้านคน หรือ ราว 1 ใน 5 ของประชากรโลกในทุกทวีปจะประสบปัญหาการขาดแคลนน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภค สาเหตุของการขาดแคลนน้ำ เนื่องมาจากความด้อยประสิทธิภาพจากนโยบายของรัฐ กล่าวคือ รัฐมีนโยบายควบคุมราคาค่าน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภค และการให้เงินอุดหนุนแก่หน่วยงานการประปา ซึ่งทำให้ประชาชนไม่เห็นคุณค่าของการได้มาซึ่ง “น้ำสะอาด” และ

⁵⁰ กลุ่มประเทศเอเชียเกิดใหม่ (Emerging Asia) ได้แก่ กัมพูชา อินโดนีเซีย ลาว มาเลเซีย พม่า ฟิลิปปินส์ ไทย และเวียดนาม

⁵¹ สำนักวิชาการ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร วิฤตคลื่นความร้อน: ภัยพิบัติธรรมชาติ. กุมภาพันธ์ 2559

⁵² UNDP. Human Development Report 2006

ใช้น้ำอย่างฟุ่มเฟือย ประการที่หนึ่ง อีกทั้งรัฐรวมศูนย์อำนาจและผูกขาดงานด้านการประปาไว้ ขาดการกระจายอำนาจให้แก่ภาคเอกชน ทำให้การพัฒนาในหลายประเทศไม่ประสบความสำเร็จเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDG) เป้าหมายที่ 6 เรื่องการจัดให้มีน้ำสำหรับทุกคน

การบริหารจัดการน้ำ ก็เป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ส่งผลกระทบต่อ การเข้าถึงน้ำสะอาด การควบคุมและการป้องกันการปล่อยน้ำเสียสู่ธรรมชาติ ส่งผลกระทบต่อวัฏจักรของน้ำ (Water Cycle) การมี “น้ำ” ใช้อย่างยั่งยืนต้องคำนึงถึง วัฏจักรของน้ำ เป็นพื้นฐาน ดังนั้น ดร.Ray ได้กล่าวเรื่อง เทคโนโลยีด้านน้ำ⁵³ ว่า การรักษาวัฏจักรของน้ำให้ยั่งยืนได้ ต้องเปลี่ยนทัศนคติของอุตสาหกรรมและผู้บริโภค ทั้งสองฝ่ายต่างต้องเป็นพันธมิตรร่วมมือกันในการเปลี่ยนแปลงวิถีการใช้และการบริหารจัดการน้ำ วิธีหนึ่งคือ การลดการปนเปื้อนในน้ำทิ้งหลังการใช้น้ำเพื่อให้ น้ำทิ้งเหล่านั้นไหลลงสู่อ่างเก็บน้ำ หรือ แหล่งรองรับน้ำ อันจะสร้างวัฏจักรน้ำสะอาด (natural water cycle) ให้ยั่งยืนได้

ดร.Ray ได้หยิบยกแนวทางการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำของประเทศในเครือสหภาพยุโรป (European Commission Water Framework Directive (WFD)) ซึ่งเป็นโครงสร้างทางกฎหมายที่สหภาพยุโรปกำหนดเพื่อกระตุ้นให้ทุกภาคส่วนทั้ง อุตสาหกรรม เกษตรกรรม และครัวเรือนใช้น้ำอย่างประหยัด ภาครัฐต้องวางยุทธศาสตร์ว่าด้วย “น้ำ” ทั้งช่วงภาวะภัยแล้ง ภัยน้ำท่วม ต้องนำหลักการผู้ก่อมลพิษเป็นผู้จ่าย (Polluter Pays Principle หรือ PPP) มาใช้อย่างจริงจัง วางข้อกำหนดเพื่อเป็นแนวทางการปฏิบัติในระดับเมืองท้องถิ่น ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนและผู้มีส่วนได้เสีย จัดทำระบบข้อมูลพื้นฐาน ซึ่ง จำแนกลักษณะแหล่งน้ำทั้งระบบ

5)การเกิดภาวะน้ำเค็ม การรุกคืบของน้ำทะเลและระดับน้ำทะเลเฉลี่ยมีแนวโน้มสูงขึ้น ศิริรัตน์ สังขรักษ์⁵⁴รายงานว่าการรุกคืบของน้ำทะเลและแนวโน้มระดับน้ำทะเลเฉลี่ยสูงขึ้นในอัตรา 3.0 - 5.0 มิลลิเมตร จะเห็นได้จากผลการตรวจวัดระดับน้ำทะเลของสถานีตรวจวัดทั้ง 4 สถานีในอ่าวไทย ในอนาคต การแทรกตัวของน้ำเค็มจะมีความรุนแรงมากขึ้น ส่งผลให้เกิดปัญหาน้ำเค็มรุกคืบในบ่อน้ำตื้น บริเวณพื้นที่ชุมชนชายฝั่งทะเลซึ่งเป็นแหล่งน้ำเพื่อการอุปโภคและบริโภคของชุมชนในพื้นที่ชายฝั่ง ระดับน้ำทะเลที่เพิ่มสูงขึ้นยังเป็นปัจจัยเสริมต่อการก่อตัวของสาร DBPs⁵⁵ โดยเฉพาะสารในกลุ่ม Brominated-THMs ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและก่อให้เกิดความเสี่ยงด้านสุขอนามัยของประชาชนในการอุปโภคและบริโภคน้ำ นอกจากนี้ การรุกคืบของน้ำเค็มยังส่งผลให้ผลผลิตข้าวลดลงในพื้นที่อ่าวไทยตอนบนของประเทศไทย ทำให้มีความอ่อนไหวของป้าชายเลนและการเสื่อมโทรมของปะการัง

6)คุณภาพน้ำที่มีผลต่อการอุปโภคบริโภค การเกษตร การประมง และปศุสัตว์ อุณหภูมิของแหล่งน้ำธรรมชาติซึ่งผันแปรตามอุณหภูมิของอากาศ เมื่ออุณหภูมิเพิ่มขึ้น ได้ทำให้ปริมาณ

⁵³ N . F. G ray. Water Technology. สืบค้นจาก <https://www.sciencedirect.com/book/9781856177054/water-technology>

⁵⁴ ศิริรัตน์ สังขรักษ์. พืชพันธุ์ รัตนพันธ์. อาทิตย์ เพ็ชรรักษ์, สุทธิรัตน์ กิตติพงษ์วิเศษ (2563). ผลกระทบของสภาพภูมิอากาศที่เปลี่ยนแปลงต่อทรัพยากรน้ำและการจัดการ วารสารสิ่งแวดล้อม. ปีที่ 24 (ฉบับที่ 1)

⁵⁵ ไตรฮาโลมีเทน (Trihalomethanes : THMs) เป็นสารประกอบที่จัดว่าเป็น Chlorination Disinfection By-Products (DBPs) รูปแบบหนึ่ง เกิดขึ้นจากการทำปฏิกิริยาระหว่างสารกลุ่มฮาโลเจน เช่น คลอรีนอิสระกับสารอินทรีย์ในน้ำ (Normal Organic Matter : NOM) อันตรายของสารไตรฮาโลมีเทน ความเป็นพิษของสารไตรฮาโลมีเทน เมื่อได้รับเข้าสู่ร่างกายคือมีผลต่อความสามารถในการสืบพันธุ์ การลดระบบ ไหลเวียนโลหิต และอาจส่งผลต่ออวัยวะภายใน เช่น ตับ ไต อีกทั้งอาจก่อให้เกิด โรคมะเร็งในมนุษย์ สืบค้นจาก <http://fic.nfi.or.th/foodsafety/upload/damage/pdf/ไตรฮาโลมีเทน%20ลงเว็บ%20edit%20v2.pdf>

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

ออกซิเจนที่ละลายน้ำลดลง เป็นต้น ส่งผลกระทบต่อการใช้ประโยชน์ของที่ดิน คุณภาพชีวิตของประชาชน ประสิทธิภาพของระบบปรับปรุงคุณภาพน้ำที่เกี่ยวข้องกับปริมาณ ความเข้มข้น และรูปแบบของสารอินทรีย์ อนินทรีย์ ธาตุอาหาร จุลินทรีย์และมลสารต่างๆ

7) การเกิดจุดความร้อน (Hot spot)

การเกิดจุดความร้อน (Hot spot) ส่งผลทำให้เกิดไฟไหม้ป่า สำนักงานพัฒนาเทคโนโลยีอวกาศและภูมิสารสนเทศ (องค์การมหาชน) หรือ GISTDA ได้นำเสนอประเด็นว่า ประเทศไทยเสี่ยงต่อการเกิดจุดความร้อนทั่วประเทศ ได้แก่ เชียงใหม่ แม่ฮ่องสอน เชียงราย ตาก น่าน ลำปางแพร่ พะเยาลำพูน อุตรดิตถ์ พิจิตร ชลบุรี สระบุรี เพชรบุรี เป็นต้น พื้นที่เกษตรเป็นพื้นที่ที่พบจุดความร้อนมากที่สุด

การเกิดจุดความร้อน (hot spot) เป็นสาเหตุหลักประการหนึ่งซึ่งทำให้เกิดไฟป่า สร้างปัญหาหมอกควัน เกิดมลพิษทางอากาศ และฝุ่นละอองขนาดเล็กไม่เกิน 2.5 ไมครอน อันจะเป็นผลกระทบต่อสุขภาพของประชาชนในพื้นที่ คุณภาพชีวิต ทำให้จำนวนผู้ป่วยด้วยโรคระบบทางเดินหายใจ โรคหัวใจ ผิวน้ำ และดวงตาเพิ่มขึ้น คริวเรือนมีรายจ่ายเพิ่มขึ้นในการรักษาพยาบาลและค่าซื้ออุปกรณ์ป้องกันมลพิษ อีกทั้งมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมการท่องเที่ยวด้วย

ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศต่อสังคม ชนบท ท้องถิ่น

การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศเป็นปัจจัยภายนอกที่ไม่อาจควบคุมได้ แต่มนุษย์สามารถปรับตัวเข้ากับสภาพภูมิอากาศที่เปลี่ยนแปลงไปได้ (adaptation)

ผลกระทบด้านลบของต่อคุณภาพสังคมของ สังคม ชนบท ท้องถิ่น โดยเฉพาะองค์ประกอบย่อย คือ ความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคม ได้แก่ที่อยู่อาศัย สาธารณสุข สุขภาพของประชาชน และปัจจัยการผลิต “น้ำแล้ง น้ำท่วม น้ำกร่อยและน้ำปนเปื้อนมลพิษ ดินเสื่อม ระบบนิเวศเสื่อมโทรม” ซึ่งจะมีผลต่อผลิตผลทางการเกษตรซึ่งทำให้กระทบความมั่นคงทางอาหารในระดับพื้นที่ ภูมิภาคและประเทศ ทำให้รัฐต้องให้ความสำคัญและวางแผนการปรับตัวให้เข้ากับสภาพภูมิอากาศที่เปลี่ยนแปลงไปเป็นสิ่งสำคัญ มิเช่นนั้น จะก่อให้เกิดความยากจน การขาดแคลนอาหาร การขาดรายได้ การแย่งชิงทรัพยากร เป็นต้น

การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ มี ผลต่อผลิตผลทางการเกษตร ทำให้ผลิตผลลดลง และมีความแปรปรวนของราคาพืชผลทางการเกษตรราคาตกต่ำเกิดความไม่มั่นคงทางรายได้

5.2.3 ภาวะการเกิดโรคระบาดใหญ่ (Pandemic)

สำนักที่ปรึกษาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ประจำสถานเอกอัครราชทูตไทย ณ กรุงวอชิงตัน ได้ให้ความหมาย โรคระบาดใหญ่ (Pandemic) คือปรากฏการณ์ที่โรคติดต่อชนิดใดชนิดหนึ่ง ซึ่งแพร่กระจายไปทั่วภูมิภาคขนาดใหญ่ในหลายทวีปหรือทั่วโลก โรคระบาดใหญ่เคยเกิดขึ้นแล้วในอดีต ได้แก่ ไข้ทรพิษ อหิวาตกโรค วัณโรค และกาฬโรค (Black Death) โรคไข้หวัดใหญ่ (ไข้หวัดใหญ่สเปน) การระบาดของโรคเอดส์ หรือโรคภูมิคุ้มกันบกพร่อง เป็นต้น

โรคติดต่อในประเทศไทยแบ่งได้เป็น 3 ชนิด ⁵⁶คือ

1) โรคติดต่อ

2) โรคติดต่อที่ต้องแจ้งความ มี 15 โรค คือ อหิวาตกโรค โรคกาฬโรค ไข้ทรพิษ ไข้เหลือง โรคคอตีบ บาดทะยักในเด็กเกิดใหม่ โปลิโอ ไข้สมองอักเสบ ไข้พิษสุนัขบ้า ไข้รากสาดใหญ่ แอนแทรกซ์ โรคทริคิโนซิส ไข้กาฬหลังแอ่น โรคคุดทะราดระยะติดต่อ โรคเอดส์ (AIDS) หรือ กลุ่มอาการภูมิคุ้มกันโรคเสื่อม

⁵⁶ โรคติดต่อในประเทศไทย. สืบค้นจาก. <https://sites.google.com/site/contagiousdiseases2560/rokh-tidtx-ni-prathesthiy>

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

3) โรคติดต่ออันตราย มี 4 โรค คือ อหิวาตกโรค ไข้ทรพิษ ไข้เหลือง และ กาฬโรค และได้เพิ่มโรคใหม่ล่าสุด คือโรคโควิด - 19 เป็นอีกหนึ่ง โรคติดต่ออันตราย รวมเป็น 5 โรค

สำนักที่ปรึกษาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ยังได้เพิ่มเติมว่า มีความเป็นไปได้ที่จะเกิดโรคอุบัติใหม่ โรคอุบัติซ้ำได้ ในอนาคต เช่น โรคคอติบ โรคมือ เท้า ปาก ซึ่งจะพบในเด็กอายุต่ำกว่า 5 ปี เป็นต้น ปัจจุบัน ยกตัวอย่างได้เกิดขึ้นเมื่อ เดือนตุลาคม 2563 ได้พบว่า เกิดโรไวรัส RSV ระบาดหนักกับเด็กทั่วประเทศ มีอาการไอ ไข้ ไอ เสมหะ หอบเหนื่อย จนถึง ปอดอักเสบ หายใจล้มเหลว โรคนี้ไม่มียาด้านไวรัสเฉพาะ ไม่มีวัคซีน การรักษาคือ ด้วยการพ่นยา ดูดเสมหะ ให้ออกซิเจน ให้สารน้ำ ยาลดไข้

ผลกระทบของการเกิดโรคระบาดใหญ่ต่อ สังคม ชนบท ท้องถิ่น

สังคม ชนบท ท้องถิ่นต้องเผชิญกับปัญหาการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ซึ่งเป็นโรคติดต่ออันตราย ตั้งแต่เดือนมกราคม 2563 และไม่มีทีท่าจะยุติการระบาดเมื่อใด ผลกระทบของการเกิดโรคโควิด-19 ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสังคม ชนบท ท้องถิ่น ได้แก่

1) สิ่งแวดล้อมทางเศรษฐกิจ (Economic Environment) ได้แก่ ปัจจัยรายได้ประชาชาติ รายได้ต่อหัว รายได้ครัวเรือน ราคาสินค้า ราคาน้ำมัน เป็นต้น

2) สิ่งแวดล้อมทางสังคม (Social Environment) ได้แก่ สภาพสังคม ลักษณะครอบครัว ความสัมพันธ์ในครอบครัว ครัวเรือน ชุมชน เป็นต้น

3) สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม (Cultural Environment) เช่น ความเชื่อ ค่านิยมการศึกษา ขนบธรรมเนียมประเพณี การนับถือและความเชื่อทางศาสนา การแต่งกาย การบริโภค ศิลปะ เป็นต้น

4) สิ่งแวดล้อมประชากรศาสตร์ (Demographic Environment) เช่น อัตราการเกิด การตาย การย้ายถิ่นฐานที่อยู่ ความหนาแน่นของประชากร เป็นต้น

5) สิ่งแวดล้อมทางการเมือง (Political Environment) เช่น นโยบายทางการเมือง นโยบายพรรคการเมือง เสถียรภาพทางการเมือง นักการเมืองทุกระดับ ตั้งแต่ระดับชาติถึงระดับท้องถิ่น การมีส่วนร่วมของภาคส่วน เป็นต้น

6) สิ่งแวดล้อมด้านกฎหมาย (Legal Environment) เช่น ข้อกำหนดในพระราชบัญญัติ ราชกฤษฎีกา พระราชกำหนด กฎกระทรวง ข้อบัญญัติ กฎระเบียบ ข้อบังคับ เป็นต้น

7) สิ่งแวดล้อมภาครัฐ (Government Environment) ได้แก่ องค์กรภาครัฐต่าง ๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง เป็นต้น

8) สิ่งแวดล้อมทางเทคโนโลยี (Technological Environment) ได้แก่ ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ความรู้ในสาขาต่าง ๆ ภูมิปัญญา เป็นต้น

9) สิ่งแวดล้อมทางการแข่งขัน (Competitive Trends) ได้แก่ ความพร้อมและความร่วมมือขององค์กรต่าง ๆ ในการป้องกันและแก้ไข เป็นต้น

10) อื่น ๆ (Others) ได้แก่สภาวะธรรมชาติ ภูมิอากาศ เป็นต้น

ผลกระทบที่เกิดขึ้นเหล่านี้ จะเป็น สิ่งเรียนรู้ให้แกรัฐในการ เตรียมความพร้อม การป้องกันการแก้ไข และการเยียวยาในอนาคตเพื่อใช้เป็นกรอบการดำเนินงานการจัดการโรคระบาดใหญ่ได้ ต่อไป

ผลกระทบจากโรคระบาดใหญ่ ต่อสังคมชนบทท้องถิ่นคือ เศรษฐกิจโดยภาพรวมตกต่ำ ทำให้ธุรกิจภาคบริการและอุตสาหกรรม ต้องลดกำลังแรงงานลง แรงงานส่วนหนึ่งต้องอพยพย้ายถิ่น กลับคืนถิ่น ชนบทจึงเป็นที่รองรับภาระ จากภาวะวิกฤตโรคระบาดใหญ่ นอกจากนี้ ผลผลิตทางการเกษตร งานฝีมือต่างๆ ที่เคยจัดจำหน่ายให้กับนักท่องเที่ยว หรือ เพื่อเป็นวัตถุดิบในการผลิต มีจำนวนความต้องการลดลง ส่งผลต่อรายได้ ไม่แน่นอน และเกิดภาวะ ขาดแคลนเงินตราใช้จ่ายในครัวเรือน

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

อย่างไรก็ดีสิ่งที่เกิดขึ้นได้คือการมีส่วนร่วมในการหาทางแก้ปัญหา ทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ แบบองค์รวม แทนการรอรัฐแก้ไขเพียงลำพัง และเกิดกระบวนการเรียนรู้ในสังคมชนบทท้องถิ่น เกิดสังคมท้องถิ่นเลือกอาหาร เกิดระบบท้องถิ่นนิยม เพื่อปกป้องพื้นที่ของตนเองเป็นสำคัญ

5.2.4 การเปลี่ยนแปลงระเบียบโลกใหม่ (New World Order) ด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม

การเปลี่ยนแปลงระเบียบโลกในปัจจุบันเป็นเรื่องความขัดแย้งทางการเมืองและการแข่งขันด้านเศรษฐกิจ การค้าระหว่างประเทศมหาอำนาจ สหรัฐอเมริกาและสหภาพยุโรปบางประเทศ กับ สาธารณรัฐประชาชนจีนและรัสเซีย ยังคงครุ่นคิดและคงดำเนินต่อไป สหรัฐอเมริกาและกลุ่มประเทศพันธมิตรยังคงมีนโยบายต้องการปิดล้อมเพื่อจำกัดการขยายอิทธิพลของสาธารณรัฐประชาชนจีนและรัสเซีย โดยเฉพาะในอาเซียน แม้ว่า นาย Joe Biden ได้สืบทอดเป็นประธานาธิบดีคนที่ 46 ของสหรัฐอเมริกา แทน นาย Donald Trump แต่ยังคงมีนโยบายเช่นเดิม⁵⁷

จึงส่งผลให้ระเบียบโลกอาจเกิดขึ้นในรูปแบบใหม่ ซึ่งเป็นปัจจัยเสี่ยงและส่งผลกระทบต่อประเทศไทยในมิติภูมิรัฐศาสตร์และภูมิเศรษฐศาสตร์ ดังนี้

5.2.4.1 โครงสร้างทางการเมืองระดับโลก

การขยายตัวทางเศรษฐกิจ⁵⁸ อย่างต่อเนื่องของสาธารณรัฐประชาชนจีน จนสามารถผงาดขึ้นเป็นมหาอำนาจทางเศรษฐกิจแต่ยังคงเป็นรองสหรัฐอเมริกาในขณะที่ สหรัฐอเมริกามหาอำนาจลำดับ 1 กลับถดถอยลง แนวโน้มการเกิดประเทศท้าทายขั้วอำนาจทางการเมืองเก่า ได้แก่ สาธารณรัฐประชาชนจีน

ทั้งนี้ สหรัฐอเมริกาจะเป็นมหาอำนาจลำดับ 1 โดยมีญี่ปุ่น และยุโรปเป็นพันธมิตร ในขณะที่สาธารณรัฐประชาชนจีนเป็นอีกขั้วหนึ่ง ซึ่ง สาธารณรัฐเกาหลี (เกาหลีใต้) และรัสเซียมีความใกล้ชิดกับสาธารณรัฐประชาชนจีน ส่วนอินเดียก็ขยับเป็นมหาอำนาจใหม่อีกประเทศหนึ่ง เนื่องจากมีเศรษฐกิจใหญ่เป็นที่ห้าของโลกและมีแรงงานวัยหนุ่มสาวจำนวนมาก⁵⁹ และกรณีสถานะของประเทศไทยว่า สหรัฐอเมริกาให้ความสำคัญกับประเทศไทยในฐานะพันธมิตรทางภูมิรัฐศาสตร์⁶⁰

ยิ่งไปกว่านี้ ผลจากการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ก่อให้เกิด “กระแสชาตินิยมใหม่” ขึ้นในรูปแบบของการ “ล็อกดาวน์” (lockdown) ประเทศ เช่น การปิดพรมแดน หรือการปิดรับการเข้ามาของบุคคลภายนอก หรือความพยายามที่จะพึ่งพาตนเองในด้านต่างๆ ในภาวะวิกฤตนี้ โดยเฉพาะแนวคิดเรื่องการพึ่งพาตนเองในระดับชุมชน ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อกระแสโลกาภิวัตน์ และสร้างทัศนคติแบบต่อต้านกับองค์การระหว่างประเมือการระบอบสิ้นสุดลงแล้ว สังคมภายในอาจจะรู้สึกว่าการเป็นสมาชิกองค์กรเหล่านี้เป็นสิ่งที่ไม่มีประโยชน์ นอกจากนี้ วิกฤตโรคระบาดครั้งนี้ยังกลายเป็นโอกาสของผู้ผู้นำในการกระชับอำนาจ หรือนำไปสู่ความพยายามในการสร้าง “อำนาจรวมศูนย์” ที่เอื้อต่อผู้นำแบบเผด็จการมากขึ้น

⁵⁷ ปิติ ศรีแสงนาม. ระเบียบโลกที่เปลี่ยนแปลง ไทยต้องเผชิญหน้ากับอะไร. สืบค้นจาก [https://www.the101.world/thailand-challenges-after-new-world-order/#:~:text=ระเบียบโลกใหม่%20\(New%20World,เกินกว่าที่ประเทศใด](https://www.the101.world/thailand-challenges-after-new-world-order/#:~:text=ระเบียบโลกใหม่%20(New%20World,เกินกว่าที่ประเทศใด)

⁵⁸ สุรชาติ บำรุงสุข. The Post-Covid World! สืบค้นจาก https://www.matichon.co.th/columnists/news_2125023

⁵⁹ เอนก เหล่าธรรมทัศน์. (2020). มหายุทธศาสตร์ของอินเดีย ญี่ปุ่น และรัสเซีย. สืบค้นจาก <https://www.thansettakij.com/content/politics/423774>

⁶⁰ ปิติ ศรีแสงนาม. (2018). พลวัตเศรษฐกิจการเมืองอาเซียน กับ ปิติ ศรีแสงนาม. 101 One-on-One | Aug 7, 2018. <https://www.the101.world/101-one-on-one-ep40/>

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

5.2.4.1 โครงสร้างทางเศรษฐกิจ

จากการศึกษาของปีติ ศรีแสงนาม⁶¹ พบว่า อีก 3-5 ปีข้างหน้า สาธารณรัฐประชาชนจีนจะกลายเป็นมหาอำนาจทางเศรษฐกิจระดับเดียวกับสหรัฐอเมริกา แม้ว่า เศรษฐกิจของสาธารณรัฐประชาชนจีนไม่เติบโตแบบก้าวกระโดด แต่จะเติบโตอย่างมีเสถียรภาพและมีคุณภาพ

อินเดียเองก็เป็นมหาอำนาจทางเศรษฐกิจใหม่อีกประเทศหนึ่ง ลำดับที่ห้าของโลก ส่วนประชาคมอาเซียน แม้เศรษฐกิจถดถอยช่วงวิกฤตการณ์โควิด-19 ก็ตาม แต่เนื่องจากอาเซียนมีขนาดเศรษฐกิจอันดับ 5 ของโลก ทำให้เป็นเป็นที่ดึงดูดความสนใจในการลงทุนและการค้า

5.2.4.1 โครงสร้างทางสังคม

สุรชาติ บำรุงสุข⁶² ให้ความเห็นว่า ท่ามกลางการแพร่ระบาดของโควิด-19 ทำให้คนในสังคมมีวิถีชีวิตแบบใหม่ การปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนในสังคมผ่านโลกอินเทอร์เน็ตและอาศัยเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ (AI) อีกด้วย

การขยายตัวของการซื้อขายสินค้าอุปโภคและบริโภคทางออนไลน์ รวมถึงการให้ความรู้ ให้ข้อมูลต่างๆ ทางออนไลน์เช่นกันด้วย และการสื่อสารของสังคมก็จะยิ่งถูกผลักดันให้ไปอยู่ในโลกที่เป็นออนไลน์มากขึ้น และชีวิตทางสังคมในส่วนนี้ยังขยายไปถึงการจัดงานในรูปแบบออนไลน์ทั้งหมด เช่น การจัดกิจกรรมทางสังคม การเรียนการสอน การแข่งขันกีฬา (ตัวอย่างเช่นการแข่งขันกีฬาในแบบถ่ายทอดสด แต่ไม่อนุญาตให้มีผู้ชมในสนาม มีแต่ผู้ชมออนไลน์)

ผลสำคัญอีกส่วนคือ การเปลี่ยนแปลงชีวิตการทำงาน (ways of work) ของสังคม เช่น คนทำงานที่บ้านผ่านโลกออนไลน์ หรือครูสอนหนังสือผ่านห้องเรียนที่เป็นออนไลน์ เป็นต้น

ในด้านแรงงานจะมีการเคลื่อนย้ายแรงงานจากประเทศหนึ่งสู่อีกประเทศหนึ่งได้แก่ แรงงานไทยเดินทางกลับจากประเทศญี่ปุ่น มาเลเซีย และสิงคโปร์ ในอนาคต

ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงระเบียบโลกใหม่ ต่อสังคม ชนบท ท้องถิ่น

เนื่องจากการจัดกลุ่มประชาคมระหว่างประเทศ และมีการทำสนธิสัญญาทางการค้า และสัญญาแลกเปลี่ยน การจัดการทางการค้า เช่นการตกลงพิกัดภาษี การทำเกษตรพันธสัญญา เป็นต้น ส่งผลต่อคุณภาพเศรษฐกิจสังคมในชนบท มีการนำเข้าสินค้าเกษตรที่มีการผลิตในประเทศ ทำให้ผลผลิตในประเทศตกต่ำ ผลผลิตที่ได้ จากในประเทศอยู่ในภาวะล้นตลาด มีการผูกขาดเมล็ดพันธุ์และวิธีการผลิต ส่งผลกระทบต่อการเพิ่มต้นทุนการผลิตของเกษตรกรในชนบท

นอกจากนี้ผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนในชนบทจะปรับเปลี่ยนจากการสร้างความสัมพันธ์ ของภูมิภาคและประเทศ ต่างๆในโลก เพราะการเคลื่อนย้ายแรงงานข้ามชาติและผลจาก การก่อการร้ายที่อาจมีผู้ก่อการร้ายเข้ามาอาศัยในชุมชน

5.2.5 การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีและการพลิกผันทางดิจิทัล

เทคโนโลยีข้อมูลข่าวสารได้รับการพัฒนาเจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว เริ่มจากยุคการเปิดโลกอินเทอร์เน็ต (Digital 1.0) คือ การพัฒนาเว็บไซต์ที่สามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารและสื่อสารระหว่างกันได้

⁶¹ ปีติ ศรีแสงนาม (2020). เมื่อเศรษฐกิจติดไวรัส' กับ ปีติ ศรีแสงนาม. Mar 10, 2020. <https://www.the101.world/piti-one-on-one/>

⁶² ณรงค์ มโนจันทร์เพ็ญ. (2021) โลกปี 2021 และ 10 ประเด็นร้อนน่าจับตากับ ศ.ดร.สุรชาติ บำรุงสุข. <https://thestandard.co/10-hot-issues-2021-with-surachart-bamrungasuk/>

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

แพร่หลายทั่วโลก จนสามารถประกอบกิจกรรมและธุรกิจผ่านโลกอินเทอร์เน็ตได้อย่างไร้พรมแดน จากนั้นก็ก้าวเข้าสู่ยุคไซเบอร์มีเดีย (Digital 2.0) เป็นการเปิดประตูโลกกว้างขวางไกลและรวดเร็วขึ้น สามารถรับรู้และส่งข้อมูลข่าวสารได้ภายในระยะเวลาอันสั้น มีการใช้งานอยู่ในชีวิตประจำวันมากขึ้น

ด้วยพื้นฐานของยุค Digital 1.0 และ Digital 2.0 ก็ได้ยกระดับและพัฒนาเข้าสู่ยุคแห่งข้อมูลและบิ๊กดาต้า (Digital 3.0) มีการนำข้อมูลต่าง ๆ ที่รวบรวมไว้ด้วยปริมาณมากขึ้น ประมวลและขยายข้อมูลอย่างกว้างขวาง เป็น Big data นำมาวิเคราะห์ ต่อยอด คิดค้นและนำมาพัฒนาเป็นแพลตฟอร์มทางธุรกิจแต่ละชนิด ผสมผสานเป็น Application เพื่ออำนวยความสะดวกต่อผู้ใช้งานผ่านโทรศัพท์มือถือ หรือ แท็บเล็ต เป็นต้น ซึ่งสามารถพกพาติดตามตัว และใช้งานได้อย่างสะดวกและทุกสถานที่

จนเข้าสู่ยุคที่ก้าวหน้า ด้วยการพัฒนาปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence หรือ AI) ซึ่งเป็นระบบที่ทำงานได้เหมือนมนุษย์ เพื่อมาช่วยอำนวยความสะดวกต่อวิถีการดำเนินชีวิต และทดแทนแรงงานที่ขาดไป หรือ ทำงานแทนหรือคู่กับมนุษย์ และอาจทำได้ดีกว่ามนุษย์ อาทิ หุ่นยนต์ช่วยเหลือผู้พิการ รถยนต์อัจฉริยะ การให้สินเชื่อออนไลน์ ผ่าน App เป็นต้น

ปัญญาประดิษฐ์ที่น่าสนใจ ซึ่งมีอิทธิพลและมีบทบาทต่อภาคเกษตรกรรมในสังคม ชนบท ท้องถิ่น ส่วนใหญ่ ได้แก่ แทรกเตอร์หุ่นยนต์ใช้ในการหว่านเมล็ดพันธุ์พืชไปจนถึงเก็บเกี่ยวผลผลิต โดรนพ่นยาฆ่าแมลง โรงงานปลูกพืช เป็นต้น

เทคโนโลยีและนวัตกรรมดิจิทัลส่งผลให้เกิด การปฏิรูปหรือเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัล (Digital Disruption) ที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิต การทำงาน การเรียนรู้ โดยเฉพาะพฤติกรรมของผู้บริโภค ภาคอุตสาหกรรมการผลิตก็มีการนำหุ่นยนต์และระบบอัตโนมัติมาใช้ในอุตสาหกรรมที่มีลักษณะงานที่ทำซ้ำๆ เช่น งานที่ต้องใช้แรงงานคน การผลิตชิ้นส่วนต่างๆ หรือการประกอบชิ้นส่วนต่างๆ ดังนั้น แรงงานในภาคการเกษตรและภาคอุตสาหกรรมเกษตรในสังคม ชนบท ท้องถิ่น อาจต้องถูกออกจากงาน

ส่วนด้านการเงินการธนาคาร มีเทคโนโลยีที่เรียกว่า Fintech⁶³ เข้ามาแทนที่ระบบต่างๆ ในธนาคาร เช่นการทำธุรกรรมทางการเงินเกือบทุกชนิด ทั้งการฝาก ถอน โอนเงิน การชำระค่าบริการต่างๆ สินเชื่อ การกู้ยืม ที่สามารถทำได้ง่ายด้วยเทคโนโลยีหรือแอปพลิเคชันผ่านโทรศัพท์มือถือ ซึ่งมีความผิดพลาดน้อย ไม่มีข้อจำกัดด้านเวลาและสถานที่ มีการนำแพลตฟอร์มสำหรับการซื้อขายออนไลน์ ทำให้การซื้อขายแบบเดิมๆกำลังถูกแทนที่ หรือแม้ภายในร้านค้าต่าง ๆ ที่มีการนำระบบอัจฉริยะมาใช้ทั้งการเลือกสินค้า การโฆษณา การชำระเงิน รวมถึงการวิเคราะห์พฤติกรรมลูกค้า เพื่อนำเสนอข้อมูลสินค้าที่ตรงตามความต้องการลูกค้ามากยิ่งขึ้น

ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีและการพลิกผันทางดิจิทัล ต่อสังคม ชนบท ท้องถิ่น

การทำเกษตรกรรม การประกอบการ การค้าปลีกแบบเดิมอาจประสบปัญหาได้ อย่างไรก็ดี ได้มีการนำเอาเทคโนโลยีและการพลิกผันทางดิจิทัล ช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตของภาคชนบทได้ แต่ต้องปรับตัวด้วยการพัฒนาสมรรถนะของตนให้ทันกับเทคโนโลยีและการพลิกผันทางดิจิทัล

⁶³ Fintech คือการผสมระหว่างคำว่า Finance กับคำว่า Technology หรือการใช้เทคโนโลยี โดยเฉพาะระบบการสื่อสารออนไลน์มาประยุกต์ใช้ในธุรกิจด้านการเงิน

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

ภาครัฐก็จะช่วยพัฒนาเกษตรกร ผู้ประกอบการใน สังคม ชนบท ท้องถิ่น อาทิ การพัฒนาแพลตฟอร์มต่าง ๆ ⁶⁴เพื่ออำนวยความสะดวกและการพัฒนาสมรรถภาพของเกษตรกร ผู้ประกอบการ อาทิ แพลตฟอร์มของของสตาร์ทอัพด้านการเกษตรไทย ซึ่งได้รับการสนับสนุนจาก สำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ (องค์การมหาชน) หรือ National Innovation Agency (NIA) ใน 4 ระบบ ได้แก่

- (1) ระบบเจ้าของร่วมผลิต
- (2) ระบบการประมูลสินค้าเกษตร
- (3) ระบบตลาดออนไลน์ หรือที่เรียกว่า มาร์เก็ตเพลส และ
- (4) ระบบการขายออนไลน์ในรูปแบบ Business to Business (B2B) และ (Business to Consumer) B2C

ซึ่งทำให้เกิดความก้าวหน้าในการผลิต แต่ข้อจำกัดหนึ่งของชุมชนในพื้นที่สังคม ชนบท ท้องถิ่น ก็คือ การคุ้นเคยกับเทคโนโลยี เครื่องมือ เครื่องใช้ ดั้งเดิม เรียบง่าย ๆ กอปรกับชาวชุมชนมีวัฒนธรรมที่รับและปรับตัวให้เข้ากับเทคโนโลยีสมัยใหม่ได้ช้า หรือ อาจไม่ยอมรับเลยเนื่องจากความสามารถ ความเชื่อ และค่านิยม เรียกว่า การตกหลังวัฒนธรรม (Cultural Lag) ⁶⁵ ทำให้สังคม ชุมชน ท้องถิ่นหลายแห่ง ตกหลังต่อเทคโนโลยีสื่อสารสมัยใหม่ (Technology Lag) จึงขาดความรู้ความสามารถในการนำเทคโนโลยีมาปรับใช้ในการประกอบอาชีพ หรือ ทำการเกษตรกรรม อันจะเป็นอุปสรรคการมองปัญหา การพยายามแก้ปัญหาและพัฒนาสังคม ชุมชน ท้องถิ่น

กล่าวคือการนำระบบ Smart Farmer เข้ามาใช้จะก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำ ระหว่างกลุ่มเกษตรกรที่มีทุนแตกต่างกัน พึ่งพาเทคโนโลยีสูงขึ้นส่งผลต่อการเพิ่มทุนในการผลิต ขณะที่แรงงานส่วนใหญ่ภาคเกษตรอยู่ในช่วงอายุใกล้วัยสูงอายุจึงไม่สามารถก้าวทันเทคโนโลยี

การแพร่กระจายของการพลิกผันเทคโนโลยีแม้จะเกิดผลดี ในการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร อย่างรวดเร็วและกว้างขวาง แต่เกิดผลลบเช่นกันเช่น การเชื่อถือข้อมูลโดยปราศจากการคิดวิเคราะห์ ก่อให้เกิดอุดมการณ์สุดโต่ง เกิดความขัดแย้ง นอกจากนี้ สื่อสารที่สะดวกขึ้นและรวดเร็ว ทำให้สมาชิกในครัวเรือนที่อยู่ห่างไกล สามารถติดต่อกันได้โดยง่าย ลดการปฏิสัมพันธ์แบบเผชิญหน้าลง แต่ผลเสียคือ มิตรภาพความผูกพันของ สมาชิกในครอบครัวและแรงงานในชุมชนลดน้อยลง ประกอบกับการเชื่อมประสานซึ่งหน้ากันกับผู้อื่นในชุมชนลดลง ทำให้มิตรไมตรี ความเอื้ออาทร เข้าใจกันในสังคมลดลงด้วย เพราะต่างคนต่างอยู่ ตลาดชุมชนที่เป็นแหล่งศูนย์รวมของคนในชุมชน ก็ลดความสำคัญลง แทนที่ด้วยตลาดออนไลน์ หรือแม้แต่การรวมกลุ่มดูกีฬาและเล่นกีฬา เปลี่ยนเป็นกิจกรรมออนไลน์มากขึ้น

โดยสรุป ปัจจัยภายนอก หลายประการล้วนเป็นแรงผลักดัน (Driving Forces) ที่ทำให้เกิดผลกระทบต่อ สังคมชนบทท้องถิ่นแบบเฉียงได้ยาก ทั้งระยะสั้นและระยะยาว ซึ่ง สิ่งที่สำคัญคือทำอย่างไรจึงจะเตรียมตัวเพื่อรองรับผลที่จะเกิดขึ้น เพื่อสร้างภูมิคุ้มกัน ผลกระทบที่ไม่พึงปรารถนา

⁶⁴ สืบค้นจาก <https://www.salika.co/2020/05/04/thai-startups-platform-online-for-agricultural-product/>

⁶⁵ ตามพระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ พุทธศักราช 2553 ได้ให้ความหมายของ “วัฒนธรรม” ว่า วิธีการดำเนินชีวิต ความคิด ความเชื่อ ค่านิยม จารีตประเพณีพิธีกรรม และภูมิปัญญา ซึ่งกลุ่มชน และสังคมได้ร่วมสร้างสรรค์ สังคม ปลูกฝัง สืบทอด เรียนรู้ ปรับปรุง และเปลี่ยนแปลง เพื่อให้เกิดความเจริญงอกงาม ทั้งด้านจิตใจและวัตถุ อย่างสันติสุขและยั่งยืน

5.3 ความเสี่ยงที่ส่งผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงสังคม ชนบท ท้องถิ่น

ความเสี่ยงที่ส่งผลกระทบต่อสังคมชนบท อันเกิดจากปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก แบ่งออกเป็น 6 ด้าน ประกอบด้วย ความเสี่ยงทางการเมือง ความเสี่ยงทางเศรษฐกิจ ความเสี่ยงทางสังคม ความเสี่ยงทางเทคโนโลยี ความเสี่ยงด้านสิ่งแวดล้อม และความเสี่ยงด้านกฎหมาย โดยรายละเอียดของความเสี่ยงที่ปรากฏในแต่ละด้าน แบ่งออกได้ดังนี้

5.3.1 ความเสี่ยงทางการเมือง

ความเสี่ยงทางการเมืองในระยะสั้น คือ รัฐมีการใช้อำนาจรวมศูนย์ ซึ่งมีแนวโน้มที่จะก่อให้เกิดการใช้อำนาจรัฐโดยไม่ชอบ รวมถึงการแทรกแซงข้าราชการประจำโดยข้าราชการการเมือง ทำให้เกิดความไม่โปร่งใสในการบริหารกิจการบ้านเมือง ขณะเดียวกันก็อาจส่งผลให้ผู้นำไม่มีธรรมาภิบาลในการปกครอง เนื่องจากมีความพยายามในการรวมอำนาจมาไว้ที่ส่วนกลาง การไม่กระจายอำนาจส่งผลให้การพัฒนาการเมือง เศรษฐกิจ สังคมไม่สามารถทำได้อย่างเต็มที่ อีกทั้งความขัดแย้งทางการเมืองระดับชาติจะสร้างความขัดแย้งแตกแยกสืบเนื่องจากการก่อให้เกิดการแบ่งฝักแบ่งฝ่ายในสังคม และนำไปสู่การสร้างควมริ้วฉานภายในครอบครัว การมีความคิด อุดมการณ์ที่แตกต่างกันของคนรุ่นเก่ากับคนรุ่นใหม่ เกิดช่องว่างระหว่างรุ่น (generation gap) ตลอดจนการใช้นโยบายประชานิยมเพื่อหวังผลทางการเมือง ความเสี่ยงในระยะสั้นจะก่อให้เกิดผลในเชิงลบต่อสังคมชนบท นำไปสู่ความเสี่ยงในระยะยาว ได้แก่ ระบบการเมืองการปกครองอ่อนแอ การบริหารประเทศไม่เป็นไปตามแผนยุทธศาสตร์/แผนพัฒนาประเทศ เกิดสภาพการเมืองที่กลายเป็นพื้นที่แย่งชิงผลประโยชน์ของคนกลุ่มต่าง ๆ ความขัดแย้งหลายชั่ว เกิดการเติบโตของระบบ “ธุรกิจการเมือง” หรือ “วาทิชาธิปไตย” หรือการผสมการเมืองกับธุรกิจ รวมถึงเกิดการปกครองโดย “คนมีเงิน” หรือ ระบบการเมืองแบบธนาธิปไตย (Plutocracy)

5.3.2 ความเสี่ยงในด้านเศรษฐกิจ

ความเสี่ยงในด้านเศรษฐกิจในระยะสั้น คือ การเข้ามาครอบงำของระบบทุนนิยมแบบไร้ศีลธรรม (Immoral Capitalism) ที่นำไปสู่การผูกขาดทางเศรษฐกิจ ปัญหาความเหลื่อมล้ำ ปัญหาความยากจน จำนวนคนว่างงานเพิ่มขึ้น ประชาชนมีรายได้ไม่เพียงพอ มีหนี้สิน สูญเสียปัจจัยการผลิต เช่น ที่ดิน และเข้าไม่ถึงบริการสาธารณะ นอกจากนี้ยังพบว่า รัฐเข้ามาปกป้องผลประโยชน์ของกลุ่มทุน มีการนำงบประมาณไปใช้ในการดำเนินนโยบายที่ไม่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ประชาชน ก่อให้เกิดภาวะงบประมาณขาดดุล ค่าใช้จ่ายภาครัฐเพิ่มสูง ตามมาด้วยปัญหาหนี้สาธารณะ ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจในปัจจุบันจะส่งผลถึงปัญหาในระยะยาว อาทิ ระบบทุนนิยมแบบไร้ศีลธรรมดำเนินไปต่อเนื่องไม่สิ้นสุด การผูกขาดเศรษฐกิจของประเทศโดยกลุ่มทุนขนาดใหญ่ยังคงดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง นำไปสู่การการแย่งชิงทรัพยากร และรัฐเอื้อประโยชน์ให้กับบริษัทต่างชาติเข้ามาครอบครองทรัพยากร ควบคุมการผลิตอาหาร ควบคุมราคาสินค้าเกษตร ส่งผลให้เกิดปัญหาความเหลื่อมล้ำรุนแรง

นโยบายรัฐที่เข้ามาทำให้ชนบทกลายเป็นแหล่งสะสมทุน หรือบ่อพักน้ำ กลายเป็นแหล่งรองรับความเจริญของเมืองทำให้คุณภาพชีวิตของประชาชนต่ำลง ไม่สามารถพึ่งตนเองได้

5.3.3 ความเสี่ยงทางสังคม

ความเสี่ยงทางสังคมที่พบในระยะสั้น คือ การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างและขนาดของครอบครัวที่เรียกว่า

ครอบครัวเดี่ยว และครอบครัวดาวกระจาย อันเนื่องมาจากสภาพสังคม และเศรษฐกิจที่เปลี่ยนไป จากเดิมที่มีการใช้แบบแผนการผลิตแบบเกษตรกรรมก็ได้เปลี่ยนมาสู่การใช้แบบแผนการผลิตแบบ

อุตสาหกรรม ผู้คนมีค่านิยมวัตถุนิยมบริโภคนิยม และมีความปัจเจกชนมากขึ้นเนื่องจากเทคโนโลยีการสื่อสารได้เข้ามาเปลี่ยนแปลงสภาพวิถีชีวิตของผู้คนในปัจจุบัน ในระยะสั้นจะพบว่าคนในสังคมเริ่มพึ่งพาตนเองได้น้อยลงและเริ่มหันไปพึ่งพาเงิน และวัตถุมากขึ้น สังคมมีความไม่ไว้วางใจกัน เกิดความขัดแย้ง แยกสามัคคี อีกทั้งความเป็นชุมชนก็ลดลงเนื่องจากค่านิยมที่เปลี่ยนไป เพราะการช่วยเหลือเกื้อกูลกันเป็นอุปสรรคต่อการแข่งขันเพื่อหาเงิน ความสัมพันธ์ทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปนี้ส่งผลให้คนในสังคมส่วนใหญ่มีปัญหาทางจิตใจ เช่น การเป็นโรคซึมเศร้า ความเครียด ที่เพิ่มขึ้น นำไปสู่ปัญหาอาชญากรรม เช่น ยาเสพติด ความรุนแรง ที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง

ขณะที่ในระยะยาวพบว่า การความช่วยเหลือเกื้อกูล การพึ่งพาลดลงอย่างต่อเนื่อง คนในชนบทเผชิญกับปัญหาวัฒนธรรมล่าหลัง (Cultural lag) ผู้คนไม่สามารถปรับตัวได้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีได้ ระบบการศึกษายังคงเป็นระบบที่ไม่มีคุณภาพ เนื่องจากเน้นการสอนให้คนแข่งขันเพื่อหาเงินมากกว่าเรียนรู้ ศีลธรรมและจริยธรรมในสังคมลดลง คุณภาพคนตกต่ำลง การใช้เหตุผลในการแก้ปัญหาทำได้ยากขึ้น และการใช้อารมณ์ในการแก้ปัญหาเข้ามาแทนที่มากขึ้น ด้วยเหตุนี้จึงก่อให้เกิดการทะเลาะเบาะแว้ง การใช้ความรุนแรง การแย่งชิงชิงอำนาจและวัตถุมากขึ้น สภาพของสังคมในระยะยาวจะพบว่าผู้คนส่วนใหญ่ประสบกับปัญหาทางด้านจิตใจที่รุนแรงขึ้น สถิติการเกิดอาชญากรรมจึงมีแนวโน้มสูงขึ้นเป็นเงาตามตัว คุณภาพสังคมเสื่อมโทรมลง

5.3.4 ความเสี่ยงด้านเทคโนโลยี

ในระยะสั้นพบว่าการเข้าถึงองค์ความรู้และเครื่องมือทางเทคโนโลยี ของคนยังคงปรากฏอยู่ อีกทั้งการไม่มีฐานข้อมูลหรือการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อรองรับกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม เทคโนโลยี อาจส่งผลให้เกิดการเสียโอกาสในการทำงาน หรือการคิดค้นนวัตกรรมใหม่ๆ นอกจากนี้การไม่เปิดเผยข้อมูลต่อสาธารณะ ทำให้เกิดข้อจำกัดในการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร ทำให้การวางแผนโดยอิงกับฐานข้อมูลที่มี หรือการตัดสินใจในการทำสิ่งต่าง ๆ เช่น การทำนโยบาย การทำประชามติ ไม่สามารถทำได้อย่างเต็มที่ อีกทั้งการที่ประชาชนรู้ไม่เท่าทันเทคโนโลยี ส่งผลให้เกิดการเสพติดเทคโนโลยี เช่น โทรศัพท์มือถือ อินเทอร์เน็ต มากเกินไป

ขณะที่ในระยะยาวการพัฒนาเทคโนโลยีอาจส่งผลให้เกิดความล่าช้าทางวัฒนธรรมที่นำไปสู่ความขัดแย้งทางสังคมมากขึ้น รวมถึงปัญหาการนำเทคโนโลยีมาทดแทนแรงงานมนุษย์ ทำให้การจ้างงานในอนาคตเกิดการเปลี่ยนแปลงรวมถึงปัญหาเกี่ยวกับอาชญากรรมทางไซเบอร์ ใช้ข้อมูลของผู้อื่นเพื่อแสวงหาผลประโยชน์จะมีมากขึ้น

5.3.5 ความเสี่ยงด้านสิ่งแวดล้อม

ในระยะสั้นความเสี่ยงด้านสิ่งแวดล้อมที่พบคือ ปัญหา ปริมาณขยะเพิ่มขึ้น ปัญหาการปลูกพืชเชิงเดี่ยวและการใช้สารเคมีที่มากขึ้น จนส่งผลให้เกิดการทำลายระบบนิเวศและทรัพยากรธรรมชาติหลายแห่งเสื่อมโทรมลง การลดลงของพื้นที่ป่าไม้ พื้นที่ปลูกข้าว ส่งผลต่อความมั่นคงทางอาหาร

ในระยะยาวเมื่อความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติลดลงพื้นที่ทางธรรมชาติลดลง เช่น จำนวนพื้นที่ป่า แหล่งน้ำ พื้นที่เพาะปลูกลดลง อีกทั้งปัญหาสภาพอากาศแปรปรวน ภาวะโลกร้อน การเปลี่ยนแปลงฤดูกาล เกิดภัยพิบัติทางธรรมชาติรุนแรง เช่น ภัยแล้ง น้ำท่วม ไฟป่า หมอกควัน ปริมาณขยะอันตรายเพิ่มขึ้น ส่งผลให้พื้นที่ส่วนใหญ่เข้าสู่ภาวะเริ่มใกล้จะเป็นทะเลทราย (Pre- Desertification) กล่าวคือ พื้นที่ที่เคยมีความอุดมสมบูรณ์เปลี่ยนมาเป็นพื้นที่ที่ไม่สามารถใช้เพาะปลูกได้เพราะมีการเผาทำลายหน้าดิน การใช้สารเคมี

ในระยะยาวปัญหาทางสิ่งแวดล้อมอาจรุนแรงขึ้นและทำให้ประเทศไทยไม่มีหลักประกันทางด้านทรัพยากรหรือทุนทางทรัพยากรรองรับความต้องการของประชาชนที่มากขึ้น ความมั่นคงทางอาหารลดลง

5.3.6 ความเสี่ยงด้านกฎหมาย

ในระยะสั้นพบว่ากฎหมายและนโยบาย เป็นอุปสรรคต่อการแก้ปัญหาเร่งด่วน และไม่มีประสิทธิภาพ เนื่องจากการกำหนดนโยบายจากส่วนกลาง ไม่เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วม

กลไกในการตรวจสอบถ่วงดุลอำนาจรัฐไม่มีอิสระอย่างเต็มที่ มีการแทรกแซงขององค์กรต่างๆ เพื่อปรับแก้กฎหมายให้เอื้อต่อผลประโยชน์ของกลุ่มคนบางกลุ่ม ไม่มีการบังคับใช้กฎหมายต่อคนกลุ่มต่างๆ อย่างเท่าเทียมกัน อีกทั้งยังขาดกฎหมายที่ส่งเสริมความเท่าเทียม การเข้าถึงทรัพยากรอย่างเท่าเทียม การใช้ทรัพยากรอย่างจำกัด

ในระยะยาวจะเกิดสภาพที่กฎหมายกลายเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาชนบทกฎหมายกลายเป็นเครื่องมือในการตัดทวงผลประโยชน์ของผู้มีอำนาจ ดูดทรัพยากรออกจากชนบท กฎหมายไม่สามารถบังคับใช้ได้อย่างแท้จริง กระบวนการยุติธรรมอ่อนแอ ไม่สามารถเป็นที่พึ่งให้กับประชาชนได้ ความเสี่ยงที่ส่งผลกระทบต่อเปลี่ยนแปลงสังคม ชนบท ท้องถิ่นสามารถสรุปได้ดังตารางต่อไป ...

ตาราง 5 - 3 ความเสี่ยงที่ส่งผลกระทบต่อเปลี่ยนแปลงสังคม ชนบท ท้องถิ่น

ประเด็นความเสี่ยง	ระยะสั้น	ระยะยาว
การเมือง	<ol style="list-style-type: none"> 1. รัฐอำนาจรวมศูนย์ 2. การใช้อำนาจรัฐโดยไม่ชอบ 3. ความขัดแย้งทางการเมืองระดับชาติ 4. ช่องว่างระหว่างวัยของคนรุ่นเก่ากับคนรุ่นใหม่ 5. การใช้นโยบายประชานิยมเพื่อหวังผลทางการเมือง 	<ol style="list-style-type: none"> 1. ระบบการเมืองการปกครองอ่อนแอ การบริหารประเทศไม่เป็นไปตามแผนยุทธศาสตร์/แผนพัฒนาประเทศ 2. การเมืองกลายเป็นพื้นที่แย่งชิงผลประโยชน์ของคนกลุ่มต่าง ๆ 3. ความขัดแย้งหลายชั่ว 4. การเติบโตของระบบ “ธุรกิจการเมือง” หรือ “วานิชยาธิปไตย” หรือการผสมการเมืองกับธุรกิจ 5. เกิดการปกครองโดย “คนมีเงิน” หรือระบบการเมืองแบบธนาธิปไตย (Plutocracy)
เศรษฐกิจ	<p>ระบบทุนนิยมแบบไร้ศีลธรรม (Immoral Capitalism)</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. การผูกขาดทางเศรษฐกิจ ความเหลื่อมล้ำ ความยากจน คนว่างงานเพิ่มขึ้นหนี้สิน เข้าไม่ถึงบริการสาธารณสุข 2. รัฐรักษาผลประโยชน์ของกลุ่มทุน 3. การใช้งบประมาณขาดดุล หนี้สาธารณะ 4. ประชาชนเข้าไม่ถึงหลักประกันทางสังคม 	<p>ระบบทุนนิยมแบบไร้ศีลธรรมต่อเนื่อง (Sustained Immoral Capitalism)</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. กลุ่มทุนขนาดใหญ่ผูกขาดเศรษฐกิจของประเทศ 2. บริษัทต่างชาติเข้ามาครอบครองทรัพยากร ควบคุมการผลิตอาหาร ควบคุมราคาสินค้าเกษตร 3. ชนบทกลายเป็นแหล่งสะสมทุน หรือบ่อพักน้ำ กลายเป็นแหล่งรองรับความเจริญของเมือง 4. คุณภาพชีวิตต่ำลง ความเหลื่อมล้ำรุนแรง
สังคม	<ol style="list-style-type: none"> 1. ครอบครัวเดี่ยวครอบครัวดาวกระจาย 	<ol style="list-style-type: none"> 1. การช่วยเหลือเกื้อกูล การพึ่งพากันและกัน

ประเด็น ความเสี่ยง	ระยะสั้น	ระยะยาว
	<ol style="list-style-type: none"> 2. คนพึ่งพารัฐพึ่งพาตนเองไม่ได้ ไม่มีภูมิคุ้มกัน 3. คนมีค่านิยมวัตถุนิยม/บริโภคนิยมปัจเจกชน 4. ความขัดแย้ง แตกสามัคคี ไม่ไว้ใจกัน ไม่มีความเป็นชุมชน 5. มีปัญหาทางจิตใจ โรควิตกกังวล 6. อาชญากรรม 	<p>ลดลงต่อเนื่อง</p> <ol style="list-style-type: none"> 2. เกิดภาวะวัฒนธรรมล่าหลัง (Cultural lag) ผู้คนไม่สามารถปรับตัวทันต่อการเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีได้ 3. ระบบการศึกษาที่ไม่มีคุณภาพต่อเนื่อง 4. ศีลธรรมและจริยธรรมในสังคมลดลง 5. อาชญากรรม
เทคโนโลยี	<ol style="list-style-type: none"> 1. การเข้าถึงไม่ถึงองค์ความรู้และเครื่องมือทางเทคโนโลยี 2. การไม่มีฐานข้อมูล ข้อมูลกระจัดกระจาย 3. การไม่เปิดเผยข้อมูลต่อสาธารณะ 4. ประชาชนรู้ไม่เท่าทันเทคโนโลยี เสพติดเทคโนโลยี 	<ol style="list-style-type: none"> 1. ความล่าช้าทางวัฒนธรรมที่นำไปสู่ความขัดแย้งทางสังคม 2. การนำเทคโนโลยีมาทดแทนแรงงานมนุษย์ 3. อาชญากรรมทางไซเบอร์ ใช้ข้อมูลของผู้อื่นเพื่อแสวงหาผลประโยชน์
สิ่งแวดล้อม	<ol style="list-style-type: none"> 1. ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ปัญหาปริมาณขยะเพิ่มขึ้น การปลูกพืชเชิงเดี่ยวและการสารเคมี 2. ภัยพิบัติทางธรรมชาติ ไฟป่า น้ำท่วม 	<ol style="list-style-type: none"> 1. ความมั่นคงทางอาหารลดลง 2. พื้นที่ทางธรรมชาติลดลง เช่น จำนวนพื้นที่ป่า แหล่งน้ำ พื้นที่เพาะปลูกลดลง 3. สภาพอากาศแปรปรวน ภาวะโลกร้อน การเปลี่ยนแปลงฤดูกาล เกิดภัยพิบัติทางธรรมชาติรุนแรง 4. ปริมาณขยะอันตรายเพิ่มขึ้น 5. ภาวะเริ่มใกล้จะเป็นทะเลทราย (Pre-Desertification) 6. ไม่มีหลักประกันทางด้านทรัพยากรหรือทุนทางทรัพยากรรองรับความต้องการ
กฎหมาย	<ol style="list-style-type: none"> 1. กฎหมายมีขั้นตอนการดำเนินการหลายชั้น กลายเป็นอุปสรรคต่อการแก้ปัญหาเร่งด่วน ขาดประสิทธิภาพ 2. การกำหนดนโยบายจากส่วนกลาง ไม่เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วม 3. กลไกในการตรวจสอบถ่วงดุลอำนาจรัฐไม่มีอิสระอย่างเต็มที่ 4. กฎหมายปฏิบัติต่อคนกลุ่มต่างๆไม่เท่า 	<ol style="list-style-type: none"> 1. กฎหมายกลายเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาชนบท 2. กฎหมายกลายเป็นเครื่องมือในการตัดวงผลประโยชน์ของผู้มีอำนาจ ดูดทรัพยากรออกจากชนบท 3. กฎหมายไม่สามารถบังคับใช้ได้อย่างแท้จริง 4. กระบวนการยุติธรรมอ่อนแอ ไม่สามารถเป็นที่พึ่งให้กับประชาชนได้

ประเด็น ความเสี่ยง	ระยะสั้น	ระยะยาว
	เหมือนกัน	

5.3.7 ความเสี่ยงมาจัดกลุ่มตามแนวคิดคุณภาพสังคม 4 ด้าน

1.ความมั่นคงทางเศรษฐกิจสังคม (Socio-Economic Security)

ความเสี่ยงทางการเมือง จะพบว่ามีความเสี่ยงในเรื่องอำนาจรวมศูนย์ การคอร์รัปชัน การใช้ นโยบายประชานิยม ความขัดแย้งทางการเมือง กลไกในการตรวจสอบถ่วงดุลอำนาจรัฐไม่มีอิสระอย่าง เต็มที่ วิธีคิดของรัฐแบบสั่งการจากบนลงล่าง การกำหนดนโยบายจากส่วนกลาง ไม่เปิดโอกาสให้ประชาชนมี ส่วนร่วม

ความเสี่ยงเศรษฐกิจพบว่า มีความเสี่ยงในด้านของการผูกขาดทางเศรษฐกิจ งบประมาณขาด ดุล ค่าใช้จ่ายภาครัฐเพิ่มสูง แรงงานภาคเกษตรลดลง ปัญหาความเหลื่อมล้ำ ปัญหาหนี้สิน ประชาชนเข้าไม่ถึงหลักประกันทางสังคม ปัญหาภาคเกษตรไม่มีหลักประกันคุ้มครองการทำเกษตร บริษัทต่างชาติเข้ามา ครอบครองทรัพยากร ชนบทกลายเป็นแหล่งสะสมทุน หรือบ่อพักน้ำ ขาดแคลนทรัพยากรและเริ่มเห็นการแย่งชิงทรัพยากร

ความเสี่ยงทางสังคมพบว่า คนในชนบทมีค่านิยม วัฒนธรรมและจริยธรรมคนไม่สามารถพึ่งพาตนเองได้ และมีแนวโน้มที่จะเกิดปัญหาอาชญากรรมเพิ่มขึ้น

ความเสี่ยงด้านเทคโนโลยีคือ การนำเทคโนโลยีมาทดแทนแรงงานมนุษย์

ความเสี่ยงด้านสิ่งแวดล้อม พบว่ามีความเสี่ยงด้านระบบนิเวศเสื่อมโทรม เกิดภัยพิบัติทางธรรมชาติบ่อยครั้ง คนในชนบทไม่มีหลักประกันทางด้านทรัพยากร การเกิดโรคอุบัติใหม่ รวมถึงภาวะเริ่มใกล้จะเป็นทะเลทราย ส่งผลให้ความมั่นคงทางอาหารลดลง

ความเสี่ยงด้านกฎหมาย พบว่า กฎหมายเป็นอุปสรรคต่อการแก้ปัญหา กฎหมายกลายเป็นเครื่องมือในการตักตวงผลประโยชน์ของผู้มีอำนาจ กฎหมายไม่สามารถบังคับใช้ได้ กฎหมายถูกใช้เป็นกลไกในการปกป้องผลประโยชน์ของผู้มีอำนาจ ไม่มีกฎหมายข้อจำกัดการใช้ทรัพยากร หรือนุรักษ์ทรัพยากร

2.ความสมานฉันท์ทางสังคม (Social Cohesion)

ความเสี่ยงในด้านการเมือง เช่น การแบ่งฝักแบ่งฝ่าย ความเสี่ยงด้านช่องว่างระหว่างรุ่น และการเมืองแบบแย่งชิงแทรกซึมเข้ามาในสังคมชนบทมากขึ้น

ความเสี่ยงด้านเศรษฐกิจ เช่น การแข่งขันเพื่อแย่งชิงทรัพยากร การเติบโตของลัทธิปัจเจกชนนิยม และบริโภคนิยม

ความเสี่ยงด้านสังคม เช่น ค่านิยมวัตถุนิยม บริโภคนิยม ความขัดแย้งทางอุดมการณ์ทางการเมือง

ความเสี่ยงด้านเทคโนโลยี เช่น การนำข้อมูลส่วนบุคคลไปใช้ในทางที่มีขอบ ค่านิยมปัจเจกชนนิยม คำนึงถึงส่วนร่วมน้อยลง

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

ความเสี่ยงด้านกฎหมาย เช่น กระบวนการยุติธรรมอ่อนแอ กฎหมายกลายเป็นเครื่องมือในการ ตักตวงผลประโยชน์ของผู้มีอำนาจ กฎหมายไม่สามารถบังคับใช้ได้จริง กฎหมายเลือกปฏิบัติต่อกลุ่ม คน ปฏิบัติที่ไม่เท่าเทียม

3.การรวมตัวกันทางสังคม (Social Inclusion) และ

ความเสี่ยงในด้านสังคม เช่น ปัญหาครอบครัวเดี่ยว ครอบครัวดาวกระจาย การรวมกลุ่มทาง สังคมเพิ่มขึ้นในเชิงปริมาณแต่ไม่ใช่เชิงคุณภาพ

4.การสร้างพลังทางสังคม (Social Empowerment)

ความเสี่ยงในด้านการเมือง เช่น อำนาจรวมศูนย์ ความขัดแย้งทางการเมือง

ความเสี่ยงในด้านเศรษฐกิจ เช่น นโยบายประชานิยม การพัฒนาอุตสาหกรรม การผูกขาด ทรัพยากร

ความเสี่ยงทางสังคม เช่น ระบบการศึกษาไม่มีคุณภาพ การเปลี่ยนแปลงค่านิยมของคนใน ชนบท ความขัดแย้ง แตกสามัคคี การช่วยเหลือเกื้อกูลลดลง

ความเสี่ยงด้านเทคโนโลยี เช่น การขาดองค์ความรู้เกี่ยวกับการใช้เทคโนโลยี เช่น การทำ smart farming หรือการทำการตลาดออนไลน์ การไม่มีฐานข้อมูล หรือการทำวิจัยเพื่อพัฒนาสินค้าและ บริการ การรู้ไม่เท่าทันเทคโนโลยี

ความเสี่ยงด้านกฎหมาย เช่น กฎหมายไม่สามารถบังคับใช้ได้จริง การกำหนดนโยบายจาก ส่วนกลาง ไม่เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วม

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

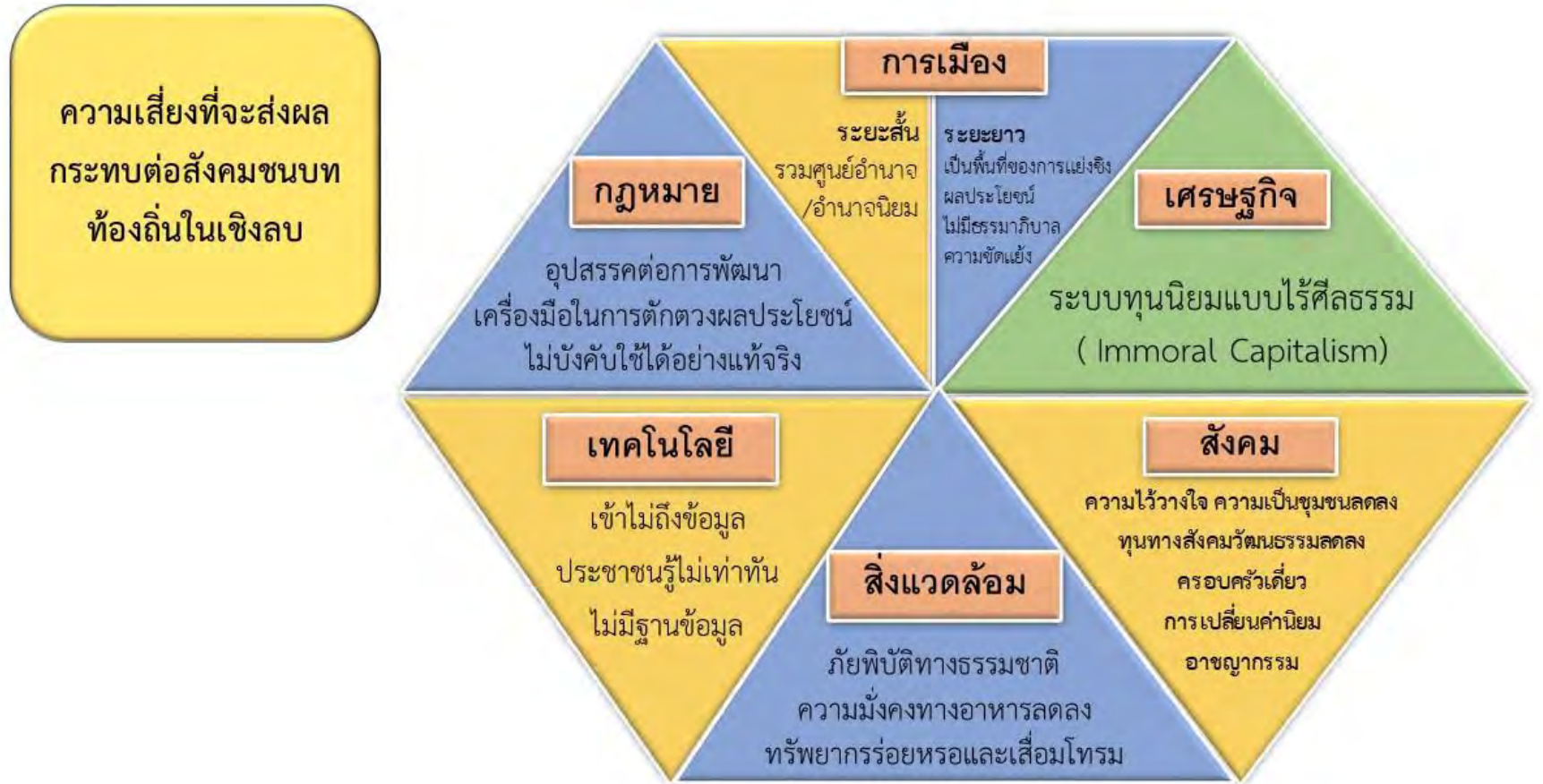
ตาราง 5 - 4 ความเสี่ยงทั้ง 6 มิติที่นำมาจำแนกตามตัวแปรคุณภาพสังคม

ความเสี่ยง	การเมือง	เศรษฐกิจ	สังคม	เทคโนโลยี	สิ่งแวดล้อม	กฎหมาย
ความมั่นคงทางเศรษฐกิจสังคม	1. อำนาจรวมศูนย์ 2. คอร์รัปชัน 3. นโยบายประชานิยม 4. ความขัดแย้งทางการเมือง 5. กลไกในการตรวจสอบถ่วงดุลอำนาจรัฐไม่มีอิสระอย่างเต็มที่ 6. วิถีคิดของรัฐแบบสั่งการจากบนลงล่าง ไม่เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วม	1. ระบบทุนนิยมผูกขาด 2. งบประมาณขาดดุล ค่าใช้จ่ายภาครัฐเพิ่มสูง 3. แรงงานภาคเกษตรลดลง 4. ความเหลื่อมล้ำ ปัญหาหนี้สิน 5. ประชาชนเข้าไม่ถึงหลักประกันทางสังคม 6. ภาคเกษตรไม่มีหลักประกันคุ้มครองการทำเกษตร 7. บริษัทต่างชาติเข้ามากครอบครองทรัพยากร 8. ชนบทกลายเป็นแหล่งสะสมทุน หรือ บ่อพักน้ำ 9. ขาดแคลนทรัพยากรและเริ่มเห็นการแย่งชิงทรัพยากร	1. คนในชนบทมีค่านิยมวัตถุนิยมและบริโภคนิยม 2. คนไม่สามารถพึ่งพาตนเองได้ 3. อาชญากรรมเพิ่มขึ้น	1. การนำเทคโนโลยีมาทดแทนแรงงานมนุษย์	1. ระบบนิเวศเสื่อมโทรม เกิดภัยพิบัติทางธรรมชาติบ่อยครั้ง 2. ความมั่นคงทางอาหารลดลง 3. ไม่มีหลักประกันทางด้านทรัพยากร 4. โรคอุบัติใหม่ 5. ภาวะเริ่มใกล้จะเป็นทะเลทราย	1. กฎหมายเป็นอุปสรรคต่อการแก้ปัญหา 2. กฎหมายกลายเป็นเครื่องมือในการดักตวงผลประโยชน์ของผู้มีอำนาจ 3. กฎหมายไม่สามารถบังคับใช้ได้ 4. กฎหมายถูกใช้เป็นกลไกในการปกป้องผลประโยชน์ของผู้มีอำนาจ 5. ไม่มีกฎหมายข้อจำกัดการใช้ทรัพยากร หรือนูริชทรัพยากร
ความสมานฉันท์ทางสังคม	1. การแบ่งฝักแบ่งฝ่าย 2. ช่องว่างระหว่างรุ่น 3. การเมืองแบบแย่งชิงแทรกซึมเข้ามามากขึ้น	1. การแข่งขัน แย่งชิงทรัพยากร 2. ปังเจกชนนิยมบริโภคนิยม	1. ค่านิยมวัตถุนิยม บริโภคนิยม 2. ความขัดแย้งทางอุดมการณ์ทางการเมือง	1. การนำข้อมูลส่วนบุคคลไปใช้ในทางที่มิชอบ 2. ค่านิยมปังเจกชนนิยม ค่านึงถึงส่วนร่วมน้อยลง	1. กระทบยูติธรรมอ่อนแอ 2. กฎหมายกลายเป็นเครื่องมือในการดักตวงผลประโยชน์ของผู้มีอำนาจ 3. กฎหมายไม่สามารถบังคับใช้ได้อย่างแท้จริง 4. กฎหมายเลือกปฏิบัติต่อกลุ่มคน ปฏิบัติที่ไม่เท่าเทียม	
การรวมกลุ่มกันทางสังคม			1. ครอบครัวยุคเดียว 2. ครอบครัวดาวกระจาย 3. การรวมกลุ่มทางสังคมเพิ่มขึ้นในเชิงปริมาณแต่ไม่ใช่เชิงคุณภาพ			

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

ความเสี่ยง	การเมือง	เศรษฐกิจ	สังคม	เทคโนโลยี	สิ่งแวดล้อม	กฎหมาย
การเสริมสร้างพลังทางสังคม	1. อำนาจรวมศูนย์ 2. ความขัดแย้งทางการเมือง	1. นโยบายประชานิยม 2. การพัฒนาอุตสาหกรรม 3. การผูกขาดทรัพยากร	1. การศึกษาไม่มีคุณภาพ 2. การเปลี่ยนแปลงค่านิยม 3. ความขัดแย้ง แตกสามัคคี 4. การช่วยเหลือเกื้อกูลลดลง	1. ขาดองค์ความรู้ 2. ไม่มีฐานข้อมูล 3. รู้ไม่เท่าทันเทคโนโลยี		1. กฎหมายไม่สามารถบังคับใช้ได้จริง 2. การกำหนดนโยบายจากส่วนกลาง ไม่เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วม

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

ภาพ 5 - 1 ความเสี่ยงทั้ง 6 มิติที่นำมาจำแนกตามตัวแปรคุณภาพสังคม

5.3.8 ความเสี่ยงในอนาคต

ในส่วนนี้จะเป็นการนำเสนอปัจจัยที่เป็นแรงผลักดันให้เกิดความเสี่ยงรวมถึงผลกระทบที่เกิดจากความเสี่ยงในด้านต่างๆ ได้แก่ การใช้สารเคมี การเปลี่ยนแปลงแบบแผนการบริโภค โรคระบาดใหม่ๆ ปัญหาเศรษฐกิจและสังคมที่เกิดจากวิกฤตการณ์ของรัฐและหนี้สาธารณะ ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคม การใช้เทคโนโลยีทางการเกษตร การเจริญพันธุ์ลดลง ความเสี่ยงจากการตามไม่ทันทางวัฒนธรรมอันเนื่องมาจากความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ความเสี่ยงด้านภัยธรรมชาติจากภาวะโลกร้อนผืนผวน ที่เกิดจากปัญหาน้ำท่วมเมืองเขตอุตสาหกรรมและภัยแล้ง สำหรับความเสี่ยงในอนาคตในด้านต่างๆ มีรายละเอียดดังนี้

5.3.8.1 การเพิ่มขึ้นของการใช้สารเคมี

ความเสี่ยงด้านการใช้สารเคมี ยาฆ่าแมลง มีผลทำให้เกิดปัญหาดินเสื่อม อีกทั้งยังทำให้ต้นทุนการผลิตของเกษตรกร ชาวนาสูงขึ้น ผลผลิตตกต่ำ สภาพแวดล้อมเสื่อมโทรม ทำให้แหล่งอาหารทางธรรมชาติลดลง เกิดปัญหาสุขภาพทั้งคนในชนบทและคนเมือง ทำให้ภาวะสุขภาพของคนในชนบทและคนในเมืองอ่อนแอ เกิดโรคต่างๆ ที่เรียกว่าโรคไม่ติดต่อ (NCDs) มากขึ้น

5.3.8.2 การเปลี่ยนแปลงแบบแผนการบริโภค

ความเสี่ยงด้านการเปลี่ยนแปลงแบบแผนการบริโภคของคนในชนบท ทำให้พฤติกรรมและวิถีชีวิตของคนในชนบทเปลี่ยนไป เช่น การที่หันไปพึ่งพาอาหารจากเมือง เน้นการรับประทานอาหารแปรรูปมากขึ้น ส่งผลให้เกิดโรคไม่ติดต่อ (NCDs) อาทิ โรคมะเร็ง ความดัน เบาหวาน โรคหัวใจ โรคหลอดเลือดสมอง ฯลฯ ปัญหาสุขภาพที่เกิดจากการบริโภคอาหารที่ปนเปื้อนสารเคมี และการเปลี่ยนแปลงแบบแผนการบริโภคของคนในชนบทจึงเป็นสาเหตุหลักของอัตราการเจ็บป่วย และอัตราการเสียชีวิต การใช้สารเคมีและการเปลี่ยนแปลงแบบแผนการบริโภคจึงเป็นอันตรายต่อสุขภาพ อีกทั้งการใช้สารเคมีส่งผลเสียต่อระบบนิเวศในอนาคต

การเปลี่ยนแปลงแบบแผนการบริโภคยังส่งผลให้เกิดปัญหาด้านขยะพลาสติก มลพิษทางน้ำ เนื่องจากการผลิตสินค้าในปัจจุบันใช้พลาสติกเพื่อนำไปทำบรรจุภัณฑ์เป็นจำนวนมาก เช่น ภาชนะบรรจุน้ำ ภาชนะบรรจุอาหาร ภาชนะบรรจุยารักษาโรค ถุงพลาสติก และอื่นๆ ทำให้ปริมาณขยะพลาสติกเพิ่มขึ้น ขณะที่การบริหารจัดการขยะยังไม่สามารถทำได้อย่างมีประสิทธิภาพ ขยะส่วนใหญ่จึงไหลลงทะเลและกลายเป็นมลภาวะทางทะเลที่ทำลายระบบนิเวศ ทรัพยากรสัตว์น้ำ และการกลายเป็นไมโครพลาสติกที่ฝังอยู่ในสัตว์ชนิดต่างๆ หรือปนเปื้อนในน้ำทะเล พลาสติกขนาดเล็กก็มีโอกาสที่จะเจือปนอยู่ในน้ำฝน อากาศ ผืนดิน และสัตว์นานาชนิดที่กินพลาสติกเข้าไป และในที่สุดจะส่งผลต่อมนุษย์ กล่าวคือ มีความเสี่ยงที่มนุษย์จะบริโภคอาหารที่มีพลาสติกขนาดเล็กเจือปน การบริโภคพลาสติกเข้าไปจะส่งผลต่อระบบต่างๆ ในร่างกาย ส่งผลให้โรคร้ายใหม่ๆ มีมากขึ้น ทำให้เกิดความเสี่ยงต่อสุขภาพ ตลอดจนการสูญเสียพันธุกรรมของสิ่งมีชีวิตนานาชนิดเนื่องจากระบบนิเวศที่เป็นแหล่งที่อยู่ถูกทำลาย

5.3.8.3 โรคระบาดใหม่ๆ

ความเสี่ยงด้านโรคระบาดที่ส่งผลกระทบต่อการใช้ชีวิตของผู้คน เช่น โรคโควิด-19 ในปัจจุบันได้ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางสุขภาพ ทำให้เกิดการติดเชื้อและการระบาดอย่างรวดเร็ว การระบาดส่งผลกระทบต่อเพิ่มขึ้นของจำนวนผู้ติดเชื้อ และความสามารถในการรองรับผู้ป่วยของโรงพยาบาลเริ่มไม่เพียงพอ อัตราการเสียชีวิตของคนวัยทำงาน วัยสูงอายุเพิ่มขึ้น อีกทั้งโรคระบาดใหญ่ที่เกิดขึ้นในคนยังส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจสังคม อาทิ ในช่วงที่เกิดการแพร่ระบาดของโควิด-19 ที่มีการประกาศใช้มาตรการต่างๆ ของภาครัฐ อาทิ มาตรการล็อกดาวน์ มาตรการกักตัว 14 วัน มาตรการงดรับประทานอาหารที่ร้าน และอื่นๆ

ทำให้แรงงานอิสระ ผู้ประกอบการธุรกิจเอสเอ็มอี ได้รับผลกระทบ ในช่วงที่เกิดการระบาดอัตราการว่างงานเพิ่มขึ้น มีการลดจำนวนพนักงานลดเงินเดือนลดสวัสดิการต่างๆลง ส่งผลต่อกำลังซื้อของประชาชนถดถอย เนื่องจากการขาดรายได้ หนี้ครัวเรือนและหนี้สาธารณะสูงขึ้น ประชาชนบางส่วนจำเป็นต้องไปกู้หนี้ยืมสินเพื่อนำมาเลี้ยงดูตนเองและครอบครัวในสภาวะวิกฤต คุณภาพชีวิตของประชาชนตกต่ำโดยเฉพาะคนจนที่อาศัยอยู่ในเมือง และเป็นเหตุให้ต้องกลับภูมิลำเนา จึงอาจมีความเสี่ยงที่จะนำไปติดคนในชนบท นอกจากนี้ในด้านสังคมมีการแย่งชิงทรัพยากร เช่น กรณีการซื้อหน้ากาอนามัย เจลแอลกอฮอล์ และการกักตุนสินค้าอุปโภคบริโภค เป็นต้น โรคระบาดใหญ่ในคนมีความเสี่ยงที่จะก่อให้เกิดวิกฤตทางด้านสุขภาพ คือ จำนวนการติดเชื้อ จำนวนผู้เสียชีวิต วิกฤตทางสังคมและวิกฤตทางเศรษฐกิจเนื่องจากรัฐมีค่าใช้จ่ายจำนวนมากมหาศาลในการนำงบประมาณมาจัดการแก้ปัญหาการแพร่ระบาดของโรค เช่น การจัดตั้งหน่วยงานเพื่อควบคุมสถานการณ์การแพร่ระบาด การจัดสรรเงินเยียวยาช่วยเหลือประชาชน การซื้อวัคซีน การกระจายวัคซีน การสร้างสถานที่รองรับผู้ป่วย และอื่นๆ

ขณะที่โรคระบาดในพืชและสัตว์ เช่น การระบาดในพืชทำให้ผลผลิตทางการเกษตรตกต่ำ ทำให้ผักผลไม้ไม่สามารถเจริญเติบโตและให้ผลผลิตได้ตามความต้องการ อีกทั้งพืชที่ติดโรคอาจทำให้สารอาหารและวิตามินในพืชลดลง ส่งผลต่อรายได้ของเกษตรกรและการขาดแคลนอาหาร ขณะที่โรคระบาดในสัตว์ เช่น โรคลัมปี สกิน เกิดจากเชื้อไวรัส (Lumpy skin disease virus) หรือเชื้อไวรัสฝีดาษ ที่ระบาดในวัว โค กระบือ ที่ส่งผลให้วัวมีอาการไข้สูง ซึม เบื่ออาหาร น้ำตาไหล มีตุ่มน้ำเหลืองคล้ายฝีทั่วร่างกาย⁶⁶ โรคไข้หวัดนก โรคไข้หวัดหมู และอื่น ๆ โรคระบาดในพืชและสัตว์ เป็นความเสี่ยงที่ส่งผลต่อความมั่นคงทางอาหารเนื่องจากทำให้พืชและสัตว์เลี้ยงที่เป็นแหล่งอาหารสำคัญถูกโรคระบาดคร่าชีวิต การขาดแคลนอาหารอาจทำให้เกิดวิกฤตสังคม เช่น เกิดการแย่งชิงทรัพยากร แหล่งน้ำ แหล่งอาหารมากขึ้น นอกจากนี้อาจส่งผลต่อราคาอาหารที่สูงขึ้น ทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงอาหารและทรัพยากรต่างๆมากขึ้น วิกฤตความมั่นคงทางอาหารส่งผลทำให้สังคมมีความขัดแย้ง จนอาจนำไปสู่การใช้กำลังความรุนแรงและการเสียชีวิต นอกจากนี้โรคระบาดยังสะท้อนให้เห็นถึงการทำลายธรรมชาติและระบบนิเวศจนทำให้เกิดความไม่สมดุลของระบบนิเวศ และในที่สุดส่งผลกระทบต่อสุขภาพของมนุษย์ และเกิดความขัดแย้งทางสังคมอย่างรุนแรง

5.3.8.4 ปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคม

1) วิกฤตการคลังของรัฐและหนี้สาธารณะ

ความเสี่ยงด้านการคลังภาครัฐ หนี้สาธารณะ เกิดจากภาวะค่าใช้จ่ายภาครัฐสูงขึ้น และปัญหาหนี้ครัวเรือน กล่าวคือ ในภาวะที่การคลังภาครัฐเกิดภาวะขาดดุลงบประมาณ หรือในสถานการณ์ไม่ปกติ เช่น วิกฤตโรคระบาดโควิด-19 ที่ผ่านมา ทำให้รัฐจำเป็นต้องกู้เงินเพื่อนำมาใช้เยียวยาผลกระทบจากวิกฤตโควิด-19 เป็นจำนวนเงิน 1 ล้านล้านบาท ในปี 2563 และการออกพระราชกำหนดกู้เงินฉบับที่ 2 วงเงินไม่เกิน 5 แสนล้านบาท ทำให้ปี 2564 หนี้สาธารณะของประเทศไทยเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 60 ของจีดีพี การใช้จ่ายเงินของภาครัฐในการแก้ไขปัญหาสถานการณ์โควิด-19 ด้านหนึ่งถึงแม้จะมีส่วนดีในการรักษาระบบเศรษฐกิจระยะสั้น แต่จะส่งผลกระทบต่ออัตราการเก็บภาษีหรือการคลังภาครัฐในระยะยาว เนื่องจากรัฐใช้จ่ายเงินเพื่อประคองภาคธุรกิจและประชาชนที่ขาดรายได้ การจัดสรรเงินเยียวยาให้ประชาชนที่ได้รับผลกระทบภายใต้โครงการต่างๆ ทั้งเราชนะ หมอชนะ คนละครึ่ง ฯลฯ และการใช้งบประมาณเพื่อจัดซื้อ

⁶⁶ ไทยรัฐออนไลน์. (2564). โควิดยังไม่จบ โรคลัมปี สกิน เข้ามาซ้ำเติมระบาดในวัว ติดต่อสูคนได้หรือไม่. สืบค้นจาก

<https://www.thairath.co.th/scoop/theissue/2102526>

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

วัคซีนทำให้ในอนาคตมีความเสี่ยงที่จะก่อให้เกิดการขาดดุลงบประมาณที่รุนแรงขึ้น ปัญหาหนี้เสีย (NPL; Non Performing Loan) มีแนวโน้มเพิ่มขึ้น ทั้งในส่วนของภาครัฐและภาคประชาชนที่ไม่สามารถหารายได้เพื่อมาจ่ายหนี้ สำหรับปัญหาการขาดดุลงบประมาณผลกระทบที่ตามมาคือทำให้งบประมาณที่เคยจัดสรรให้กับหน่วยงานต่าง ๆ ถูกลดงบประมาณลง และมีผลต่อการทำงานของหน่วยงานจำนวนมากที่อาศัยงบประมาณภาครัฐในการขับเคลื่อนงาน ทั้งหน่วยงานส่วนกลาง กระทรวง ทบวง กรม องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานราชการ ฯลฯ ตลอดจนงบประมาณในการด้านระบบสวัสดิการ เช่น ระบบหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า ระบบบำเหน็จบำนาญข้าราชการ เบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ อาจได้รับผลกระทบจากปัญหาการจัดการการคลังที่ไม่มีประสิทธิภาพ (fiscal mismanagement) ผลกระทบดังกล่าวอาจนำไปสู่การปรับลดสวัสดิการหรือยกเลิกสวัสดิการบางประเภทอันเนื่องมาจากปัญหาการคลังภาครัฐที่กู้เงินมาแก้วิกฤตโควิด-19 และเยียวยาประชาชนที่ได้รับผลกระทบทางเศรษฐกิจ ปัญหาหนี้สาธารณะอาจก่อให้เกิดภาวะผูกพันในกระบวนการจัดสรรงบประมาณในอนาคตที่มีความเสี่ยงต่อการปรับลดสวัสดิการต่างๆของประชาชน

นอกจากนี้ความเสี่ยงด้านการคลังยังมีสาเหตุมาจากความคุ้มค่าในการใช้จ่ายงบประมาณ กล่าวคือการจัดสรรงบประมาณของภาครัฐไม่มีการปรับตัวต่อสภาวะวิกฤตในปัจจุบัน โดยจะเห็นได้จากการจัดทำ พ.ร.บ. งบประมาณฯ พ.ศ. 2565 ที่ผ่านมา ที่รัฐจัดสรรงบประมาณสำหรับข้าราชการที่มีจำนวน 5 ล้านคนเป็นจำนวนกว่า 1.2 ล้านล้านบาท ซึ่งคิดเป็นร้อยละ 40 ของงบประมาณทั้งหมด ขณะเดียวกันการจัดลำดับความสำคัญของการจัดสรรงบประมาณยังไม่มีเปลี่ยนแปลง เพราะยังคงมีการจัดสรรงบประมาณที่จำเป็นเร่งด่วนให้กับบางกระทรวง ทำให้งบประมาณที่นำมาใช้ในการแก้ปัญหาโรคระบาดโควิดไม่ตอบสนองต่อการจัดการในภาวะวิกฤต จึงส่งผลให้ค่าใช้จ่ายสาธารณะนำไปใช้อย่างไม่คุ้มค่า โดยเฉพาะในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคที่ประชาชนต้องการได้รับวัคซีน และการเยียวยาภาครัฐกิจเพื่อฟื้นฟูเศรษฐกิจ

ความเสี่ยงด้านการคลังยังเกิดจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ ที่จะทำให้ค่าใช้จ่ายด้านสวัสดิการดูแลผู้สูงอายุของรัฐเพิ่มขึ้น ขณะที่วัยแรงงานลดลง ส่งผลต่อการจัดเก็บภาษีรายได้ รวมถึงภาษีอื่น ๆ ประชาชนที่อยู่ในวัยเกษียณมีความเสี่ยงที่จะเผชิญกับปัญหาเงินไม่พอใช้ ทำให้มีแนวโน้มต้องทำงานต่อเนื่องแม้จะมีอายุเพิ่มขึ้นเพื่อหารายได้ อีกทั้งวิกฤตอื่น ๆ เช่น ภัยธรรมชาติ น้ำท่วมใหญ่ โรคระบาดใหญ่ สังคมผู้สูงอายุ ทำให้รัฐต้องทุ่มงบประมาณในการแก้ไขปัญหาที่รุนแรงมากขึ้น และทำให้ประเทศไทยตกอยู่ในความเสี่ยงของสภาวะล้มละลายทางการคลัง (fiscal bankruptcy) กล่าวคือเมื่อรัฐไม่สามารถรักษาคุณภาพของการจัดเก็บภาษีเพื่อหารายได้ หรือการสร้างแรงจูงใจและความเชื่อมั่นให้กับนักลงทุนต่างชาติ ออกมาตรการทางเศรษฐกิจเพื่อเพิ่มผลิตภาพ การแข่งขัน ลดการย้ายฐานการผลิตไปประเทศเพื่อนบ้าน การจัดสรรงบประมาณให้เพียงพอ และวางแผนบริหารจัดการเงินสำรอง หรืองบกลางเพื่อใช้ในกรณีฉุกเฉิน การขาดดุลงบประมาณต่อเนื่องเป็นเวลายาวนานอาจทำให้การคลังภาครัฐติดลบอันเป็นเงื่อนไขที่นำไปสู่ภาวะล้มละลายทางการคลังได้ และมีแนวโน้มที่ทำให้หนี้สาธารณะของประเทศเพิ่มขึ้น ซึ่งเป็นความเสี่ยงทางเศรษฐกิจที่สำคัญในอนาคตที่อาจเป็นปัจจัยทำให้ทั้งคนในเมืองและคนในชนบทอยู่ในภาวะความยากจนและความเหลื่อมล้ำต่อเนื่องและยาวนานขึ้น

ความเสี่ยงทางเศรษฐกิจด้านปัญหาทางการคลังอาจมีผลต่อการตัดสินใจของรัฐเพื่อแก้ปัญหา ซึ่งเป็นการตัดสินใจที่ส่งผลต่ออธิปไตยของชาติ เช่น การออกกฎหมายเอื้อให้คนต่างชาติสามารถซื้อบ้านและคอนโดในประเทศไทยอย่างถูกกฎหมายเพื่อหารายได้เข้าประเทศจากการขายที่ดินและอสังหาริมทรัพย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวจีนที่ต้องการเข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศไทย และกฎหมายเอื้อประโยชน์ให้คนรวยมีที่ดินหลายแปลง และให้คนต่างชาติเข้ามาคว้านซื้อที่ดินในชนบท อย่างไรก็ตามกฎหมายดังกล่าวส่งผลเสียต่อคนไทยเนื่องจากทำให้คนชนบทมีความเสี่ยงที่จะสูญเสียที่ดินทำกินอันเป็นทรัพยากรที่

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

สำคัญในการทำมาหากินของชาวชนบท การไร้ที่ดินทำกิน การสูญเสียที่ดินทำกินส่งผลให้การถือครองที่ดินของคนในชนบทลดลงและที่ดินอยู่ในการครอบครองของชาวต่างชาติมากขึ้น ทำให้คนชนบทไม่มีที่อยู่ ต้องอพยพเข้าไปในเมืองมากขึ้น

2) ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคมที่มีมากขึ้น

จากวิกฤตเศรษฐกิจทำให้สังคมมีความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจมากขึ้น และความเหลื่อมล้ำเป็นสาเหตุที่นำไปสู่ปัญหาอื่นๆ เช่น ปัญหาอาชญากรรม ความไม่ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ปัญหาคุณภาพชีวิตของประชาชนในชนบทต่ำลง ส่งผลต่อความไม่เชื่อมั่นต่อการบริหารงานของภาครัฐ การประท้วงทางการเมืองมากขึ้นความไว้วางใจทางสังคมลดลง การพึ่งพาอาศัยกันลดลง ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจยังส่งผลต่อความยากจน การขาดโอกาส ขาดรายได้ และขาดสวัสดิการรองรับในยามฉุกเฉิน ทำให้เกิดการพึ่งพามากกว่าการพึ่งตนเอง และยังทำให้เกิดปัญหาความเครียด ปัญหาสุขภาพ ปัญหาสังคม ตามมามากขึ้น

5.3.8.5 การใช้เทคโนโลยีทางการเกษตร

การพัฒนาเทคโนโลยีที่ก้าวหน้าในการผลิตทางการเกษตร ในอนาคตมีแนวโน้มที่เกษตรกรในชนบทจะหันไปทำเกษตรแผนใหม่ (smart farming) มากขึ้น อย่างไรก็ตามการทำเกษตรแผนใหม่กระจุกตัวอยู่ในกลุ่มเกษตรกรที่มีเงินทุน แต่ส่งผลให้กลุ่มเกษตรกรที่ยากจนกลายเป็นผู้เสียเปรียบเนื่องจากเข้าไม่ถึงเทคโนโลยีการเกษตร กล่าวคือ การพัฒนาเทคโนโลยีส่งผลให้เกิดปัญหาความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงเทคโนโลยี เกษตรกรที่มีทุนใช้เทคโนโลยีเป็นเครื่องมือในการผลิต ส่วนเกษตรกรรายย่อยจำนวนมากยังใช้อุปกรณ์การเกษตรในอดีต ทำให้ไม่สามารถแข่งขันได้ นอกจากนี้ช่องว่างทางเทคโนโลยียังทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ กล่าวคือ กลุ่มที่มีเทคโนโลยี สามารถสร้างโอกาสในการหารายได้จากการลงทุนนอกเหนือจากภาคเกษตรได้ เช่น การลงทุนในภาคการเงินมากกว่ากลุ่มคนที่เข้าไม่ถึงเทคโนโลยี เช่น การใช้เทคโนโลยีเพื่อการลงทุนในตลาดหลักทรัพย์ บิตคอยน์ สกุลเงินดิจิทัล การทำธุรกรรมทางการเงินผ่านอินเทอร์เน็ต ที่ช่วยลดต้นทุนต่างๆมากขึ้น การพัฒนาเทคโนโลยีทำให้คนที่เข้าถึงเทคโนโลยีได้เปรียบทั้งในด้านโอกาส และการหารายได้ เช่น เกษตรกรที่ใช้เทคโนโลยีสามารถสร้างผลผลิตและมีรายได้มากกว่าเกษตรกรที่เข้าไม่ถึงเทคโนโลยี หรือประชาชนที่ทำอาชีพในภาคเศรษฐกิจจริง (real economy) เช่น ทำเกษตร ไม่สามารถที่จะแข่งขันกับกลุ่มที่สามารถเข้าถึงโอกาสในภาคการเงิน (financial economy) เช่น นักการธนาคาร นักลงทุนผู้ประกอบการด้านเทคโนโลยีดิจิทัล ทำให้เกิดช่องว่างทางเทคโนโลยี (technology divided) และความเหลื่อมล้ำทางโอกาสและรายได้

5.3.8.6 การเจริญพันธุ์ลดลง

อัตราการเจริญพันธุ์ที่ลดลงมีผลต่อขนาดครอบครัวที่ลดลง จำนวนประชากรลดลงในระยะยาว ทำให้เกิดการขาดแคลนแรงงานภาคเกษตร เกิดค่านิยมไม่ยอมทำเกษตร ชนบทเข้าสู่สังคมสูงอายุ

5.3.8.7 การตามไม่ทันวัฒนธรรมอันเนื่องมาจากความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี

ความเสี่ยงด้านการตามไม่ทันทางวัฒนธรรม (cultural lag) คือ ประชาชนตามไม่ทันการเปลี่ยนแปลง อันเนื่องมาจากเกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรม และเทคโนโลยีอย่างรวดเร็ว คนในชนบทหันไปพึ่งพาเทคโนโลยีในการดำรงชีวิตมากขึ้นทำให้มีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมกับผู้อื่นลดลง อีกทั้งยังทำให้แบบแผนการดำเนินชีวิตเปลี่ยนแปลงไปเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรมและเทคโนโลยี ทำให้คนในชนบทมีค่านิยมและพฤติกรรมที่เปลี่ยนไป สังเกตได้จากการเปลี่ยนพฤติกรรมบริโภค

พฤติกรรมดำรงชีวิต พฤติกรรมการก่อกวนนี้ ทำให้คนส่วนมากขาดภูมิคุ้มกันในการดำรงชีวิตเนื่องจากอยู่ในโลกเทคโนโลยี การเชื่อการโฆษณาชวนเชื่อในโลกออนไลน์ที่มีการส่งเสริมค่านิยมแบบวัตถุนิยม และค่านิยมบริโภคนิยมมากขึ้น คนรุ่นใหม่ในชนบทเกิดการเปรียบเทียบตนเองกับผู้อื่น เกิดการใช้เทคโนโลยีเป็นเครื่องมือในการกลั่นแกล้งกันทางออนไลน์มากขึ้น ทำให้ความสามัคคีในสังคมลดลง ขณะที่คนบางส่วนเผชิญกับภาวะความล่าช้าทางเทคโนโลยี คือ ตามเทคโนโลยีที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วไม่ทัน ทำให้เกิดความรู้สึกว่าตนเองล่าช้า ไม่สามารถปรับตัวอยู่ในสังคมยุคใหม่ได้

5.3.8.8 ภัยธรรมชาติจากภาวะโลกร้อน

1) น้ำท่วมเมืองเขตอุตสาหกรรม (Cities flooding)

การเพิ่มขึ้นของระดับน้ำทะเลในปัจจุบันทำให้ในอนาคตเมืองใหญ่ตามชายฝั่ง เช่น สมุทรปราการ กรุงเทพมหานคร มีแนวโน้มที่จะถูกน้ำท่วม ซึ่งจะทำให้ประชากรในเมืองจำนวนมาก ต้องอพยพออกจากเมืองใหญ่และกระจายไปตามพื้นที่อื่นๆ วิกฤตน้ำท่วมส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจ เช่น การท่องเที่ยว ร้านอาหาร โรงแรม สนามบินที่ตั้งอยู่ในกรุงเทพฯ ไม่สามารถใช้งานได้ ส่งผลกระทบต่อภาคการท่องเที่ยว และภาคการลงทุน อีกทั้งปัญหาน้ำท่วมยังส่งผลกระทบต่อภาคเศรษฐกิจจริง (real economy) ที่ทำการผลิตสินค้าอุปโภคบริโภคไม่สามารถผลิตได้ นำไปสู่ความตื่นตระหนกของประชาชน เกิดการกักตุนน้ำ อาหาร ยา วัคซีนโรค อีกทั้งอาจส่งผลกระทบต่อการลงทุนโดยเฉพาะด้านการคมนาคมขนส่ง โครงสร้างพื้นฐานที่ได้รับผลกระทบไม่สามารถใช้งานได้ นอกจากนี้ปัญหาน้ำท่วมอาจทำให้ภาวะเศรษฐกิจถดถอยเนื่องจากโรงงานไม่สามารถผลิตสินค้าได้ สินค้ามีราคาแพงขึ้นเพราะขาดแคลน โดยเฉพาะอาหารและน้ำดื่มที่มีราคาแพงขึ้น ภายใต้ความเสี่ยงดังกล่าวเป็นปัญหาที่ ปัญหาน้ำท่วมเป็นปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจและสังคมเป็นวงกว้าง เนื่องจากประชากรจำนวนมากอาศัยอยู่ในเมืองต้องอพยพออกจากเมือง ซึ่งจะกลายเป็นความเสี่ยงที่น่ากังวล เนื่องจากไม่มีแหล่งรองรับประชากรที่จำเป็นต้องย้ายไปอยู่แหล่งที่อยู่อาศัยใหม่ อีกทั้งในปัจจุบันสังคมชนบทซึ่งมีที่ดินเป็นจำนวนมากกำลังเผชิญปัญหาการเข้ามากว้านซื้อที่ดินจากนายทุนต่างชาติ เนื่องจากรัฐต้องการที่จะเอื้อประโยชน์ด้วยการออกกฎหมายอนุญาตให้ชาวต่างชาติซื้อที่ดินและอสังหาริมทรัพย์ในเมืองไทยได้ ทำให้คนในเมืองที่ได้รับผลกระทบจากน้ำท่วมไม่สามารถหาซื้อที่ดินราคาถูกหรือราคาในระดับปานกลางได้ เนื่องจากราคาที่ดินถูกนายทุนต่างชาติเก็งกำไร ทำให้การหาที่อยู่ใหม่ทำได้ยากขึ้น ที่ดินมีแนวโน้มแพงขึ้นทำให้คนไทยจำนวนมากต้องเช่าที่ดินจากคนต่างชาติที่เข้ามากว้านซื้อ ก่อให้เกิดความเสี่ยงที่ประเทศจะสูญเสียทรัพยากรที่สำคัญคือที่ดิน ความเหลื่อมล้ำมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นจากปัญหาการไร้ที่ดินสำหรับอยู่อาศัย และทำให้คนไทยสูญเสียอธิปไตยในการถือครองที่ดิน คนยากจนไม่มีโอกาสที่จะได้เป็นเจ้าของที่ดิน ปัญหาการแย่งชิงทรัพยากรและความเหลื่อมล้ำสูงขึ้น

2) ภาวะภัยแล้งและน้ำท่วม

เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ โดยเฉพาะภัยแล้งที่รุนแรงยิ่งขึ้นทำให้เกิดความไม่สมดุลของระบบนิเวศ อันมีผลต่อผลผลิตทางการเกษตรทำให้ผลิตได้ไม่เต็มที่ ปัญหาภัยแล้งส่งผลกระทบต่อคนในชนบทมากกว่าคนในเมือง เนื่องจากต้องพึ่งพาระบบน้ำเพื่อทำการเกษตร ซึ่งผลกระทบที่เกิดขึ้นจากปัญหาภัยแล้ง ได้แก่ ปัญหาเกษตรกรขาดรายได้จากการทำเกษตร ปัญหาหนี้สินเกษตรกร เป็นปัญหาที่นำไปสู่ปัญหาการอพยพเข้าเมืองเพราะไม่สามารถทำมาหากินบนผืนดินที่แห้งแล้งได้ และปัญหาการขายที่ดินทำกิน ปัญหาแรงงานภาคเกษตรลดลงเพราะคนไม่ยอมเป็นเกษตรกร ปัญหาความมั่นคงทางอาหารเพราะสินค้าภาคเกษตรขาดแคลน ทั้งเป็นผลจากเกษตรกรลดลงและเป็นผลจากปัญหาภัยแล้ง

บทที่ 6

ผลการวิเคราะห์สังคม ชนบท ท้องถิ่น ในมิติคุณภาพสังคมของผู้เชี่ยวชาญกลุ่มต่าง ๆ

คณะผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth Interview) นักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญในหลากหลายภาคส่วนเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมชนบทไทยในอนาคต จำนวนทั้งสิ้น 32 คน โดยผู้เชี่ยวชาญจากภาคส่วนต่าง ๆ ประกอบด้วย 1) กลุ่มนักการเมืองระดับชาติ/ท้องถิ่น 2) กลุ่มประชาสังคม 3) กลุ่มนักวิชาการ 4) กลุ่มองค์กรไม่แสวงหาผลกำไร NGOs 5) กลุ่มประชาชนชาวบ้าน ผู้นำชุมชน 6) กลุ่มผู้นำศาสนา 7) กลุ่มภาคเอกชน 8) กลุ่มผู้บริหารระดับสูง และ 9) กลุ่มเยาวชน/สื่อมวลชน¹

ในการสัมภาษณ์คณะผู้วิจัยได้ร่างคำถามเพื่อเป็นแนวทางสำหรับการสัมภาษณ์ และใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลการเปลี่ยนแปลงของสังคมชนบทจากอดีตจนถึงปัจจุบัน รวมทั้งใช้วิธีในการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้การวิเคราะห์เหตุและผลแบบลำดับชั้นเชิงลึก (Deep Casual Layered Analysis) โดยเป็นวิธีการมองอนาคตที่นำเสนอการวิเคราะห์ข้อมูลในแต่ละด้านอย่างลึกซึ้งเพื่อนำไปสู่การฉายภาพอนาคต (Scenarios) ที่มีแนวโน้มจะเกิดขึ้น ซึ่งโดยทั่วไปการวิเคราะห์เหตุและผลแบบลำดับชั้นทั่วไป จะแบ่งออกเป็น 4 ชั้น ประกอบด้วย 1) ชั้นของปัญหา (Problems) 2) ชั้นของสาเหตุของปัญหา (Causes) 3) ชั้นของสาเหตุเบื้องต้นหรือกระบวนทัศน์ที่อยู่เบื้องหลังของปัญหา (Worldview) และ 4) ชั้นความเชื่อที่ฝังอยู่ในจิตใต้สำนึก (Metaphor) ในการเก็บข้อมูลครั้งนี้คณะผู้วิจัยได้เพิ่มมิติการวิเคราะห์เหตุและผลแบบลำดับชั้นรวมเป็น 8 ชั้น เพื่อรวมเป็นการวิเคราะห์เหตุและผลแบบลำดับชั้นเชิงลึก (Deep Casual Layered Analysis-DCLA) ดังนี้

- 1.สภาพปัจจุบัน(Present)
- 2.ปัญหา (Problems)
- 3.สาเหตุของปัญหา (Causes)
- 4.สาเหตุเบื้องต้น (Discourse/Worldview)
- 5.ความเชื่อที่ฝังอยู่ในจิตใต้สำนึก (Myth/Metaphor)
- 6.ความเสี่ยง (Risks)
- 7.สิ่งที่อยากจะเห็นในอนาคต (Desired Future)
- 8.แนวทางเลือกสู่ออนาคต (Desired Policies)

การใช้กระบวนการวิเคราะห์ปัญหาเชิงลึก (DCLA) ได้ทำการจำแนกมิติปัญหาตามแนวคิดคุณภาพสังคม ซึ่งแบ่งปัญหาออกเป็น 4 มิติ ประกอบด้วย ความมั่นคงทางเศรษฐกิจสังคม ความमानฉันททางสังคม การเป็นสมาชิกทางสังคม การเสริมสร้างพลังทางสังคม โดยสามารถสรุปประเด็นปัญหาได้ตามตารางที่ 6.1

¹ ในบทนี้ เป็นการนำเสนอข้อมูลที่รวบรวมมาจากแนวคิดของผู้ทรงคุณวุฒิโดยได้มาจากการสัมภาษณ์เชิงลึก ทั้งโดยการพบตัวต่อตัว และโดยการสัมภาษณ์ผ่านสื่อสังคมออนไลน์ (เนื่องจากปัญหาโรคระบาดไวรัส โควิด-19 ทำให้ไม่สามารถเดินทางไปมา ทางพื้นที่ได้)

6.1 มิติทางความมั่นคงทางเศรษฐกิจสังคม

ในด้านความมั่นคงทางเศรษฐกิจสังคม ผู้เชี่ยวชาญส่วนใหญ่ให้ความเห็นว่าสังคมชนบทมีประเด็นปัญหาในด้านต่าง ๆ ประกอบด้วย 1) ปัญหาหนี้สินในชนบทเพิ่มขึ้น 2) ปัญหาการลดลงของแรงงานในชนบท 3) ปัญหาความเหลื่อมล้ำ 4) ปัญหาความมั่นคงทางอาหาร 5) ปัญหาทางด้านสุขภาพ และ 6) ปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมร่อยหรอและเสื่อมโทรม ซึ่งเมื่อนำปัญหาต่างๆ มาจัดทำชั้นการวิเคราะห์ เหตุและผลแบบลำดับขั้นเชิงลึกสามารถอธิบายในตารางต่อไปนี้

ตาราง 6 - 1 ปัญหาหนี้สินในชนบทเพิ่มขึ้น

ชั้นการวิเคราะห์เหตุและผลแบบลำดับขั้นเชิงลึก (DCLA)	เนื้อหา
<p>สภาพปัจจุบัน</p>	<p>สังคมชนบทมีการเปลี่ยนแปลงแบบค่อยเป็นค่อยไป ซึ่งการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจค่อนข้างเห็นได้ชัดเจน เช่น การเข้ามากว่านซื้อที่ดินของบริษัทผลิตอาหารขนาดใหญ่ การใช้เครื่องจักรในการทำเกษตรเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต การผลิตจากนาปลูกมาสู่นาหวาน มีการไถนาโดยรับเหมา และจ้างคนมาหวานปุ๋ย มีการใช้สารเคมีมากขึ้น คนในชนบทเดิมเป็นชาวนาทำนาเป็นเดือนเปลี่ยนมาเป็นพ่อค้าในตลาดนัด คนหนุ่มสาวในชนบทนิยมเปิดร้านมือถือ ร้านกาแฟ คุณภาพชีวิตในชนบทดีขึ้น แต่มีปัญหานี้สินมากขึ้น ตั้งแต่มีการจัดตั้ง ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร การเกษตรกรรมยังมีการปลูกข้าวเป็นส่วนใหญ่ รองลงมาคือข้าวโพด ยางพารา ลำไย สภาพสังคมมีกลุ่มมั่ง กลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่และทำการเกษตร โดยพื้นที่กว่าร้อยละ 85 เป็นพื้นที่เกษตร และพื้นที่เกษตรไม่ได้ลดลงจากอดีต แต่จำนวนแรงงานในภาคเกษตรลดลงอย่างต่อเนื่องสังคมชนบทเกิดการเปลี่ยนแปลงด้านการเกษตร ในปัจจุบันผลผลิตทางการเกษตรมีราคาตกต่ำกว่าในอดีต ชนบทมีค่าครองชีพสูงขึ้น คนมีแนวคิดที่ทันสมัย มีความกล้าแสดงออกโดยเฉพาะคนรุ่นใหม่ เช่น การนำเสนอข้อมูลในสภา หรือปัญหาปากท้องของประชาชน ปัจจุบันสังคมชนบทยังมีการพึ่งพารายได้จากภาคเกษตรกรรม แต่มีด้านการท่องเที่ยวและภาคอุตสาหกรรมเข้ามามากขึ้น</p>
<p>ปัญหา</p>	<p>หนี้สินเพิ่มขึ้นและคนในชนบทยังอยู่ในสภาวะยากจนรายได้ไม่พอค่าใช้จ่าย</p>
<p>สาเหตุของปัญหา</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. การกู้เงินเพื่อนำมาลงทุนทำการเกษตร 2. ต้นทุนการผลิตของภาคเกษตรกรรมเพิ่มขึ้นจากการเข้ามาของเทคโนโลยีและสารเคมี 3. สินค้าเกษตรขึ้นอยู่กับกลไกราคา เกษตรกรไม่สามารถกำหนดราคาเองได้หากราคาผลผลิตตกต่ำเกษตรกรมักจะทำขาดทุนจากทำเกษตรและมีหนี้สิน 4. นโยบายปลูกพืชเชิงเดี่ยว เช่น อ้อย ปาล์ม มันสำปะหลัง ยางพารา การทำเกษตรเชิงพาณิชย์ ไม่เน้นการปลูกพืชแบบผสมผสาน 5. การสูญเสียที่ดินของคนในชนบททำให้คนเข้าสู่กระบวนการความยากจนและมีหนี้สิน

<p>ขั้นการวิเคราะห์เหตุและผล แบบลำดับชั้นเชิงลึก (DCLA)</p>	<p>เนื้อหา</p>
	<p>6. การไม่มีทักษะที่จะทำงาน หรือไม่สามารถพึ่งพาตนเองได้</p>
<p>สาเหตุเบื้องต้น</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. ค่านิยมบริโภคนิยมและวัตถุนิยมที่เข้ามาครอบงำสังคมชนบทมากขึ้น 2. ความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงบริการสาธารณสุขระหว่างคนเมืองกับคนในชนบท เช่น การรักษาพยาบาล การศึกษา รายได้ โอกาสในการต่อยอดอาชีพด้านเกษตร 3. การรวมศูนย์อำนาจทางการเงินและการเมืองไว้ที่ส่วนกลาง การผูกขาดทางเศรษฐกิจของกลุ่มทุนขนาดใหญ่ ความมั่งคั่งกระจุกตัวอยู่ที่ส่วนกลางหรือตามเมืองใหญ่ ประชาชนขาดโอกาสในการเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดและขับเคลื่อนนโยบาย 4. การคอร์รัปชันเชิงนโยบายและเชิงการบริหารจัดการของหน่วยงานภาครัฐและข้าราชการทั้งในระดับรัฐและท้องถิ่น ทำให้งบประมาณลงไปไม่ถึงชุมชนในชนบท 5. การรวมศูนย์อำนาจของรัฐไว้ที่ส่วนกลาง ไม่ส่งเสริมให้ชุมชนมีอำนาจที่จะจัดการตนเอง 6. วิธีคิดนโยบายที่มาจากเทคโนโลยีหรือชนชั้นนำที่ไม่เข้าใจปัญหาของสังคมชนบท 7. ขาดการสร้างพลังทางสังคม เช่น ขาดความรู้ด้านการเงิน (Money Literacy)
<p>ความเชื่อที่อยู่ฝังอยู่ในจิตใต้สำนึก</p>	<p>งานคือเงิน เงินคืองาน บันดาลสุข เงินสามารถซื้อได้ทุกอย่าง ความเชื่อของคนชนบทที่คิดว่า “ตนเองโง่ ล้าหลัง ขาดความรู้”</p>
<p>ความเสี่ยง</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. ชาวบ้านมีโอกาสที่จะสูญเสียที่ดินเพิ่มขึ้น 2. ปัญหาสุขภาพเพิ่มขึ้นจากความเครียด โรคซึมเศร้า การบริโภคอาหารที่ปนเปื้อนสารเคมี 3. การทะเลาะเบาะแว้ง ความขัดแย้งในครอบครัวและชุมชนเพิ่มมากขึ้น 4. การฆ่าตัวตายเพิ่มขึ้น 5. ยาเสพติด อาชญากรรมเพิ่มขึ้น 6. ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ สังคม เพิ่มขึ้น
<p>สิ่งที่อยากจะเห็นในอนาคต</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. การสร้างความเข้มแข็งให้กับเศรษฐกิจฐานราก <ol style="list-style-type: none"> 1.1 การทำนโยบายกระจายรายได้สู่ชุมชนชนบท สร้างงานและอาชีพรองรับในชนบท

<p>ขั้นการวิเคราะห์เหตุและผล แบบลำดับชั้นเชิงลึก (DCLA)</p>	<p>เนื้อหา</p>
	<p>1.2 ให้ความรู้เกี่ยวกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อนำไปปรับใช้พัฒนาคุณภาพชีวิต คุณภาพสังคม</p> <p>1.3 การส่งเสริมบทบาทสภาองค์กรชุมชน วิสาหกิจชุมชน รัฐและหน่วยงานต่าง ๆ สนับสนุนให้ชุมชนจัดการตนเอง พึ่งพาตนเองมากขึ้น</p> <p>1.4 การส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชน หาดตลาดรองรับผลิตภัณฑ์ชุมชน</p> <p>2. พัฒนาและวางระบบคุ้มครองทางสังคม (Social Safety Net) อาทิ ระบบสวัสดิการ การศึกษา การรักษาพยาบาล กองทุนสวัสดิการชุมชน การออมทรัพย์ การทำเอสเอ็มอี ธุรกิจเพื่อสังคมในท้องถิ่น</p> <p>3. สร้างกลไกการตรวจสอบระดับพื้นที่ที่จะทำการบริหารราชการแผ่นดินของรัฐบาลท้องถิ่นเกิดความโปร่งใสมากขึ้น งบประมาณ ถูกใช้ในด้านที่เป็นประโยชน์ต่อประชาชนในท้องถิ่น</p> <p>4. การให้สังคมเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดสรรงบประมาณเพื่อนำไปใช้ในด้านที่เป็นประโยชน์ในชุมชน โดยเริ่มตั้งแต่การตั้งงบประมาณ นำบางส่วนมาจัดสรรให้ภาคสังคม มีส่วนร่วมในการตรวจสอบการใช้จ่ายงบประมาณ และการประเมินผล และให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือ อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน เป็นผู้ขับเคลื่อนนโยบายทางสังคมในชุมชนชนบทเพื่อให้ประชาชนสามารถเข้าถึงสิทธิและบริการขั้นพื้นฐานที่รัฐจัดสรรอย่างทั่วถึง ลดการกู้เงินเพื่อนำมาใช้จ่าย</p> <p>5. การกระจายอำนาจทางการคลังและอำนาจการบริหารไปสู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพื่อสร้างความเข้มแข็งในระดับฐานราก ผ่านการทำชุมชนจัดการตนเอง</p> <p>6. การให้ความรู้ทางการเงิน (Money Literacy) ในระดับชุมชน โดยดึงหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามาร่วมให้ความรู้ เช่น ความรู้ด้านการออม การวางแผนการใช้จ่ายเงิน หรือการใช้ที่ดินในการปลูกไม้มีค่าเพื่อสร้างหลักประกันให้กับคนในชุมชน โดยผู้นำชุมชน อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ข้าราชการท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการส่งเสริมความรู้ด้านการเงินแก่ชาวบ้าน และสร้างระบบการออมในชุมชนเพื่อกระตุ้นให้ทุกคนเห็นถึงความสำคัญของการออม ลดการเป็นหนี้</p>
<p>แนวทางเลือกสู่ออนาคต</p>	<p>1. การปฏิรูประบบราชการ สร้างกลไกการกระจายอำนาจทางการคลังและการบริหารจัดการไปสู่ชุมชนชนบท องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ</p> <p>2. การใช้มาตรการทางเศรษฐกิจระดับมหภาค (Marco economy) ปรับ</p>

<p>ชั้นการวิเคราะห์เหตุและผล แบบลำดับชั้นเชิงลึก (DCLA)</p>	<p>เนื้อหา</p>
	<p>การจัดสรรงบประมาณภาครัฐให้เกิดความสมดุล รัฐบาลควรจัดลำดับความสำคัญของการใช้จ่ายงบประมาณ และเพิ่มการเก็บภาษีในภาคส่วนต่างๆที่มีกำไรสูงเพื่อลดปัญหางบประมาณขาดดุล ควบนึ่งงบประมาณมาใช้ในการสร้างความคุ้มครองทางสังคมและสวัสดิการขั้นพื้นฐาน (social protection) ให้ครอบคลุมประชาชนก่อน แล้วจึงใช้งบประมาณในการพัฒนาในด้านอื่นๆ ที่รองลงไป</p> <p>3. การพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศควรปรับสมดุลตลาดภายนอกและตลาดภายในให้เหมาะสม ไม่เน้นการส่งออกเพียงอย่างเดียว แต่ควรหันมาพัฒนาตลาดในประเทศ สร้างเศรษฐกิจฐานราก เศรษฐกิจพอเพียง ให้ประชาชนมีฐานทรัพยากรรองรับความเสี่ยงทางเศรษฐกิจโดยสามารถใช้บทเรียนจากสถานการณ์โรคระบาดโควิด 19 เป็นตัวอย่างในการพัฒนาเศรษฐกิจภายใน</p> <p>4. การสร้างความเข้มแข็งให้กับเศรษฐกิจฐานราก เศรษฐกิจชุมชน</p> <p>4.1 การส่งเสริมเศรษฐกิจฐานราก เช่น การส่งเสริมให้ครัวเรือนทำการผลิตโดยปลูกพืชที่สามารถบริโภคภายในครัวเรือนได้ และส่งเสริมให้ครัวเรือนมีปัจจัยการผลิตของตนเอง เช่น ที่ดิน เครื่องจักร เพื่อลดการสูญเสียที่ดิน และส่งเสริมเศรษฐกิจพอเพียงให้คนพึ่งพาตนเองให้มากที่สุดเพื่อลดการพึ่งพาเศรษฐกิจจากภายนอก ผลิตสินค้าที่หลากหลายเพื่อลดความเสี่ยงในด้านราคาผลผลิต</p> <p>4.2 ส่งเสริมให้ประชาชนมีความรู้ทางเทคโนโลยี มีทักษะในการทำงานมากขึ้น เช่น การทำตลาดออนไลน์ อีคอมเมิร์ซ สนับสนุนการสร้างเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน</p> <p>4.3 ส่งเสริมให้สถาบันทางวิชาการและภาคประชาสังคม พรรคการเมือง นักการเมือง ผู้นำชุมชน ร่วมมือกันในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนให้เข้มแข็ง เน้นการบูรณาการเครือข่ายความร่วมมือในชุมชน ระหว่างชุมชน</p> <p>4.4 ส่งเสริมการออมในชุมชน การทำกองทุนสวัสดิการชุมชน วิสาหกิจเพื่อสังคม</p>

ตาราง 6 -2 ปัญหาการลดลงของแรงงานในชนบท

<p>ขั้นการวิเคราะห์เหตุและผลแบบลำดับขั้นเชิงลึก (DCLA)</p>	<p>เนื้อหา</p>
<p>สภาพปัจจุบัน</p>	<p>การพัฒนาเชิงกายภาพ สังคมชนบทในช่วง 50 ปีที่ผ่านมา มีการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน ระบบสาธารณสุข การคมนาคมมีการเปลี่ยนแปลงในทิศทางที่ส่งเสริมคุณภาพชีวิตของประชาชนในชนบท อายุขัยเฉลี่ยของประชาชนเพิ่มขึ้น มีการศึกษาที่ครอบคลุมไปยังทุกพื้นที่ ส่งผลต่อโครงสร้างอาชีพและแรงงานของประเทศที่มีความหลากหลายมากยิ่งขึ้น ในขณะที่เดียวกันก็เห็นถึงแนวโน้มของการก้าวเข้าสู่ความเป็นสังคมผู้สูงอายุ ชนบทแบบเกษตรดั้งเดิมไม่มีอีกต่อไป ส่วนมากนั้นเป็นชนบทแบบผสมผสานหรือชนบทแบบกึ่งเมือง ชนบทที่มีความเป็นเมืองมากยิ่งขึ้น และเริ่มนำวิถีของเมืองมาใช้ในชนบท อาทิ เช่น สังคมที่มีความเป็นปัจเจกบุคคลมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้บทบาทที่เพิ่มขึ้นของเทคโนโลยีได้สร้างกลุ่มทางสังคมแบบใหม่ เช่น สังคมออนไลน์ นโยบายของรัฐและระบบการค้าสมัยใหม่แทรกซึมเข้ามาในพื้นที่ของชนบทส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว นอกจากนี้ ยังเกิดการอพยพเข้าเมืองเป็นจำนวนมากผสมกับการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานในตลอดระยะที่ผ่านมาส่งผลให้ความเจริญคล้ายเมืองแทรกซึมไปยังหลายพื้นที่ชนบท เทคโนโลยีและดิจิทัลส่งผลให้เกิดการเชื่อมโยงของพื้นที่ เป็นการเชื่อมโยงแบบใหม่ที่สร้างความกลมกลืนของพื้นที่จนยากที่จะแบ่งแยกออกจากกัน</p> <p>การพัฒนาเศรษฐกิจ การพัฒนาเศรษฐกิจนับตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับที่ 1 พ.ศ. 2504 ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสังคมชนบท โดยการส่งเสริมนโยบายจากภาครัฐทำให้คนในชนบทมีวิถีชีวิตจากการทำเกษตรดั้งเดิมมาสู่การทำเกษตรเพื่อขายในตลาด สภาพชีวิตของคนชนบทมีความเป็นเมืองมากขึ้น ทรัพยากรธรรมชาติลดลง ชีวิตของชาวบ้านต้องออกไปรับจ้าง มีภาวะหนี้สินรุนแรงมากขึ้น ประชาชนในชนบทเปลี่ยนจากการพึ่งพาฐานทรัพยากรในพื้นที่มาสู่การพึ่งพาเงินและตลาด นำไปสู่การสูญเสียที่ดิน และต้องอพยพมาหางานทำในเมืองใหญ่ๆ เช่น กรุงเทพฯ สังคมชนบทจึงเหลือแต่คนแก่กับเด็ก จำนวนแรงงานภาคเกษตรในชนบทลดลง</p>
<p>ปัญหา</p>	<p>การลดลงของแรงงานภาคเกษตรในชนบท</p>
<p>สาเหตุของปัญหา</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรที่เข้าสู่สังคมผู้สูงอายุโดยมีสาเหตุมาจากอัตราการเกิดลดลง 2. ทรัพยากรกระจุกอยู่แต่ในตัวเมือง ส่งผลให้ประชาชนต้องอพยพเข้าเมืองมากขึ้นเพื่อแสวงหาความสะดวกสบายและรายได้เพิ่ม 3. การเปลี่ยนแปลงด้านการศึกษา การเข้ามาของเทคโนโลยี เช่น โทรศัพท์มือถือ อินเทอร์เน็ต ทำให้อาชีพที่มีความหลากหลายมากขึ้น โดยเฉพาะ

<p>ชั้นการวิเคราะห์เหตุและ ผลแบบลำดับชั้นเชิงลึก (DCLA)</p>	<p>เนื้อหา</p>
	<p>อาชีพด้านบริการ ทำให้คนหันไปประกอบอาชีพอื่นที่อยู่นอกภาคเกษตร</p> <p>4. คนรุ่นใหม่ขาดองค์ความรู้ในด้านการทำเกษตรและไม่สนใจสืบทอดอาชีพเกษตรกรเนื่องจากไม่มั่นคงและเป็นอาชีพที่รายได้น้อยและไม่แน่นอน ไม่มีหลักประกันในการทำเกษตร</p> <p>5. ไม่มีตลาดแรงงานรองรับในชนบท ส่งผลให้เกิดการอพยพย้ายถิ่นไปอยู่ในเมือง</p>
<p>สาเหตุเบื้องต้น</p>	<p>1. การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคมและโครงสร้างครอบครัว ทำให้ชนบทเหลือแต่ประชากรที่เป็นผู้สูงอายุและประชากรเด็ก</p> <p>2. การขาดหลักประกันทางสังคมในการช่วยให้การสร้างครอบครัวมีความมั่นคง เช่น สวัสดิการที่จะช่วยเหลือเมื่อเกิดภาวะเจ็บป่วย ว่างาน ชราภาพ นำไปสู่การขาดแรงจูงใจในการมีบุตรและผู้คนที่เลือกที่จะไม่มีบุตรเพื่อลดภาระค่าใช้จ่ายที่จะตามมา</p> <p>3. การเปลี่ยนแปลงของยุคสมัยและเทคโนโลยีทำให้เกิดทางเลือกในการประกอบอาชีพมากขึ้น ความสะดวกสบายในเมืองทำให้ผู้คนหันหลังให้อาชีพเกษตร และละทิ้งชนบท</p>
<p>ความเชื่อที่ฝังอยู่ในจิตใต้สำนึก</p>	<p>1. ค่านิยมที่มองว่าอาชีพเกษตรเป็นอาชีพที่ไม่มั่นคงและลำบาก หรืออาชีพเกษตรเป็นอาชีพของคนจน</p> <p>2. ความเชื่อที่มองว่าอุตสาหกรรมจะทำให้ประเทศเติบโตอย่างก้าวกระโดด จึงพยายามที่จะผลักแรงงานเข้าสู่ภาคอุตสาหกรรม</p>
<p>ความเสี่ยง</p>	<p>1. ขาดแคลนแรงงานภาคเกษตรที่จะเป็นผู้ผลิตอาหารให้กับคนในประเทศ อาจนำไปสู่การนำเข้าอาหารจากต่างประเทศมากขึ้น เกิดปัญหาความมั่นคงทางอาหาร</p> <p>2. การผลิตอาหารเปลี่ยนจากการผลิตโดยเกษตรกรรายย่อยไปสู่เกษตรกรทุนขนาดใหญ่ที่เป็นผู้ที่ผูกขาดระบบการผลิตอาหาร ประชาชนมีความเสี่ยงที่จะต้องบริโภคอาหารแปรรูปมีมากขึ้น การบริโภคอาหารที่มีสารเคมี มีการดัดแปลงพันธุกรรม ส่งผลต่อสุขภาพของประชาชน นำไปสู่การเกิดโรคร้ายไข้เจ็บ เพราะแรงงานที่ทำการผลิตแบบไร้สารเคมีมีจำนวนลดลง</p> <p>3. ความอุดมสมบูรณ์และความหลากหลายทางชีวภาพลดลง</p> <p>4. การแย่งชิงทรัพยากร ความขัดแย้ง อาชญากรรมเพิ่มขึ้น</p> <p>5. ความเหลื่อมล้ำเพิ่มขึ้นระหว่างผู้ผลิตอาหารรายใหญ่และเกษตรกรรายย่อย โดยเฉพาะความเหลื่อมล้ำทางรายได้</p>

<p>ขั้นการวิเคราะห์เหตุและ ผลแบบลำดับชั้นเชิงลึก (DCLA)</p>	<p>เนื้อหา</p>
<p>สิ่งที่อยากจะเห็นในอนาคต</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. การสร้างแรงจูงใจให้คนรุ่นใหม่สนใจที่จะกลับไปทำอาชีพเกษตร โดยมีมาตรการที่ส่งเสริมและรักษาผลประโยชน์ มีหลักหลักประกันด้านการเกษตรให้กับชาวนาและเกษตรกรเพื่อลดความเสี่ยง กระตุ้นให้คนทำการเกษตร 2. บังคับใช้กฎหมายด้านการส่งเสริมความมั่นคงทางเศรษฐกิจสังคมโดยการสร้างระบบเครือข่ายความปลอดภัยทางสังคม (Social Safety Net) ที่ครอบคลุมคนทุกกลุ่ม และจัดให้เป็น “สิทธิขั้นพื้นฐาน” (Fundamental Rights) ที่รัฐมีหน้าที่ต้องจัดสรรให้กับประชาชนตามรัฐธรรมนูญ เพื่อให้ประชาชนไม่ว่าจะอยู่พื้นที่ใดมีคุณภาพชีวิตที่เสมอภาคเท่าเทียมกันอย่างน้อยที่สุดในด้านสิทธิขั้นพื้นฐาน 3. การกระจายอำนาจทางการคลังไปสู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และอำนาจการบริหารให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจัดการปัญหาด้วยตนเอง <ol style="list-style-type: none"> 3.1 ชุมชนมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนนโยบาย เช่น นโยบายกองทุนสวัสดิการชุมชน การออมทรัพย์ สร้างความเข้มแข็งให้เศรษฐกิจท้องถิ่นลดการอพยพไปอยู่ในเมือง 3.2 การทำนโยบายกระจายรายได้สู่ชุมชนชนบท สร้างงานและอาชีพรองรับในชนบท 3.3 พัฒนาทักษะและความรู้ด้านเทคโนโลยีทางการเกษตรให้กับเกษตรกรเพื่อส่งเสริมให้มีการสร้างมูลค่า (value added) สินค้าเกษตร ส่งเสริมเกษตรคุณภาพสูง ไร้สารเคมี และมีตลาดรองรับสินค้า 3.4 สร้างฐานข้อมูลด้านการเกษตร (data based) และฐานข้อมูลของตลาดในแต่ละพื้นที่ (supply and demand) เพื่อทราบความต้องการสินค้า และปริมาณสินค้า เพื่อให้ผู้ผลิตและผู้บริโภคได้รับประโยชน์ร่วมกัน 3.5 ยกระดับวิสาหกิจชุมชน ให้เกิดเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนที่มีการรวมกลุ่มของเกษตรกรรายย่อยในแต่ละสาขาอาชีพ เพื่อสร้างอำนาจต่อรองในการกำหนดราคาผลผลิตด้วยตนเอง และสร้างความเข้มแข็งให้กับเครือข่ายวิสาหกิจสังคมในแต่ละชุมชน 3.6 การออกกฎหมายในการให้เกษตรกรสามารถกำหนดราคาผลผลิตทางการเกษตรได้ด้วยตนเองโดยลดการพึ่งพาตลาดพ่อค้าคนกลาง หรือภาครัฐมีนโยบายประกันราคาสินค้าเกษตรให้อยู่ในระดับที่เหมาะสม
<p>แนวทางเลือกสู่ออนาคต</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. รัฐกำหนดมาตรการและนโยบายที่สนับสนุนผลประโยชน์ของชาวนาและเกษตรกร <ol style="list-style-type: none"> 1.1 มาตรการลดต้นทุนการผลิต และจัดหาตลาดรองรับสินค้าเกษตรและข้าว

<p>ชั้นการวิเคราะห์เหตุและ ผลแบบลำดับขั้นเชิงลึก (DCLA)</p>	<p>เนื้อหา</p>
	<p>ให้กับกลุ่มเกษตรกรและกลุ่มชาวนา การสนับสนุนด้านงบประมาณในการผลิตข้าว และสินค้าเกษตรแก่กลุ่มชาวนา การใช้เทคโนโลยีด้านการเกษตร</p> <ol style="list-style-type: none"> 1.2 รัฐอนุญาตและส่งเสริมให้กลุ่มเกษตรกรและชาวนากำหนดราคาผลผลิตด้วยตัวเอง 1.3 นโยบายลดการทำนาเช่าหรือการเช่าที่ดินเพื่อทำเกษตร 1.4 นโยบายลดหนี้สินของครัวเรือนเกษตรกร 1.5 การให้ชาวนาและเกษตรกรเป็นผู้กำหนดราคาสินค้าเกษตร 1.6 รัฐเข้ามาส่งเสริมการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับอาหารปลอดภัย รัฐบาลมีตลาดรองรับสินค้าเกษตร โดยเฉพาะข้าว 1.7 รัฐจัดสรรงบประมาณในการสนับสนุนกลุ่มภาคเกษตร และไม่ควรมีขั้นตอนที่ต้องผ่านระบบราชการ เนื่องจากมักมาไม่ถึงมือของชาวนาและเกษตรกร แต่จัดสรรตรงไปถึงตัวของเกษตรกรรายย่อย 1.8 ส่งเสริมให้ประชาชนมีความรู้ทางเทคโนโลยี เช่น การทำตลาดออนไลน์ อีคอมเมิร์ซ สนับสนุนวิสาหกิจชุมชน <ol style="list-style-type: none"> 2. นโยบายส่งเสริมการใช้ที่ดินเพื่อเกษตรกรอย่างเหมาะสม มีการพัฒนาที่คำนึงถึงบริบทชุมชนท้องถิ่นที่แตกต่างหลากหลาย หรือการพัฒนาเชิงพื้นที่ (Area Based) 3. การปฏิรูประบบภาษีและระบบราชการ สร้างกลไกการกระจายอำนาจทางการคลังและการบริหารจัดการไปสู่ชุมชนชนบท 4. ส่งเสริมให้สถาบันทางวิชาการและภาคประชาสังคม พรรคการเมือง นักการเมือง ผู้นำชุมชน ร่วมมือกันในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนให้เข้มแข็ง บูรณาการความร่วมมือของภาคส่วนต่างๆ เป็นเครือข่าย

ตาราง 6 - 3 ปัญหาความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ

<p>ชั้นการวิเคราะห์เหตุและ ผลแบบลำดับขั้นเชิงลึก (DCLA)</p>	<p>เนื้อหา</p>
<p>สภาพปัจจุบัน</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. ปัจจุบันโครงสร้างทางกายภาพของชนบทเปลี่ยนแปลงไปค่อนข้างมาก จากแผนพัฒนาของภาครัฐ ถนน ประปา ไฟฟ้า เข้าถึงชุมชนในชนบทเกือบทั้งหมด ภาพการเปลี่ยนแปลงที่ผ่านมา มีสองภาพ คือภาพของนิคมอุตสาหกรรม การทำธุรกิจแผ่ขยายไปสู่ชนบทมากขึ้น ขณะที่อีกภาพคือ แรงงานในชนบทอพยพเข้า

<p>ขั้นการวิเคราะห์เหตุและ ผลแบบลำดับชั้นเชิงลึก (DCLA)</p>	<p>เนื้อหา</p>
	<p>เมือง การเจริญเติบโตของเศรษฐกิจทำให้คนชนบทมีหนี้สินเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง นำเงินมาลงทุน สถาบันทางสังคมเกิดการเปลี่ยนแปลง วิธีการผลิตและวิธีการ บริโภคเปลี่ยนไปอย่างเห็นได้ชัด รูปแบบเศรษฐกิจเป็นการปล่อยให้เศรษฐกิจนำ สังคม ผู้คนต่างมีเป้าหมายในการทำงานเพื่อหาเงินมาใช้จ่ายในครอบครัว</p> <p>2. ค่านิยมของสังคมชนบทเปลี่ยนไป เช่น วัยรุ่นนอยากรับราชการยนต์ โทรศัพท์มือถือ มากกว่าช่วยที่บ้านทำงาน ความสัมพันธ์ทางสังคมเปลี่ยนไปจาก การเคารพตามระบบผู้อาวุโสมาสู่การใช้เงินในการเสริมสร้างอำนาจและบารมี คน หันมาพึ่งพิงอำนาจรัฐมากขึ้นแทนการช่วยเหลือพึ่งพากัน เกิดความไม่ไว้วางใจ อำนาจราชการที่เข้ามา เช่น ตำรวจ ข้าราชการ นักการเมือง ที่มักมีความสัมพันธ์ กับผู้มีอำนาจ</p>
<p>ปัญหา</p>	<p>ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ</p>
<p>สาเหตุของปัญหา</p>	<p>1. การรวมศูนย์อำนาจของรัฐ</p> <p>1.1 รัฐไม่สามารถกระจายอำนาจทางการคลังไปสู่องค์กรปกครองส่วน ท้องถิ่นตามสัดส่วนที่กำหนดไว้ในกฎหมาย</p> <p>1.2 ประชาชนไม่สามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย</p> <p>1.3 การคอร์รัปชันเชิงนโยบาย และเชิงการบริหารจัดการ</p> <p>1.4 การกระจายบริการสาธารณะไปสู่ชนบทยังทำได้ไม่ทั่วถึงและครอบคลุม คนทุกกลุ่มและทุกช่วงวัย</p> <p>2. การผูกขาดของกลุ่มทุนขนาดใหญ่ที่เข้าไปครอบงำภาคชนบท ทำเกษตรกรรายย่อยไม่สามารถแข่งขันในตลาดได้</p> <p>3. ความไม่สมดุลของการพัฒนาระหว่างเมืองและชนบท นโยบายที่ส่งเสริม การเติบโตของเมือง โดยพิจารณาได้จากการดูทรัพยากรจากชนบทเข้ามาในเมือง หรือการอพยพย้ายถิ่นของแรงงานในชนบทเข้าเมือง</p>
<p>สาเหตุเบื้องต้น</p>	<p>1. วิธีคิดของรัฐราชการแบบเก่าที่เชื่อว่าการรวมศูนย์อำนาจแก้ปัญหาได้ ดีกว่าการกระจายอำนาจ เช่น วิธีคิดเกี่ยวกับการมองความมั่นคงในมิติของประเทศ มากเกินไป เช่น ความมั่นคงทางการทหาร และขาดการมองความมั่นคงของมนุษย์ ความมั่นคงทางอาหาร ความมั่นคงทางทรัพยากรธรรมชาติ ความมั่นคงทางสังคม</p> <p>2. การกำหนด นโยบายที่มาจากเทคโนโลยี แครตหรือชนชั้นนำทาง การเมืองที่ไม่เข้าใจปัญหา ของสังคมชนบท ทำให้</p>

<p>ชั้นการวิเคราะห์เหตุและ ผลแบบลำดับชั้นเชิงลึก (DCLA)</p>	<p>เนื้อหา</p>
	<p>ภาครัฐไม่สามารถส่งเสริม นโยบายกระจายรายได้ไปสู่ ชนบท เช่น นโยบายการ พัฒนาเศรษฐกิจของรัฐ นับตั้งแต่แผนพัฒนา เศรษฐกิจฉบับที่ 1 มุ่งเน้น การพัฒนาอุตสาหกรรมและ การส่งเสริมการเติบโตของ เศรษฐกิจมากกว่าการพัฒนา คุณภาพชีวิต</p> <ol style="list-style-type: none"> 3. การปกครองของผู้นำที่ขาดธรรมาภิบาล 4. ระบบการศึกษาที่สอนให้คนคิดและยึดติดกับรูปแบบการพัฒนา แบบเก่า
<p>ความเชื่อที่อยู่ฝังอยู่ในจิต ใต้สำนึก</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. การพัฒนาเศรษฐกิจให้เจริญเติบโตสามารถลดความเหลื่อมล้ำ 2. การกระจายทรัพยากรควรใช้หลักการสงเคราะห์มากกว่าหลักสิทธิ 3. ระบอบประชาธิปไตยไม่สามารถลดปัญหาความเหลื่อมล้ำ
<p>ความเสี่ยง</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. ความเหลื่อมล้ำรุนแรง ช่องว่างระหว่างคนรวยและคนจนเพิ่มมากขึ้น 2. ความขัดแย้งในสังคมชนบทเพิ่มขึ้น ความไม่มั่นคงปลอดภัยในชนบท เพิ่มขึ้น ปัญหาสังคม เช่น สติติยาเสพติดและการเกิดอาชญากรรมในชนบทเพิ่มขึ้น 3. ประชาชนไม่สามารถพึ่งตนเองได้ รอรับความช่วยเหลือจากรัฐ 4. หนี้สินเพิ่มขึ้น เข้าสู่กับดักความยากจน คุณภาพชีวิตลดลง ครอบครัว แตกแยกมากขึ้น 5. สังคมปัจเจกชน
<p>สิ่งที่อยากจะเห็นในอนาคต</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. กระจายอำนาจทางการคลังและอำนาจการบริหารไปสู่องค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่น 2. ออกกฎหมายกำกับควบคุมการผูกขาดของกลุ่มทุน และบังคับใช้ กฎหมายอย่างจริงจังหากเกิดการละเมิดกฎหมาย 3. สร้างเครือข่ายความปลอดภัยทางสังคมรองรับ เช่น สวัสดิการผู้สูงอายุ เด็ก ผู้ป่วย ผู้ด้อยโอกาส และคนทุกกลุ่มวัยในชนบท 4. ปฏิรูประบบภาษี เช่น ภาษีที่ดิน ภาษีมรดก ภาษีทรัพย์สิน เพื่อให้มี รายได้ที่เพียงพอในการนำมาขับเคลื่อนระบบเครือข่ายความปลอดภัยทางสังคม

<p>ขั้นการวิเคราะห์เหตุและ ผลแบบลำดับขั้นเชิงลึก (DCLA)</p>	<p>เนื้อหา</p>
	<p>5. ปฏิรูประบบการศึกษา สร้างการศึกษาทางเลือกและลดชั่วโมงการเรียน รวมถึงระยะเวลาการเรียนให้สั้นลงเพื่อให้นักเรียนออกไปประกอบอาชีพได้เร็วขึ้น</p> <p>6. ปฏิรูประบบราชการ ลดขนาดภาครัฐ ลดกระทรวง ลดขนาดรัฐบาล ภูมิภาค ลดค่าใช้จ่ายเพื่อลดสัดส่วนเงินงบประมาณแผ่นดินและนำไปใช้ประโยชน์ ในด้านการพัฒนาคุณภาพสังคมมากขึ้น</p> <p>7. สร้างระบบเศรษฐกิจที่ส่งเสริมให้เกิดสังคมแห่งการอยู่ร่วมกัน (moral economy) เน้นการกระจายรายได้ กระจายทรัพยากร (redistribution) ไปสู่ ชนบท พัฒนาอุตสาหกรรมที่คำนึงถึงผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม</p> <p>8. สร้างอาชีพและตลาดแรงงานในชนบท ส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชน เศรษฐกิจฐานราก ส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน สภาองค์กรชุมชน เครือข่ายต่าง ๆ ใน ชุมชน</p> <p>9. สร้างความเข้มแข็งให้ประชาชน (empowerment) ถ่ายทอดความรู้ใน การประกอบอาชีพ สร้างแรงงานทักษะในชนบท เช่น ทักษะการรู้ภาษา เทคโนโลยี ด้านการเกษตร การตลาดออนไลน์ การสร้างมูลค่าเพิ่มให้ผลผลิต</p> <p>10. การพัฒนาระบบโครงสร้างพื้นฐาน เศรษฐกิจในพื้นที่ เพื่อทำให้เกิดการ จ้างงาน ลดการออกจากบ้านไปทำงานของพ่อแม่ผู้ปกครอง</p> <p>11. รัฐส่งเสริมการค้าชายแดน เช่น ไทย – ลาว ไทย- กัมพูชา ลดอุปสรรค ทางการค้า เสริมสร้างความสัมพันธ์กับเพื่อนบ้านเพื่อทำให้เศรษฐกิจชายแดน เติบโตขึ้น สร้างรายได้ให้ชนบทบริเวณชายแดน</p> <p>12. การวางรากฐานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นใหม่ เช่น การกระจาย อำนาจให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สามารถเก็บภาษีที่ดิน หรือภาษีในภาค เกษตรเพื่อเลี้ยงตัวเอง และรัฐเป็นผู้เข้ามาสนับสนุนในส่วนที่ท้องถิ่นต้องการเพื่อ ป้องกันปัญหาการเก็บภาษีไปยังส่วนกลางแต่ไม่สามารถกระจายงบประมาณอย่าง ทั่วถึง</p>
<p>แนวทางเลือกสู่ออนาคต</p>	<p>1. การจัดทำระบบสวัสดิการสังคม มีการจ่ายเงินเข้าสู่กระเป๋าโดยตรง ให้สวัสดิการต่อหัว และถ่วงหน้าเท่าเทียมกัน</p> <p>2. การพัฒนาชุมชนของรัฐควรมีการวางแผน ศึกษาผลกระทบ ศึกษาภูมิ ประเทศ วิถีชีวิตของชาวบ้าน และดูความยั่งยืนของนโยบาย</p> <p>3. ชุมชนร่วมกันจัดทำสื่อเพื่อให้เป็นแหล่งข้อมูลในการติดตามข่าวสาร ต่าง ๆ ของชุมชน มีการทำคลังข้อมูลจังหวัด และทำเซิร์ฟเวอร์ฐานข้อมูลเกี่ยวกับ เศรษฐกิจชุมชน การรวมกลุ่ม เครือข่ายอาชีพ เกษตรกรรม การลงทุน ราคาสินค้า เกษตร เพื่อให้สามารถติดตามข้อมูลในการทำไปสร้างรายได้เพิ่ม</p>

ชั้นการวิเคราะห์เหตุและผลแบบลำดับชั้นเชิงลึก (DCLA)	เนื้อหา
	4. พัฒนาคุณภาพการศึกษาให้สามารถตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยี เศรษฐกิจ สังคม 5. กระจายอำนาจทางการคลังไปยังชุมชนท้องถิ่น 6. ส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชน พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทั้งเชิงกายภาพและเครือข่ายอินเทอร์เน็ตให้ครอบคลุมพื้นที่ชนบท

ตาราง 6 - 4 ความมั่นคงทางอาหาร

ชั้นการวิเคราะห์เหตุและผลแบบลำดับชั้นเชิงลึก (DCLA)	เนื้อหา
สภาพปัจจุบัน	<p>ชุมชนท้องถิ่นหันไปพึ่งพาเศรษฐกิจภาคเมืองมากยิ่งขึ้น การพึ่งพาทรัพยากรตามธรรมชาติของท้องถิ่นนั้น ๆ หายไป ประชาชนในชนบทท้องถิ่นเผชิญหน้ากับการสูญเสียที่ดินมากขึ้น เนื่องจากนำเงินไปลงทุนในการปลูกพืชเชิงเดี่ยว เช่น อ้อย ปาล์ม ข้าวโพด มันสำปะหลัง อีกทั้งคนต่างถิ่นที่เข้ามาทำวนซื้อครอบครองที่ดินในท้องถิ่น ฐานทรัพยากรในท้องถิ่นเริ่มร่อยหรอเนื่องจากปัญหาการพัฒนาเศรษฐกิจ มีการบุกรุกป่า การทำสัมปทานเหมือง การระเบิดภูเขาเพื่อการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน การสร้างนิคมอุตสาหกรรม และการเปลี่ยนแปลงทางสภาพภูมิอากาศจากปัญหาดังกล่าว ส่งผลให้ทรัพยากรเผชิญกับความเสื่อมโทรม จำนวนพื้นที่ป่าของประเทศไทยเริ่มเกิดปัญหาความหลากหลายทางธรรมชาติและระบบนิเวศลดลง พืชในธรรมชาติไม่สามารถขยายพันธุ์ได้ และค่อย ๆ หายไป ในขณะเดียวกันประชาชนเริ่มมีความตื่นตัวในการปกป้องทรัพยากรตามธรรมชาติ และหันมาใช้เทคโนโลยี สื่อออนไลน์ในการร้องเรียนและแก้ไขปัญหา</p> <p>ประชาชนในชนบทเริ่มมีการสารเคมีในการทำเกษตรเพื่อเพิ่มผลผลิตและป้องกันแมลงศัตรูพืช ส่งผลให้อาหารในปัจจุบันเต็มไปด้วยสารเคมีที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ จำนวนผู้ป่วยในชนบทจากการใช้สารเคมีเพิ่มขึ้น และมีหนี้สินมากขึ้น</p>
ปัญหา	ความมั่นคงทางอาหาร ต้องพึ่งพาทางอาหารจากภายนอก
สาเหตุของปัญหา	1. ระบบทุนด้านการเกษตรเข้มแข็งขึ้นส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระบบการผลิตทางเกษตร มีการคำนึงถึงกำไรมากกว่าความยั่งยืนและความสมดุลของการผลิต 2. ประชาชนในชนบทสูญเสียที่ดินให้แก่คนต่างถิ่นที่เข้ามาประกอบกิจการด้านอื่น ๆ มากกว่าการทำเกษตร ทำให้พื้นที่การเกษตรลดลง

<p>ชั้นการวิเคราะห์เหตุและผล แบบลำดับชั้นเชิงลึก (DCLA)</p>	<p>เนื้อหา</p>
	<p>3. ประชาชนในชนบทเปลี่ยนจากการพึ่งพาฐานทรัพยากรในพื้นที่มาสู่การพึ่งพาเงินและตลาด</p> <p>4. การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากร แรงงานเคลื่อนย้ายเข้าสู่ภาคอุตสาหกรรมมากขึ้น บวกกับคนรุ่นใหม่ไม่สนใจการทำเกษตรทำให้แรงงานในชนบทลดลง</p> <p>5. การเปลี่ยนแปลงของฐานทรัพยากรในชนบทที่เกิดความเสื่อมโทรม ความอุดมสมบูรณ์ของป่า ดินและน้ำลดลง</p> <p>6. การผูกขาดอำนาจด้านการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจากส่วนกลางประชาชนไม่สามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการปัญหา อาทิ เรื่องของการจัดการน้ำที่อยู่ภายใต้การกำกับดูแลของกรมชลประทาน ระบบการจัดการทรัพยากรเป็นโครงสร้างของภาครัฐ ชาวบ้านเข้าไม่ถึงสิทธิในพื้นที่อนุรักษ์และแหล่งทรัพยากรตามธรรมชาติอื่น ๆ ได้</p> <p>7. รัฐเปิดโอกาสให้กลุ่มนายทุนสามารถเข้ามาถึงชุมชนชนบท ไม่ว่าจะเป็นการสร้างโครงสร้างพื้นฐานหรือการออกนโยบาย การให้สัมปทานแก่ภาคธุรกิจเอกชน ทำให้ทรัพยากรในชนบททรุดโทรมและเสื่อมโทรม เกิดการบุกรุกพื้นที่ป่าในเขตอุทยานแห่งชาติ</p> <p>8. เกิดจากการรวมศูนย์ของรัฐและการกำหนดนโยบายที่มาจากส่วนกลาง โดยไม่เผยแพร่ข้อมูล ชาวบ้านไม่มีอำนาจตัดสินใจหรือมีส่วนร่วมในกระบวนการกำหนดนโยบายภายในพื้นที่</p> <p>9. ระบบราชการที่ทำลายการปรึกษาหารือภายในชุมชน</p> <p>10. ประชาชนขาดการสนับสนุนในด้านองค์ความรู้เพื่อการพัฒนาและการบริหารจัดการสินค้าเกษตร ไม่มีการวิจัยในด้านการเกษตรและขาดยุทธศาสตร์ในการนำไปสู่การต่อยอด</p> <p>11. ระบบการผลิตแบบพืชเชิงเดี่ยวและการใช้สารเคมีเพื่อลดต้นทุน เช่น อ้อย ข้าวโพด มันสำปะหลัง ยางพารา ทำให้พื้นที่ในการปลูกข้าวและพืชชนิดอื่นลดลง</p> <p>12. การเปลี่ยนแปลงทางสภาพอากาศและปัญหาโลกร้อน เกิดปัญหาภัยพิบัติต่าง ๆ เช่น น้ำท่วม ภัยแล้ง</p>
<p>สาเหตุเบื้องต้น</p>	<p>1. กระแสทุนเข้ามาครอบงำ การผูกขาดของกลุ่มทุนและการรวมศูนย์อำนาจรัฐไว้ที่ส่วนกลาง</p> <p>2. การคำนึงถึงกำไรมากกว่าความยั่งยืนและความสมดุลของการผลิต</p>

<p>ชั้นการวิเคราะห์เหตุและผล แบบลำดับชั้นเชิงลึก (DCLA)</p>	<p>เนื้อหา</p>
	<p>พัฒนาอย่างไม่คำนึงถึงผลกระทบต่อระบบนิเวศ วิถีชีวิตของชาวบ้าน ความมั่นคงทางอาหาร เน้นการพัฒนาระยะสั้นไม่คำนึงถึงความยั่งยืน</p>
<p>ความเชื่อที่อยู่ฝังอยู่ในจิตใต้สำนึก</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. การเก็บเมล็ดพันธุ์เป็นหน้าที่ของเกษตรกร 2. อุตสาหกรรมอาหารนำรายได้เข้าประเทศน้อยกว่าอุตสาหกรรมอื่น ๆ 3. ประเทศไทยมีทรัพยากรที่อุดมสมบูรณ์ที่สามารถใช้ไปได้อีกหลายปี 4. ประเทศไทยเป็นแหล่งผลิตอาหารที่สำคัญ เป็นประเทศเกษตรกรรม เป็นผู้ขำอู่น้ำของโลก
<p>ความเสี่ยง</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. รัฐไม่สามารถปรับตัวและตอบโจทยปัญหาใหม่ ๆ ได้ เพราะให้การเมืองเป็นตัวชี้้นำและกำหนดการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม รัฐไม่มีธรรมาภิบาลในการปกครอง ไม่ส่งเสริมการกระจายอำนาจ 2. การเปลี่ยนแปลงทางฐานทรัพยากรธรรมชาติ ความอุดมสมบูรณ์ของป่า ความหลากหลายทางชีวภาพลดลง 3. ภาคชนบทไม่มีหลักประกันทางด้านทรัพยากรเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลง 4. กลุ่มทุนขนาดใหญ่เข้ามาครอบงำระบบการผลิตอาหาร ราคาอาหารขึ้นกับกลไกตลาด ส่งผลให้ราคาอาหารในประเทศสูงขึ้น 5. ความเหลื่อมล้ำในการถือครองที่ดิน 6. การดูแลแหล่งน้ำที่ไม่มีการบริหารอย่างเป็นระบบ 7. ประเทศไม่มีความมั่นคงทางอาหาร ต้องนำเข้าอาหารจากต่างประเทศ 8. ความเสี่ยงในด้านสุขภาพของคนไทยเนื่องจากการใช้สารเคมี 9. เกิดการแย่งชิงทรัพยากร
<p>สิ่งที่อยากให้เห็นในอนาคต</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. การส่งเสริมการทำเกษตรสร้างสรรค์ <ol style="list-style-type: none"> 1.1. รัฐเข้ามาส่งเสริมการก้าวขึ้นเป็นเกษตรคุณภาพสูง/ก้าวหน้า ทำเป็นอุตสาหกรรมเกษตรอินทรีย์ เพิ่มมูลค่า ปลอดภัยสารเคมี สามารถสร้างสรรค์สินค้าที่ตอบสนองต่อตลาดและมีราคาสูง และให้ภาคชนบททำหน้าที่เป็นหัวขบวนสำคัญในการนำการผลิตทั่วไปที่ยังไม่ได้คุณภาพให้กลายเป็นสินค้าคุณภาพ <ol style="list-style-type: none"> 1.2. ส่งเสริมเครือข่ายอินเทอร์เน็ตให้ครอบคลุมชนบท ระบบ Internet of Thing จะเข้ามาเปลี่ยนผู้ผลิตให้กลายเป็นผู้ประกอบการ สามารถทำหลากหลายด้านทั้งผลิต ทำการตลาด ค้าขาย และเป็นนายทุน 1.3. การพัฒนาเศรษฐกิจและส่งเสริมเทคโนโลยีทางการเกษตรในชนบท

<p>ชั้นการวิเคราะห์เหตุและผล แบบลำดับชั้นเชิงลึก (DCLA)</p>	<p>เนื้อหา</p>
	<p>ยกฐานะของเกษตรกรชั้นล่างขึ้นมาเป็นคนชั้นกลางใช้เทคโนโลยีควบคุมการผลิต</p> <p>1.4. รัฐให้การสนับสนุนธุรกิจการผลิตคุณภาพสูง ส่งเสริมให้ภาควิชาการมีการต่อยอดพัฒนาแปรรูปสินค้า และค้นคว้าการวิจัยเพื่อส่งเสริมนวัตกรรมและคุณภาพสินค้าและการบริการ</p> <p>1.5. รัฐส่งเสริมให้อาชีพเกษตรกรเป็นอาชีพที่มีความมั่นคงสูง ส่งเสริมฐานการผลิตของตัวเองแบบครบวงจร</p> <p>1.6. รัฐส่งเสริมวิสาหกิจเพื่อสังคม (Social Enterprise) เพื่อเป็นกลไกในการเอาชนะระบบการค้าแบบเดิม และลดอิทธิพลของอุตสาหกรรมเกษตรขนาดใหญ่ เน้นการตอบสนองต่อผู้ผลิต สิ่งแวดล้อม และชุมชนมากกว่าการทำเพื่อกำไร</p> <p>1.7. การสร้างเครือข่ายเกษตรคุณภาพสูง ซึ่งเครือข่ายนั้นก็จะเป็นเจ้าของวิสาหกิจเพื่อสังคมเพื่อลดช่องว่างระหว่างเมืองและชนบท และกระจายรายได้ไปสู่ท้องถิ่น โดยสามารถใช้รูปแบบของโครงการหลวงเป็นกรณีศึกษา</p>
<p>แนวทางเลือกสู่ออนาคต</p>	<p>1. การที่รัฐสามารถรักษาสภาพพื้นที่สีเขียวและพื้นที่เพาะปลูกให้อยู่ในระดับเดียวกับปัจจุบัน</p> <p>2. สัดส่วนของเมืองกับชนบทอยู่ที่ร้อยละ 50 ต่อ 50 เพื่อให้ทั้งสองส่วนพึ่งพากัน เมืองสามารถกลายเป็นพื้นที่ที่พึ่งตนเองด้านอาหารได้ บางจุดสามารถจัดทำเป็นฐานทรัพยากร บางส่วนอาจเป็นด้านความมั่นคงอาหาร และมีส่วนของด้านเศรษฐกิจการค้าแบบเมือง</p> <p>3. ควรให้อำนาจในการกำหนดผังเมือง เช่น สัดส่วนพื้นที่สีเขียวควรอยู่ที่ 50 เปอร์เซ็นต์ของพื้นที่ทั้งจังหวัด</p> <p>4. รัฐควรสนับสนุนมาตรการบริหารจัดการน้ำ การทำชลประทานเพื่อรองรับกับปัญหาภัยแล้ง ขาดแคลนน้ำ เพื่อให้การเพาะปลูกสามารถทำได้ตามฤดูกาล</p> <p>5. ดำเนินการเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้าถึงฐานทรัพยากรมากที่สุดด้วยการบังคับใช้กฎหมาย รัฐส่งเสริมให้ประชาชนร่วมตัวกันในการจัดการฐานทางทรัพยากรให้สิทธิแก่ประชาชนในการตัดสินใจเพื่อพัฒนาพื้นที่ของตนเอง</p> <p>6. จัดให้มีการร่วมมือระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อการอนุรักษ์ป่าและการจัดการที่ยั่งยืน</p> <p>7. เกษตรกรควรได้รับการศึกษาที่สูงขึ้น มีความรู้เท่าทันโลกเพื่อสร้าง</p>

ชั้นการวิเคราะห์เหตุและผล แบบลำดับชั้นเชิงลึก (DCLA)	เนื้อหา
	<p>ความสามารถในการแข่งขัน เปิดโอกาสให้สามารถลองคิดและลงมือทำโดยไม่มีเงื่อนไข เช่น การมีความรู้ในการรักษาหน้าดินและหยุดทำลายดิน การมีความรู้เรื่องการจัดการน้ำ</p> <ol style="list-style-type: none"> 8. ทำให้เกษตรกรมีพอกินพอใช้ก่อนจะพัฒนาเป็นเกษตรกรอัจฉริยะ 9. การพัฒนาโดยเอาพื้นที่เป็นตัวตั้ง (area-based) 10. พัฒนาและส่งเสริมบุคลากรของภาครัฐให้มีความรู้ที่สามารถตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลง 11. จัดทำพื้นที่นำร่องเป็นโมเดลต้นแบบในการนำการบริหารจัดการฐานทรัพยากร 12. ภาครัฐทำหน้าที่เป็นคนสนับสนุนแทนการเป็นผู้บังคับใช้หรือสั่งการ 13. เปิดเผยข้อมูลต่อสาธารณะ 14. ส่งเสริมและผลักดันการผลิตเชิงคุณภาพ คือ การเกษตรที่ปลอดภัย สारเคมี เกษตรคุณภาพสูง 15. รัฐส่งเสริมและผลักดันด้านการใช้ Solar cell เช่น ยกเว้นภาษี จะช่วยลดต้นทุนการผลิตให้กับเกษตรกร ต้นทุนการผลิตถูกลงด้วยการใช้เทคโนโลยี การใช้พลังงานไฟฟ้าแทนพลังงานน้ำมัน ลดการจ้างแรงงาน 16. ภาควิชาการ สถาบันการศึกษา NGOs กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและภาคีเครือข่ายต่าง ๆ ส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน

ตาราง 6 - 5 ปัญหาทางด้านสุขภาพ

ชั้นการวิเคราะห์เหตุและผล แบบลำดับชั้นเชิงลึก (DCLA)	เนื้อหา
สภาพปัจจุบัน	<p>การเข้ามาของอุตสาหกรรมเกษตร ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสังคมชนบทจากเดิมที่เน้นการทำเกษตรแปลงเล็กกลายเป็นการทำเกษตรแปลงใหญ่นำไปสู่การเกิดการเปลี่ยนแปลงในระบบการผลิตทางเกษตร มีการคำนึงถึงกำไรมากกว่าความยั่งยืนและความสมดุลของการผลิต กิจกรรมทางการเกษตรลดลง เปลี่ยนแปลงรูปแบบการทำเกษตรกรรมและวิธีการผลิต มีการทำเกษตรเชิงเดี่ยวและการใช้สารเคมีมากยิ่งขึ้น และเกิดความไม่สมดุลของการพัฒนา ระหว่างภาคส่วน กลุ่มทุนเข้าแทรกและยึดครองตลาด เกิดปัญหาของการผูกขาด การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม เทคโนโลยีเข้าสู่ยุคดิจิทัลทำให้</p>

<p>ขั้นการวิเคราะห์เหตุและผล แบบลำดับชั้นเชิงลึก (DCLA)</p>	<p>เนื้อหา</p>
	<p>โครงสร้างทางอาชีพเปลี่ยนแปลง จากการทำเกษตรกรรมถูกถ่ายโอนมากระจุกตัวอยู่ในเมืองมากยิ่งขึ้น ประกอบอาชีพเป็นผู้ประกอบการ ผู้ให้บริการ แทนเกษตรกรรมมากขึ้น โดยการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวส่งผลให้เกษตรกรในชนบทต้องปรับตัว เช่น บางครัวเรือนมีการทำเกษตรแบบใหม่ อาทิ Smart Farming ที่นำเทคโนโลยีมาปรับใช้ในการผลิต และเปลี่ยนจากการทำเกษตรแปลงใหญ่ ไปเน้นการปลูกในปริมาณน้อยและเป็นที่ต้องการของตลาด แรงงานในภาคเกษตรย้ายไปอยู่ภาคอุตสาหกรรมและการบริการ ทำให้แรงงานภาคเกษตรลดจำนวนลง</p>
<p>ปัญหา</p>	<p>คนในชนบทมีปัญหาด้านสุขภาพมากขึ้น</p>
<p>สาเหตุของปัญหา</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. การบริโภคอาหารแปรรูปจากร้านสะดวกซื้อเพิ่มขึ้น และบริโภคอาหารพืชผักที่ผลิตในครัวเรือนน้อยลง 2. การบริโภคอาหารที่ปนเปื้อนสารเคมี 3. ขาดความรู้ด้านการดูแลสุขภาพ (Health Literacy) ไม่สามารถป้องกันการเกิดโรคในระดับปฐมภูมิได้ 4. ความเหลื่อมล้ำทางรายได้ การมีรายได้ไม่เพียงพอในการนำมารักษาสุขภาพ 5. การเข้าถึงสวัสดิการขั้นพื้นฐาน เช่น การรักษาสุขภาพ หรือโรงพยาบาลในชุมชนยังมีอุปสรรคทางการแพทย์ไม่เพียงพอต่อความต้องการ 6. ปัญหาครอบครัว เกิดครอบครัวเดี่ยว ครอบครัวดาวกระจายทำให้ผู้ป่วยขาดผู้ดูแลในยามเจ็บป่วย 7. ความเครียดที่เกิดจากการปรับตัวไม่ทันต่อการเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีหรือการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม 8. การเปลี่ยนแปลงวิถีการบริโภคที่เป็นเหมือนคนเมือง
<p>สาเหตุเบื้องต้น</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ ความเจริญส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต 2. ความเหลื่อมล้ำระหว่างเมืองกับชนบท ขาดรายได้ ขาดโอกาสในการเข้าถึงสวัสดิการด้านการรักษาพยาบาล การศึกษา การว่างงาน 3. การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ 4. ความไม่สมดุลระหว่างการพัฒนาเทคโนโลยีกับวัฒนธรรม ที่เทคโนโลยีพัฒนาไปไกลกว่าที่วัฒนธรรมจะตามทัน ทำให้คนตามไม่ทันการเปลี่ยนแปลงเกิดวัฒนธรรมที่ล่าหลัง (cultural lag) นำไปสู่ปัญหาทางด้านจิตใจที่ส่งผลเสียต่อสุขภาพ

<p>ขั้นการวิเคราะห์เหตุและผล แบบลำดับชั้นเชิงลึก (DCLA)</p>	<p>เนื้อหา</p>
<p>ความเชื่อที่อยู่ฝังอยู่ในจิตใต้สำนึก</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. มีรัฐและลูกหลานคอยดูแล 2. โรคร้ายไข้เจ็บเป็นเรื่องของการเปลี่ยนแปลงไปตามวัย 3. ไม่มีเวลาดูแลสุขภาพ
<p>ความเสี่ยง</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. จำนวนผู้ป่วยที่เป็นโรคไม่ติดต่อเพิ่มขึ้น 2. อัตราการเสียชีวิตจากโรคไม่ติดต่อเพิ่มขึ้น 3. จำนวนประชากรลดลงเนื่องจากเสียชีวิตจากโรคต่าง ๆ สังคมชนบทขาดแคลนวัยแรงงาน 4. ค่าใช้จ่ายด้านการรักษาพยาบาลของภาครัฐเพิ่มสูงขึ้น 5. ปัญหาหนี้สิน หนี้สาธารณะของประเทศสูงขึ้น
<p>สิ่งที่อยากจะเห็นในอนาคต</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. รัฐส่งเสริมให้เกิดความตระหนักในเรื่องสุขภาพ ให้ความสำคัญกับการดูแลตัวเอง หรือป้องกันมากกว่าการรักษาและการไปหาหมอ 2. ส่งเสริมให้เกิดการพึ่งพาตนเอง แนวทางในการดูแลตัวเองขั้นพื้นฐาน โดยให้ความรู้ตั้งแต่ในหลักสูตรการศึกษาในโรงเรียน และทำฐานข้อมูลด้านสุขภาพเพื่อสื่อสารให้ประชาชนรับทราบข้อมูลอย่างถูกต้อง 3. ส่งเสริมการปลูกพืชผักผลไม้ที่ปลอดภัยและมีสารเคมีสำหรับบริโภคในครัวเรือน 4. ภาครัฐออกนโยบายลดการใช้สารเคมีและยกประเด็นสารเคมีเป็นวาระแห่งชาติ และควรกำหนดว่าประเทศจะยกเลิกการนำเข้าสารเคมีภายใน 5-10 ปี 5. สร้างระบบเครือข่ายความปลอดภัยทางสังคม สวัสดิการขั้นพื้นฐานสำหรับประชาชนทุกกลุ่ม เพื่อให้เกิดความมั่นคงทางสังคม 6. พัฒนาระบบประกันสุขภาพให้ครอบคลุมพื้นที่ชนบทมากขึ้น กระจายอำนาจทางการคลัง งบประมาณ และบุคลากรทางการแพทย์ไปยังชนบท 7. ส่งเสริมความรู้ด้านการดูแลสุขภาพ (Health Literacy) โดยผลิตสื่อทั้งออนไลน์และออฟไลน์ หรือมีอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ไปให้ความรู้แก่คนในชุมชนและตามบ้านเรือนต่างๆ ส่งเสริมการจัดกิจกรรมทางสุขภาพในชุมชน มีแพทย์พยาบาลมาให้ความรู้ด้านสุขภาพ 8. เครือข่ายในชุมชนส่งเสริมการผลิตอาหารสำหรับบริโภคในครัวเรือน เช่น การให้สมาชิกชุมชนปลูกผักสวนครัวไว้บริโภคเพื่อลดการพึ่งพาอาหารจากภายนอก
<p>แนวทางเลือกสู่ออนาคต</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. นำประเด็นการใช้สารเคมีเป็นวาระแห่งชาติ และออกกฎหมายให้มีการยกเลิกการนำเข้าสารเคมี

ชั้นการวิเคราะห์เหตุและผล แบบลำดับชั้นเชิงลึก (DCLA)	เนื้อหา
	2. สร้างระบบสวัสดิการขั้นพื้นฐานรองรับเพื่อลดความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงบริการสาธารณะ อาทิ ระบบการแพทย์ ระบบการศึกษา ระบบเงินช่วยเหลือยามเกิดกรณีไม่พึงประสงค์ ระบบบำนาญ รวมถึงการสร้างระบบสวัสดิการรองรับสังคมผู้สูงอายุในชนบท เช่น บ้านพักคนชรา สินค้าและบริการสำหรับผู้สูงอายุ การรักษาพยาบาล การพัฒนาบุคลากรที่จะทำหน้าที่ในการดูแลที่มีความรู้ในการดูแลผู้สูงอายุ วางระบบการบริหารจัดการรองรับ 3. การให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ผู้นำชุมชนมีส่วนร่วมในการดูแลผู้ป่วยในชุมชน รวมถึงผู้สูงอายุ 4. รัฐจัดสรรงบประมาณในการรณรงค์เรื่องการป้องกันสุขภาพมากกว่าการรักษาหรือการไปหาหมอ เพื่อลดค่าใช้จ่ายด้านการรักษาพยาบาล

ตาราง 6 - 6 ปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมร่อยหรอและเสื่อมโทรม

ชั้นการวิเคราะห์เหตุและผล แบบลำดับชั้นเชิงลึก (DCLA)	เนื้อหา
สภาพปัจจุบัน	ความเจริญของอุตสาหกรรม และการพัฒนาเศรษฐกิจนับตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับที่ 1 พ.ศ. 2504 ส่งผลให้เกิดการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน ถนน ไฟฟ้า ประปา และการทำการเกษตรเชิงพาณิชย์หรือการผลิตเพื่อขาย เน้นการผลิตจำนวนมากเพื่อป้อนเข้าสู่ตลาด มีการนำเข้าสารเคมีเพื่อให้พืชมีคุณภาพเป็นที่ต้องการ มากกว่าคำนึงถึงผลกระทบต่อสุขภาพที่เกิดจากการบริโภคอาหารที่มีสารเคมี การพัฒนาเศรษฐกิจทำให้ต้องมีการรุกรานพื้นที่ป่า และจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้นนับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันทำให้มีการบริโภคมากขึ้นตามมา ทรัพยากรที่มีอยู่ในธรรมชาติถูกใช้ไปกับกระบวนการผลิต ไม่ว่าจะเป็น ป่าไม้ สัตว์นานาชนิด และธรรมชาติที่ถูกทำลายจากระบบการผลิตแบบอุตสาหกรรม รวมถึงการลดลงของความอุดมสมบูรณ์ของสัตว์และพันธุ์พืชอันเกิดจากการสร้างเขื่อน การสร้างโรงไฟฟ้า การทำถนน ไฟฟ้า ชลประทาน และการขยายตัวของอุตสาหกรรมและเมือง ความหนาแน่นของประชากร รวมถึงการบริโภคที่สิ้นเกินส่งผลให้เกิดขยะจำนวนมาก ทรัพยากรในชนบทถูกคุกคามเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของคนเมือง นโยบายรัฐส่งเสริมให้เกษตรกรปลูกพืชเชิงเดี่ยว เช่น อ้อย ข้าวโพด ปาล์ม มันสำปะหลัง ยางพารา ทำให้เกิดการรุกรานพื้นที่ป่า และมีการใช้พื้นที่เกษตรเพื่อทำการปลูกพืชเศรษฐกิจจำนวนมาก ปัจจุบันเกิดปัญหาภัยพิบัติทางธรรมชาติจากภาวะโลกร้อนและการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศส่งผลให้พืชในธรรมชาติ

<p>ชั้นการวิเคราะห์เหตุและผล แบบลำดับชั้นเชิงลึก (DCLA)</p>	<p>เนื้อหา</p>
	<p>ลดลงอย่างรวดเร็ว</p>
<p>ปัญหา</p>	<p>ทรัพยากรธรรมชาติและระบบนิเวศเสื่อมโทรม ความหลากหลายทางชีวภาพลดลง พื้นที่ทางธรรมชาติลดลง เช่น จำนวนพื้นที่ป่า แหล่งน้ำ พื้นที่เพาะปลูก</p>
<p>สาเหตุของปัญหา</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. นโยบายส่งเสริมการปลูกพืชเชิงเดี่ยว เกษตรเชิงพาณิชย์และการใช้สารเคมีเพื่อเร่งให้ผลผลิตมีปริมาณมาก 2. นโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจที่เน้นการเติบโตของอุตสาหกรรม เกิดการรุกร้าพื้นที่ของนิคมอุตสาหกรรมไปยังพื้นที่ธรรมชาติ 3. ไม่มีการฟื้นฟูหรือผลิตทรัพยากรธรรมชาติเพิ่มมีเพียงการบริโภคทรัพยากรเพียงอย่างเดียว ทำให้เกิดปัญหาทรัพยากรย่อยหรือ 4. ประชาชนไม่สามารถเข้าไปมีส่วนร่วมในการฟื้นฟูทรัพยากรเพราะติดข้อกำหนดของกฎหมาย และการต่อต้านจากกลุ่มผลประโยชน์ที่ได้ประโยชน์จากการใช้ทรัพยากร 5. แผนพัฒนาและโครงการต่าง ๆ ของรัฐเข้ามาทำลายทรัพยากรในชนบท 6. การใช้ทรัพยากรเพื่อบริโภคแบบไร้ขอบเขตตามวิถีของระบบทุนนิยมที่ไม่คำนึงถึงผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ไม่มีการผลิตทรัพยากรกลับคืนสู่ธรรมชาติ 7. ประชาชนขาดความรู้เรื่องการจัดการทรัพยากร การจัดการขยะผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม 8. ไม่มีการประเมินผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อมในการทำโครงการ
<p>สาเหตุเบื้องต้น</p>	<p>การบริโภคที่ไร้ขอบเขต จากค่านิยมที่เชื่อว่าการบริโภคนำซึ่งความสุข (maximize profit and satisfaction) ความสะดวกสบาย การพัฒนาเศรษฐกิจเน้นการเจริญเติบโตมากกว่ารักษาสิ่งแวดล้อม การทำงานที่ใช้ “ตัวชีวิต” เป็นเกณฑ์ประเมินการวัดความสำเร็จ</p>
<p>ความเชื่อที่อยู่ฝังอยู่ในจิตใต้สำนึก</p>	<p>ทรัพยากรมีให้ใช้ได้อย่างไม่จำกัด ปัญหาสิ่งแวดล้อมเป็นเรื่องไกลตัว เป็นเรื่องของอนาคต</p>
<p>ความเสี่ยง</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. การลดลงของความหลากหลายทางชีวภาพ ทั้งจำนวนพืชและสัตว์ในธรรมชาติ ความอุดมสมบูรณ์ลดลงทรัพยากรทางธรรมชาติย่อยหรือทั้งดิน น้ำ ป่า 2. การใช้สารเคมีมากขึ้น การปนเปื้อนของสารเคมีในสภาพแวดล้อม นำไปสู่การบริโภคอาหารที่ปนเปื้อนสารเคมี ปริมาณอาหารในธรรมชาติลดลง เนื่องจากฐานทรัพยากรในชนบทลดลง

<p>ชั้นการวิเคราะห์เหตุและผล แบบลำดับชั้นเชิงลึก (DCLA)</p>	<p>เนื้อหา</p>
	<p>3. ปริมาณขยะในสภาพแวดล้อมเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะขยะพลาสติกที่เกิดจากการบริโภคของผู้คนในปัจจุบัน</p> <p>4. พื้นที่ทางการเกษตรไม่สามารถใช้การได้ เนื่องจากดินเสื่อมโทรม ภัยแล้งเกิดภาวะเริ่มใกล้จะเป็นทะเลทราย (Pre- Desertification) ฝนเจือปนสารพิษ พืชไม่สามารถเจริญเติบโตได้ และค่อย ๆ สูญพันธ์</p> <p>5. ไม่มีหลักประกันทางด้านทรัพยากรหรือทุนทางทรัพยากรรองรับความต้องการเมื่อประเทศเผชิญกับวิกฤต การขาดแคลนปัจจัยสำคัญในการดำรงชีวิต โดยเฉพาะอาหารและน้ำดื่มที่สะอาด</p> <p>6. การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศส่งผลให้เกิดภัยพิบัติทางธรรมชาติ เช่น ไฟป่า น้ำท่วม ภัยแล้ง รุนแรงมากขึ้น หรือการเกิดโรคระบาดอื่น ๆ รุนแรงมากขึ้น</p> <p>7. การลดลงของประชากรเนื่องจากปัญหาความมั่นคงทางอาหาร การแย่งชิงทรัพยากร สงคราม ภัยพิบัติต่าง ๆ</p>
<p>สิ่งที่อยากจะเห็นในอนาคต</p>	<p>1. การกระตุ้นให้ประชาชนในชนบทผลิตทรัพยากรทดแทนทรัพยากรที่ถูกใช้ไป เช่น การส่งเสริมการปลูกป่า ไม่มีค่า การทำเกษตรกรรมในครัวเรือน ส่งเสริมการรักษาทรัพยากรและฟื้นฟูทรัพยากรป้องกันความเสี่ยงในการขาดแคลนทรัพยากร สร้างความมั่นคงทางอาหาร</p> <p>2. การวางแผนพัฒนาเมืองกับชนบทอย่างสมดุล (special planning) และการจัดการเชิงพื้นที่ (area based) ให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการวางแผนและจัดการทรัพยากรในชุมชน</p> <p>3. การดำเนินโครงการพัฒนาเศรษฐกิจ เช่น EEC รถไฟความเร็วสูง ควรทำการประเมินผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมในระดับยุทธศาสตร์ (SEA) ทำการวางแผนในการบริหารจัดการเพื่อลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมบริเวณพื้นที่โครงการ</p> <p>4. การปรับปรุงแก้ไขกฎหมาย (Law/ Regulation) อาทิ</p> <p>4.1 กฎหมายป่าชุมชน</p> <p>4.2 พ.ร.บ.สิ่งแวดล้อม</p> <p>4.3 พ.ร.บ.สิทธิชุมชน</p> <p>4.4 กฎหมายการมีส่วนร่วมของชุมชน</p> <p>5. รณรงค์ให้คนบริโภคสินค้าอย่างคุ้มค่า ลดการใช้ถุงพลาสติก ลดการใช้พลังงาน ส่งเสริมการสร้างทางจักรยาน หรือระบบคมนาคมขนส่งที่ตอบสนองต่อความต้องการของประชาชน ลดการใช้พลังงาน หันมาใช้พลังงาน</p>

<p>ชั้นการวิเคราะห์เหตุและผล แบบลำดับชั้นเชิงลึก (DCLA)</p>	<p>เนื้อหา</p>
	<p>ทางเลือก ลดการบริโภคเน้นการผลิตหรือทำให้ทั้งสองอย่างสมดุลกันมากขึ้น</p> <p>6. การทำแผนบริหารจัดการทรัพยากร มีการทำการคาดการณ์การลดลงของทรัพยากร และจัดทำข้อมูลด้านทรัพยากรเพื่อใช้เป็นเครื่องมือสำหรับคาดการณ์ความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้น เช่น การจัดการขยะ ปริมาณการใช้สารเคมี การบริโภคทรัพยากร พลังงาน และสร้างฐานข้อมูลด้านบริบทชุมชน ฐานทรัพยากรในชุมชน ภาวะขาดแคลนทรัพยากรเพื่อใช้สำหรับแก้ไขปัญหาต่าง ๆ</p>
<p>แนวทางเลือกสู่ออนาคต</p>	<p>บทบาทของรัฐ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. รัฐทำหน้าที่เป็นผู้สนับสนุนแทนผู้กำหนดและสั่งการ โดยเข้ามาสนับสนุนชุมชนในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม 2. การผลักดันให้ปัญหาสิ่งแวดล้อมเป็นวาระแห่งชาติ เช่น ปัญหาการจัดการขยะ การลดการใช้สารเคมี มลพิษทางอากาศ 3. รัฐให้ความสำคัญกับการสร้างทุนด้านทรัพยากรรองรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม อาทิ <ol style="list-style-type: none"> 3.1 รัฐส่งเสริมให้ประชาชนและสังคมร่วมมือกันเพื่อรักษาและฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ ส่งเสริมการปลูกต้นไม้ 3.2 การลดใช้สารเคมี เน้นการผลิตทรัพยากรกลับคืนสู่ธรรมชาติ 3.3 ผลักดันนโยบายในการจัดการขยะในระดับครัวเรือน และชุมชนมีมาตรการในการลดการใช้ขยะ มีการคัดแยกขยะ ทำการรีไซเคิลหรือแปรรูป มีมาตรการทางภาษีเกี่ยวกับขยะพลาสติกที่กระตุ้นให้เกิดการลดปริมาณขยะในสภาพแวดล้อม 3.4 นโยบายปลูกป่าในระดับครัวเรือนและชุมชน และออกมาตรการสร้างแรงจูงใจในการปลูกป่าหรือการรักษาฐานทรัพยากรในชุมชน เช่น การลดภาษี การแปรรูปไม้เพิ่มมูลค่า 3.5 การให้ความรู้ด้านการจัดการน้ำ และให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทำการบริหารจัดการน้ำในฤดูกาลต่าง ๆ เพื่อรองรับกับการเปลี่ยนแปลง ให้ประชาชนมีน้ำใช้ทำการเกษตรอย่างเพียงพอ 3.6 รัฐส่งเสริมให้ประชาชนและชุมชนมีอำนาจตัดสินใจในการจัดการทรัพยากรด้วยตนเอง 4. รัฐส่งเสริมการสร้างจิตสำนึกในการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า โดยเฉพาะด้านพลังงาน มีการใช้สื่อออนไลน์เป็นช่องทางหลักในการนำเสนอข้อมูลและสื่อสาร และให้หน่วยงานต่าง ๆ ทั้งในระดับรัฐ ภูมิภาค ท้องถิ่น

<p>ชั้นการวิเคราะห์เหตุและผล แบบลำดับชั้นเชิงลึก (DCLA)</p>	<p>เนื้อหา</p>
	<p>สื่อสารให้ประชาชนตระหนักถึงความสำคัญของปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม</p> <p>5. การพัฒนาที่จัดให้มีเวทีกลางในการแลกเปลี่ยนความเห็น ปรึกษาหารือ สร้างรูปแบบการพัฒนาที่ให้คนส่วนใหญ่มีส่วนร่วม แต่ละชุมชนมี การจัดการตนเอง ชาวบ้านวางแผนและลงมือทำ ใช้ฐานล่างเป็นฐานนโยบาย ให้ความสำคัญต่อการพัฒนาเชิงพื้นที่ (area based) เช่น การให้ชุมชนมีส่วน ร่วมในการวางแผนด้านการจัดการน้ำ หรือแก้ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมภายใน ชุมชน</p> <p>6. การใช้พื้นที่ในชนบทเป็นแหล่งผลิตพลังงานทดแทน พลังงาน ทางเลือก พลังงานแสงอาทิตย์ ลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก</p> <p>7. การส่งเสริมรถยนต์ไฟฟ้า สร้างระบบขนส่งมวลชนเชื่อมโยงเมืองต่าง ๆ เพื่อลดปริมาณรถยนต์ที่ใช้น้ำมันบนท้องถนน</p> <p>8. การออกกฎหมายคุ้มครองประชาชนที่ออกมาเรียกร้องในประเด็น ด้านสิ่งแวดล้อม ลดการผูกขาดทางเศรษฐกิจกระจายการพัฒนาเศรษฐกิจไปยัง ท้องถิ่น</p> <p>9. รัฐจัดสรรงบประมาณในการพัฒนาพื้นที่ธรรมชาติ ส่งเสริมการสร้าง ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติรองรับการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจใน อนาคต</p> <p>ระดับชุมชนท้องถิ่น</p> <p>1. การจัดทำธรรมนูญชุมชนด้านการรักษาสิ่งแวดล้อมเพื่อสร้างข้อตกลง ร่วมกันของคนในชุมชน และแก้ไขปัญหาโดยไม่ต้องรอส่วนกลาง</p> <p>2. ควรมีเครือข่ายในการทำงานด้านฐานข้อมูลในชุมชน เพื่อให้เกิดการ ร่วมมือและการทำงานร่วมกันกับภาคส่วนต่าง ๆ มีการจัดทำฐานข้อมูล เบื้องต้นเพื่อนำข้อมูลไปใช้ในการวางแผนบริหารจัดการด้านสิ่งแวดล้อมใน ชุมชน</p>

6.2 มิติความสมานฉันท์ทางสังคม

ในด้านความสมานฉันท์ทางสังคม ผู้เชี่ยวชาญส่วนใหญ่ให้ความเห็นว่าสังคมชนบทมีประเด็นปัญหาใน
ด้านต่าง ๆ ประกอบด้วย 1) ความไม่ไว้วางใจในสังคม 2) ความขัดแย้งแตกสามัคคี 3) ยาเสพติดและ
อาชญากรรม และ 4) สถาบันครอบครัวอ่อนแอ ซึ่งเมื่อนำปัญหาต่าง ๆ มาจัดทำชั้นการวิเคราะห์เหตุและผล
แบบลำดับชั้นเชิงลึกสามารถอธิบายในตารางต่อไปนี้

ตาราง 6 - 7 ความไม่ไว้วางใจในสังคม

<p>ขั้นการวิเคราะห์เหตุ และผลแบบลำดับชั้น เชิงลึก (DCLA)</p>	<p>เนื้อหา</p>
<p>สภาพปัจจุบัน</p>	<p>การพัฒนาเศรษฐกิจที่ดึงแรงงานภาคเกษตรเข้าไปสู่ภาคอุตสาหกรรมและภาคบริการในเมือง ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างครอบครัวในชนบท เกิดครอบครัวเดี่ยวและครอบครัวดาวกระจายมากขึ้น การที่พ่อแม่ปล่อยให้ลูกอาศัยอยู่บ้านกับตายาย ส่งผลให้เด็กที่ซึมซับพฤติกรรมผู้สูงอายุเนื่องจากการอบรมเลี้ยงดูจากคนต่างวัย ความคิดของเด็กจึงถูกกล่อมเกลียดด้วยวัฒนธรรม ความเชื่อแบบสมัยก่อน ส่งผลให้เด็กในชนบทไม่สามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงในยุคดิจิทัล เด็กจำนวนมากจึงมีความคิดไม่ทันสมัยมีปัญหาเรื่องการปรับตัว และเกิดความขัดแย้งระหว่างแนวคิดแบบอนุรักษ์นิยมและแนวคิดความทันสมัย เมื่อความเป็นเมืองเพิ่มขึ้น วิธีการดำเนินชีวิตของคนในชนบทเริ่มมีความคล้ายคลึงกับวิถีชีวิตของคนในเมือง ความเป็นสังคมเครือญาติ (kingship) ถดถอย กลายเป็นสังคมแบ่งกลางที่ครอบครัวไม่ได้อยู่พร้อมหน้ากัน คนในชุมชนร่วมมือกันน้อยลง เพราะต่างคนต่างอยู่ ความร่วมมือแต่เดิมเปลี่ยนมาสู่การใช้เงินว่าจ้างมากขึ้น เงินมีอิทธิพลเหนือความร่วมมือในชุมชน นอกจากนี้การศึกษาในปัจจุบันที่มุ่งให้คนแสวงหาความสำเร็จทางวัตถุ ชื่อเสียง เงินทอง ส่งผลให้ค่านิยมของคนเปลี่ยนไป ทำให้คนคำนึงถึงผลประโยชน์ ไม่สอนหรือฝึกให้คนคิดถึงผลประโยชน์ยาว หรือคิดการไกล ความคิดความเชื่อของประชาชนเปลี่ยนไปจากการพึ่งพาฐานทรัพยากรในชุมชนมาสู่การพึ่งพาตัวเงินมากขึ้น ซึ่งเริ่มเกิดขึ้นตั้งแต่การใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับที่ 1 พ.ศ. 2504 เป็นต้นมา ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจทำให้สังคมเกิดการเปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงค่านิยม สังคมปัจเจก บริโภคนิยม พฤติกรรมการผลิตและการจัดการเปลี่ยนไป</p>
<p>ปัญหา</p>	<p>การลดลงของความไว้วางใจทางสังคมซึ่งเป็นเครื่องมือแสดงถึงความสามัคคีในสังคม</p>
<p>สาเหตุของปัญหา</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. ความสัมพันธ์แบบเครือญาติลดลง อาทิ การช่วยเหลือเกื้อกูล การพึ่งพาอาศัยกัน ความร่วมมือกัน ความร่วมแรงร่วมใจ 2. ค่านิยมแบบปัจเจกชน ตัวใครตัวมันเพิ่มมากขึ้น 3. การแทรกซึมของการเมืองส่วนกลาง นักการเมืองใช้เงินเพื่อเข้าไปมีอำนาจทางการเมือง เกิดการแบ่งแยกคนออกเป็นหลายฝ่าย เกิดความไม่ไว้วางใจ 4. การขัดกันทางผลประโยชน์ในชุมชน 5. กฎหมายไม่สามารถใช้ได้กับทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน 6. การคอร์รัปชัน การโกง การติดสินบน
<p>สาเหตุเบื้องต้น</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. การแทรกซึมของธุรกิจการเมือง เช่น ชื่อเสียงเพื่อให้ได้เข้ามามีอำนาจ

<p>ชั้นการวิเคราะห์เหตุ และผลแบบลำดับชั้น เชิงลึก (DCLA)</p>	<p>เนื้อหา</p>
	<p>กำหนดกฎหมายและนโยบายที่เอื้อประโยชน์ให้กลุ่มผลประโยชน์ หรือการออกนโยบายประชานิยมเพื่อหาเสียงทางการเมือง ความต้องการมีอำนาจทางการเมืองของนักการเมือง</p> <ol style="list-style-type: none"> 2. ผู้นำชาติธรรมภิบาล 3. วัฒนธรรมอำนาจนิยม ระบบพวกพ้อง ระบบอุปถัมภ์ 4. การรวมศูนย์อำนาจการบริหารไว้ที่ส่วนกลาง 5. ความไม่เป็นธรรมของกฎหมาย ระบบเศรษฐกิจ ระบบการเมือง การบริหารแบบแนวตั้ง ไม่ใช่แนวราบ 6. ค่านิยมบริโภคนิยม วัตถุนิยม 7. ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรม
<p>ความเชื่อที่อยู่ฝังอยู่ในจิตใต้สำนึก</p>	<p>ความเกรงกลัวผู้มีอำนาจ ทำให้ต้องแสวงหาชื่อเสียงและเงินทองมาเสริมอำนาจและบารมีของตนเอง</p> <p>ความต้องการที่อยากหลุดพ้นจากความยากจน ทำให้มุ่งแสวงหาแต่เงินโดยไม่สนใจความถูกต้อง หรือสนใจมิติอื่น ๆ ของชีวิต</p> <p>ระบบทุนนิยม ปลาใหญ่กินปลาเล็ก เงินเข้ามาแทนที่คุณธรรม</p> <p>แนวคิดเรื่องความไม่เท่าเทียม “นี้มีอยู่ยงยาวไม่เท่ากันแล้วคนเราจะเท่ากันได้อย่างไร”</p>
<p>ความเสี่ยง</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. สังคมปัจเจกชน ไม่ไว้วางใจ การช่วยเหลือกันลดลง 2. ระบบอุปถัมภ์เข้มแข็งขึ้น ไม่เชื่อในความสามารถของบุคคลแต่เชื่อในระบบพรรคพวก 3. ความขัดแย้งรุนแรง 4. การใช้เงินซื้อตำแหน่ง ขาดบุคลากร ผู้นำ ผู้บริหารที่มีความรู้ความสามารถ 5. ธุรกิจการเมืองทำลายหลักคุณธรรม ศีลธรรมในสังคมลดลง 6. ปัญหาสังคม อาชญากรรมเพิ่มขึ้น ปัญหายาเสพติด การฆ่าตัวตายเพิ่มขึ้น
<p>สิ่งที่อยากเห็นในอนาคต</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. การส่งเสริมระบอบประชาธิปไตยในส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค และท้องถิ่น โดยการเน้นการเลือกตั้งผู้แทนที่มาจากประชาชนไม่เน้นการแต่งตั้ง เช่น การเลือกตั้งผู้ว่าราชการจังหวัด การเลือกตั้งนักการเมือง ผู้นำท้องถิ่น ลดการใช้การแบ่งแยกคนออกเป็นกลุ่มก้อน ไม่ใช้ระบบอำนาจนิยมในการบริหารประเทศ 2. การกระจายอำนาจไปสู่ชุมชนท้องถิ่น ให้มีอำนาจตัดสินใจมีทรัพยากรเพียงพอในการพัฒนาและแก้ปัญหาของท้องถิ่น

<p>ชั้นการวิเคราะห์เหตุ และผลแบบลำดับชั้น เชิงลึก (DCLA)</p>	<p>เนื้อหา</p>
	<p>3. การบังคับใช้กฎหมายอย่างเสมอภาคเท่าเทียมไม่เลือกปฏิบัติ</p> <p>4. การสร้างระบบการคุ้มครองทางสังคม (social protection) การเก็บภาษีอย่างชัดเจนและเป็นธรรมเพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจสังคม</p> <p>5. การแก้ปัญหาคอร์รัปชัน ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตรวจสอบ กำหนดกฎหมาย นโยบายสาธารณะร่วมกับคณะรัฐมนตรีและข้าราชการ</p> <p>6. การลดการผูกขาดทางเศรษฐกิจ ให้ประชาชนเข้าถึงโอกาสทางเศรษฐกิจ การศึกษา รายได้ที่ดี คุณภาพชีวิตที่ดี เพื่อเพิ่มความไว้วางใจ</p>
<p>แนวทางเลือกสู่ออนาคต</p>	<p>1. กระจายอำนาจไปสู่ชุมชนท้องถิ่น ควบคู่ไปกับการปฏิรูประบบราชการ ลดอำนาจของข้าราชการ และการผูกขาดอำนาจทางการเมืองเศรษฐกิจ</p> <p>2. สร้างระบบการคุ้มครองทางสังคม (social protection) เพื่อให้คนในชนบทเข้าถึงบริการทางสังคม สามารถพึ่งพาตนเองได้ และมีอาชีพที่มั่นคงเพื่อที่จะมีทางเลือกที่จะไม่ให้การสนับสนุนการทุจริตหรือการทำผิดกฎหมาย สร้างความสามัคคีกลมเกลียว โดยสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจสังคมในชุมชนชนบท เพื่อเพิ่มความไว้วางใจ</p>

ตาราง 6 - 8 ปัญหาความขัดแย้งแตกสามัคคี

<p>ชั้นการวิเคราะห์เหตุ และผลแบบลำดับชั้น เชิงลึก (DCLA)</p>	<p>เนื้อหา</p>
<p>สภาพปัจจุบัน</p>	<p>การเปลี่ยนแปลง สภาพชีวิตของคนชนบทมีความเป็นเมืองมากขึ้น ทรัพยากรธรรมชาติลดลง ชีวิตของชาวบ้านต้องออกไปรับจ้าง มีภาวะหนี้สินรุนแรงมากขึ้น นำไปสู่การสูญเสียที่ดิน และต้องอพยพมาหางานทำในเมืองใหญ่ ๆ เช่น กรุงเทพฯ สังคมชนบทจึงเหลือแต่คนแก่กับเด็ก</p> <p>การที่พ่อแม่ปล่อยให้ลูกอาศัยอยู่บ้านกับตายาย ส่งผลให้เด็กที่ซึมซับพฤติกรรมผู้สูงอายุเนื่องจากการได้รับการอบรมเลี้ยงดูจากคนต่างวัย ความคิดของเด็กจึงถูกกล่อมเกลียดด้วยวัฒนธรรม ความเชื่อแบบสมัยก่อน ส่งผลให้เด็กในชนบทไม่สามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงในยุคดิจิทัล เด็กจำนวนมากจึงมีความคิดไม่ทันสมัยมีปัญหาเรื่องการปรับตัว และเกิดความขัดแย้งระหว่างแนวคิดแบบอนุรักษ์นิยมและแนวคิดความทันสมัย</p> <p>สังคมชนบทที่เปลี่ยนแปลงไปส่งผลให้คนในชุมชนร่วมมือกันน้อยลง เพราะต่างคนต่างอยู่ ความร่วมมือแต่เดิมเปลี่ยนมาสู่การใช้เงินว่าจ้างมากขึ้น เงินมีอิทธิพลเหนือความร่วมมือในชุมชน ขณะที่การศึกษาในปัจจุบันที่มุ่งให้คนแสวงหา</p>

<p>ชั้นการวิเคราะห์เหตุ และผลแบบลำดับชั้น เชิงลึก (DCLA)</p>	<p>เนื้อหา</p>
	<p>ความสำเร็จทางวัตถุ ชื่อเสียง เงินทอง ส่งผลให้ค่านิยมของคนเปลี่ยนไป ทำให้คนคำนึงถึงผลประโยชน์ ไม่สอนหรือฝึกให้คนคิดถึงผลประโยชน์ระยะยาว หรือคิดการไกล ค่านิยมของสังคมชนบทเปลี่ยนไป เช่น วัยรุ่นนอยากรับราชการ ย้ายถิ่นไปทำงานมากกว่าช่วยที่บ้านทำงาน ความสัมพันธ์ทางสังคมเปลี่ยนไปจากการเคารพตามระบบผู้อาวุโสมาสู่การใช้เงินในการเสริมสร้างอำนาจและบารมี คนหันมาพึ่งพิงอำนาจรัฐมากขึ้นแทนการช่วยเหลือพึ่งพากัน เกิดความไม่ไว้วางใจ อำนาจราชการที่เข้ามา เช่น ตำรวจ ข้าราชการ นักการเมือง ที่มักมีความสัมพันธ์กับผู้มีอำนาจ</p>
<p>ปัญหา</p>	<p>ความขัดแย้ง แตกสามัคคี การใช้ความรุนแรง และเกิดการความรุนแรงมากขึ้น</p>
<p>สาเหตุของปัญหา</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. การเมืองที่แทรกซึมเข้ามาในระดับรากหญ้า ทำให้ความขัดแย้งทางการเมืองจะร้าวฉานไปจนถึงครอบครัวในชนบท โดยการเมืองระดับชาติ เช่น ค่านิยมทางอุดมการณ์ทางการเมืองมีความแตกต่างกัน ปัญหาของคนเมืองจะลุกลามไปถึงคนในชนบทระดับท้องถิ่นจะเกิดการแบ่งฝักแบ่งฝ่าย การเลือกตั้ง อบต. กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน 2. ผู้แทนชาวบ้านอยู่ภายใต้อำนาจของนักการเมือง การใช้เส้นสายระบบพรรคพวก ระบบอุปถัมภ์ 3. ประชาชนไม่สามารถมีส่วนร่วมทางการเมือง เช่น การกำหนดนโยบายสาธารณะ การกำหนดกฎหมาย การแสดงความคิดเห็น การต่อต้านคัดค้านนโยบายจากภาครัฐ 4. การเข้ามาของระบบทุนนิยมและความเจริญ เช่น การให้ชาวบ้านกู้เงิน ที่ต้องมีการค้ำประกัน ปัญหาหนี้สิน ก่อให้เกิดความขัดแย้ง 5. กระบวนการยุติธรรมที่เลือกข้าง ส่งผลต่อความไม่ไว้วางใจและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน 6. การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างครอบครัว ครอบครัวไม่ได้ทำหน้าที่กล่อมเกลารือสั่งสอนสมาชิกในครอบครัวเหมือนในอดีต 7. ความขัดแย้งระหว่างคนต่างรุ่น (generation gap) การแบ่งพรรคแบ่งพวก 8. การเข้ามาของเทคโนโลยี เช่น โทรศัพท์มือถือ อินเทอร์เน็ต 9. การเข้ามาของความเจริญ ความสะดวกสบาย ทำให้เกิดวัฒนธรรมแบบบริโภคนิยม วัฒนธรรมปัจเจกชนนิยม วิถีชีวิตที่เรียบง่ายเปลี่ยนเป็นวิถีชีวิตแบบพึ่งพาทุน 10. การเปลี่ยนความสัมพันธ์ระหว่างบ้านกับวัด การประกอบกิจกรรมทาง

<p>ชั้นการวิเคราะห์เหตุ และผลแบบลำดับชั้น เชิงลึก (DCLA)</p>	<p>เนื้อหา</p>
	<p>ศาสนา การมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางวัฒนธรรมลดลง</p> <p>11. ปัญหาด้านการคอร์รัปชัน</p>
<p>สาเหตุเบื้องต้น</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. การเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรม ระบบความคิดความเชื่อ เช่น ความเชื่อที่มองว่าวัดคือที่บมเพาะจิตใจของคนหายไป ชาดภูมิคุ้มกันทางจิตใจ 2. ค่านิยมการแข่งขัน เร่งการเจริญเติบโตทางวัตถุ 3. ความไม่สมดุลระหว่างการพัฒนาเทคโนโลยีกับวัฒนธรรม ที่เทคโนโลยีพัฒนาไปไกลกว่าที่วัฒนธรรมจะตามทัน การพัฒนามุ่งเน้นไปที่การพัฒนาด้านวัตถุ (Hard side) ทำให้คนตามไม่ทันการเปลี่ยนแปลง เกิดวัฒนธรรมที่ล่าหลัง (cultural lag) นำไปสู่ปัญหาความขัดแย้งที่รุนแรง 4. คนมุ่งแสวงหารายได้จากนอกภาคเกษตร คนมุ่งสู่สังคมเมือง ความทันสมัยการพึ่งพาเงินมากขึ้น ค่านิยมปัจเจกชนนิยม การขาดหายไปของความเป็นชุมชน 5. การปกครองของผู้นำที่ขาดธรรมาภิบาล
<p>ความเชื่อที่ฝังอยู่ในจิตใต้สำนึก</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. วัฒนธรรมอำนาจนิยม เช่น ผู้ชายเป็นช้างเท้าหน้า 2. วัฒนธรรมผู้ที่แข็งแกร่งที่สุดคือผู้ที่อยู่รอด ปลาใหญ่กินปลาเล็ก
<p>ความเสี่ยง</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. ค่านิยมของคนเปลี่ยนไป ไม่เห็นความสำคัญของทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรม การเปลี่ยนแปลงสภาพจิตใจ คุณธรรมลดลง 2. ครอบครัวล่มสลาย 3. สังคมแตกแยกมากขึ้น 4. สถาบันศาสนาอ่อนแอ ไม่สามารถเป็นที่พึ่งทางจิตใจของชาวบ้าน
<p>สิ่งที่อยากเห็นในอนาคต</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. การเสริมสร้างพลังทางสังคม โดยการส่งเสริมการสร้างความเข้าใจ การใช้หลักศาสนาในการกลมเกลียวจิตใจโดยเริ่มตั้งแต่ในโรงเรียน 2. บ้าน วัด โรงเรียน เป็นสถาบันทางสังคมที่มีหน้าที่บมเพาะค่านิยมแบบประชาธิปไตยให้กับคนในชุมชน 3. ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของคนทุกกลุ่ม เช่น การกำหนดธรรมนูญชุมชน การทำจิตอาสา การพัฒนาชุมชน 4. การเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับสถาบันครอบครัว 5. การทำให้ชนบทเป็นแหล่งการผลิตอาหาร มีการจ้างงาน การส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนนำรายได้มาสู่ชุมชน สร้างความเข้มแข็งของเศรษฐกิจชุมชน
<p>สิ่งที่อยากเห็นใน</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. ศาสนสถาน บ้าน วัด โรงเรียน เป็นสถาบันทางสังคมที่ช่วยกลมเกลียว

<p>ชั้นการวิเคราะห์เหตุ และผลแบบลำดับชั้น เชิงลึก (DCLA)</p>	<p>เนื้อหา</p>
<p>อนาคต</p>	<p>ฟื้นฟูสภาพจิตใจของคนในชนบท (soft side) ซึ่งวัดเป็นสถาบันทางศาสนาที่มีบทบาทในการพัฒนาทุนมนุษย์ใน 4 ด้านสำคัญ ที่เรียกว่า “ภavana 4” (Peace development) ประกอบด้วย</p> <ol style="list-style-type: none"> 1.1 การพัฒนากายภาพ (Physical development) คือ การพัฒนาสิ่งแวดล้อมในหมู่บ้านให้หลอมรวมเป็นหนึ่งและสามารถอยู่ร่วมกันได้ 1.2 การพัฒนาพฤติกรรม (Behavioral development) 1.3 การพัฒนาจิตภาพ (Mental development) คือ การให้ชาวบ้านมีภูมิคุ้มกันด้านจิตใจ ไม่แกว่งไปตามความต้องการที่เข้ามารุมเร้า 1.4 ปัญญาภาพ (Intellectual development) คือ การวิจัยต่อยอดสิ่งดี ๆ ให้เจริญงอกงามในหมู่บ้าน <p>2 การนำหลักธรรมทางศาสนามาใช้ เช่น การทำให้คนมองเห็นความจริง ความงาม ความดี และความสุข เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันทางจิตในการรับมือกับความทุกข์จากสถานะทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม</p> <p>3 ศาสนาจะต้องยึดยึดในคุณค่าแท้ของตัวเองให้ได้ เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของคนได้</p> <p>4 การส่งเสริม “บ้าน วัด โรงเรียน ราชการ” ช่วยกันดูแลผู้สูงอายุและคนในชุมชนร่วมกัน</p> <p>5 ความสามัคคี ประองตอง ภราดรภาพ ชุมชนมีความเข้มแข็ง ชาวบ้านมีภูมิคุ้มกันทางสังคม สามารถพึ่งพาตนเองได้</p> <p>6 สถาบันครอบครัวมีความเข้มแข็ง อบอุ่น สามารถดูแลสมาชิกในครอบครัวได้</p>
<p>แนวทางเลือกสู่ออนาคต</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. ทำให้วัดกลายเป็นสถานที่ในการให้สวัสดิการแก่ชุมชนมากขึ้น เช่น คนรุ่นใหม่ในเมืองเวลาเจอวิกฤตสามารถอาศัยวัดเป็นที่พักพิงได้ บ้าน วัด โรงเรียน ในฐานะที่เป็นสถาบันทางสังคม เป็นที่รองรับผู้สูงอายุในชุมชน 2. มหาเถรสมาคม กรมศาสนา เป็นหน่วยงานของสวัสดิการสังคมด้านจิตใจให้กับคนในชนบท เพราะในอนาคตความต้องการในการเข้าหาการพัฒนาจิตใจ (soft side) 3. การเตรียมตัวในการสร้างครอบครัวโดยส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างความเข้าใจ 4. ปรับระยะเวลาในการศึกษาให้ลดลงเพื่อให้คนมีโอกาสประกอบอาชีพเร็วขึ้น 5. มีสภาพประชาชน สภาพลเมือง

ชั้นการวิเคราะห์เหตุ และผลแบบลำดับชั้น เชิงลึก (DCLA)	เนื้อหา
	<p>6. คริวเรือนทุกครัวเรือนควรมีเศรษฐกิจพอเพียงรองรับ มีการทำสังฆะพัฒนา โดยวัดประยุกต์ใช้ศาสตร์พระราชา พระปรับตัวและต้องพึ่งตนเองมากขึ้น ทำการผลิตเองเพราะคนทำบุญน้อยลง มีจิตวิญญาณทางหลักธรรมและจิตวิญญาณการพัฒนา</p> <p>7. เศรษฐกิจชุมชนเข้มแข็ง มีระบบเศรษฐกิจที่เกื้อกูลกันและไม่ทำลายกัน การพัฒนาตลาดชุมชน โดยมีทั้งตลาดผลิตภัณฑ์และตลาดวิชาการที่มีการวิจัยต่อยอดองค์ความรู้ต่าง ๆ เน้น R&D สร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญา มูลค่าของสินค้าชุมชน สร้างเศรษฐกิจชุมชนให้เข้มแข็ง</p>

ตาราง 6 - 9 ปญหาเสพติดและอาชญากรรม

ชั้นการวิเคราะห์เหตุ และผลแบบลำดับชั้น เชิงลึก (DCLA)	เนื้อหา
<p>สภาพปัจจุบัน</p>	<p>การพัฒนาเศรษฐกิจที่ตั้งแรงงานภาคเกษตรเข้าไปสู่ภาคอุตสาหกรรมและภาคบริการในเมืองทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างครอบครัวในชนบทเกิดครอบครัวเดี่ยวและครอบครัวดาวกระจายมากขึ้น การที่พ่อแม่ปล่อยให้ลูกอาศัยอยู่บ้านกับตายาย ส่งผลให้เด็กที่ซึมซับพฤติกรรมผู้สูงอายุเนื่องจากได้รับการอบรมเลี้ยงดูจากคนต่างวัย ความคิดของเด็กจึงถูกกล่อมเกลียด้วยวัฒนธรรม ความเชื่อแบบสมัยก่อน ส่งผลให้เด็กในชนบทไม่สามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงในยุคดิจิทัล เด็กจำนวนมากจึงมีความคิดไม่ทันสมัยมีปัญหาเรื่องการปรับตัว และเกิดความขัดแย้งระหว่างแนวคิดแบบอนุรักษ์นิยมและแนวคิดความทันสมัย เมื่อความเป็นเมืองเพิ่มขึ้น วิธีการดำเนินชีวิตของคนในชนบทเริ่มมีความคล้ายคลึงกับวิถีชีวิตของคนในเมือง ความเป็นสังคมเครือญาติ (kinship) ถดถอย กลายเป็นสังคมแบ่งกลางที่ครอบครัวไม่ได้อยู่พร้อมหน้ากัน คนในชุมชนร่วมมือกันน้อยลง เพราะต่างคนต่างอยู่ ความร่วมมือแต่เดิมเปลี่ยนมาสู่การใช้เงินว่าจ้างมากขึ้น เงินมีอิทธิพลเหนือความร่วมมือในชุมชน นอกจากนี้การศึกษาในปัจจุบันที่มุ่งให้คนแสวงหาความสำเร็จทางวัตถุ ซื่อเสียม เงินทอง ส่งผลให้ค่านิยมของคนเปลี่ยนไป ทำให้คนคำนึงถึงผลประโยชน์ ไม่สอนหรือฝึกให้คนคิดถึงผลระยะยาวหรือคิดการไกลความคิด ความเชื่อของประชาชนเปลี่ยนไปจากการพึ่งพาฐานทรัพยากรในชุมชนมาสู่การพึ่งพาตัวเงินมากขึ้น ซึ่งเริ่มเกิดขึ้นตั้งแต่การใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับที่ 1 พ.ศ. 2504 เป็นต้นมา ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจทำให้สังคมเกิดการเปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงค่านิยม สังคมปัจเจก บริโภคนิยม พฤติกรรมการผลิตและการจัดการเปลี่ยนไป</p>
<p>ปัญหา</p>	<p>ยาเสพติดและอาชญากรรมเพิ่มขึ้น</p>

<p>ชั้นการวิเคราะห์เหตุ และผลแบบลำดับชั้น เชิงลึก (DCLA)</p>	<p>เนื้อหา</p>
<p>สาเหตุของปัญหา</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. ความเหลื่อมล้ำที่รุนแรง รายได้ไม่เพียงพอส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิต ปัญหาความสัมพันธ์ภายในครอบครัว ก่อให้เกิดแรงจูงใจในการหนีไปพึ่งยาเสพติดและก่ออาชญากรรม 2. โครงสร้างและสถาบันครอบครัวเปลี่ยนไป เช่น ครอบครัวเดี่ยว ครอบครัวดาวกระจาย ครอบครัวไม่ได้ทำหน้าที่กล่อมเกลாதงสังคม เกิดการเปลี่ยนความสัมพันธ์ทางสังคม ความห่างเหินระหว่างผู้คนในสังคมสังคมชนบทที่เปลี่ยนแปลงไปส่งผลให้คนในชุมชนร่วมมือกันน้อยลง <p>การศึกษาในปัจจุบันที่มุ่งให้คนแสวงหาความสำเร็จทางวัตถุ ชื่อเสียง เงินทอง ส่งผลให้ค่านิยมของคนเปลี่ยนไป ทำให้คนคำนึงถึงผลประโยชน์ ไม่สอนหรือฝึกให้คนคิดถึงผลประโยชน์ยาว หรือคิดการไกล</p>
<p>สาเหตุเบื้องต้น</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. ความไม่สมดุลระหว่างการพัฒนาทางวัตถุ เทคโนโลยีกับวัฒนธรรม วัฒนธรรมล้าหลัง (cultural lag) ที่คนในชนบทปรับตัวไม่ทันต่อการเปลี่ยนแปลง เทคโนโลยี ทำให้เกิดความขัดแย้งทางสังคม เกิดปัญหาการทางความคิด อารมณ์ และการปรับตัว 2. ความไม่เสมอภาคในการเข้าถึงการศึกษา เทคโนโลยี บริการขั้นพื้นฐานจากรัฐ ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ สังคม 3. การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างครอบครัว เกิดครอบครัวดาวกระจาย เด็กไม่ได้รับการอบรมสั่งสอนจากพ่อแม่ การปล่อยเด็กให้ตายายเลี้ยงดูทำให้ซึมซับความและพฤติกรรมของคนรุ่นก่อน ไม่สามารถปรับตัวต่อยุคสมัยใหม่ได้ได้รับการกล่อมเกล่าผ่านสื่อออนไลน์ ทำให้ขาดภูมิคุ้มกันทางจิตใจ 4. ระบบการศึกษาไม่ตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงด้านการเรียนรู้ของคนรุ่นใหม่ 6. การให้ความสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจมากกว่าการพัฒนาจิตใจ หรือการพัฒนาสังคม คุณภาพชีวิต นำไปสู่การเกิดปัญหาสังคม ยาเสพติดอาชญากรรม
<p>ความเชื่อที่อยู่ฝังอยู่ในจิตใต้สำนึก</p>	<p>ค่านิยมการแข่งขัน เร่งการเจริญเติบโตทางวัตถุละเลยการพัฒนาคุณภาพสังคม ทำให้เกิดการถดถอยทางสังคม (social recession)</p>
<p>ความเสี่ยง</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. คนในชนบทโดยเฉพาะเด็ก วัยรุ่นมีพฤติกรรมก้าวร้าว ใช้ความรุนแรงมากขึ้น 2. ปัญหาสังคมเพิ่มขึ้น เช่น อาชญากรรมในชนบทเพิ่มขึ้น จำนวนผู้ป่วยทางจิตเวช เช่น โรควิตกกังวล เพิ่มขึ้น การใช้ยาเสพติดเพิ่มขึ้น เกิดความขัดแย้งที่รุนแรงขึ้น ครอบครัวแตกแยกมากขึ้น 7. การถดถอยทางสังคม (social recession)

<p>ชั้นการวิเคราะห์เหตุ และผลแบบลำดับชั้น เชิงลึก (DCLA)</p>	<p>เนื้อหา</p>
<p>สิ่งที่อยากจะเห็นใน อนาคต</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. สร้างความเข้มแข็งให้กับสถาบันครอบครัว 2. การสร้างภูมิคุ้มกันทางจิตใจ ศาสนสถาน บ้าน วัด โรงเรียน เป็นสถาบันทางสังคมที่ช่วยกล่อมเกลา ฟื้นฟูสภาพจิตใจของคนในชนบท (soft side) ซึ่งวัดเป็นสถาบันทางศาสนาที่มีบทบาทในการพัฒนาทุนมนุษย์ใน 4 ด้านสำคัญ ที่เรียกว่า “ภavana 4” (Peace development) ประกอบด้วย <ol style="list-style-type: none"> 2.1 การพัฒนากายภาพ (Physical development) คือ การพัฒนาสิ่งแวดล้อมในหมู่บ้านให้หลอมรวมเป็นหนึ่งและสามารถอยู่ร่วมกันได้ 2.2 การพัฒนาพฤติกรรม (Behavioral development) 2.3 การพัฒนาจิตภาพ (Mental development) คือการให้ชาวบ้านมีภูมิด้านทางด้านจิตใจ ไม่แกว่งไปตามความต้องการที่เข้ามารุมเร้า 2.4 ปัญญาภาพ (Intellectual development) คือ การวิจัยต่อยอดสิ่งดี ๆ ให้เจริญงอกงามในหมู่บ้าน 8. การส่งเสริม “บ้าน วัด โรงเรียน ราชการ” ช่วยกันดูแลคนในชุมชน เน้นป้องกันการเกิดเหตุการณ์ไม่พึงประสงค์ก่อนเกิดเหตุ ลดปัญหาอาชญากรรม
<p>แนวทางเลือกสู่อนาคต</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. การสนับสนุนพระธรรมจาริก เพื่อมีบทบาททำหน้าที่กล่อมเกลาเยาวชน และให้ความรู้ด้านพระพุทธศาสนา เพื่อสร้างค่านิยมความเชื่อที่ถูกต้องทางกายและจิตใจ ทำให้วัดกลายเป็นสถานที่ในการให้สวัสดิการแก่ชุมชนมากขึ้น เช่น คนรุ่นใหม่ในเมืองเวลาเจอวิกฤตสามารถอาศัยวัดเป็นที่พักพิงได้ บ้าน วัด โรงเรียน ในฐานะที่เป็นสถาบันทางสังคม เป็นที่รองรับผู้สูงอายุในชุมชน 2. การเตรียมความพร้อมในการสร้างครอบครัวโดยส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างความเข้าใจ สร้างความเข้มแข็งให้สถาบันครอบครัว 3. การสร้างระบบความปลอดภัยทางสังคมรองรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ โครงสร้างครอบครัว สังคม เพื่อลดการปัญหาทางสังคม 4. การส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชน สร้างงาน อาชีพ และเน้นการพัฒนาคุณภาพชีวิตในชุมชน โดยการกระจายอำนาจทางการเมือง เศรษฐกิจ ไปสู่ชุมชนชนบทมากขึ้น ส่งเสริมการพัฒนาตลาดชุมชน โดยมีทั้งตลาดผลิตภัณฑ์และตลาดวิชาการที่มีการวิจัยต่อยอดองค์ความรู้ต่าง ๆ เน้น R&D สร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญา มูลค่าของสินค้าชุมชน สร้างเศรษฐกิจชุมชนให้เข้มแข็ง 9. การให้อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ผู้นำชุมชน หน่วยงานในท้องถิ่นสร้างเครือข่ายความร่วมมือในการลดปัญหาทางสังคม มีการจัดกิจกรรมเสริมสร้างความเข้มแข็งภายในชุมชน เสริมสร้างพลังทางสังคม เช่น กีฬา ดนตรี การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การจัดการด้านเศรษฐกิจ เศรษฐกิจพอเพียง เป็นต้น

ตาราง 6 - 10 ปัญหาสถาบันครอบครัวในชนบทอ่อนแอ

<p>ขั้นการวิเคราะห์เหตุ และผลแบบลำดับชั้น เชิงลึก (DCLA)</p>	<p>เนื้อหา</p>
<p>สภาพปัจจุบัน</p>	<p>การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างครอบครัวและสังคมทำให้ครอบครัวในชนบทไม่ได้อาศัยอยู่ด้วยกันเป็นครอบครัวใหญ่เหมือนสังคมในอดีต เนื่องจากสมาชิกในครอบครัวจำเป็นต้องหารายได้ และมีการออกไปประกอบอาชีพในภาคอุตสาหกรรมและภาคบริการ ส่งผลให้สังคมชนบทเหลือเพียงผู้สูงอายุและเด็ก พ่อแม่ไปทำงานในกรุงเทพฯหรือในเมืองฝากลูกไว้กับปู่ย่าตายาย ทำให้เกิดช่องว่างระหว่างวัย เด็กไม่สามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงภายนอกได้ เนื่องจากถูกล้อมกลาด้วยคนรุ่นเก่า นอกจากนี้สังคมชนบทจำเป็นต้องพึ่งพาเศรษฐกิจภาคเมือง ทำให้ครอบครัวมีเวลาอยู่ด้วยกันน้อยลง ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างความสัมพันธ์ในครอบครัว เช่น ความอบอุ่นลดลง การทะเลาะกันในครอบครัวเพิ่มขึ้น การทำกิจกรรมร่วมกันลดลง เพราะไม่มีเวลา การพัฒนาของเทคโนโลยีทำให้การสื่อสารในครอบครัวลดลง เน้นการใช้อุปกรณ์การสื่อสาร และการใช้โทรศัพท์เป็นหลัก ขณะที่การบริโภคในชนบทเริ่มมีลักษณะคล้ายสังคมเมือง เช่น วัยรุ่นมีค่านิยมอยากมีรถจักรยานยนต์ โทรศัพท์มือถือ มากกว่าช่วยที่บ้านทำงาน หรือค่านิยมต้องการไปเรียนโรงเรียนในเมืองและลงหลักปักฐานในเมืองมากกว่าต้องการกลับมาอยู่ที่บ้าน ความสัมพันธ์ทางสังคมเปลี่ยนไปจากการเคารพตามระบบผู้อาวุโสมาสู่การใช้เงิน ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจทำให้สังคมเกิดการเปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงค่านิยม สังคมปัจเจก บริโภคนิยม พฤติกรรมการผลิตและการจัดการเปลี่ยนไป</p>
<p>ปัญหา</p>	<p>สถาบันครอบครัวในชนบทอ่อนแอ พึ่งตนเองไม่ได้</p>
<p>สาเหตุของปัญหา</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. ครอบครัวเดี่ยวดาวกระจาย พ่อแม่ลูกอยู่คนละที่กัน เด็กถูกปล่อยให้อยู่กับตายายทำให้ซึมซับพฤติกรรมของคนรุ่นเก่า 2. การทำหน้าที่ของครอบครัวลดประสิทธิภาพลงในด้านกรล้อมกลาทางสังคม ทำให้สื่อออนไลน์เข้ามามีอิทธิพลในการล้อมกลามากขึ้น นำไปสู่การใช้ความก้าวร้าว ความรุนแรง และความแตกแยกในครอบครัว 3. ช่องว่างระหว่างวัย ความแตกต่างทางความคิด ความเชื่อ ทศนคติ อันเกิดจากการเรียนรู้ การล้อมกลาทางสังคมที่แตกต่างกัน ความแตกต่างทางการสื่อสารและวิถีชีวิตของคนรุ่นเก่ากับคนรุ่นใหม่ 4. สังคมชนบทที่เปลี่ยนแปลงไปส่งผลให้คนในชุมชนร่วมมือกันน้อยลง เพราะต่างคนต่างอยู่ ความร่วมมือแต่เดิมเปลี่ยนมาสู่การใช้เงินว่าจ้างมากขึ้น เงินมีอิทธิพลเหนือความร่วมมือในชุมชน 5. การศึกษาในปัจจุบันที่มุ่งให้คนแสวงหาความสำเร็จทางวัตถุ ชื่อเสียงเงิน

<p>ชั้นการวิเคราะห์เหตุ และผลแบบลำดับชั้น เชิงลึก (DCLA)</p>	<p>เนื้อหา</p>
	<p>ทอง ส่งผลให้ค่านิยมของคนเปลี่ยนไป ไม่ให้ความสำคัญกับสถาบันครอบครัว แต่เน้นไปที่การหาเงินมากขึ้น ไม่มีเวลาที่จะทำกิจกรรมร่วมกัน</p>
<p>สาเหตุเบื้องต้น</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. ความไม่สมดุลระหว่างการพัฒนาทางวัตถุ เทคโนโลยีกับวัฒนธรรม ทำให้คนตามไม่ทันการเปลี่ยนแปลง เกิดวัฒนธรรมที่ล่าหลัง (cultural lag) นำไปสู่ความขัดแย้งในครอบครัว 2. การที่พ่อแม่ปล่อยให้ลูกอาศัยอยู่บ้านกับตายาย ส่งผลให้เด็กที่ซึมซับพฤติกรรมผู้สูงอายุเนื่องจากการอบรมเลี้ยงดูจากคนต่างวัย ความคิดของเด็กจึงถูกกล่อมเกลียดด้วยวัฒนธรรม ความเชื่อแบบสมัยก่อน ส่งผลให้เด็กในชนบทไม่สามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงในยุคดิจิทัล เด็กจำนวนมากจึงมีความคิดไม่ทันสมัยมีปัญหาเรื่องการปรับตัว และเกิดความขัดแย้งระหว่างแนวคิดแบบอนุรักษ์นิยมและแนวคิดความทันสมัย 3. การสอนให้ลูกพึ่งพาเงินและเทคโนโลยีมากเกินไป 4. ค่านิยมปัจเจกชนนิยม 5. การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างครอบครัว ทำให้ความเป็นครอบครัว ชุมชนลดลง
<p>ความเชื่อที่อยู่ฝังอยู่ในจิตใต้สำนึก</p>	<p>พ่อแม่ต้องทำงานหนักเพื่อให้ครอบครัวสุขสบาย ไม่มีเวลาให้ลูก จึงต้องให้เงินลูกมากกว่าให้เวลา</p>
<p>ความเสี่ยง</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. ความเป็นปัจเจกชนเพิ่มขึ้น 2. ไม่มีสถาบันครอบครัวที่คอยกล่อมเกลามาชิกในชุมชน 3. ต้องพึ่งพาวัตถุ เทคโนโลยี เช่น โทรศัพท์มือถือ 4. เกิดความเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัวไม่คำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวม 5. เกิดปัญหาด้านจิตใจ
<p>สิ่งที่อยากเห็นในอนาคต</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. การเสริมสร้างความเป็นผู้นำให้กับหัวหน้าครอบครัว 2. การให้ความรู้ในการเตรียมการสำหรับการสร้างครอบครัว
<p>แนวทางเลือกสู่ออนาคต</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. การเตรียมตัวในการสร้างครอบครัวโดยส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างความเข้าใจ วางแผนครอบครัว 2. รัฐมีนโยบายในการสร้างความเข้มแข็งให้กับครอบครัว โดยการวางระบบสวัสดิการรองรับการสร้างครอบครัวตั้งแต่เกิดจนถึงวัยชรา เช่น เพิ่มสวัสดิการวันลาคลอดแก่ผู้หญิงจาก 90 วัน เป็น 180 วัน สวัสดิการด้านการศึกษาแก่เด็กและเยาวชนตั้งแต่ เข้าโรงเรียนจนถึงปริญญาตรี สวัสดิการในการทำงาน เพื่อให้พ่อแม่มีรายได้ที่มั่นคงและเพียงพอในการนำไปใช้จ่ายดูแลสมาชิกในครอบครัว สวัสดิการด้าน

ชั้นการวิเคราะห์เหตุ และผลแบบลำดับชั้น เชิงลึก (DCLA)	เนื้อหา
	<p>การรักษาพยาบาล สวัสดิการด้านบำนาญในยามแก่ชรา เพื่อลดภาระค่าใช้จ่ายแก่ครอบครัว</p> <p>3. รัฐสร้างฐานข้อมูลเพื่อรับฟังปัญหาของครอบครัว โดยให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น วัตถุประสงค์โรงเรียนมีส่วนร่วมในการนำข้อมูลไปเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัว</p> <p>4. การพัฒนาเศรษฐกิจภาคครัวเรือนให้เข้มแข็ง</p>

6.3 มิติการรวมตัวกันทางสังคม

ในด้านการรวมตัวกันทางสังคม ผู้เชี่ยวชาญส่วนใหญ่ให้ความเห็นว่าสังคมชนบทมีประเด็นปัญหาหลักคือ ความสัมพันธ์กับเพื่อนบ้านและเครือข่ายทางสังคมลดลง ซึ่งเมื่อนำมาจัดทำชั้นการวิเคราะห์เหตุและผลแบบลำดับชั้นเชิงลึกสามารถอธิบายในตารางต่อไปนี้

ตาราง 6 - 11 ความสัมพันธ์กับเพื่อนบ้านและเครือข่ายทางสังคมลดลง

ชั้นการวิเคราะห์เหตุและ ผลแบบลำดับชั้นเชิงลึก (DCLA)	เนื้อหา
สภาพปัจจุบัน	<p>การพัฒนาเศรษฐกิจที่ตั้งแรงงานภาคเกษตรเข้าไปสู่ภาคอุตสาหกรรมและภาคบริการในเมือง ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างครอบครัวในชนบท เกิดครอบครัวเดี่ยวและครอบครัวดาวกระจายมากขึ้น การที่พ่อแม่ปล่อยให้ลูกอาศัยอยู่บ้านกับตายาย ส่งผลให้เด็กที่ซึมซับพฤติกรรมผู้สูงอายุเนื่องจากได้รับการอบรมเลี้ยงดูจากคนต่างวัย ความคิดของเด็กจึงถูกกล่อมเกลียดด้วยวัฒนธรรม ความเชื่อแบบสมัยก่อน ส่งผลให้เด็กในชนบทไม่สามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงในยุคดิจิทัล เด็กจำนวนมากจึงมีความคิดไม่ทันสมัยมีปัญหาเรื่องการปรับตัว และเกิดความขัดแย้งระหว่างแนวคิดแบบอนุรักษ์นิยมและแนวคิดความทันสมัย เมื่อความเป็นเมืองเพิ่มขึ้น วิธีการดำเนินชีวิตของคนในชนบทเริ่มมีความคล้ายคลึงกับวิถีชีวิตของคนในเมือง ความเป็นสังคมเครือญาติ (kinship) ถดถอย กลายเป็นสังคมแบ่งกลางที่ครอบครัวไม่ได้อยู่พร้อมหน้ากัน คนในชุมชนร่วมมือกันน้อยลง เพราะต่างคนต่างอยู่ ความร่วมมือแต่เดิมเปลี่ยนมาสู่การใช้เงินว่าจ้างมากขึ้น เงินมีอิทธิพลเหนือความร่วมมือในชุมชน นอกจากนี้การศึกษาในปัจจุบันที่มุ่งให้คนแสวงหาความสำเร็จทางวัตถุ ชื่อเสียง เงินทอง ส่งผลให้ค่านิยมของคนเปลี่ยนไป ทำให้คนคำนึงถึงผลประโยชน์ ไม่สอนหรือฝึกให้คนคิดถึงผลประโยชน์ระยะยาว หรือคิดการไกลความคิดความเชื่อของประชาชนเปลี่ยนไปจากการพึ่งพาฐานทรัพยากรในชุมชนมาสู่การพึ่งพาตัวเงิน</p>

	มากขึ้น ซึ่งเริ่มเกิดขึ้นตั้งแต่การใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับที่ 1 พ.ศ. 2504 เป็นต้นมา ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจทำให้สังคมเกิดการเปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงค่านิยม สังคมปัจเจก บริโภคนิยม พฤติกรรมการผลิตและการจัดการเปลี่ยนไป
ปัญหา	ความสัมพันธ์กับเพื่อนบ้านและเครือข่ายทางสังคมในชนบทลดลง
สาเหตุของปัญหา	<ol style="list-style-type: none"> 1. การเข้ามาของความเจริญ เช่น โทรศัพท์มือถือ อินเทอร์เน็ต ทำให้การติดต่อสื่อสาร การมีสัมพันธ์กับเพื่อนบ้านลดลง 2. การทำงานเพื่อหาเงิน ทำให้การไม่มีเวลาในการสร้างความสัมพันธ์ในบริเวณบ้าน 3. ปัญหารายได้ไม่พอใช้ มีหนี้สิน ทำให้เครียด ไม่อยากออกไปไหน 4. การเข้ามาแทรกแซงของการเมืองในชนบท ก่อให้เกิดความขัดแย้งทางความคิด แบ่งฝักแบ่งฝ่าย รวมถึงช่องว่างระหว่างวัย
สาเหตุเบื้องต้น	<ol style="list-style-type: none"> 1. ค่านิยมปัจเจกชน 2. ค่านิยมบริโภคนิยม 3. ค่านิยมการแสดงฐานะและชนชั้นทางสังคม 4. การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรม 5. การเปลี่ยนแปลงแบบแผนการผลิต ทำให้คนในชนบทมีปฏิสัมพันธ์กันน้อยลง 6. การพัฒนาเทคโนโลยีทำให้สื่อออนไลน์เข้ามามีบทบาทมากขึ้นในการกลม่อเกลาสังคม 7. ภาวะวัฒนธรรมล่าหลัง (cultural lag) 8. ความไม่ไว้วางใจ 9. การแข่งขัน
ความเชื่อที่อยู่ฝังอยู่ในจิตใต้สำนึก	<ol style="list-style-type: none"> 1. เวลาเป็นเงินเป็นทอง นำขึ้นให้รีบตัก 2. ขยันทำงานนำพาชีวิตไปสู่ความสุข 3. ไม่ไว้วางใจคนอื่น ความกลัวการถูกเอาเปรียบหรือการถูกล่อลวง 4. ความต้องการอยู่เหนือคนอื่น 5. ควรคบค้าสมาคมกับคนที่มีฐานะ
ความเสี่ยง	<ol style="list-style-type: none"> 1. สังคมปัจเจกชน ไม่พึ่งพาอาศัยกัน 2. ความขัดแย้งเพิ่มขึ้น 3. คนในชนบทอ่อนแอ ไม่สามารถพึ่งตนเองได้ ไม่มีผู้เข้ามามีบทบาทในการพัฒนาชุมชน หรือการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

<p>สิ่งที่อยากเห็นในอนาคต</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. การร่วมมือกัน ความเป็นชุมชน การพึ่งพาอาศัย ไว้วางใจกันภายในสังคม 2. การรวมกลุ่มเป็นเครือข่ายทางสังคม 3. การทำกิจกรรมร่วมกันเป็นกลุ่ม เช่น มีส่วนร่วมในการฟื้นฟูวัฒนธรรม ประเพณี และทำนุบำรุง อนุรักษ์ให้คงไว้สืบไป 4. การสร้างทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรมให้เข้มแข็ง
<p>แนวทางเลือกสู่อนาคต</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. การเสริมสร้างการมีส่วนร่วมโดยใช้ทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรมเป็นฐานของทุกภาคส่วนในการวางแผนชุมชนและพัฒนา 2. สถาบันในชุมชนเสริมสร้างการมีส่วนร่วมระหว่างคนในชุมชน ส่งเสริมการสร้างเครือข่าย เช่น เครือข่ายเกษตรกร เครือข่ายประมงพื้นบ้าน เครือข่ายจิตอาสา เป็นต้น 3. เสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้การเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย เพื่อกระตุ้นให้คนในชนบทเป็นพลเมืองที่เข้มแข็ง และกระตือรือร้น

6.4 มิติการสร้างพลังทางสังคม

ในด้านการสร้างพลังทางสังคม ผู้เชี่ยวชาญส่วนใหญ่ให้ความเห็นว่าสังคมชนบทมีประเด็นปัญหาในด้านต่าง ๆ ประกอบด้วย 1) ปัญหาการพัฒนาศักยภาพด้านองค์ความรู้และเทคโนโลยี 2) ประชาชนไม่สามารถเข้าไปมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายสาธารณะ ซึ่งเมื่อนำปัญหาต่าง ๆ มาจัดทำชั้นการวิเคราะห์เหตุและผลแบบลำดับชั้นเชิงลึกสามารถอธิบายในตารางต่อไปนี้

ตาราง 6 - 12 ปัญหาการพัฒนาศักยภาพด้านองค์ความรู้และเทคโนโลยี

<p>ชั้นการวิเคราะห์เหตุและผลแบบลำดับชั้นเชิงลึก (DCLA)</p>	<p>เนื้อหา</p>
<p>สภาพปัจจุบัน</p>	<p>สังคมชนบทได้รับอิทธิพลจากการเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยี โดยเริ่มจากการเข้ามาของเครื่องจักรที่ใช้สำหรับการผลิต การทำเกษตรกรรม ทำให้ชาวนา เกษตรกร และคนในชนบทมีค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้นตามมา การพัฒนาเศรษฐกิจ โครงสร้างพื้นฐาน ทำให้เศรษฐกิจชนบทมีการเปลี่ยนแปลง วิธีการผลิตแบบดั้งเดิมที่เคยใช้แรงงานคนและสัตว์เปลี่ยนมาสู่การใช้เครื่องจักรและเทคโนโลยีการเกษตรสมัยใหม่มากขึ้น อย่างไรก็ตามการเข้าถึงความรู้ด้านเกษตรสมัยใหม่ของประชาชนยังไม่ทั่วถึงและเพียงพอ ทำให้การผลิตด้านเกษตรเกิดปัญหาราคาผลผลิตตกต่ำ ไม่สามารถยกระดับขึ้นไปสู่การผลิตคุณภาพสูง ปัญหาการปลูกพืชเชิงเดี่ยวที่เกิดขึ้นมาอย่างยาวนานยังทำให้เกิดภาวะหนี้สินเพิ่มสูงในชนบท ชาวบ้านต้องการแหล่งเงินกู้เพื่อนำมาทำเกษตร และเกิดการหมุนเวียนของการใช้หนี้ให้กับสถานีเงินกู้ต่าง ๆ ในชนบท ส่งผลต่อการดำรงชีวิตในปัจจุบัน และกระทบต่อความสัมพันธ์ภายในครอบครัวและชุมชน ผู้คนเริ่มหันหลังให้การทำเกษตรกรรมและมุ่งเข้าไปหางานทำในเมืองมากขึ้น คนในชนบทต้องพึ่งพาทรัพยากรจากในเมือง เช่น อาหารตามร้านสะดวกซื้อ น้ำดื่ม ผักผลไม้ ที่ผลิตโดยบริษัทจำหน่ายสินค้า ฐานทรัพยากรในชนบทลดลง การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตที่เกิดขึ้นส่งผลต่อคุณภาพชีวิต แม้ว่าจะมีอุปกรณ์อำนวยความสะดวกมากขึ้น แต่ความสัมพันธ์ของคนในชนบทเริ่มเปลี่ยนไปตามวิถีชีวิตของคนเมือง คือสังคมปัจเจกชน คนแก่อยู่บ้านคนเดียว ลูกหลานไปทำงานในเมือง และเกิดปัญหาด้านการเข้าถึงความรู้ในการพัฒนาตนเอง โดยเฉพาะการเข้าถึงเทคโนโลยีต่าง ๆ เกิดการพึ่งพาเงินและวัตถุมากขึ้น วัฒนธรรมชุมชนเริ่มลดความสำคัญลง การถ่ายทอดความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นลดลง</p>
<p>ปัญหา</p>	<p>การไม่มีผู้สืบทอดวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น การปรับตัวไม่ทันตามการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี และการขาดความรู้ในด้านต่าง ๆ เช่น การจัดการน้ำ การใช้เทคโนโลยี</p>
<p>สาเหตุของปัญหา</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. ความเหลื่อมล้ำในการพัฒนาเมืองกับชนบท เช่น ความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา ความเหลื่อมล้ำทางรายได้ ทำให้คนอพยพเข้าสู่เมือง 2. การเข้ามาของเทคโนโลยี โทรศัพท์มือถือ อินเทอร์เน็ต ความทันสมัย 3. ปัญหาหนี้สิน การให้ความสำคัญกับตัวเงินไม่มีเวลาในการเรียนรู้ 4. ขาดคนที่สามารถถ่ายทอดความรู้ทั้งภูมิปัญญาท้องถิ่นและเทคโนโลยี 5. รัฐยังไม่สามารถสร้างระบบเครือข่ายอินเทอร์เน็ตให้ครอบคลุมพื้นที่ชนบทได้อย่างทั่วถึง เกิดความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงเทคโนโลยี

<p>ชั้นการวิเคราะห์เหตุและผลแบบลำดับชั้นเชิงลึก (DCLA)</p>	<p>เนื้อหา</p>
<p>สาเหตุเบื้องต้น</p>	<p>ระบบการศึกษาที่ล้าหลัง ไม่สามารถตามทันการเปลี่ยนแปลง ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ เช่น รายได้ การเข้าถึงบริการสาธารณะ หรือ การเข้าถึงเทคโนโลยี</p>
<p>ความเชื่อที่อยู่ฝังอยู่ในจิตใต้สำนึก</p>	<p>ความเชื่อของคนชนบทที่ถูกทำให้เชื่อว่าตนเองโง่ ล้าหลัง เข้าไม่ถึงโอกาส ไม่ทันสมัย ความเชื่อที่มองว่า เทคโนโลยีเข้ามาทำลายวิถีชีวิต ทำให้ปิดรับเทคโนโลยี</p>
<p>ความเสี่ยง</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ สังคมเพิ่มสูง 2. ขาดทักษะทางด้านเทคโนโลยี ไม่สามารถยกระดับฐานะทางเศรษฐกิจขึ้นมาได้ ไม่สามารถแข่งขันกับเกษตรกรรายใหญ่ได้ 3. รายได้ไม่เพียงพอ มีหนี้สินเพิ่มขึ้น 4. คนในชนบทไม่สามารถพึ่งพาตนเองได้ ต้องรอความช่วยเหลือจากรัฐ
<p>สิ่งที่อยากเห็นในอนาคต</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. รัฐมีมาตรการเสริมสร้างศักยภาพชุมชน กระจายอำนาจเพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็ง ชุมชนจัดการตนเอง 2. รัฐสนับสนุนด้านงบประมาณในการพัฒนาองค์ความรู้และจัดสรรเครื่องจักรในการประกอบอาชีพในชุมชนชนบท 3. รัฐพัฒนาระบบความมั่นคงทางสังคม ให้สวัสดิการด้านการศึกษา การรักษาพยาบาล ระบบบำนาญ ระบบเงินช่วยเหลือเมื่อเกิดเหตุฉุกเฉินเพื่อลดความเสี่ยง 4. ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย มีส่วนร่วมทางการเมือง และมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน 5. การส่งเสริมเกษตรกรคุณภาพสูง ศึกษาวิจัยด้านการเกษตรและเผยแพร่ข้อมูลให้กับประชาชน 6. การทำฐานข้อมูลด้านการเกษตร เทคโนโลยี นวัตกรรมต่าง ๆ ให้ประชาชนเข้าถึงองค์ความรู้ เพื่อนำไปใช้ประโยชน์
<p>แนวทางเลือกสู่ออนาคต</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. การส่งเสริมการจัดการตนเองภายในชุมชน ส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน วิสาหกิจเพื่อสังคม กองทุนสวัสดิการชุมชน 2. การส่งเสริมเครือข่าย ให้มีการรวมกลุ่มในชุมชนและระหว่างชุมชนเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ 3. การสร้างระบบความปลอดภัยทางสังคมรองรับการเปลี่ยนแปลง เช่น เทคโนโลยีเข้ามาแทนที่แรงงาน สังคมผู้สูงอายุ โรคระบาด วิกฤตเศรษฐกิจ ภัย

ชั้นการวิเคราะห์เหตุและผลแบบลำดับชั้นเชิงลึก (DCLA)	เนื้อหา
	4. การส่งเสริมการผลิตในครัวเรือนและการจัดสรรงบประมาณในการพัฒนาเทคโนโลยีการเกษตร มีการศึกษาวิจัย และให้ครัวเรือนมีความรู้และเข้าถึงเทคโนโลยีมากขึ้น ใช้การเกษตรคุณภาพสูงเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชนบท

ตาราง 6 - 13 ประชาชนขาดการเข้าไปมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายสาธารณะ

ชั้นการวิเคราะห์เหตุและผลแบบลำดับชั้นเชิงลึก (DCLA)	เนื้อหา
สภาพปัจจุบัน	การเปลี่ยนแปลง สภาพชีวิตของคนชนบทมีความเป็นเมืองมากขึ้น ทรัพยากรธรรมชาติลดลง ชีวิตของชาวบ้านต้องออกไปรับจ้าง มีภาวะหนี้สินรุนแรงมากขึ้น นำไปสู่การสูญเสียที่ดิน และต้องอพยพมาหางานทำในเมืองใหญ่ ๆ เช่น กรุงเทพฯ สังคมชนบทจึงเหลือแต่คนแก่กับเด็ก ชาวบ้านที่เป็นชาติพันธุ์กะเหรี่ยงยังมีการประกอบอาชีพของชุมชนแบบดั้งเดิม คือ การทำเกษตรกรรมแบบเลื่อนลอยเพื่อยังชีพ การทำไร่ข้าวโพด สภาพของชุมชนยังขาดแคลนความเจริญทางวัตถุ ไม่สามารถเข้าถึงสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน และบริการของรัฐ
ปัญหา	ประชาชนขาดการเข้าไปมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายสาธารณะ
สาเหตุของปัญหา	1. ปัจจัยที่เกิดจากเหตุผลส่วนบุคคล เช่น ปัญหาปากท้อง การมีรายได้ไม่เพียงพอ ปัญหาหนี้สิน ปัญหาครอบครัว ทำให้ประชาชนไม่มีเวลาในการมีส่วนร่วมในชุมชน 2. ปัจจัยที่เกิดขึ้นจากระบบราชการ เช่น การรวมศูนย์อำนาจไว้ที่ส่วนกลาง รัฐไม่เปิดโอกาสให้เกิดการมีส่วนร่วม เป็นการมีส่วนร่วมที่ไม่แท้จริง การมีส่วนร่วมของประชาชนถูกแทรกแซงจากรัฐ ข้าราชการ ผู้มีอำนาจ 3. ประชาชนถูกกีดกันมิให้มีส่วนร่วมเพราะจะทำให้เกิดการกัดผลประโยชน์
สาเหตุเบื้องต้น	1. ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจสังคม 2. รัฐปกป้องผลประโยชน์ของกลุ่มทุนและกลุ่มธุรกิจ การถูกต่อต้านจากกลุ่ม

<p>ชั้นการวิเคราะห์เหตุและผลแบบลำดับชั้นเชิงลึก (DCLA)</p>	<p>เนื้อหา</p>
	<p>ที่เสียผลประโยชน์</p>
<p>ความเชื่อที่อยู่ฝังอยู่ในจิตใต้สำนึก</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. การมีส่วนร่วมเป็นเรื่องของคนชั้นกลางหรือคนในเมือง ไม่ใช่คนหาเช้ากินค่ำหรือคนจน 2. วัฒนธรรมแบบอำนาจนิยม ที่สอนให้คนเชื่อฟังผู้มีอำนาจหรือผู้อาวุโสกว่า 3. ความเชื่อที่มองว่าประชาชน ล้าหลัง ไม่รู้หนังสือ ไม่เข้าใจการเมือง 4. ความกตัญญูกตเวที เช่น เรื่องของบุญคุณต้องทดแทน
<p>ความเสี่ยง</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. การคอร์รัปชัน 2. เกิดการกำหนดนโยบายที่ไม่ตอบสนองต่อความต้องการของประชาชน 3. เกิดการใช้จ่ายงบประมาณภาครัฐที่ไม่เกิดประโยชน์ต่อประชาชน 4. ไม่มีการถ่วงดุลการใช้อำนาจจากประชาชน เกิดการใช้อำนาจโดยฝ่ายรัฐและราชการ นำไปสู่การใช้อำนาจเกินขอบเขต ตามอำเภอใจ 5. ความขัดแย้งและการขัดกันทางผลประโยชน์
<p>สิ่งที่อยากเห็นในอนาคต</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. ประชาชนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง การกำหนดนโยบายโดยปราศจากการแทรกแซงจากภาครัฐ 2. การกำหนดนโยบายสาธารณะมาจากเจตจำนงของประชาชนโดยตรง 3. การกระจายอำนาจไปสู่สังคมชนบท การแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำให้ประชาชนมีอำนาจในการตัดสินใจ ชุมชนจัดการตนเอง ประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย 4. การบริหารที่ปราศจากการทุจริต คอร์รัปชัน 5. ประชาชนเข้าถึงบริการสาธารณะของรัฐ โดยไม่ถูกเลือกปฏิบัติ
<p>แนวทางเลือกสู่อนาคต</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. รัฐจัดสรรบริการสาธารณะขั้นพื้นฐาน สร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจสังคมในชนบท 2. รัฐลดการผูกขาดอำนาจ กระจายอำนาจไปสู่ประชาชน อาทิ อำนาจทางการคลัง อำนาจในเชิงบริหารจัดการ เพิ่มบทบาทให้กับชุมชนท้องถิ่น 3. กำหนดกฎหมายให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการร่างกฎหมาย กำหนดนโยบายต่าง ๆ และบังคับใช้กฎหมายการมีส่วนร่วมเพื่อรับฟังความคิดเห็นจากประชาชน ไม่กำหนดนโยบายจากส่วนกลางแล้วให้ส่วนล่างนำไปขับเคลื่อนแต่การกำหนดนโยบายควรมาจากข้างล่าง คือ ประชาชน 4. โครงการและนโยบายต่าง ๆ ต้องให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็น วางแผน และขับเคลื่อนร่วมกับภาครัฐ

ทั้งนี้ปัญหาที่รวบรวมได้ในแต่ละด้านแสดงไว้ในตารางต่อไปนี้

ตาราง 6 - 14 สรุปปัญหาของสังคม ชนบท ท้องถิ่น ที่จำแนกตามแนวคิดคุณภาพสังคม

ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคม	ความสมานฉันท์ทาง สังคม	การรวมตัวกันทาง สังคม	การสร้างพลังทางสังคม
1. การมีหนี้สินเพิ่มขึ้น 2. การลดลงของแรงงาน ในชนบท 3. ความเหลื่อมล้ำ 4. ความมั่นคงทางอาหาร 5. ปัญหาทางด้านสุขภาพ 6. ทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อมร่อยหรอและ เสื่อมโทรม	1. ความไม่ไว้วางใจใน สังคม 2. ความขัดแย้งแตก สามัคคี 3. ยาเสพติดและ อาชญากรรม 4. สถาบันครอบครัว อ่อนแอ	1. ความสัมพันธ์กับ เพื่อนบ้านและเครือข่าย ทางสังคมลดลง	1. ปัญหาการพัฒนา ศักยภาพด้านองค์ความรู้ และเทคโนโลยี 2. ประชาชนไม่สามารถ เข้าไปมีส่วนร่วมในการ กำหนดนโยบายสาธารณะ

6.5 การสังเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก

คณะผู้วิจัยได้ทำการประมวลผลข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญและนักวิชาการจากภาคส่วนต่าง ๆ ประกอบด้วย กลุ่มนักการเมือง ภาคประชาสังคม นักวิชาการ เอ็นจีโอ ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน ภาคเอกชน เยาวชน สื่อมวลชน โดยจัดทำเป็นตารางวิเคราะห์เชิงลึก (Casual Layered Analysis) ซึ่งได้เพิ่มเติมชั้นการวิเคราะห์สองชั้น คือ ฉากทัศน์ (Scenarios/ Choices) และข้อเด่นข้อด้อยของแต่ละฉากทัศน์ (Pros and Cons) เพื่อทำการสรุป ทำให้ได้ตารางวิเคราะห์เชิงลึกทั้งสิ้น 10 ชั้น ได้แก่

1. สภาพปัจจุบัน (Present)
2. ปัญหา (Problems)
3. สาเหตุของปัญหา (Causes)
4. สาเหตุเบื้องต้น (Discourse/Worldview)
5. ความเชื่อที่ฝังอยู่ในจิตใต้สำนึก (Myth/Metaphor)
6. ความเสี่ยง (Risks)
7. สิ่งที่ยากจะเห็นในอนาคต (Desired Future)
8. ฉากทัศน์ (Scenarios/ Choices)
9. ข้อเด่นข้อด้อยของแต่ละฉากทัศน์ (Pros and Cons)
10. แนวทางเลือกสู่อนาคต (Desired Policies)

ข้อมูลจากทุกภาคส่วนสามารถนำมาประมวลและสรุปเป็นการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงลึกได้ผ่านการแบ่งตามกรอบแนวคิดคุณภาพสังคม ซึ่งประกอบด้วย 4 มิติ ได้แก่ 1) มิติด้านความมั่นคงทางเศรษฐกิจสังคม

2) มิติด้านความสมานฉันท์ทางสังคม 3) มิติด้านการรวมตัวกันทางสังคม และ 4) มิติด้านการสร้างพลังทางสังคม โดยได้ประมวลข้อมูลจากการสัมภาษณ์สรุปได้ดังตารางต่อไปนี้

ตาราง 6 - 15 สรุปมิติด้านความมั่นคงทางเศรษฐกิจสังคม

ความมั่นคงทางเศรษฐกิจสังคม	
ตัวชี้วัดสำคัญ	<ol style="list-style-type: none"> 1. ทรัพยากรการเงิน 2. ที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อม 3. สาธารณสุขและสุขภาพ 4. การทำงาน 5. การศึกษา 6. ปัจจัยการผลิต 7. ความมั่นคงทางอาหาร 8. คุณภาพชีวิต (Physical) 9. เข้าถึงบริการสาธารณะ
1.สภาพปัจจุบัน (Present)	<p>การเปลี่ยนแปลงในเชิงบวก</p> <p>ในด้านการเข้าถึงระบบสาธารณสุขมีโอกาสจะมีมากขึ้น คุณภาพชีวิตดีในการเข้าถึงบริการสาธารณสุขของประชาชนดีขึ้นในบางพื้นที่ มีการเข้าถึงโครงสร้างพื้นฐาน เช่น ถนน ไฟฟ้า ประปา หรือเครือข่ายอินเทอร์เน็ตมากขึ้น และมีความสะดวกสบายมากขึ้นการพัฒนาที่อยู่อาศัยดีขึ้น ระบบสาธารณสุขในชุมชนชนบทดีขึ้น ประชาชนเข้าถึงการศึกษามากขึ้น แต่ส่วนใหญ่ได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานคือมัธยมต้น กลุ่มนักเรียนที่สามารถเข้าถึงการศึกษาในระดับปริญญาส่วนใหญ่มักเป็นลูกหลานของข้าราชการ พนักงานรัฐวิสาหกิจ หรือครอบครัวชนชั้นกลาง ส่วนนักเรียนที่ครอบครัวยากจนมักจบการศึกษาขั้นพื้นฐาน และออกไปหางานทำ ไม่มีโอกาสได้เรียนต่อ โดยส่วนใหญ่มักเข้าไปหางานทำในเมือง เพราะมีรายได้ที่มากกว่า และมีโอกาสที่จะมีคุณภาพชีวิตที่ดีกว่า ทำให้ชนบทเหลือประชากรผู้สูงอายุและเด็ก ส่วนคนที่ย้ายกลับไปอยู่ในชนบทหลังเข้ามาทำงานในเมืองมีมากขึ้น (หญิงอายุ 35 ชายอายุ 55 ขึ้นไป)</p> <p>การเปลี่ยนแปลงในเชิงลบ</p> <p>การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากร มีแรงงานต่างด้าวเข้ามาอยู่ในชุมชนประชากรวัยแรงงานลดลง เนื่องจากแรงงานในชนบทอพยพเข้าไปอยู่ในเมืองขณะที่จำนวนผู้สูงอายุและเด็กที่ดูแลโดยผู้สูงอายุมีจำนวนเพิ่มขึ้น ผู้สูงอายุส่วนมากอยู่บ้านคนเดียว และคอยเลี้ยงหลาน พ่อแม่ส่งเงินกลับมาให้เป็นบางครั้ง ในชนบทพบว่าการตั้งครรภ์ก่อนวัยอันควรเพิ่มขึ้นและส่วนใหญ่เป็นการตั้งครรรภ์โดยไม่พร้อม</p> <p>การถือครองที่ดินภาคเกษตรเปลี่ยนแปลงไปอยู่ในมือนายทุนมากขึ้นเกษตรกรและชาวบ้านบางคนต้องขายที่ดินเพราะมีปัญหาหนี้สินจากการขาดทุนเนื่องจากราคาผลผลิตตกต่ำ และต้นทุนการผลิตที่สูงขึ้น มีการทำเกษตร</p>

ความมั่นคงทางเศรษฐกิจสังคม	
	<p>เชิงเดี่ยวมากขึ้น เช่น การปลูกอ้อย ข้าวโพด ปาล์ม ยางพารา มันสำปะหลัง ตามนโยบายของรัฐ ทำให้มีภาระหนี้สินเพิ่มสูง แรงงานภาคเกษตรลดลงต่อเนื่อง เพราะคนในชนบทมีค่านิยมที่เปลี่ยนไป คือ ไม่อยากให้ลูกทำอาชีพเกษตร ส่วนมากอยากให้รับราชการ เพราะ มีความมั่นคงในอาชีพมากกว่า ขณะที่ในปัจจุบันคนในชนบทมีปัญหาสุขภาพจากการใช้สารเคมีเพิ่มขึ้น และมีอัตราการเสียชีวิตจากโรคไม่ติดต่อมากขึ้น เช่น มะเร็ง เบาหวาน</p> <p>ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรในชนบทลดลง จากการเข้ามาของอุตสาหกรรมการเกษตร และระบบนิเวศและทรัพยากรธรรมชาติถูกทำลาย ชนบทเริ่มมีปัญหาทางสิ่งแวดล้อม เพราะมีรถยนต์เข้ามามากขึ้น และวิถีชีวิตของคนในชนบทเริ่มคล้ายกับสังคมเมือง คือคนมีค่านิยมบริโภคนิยมและแสวงหาเงิน ผู้คนในชนบทต้องพึ่งพาอาหารสำเร็จรูปหรือแปรรูปจากตัวเมือง เพราะไม่มีคนผลิตอาหาร การขาดอาหารสดใหม่ที่มีคุณภาพ</p>
2.ปัญหา (Problems)	<ol style="list-style-type: none"> 1. หนี้สินต่อครัวเรือนเพิ่มขึ้น 2. ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจเพิ่มขึ้น (การถือครองที่ดิน/รายได้/หนี้สินภาคเกษตร) 3. แรงงานในชนบทลดลง 4. ทรัพยากรธรรมชาติร่อยหรอและลดลง 5. ความมั่นคงทางอาหารลดลง 6. สุขภาพย่ำแย่จากการใช้สารเคมี สัดส่วนคนที่เป็นโรค NCDs มีแนวโน้มเพิ่มขึ้น 7. คนไม่สามารถพึ่งพาตนเองได้ คนรอรับการช่วยเหลือจากรัฐ พึ่งพานโยบายประชานิยม 8. การครอบครองปัจจัยการผลิต (Ownership) เช่น ที่ดิน ลดลง
3.สาเหตุของปัญหา (Causes)	<ol style="list-style-type: none"> 1. การเปลี่ยนวิธีการผลิต (ระบบเศรษฐกิจ การผลิต การบริโภค) 2. นโยบายของรัฐที่ส่งเสริมการปลูกพืชเชิงเดี่ยวเพื่อตอบสนองต่ออุตสาหกรรมอาหารของบริษัทขนาดใหญ่ หรือ นโยบายการพัฒนาของรัฐ เช่น การพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษ (EEC) นิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด การทำนิคมอุตสาหกรรมในเขตอำเภอจะนะ จังหวัดยะลา เป็นต้น 3. การผลิตอาหารที่ใช้สารเคมี 4. การทำให้ชนบทเป็นบ่อพักน้ำ เพื่อแสวงหาประโยชน์จากภาคชนบทของรัฐและกลุ่มทุน 5. การรวมศูนย์อำนาจของรัฐ รัฐเน้นการกระจายงานไปสู่ท้องถิ่นมากกว่าการกระจายอำนาจ ซึ่งการกระจายงานไม่ใช่การกระจายอำนาจ การกระจายอำนาจคือ การเพิ่มบทบาทให้กับท้องถิ่น สามารถบริหารจัดการตนเองได้

ความมั่นคงทางเศรษฐกิจสังคม	
	6. การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากร 7. การเสียสมดุลของธรรมชาติ
4.สาเหตุเบื้องต้น (Discourse/Worldview)	1. ค่านิยมมือใครยาวสาวได้สาวเอา การใช้เศรษฐกิจเป็นตัวนำสังคมและวัฒนธรรม ความเชื่อเกี่ยวกับการใช้ GDP เป็นตัวชี้วัดการพัฒนาประเทศ 2. การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว เกิดปัญหาความล่าช้าทางวัฒนธรรม (cultural lag) 3. ค่านิยมของคนให้ความสำคัญกับ “วัตถุนิยม” “สังคมนิยม”
5.ความเชื่อที่ฝังอยู่ในจิตใต้สำนึก (Myth/Metaphor)	1. ความเป็นปัจเจกชน (Individualism) 2. กระแสวัตถุนิยม (Materialism) 3. ความเห็นแก่ตัว (Selfishness) 4. การเลือกปฏิบัติ (Discrimination) 5. ระบบทุนนิยม (Capitalism) แบบเสรีนิยมใหม่ ทุนครอบงำจิตใจ ทุนนิยมผูกขาด สังคมตลาดแบบสุดขั้ว (Market fundamentalism) การปล่อยให้ตลาดควบคุมสังคมมากเกินไป 6. กระแสบริโภคนิยม (Consumerism) 7. อำนาจนิยม (Authoritarian) 8. การทำให้เงินกลายเป็นเป้าหมายของชีวิต (Money is the supreme goal of life) 9. ระบบอำนาจนิยม (Authoritarianism) การรวมศูนย์อำนาจทางการเมืองและเศรษฐกิจ (Centralization) ความคิดที่มองว่าการใช้อำนาจสั่งการสามารถทำให้ประเทศเจริญก้าวหน้าได้รวดเร็วและเป็นไปด้วยความสงบเรียบร้อยมากกว่าการกระจายอำนาจไปสู่ชุมชน 10. ความเชื่อที่แบ่งแยกคนออกเป็นกลุ่ม เช่น กลุ่มคนรวย กลุ่มคนจน กลุ่มคนดี กลุ่มคนไม่ดี กลุ่มคนเมือง กลุ่มคนบ้านนอก กลุ่มคนชายขอบ มองว่าคนแต่ละกลุ่มนั้นไม่เท่าเทียมกัน 11. แนวคิดอนุรักษนิยม (Conservatism) หมายถึง ความนิยมในการรักษาวัฒนธรรมประเพณี ความเชื่อ ค่านิยมดั้งเดิม โดยไม่คำนึงถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในแต่ละยุคสมัย
6.ความเสี่ยง (Risks)	1. ชนบทอ่อนแอลง ผู้คนขาดภูมิคุ้มกัน 2. ความมั่นคงของระบบนิเวศถูกทำลาย ขาดความมั่นคงทางทรัพยากร ไม่มีหลักประกันทางด้านทรัพยากรรองรับการเปลี่ยนแปลงโดยเฉพาะกรณีภัยพิบัติ หรือโรคระบาดรุนแรง ความหลากหลายทางชีวภาพลดลง แย่งชิงทรัพยากร 3. ความเหลื่อมล้ำขยายตัว การสูญเสียปัจจัยการผลิต 4. อัตราการเสียชีวิตจากภาวะสุขภาพ (NCDs) เพิ่มขึ้น 5. การเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยี

ความมั่นคงทางเศรษฐกิจสังคม		
	6. การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างครอบครัว 7. อาชญากรรมเพิ่มขึ้น 8. ค่านิยมการแข่งขันสะสมความมั่งคั่งทางวัตถุ เกิดความเฉื่อยชาในการแก้ปัญหา พลเมืองขาดความตระหนักและตื่นรู้ และไม่สนใจที่จะมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหา 9. การปกปิดข้อมูล ไม่เปิดเผยข้อเท็จจริง 10. การรวมศูนย์อำนาจไว้ที่ส่วนกลาง	
7. สิ่งที่ยากจะเห็นในอนาคต (Desired Future)	1. การรักษาทรัพยากรส่วนรวม (ดิน น้ำ ป่า) มีความหลากหลายทางชีวภาพ 2. ความมั่นคงทางสุขภาพ/เศรษฐกิจ/สังคม/จิตวิญญาณ/ปัญญา 3. ประชาชนมีภูมิคุ้มกันในตัวเอง 4. เศรษฐกิจแบบพึ่งพาตนเอง	
8. ฉากทัศน์ (Scenarios)	1. ต้องรักษาทรัพยากร (ดิน น้ำ ป่า) รักษาระบบนิเวศให้สมดุลและอุดมสมบูรณ์ 2. มีเศรษฐกิจแห่งการอยู่ร่วมกัน (Moral economy) เน้นการยังชีพและแบ่งปัน มีการปรับใช้หลักธรรมาภิบาล (Good Governance) เน้นการสร้างค่านิยมแห่งการเสียสละ อยู่ร่วมกัน เช่น ค่านิยมของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง สร้างวิถีการบริโภคอย่างพอเพียง (Minimalism) เพื่อสร้างสมดุล การสร้างสังคมที่เน้นการผลิตมากกว่าการบริโภค 3. การพัฒนาเครือข่ายความปลอดภัยทางสังคม (Social Safety Net) หรือการสร้างระบบสวัสดิการ (Social welfare) ให้ครอบคลุมและทั่วถึงประชาชนทุกกลุ่มทั้งในระดับรัฐและระดับชุมชน (Macro and Micro social welfare) ทั้งมิติด้านการศึกษา สุขภาพ เงินบำนาญสำหรับการชราภาพ รวมถึงเครือข่ายสวัสดิการชุมชน	
9. ข้อเด่น ข้อด้อยของฉากทัศน์ (Pros and Cons)	Pros 1. การเติบโตบนความยั่งยืน (Sustainable growth) 2. มีสมดุลทั้งมิติ เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม 3. มีการสนับสนุนทางสังคมรองรับ (รัฐ+ชุมชน) 4. ลดการพึ่งพาจากภายนอก มีภูมิคุ้มกัน	Cons 1. ใช้เวลาในการดำเนินการ 2. เข้าใจยาก และดำเนินการยาก 3. มีการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ 4. มีแรงต่อต้านจากกลุ่มที่เสียผลประโยชน์ค่อนข้างสูง 5. ต้องใช้ความอดทน 6. ใช้การมีส่วนร่วมจากหลากหลายภาคส่วน 7. ใช้ความตั้งใจ จริงใจ เข้าใจ
10. แนวทางเลือกสู่ออนาคต (Desired Policies)	1. การปรับโครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคม ประชากร เพื่อมุ่งไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน สร้างสังคมสมดุลและยั่งยืน 2. การฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์และสร้างสมดุลทางธรรมชาติ	

ความมั่นคงทางเศรษฐกิจสังคม	
	<p>3. การสร้างเครือข่ายความปลอดภัยทางสังคม (social safety net) หรือ การมีสนับสนุนทางสังคมอย่างยั่งยืน (sustainable social support)</p> <p>4. การบริหารจัดการเชิงพื้นที่ (area based)</p> <p>5. ส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน (social enterprise)</p> <p>ความมั่นคงทางอาหาร</p> <p>1. ควรมีการส่งเสริมให้มีแหล่งปลูกผักกระจายอยู่ตามมุมต่าง ๆ เพื่อรองรับจำนวนประชากรในเมือง</p> <p>2. หน่วยงานต่าง ๆ ควรสร้างต้นแบบด้านความมั่นคงทางอาหาร สถานที่ราชการให้ความรู้เรื่องการปลูกผักแก่คนเมือง</p> <p>3. ควรมีการรักษาเมล็ดพันธุ์ พืชผักพื้นบ้าน ป้องกันการตัดแต่งพันธุกรรม เก็บรักษาพันธุ์ เพาะพันธุ์ และขยายพันธุ์ในพื้นที่ธรรมชาติ</p> <p>4. รัฐบาลควรมีการส่งเสริมความรู้ด้านการดูแลรักษาสุขภาพให้แก่ประชาชน เช่น การทานอาหารเพื่อให้อาหารเป็นยา</p> <p>5. การผลิตอาหารควรคำนึงถึงความปลอดภัยเป็นสิ่งสำคัญอันดับแรก และควรผลิตอาหารที่สอดคล้องกับความต้องการของตลาด</p> <p>6. การลด ละ เลิก การมีส่วนร่วมในการใช้สารเคมี</p> <p>7. ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการทั้งการผลิต การแปรรูป การจำหน่าย การทำเกษตร การพึ่งตนเอง</p> <p>8. กรมวิชาการเกษตร เครือข่ายเกษตรกรอินทรีย์ ร่วมมือกันพัฒนาเศรษฐกิจพอเพียงคู่ขนานไปกับการค้าเกษตรเพื่อการตลาด</p> <p>9. ส่งเสริมให้ครัวเรือนปลูกพืชบริโภคภายในครัวเรือน ส่งเสริมการแปรรูปผลิตภัณฑ์เพื่อให้เก็บได้นานขึ้น เพิ่มมูลค่าสินค้า</p> <p>10. การให้ชุมชน ภาคส่วนต่าง ๆ ทั้งภาคสาธารณสุข ภาคราชการ ภาคประสังคม ภาครัฐ ภาคประชาชน ภาคเอกชน สร้างนโยบายสาธารณะแบบมีส่วนร่วมบนพื้นฐานของปัญญา</p>

ตาราง 6 - 16 สรุปมิติด้านความสมานฉันท์ทางสังคม

ความสมานฉันท์ทางสังคม	
ตัวชี้วัดสำคัญ	ความสมานฉันท์ ความไว้วางใจ บรรทัดฐานพลเมืองและค่านิยม เครือข่ายทางสังคม
1.สภาพปัจจุบัน (Present)	<p>1. ความไว้วางใจทางสังคมลดลง และความไว้วางใจในสถาบันการเมืองลดลง</p> <p>2. ค่านิยมเปลี่ยนไป</p> <p>3. ครอบครัวยุคเดียว/ครอบครัวดาวกระจาย</p> <p>4. เป็นสมาชิกกลุ่มเพื่อประโยชน์ทางเศรษฐกิจและประโยชน์ส่วนตัว</p>

ความสมานฉันท์ทางสังคม	
	5. ผู้หญิงเป็นผู้นำและหัวหน้าครอบครัวมากขึ้น
2.ปัญหา (Problems)	<ol style="list-style-type: none"> 1. จำนวนคนทำบุญน้อยลง 2. อาชญากรรมเพิ่มขึ้น 3. ความรุนแรง ความแตกแยกในชุมชน 4. ยาเสพติด 5. ปัญหาครอบครัว (หย่าร้าง, แยกกันอยู่) 6. การรวมตัวเพื่อประโยชน์ส่วนรวมลดลง เช่น การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ
3.สาเหตุของปัญหา (Causes)	<ol style="list-style-type: none"> 1. โครงสร้างทางสังคมและโครงสร้างครอบครัวเปลี่ยนแปลง 2. ห่างไกลศาสนา ศีลธรรมลดลง 3. ความสัมพันธ์ในครอบครัวลดลง 4. การอบรมสั่งสอนลดลง 5. ไม่มีภูมิคุ้มกันทางจิตใจ 6. เยาวชนไม่สนใจธรรมะและศาสนา 7. การศึกษาที่มุ่งสอนให้แสวงหาเงินและความสำเร็จ
4.สาเหตุเบื้องลึก (Discourse/Worldview)	<ol style="list-style-type: none"> 1. การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจที่ใช้เงินเป็นตัวนำ เห็นแก่คุณค่าของมูลค่ามากกว่าคุณค่าของทุนทางวัฒนธรรม 2. ระบบพวกพ้อง 3. การละเมิดสิทธิของผู้อื่น ไม่เคารพสิทธิมนุษยชน 4. พัฒนาทางวัตถุ (Hard side) มากกว่าจิตใจ (Soft side) 5. ตัวใครตัวมัน ต่างคนต่างอยู่
5.ความเชื่อที่ฝังอยู่ในจิตใต้สำนึก (Myth/Metaphor)	<ol style="list-style-type: none"> 1. ความเป็นปัจเจกชน (Individualism) 2. กระแสวัตถุนิยม (Materialism) 3. ความเห็นแก่ตัว (Selfishness) 4. การเลือกปฏิบัติ (Discrimination) 5. ระบบทุนนิยม (Capitalism) ทุนครอบงำจิตใจ 6. กระแสบริโภคนิยม (Consumerism) 7. อำนาจนิยม (Authoritarian) หมายถึง การมีค่านิยมในการใช้อำนาจบังคับ กดขี่ ช่มชู้ หรือกลั่นแกล้งผู้อื่นทั้งโดยรู้ตัวและไม่รู้ตัว 8. แนวคิดแบบล้าหลัง อนุรักษ์นิยม (Conservatism) หมายถึง ค่านิยมในการรักษาวัฒนธรรมประเพณี ความเชื่อ ค่านิยมดั้งเดิม โดยไม่คำนึงถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในแต่ละยุคสมัย 9. ระบบอุปถัมภ์ (Patronage system)
6.ความเสี่ยง (Risks)	<ol style="list-style-type: none"> 1. ทุนทางสังคมลดลง เช่น การพึ่งพาอาศัย การช่วยเหลือเกื้อกูล การแบ่งปัน กลายเป็นความเห็นแก่ตัวมากขึ้น 2. เป็นสังคมที่พึ่งพากันไม่ได้ สังคมตัวใครตัวมันคล้ายกับสังคมเมือง 3. สังคมแตกแยกและขัดแย้งกันมากขึ้น

ความสมานฉันท์ทางสังคม					
	<p>4. เป็นสังคมที่เอาผลประโยชน์ของตนเองและพวกเป็นตัวเอง ไม่สนใจแก้ไขปัญหาสังคมหรือพัฒนาชุมชน นำไปสู่การล่มสลายของชุมชน</p> <p>5. ค่านิยมและมุมมองของคนในปัจจุบัน รวมถึงรัฐที่ไม่เคารพหลักสิทธิมนุษยชน เกิดความเสี่ยงที่รัฐและผู้มีอำนาจจะใช้อำนาจในการกีดกัน กลั่นแกล้ง แบ่งแยก เลือกรูปแบบต่อคนกลุ่มต่าง ๆ อย่างไม่เท่าเทียมกัน นำไปสู่การซ้ำเติมความขัดแย้ง แยกแยก ความเหลื่อมล้ำและความไม่เสมอภาคเท่าเทียมในสังคมมากขึ้น</p> <p>6. ค่านิยมและมุมมองของคนในปัจจุบันที่ใช้ฐานะทางเศรษฐกิจสังคมเป็นตัวตั้ง ทำให้เกิดการแข่งขันสะสมความมั่งคั่งทางวัตถุ ไม่สนใจที่จะมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาหรือพัฒนาสังคม ประชาชนสนใจเพียงปัญหาของตนเอง</p> <p>7. พลเมืองขาดความตระหนักและตื่นรู้ และไม่สนใจที่จะมีส่วนร่วมในการรับมือกับความเสี่ยง</p> <p>8. การไม่นำเสนอข้อมูลความเสี่ยงในปัจจุบันต่อสาธารณะ เพื่อให้เกิดการรับรู้และเกิดความตื่นตัวและหาแนวทางในการลดความเสี่ยง ทั้งหน่วยงานต่างๆ ภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาชน</p> <p>9. ความเพิกเฉย ไม่ตื่นตัว และไม่ตระหนักถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้น</p> <p>10. การไม่ร่วมมือกันในการหาแนวทางป้องกันเหตุการณ์ในอนาคตที่จะเกิดขึ้น</p> <p>11. นำไปสู่การล่มสลายของชุมชน</p>				
7. สิ่งที่ยอยากเห็นในอนาคต (Desired Future)	<p>1. การมีความสามัคคี ไว้วางใจกันและกัน ช่วยเหลือกัน การรวมกลุ่มทำเพื่อประโยชน์ส่วนรวม</p> <p>2. มีเครือข่ายและขยายเครือข่ายได้</p>				
8. ฉากทัศน์ (Scenarios)	<p>1. สังคมมีความสมานฉันท์ สันติสุข</p> <p>2. มีศาสนาเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ มีความไว้วางใจกัน</p>				
9. ข้อเด่นข้อด้อยของฉากทัศน์ (Pros and Cons)	<table border="1" style="width: 100%;"> <thead> <tr> <th style="text-align: center;">Pros</th> <th style="text-align: center;">Cons</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td> <p>1. ชุมชนมีความเข้มแข็ง มีความร่วมมือร่วมใจกันสามารถแก้ปัญหาของชุมชนในยามวิกฤตได้</p> <p>2. ชุมชนมีศูนยรวมจิตใจ ศาสนา</p> </td> <td> <p>1. ต้องทำให้ SES เข้มแข็ง</p> <p>2. ต้องมีธรรมาภิบาล</p> <p>3. - ต้องมีกลไกให้เกิดการทำงานร่วมกัน</p> </td> </tr> </tbody> </table>	Pros	Cons	<p>1. ชุมชนมีความเข้มแข็ง มีความร่วมมือร่วมใจกันสามารถแก้ปัญหาของชุมชนในยามวิกฤตได้</p> <p>2. ชุมชนมีศูนยรวมจิตใจ ศาสนา</p>	<p>1. ต้องทำให้ SES เข้มแข็ง</p> <p>2. ต้องมีธรรมาภิบาล</p> <p>3. - ต้องมีกลไกให้เกิดการทำงานร่วมกัน</p>
Pros	Cons				
<p>1. ชุมชนมีความเข้มแข็ง มีความร่วมมือร่วมใจกันสามารถแก้ปัญหาของชุมชนในยามวิกฤตได้</p> <p>2. ชุมชนมีศูนยรวมจิตใจ ศาสนา</p>	<p>1. ต้องทำให้ SES เข้มแข็ง</p> <p>2. ต้องมีธรรมาภิบาล</p> <p>3. - ต้องมีกลไกให้เกิดการทำงานร่วมกัน</p>				
10. แนวทางเลือกสู่ออนาคต (Desired Policies)	<p>1. นโยบายเสริมสร้างความปรองดอง</p> <p>2. เสริมสร้างการมีส่วนร่วมของพลเมือง</p> <p>3. กระจายอำนาจในทุกมิติเพื่อลดความเหลื่อมล้ำ</p> <p>4. จัดทำฐานข้อมูลชุมชนเพื่อเป็นข้อมูลในการพัฒนาให้เกิด SES</p> <p>5. นโยบายส่งเสริมให้ชุมชนท้องถิ่นบริหารจัดการวัฒนธรรมชุมชนตามภูมิปัญญาท้องถิ่น</p>				

ความสมานฉันท์ทางสังคม	
	6. จัดสรรงบประมาณให้เพียงพอและสอดคล้องกับความแตกต่างระหว่างพื้นที่ (Area Based) 7. เสริมสร้างการเข้าถึงบริการสาธารณะอย่างทั่วถึงและมีประสิทธิภาพ 8. การพัฒนาเทคโนโลยีเพื่อยกระดับการบริการสาธารณะ

ตาราง 6 - 17 สรุปมิติด้านการรวมตัวกันทางสังคม

การรวมตัวกันทางสังคม	
ตัวชี้วัดสำคัญ	1. สิทธิพลเมือง 2. การยอมรับการเป็นสมาชิก 3. เครือข่ายสังคม
1.สภาพปัจจุบัน(Present)	1. ความเป็นปัจเจกชนมากขึ้น 2. ความขัดแย้งเชิงอำนาจของผู้บริหารท้องถิ่น ท้องที่ ผู้นำชุมชน
2.ปัญหา (Problems)	1. การเคารพผู้อาวุโสในสังคมลดลง 2. การแย่งชิงทรัพยากร/ผลประโยชน์ในท้องถิ่น 3. การแสวงหาประโยชน์ส่วนตนไม่คำนึงถึงผลประโยชน์ของผู้อื่น 4. ความขัดแย้งทางการเมือง 5. ไม่มีความเข้าใจ/ภูมิใจในอัตลักษณ์ของตนเอง
3.สาเหตุของปัญหา (Causes)	1. การแบ่งพรรคแบ่งพวก 2. มาเฟียในท้องถิ่น 3. แนวคิด ค่านิยม อุดมการณ์ที่แตกต่างกัน 4. การเปลี่ยนรูปแบบการปกครองท้องถิ่น/ท้องที่ จาก 60 ปี มาสู่วาระ 5 ปี 5. ไม่มีกระบวนการกล่อมเกลாதงสังคม
4.สาเหตุเบื้องต้น (Discourse/Worldview)	1. การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจที่ใช้เงินเป็นตัวนำ เห็นแก่คุณค่าของมูลค่ามากกว่าคุณค่าทางทุนวัฒนธรรม 2. ระบบพวกพ้อง 3. การละเมิดสิทธิของผู้อื่น ไม่เคารพสิทธิมนุษยชน
5.ความเชื่อที่ฝังอยู่ในจิตใต้สำนึก (Myth/Metaphor)	1. ความเป็นปัจเจกชน (Individualism) 2. กระแสวัตถุนิยม (Materialism) 3. ความเห็นแก่ตัว (Selfishness) 4. การเลือกปฏิบัติ (Discrimination) 5. ระบบทุนนิยม (Capitalism) แบบเสรีนิยมใหม่ ทุนครอบงำจิตใจ ทุนนิยมผูกขาด การปล่อยให้ตลาดควบคุมสังคมมากเกินไป 6. กระแสบริโภคนิยม (Consumerism) 7. อำนาจนิยม (Authoritarian) 8. การทำให้เงินกลายเป็นเป้าหมายของชีวิต (Money is the supreme

การรวมตัวกันทางสังคม					
	<p>goal of life)</p> <p>9. ระบบอำนาจนิยม (Authoritarianism) การรวมศูนย์อำนาจทางการเมืองและเศรษฐกิจ (Centralization) ความคิดที่มองว่าการใช้อำนาจสั่งการสามารถทำให้ประเทศเจริญก้าวหน้าได้รวดเร็วและเป็นไปด้วยความสงบเรียบร้อยมากกว่าการกระจายอำนาจไปสู่ชุมชน</p> <p>10. ความเชื่อที่แบ่งแยกคนออกเป็นกลุ่ม เช่น กลุ่มคนรวย กลุ่มคนจน กลุ่มคนดี กลุ่มคนไม่ดี กลุ่มคนเมือง กลุ่มคนบ้านนอก กลุ่มคนชายขอบ มองว่าคนแต่ละกลุ่มนั้นไม่เท่าเทียมกัน</p> <p>11. แนวคิดอนุรักษนิยม (Conservatism) หมายถึง ความนิยมในการรักษาวัฒนธรรมประเพณี ความเชื่อ ค่านิยมดั้งเดิม โดยไม่คำนึงถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในแต่ละยุคสมัย</p>				
6. ความเสี่ยง (Risks)	<ol style="list-style-type: none"> 1. เกิดความขัดแย้งรุนแรง 2. การไม่เคารพสิทธิของผู้อื่น 3. ความเหลื่อมล้ำมากขึ้น 4. ความไม่เสมอภาค (ทางด้าน เพศ วัย และประเภทชนบท) 				
7. สิ่งที่จะอยากเห็นในอนาคต (Desired Future)	<ol style="list-style-type: none"> 1. การยอมรับกันและอยู่ร่วมกันได้แม้มีความแตกต่าง 2. การไม่เลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรม 				
8. ฉากทัศน์ (Scenarios)	มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน				
9. ข้อเด่นข้อด้อยของฉากทัศน์ (Pros and Cons)	<table border="1"> <thead> <tr> <th>Pros</th> <th>Cons</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td> <ol style="list-style-type: none"> 1. เกิดภราดรภาพ (ความเป็นพี่น้อง) 2. มีอัตลักษณ์ของตนเอง 3. มีความภูมิใจในความเป็นชุมชน </td> <td> <ol style="list-style-type: none"> 1. ต้องอาศัยความร่วมมือจากคนในชุมชน 2. ต้องอาศัยธรรมาภิบาล </td> </tr> </tbody> </table>	Pros	Cons	<ol style="list-style-type: none"> 1. เกิดภราดรภาพ (ความเป็นพี่น้อง) 2. มีอัตลักษณ์ของตนเอง 3. มีความภูมิใจในความเป็นชุมชน 	<ol style="list-style-type: none"> 1. ต้องอาศัยความร่วมมือจากคนในชุมชน 2. ต้องอาศัยธรรมาภิบาล
Pros	Cons				
<ol style="list-style-type: none"> 1. เกิดภราดรภาพ (ความเป็นพี่น้อง) 2. มีอัตลักษณ์ของตนเอง 3. มีความภูมิใจในความเป็นชุมชน 	<ol style="list-style-type: none"> 1. ต้องอาศัยความร่วมมือจากคนในชุมชน 2. ต้องอาศัยธรรมาภิบาล 				
10. แนวทางเลือกสู่อนาคต (Desired Policies)	<ol style="list-style-type: none"> 1. มีเครือข่ายการทำงานในชุมชนที่เข้มแข็ง 2. ต้องเคารพสิทธิมนุษยชน 3. ต้องมีระบอบประชาธิปไตยอย่างแท้จริง 				

ตาราง 6 - 18 สรุปมิติด้านการสร้างพลังทางสังคม

การสร้างพลังทางสังคม	
ตัวชี้วัดสำคัญ	<ol style="list-style-type: none"> 1. พื้นที่สาธารณะ 2. ฐานความรู้ 3. การเปิดกว้างและการสนับสนุนจากสถาบันในสังคม 4. ความสัมพันธ์ส่วนบุคคล

การสร้างพลังทางสังคม	
	<ol style="list-style-type: none"> 5. สิทธิชุมชน 6. การพัฒนาศักยภาพ
1.สภาพปัจจุบัน (Present)	<ol style="list-style-type: none"> 1. การมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางศาสนาลดลง 2. บทบาทผู้หญิงมีมากขึ้น เช่น การเป็นนักการเมืองท้องถิ่น ผู้นำชุมชน ผู้องค์กร 3. การสืบทอดวัฒนธรรมลดลง คนรุ่นใหม่ไม่สนใจวัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่นแต่สนใจกระแสวัฒนธรรมแบบตะวันตกมากขึ้น 4. การเข้าถึงอินเทอร์เน็ตและการใช้สื่อออนไลน์มากขึ้น 5. การหลั่งไหลของข้อมูลข่าวสาร
2.ปัญหา (Problems)	<ol style="list-style-type: none"> 1. การเปลี่ยนแปลงบทบาทหน้าที่ของครอบครัว ยกภาระการสั่งสอนลูกหลานไปให้ครูสอน 2. การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการทำบุญ ทำบุญพอเป็นพิธี ไม่ได้สนใจหลักธรรมคำสอนของศาสนา 3. ไม่สามารถนำข้อมูลข่าวสาร/ความรู้ มาพัฒนาศักยภาพของตนเอง 4. การเสพข้อมูลโดยไม่ไตร่ตรอง ขาดการรู้เท่าทันสื่อ 5. ไม่ส่งเสริมต่อยอดวัฒนธรรมชุมชน 6. การทำกิจกรรมสาธารณะของประชาชนลดน้อยลง 7. การเปลี่ยนแปลงค่านิยม คนมีค่านิยมในวัตถุ เช่น ค่านิยมที่มองว่าเป็นหนี้ไม่เป็นไรแต่ขอให้มียานมีรถ 8. ปัญหายาเสพติด ทำให้สถาบันครอบครัวและชุมชนอ่อนแอ 9. การยึดมั่นในศาสนาถูกละเลย
3.สาเหตุของปัญหา (Causes)	<ol style="list-style-type: none"> 1. การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ระหว่างบ้านกับวัด 2. การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางสังคม เช่น จากเครือญาติมาเป็นนายจ้างลูกจ้าง 3. การขาดการมีส่วนร่วม 4. การเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารไม่ทั่วถึง ไม่ครอบคลุม /ปกปิด เป็นระบบเข้าถึงได้ยาก 5. ไม่มีฐานข้อมูลที่เป็นระบบ 6. พ่อแม่ไม่มีเวลาดูแลลูกเพราะต้องหาเงิน ทั้งลูกไว้ให้ตายายเป็นคนเลี้ยง ทำให้เด็กมีปัญหาการดูแลไม่ทั่วถึง
4.สาเหตุเบื้องลึก (Discourse/Worldview)	<ol style="list-style-type: none"> 1. รัฐไม่เชื่อมั่น/ไว้วางใจประชาชน เน้นการปกครองจากบนสู่ล่าง 2. ระบบพวกพ้อง 3. รัฐขาดเป้าหมายในการนำวัฒนธรรมชุมชนมาสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจ 4. บทบาทหน้าที่ของรัฐไม่ได้ทำหน้าที่ส่งเสริม

การสร้างพลังทางสังคม		
5.ความเชื่อที่ฝังอยู่ในจิตใจที่สำคัญ (Myth/Metaphor)	<ol style="list-style-type: none"> 1. ความเป็นปัจเจกชน (Individualism) 2. กระแสวัตถุนิยม (Materialism) 3. ความเห็นแก่ตัว (Selfishness) 4. การเลือกปฏิบัติ (Discrimination) 5. ระบบทุนนิยม (Capitalism) แบบเสรีนิยมใหม่ ทุนครอบงำจิตใจ ทุนนิยมผูกขาด สังคมตลาดแบบสุดขั้ว (Market fundamentalism) การปล่อยให้ตลาดควบคุมสังคมมากเกินไป 6. กระแสบริโภคนิยม (Consumerism) 7. อำนาจนิยม (Authoritarian) 8. การทำให้เงินกลายเป็นเป้าหมายของชีวิต (Money is the supreme goal of life) 9. ระบบอำนาจนิยม (Authoritarianism) การรวมศูนย์อำนาจทางการเมืองและเศรษฐกิจ (Centralization) ความคิดที่มองว่าการใช้อำนาจสั่งการสามารถทำให้ประเทศเจริญก้าวหน้าได้รวดเร็วและเป็นไปด้วยความสงบเรียบร้อยมากกว่าการกระจายอำนาจไปสู่ชุมชน 10. ความเชื่อที่แบ่งแยกคนออกเป็นกลุ่ม เช่น กลุ่มคนรวย กลุ่มคนจน กลุ่มคนดี กลุ่มคนไม่ดี กลุ่มคนเมือง กลุ่มคนบ้านนอก กลุ่มคนชายขอบ มองว่าคนแต่ละกลุ่มนั้นไม่เท่าเทียมกัน 11. แนวคิดอนุรักษนิยม (Conservatism) หมายถึง ความนิยมในการรักษาวัฒนธรรมประเพณี ความเชื่อ ค่านิยมดั้งเดิม โดยไม่คำนึงถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในแต่ละยุคสมัย 	
6.ความเสี่ยง (Risks)	<ol style="list-style-type: none"> 1. การรวมศูนย์อำนาจของรัฐ (Centralization) 2. ระบอบอำนาจนิยม (Authoritarianism) 3. ยุทธศาสตร์ชาติไม่ได้มาจากประชาชน 4. ไม่มีการจัดทำสื่อและฐานข้อมูลชุมชน 	
7.สิ่งที่อยากจะเห็นในอนาคต (Desired Future)	<ol style="list-style-type: none"> 1. การกระจายอำนาจทุกมิติ (Decentralization) 2. การมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการนโยบายสาธารณะ (Civic engagement in policy process) 3. การให้การศึกษาแก่ประชาชน (Civic Education) 	
8.ฉากทัศน์ (Scenarios)	<ol style="list-style-type: none"> 1. มีความเป็นหุ้นส่วนพลเมือง 2. กระจายอำนาจ 3. ประชาชนมีส่วนร่วม 4. มีสำนึกความเป็นพลเมือง 5. สังคมมีธรรมาภิบาล 	
9.ข้อเด่นข้อด้อยของฉากทัศน์ (Pros and Cons)	<p>Pros</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ประชาชนมีศักดิ์ศรี 	<p>Cons</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ผู้ปกครองต้องมีคุณธรรม ธรรมาภิ

การสร้างพลังทางสังคม		
	และมีคุณค่าในความเป็นมนุษย์ 2. มีการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์	บาลและมีความสามารถ 2. ต้องมีระบอบประชาธิปไตยอย่างแท้จริง
10.แนวทางเลือกสู่ออนาคต (Desired Policies)	<ol style="list-style-type: none"> 1. การสร้างพลังพลเมือง 2. มีจิตวิญญาณของการเป็นนักประชาธิปไตย 3. สร้างความเข้มแข็งให้กับสถาบันครอบครัว ไม่ใช่อยากมีครอบครัวเพื่อมีลูกแต่ไม่สามารถรับผิดชอบดูแลสมาชิกในครอบครัวได้ 4. สถาบันศาสนาต้องทำให้คนหันกลับมายึดมั่นในศีลธรรม ทั้งสถาบันครอบครัวและสถาบันศาสนาต้องเกื้อหนุนกันและกัน 5. สถาบันทางสังคมทำให้คนยึดมั่นในหลักคุณธรรม โดยเฉพาะหลักธรรมคำสอนทางศาสนาเป็นปัจจัยสำคัญที่จะช่วยลดความเสี่ยง 6. การทำให้ระบบการศึกษาขึ้นกับบริบทของแต่ละพื้นที่ และเน้นคุณภาพทางการศึกษามากขึ้น 7. การกระจายอำนาจในทุก ๆ ด้าน ทั้งสุขภาพ การศึกษา ทรัพยากรการคลัง การบริหารจัดการชุมชน และอื่น ๆ 	

6.6 สรุปผลการศึกษาแนวคิดของผู้เชี่ยวชาญ

6.6.1 สภาพปัญหาของสังคมชนบท

จากการศึกษาสังคมชนบทท้องถิ่นในแนวคิดของผู้เชี่ยวชาญกลุ่มต่าง ๆ พบว่าประเด็นสำคัญที่จัดว่าเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมชนบทท้องถิ่น ก็คือหนี้สินในชนบทเพิ่มขึ้น การลดลงของแรงงานภาคเกษตร ความเหลื่อมล้ำ ความมั่นคงทางอาหาร ปัญหาสุขภาพ การเสื่อมโทรมลงของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ความไม่ไว้วางใจในสังคมชนบท ความขัดแย้งแตกสามัคคี ยาเสพติดและอาชญากรรมเพิ่มขึ้น สถาบันครอบครัวอ่อนแอลง ปัญหาความสัมพันธ์กับเพื่อนบ้านและเครือข่ายทางสังคมลดลง ปัญหาการพัฒนาศักยภาพด้านองค์ความรู้และเทคโนโลยี ปัญหาการขาดมีส่วนร่วมในนโยบายสาธารณะของประชาชน

โดยสาเหตุที่สำคัญที่เป็นแรงผลักดันให้เกิดปัญหาเหล่านี้ มาจากหลากหลายสาเหตุ เช่น กรณีปัญหาหนี้สินที่เพิ่มขึ้นมาจากสาเหตุที่สำคัญคือต้นทุนการผลิตสูงขึ้น เนื่องมาจากการเข้ามาของเทคโนโลยีเครื่องจักรการผลิตสมัยใหม่ นโยบายการปลูกพืชเชิงเดี่ยวของรัฐ การสูญเสียที่ดินและการขาดทักษะในการทำงาน ส่วนการลดลงของแรงงานในภาคเกษตร มีสาเหตุมาจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากร การเปลี่ยนแปลงด้านการศึกษาและเทคโนโลยี การไม่มีตลาดรองรับสินค้าเกษตร ทำให้เกษตรกรมีรายได้ไม่แน่นอน ตลอดจนค่านิยมที่เปลี่ยนไปของคนรุ่นใหม่ที่หันไปประกอบอาชีพนอกภาคเกษตรมากขึ้น

ในด้านของปัญหาความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจนั้นมีที่มาจากความร่วมมืออำนาจของรัฐ ปัญหาเกี่ยวกับการทุจริต การกระจายการบริการ การผูกขาดของกลุ่มทุนและกลุ่มธุรกิจ และความไม่สมดุลของการพัฒนาระหว่างเมืองและชนบท

ส่วนประเด็นความมั่นคงทางอาหารมีสาเหตุมาจากระบบทุนด้านการเกษตร ที่เข้ามายึดครองระบบผลิตอาหาร และการคำนึงถึงกำไรมากกว่าความสมดุลและความยั่งยืน การสูญเสียที่ดินของประชาชน การพึ่งพาเงินและตลาดแทนการพึ่งพาฐานทรัพยากรในพื้นที่ การเคลื่อนย้ายประชากรและการผูกขาดอำนาจ

ในการบริหารจัดการทรัพยากร เกษตรกรขาดการสนับสนุนด้านความรู้เกี่ยวกับการบริหารจัดการสินค้าเกษตร รวมถึงการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ที่ทำให้เกิดภัยพิบัติทางธรรมชาติบ่อยครั้งส่งผลกระทบต่อการผลิตอาหารของเกษตรกร

ส่วนประเด็นปัญหาด้านสุขภาพและมีสาเหตุจาก รูปแบบการบริโภคอาหารที่เปลี่ยนแปลงไป เช่น การบริโภคอาหารแปรรูปรวมถึงอาหารที่ปนเปื้อนสารเคมี การขาดความรู้ด้านสุขภาพความเหลื่อมล้ำด้านรายได้ การเข้าถึงไม่ถึงสวัสดิการขั้นพื้นฐานด้านสุขภาพตลอดจนการเปลี่ยนแปลงวิถีการบริโภคของคนในชนบทที่เป็นเหมือนคนเมืองมากขึ้น

สำหรับปัญหาเรื่องการเสื่อมโทรมลงของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตลอดจนการลดลงของ ความหลากหลายทางชีวภาพล้วนมาจากสาเหตุที่สำคัญคือ นโยบายของรัฐในการส่งเสริมการปลูกพืชเศรษฐกิจ นโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจที่เน้นการเติบโตของอุตสาหกรรม ขาดการฟื้นฟูหรือการบริหารจัดการทรัพยากร การขาดการมีส่วนร่วมของประชาชน ไม่มีการประเมินผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมจากการทำโครงการของรัฐ

ส่วนปัญหาด้านความไว้วางใจทางสังคมที่ลดลงมีสาเหตุสำคัญมาจากความสัมพันธ์แบบเครือญาติ และการช่วยเหลือเกื้อกูลกันลดลง ค่านิยมที่เปลี่ยนแปลงไป การแทรกซึมของเมืองส่วนกลาง ที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งทางความคิด จนนำไปสู่ความแตกแยก การขัดกันทางผลประโยชน์และการบังคับใช้กฎหมายที่ไม่เท่าเทียม การทุจริต ตลอดจนความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจที่เพิ่มสูงขึ้น

ส่วนปัญหาด้านความขัดแย้งการแตกความสามัคคีพบว่าสาเหตุที่สำคัญคือการเมืองที่เข้าไปแทรกซึมในระดับฐานรากที่ทำให้ประชาชนไม่สามารถมีส่วนร่วมในทางการเมืองได้อย่างแท้จริง การเข้ามาของระบบทุนนิยม กระบวนการยุติธรรมที่ไม่เป็นธรรม การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างครอบครัว ความขัดแย้งระหว่างรุ่น (generation gap) การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางสังคม

ปัญหาด้านยาเสพติดและอาชญากรรมมาจากความเหลื่อมล้ำที่มีมากขึ้น ตลอดจนโครงสร้างของสถาบันในชนบทที่เปลี่ยนแปลงไป

ปัญหาด้านสถาบันครอบครัวที่อ่อนแอลงมาจากโครงสร้างของครอบครัวที่เป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น การทำหน้าที่ของครอบครัวลดประสิทธิภาพลง ค่านิยมที่เน้นการเป็นปัจเจกชนนิยมมากขึ้น

ปัญหาด้านความสัมพันธ์กับเพื่อนบ้านและเครือข่ายทางสังคมในชนบทที่ลดลงมาจากลักษณะค่านิยมปัจเจกชนและค่านิยมแบบบริโภคนิยม การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรม การเปลี่ยนแปลงแบบแผนการผลิต การพัฒนาเทคโนโลยีก่อให้เกิดวัฒนธรรมล่าหลัง (cultural lag) และความไม่ไว้วางใจที่เพิ่มขึ้น

สำหรับปัญหาด้านการพัฒนาศักยภาพด้านองค์ความรู้และเทคโนโลยีมีสาเหตุมาจากความเหลื่อมล้ำในการพัฒนาเมืองกับชนบท ทั้งด้านการศึกษา รายได้ บริการสาธารณะและโครงสร้างพื้นฐาน การเข้ามาของเทคโนโลยีสมัยใหม่ ปัญหาหนี้สิน และปัญหาทางเศรษฐกิจ การขาดผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นตลอดจนองค์ความรู้ทางเทคโนโลยี

สำหรับปัญหาการขาดการมีส่วนร่วมนโยบายสาธารณะของประชาชนมีสาเหตุที่สำคัญคือความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจสังคม ที่ทำให้เกิดอุปสรรคในการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชน การปกป้องผลประโยชน์ของกลุ่มทุนและกลุ่มธุรกิจ ส่งผลให้ประชาชนถูกต่อต้านจากกลุ่มผลประโยชน์ เป็นต้น

6.6.2 อนาคตสังคมชนบทที่พึงปรารถนา

จากสภาพแนวโน้มของปัญหาของสังคมชนบทดังกล่าว ผู้เชี่ยวชาญได้มองภาพสังคมชนบทที่พึงปรารถนา สรุปไว้ ดังนี้

1) คนชนบทมีศักยภาพและความเข้มแข็ง มีความรู้และความสามารถในการปรับใช้เทคโนโลยีเพื่อการพัฒนาผลผลิตและผลิตภัณฑ์เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่ม มีภูมิคุ้มกันทางจิตใจ สามารถคิดวิเคราะห์ในการวางแผนพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเอง มีสุขภาพที่ดี มีการพัฒนาทางปัญญาเรียนรู้และวิจัยเพื่อการพัฒนาชีวิตของตนเอง มีภาวะทางจิตใจที่เอื้อต่อการมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกันของคนในชุมชน และมีอาชีพในชุมชนที่มั่นคง

2) มีครอบครัวที่เข้มแข็ง มีความพร้อมและสามารถบริหารจัดการครอบครัวของตนเอง คงการทำหน้าที่ของสถาบันครอบครัวในการกลมเกลียวทางสังคมให้แก่สมาชิก

3) เป็นชุมชนที่เข้มแข็ง สมาชิกในชุมชนดำรงสัมพันธ์ภาพของสมาชิกด้วยความสามัคคีปรองดอง มีความไว้วางใจซึ่งกันและกัน พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันได้ มีส่วนร่วมในการดำรงรักษาวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมของชุมชน มีการใช้และพัฒนาทุนทางสังคม มีการขยายเครือข่ายทางสังคมเพื่อร่วมมือกันสร้างความปลอดภัยทางสังคมระหว่างชุมชน และเป็นชุมชนที่บริหารจัดการตนเองได้

4) มีสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่สมดุลและยั่งยืน สามารถฟื้นฟูสภาพแวดล้อมให้ชุมชนสามารถพึ่งพาในการดำรงชีวิตได้ เป็นสภาพแวดล้อมที่ปลอดภัยจากสารเคมี และเป็นแหล่งพึ่งพาทางอาหารได้

5) มีเศรษฐกิจฐานรากที่มั่นคง มีระบบเศรษฐกิจชุมชนที่เข้มแข็ง และนำแนวคิดเศรษฐกิจแบบศีลธรรม (Moral Economy) มาใช้ในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ

6) คนในชนบทมีความมั่นคงในการดำรงชีวิต มีระบบสวัสดิการตั้งแต่แรกเกิดจนถึงเสียชีวิต มีระบบสวัสดิการทั้งภายในชุมชนที่จัดการกันเอง และระบบสวัสดิการรวมทั้งประเทศของรัฐบาลที่ครอบคลุมคนชนบท โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้สูงอายุได้รับสวัสดิการทางสังคมและเศรษฐกิจที่ดี เพียงพอและมั่นคงต่อการต่ออายุคุณภาพชีวิตที่ดี

7) ชนบทเป็นแหล่งความมั่นคงทางอาหารทั้งสำหรับคนชนบทและคนเมือง สามารถผลิตอาหารได้อย่างเพียงพอสำหรับชุมชน ลดการพึ่งพาเมือง และเป็นอาหารที่ปลอดภัยปราศจากสารเคมี

8) ชุมชนชนบทมีการบริหารจัดการชุมชนที่มีความเป็นธรรมาภิบาล มีความเป็นเอกภาพและภราดรภาพระหว่างองค์กรปกครองท้องถิ่น ผู้นำท้องที่และสมาชิกของชุมชน มีกระบวนการมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายสาธารณะ และการวางแผนพัฒนาท้องถิ่นตามความต้องการของชุมชน

6.6.3 แนวทางทำให้สังคมชนบทมีสภาพที่พึงปรารถนา

แนวทางการทำให้สังคมชนบทมีสภาพเป็นสังคมชนบทที่พึงปรารถนาในอนาคต ตามความเห็นของผู้เชี่ยวชาญ สรุปได้ ดังนี้

1) การพัฒนาและเสริมพลังคนชนบท ด้วยการส่งเสริมการเรียนรู้การปรับใช้เทคโนโลยี การปรับระบบการศึกษาเพื่อการประกอบอาชีพในท้องถิ่นการเรียนรู้เพื่อการดูแลสุขภาพตนเองและเพื่อนบ้าน การพัฒนาการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารเพื่อการเรียนรู้ในการประกอบอาชีพและการดำรงชีวิต ส่งเสริมการมีส่วนร่วมเป็นพลเมืองและการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการตนเองของชุมชน เป็นต้น

2) การสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัว ด้วยมาตรการต่าง ๆ เช่น การเตรียมความพร้อมในการมีครอบครัวสำหรับคนรุ่นใหม่ การจูงใจให้คนรุ่นใหม่คืนถิ่น ความร่วมมือของสถาบันต่าง ๆ ในชุมชนเพื่อการพัฒนาครอบครัวและการดูแลผู้สูงอายุ

3) การสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ด้วยแนวทางในการส่งเสริมการเป็นชุมชนจัดการตนเอง สร้างเครือข่ายความปลอดภัยทางสังคม ส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการใช้ทุนทางสังคมเพื่อการ

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

พัฒนาทางคุณภาพสังคมของชุมชน พื้นฟูและพัฒนาสถาบันทางสังคม ทางเศรษฐกิจ และทางศาสนา เพื่อความร่วมมือในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง

4) การสร้างเศรษฐกิจฐานรากที่มั่นคง ด้วยมาตรการต่าง ๆ เช่น การส่งเสริมระบบเศรษฐกิจแบบศีลธรรม ส่งเสริมการพัฒนาเครือข่ายทางเศรษฐกิจของชุมชน พัฒนาชุมชนให้มีทางเลือกที่หลากหลายในชุมชน พัฒนาระบบตลาดโดยใช้เทคโนโลยี IT เป็นต้น

5) การฟื้นฟูสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติของชุมชนด้วยการส่งเสริมการลดเลิกใช้สารเคมี ส่งเสริมสิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติแบบยั่งยืน

6) การสร้างความมั่นคงในการดำรงชีวิต ด้วยการพัฒนาระบบสวัสดิการชุมชน ระบบประกันสังคมที่ครอบคลุมอาชีพเกษตรกรรม การพัฒนาระบบบำนาญสำหรับผู้สูงอายุ

7) การเป็นแหล่งความมั่นคงทางอาหาร ด้วยการจัดแบ่งพื้นที่การเกษตรปลอดสารพิษ การสร้างเครือข่ายการผลิตอาหาร ส่งเสริมการทำเกษตรสร้างสรรค์และระบบเศรษฐกิจแบบศีลธรรม

8) การบริหารจัดการชุมชนที่มีความเป็นธรรมาภิบาลและมีความเป็นประชาธิปไตย ด้วยนโยบายปฏิรูประบบราชการและกระจายอำนาจและทรัพยากรให้ถึงชุมชน ส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการท้องถิ่น ปฏิรูปองค์กรปกครองท้องถิ่นโดยเพิ่มบทบาทของชุมชนในการวางแผนและการตัดสินใจ เพิ่มบทบาทในการจัดบริการสาธารณะเพื่อการประกอบอาชีพ เช่น มีบริการเครื่องจักรกลทางการเกษตรให้แก่ครัวเรือนเกษตรกร เป็นต้น

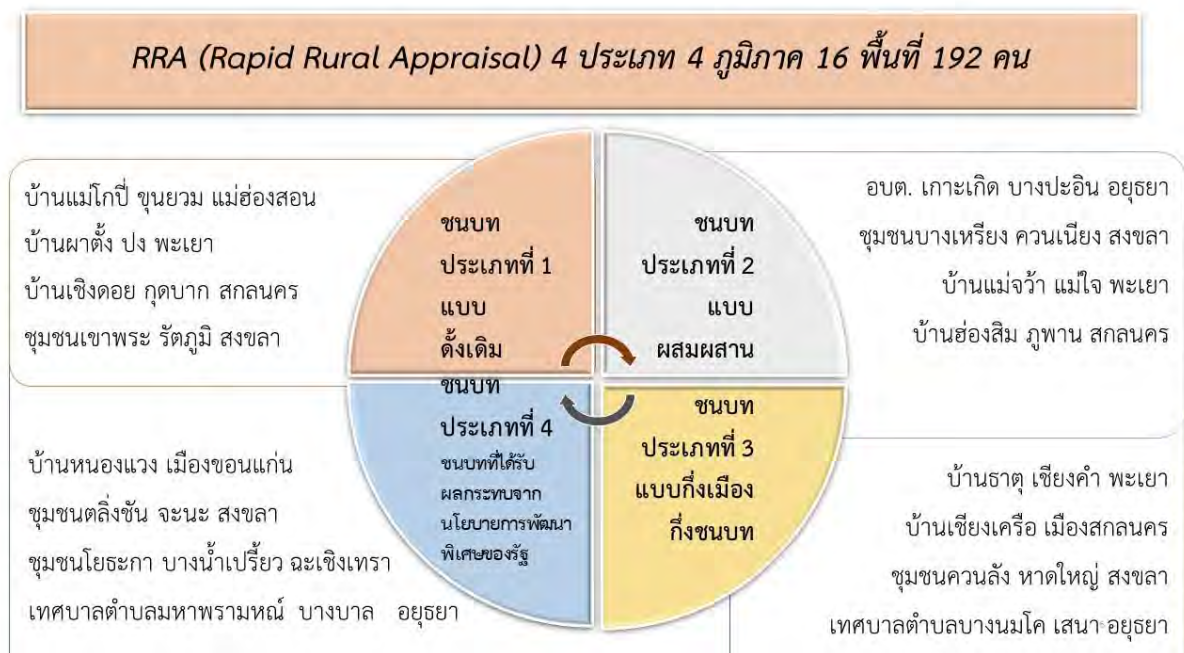
ทั้งนี้ ผลจากการวิเคราะห์ข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิดังกล่าวได้นำไปสู่การสร้างฉากทัศน์ จัดทำ และพัฒนาเป็นข้อเสนอแนะในบทต่อไป

บทที่ 7 การศึกษาสังคม ชนบท ท้องถิ่น ในพื้นที่ชนบท 4 ประเภท

ในบทนี้ จะเป็นการเก็บข้อมูลเชิงพื้นที่ด้วยวิธีประเมินสภาวะชนบทอย่างเร่งด่วน¹ (Rapid Rural Appraisal – RRA)² ในพื้นที่กรณีศึกษาที่คัดเลือกจากเกณฑ์การแบ่งพื้นที่เป็นชนบท 4 รูปแบบ

7.1 การประเมินสภาวะชนบทอย่างเร่งด่วนรายพื้นที่

การวิจัยนี้ ได้รวบรวมข้อมูลที่สะท้อนถึงความคิดและค่านิยมของผู้ให้ข้อมูลกลุ่มต่าง ๆ เกี่ยวกับสังคม ชนบท และท้องถิ่นของประเทศไทยในภาพรวม รายภูมิภาค และเจาะจงรายพื้นที่ ตลอดจนข้อมูลแบบเจาะลึก โดยได้กำหนดพื้นที่เก็บข้อมูล แยกเป็น 4 ประเภท และ 4 ภูมิภาค ตามภาพด้านล่าง

ภาพ 7 - 1 พื้นที่ ชนบท 4 ประเภทที่ทำการศึกษา

1) ชนบทประเภทที่ 1 แบบเกษตรดั้งเดิม

1 การประเมินสภาวะชนบทอย่างเร่งด่วน (Rapid Rural Appraisal – RRA) เป็นเทคนิคการเรียนรู้เกี่ยวกับสภาพสังคมชนบทอย่างเป็นระบบในระยะเวลาอันสั้น โดยอาศัยเครื่องมือและวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลแบบผสมผสานทั้งการสัมภาษณ์และการประชุมกลุ่มเพื่อให้ได้ข้อมูลปฐมภูมิที่เกิดจากการแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ระหว่างนักวิจัยและประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่นั้น ๆ

2 ครรชิต พุทธิโกษา. (2554). คู่มือการพัฒนาชุมชนแห่งการเรียนรู้ ฉบับสมบูรณ์. สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

- (1) บ้านแม่โกปี ชุนยวม แม่ฮ่องสอน
  - (2) บ้านผาตั้ง ปง พะเยา
  - (3) บ้านเชิงดอย กุดบาก สกลนคร
  - (4) ชุมชนเขาพระ รัตภูมิ สงขลา
- 2) **ชนบทประเภทที่ 2 แบบผสมผสาน**
- (1) บ้านแม่จัว แม่ใจ พะเยา
  - (2) บ้านฮ่องสิม ภูพาน สกลนคร
  - (3) อบต. เกาะเกิด บางปะอิน ออยุธยา
  - (4) ชุมชนบางเหริยง ควนเนียง สงขลา
- 3) **ชนบทประเภทที่ 3 แบบกิ่งเมืองกิ่งชนบท**
- (1) บ้านธาตุ เชียงคำ พะเยา
  - (2) บ้านเชียงเครือ เมืองสกลนคร
  - (3) เทศบาลตำบลบางนมโค เสนา ออยุธยา
  - (4) ชุมชนควนลัง หาดใหญ่ สงขลา
- 4) **ชนบทประเภทที่ 4 ในพื้นที่นโยบายรัฐ**
- (1) บ้านหนองแวง เมืองขอนแก่น
  - (2) ชุมชนโยธะกา บางน้ำเปรี้ยว ฉะเชิงเทรา
  - (3) เทศบาลตำบลมหาพราหมณ์ บางบาล ออยุธยา
  - (4) ชุมชนตลิ่งชัน จะนะ สงขลา

7.1.1 ชนบทประเภทที่ 1 แบบเกษตรดั้งเดิม

ชนบทแบบเกษตรดั้งเดิม (Traditional Community) คือ สังคมที่เน้นวิถีการผลิตแบบการทำเกษตรเป็นหลัก มีการทำเกษตรกรรมแบบดั้งเดิม มีการเจริญเติบโตของเศรษฐกิจและการเปลี่ยนแปลงที่ไม่มากนัก ยังคงไว้ซึ่งวิถีการผลิตและวิถีชีวิตแบบเกษตร

7.1.1.1 บ้านแม่โกปี อ.ชุนยวม แม่ฮ่องสอน

บริบทสถานการณ์ปัจจุบันในพื้นที่ บ้านแม่โกปี ตั้งอยู่บริเวณที่ราบเชิงเขา สภาพป่าเป็นดิบชื้น มีภูเขาล้อมรอบหมู่บ้านระยะทางจากอำเภอชุนยวมถึงหมู่บ้านแม่โกปีระยะทาง 42 กิโลเมตร ถนนเป็นถนนคอนกรีตสลับนถนนลูกรัง คนในชุมชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธกับคริสต์เป็นหลักสัดส่วนคนละครึ่ง แต่ยังคงประเพณีดั้งเดิมสืบทอดกันมาคือประเพณีผูกข้อมือโดยมีปู่ผีแก่ผีเป็นทำพิธีให้ มีประชากรจำนวน 414 คน โดยในจำนวนนี้ 108 คนคือผู้เยาว์ โดย 38 คนเป็นผู้สูงอายุเกิน 60 ปี

การเปลี่ยนแปลงจากอดีตถึงปัจจุบัน ปัจจุบันสภาพการทำเกษตรได้เปลี่ยนแปลงไปด้วยเหตุปัจจัยหลายอย่าง การบังคับใช้กฎหมายจำกัดการทำไร่จากเดิมที่เป็นไร่หมุนเวียนก็ถูกจำกัดพื้นที่ลงจากครอบครัวละ 7-8 แปลงเหลือ 3-4 แปลง ซึ่งไม่เอื้อต่อระบบไร่หมุนเวียนที่มี เพราะไร่หมุนเวียนต้องมีการพักฟื้นหน้าดินอย่างน้อย 7 ปี ปัจจุบันพื้นที่ไร่หมุนเวียนลดลงส่วนหนึ่งทำไร่หมุนเวียนประกอบกับการทำไร่ข้าวโพด ซึ่งสามารถหาตลาดรองรับได้ง่ายมีนายทุนรับซื้อถึงที่และมีความจำเป็นที่จะต้องใช้จ่ายในการใช้จ่ายค่าอุปโภค บริโภค สังคมชนบทแบบดั้งเดิมที่ผลิตเพื่อยังชีพตามวิถีเริ่มเปลี่ยนแปลงไปตาม

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

ยุคสมัย แรงงานภาคการเกษตรที่ค่อนข้างจะสูงวัยเพราะลูกหลานต้องเข้ารับการศึกษและทำงานในเมือง ส่งผลต่อภาคแรงงานคนรุ่นใหม่ที่จะสืบสานการทำไร่หมุนเวียนลดลง

การคาดการณ์ภาพอนาคต สถานการณ์ในอนาคตระยะเวลา 5 ปี การทำไร่หมุนเวียนอาจลดลงจากเดิม ประมาณ 20 เปอร์เซ็นต์ เพราะส่วนหนึ่งจะหันไปทำไร่ข้าวโพดที่ทำให้มีรายได้มากกว่า

ระยะเวลา 10 ปี การทำไร่หมุนเวียนอาจลดลงจากเดิมมากถึง 50 เปอร์เซ็นต์ เพราะคนส่วนใหญ่จะหันไปทำไร่ข้าวโพดกันมากขึ้น

ระยะเวลา 15 ปี ไร่หมุนเวียนอาจมีให้เห็นเพียง 20 เปอร์เซ็นต์ เพราะคนเริ่มให้ความสำคัญกับรายได้มากกว่าการทำไร่หมุนเวียน ชาวที่เคยปลูกบริโภคในชุมชนก็อาจต้องซื้อจากภายนอกเข้ามาเพราะการผลิตข้าวในระบบไร่หมุนเวียนของชุมชนจะไม่เพียงพอต่อการบริโภค

เหตุปัจจัยที่จะยังคงไร่หมุนเวียนได้นั้นต้องอาศัยกฎหมายที่เป็นธรรมและเข้าใจในวิถีไร่หมุนเวียนประกอบกับการทำไร่หมุนเวียนที่สามารถสร้างรายได้ที่เพียงพอต่อค่าใช้จ่ายในครัวเรือน ระบบการศึกษาที่เอื้อต่อการพัฒนาถิ่นฐานบ้านเกิดไม่พรางคนชนบทสู่เมือง

7.1.1.2 บ้านผาดัง ตำบลขุนควร อำเภอปางงิ้ว จังหวัดพะเยา

บริบทสถานการณ์ปัจจุบันในพื้นที่ ลักษณะภูมิประเทศโดยทั่วไปของหมู่บ้านผาดัง อยู่ในพื้นที่ราบเชิงเขา มีภูเขาล้อมรอบ พื้นที่ส่วนใหญ่ของหมู่บ้านจึงเป็นพื้นที่เกษตรกรรม บ้านผาดังยังอุดมไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติมากมายทั้งพื้นที่ป่าบางส่วนอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติดอยภูาง มีจำนวนประชากรรวมทั้งสิ้น 661 คน มีครัวเรือน จำนวน 211 ครัวเรือน แบ่งเป็นผู้สูงอายุที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป จำนวน 71 คน เด็กเล็ก จำนวน 13 คน และเด็กวัยเรียน จำนวน 75 คน ร้อยละ 90 ประกอบอาชีพเกษตร

การเปลี่ยนแปลงจากอดีตถึงปัจจุบัน การเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ ในอดีตทรัพยากรธรรมชาติมีความอุดมสมบูรณ์ ชุมชนใช้น้ำจากแม่น้ำขาม ปัจจุบันแหล่งน้ำที่ใช้อุปโภคบริโภคปนเปื้อนสารเคมีจากยาฆ่าแมลง พื้นที่ป่าไม้ลดลง เกิดภัยแล้งมากขึ้น แหล่งอาหารตามธรรมชาติลดลงไม่สามารถล่าสัตว์เก็บของป่าเพราะผิดกฎหมายของอุทยานแห่งชาติ การเดินทางปัจจุบันมีความสะดวกมากขึ้น สภาพบ้านเรือนยังคงไม่เปลี่ยนแปลงมากนัก แต่มีการเพิ่มขึ้นและการขยายตัวของร้านค้าในชุมชน

การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ แต่เดิมชาวบ้านจะปลูกพริก ข้าว ถั่วลิสง การทำเกษตรในอดีตจะใช้แรงงานคนและแรงงานสัตว์ ได้ปุ๋ยจากมูลสัตว์ และพึ่งพาอาหารจากป่า ปัจจุบันเปลี่ยนเป็นทำพืชไร่ ไร่ถั่ว ไร่ข้าวโพด ไร่ยาฆ่าแมลงในการเกษตร ชาวบ้านจะออกไปรับจ้างภายนอกชุมชนมากขึ้น คนในชุมชนสามารถนำพืชผักที่ผลิตได้มาจำหน่ายให้ร้านค้า เพื่อเพิ่มรายได้ แต่อีกด้านหนึ่งทำให้มีความสะดวกในการซื้อของฟุ่มเฟือยมากขึ้นและมีค่าใช้จ่ายเพิ่มมากขึ้น

การเปลี่ยนแปลงด้านสุขภาพ ในอดีตเมื่อเจ็บป่วย คนในชุมชนจะใช้สมุนไพรจากป่าในการรักษา ปัจจุบันปัญหาด้านสุขภาพที่พบมีความเกี่ยวข้องกับการเกษตร การบริโภคอาหาร ได้แก่ โรคความดันโลหิตสูง โรคเบาหวาน การติดเชื้อ โรคเครียด โดยพบว่าคนในชุมชนป่วยและเสียชีวิตจากโรคมะเร็งตับมากที่สุด

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ในอดีตคนในชุมชนจะหยุดงานในวันพระเพื่อไปวัด ทำบุญ ฟังธรรม แต่ปัจจุบันจากสถานะเศรษฐกิจในครอบครัว ชาวบ้านต้องไปทำงานทุกวัน แต่ได้มีการจัดกลุ่มเปลี่ยนเวรกันไปวัดในวันพระ ด้านความเชื่อคนในชุมชนยังมีความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ โดยเฉพาะความเชื่อเรื่องผี และการนับถือผู้อาวุโสในชุมชน ด้านความสัมพันธ์ของคนในครอบครัวลดลง ไม่มีเวลาให้คนใน

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

ครอบครัว ด้วยต้องเร่งรีบในชีวิตประจำวัน ความสัมพันธ์ของในครอบครัวและคนในหมู่บ้านเกิดความสามัคคี ลดลง มีการใช้เงินเข้ามาทดแทนการแลกเปลี่ยนแรงงานในการเกษตร

การคาดการณ์ภาพอนาคต ระยะเวลา 5 ปี ชุมชนมีรายได้ที่มาจากแหล่งอื่นที่ไม่ใช่ภาคเกษตรกรรม มีการส่งเสริม พัฒนา สร้างอาชีพเสริมหลังฤดูเพาะปลูกเก็บเกี่ยว การส่งเสริมการผลิตอาหารเองในชุมชน

ระยะเวลา 10 ปี การพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเส้นทางศึกษารัฐธรรมนูญ การผลักดันให้เกิดโรงงานอุตสาหกรรมในหมู่บ้าน

ระยะเวลา 15 ปี คนในชุมชนมีรายได้จากการเข้ามาของภาคอุตสาหกรรมและการสร้างผลิตภัณฑ์ของชุมชน มีการสร้างกองทุนทางสังคม

ระยะเวลา 20 ปี กลุ่มต่าง ๆ ของหมู่บ้านมีเงินทุนหมุนเวียนเพื่อใช้ในการบริหารงานของกลุ่มได้

ปัจจัยความเสี่ยงที่คาดว่าจะมี คือ

1) ด้านเทคโนโลยี การยึดติดกับความทันสมัยของเทคโนโลยีจนลืมวัฒนธรรมประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น อาจทำให้คนในหมู่บ้านตามไม่ทัน

2) ด้านทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม สภาพธรรมชาติไม่เอื้ออำนวยให้ทำการเกษตร อาจเกิดโรคระบาดขึ้น คนในชุมชนไม่มีความรู้ในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชนอย่างถูกต้องและยั่งยืน เกิดการลักลอบตัดไม้ทำลายป่า และการขาดความรู้เรื่องการจัดการน้ำเพื่อการเกษตร

3) ด้านสุขภาพ คนในชุมชนละเลยการดูแลสุขภาพ ไม่ออกกำลังกาย ดื่มสุรา และเครื่องดื่มแอลกอฮอล์เป็นประจำ การบริโภคซื้อผัก/อาหารจากตลาดทั่วไปซึ่งอาจมีสารเคมีปนเปื้อน

4) ด้านสังคม ด้านการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน เกิดการขาดแกนนำในการทำกิจกรรม และผู้สนับสนุนเข้าร่วมจำนวนน้อย ขาดความร่วมมือกับคนในชุมชน จะมีการอพยพย้ายถิ่นฐานของเด็กวัยรุ่นและคนวัยทำงานเพื่อไปศึกษาต่อหรือทำงานในโรงงาน เกิดความคิดเห็นที่ขัดแย้งระหว่างวัยหรือช่องว่างระหว่างวัยของคนรุ่นใหม่กับคนรุ่นเก่า ซึ่งส่งผลให้ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนที่ขาดความสามัคคี ห่างเหิน ไม่มีการรวมกลุ่ม เกิดการแข่งขันกันในหมู่บ้าน

5) ด้านอาชีพ คนรุ่นใหม่ขาดแรงจูงใจในการกลับมาสร้าง และสืบสานอาชีพการเกษตรต่อจากพ่อแม่ คนในชุมชนไม่มีความรู้เพียงพอในการจัดการการท่องเที่ยวทางธรรมชาติอย่างยั่งยืน และเกิดการแข่งขันของชุมชนใกล้เคียงในการปลูก ผลิต และแปรรูปสินค้าทางการเกษตร

6) ด้านความสัมพันธ์กับภาครัฐ ด้านหน่วยงานภาครัฐ เจ้าหน้าที่ของรัฐมีผลประโยชน์ และสนับสนุนการทำผิดกฎหมาย กฎหมายอาจไม่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติภายในหมู่บ้าน ภาครัฐไม่มีงบประมาณสนับสนุนในกิจกรรม และการจัดตั้งกลุ่มต่าง ๆ ของคนในชุมชน

ชุมชนบ้านผาดตั้งเป็นชุมชนชนบทที่ดำรงชีพโดยอาศัยพึ่งพิงทรัพยากรธรรมชาติมาก และเริ่มประสบปัญหาในเรื่องสภาวะแวดล้อมทางธรรมชาติที่ไม่เอื้ออำนวยต่อการดำรงชีพดังในอดีต อันเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติสิ่งแวดล้อม และการใช้ประโยชน์คนในชุมชน รวมถึงการเข้ามาใช้ประโยชน์จากคนนอกชุมชนโดยขาดจิตสำนึกในการอนุรักษ์

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

แนวโน้มในอนาคต ผลผลิตการเกษตรโดยเฉพาะพืชเชิงเดี่ยวอาจจะมีราคาต่ำ ดังนั้นคนในชุมชนจะต้องหันมาปลูกพืชที่หลากหลายมากขึ้น รวมทั้งการใช้เทคโนโลยีในการแปรรูป การพัฒนาผลิตภัณฑ์ การทำการตลาดออนไลน์ เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มให้ผลผลิตการเกษตรของชุมชน

7.1.1.3 หมู่บ้านเชิงดอย ตำบลนาม่อง อำเภอกุศุดาบ จังหวัดสกลนคร

บริบทสถานการณ์ปัจจุบันในพื้นที่ของชุมชนเป็นหมู่บ้านเชิงดอยเล็ก ๆ มีที่คนอยู่อาศัย 95 หลังคาเรือน ประชากรเพียง 299 คน เป็นชาติพันธุ์ ภูไท ตั้งอยู่ในตำบลนาม่อง อำเภอกุศุดาบ จังหวัดสกลนคร ถนนลูกรังปนทรายระยะทาง 4 กิโลเมตร อาชีพหลักของคนในหมู่บ้านคือการทำนา อาชีพเสริมคือปลูกอ้อย มันสำปะหลัง และมีกลุ่มทอผ้าอ้อมครามที่สร้างรายได้แก่สตรีในหมู่บ้าน ชาวบ้านปลูกข้าว โดยอาศัยน้ำฝนธรรมชาติ หากเก็บของป่าดำรงชีพ อาทิ ไข่มดแดง หน่อไม้ หากเก็บได้มากก็นำมาแบ่งขาย ในสมัยก่อนมีการใช้ควายไถนา ปัจจุบันเปลี่ยนมาใช้เครื่องจักรเข้ามาช่วยทุ่นแรงในการทำงาน เนื่องจากบุตรหลานที่มีอายุยังน้อยไม่สามารถเป็นแรงงานช่วยทำงานได้

คนบ้านเชิงดอยจึงมีอาชีพเสริมช่วยเพิ่มรายได้ของชาวบ้านคือการหาของป่า ปลูกมันสำปะหลัง บางคนเช่าที่ดินเพื่อปลูกมันสำปะหลัง รับจ้าง และเลี้ยงสัตว์ ภายในหมู่บ้านค่อนข้างเงียบสงบ เนื่องจากส่วนใหญ่เป็นคนสูงวัยอยู่บ้านเลี้ยงหลาน พ่อ-แม่วัยแรงงานจะออกไปทำงานต่างจังหวัด

การเปลี่ยนแปลงจากอดีตถึงปัจจุบัน มีการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ ช่วง 50 ปี ที่ผ่านมาสภาพแวดล้อมค่อย ๆ เกิดความเปลี่ยนแปลงป่าไม้รอบหมู่บ้านเริ่มหายไป ทั้งจากการนำไปใช้ประโยชน์ในหมู่บ้านและจากการสัมปทานที่ดำเนินการโดยองค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ ทรัพยากรสัตว์น้ำที่เป็นแหล่งอาหารลดลง ไม่เพียงพอในการนำมาเป็นแหล่งอาหารได้

การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ แบบแผนการผลิตได้เปลี่ยนแปลงไป จากการทำนาแบบดั้งเดิมที่ใช้ควายไถนาเปลี่ยนมาเป็นการใช้รถไถ เพราะขาดแคลนแรงงานเนื่องจากวัยแรงงานเปลี่ยนจากการเป็นแรงงานสู่ภาคบริการและอุตสาหกรรมในเมือง ระบบการจ้างทำนาในทุกชั้นตอนมาแทนที่ การลงแขกนาวาน ประกอบกับทรัพยากรที่เป็นอาหารจากธรรมชาติลดลงทำให้การทำมาหากินฝืดเคืองมากขึ้น ต้องพึ่งพาอาหารและน้ำจากในเมือง และมีการกู้ธนาคารการเกษตรและสหกรณ์เพื่อมาใช้จ่ายเป็นต้นทุนการผลิตเป็นหนี้ทุกครัวเรือน

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม เดิมหมู่บ้านเชิงดอยเป็นชุมชนครอบครัวแบบขยาย ครอบครัวมีบุตร 9-10 คน ทุกคนร่วมเป็นแรงมืองานในการผลิต (ทำนา) ช่วยเหลือกันในการลงแขกดำนา เกี่ยวข้าว ชาวบ้านยึดถือขนบธรรมเนียมประเพณีตามแบบคนอีสานคือ ฮีต 12 คอง 14 (จารีต 12 แนวปกครอง 14) มีการทำบุญร่วมกันตามจารีตทุก 12 เดือน มีพระจำพรรษาวัดละ 3-4 รูป ปัจจุบันขนาดครอบครัวเล็กลงมีบุตรโดยเฉลี่ย 1-2 คน ผู้สูงอายุมีมากขึ้น เด็กเข้าสู่ระบบการศึกษาไม่เป็นแรงงานของครัวเรือน บทบาทของผู้สูงอายุเสมือนผู้รับจ้างเลี้ยงเด็กโดยได้ค่าจ้างจากพ่อแม่ที่ทำงานในเมืองส่งมาให้ สถาบันครอบครัวไม่สามารถทำหน้าที่กล่อมเกลางานสังคมให้แก่บุตรหลานได้เหมือนเช่นในอดีต บุญประเพณี ฮีต 12 คอง 14 หายไปมากเหลือเพียง 3-4 อย่างเท่านั้น ผู้ชายในหมู่บ้านไม่นิยมบวชพระเพื่อจำพรรษาที่วัดประจำหมู่บ้าน (เนื่องจากนิยมไปหางานทำในเมือง) ทำให้วัดขาดแคลนพระ ปัจจุบันมีวัดร้าง 1 วัด

การคาดการณ์ภาพอนาคต วัดจะร้าง ไม่มีคนบวชพระ เณร จะมีการเชิญพระจากที่อื่นมาจำพรรษาที่วัดบ้านเชิงดอย วัดจะไม่มีพระที่เป็นคนในหมู่บ้านบวชเป็นพระ ศรัทธาคำสอนจะหายไปจะมีแต่เรื่องพาณิชย์ของสงฆ์ ทรัพยากรธรรมชาติจะค่อย ๆ ลดลงและหมดไป ค่าใช้จ่ายในครัวเรือนจะเพิ่มสูงขึ้นจากการเพิ่มต้นทุนในการผลิต วัยแรงงานจะยังมีค่านิยมการทำงานในภาคบริการและอุตสาหกรรม

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

ทำให้ชุมชนขาดแคลนแรงงาน เด็กรุ่นนี้ที่จะเติบโตขึ้นในวันข้างหน้าจะมีความเป็นวัตถุนิยมมากขึ้น ก้าวร้าว เห็นแก่ตัว อยู่แบบตัวใครตัวมัน การใช้ชีวิตสาธารณะเพื่อส่วนรวมจะลดลง การมีน้ำใจต่อกันจะน้อยลง ความไม่ไว้วางใจต่อกันจะมีมากขึ้น วิธีการผลิตทางการเกษตรจะค่อย ๆ เปลี่ยนไปปลูกพืชเศรษฐกิจ อาทิ ยางพารา ปาล์ม อ้อย มาแทนนาข้าวเหมือนหมู่บ้านข้างเคียง และคนในหมู่บ้านเชิงดอยอาจต้องซื้อข้าวจากที่อื่นมาบริโภค

ปัจจัยความเสี่ยงที่อาจจะเกิดขึ้น จะมีการเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อมส่งผลต่อการทำให้ทรัพยากรธรรมชาติลดลง การเปลี่ยนแปลงวิธีการผลิตจากเดิมที่ใช้ควายไถนา ใช้แรงงานคนในครัวเรือนร่วมกันลงแขกนาหวาน มาเป็นเกษตรเชิงอุตสาหกรรม ใช้ปุ๋ยเคมี “เงิน” มีส่วนสำคัญมาต่อการเปลี่ยนแปลง โดยมีการกระตุ้นการเป็นหนี้จากภาครัฐ การเป็นหนี้ของชุมชนช่วงหลังที่มีการเปลี่ยนแปลงวิธีการผลิต ตั้งแต่ช่วงปี พ.ศ. 2530 เป็นต้นมา จากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ และสหกรณ์การเกษตร ต่อมาก็มีเงินกองทุนหมู่บ้าน เงินสวัสดิการชุมชน รวมทั้งหนี้ในระบบ นอกจากนี้คาดว่าขนาดครอบครัวลดลง จำนวนบุตรต่อครัวเรือนเฉลี่ย 1-2 คน การลดลงของจำนวนแรงงานและวัยแรงงาน มากกว่าครึ่งหนึ่งได้ย้ายเข้าสู่ภาคบริการและอุตสาหกรรม โดยที่ค่านิยมของคนในหมู่บ้านที่ต้องการจะทำงานในเมือง ทั้งในกรุงเทพฯ และในตัวเมืองจังหวัดที่มีความเจริญ รวมถึงมีพฤติกรรมและทัศนคติของเยาวชนรุ่นใหม่ที่มีความเป็นวัตถุนิยมมากขึ้น ส่งผลให้ความสำนึกรักท้องถิ่นหายไป ทั้งนี้ชาวชุมชนมีความเห็นว่ายโยบายของภาครัฐด้านเศรษฐกิจ การศึกษา สังคม สุขภาพ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจะเป็นความเสี่ยงต่อชุมชน หากแนวนโยบายไม่อยู่บนฐานความแตกต่างของบริบทพื้นที่

คนในหมู่บ้านเชิงดอยหลายคนในกลุ่มของหมู่บ้านที่มีความคิดเห็น ทัศนคติที่ดีต่อการพัฒนาชุมชนของตน สังเกตจากการแสดงความคิดเห็นความต้องการในอนาคตให้บ้านเชิงดอยเป็นอย่างไร ตามปรารถนา แนวทางที่จะพัฒนาหมู่บ้านให้เป็นชุมชนที่ปรารถนาได้ หมู่บ้านที่ขาดศูนย์รวมด้านจิตใจคือ วัดพระปฏิบัติ จะมีส่วนสำคัญมากที่จะรวมพลังคนในหมู่บ้านแต่หากในวันข้างหน้าวัดไม่มีพระ ไม่มีคนในชุมชนบวชเป็นพระ เณร การปลูกจิตสำนึกต่อคนรุ่นใหม่ให้สำนึกรักบ้านเกิด ผ่านระบบการศึกษา สถาบันครอบครัว จำเป็นมากที่ต้องพัฒนาสำนึกพลเมืองของคนรุ่นใหม่ให้รักบ้านเกิด การพัฒนาผู้สูงวัยไม่ให้เป็นผู้ป่วยเฉื่อยชาเพื่อการเป็นคนที่ไม่จำเป็นต้องพึ่งพิงใคร เพราะมีแนวโน้มในการขาดผู้ดูแลในอนาคต

7.1.1.4 ตำบลเขาพระ อำเภอรัตนภูมิ จังหวัดสงขลา

บริบทสถานการณ์ปัจจุบันในพื้นที่ของพื้นที่ตำบลเขาพระ มีภูเขาสูงมีภูเขาใหญ่น้อยมากมายภูเขาที่สูงที่สุด บริเวณเทือกเขาปกคลุมด้วยป่าดงดิบ เกิดจากธรรมชาติอันยาวนาน ป่าไม้เป็นไม้ขนาดใหญ่มีค่าทางเศรษฐกิจอย่างยิ่ง เป็นพื้นต้นน้ำที่สำคัญเป็นแหล่งอาหาร เป็นแหล่งรวบรวมพันธุกรรมพืช สัตว์ และสมุนไพร สามารถเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของผู้คนและวิถีชีวิตชุมชนของคนท้องถิ่นและยังเป็นแหล่งท่องเที่ยวของชุมชน ตำบลเขาพระ จำนวน 3,008 หลังคาเรือน มีประชากรทั้งสิ้น 13,702 คน แยกเป็นชาย 6,859คน หญิง 6,843 คน โดย จำนวนผู้สูงอายุ 1,140คน ประชากรส่วนใหญ่ในพื้นที่มีอาชีพหลัก คือ ยางพารา สวนผลไม้ และปลูกผักอื่น ๆ ส่วนอาชีพรองลงมา คือ รับจ้างทั่วไปและทำงานโรงงาน ในพื้นที่ตำบลเขาพระจะมีลักษณะการเป็นอยู่แบบเครือญาติ พึ่งพาอาศัยกัน มีความสามัคคีกันในชุมชน มีปฏิสัมพันธ์เพื่อเชื่อมร้อยกันในชุมชน หรือร่วมกับหน่วยงานในพื้นที่ในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ตลอดไปจนถึงการให้ความสำคัญกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นโดยการร่วมกันหาทางออก เพื่อช่วยให้คนในชุมชนแก้ปัญหาต่อสถานการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างไม่ทันตั้งตัวได้ นอกจากนี้ยังมีศาสนสถานเพื่อเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจของคนในชุมชน เช่น มัสยิด และ

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

วัด ซึ่งปัจจัยเหล่านี้ได้แสดงให้เห็นถึงสภาพทางสังคมโดยรวมของตำบลเขาพระได้อย่างชัดเจน มีโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ 3 แห่ง โรงเรียน 4 แห่ง

การเปลี่ยนแปลงจากอดีตถึงปัจจุบันที่เกิดขึ้น ในปัจจุบันคนในชุมชนนิยมปลูกพืชผสมผสานมากกว่าพืชเชิงเดี่ยว เพื่อใช้เนื้อที่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด และสาเหตุที่คนในชุมชนต้องมีการเปลี่ยนจากการทำนามาเป็นทำสวนพืชผลไม้ต่าง ๆ นั้น เกิดจากค่าใช้จ่ายและต้นทุนในการทำนาสูงขึ้นเพราะต้องใช้เครื่องมือแทนแรงงานคน จึงหันมาทำสวนเพื่อลดค่าใช้จ่ายให้คุ้มค่าต่อรายได้ที่ได้รับ

ในขณะเดียวกัน วิถีชีวิตและวิธีการทำสวนของชาวเขาพระยังคงมีความเป็นดั้งเดิมไว้เยอะมาก อย่างเช่น การใช้น้ำจากบ่อน้ำที่ได้มาจากน้ำฝนมารดต้นไม้หรือรดพืชของตน , วิธีการปลูกพืชแบบดั้งเดิมที่ได้ความรู้มาจากบรรพบุรุษ รวมถึงการใช้ไม้จากต้นไม้ในสวนของตนมาสร้างบ้านเพื่อลดค่าใช้จ่าย เป็นต้น ตลอดไปจนถึงการใช้มือของตนหรือใช้แรงงานของคนในการทำเกษตรมากกว่านำเทคโนโลยีเข้ามาใช้ แต่ก็ปฏิเสธไม่ได้ว่าชาวเขาพระเองก็มีปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น และกำลังเผชิญอยู่ในทุกวันนี้ เช่นเดียวกัน ไม่ว่าจะเป็นการใช้สารเคมีในการกำจัดศัตรูพืช รวมทั้งการทำลายทรัพยากรธรรมชาติโดยการขุดทรายตามคลองในหมู่บ้าน ทำให้คลองเสียหาย น้ำไม่สะอาด หรือปัญหาหน้าดินเสียบ้าง หรือดินไหลดินถล่มบ้าง รวมไปถึงปัญหาเรื่องที่ดินที่ทางรัฐยังไม่เคลียร์ปัญหาตรงนี้ให้ชัดเจน เพราะที่ดินในชุมชนส่วนใหญ่ติดเขตป่าทำให้เป็นที่ดินเขตป่าสงวน ซึ่งแน่นอนว่าชาวบ้านก็ไม่สามารถทำประโยชน์จากที่ดินเหล่านี้ได้ ตลอดไปจนถึงปัญหาสังคมที่มีเยาวชนหรือสมาชิกในชุมชนเข้าไปเกี่ยวข้องกับยาเสพติด และประเด็นของสังคมอิทธิพลที่ยังคงมีอยู่ถึงแม้จะลดน้อยลงจากอดีตก็ตาม

การคาดการณ์ภาพอนาคตของชุมชนนั้น ส่วนใหญ่ทุกคนล้วนเห็นว่า หากยังมีการทำลายธรรมชาติโดยการขุดคลอง ตัดไม้ทำลายป่าแบบนี้ไปเรื่อย ๆ จะทำให้ความสมดุลทางธรรมชาติหายไปอย่างแน่นอน และเมื่อความสมดุลทางธรรมชาติหายไปสิ่งที่จะตามมาคือ ภัยพิบัติทางธรรมชาติ แต่ในทางกลับกันก็อาจจะมีโครงการหรือการอนุรักษ์ธรรมชาติในชุมชนเกิดขึ้น รวมไปถึงสิ่งปลูกสร้างที่มีมากขึ้น ประชากรมากขึ้นตามมา จึงทำให้หลายคนอยากเห็นชุมชนเขาพระเป็นชุมชนที่ยังมีการทำเกษตรแบบนี้ไปเรื่อย ๆ ให้เยาวชนสืบทอดอาชีพเกษตรกรต่อไป หรือนำความรู้ที่ได้จากการศึกษา มาพัฒนาบ้านเมืองของตนให้เกิดความเจริญที่มีประสิทธิภาพ เป็นความเจริญที่ทำให้เขาพระเป็นไปในทางที่ดีขึ้น แต่ไม่ใช่เพียงแค่เยาวชนเท่านั้นที่สามารถทำได้ แต่ทางผู้ใหญ่หรือผู้นำของชุมชนเองก็ต้องมองเห็นถึงความสำคัญที่จะแก้ปัญหาและพัฒนาเขาพระตรงนี้ด้วย อย่างเช่น ทำแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร เพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจในชุมชน และแก้ปัญหาอื่นๆ ที่ชุมชนยังคงได้รับผลกระทบอยู่

ในส่วนของปัจจัยความเสี่ยงที่จะก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนหลักๆ เลย ก็คือเรื่องของยาเสพติดเพราะยาเสพติดเป็นปัญหาหลักที่จะนำไปสู่ปัญหาต่าง ๆ ตามมาไม่ว่าจะเป็นการลักเล็กขโมยน้อย เป็นต้น รวมถึงสารเคมีที่ชาวบ้านใช้ในการกำจัดศัตรูพืชหากยังมีการใช้สารเคมีอย่างนี้ไปเรื่อย ๆ จะทำให้หน้าดินเสียหายรวมถึงแหล่งน้ำของชุมชนเสียหายด้วย อีกสาเหตุที่จะทำให้ธรรมชาติเสียหายนั้น ก็คือโรงงานหรือนายทุนที่มีในชุมชนถึงแม้จะไม่ได้มีเยอะแต่ก็สร้างปัญหาได้เหมือนกัน สมาชิกในชุมชนจึงมีข้อเสนอแนะว่า จะเป็นเรื่องดีหากมีโครงการต่าง ๆ ที่เข้ามาให้ความรู้ในการกำจัดศัตรูพืชโดยใช้วิถีทางธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นการสอนทำปุ๋ยหรือสอนวิธีการทำเกษตรแบบใหม่เพื่อให้ชาวบ้านได้มีความรู้

รวมถึงการให้งบประมาณสนับสนุนทางด้านการเกษตรต่าง ๆ นอกจากนี้ก็ยังมีความต้องการให้แก้ปัญหาเรื่องราคาผลผลิตทางการเกษตรตกต่ำและแก้ปัญหาเรื่องน้ำมีใช้น้อยไม่ว่าจะเป็นการสร้างฝาย หรือวิธีแก้ปัญหาต่าง ๆ เพื่อให้ชาวบ้านได้มีน้ำเพียงพอในการทำเกษตรตลอดไปจนถึงความสัมพันธ์ของคนในหมู่บ้านที่คนในหมู่บ้านและผู้นำควรกระตุ้นการมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมร่วมกันของ

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

คนในชุมชนเพื่อให้มีความสามัคคีและมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันหากคนในชุมชนมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันและผู้นำชุมชนให้ความสำคัญต่อการพัฒนาชุมชน ก็จะทำให้ชุมชนมีการพัฒนาและมีความเจริญในทุกๆ ด้านทั้ง การท่องเที่ยว เศรษฐกิจสังคมและสิ่งแวดล้อม ไปตลอดจนถึงการยกระดับให้เกิดชุมชนที่มีการพัฒนามาจากการมีส่วนร่วมและสุดท้ายเป็นตำบลต้นแบบในเรื่องของท่องเที่ยวชุมชนที่ยังคงความเกษตรไว้อีกด้วย

7.1.2 ชนบทประเภทที่ 2 แบบผสมผสาน

ชนบทแบบผสมผสาน (Hybrid Rural Community) คือ พื้นที่ที่มีการการผสมผสานเชิงโครงสร้างการผลิตแบบเกษตรและเศรษฐกิจภาคบริการ การท่องเที่ยว มีความเจริญทางเศรษฐกิจ ทำให้วิถีการผลิตและวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมเจือจางลง

7.1.2.1 บ้านแม่จัว แม่ใจ พะเยา

บริบทสถานการณ์ปัจจุบันในพื้นที่มีลักษณะภูมิศาสตร์โดยทั่วไป เป็นพื้นที่ราบระหว่างเชิงเขามีลำห้วยแม่จัวเป็นต้นน้ำ และเป็นแหล่งชุมชน พื้นที่เหมาะสำหรับอยู่อาศัย และทำการเกษตร พื้นที่ทั้งหมด 3.26 ตาราง ประชากรบ้านแม่จัวเป็นคนไทยวน หรือคนพื้นเมือง มีจำนวนครัวเรือนทั้งหมด 209 ครัวเรือน ประชากรจำนวน 510 คน โดยมีผู้สูงอายุมากกว่า 60 ปี จำนวน 150 คน เด็กเล็ก จำนวน 21 คน และเด็กวัยเรียน จำนวน 50 คน มีหนี้สินจากการกู้ยืมกองทุนต่าง ๆ ในหมู่บ้าน สหกรณ์การเกษตร ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) ธนาคารออมสิน

การเปลี่ยนแปลงจากอดีตถึงปัจจุบัน คือการเปลี่ยนแปลงด้านกายภาพ แต่เดิมนั้นป่าในพื้นที่มีสภาพทางธรรมชาติที่มีความอุดมสมบูรณ์ เป็นแหล่งผลิตอาหาร และสามารถทำรายได้ให้แก่คนในชุมชน มีแหล่งน้ำที่อุดมสมบูรณ์ พอถึงยุคสัมปทานป่าไม้ มีการลูล้ำเขตลำน้ำ การขีดขวางทางเดินแม่น้ำ ทำให้ขาดแคลนน้ำใช้ในการทำเกษตร เริ่มมีการจัดระเบียบป่าชุมชน การกำหนดกฎหมายโดยภาครัฐ คนในชุมชนเก็บของป่า หาของกิน หาไม้พินมาใช้เพื่อหุงต้มทำอาหารยากมากขึ้น คนในชุมชนซึ่งส่วนใหญ่ทำอาชีพเกษตรกรรมได้รับความเดือนร้อน

การเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ คนในชุมชนนอกจากจะทำนา ทำสวนแล้ว ยังมีการจักสานเพื่อขาย มีการทอผ้า จากต้นฝ้ายที่ปลูกเอง การทำน้ำอ้อยที่ปลูกเอง การทำขนมเงินแบบตำครก ปัจจุบันความเจริญทางเศรษฐกิจ มีความสะดวกในการหาซื้ออาหารและสินค้า ในขณะที่อาหารจากธรรมชาติลดน้อยลง พ่อค้าคนกลางกดราคาสินค้าทางการเกษตร คนในชุมชนมีรายได้น้อย ไม่มีความรู้ในการตลาด

การเปลี่ยนแปลงด้านสังคม และวัฒนธรรม ในอดีต ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนเป็นแบบครอบครัวใหญ่ จะช่วยกันลงแขก เอามื้อ ในการทำการเกษตร ปัจจุบันเป็นการรับจ้างโดยใช้เครื่องจักร นอกจากนี้การร่วมงานวันสำคัญทางพุทธศาสนา คนเข้าร่วมประเพณีน้อยลง

การเปลี่ยนแปลงด้านสุขภาพ ในอดีตคนในชุมชนไม่ค่อยมีการเจ็บป่วยด้วยโรคร้ายแรง ส่วนใหญ่จะเจ็บป่วยด้วยโรคไข้ทรพิษ ไข้มาลาเรีย ปัจจุบันการบริโภคอาหารที่ไม่ถูกต้องตามสุขลักษณะ รวมทั้งสารเคมีที่ปนเปื้อนจากการทำเกษตรกรรม จึงก่อให้เกิดปัญหาด้านสุขภาพโดยเฉพาะผู้สูงอายุซึ่งเป็นกลุ่มเสี่ยง เป็นโรคความดันสูง โรคเบาหวานเพิ่มมากขึ้น รวมทั้งวัยแรงงาน เริ่มป่วยโรคมะเร็งมากขึ้น โดยผู้ชายจะเป็นโรคมะเร็งตับ โรคมะเร็งลำไส้ ส่วนผู้หญิงส่วนใหญ่จะเป็นโรคมะเร็งปากมดลูก มะเร็งเต้านม

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

การคาดการณ์ภาพอนาคตสถานการณ์ในอนาคตระยะเวลา 5 ปี หน่วยงานภาครัฐให้การสนับสนุนส่งเสริมอาชีพให้กับผู้สูงอายุ และสานต่อภูมิปัญญาที่มีอยู่แล้วรวมถึงส่งเสริมการตลาดให้การจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุ และศูนย์บริการในชุมชนเพื่อดูแลผู้สูงอายุและผู้ที่มีภาวะพึ่งพา

ในระยะ 10 ปี การสร้างกลุ่มยุทธศาสตร์ตามความถนัด เช่น เลี้ยงสัตว์, เพาะปลูก เป็นต้น เพื่อพัฒนาต่อยอดการทำเกษตรสมัยใหม่ การปลูกพืชผักสวนครัวปลอดสารพิษ เพื่อมีอาหารปลอดภัย และสร้างรายได้

ในระยะ 15 ปี คนในชุมชนมีอาชีพและรายได้ที่มั่นคง ภาวะหนี้สินลดลง มีเงินเก็บมากขึ้น

ในระยะ 20 ปี คนในหมู่บ้านมีเงินออมมากขึ้น กลุ่มธนาคารหมู่บ้านมีความเข้มแข็งมีเงินทุนหมุนเวียนในหมู่บ้าน ฐานความเป็นอยู่ของคนในชุมชนดีขึ้น

ในส่วนของปัจจัยความเสี่ยง ด้านประชาชน ประชาชนไม่มีความสนใจและความพร้อม คนรุ่นใหม่อพยพย้ายถิ่นฐานเพื่อการทำงานหรือเพื่อการศึกษา การพบผู้เสียหายเสพติดในชุมชน คนในชุมชนละเลยการดูแลสุขภาพ ดื่มสุราและเครื่องดื่มแอลกอฮอล์เป็นประจำ ค่านิยมในการใช้สารเคมีในการเกษตร เพื่อเพิ่มผลผลิต และป้องกันแมลงศัตรูพืชที่ได้ผลอย่างรวดเร็ว มากกว่าการใช้สารอินทรีย์ ด้านภาครัฐ การไม่ได้รับความร่วมมือจากภาครัฐ ขาดงบประมาณสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ ความไม่แน่นอนของนโยบายรัฐบาลในแต่ละยุคสมัย การทุจริตคอร์รัปชันของบุคลากร ด้านภัยธรรมชาติ อาจเกิดภัยแล้ง ฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล ด้านความรู้และเทคโนโลยี ความเจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็วของเทคโนโลยี ทำให้คนในชุมชนตามไม่ทัน คนในชุมชนขาดความรู้เรื่องการตลาด ความไม่มั่นคงของตลาด รวมทั้งคู่แข่งทางการตลาด การขาดแคลนทรัพยากรที่นำมาใช้ในการผลิตสินค้าคนในชุมชน ไม่มีความรู้ในการบริหารจัดการด้านการตลาดผลผลิต การแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนบางอย่างอาจสูญหายไป จากการขาดการสืบทอดของคนรุ่นใหม่และเยาวชนในชุมชน ส่วนในด้านเศรษฐกิจ การแข่งขันของชุมชนใกล้เคียงในการปลูกพืช การผลิตและแปรรูปสินค้าทางการเกษตร คนในชุมชนเกิดมีหนี้สินที่เกิดจากการบริโภคสินค้าที่ฟุ่มเฟือย การส่งลูกเรียนหนังสือ เรียนพิเศษ

บ้านแม่จัวเป็นสังคมชนบทแบบผสมผสาน คนในชุมชนมีอาชีพการเกษตรเป็นหลัก และพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติดิน น้ำ และป่าการหาของป่า ซึ่งมีรายได้ไม่แน่นอน มีโรงงานอุตสาหกรรมขนาดเล็ก คือ โรงงานทำขนมจีน ไอศกรีมสุรากลั่นพื้นบ้าน โดยมีอาชีพเสริมคือ จักสานส้มไก่อ เพื่อให้มีรายได้มากขึ้นเพียงพอกับค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวันที่ใหญ่ต้องพึ่งพิงจากเมือง ทั้งสิ่งของจำเป็นและสินค้าฟุ่มเฟือย ตามสังคมสมัยใหม่ที่เทคโนโลยีก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว คนในชุมชนจึงเกิดภาวะหนี้สินมากมาย วัยแรงงานต้องออกไปทำงานต่างถิ่น ทิ้งลูกหลานให้อยู่กับปู่ย่าตายายวัยสูงอายุ ซึ่งมีปัญหาช่องว่างระหว่างวัยมาก เด็กติดสื่อออนไลน์ ไม่มีปฏิสัมพันธ์กับคนในครอบครัวเท่าที่ควร

ฉากทัศน์ของชุมชนจึงเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับการหารายได้ อาชีพเสริมนอกฤดูเก็บเกี่ยว การสร้างความสัมพันธ์และสืบทอดองค์ความรู้ดั้งเดิมของชุมชนทางการเกษตร รวมทั้งวัฒนธรรมประเพณีที่ดีแก่ลูกหลาน นอกจากนั้นยังคำนึงถึงการเป็นสังคมผู้สูงอายุ ที่จำเป็นต้องดูแลตัวเอง และอยู่ร่วมกับคนต่างวัยได้อย่างมีความสุข คนในชุมชนมีความรู้และการบริหารจัดการงานที่ดีขึ้น ร่วมกับภาครัฐ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ยังคงดูแลห่วงใยทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน ตลอดจนการมีสุขภาพที่ดีของผู้สูงอายุ

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

7.1.2.2 หมู่บ้านฮองสิม ตำบลหลุบเลา อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดสุรินทร์

บริบทสถานการณ์ปัจจุบันในพื้นที่ของหมู่บ้าน ตั้งอยู่ทางด้านทิศใต้ของอำเภอกุฉินารายณ์ เป็นหมู่บ้านตั้งใหม่ จัดทะเบียนหมู่บ้านเมื่อปี พ.ศ. 2527 เป็นหมู่บ้านริมห้วยน้ำพุ พื้นที่รอบหมู่บ้านเป็นป่าดิบ ซึ่งเป็นแหล่งอาหารของชาวบ้าน ภายหลังการสัมปทานตัดไม้จากองค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ ทำให้พื้นที่แถบนี้กลายเป็นป่าเสื่อมโทรมและรกร้างว่างเปล่า ชาวบ้านที่อพยพเข้ามาจับจองพื้นที่จึงมีเพิ่มมากขึ้น ปัจจุบันมีประมาณ 300 หลังคาเรือน มีประชากรประมาณ 750 คน อาชีพหลักคือ การทำสวน ทำไร่ มีพื้นที่ทำการเกษตร 50% ชาวบ้านส่วนมากถึง 80% ทำการปลูกผักเพื่อส่งขายเป็นอาชีพหลักสำคัญ ชาวบ้านส่วนใหญ่จะซื้อข้าวมาบริโภครายสัปดาห์ โดยมีพ่อค้าคนกลางในพื้นที่นอกหมู่บ้านมารับซื้อออกไปจำหน่ายในเมืองและจังหวัดข้างเคียง

การเปลี่ยนแปลงจากอดีตถึงปัจจุบัน ทางด้านการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ ในอดีตพื้นที่หมู่บ้านฮองสิม ตำบลหลุบเลา ล้อมรอบไปด้วยป่าดง ต่อมาการไฟฟ้าฝ่ายผลิตได้สร้างเขื่อนกั้นลำน้ำพุ ทำให้มีแอ่งน้ำขนาดใหญ่สัตว์น้ำอุดมสมบูรณ์รอบหมู่บ้าน แต่เมื่อมีคนมากขึ้นปลาตามน้ำธรรมชาติก็ลดลง และในปัจจุบันชาวบ้านมักง่ายใช้ฉนวนใหญ่ในการจับปลาในน้ำพุ ทำให้ปลาลดน้อยลงทุกวัน

หมู่บ้านฮองสิมเป็นป่าดงดิบที่มีสัตว์ป่าอุดมสมบูรณ์ ชาวบ้านมีของป่าบริโภคหาอยู่หากินได้ จนกระทั่งกรมป่าไม้เข้ามาจัดสรรที่ดินทำให้ป่าดงดิบลดน้อยหายไป กลายเป็นหมู่บ้านที่ดินทำสวนทำไร่ในปัจจุบัน เดียวนี้ไม่มีสัตว์ป่าแล้ว คนมากขึ้นทำให้สัตว์ป่าถูกล่าจนหมด เราารู้สึกว่าทำมาหากินลำบากและผิดเคืองมากขึ้น ทำให้มีการแย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติเกิดขึ้น ปัจจุบันน้ำในลำห้วยธรรมชาติที่เคยไหลตลอดทั้งปีได้แห้งขอดในหน้าแล้ง สิ่งที่มาทดแทนลำน้ำคือลำห้วย ปกคลุมไปด้วยต้นไม้ไมยราพยักษ์

การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ อดีตหมู่บ้านฮองสิมเป็นชุมชนตั้งใหม่ที่ผู้คนอพยพจากหลายจังหวัด ทำการถากถางป่าทำไร่ทำนุสำปะหลังและปลูกข้าวนาดอน ในเวลาต่อมาดินเสื่อมสภาพมันสำปะหลังคุณภาพและปริมาณลดลง วิธีการผลิตมาเป็นการพึ่งพาปัจจัยการผลิตจากภายนอกมากขึ้นตั้งแต่จ้างไถ ใช้ยากำจัดวัชพืชศัตรูพืช การจ้างชุด จ้างขน ทำให้ต้นทุนการผลิตปลูกมันสำปะหลังต่อไร่สูงขึ้นทุกปี เกษตรกรบ้านฮองสิมเริ่มปลูกพืชสวนครัวเสริม การปลูกพืชเศรษฐกิจใหม่ คือ ลำไย น้อยหน่า เงาะ ฝรั่ง และการปลูกผักเพื่อส่งพ่อค้าคนกลางนำไปจำหน่าย อาทิ แตงกวา ค่ะน้า กะหล่ำปลี ผักหอม ผักชี กะเพรา ผักสลัด พริก มะเขือเทศ เป็นต้นการเปลี่ยนแปลงเกษตรแผนการผลิต การขายพื้นที่การผลิต และการปลูกพืชชนิดใหม่เพิ่มขึ้น ทำให้เกษตรกรต้องใช้ทุนในการผลิตเพิ่มขึ้นและใช้สารเคมีมากขึ้น ผลการเปลี่ยนแปลงในวิธีการผลิตนอกจากเพิ่มต้นทุนและมีผลต่อสุขภาพแล้วสุดท้ายทุกครัวเรือนเป็นหนี้ ซึ่งเจ้าหนี้รายใหญ่คือธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร รองลงมาคือหนังกองทุนหมู่บ้านและหนี้ครอบครัว

การเปลี่ยนแปลงด้านสุขภาพนั้นมีข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้อำนวยการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลหลุบเลา จากการตรวจสอบเคมีในเลือดของเกษตรกรในหมู่บ้าน พบว่าอยู่ในภาวะเสี่ยงและอันตราย จากการใช้ปุ๋ยเคมี ยาฆ่าหญ้า ยาพ่นแมลง แต่เกษตรกรส่วนใหญ่ใช้สารเคมีเพราะหากไม่ใช้แล้วผักจะไม่สวย ผู้บริโภคจะไม่อยากซื้อ ทั้งนี้เกิดจากความนิยมที่ว่าผักใบสวยงามกินมากกว่าผักที่มีแมลงเจาะกินใบ

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมเกิดขึ้นคือ ปัจจุบันครอบครัวมีบุตรโดยเฉลี่ย 2-3 คน เด็กและเยาวชนรุ่นหลังไม่ได้เป็นแรงงานของครัวเรือน และไม่ได้ช่วยงานบ้านแต่ได้เข้าสู่ระบบโรงเรียนทั้งหมด ส่วนวัยแรงงานหนุ่มสาวได้เข้าไปทำงานในเมือง ในด้านความสัมพันธ์ระหว่างบ้านและวัดพบว่าปัจจุบันส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ (เพศหญิง) ไปถวายอาหารที่วัดเป็นประจำ วัดในหมู่บ้านเป็นวัดหมู่บ้านแห่งเดียว มีพระ 1-2 รูป จำพรรษาตลอด เป็นพระที่มาจากจังหวัดกาฬสินธุ์ งานบุญประเพณีทำให้คนใน

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

หมู่บ้านยังคงมีความสามัคคี มีส่วนร่วมในการจัดงานกันอย่างแน่นแฟ้นเหมือนในอดีต ในด้านความไว้วางใจซึ่งกันและกันพบว่าลดลง แต่จะมีความไว้วางใจกันเฉพาะในเครือญาติที่ใกล้ชิด เนื่องจากทุกครัวเรือนมีหน้าที่จากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร กองทุนหมู่บ้าน จะต้องมีการค้าประกันให้กันและกัน

การคาดการณ์ภาพอนาคต ของชาวหมู่บ้านมีดังนี้

1) ภาพอนาคตในทางเลวร้ายคือ ต่อจากนี้ไปที่ดินผืนดินในแถบนี้จะใช้ทำประโยชน์ทางการเกษตรไม่ได้ เนื่องจากเกษตรกรมีการใช้สารเคมีในการทำเกษตรกันมากขึ้นตลอด ลำห้วยธรรมชาติจะขาดน้ำการเก็บของป่าที่เคยหาได้จะหายากลำบากขึ้นหรืออาจจะหมดไปเนื่องจากการใช้สารเคมี

2) เด็กรุ่นใหม่ ซึ่งพ่อแม่ในรุ่นนี้คาดการณ์ว่าจะเป็นผู้ใหญ่ที่แยกได้เป็น 2 แบบคือ แบบที่หนึ่ง มองในแง่ดีคือเด็กรุ่นใหม่ได้บทเรียนการใช้สารเคมีของรุ่นพ่อแม่ รุ่นต่อไปน่าจะเลิกใช้และหาเทคโนโลยีการผลิตแบบใหม่มาใช้ทดแทน และแบบที่สอง จะเป็นผู้ใหญ่ที่ขาดความรับผิดชอบทั้งต่อตนเองและต่อสังคมไม่มุ่งมั่นที่จะสร้างความมั่นคงในชีวิตแก่ตนเอง จะเข้าสู่เมืองเพื่อรับจ้างหารายได้ ไม่ชอบเรียนต่อ

3) การเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิตอาจเป็นไปได้ในสองลักษณะคือ ลักษณะแรกกรณีเด็กรุ่นใหม่ได้บทเรียนจากคนรุ่นก่อนในการใช้สารเคมีและนำเทคโนโลยีมาใช้ การเกษตรในแถบชนบทเทือกเขาภูพานจะเป็นระบบเกษตรอินทรีย์ และลักษณะที่สอง กรณีที่เด็กรุ่นใหม่ยังมีความคิดแบบเดิมเหมือนคนรุ่นนี้ ในอนาคตแบบแผนการเกษตรจะยังคงเดิมไม่มีอะไรดีขึ้น

4) สภาพสังคมจะเป็นแบบสังคมเมืองมากขึ้น การอยู่อาศัยในหมู่บ้านจะน้อยลงคนส่วนใหญ่จะไปปลูกสร้างบ้านเรือนพักในไร่สวน เพื่อเฝ้าระวังเครื่องจักรการเกษตรและทรัพย์สินอื่น ๆ รวมทั้งผลผลิต ขณะที่ภายในหมู่บ้านจะมีผู้สูงอายุเพิ่มมากขึ้นและไม่มีใครดูแล

ปัจจัยความเสี่ยง ที่ชาวหมู่บ้านมองคือปัจจัยที่กระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหมู่บ้าน ได้แก่ นโยบายของรัฐและกลไกตลาดในการกระตุ้นและจูงใจในการปลูกพืชแปลงใหญ่ การนำเทคโนโลยีการผลิตมาใช้ เครื่องจักรกล ปุ๋ยเคมี สารเคมี ทำให้ต้นทุนสูงขึ้น ส่งผลต่อการเป็นหนี้ระยะยาวทุกครัวเรือนและส่งผลกระทบต่อเจ็บป่วยจากสารเคมี รวมถึงคุณภาพชีวิตเด็กรุ่นใหม่อ่อนแอจากการใช้เทคโนโลยีสื่อสารสังคมการติดยาเสพติด ส่งผลให้ชุมชนหมู่บ้านขาดพลังคนรุ่นใหม่ในการพัฒนาชุมชนต่อไป

ในทัศนคติของคนบ้านฮ่องสิม ณ ยุคปัจจุบันมองว่า อนาคตนั้นจะขึ้นอยู่กับค่านิยมของเด็กรุ่นใหม่ ถ้าหากยังมีความคิดแบบแผนการผลิตแบบเดิม ๆ (สารเคมี) จะไม่สามารถเปลี่ยนแปลงชุมชนสังคมของตนเองไปสู่สิ่งที่ปรารถนาได้ ปัญหาหนี้สินที่เรื้อรังยาวนานกับแหล่งเงินกู้หลายแห่งเป็นภาระผูกพันถึงคนรุ่นปัจจุบันที่ต้องใช้เงินเพื่อเป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญ

ส่วนการให้ความเห็นเรื่องแนวโน้มในอนาคตทั้งในส่วนปัญหาและทางออกนั้นหมู่บ้านฮ่องสิมจะมีความเจริญทางด้านวัตถุบ้านเรือน ภาชนะ เครื่องอุปโภคบริโภค ปัญหาคือ เจริญทางวัตถุแต่จิตใจจะเจริญตามวัตถุไม่ทันเกิดสภาวะล่าช้าทางวัฒนธรรม (Culture lag) เด็กและเยาวชนจะเป็นที่พึ่งของสังคมชุมชนหมู่บ้านได้น้อยมาก ทางออกคือจัดระบบการศึกษาใหม่เพื่อสร้างความรักต่อบ้านเกิด ผู้คนปัจจุบันของบ้านฮ่องสิมมีวิสัยทัศน์การมองชีวิตแบบระยะสั้น ไม่คิดไกลและคิดไม่เป็น โดยยังมีวลี “ลงกรุงเทพฯ” “เป็นครู รับราชการ เป็นเจ้าคนนายคน” เหล่านี้ยังอยู่ในแนวคิด (Mind set) ของคนบ้านฮ่องสิมและยังปลูกฝังให้ลูกหลานคิดแบบนี้ด้วย

7.1.2.3 อบท. เกาะเกิด บางปะอิน ออยุธยา

บริบทสถานการณ์ปัจจุบันในพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะเกิดมีเนื้อที่ในการบริหารทั้งสิ้น 13,026 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 8,141.25 ไร่ ห่างจากที่ว่าการอำเภอ

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

พระนครศรีอยุธยา 9 กิโลเมตร และห่างจากศาลากลางจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ประมาณ 27 กิโลเมตร มีประชากรในพื้นที่มีจำนวนทั้งสิ้น 2,133 คน มีครัวเรือนจำนวน 685 ครัวเรือน ประชากรส่วนใหญ่ในพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะเกิด ประมาณร้อยละ 60 ประกอบอาชีพรับจ้างในภาคอุตสาหกรรม บริเวณพื้นที่นิคมอุตสาหกรรมบางปะอิน และนิคมอุตสาหกรรมไฮเทค ส่วนอีกประมาณร้อยละ 30 ยังคงประกอบอาชีพเกษตรกรรม โดยมีการปลูกข้าวทำนา ปลูกข้าวโพด ถั่วฝักยาว มะนาว เป็นต้น และอีกประมาณร้อยละ 10 ประกอบอาชีพธุรกิจโฮมสเตย์และธุรกิจค้าขายในพื้นที่

การเปลี่ยนแปลงจากอดีตถึงปัจจุบัน ทางารเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ พบว่าในอดีตพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะเกิดเป็นพื้นที่ที่รกร้าง มีพื้นที่ของป่าดงดิบ แต่ในปัจจุบันมีการจัดสร้างถนนที่เชื่อมต่อระหว่างทางหลวงเส้น 345 กับ ถนนเลขที่ 32 (สายเอเชีย) ทำให้ความเจริญและความเป็นเมืองเริ่มเข้ามาสู่ในพื้นที่

การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ พบว่าแต่เดิมพื้นที่ในองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะเกิดประชาชนส่วนใหญ่ประมาณร้อยละ 90 ประกอบอาชีพการเกษตร ทำนาปลูกข้าว แต่ในปัจจุบันพบว่า ประมาณร้อยละ 60 หันไปประกอบอาชีพภาคอุตสาหกรรมนอกพื้นที่

การเปลี่ยนแปลงด้านสุขภาพ พบว่าในอดีตประชากรส่วนใหญ่ในพื้นที่ มักจะป่วยเป็นโรคไข้หวัด ไข้เลือดออก หรือโรคติดต่อ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม แนวโน้มของประชากรในพื้นที่ปัจจุบันได้เปลี่ยนแปลงไป กล่าวคือ จากข้อมูลของท้องถิ่นพบว่าปัจจุบันมีประชากรวัยระหว่าง 50 – 60 ปี จำนวนมาก ทำให้สาเหตุของโรคหรือปัญหาสุขภาพของประชาชนในพื้นที่จะเป็นโรคไม่ติดต่อ (NCD) เช่น โรคเบาหวาน โรคความดันโลหิตสูง เป็นต้น

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ปัจจุบันในพื้นที่ที่มีการเปิดรับสื่อออกพื้นที่ในหลายลักษณะ จนทำให้ขาดการสืบสานวัฒนธรรมท้องถิ่นโดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มวัยรุ่น อย่างไรก็ตาม ทางองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะเกิดได้ยังกิจกรรมเพื่อการอนุรักษ์วัฒนธรรมในท้องถิ่นอย่างสม่ำเสมอ โดยการเปลี่ยนแปลงด้านการมีคอนกรีตเข้ามาในชุมชน พบว่าปัจจุบันมีประชากรนอกพื้นที่ย้ายเข้ามาอาศัยในพื้นที่จำนวนหนึ่ง โดยส่วนใหญ่เป็นคนไทยและประกอบอาชีพภาคอุตสาหกรรม

การคาดการณ์ภาพอนาคต ในระยะ 5 ปี นั้น คนในพื้นที่เห็นว่าในขณะสภาพการณ์ทั่วโลกกำลังประสบปัญหาวิกฤตโควิด 19 (COVID-19) ซึ่งย่อมส่งผลกระทบต่อสภาพความเป็นอยู่อย่างในพื้นที่ชุมชนเกาะเกิดด้วยเช่นกัน จึงทำให้ประชาชนในพื้นที่เกาะเกิดคาดการณ์ว่า อนาคตชุมชนในระยะ 5 ปี น่าจะมีดังต่อไปนี้ สภาพเศรษฐกิจในชุมชนยังคงชะลอตัว ทำให้ภาคอุตสาหกรรมนอกพื้นที่ลดขนาดหรือปิดกิจการลง การฟื้นฟูเศรษฐกิจหลังจากความเป็นอยู่ที่อยากลำบากในช่วงที่ประสบปัญหารายได้ที่ลดลง โรงงานที่พักกิจการหรือปิดกิจการ จากการแพร่ระบาดของไวรัส COVID-19 รวมถึงการเมืองในระดับชาติมีเสถียรภาพมั่นคงมากขึ้น

ในระยะ 10 ปี ประชากรวัยหนุ่มสาวในพื้นที่ตำบลเกาะเกิดจะให้ความสำคัญกับการอุปโภคบริโภคสินค้าหรือบริการที่สำเร็จรูปนอกพื้นที่มากกว่าสินค้าที่ผลิตเองมากยิ่งขึ้น ปัจจัยทางการเมืองระดับประเทศ (นอกพื้นที่) น่าจะส่งผลต่อการขับเคลื่อนการพัฒนาในระดับชุมชนท้องถิ่นมากยิ่งขึ้น ระบบสาธารณูปโภคหรือบริการสาธารณะในพื้นที่เกาะเกิด เช่น ไฟฟ้า น้ำประปา ระบบโทรศัพท์ หรือการขนส่งสาธารณะ ครอบคลุมในพื้นที่เกาะเกิดมากยิ่งขึ้น

ระยะ 15 ปี จะเกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจน่าจะเกิดขึ้นในพื้นที่ กล่าวคือธุรกิจในพื้นที่ประเภทที่พักประเภทโฮมสเตย์ อาจจะต้องมีการปรับรูปแบบให้ทันสมัยมากขึ้น ในพื้นที่จะมีผู้ที่ทำการเกษตรกรรมอยู่น้อยมาก โดยส่วนใหญ่จะไปประกอบอาชีพภาคบริการและภาคเกษตรกรรม มีการ

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

เคลื่อนย้ายประชากรออกนอกชุมชนมากยิ่งขึ้น โดยในระยะเวลาดังกล่าวคนในพื้นที่อาจจะมิใช่คนท้องถิ่นเดิม เนื่องจากระบบการคมนาคมขนส่งและการติดต่อสื่อสารมีสะดวกขึ้น อาจจะ使人ในพื้นที่ย้ายไปประกอบอาชีพในท้องถิ่นหรือเมืองอื่น

และระยะ 20 ปี ความเป็นเมืองอาจจะเข้ามาสู่ในท้องถิ่นแห่งนี้ได้อย่างเต็มรูปแบบ การขนส่งและระบบสาธารณสุขแบบใหม่ ๆ อาจจะเข้ามาสู่พื้นที่ วิถีชีวิตแบบใหม่ ๆ อาจจะเกิดขึ้นในท้องถิ่นแห่งนี้ เช่น การเข้ามาของชาวต่างประเทศที่เข้ามาอาศัยในพื้นที่ท้องถิ่นนี้ เป็นต้น

ปัจจัยความเสี่งที่อาจจะเกิดขึ้นคือ อุปสรรคต่อการพัฒนาในพื้นที่ ซึ่งอาจจะทำให้อนาคตที่พึงประสงค์หยุดการพัฒนาหรือมีแนวโน้มพัฒนาที่ช้าลง อาจจะเป็นแนวนโยบายของภาครัฐที่เร่งสร้างความเจริญโดยมิได้ให้ความสำคัญหรือความตระหนักของการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนท้องถิ่น ซึ่งอาจจะทำให้การพัฒนาไม่เป็นไปในแนวทางที่คนในท้องถิ่นต้องการ นอกจากนี้ อาจจะกล่าวได้ว่าการพัฒนาที่เน้นการส่งเสริมระบบโครงสร้างพื้นฐานโดยขาดการใส่ใจด้านสิ่งแวดล้อม ก็อาจจะมีผลทำให้การพัฒนาท้องถิ่นเป็นไปในทิศทางที่แย่งหรือพัฒนาอย่างผิดจุด

7.1.2.4 ชุมชนบางเหริยง ความเนียง สงขลา

บริบทสถานการณ์ปัจจุบันในพื้นที่ของตำบลบางเหริยง อำเภอกวนเนียง จังหวัดสงขลา ทำเลที่ตั้ง ภูเขาเชิงที่ลุ่มริมน้ำกลางป่าและระบบนิเวศ พื้นที่ส่วนใหญ่ของตำบลบางเหริยงเป็นดินร่วนและดินร่วนปนทราย เหมาะแก่การทำเกษตร มีการทำสวนยางพารา สวนปาล์ม การปลูกพืชผักสวนครัว และ สวนผลไม้ต่าง ๆ และทำการประมง ออกทะเลชุมชนบางเหริยงเป็นชุมชนเกษตรกรรมโดยแท้ มีเนื้อที่โดยประมาณ 69.97 ตารางกิโลเมตร หรือ 43,731 ไร่

ในปัจจุบันนี้เองสมาชิกในชุมชนบางเหริยงก็ได้มีการร่วมกันอนุรักษ์ทรัพยากรทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชน จนทำให้มีสถานที่ท่องเที่ยวที่หลากหลยเกิดขึ้นในชุมชนแห่งนี้ ได้แก่ ป่าชายเลน สวนพอเพียง ฟาร์มทะเล โฮมสเตย์ รวมไปถึงกิจกรรม อันทำให้ชุมชนบางเหริยงได้รับรางวัลมากมาย นอกจากแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรแล้ว ภายในชุมชนบางเหริยงยังมีวัฒนธรรมและประเพณีที่ได้สืบทอดมาจากอดีตอีกมากมาย เช่น ประเพณีชักพระ ประเพณีลอยกระทง เป็นต้น ถึงแม้ว่าในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงในวิธีการดำเนินกิจกรรม เพื่อปรับให้เข้ากับยุคสมัยที่เปลี่ยนไป แต่ก็ยังคงรูปแบบเดิมไว้ เพียงแต่ปรับให้เกิดความสะดวกต่อการทำกิจกรรมแก่ทุกคน เท่านั้นเอง ชุมชนมีความสามัคคีกัน ในชุมชน มีการปฏิสัมพันธ์กันภายในชุมชนที่เปรียบเสมือนการเป็นอยู่แบบเครือญาติ และที่สำคัญเทศบาลตำบลบางเหริยง มีการบริการในพื้นที่ที่หลากหลาย เพื่ออำนวยความสะดวกให้กับคนในชุมชน มี โรงเรียน 8 แห่ง โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล 2 แห่ง มีวัด 6 วัด สำนักสงฆ์ 4 แห่ง

การเปลี่ยนแปลงจากอดีตถึงปัจจุบัน ในปัจจุบันนี้เองสมาชิกในชุมชนบางเหริยงก็ได้มีการร่วมกันอนุรักษ์ทรัพยากรทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชน พร้อมทั้งนำทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อมที่ตนมีมาใช้ให้เกิดประโยชน์ จนทำให้มีสถานที่ท่องเที่ยวที่หลากหลยเกิดขึ้นในชุมชนแห่งนี้ ได้แก่ ป่าชายเลน สวนพอเพียง ฟาร์มทะเล โฮมสเตย์ รวมไปถึงกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การล่องเรือชมวิถีชุมชน และ เรียนรู้วิถีชุมชน เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีสินค้า OTOP ที่เป็นกลุ่มวิสาหกิจของแม่บ้านในชุมชน อันเป็นการอนุรักษ์ภูมิปัญญา และเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน ซึ่งสามารถสร้างรายได้ให้ชุมชนได้อย่างดี ตลอดไปจนถึงงานกินผักประจำปี ร้านอาหาร และตลาดต่างๆที่เกิดขึ้นมากมาย เช่น ตลาดสวนพอเพียง และตลาดเขียวหรือตลาดที่จำหน่ายพืชผักปลอดภัย (Green Market) เป็นต้น ซึ่งทุกสิ่งเหล่านี้ล้วนเกิดจากความสัมพันธ์ของคนในชุมชนที่มีความสัมพันธ์กันอย่างแน่นหนา ช่วยเหลือและแบ่งปันกัน มีความร่วมมือ และความสามัคคี ในการทำ

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

กิจกรรมการรวมกลุ่มต่าง ๆ ร่วมกันอนุรักษ์ทรัพยากรทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชน อันทำให้ชุมชนบางเหรียญ ได้รับรางวัลมากมาย ทั้งการประเมินเมืองสิ่งแวดล้อมยั่งยืนระดับประเทศ ประจำปี 2562 , รางวัลการประเมินคุณธรรมและความโปร่งใสในการดำเนินงานของหน่วยงานภาครัฐ (Integrity Transparency Assessment หรือ ITA) ของสำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (ปปช.) ประจำปี 2560 องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีคะแนนการประเมินคุณธรรม และความโปร่งใสในหน่วยงานภาครัฐ ระดับสูงมาก , OTOP นวัตกรรมชุมชนโคกเมือง นอกจากแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรแล้ว ภายในชุมชนบางเหรียญยังมีวัฒนธรรมและประเพณีที่ได้สืบทอดมาจากอดีตอีกมากมาย เช่น ประเพณีชักพระ ประเพณีลอยกระทง เป็นต้น ถึงแม้ว่าในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงในวิธีการดำเนินกิจกรรม เพื่อปรับให้เข้ากับยุคสมัยที่เปลี่ยนไป แต่ก็ยังคงรูปแบบเดิมไว้ เพียงแต่ปรับให้เกิดความสะดวกต่อการทำกิจกรรมแก่ทุกคน เท่านั้นเอง ตลอดไปจนถึงด้านวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในชุมชนอย่างเช่น ละเล่นหนังตะลุง รำมโนราห์ ที่ได้รับความนิยมน้อยลงจากอดีต แต่ก็ยังคงมีคนให้ความสนใจและสืบทอดต่อไป

จากการลงพื้นที่เก็บข้อมูล, สสำรวจ และสัมภาษณ์คนในพื้นที่ที่เป็นคนดั้งเดิมและคนรุ่นใหม่ที่เข้ามาอยู่ในพื้นที่ ต่างมีความคิดเห็นที่แตกต่างและหลากหลาย ที่สามารถนำมาประกอบในการวิเคราะห์สังเคราะห์ความต้องการของคนในชุมชน เราจะเห็นได้ว่า ทุกชุมชนไม่สามารถหยุดอยู่กับที่ หรือนิ่งเฉยต่อการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นในชุมชน กล่าวคือ ทุก ๆ ชุมชนล้วนต้องมีการพัฒนาอยู่เสมอ และแน่นอนว่า ก่อนจะมีการพัฒนา หรือการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ นั้น ต้องมีการคาดการณ์หรือวาดภาพในสิ่งที่ปรารถนาเพื่อเกิดขึ้นในอนาคต รวมถึงมองให้เห็นถึงปัจจัยต่าง ๆ ที่จะก่อให้เกิดความเสี่ยงหรือผลกระทบเสียก่อนลงมือทำ

การคาดการณ์ภาพอนาคตจากการคาดการณ์ของสมาชิกในบางเหรียญนั้นส่วนใหญ่จะมองเห็นว่าในอนาคตบางเหรียญจะมีการพัฒนาไปในทางที่ดีขึ้นในหลายๆ ด้าน ทั้งด้านการท่องเที่ยว โดยจะมีแหล่งท่องเที่ยวที่มากขึ้น และมีจุดที่น่าสนใจเยอะขึ้น เช่น โฮมสเตย์ สถานที่แวะเที่ยว ร้านอาหารร้านค้า ตลอดไปจนถึงผลิตภัณฑ์ของชุมชนจะมีหลากหลายกว่าปัจจุบัน, ด้านการเกษตร การทำสวนของสมาชิกในชุมชน ไม่ว่าจะสวนยาง สวนผักสวนครัว สวนผลไม้ แม้กระทั่งคนที่ปลูกหญ้า จะมีวิธีการทำเกษตรหรือกระบวนการที่ง่าย สะดวก และรวดเร็วขึ้น และอาจจะมีการปลูกพืชชนิดอื่นเพิ่มมากขึ้น, ด้านการคมนาคม ถนนหนทาง การเดินทางจะสะดวกขึ้น เพื่อให้นักท่องเที่ยวหรือคนนอกมีความสะดวกในการเดินทางเข้ามายังตำบล รวมไปถึงภูมิทัศน์และสภาพแวดล้อมของชุมชน ในชุมชนจะมีภูมิทัศน์ที่สวยงามขึ้น มีการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรที่มีอยู่มากขึ้นกว่าในปัจจุบันนี้อย่างแน่นอน, ด้านครัวเรือน ในชุมชนอาจจะมีประชากรที่หนาแน่นขึ้นกว่าปัจจุบัน ตลอดไปจนถึงด้านการปกครอง บางเหรียญอาจจะได้ยกระดับเป็นเทศบาลนครบางเหรียญ อย่างไรก็ตาม สิ่งเหล่านี้เป็นเพียงการคาดการณ์ในระยะ ไม่เกิน 20ปี เท่านั้น

แต่ภาพในอนาคตของบางเหรียญ ที่สมาชิกในชุมชนอยากให้เป็นอย่างน้อยมีหลากหลายไปตามความต้องการของแต่ละคน บ้างก็อยากให้มีความต่าง ๆ ที่จะช่วยนำพาชุมชนให้หลุดพ้นจากปัญหาที่แก้ไม่หายเสียที เช่น คลินิกแก้หนี้ หรือ โครงการสวนยางยั่งยืน ตลอดไปจนถึงความปรารถนาให้มีการจัดตั้งธรรมนูญตำบลขึ้นเพื่อเป็นศูนย์กลางในการลงความเห็นหรือดำเนินโครงการต่าง ๆ บ้างก็อยากเห็นชุมชนมีการพัฒนาไปในทุก ๆ ด้าน ทั้งด้านสถานที่เที่ยว สถานที่ที่จับจ่ายใช้สอย สถานที่เพื่อพักผ่อนหย่อนใจ เป็นต้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้ก็จะช่วยดึงดูดให้นักท่องเที่ยวได้เข้ามาใช้บริการในชุมชนเยอะ ๆ และเพื่อให้มีความสะดวกในการดำเนินกิจกรรม และการดำรงชีวิตประจำวันของสมาชิกในชุมชนเองด้วย แต่ในการพัฒนานี้มันก็ยังคงอนุรักษ์วัฒนธรรมและภูมิปัญญาวิถีชีวิตดั้งเดิมไว้มิให้สูญหาย บ้างก็ปรารถนาในตัวสมาชิกในชุมชนโดยอยากให้สมาชิกในชุมชนนั้นมีความสุข รักษาความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน รักกัน พึ่งพาอาศัยกันแบบนี้ไว้ตลอด

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

และไม่จำเป็นต้องดิ้นรนเพื่อทำในสิ่งที่ล้นจนเกินไป นำหลักเศรษฐกิจมาใช้ เพียงแค่มีรายได้เลี้ยงครอบครัวได้ อย่างไม่เบียดเบียนก็เพียงพอ นอกจากนี้ยังอยากเห็นสมาชิกในชุมชนได้เข้ามาทำงานในพื้นที่ของตนเอง ไม่ว่าจะทำในเทศบาล หรือทำในสถานบริการต่าง ๆ ในชุมชน เช่น โรงเรียน สถานอนามัย เป็นต้น เพื่อนำความรู้ ความสามารถที่ตนมีมาใช้พัฒนาและใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนของตน บ้างก็อยากเห็นชุมชนให้ความสำคัญ ต่อวัฒนธรรมไม่ว่าจะเป็นการจัดทำโครงการ หรือสถานที่ อันแสดงถึงวัฒนธรรมดั้งเดิมเพื่อให้คนรุ่นหลังได้ ศึกษา และได้เรียนรู้ในอนาคต นอกจากนี้ก็อยากเห็นการดูแลความปลอดภัยของคนในชุมชนให้มากกว่า ปัจจุบัน เช่น การติดกล้องวงจรปิด หรือการติดไฟตามจุดต่าง ๆ ที่มีความมืด เพื่อลดการโจรกรรม และ อุบัติเหตุต่าง ๆ ตลอดไปจนถึงการปรารภรณาคำเนินในสิ่งที่มีอยู่ในปัจจุบันไปเรื่อย ๆ และสามารถต่อยอดให้ ดีขึ้นได้ในอนาคต เช่น การดูแลความสะอาดเรียบร้อยภายในชุมชน การร่วมกันอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ อย่างนี้ต่อไป การรู้จักคัดแปลงสิ่งแปลก ๆ และนำมาประยุกต์กับภูมิปัญญาหรือผลิตภัณฑ์ อันเป็นของดีของ ชุมชนให้ดียิ่งขึ้น เพื่อต่อยอดเป็นสิ่งใหม่ ๆ อันนำไปสู่ตำบลตัวอย่างหรือตำบลต้นแบบ เพื่อให้ผู้คนหลังไหลกัน เข้ามาเที่ยว เข้ามาดูงาน และเข้ามาศึกษาในชุมชน ทั้งหมดทั้งมวลนี้ล้วนเป็นภาพอนาคตที่สมาชิกในชุมชน บางเหรียญปรารภรณาให้เกิดขึ้นต่อชุมชนของตนเองในอนาคต

ทางด้านปัจจัยความเสี่ยง ปัจจัยต่าง ๆ ที่จะก่อให้เกิดความเสี่ยง และ ผลกระทบ ต่อชุมชน ได้แก่ ภัยพิบัติทางธรรมชาติ เช่น น้ำท่วม, พายุต่าง ๆ ซึ่งแน่นอนว่าสิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นปัจจัยที่ ก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนอย่างชัดเจน สมาชิกในชุมชนจะไม่สามารถทำการเกษตรได้อย่างราบรื่น และยัง ทำให้เกิดความไม่สะดวกในการดำเนินกิจกรรมในชีวิตประจำวันอีกด้วย, การบริหารจัดการ ปฏิเสธไม่ได้เลยว่า ทุก ๆ การทำงานล้วนต้องมีการบริหารจัดการที่ดี หากมีการบริหารจัดการได้ไม่ดีเท่าที่ควรก็จะนำมาซึ่งความ ยุ่งยาก และผลต่าง ๆ, เทคโนโลยี การที่อาศัยอยู่ในยุคแห่งเทคโนโลยีนั้นล้วนมีทั้งผลดีและผลเสีย หากเราใช้ อย่างคนฉลาดเราก็จะได้รับประโยชน์ และแน่นอนว่าหากเราใช้อย่างคนโง่ เราก็จะได้รับโทษจากสิ่งเหล่านี้ไป โดยที่ไม่รู้ตัว, ความเจริญที่จะเข้ามาแทรกแซงในชุมชน หากพูดถึงความเจริญผู้คนส่วนใหญ่คงจะยกให้ความ เจริญเป็นเรื่องที่ดี แต่ในทางกลับกันนั้นความเจริญสามารถตีความได้หลายอย่าง แต่ในกรณีนี้ที่สมาชิกในชุมชน บางเหรียญมองว่าเป็นปัจจัยเสี่ยงนั้น เพราะความเจริญอาจจะทำให้วิถีชีวิตดั้งเดิม ภูมิปัญญาดั้งเดิม วัฒนธรรม ดั้งเดิมหรือแม้แต่ตัวตนของบางเหรียญเองอาจจะถูกกลืนหายไปในที่สุด ชาวบางเหรียญเองก็ได้รับผลกระทบจาก การกระทำของมนุษย์ไปแล้ว สิ่งใดจะเกิดขึ้น ล้วนเป็นฝีมือจากมนุษย์ทั้งนั้น เช่น จากกลุ่มนายทุนและ อุตสาหกรรมต่าง ๆ ณ ปัจจุบันนี้หากมองไปรอบ ๆ ตัว จะเห็นได้ว่า พื้นที่ในปัจจุบันมีอุตสาหกรรม และสิ่งปลูก สร้างของกลุ่มนายทุนอยู่แทบจะทุกพื้นที่ เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงของยุคสมัย และแน่นอนว่า โรงงาน อุตสาหกรรม และกิจการของนายทุนต่าง ๆ เหล่านี้สามารถส่งผลกระทบต่อชุมชนได้อย่างแน่นอน ไม่ว่าจะเป็น มลพิษทางอากาศ มลพิษทางน้ำ เป็นต้น ตลอดไปจนถึงหน่วยงานภาครัฐ หน่วยงานรัฐนับว่าเป็นปัจจัยที่มีผลต่อ ชุมชนในทุกๆชุมชน หน่วยงานรัฐเปรียบเสมือนแรงขับเคลื่อนของการพัฒนา ทุก ๆ อย่างจะดำเนินการไปใน ทิศทางใด ฉะนั้น หน่วยงานรัฐจึงต้องให้ความสำคัญต่อชุมชนและมองปัญหาของชุมชนให้ออก เพื่อร่วมกัน แก้ปัญหาและพัฒนาชุมชนต่อไป

เห็นได้ว่าชุมชนจะมีการพัฒนาได้ก็ต่อเมื่อมีการร่วมมือกันจากทุก ๆ ฝ่าย ทั้งจาก ตัวสมาชิกในชุมชน จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ ที่จะต้องสามัคคีและร่วมพูดคุย ร่วมกันระดมความคิดใน การดำเนินการต่าง ๆ ต่อชุมชน เช่นเดียวกับความคิดเห็นที่สมาชิกในชุมชนมีต่อชุมชน นั่นคือ ภาครัฐและ หน่วยงานต่าง ๆ ที่จะต้องเข้ามาแก้ปัญหา จัดทำโครงการต่าง ๆ เช่นโครงการที่เกี่ยวกับเศรษฐกิจ โครงการที่ เกี่ยวกับสังคม และโครงการที่เกี่ยวกับกายภาพของชุมชนต่อไป ในขณะที่เดียวกันทางตัวของสมาชิกในชุมชนเอง ก็เป็นแรงขับเคลื่อนที่สำคัญ สมาชิกในชุมชนต้องมีการร่วมมือกันในการดำเนินกิจกรรม พูดคุยแลกเปลี่ยน

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

ความคิดเห็น ช่วยเหลือและแบ่งปันกัน เพราะการดำเนินการทุกอย่างไม่สามารถบรรลุลงไปได้ด้วยดีหากขาดความร่วมมือจากแต่ละฝ่ายไป ซึ่งสิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นเครื่องมือที่จะนำพาชุมชนไปสู่ทางที่ดีขึ้น ยกย่องให้ชุมชนนั้น ๆ เป็นชุมชนเข้มแข็ง

7.1.3 ชนบทประเภทที่ 3 กึ่งเมืองกึ่งชนบท

ชนบทแบบกึ่งเมืองกึ่งชนบท (Semi-Urban Community) คือ พื้นที่ที่ตั้งอยู่ไม่ห่างจากตัวเมืองมากนักทำให้พื้นที่ดังกล่าวมีการพึ่งพาเศรษฐกิจจากตัวเมืองมากกว่าเศรษฐกิจในชนบท มีการพัฒนารวมถึงการเข้าถึงสาธารณูปโภคใกล้เคียงกับพื้นที่เขตเมือง ซึ่งทำให้พื้นที่ชนบทรูปแบบนี้กำลังกลายเป็นเมือง

7.1.3.1 บ้านธาตุ เชียงคำ พะเยา

บริบทสถานการณ์ปัจจุบันในพื้นที่ของชุมชนบ้านธาตุ หมู่ที่ 2 ตั้งอยู่ในตำบลห้วยวน อำเภอลำปาง จังหวัดพะเยา มีพื้นที่ทำการเกษตร การผลิตอาหารเป็นไปเพื่อพึ่งตัวเอง โดยการปลูกผักไม้ผลในบริเวณชุมชน จำนวน 645 ไร่ พื้นที่ที่อยู่อาศัย จำนวน 850 ไร่ พื้นที่ที่สาธารณะประโยชน์ จำนวน 2 งาน มีแม่น้ำตามธรรมชาติ คือ แม่น้ำลาว พื้นที่ส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นแอ่งกระทะ มีครัวเรือนทั้งหมด 178 ครัวเรือน มีประชากรตามทะเบียนราษฎร จำนวน 426 โดยมีผู้สูงอายุมากกว่า 60 ปี จำนวน 114 คน เด็กเล็ก จำนวน 16 คน และเด็กวัยเรียน จำนวน 19 คน

การเปลี่ยนแปลงจากอดีตถึงปัจจุบัน โดยการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ ในอดีตสภาพความเป็นอยู่ของคนไทลื้อบ้านธาตุ การผลิตอาหารเป็นไปเพื่อพึ่งตัวเอง เมื่อมีการขยายตัวของเมืองเชียงคำเพื่อรองรับการท่องเที่ยวและการค้า มีการสร้างหอพัก ตึกแถว ร้านค้า และรีสอร์ท ตลาดสดบ้านธาตุจึงมีการขยายตัวเพื่อรองรับผู้คน ส่งผลให้ขยะมูลฝอยมีปริมาณเพิ่มมากขึ้น การเปลี่ยนแปลงด้านกายภาพอีกประการคือ การสร้างฝายกั้นน้ำลาวในบริเวณบ้านธาตุ ส่งผลให้ดินตะกอนจากต้นน้ำเกิดการสะสมบริเวณหน้าฝายเป็นประจำทุกปี จนแม่น้ำเกิดความตื้นเขิน อีกทั้งการปล่อยน้ำเสียจากบ้านเรือนลงในแม่น้ำลาวที่ไหลผ่านในทุกหมู่บ้าน ในบางปีในช่วงฤดูแล้ง จะมีกลิ่นน้ำเน่าเหม็นไปทั่วชุมชน

ส่วนการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ ในอดีตคนไทลื้อจะปลูกฝ้าย เพื่อนำมาทอเป็นผ้าและตัดเย็บเป็นเสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่ม จากนั้นได้ส่งลูกหลานไปเรียนในจังหวัดใหญ่ๆ จึงเกิดการเปลี่ยนแปลงอาชีพของคนไทลื้อ โดยอาชีพการทอผ้าไทลื้อได้ค่อยๆ หายไป เพราะขาดการสืบทอดสู่คนรุ่นต่อไป

การเปลี่ยนแปลงด้านสุขภาพ ในอดีตสุขภาพของคนในชุมชนดี ไม่ค่อยเจ็บป่วยหรือมีโรคประจำตัว การเปลี่ยนแปลงที่พบคือ คนในชุมชนเจ็บป่วยและเสียชีวิตจากโรคไม่ติดต่อเพิ่มมากขึ้น ได้แก่ มะเร็ง เบาหวาน ความดันโลหิตสูง และตามมาด้วยโรคหัวใจ โดยเฉพาะในกลุ่มผู้สูงอายุ เป็นเพราะว่าการเปลี่ยนแปลงของสังคม และเศรษฐกิจของคนในชุมชนที่ดีขึ้น

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ที่พบคือ ประชาชนส่วนใหญ่เข้าสู่วัยสูงอายุ มีการย้ายถิ่นฐานโดยเฉพาะเยาวชน คนรุ่นใหม่ที่ออกไปเรียนหนังสือในเมืองใหญ่ ได้งานทำ และมีครอบครัว ส่วนใหญ่จะไม่กลับมาอยู่ในชุมชนอีก ส่งผลให้บ้านเรือนบางหลังไม่มีคนอยู่อาศัย บางหลังอยู่เพียงผู้สูงอายุ 1-2 คน

การคาดการณ์ภาพอนาคต ในระยะ 5 ปี จะมีการการจัดตั้งธนาคารขยะ จัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุ จัดตั้งกลุ่มอาชีพสำหรับผู้สูงอายุ ส่งเสริมให้ปราชญ์ชุมชนได้ถ่ายทอดองค์ความรู้

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

ในระยะ 10 ปี จะมีการส่งเสริมการมีรายได้จากการทำแหล่งท่องเที่ยว/ตลาดน้ำ โดยการสร้างที่พัก แพรมน้ำ และการจัดตั้งกลุ่มสปาวิถีธรรมชาติ มีการแปรรูปอาหารในชุมชนให้เป็นสินค้าเชิงวัฒนธรรม

ในระยะ 15 ปี จะมีการตั้งโรงงานผลิตแปรรูปอาหารปลอดในชุมชน มีความหลากหลายของอาชีพ ชุมชนกลายเป็นชุมชนเมือง

และในระยะ 20 ปี จะเข้าสู่สังคมเมืองแบบเต็มตัว มีความสะดวกสบายโดยการนำเอาเทคโนโลยีเข้ามาใช้ทดแทนแรงงานคน มีเงินฝากไว้ใช้ในอนาคต

ปัจจัยความเสี่ยง ในพื้นที่นั้น ชุมชนมองว่า อาจเกิดจากด้านหน่วยงานที่เกี่ยวข้องงบประมาณในการดำเนินงาน และความร่วมมือจากภาครัฐไม่ต่อเนื่อง ขาดการสนับสนุนและความร่วมมือของหน่วยงานรัฐ และองค์กรที่เกี่ยวข้อง สภาพแวดล้อมภายนอก เช่น กฎหมาย นโยบายของรัฐ ไม่เอื้อต่อการบริหารจัดการในชุมชน ประเด็นถัดมาคือด้านการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน คนในชุมชนไม่ให้ความสำคัญในการมีส่วนร่วมในกิจกรรมชุมชน ทศนคติที่แตกต่างกันและความขัดแย้งกันของคนในชุมชน ผู้นำชุมชนไม่มีแนวคิดในการพัฒนาและต่อยอดแนวทางการพัฒนาของผู้นำในแต่ละรุ่น ในส่วนการการสืบทอดวัฒนธรรม ขาดความต่อเนื่องในการอนุรักษ์สืบทอดวัฒนธรรมจากรุ่นสู่รุ่น ขาดการอนุรักษ์และสืบทอดวัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่น ขาดผู้สืบทอดวัฒนธรรมประเพณีและกิจกรรมของชุมชน ขาดทรัพยากรบุคคลในชุมชน จาก การย้ายถิ่น และจากการไม่แต่งงาน ไม่มีครอบครัว เพราะค่านิยมของคนในชุมชนที่ต้องการให้บุตรหลานได้รับการศึกษาที่ดี คนรุ่นใหม่จึงไม่มีความตระหนักว่าจะกลับคืนสู่ชุมชน ด้วยคาดหวังให้ลูกหลานมีหน้าที่การงานที่ดีในเมืองใหญ่

ในส่วนของความเสียด้านสภาพแวดล้อมนั้น สิ่งที่น่าเป็นห่วงคือการบริหารจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมไม่มีประสิทธิภาพเพียงพอ ความเจริญก้าวหน้าของเทคโนโลยีและวัฒนธรรม ตะวันตกที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว สภาพสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองในระดับประเทศที่ไม่แน่นอน การขยายตัวของสังคมเมือง ทำให้เกิดความหลากหลายของประชาชนที่เข้ามาอาศัยในชุมชน อาจทำให้เกิดความแตกแยก หรือความขัดแย้ง การขยายตัวของเศรษฐกิจชุมชน ซึ่งจะต้องมีการแข่งขันกับภาครัฐกิจหรือชุมชนอื่น ๆ สิ่งแวดล้อม แม่น้ำลวเน่าเสีย ปัญหาการจัดการขยะ ส่วนความเสี่ยงด้านเศรษฐกิจ คือ คนในชุมชนประกอบอาชีพรับราชการเป็นส่วนใหญ่ เป็นชุมชนของคนวัยเกษียณอายุ ไม่ค่อยมีปัญหาเรื่องเศรษฐกิจ แต่จากการส่งเสริมให้เกิดตลาดภายในชุมชนหลายแห่งในอำเภอเชียงคำ ในรูปแบบของตลาดนัด ถนนคนเดิน กาดวัฒนธรรมท้องถิ่น เป็นต้น ส่งผลให้การค้าภายในชุมชนเงียบเหงาลง นอกจากนี้ในกลุ่มพ่อค้าแม่ค้า /คนที่ค้าขายในชุมชนยังมีหนี้สินซึ่งเป็นการกู้เงินนอกระบบ

กล่าวโดยสรุปชุมชนบ้านธาตุ เป็นหมู่บ้านที่พึ่งพิงทรัพยากรธรรมชาติในการดำรงชีพน้อย คนในชุมชนส่วนใหญ่มีอาชีพรับราชการ นิยมส่งลูกหลานไปเรียนหนังสือในเมืองใหญ่ ๆ คนในชุมชนส่วนใหญ่จึงมีแต่วัยผู้สูงอายุ ที่เป็นข้าราชการวัยเกษียณ ไม่มีเรี่ยวแรงพอที่จะประกอบกิจกรรมที่ต้องใช้แรงกายมากมาย ดังนั้นการทำกิจกรรมร่วมกันในชุมชนจึงจำเป็นต้องจ้างแรงงานจากต่างชุมชนเข้ามาช่วย ปัญหาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมที่สำคัญ คือ แม่น้ำลวแห้ง และเน่าเสีย ในทางเศรษฐกิจ ชุมชนนี้ประกอบอาชีพรับราชการเป็นส่วนใหญ่ และตอนนี้จึงเป็นชุมชนของคนวัยเกษียณอายุ ไม่ค่อยมีปัญหาเรื่องเงินทองปากท้องมาก จะมีบ้างที่ประกอบอาชีพค้าขายที่ไม่ค่อยดี การค้าภายในชุมชนจึงเงียบเหงาลง ในทางสังคมวัฒนธรรม ปัญหาสำคัญคือ การเป็นสังคมผู้สูงอายุ ที่ลูกหลานย้ายถิ่นฐานไปอยู่เมืองใหญ่ ไม่คิดจะกลับมาอยู่ในชุมชนอีก ไม่มีความคาดหวังที่จะให้คนรุ่นต่อไปกลับมาอยู่ในชุมชน

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

7.1.3.2 บ้านเชียงเครือ เมืองสกลนคร

บริบทสถานการณ์ปัจจุบันในพื้นที่ของหมู่บ้านเชียงเครือ มีพื้นที่ทั้งหมด 85.77 ตารางกิโลเมตร ห่างจากตัวเมืองสกลนครประมาณ 15 กิโลเมตร มีประชากรทั้งหมด 3,364 คน 881 หลังคาเรือน เป็นที่ราบลุ่มติดกับหนองหาร สภาพดินเป็นดินลูกรังปนทราย ในอดีตพื้นที่ตำบลเชียงเครือเป็นป่าเต็งรัง ป่าโปร่ง ประชากรทั้งสิ้น 17,879 คน ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทำนา ปลูกพริก ปศุสัตว์ เลี้ยงวัว ควาย หมู เป็ด ไก่ เป็นต้นในพื้นที่ตำบลเชียงเครือมีทรัพยากรธรรมชาติคือ หินศิลาแลง เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่นำไปใช้ประโยชน์แปรรูป ตกแต่งบ้าน สถานที่ก่อสร้าง อีกทั้งมีดินเหนียวที่นำมาปั้นโอ่ง ซึ่งเป็นอาชีพเสริม รวมทั้งการปั้นโอ่งเพื่อใช้ในครัวเรือนของคนบ้านเชียงเครือ

บ้านเชียงเครือ เป็นที่ตั้งของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์วิทยาเขตเฉลิมพระเกียรติ สกลนคร ปัจจุบันพื้นที่ในตำบลเชียงเครือเป็นที่ตั้งของหอพักบ้านเช่าสำหรับนักศึกษา มีจำนวนมากถึง 184 แห่ง ด้านแหล่งอาหาร จากทรัพยากรและแหล่งอาหารตามธรรมชาติที่ลดน้อยลง ทำให้คนในพื้นที่ต้องพึ่งพาตลาดและการซื้อสินค้าจากในเมืองเป็นหลัก “เงิน” จึงเป็นสิ่งที่สำคัญอย่างยิ่ง คนในหมู่บ้านเชียงเครือมีการออกไปทำงานในเมืองและไปเรียนหนังสือในเมือง ไปรับจ้างทำงานรายวัน-รายเดือน ในเมือง

การเปลี่ยนแปลงจากอดีตถึงปัจจุบัน มีการการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพตั้งแต่ก่อนปี พ.ศ. 2542-2543 ที่ก่อตั้งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์วิทยาเขตเฉลิมพระเกียรติสกลนคร เป็นพื้นที่ป่าที่นาที่ดินของหมู่บ้าน แต่เมื่อหลังปี 2543 เป็นต้นมา ที่เห็นได้ชัดคือการตัดถนน การทำถนนลาดยาง ถนนคอนกรีต เข้าไปในทุกหมู่บ้าน ทำให้การเปลี่ยนแปลงจากสภาพป่าเป็นที่อยู่อาศัย อาคารพาณิชย์ ร้านค้า หอพัก บ้านเช่า อพาร์ทเมนท์ รีสอร์ท รวมถึงภายหลังการตัดถนนผ่านที่ไหนชาวบ้านก็จะขายที่นาที่ป่าให้กับนายทุนรวมทั้งมหาวิทยาลัยฯ ทำให้พื้นที่ป่าที่นามีปริมาณน้อยลงมาก ความอุดมสมบูรณ์ทางอาหารในหมู่บ้านน้อยลงไปด้วย คนในหมู่บ้านจึงต้องพึ่งพาเมืองเป็นหลัก

การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ บ้านเชียงเครือเป็นหมู่บ้านที่มีการเปลี่ยนแปลงมากด้านเศรษฐกิจ ที่ชัดเจนมาก คือ การประกอบอาชีพของคนในหมู่บ้านจากในอดีตอาชีพที่เป็นของชาวบ้านคือ เกษตรกรรม ทำนา และการปั้นเครื่องดินเผา หรือปั้นโอ่ง เกือบทุกครอบครัว แต่ในปัจจุบัน เหลือเพียง 3 ครัวเรือนที่ยังปั้นโอ่งเครื่องปั้นดินเผาบ้านเชียงเครือ และคนบ้านเชียงเครือนิยมทำงานรับจ้างหรือประกอบอาชีพอื่น ๆ ในเมือง เนื่องจากทำให้มีรายได้มากกว่าการทำเกษตรกรรม ในส่วนแหล่งอาหารตามธรรมชาติที่มีอยู่ในปัจจุบันไม่อุดมสมบูรณ์อย่างในอดีต ปัจจุบันเกษตรกรเปลี่ยนมาใช้รถไถแทนควายและใช้สารเคมีฆ่าหญ้ากันอย่างแพร่หลาย ทำให้สัตว์หรือพืชที่เป็นแหล่งอาหารในท้องถิ่นไม่สามารถอยู่ได้

ทางด้านการเปลี่ยนแปลงด้านสุขภาพนั้น ข้อมูลการเปลี่ยนแปลงทางด้านสุขภาพ การเจ็บป่วย ในมิติของผู้สูงวัยพบว่า ส่วนใหญ่ผู้สูงอายุมีการเจ็บป่วยด้วยโรคฮิตของคนในชุมชนคือ โรคเบาหวาน โรคความดัน โรคตาต้อกระจก การเจ็บป่วยที่คนในหมู่บ้านเชียงเครือเริ่มเป็นกันมากคือ โรคภูมิแพ้ โรคหอบหืด ในทัศนะของผู้ให้ข้อมูล ผู้อำนวยการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลเชียงเครือ “เป็นโรคที่เกิดขึ้นในกลุ่มเด็ก ๆ โรงเรียนผนหมู่บ้านเชียงเครือ”

ส่วนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมนั้น การเปลี่ยนแปลงทางสังคมในหมู่บ้านเชียงเครือที่เห็นได้ชัดคือ การเปลี่ยนแปลงเรื่องการพึ่งพาและใช้ชีวิตในชุมชน ความไว้วางใจกันของคนในชุมชน ความสัมพันธ์ในครอบครัว และพฤติกรรมการทำบุญที่วัดของพุทธศาสนิกชน โดยการใช้ชีวิตของคนในชุมชนพบว่า คนในชุมชนมีการพึ่งพากันน้อยลง “คนในชุมชนไม่ได้ไว้วางใจกันอย่างเดิม” ซึ่งเป็นผลมาจากความสำคัญของเงินที่มีมากขึ้นตามระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม การทำบุญที่วัดพบว่า อาหารที่คนในชุมชนนำไปถวายพระเปลี่ยนแปลงไปคือ จากการทำอาหารเองโดยใช้วัตถุดิบในท้องถิ่น เปลี่ยนเป็นการถวาย

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

อาหารแห้งหรืออาหารถุงที่ซื้อจากตลาดเป็นส่วนใหญ่ รวมถึงการไปทำบุญที่วัดน้อยลงเช่นกัน วัดและพุทธศาสนาจึงไม่ใช่ศูนย์รวมของผู้คนอย่างในอดีตอีกต่อไป

การคาดการณ์ภาพอนาคตของหมู่บ้านเชิงเครือจะเปลี่ยนจากพื้นที่ป่าที่นาเป็นตึกคอนกรีตจนหมด ขาดแหล่งอาหารตามธรรมชาติ คนจะไปตลาดน้อยลง การโทรสั่งสินค้าผ่านแอปพลิเคชัน (ฟู้ดแพนด้า) จะเป็นที่นิยมในวันนี้ ในอนาคตบริการเหล่านี้จะเปลี่ยนรูปแบบใหม่ ปริมาณขยะจะล้นชุมชน การจัดการขยะโดยเทศบาลตำบลเชิงเครือเป็นจะภารกิจหลัก ชีวิตคนเชิงเครือจะสะดวกสบายด้านถนน ไฟฟ้า น้ำประปา มีการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้ในการเกษตร ทำให้ใช้แรงงานน้อยลงได้ผลผลิตเพิ่มขึ้น คนในหมู่บ้านจะเป็นหนี้ในครัวเรือนเพิ่มมากขึ้น โดยการกู้เงินจากกองทุนหมู่บ้าน กองทุนต่างๆ เงินกู้ยืมระบบ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร 6) สถาบันครอบครัวอ่อนแอลง พ่อแม่จำให้ปู่ย่าตายายหรือญาติช่วยเลี้ยงดูลูก เพศชายและเพศหญิงจะมีความเท่าเทียมกันมากขึ้น โดยเฉพาะด้านการทำงาน คือไม่มีการกำหนดอย่างในอดีตว่าผู้ชายต้องทำงานใดหรือผู้หญิงต้องทำงานใดเท่านั้น

ปัจจัยความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้นคือ ผลกระทบต่อวิถีการดำรงชีวิต การทำในเมืองแบบไปเช้า-เย็นกลับ ครอบครัวจะไม่มีความสัมพันธ์แบบเดิมที่มีการทำกิจกรรมร่วมกัน การขยายตัวของสาธารณูปโภค ถนนสี่เลนและการขยายถนนในหมู่บ้านก่อให้เกิด การเกิดอุบัติเหตุ การเสียชีวิตและทรัพย์สินจะรุนแรงเพิ่มมากขึ้น โครงการประชานิยมของรัฐบาลที่มีมากขึ้นจะก่อให้เกิดหนี้สินครัวเรือนเพิ่มมากขึ้น ชาวบ้านจะใช้เงินเพื่อหมุนไปใช้หนี้เดิม เศรษฐกิจจะเติบโตชั่วคราว แต่จะขาดทุนและเลิกกิจการ อาทิ การสร้างบ้านเช่า รีสอร์ท หอพัก อพาร์ทเมนท์ ความเสี่ยงสำคัญคือ เยาวชนลูกหลานที่จะเป็นผู้ดำรงชีวิตต่อไปในอนาคตอยู่ในโลกสังคมที่มีความอันตราย การขาดที่พึ่ง ที่ยึดเหนี่ยว ตามแนวทางคำสอนของศาสนา “วัด” พระปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ

การเปลี่ยนแปลงในพื้นที่บ้านเชิงเครือซึ่งเป็นหมู่บ้านกิ่งเมืองกิ่งชนบท ที่เห็นชัดคือ คนรุ่นใหม่มีวิถีชีวิตที่ก้าวหน้า แต่มีจำนวนน้อยที่คิดจะทำเพื่อชุมชนของตนเอง คนในหมู่บ้านขาดความกล้าแสดงออก หมู่บ้านเปลี่ยนเป็นเมืองด้านต่าง ๆ อย่างรวดเร็ว ธุรกิจหมู่บ้านเกิดเร็ว จบเร็ว มองกันวันต่อวัน มองไปไกลไม่ได้ เพราะไม่มีความคงที่ของการเปลี่ยนแปลงที่คาดไม่ได้ เกษตรกรลำบาก ไม่ทำนาไม่ปั้นโอ่ง ไปรับจ้างหากินวันต่อวัน

7.1.3.3 เทศบาลตำบลบางนมโค เสนา อยุรยา

บริบทสถานการณ์ปัจจุบันในพื้นที่ของเทศบาลตำบลบางนมโคตั้งอยู่ในเขตอำเภอเสนาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา พื้นที่ 13.31 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 8,318.75 ไร่ มีประชากร 7329 คน โดยประชากรอายุมากกว่า 60 ปีขึ้นไป มีจำนวน 928 คน มีโรงเรียนที่ จำนวน 3 มีศูนย์พัฒนาเด็กเล็กอีก 3 แห่ง ศูนย์เรียนรู้ชุมชน 1 แห่ง และที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้านอีก 3 แห่ง อาชีพหลักคือเกษตรกรรมในหลากหลายรูปแบบได้แก่ การทำนา การทำสวน การประมง และการปศุสัตว์ ร้านอาหาร เป็นที่ตั้งของโรงงานอุตสาหกรรมคือสวนอุตสาหกรรมบ้านแพน จำนวน 1 แห่ง และมีโรงงานอื่น ๆ อีก จำนวน 3 แห่ง

การเปลี่ยนแปลงจากอดีตถึงปัจจุบัน จากข้อมูลจากการประชุมกลุ่มย่อยพบว่าสภาพหรือบริบททั่วไปในพื้นที่เทศบาลตำบลบางนมโค เป็นพื้นที่ชนบทที่มีทั้งโรงงานอุตสาหกรรมและพื้นที่สำหรับการเกษตรกรรมประกอบอยู่ โดยทั้ง 11 หมู่บ้านในพื้นที่เทศบาลบางนมโคจัดอยู่ในสถานะมีความเจริญอยู่มาก เนื่องจากการเข้ามาของพื้นที่อุตสาหกรรมก่อให้เกิดการจ้างงานกับประชาชนในพื้นที่และประชาชนนอกพื้นที่ ซึ่งนำไปสู่ความเจริญของภาคธุรกิจและภาคบริการ เช่น ธุรกิจการค้า อาหาร ธุรกิจบริการ

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

และธุรกิจที่พุกอ้าย เป็นต้น นอกจากนี้ในปัจจุบันพบว่ายังมีห้างสรรพสินค้าใหม่ ๆ ก่อตัวขึ้นในพื้นที่อีกด้วย โรงงานอุตสาหกรรม เข้ามาของพื้นที่เทศบาลตำบลบางนมโค ในปี พ.ศ. 2543 ส่งผลให้ประชาชนในพื้นที่หันเหจากการทำการเกษตรกรรมไปประกอบอาชีพในภาคอุตสาหกรรมแทน ซึ่งทำให้เกิดการสร้างกิจการภาคอุตสาหกรรมขึ้นในพื้นที่ และดึงดูดแรงงานทั้งในพื้นที่และจากนอกพื้นที่เข้ามาอยู่มากกว่า 20,000 คน จนทำให้สร้างธุรกิจบริการที่อยู่อาศัยและหอพักเพื่อรองรับแรงงานต่างถิ่นจำนวนมาก รวมทั้งแรงงานวัยหนุ่มสาวของประชากรในพื้นที่เองก็เข้าไปประกอบอาชีพในอุตสาหกรรมมากขึ้น

กระบวนการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจดังกล่าว ส่งผลให้ประชาชนในพื้นที่ลดการประกอบอาชีพเกษตรกรรมลง และยังคงผลต่อกระบวนการสังคมในชุมชนอีกด้วย กล่าวคือจากเดิมที่เป็นสังคมท้องถิ่นนี้เป็นเป็นชุมชนชนบทที่ประชาชนในพื้นที่มีกิจกรรมร่วมกัน มีความสมัครสมาน สามัคคีกัน แต่รูปแบบในปัจจุบันก็เริ่มเปลี่ยนแปลงคือ ประชาชนในพื้นที่เริ่มมีกิจกรรมทางสังคมร่วมกันลดน้อยลง และวิถีชีวิตแบบคนเมืองเริ่มเข้ามาแทนที่ รวมทั้งเด็กและเยาวชนรุ่นหลังมีความสามารถเข้าถึงเทคโนโลยีมากยิ่งขึ้น ทำให้เกิดช่องว่างระหว่างวัยมากขึ้นเรื่อย ๆ การแสดงความเคารพระหว่างเด็กรุ่นใหม่และผู้อาวุโสของชุมชนก็จางหายตามกันไปเช่นกัน อันเนื่องมาจากประเพณีบางอย่างที่มีส่วนช่วยให้คนในชุมชนเกิดความสามัคคีกัน ไม่ได้รับความนิยมในกลุ่มเด็กยุคปัจจุบัน

การเปลี่ยนแปลงภายในชุมชนทางสังคมอีกประการหนึ่ง การเปลี่ยนแปลงของค่านิยมการบริโภคข้าวของประชาชน โดยประชาชนส่วนใหญ่นิยมซื้อข้าวบริโภคแทนการปลูกข้าวเพื่อบริโภคเหมือนเช่นแต่เดิม การเปลี่ยนแปลงประการสุดท้ายคือการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพในพื้นที่ ซึ่งเป็นไปในทิศทางเดียวกันกับการเปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรกรรมสู่สังคมอุตสาหกรรม ส่งผลให้เกิดการพัฒนาถนนและคุณภาพของถนนเพิ่มมากขึ้น ซึ่งการสัญจรในอดีตที่ใช้ลำคลองเป็นส่วนสำคัญในการดำเนินวิถีชีวิตปรับเปลี่ยนตามบริบทของสังคมมาเป็นการใช้ถนนในการสัญจรเป็นหลักแทน

การคาดการณ์ภาพอนาคต ในระยะ 5 ปี ต่อจากนี้ ประชาชนในพื้นที่คาดการณ์ว่า สถานการณ์ในพื้นที่อาจจะสืบเนื่องจากสถานการณ์ (COVID - 19) ซึ่งส่งผลทำให้ประชาชนออกไปกักตุนข้าวสาร อาหารแห้ง จนทำให้อาหารเกิดการขึ้นราคา ซึ่งชุมชนอาจจะมีความเสี่ยงในการผลิตอาหารหรือวัสดุโดยพึ่งตนเอง โดยการปลูกผักและเลี้ยงสัตว์เองได้ โดยไม่ติดกับกลไกทางการตลาดนอกชุมชน เพื่อลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือน ชุมชนจะมีความสามัคคีกันและมีกิจกรรมร่วมกันกับทางเทศบาลฯ ซึ่งจะช่วยลดช่องว่างการทำงานระหว่างภาคประชาชนกับภาคองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น อันจะทำให้ไปสู่ความร่วมมืออันดีภายในท้องถิ่น

ในระยะ 10 ปี บางนมโคน่าจะเป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็งทางสังคมและเศรษฐกิจ โดยประชาชนในท้องถิ่นมีความสามารถดูแลซึ่งกันและกันได้ชุมชน โดยชุมชนก็ยังเป็นชุมชนที่มีความผสมผสานกันระหว่างภาคอุตสาหกรรมและภาคเกษตรกรรม

ในระยะ 15 ปี มีบุคลากรในพื้นที่ท้องถิ่นที่มีศักยภาพสูง และเป็นบุคคลที่เข้าใจบริบทเชิงพื้นที่ได้เป็นอย่างดี พื้นที่เทศบาลตำบลบางนมโคน่าจะมีการรื้อฟื้นขนบธรรมเนียมประเพณีในท้องถิ่น เพื่อการอนุรักษ์และการสืบทอดให้กับคนรุ่นหลังต่อไป

ในระยะ 20 ปี ในระยะ 20 ปี สภาพความเป็นอยู่ของคนในพื้นที่อาจจะมีลักษณะดำเนินกิจกรรมของภาคอุตสาหกรรมและภาคการเกษตรควบคู่กัน คนในพื้นที่เข้าถึงเย็นอาจจะไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม ส่วนในช่วงเย็นจะเป็นการทำกิจกรรมทางการเกษตรเพื่อเพิ่มรายได้และลดค่าใช้จ่ายในน้อยลง เทคโนโลยีนำเข้ามามีอิทธิพลการดำรงชีวิตประจำวันของประชาชน ซึ่งในระยะนี้อาจจะพบเห็นการใช้เทคโนโลยีในพื้นที่แบบเต็มรูปแบบ ตัวอย่างเช่น การทำการตลาดของท้องถิ่นรูปแบบใหม่ที่มีการซื้อขายใน

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

รูปแบบออนไลน์มากขึ้น เป็นต้น อายุคาดของประชาชนในพื้นที่น่าจะมีอายุที่สูงขึ้น ซึ่งหมายความว่าประชาชนในพื้นที่มีอายุที่ยืนยาวขึ้น และน่าจะมีการรื้อฟื้นวัฒนธรรมหรือภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่ออนุรักษ์ไว้กับคนรุ่นหลัง

ปัจจัยความเสี่ยงในพื้นที่ ปัจจัยที่ก่อให้เกิดภาพที่พึงประสงค์ ช่วยทำให้อนาคตในพื้นที่ชุมชนท้องถิ่นแห่งนี้พัฒนาได้อย่างเป็นรูปธรรมคือ หากในท้องถิ่นมีเจ้าหน้าที่ที่เป็นคนในท้องถิ่นหรือเป็นลูกหลานของคนในท้องถิ่น ก็อาจจะทำให้มีความเข้าใจในบริบทของพื้นที่และมีจิตสำนึกการวางแผนท้องถิ่นที่ตนเองอยู่มากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ เพื่อทำให้การบริหารงานระหว่างชุมชน ประชาชน และเทศบาล เป็นไปอย่างราบรื่น อาจจะต้องมีความร่วมมือที่ดีระหว่าง บ้าน (ประชาชน) โรงเรียน (การศึกษา) และวัด (สถาบันศาสนา) เนื่องจากทั้ง 3 ส่วน มีความสำคัญต่อการพัฒนาท้องถิ่น และเนื่องจากสถานการณ์ปัจจุบันสถาบันทั้งสามมีช่องว่างเพิ่มมากขึ้นเมื่อเทียบกับสังคมในสมัยก่อน

ส่วนปัจจัยที่ก่อให้เกิดภาพที่ไม่พึงประสงค์ ซึ่งอาจจะก่อให้เกิดอุปสรรคในการพัฒนาไปสู่อนาคตของประชาชนในท้องถิ่น คือ ปัญหาขยะที่กำลังทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้น เนื่องจากมีการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรมทำให้ในแต่ละเดือนมีปริมาณขยะเพิ่มขึ้นถึง 8 - 9 ตัน แหล่งน้ำสะอาดสำหรับการอุปโภคและบริโภคเริ่มเหลือน้อยลง ส่งผลให้การจับปลาหรือสัตว์น้ำหาจับได้ยากยิ่งขึ้น รวมทั้งการไหลของน้ำมีสิ่งกีดขวางมากเกินไป เกิดจากการสร้างประตูกั้นน้ำ ทำให้แหล่งน้ำไม่สามารถเคลื่อนตัวได้ทำให้น้ำนิ่งและเกิดการเน่าเสีย

7.1.3.4 ชุมชนควนลัง หาดใหญ่ สงขลา

บริบทสถานการณ์ปัจจุบันในพื้นที่ของชุมชนตำบลควนลัง มีเนื้อที่โดยประมาณ 66.76 ตารางกิโลเมตร หรือ 41,725 ไร่ แบ่งเขตการปกครองเป็น 7 หมู่บ้าน มีประวัติการตั้งถิ่นฐานพร้อมๆ กับเมืองหาดใหญ่ที่ตั้งอยู่ฝั่งตรงกันข้าม จำนวนครัวเรือน 10,892 ครัวเรือน จำนวนประชากร 25,439 คน เทศบาลเมืองควนลังมี โรงเรียน จำนวน 8 แห่ง มีสถานีอนามัยประจำตำบล 1 แห่ง ซึ่งตำบลควนลังได้ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของอำเภอหาดใหญ่ อยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอหาดใหญ่ประมาณ 2 กิโลเมตร เห็นได้ว่าพื้นฐานของตำบลควนลังเป็นพื้นที่ ที่ติดเมืองอยู่แล้ว จึงง่ายต่อการพัฒนาให้เป็นชุมชนแบบกึ่งเมืองกึ่งชนบท และยังเป็นประตูหน้าสู่เมืองหาดใหญ่ อาชีพหลักคือเกษตรกรรมมีทั้งกสิกรรมและการเลี้ยงสัตว์ ชนิดของการกสิกรรม ได้แก่ การปลูกข้าวการทำสวนยางพารา การทำสวนส้มโอ ผลผลิตที่สำคัญและมีชื่อเสียงได้แก่ ส้มโอหอมควน ส่วนการเลี้ยงสัตว์ส่วนใหญ่จะเป็นการเลี้ยงสัตว์แบบปล่อยให้หาอาหารตามธรรมชาติ รองลงมา ได้แก่ รับจ้างทั่วไป ได้แก่ ค้าขาย งานบริการ และรับราชการ

ปัจจุบัน พื้นที่เมืองหาดใหญ่ขยายตัวออกไปครอบคลุมพื้นที่เทศบาลข้างเคียงของเทศบาลนครหาดใหญ่ โดยเฉพาะโครงการจัดสรรที่ดินในพื้นที่เมืองควนลัง โดยมีปัจจัยส่งเสริมการกระจายตัวดังกล่าว จากการพัฒนาโครงข่ายเส้นทางคมนาคม มีการขยายตัวของชุมชนออกไปยังพื้นที่รอบเมืองศูนย์กลางแบบกระจุกกระจาย อันเป็นรูปแบบการขยายตัวไม่พึงประสงค์ ซึ่งเป็นลำคลองสายหลักของพื้นที่

อย่างไรก็ตาม การพัฒนาที่เติบโตรวดเร็วเกินไปจะส่งผลให้เกิดความไร้ระเบียบ เกิดผลกระทบต่อชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม ทั้งในด้านวิถีชีวิต วัฒนธรรม อาชีพการงาน เกิดปัญหามลภาวะ ขยะ น้ำเสีย การจราจรติดขัด และอาชญากรรมในรูปแบบต่าง ๆ

การเปลี่ยนแปลงจากอดีตถึงปัจจุบัน ณ ปัจจุบันเมืองควนลังเป็นเมืองที่ค่อนข้างมีความหลากหลายของเศรษฐกิจ เมื่อเรามองไปรอบ ๆ หรือได้เข้าไปสัมผัสในพื้นที่ของเมืองควนลัง จะเห็นได้ว่าเป็นเมืองที่มีทั้ง หมู่บ้านจัดสรร ,หมู่บ้านของคนดั้งเดิม ,โรงงาน ,บริษัท ,ร้านอาหาร ,ร้านกาแฟ ,ร้านสะดวกซื้อที่มีเกือบทั้งเส้นหลัก ตลอดไปจนถึงพื้นที่สีเขียวที่เป็นพื้นที่ทางการเกษตร และก็ยังคงให้การสนับสนุนต่อ

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

การเกษตรอยู่ถึงทุกวันนี้ ทั้งสวนส้มโอที่ได้จด GI เป็นที่แรกของจังหวัดสงขลา และผลผลิตทางการเกษตรอื่น ๆ ที่มีความโดดเด่นของเมืองควนลัง จึงทำให้เมืองควนลังได้มีการวางผังเมืองเอาไว้หลากหลายสี เช่น สีเขียว คือ ที่นา ,ที่ไร่ ,ที่เกษตร สีเหลือง คือ หมู่บ้าน, และสีแดง คือ โรงงาน เป็นต้น เพื่อแบ่งโซนให้มีความสวยงามและเป็นระเบียบที่ชัดเจน

ความหลากหลายทางพื้นที่ ทำให้อาชีพของคนในชุมชนก็มีความหลากหลายและมีการเปลี่ยนแปลงไปตามบริบทของเวลา ซึ่งปัจจุบัน อาชีพหลักของคนในชุมชน คือ การค้าขายและธุรกิจส่วนตัวเป็นส่วนใหญ่ และอาชีพรองคือเกษตรกร จากที่ในอดีตอาชีพหลักของคนในชุมชน คือ การทำเกษตรกรทำนา ทำสวนต่าง ๆ และนอกจากนี้ยังมีอาชีพต่าง ๆ เช่น รับจ้าง ,ลูกจ้าง ,ข้าราชการ ,พนักงานบริษัท เป็นต้น จึงทำให้เมืองควนลังเป็นเมืองที่มีประชากรเยอะ ทั้งชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิม เพิ่มขึ้นทุกปี ซึ่งมีทั้งคนดั้งเดิม คนจากสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่ย้ายเข้ามาในพื้นที่ควนลัง เพราะสถานการณ์ของบ้านเมืองหรือคนนอกพื้นที่ที่มาจากที่อื่นมากมาย รวมถึงประชากรแฝงที่เข้ามาในชุมชนเพื่อทำงานและเพื่ออยู่อาศัย ในการที่พื้นที่ที่มีความเป็นเมือง มีประชากรเยอะ แน่นนอนว่า ย่อมมีเรื่องต่าง ๆ ที่เข้ามาเป็นอุปสรรคต่อการดำรงชีวิตของผู้คน ทั้งเรื่องของการประสานงาน ที่ไม่สามารถเข้าถึงสมาชิกทุกคนได้ ทำให้เกิดประสานงานเพื่อให้เข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ที่ค่อนข้างยาก นั่นเป็นเพราะไม่ได้มีความสนิทสนมกันแบบในอดีต และต่างคนก็ต่างมีภาระหน้าที่ของตนเองที่ต้องจัดการ หรือจะเป็นด้านของประเพณีวัฒนธรรมที่เยาวชนเองเริ่มมีความห่างเหินต่อสิ่งเหล่านี้ และด้วยที่สถานะเศรษฐกิจไม่ดีมากนัก ทำให้ผู้คนอาจจะกำลังในการทำบุญหรือนำของไปถวายวัดได้น้อยลง ตลอดไปจนถึงการบริหารงานของเจ้าหน้าที่ที่ยังไม่ทั่วถึงและยังดูแลได้ไม่ดีพอ ทำให้ชุมชนมีปัญหาเกิดขึ้นอยู่บ่อย ๆ ทั้งเรื่องของคลอง เรื่องของขยะ เป็นต้น ซึ่งสมาชิกในชุมชนบางกลุ่ม มองว่า การบริหารหรือการทำงานของเทศบาลอาจจะยังไม่ดีเท่าที่ควรนัก

การคาดการณ์ภาพอนาคตของสมาชิกในควนลังมีการคาดการณ์ต่อเมืองควนลังที่จะเกิดขึ้นในอนาคตว่าต่อไปบ้านเมืองจะเป็นอย่างไรนั้น ขึ้นอยู่กับวิสัยทัศน์และการทำงานของผู้นำ แต่แน่นอนว่าในอนาคตควนลัง อาจจะได้เป็นเทศบาลนคร จะมีความเจริญและมีการพัฒนาเป็นเมืองเพิ่มมากขึ้น ในทุกด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ ที่มีจะมีโรงงาน ,มีบริษัท ที่เพิ่มมากขึ้น รวมไปถึงโรงแรมและรีสอร์ทเพิ่มมากขึ้น และคนในชุมชนก็จะมีอาชีพที่หลากหลาย และหารายได้ ได้หลายช่องทางมากขึ้น ด้านสังคม ชาวบ้านจะมีวิถีชีวิตที่ดีขึ้น หรือจะหาความมีส่วนร่วมหรือความสัมพันธ์ที่แน่นและแข็งแรงกว่านี้ได้ยาก ประเพณีและวัฒนธรรมอาจถูกกลืนหาย และด้านกายภาพ โดยประชากรในชุมชนจะหนาแน่นขึ้น มีถนนตัดผ่านและกว้างขึ้น หมู่บ้านจัดสรร และแน่นอนว่าพื้นที่สีเขียวหรือความเป็นชนบทจะมีน้อยลงและถูกแทรกแซงด้วยความเป็นเมืองเข้ามาแทนที่ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ได้สะท้อนให้เห็นถึงปัจจัยเสี่ยงต่างๆที่จะสร้างผลกระทบต่อเมืองควนลังได้ ทั้งปัญหาเสาพิศอด อาชญากรรม การไม่ส่งเสริมประเพณีวัฒนธรรม ภัยพิบัติทางธรรมชาติ เป็นต้น จากที่กล่าวไปข้างต้นได้แสดงให้เห็นถึง ความเป็นเหรียญสองด้าน ที่มีทั้งข้อดีและข้อเสีย ฉะนั้นเราจะจัดการกับด้านเสียได้อย่างไร ซึ่งทางสมาชิกเองก็ได้มีการแสดงความคิดเห็นที่อยากเห็นในชุมชนเช่นเดียวกัน โดย

ทางด้านปัจจัยความเสี่ยง ชุมชนต้องปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา ต้องมองเห็นถึงศักยภาพและจุดเด่นของตัวเองและต่อเมืองควนลัง ชุมชนเป็นควนลังให้เป็นเอกลักษณ์ และให้ทางหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในทุกๆ หน่วยงานได้เข้ามาประสานงานหรือช่วยเหลือในส่วนที่ชาวบ้านเองไม่สามารถทำเองได้ สัมผัสต่อชุมชนและพัฒนาชุมชนให้ดีกว่านี้ การร่วมกันสืบทอดประเพณีวัฒนธรรมดั้งเดิมเอาไว้ตลอดจนสืบทอดวิถีชีวิตความเป็นเกษตรเอาไว้ให้เยาวชนและคนรุ่นหลังได้มองเห็น อีกทั้งการที่ประชาชนต้องร่วมมือกับหน่วยงานราชการและท้องถิ่น โดยที่ทุกคนต้องมีส่วนร่วมในการพัฒนาบ้านเมืองของตนเพื่อความเข้มแข็งของชุมชนเอง

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

7.1.4 ชนบทประเภทที่ 4 ชนบทที่ได้รับผลกระทบจากนโยบายการพัฒนาพิเศษของรัฐ

ชนบทที่ได้รับผลกระทบจากนโยบายการพัฒนาพิเศษของรัฐ (Government-led Development Area) เป็นชนบทที่มีการพัฒนาจากนโยบาย มีโครงการ แผนงานพัฒนาขนาดใหญ่ของรัฐ ดำเนินการในพื้นที่ อาทิ เขตเศรษฐกิจพิเศษ นิคมอุตสาหกรรม เขตเส้นทางรถไฟความเร็วสูง

7.1.4.1 บ้านหนองแวง ต.ท่าพระ อ.เมือง จ.ขอนแก่น

พื้นที่นี้อยู่ในพื้นที่ ที่มีนโยบายของรัฐเข้ามาพัฒนาคือโครงการรถไฟความเร็วสูง บริเวณสถานการณปัจจุบันในพื้นที่ของชุมชนตำบลท่าพระ อำเภอเมืองขอนแก่นลักษณะพื้นที่เป็นลูกคลื่นลอนลาดและเป็นเนินสูงต่ำสลับกับพื้นที่ราบ มีลำน้ำชีและห้วยชั้นเป็นแนวแบ่งเขตตำบลและอำเภอ มีคลองธรรมชาติ พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่มลักษณะดินเป็นดินร่วนปนทราย เหมาะแก่การเกษตร มีเส้นทางสามารถเดินทางติดต่อกันได้โดยสะดวก ประชากรมีจำนวน 4,081 ครัวเรือน จำนวน 10,333 คน ช่วงอายุที่มีมากที่สุด ในชุมชน คือวัยทำงาน รองลงมาคือวัยรุ่น-วัย และอายุมากกว่า 60 ปี จำนวน 1,379 คน อาชีพส่วนใหญ่ร้อยละ 80 ของประชาชนมีอาชีพเกษตรกรรมหลังฤดูการทำนาแล้ว ยังมีการปลูกพืชฤดูแล้งเป็นจำนวนมาก การพึ่งพาปัจจัยดำรงชีพ ส่วนใหญ่จากแหล่งอื่นที่สะดวกเช่นจากตลาด จากห้างสรรพสินค้า ยังมีพื้นที่ป่าชุมชน เป็นไม้ยืนต้นบริเวณดอนปู่ตา มีการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมให้อยู่คู่กับชุมชน

การอยู่ร่วมกันในสังคม มีการตั้งบ้านเรือนอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม มีที่ดินทำกินแยก ออกห่างจากหมู่บ้าน ซึ่งไม่ไกลจากหมู่บ้านมากนัก ประชากรส่วนใหญ่ มีจิตใจเอื้ออารี ถ้อยที ถ้อยอาศัย พึ่งพา ช่วยเหลือกันสูง พุดคุยปรึกษาหารือกัน มีความเคารพเชื่อฟังผู้ใหญ่ คนผู้สูงอายุในหมู่บ้าน ประเพณีส่วนใหญ่ จะเป็นวันสำคัญต่าง ๆ และมีงานบุญสำคัญได้แก่ ประเพณีบุญเวสสันดร เดือนมีนาคม และประเพณีข้าวประดับดิน มีโรงเรียนประถมศึกษา 4 แห่ง ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กจำนวน 4 แห่ง ด้านสาธารณสุข มีโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล จำนวน 2 แห่ง สถานพยาบาลเอกชน จำนวน 2 แห่ง ด้านความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน มีสถานีตำรวจ จำนวน 1 แห่ง และตุ้มยาม อปพร. จำนวน 2 แห่ง

การเปลี่ยนแปลงจากอดีตถึงปัจจุบัน พื้นที่บ้านหนองแวง เป็นชุมชนกึ่งเมือง กึ่งชนบท แต่ยังคงประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นส่วน การคมนาคมมีความเจริญเข้ามาในชุมชนมากขึ้น รถมอเตอร์ไซด์จำนวนมากขึ้น เส้นทางใหญ่ขึ้นการจราจรมากขึ้น ประชาชนมีความเสี่ยงต่อการก่อสร้างในปัจจุบัน เพราะกำลังมีการก่อสร้างจำนวนมาก ด้านการศึกษา เด็กและเยาวชนได้รับการศึกษาอย่างทั่วถึง ด้านสุขภาพ ผู้ป่วยมีมากขึ้นทั้งคนงานและผู้ติดตาม เด็ก หญิงมีครรภ์ คนชรา โรคเรื้อรัง มี อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน และผู้นำช่วยกัน ดูแลป้องกันโรค เช่น ไข้เลือดออก กำจัดลูกน้ำยุงลาย และด้านสังคมความเป็นอยู่ที่เปลี่ยนไป สังคมเปลี่ยนไปเพราะประชากรแฝงมากขึ้น

การเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ ด้านการคมนาคม ในอดีตสมัยก่อน เป็นถนนดินแดง ต่อมาการได้มีพัฒนาสภาพถนนเป็นถนนลาดยาง ส่วนในชุมชนก็พัฒนาให้เป็นถนนคอนกรีต ในปัจจุบันมีการก่อสร้างถนนให้มีมาตรฐาน ทั้งเส้นหลัก เส้นในชุมชน แต่ผลกระทบที่ตามมาคือการใช้รถใช้ถนนเพิ่มมากขึ้น และใช้ความเร็วสูงตามสภาพถนนที่ดีขึ้น

ด้านทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ในอดีตมีทรัพยากรค่อนข้างมาก เช่น ป่าไม้ อุดมสมบูรณ์ สภาพแวดล้อมดีไม่มีพิษ สามารถกินน้ำในนาได้เพราะไม่มีสารพิษ ในปัจจุบัน ทรัพยากรมีความเสื่อมโทรมและถูกทำลายมากขึ้น จากการที่ความเจริญเข้ามา เนื่องจากมีการสร้างโรงงาน หอพัก ทำให้เกิดปัญหาน้ำเน่าเสีย ปัญหาแหล่งเพาะพันธุ์เชื้อโรค นอกจากนี้มีการขายที่ดินเพื่ออุตสาหกรรม ราคาที่ดินแพงขึ้น

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ ด้านอาชีพ และวิถีการผลิตในอดีตนั้น คนในชุมชนมีอาชีพเกษตรกรรม และการจับปลา เพราะพื้นที่อยู่ใกล้ลุ่มน้ำชี ต่อมาสถานประกอบการต่างๆ เข้ามาตั้งในพื้นที่มากขึ้น เป็นพื้นที่ที่มีศูนย์กระจายสินค้า อาชีพของคนในพื้นที่จึงเปลี่ยนไปตามสภาพแวดล้อม คือ เป็นคนงานในโรงงานหรือรับจ้างในสถานประกอบการต่าง ๆ ค่าขายสินค้า มีบริการต่างๆ เช่น บานเช่า หอพักมากขึ้น การเปลี่ยนแปลงด้านสุขภาพ การจัดการด้านสุขภาพของคนในพื้นที่ในอดีตนั้น เน้นการใช้สมุนไพรที่มีอยู่ในชุมชน แต่ก่อนมีอายุยืน ไม่เป็นโรคแข็งแรง ไม่ค่อยมีอาการเจ็บป่วย ปัจจุบัน คนเป็นโรคเรื้อรัง เบาหวาน ความดันสูงมาก มีผู้ป่วยที่ต้องการความดูแล ผู้ป่วยติดบ้าน ติดเตียงมากขึ้น มีเด็กเล็กที่ต้องดูแลเพิ่มมากขึ้น

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม สังคมและวัฒนธรรม ในอดีตนั้น เป็นสังคมที่พึ่งพาอาศัยกัน สังคมแบ่งปัน ความสัมพันธ์ในชุมชนมีมาก วัด ศาสนา เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ ของคนในชุมชน มีประเพณีวันบุญปีใหม่ สงกรานต์ บุญมหาชาติ อาชญากรรมหรือความในรุนแรงไม่มี ปัจจุบันนั้นความสามัคคีของคนในชุมชนยังดีอยู่ แต่อาจมีกลุ่มที่ย้ายมาอยู่ใหม่จากนอกชุมชนที่ยังปรับตัวไม่ได้และไม่ร่วมกิจกรรม

อย่างไรก็ตาม พบว่า ปัจจุบันเป็นสังคมที่พึ่งตนเองมากขึ้น ครอบครัวใหญ่เป็นครอบครัวเดี่ยว ความสัมพันธ์ของคนในครอบครัวลดน้อยลง การทำงานต่างพื้นที่ ความสัมพันธ์ในชุมชนน้อยลง อาชญากรรมและความรุนแรงมีมากขึ้น อาชญากรรมแต่ก่อนไม่มี ปัจจุบันมีเพราะยาเสพติด ยาเสพติดมีความรุนแรงเพิ่มมากขึ้น มีลักขโมยเล็กน้อย ตีมสุราเมาทะเลาะกัน หนี้นอกระบบ การปกครองดูแลลำบาก การควบคุมพื้นที่ยากขึ้น เพราะประชากรกรแฝงมากขึ้นด้วย นอกจากนี้ เมื่อก่อนมีการทำบุญหน้า ต้องไปที่แม่น้ำชีก่อน แต่ตอนนี้มีอุโมงค์และทางรถไฟฟ้าวางคู่ ก็เลิกทำบุญนี้เพราะมีความเสี่ยงต่อประชาชนในการเดินทาง

การคาดการณ์ภาพอนาคต ในระยะ 5 ปี สิ่งที่คาดว่าจะเกิดขึ้น มีดังนี้ ความเข้าใจของคนต่อโครงการระบบรถไฟความเร็วสูงยังมีน้อย ทั้งในแง่ของประโยชน์ที่จะได้รับ และการใช้งานต่างๆ ไม่มีการเปลี่ยนแปลงมากนัก เพราะชาวบ้านในพื้นที่ไม่ได้ใช้ประโยชน์รถไฟความเร็วสูง ชุมชนได้รับผลกระทบในด้านการคมนาคมปกติของชุมชน เพราะต้องมีการพัฒนาระบบเส้นทางใหม่ที่จะรองรับโครงการระบบรถไฟความเร็วสูง ซึ่งส่งผลต่อวิถีชีวิตปกติของชุมชน การลงทุนทำรถไฟฟ้าวางไม่คุ้มค่า โดยเฉพาะสำหรับคนในพื้นที่หรือในบริเวณใกล้เคียง เพราะเหมาะกับการเดินทางระยะไกล และการขนส่งสินค้ามากกว่า การคมนาคมสะดวกมากขึ้นประชาชนมีการเดินทางได้สะดวก แต่ส่วนใหญ่จะใช้รถยนต์ส่วนตัวมากกว่า ค่าครองชีพสูงขึ้นถ้าเราจัดระบบดีอาจมีคนต่างชาติเข้ามาอยู่ในบ้านเรามากขึ้น เพราะเดินทางสะดวก

ในระยะ 10 ปี สิ่งที่คาดว่าจะเกิดขึ้น คือมีความเจริญก้าวหน้า ภาวะเศรษฐกิจดีขึ้น คนในชุมชนมีงานทำ ค่าขายได้มากขึ้น มีคนต่างชาติเข้ามาเพิ่มขึ้น มีการติดต่อเดินทาง ทำธุรกิจมากขึ้น สถานประกอบการ โรงงานอุตสาหกรรม ศูนย์กระจายสินค้าเพิ่มมากยิ่งขึ้น เพราะขนส่งสินค้าได้สะดวก รวดเร็วมากขึ้น ชุมชนจะปรับตัวคนจะมีความเข้าใจการเดินทางสะดวกรวดเร็ว ประหยัดเวลา มีโรคภัยมากขึ้น หรือมีโรคระบาดใหญ่ เนื่องจากมีการเคลื่อนย้ายคนจากภายนอกเข้ามาอยู่ในพื้นที่มากขึ้น

ในระยะเวลา 15 ปี สิ่งที่คาดว่าจะเกิดขึ้น คือ ภาวการณ์เกษตรลดลง ภาคอุตสาหกรรมมากขึ้น อาชีพค้าขายรับจ้างเพิ่มมากขึ้น มีโรงงานเพิ่มขึ้น ผู้คนมากขึ้น เดินทางสะดวกขึ้น มีอาชีพ ทำมาหากิน สุขภาพดี คนต่างชาติเข้ามาเพราะประชาคมอาเซียนและชุมชนทันสมัยมากขึ้น

ในระยะ 20 ปี สิ่งที่คาดว่าจะเกิดขึ้น คือ เป็นชุมชนเมืองมากขึ้น มีความเจริญมากขึ้น สิ่งก่อสร้างมากขึ้น โรงงานอุตสาหกรรมมากขึ้นมีการเดินทางติดต่อทางรถไฟมากขึ้นการคมนาคมจะดี

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

จำนวนประชากรแฝงเพิ่มขึ้น เศรษฐกิจดีขึ้น คนตกงานน้อยลง ปัญหาสังคมมากขึ้น เช่น การลักขโมย การทะเลาะวิวาท ใช้เทคโนโลยีแทนมนุษย์ เกิดความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

ส่วนของปัจจัยความเสี่ยง คือเรื่องของภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ การว่างงาน เศรษฐกิจ ทำให้คนต้องดิ้นรนหารายได้ ความสัมพันธ์ในครอบครัวลดลง ประชากรแฝงที่เข้ามาในพื้นที่ ซึ่งย่อมมีทั้งผลดีที่ทำให้เกิดการเพิ่มปริมาณการอุปโภค บริโภคมากขึ้น แต่ผลเสียคือการใช้ทรัพยากรในพื้นที่มากขึ้น หรือมีโรคภัยต่าง ๆ เพิ่มมากขึ้น การแข่งขันทางด้านเทคโนโลยีและการค้า เทคโนโลยีและการเปลี่ยนแปลงของโลกที่มากขึ้นทั่วโลก โรงงานอุตสาหกรรมอาจย้ายฐานการผลิตไปประเทศที่มีการจ้างงานถูกกว่า หรือการใช้เทคโนโลยีต่าง ๆ เข้ามาแทนการใช้แรงงานคน

ทางด้านกายภาพ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้รับผลกระทบ เช่น จาก การก่อสร้างรถไฟ จากการใช้ประโยชน์ของคนที่ยากขึ้น ปัญหาน้ำเสีย มลพิษ การก่อสร้างที่ขวางทางน้ำส่งผลให้น้ำท่วม ที่ดินประชาชนถูกเวนคืน ไม่มีที่ดินหรือต้องย้ายที่อยู่ใหม่ ด้านสังคมคือประชากรแฝงเพิ่มมากขึ้น จากการเข้ามาทำงานในพื้นที่ ส่งผลให้เกิดการใช้ทรัพยากรต่างๆ ในพื้นที่เพิ่มมากขึ้น ทั้งด้านอุปโภค บริโภค ส่งผลให้เกิดปัญหาด้านสังคมและสุขภาพ เช่น ยาเสพติด โรคภัยต่างๆ อาชญากรรม การทะเลาะวิวาท เป็นต้น วิถีชีวิต ความเป็นอยู่และสังคมเปลี่ยนแปลง คนจะเน้นการทำงานมากขึ้น ต้องแข่งขันตลอดเวลา ทำให้ความสัมพันธ์ในครอบครัวลดลง การสร้างร่วมมือในชุมชนจะน้อยลงด้วยเช่นกัน เพราะคนจะไม่มีเวลามาร่วม ทำกิจกรรมในชุมชน วิถีชีวิตจะเน้นการพึ่งตนเอง ต่างคนต่างอยู่มากขึ้น และจะมีปัญหาสุขภาพจะเพิ่มมากขึ้น จากเดิมที่เป็นโรคเรื้อรัง เช่น สารพิษตกค้างในร่างกาย โรคระบาดใหม่จากคนต่างถิ่น โรคจากการทำงานหนักในโรงงาน

7.1.4.2 ชุมชนโยธะกา บางน้ำเปรี้ยว ฉะเชิงเทรา

พื้นที่นี้ มีโครงการที่มาจากนโยบายรัฐคือ โครงการพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก (Eastern Economic Corridor หรือ EEC) ซึ่งเป็นโครงการขนาดใหญ่ มีการพัฒนาครบวงจร มีสิ่งอำนวยความสะดวกในการคมนาคมขนส่ง ทั้งทางบก ทางน้ำ ทางอากาศ การพาณิชย์ อุตสาหกรรม และความเป็นอยู่ ครอบคลุมพื้นที่ บางส่วน ของจังหวัดชลบุรี ระยอง และฉะเชิงเทรา

บริบทสถานการณ์ปัจจุบันในพื้นที่ของชาวโยธะกา คือชุมชนดั้งเดิมมีประวัติศาสตร์เป็นค่ายทหารตั้งแต่ยุคกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย เป็นชุมชนชานนาทำเลที่ตั้งของตำบลเป็นที่ราบลุ่มแอ่งกระทะ มีพื้นที่บางส่วนอยู่ติดแม่น้ำนครนายกและแม่น้ำปราจีนบุรี ห่างจากอำเภอบางน้ำเปรี้ยว 12 กิโลเมตร มีถนนลาดยางเข้าถึง สถานภาพของที่ดิน มีทั้งที่ดินที่เป็นที่ดิน ส.ป.ก. ที่ดินที่มีเอกสารสิทธิ์โฉนดที่ดิน และที่ดินราชพัสดุ (ในราชการทหารเรือ) มีจำนวน 1,750 ครัวเรือน ประชากร รวม 6,525 คน มีสมาชิกภายในครัวเรือนเฉลี่ยประมาณ 4 คนต่อครัวเรือน อาชีพหลักส่วนใหญ่ทำนา รวมถึงเกษตรด้านอื่น และทำงานรับจ้าง ชานนาที่นี้ปลูกข้าวขาย และซื้อข้าวกิน แหล่งอาหารส่วนใหญ่มาจากตลาด มีน้อยมากที่หามาจากแหล่งธรรมชาติในพื้นที่

การเปลี่ยนแปลงจากอดีตถึงปัจจุบันของชานนาโยธะกาได้ปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีด้านเกษตรกรรม มีการใช้รถไถนา ทำให้ชานนาสามารถบุกเบิกพื้นที่ป่าหญ้า พื้นที่ดอน ขยายเป็นที่นาจนเต็มพื้นที่ และในช่วงทศวรรษ 2530 เริ่มมีการใช้รถเกี่ยวข้าวในพื้นที่ ลดต้นทุนการผลิตจากค่าจ้างแรงงานในการผลิต โอกาสในการหารายได้ให้กับครอบครัวผ่านการออกไปรับจ้างเกี่ยวข้าว โดยชานนาบางรายลงทุนซื้อรถเกี่ยวข้าวเพื่อรับจ้าง ทดแทนรายได้ที่หายไปจากราคาข้าวที่ตกต่ำ ชานนาในพื้นที่นี้มีการปรับตัวกับ

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

สภาพน้ำท่วม น้ำแล้ง และน้ำเค็มหนุน โดยการเลือกเพาะปลูกพันธุ์ข้าวที่มีอายุสั้น และมีการใช้ปุ๋ยและสารเคมีอย่างเข้มข้น

นอกจากนี้แล้ว การที่พื้นที่ทำนาของชาวบ้านโยธะกาเป็นที่ราชพัสดุที่เข้ากับทหารเรือ การพัฒนาพื้นที่จึงไม่สามารถทำได้หากไม่ได้รับการอนุญาต เช่น การขุดบ่อเลี้ยงปลา การอยู่ในพื้นที่ของทหารเรือจึงสร้างปัญหาให้กับชาวบ้านเป็นอย่างมาก เพราะไม่สามารถเข้าถึงงบประมาณในการพัฒนาสาธารณูปโภคในพื้นที่ได้เลย โครงการการพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก หรือ อีอีซี (EEC, Eastern Economic Corridor) ในจังหวัดฉะเชิงเทรา นำมาซึ่งความต้องการใช้ที่ดินเพื่ออุตสาหกรรม โครงสร้างพื้นฐานขนาดใหญ่ และเมืองใหม่ และการกว้านซื้อที่ดินเพื่อเก็งกำไรที่ดินในพื้นที่ ราคาที่ดิน ที่ปรับขึ้นถึง 5 เท่า การเข้ามาของกลุ่มนักลงทุนและนักพัฒนาที่ดินรายใหญ่ ได้มีการซื้อที่ดินไปเป็นจำนวนมาก เพื่อสร้างเมืองใหม่รวมทั้งนิคมอุตสาหกรรม

นอกจากการประกาศใช้ พระราชบัญญัติเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก พ.ศ. 2561 แล้ว ยังมีการแก้ไขพระราชบัญญัติที่ราชพัสดุ พ.ศ. 2562 ชาวบ้านจึงมีความวิตกกังวลว่า หน่วยงานของรัฐจะนำกฎหมายนี้มาบังคับใช้กับชาวบ้านหรือไม่ ปัจจัยเหล่านี้ได้กลายเป็นเงื่อนไขสำคัญของชาวบ้านโยธะกาต่อภาคทศวรรษในอนาคต 20 ปีข้างหน้า อาทิ ความไม่มั่นคงในที่ดิน การเกิดขึ้นของโรงงานหรือโครงการที่กระทบต่อการใช้ที่ดิน ปัญหาการแย่งชิงน้ำ รวมไปถึงปัญหาเศรษฐกิจจากราคาข้าวตกต่ำเนื่องจากการส่งเสริมของรัฐบาลมุ่งเน้นไปในด้านอุตสาหกรรมมากกว่าด้านเกษตรกรรม

การคาดการณ์ภาพอนาคตของชาวบ้านโยธะกามองเห็นอนาคตจากภาพปัจจุบันที่ชุมชนกำลังเผชิญอยู่ การมีแผนพัฒนาเมืองขนาดใหญ่ขึ้นตามนโยบายอีอีซี ย่อมส่งผลให้ทรัพยากรไม่เพียงพอต่อความต้องการของชุมชน จนเกิดการแย่งชิงทรัพยากรน้ำและน้ำเน่าเสียจากการพัฒนาที่มีขัดขวางกับการเกษตรกรรม ย่อมส่งผลกระทบต่อการทำมาหากิน ราคาข้าวที่มีแต่จะตกต่ำลงเนื่องจากรัฐลดพื้นที่การเกษตรกรรมในผังเมืองรวมอีอีซี โดยเฉพาะการเพิ่มพื้นที่อุตสาหกรรมและพื้นที่เมืองและลดพื้นที่เกษตรกรรมอย่างมีนัยสำคัญในจังหวัดฉะเชิงเทรา หนี้สินครัวเรือนจะเพิ่มขึ้น การมีประชากรจากที่อื่นโยกย้ายเข้ามาอยู่ในเขตอีอีซีจนเกิดความแออัดมากขึ้นของชุมชน ปริมาณขยะเพิ่มมากขึ้นตามจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้น การเกิดปัญหาสังคม การมีโจร ขโมยเพิ่มขึ้นในพื้นที่จากความยากจนและคนที่เข้ามาอยู่ใหม่ ปัญหาเสพติดที่จะระบาดเพิ่มขึ้นอีกหลายเท่าตัว ชุมชนจะไม่มีความสุข มีปัญหาสุขภาพจิต ขาดความไว้วางใจกัน และนำไปสู่การมีชีวิตรอยู่ด้วยความหวาดระแวง และส่งผลต่อวัฒนธรรมโดยรวมของชุมชนในพื้นที่เสื่อมโทรมจนถึงขั้นวิกฤติ

ในมุมมองของเยาวชนในพื้นที่ชุมชนตำบลโยธะกา นั้น มีความเห็นว่า ทหารเรือและประชาชนควรมีการพูดคุยและทำข้อตกลงให้ทุกฝ่ายได้ใช้ประโยชน์ที่ดินร่วมกัน ในมุมมองของหน่วยงานปกครองส่วนท้องถิ่นมีความเห็นว่า ในอีก 20 ปีข้างหน้า หากราคาข้าวยังคงตกต่ำ พื้นที่ตำบลโยธะกาจะไม่มี ความมั่นคงทางเศรษฐกิจเหลืออยู่เลย เนื่องจากข้าวเป็นผลผลิตทางการเกษตรหลักของตำบลนี้ นอกจากนี้ ในปัจจุบันมีโครงการรถไฟฟ้าวรางคู่ที่ผ่านตำบลโยธะกา อาจทำให้ประชาชนต้องโยกย้ายถิ่นฐาน เพราะการสร้างระบบคมนาคมมักจะมาพร้อมกับการพัฒนาเมือง อาจเกิดผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม สุขภาพ และความมั่นคงในที่ดิน ทั้งจากเสียงของรถไฟ และการเวนคืนที่ดินส่วนหนึ่งเพื่อการพัฒนาเมืองใหม่

ในประเด็นปัจจัยเสี่ยงที่สำคัญในพื้นที่นี้ คือ ประเด็นที่ดิน โครงการของรัฐบาล และผลจากการพัฒนาเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก หากทหารเรือขอคืนที่ดิน ซึ่งหากมีการขอคืนที่ดิน บางส่วนจริง ชาวบ้านที่ส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรจะมีพื้นที่ทำการเกษตรลดลงเป็นอย่างมาก ส่งผลกระทบต่อรายได้ของเกษตรกรทั้งครอบครัวโดยตรง ความไม่มั่นคงในสิทธิการถือครองที่ดิน โดยมีความเสี่ยงจากการขอคืนที่ดินของทหารเรือ อีกทั้งพื้นที่ดังกล่าวยังเป็นพื้นที่ยกเว้นกำหนดสีผังเมืองและข้อกำหนดในการใช้

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

ประโยชน์ที่ดินตามผังเมืองรวมอีอีซี เนื่องจากเป็นพื้นที่การใช้ประโยชน์ของทหาร นอกจากนี้ ยังอาจมีโครงการของรัฐบาลที่เข้ามาแล้วและที่กำลังจะเข้ามาในพื้นที่ชุมชนตำบลโยธะกา ที่กระทบต่อการใช้ที่ดินของชาวบ้านโดยตรง อาทิ โครงการแก้มลิง ซึ่งโครงการนี้ก็ยังไม่มีความชัดเจนใดๆ ทั้งนี้ การอยู่ในที่ดินที่เป็นของรัฐจึงเป็นปัจจัยเสี่ยงและความไม่มั่นคงของชาวบ้านในพื้นที่

ในส่วนของการพัฒนาเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก ซึ่งตามมาด้วยโครงการต่างๆ ทั้งที่มาจากภาครัฐ ภาครัฐร่วมทุนกับภาคเอกชน และภาคเอกชนอย่าง จะเป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านประชากร ซึ่งมีผลต่อความแออัดที่จะเพิ่มมากขึ้น การแย่งชิงฐานทรัพยากรที่มีจำกัด ขยะและมลพิษสิ่งแวดล้อมที่จะเพิ่มขึ้น การระบาดของยาเสพติดในชุมชน ซึ่งจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงสังคมในทางลบ การขยายตัวของเมือง และการเกิดขึ้นของโรงไฟฟ้าชีวมวลและโรงงานคัดแยกและกำจัดขยะในพื้นที่ จะนำการเปลี่ยนแปลงในทางลบมาสู่ชุมชน ทั้งในด้านเศรษฐกิจที่จะตกต่ำลง การตามมาของปัญหาสังคม การแย่งชิงทรัพยากรและปัญหามลพิษทางสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ

ปัจจุบันชาวบ้านอยู่อาศัยและทำกินในที่ดินราชพัสดุ (ในราชการทหารเรือ) ในตำบลโยธะกา โดยอยู่ในสถานภาพที่ไม่ถูกกฎหมาย แม้ว่าชาวบ้านจะยังทำกินและอยู่อาศัยอยู่ในปัจจุบัน แต่ก็อยู่อาศัยและทำกินด้วยความหวาดระแวง และไม่ทราบว่าเมื่อใดที่ทหารเรือจะขอคืนที่ดิน ในขณะที่เดียวกันชาวบ้านในพื้นที่ก็มีความรู้สึกว่าเขาอยู่อย่างไม่ถูกต้องตามกฎหมายด้วย

ดังนั้น การทำให้เกิดความชัดเจนในการใช้ประโยชน์ที่ดินราชพัสดุในตำบลโยธะกาของทหารเรือ จึงเป็นปัจจัยสำคัญของภาพฉากทัศน์ในอนาคตของพื้นที่นี้ ทั้งชาวบ้านและเจ้าหน้าที่ธนารักษ์อยากให้ทหารเรือริบจัดทำโครงการและแผนงานอย่างชัดเจนในแง่ของความจำเป็นและพื้นที่ที่ต้องการใช้ประโยชน์ที่ดิน โดยคำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับชาวบ้านเป็นหลักสำคัญ เนื่องจากพวกเขาอยู่อาศัยและทำกินในพื้นที่มาตั้งแต่ก่อนทหารเรือจัดซื้อที่ดิน และขึ้นทะเบียนเป็นที่ราชพัสดุในเวลาต่อมา โดยกระบวนการที่จะแก้ไขปัญหาจำเป็นต้องสร้างการมีส่วนร่วมอย่างมีความหมาย (Meaningful Public Participation) โปร่งใส (Transparency) ยุติธรรม (Fair) เป็นที่ยอมรับได้ของชาวบ้าน จึงจะสามารถเดินหน้าการพัฒนาในด้านต่างๆ ตามฉากทัศน์ในอนาคตที่ชุมชนตำบลโยธะกาปรารถนา โดยไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง

7.1.4.3 เทศบาลตำบลมหาพรามหมณ์ บางบาล ออยุธยา

พื้นที่นี้เป็นพื้นที่พัฒนาตามนโยบายรัฐ ให้มีโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ เช่น ขุดคลองเพื่อการขนส่งทางน้ำและ ทำบ่อขยะเพื่อรองรับสังคมอุตสาหกรรม

บริบทสถานการณ์ปัจจุบันในพื้นที่ของเทศบาลตำบลมหาพรามหมณ์ มีพื้นที่รวม 32.5 ตารางกิโลเมตร อยู่ห่างจากตัวจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ประมาณ 11 กิโลเมตร มีประชาชนจำนวน 3,209 ครัวเรือน ประชากรจำนวน 8,535 คน เป็นผู้สูงอายุ จำนวน 1624 คน ผู้เยาว์ จำนวน 1358 คน ประชาชนในพื้นที่เทศบาลตำบลมหาพรามหมณ์ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนา พบว่ามีจำนวนกว่า 800 ครัวเรือนในพื้นที่ที่ประกอบอาชีพทำนา นอกจากนี้ ในพื้นที่ยังมีอาชีพเสริมคือการทำอิฐและก้อนรูป ซึ่งเป็นอุตสาหกรรมในครัวเรือน โดยพบว่ามีจำนวน 68 โรงผลิต จำนวนแรงงานในการผลิต 150 คน และโรงงานจำนวน 1 แห่ง

สถานการณ์ในพื้นที่ของคนที่อยู่ในพื้นที่ตำบลมหาพรามหมณ์ อำเภอบางบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่าตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันมีโครงการพัฒนาหรือโครงการภาครัฐมาในพื้นที่ตลอดเวลา ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นพลวัตกับประชาชนในพื้นที่ ซึ่งการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวส่วนใหญ่ทำให้เกิดผลกระทบเชิงลบประชาชนในพื้นที่ ตัวอย่างเช่น การจัดสร้างบ่อขยะ ซึ่งส่งผลกระทบต่อสุขภาพและอนามัย

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

แก่ประชาชนในพื้นที่โดยตรง เป็นต้น มากไปกว่านั้นเมื่อมีสถานการณ์การแพร่กระจายของโรคโควิด 19 (COVID- 19) ก็ยิ่งส่งผลกระทบต่อในเชิงลบให้กับประชาชนในพื้นที่ กล่าวคือทั้งประชาชนที่ทำงานในโรงงานและประชาชนที่ทำอาชีพค้าขาย ก็ได้รับรายได้รวมลดลงจนถึงขั้นไม่มีรายได้เลย รวมทั้งยังเกิดปัญหาเกี่ยวกับภาคเกษตรกรรมในพื้นที่ด้วย เนื่องจากเกิดปัญหาการขาดแคลนน้ำในการทำการเกษตรภายในพื้นที่ ปริมาณน้ำไม่พอต่อความต้องการ จึงเกิดโครงการพัฒนาชุมชนเข้ามาช่วยในการวางแผนในการใช้น้ำของชุมชน

การเปลี่ยนแปลงจากอดีตถึงปัจจุบันนั้น แต่เดิมพื้นที่ในเทศบาลตำบลมหาพราหมณ์ อำเภอบางบาล ถือได้ว่าเป็นพื้นที่เกษตรกรรมแห่งหนึ่งในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา แต่ด้วยสภาพทางบริบทพื้นที่ที่เปลี่ยนแปลงไปประกอบกับการเข้ามาของโครงการภาครัฐขนาดใหญ่ เช่น การจัดทำบ่อขยะ การจัดทำคลองส่งน้ำ จึงทำให้รูปแบบการประกอบอาชีพเปลี่ยนแปลงไป ดังนั้นสภาพปัจจุบันในพื้นที่ยังคงพบเห็นประชาชนทำการเกษตรกรรมอยู่ และอีกส่วนหนึ่งประกอบอาชีพภาคอุตสาหกรรมและภาคธุรกิจบริการ นอกพื้นที่ นอกจากนี้ ยังมีธุรกิจดั้งเดิมภายในพื้นที่คือ ธุรกิจการเผาอิฐ การทำกางเกงเจจ เป็นต้น

ปัจจุบันพบข้อมูลว่าการทำนาของเกษตรกรไม่สามารถทำได้อย่างมีประสิทธิภาพ อันเนื่องมาจากปัญหาการขาดแคลนแหล่งน้ำซึ่งต้องใช้ต้นทุนในการสูบน้ำที่มากขึ้น จึงยิ่งทำให้ประชาชนที่ทำการเกษตรกรรมมีจำนวนลดน้อยลงยิ่งไปอีก ทำให้ประชาชนส่วนหนึ่งต้องไปประกอบอาชีพอื่น เช่น ทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม การค้า หรือธุรกิจบริการ เป็นต้น โดยสิ่งเหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นกระบวนการเปลี่ยนทางเศรษฐกิจภายในพื้นที่ที่พบในสังคมชนบทเกือบทุกที่ กล่าวคือเป็นกระบวนการเปลี่ยนผ่านจากสังคมเกษตรกรรมสู่สังคมภาคอุตสาหกรรมและธุรกิจบริการ

ความท้าทายทางปัญหาเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในขณะนี้ ที่ส่งผลกระทบจากภายนอกชุมชนสู่ภายในชุมชน ซึ่งทำให้คนในพื้นที่ขาดรายได้หรือมีรายได้ลดน้อยลง ยิ่งทำให้ประชาชนยิ่งให้ความสนใจกับการประกอบอาชีพเพื่อหารายได้ให้เพิ่มมากขึ้น ส่งผลให้ไม่มีการมีส่วนร่วมกับกิจกรรมทางวัฒนธรรมและศาสนา โดยเฉพาะกลุ่มเด็กและเยาวชนยังมีความห่างไกลกับสถาบันทางศาสนามากยิ่งขึ้น ดังนั้นเมื่อประชาชนห่างไกลจากหลักธรรมทางศาสนา ก็ยิ่งมีความเป็นไปได้ว่า การดำเนินชีวิตประจำวันอาจจะเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับสิ่งที่เป็นอบายมุขหรือการกระทำผิดต่อบาป ส่งผลในด้านลบต่อการดำเนินชีวิตประจำวันของประชาชนในพื้นที่ท้องถิ่น

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมในพื้นที่เทศบาลตำบลมหาพราหมณ์อีกประการหนึ่ง ยังพบว่า อัตราการแต่งงานหรือการตั้งครรรค์ก่อนวัยอันควรมีจำนวนมากขึ้น ซึ่งในบางรายเป็นการแต่งงานหรือการตั้งครรรค์ในสภาพที่ยังไม่พร้อม และมักจะตามมาด้วยปัญหาการหย่าร้างหรือปัญหาการปล่อยปลละเลยเด็ก นอกจากนี้ ประเด็นการเปลี่ยนแปลงในด้านสุดท้ายของพื้นที่เทศบาลตำบลมหาพราหมณ์พบว่า ผลจากความเจริญเติบโตที่เข้ามายังพื้นที่ ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางลักษณะทางภูมิศาสตร์ในพื้นที่เช่นกัน โดยแต่เดิมในพื้นที่เทศบาลตำบลมหาพราหมณ์มีการสัญจรทางน้ำใช้เรือเป็นหลัก ในระยะต่อมารูปแบบการขนส่งก็เปลี่ยนแปลงไปโดยใช้ถนนและมีการพัฒนาคุณภาพของถนนเป็นระยะ ๆ จนถึงปัจจุบันส่วนใหญ่ประชาชนในพื้นที่มักจะให้การสัญจรทางถนนเป็นหลัก และในอีกไม่นานเทศบาลตำบลมหาพราหมณ์จะมีโครงการในการขุดแม่น้ำเพื่อใช้เป็นทางสัญจรให้เรือขนส่งสินค้าต่าง ๆ รวมถึงมีการเข้าตัดถนนที่จะมีความกว้างและคุณภาพมากขึ้น โดยเหตุผลด้านการคมนาคมที่ดีมากขึ้นทำให้บริบทของสภาพทางกายภาพมีการเจริญมากขึ้น

การคาดการณ์ภาพอนาคต ในระยะ 5 ปี ด้วยแนวโน้มการพัฒนาในพื้นที่ที่เพิ่มสูงขึ้น โดยส่วนหนึ่งมาจากโครงการการพัฒนาและนโยบายของหน่วยงานภาครัฐ จึงอาจจะกล่าวได้ว่าความเป็นเมืองเริ่มเข้าแทนที่ความเป็นสังคมชนบทของพื้นที่เทศบาลตำบลมหาพราหมณ์ ดังนั้นหากจะให้คาดการณ์

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

ฉากทัศน์ชุมชนในระยะ 5 ปี จะพบว่าจะเกิดความสมบูรณ์ของโครงสร้างพื้นฐานในท้องถิ่น อาทิเช่น ถนน ระบบไฟฟ้า และระบบน้ำประปา เป็นต้น แต่สิ่งที่อาจจะหายไปคือกลุ่มธุรกิจดั้งเดิมอย่างธุรกิจการเผาอิฐหรือธุรกิจการเผาถ่านอาจจะมีความโน้มถ่วงลดลง เนื่องจากเป็นธุรกิจที่ก่อให้เกิดมลพิษสูงในพื้นที่ท้องถิ่น และค่านิยมของธุรกิจเหล่านี้ในพื้นที่เริ่มให้ความสำคัญลดน้อยลงด้วยเช่นกัน นอกจากนี้ ยังมีการคาดการณ์ว่าแนวโน้มการประกอบอาชีพเกษตรกรรมยิ่งจะลดน้อยลงอีก โดยคาดการณ์ว่าประชาชนในพื้นที่ที่จะออกไปประกอบอาชีพนอกพื้นที่ ทั้งภาคอุตสาหกรรมและภาคธุรกิจบริการ รวมทั้งมีแนวโน้มการย้ายไปประกอบอาชีพในกรุงเทพมหานครเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากระบบการคมนาคมขนส่งที่สะดวกมากยิ่งขึ้น ทั้งรถยนต์ รถโดยสารสาธารณะ รถไฟ และโครงการรถไฟความเร็วสูงที่อยู่ระหว่างการก่อสร้างอีกด้วย

ในระยะ 10 ปี ฉากทัศน์ชุมชนในระยะ 5 ปี บ่งบอกให้เห็นว่าสภาพสังคมของพื้นที่เทศบาลตำบลมหาพราหมณ์มีความเป็นเมืองมากยิ่งขึ้น ทำให้การมองประเด็นในระยะ 10 ปี พบว่าประชาชนในวัยแรงงานย้ายไปประกอบอาชีพนอกพื้นที่หรือในกรุงเทพมหานคร ซึ่งทำให้จำนวนประชาชนที่อยู่ในพื้นที่ส่วนหนึ่งมักจะเป็นผู้สูงอายุและเด็ก ดังนั้นภาระในการเลี้ยงดูเด็กจะตกเป็นภาระของผู้สูงอายุ แทนบิดาและมารดาที่อยู่ในวัยทำงาน สิ่งที่จะเกิดขึ้นในช่วงระยะนี้คือ การเลี้ยงดูและการเอาใจใส่เด็กนั้นผู้สูงอายุอาจจะเลี้ยงดูไม่ได้ดีเท่ากับบิดาและมารดาของเด็ก รวมทั้งประเด็นเรื่องการเข้าถึงระบบเทคโนโลยีที่วัยเด็กมักจะเข้าถึงและใช้งานได้ดีกว่าวัยสูงอายุ ก็ยิ่งอาจจะทำให้เกิดปัญหาทางสังคมต่าง ๆ ตามมาด้วยเช่นกัน นอกจากนี้ ประเด็นที่น่าสนใจในระยะ 10 ปี ซึ่งนับว่าเป็นระยะที่มีความเจริญเข้ามาถึงชุมชนอย่างขีดสุด โดยความเจริญที่เข้ามาสู่ชุมชนท้องถิ่นดังกล่าวอาจจะส่งผลให้เกิดความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ ซึ่งมีความเป็นไปได้ว่าแหล่งน้ำที่ให้บริการอุปโภคบริโภคอาจถูกทำลายลง ดินที่ใช้เพาะปลูกทางการเกษตรเสื่อมสภาพ และอาจจะเกิดมลพิษทางอากาศเพิ่มมากขึ้น

ในระยะ 15 ปี ผู้เข้าร่วมการประชุมได้ร่วมกันคาดการณ์ฉากทัศน์ชุมชนในระยะ 15 ปี ของเทศบาลตำบลมหาพราหมณ์ พบว่าในระยะ 15 ปีข้างหน้า ในพื้นที่เทศบาลตำบลมหาพราหมณ์ อาจจะมีการประกอบอาชีพหรือดำเนินธุรกิจในรูปแบบใหม่ การเกษตรกรรมลดน้อยลงหรืออาจจะไม่มีการทำเกษตรกรรมอีกเลย ประชาชนส่วนหนึ่งออกไปทำงานนอกพื้นที่ในภาคธุรกิจบริการและภาคอุตสาหกรรม การค้าขายในพื้นที่เติบโตขึ้น ตลาดสดหรือตลาดขายอาหารเติบโตขึ้นในพื้นที่

ในระยะ 20 ปี จากการกำหนดฉากทัศน์ในชุมชนเทศบาลตำบลมหาพราหมณ์ในระยะที่ผ่านมา อาจจะสามารถกล่าวได้ว่าในระยะ 20 ปี ของท้องถิ่นนี้ความเป็นเมืองอาจจะเข้ามาสู่ในพื้นที่ท้องถิ่นนี้จนไม่สามารถแยกออกได้ว่าพื้นที่นี้เคยมีสภาพความเป็นชุมชนชนบทมาก่อน

ปัจจัยความเสี่ยง ข้อมูลจากการประชุมกลุ่มย่อยพบว่าโดยทั่วไปประชาชนยอมรับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในพื้นที่ เพราะเห็นว่าความเจริญหรือความเป็นเมืองต้องเข้ามาในพื้นที่อย่างแน่นอน อย่างไรก็ตาม ประชาชนในพื้นที่การเปลี่ยนแปลงดังกล่าว อาจจะสร้างความน่าวิตกกังวลในเรื่องการเข้ามาของโครงการภาครัฐอาจจะทำให้วิถีความเป็นอยู่แบบเกษตรหายไป การเข้ามาโครงการภาครัฐอาจจะทำให้พฤติกรรมของวัยรุ่นเปลี่ยนแปลงไป ความเจริญที่เข้ามาพร้อมกับโครงการรัฐอาจจะทำให้เกิดการปล่อยปละละเลยกับประชากรวัยเด็กและวัยสูงอายุ เนื่องจากประชากรวัยทำงานไปทำงานนอกพื้นที่

ที่ผ่านมาชุมชนท้องถิ่นแห่งนี้มีลักษณะค่อนข้างเป็นชุมชนชนบท ความเป็นเมืองอยู่บ้างเนื่องจากลักษณะพื้นที่ที่อยู่ไม่ไกลจากอำเภอเมือง แต่ด้วยโครงการการพัฒนาของภาครัฐที่เข้ามาทำการชุมชนชนบทนี้มีความเปลี่ยนแปลงไป จากการประชุมกลุ่มย่อยพบว่าภาพที่พึงประสงค์หรือภาคฝันของประชาชนในท้องถิ่นแห่งนี้ ยังต้องการให้เกิดความเจริญขึ้นในท้องถิ่น เกิดการพัฒนาในท้องถิ่นด้านโครงสร้าง

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

พื้นฐานที่ช่วยอำนวยความสะดวกให้กับคนในพื้นที่ อย่างไรก็ตาม ประชาชนยังคงเห็นว่าการพัฒนาที่เกิดขึ้น ต้องไม่เป็นการทำลายวิถีชีวิตคนในพื้นที่ หรือทำให้สภาพความเป็นอยู่หรือคุณภาพชีวิตลดต่ำลง หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือต้องเป็นการพัฒนาที่ให้ความสำคัญกับคนในท้องถิ่น คุณภาพชีวิต และให้ความสำคัญกับประเด็นเรื่องสังคม และสิ่งแวดล้อม

สำหรับภาพที่ไม่พึงประสงค์หรือสิ่งที่ไม่อยากให้เกิดขึ้น ประกอบด้วย ประเด็นปัญหาทางการด้านครอบครัวและสังคม ซึ่งจากข้อมูลพบว่าปัญหาเกี่ยวกับเด็กและเยาวชนเพิ่มสูงขึ้น ซึ่งหากปล่อยปละละเลยไว้อาจจะทำให้เกิดผลเสียมากยิ่งขึ้น ปัญหาดังกล่าวประกอบด้วย ปัญหาเด็กและเยาวชนตั้งครรภ์ก่อนวัยอันควร หรือการใช้สื่อ Social Network ในทางที่ผิดหรือไม่สมควร และปัญหาการเรียนหนังสือไม่จบอันเนื่องมาจากปัญหาทางเศรษฐกิจของครอบครัว เป็นต้น

นอกจากนี้ ยังพบว่าภาพอนาคตที่ไม่พึงประสงค์คือ ถนนในพื้นที่เทศบาลอาจจะมีการชำรุดบ่อยครั้ง เนื่องจากความเจริญทางเศรษฐกิจทำให้มีการโดยสารเพิ่มมากขึ้น อีกส่วนหนึ่งที่คิดว่าน่าจะเกิดขึ้นคือปัญหาล่าช้าของโครงการที่เพิ่มมากขึ้น รวมทั้งการเข้ามาของกลุ่มนายทุนบางกลุ่มอาจจะเข้าถือครองพื้นที่ในชุมชน และดำเนินธุรกิจในพื้นที่ในลักษณะผูกขาดกิจการ ซึ่งในระยะยาวย่อมส่งผลกระทบต่อประชาชนในพื้นที่ที่อาจจะมีรายได้ที่ลดน้อยลง เป็นต้น

จากข้อมูลจากทัศนคติชุมชนที่ประชาชนในพื้นที่เทศบาลตำบลมหาพรหมณ์ได้ร่วมกันกำหนดให้เกิดภาคอนาคตดังกล่าวนี้ อาจจะสรุปได้ว่าประชาชนในพื้นที่คาดการณ์ว่าในระยะยาวพื้นที่ชุมชนชนบทแห่งนี้จะเปลี่ยนสภาพกลายเป็นชุมชนเมืองโดยสิ้นเชิง ซึ่งสาเหตุหนึ่งเกิดการโครงการรัฐที่เข้ามาพัฒนาภายในพื้นที่และโครงการรัฐที่เข้ามาพัฒนาในพื้นที่ใกล้เคียง รวมทั้งกระแสการพัฒนาโลกาภิวัตน์นอกพื้นที่ ยิ่งทำให้เกิดการเร่งการพัฒนาพื้นที่ชนบทนี้ให้กลายเป็นเมืองมากยิ่งขึ้น ซึ่งจากอดีตถึงปัจจุบันพื้นที่ดังกล่าวมีโครงการภาครัฐขนาดใหญ่ (Mega-project) เข้ามายังพื้นที่อย่างต่อเนื่อง ทำให้ในอนาคตประชาชนในพื้นที่ไม่ต้องการเห็นโครงการรัฐที่จะมาพัฒนาพื้นที่และสร้างผลเสียให้กับคนในชุมชน ดังนั้นภาพที่พึงประสงค์หรือภาคฝันของประชาชนในท้องถิ่นแห่งนี้ “ยังต้องการให้เกิดความเจริญขึ้นในท้องถิ่นเกิดการพัฒนาในท้องถิ่นด้านโครงสร้างพื้นฐานที่ช่วยอำนวยความสะดวกให้กับคนในพื้นที่ แต่ต้องไม่เป็นการพัฒนาที่ลดระดับคุณภาพชีวิตหรือการพัฒนาที่ทำลายสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ท้องถิ่น”

นอกจากนี้ ประเด็นที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือปัญหาทางครอบครัวและสังคมในพื้นที่ชุมชนท้องถิ่นนี้ ซึ่งพบว่าสาเหตุของปัญหาไม่ได้เกิดจากปัจจัยภายในชุมชน แต่มีสาเหตุจากการพัฒนาในระดับประเทศ โดยปัญหาดังกล่าวประกอบด้วย ปัญหาเด็กและเยาวชนตั้งครรภ์ก่อนวัยอันควร หรือการใช้สื่อ Social Network ในทางที่ผิดหรือไม่สมควร และปัญหาการเรียนหนังสือไม่จบอันเนื่องมาจากปัญหาทางเศรษฐกิจของครอบครัว เป็นต้น ทำให้การตีกรอบการแก้ไขปัญหาอาจจะไม่สามารถพิจารณาได้เพียงบริบทภายในชุมชน แต่ยังต้องพิจารณาจากสิ่งแวดล้อมภายนอกชุมชนท้องถิ่นแห่งนี้ด้วย

7.1.4.4 ชุมชนตลิ่งชัน อ.จะนะ จ.สงขลา

พื้นที่นี้ มีโครงการพัฒนา ตามนโยบายรัฐคือ โครงการนิคมอุตสาหกรรมจะนะ หรือ เมืองต้นแบบอุตสาหกรรมก้าวหน้าแห่งอนาคต ซึ่งจะมีการก่อสร้างโครงสร้างพื้นฐานจำนวนมาก เพื่อรองรับการพัฒนาเช่น ท่าเรือ การพาณิชย์และการท่องเที่ยว การสร้างรถไฟเชื่อมต่อท่าเรือสงขลาแห่งที่ 2 พลังงานไฟฟ้าทางเลือก และนิคมอุตสาหกรรมจะนะในพื้นที่ 7,000 ไร่

บริบทสถานการณ์ปัจจุบันในพื้นที่ของตำบลตลิ่งชันเดิมเป็นส่วนหนึ่งที่แยกจากตำบลบ้านนา ประชาชนอพยพมาจากหลายท้องถิ่นเพื่อทำอาชีพประมงขนาดเล็กชายฝั่งทะเลอ่าวไทย ตำบล

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

ตลิ่งชัน อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา สภาพพื้นที่ทั่วไปของตำบลตลิ่งชัน พื้นที่ทางทิศเหนือจะมีลักษณะเป็นดินปนทราย หรือทรายล้วนเพราะเป็นพื้นที่ติดกับทะเลส่วนพื้นที่ทั่วไปจะมีลักษณะเป็นที่ราบลุ่มสลับกับป่าและป่ายางพารา มีเนื้อที่ประมาณ 31.1 ตารางกิโลเมตรเท่ากับ 19,437 ไร่ ห่างจากอำเภोजะนะ ไปทางทิศเหนือประมาณ 2 กิโลเมตร ประกอบด้วยพื้นที่ 8 หมู่บ้าน ประชากรร้อยละ 98 นับถือศาสนาอิสลามและร้อยละ 2 นับถือศาสนาพุทธ ตำบลตลิ่งชันส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเป็น ผู้ปฏิบัติงานที่มีฝีมือในด้านการเกษตร ปศุสัตว์ และประมงเลี้ยงสัตว์แบบปล่อยให้หาอาหารตามธรรมชาติใน ซึ่งเลี้ยงไว้ใช้งานบริโภคและจำหน่ายในบางส่วน รองลงมา ได้แก่ รับจ้างทั่วไป ค้าขาย งานบริการ และรับราชการ

การเปลี่ยนแปลงจากอดีตถึงปัจจุบันจากการสำรวจตำบลตลิ่งชัน พบว่าเป็นพื้นที่ที่มีโรงงานค่อนข้างมาก เนื่องจากพื้นที่ที่เหมาะสม มีภูมิศาสตร์ที่เอื้อต่อการทำอุตสาหกรรม นอกจากนี้ทรัพยากรที่มีความอุดมสมบูรณ์สามารถให้ประโยชน์ให้แก่คนในชุมชนได้เป็นอย่างดี เช่น สร้างรายได้ให้แก่คนในชุมชน และ ใช้เป็นแหล่งอาหารให้แก่คนในชุมชน เป็นต้น นอกจากนี้ในชุมชนตลิ่งชันยังมีภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ยังคงสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่นมาจนถึงปัจจุบันนี้ เนื่องจากคนในชุมชนยังมีวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม มีปฏิสัมพันธ์กัน มีการเอื้อเฟื้อ ช่วยเหลือกันและกันของคนในชุมชนและปัญหาสำคัญที่เกิดขึ้นในชุมชน ก็มีหลากหลายด้านที่แตกต่างกันไป เช่น ปัญหาด้านเศรษฐกิจ (ผลผลิตไม่มีตลาดรองรับเท่าที่ควร ขาดความรู้ในการขยายตลาด) ปัญหาด้านสังคม (ภาครัฐเข้ามามีบทบาทในชุมชนมากเกินไป ทำให้คนในชุมชนมีบทบาทน้อยลง) ยาเสพติด ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม (ส่งผลกระทบต่อฐานทรัพยากรทางทะเล และ ชายฝั่งในอนาคต อย่างรุนแรง ชายหาดในพื้นที่เกิดการเปลี่ยนในทางที่แย่ลงอย่างชัดเจนส่งผลทางอากาศจากมลพิษโรงงาน โรงงานปล่อยน้ำเสียลงสู่ทะเล) ซึ่งทั้งหมดล้วนเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นจากนโยบายรัฐที่เข้ามาในพื้นที่

การคาดการณ์ภาพอนาคต อนาคตข้างหน้าหากทำเรื่องน้ำลึกสร้างเสร็จ และก็ยังคงเป็นความต้องการเพราะคนในชุมชนจะได้มีงานทำ จะมีคนภายนอกเข้ามาอยู่ในชุมชนมากขึ้น เนื่องจากนิคมอุตสาหกรรมจะนะจะเกิดขึ้น ระบบทุกอย่างก็เปลี่ยนไป วิธีประมง ปลาในทะเล หลากๆ อย่างคงหายไป หรือคงมีน้อยมากๆ เนื่องจากคนไปทำงานในเมือง และพอมีอุตสาหกรรมเกิดขึ้นจะมีอะไรหลายๆอย่างเปลี่ยนไป กลุ่มคนที่ทำงานกับทะเล ก็จะได้รับผลกระทบทางทะเล กลุ่มคนที่ทำงานสวนยางก็ได้รับผลกระทบทางสวนยาง และส่งผลต่อสุขภาพของคนในชุมชน โครงการต่างๆ เข้ามาในชุมชน คนในชุมชนต้องรับมือและหาทางแก้ไขกับผลกระทบที่เกิดขึ้น ไม่สามารถไปขัดขวางได้

ปัจจัยความเสี่ยงที่เกิดขึ้นเป็นผลกระทบที่กำลังจะตามมา ย่อมส่งผลให้คนในชุมชน ทำให้เป็นการเฝ้าระวังกันเองของคนในชุมชน และยังคงมองว่าเหล่านี้เป็นปัจจัยเสี่ยงในชุมชน เช่น คน : ทุกสิ่งทุกอย่างที่จะส่งผลทั้งดีและร้าย ล้วนมาจากความคิดและการกระทำของคน ในส่วนของความอันตรายต่อสุขภาพก็คงเป็น สารเคมี : กระทบกับพื้นที่ในเรื่องของดินและน้ำที่ใช้ในการเกษตร ทั้งโรงงานและนายทุน : ทำลายภูมิทัศน์และสภาพแวดล้อมในชุมชน ปล่อยน้ำเสีย ส่งกลิ่นเหม็นให้กับชุมชน รวมไปถึงยาเสพติด : ยาเสพติดในชุมชนติดยาเสพติดกันมากขึ้น ที่สำคัญสิ่งแวดล้อม : ส่งผลกระทบต่อทางมลพิษน้ำและอากาศจนกระทั่งระบบเศรษฐกิจ : ความมั่นคงทางอาหาร

แต่ก็ปฏิเสธไม่ได้ไม่ว่าสิ่งภายนอกที่เข้ามาในพื้นที่ทั้งเป็นความต้องการและไม่ต้องการ หรือเป็นจุดที่ถูกส่งลงมาแล้วนั้น คนที่จะรับปัญหาและจัดการได้ดี คือ คนในชุมชนนั่นเอง ที่จำเป็นต้องช่วยกันรักษา อนุรักษ์ และดูแลพื้นที่ให้เป็นดั้งเดิม หรืออาจต้องมีการเปลี่ยนแปลงแต่ก็ต้องไม่ได้รับผลกระทบกับพื้นที่ จึงมองเห็นว่า ทุกปัญหาเหล่านี้ถ้าไม่ถูกจัดการด้วยคนในชุมชนเอง ก็เห็นควรที่จะต้องให้หน่วยงานในพื้นที่และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้าช่วยเหลือ ซึ่งนั่นเองจากการลงสำรวจทำให้เห็นว่าคนในชุมชนมีความคิดเห็นที่จะเสนอแนะแตกต่างกันออกไปในหลายรูปแบบ ทั้งเสนอต่อหน่วยงาน ทั้งเสนอต่อคนในชุมชน

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

ทั้งเสนอต่อโรงงานต่าง ๆ เช่น หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ต้องการให้รับเด็กในพื้นที่เข้าทำงานด้วย ไม่ใช่เอาคนนอกเข้ามาทำอย่างเดียว และ หน่วยงานเข้ามาส่งเสริม ต้องเข้ามาดูแลในส่วนของสิ่งแวดล้อมด้วย เหมือนกันไม่ใช่สร้างนั้นขึ้นมาแล้วปล่อยปะละเลย หรือในส่วนของ โรงงาน อยากให้กลุ่มผู้นำในชุมชนเข้าไปตรวจสอบในโรงงานว่ามีบ่อบำบัดน้ำเสียจริงหรือไม่ คนในชุมชน ปลุกจิตสำนึกให้มีการพัฒนาตัวเอง แก้ไขปัญหาที่ต้นเหตุ ไม่ใช่ปลายเหตุ และต้องมีการพบปะเพื่อสร้างผลประโยชน์ที่ได้ต่อชุมชน ต้องมีการดำเนินโครงการที่ได้รับอย่างต่อเนื่อง ร่วมกันพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในชุมชนให้ดียิ่งขึ้น รวมไปถึงด้านการศึกษา อยากให้เน้นเรื่องการศึกษาของเด็ก ๆ ทั้งให้ทุนการศึกษา ส่งเสริมการศึกษาเด็กในชุมชน จะได้มีอนาคตที่ดี ได้กลับมาทำงานโรงงานที่บ้านตัวเอง มาพัฒนาบ้านตัวเองต่อไป

เห็นได้ว่าชุมชนจะมีการพัฒนาได้ก็ต่อเมื่อมีการร่วมมือกันจากทุกฝ่าย ทั้งจากตัวสมาชิกในชุมชน จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ ที่จะต้องสามัคคีและร่วมพูดคุย ร่วมกันระดมความคิดในการดำเนินการต่าง ๆ ต่อชุมชน เช่นเดียวกับความคิดเห็นที่สมาชิกในชุมชนมีต่อชุมชน หน่วยงาน ที่กล่าวในเบื้องต้น แต่นั่นคือส่วนหนึ่งที่เป็นความคิดเห็นของคนในพื้นที่ ทุกอย่างล้วนขึ้นอยู่กับการปฏิบัติหน้าที่ การดูแล สอดส่อง การร่วมมือกัน และสุดท้ายคือการขับเคลื่อนงานในพื้นที่ร่วมกันนั่นเอง ที่จะส่งผลให้กับชุมชนเป็นชุมชนที่ได้รับการพัฒนา จากนโยบาย มีทั้งโครงการ แผนงานพัฒนาขนาดใหญ่ของรัฐที่ดำเนินการในระดับพื้นที่ ที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านบวกหรือจะเป็นด้านลบ แต่ทุกอย่างก็ล้วนมีทางแก้ไข หากคนในชุมชนร่วมกันรับมือ และแก้ปัญหาเหล่านั้นด้วยกัน ด้วยใช้พลังมวลชนที่มีในพื้นที่จัดการและเป็นกลไก เพื่อส่งผลให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งในอนาคตต่อไป

7.2 สรุปการประเมินสถานะชนบทอย่างเร่งด่วนตามประเภท

7.2.1 ชนบทแบบเกษตรดั้งเดิม

โดยภาพรวมสังคมชนบทแบบเกษตรดั้งเดิม เป็นสังคมที่มีพื้นฐานจากการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ ที่อยู่แวดล้อมในชุมชน เป็นหลัก โดยเมื่อศึกษาถึงสภาพปัจจุบัน ประเด็นที่พบคือเกิดการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพทรัพยากรธรรมชาติลดลง ไม่ว่าจะเป็นป่าไม้ แหล่งน้ำ สัตว์ป่า รวมถึงการเปลี่ยนแปลงของรูปแบบการเกษตร จากการกระทำการเกษตรเพื่อใช้บริโภคในครัวเรือนและชุมชนไปสู่ เกษตรเชิงพาณิชย์ ซึ่งมีผลที่ตามมาประกอบไปด้วย เรื่องของการใช้สารเคมีฆ่าแมลงปุ๋ย การใช้รถไถแทนแรงงานสัตว์และคน การใช้รูปแบบการจ้างงานแทนการร่วมแรงร่วมใจ นำมาสู่ปัญหาสุขภาพโดยเฉพาะประชากรวัยแรงงาน ผู้สูงอายุ และปัญหาการย้ายถิ่นเพิ่มขึ้น ส่วนปัญหาอื่นมักจะเป็นปัญหาทางข้อกฎหมาย เนื่องจากพื้นที่ชุมชนเกษตรดั้งเดิมมักจะอยู่ในพื้นที่ของป่าเมื่อมีกฎหมายป่าไม้หรือกฎหมายป่าสงวน ทำให้กระทบวิถีชนบทแบบเกษตรดั้งเดิมที่พึ่งพิงของป่าเป็นหลัก

7.2.2 ชนบทแบบผสมผสาน

โดยภาพรวมสังคมชนบทท้องถิ่นแบบผสมผสาน มักจะเป็นชุมชนที่ประชาชนมีอาชีพเกษตรเชิงพาณิชย์ คือผลิตเพื่อขาย และมีรูปแบบเกษตรแบบผสมผสาน ระหว่างนาข้าว พืชไร่ พืชสวน รวมถึงอาชีพอื่น ๆ นอกเหนือจากการเกษตร เช่น ค้าขายหรือทำผลิตภัณฑ์แปรรูปอาหารทางการเกษตร โดยมีการพึ่งพิงทรัพยากรธรรมชาติน้อยกว่ากลุ่มของสังคมชนบทแบบเกษตรดั้งเดิม แต่สภาพปัญหาที่พบจะใกล้เคียงกัน ประกอบไปด้วยปัญหาสุขภาพจากการใช้สารเคมีฆ่าแมลง ปุ๋ยหาหน้สินและรายจ่ายจากรูปแบบการใช้เครื่องจักรแทนแรงงานสัตว์และคน รวมถึงการขาดแคลนแรงงานเนื่องจากประชากรในวัยทำงานและวัยเด็กเปลี่ยนสายอาชีพและไม่ทำงานในพื้นที่ ซึ่งนำไปสู่ประเด็นเรื่องของการสานต่อทางวัฒนธรรมท้องถิ่น

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

อีกประการหนึ่งด้วย ปัญหาเพิ่มเติมอีกส่วนหนึ่งของสังคมชนบทแบบผสมผสานคือการจัดการเรื่องการค้า การกำหนดราคาของสินค้าพืชผลทางการเกษตร รวมถึงหนี้สินที่เกิดจากการกู้ยืมกองทุนต่าง ๆ จากภาครัฐ

7.3.3 ชนบทแบบกึ่งเมืองกึ่งชนบท

โดยภาพรวม สังคมชนบทท้องถื่นแบบกึ่งเมืองกึ่งชนบท มักจะเป็น ชุมชนที่มีการขยายตัว ในด้านความเจริญ ในส่วนของลักษณะความเป็นเมืองเพื่อรองรับการค้าเนินธุรกิจที่เติบโตขึ้น แต่ในขณะเดียวกัน ก็ยังมีพื้นที่ที่ทำการเกษตรอยู่ โดยจะเป็นลักษณะของ ชุมชนขยายอยู่ ในส่วนกลาง และพื้นที่ เกษตรล้อมรอบ มีประชากรต่างถิ่นที่เข้ามาทำธุรกิจ อาชีพใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมนี้มักจะเป็น อาชีพเพื่อ รองรับการท่องเที่ยวและการค้าขาย เช่นการสร้างหอพัก แลวรีสอร์ท ร้านค้าร้านอาหารตลาดสด ประชากรจะ เน้นการพึ่งพิงเทคโนโลยีมากขึ้น โดยจะมีจุดอ่อนเรื่องการ สืบสานวัฒนธรรมประเพณี ท้องถิ่น ปัญหาในชุมชน เหล่านี้ เป็นปัญหาที่สืบเนื่องมาจากการทำอาชีพเชิงธุรกิจ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของ หนี้สิน อาชญากรรม ยาเสพติด ปัญหาสิ่งแวดล้อม เสื่อมโทรม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เรื่องขยะมูลฝอย

7.2.4 ชนบทที่ได้รับผลกระทบจากนโยบายการพัฒนาพิเศษของรัฐ

จากการศึกษาในโครงการนี้จะแบ่งชนบทดังกล่าวออกเป็น 2 ประเภทคือ ชนบทที่ได้มีการ ดำเนินการไปแล้ว กับชนบทที่อยู่ระหว่างการดำเนินโครงการตามนโยบายพัฒนาพิเศษของรัฐ ในส่วนพื้นที่ที่ได้ มีการดำเนินโครงการตามนโยบายพัฒนาพิเศษของรัฐไปแล้ว จะพบว่ามีการพัฒนาเชิงโครงสร้างพื้นฐานเพื่อ รองรับการค้าเนินการตามนโยบาย ซึ่งส่งผลให้ชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนสะดวกสบายขึ้น ในส่วนของการ ใช้บริการสาธารณะเชิงอุปโภคบริโภค เช่น ถนน น้ำ ไฟ สถานพยาบาล แต่ในขณะเดียวกันรูปแบบการใช้ชีวิต ของประชาชนในพื้นที่ดังกล่าวก็จะเปลี่ยนไปเป็นสังคมเมืองมากขึ้น มีการทำงานในพื้นที่โรงงานอุตสาหกรรม การค้าและบริการ โดยอาชีพทางการเกษตรจะลดลง ในขณะที่มีปัญหาสังคมในรูปแบบสังคมเมืองมากขึ้น ปัญหาสิ่งแวดล้อม ขยะมูลฝอย หนี้สิน อาชญากรรม ยาเสพติด

ชุมชนอีกลักษณะหนึ่งคือชนบทที่มีนโยบายว่ามีการพัฒนาพิเศษของรัฐแต่ยังไม่ถึงเวลา ดำเนินการ ผลที่เกิดขึ้นคือชาวชุมชนมักจะไม่ได้อะไรที่แน่นอนชัดเจนถึงอนาคตที่จะมาถึง ในขณะที่ชุมชน บางส่วนพบว่าหากภาครัฐดำเนินการตามเป้าหมายที่ตั้งไว้จะมีผลให้พื้นที่ทางการเกษตรที่ใช้ประกอบอาชีพ ของชุมชนหมดไป ประชาชนในพื้นที่ดังกล่าวอาจต้องย้ายที่อยู่ หรือเปลี่ยนอาชีพทางการทำเกษตร ไป ทำอาชีพอื่นในพื้นที่อื่น หรือพื้นที่เดิมที่มีการเปลี่ยนแปลงไป เช่น งานบริการต่าง ๆ แรงงานรับจ้าง ทำงาน โรงงาน หรือค้าขาย

โดยสรุปบทนี้เป็นการเสนอผลการศึกษาศนบท 4 ประเภทในพื้นที่ต่างๆ กระจายไปทุกภูมิภาคทั่ว ประเทศรวม 16 พื้นที่ ด้วยวิธีการประเมินสถานะชนบทอย่างเร่งด่วน (Rapid Rural Appraisal – RRA) ซึ่งเป็นเทคนิคการเรียนรู้เกี่ยวกับสภาพสังคมชนบทอย่างเป็นระบบในระยะเวลาอันสั้น โดยอาศัยเครื่องมือและ วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลแบบผสมผสานทั้งการสัมภาษณ์และการประชุมกลุ่มเพื่อให้ได้ข้อมูลปฐมภูมิที่เกิดจาก การแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ระหว่างนักวิจัยและประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่สังคม ชนบท ท้องถิ่น เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลเชิงประจักษ์ พบความแตกต่างในบริบทการเปลี่ยนแปลง ความต้องการของประชาชน ความคาดหวัง และการพิจารณาความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้น เพื่อนำไปสู่การศึกษา พลวัตจากอดีตถึงปัจจุบันและ คาดการณ์อนาคต ในส่วนต่อไปนี้

บทที่ 8

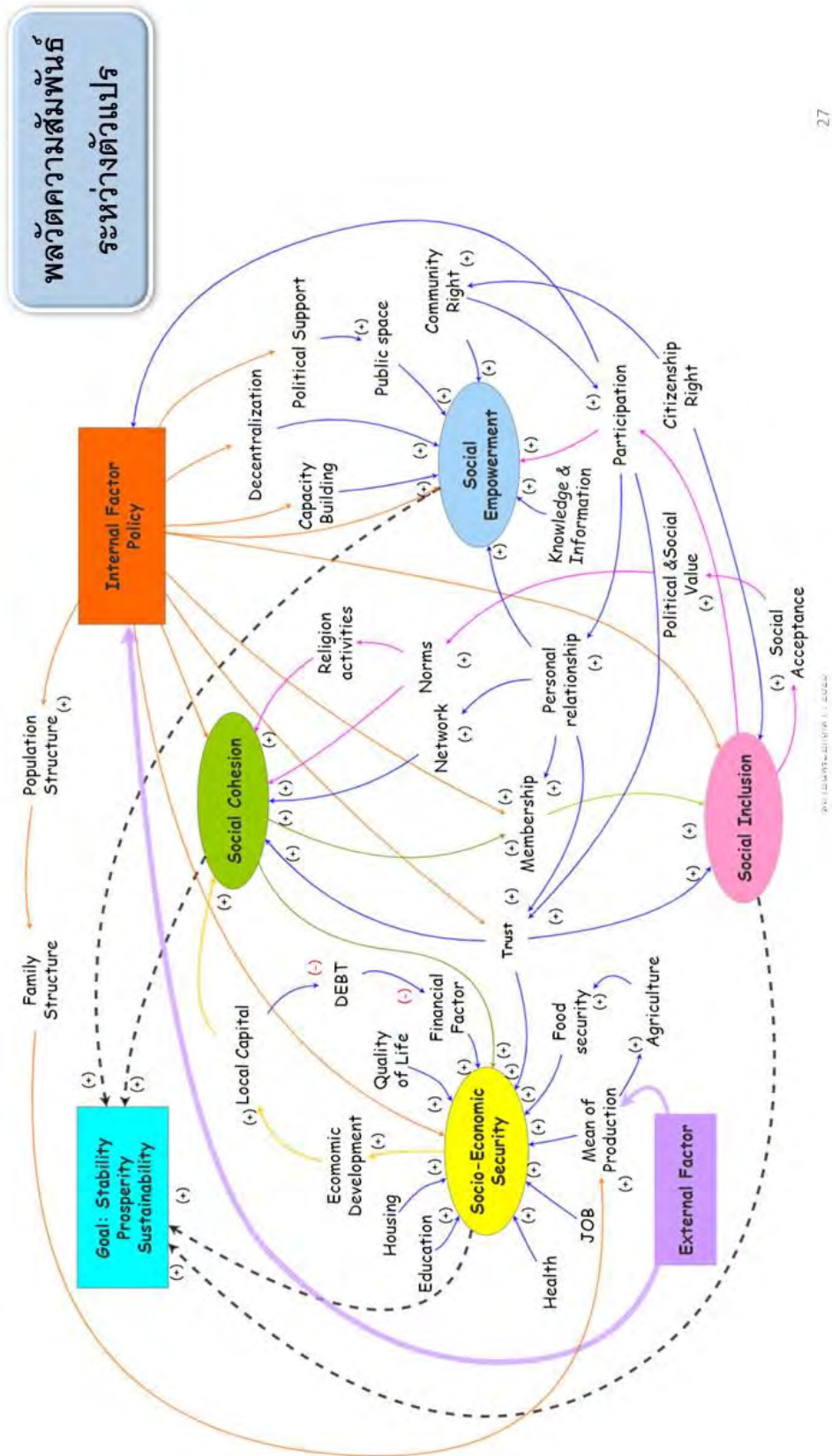
พลวัตจากอดีตถึงปัจจุบันที่อาจมีผลต่อแนวโน้มในอนาคต

ในบทนี้จะอธิบายให้เห็นถึงพลวัตที่เกิดขึ้นจากอดีตถึงปัจจุบันและแนวโน้มที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ซึ่งมีตัวแปรและปัจจัยต่าง ๆ ที่ส่งผลกระทบต่อซึ่งกันและกัน สังคมชนบทเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องจากปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน คณะผู้วิจัยได้วิเคราะห์และคาดการณ์ว่าตัวแปรต่างๆ ที่มีพลวัตเหล่านี้จะส่งผลกระทบต่อแนวโน้มสังคม ชนบท ท้องถิ่นในอนาคตอย่างไร โดยจะทำการแบ่งออกเป็นสองหัวข้อ ประกอบด้วย พลวัตระบบของสังคม ชนบท ท้องถิ่นและการคาดการณ์อนาคตสังคม ชนบท ท้องถิ่น

8.1 พลวัตระบบของสังคม ชนบท ท้องถิ่น

ตัวแบบพลวัตเป็นการให้ความสำคัญกับองค์ประกอบต่างๆ เพื่อไปดำเนินการวิเคราะห์ความสัมพันธ์และเป็นการมองไปในระยะยาว การจัดทำข้อเสนอเชิงกลยุทธ์และทำการจำลองสถานการณ์ ทั้งนี้เป็นกระบวนการที่พิจารณาจากความสัมพันธ์ที่ซับซ้อนของตัวแปรและความพยายามที่จะเข้าใจพลวัตระบบ ผลของการเปลี่ยนแปลงก็จะนำมาสู่ความเข้าใจและความเป็นไปได้ นอกจากนี้จึงย้อนกลับซึ่งเป็นแนวคิดพื้นฐานของพลวัตระบบจะอธิบายการเคลื่อนไหวระหว่างปัจจัยต่างๆ ตลอดจนเข้าใจพฤติกรรมของระบบที่เป็นพลวัต

ภาพ 8 - 1 พลวัตระบบของสังคมชนบทไทย

ในการศึกษาครั้งนี้พบว่าความสัมพันธ์ของตัวแปรต่าง ๆ มีความซับซ้อนและเปลี่ยนแปลงตามช่วงเวลา คณะวิจัยได้ศึกษาพลวัตระบบบนพื้นฐานของตัวแปรภายใต้กรอบแนวคิดดังกล่าวมาข้างต้น ซึ่งให้ความสำคัญกับคุณภาพสังคมอันประกอบไปด้วยความมั่นคงทางเศรษฐกิจสังคม ความสมานฉันท์ทางสังคม การรวมตัวกันทางสังคม การสร้างพลังทางสังคม

ทั้งนี้จากการศึกษาพบว่าตัวแปรที่สำคัญของความมั่นคงทางเศรษฐกิจสังคมอันประกอบไปด้วยตัวแปรสำคัญเช่น คุณภาพชีวิต ปัจจัยทางด้านการเงินซึ่งเกี่ยวข้องกับทุนของชนบท ความมั่นคงทางอาหาร การผลิต การจ้างงานสุขภาพ การศึกษา ที่อยู่อาศัย และการพัฒนาเศรษฐกิจ ทั้งหมดนี้ล้วนมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกัน และเป็นผลของนโยบายของรัฐ สิ่งเหล่านี้ ยังมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับความสมานฉันท์ สามัคคีในสังคม ซึ่งเป็นเรื่องของเครือข่ายการรวมตัวกัน บรรทัดฐานของสังคม ความสัมพันธ์ในสังคมที่มีผลต่อการรวมตัวกันเป็นปึกแผ่น ไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง ไม่เลือกปฏิบัติ สัมพันธ์กับการสร้างพลังทางสังคม ที่ประกอบไปด้วยการพัฒนาอยู่บนพื้นฐานของความรู้ การมีส่วนร่วม การเคารพสิทธิ การเปิดพื้นที่ทางสังคม การพัฒนาศักยภาพ การกระจายอำนาจและการ สนับสนุนทางการเมือง อันเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรต่างๆ และสะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อมั่นที่มีต่อสถาบันต่างๆ ความเชื่อมั่นทางสังคมเป็นความเชื่อมั่นกันและกันของประชาชน เมื่อตัวแปรหนึ่งเพิ่มขึ้นในช่วงเวลานั้นจะมีผลต่อการเพิ่มขึ้นหรือลดลงของอีกตัวแปรหนึ่ง ลูกศรที่เป็นบวกคือเมื่อตัวแปรหนึ่งเพิ่มขึ้นอีกตัวแปรหนึ่งจะเพิ่มขึ้น ถ้าเป็นลบหมายถึงเมื่อตัวแปรหนึ่งเพิ่มขึ้นอีกตัวแปรหนึ่งจะลดลงหรือเปลี่ยนแปลงในทางตรงข้าม โดยภาพรวมในระบบสังคม ชนบท ท้องถิ่นจะมีตัวแปรที่เกี่ยวข้องมากมายและยังมีปัจจัยภายนอกที่เข้ามามีผลกระทบ ถือว่าเป็นตัวแปรภายนอกที่ผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของตัวแปรภายในอีกด้วย ภาพ 8 -1 ได้แสดงถึงความสัมพันธ์เชิงเหตุและผลนี้ โดยที่เมื่อเครื่องหมายบวก หมายถึงตัวแปรปลายลูกศรเพิ่มขึ้น ตัวแปรปลายลูกศรจะเปลี่ยนแปลงในทิศทางทางเดียวกัน แต่ถ้าเป็นเครื่องหมายลบ คือการเปลี่ยนแปลงในทางตรงกันข้าม

8.2 การวิเคราะห์แนวโน้มของตัวแปรที่สำคัญ

จากการศึกษาความสัมพันธ์ของตัวแปรตามพลวัตระบบ ผู้วิจัยขอเสนอตัวอย่างของการจัดทำข้อมูลบางส่วนเพื่อทำการคาดการณ์การเปลี่ยนแปลงของตัวแปรในอนาคต โดยใช้ข้อมูลทิศทางการเปลี่ยนแปลงของอดีต เพื่อสะท้อนถึงทิศทางที่มีความน่าจะเป็นหากสถานการณ์ยังคงเดินหน้าไปดังที่เคยเกิดขึ้น ทั้งนี้ข้อมูลจากอดีต ปี 2550 ถึง 2563 และทำการวิเคราะห์แนวโน้มสำหรับ 20 ปีต่อไป

ตาราง 8 - 1 ข้อมูลรายปีและแนวโน้มในอนาคต 20 ปี

ปี	จำนวน ผู้เสียชีวิต จากมะเร็ง	รายได้ ครัวเรือน ต่อเดือน (ชนบท)	หนี้สิน ครัวเรือน ต่อเดือน (ชนบท)	จำนวน ครัวเรือนนี้ (ชนบท)	การ ไว้ว่างใจ (ชนบท)	การเป็น สมาชิก กลุ่ม (ชนบท)	ความ เชื่อมั่นต่อ รัฐบาล (ชนบท)	การรับรู้ ข่าวสาร การเมือง (ชนบท)	การมีส่วนร่วม ในการ วางแผนกับ ท้องถิ่น (ชนบท)
2007	53,434	14,307	7,985	8,555,500					
2008	55,403								
2009	56,058	16,287	9,392	8,719,956	34.9				
2010	58,076				37.7		48.9		
2011	61,082	18,439	8,752	7,876,082	38.4	12.2	40.3	80.1	30.12
2012	63,272				36.8	20.4	64.4	82.2	38.40
2013	67,692	21,377	11,932	7,622,082	37.6	34.3	60.5	81.9	36.93
2014	70,075				34.3	41.3	39.9	85.1	33.17
2015	73,938	21,994	12,208	6,324,975	41.9	39.3	79.9	81.6	33.23
2016	77,566				38.3	37.0	77.8	83.9	38.53
2017	78,540	21,862	13,670	6,520,356	38.7	38.5	77.4	80.6	37.26
2018	80,665	22,809	14,425	6,345,618	39.9	35.2	67.5	78.6	32.96
2019	84,209	23,797	15,221	6,175,562	40.7	31.9	54.7	78.4	26.53
2020	87,909	24,828	16,062	6,010,064	41.3	31.7	55.1	78.2	26.11
2021	91,772	25,904	16,949	5,849,001	41.9	31.4	55.6	78.0	25.70
2022	95,804	27,026	17,885	5,692,254	42.5	31.2	56.0	77.8	25.30
2023	100,013	28,196	18,873	5,539,708	43.1	31.0	56.4	77.6	24.90
2024	104,407	29,417	19,916	5,391,250	43.7	30.8	56.9	77.4	24.51
2025	108,995	30,692	21,016	5,246,770	44.4	30.5	57.3	77.2	24.12
2026	113,784	32,021	22,176	5,106,162	45.0	30.3	57.8	77.0	23.74
2027	118,783	33,408	23,401	4,969,323	45.7	30.1	58.3	76.8	23.37
2028	124,002	34,855	24,694	4,836,151	46.3	29.9	58.7	76.6	23.00
2029	129,450	36,365	26,058	4,706,547	47.0	29.7	59.2	76.4	22.64
2030	135,138	37,940	27,497	4,580,417	47.7	29.4	59.6	76.2	22.28
2031	141,075	39,583	29,016	4,457,667	48.4	29.2	60.1	76.0	21.93
2032	147,274	41,298	30,618	4,338,206	49.1	29.0	60.6	75.8	21.59
2033	153,745	43,086	32,310	4,221,947	49.8	28.8	61.1	75.6	21.25
2034	160,500	44,953	34,094	4,108,803	50.5	28.6	61.6	75.4	20.91
2035	167,551	46,900	35,977	3,998,692	51.2	28.4	62.0	75.2	20.58
2036	174,913	48,931	37,964	3,891,531	52.0	28.2	62.5	75.0	20.26
2037	182,598	51,050	40,061	3,787,243	52.7	28.0	63.0	74.8	19.94
2038	190,621	53,262	42,274	3,685,749	53.5	27.8	63.5	74.6	19.63
2039	198,997	55,569	44,609	3,586,975	54.3	27.6	64.0	74.4	19.32
2040	207,740	57,975	47,073	3,490,848	55.1	27.4	64.5	74.2	19.01
อัตราR	0.0439	0.0433	0.0552	-0.0268	0.0145	-0.0073	0.0079	-0.0026	-0.0157

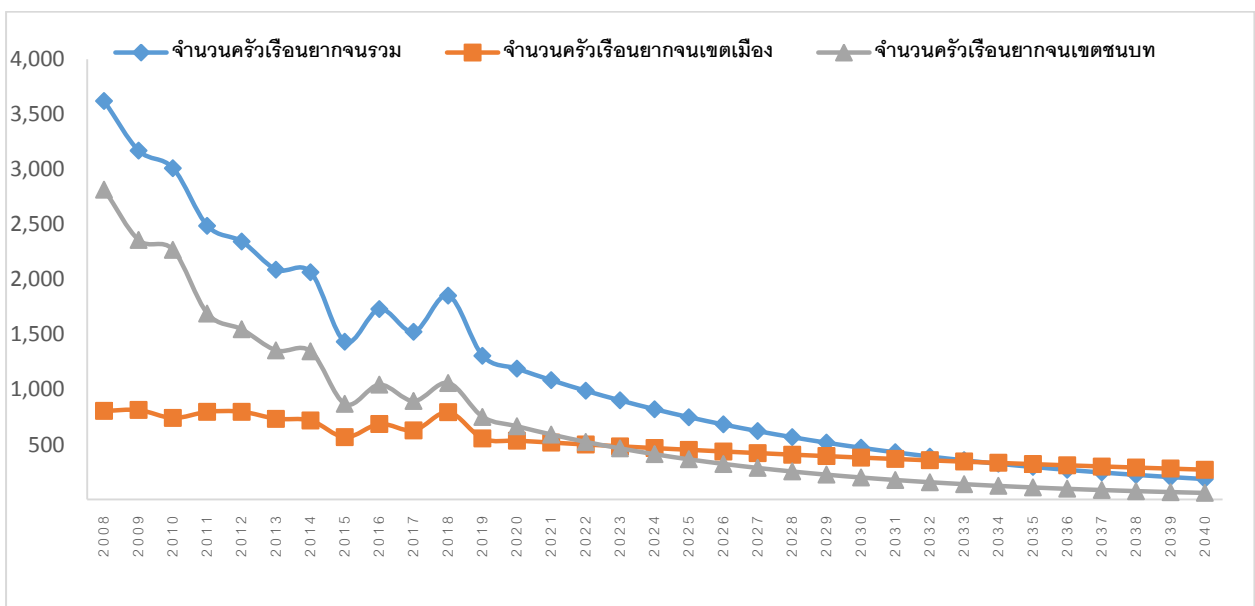
ที่มา : กระทรวงสาธารณสุข, สำนักงานสถิติแห่งชาติ, สถาบันพระปกเกล้า

8.3 พลวัตของคุณภาพสังคม

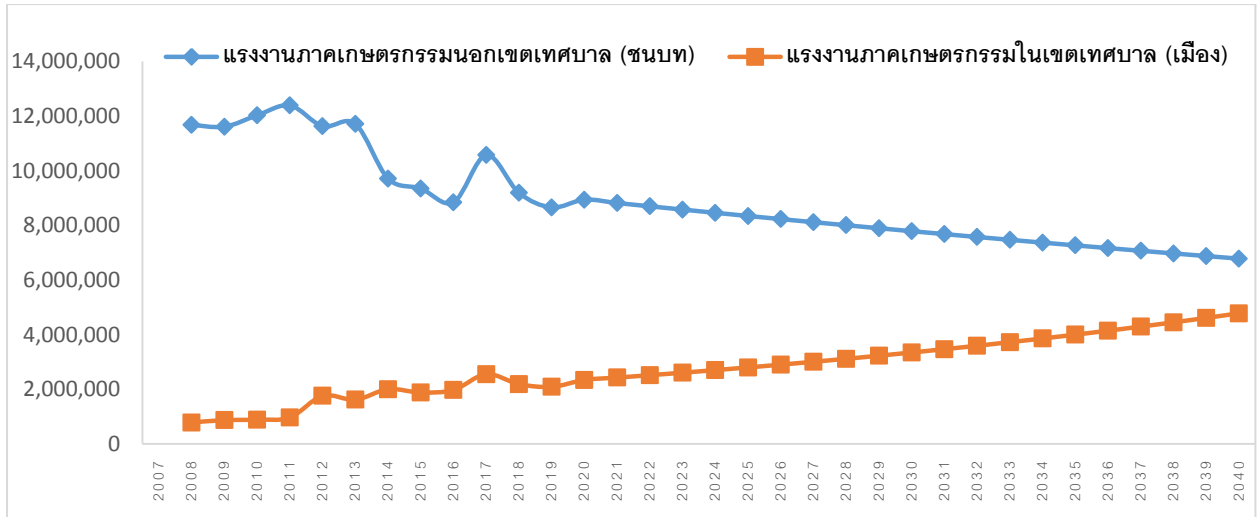
สำหรับการศึกษาในส่วนนี้ ขอนำเสนอผลการศึกษาเชิงพลวัต ของความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคม ในส่วนของรายได้ ความยากจน แรงงาน หนี้สิน และสุขภาพ ที่ล้วนแสดงถึงความมั่นคงในชีวิต คุณภาพชีวิตของประชาชน

ในที่นี้ขอนำเสนอจำนวนครัวเรือนยากจน แยกเขตเมือง ชนบท พบว่าสถานะความมั่นคงทางเศรษฐกิจสังคมชนบทในส่วนของความยากจนจะเห็นว่าทิศทางของครัวเรือนที่ยากจนมีแนวโน้มลดลงทั้งในชนบทและในเขตเมืองการเปลี่ยนแปลงเป็นไปในทางเดียวกันจึงนับเป็นนิมิตหมายที่ดีจากนโยบายการพัฒนาของรัฐบาล อย่างไรก็ตามจำนวนครัวเรือนยากจนในเขตเมืองจะมีจำนวนมากขึ้นกว่าจำนวนครัวเรือนยากจนในเขตชนบท (ภาพ 8-2) ส่วนสำหรับสถานะทางการเกษตรพบว่าแรงงานภาคเกษตรในชนบทมีแนวโน้มลดลงส่วนใหญ่จะเป็นแรงงานภาคเกษตรในเขตเมืองหรือเขตเทศบาลมากขึ้น (ภาพ8-3)

ภาพ 8 - 2 จำนวนครัวเรือนยากจนจำแนกตามเขตเมือง ชนบท

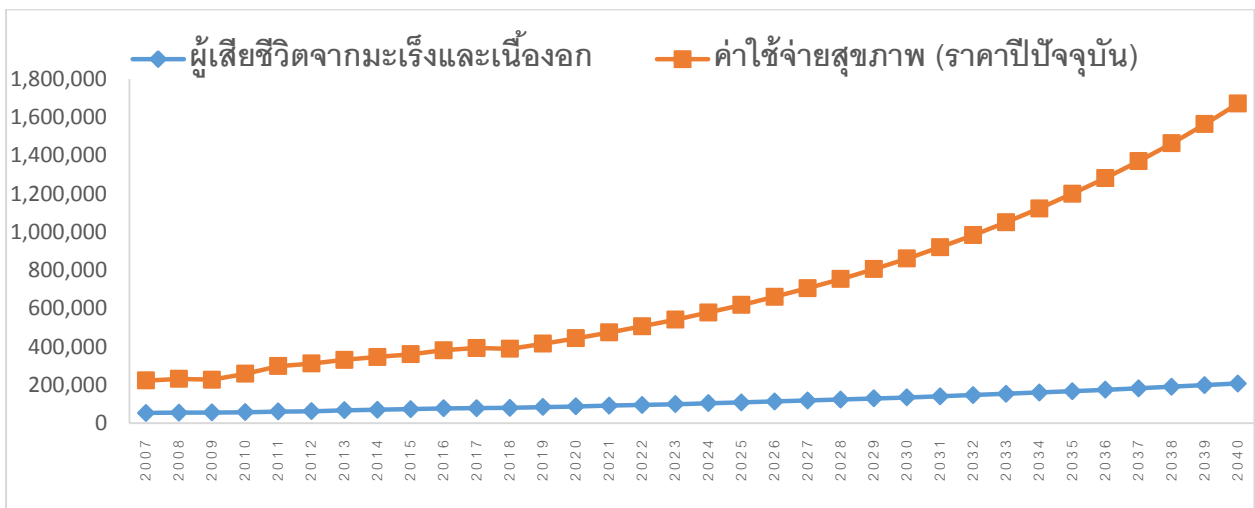
ที่มา สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (ปี 2008-2019 ส่วนปี 2020-2040 มาจากการประมาณการตามหลักสถิติ)

ภาพ 8 - 3 แนวโน้มจำนวนแรงงานภาคเกษตร ในเขตเมืองและชนบท

ที่มา สำนักงานสถิติแห่งชาติ (ปี 2008-2020 ส่วนปี 2021-2040 มาจากการประมาณการตามหลักสถิติ)

สำหรับด้านสุขภาพ ในที่นี้ทำการศึกษาโดยภาพรวมพบข้อมูลที่น่าสนใจคือจำนวนผู้เสียชีวิตจากโรคร้ายที่สำคัญของประเทศไทยคือจากมะเร็งและเนื้องอกมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นเล็กน้อยแต่เมื่อเทียบกับจำนวนค่าใช้จ่ายด้านสุขภาพที่ต้องเพิ่มขึ้นจะมีความแตกต่างกันและเป็นช่องว่างที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วเพราะค่าใช้จ่ายด้านสุขภาพของประชาชนชาวไทยจะเพิ่มสูงขึ้นอย่างมาก ถ้าสถานการณ์ยังเป็นเช่นนี้ต่อไป อย่างไรก็ตามการดูแลสุขภาพที่ดีขึ้นมีค่าใช้จ่ายสูงขึ้นและผู้ป่วยจากมะเร็งถ้าถึงขั้นเสียชีวิตมีการเติบโตเพิ่มขึ้นเช่นกัน ในอนาคตคาดว่าเทคโนโลยีในการดูแลสุขภาพจะดีขึ้นประชาชนมีความรู้ในเรื่องของการดูแลสุขภาพมากขึ้นแต่ไม่ได้ทำให้ค่าใช้จ่ายในการดูแลสุขภาพลดลง

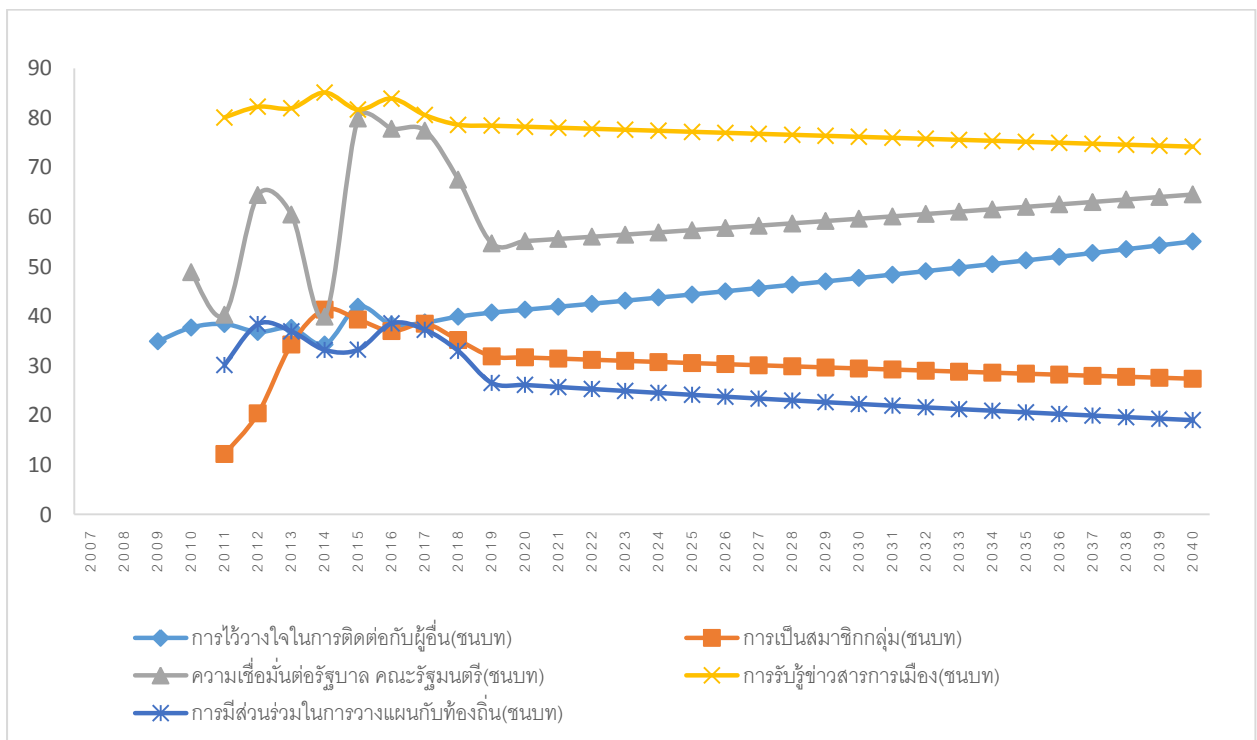
ภาพ 8 - 4 จำนวนผู้เสียชีวิตจากมะเร็ง (คน) และค่าใช้จ่ายสุขภาพต่อปี (บาท)

ที่มา กระทรวงสาธารณสุข และ สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (ปี 2008-2018 ส่วนปี 2019-2040 มาจากการประมาณการตามหลักสถิติ)

สำหรับทิศทางของตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับความสมานฉันท์ในสังคมการยอมรับกันทางสังคม และการสร้างพลังทางสังคมในชนบทนั้นสะท้อนสิ่งที่สำคัญก็คือการสร้างพลังทางสังคมด้วยการรับรู้ข้อมูล

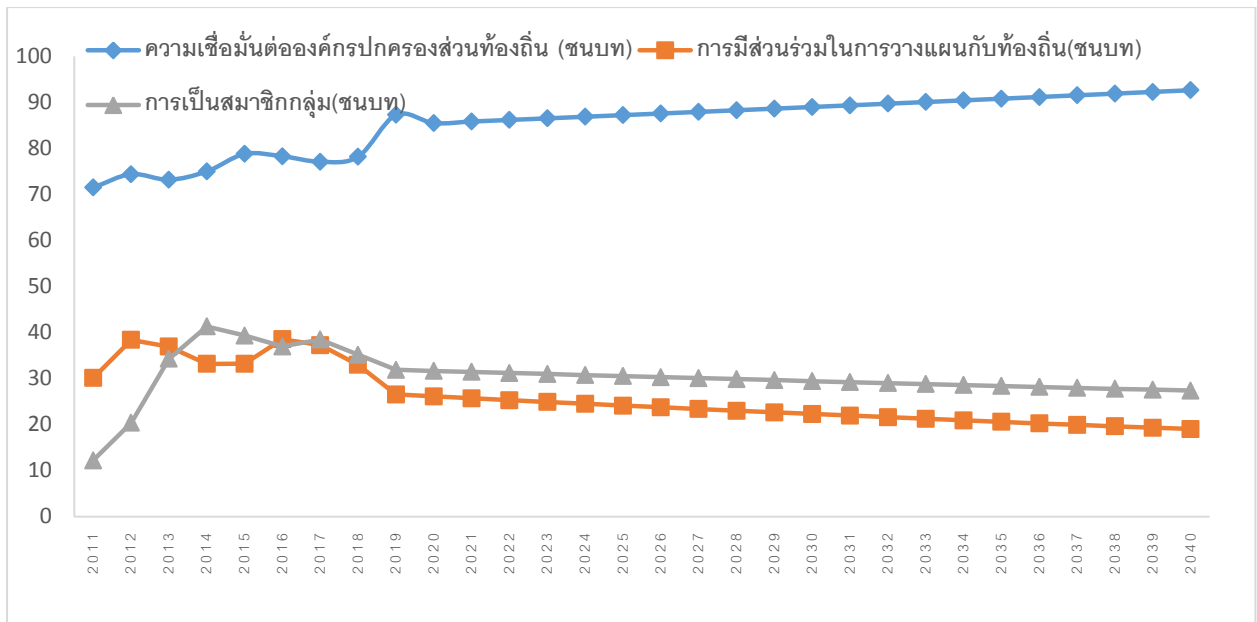
ข่าวสารทางการเมืองมีแนวโน้มลดลงเล็กน้อย ประชาชนจะไม่สนใจข่าวสารการเมืองนอกจากนี้การรวมตัวกันโดยการเป็นสมาชิกกลุ่ม ไม่ได้เพิ่มขึ้น แต่มีแนวโน้มลดลงเพราะประชาชนจะหันไปสื่อสารกันในลักษณะที่ไม่ต้องพบตัว ด้วยเหตุนี้การมีส่วนร่วมของประชาชนในการเข้าไปมีบทบาทในการวางแผนกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีแนวโน้มที่จะลดลง อย่างไรก็ตามประชาชนยังเชื่อมั่นในรัฐบาลโดยมีทิศทางที่เพิ่มขึ้นบ้าง และมีความไว้วางใจในการที่จะติดต่อกับผู้อื่นมากขึ้นทั้งนี้การติดต่อก็มียหลายรูปแบบทั้งที่ติดต่อทางด้านสื่อทางสังคมและแบบพบปะหน้ากัน

นอกจากนี้ในภาพต่อไปนี้ ทิศทางการมีส่วนร่วมของประชาชนและความเชื่อมั่นในการบริหารงานท้องถิ่นพบว่าประชาชนจะมีความเชื่อมั่นในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพิ่มขึ้น แต่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในการวางแผนท้องถิ่นลดลงเพราะประชาชนปล่อยให้เป็นที่ของผู้บริหารท้องถิ่นส่วนนี้สะท้อนการไม่ต้องการเข้าไปมีบทบาทในการวางแผนท้องถิ่นของประชาชน

ภาพ 8 - 5 ความสมานฉันท์ในสังคมการยอมรับกันทางสังคมและการสร้างพลังทางสังคม

ที่มา สถาบันพระปกเกล้า (ปี 2009-2019 ส่วนปี 2020-2040 มาจากการประมาณการตามหลักสถิติ)

ภาพ 8 - 6 ทิศทางของการมีส่วนร่วมของประชาชนและความเชื่อมั่นในการบริหารงานของ อปท.

ที่มา สถาบันพระปกเกล้า (ปี 2011-2019 ส่วนปี 2020-2040 มาจากการประมาณการตามหลักสถิติ)

จากการศึกษานี้จะเห็นทิศทางของการแรงงานภาคเกษตรในชนบทลดลง ค่าใช้จ่ายด้านสุขภาพจะสูงขึ้น ผู้ป่วยมะเร็งเพิ่มขึ้น ความไว้วางใจในผู้บริหารประเทศและท้องถิ่นมีแนวโน้มสูงขึ้น แต่การมีส่วนร่วมทั้งร่วมกันเองเป็นกลุ่มกันร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นลดลง อีกทั้งความสนใจรับรู้ข้อมูลข่าวสารทางการเมืองมีแนวโน้มลดลง จัดได้ว่า สังคมชนบทไทยในอนาคตจากสถิติที่น่าเสียดายนี้ สะท้อนว่าพลังของประชาชนในท้องถิ่นไม่มากขึ้น แต่มีแนวโน้มลดลงเพราะการรับรู้ข้อมูลข่าวสารลดลง ไม่สนใจการรวมกลุ่ม ไม่เป็นผลดีกับการกระจายอำนาจในอนาคต ประชาชนจะใส่ใจเรื่องสุขภาพ จนมีค่าใช้จ่ายด้านสุขภาพสูงขึ้น ซึ่งส่วนหนึ่งจะเป็นภาระของประชาชนเอง อีกส่วนคือภาวะของส่วนรวม หรืองบประมาณของประเทศที่ต้องจ่ายเพื่อการนี้

8.4 การคาดการณ์อนาคตสังคม ชนบท ท้องถิ่น

ในส่วนนี้เป็นการคาดการณ์อนาคตสังคม ชนบท ท้องถิ่น บนพื้นฐานของการประมวลจากการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการศึกษารวบรวมด้วยวิธีต่างๆ ในบทข้างต้น ด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา และแบบชั้นวิเคราะห์เชิงลึก (DCLA)รวมทั้งจากการทำการคาดการณ์อนาคตด้วยการวิเคราะห์เชิงพยากรณ์ด้วยเครื่องมือทางสถิติ ทั้งนี้การคาดการณ์อนาคตนี้ได้ทำการจำแนกตัวแปรต่างๆ ออกเป็น 5 ตัวแปร ได้แก่ 1) ตัวแปรบริบท ประกอบด้วย ประชากรและระบบนิเวศ 2) ตัวแปรความมั่นคงทางเศรษฐกิจสังคม ประกอบด้วย เศรษฐกิจ ความมั่นคงทางอาหาร สุขภาพ ปัจจัยการผลิต/เทคโนโลยี และการศึกษา 3) ตัวแปรความสมานฉันท์ทางสังคม ประกอบด้วย สังคมและวัฒนธรรม ความไว้วางใจ ศาสนา 4) ตัวแปรการรวมตัวกันทางสังคม ประกอบด้วย เครือข่าย และ 5) ตัวแปรการสร้างพลังทางสังคม ประกอบด้วย การเสริมสร้างองค์ความรู้ การพัฒนาศักยภาพ การกระจายอำนาจและโครงสร้างพื้นฐาน โดยแต่ละด้านมีรายละเอียดดังนี้

8.4.1 ตัวแปรบริบท

8.4.1.1 ด้านประชากร

แนวโน้มในด้านบวก

คนในเมืองมีแนวโน้มที่จะไปอยู่ในชนบท ซึ่งอาจเป็นชนบทประเภทผสมผสานหรือชนบทแบบดั้งเดิมมากขึ้น โดยแบ่งได้สองแบบ คือ คนในเมืองกลับไปทำเศรษฐกิจพอเพียง หรือเปลี่ยนรูปแบบการดำเนินชีวิตจากการพึ่งพาเงินไปสู่การพึ่งตนเอง รวมถึงการหันไปพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติมากขึ้น และคนในเมืองหันไปเป็นผู้ประกอบการในชนบท เช่น การเปิดร้านวัสดุก่อสร้าง ร้านสะดวกซื้อ หรือประกอบกิจการด้านร้านอาหาร ประชากรจะอพยพออกจากเมืองเพื่อไปอยู่ใกล้แหล่งธรรมชาติ มากขึ้น เนื่องจากการขยายตัวของเมืองจะส่งผลกระทบต่อสภาพเศรษฐกิจสังคม และเกิดความแออัดของชุมชนเมือง เผชิญกับปัญหามลพิษและสิ่งแวดล้อม ทำให้คนในเมืองต้องการไปหาที่อยู่อาศัยที่ใกล้ชิดธรรมชาติมากขึ้น ขณะการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุทำให้วัยแรงงานลดลง คนสูงอายุจะเริ่มมีบริการต่างๆ ค่อยๆ เพิ่มขึ้น เช่น บ้านพักผู้สูงอายุ อุปกรณ์ทางการแพทย์ แต่จำกัดเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุที่มีเงิน แรงงานบางส่วนจะหันไปประกอบอาชีพในการดูแลผู้สูงอายุ ก่อให้เกิดการเติบโตของเศรษฐกิจผู้สูงอายุ (silver economy) ซึ่งในชนบทอาจพบการประกอบกิจการบ้านพักผู้สูงอายุมากขึ้น

แนวโน้มในด้านลบ

ในด้านลบจะเกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างครอบครัวที่จะส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ภายในครอบครัว เกิดครอบครัวเดี่ยวครอบครัวดาวกระจาย มากขึ้น ขณะที่อัตราการเกิด และอัตราการเจริญพันธุ์ลดลง ทำให้ประชากรวัยแรงงานลดลง ประชากรผู้สูงอายุมีจำนวนเพิ่มขึ้น เกิดปัญหาขาดแคลนแรงงานต้องนำเข้าจากประเทศเพื่อนบ้าน คุณภาพชีวิตของประชากรรุ่นใหม่ๆ ต่ำลง เพราะผลกระทบจากการแบกรับต้นทุนในการดูแลประชากรสูงอายุของรัฐ แม้ว่ารัฐจะมีสวัสดิการที่มอบเงินช่วยเหลือหรือเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุให้กับผู้สูงอายุที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป แต่จำนวนเงินยังไม่เพียงพอที่จะทำให้ผู้สูงอายุสามารถพึ่งตนเองและมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นได้ การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างครอบครัว ที่เกิดครอบครัวดาวกระจาย ทำให้พ่อแม่ปล่อยลูกไว้ให้ผู้สูงอายุในชนบทดูแล การกล่อมเกลாத่างสังคมเกิดการเปลี่ยนแปลง คุณภาพชีวิตของคนรุ่นใหม่จึงอาจประสบปัญหา นอกจากนี้คนในชนบทมีแนวโน้มที่จะเผชิญกับอัตราการเสียชีวิตจากโรคภัยไข้เจ็บ โดยเฉพาะโรคไม่ติดต่อ เช่น มะเร็ง เบาหวาน หัวใจ และอื่นๆ มากขึ้น แนวโน้มของสังคมปัจเจกชน การอาศัยอยู่บ้านคนเดียวจะเพิ่มสูงขึ้น สถิติการเกิดอาชญากรรม และความรุนแรงเพิ่มขึ้น

8.4.1.2 ระบบนิเวศ

แนวโน้มในด้านบวก

พบว่าจะเริ่มเห็นการรวมกลุ่มในการทำเศรษฐกิจพอเพียง เช่น โคกหนองนาโมเดล หรือการใช้หลักเกี่ยวกับวัฒนธรรมยั่งยืน(permaculture) ที่เน้นการดำเนินชีวิตแบบสมดุลกับธรรมชาติ ซึ่งจะส่งผลทำให้เกิดการลดการใช้สารเคมี และการปลูกพืชเศรษฐกิจที่ส่งผลกระทบต่อความหลากหลายทางชีวภาพ อย่างไรก็ตามการรวมกลุ่มดังกล่าวนี้อาจมีจำนวนที่ยังไม่มากนัก เพราะเกิดขึ้นในขอบเขตที่จำกัดเฉพาะกลุ่ม เช่น กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ในชนบท หรือกลุ่มเกษตรกรกรชาวนา ที่หันมาทำโคกหนองนาโมเดลตามศาสตร์พระราชา แต่สภาพทางเศรษฐกิจที่ไม่แน่นอนอาจส่งผลให้เกิดการเติบโตของการทำเศรษฐกิจพอเพียง การทำเกษตรผสมผสานมากขึ้น เนื่องจากสามารถรองรับความไม่แน่นอนทางเศรษฐกิจได้

แนวโน้มในด้านลบ

ถึงแม้ว่าจะมีการรวมกลุ่มเพื่อทำเกษตรแบบยั่งยืน แต่การส่งเสริมการปลูกพืชเศรษฐกิจยังคงดำเนินอย่างต่อเนื่อง ซึ่งการปลูกพืชเศรษฐกิจ เช่น อ้อย ข้าวโพด มันสำปะหลัง ยางพารา ได้ส่งผลต่อคุณภาพดินในหลายพื้นที่เสื่อมไม่สามารถเพิ่มผลผลิตได้ อีกทั้งการใช้สารเคมีเพื่อเพิ่มผลผลิต และเพื่อขายให้ได้ราคาคืนนั้นได้ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศเพิ่มมากขึ้น คุณภาพน้ำในพื้นที่การเกษตรที่ใช้สารเคมีเกิดการปนเปื้อนสารเคมี และการปนเปื้อนของปริมาณขยะอันตรายมากขึ้น ความหลากหลายทางชีวภาพและทรัพยากรธรรมชาติลดลง ส่งผลกระทบต่อพื้นที่เพาะปลูกทางการเกษตรที่ลดลง นำไปสู่ปัญหาความมั่นคงทางอาหาร การแย่งชิงทรัพยากร เกิดความขัดแย้ง

นอกจากนี้สังคมชนบทในอนาคตยังมีแนวโน้มที่จะเผชิญกับผลกระทบจากสภาพภูมิอากาศเปลี่ยนแปลง ได้แก่ ภัยแล้ง น้ำท่วม ภาวะน้ำเค็ม การเกิดไฟป่า มากขึ้น ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อปริมาณอาหารที่ลดลง การขาดแคลนอาหารจะเริ่มพบเห็นบ่อยขึ้น นอกจากนี้วัฒนธรรมการบริโภคอาหารสินค้าและบริการที่มากเกินไป ยังก่อให้เกิดการทำลายธรรมชาติ ทำให้เกิดโรคอุบัติใหม่ที่ไม่มียุคขึ้นรองรับเหมือนกรณีการแพร่ระบาดของไวรัสโควิด 19 ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อการดำรงชีวิตของคนในชนบท

8.4.2 ตัวแปรด้านความมั่นคงทางเศรษฐกิจสังคม

แบ่งเป็น 5 ด้าน ได้แก่ เศรษฐกิจ สุขภาพ ความมั่นคงทางอาหาร ปัจจัยการผลิตเทคโนโลยี และแรงงาน

8.4.2.1 ด้านเศรษฐกิจ

แนวโน้มในด้านบวก

ระบบเศรษฐกิจในอนาคตจะเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วอันเนื่องมาจากการพัฒนาเศรษฐกิจดิจิทัลเข้ามาแทนที่เศรษฐกิจภาคการผลิตและภาคบริการมากขึ้น โดยการพัฒนาเทคโนโลยีดิจิทัลได้เข้ามาทำให้บริการทางเศรษฐกิจปรับตัวไปพึ่งพาระบบอินเทอร์เน็ต ข้อมูลข่าวสารจะแพร่กระจายไปอย่างรวดเร็ว และทำให้การใช้เทคโนโลยี เช่น เทคโนโลยีทางการเกษตร เครื่องจักร พลังงานจากโซลาร์เซลล์ พลังงานไฟฟ้าเริ่มเข้ามาแทนที่พลังงานน้ำมัน ซึ่งการเปลี่ยนแปลงนี้จะทำให้เกิดการพัฒนา ระบบการขนส่ง โครงสร้างพื้นฐานและสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานขยายตัวออกไปในชนบทมากขึ้น รวมถึงสัญญาณอินเทอร์เน็ตที่เข้าถึงชุมชน และนอกจากนี้การเติบโตทางเศรษฐกิจส่วนใหญ่จะมาจากการเศรษฐกิจที่มีการใช้เทคโนโลยีแบบดิจิทัล เช่น การสั่งอาหารให้มาส่งที่บ้าน การสั่งซื้อสินค้าออนไลน์ การทำงานที่บ้าน การใช้เทคโนโลยีในการทำการค้าและการตลาด เป็นต้น

แนวโน้มในด้านลบ

ถึงแม้ว่าการพัฒนาเศรษฐกิจจะส่งผลให้เกิดการเข้าถึงข้อมูล และสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานมากขึ้น แต่ในทางกลับกันก็ได้ส่งผลกระทบต่อสังคมชนบท เนื่องจากสภาพทางเศรษฐกิจที่ส่งเสริมให้มีการการแข่งขัน และการมุ่งลงทุนหรือการผลิตเพื่อให้ได้กำไร ทำให้มีแนวโน้มที่จะมีการใช้ทรัพยากรเป็นจำนวนมาก ปัญหาการแย่งชิงทรัพยากรจะแพร่หลายมากขึ้น นอกจากนี้รัฐอาจออกกฎหมายหรือนโยบายที่เอื้อประโยชน์ให้กับกลุ่มทุน ทำให้มีการผูกขาดทางเศรษฐกิจ เกิดปัญหาความเหลื่อมล้ำ ความยากจน ตลอดจนตลาดแรงงานมีการกดค่าแรง และการปรับลดสวัสดิการของแรงงานจะรุนแรงมากขึ้น เพราะการแข่งขันที่สูงขึ้น ปัญหาหนี้สินจะทำให้ความสามัคคีลดลง และมีการใช้เงินในการจ้างแรงงาน และทุกอย่างขับเคลื่อนด้วยระบบทุนนิยม คนจะมีความมั่นคงในการทำงานและความมั่นคงด้านรายได้ลดลง ซึ่งมีผลต่อ

คุณภาพชีวิตโดยรวมของคนในชนบท และเป็นสาเหตุที่นำไปสู่ปัญหาอื่นๆ เช่น ปัญหาสถาบันครอบครัว อ่อนแอ ความไว้วางใจในชุมชนลดลง การช่วยเหลือเกื้อกูลกันลดลง การแย่งชิงทรัพยากรมากขึ้น

8.4.2.2 ด้านสุขภาพ

แนวโน้มในด้านบวก

การพัฒนาทางการแพทย์มีความก้าวหน้ามากขึ้น มีการใช้เทคโนโลยีในการรักษาสุขภาพ มีหุ่นยนต์ หรือแอปพลิเคชันในการดูแลสุขภาพ ทำให้การรักษาโรคต่างๆ สะดวกและมีประสิทธิภาพมากขึ้น นอกจากนี้การเข้าถึงองค์ความรู้ทางการแพทย์จะทำให้สะดวกมากขึ้น มีการเผยแพร่ความรู้ต่างๆ แก่ประชาชน ทำให้ประชาชนมีความรู้ในการดูแลสุขภาพมากขึ้น ระบบหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้าในปัจจุบันจะช่วยลดภาระค่าใช้จ่ายของคนในชนบทได้มากขึ้น เปิดโอกาสให้คนจน ผู้มีรายได้น้อย สามารถเข้าถึงบริการทางการแพทย์

แนวโน้มในด้านลบ

ถึงแม้องค์ความรู้ทางการแพทย์จะพัฒนาอย่างก้าวกระโดด รวมถึงมีการพัฒนาระบบหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้าที่ครอบคลุมประชาชนทุกกลุ่ม อย่างไรก็ตามคนชนบทส่วนใหญ่ไม่สามารถเข้าถึงบริการทางการแพทย์ที่ก้าวหน้าได้ทัดเทียมกับคนเมือง เนื่องจากค่าใช้จ่ายในการรักษาทางการแพทย์มีแนวโน้มสูงขึ้น คนในชนบทส่วนมากยังมีรายได้ไม่มากนักทำให้ไม่สามารถเข้าถึงบริการทางการแพทย์ที่ทันสมัยทำได้เพียงการเข้ารับบริการทางด้านสุขภาพภายใต้ระบบหลักประกันสุขภาพของรัฐ ซึ่งมีข้อจำกัดในด้านการให้บริการที่รักษาเฉพาะบางโรคที่อยู่ภายใต้เงื่อนไขของระบบหลักประกันสุขภาพเท่านั้น นอกจากนี้สุขภาพของคนในชนบทมีแนวโน้มเสื่อมโทรมลง โดยเกิดจากหลายสาเหตุ เช่น การกินอาหารที่มีสารเคมี การได้รับสารอาหารที่ไม่เพียงพอจากการบริโภคอาหารแปรรูป ก่อให้เกิดภูมิคุ้มกันลดลง ประชาชนมีสุขภาพอ่อนแอลง ขณะเดียวกันคนในชนบทจำนวนมากมีแนวโน้มเป็นโรคไม่ติดต่อ (Non-Communicable Diseases หรือ NCDs) เช่น มะเร็ง ความดัน ไขมัน เบาหวาน มากขึ้น รวมถึงโรคทางเดินหายใจจากหมอกควัน PM 2.5

นอกจากนี้ปัจจัยด้านการเกิดโรคระบาดใหญ่ ระบบการทำงานที่ต้องอาศัยทักษะสูง โดยเฉพาะทักษะด้านเทคโนโลยี อาจส่งผลกระทบต่อภารกิจงานที่ทำที่ยากขึ้น และกระทบกับรายได้ รวมถึงปัญหาหนี้สินของคนในชนบทซึ่งส่งผลกระทบต่อสภาพจิตใจ การเกิดความเครียด ความกังวลใจจากเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ เทคโนโลยี หรือที่เรียกว่า ความล่าช้าทางวัฒนธรรม (Cultural lag) มากขึ้น คนในชนบทมีแนวโน้มเป็นโรคซึมเศร้ามากขึ้น

8.4.2.3 ด้านความมั่นคงทางอาหาร

แนวโน้มในด้านบวก

ชุมชนในชนบทบางแห่งที่สามารถปรับตัวได้ มองเห็นความไม่แน่นอนที่กำลังเกิดขึ้น จึงหันไปเปิดรับแนวคิด วัฒนธรรมสมดุล และยั่งยืน (permaculture) ซึ่งเป็นแนวคิดที่สนใจการดูแลโลก การดูแลผู้คน และการแบ่งปัน ส่งผลให้มีคนเริ่มหันมาทำเกษตรในครัวเรือนและในชุมชนเพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหาร มีการรวมกลุ่มกันเป็นเครือข่าย แต่การปรับใช้วัฒนธรรมยั่งยืน ซึ่งคล้ายกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงนี้อาจไม่ได้เกิดขึ้นกับทุกชุมชน ขึ้นกับการนำของครอบครัว ผู้นำชุมชน ที่มองเห็นความสำคัญของการสร้างวัฒนธรรมยั่งยืน ซึ่งการทำเช่นนี้จะช่วยสร้างสมดุลในการดำรงชีวิต และมีความมั่นคงทางอาหารในชุมชนมากขึ้น

แนวโน้มในด้านลบ

คนในชนบทมีแนวโน้มใช้สารเคมีในการทำเกษตรมากขึ้น รวมถึงการปลูกพืชเชิงเดี่ยว ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติเสื่อมโทรม โดยเฉพาะคุณภาพดินที่อาจส่งผลต่อการเจริญเติบโตของพืช การใช้สารเคมีมากขึ้น ความมั่นคงทางอาหารลดลงพื้นที่อุดมสมบูรณ์มีจำนวนมากแต่ไม่สามารถจัดการได้ไม่มีความสมดุลของการใช้ทรัพยากร มีเพียงการบริโภคแต่ไม่มีการผลิตทรัพยากรกลับคืนสู่ธรรมชาติ ส่งผลให้เกิดแย่งชิงทรัพยากร ความขัดแย้งมากขึ้น

8.4.2.4 ด้านปัจจัยการผลิตและเทคโนโลยี

แนวโน้มในด้านบวก

สังคมชนบทมีแนวโน้มที่จะมีระบบการค้าที่สะดวกรวดเร็วขึ้น โดยเฉพาะการค้าออนไลน์ มีการพัฒนานวัตกรรมเครื่องมือเครื่องจักรการเกษตรแบบใหม่ เพื่อทำ Smart farming การพัฒนานวัตกรรมการผลิตสมัยใหม่ที่ช่วยลดต้นทุนการผลิต และสามารถผลิตได้จำนวนมาก ทำให้เกษตรกรมีรายได้เพิ่ม และมีการแปรรูปสินค้าและบริการเพื่อเพิ่มมูลค่าสินค้า สามารถใช้อินเทอร์เน็ตในการเข้าถึงกลุ่มผู้บริโภคโดยตรง และสร้างตลาดออนไลน์ขึ้นมาเพื่อสะดวกต่อการจำหน่ายสินค้า

แนวโน้มในด้านลบ

ในด้านลบเกษตรกรส่วนใหญ่มีแนวโน้มที่จะเข้าไม่ถึงปัจจัยการผลิตและเทคโนโลยี โดยเฉพาะที่ดินทำกิน และเครื่องจักรสมัยใหม่ซึ่งมีราคาแพง ทำให้การเพิ่มรายได้จากการทำเกษตรเกิดขึ้นได้ยาก นอกจากนี้ยังมีกลุ่มทุนรายใหญ่ เช่น กลุ่มอุตสาหกรรมอาหาร ที่เข้ามายึดครองการผลิต ทำให้เกษตรกรรายย่อยไม่สามารถแข่งขันได้ และอยู่ในวงจรความยากจน เกิดความเหลื่อมล้ำระหว่างเกษตรกรรายใหญ่กับเกษตรกรราย ดั้งนั้นถึงแม้จะมีการพัฒนาเทคโนโลยีและนวัตกรรมทางการเกษตร แต่ความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงปัจจัยการผลิตและเทคโนโลยีของเกษตรกรทำให้เกิดช่องว่างในด้านความรู้ความสามารถในการใช้นวัตกรรม ด้านการเกษตร ระหว่างเกษตรกรรายใหญ่กับเกษตรกรรายย่อย ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาภาคเกษตรกรรมของประเทศ

8.4.2.5 ด้านแรงงาน

แนวโน้มในด้านบวก

ในส่วนของแรงงานในด้านบวกพบว่า แรงงานภาคเกษตรที่เป็นคนรุ่นใหม่ที่สามารถปรับตัวได้ โดยนำเทคโนโลยีและนวัตกรรมการเกษตรสมัยใหม่มาใช้เพื่อเพิ่มมูลค่าให้ผลผลิต มีการแปรรูปสินค้า และการทำตลาด จะสามารถแข่งขันกับเกษตรกรรายใหญ่ได้มากขึ้น ซึ่งสัดส่วนของเกษตรกรที่เข้าถึงเครื่องจักรสมัยใหม่ ความรู้ด้าน smart farming มีจำนวนไม่มากนัก แต่หากมีการรวมกลุ่มจะช่วยเพิ่มพลังและความเข้มแข็งให้กับกลุ่มเกษตรกรคนรุ่นใหม่ได้มากขึ้น

แนวโน้มในด้านลบ

ถึงแม้ในอนาคตเทคโนโลยีด้านการเกษตรจะมีความก้าวหน้ามากขึ้น แต่ในอนาคตพบว่าจำนวนแรงงานภาคเกษตรมีแนวโน้มลดลงอย่างต่อเนื่อง อันเนื่องมาจากทัศนคติของคนรุ่นใหม่ มองว่าอาชีพเกษตรมีความไม่มั่นคงสูง จึงหันไปทำอาชีพในภาคอุตสาหกรรมและภาคบริการเพื่อหารายได้ รวมถึงไม่มีหลักประกันพืชผลทางการเกษตรจากภาครัฐเพื่อรองรับความเสี่ยงในกรณีที่พืชผลทางการเกษตรได้รับความเสียหายจากปัญหาภัยแล้ง น้ำท่วม โรคระบาดในพืช เป็นต้น ซึ่งทำให้เกิดความไม่มั่นคงในการทำเกษตร นอกจากนี้แรงงานภาคเกษตรจำนวนมากยังขาดทักษะการใช้เทคโนโลยี ขาดการเข้าถึงข้อมูล แรงงานปรับตัวไม่ทันต่อการเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยี และถูกแทนที่ด้วยเทคโนโลยีสมัยใหม่

8.4.3 ตัวแปรด้านความสมานฉันท์ทางสังคม

แบ่งเป็น 3 ด้าน ได้แก่ สังคมและวัฒนธรรม ความไว้วางใจ ศาสนา

8.4.3.1 ด้านสังคมและวัฒนธรรม

แนวโน้มในด้านบวก

ชุมชนชนบทมีความหลากหลายทางสังคมและวัฒนธรรม มีการเข้ามาอาศัยอยู่ของคนต่างถิ่น และมีคนต่างชาติเข้ามามากขึ้น เกิดการผสมทางวัฒนธรรมกลายเป็นสังคมพหุวัฒนธรรม ชุมชนบางแห่งที่มีการส่งเสริมประชาธิปไตยในชุมชน จะอาศัยวัฒนธรรมแบบพึ่งพากัน ในการสร้างความสามัคคีในชุมชน มีการทำงานเกี่ยวกับจิตอาสาเพื่อพัฒนาชุมชนร่วมกันของคนในชุมชน

แนวโน้มในด้านลบ

การพึ่งพาตนเองและพึ่งพากันเองลดลง หรือ แทบไม่มี คนในชนบทไม่ค่อยมีการคำนึงถึงส่วนรวม ขณะที่ในด้านของค่านิยม เน้นความสำคัญของ “วัตถุ” มากกว่า “คุณค่า” เน้นการพึ่งพา มากกว่าใช้ความสามารถของตนเอง วัฒนธรรมเป็นการทำพอเป็นพิธีไม่ได้คำนึงถึงแก่นแท้ คนในชนบทมีแนวโน้มเป็นสังคมปัจเจกชนนิยมไม่มีความเป็นชุมชน คนไม่ไว้วางใจต่อกัน ประเพณีบางอย่างหายไปเพราะวัดไม่ได้เป็นศูนย์รวมทางจิตใจของคนเหมือนอดีตองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นขัดแย้งกับองค์กรทางศาสนา ประชาชนไม่เข้าใจหลักธรรมและแก่นธรรม

8.4.3.2 ด้านความไว้วางใจ

แนวโน้มในด้านบวก

ความไว้วางใจเกิดขึ้นเฉพาะบางชุมชนที่มีการใช้หลักวัฒนธรรมยั่งยืน (permaculture) เนื่องจากคำนึงถึงการพัฒนาเชิงจริยธรรม เน้นการดูแลโลก การดูแลผู้คนและการแบ่งปัน อย่างเป็นธรรม ทำให้มีความสัมพันธ์ทางสังคมแบบพึ่งพากัน เน้นการสร้างทุนทางทรัพยากร (natural capital) และทุนทางสังคม (social capital) มากกว่าทุนทางเศรษฐกิจ

แนวโน้มในด้านลบ

ชุมชนชนบทส่วนมากมีแนวโน้มที่จะเกิดช่องว่างทางสังคมและเศรษฐกิจ คือเกิดความไม่ไว้วางใจกันมากขึ้น แบ่งได้สามระดับ คือ ความไม่ไว้วางใจระหว่างคนในชุมชนด้วยกัน ความไม่ไว้วางใจใน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและความไม่ไว้วางใจในผู้นำท้องถิ่น ความไม่ไว้วางใจระหว่างคนในชุมชนด้วยกันเกิดจากการเข้ามาของกองทุนการกู้ยืมเงิน ทำให้เกิดระบบการค้ำประกัน การหมุนเงินเพื่อนำมาจ่ายหนี้ การทะเลาะกันเมื่อเกิดปัญหาการชำระหนี้ เป็นต้น ทำให้คนในชนบทไม่มีความสามัคคีกลมเกลียวเหมือนสมัยก่อน ความไม่ไว้วางใจใน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เกิดจากการบริหารงานของเจ้าหน้าที่ท้องถิ่นที่อยู่ภายใต้การกำกับของระบบราชการ มีการปฏิบัติหน้าที่โดยรับคำสั่งจากส่วนกลาง เช่น การรับนโยบายมาดำเนินการ โดยไม่สนใจผลกระทบที่เกิดขึ้นกับคนในชุมชน ขณะที่ความไม่ไว้วางใจในผู้นำท้องถิ่นเกิดจากการที่ผู้นำมีการชื่อเสียง การทุจริต ความไม่โปร่งใส ทำให้ประชาชนไม่เชื่อถือและไม่ไว้วางใจ มีการใช้อำนาจข่มขู่ คุกคามคนในชุมชน เพื่อให้ชนะการเลือกตั้ง ดังนั้นสังคมชนบทจึงมีความไม่ไว้วางใจมากขึ้น

8.4.3.3 ด้านศาสนา

แนวโน้มในด้านบวก

หลักธรรมคำสอนทางศาสนาจะมีบทบาทในการกล่อมเกลาคจิตใจของคนในสังคมชนบทมากขึ้น แต่จะเกิดขึ้นกับกลุ่มคนที่หันมาพึ่งพาหลักธรรมทางศาสนา โดยเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุ หลักศาสนายังสามารถเป็นที่พึ่งทางใจในยามประสบความทุกข์ สร้างกำลังใจให้กับคนในชนบทได้บางส่วน

แนวโน้มในด้านลบ

บทบาทหน้าที่ของสถาบันทางศาสนาลดลง พุทธบริษัทลดลงทั้งปริมาณและคุณภาพ การทำบุญเป็นการทำเพียงพิธีกรรม เพื่อโชคลาภ ไม่เป็นกระบวนการกลมเกลียวจิตใจเพื่อลดความโลภ และสอนให้รู้จักการแบ่งปัน ขณะที่จำนวนพระสงฆ์มีแนวโน้มลดลง เนื่องจากคนไม่นิยมบวช ทำให้ต้องอาศัยพระสงฆ์จากส่วนกลางไปประจำการ การยึดถือพระธรรมมีน้อยลง ความเสื่อมศรัทธาต่อ ศาสนา และสถาบันพระสงฆ์ ศาสนาถูกใช้เป็นช่องทางในการแสวงหาประโยชน์ทางการเมืองและทางเศรษฐกิจของกลุ่มผลประโยชน์บางกลุ่ม ทำให้เกิดความเสื่อมศรัทธาของประชาชน

8.4.4 ตัวแปรการรวมกลุ่มกันทางสังคม

มี 1 ด้านคือ เครือข่ายทางสังคม

แนวโน้มในด้านบวก

การทำงานข้ามเครือข่ายมีแนวโน้มดีขึ้น เช่น กลุ่มเกษตรกร กลุ่มทอผ้าภาคอีสาน มีการจัดตั้งกลุ่มการผลิตร่วมกัน เช่น กลุ่มวิสาหกิจชุมชน แต่เป็นการรวมกลุ่มเฉพาะบางสาขาอาชีพ และมีขนาดเล็ก กระจายเป็นแห่งๆ ขึ้นอยู่กับความเข้มแข็งของสมาชิกและการส่งเสริมจากผู้นำชุมชน

แนวโน้มในด้านลบ

ถึงแม้จำนวนการรวมกลุ่มจะเพิ่มขึ้น แต่เป็นการเพิ่มขึ้นในเชิงปริมาณ โดยเฉพาะการรวมกลุ่มกันทางเศรษฐกิจ แต่ในเชิงคุณภาพ ความสามัคคีกลมเกลียวกันนั้นเกิดขึ้นในสัดส่วนที่น้อยลง เนื่องจากปัญหาของระบบอุปถัมภ์ การบังคับใช้กฎหมายที่ไม่เท่าเทียมเป็นธรรม การเกิดนักฉวยโอกาส แสวงหาประโยชน์จากการรวมกลุ่ม ทำให้เป็นการรวมกลุ่มในเชิงรูปแบบ แต่ไม่ได้มีความสำคัญในเชิงเนื้อหาสาระที่ต้องการจะมุ่งปฏิบัติตามวัตถุประสงค์ อีกทั้งแนวโน้มในอนาคตอาจเกิดความแตกแยกมากขึ้น อันเกิดจากกลุ่มอนุรักษ์นิยมและกลุ่มก้าวหน้าปะทะกันรุนแรง การมีความคิดเห็นและอุดมการณ์ทางการเมืองที่ไม่ตรงกัน ความเชื่อและค่านิยมที่แตกต่างกันของคนรุ่นเก่ากับคนรุ่นใหม่ วัฒนธรรมปัจเจกชนนิยม ความขัดแย้งทางศาสนา ชาตินิยม ชนกลุ่มน้อย ตลอดจนปัญหาทางเศรษฐกิจ หนี้สินครัวเรือน ทำให้การรวมกลุ่มทำได้ยากขึ้น

8.4.5 ตัวแปรด้านการสร้างพลังสังคม

มี 4 ด้าน ได้แก่ การเสริมสร้างองค์ความรู้ การพัฒนาศักยภาพ โครงสร้างพื้นฐาน การกระจายอำนาจ

8.4.5.1 การเสริมสร้างองค์ความรู้

แนวโน้มในด้านบวก

ในด้าน การเสริมสร้างองค์ความรู้ ในอนาคตมีแนวโน้มดีขึ้น กล่าวคือ คนในชนบทมีทักษะความรู้ในการบริหารจัดการการผลิต และการตลาดดีขึ้น อาจเกิดจากการรวมกลุ่มเป็นเครือข่ายเกษตรกร หรือวิสาหกิจชุมชนที่มีการถ่ายทอดความรู้ในด้านต่างๆให้กับประชาชน ทำให้เกิดการพัฒนาทักษะด้านการบริหารจัดการ

แนวโน้มในด้านลบ

แม้ว่าจะมีความพยายามที่จะเพิ่มทักษะด้านเทคโนโลยี ความรู้แก่เกษตรกร ชาวชนบท แต่ประชาชนส่วนใหญ่ยังไม่สามารถเข้าถึงองค์ความรู้ดังกล่าวได้อย่างเต็มที่ ทำให้ยังขาดการรู้เท่าทันข้อมูลและเทคโนโลยี และตกเป็นเครื่องมือของผู้ไม่ประสงค์ดี นอกจากนี้ยังขาดการส่งเสริมจากหน่วยงานภาครัฐ และไม่มีการกระจายอำนาจมาสู่ชุมชนท้องถิ่น เพื่อให้เกิดชุมชนจัดการตนเอง ทำให้ประชาชนยังมีความ

เชื่อว่าอยู่เหนือหลักเหตุผลเพิ่มขึ้น ไม่เชื่อข้อมูลเชิงประจักษ์ ทำให้ไม่สามารถตัดสินใจได้ด้วยตนเอง กล่าวอีกอย่างหนึ่งคือประชาชนส่วนใหญ่ยังไม่สามารถพึ่งพาตนเองได้

8.4.5.2 การพัฒนาศักยภาพ

แนวโน้มในด้านบวก

ชุมชนบางแห่งมีการปรับใช้หลักการบริหารจัดการตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อเป็นแนวทางในการสร้างระบบเศรษฐกิจชุมชน และเพื่อดูแลคนในชุมชนมากขึ้น แต่เป็นเฉพาะกลุ่มหรือบางพื้นที่ การพัฒนาเทคโนโลยีการสื่อสาร การเข้าถึงข้อมูลต่างๆทำได้สะดวกรวดเร็วขึ้น ทำให้คนในชนบทสามารถนำข้อมูลมาปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ได้ เช่น การทำเศรษฐกิจพอเพียง การทำการตลาดออนไลน์ การสื่อสารกับเครือข่าย เป็นต้น

แนวโน้มในด้านลบ

แม้ว่าเทคโนโลยีจะพัฒนาก้าวหน้าขึ้น แต่การปรับใช้ข้อมูลและความรู้ต่างๆยังมีจำกัด โดยเฉพาะการคิดเพื่อส่วนรวม และการคิดเพื่อประโยชน์สาธารณะมีแนวโน้มลดลง นอกจากนี้ปัญหาด้านการเมือง ปัญหาเชิงโครงสร้าง เศรษฐกิจ สังคม และนโยบายภาครัฐ ส่งผลต่อการพัฒนาศักยภาพของคนในชนบท เช่น นโยบายที่ส่งเสริมการกู้ยืมเงิน นโยบายแจกเงิน ทำให้คนชนบทไม่สามารถพึ่งตนเอง การผูกขาดอำนาจของภาครัฐมีผลต่อประชาชนทำให้ขาดการมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหา อีกทั้งระบบการศึกษายังคงเป็นระบบที่ไม่มีคุณภาพ หลักสูตรการศึกษาในปัจจุบันล้าหลัง และส่งผลให้ผู้สำเร็จการศึกษามีทักษะที่ยังไม่ตอบสนองต่อความต้องการของตลาดแรงงาน ระบบการศึกษาที่ผลิตแรงงานไร้ทักษะเข้าสู่ยุคที่เกิดการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยี ส่งผลให้เกิดช่องว่างการทำงาน ความเหลื่อมล้ำเชิงโครงสร้างเพิ่มขึ้นต่อเนื่อง คุณภาพของพลเมืองลดลง

8.4.5.3 โครงสร้างพื้นฐาน

แนวโน้มในด้านบวก

การเข้าถึงบริการของรัฐดีขึ้น เช่น บริการสุขภาพ การขนส่งจากเมืองสู่ชนบท สะดวกขึ้น ระบบอินเทอร์เน็ตครอบคลุมพื้นที่ต่างๆมากขึ้น

แนวโน้มในด้านลบ

การใช้งบประมาณเพื่อพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานมากเกินความจำเป็น เช่น รถไฟความเร็วสูง การสร้างเขื่อน เขตเศรษฐกิจพิเศษ ทำให้เกิดการขาดดุลงบประมาณความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงโครงสร้างพื้นฐานของประชาชนที่มีรายได้น้อยกับประชาชนที่มีรายได้สูงการทำลายระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อมบริเวณรอบพื้นที่ เกิดมลพิษทางอากาศรุนแรง

8.4.5.4 การกระจายอำนาจ

แนวโน้มในด้านบวก

การแพร่ระบาดของโรคโควิด 19 เป็นแบบทดสอบการบริหารจัดการภาครัฐที่สำคัญในการรับมือกับสถานการณ์ โดยจะเห็นได้ว่าการกระจายอำนาจของรัฐในการจัดสรรบริการทางการแพทย์ การสร้างโรงพยาบาลสุขภาพประจำตำบล การกระจายอาสาสมัครในชุมชนชนบททั่วประเทศ เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้การจัดการกับสถานการณ์โควิด 19 ทำได้อย่างมีประสิทธิภาพ การเตรียมความพร้อมข้างต้นนำมาสู่ความสามารถในการ การบูรณาการความร่วมมือของภาคส่วนต่างๆ ทำให้รัฐสามารถควบคุมสถานการณ์ได้ทันท่วงที จะเห็นได้ว่าการกระจายอำนาจเป็นส่วนที่สำคัญในการบริหารจัดการปัญหาต่างๆ

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดยสถาบันพระปกเกล้า

โดยเฉพาะปัญหาเร่งด่วน กรณีศึกษานี้จะเป็นตัวอย่างที่กระตุ้นให้รัฐกระจายอำนาจไปสู่สังคมชนบทมากขึ้น และมีแนวโน้มที่จะผลักดันให้รัฐมุ่งกระจายอำนาจในด้านอื่นๆมากขึ้น

แนวโน้มในด้านลบ

แม้ว่าจะมีความพยายามที่จะกระจายอำนาจไปสู่ชนบทตั้งแต่รัฐธรรมนูญ 2540 เป็นต้นมา แต่สถานการณ์ทางการเมืองยังคงเป็นอุปสรรคสำคัญในการผลักดันนโยบายกระจายอำนาจมาอย่างต่อเนื่อง การอยู่ในสภาวะการรวมศูนย์อำนาจอาจส่งผลให้ในอนาคตรูปแบบการปกครองท้องถิ่นมีสภาพคงเดิม และอาจถดถอยเนื่องจากงบประมาณที่ได้รับจากส่วนกลางลดลง นอกจากนี้วัฒนธรรมรวมศูนย์อำนาจของระบบราชการยังขัดขวางการกระจายอำนาจ ทำให้ไม่มีการกระจายอำนาจเกิดขึ้น จึงยากต่อการที่ชุมชนท้องถิ่นจะจัดการแก้ไขปัญหาของตัวเองได้

จากการคาดการณ์อนาคตที่ได้อธิบายไว้ข้างต้นสามารถนำมาสรุปได้ดังตาราง 8-2

ตาราง 8 - 2 การคาดการณ์สังคม ชนบท ท้องถิ่นในอนาคต

ตัวแปรหลัก	ตัวแปรย่อย	ด้านบวก	ด้านลบ
ตัวแปรบริบท	ประชากร	<ol style="list-style-type: none"> คนในเมืองจะกลับสู่ชนบท โดยแบ่งได้สองแบบ คือ กลับไปทำเศรษฐกิจพอเพียง และหันไปเป็นผู้ประกอบการในชนบท คนสูงอายุจะเริ่มมีบริการต่างๆคอยดูแลมากขึ้น เช่น บ้านพักผู้สูงอายุ อุปกรณ์ทางการแพทย์ แต่จำกัดเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุที่มีเงิน 	<ol style="list-style-type: none"> เกิดครอบครัวเดี่ยวครอบครัวดาวกระจาย มากขึ้น ประชากรวัยแรงงานลดลง ประชากรผู้สูงอายุมีจำนวนเพิ่มขึ้น อัตราการเสียชีวิตจากโรคภัยไข้เจ็บ อาชญากรรม เพิ่มขึ้น คนชนบทมีแนวโน้มอยู่คนเดียว
	ระบบนิเวศ	<ol style="list-style-type: none"> มีการรวมกลุ่มในการทำเศรษฐกิจพอเพียงการใช้วัฒนธรรมยั่งยืน (permaculture) มากขึ้นแต่อยู่ในขอบเขตที่จำกัดเฉพาะกลุ่ม 	<ol style="list-style-type: none"> คุณภาพดินในหลายพื้นที่เสื่อมไม่สามารถเพิ่มผลผลิตได้ คุณภาพน้ำในพื้นที่เกษตรปนเปื้อนสารเคมี ปริมาณขยะมากขึ้น ความหลากหลายทางชีวภาพและทรัพยากรธรรมชาติลดลง การปลูกพืชเชิงเดี่ยว มากขึ้น พื้นที่ทางการเกษตรได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ
ความมั่นคงทางเศรษฐกิจสังคม	เศรษฐกิจ	<ol style="list-style-type: none"> เศรษฐกิจดิจิทัลเข้ามาแทนที่เศรษฐกิจภาคการผลิตและภาคบริการมากขึ้น การเติบโตทางเศรษฐกิจส่วนใหญ่จะมาจากการประกอบการทางเศรษฐกิจที่มีการใช้เทคโนโลยีแบบดิจิทัล 	<ol style="list-style-type: none"> การผูกขาดของกลุ่มทุนใหญ่ การแย่งชิงทรัพยากร หนี้สินในชนบทเพิ่มขึ้น ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจเพิ่มขึ้น การขาดที่ดินทำกิน ความมั่นคงในการทำงานลดลง

ตัวแปรหลัก	ตัวแปรย่อย	ด้านบวก	ด้านลบ
	สุขภาพ	<ol style="list-style-type: none"> 1. การพัฒนาทางการแพทย์มีความก้าวหน้ามากขึ้น 2. องค์กรความรู้ทางการแพทย์ก้าวหน้ามากขึ้น 3. ประชาชนมีความรู้ในการดูแลสุขภาพมากขึ้น 	<ol style="list-style-type: none"> 1. ประชาชนมีสุขภาพอ่อนแอลง 2. โรคไม่ติดต่อมากขึ้น 3. การเกิดโรคระบาดใหญ่ และโรคอุบัติซ้ำมากขึ้น 4. โรคซึมเศร้ามากขึ้น
	ความมั่นคงทางอาหาร	<ol style="list-style-type: none"> 1. การปรับใช้แนวคิดวัฒนธรรมสมดุล และยั่งยืน (permaculture) เพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหาร 	<ol style="list-style-type: none"> 1. การใช้สารเคมีมากขึ้น 2. การปลูกพืชเชิงเดี่ยวมากขึ้น 3. พื้นที่อุดมสมบูรณ์มีจำนวนมากแต่ไม่สามารถจัดการได้ 4. ไม่มีความสมดุลของการใช้ทรัพยากร มีเพียงการบริโภคแต่ไม่มีการผลิตทรัพยากรกลับคืนสู่ธรรมชาติ 5. ความมั่นคงทางอาหารลดลง 6. แย่งชิงทรัพยากร
	ปัจจัยการผลิต/เทคโนโลยี	<ol style="list-style-type: none"> 1. ระบบการค้าสะดวกรวดเร็วขึ้น โดยเฉพาะการค้าออนไลน์ 2. การเกิดนวัตกรรมเครื่องมือเครื่องจักรการเกษตรแบบใหม่ 3. การพัฒนานวัตกรรมการผลิตสมัยใหม่ที่ช่วยลดต้นทุนการผลิต และสามารถผลิตได้จำนวนมาก 	<ol style="list-style-type: none"> 1. เกษตรกรส่วนใหญ่เข้าไม่ถึงปัจจัยการผลิตและเทคโนโลยี 2. การผูกขาดสินค้า กดราคา 3. ทุนใหญ่เข้ามาควบคุมปัจจัยการผลิตและระบบการผลิตอาหาร 4. เกิดช่องว่างในด้านความรู้ความสามารถในการใช้นวัตกรรม ด้านการเกษตร ระหว่างเกษตรกรรายใหญ่กับเกษตรกรรายย่อย
	แรงงาน	<ol style="list-style-type: none"> 1. คนรุ่นใหม่ที่หันไปทำเกษตรโดยใช้เทคโนโลยีเพื่อเพิ่มมูลค่ามีแนวโน้มสูงขึ้น 	<ol style="list-style-type: none"> 1. จำนวนแรงงานภาคเกษตรลดลง 2. แรงงานขาดทักษะการใช้เทคโนโลยี ขาดการเข้าถึงข้อมูล 3. แรงงานปรับตัวไม่ทันต่อการเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยี และถูกแทนที่ด้วยเทคโนโลยีสมัยใหม่ 4. แรงงานเข้าไม่ถึงสวัสดิการของรัฐ
ความสมานฉันท์ทางสังคม	สังคมและวัฒนธรรม	<ol style="list-style-type: none"> 1. ชุมชนชนบทมีความหลากหลายทางสังคมและวัฒนธรรม กลายเป็นสังคมพหุวัฒนธรรม 2. ชุมชนบางแห่งมีความเข้มแข็งจากการส่งเสริมประชาธิปไตยในชุมชน 	<ol style="list-style-type: none"> 1. การพึ่งพาตนเองและพึ่งพากันเองลดลง 2. ค่านิยม เชิงวัตถุ เน้นการพึ่งพามากขึ้น 3. ปัจเจกชนนิยม 4. ไม่มีความเป็นชุมชน คนไม่ไว้ใจต่อกัน 5. ประเพณีบางอย่างหายไป

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดยสถาบันพระปกเกล้า

ตัวแปรหลัก	ตัวแปรย่อย	ด้านบวก	ด้านลบ
			6. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นขัดแย้งกับองค์กรทางศาสนา
	ความไว้วางใจ	1. ความไว้วางใจเกิดขึ้นเฉพาะบางชุมชนที่มีการใช้หลักวัฒนธรรมยั่งยืน (permaculture) เนื่องจากคำนึงถึงการพัฒนาเชิงจริยธรรม เน้นการดูแลโลก การดูแลผู้คนและการแบ่งปันอย่างเป็นธรรม	1. เกิดความไม่ไว้วางใจกันมากขึ้น แบ่งได้สามระดับ คือ ความไม่ไว้วางใจระหว่างคนในชุมชนด้วยกัน ความไม่ไว้วางใจใน อปท. และความไม่ไว้วางใจในผู้นำท้องถิ่น 2. การซื้อเสียง การทุจริต ความไม่โปร่งใส เกิดมากขึ้น 3. ความแตกแยกทางด้านความคิด ความเชื่อ และ ความศรัทธามากขึ้น โดยเฉพาะคนรุ่นเก่ากับคนรุ่นใหม่
	ศาสนา	1. หลักธรรมคำสอนทางศาสนาจะมีบทบาทในการกล่อมเกลาจิตใจของคนในสังคมชนบทเฉพาะกลุ่มมากขึ้น	1. บทบาทหน้าที่ของสถาบันทางศาสนาลดลง 2. พุทธบริษัทลดลงทั้งปริมาณและคุณภาพ 3. การทำบุญเป็นการทำเพียงพิธีกรรม 4. สัตว์ส่วนพระสงฆ์ลดลง ต้องอาศัยพระสงฆ์จากส่วนกลางไปประจำการ 5. การยึดถือพระธรรมมีน้อยลง ความเสื่อมศรัทธาต่อ ศาสนา และสถาบันพระสงฆ์ 6. ศาสนาถูกใช้เป็นช่องทางในการแสวงหาประโยชน์
การรวมกลุ่มกันทางสังคม	เครือข่าย	1. การทำงานข้ามเครือข่ายมีแนวโน้มดีขึ้น เช่น กลุ่มเกษตรกร กลุ่มทอผ้า ภาคอีสาน 2. มีการจัดตั้งกลุ่มการผลิตร่วมกัน เช่น กลุ่มวิสาหกิจชุมชน	1. ความขัดแย้งมีมากขึ้น 2. การเป็นสมาชิกกลุ่มเพิ่มขึ้นในเชิงปริมาณ 3. ความไม่เสมอภาคในกระบวนการยุติธรรมมากขึ้น
การเสริมสร้างพลังสังคม	การเสริมสร้างองค์ความรู้	1. ทักษะความรู้ในการบริหารจัดการการผลิต การตลาดดีขึ้น	1. ประชาชนส่วนใหญ่ยังขาดความรู้เท่าทันข้อมูล/เทคโนโลยี และตกเป็นเครื่องมือของผู้ไม่ประสงค์ดี 2. ประชาชนมีความเชื่อที่อยู่เหนือหลักเหตุผลเพิ่มขึ้น
	การพัฒนาศักยภาพ	1. ชุมชนบางแห่งมีการปรับใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเป็นแนวทางในการสร้างระบบเศรษฐกิจ	1. การคิดเพื่อส่วนรวม สาธารณะน้อยลง 2. คนพึ่งพารัฐ รอการแจกเงิน สิ่งของ

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดยสถาบันพระปกเกล้า

ตัวแปรหลัก	ตัวแปรย่อย	ด้านบวก	ด้านลบ
		ชุมชน และเพื่อดูแลคนในชุมชน	มากกว่าพึ่งพาตนเอง 3. การเข้าถึงข้อมูล 4. ประชาชนการขาดการมีส่วนร่วม 5. ทักษะผู้สำเร็จการศึกษาไม่ตอบสนองต่อความต้องการของตลาดแรงงาน
	โครงสร้างพื้นฐาน	1. การเข้าถึงบริการของรัฐดีขึ้น เช่น บริการสุขภาพ การขนส่งจากเมืองสู่ชนบทสะดวกขึ้น 2. ระบบอินเทอร์เน็ตครอบคลุมพื้นที่ต่างๆมากขึ้น	1. การใช้งบประมาณเพื่อพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานมากเกินไปจนเกิดความจำเป็น 2. ความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงโครงสร้างพื้นฐานของประชาชนที่มีรายได้น้อยกับประชาชนที่มีรายได้สูง 3. การทำลายระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อมบริเวณรอบพื้นที่เกิดมลพิษทางอากาศรุนแรง
	การกระจายอำนาจ	1. สถานการณ์การแพร่ระบาดโควิด 19 เป็นปัจจัยที่อาจทำให้รัฐจำเป็นต้องกระจายอำนาจมากขึ้น	1. รูปแบบการปกครองท้องถิ่นมีสภาพคงเดิมและอาจถดถอย 2. ไม่มีการกระจายอำนาจเกิดขึ้น ทำให้ยากต่อการที่ชุมชนท้องถิ่นจะจัดการแก้ไขปัญหาของตัวเองได้

โดยสรุป บทนี้เป็นการศึกษาพลวัต หรือการเปลี่ยนแปลงของสังคม ชนบท ท้องถิ่น ที่ต่อเนื่องมาจากอดีตถึงปัจจุบัน และต่อเนื่องไปจนถึงอนาคตในอีก 20 ปีข้างหน้า ซึ่งเป็นการคาดการณ์อนาคตทั้งในด้านบวกและอนาคตในด้านลบ เพื่อนำไปสู่การจัดทำภาพอนาคตของสังคม ชนบท ท้องถิ่น ที่จะเกิดขึ้นและฉกัทัศน์ในภาพรวมในบทที่ 9 ต่อไป

บทที่ 9

ฉากทัศน์ของสังคม ชนบท ท้องถิ่น

ในบทนี้ เป็นการนำเสนอฉากทัศน์ ของสังคม ชนบท ท้องถิ่นที่มาจากการศึกษาตามแนวทางที่กล่าวมาข้างต้น และมาจากการประชุมระดมสมองผู้เกี่ยวข้อง ผู้ทรงคุณวุฒิ ประชาชนในพื้นที่ และสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ ตลอดจนการศึกษาดูงานและทำการคาดการณ์อนาคต แล้วมาจัดทำเป็นภาพอนาคตที่มีความเป็นไปได้ว่าจะเกิดขึ้น ทั้งที่เป็นภาพในฝันของคนทั่วไปแม้ไปถึงยาก หรือภาพที่มาจากความกังวลและความกลัว ภาพที่เกิดจากการผสมผสานของปัจจัยต่าง ๆ ในสภาวะปกติ มีทั้งดี และสิ่งทำลาย ตลอดจนภาพที่พึงปรารถนา ที่ผ่านการไตร่ตรองว่าสามารถทำให้เกิดขึ้นได้ หากมีการวางแผนและมีแนวทางที่เหมาะสม

ทั้งนี้ในส่วนแรก เป็นการนำเสนอภาพอนาคตที่น่าจะเกิดขึ้นในสังคม ชนบท ท้องถิ่น ในชนบท 4 ประเภท ในช่วง 5 ถึง 20 ปี โดยประเมินมาจากสภาวะอดีต ปัจจุบันและการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ ตลอดจนปัจจัยที่มีผลกระทบ ช่วงต่อไปของบทนี้เป็นการนำเสนอฉากทัศน์ของสังคม ชนบท ท้องถิ่น คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตโดยภาพรวม อีกทั้งได้อธิบายลักษณะ ตลอดจนความเสี่ยงที่น่าจะเกิดขึ้นและแนวทางลดความเสี่ยง

9.1 ภาพอนาคตของสังคม ชนบท ท้องถิ่นจำแนกตามประเภทของชนบทตามระยะเวลา

การคาดการณ์และวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงของสังคม ชนบท ท้องถิ่นทั้ง 4 ประเภทในอีก 5-20 ปี ที่ได้ศึกษาในครั้งนี้ มีดังนี้

9.1.1 สังคมชนบทแบบเกษตรดั้งเดิม

ในระยะ 5 ปี

ชนบทแบบเกษตรดั้งเดิมจะเกิดการเปลี่ยนแปลงจากพื้นที่ที่เคยมีความอุดมสมบูรณ์ จะกลายเป็นพื้นที่ที่ความอุดมสมบูรณ์ลดลง ทั้งพื้นที่เกษตรกรรม พื้นที่ป่า พื้นที่ที่เป็นแหล่งธรรมชาติ แหล่งน้ำ ผู้คนในชนบทเริ่มปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตเนื่องจากมีวัตถุดิบเข้าไป เช่น รถจักรยานยนต์ รถยนต์ ร้านขายของ จะเกิดอาชีพที่หลากหลายมากขึ้น เช่น อาชีพค้าขาย อาชีพรับจ้างทำนา เป็นต้น

ในระยะ 10 ปี

ชนบทแบบเกษตรดั้งเดิมจะเริ่มมีสภาพคล้ายกับชนบทแบบผสมผสานมากขึ้น มีการรวมศูนย์อำนาจทางเศรษฐกิจเบ็ดเสร็จ ทำให้เกิดการผูกขาดทางเศรษฐกิจและทุนเข้ามาครอบงำชนบท เทคโนโลยีเข้ามาในหมู่บ้าน ถนน ไฟฟ้า ประปา และโครงสร้างพื้นฐานขยายไปถึงพื้นที่ห่างไกล วิถีวัฒนธรรมเปลี่ยนไปจากเดิม เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางศาสนา คนเริ่มมีรูปแบบการทำมาหากินที่หลากหลาย เริ่มมีการเปิดกิจการร้านขายของ ร้านอาหาร ร้านขายวัสดุและเครื่องมือการทำเกษตร และคนในชนบทผันตัวมาเป็นผู้ประกอบการมากขึ้น คุณภาพสังคมต่ำลง

ในระยะ 15 ปี

ชนบทแบบเกษตรดั้งเดิม จะเริ่มเข้าสู่ชนบทแบบผสมผสานมากขึ้น ความเป็นชุมชนแบบดั้งเดิม คือ แบบแผนการทำเกษตรแบบดั้งเดิมเริ่มลดลง คนหันไปพึ่งเศรษฐกิจภาคอุตสาหกรรมและบริการ มีการใช้เงินในการซื้อสิ่งของ แทนการผลิตแบบครัวเรือน คนในชนบทเริ่มมีค่านิยมบริโภคนิยมและวัตถุดิบตามกระแสการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจที่แผ่ขยายเข้าไปในภาคชนบท ที่ดินเริ่มมีราคาสูงขึ้น และคนมีแนวโน้มที่จะใช้เงินเป็นปัจจัยในการจับจ่ายใช้สอย เริ่มมีระบบธนาคารเข้าไปและทำให้การกู้เงินทำได้ง่ายขึ้น คนมีแนวโน้มที่จะเป็นหนี้ตั้งแต่เริ่มทำงาน เพราะได้รับอิทธิพลจากสื่อออนไลน์และการโฆษณาจากโทรทัศน์ สังคมเริ่มเกิดความไม่ไว้วางใจ และความสัมพันธ์ของคนในชุมชนลดลง สังคมเริ่มกลายเป็นสังคมชนบทที่เต็มไปด้วยผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์

ในระยะ 20 ปี

ชนบทแบบเกษตรดั้งเดิมในอีก 20 ปีข้างหน้าจะมีการพึ่งพาเทคโนโลยีอย่างเต็มที่ โครงสร้างพื้นฐานที่เข้าถึงชนบทที่ห่างไกลเกือบทุกพื้นที่ คนให้ความสำคัญกับวัตถุอย่างสมบูรณ์ ทุนภายนอกเข้ามาแย่งชิงทรัพยากร เช่น การเข้ามากว้านซื้อที่ดินของนายทุน ทำให้คนที่เคยเป็นเจ้าของที่ดินสูญเสียที่ดินทำกินของตัวเอง และใช้เงินไปซื้อบ้านราคาแพง ตามกระแสเศรษฐกิจทุนนิยม คนมีหนี้สินเพิ่มขึ้นจากเดิม ทำให้วิถีชีวิตมีความเร่งรีบ สถาบันครอบครัวอ่อนแอ เนื่องจากสถาบันทางสังคมลดบทบาทและไม่สามารถทำหน้าที่ในการกล่อมเกลาสังคมได้เหมือนเดิม เงินกลายเป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงชีวิต การเข้ามาของระบบทุนนิยมทำให้ชนบทแบบเกษตรดั้งเดิมมีปัญหาสังคม เช่น ปัญหายาเสพติดรุนแรงขึ้น ปัญหาหนี้สิน ปัญหาครอบครัวเดี่ยว ครอบครัวดาวกระจาย ปัญหาคนสูงอายุ ที่ไม่สามารถพึ่งพาตนเองได้ และถูกปล่อยให้ดูแลตนเอง ทรัพยากรธรรมชาติเริ่มร่อยหรอและมีปัญหามลพิษทางสิ่งแวดล้อม

9.1.2 สังคมชนบทแบบผสมผสาน

ในระยะ 5 ปี

ชนบทแบบผสมผสานจากเดิมที่มีสภาพของการผสมผสานระหว่างเศรษฐกิจแบบเกษตรกับเศรษฐกิจภาคบริการเข้าด้วยกัน และเริ่มเปลี่ยนไปสู่เศรษฐกิจภาคบริการการท่องเที่ยวมากขึ้น การผลิตแบบเกษตรลดลง เนื่องจากคนรุ่นใหม่ไม่สนใจสืบต่ออาชีพเกษตร มีการพึ่งพาเศรษฐกิจจากภายนอกมากกว่าเศรษฐกิจภายใน ทรัพยากรธรรมชาติถูกดูแลเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของคนเมือง โดยเฉพาะการผลิตอาหาร ผัก ผลไม้ เพื่อเลี้ยงคนในเมือง ชนบทแบบผสมผสานจะมีโครงสร้างครอบครัวเดี่ยวและครอบครัวดาวกระจาย พ่อแม่ออกไปทำงานในเมืองเพื่อหารายได้ มีการรวมศูนย์อำนาจทำให้ชนบทแบบผสมผสานส่วนมากเป็นบ่อพักน้ำหรือแหล่งสะสมทุนของกลุ่มทุนและกลุ่มธุรกิจ ที่สุดท้ายเงินถูกดูดกลับไปสู่ภาคเมืองคุณภาพสังคมต่ำลง

ในระยะ 10 ปี

ชนบทแบบผสมผสานเริ่มถูกทุนใหญ่เข้ามาครอบงำ มีการรวมศูนย์อำนาจทางเศรษฐกิจเบ็ดเสร็จ ทำให้เกิดการผูกขาดทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะทุนที่เข้ามายึดครองอุตสาหกรรมอาหารและการเกษตร และเริ่มมีการกว้านซื้อที่เพื่อการพัฒนาอุตสาหกรรม ชาวบ้านสูญเสียที่ดิน ต้องออกไปรับจ้างทำงานให้กับบริษัทที่เข้ามาทำอุตสาหกรรม และส่งผลให้ทรัพยากรธรรมชาติเสื่อมโทรมและความหลากหลายทางชีวภาพลดลงเนื่องจากไม่มีการจัดการเชิงพื้นที่ หรือการวางแผนการพัฒนาที่คำนึงถึงผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม เกิดปัญหาการแย่งชิงทรัพยากรมากขึ้น และชาวบ้านขาดที่ดินทำกินเนื่องจากมีการเข้ามากว้านซื้อที่ดิน

ในระยะ 15 ปี

ชนบทแบบผสมผสานเริ่มกลายเป็นชนบทกึ่งเมืองกึ่งชนบท มีการพึ่งพาเทคโนโลยีอย่างเต็มที่ มีระบบการผลิตที่อาหารแบบครบวงจร ระบบการค้าขาย ระบบเส้นทางคมนาคมสะดวกรวดเร็ว แต่มีพื้นที่เกษตรกรรมลดลง ทำให้ต้องพึ่งอาหารจากภาคเมืองเนื่องจากทรัพยากรลดลงและมีไม่เพียงพอต่อความต้องการของคนในพื้นที่ เริ่มมีการแย่งชิงทรัพยากร อีกทั้งคนในชนบทแบบผสมผสานเริ่มมีค่านิยมแบบบริโภคและวัตถุนิยม การทำกิจกรรมทางสังคมและศาสนาลดลง จำนวนวัดร้างเริ่มเพิ่มขึ้นเนื่องจากคนไม่สนใจบวชเข้าวัดหรือทำบุญ คนเริ่มทำบุญเชิงพิธีกรรม และแสวงหาวัตถุนิยมมากขึ้น ความไว้วางใจลดลง นอกจากนี้ชนบทประเภทนี้จะเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์ในอีก 15 ปีข้างหน้า

ในระยะ 20 ปี

ชนบทแบบผสมผสานหลายแห่งจะมีลักษณะเป็นเมืองชนบท คือคนชนบทมีวิถีคิดแบบคนเมือง มีการบริโภคและวิถีชีวิตแบบคนเมืองทำให้คนในชนบทมีปัญหาสุขภาพตั้งแต่อายุน้อยเนื่องจากบริโภคอาหารที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ จากการซื้ออาหารในร้านสะดวกซื้อ อาหารที่มีสารเคมี อาหารที่มีสารก่อมะเร็ง ในส่วนของสภาพแวดล้อมเต็มไปด้วยมลพิษ เนื่องจากมีสภาพกลายเป็นเมือง คนในสังคมมีความเครียดและเป็นโรคซึมเศร้ามากขึ้น อัตราการเสียชีวิตจากโรคไม่ติดต่อเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว นอกจากนี้คนส่วนใหญ่มีปัญหาหนี้สิน ไม่สามารถหลุดจากวงจรการหมุนเงินเพื่อใช้หนี้ ทำให้เกิดปัญหาอาชญากรรม ยาเสพติด การพนัน เป็นสังคมที่อ่อนแอและขาดภูมิคุ้มกัน คุณภาพสังคมต่ำลง

9.1.3 ชนบทแบบกึ่งเมืองกึ่งชนบท

ในระยะ 5 ปี

สังคมชนบทแบบกึ่งเมืองกึ่งชนบทเริ่มกลายสภาพเป็นสังคมเมือง มีการพึ่งพาเศรษฐกิจจากภาคเมืองเป็นหลัก เป็นชนบทชานเมืองที่ได้รับอิทธิพลจากการขยายตัวของประชากรในเมือง เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของคนทำงานในเมือง แรงงานในสังคมเข้าสู่ภาคบริการทั้งหมด ไม่มีพื้นที่เกษตรและขาดแคลนแรงงานภาคเกษตร คุณภาพสังคมต่ำลง

ในระยะ 10 ปี

เริ่มมีการพึ่งพาเทคโนโลยีอย่างเต็มที่ รวมถึงเกิดการรวมศูนย์อำนาจทางเศรษฐกิจเบ็ดเสร็จทุนเข้ามาครอบงำการผลิตอาหารและกิจกรรมทางเศรษฐกิจของสังคมมากขึ้น เป็นสังคมที่มีความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจไม่ต่างจากสังคมเมือง คนส่วนมากเข้าไม่ถึงรายได้และขาดโอกาสในการหางานทำ มีปัญหามลพิษทางอากาศจากการสัญจรของรถยนต์ และคนเชื่อในศาสนาน้อยลง สถาบันศาสนาลดบทบาทในการเป็นที่พึ่งทางใจ ผู้คนส่วนใหญ่หันไปเชื่อสื่อออนไลน์มากขึ้นและได้รับอิทธิพลจากเทคโนโลยีสมัยใหม่มากขึ้น เกิดค่านิยมปัจเจกชนและวัตถุนิยม

ในระยะ 15 ปี

สังคมชนบทแบบกึ่งเมืองกึ่งชนบทกลายเป็นส่วนหนึ่งของเมืองใหญ่ มีปัญหามลพิษทางอากาศไม่ต่างจากเมือง PM2.5 เกิดขึ้นแบบต่อเนื่องทุกปี ผู้คนมีสุขภาพทรุดโทรมและมีปัญหาโรคมะเร็ง โรคทางเดินหายใจ ต้องอาศัยอยู่ในที่พักเนื่องจากมลพิษรุนแรง เริ่มเป็นสังคมที่เกิดอาชญากรรมบ่อยขึ้น ความเหลื่อมล้ำรุนแรง เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างครอบครัวคือมีจำนวนครอบครัวเดี่ยวและครอบครัวดาวกระจายเพิ่มขึ้น ส่งผลให้มีปัญหาครอบครัวตามมา บทบาทของวัดเริ่มเจือจางไม่สามารถเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางใจให้กับคนในสังคมได้เหมือนเดิมและกลายมาเป็นที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เกิดวิกฤตคุณภาพสังคม

ในระยะ 20 ปี

กลายเป็นสังคมเมืองโดยสมบูรณ์ จากการเพิ่มขึ้นของประชากรในเมือง มลพิษทางอากาศรุนแรงจนส่งผลกระทบต่อสุขภาพ มีคนบางส่วนที่อพยพไปอยู่ในพื้นที่อื่น ๆ เพื่อหลีกเลี่ยงปัญหามลพิษ และปัญหาสังคม

9.1.4 ชนบทที่ได้รับผลกระทบจากนโยบายการพัฒนาพิเศษของรัฐ

ในระยะ 5 ปี

พื้นที่ชนบทแบบเกษตรดั้งเดิมที่มีการทำเกษตรกรรมถูกแทนที่ด้วยความเจริญเชิงนโยบายที่เข้าไปสร้างนิคมอุตสาหกรรม รถไฟความเร็วสูง พื้นที่เศรษฐกิจพิเศษ เปลี่ยนชนบทที่เคยเป็นพื้นที่เกษตรกรรมมาสู่พื้นที่สำหรับสร้างเส้นทางคมนาคมขนส่ง โรงงานอุตสาหกรรม เกิดการเปลี่ยนแปลงแบบแผนทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็ว มีการพึ่งพาเทคโนโลยีอย่างเต็มที่ ระบบนิเวศถูกทำลาย ไม่มีพื้นที่ทำการเกษตร ชาวบ้านได้รับผลกระทบจากการเข้ามาของนิคมอุตสาหกรรม เกิดการอพยพย้ายไปอยู่ในพื้นที่อื่น ๆ ปัญหาสิ่งแวดล้อม ขยะมูลฝอยเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ดินเสื่อมโทรมและถูกทำลายไม่สามารถปลูกพืชได้ และเกิดปัญหาสังคม

ในระยะ 10 ปี

กลายเป็นสังคมไม่มีพื้นที่ทำการเกษตร เกิดความขัดแย้งระหว่างรัฐกับชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบจากการเข้ามาของนิคมอุตสาหกรรม เกิดการประท้วงต่อต้านการใช้พื้นที่เพื่อพัฒนาอุตสาหกรรม เกิดการอพยพย้ายไปอยู่ในพื้นที่อื่น ๆ ระบบทุนนิยมเข้ามาทำลายวิถีชีวิตและอาชีพของชาวบ้าน เช่น อาชีพทำประมง อาชีพทำนา ทำสวน อาชีพเกษตรกร ขยะมูลฝอยเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ดินเสื่อมโทรมและถูกทำลายไม่

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดยสถาบันพระปกเกล้า

สามารถปลูกพืชได้ เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมและปัญหาสังคม นอกจากนี้ยังเกิดการรวมศูนย์อำนาจทางเศรษฐกิจ เบ็ดเสร็จ และเกิดวิกฤตคุณภาพสังคม

ในระยะ 15 ปี

สังคมกลายเป็นเมืองอุตสาหกรรม ประชาชนในบริเวณใกล้เคียงได้รับผลกระทบจากนิคมอุตสาหกรรม โดยเฉพาะผลกระทบทางสุขภาพ ผลกระทบจากการขาดแหล่งอาหาร และผลกระทบจากปัญหาอาชญากรรม ระบบนิเวศถูกทำลายโดยสมบูรณ์

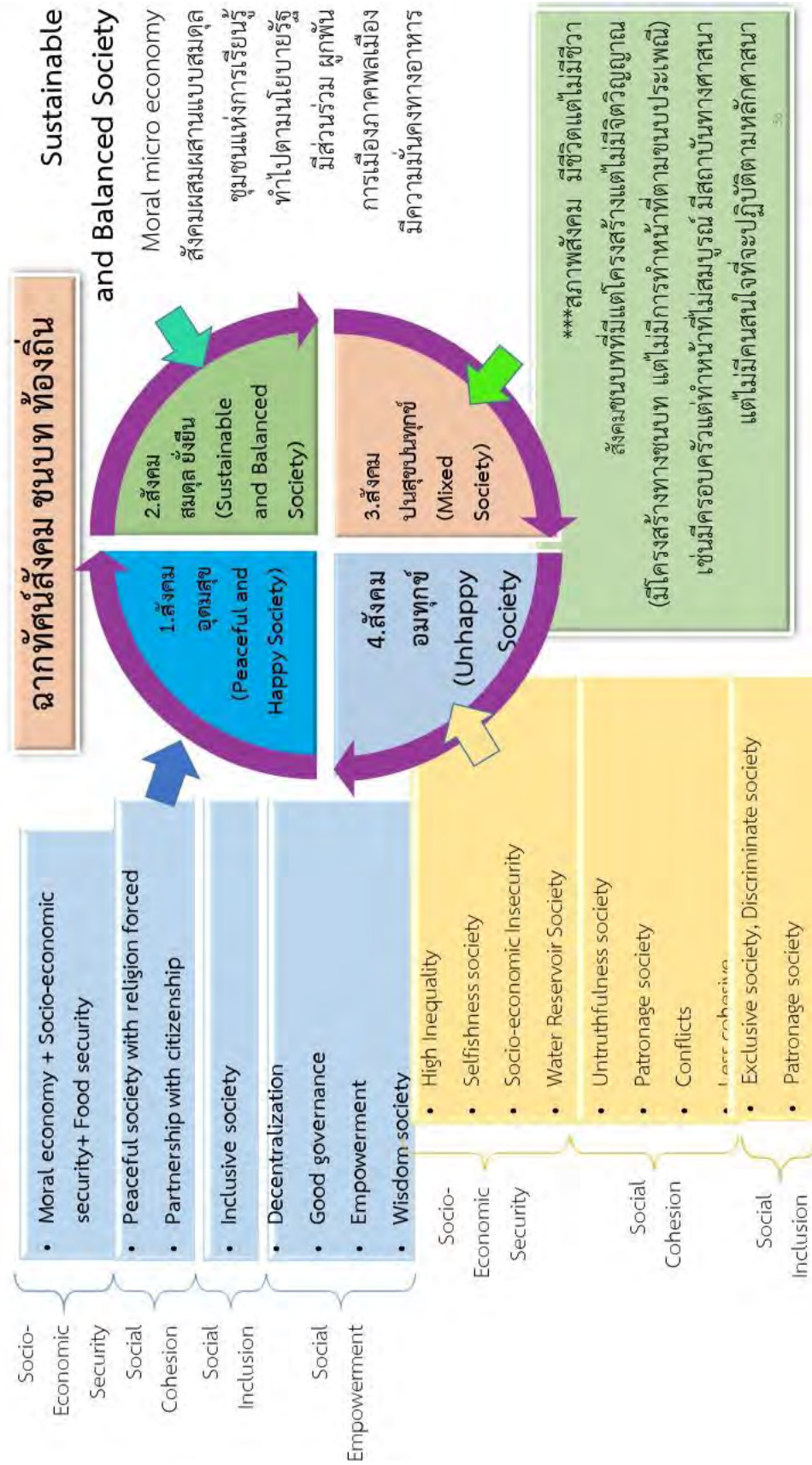
ในระยะ 20 ปี

กลายเป็นเมืองอุตสาหกรรมแบบครบวงจร มีสถานบันเทิง แฟลตที่อยู่อาศัยสำหรับคนงาน มีโรงแรม ร้านอาหาร ห้างสรรพสินค้า มีประชากรเข้ามาอาศัยอยู่อย่างหนาแน่น ปัญหาอาชญากรรมเพิ่มขึ้น ต่อเนื่องและรุนแรง

9.2 ฉากทัศน์ของสังคม ชนบท ท้องถิ่นที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคต

คณะผู้วิจัยได้ทำการจัดทำภาพการเปลี่ยนแปลงของสังคมชนบทในอนาคตสามารถแบ่งได้ทั้งหมด 4 ฉากทัศน์ หรือ “PHUM-SB” model ประกอบด้วย

- 1) ฉากทัศน์สังคมอุดมสุข (Peaceful and Happy Society)
- 2) ฉากทัศน์สังคมสมดุลและยั่งยืน (Sustainable and Balanced Society)
- 3) ฉากทัศน์สังคมปนสุขปนทุกข์ (Mixed Society)
- 4) ฉากทัศน์สังคมอมทุกข์ (Unhappy Society)

ภาพ 9 - 2 จากทัศน์ของสังคม ชนบท ท้องถิ่น

9.2.1 จากทัศน์สังคมอุดมสุข

จากทัศน์สังคมอุดมสุข (Peaceful and Happy Society) เป็นลักษณะสังคมที่มีระบบเศรษฐกิจแห่งการอยู่ร่วมกัน (Moral economy) มีการจัดสรรทรัพยากรทางเศรษฐกิจที่เท่าเทียมกันและมีระบบคุ้มครองทางสังคม (sustainable social protection) ทั้งจากส่วนกลางและภายในชุมชนเพื่อสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจสังคม ประชาชนสามารถเข้าถึงบริการขั้นพื้นฐานต่างๆ เช่น การศึกษา การรักษาพยาบาล การทำงาน และการหารายได้ เนื่องจากภาครัฐและภาคชุมชนมีความเป็นหุ้นส่วน (partnership) ในการจัดสรรบริการสาธารณะร่วมกัน ซึ่งส่งผลให้สังคมอุดมสุขมีความเท่าเทียม และไม่ค่อยพบเห็นความเหลื่อมล้ำมากนัก เนื่องจากมีการวางแผนการบริหารจัดการระหว่างเมืองและชนบทอย่างได้สมดุล

ในด้านสังคมผู้คนในชุมชนยึดมั่นในหลักธรรมคำสอนทางศาสนา เคารพหลักศีลธรรมและมีความสามัคคีกลมเกลียวกันภายในชุมชน ความสัมพันธ์แบบเครือญาติมีความเข้มแข็ง สมาชิกในครอบครัวคอยช่วยเหลือเกื้อกูลกันซึ่งเป็นผลมาจากการดูแลเอาใจใส่ของคนในชุมชนร่วมกัน นอกจากนี้ในสังคมอุดมสุขประชาชนจะเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ เช่น แหล่งน้ำ ป่าไม้ การปลูกพืชแบบผสมผสานเพื่อรักษาสภาพดินให้อุดมสมบูรณ์ ไม่มีการใช้สารเคมีในการเกษตร เพราะส่งผลกระทบต่อสุขภาพของคนในชุมชน และเป็นต้นเหตุของปัญหาต่างๆ รวมถึงการจัดการพื้นที่การเกษตรอย่างสมดุลเพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหาร ซึ่งมีครัวเรือนที่เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาภาคเกษตร ในสังคมอุดมสุขทรัพยากรธรรมชาติมีความอุดมสมบูรณ์เพียงพอต่อความต้องการของคนในชุมชน ไม่เกิดการขาดแคลนจนนำไปสู่การแย่งชิงทรัพยากร ประชาชนในชุมชนไม่มีหนี้สินเนื่องจากไม่พึ่งพาเศรษฐกิจภาคเมือง แต่พึ่งพาทรัพยากรในชุมชนเป็นหลักทำให้ไม่จำเป็นต้องนำเงินไปซื้อสินค้าอุปโภคบริโภคจากในเมือง ส่งผลให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ค่อนข้างดี

นอกจากนี้สถาบันทางสังคมยังเป็นปัจจัยที่ช่วยกล่อมเกลาสังคม เช่น วัด เป็นสถานที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ ผู้คนในชุมชนยึดมั่นในหลักธรรมคำสอนทางศาสนา โรงเรียนเป็นสถานที่บ่มเพาะวิชาความรู้ให้แก่สมาชิกในชุมชน สถาบันครอบครัวทำหน้าที่กล่อมเกลாத่างสังคม ทำให้สังคมอุดมสุขเป็นสังคมที่มีสันติสุข ไม่ค่อยมีอาชญากรรมเนื่องจากสภาพแวดล้อมทางสังคมมีความอุดมสมบูรณ์ อีกทั้งสถาบันต่างๆ ในสังคมสามารถทำหน้าที่ได้ค่อนข้างดี ทั้งสถาบันเศรษฐกิจ สถาบันศาสนา สถาบันการศึกษา สถาบันครอบครัว ประชาชนมีความไว้วางใจ ไม่ค่อยมีความขัดแย้งเนื่องจากมีการกระจายทรัพยากรอย่างเป็นธรรม อีกทั้งมีการร่วมมือกันเพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรและสืบสานวัฒนธรรมประเพณี มีการรักษาทุนทางสังคม ทุนทางวัฒนธรรม อีกทั้งยังส่งเสริมระบบเศรษฐกิจในรูปแบบต่างๆ อย่างเหมาะสมและเป็นธรรม เน้นการดูแลธรรมชาติ การดูแลเอาใจใส่กันและกัน

9.2.2 จากทัศน์สังคมสมดุลและยั่งยืน

สังคมชนบทแบบยั่งยืนและสมดุล (Sustainable and Balanced Society) เป็นสภาพสังคมที่ระบบเศรษฐกิจแบบตลาดและระบบปกป้องสังคมจากผลกระทบของระบบตลาดสามารถดำรงอยู่ร่วมกันได้ในสังคมชนบท เป็นสภาพที่คนในชนบทให้ความสำคัญกับทั้งวิถีการผลิตเพื่อตลาด และวิถีชีวิตทางสังคม วัฒนธรรมและธรรมชาติอย่างสมดุล ไม่มุ่งผลิตเพื่อการตลาดจนทำลายสังคมและธรรมชาติ แต่ทำการผลิตที่ปกป้องสังคมวัฒนธรรมและธรรมชาติไปด้วยกัน หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ เป็นสังคมที่มีการสร้างระบบเศรษฐกิจทางเลือกที่หลากหลายนอกเหนือไปจากระบบเศรษฐกิจแบบตลาดคู่ขนานไปด้วย คือ ระบบเศรษฐกิจชุมชนที่เน้นการอยู่ร่วมกัน (Moral micro economy) เป็นระบบเศรษฐกิจย่อยในชุมชนที่ดำเนินไปภายใต้กฎของศีลธรรม ลักษณะของระบบเศรษฐกิจดังกล่าว คือ เป็นระบบที่คำนึงถึงความเสมอภาค เท่าเทียมระหว่างผู้บริโภคและผู้ผลิตเป็นสำคัญ มีกระบวนการและกลไกการจำหน่ายสินค้าและบริการที่อยู่บนพื้นฐาน

ของศีลธรรม การกำหนดราคาที่เป็นธรรม (just price) ไม่กำหนดราคาที่เน้นกำไรสูงสุดเหมือนระบบเศรษฐกิจในปัจจุบัน นอกจากนี้ยังเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้มีภูมิคุ้มกันทางปัญญา สามารถเข้าถึงและใช้ข้อมูล ข่าวสาร และความรู้ เพื่อนำมาใช้ในการตัดสินใจวางแผนดำเนินชีวิตในอนาคต ลดความเสี่ยงที่ก่อให้เกิดปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อปัญหาครอบครัว ชุมชน และสิ่งแวดล้อม อีกทั้งยังเป็นการดำเนินชีวิตที่เกื้อกูลต่อการสร้างความเข้มแข็งให้แก่สถาบันทางสังคมของชนบท และการฟื้นฟูสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ มีการปรับใช้วัฒนธรรมยั่งยืน (permaculture) ที่คำนึงถึงการพัฒนาเชิงจริยธรรม เน้นการดูแลโลก การดูแลผู้คนและการแบ่งปันอย่างเป็นธรรม เน้นการสร้างทุนทางทรัพยากร (natural capital) และทุนทางสังคม (social capital) มากกว่าทุนทางเศรษฐกิจ กล่าวคือ มีการมุ่งเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนมากกว่าการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อกำไร เปลี่ยนรูปแบบทางเศรษฐกิจจากการสะสมทุนทางเศรษฐกิจมาสู่การสะสมทรัพยากรเพื่อสร้างสมดุลแก่ธรรมชาติ ภายใต้ปรัชญาแบบวัฒนธรรมยั่งยืนทำให้มีการมองว่าโลกคือองค์อินทรีย์ที่มีชีวิต (mother earth) ที่จำเป็นต้องดูแลและรักษาให้ดำรงไว้เพื่อให้ทุกชีวิตบนโลกสามารถเกื้อกูลซึ่งกันและกัน

นอกจากนี้สังคมสมดุลและยั่งยืนยังส่งเสริมให้มีการรวมกลุ่มทางสังคม ฝึกพลังทางสังคม เพื่อให้เกิดความเข้มแข็งของกลุ่มต่างๆ เช่น กลุ่มสหกรณ์ กลุ่มเกษตรกร กลุ่มผู้ประกอบการ มีการเมืองภาคพลเมืองที่เข้มแข็ง ที่คำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมและมีกลไกของสถาบันทางสังคมรวมทั้งภูมิปัญญาท้องถิ่นจากทั้งภายในและภายนอก เพื่อสร้างการเติบโตเศรษฐกิจของทั้งภายในชุมชนและระหว่างเครือข่ายต่างๆ ตลอดจนให้ความสำคัญต่อการมีส่วนร่วมและความผูกพันของคนในสังคมมากกว่าการให้ความสำคัญของปัจเจกที่มุ่งแสวงหากำไรจากการผลิต เน้นการมีส่วนร่วมในการปกป้องสังคมชนบทจากการครอบงำของทุนนิยมและกระแสบริโภคนิยมแบบสุดโต่ง รวมถึงการทำให้ชนบทเป็นแหล่งความมั่นคงทางอาหารของประเทศ

สังคมสมดุลและยั่งยืนเป็นลักษณะของสังคมที่ไม่ได้ต่อต้านการดำรงอยู่ของระบบตลาดเสรี แต่เป็นสังคมที่มีการ แต่เป็นสังคมที่มุ่งปรับสภาพแวดล้อมภายในสังคมเพื่อให้เกิดการเกื้อกูลกันภายในสังคม และเอื้อต่อการดำรงชีวิตที่สมดุลกับธรรมชาติ โดยกลุ่มที่มีการปรับตัวและปรับสภาพแวดล้อมภายในชุมชน เช่น กลุ่มอินแปลง ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ กลุ่มศิระชะอโศก กลุ่มยุวเกษตรกร รวมถึงแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 และโคกหนองนาโมเดลของกรมการพัฒนาชุมชน กลุ่มต่าง ๆ ที่เคลื่อนไหวโดยภาคประชาชนเอง ได้เคลื่อนไหวขยายเป็นเครือข่ายเป็นความพยายามที่จะเปลี่ยนแปลงสภาพการดำรงชีวิตที่ไม่ยึดติดกับกระแสการเติบโตทางเศรษฐกิจ แต่ปรับเปลี่ยนแนวคิดในการหันมาพึ่งพาตนเอง แทนการพึ่งพาปัจจัยภายนอก ซึ่งกลุ่มต่างๆเหล่านี้ได้รับประสบการณ์และมองเห็นผลกระทบในเชิงลบของระบบเศรษฐกิจในปัจจุบันที่ได้สร้างความผูกพันของสถาบันต่าง ๆ ทางสังคม เช่น ครอบครัว แยกกันอยู่ ชาวบ้านประสบภาวะหนี้สิน สังคมเกิดความไม่ไว้วางใจ การถดถอยทางสังคม (social recession) สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติถูกทำลาย การประสบกับปัญหาสุขภาพจากผลกระทบของการใช้สารเคมี เป็นต้น แนวคิดและการเคลื่อนไหวดังกล่าวนี้เป็นกระแสต้านของสังคมเพื่อยับยั้งการขึ้นของระบบเศรษฐกิจในปัจจุบันที่เน้นกลไกตลาด นำโดยผู้นำชุมชนที่มองเห็นความเสียหายที่จะเกิดขึ้นกับสังคมชนบทจากการเก็บรวบรวมข้อมูลพบว่ากระแสแนวคิดนี้เริ่มขยายตัวมากขึ้น

9.2.3 ฉากทัศน์สังคมปนสุขและปนทุกข์

ฉากทัศน์สังคมปนสุขและปนทุกข์ (Mixed Society) เป็นลักษณะของสังคมชนบทในปัจจุบันที่ถูกปล่อยให้ดำเนินไปโดยไม่มีการปรับปรุงแก้ไขหรือเปลี่ยนแปลง โดยสังคมในปัจจุบันเป็นสังคมที่มีโครงสร้างพื้นฐานรองรับการพัฒนาเศรษฐกิจ ทั้ง ถนน ไฟฟ้า ประปา ระบบคมนาคมขนส่ง มีระบบสาธารณสุขปลอดภัยและเทคโนโลยีทันสมัยที่เอื้อต่อการดำรงชีวิตของคนกลุ่มต่างๆ อย่างไรก็ตามการพัฒนาประเทศที่ผ่านมาได้ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในหลายด้าน ทั้งด้านความมั่นคงทางเศรษฐกิจสังคมที่ลดลง เช่น การ

ผูกขาดทางเศรษฐกิจก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำ ประชาชนบางกลุ่มยังไม่สามารถเข้าถึงบริการสาธารณะที่ดี ชาวบ้านประสบปัญหาหนี้สินมากขึ้น โดยเฉพาะในช่วงที่เกิดโรคระบาดใหญ่ COVID-19 ที่ทำให้อัตราการว่างงานเพิ่มสูง คนขาดที่พักพิง และมีแนวโน้มที่จะเกิดความเครียด ความกังวลมากขึ้น สังคมขาดสมดุล ระหว่างการพัฒนาเมืองและชนบทเนื่องจากอำนาจถูกรวมศูนย์ไว้ที่ส่วนกลาง ทำให้เมืองใหญ่มีเศรษฐกิจที่ดี แต่สังคมชนบทยังมีปัญหาความยากจน สภาพสังคมมีการบริหารจัดการที่ดีแต่เกิดขึ้นเฉพาะบางพื้นที่ ระบบอุปถัมภ์คอยเกื้อหนุนยังมีบทบาทสูง อีกทั้งสังคมในปัจจุบันมีแนวโน้มแตกแยกมากขึ้นอันเนื่องมาจากความขัดแย้งทางการเมืองที่ส่งผลให้ ความสมานฉันท์ทางสังคมลดลง ความไม่ไว้วางใจเพิ่มขึ้น นอกจากนี้การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากร ได้ส่งผลต่อสถาบันครอบครัว กล่าวคือครอบครัวในปัจจุบันมีขนาดเล็กลง ปัจจุบันโครงสร้างครอบครัวได้เปลี่ยนจากครอบครัวขยายมาสู่ครอบครัวเดี่ยวและครอบครัวดาวกระจายมากขึ้น ส่งผลให้การกลมเกลียวทางสังคมที่แต่เดิมในอดีตเป็นหน้าที่ของสถาบันครอบครัวมีแนวโน้มลดลง ปัญหาทรัพยากรธรรมชาติเสื่อมโทรมขยายตัว อันเป็นผลจากการปลูกพืชเศรษฐกิจ การใช้สารเคมี และการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต ทำให้พื้นที่เกษตรกรรมที่ผลิตอาหารปลอดภัยมีแนวโน้มลดลง เช่นเดียวกับแรงงานในภาคเกษตรที่ลดลงอย่างต่อเนื่องเนื่องจากการอพยพเข้าไปทำงานในเมือง ปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นในปัจจุบันมีแนวโน้มที่จะทวีความรุนแรงขึ้นในอนาคต โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ ที่จะส่งผลต่อกำลังแรงงานในภาคเกษตรที่หายไป หากไม่มีการวางแผนรองรับความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้นจะส่งผลสังคมชนบทในอนาคตประสบกับปัญหาที่นำไปสู่ผลกระทบในเชิงลบ และเข้าสู่การถดถอยทางสังคม (social recession) กลายเป็นสภาพของสังคมที่มีทั้งสุขและทุกข์ปะปนกัน

ฉากทัศน์สังคมปนสุขและทุกข์ จึงเป็นลักษณะของสังคมในปัจจุบันที่ถูกปล่อยให้ดำเนินไปโดยไม่มี การปรับปรุงแก้ไขหรือเปลี่ยนแปลง ยังคงเน้นการส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมโดยไม่สนใจผลกระทบที่ตามมา ซึ่งทำให้ในอนาคตมีแนวโน้มที่จะเกิดสภาพสังคมที่ถึงแม้จะมีโครงสร้างรองรับทุกอย่างแต่กลับไม่มีความสมดุล เช่น มีครอบครัวแต่ไม่สามารถทำหน้าที่ได้อย่างสมบูรณ์ มีระบบสาธารณสุขป็นพื้นฐาน และการเติบโตทางเศรษฐกิจแต่ประชาชนกลับไม่มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ มีสถาบันการเมืองทำหน้าที่ในการดูแลกิจการบ้านเมืองแต่สังคมเกิดความแตกแยก มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นแต่ไม่มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานแต่สังคมกลับไม่มีชีวิตชีวา

9.2.4 ฉากทัศน์สังคมอมทุกข์

ฉากทัศน์สังคมอมทุกข์ (Unhappy Society) เป็นลักษณะที่สังคมมีความเหลื่อมล้ำรุนแรง ผู้คนในสังคมมีความแตกแยกและความขัดแย้งที่ราวลึก ไม่สามารถอาศัยอยู่ด้วยความสามัคคีกลมเกลียวได้ คนในสังคมมีค่านิยมที่เห็นแก่ผลประโยชน์ส่วนตนและแสวงหาเงินและวัตถุมากขึ้น ทำให้ต้องอาศัยระบบอุปถัมภ์เพื่อเข้ามาช่วยทำให้มีเครือข่ายสนับสนุน ระบบมาเฟียเข้ามามีอำนาจส่งผลให้คนตัวเล็กตัวน้อยที่ไม่มีอำนาจมีความเสี่ยงที่จะถูกผู้มีอิทธิพลกดขี่ ข่มขู่ หรือกดขี่ คนที่อ่อนแอไม่สามารถปรับตัวได้ โดยเฉพาะเกษตรกรที่ยากจน มีปัญหาหนี้สิน จำเป็นต้องขายที่ดิน ทำให้คนส่วนใหญ่มีแนวโน้มที่จะสูญเสียที่ดินมากขึ้น และไร้ที่ดินทำกิน กลายเป็นคนที่ไม่สามารถพึ่งพาตนเองได้ ผู้คนในสังคมใช้เงินเป็นเครื่องมือในการสร้างอำนาจและเครือข่าย

นอกจากนี้ยังเป็นสังคมที่กระบวนกรยุติธรรมถูกลดทอนลง คนที่อ่อนแอมีแนวโน้มที่จะไม่ได้รับความเป็นธรรมเมื่อถูกดำเนินคดีตามกฎหมาย ความไม่เป็นธรรมส่งผลกระทบต่อสังคมเพราะทำให้เกิดสังคมแห่งอาชญากรรม มีการใช้ความรุนแรง เช่น การทำร้ายร่างกาย การแย่งชิงทรัพย์สิน การทะเลาะเบาะแว้งและการหันไปพึ่งยาเสพติด เป็นสังคมที่ไม่มีความเคารพในหลักสิทธิมนุษยชนทำให้เกิดเลือกปฏิบัติกับกลุ่มชาติพันธุ์ ชนกลุ่มน้อย ผู้หญิง เพศที่สาม หรือผู้อ่อนแอกว่า เป็นสังคมที่ใช้กลไกการสะสมทุนเป็นตัว

ขับเคลื่อนสังคม เช่น การเข้ามาใช้ชนบทเป็นกลไกการสะสมทุน มีการกระจายเงินลงมาในชนบทและใช้กลไกทางเศรษฐกิจดูดเงินกลับไปสู่มือของนายทุน การใช้ชนบทเป็นแหล่งรองรับฐานอุตสาหกรรมหนัก เช่น โรงงานอุตสาหกรรม นิคมอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ โดยไม่มีการวางแผนรองรับผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม ฐานทรัพยากรในชนบทถูกใช้ไปกับการพัฒนาอุตสาหกรรม แรงงานในชนบทถูกผลักให้เป็นเป็นแรงงานรับจ้างราคาถูก ดำรงชีพด้วยการรับค่าจ้าง และไร้ที่พึ่งเมื่อถูกเลิกจ้าง ผู้คนไม่มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ มีปัญหาหนี้สินจากการเข้าถึงแหล่งเงินกู้โดยขาดความรู้เท่าทันทางการเงิน (money literacy) ทำให้ถูกหลอกล่อจากข้อความโฆษณาหรือการโน้มน้าวจากเครือข่าย เพื่อนฝูง เป็นสังคมที่ปราศจากการสร้างพลังทางสังคม (empower) เป็นสังคมที่คนไม่ไว้วางใจซึ่งกัน สภาวะสังคมเปลี่ยนไปเกิดวิถีชีวิตที่ผู้คนต่างคนต่างอยู่และไม่ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาชุมชน แต่หันหลังให้กับการมีส่วนร่วม การไปทำบุญเป็นการทำบุญเพื่อเป็นพิธี ศีลธรรม จริยธรรมของคนในสังคมลดลง อาจมีการใช้สถาบันศาสนาเป็นเครื่องมือในการแสวงหาประโยชน์ อาชญากรรมจะมีรูปแบบหลากหลายและเกิดบ่อยครั้งมากขึ้น ผู้คนมีค่านิยมไปกับการใช้ทรัพยากรจนเกิดความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พื้นที่เกษตรกรรมไม่สามารถทำการผลิตอาหารเพื่อความมั่นคงทางอาหารได้เพราะเกิดสภาพดินเสื่อมโทรมจากการใช้สารเคมี ทำให้ชนบทขาดความมั่นคงทางอาหาร ต้องพึ่งพาอาหารจากภาคเมือง

ผลสุดท้ายสังคมอมทุกข์คือสังคมที่ คุณภาพสังคมอยู่ในเกณฑ์ต่ำ (Low social quality) ผู้คนมีความทุกข์จากความเสื่อมโทรมทางศีลธรรม ความเสื่อมโทรมทางธรรมชาติ และเป็นทุกข์จากปัญหาหนี้สิน ปัญหาครอบครัวแตกแยก ปัญหาสังคม และปัญหาทางจิตใจ สถาบันทางสังคมไม่สามารถทำหน้าที่ได้ เช่นเดิม ผลสุดท้ายทำให้กลายเป็นสังคมที่ล้มเหลว (Fail rural society)

9.3 ความเสี่ยงที่อาจเป็นอุปสรรคต่อทางเลือกสู่ออนาคต

9.3.1 ความขัดแย้งทางการเมือง

ความขัดแย้งทางการเมือง แบ่งออกเป็นสองประเภท คือ ความขัดแย้งทางการเมืองในระดับชาติ เช่น ค่านิยมทางอุดมการณ์ทางการเมืองมีความแตกต่างกัน และความขัดแย้งทางการเมืองในระดับท้องถิ่น เช่น การแบ่งฝักแบ่งฝ่าย การเลือกตั้งอบต. กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน

ความขัดแย้งทางการเมืองเป็นสิ่งที่ขัดขวางการแก้ปัญหาของรัฐบาลและอาจจะก่อให้เกิดปัญหาความแตกแยก ขัดแย้ง ระหว่างคนกลุ่มต่างๆมากขึ้น โดยเฉพาะความคิดความเชื่อที่แตกต่างกันระหว่างคนรุ่นเก่า กับคนรุ่นใหม่ ส่งผลกระทบต่อความสมานฉันท์ทางสังคมที่มีแนวโน้มลดลง นอกจากนี้ความขัดแย้งทางการเมืองยังส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจสังคมเนื่องจากทำให้เกิดความไม่แน่นอนทางการเมือง นักลงทุนที่ต้องการเข้ามาลงทุนเปลี่ยนไปลงทุนในประเทศเพื่อนบ้าน เช่น ลาว กัมพูชา เวียดนาม เกิดการสูญเสียโอกาสในการลงทุน ส่งผลต่อการจ้างงาน และรายได้ของประชาชน อีกทั้งยังมีการแย่งชิงอำนาจและทรัพยากรทางการเมือง เช่น การเลือกตั้งทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่นสาเหตุของความขัดแย้งทางการเมืองคือการปกป้องรักษาผลประโยชน์ของกลุ่มการเมือง ทำให้ข้อเรียกร้องของประชาชนที่ต้องการให้เกิดการแก้ไขรัฐธรรมนูญ ขอกฎหมาย นโยบายที่ตอบสนองต่อประชาชน นโยบายการกระจายอำนาจ มักถูกคัดค้านจากฝ่ายการเมือง การผูกขาดอำนาจและการคุ้มครองผลประโยชน์ของกลุ่มการเมืองในปัจจุบันเป็นปัจจัยสำคัญทำให้เกิดความขัดแย้งทางการเมืองที่ขัดขวางการมุ่งไปสู่สังคมที่สมดุลและยั่งยืน

9.3.2 ปัญหาหนี้สิน

ภาวะหนี้สินครัวเรือนและภาวะหนี้สาธารณะจากการกู้เงินในปัจจุบัน ทำให้เกิดความเปราะบางในระบบเศรษฐกิจ และมีความเสี่ยงที่จะก่อให้เกิดวิกฤตการณ์ทางการเงินในอนาคต และทำให้คน

ส่วนใหญ่อยู่ในวงจรความยากจน ปัญหาหนึ่งจะกลายเป็นอุปสรรคสำคัญอีกด้านหนึ่งที่ขัดขวางการเกิดสังคม สมดุลและยั่งยืน ในชนบท เนื่องจากทำให้เกษตรกร ชาวนา และชาวบ้านในชนบทเป็นหนี้จากการทำเกษตร เชิงเดี่ยว ทำให้ต้องขายที่ดินของตนเพื่อใช้หนี้ ขาดความมั่นคงทางเศรษฐกิจ และมีแนวโน้มที่จะทำให้คนใน ชนบทจำเป็นต้องพึ่งพานโยบายจากรัฐมากขึ้น

9.3.3 นโยบายรัฐที่ทำให้ชนบทเป็นแหล่งสะสมทุนหรือบ่อพักน้ำ

ในช่วงหลายปีที่ผ่านมารัฐได้จัดทำนโยบายเพื่อแก้ปัญหาเศรษฐกิจภาคชนบท เช่น นโยบาย กองทุนหมู่บ้าน นโยบายกองทุนการกักตุนเงิน นโยบายแจกเงินผ่านบัตรสวัสดิการต่างๆ อย่างไรก็ตามการจัดทำ นโยบายดังกล่าวไม่สามารถแก้ไขปัญหาปากท้องในชนบทได้อย่างยั่งยืน เพราะท้ายที่สุดแล้วเงินที่ไหลไปสู่ ชนบทมักถูกดูดกลับเข้าสู่กลุ่มนายทุน ชนบทจึงเปรียบเสมือนแหล่งสะสมทุนที่ไม่ได้ก่อตั้งระบบเศรษฐกิจ ชุมชนอย่างแท้จริง เพื่อให้เกิดการหมุนเวียนของเงินทุนในชนบท ด้วยเหตุนี้ทำให้การพัฒนาชนบทที่ผ่านมาไม่ ประสบความสำเร็จอย่างเต็มที่ เป็นการพัฒนาเชิงนโยบายที่ดำเนินการโดยภาครัฐลงมาที่ชุมชน แต่ไม่ได้เกิด จากการที่ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดทำนโยบายของชุมชนด้วยตนเอง ที่ผ่านมาประชาชนส่วนใหญ่ไม่ สามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการกองทุน หรือมีส่วนร่วมในการจัดทำนโยบายเพื่อแก้ปัญหาของชุมชน นโยบายที่จัดสรรจากส่วนกลางจึงเป็นความเสี่ยงและอุปสรรคที่ขัดขวางการสร้างสังคมสมดุลและยั่งยืน

9.3.4 นโยบายประชานิยมที่ทำให้การสนับสนุนทางสังคมในปัจจุบันไม่ที่ครอบคลุมและเพียงพอ

ปัญหาการจัดสรรระบบหลักประกันทางสังคมอย่างยั่งยืน (sustainable social protection) ในอดีตที่ผ่านมาเกิดขึ้นเนื่องจากภาครัฐไม่สามารถผลักดันและสนับสนุนระบบคุ้มครองทางสังคม ให้กับกลุ่มเปราะบางในสังคมได้อย่างเต็มที่ อันเนื่องมาจากการมุ่งส่งเสริมการเติบโตและการพัฒนาเศรษฐกิจ การส่งเสริมการลงทุน และการรักษาผลประโยชน์ให้กับกลุ่มการเมือง และกลุ่มธุรกิจมากขึ้นไปอีก ทั้งนี้ นโยบาย ที่ผ่านมักเป็นนโยบายประชานิยมที่มีการนำงบประมาณบางส่วนมาจัดทำนโยบายเพื่อตอบสนองต่อฐานเสียง จากประชาชนกลุ่มต่างๆ เช่น นโยบายแจกเงินคนจน นโยบายกองทุนหมู่บ้าน นโยบายจำนำข้าว นโยบายบัตร คนจน เป็นต้น ซึ่งการใช้งบประมาณมาใช้จ่ายในการดำเนินนโยบายดังกล่าว เป็นการแก้ปัญหาที่ปลายเหตุทำ ให้เกิดการใช้งบประมาณเบียดหัวแตก ที่ไม่สามารถแก้ปัญหาเชิงโครงสร้างได้ โดยเฉพาะปัญหาความเหลื่อมล้ำ ทางเศรษฐกิจ ช่องว่างทางรายได้ระหว่างคนรวยคนจน นโยบายประชานิยมส่งผลต่อฐานะทางการคลังของ ภาครัฐ เป็นนโยบายที่เน้นส่งเสริมให้ประชาชนรอรับผลประโยชน์จากรัฐมากกว่าการเสริมสร้างความเข้มแข็ง ให้ประชาชน โดยการจัดสรรบริการทางสังคมขั้นพื้นฐานต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น การศึกษา การรักษาพยาบาล ระบบเงินอุดหนุนยามไม่พึงประสงค์ การมีสวัสดิการสำหรับเด็ก ผู้หญิง ผู้สูงอายุ และกลุ่มเปราะบางทางสังคม นอกจากนี้ความเสี่ยงที่ตามมาคือ การที่ประชากรวัยแรงงานลดลง ประชากรสูงอายุเพิ่มขึ้น การใช้จ่ายไปกับ นโยบายทางการเมืองทำให้งบประมาณที่จะนำมาจัดทำนโยบายทางสังคมลดลง คนส่วนใหญ่ในชนบทยังขาด ความมั่นคงทางเศรษฐกิจสังคม (socio-economic security) นโยบายประชานิยมกลายเป็นอุปสรรคต่อการ มุ่งไปสู่สังคมแบบสมดุลและยั่งยืน เพราะไม่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างเศรษฐกิจ การกระจายอำนาจ หรือการสร้างทักษะเพื่อพัฒนาอาชีพ หรือทำให้ประชาชนมีรายได้เพิ่ม

9.3.5 แรงงานภาคเกษตรลดลง การอพยพแรงงานเข้าสู่เมือง

การลดลงของแรงงานภาคเกษตร เกิดจากค่านิยมและทัศนคติของคนรุ่นใหม่ที่นิยมหันไปหา รายได้จากภาคอุตสาหกรรมและบริการมากขึ้น และความไม่แน่นอนของรายได้ อันเกิดจากการไม่มี หลักประกันราคาพืชผลทางการเกษตร (crop insurance) ทำให้เกิดความเสี่ยงต่ออาชีพเกษตรกร ผลกระทบ จากการลดลงของแรงงานภาคเกษตรที่ตามมาคือ ทำให้ภาคชนบทประสบปัญหาความมั่นคงทางอาหาร

กล่าวคือ คนผลิตอาหารเพื่อหล่อเลี้ยงประชากรในประเทศลดลง ทำให้ราคาอาหารมีแนวโน้มสูงขึ้น จำเป็นต้องมีการนำเข้าอาหารจากต่างประเทศ อีกทั้งยังทำให้คนในชนบทหันไปบริโภคอาหารจากเมือง เช่น อาหารแปรรูป ซึ่งส่งผลกระทบต่อภาวะสุขภาพ ดังนั้นการลดลงของแรงงานภาคเกษตรเป็นความเสี่ยงที่ชัดเจนซึ่งสังคมสมดุลและยั่งยืน เนื่องจากเกิดความไม่สมดุลระหว่างการผลิตและการบริโภค รวมถึงการเสียสมดุลทางสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศ

9.3.6 การทำหน้าที่ของสถาบันทางสังคมในชนบทเปลี่ยนแปลงไป

ในส่วนของการทำหน้าที่ของสถาบันครอบครัวมีแนวโน้มลดประสิทธิภาพลงโดยเฉพาะในด้านการกล่อมเกลாத่างสังคม (socialization) กอปรกับการทำหน้าที่ของสถาบันทางศาสนาในการกล่อมเกลาคิดใจของผู้คนลดลง สถาบันครอบครัวเป็นสถาบันหลักของสังคมในการทำหน้าที่ให้การดูแลสมาชิกในครอบครัว เช่น การอบรมสั่งสอน และการบ่มเพาะให้สมาชิกในครอบครัวมีความรับผิดชอบ มีวุฒิภาวะ มีความซื่อสัตย์ มีพฤติกรรมที่ดี แต่ปัจจุบันการทำหน้าที่เหล่านี้ถูกเปลี่ยนและย้ายไปสู่การให้โรงเรียน สื่อออนไลน์เข้ามามีบทบาทในการกล่อมเกลாத่างสังคมมากขึ้น การเปลี่ยนแปลงบทบาทของสถาบันทางสังคมต่างๆเหล่านี้ไปสู่การขัดขวางสังคมแบบสมดุลและยั่งยืน เนื่องจากกระบวนการกล่อมเกลாத่างสังคมในปัจจุบันทำให้สื่อออนไลน์และระบบการศึกษาเป็นผู้กล่อมเกล่า ไม่สามารถทำให้เกิดพลเมืองที่คำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนรวม หรือสอนในเรื่องของพึ่งพาตนเองได้ อีกทั้งระบบการศึกษา ระบบเศรษฐกิจ และสังคมในปัจจุบันยังกล่อมเกล่าให้คนหันหลังให้กับหลักธรรมคำสอนทางศาสนา การเคารพผู้ใหญ่ รวมถึงการช่วยเหลือเกื้อกูล นอกจากนี้ยังบ่มเพาะความคิดและพฤติกรรมของการแสวงหาวัตถุนิยมและบริโภคนิยมให้กับคนรุ่นใหม่มากขึ้น การทำหน้าที่ของสถาบันสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปนี้ทำให้สังคมผลิตคนที่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัวมากขึ้น สื่อออนไลน์ที่เต็มไปด้วยการโฆษณาชวนเชื่อค่านิยมที่ทำให้คนมุ่งบริโภคมากขึ้น คุณภาพของคนลดลง ไม่สามารถพึ่งตนเองได้เหมือนคนในอดีต

9.3.7 ปัญหาเชิงโครงสร้าง

การเติบโตของกระแสพัฒนาเศรษฐกิจแบบทุนนิยมนำมาสู่การครอบงำของทุนใหญ่ การผูกขาดทางเศรษฐกิจ และส่งผลต่อปัญหาความเหลื่อมล้ำ อันเป็นปัญหาเชิงโครงสร้างที่กลายเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการมุ่งไปสู่สังคมสมดุลและยั่งยืน เนื่องจากการมุ่งพัฒนาเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียวสร้างผลกระทบในเชิงลบหลายด้าน เช่น ทำให้ทรัพยากรย่อยหรือและเสื่อมโทรม ทำให้แรงงานไม่ได้รับค่าแรงที่เป็นธรรม ทำให้เกิดช่องว่างระหว่างรายได้มากขึ้น และนำมาสู่การถดถอยทางสังคม (social recession) เกิดความแตกแยก ความขัดแย้ง ไปจนถึงการชุมนุมประท้วง

ปัญหาเชิงโครงสร้างได้แผ่ขยายเข้าไปยังชนบทมากขึ้น โดยจะเห็นได้จากการกำหนดราคาสินค้าเกษตรมักขึ้นกับกลไกราคา หรือต้องผ่านพ่อค้าคนกลาง ซึ่งทำให้เกษตรกรชาวนาได้รับความไม่เป็นธรรม ขณะที่ต้นทุนการผลิตเพิ่มขึ้นแต่ราคาผลผลิตกลับถูกกดให้ต่ำลง เกษตรกรและชาวนาจำนวนมากจึงมีหนี้สินและไม่สามารถขายผลผลิตให้ได้กำไรมากพอที่จะนำมาใช้หนี้ นอกจากนี้การเข้ามาของกลุ่มทุนที่ผลิตอาหารได้ผูกขาดสินค้าเกษตร มีความพยายามที่จะทำสนธิสัญญากับต่างประเทศ เช่น CPTPP ที่ให้บริษัทต่างชาติเข้ามายึดครองพื้นที่พืช ทำให้เกิดกระแสต่อต้านจากกลุ่มต่างๆ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงปัญหาเชิงโครงสร้างที่ส่งผลกระทบต่อพัฒนาชนบท การเข้ามาของนโยบายรัฐที่ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคนในชนบท เช่น รถไฟความเร็วสูง นิคมอุตสาหกรรม โดยไม่มีการประเมินผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม (SEA) ขาดการบริหารจัดการการใช้ประโยชน์ที่ดิน การพัฒนาที่ไม่คำนึงถึงพื้นที่ (area based) ก่อให้เกิดการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ ปัญหาเชิงโครงสร้างจึงเป็นอุปสรรคต่อการมุ่งไปสู่สังคมสมดุลและยั่งยืน

9.3.8 การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

ความเสี่ยงด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ เป็นความเสี่ยงที่จะส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจสังคม และคุณภาพสังคมโดยตรง เนื่องจากภาวะภัยแล้ง น้ำท่วม เป็นอุปสรรคต่อการสร้างความมั่นคงทางอาหาร และทำให้พืชผลทางการเกษตรได้รับความเสียหายหรืออาจมีคุณภาพต่ำลง นอกจากนี้ยังมีผลกระทบต่อความหลากหลายทางชีวภาพและระบบนิเวศเสื่อมโทรมอันเกิดจากสภาพอากาศแปรปรวน ขาวหนาและเกษตรกรไม่สามารถทำการเกษตรได้ตามฤดูกาล และอาจทำให้พื้นที่ทางการเกษตร โดยเฉพาะพื้นที่เพาะปลูกข้าวลดลง เนื่องจากฝนแล้งตลอดจนน้ำท่วมพื้นที่เพาะปลูก ส่งผลให้ปริมาณการผลิตอาหารลดลง เกิดการขาดแคลนอาหาร และทำให้อาหารมีราคาแพงขึ้น ส่งผลกระทบต่อปัญหาค่าครองชีพ การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศเกิดจากสาเหตุของการพัฒนาที่ไม่สมดุล โดยการพัฒนาอุตสาหกรรมที่ผ่านมาที่เน้นการผลิตจำนวนมากและการบริโภคสิ้นเปลืองได้ส่งผลให้ปริมาณก๊าซเรือนกระจกเพิ่มขึ้น ทั้งการบริโภคเนื้อสัตว์ที่เพิ่มขึ้น จนทำให้พื้นที่ป่าถูกเปลี่ยนมาเป็นพื้นที่ปลูกข้าวโพดเพื่อเป็นอาหารสัตว์ หรืออุตสาหกรรมรถยนต์ ที่ใช้การขุดเจาะน้ำมัน และก๊าซจากท่อไอเสียทำให้เกิดมลพิษ อุตสาหกรรมเกษตรที่มีการใช้สารเคมี เป็นต้น

9.4 แนวทางลดความเสี่ยงและปิดช่องว่างเพื่อไปสู่สังคมสมดุลและยั่งยืน

9.4.1 ความขัดแย้งทางการเมือง (Political conflict)

- 1) การกระจายอำนาจ ทรัพยากรไปสู่ท้องถิ่น ลดการรวมศูนย์อำนาจ และส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในระบอบประชาธิปไตย
- 2) การรับฟังความคิดเห็นและเคารพความเห็นต่าง หลีกเลี่ยงการใช้ความรุนแรงทุกรูปแบบ
- 3) การใช้กระบวนการเสวนาหาทางออก (Deliberative Forum) ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของประชาธิปไตยที่ให้ความสำคัญกับการเสวนาหาทางออก การไตร่ตรอง และปรึกษาหารือ (Deliberative Democracy)
- 4) ส่งเสริมหน้าที่ความเป็นพลเมืองในสังคมประชาธิปไตย (Democratic Citizenship) เน้นการเคารพหลักสิทธิมนุษยชน เคารพสิทธิเสรีภาพ และเคารพการแสดงความคิดเห็นที่แตกต่าง เน้นการรับฟัง หลีกเลี่ยงการใช้ความรุนแรง และใช้หลักการประนีประนอม สร้างสำนึกพลเมือง พัฒนาจิตใจสอนตั้งแต่นิโรงเรียน
- 5) บังคับใช้กฎหมายและกระบวนการยุติธรรมอย่างเท่าเทียมกันต่อคนทุกกลุ่ม

9.4.2 ปัญหาหนี้สิน

- 1) รัฐส่งเสริมนโยบายกระจายรายได้ ส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชน แก้ปัญหาเชิงโครงสร้าง เช่น การผูกขาดทางเศรษฐกิจ กลไกราคาสินค้าเกษตร ปัญหาพ่อค้าคนกลาง เป็นต้น
- 2) รัฐจัดทำนโยบายลดการใช้สารเคมี ส่งเสริมการทำเกษตรอินทรีย์การทำเศรษฐกิจพอเพียง ไร่นาสวนผสม เพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหาร ทำให้คนในชนบทสามารถพึ่งพาตนเองได้เพื่อลดการพึ่งพาเงินและปัจจัยจากภายนอก
- 3) ส่งเสริมการปลูกต้นไม้ในครัวเรือนในชนบท โดยอาจเป็นมาตรการกระตุ้นเศรษฐกิจชุมชน ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติในชุมชน และส่งเสริมให้เกษตรกรรวมตัวกันมาปลูกไม้มีค่าเพื่อเป็นหลักประกันในยามเกษียณ

- 4) เสริมสร้างและพัฒนาทักษะในการทำ smart farming เพื่อให้เกษตรกรสามารถเพิ่มมูลค่าให้กับสินค้าและบริการ
- 5) ส่งเสริมการค้าระดับท้องถิ่น มีตลาดระดับตำบลให้ชาวบ้านมีอำนาจต่อรองไม่ต้องผ่านกลไกราคา ชาวบ้านมีทักษะในการแปรรูปและจำหน่ายสินค้า ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้
- 6) ส่งเสริมการออมและให้ความรู้ทางการเงินแก่ประชาชน โดยมีหน่วยงานหรือสถาบันวิชาการเข้าถึงเผยแพร่ความรู้ด้านนี้ในชนบทมากขึ้น อาจารย์ร่วมมือกับท้องถิ่นเพื่อแก้ปัญหาหนี้ให้กับประชาชน

9.4.3 นโยบายรัฐที่ทำให้ชนบทเป็นแหล่งสะสมทุนหรือบ่อพักน้ำ

- 1) การส่งเสริมชุมชนจัดการตนเอง การเปิดเผยข้อมูลข่าวสาร พัฒนาทักษะและนวัตกรรมด้านเทคโนโลยี (empower) ให้เกษตรกรแรงงาน มีมาตรการทางสังคม เปิดพื้นที่ทางสังคม ส่งเสริมการรวมตัวเพื่อทำกิจกรรมทางสังคม
- 2) ส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมือง เช่น การกำหนดนโยบายของชุมชน การกำหนดนโยบายสาธารณะ การมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นและการปรับปรุงแก้ไขกฎหมายและออกกฎหมายที่สำคัญ (Law/ Regulation) เช่น กฎหมายป่าชุมชน พ.ร.บ.สิ่งแวดล้อม พ.ร.บ.สิทธิชุมชน พ.ร.บ.การมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นต้น
- 3) ส่งเสริมระบบเศรษฐกิจแห่งการอยู่ร่วมกัน (Moral economy) ส่งเสริมความเข้มแข็งของเศรษฐกิจชุมชน สร้างเครือข่าย สร้างอาชีพในชุมชน ฟื้นฟูเศรษฐกิจครัวเรือนทำให้ครัวเรือนเป็นผู้ผลิตและผู้บริโภคสินค้า ทำให้เศรษฐกิจฐานรากมั่นคงรองรับการเปลี่ยนแปลงจากภายนอก
- 4) ส่งเสริมการกระจายรายได้ การสร้างตลอดแรงงานรองรับในชนบท
- 5) กำหนดนโยบายรับรองการผลิตภาคการเกษตร เช่น ส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชน ส่งเสริมการผลิตเกษตรคุณภาพสูง ส่งเสริมการจัดการน้ำ ฟื้นฟูดิน
- 6) วางแผนพัฒนาระบบคุ้มครองทางสังคม (sustainable social support) ในระดับประเทศในทุกด้าน สร้างเครือข่ายสวัสดิการชุมชน เป็นระบบการออมทรัพย์ในชุมชนเพื่อช่วยเหลือกันในท้องถิ่น

9.4.4 นโยบายประชานิยมที่ทำให้การสนับสนุนทางสังคมในปัจจุบันไม่ที่ครอบคลุมและเพียงพอ

- 1) ส่งเสริมนโยบายกระจายทรัพยากร (redistributive policy) โดยการจัดสรรหลักประกันทางสังคมเพื่อดูแลประชาชน เช่น การศึกษา การรักษาพยาบาล หลักประกันการทำงาน การประกันการว่างงาน หลักประกันในยามชราภาพ ส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจและการพัฒนาคุณภาพชีวิตไปพร้อมกัน
- 2) ความมีการเสริมสร้างพลังทางสังคมมากขึ้น อาทิ รัฐควรส่งเสริมการรวมกลุ่มเพื่อเสริมพลังทางสังคม กระจายอำนาจเพื่อยกระดับบริการสาธารณะ คุณภาพชีวิต การกระจายทรัพยากร เช่น ที่ดิน รายได้ การพัฒนาตลาดรองรับ การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน ระบบอินเทอร์เน็ต

9.4.5 แร้งงานภาคเกษตรลดลง การอพยพแรงงานเข้าสู่เมือง

- 1) การประกันสินค้าเกษตร หากเกิดวิกฤตน้ำท่วม ภัยธรรมชาติมีการประกันรายได้เกษตรกร และจัดสวัสดิการสำหรับเกษตรกร
- 2) ส่งเสริมระบบเกษตรสองแบบ คือ เกษตรแปลงเล็กกับเกษตรแปลงใหญ่ทำให้ชนบทเป็นแหล่งผลิตอาหารสร้างความมั่นคงทางอาหาร
- 3) การจัดตั้งและส่งเสริมระบบสหกรณ์เพื่อทำหน้าที่รับซื้อพืชผลทางการเกษตรโดยไม่ผ่านพ่อค้าคนกลาง
- 4) การกำหนดกฎหมายลดการผูกขาดและการเก็บภาษีภาคธุรกิจขนาดใหญ่ที่เข้ามาทำเกษตร
- 5) ยกประเด็นการใช้สารเคมีเป็นวาระแห่งชาติเพื่อลดการใช้สารเคมี
- 6) การวางแผนพัฒนาเมืองกับชนบทอย่างสมดุล โดยการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาชนบท ส่งเสริมหลักการจัดการเชิงพื้นที่ (area based) มากขึ้น

9.4.6 การทำหน้าที่ของสถาบันทางสังคมในชนบทเปลี่ยนแปลงไป

- 1) การเสริมสร้างพลังทางสังคมให้เข้มแข็ง เช่น การเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัว การพัฒนาเครือข่าย “บ้าน วัด โรงเรียน” ให้เข้มแข็ง และเข้ามาทำหน้าที่ในการกล่อมเกลாத่างสังคม

9.4.7 ปัญหาเชิงโครงสร้าง

- 1) การกระจายอำนาจทางการเมืองและเศรษฐกิจ (Decentralization)
- 2) กระจายอำนาจทางการเมืองการปกครอง การกระจายอำนาจบริหารไปสู่ท้องถิ่น ถ่ายโอนอำนาจไปให้ระดับจังหวัด อำเภอ ตำบล หมู่บ้าน กำนัน ผู้ใหญ่บ้านกระจายอำนาจทางการเมืองคลัง กระจายโครงสร้างพื้นฐาน สาธารณสุข การศึกษา กระจายรายได้ การถือครองที่ดิน
- 3) ให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นกลไกในการจัดสรรสวัสดิการให้กับประชาชนในชุมชนท้องถิ่น
- 4) ปฏิรูประบบสวัสดิการและนโยบายสาธารณะเพื่อการกระจายทรัพยากรทางเศรษฐกิจไปสู่ภาคชนบท ส่งเสริมนโยบายค่าแรงขั้นต่ำ นโยบายคุ้มครองทางสังคมทุกด้าน โดยจัดตั้งหน่วยงานเพื่อดูแลด้านการคุ้มครองทางสังคมขึ้นมาทำหน้าที่ในการดูแลโดยเฉพาะ ลดการใช้จ้างงบประมาณเพื่อจัดทำนโยบายประชานิยมลง
- 5) กำหนดกฎหมายลดการผูกขาดและการเก็บภาษีภาคธุรกิจขนาดใหญ่ที่เข้ามาทำเกษตร รวมถึงการจัดเก็บภาษีการลงทุน ภาษีที่ดิน ภาษีทรัพย์สิน มากขึ้นเพื่อลดความเหลื่อมล้ำเชิงโครงสร้างและหากมีการละเมิดกฎหมายหรือหลีกเลี่ยงภาษีควรมีการดำเนินคดีกับกลุ่มทุนใหญ่หรือผู้กระทำความผิด
- 6) การส่งเสริมให้พลเมืองเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง มีการตรวจสอบการทำงานของรัฐบาล มีการนำเสนอนโยบายกระจายรายได้ กระจายโอกาสทางเศรษฐกิจ ส่งเสริมระบบเศรษฐกิจชุมชนให้พึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน ลดการพึ่งพาระบบเศรษฐกิจภายนอก

9.4.8 การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

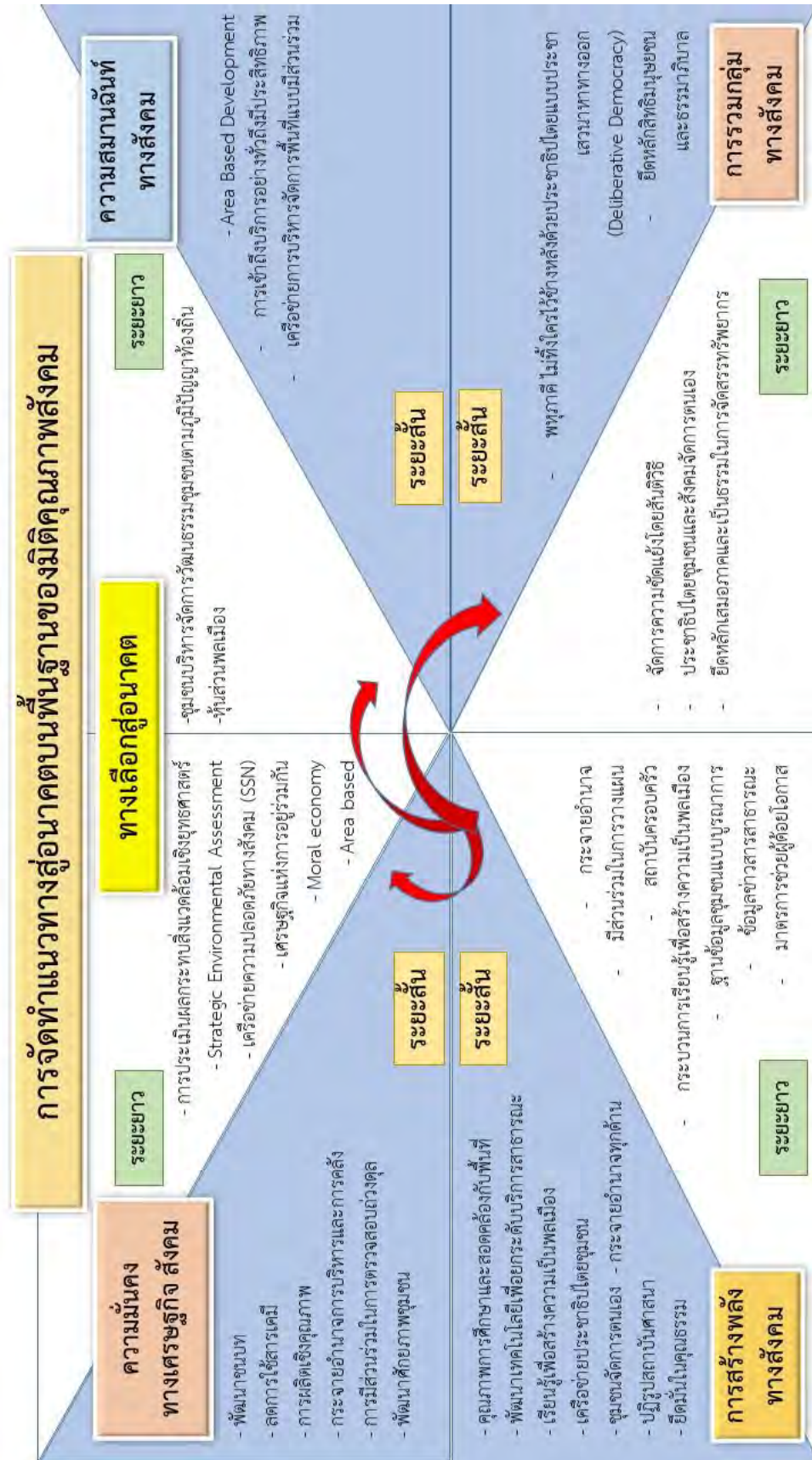
- 1) การวางแผนรับมือการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศในแต่ละระดับ ทั้งระดับประเทศ ระดับภูมิภาคและระดับท้องถิ่น เช่น การออกกฎหมายลดการผลิตพลาสติก การออกกฎหมายควบคุมการทำลายพื้นที่ป่าและพื้นที่เพาะปลูกทางการเกษตร ออกกฎหมายห้ามนำเข้าสารเคมีทุกชนิด
- 2) ส่งเสริมการคมนาคมสาธารณะ ส่งเสริมการใช้จักรยานแทนรถยนต์
- 3) ส่งเสริมการแยกขยะประเภทต่างๆ ให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและชุมชน ส่งเสริมการบริหารจัดการขยะในชุมชน
- 4) การใช้ชนบทเป็นพื้นที่ในการผลิตโซลาเซลล์เพื่อรองรับความต้องการทางพลังงาน ให้พลังงานสะอาดมากขึ้น ลดการใช้พลังงานถ่านหิน และน้ำมัน
- 5) ส่งเสริมการปลูกพืชแบบผสมผสาน รวมถึงต้นไม้ในครัวเรือนในชนบท โดยอาจเป็นมาตรการกระตุ้นเศรษฐกิจชุมชน ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติในชุมชน ลดการปลูกพืชเชิงเดี่ยว
- 6) ส่งเสริมการพัฒนาบนความยั่งยืน ลดการทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่น ส่งเสริมให้ชุมชนปรับใช้แนวคิดวัฒนธรรมยั่งยืนภายในชุมชน ที่เน้นการพัฒนาเชิงระบบ หรือการพัฒนาเชิงองค์รวม เพื่อเชื่อมโยงโลกธรรมชาติกับโลกทางวัตถุ เน้นการดูแลโลก ดูแลผู้คนและการแบ่งปันอย่างเป็นธรรม
- 7) การฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม โดยมีการบังคับใช้กฎหมายการพัฒนาเชิงพื้นที่ (area based) เพื่อส่งเสริมการจัดการทรัพยากร เช่น ที่ดินทำกิน แหล่งเพาะปลูก แหล่งน้ำ ป่าไม้ แหล่งที่อยู่อาศัยและแหล่งอุตสาหกรรม
- 8) การจัดทำประเมินผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมในระดับยุทธศาสตร์ (Strategic Environmental Assessment หรือ SEA)

โดยสรุป บทนี้นำเสนอภาพอนาคต ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในสังคม ชนบท ท้องถิ่น ในชนบท 4 ประเภทว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงอย่างไร และดำเนินการจัดทำฉากทัศน์ของสังคม ชนบท ท้องถิ่น จำนวน 4 ฉากทัศน์ ประกอบด้วย ฉากทัศน์สังคมอุดมสุข (Peaceful and Happy Society) ฉากทัศน์สังคมสมดุลและยั่งยืน (Sustainable and Balanced Society) ฉากทัศน์สังคมปนทุกซ์ (Mixed Society) และฉากทัศน์สังคมอมทุกข์ (Unhappy Society) โดยการศึกษาสังคมชนบทด้วยวิธีการศึกษาในรูปแบบต่าง ๆ ในบทก่อนหน้า นี้ นำไปสู่การพัฒนาฉากทัศน์ที่มาจากข้อมูลเหล่านั้นรวมทั้งความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิและผู้นำชุมชนในเวทีต่าง ๆ และได้พัฒนาฉากทัศน์ออกมาซึ่งฉากทัศน์ที่เชื่อมโยงความเป็นจริง ก็คือฉากทัศน์ที่เป็น สังคมอมทุกข์ ทั้งนี้ในการจัดทำฉากทัศน์นี้เป็นไปตามการประมวลข้อมูลทั้งจากในพื้นที่และจากความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิ และแนวคิดทฤษฎี ตลอดจนนำปัจจัยที่มีผลกระทบเข้ามาอย่างไรก็ดีฉากทัศน์ที่เชื่อมโยงจากความเป็นจริงถ้าไม่มีแรงผลักดันจากปัจจัยอื่น ๆ ก็ยังคงเป็นฉากทัศน์ สังคมอมทุกข์ ส่วนฉากทัศน์อื่นนั้น เป็นฉากทัศน์ภาพอนาคตที่พึงประสงค์และไม่พึงประสงค์และบางฉากทัศน์ทำให้เกิดความเสี่ยงที่จะเป็นปัญหาถ้ามีปัจจัยภายนอกและภายในที่มีผลกระทบอย่างรุนแรงก็จะเกิดฉากทัศน์ที่ไม่พึงประสงค์อย่างมาก โดยได้นำเสนอถึงความเสี่ยงที่จะขัดขวางไม่ให้ไปสู่ทางเลือกหรือฉากทัศน์ที่พึงปรารถนา และแนวทางลดความเสี่ยงที่จะดำเนินการ มาประกอบกัน เพื่อนำไปสู่ฉากทัศน์ ที่พึงปรารถนาต่อไปในบทที่ 10 ต่อไป

บทที่ 10 ทางเลือกสู่อนาคต

ในบทนี้ เป็นการนำเสนอทางเลือกสู่อนาคตที่ได้มาจากการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูล จากการศึกษาด้วยกระบวนการต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้น และทำการสังเคราะห์ข้อมูลพร้อม พิจารณابیปัจจัยทั้งภายในภายนอกที่เกี่ยวข้อง อันจะมีผลกระทบต่อสถานการณ์ในอนาคตของสังคม ชนบท ท้องถิ่น หลังจากนั้นจึงจัดทำทางเลือกเป็นฉากทัศน์ (scenario) หรือภาพอนาคตที่จะเกิดขึ้น ซึ่งได้นำเสนอในบทที่ 9 แล้ว มาจัดทำทางเลือกสู่อนาคต

ภาพ 10 - 1 ทางการดำเนินการสู่ทางเลือกที่พึงปรารถนาสำหรับสังคมชนบทท้องถิ่น

ภาพ 10-1 แสดงถึงทางเลือกที่นักวิจัยได้นำเสนอ เพื่อเป็นเส้นทางสู่อนาคตตามที่พึงประสงค์หรือการมุ่งสู่สังคมชนบทท้องถิ่นที่มีคุณภาพสังคมที่ครบทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ ความมั่นคงทางเศรษฐกิจสังคม ความสมานฉันท์ทางสังคม การรวมตัวทางสังคม และการสร้างพลังทางสังคม ก่อนที่จะสร้างทางเลือกเพื่อมุ่งไปสู่สังคม ชนบท ท้องถิ่นที่พึงปรารถยานั้น คณะผู้วิจัยได้ทำการสะท้อนผลของความสัมพันธ์ของตัวแปรต่าง ๆ ที่มีความซับซ้อน และทิศทางที่ควรดำเนินการ ซึ่งจะเป็นการสร้างความเข้าใจว่าควรจะมีการเลือกอนาคตที่มีลักษณะอย่างไร สำคัญสำคัญของแต่ละมิติจะสะท้อนผลการศึกษา ที่มาจากการรวบรวมข้อมูลทั้งข้อมูลในพื้นที่ ข้อมูลจากประสบการณ์และมุมมองทางความคิดของผู้ทรงคุณวุฒิ ประชาชน ข้อมูลที่วิเคราะห์จากแนวคิด ทฤษฎี และการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงสถิติ เพื่อนำไปสู่การผลักดันนโยบายเพื่อให้ทางเลือกสู่อนาคตของสังคม ชนบท ท้องถิ่น สามารถเกิดขึ้นได้จริงในบทที่ 11 ต่อไป

หลักการสำคัญของแนวคิดคุณภาพสังคมคือ แนวคิดที่สะท้อนทางเลือกสู่อนาคต หรือจุดหมายปลายทางของการพัฒนาที่สังคมแต่ละสังคมต้องการมุ่งไปให้ถึง ปัจจัยที่จะนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายของการเป็นสังคมที่มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจสังคม มีความสมานฉันท์ทางสังคม มีการรวมตัวทางสังคม และมีการสร้างพลังทางสังคม นั้นมาจากการบรรลุความเป็นธรรมทางสังคม (Social Justice equality) ความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ของสังคม (Solidarity) การมีค่านิยมร่วม (Common Value) การคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ (Human Dignity) และการพัฒนาบนความสมดุลของระบบนิเวศ (Eco Equilibrium) ซึ่งทั้งหมดนี้จะนำไปสู่สังคม ชนบท ท้องถิ่น ที่พึงปรารถนา จากการจัดทำฉากทัศน์ทั้ง 4 ฉากทัศน์ คณะผู้วิจัยเห็นว่าฉากทัศน์ที่น่าสนใจและมีความเป็นไปได้คือ ฉากทัศน์สังคมสมดุล ยั่งยืน (Sustainable and Balanced Society) ที่เป็นการใส่ใจกับความสมดุลทางสังคม เศรษฐกิจ ระบบนิเวศ เป็นการมองสรรพสิ่งแบบองค์รวม (Holistic) เชื่อมความเป็นมนุษย์ สังคม เข้ากับมิติการพัฒนาทางเศรษฐกิจ และธรรมชาติ เป็นสังคมที่สามารถพึ่งพาตนเองได้ มีการจัดการเศรษฐกิจที่หลากหลาย เน้นการจัดการเศรษฐกิจแบบชุมชน ลดการพึ่งพาเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ที่ทำลายวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม ทำลายระบบเครือญาติ ทำลายความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชน ทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การหันกลับมาสร้างวัฒนธรรมยั่งยืน (permaculture) คือ การใช้หลักจริยธรรมมาปรับใช้ในการพัฒนาสังคม หัวใจของวัฒนธรรมยั่งยืน คือ หลักจริยธรรมสามประการ ประกอบด้วย การดูแลโลก การดูแลผู้คนและการแบ่งปันอย่างเป็นธรรม การทำให้สังคมชนบทท้องถิ่น สามารถป้องกันตนเองจากภัยคุกคามหรือความไม่แน่นอนจากระบบเศรษฐกิจภายนอกและก้าวข้ามภาวะวิกฤต สามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาบนฐานความสมดุลและความยั่งยืน มุ่งสู่อนาคตที่มั่นคงได้อย่างมีคุณภาพต่อไป

ทางเลือกสู่อนาคต (Creating Alternatives)

ในการจัดทำทางเลือกสู่อนาคตคณะผู้วิจัยได้แบ่งการนำเสนอทางเลือก 4 ด้าน ได้แก่ ด้านความมั่นคงทางเศรษฐกิจสังคม ด้านความสมานฉันท์ทางสังคม ด้านการรวมตัวกันทางสังคม และด้านการสร้างพลังทางสังคม โดยได้แบ่งเป็นทางเลือกในระยะสั้นและทางเลือกในระยะยาว รายละเอียดของทางเลือกต่างๆ มีดังนี้

10.1 ด้านความมั่นคงทางเศรษฐกิจสังคม

10.1.1 ทางเลือกในระยะสั้น

- 1) การกระจายอำนาจมาสู่ชุมชนชนบท ทั้งอำนาจการคลัง และอำนาจการบริหาร เพื่อลดความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงทรัพยากรสาธารณะ และลดปัญหาหนี้สิน การให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตรวจสอบถ่วงดุลการใช้อำนาจของภาครัฐ

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดยสถาบันพระปกเกล้า

- 2) รัฐส่งเสริมการพัฒนาศักยภาพขององค์กรชุมชน¹ เพื่อเป็นกลไกในการหนุนเสริมความเข้มแข็งเครือข่ายชุมชนทั่วประเทศ และเป็นจุดเชื่อมกับหน่วยงานรัฐในระดับโครงสร้างส่วนบนและชุมชนท้องถิ่น และทำให้องค์กรชุมชนเข้มแข็งทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ เสริมสร้างชุมชนจัดการตนเอง ให้อำนาจและอิสระแก่ท้องถิ่นในการจัดการแก้ไขปัญหาของท้องถิ่น โดยปัจจัยที่จะทำให้เกิดขึ้น ประกอบด้วย

ปัจจัยภายใน

- (1) การสนับสนุนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การตระหนักถึงคุณค่าของทุนทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่รวมถึงภูมิปัญญา วัฒนธรรมท้องถิ่น
- (2) ผู้นำทางการ ผู้นำธรรมชาติ และสมาชิกชุมชน ที่มีความเข้มแข็ง สามัคคี และมีส่วนร่วมในกิจกรรมชุมชน
- (3) มีการจัดตั้งกองทุนที่เกิดจากการจัดการของชุมชนเอง
- (4) มีกระบวนการคิดเรื่องข้อมูล และสามารถบริหารจัดการข้อมูลชุมชนได้เอง
- (5) สมาชิกชุมชนมีส่วนร่วมเป็นเจ้าของในการบริหารจัดการเพื่อพัฒนาชุมชนของตนเอง ทั้งการตัดสินใจ วางแผน กำกับติดตาม ประเมินผล
- (6) มีกระบวนการเรียนรู้พัฒนาอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งมีการประยุกต์ใช้ความรู้เพื่อรับมือกับการเปลี่ยนแปลงของสภาพเศรษฐกิจ สังคม การเมือง สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม

ปัจจัยภายนอก

- (1) มีเครือข่ายชุมชนท้องถิ่นที่ร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้การพัฒนา
  - (2) มีหน่วยงานภายนอกที่ให้สนับสนุนด้านวิชาการ องค์ความรู้ คำแนะนำ หรืองบประมาณ
  - (3) รัฐส่งเสริมผู้ประกอบการในชนบท มีตลาดรองรับ มีการประกันราคาสินค้าเกษตร
- 3) รัฐสนับสนุนส่งเสริมนโยบายด้านการเกษตร
- (1) มิติที่รัฐสนับสนุนเพื่อสร้างแรงจูงใจในการทำให้คนรุ่นใหม่สนใจมาทำเกษตร
    1. รัฐส่งเสริมเศรษฐกิจพอเพียง
    2. การลดการใช้สารเคมี ยกประเด็นสารเคมีเป็นวาระแห่งชาติ
    3. การที่รัฐสามารถรักษาสภาพพื้นที่สีเขียวและพื้นที่เพาะปลูกให้อยู่ในระดับเดียวกับปัจจุบัน (ปัจจุบันมีจำนวนที่นา 58 ล้านไร่)

¹ “องค์กรชุมชน” หมายความว่า องค์กรซึ่งเป็นการรวมของชุมชน ชุมชนท้องถิ่น หรือชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม ซึ่งจัดแจ้งการจัดตั้งตามพระราชบัญญัตินี้ ทั้งนี้ไม่ว่าประชาชนจะจัดตั้งกันขึ้นเองหรือโดยการแนะนำหรือสนับสนุนของหน่วยงานของรัฐ เอกชน หรือองค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรชุมชน เป็นรูปแบบการจัดตั้งและจัดการตนเองอย่างมีโครงสร้างและเป็นระบบของชุมชน ซึ่งมีความแตกต่างหลากหลายไปตามวัตถุประสงค์ ความสนใจและการปฏิสัมพันธ์ตอบสนองกับองค์กรภายนอก ทั้งในด้านชนิด ประเภท ขนาดและคุณสมบัติขององค์กร ปัจจุบันมีองค์กรชุมชน 24 ประเภท จำนวน 266,155 แห่ง ตัวอย่างเช่น หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต กองทุนสวัสดิการชุมชน กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มประมง กลุ่มวิสาหกิจชุมชน กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง เครือข่ายป่าชุมชน กองทุนหลักประกันสุขภาพตำบล และอื่นๆ

4. รัฐอนุญาตและส่งเสริมให้กลุ่มเกษตรกรและชาวนากำหนดราคาผลผลิตด้วยตัวเอง
  5. ควรให้อำนาจในการกำหนดผังเมือง เช่น สัดส่วนพื้นที่สีเขียวควรอยู่ที่ 40 เปอร์เซ็นต์ของพื้นที่ทั้งจังหวัด
  6. การออกนโยบายควรทำให้ชาวนาได้รับประโยชน์มากที่สุด
  7. รัฐควรสนับสนุนมาตรการบริหารจัดการน้ำ การทำชลประทานเพื่อรองรับกับปัญหาภัยแล้ง ขาดแคลนน้ำ เพื่อให้การเพาะปลูกสามารถทำได้ตามฤดูกาล
- (2) มิติที่รัฐกำหนดมาตรการและนโยบายที่สนับสนุนผลประโยชน์ของชาวนาและเกษตรกร
1. รัฐมีมาตรการสนับสนุนด้านการลดต้นทุนการผลิต และจัดหาตลาดรองรับสินค้าเกษตรและข้าวให้กับกลุ่มเกษตรกรและกลุ่มชาวนา
  2. การสนับสนุนด้านงบประมาณในการผลิตข้าวและสินค้าเกษตรแก่กลุ่มชาวนา การใช้เทคโนโลยีด้านการเกษตร
  3. นโยบายส่งเสริมการใช้ที่ดินเพื่อเกษตรกรรมอย่างเหมาะสม
  4. นโยบายลดการทำนาเช่าหรือการเช่าที่ดินเพื่อทำเกษตร
  5. นโยบายลดหนี้สินของครัวเรือนเกษตรกร
  6. ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงเกษตร
  7. การกำหนดราคาสินค้าเกษตร การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับอาหารปลอดภัย รัฐบาลมีตลาดรองรับสินค้าเกษตร โดยเฉพาะข้าว
  8. งบประมาณในการสนับสนุนกลุ่มภาคเกษตรไม่ควรมีขั้นตอนที่ต้องผ่านระบบราชการ เนื่องจากมักมาไม่ถึงมือของชาวนาและเกษตรกร

10.1.2 ทางเลือกในระยะยาว

- 1) การพัฒนาระบบการสนับสนุนทางสังคมที่ยั่งยืน (sustainable social support) หรือเครือข่ายความปลอดภัยทางสังคม (Social Safety Net) โดยสามารถสร้างระบบความปลอดภัยทางสังคมทั้งในระดับประเทศและในระดับชุมชน (Macro and Micro) รองรับความไม่แน่นอนทางเศรษฐกิจ
- 2) นโยบายปฏิรูปด้านการเกษตร เพื่อให้เกษตรกรเข้าถึงที่ดินทำกิน มีกรรมสิทธิ์ในที่ดินเพื่อลดความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงการใช้ประโยชน์ที่ดินและป้องกันการสูญเสียที่ดินในอนาคต โดยการปฏิรูประบบเกษตร แบ่งเป็น 5 ด้านหลัก ๆ ได้แก่
  - (1) ชาวนามีที่ดินเพียงพอ โดยรัฐใช้งบประมาณมาพัฒนาภาคเกษตรสามารถให้เกษตรกรที่สูญเสียที่ดินเอาที่ดินของตัวเองกลับมาได้

- (2) เทคโนโลยีการเกษตร แยกการผลิตเพื่อส่งออก รัฐต้องการสนับสนุนการใช้สารเคมีที่สนับสนุนกลุ่มนั้น แต่รัฐควรสนับสนุนกลุ่มคนที่ต้องการทำเกษตรอินทรีย์ไปพร้อมกัน รัฐบาลสนับสนุนเครือข่ายเกษตรอินทรีย์ กสิกรรมไร้สาร
  - (3) การรักษาสสมดุลระหว่างการผลิตกับสภาพแวดล้อม ลดการปลูกพืชเชิงเดี่ยว และหันไปทำไร่นาสวนผสม ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง คือ 1 แปลง 3 ผลผลิต ให้มีความทันสมัยมากขึ้น แต่ยังคงไว้ซึ่งหลักการนา 3 ประเภท
  - (4) การศึกษาเรื่องตลาดรองรับ มีการส่งเสริมการผลิต การแปรรูป การจำหน่าย คือรัฐให้ทางเลือกทั้งสองทาง
  - (5) ตั้งกองทุนสนับสนุนการวิจัยทางการเกษตร รัฐบาลให้เงินในการทำวิจัยกับเกษตรกร เพื่อให้ผลผลิตงอกงามโดยไม่ใช้สารเคมี สร้างงานวิจัยที่บ้าน นักวิชาการร่วมมือกับชาวบ้าน เรียนรู้ภูมิปัญญาชาวบ้านและนำมาถ่ายทอด เช่น การทำปุ๋ย ส่งเสริมและผลักดันการผลิตเชิงคุณภาพ คือ การเกษตรที่ปลอดสารเคมี ซึ่งทำเป็นยุทธศาสตร์เพื่อให้สามารถเพิ่มมูลค่าผลผลิต (value added) สามารถส่งสินค้าเกษตรคุณภาพไปแข่งขันกับประเทศเพื่อนบ้านซึ่งมีราคาถูก เกษตรกรคนรุ่นใหม่เน้นการผลิตคุณภาพสูงและอุตสาหกรรมการเกษตรแปรรูป มีการรับรองคุณภาพ ได้มาตรฐาน และขายให้กับลูกค้าโดยตรง จะช่วยตัดวงจรเอารัดเอาเปรียบ คนในชนบทจะมีหลักประกันการผลิตสินค้า มีความปลอดภัย
- 3) การสร้างความมั่นคงทางอาหาร โดยรัฐส่งเสริมให้ชนบทเป็นแหล่งผลิตอาหาร โดยการทำเกษตรแปลงใหญ่ควบคู่ไปกับเกษตรแปลงเล็ก หรือการใช้พื้นที่ในเขตชนบทประเภทกิ่งเมืองกิ่งชนบท หรือพื้นที่ในเมืองที่ว่างเปล่าให้เป็นพื้นที่สำหรับทำเกษตรกรรม โดยรัฐเข้ามาส่งเสริม เช่น การลดภาษีแก่ครัวเรือนที่ทำเกษตร การให้ความรู้ประชาชนในการปลูกพืชออร์แกนิก การกำหนดราคาสินค้าเกษตรอย่างเป็นธรรม การจัดตั้งหน่วยงานที่ทำหน้าที่ส่งเสริมการสร้างความปลอดภัย
  - 4) การพัฒนาเทคโนโลยีด้านการเกษตรโดยให้เกษตรกรรายย่อยเป็นเจ้าของ เพื่อเพิ่มผลผลิต เพิ่มมูลค่าสินค้า ทำ smart farming การพัฒนาเทคโนโลยี พัฒนาให้สังคมชนบทมีระบบการขนส่ง สาธารณูปโภค สิ่งอำนวยความสะดวก การเข้าถึงอินเทอร์เน็ต ไม่ทำให้เกิดช่องว่างทางดิจิทัล (Digital Divided) ให้ทัดเทียมกับสังคมเมือง จัดทำเครือข่ายอินเทอร์เน็ตทั่วประเทศ ภาครัฐและภาคเอกชนสามารถร่วมมือกับจีน (เช่น Huawei ZTE) และบริษัทนายทุน ประเทศอื่นๆ เปิดโอกาสให้องค์กรระหว่างประเทศ (TICA, DFID และอื่นๆ) มาช่วยพัฒนาระบบอินเทอร์เน็ต รัฐมีเครื่องมือด้านความมั่นคง เทคโนโลยี และสนับสนุนการใช้ เทคโนโลยีในการทำเกษตรมากขึ้น เช่น การใช้โดรนเพื่อโปรยปุ๋ยและน้ำ
  - 5) การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน การเชื่อมต่อคมนาคมไปยังชนบท (logistic) เพื่อลดต้นทุนการขนส่งสินค้าแปรรูปไปสู่ผู้บริโภค โดยมีการสนับสนุนการขนส่งเพื่อลด

- ต้นทุนการขนส่ง การมีหน่วยงานเข้ามาช่วย เช่น ไปรษณีย์ หรือองค์กรภาคเอกชน เข้ามาร่วมกันพัฒนาระบบขนส่ง
- 6) การจัดการเชิงพื้นที่ (Area Based) หรือการวางผังเมืองบนฐานภูมิประเทศ (special planning) คือการกำหนดการใช้พื้นที่ เช่น การกำหนดเขตพื้นที่สำหรับใช้เพาะปลูก (Agriculture reserve area) การกำหนดพื้นที่สาธารณะ การกำหนดพื้นที่อนุรักษ์ การกำหนดพื้นที่สำหรับที่อยู่อาศัย และควรมีการประเมินผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อมระดับยุทธศาสตร์ (Strategic environmental assessment) เพื่อป้องกันการใช้พื้นที่ในการพัฒนาที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม
  - 7) จัดทำฐานข้อมูลชุมชน (knowledge based) เพื่อเป็นข้อมูลในการวางแผนพัฒนาชุมชน การบริหารจัดการบนฐานข้อมูลของชุมชน เช่น ข้อมูลด้านการวางผังเมือง การจัดการเชิงพื้นที่ ข้อมูลด้านการจัดการน้ำ เพื่อให้สามารถเกิดการเข้าถึงข้อมูล และนำองค์ความรู้ไปใช้ ใช้ฐานข้อมูลเป็นกลไกในการสืบทอด ต่อยอด พัฒนาและวิจัยองค์ความรู้แขนงต่างๆ เพื่อให้ชาวบ้านนำความรู้ไปปรับใช้ในการทำเกษตร หรือ smart farming
  - 8) การให้ความสำคัญกับเศรษฐกิจภาคครัวเรือนหรือเศรษฐกิจภาคชนบทอย่างเท่าเทียมกับเศรษฐกิจภาคธุรกิจ หมายถึง การทำให้ครัวเรือนในชนบทเป็นทั้งผู้ผลิตและผู้บริโภค (Prosumer มาจาก “Professional” บวกกับ “Consumer” คือการที่ผู้บริโภคกลายเป็นผู้สร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ด้วยตนเอง) ผู้แลกเปลี่ยนเพื่อทำให้เศรษฐกิจครัวเรือนเข้มแข็ง ส่งเสริมเกษตรสมัยใหม่ เปรียบเสมือนการเพิ่มเครื่องจักรครัวเรือน คือส่งเสริมให้ครัวเรือนทำการผลิต จะช่วยเพิ่มความมั่นคงทางอาหาร ลดต้นทุน เพิ่มรายได้ เพิ่มศักยภาพ สร้างโอกาสทางเศรษฐกิจโดยการสร้างระบบการผลิตบนฐานทรัพยากรมากขึ้น ลดการพึ่งพาระบบทุนนิยมจากภายนอก ให้ชุมชนเป็นผู้กำหนดระบบการผลิต เพื่อลดการผลักให้คนไปเป็นแรงงานของบริษัทผลิตอาหารขนาดใหญ่หรือในภาคธุรกิจการเกษตร คนในชนบทต้องมีความสามารถในการพึ่งพาตนเอง
  - 9) การส่งเสริมให้เกิดการประกอบอาชีพในชนบท ส่งเสริมให้คนในสังคมชนบทมีอาชีพที่หลากหลายมากขึ้น ไม่จำกัดเฉพาะภาคเกษตรกรรม ส่งเสริมให้มีอุตสาหกรรมในชุมชน นำนวัตกรรมและเทคโนโลยีใหม่เข้ามาช่วยในเรื่องอาชีพ เช่น ภาครัฐสนับสนุนการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในท้องถิ่นโดยมีสื่อแนะนำให้นักท่องเที่ยวรับรู้แหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจ
  - 10) การบังคับใช้กฎหมายเพื่อให้การพัฒนาชนบทสามารถทำได้อย่างแท้จริง ลดความเหลื่อมล้ำ อาทิ การปรับปรุงกฎระเบียบให้เป็นปัจจุบันตามสถานการณ์ปัจจุบันให้สามารถจัดการได้ตามกับประเด็นปัญหา ต้องมีการปรับโครงสร้างโดยใช้นโยบายและมาตรการทางกฎหมาย อาทิ จัดให้มีการเลือกตั้งผู้ว่าเกิดขึ้นแทนการแต่งตั้งจากส่วนกลางลงไป การบังคับใช้กฎหมายภาษีที่ดิน ภาษีทรัพย์สิน ภาษีมรดก กฎหมายข้อกำหนดการใช้ทรัพยากร กฎหมายป้องกันการผูกขาดของกลุ่มธุรกิจขนาดใหญ่ กฎหมายฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กฎหมายป่าชุมชน พ.ร.บ.สิ่งแวดล้อม พ.ร.บ.สิทธิชุมชน กฎหมายการมีส่วนร่วมของชุมชน กำหนดให้มี

กฎหมายคุ้มครองภาคเกษตร ประกันราคาสินค้าเกษตร ส่งเสริมระบบสวัสดิการให้เกษตรกร เป็นต้น

10.2 ด้านความสมานฉันท์ทางสังคม

10.2.1 ทางเลือกในระยะสั้น

- 1) การกระจายอำนาจทางการเมืองและเศรษฐกิจ (Decentralization) เพื่อลดความเหลื่อมล้ำ
  - (1) กระจายอำนาจทางการเมืองการปกครอง การกระจายอำนาจบริหารไปสู่ท้องถิ่น ถ่ายโอนอำนาจไปให้ระดับจังหวัด อำเภอ ตำบล หมู่บ้าน กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน
  - (2) กระจายอำนาจทางการคลัง
  - (3) กระจายโครงสร้างพื้นฐาน สาธารณสุข การศึกษา
  - (4) กระจายรายได้ การถือครองที่ดิน
- 2) ส่งเสริมเครือข่ายองค์กรชุมชน สร้างประชาธิปไตยจากฐานราก ประชาธิปไตยชุมชนให้มีความเข้มแข็ง
- 3) การเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัว
- 4) การพัฒนาเครือข่าย “บ้าน วัด โรงเรียน” ให้เข้มแข็ง เพื่อให้เป็นสถาบันทางสังคมในชุมชนที่ช่วยดูแลคนในชุมชน บรรเทาผลกระทบและความเดือดร้อนให้กับคนในชุมชน
- 5) การส่งเสริมการบังคับใช้กฎหมาย พ.ร.บ. โกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 ที่เกี่ยวข้องสร้างกลไกการบริหารจัดการและเครื่องมือแก้ไขปัญหาความขัดแย้งที่ประชาชนต้องเผชิญเพื่อความเป็นธรรม
- 6) การออกนโยบายเพื่อเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของพลเมือง เช่น การใช้กระบวนการเสวนาหาทางออก (Deliberative Forum)
- 7) ใช้หลักการประนีประนอมและหลีกเลี่ยงความรุนแรงทุกรูปแบบ

10.2.2 ทางเลือกในระยะยาว

- 1) การเสริมสร้างการเข้าถึงบริการสาธารณสุขอย่างทั่วถึงและมีประสิทธิภาพ เช่น การเข้าถึงการรักษาพยาบาลในระดับชุมชน การเข้าถึงกองทุนและสวัสดิการในชุมชน และการพัฒนาเทคโนโลยีเพื่อยกระดับการบริการสาธารณสุข
- 2) การมีส่วนร่วมของประชาชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการจัดทำฐานข้อมูลชุมชน (knowledge based) เพื่อเป็นข้อมูลในการพัฒนาชุมชน
- 3) นโยบายส่งเสริมให้ชุมชนท้องถิ่นบริหารจัดการวัฒนธรรมชุมชนตามภูมิปัญญาท้องถิ่น
- 4) พัฒนาคูณภาพของพลเมือง การให้การศึกษาในเรื่องความเป็นพลเมือง การคำนึงถึงส่วนรวม การรักษาทรัพยากรธรรมชาติ ส่งเสริมธรรมาภิบาล
- 5) ส่งเสริมเครือข่ายองค์กรชุมชน สร้างประชาธิปไตยจากฐานราก ประชาธิปไตยชุมชนให้มีความเข้มแข็ง

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดยสถาบันพระปกเกล้า

- 6) ส่งเสริมหน้าที่ความเป็นพลเมืองในสังคมประชาธิปไตย (democratic citizenship) เน้นการเคารพหลักสิทธิมนุษยชน เคารพสิทธิเสรีภาพ และเคารพการแสดงความคิดเห็นที่แตกต่าง เน้นการรับฟังมากกว่าการใช้กำลังความรุนแรง

10.3 ด้านการรวมตัวกันทางสังคม

10.3.1 ทางเลือกในระยะสั้น

- 1) การให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการวางแผน จัดทำโครงการเพื่อแก้ปัญหาในชุมชน (Public Participation in Planning)
- 2) มีเครือข่ายการทำงานในชุมชนที่เข้มแข็ง การส่งเสริมการรวมกลุ่มในการประกอบอาชีพ และการทำกิจกรรมต่างๆ ในชุมชน เช่น การรวมกลุ่มของเกษตรกรชาวนา การรวมกลุ่มของผู้หญิง การรวมกลุ่มของเครือข่ายจิตอาสา การกลุ่มของผู้สูงอายุ การรวมกลุ่มของเยาวชน การรวมกลุ่มแบบสหกรณ์

10.3.2 ทางเลือกในระยะยาว

- 1) การสร้างประชาธิปไตยชุมชน ชุมชนจัดการตนเองอย่างยั่งยืน สร้างเครือข่ายประชาธิปไตยชุมชนให้เข้มแข็ง²
- 2) ส่งเสริมสถาบันครอบครัว สร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนให้คนในครอบครัวรักกันก่อน จากนั้นค่อยขยายไปทางชุมชนและครอบครัวเป็นพื้นฐานของสังคม
- 3) การส่งเสริมประชาชนทุกกลุ่มในสังคมเข้ามามีส่วนร่วมในทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรมอย่างมีศักดิ์ศรี มีโอกาสในการตัดสินใจในกระบวนการทางนโยบาย และมีสิทธิในการเข้าถึงปัจจัยขั้นพื้นฐาน (fundamental rights) รวมถึงการเข้าถึงทรัพยากรต่างๆที่จำเป็น เช่น บริการสาธารณสุข การศึกษา การรักษาพยาบาล และสวัสดิการด้านอื่น การได้รับโอกาสในการมีงานทำ และมีความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน การสร้างกลุ่มชุมชนให้มีความเข้มแข็งเป็นกลุ่มเล็กๆก่อนจะค่อยขยายให้ใหญ่ขึ้น
- 4) การมีกฎหมายส่งเสริมการมีส่วนร่วม กฎหมายในการปกป้องสิทธิการรวมกลุ่มเพื่อทำกิจกรรม กฎหมายที่บังคับใช้และปฏิบัติต่อคนกลุ่มต่างๆอย่างเท่าเทียมเสมอภาค
- 5) สร้างสถาบันที่ผลักดันให้กลุ่มชุมชนเข้มแข็ง
  - (1) การสร้าง cluster เพื่อแบ่งปัน knowledge/ วัตถุประสงค์การผลิต
  - (2) เชื่อมโยงฐานการเกษตรเพื่อสร้างเกษตรอุตสาหกรรมที่เข้มแข็ง
  - (3) ให้สถาบันในระดับอุดมศึกษาช่วยประสานพัฒนาข้อมูล

10.4 ด้านการสร้างพลังทางสังคม

10.4.1 ทางเลือกในระยะสั้น

- 1) การสร้างกระบวนการเรียนรู้ เพื่อสร้างพลังพลเมืองที่มีคุณภาพ มีจิตวิญญาณของการเป็นนักประชาธิปไตย

---

2 ประชาธิปไตยชุมชน คือ รูปแบบหนึ่งของประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม ที่เน้นการดำเนินการโดยชุมชน เพื่อให้ชุมชนใช้สิทธิการมีส่วนร่วมในการบริหารกิจการท้องถิ่น ร่วมกับองค์กรบริหารส่วนท้องถิ่นและภาคราชการ รวมไปถึงการแก้ไขปัญหาและการพัฒนาในด้านต่างๆที่ดำเนินการโดยชุมชนเอง ภายใต้แนวคิดชุมชนจัดการตนเอง (ภาวิณี รอดประเสริฐ, ประชาธิปไตยชุมชนกระบวนการขับเคลื่อนสังคม ., 2555)

- (1) ส่งเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจ ความก้าวหน้า รับผิดชอบ มีภูมิคุ้มกันในการใช้ชีวิตในสังคมและให้ร่วมคิดร่วมทำร่วมออกแบบต่างๆเช่นนโยบายนวัตกรรม
  - (2) ยกย่องคุณภาพการศึกษาให้คนไทยมีความสามารถมากขึ้น โดยเฉพาะด้านเทคโนโลยี
  - (3) ภาครัฐสนับสนุนเทคโนโลยีที่เหมาะสมกับเกษตรกรและสอนให้เกษตรกรใช้งานเป็น
  - (4) พัฒนาการความรู้ในการจัดการตนเอง
  - (5) พัฒนาบุคลากร/พัฒนาคน: ใช้ความรู้ความสามารถของตนเองในการประกอบอาชีพในท้องถิ่นของตนเอง
  - (6) ให้ความสำคัญการศึกษาขั้นพื้นฐาน และการรับรู้ในการเข้าถึงและการปรับใช้เทคโนโลยี/ social media อย่างสร้างสรรค์
  - (7) ให้ความสำคัญกับต้นกำเนิดของแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ (น้ำ ดิน พืช สัตว์) และแนวโน้มการป้องกันภัยพิบัติรูปแบบต่างๆ
- 2) การส่งเสริมการกระจายทรัพยากรอย่างเป็นธรรม ตามหลักของการจัดสรรทรัพยากรนั้นจำเป็นต้องมีการกระจายทรัพยากรไปให้ทุกส่วนของสังคมอย่างเป็นธรรม เพื่อให้สังคมสามารถทำหน้าที่ของตนเองได้อย่างสมบูรณ์ ป้องกันการขาดแคลน การผูกขาด อันเป็นสาเหตุที่ทำให้สังคมส่วนใหญ่เกิดปัญหา จากการทำให้ทรัพยากรกระจุกอยู่ที่ส่วนใดส่วนหนึ่งมากเกินไป
- 3) การส่งเสริมระบบสนับสนุนทางสังคม เช่น ระบบการศึกษา ระบบประกันสุขภาพ ระบบประกันสังคม อย่างครอบคลุม เพื่อให้ประชาชนทุกกลุ่มเข้าถึงโอกาสทางเศรษฐกิจ ความสามารถในการแข่งขัน เข้าถึงสิทธิสวัสดิการ ขั้นพื้นฐาน เพื่อสร้างความสมดุลในการดำรงชีวิต
- 4) การปรับใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (Sufficiency economy) เพื่อเป็นแรงต้านทานการพัฒนาไปสู่ความทันสมัย แม้ว่าการพัฒนาประเทศจะส่งผลให้ด้านบวกให้กับสังคม เช่น การเพิ่มขึ้นของอัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ความเจริญทางวัตถุ และสาธารณูปโภคต่างๆ ระบบสื่อสารที่ทันสมัย หรือการขยายปริมาณและกระจายการศึกษาอย่างทั่วถึงมากขึ้น แต่การขยายตัวของรัฐเข้าไปในชนบท ได้ส่งผลให้ชนบทเกิดความอ่อนแอในหลายด้าน ทั้งการต้องพึ่งพิงตลาดและพ่อค้าคนกลางในการขนส่งสินค้า ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ ระบบความสัมพันธ์แบบเครือญาติ และการรวมกลุ่มกันตามประเพณีเพื่อการจัดการทรัพยากรที่เคยมีอยู่แต่เดิมแตกสลายลง ภูมิความรู้ที่เคยใช้แก้ปัญหาและสิ่งสมปรับเปลี่ยนกันมาถูกลืมเลือนและเริ่มสูญหายไป การปรับใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปัจจัยที่ช่วยถ่วงดุลและช่วยสร้างภูมิคุ้มกันทางเศรษฐกิจ สังคมให้กับผู้คน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 เคยมีพระราชดำริว่าด้วยเศรษฐกิจพอเพียงไว้ว่า
- “...การพัฒนาประเทศจำเป็นต้องทำตามลำดับขั้น ต้องสร้างพื้นฐานคือความพอมี พอกิน พอใช้ของประชาชนส่วนใหญ่เบื้องต้นก่อน โดยใช้วิธีการและอุปกรณ์ที่ประหยัดแต่ถูกต้องตามหลักวิชาการ เมื่อได้พื้นฐานความมั่นคงพร้อม

พอสมควร และปฏิบัติได้แล้ว จึงค่อยสร้างค่อยเสริมความเจริญ และฐานะทาง เศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นโดยลำดับต่อไป...” (18 กรกฎาคม 2517)

เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาชี้ถึงแนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของ ประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการ พัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนา เศรษฐกิจ เพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียง หมายถึง ความ พอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี พอสมควร ต่อการกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในภายนอก ทั้งนี้ จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำ วิชาการต่างๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการ ทุกขั้นตอน และขณะเดียวกัน จะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับ ให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความ รอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญา และความ รอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและ กว้างขวาง³

- 5) การเสริมสร้างความเข้มแข็งให้สถาบันทางสังคม การทำนุบำรุงสถาบันทางศาสนาให้ เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในสังคม และเพื่อให้เกิดการนำหลักธรรมคำสอน หลัก ความพอเพียง หลักความพอดี หลักการพัฒนาที่สมดุล เป็นกลไกในการพัฒนาสังคม ให้คนหันมาช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีภูมิคุ้มกัน มีการพึ่งพากันและกัน ให้มีความสำคัญ กับการพัฒนาจิตใจมากกว่าการพัฒนาเชิงวัตถุ และให้ความสำคัญกับการกลม เกลียวทางสังคมเพื่อบรรลุผลด้านการพัฒนามนุษย์ (human capital) ซึ่งเป็น ทรัพยากรที่มีความสำคัญที่สุดของสังคม หันมาพัฒนาจิตใจ (soft side) มากกว่า การพัฒนาวัตถุ (hard side)
- 6) การเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับสถาบันครอบครัว มีการวางแผนครอบครัวก่อน เริ่มสร้างครอบครัว
- 7) การส่งเสริมศาสนสถาน บ้าน วัด โรงเรียน เป็นสถาบันทางสังคมที่ช่วยกลม เกลียว พื้นฟูสภาพจิตใจของคนในชนบท (soft side) ซึ่งวัดเป็นสถาบันทางศาสนาที่มี บทบาทในการพัฒนาทุนมนุษย์ใน 4 ด้านสำคัญ ที่เรียกว่า “ภาวนา 4” (Peace development) ประกอบด้วย
  - (1) การพัฒนากายภาพ (Physical development) คือ การพัฒนา สิ่งแวดล้อมในหมู่บ้านให้หลอมรวมเป็นหนึ่งและสามารถอยู่ร่วมกันได้
  - (2) การพัฒนาพฤติกรรมภาพ (Behavioral development)
  - (3) การพัฒนาจิตภาพ (Mental development) คือการให้ชาวบ้านมีภูมิ ด้านทานด้านจิตใจ ไม่แกว่งไปตามความต้องการที่เข้ามารุมเร้า

³ มูลนิธิชัยพัฒนา. เศรษฐกิจพอเพียง. สืบค้นจาก https://www.chaipat.or.th/site_content/item/3579-2010-10-08-05-24-39.html. วันที่ 28 มกราคม พ.ศ. 2564.

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดยสถาบันพระปกเกล้า

- (4) ปัญญาภาพ (Intellectual development) คือ การวิจัยต่อยอดสิ่งดี ๆ ให้เจริญงอกงามในหมู่บ้าน

10.4.2 ทางเลือกในระยะยาว

- 1) การปฏิรูปสถาบันศาสนา เพื่อเป็นสถาบันที่ทำให้คนหันกลับมายึดมั่นในศีลธรรม ทั้งสถาบันครอบครัวและสถาบันศาสนาต้องเกื้อหนุนกันและกัน
- 2) การสนับสนุนให้สถาบันทางสังคม (social institution) เช่น วัด โบสถ์ โรงเรียนมีธรรมาภิบาล ทำให้คนยึดมั่นในหลักคุณธรรม โดยเฉพาะหลักธรรมคำสอนทางศาสนาเป็นปัจจัยสำคัญที่จะช่วยลดความเสี่ยง
- 3) การปฏิรูปในลักษณะบูรณาการ ได้แก่
  - (1) ปฏิรูปกฎหมาย ให้มีการส่งเสริมการกระจายอำนาจทั้งด้านการคลัง การบริหารจัดการ เพื่อสร้างพลังทางสังคม
  - (2) ปฏิรูประบบราชการ ให้มีอำนาจการบริหารจัดการน้อยลง และให้ประชาชนมีส่วนร่วมมากขึ้น
  - (3) ปฏิรูปการเมือง ให้การเมืองปราศจากการทุจริต คอร์รัปชัน
  - (4) ปฏิรูปการศึกษา
    - (4.1) เน้นการศึกษาเชิงคุณภาพ ลดระเบียบทางการศึกษา ลดระยะเวลาในการเรียน เน้นการปฏิบัติมากขึ้น
    - (4.2) การทำให้ระบบการศึกษาขึ้นกับบริบทของแต่ละพื้นที่ และเน้นคุณภาพทางการศึกษามากขึ้น
    - (4.3) การส่งเสริมการศึกษาที่ทำให้คนคิดและวิเคราะห์อย่างมีเหตุผล พัฒนาคุณภาพของคน (human capital) ส่งเสริมความเป็นพลเมือง (democratic citizenship)
  - (5) ปฏิรูประบบภาษี ให้เก็บภาษีจากกลุ่มคนมีรายได้สูงมากขึ้น
  - (6) ปฏิรูประบบหลักประกันทางสังคม (social security system) อาทิ หลักประกันสุขภาพ หลักประกันทางรายได้ หลักประกันด้านการได้รับการศึกษา หลักประกันในยามชราภาพ ให้ครอบคลุมประชาชนกลุ่มต่างๆ
  - (7) ปฏิรูปกระบวนการยุติธรรม ให้มีความเท่าเทียมและเป็นธรรม ปฏิรูประบบการคลังภาครัฐ ให้มีการใช้งบประมาณอย่างเหมาะสม ลดความเสี่ยงด้านการขาดดุลงบประมาณ

- 4) การสร้างประชาธิปไตยชุมชนผ่านการส่งเสริมให้มีเวทีแสดงความคิดเห็นในการจัดการฐานทรัพยากร (eco-system base) ร่วมกันในชุมชนแบบเครือข่าย

โดยสรุป บทนี้ได้นำเสนอทางเลือก บนพื้นฐานของคุณภาพสังคม ชนบท ที่พึงประสงค์ และได้แนะนำทิศทางที่ควรดำเนินการในระยะสั้นและระยะยาว ทั้งนี้หัวใจสำคัญคือการสร้างพลังทางสังคม (Social Empowerment) ที่จะเป็รากฐานของการเกิดความเข้มแข็งทางสังคม อันจะนำไปสู่การพัฒนาในมิติอื่น ๆ ต่อไปในอนาคต ทั้งนี้ผู้ดำเนินการที่สำคัญคือรัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และตัวชุมชนเอง ร่วมกับภาคส่วนต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง การขับเคลื่อนให้เป็นจริงในลักษณะของนโยบายการบริหารจัดการและการศึกษาวิจัยได้นำเสนอในบทต่อไป

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

งานวิจัยนี้ได้ทำการศึกษาสภาพของสังคม ชนบท ท้องถิ่น ตั้งแต่ช่วงต้นทศวรรษที่ 2500 จนถึงปัจจุบัน และวิเคราะห์ถึงแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงในอนาคตจากช่วงปี 2562-2582 ข้อมูลจากการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงทั้งจากอดีต ปัจจุบัน และอนาคตได้นำมาจัดทำฉากทัศน์ของสังคม ชนบทที่จะเกิดขึ้นรวมถึงการวิเคราะห์ความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้นจากฉากทัศน์แต่ละรูปแบบที่มีความเป็นไปได้ที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ทั้งนี้ผลของการวิจัยได้ชี้ให้เห็นถึงฉากทัศน์ที่พึงปรารถนาสำหรับสังคมชนบทไทยและได้เสนอแนะแนวทางเชิงนโยบายที่จะนำไปสู่การมีสภาพสังคมชนบทที่พึงปรารถนา

การศึกษาได้แบ่งชนบทออกเป็น 4 ประเภท ได้แก่

- 1) ชนบทแบบเกษตรดั้งเดิม (Traditional Community) คือ สังคมที่เน้นวิถีการผลิตแบบการทำเกษตรเป็นหลัก มีการทำเกษตรกรรมแบบดั้งเดิม มีการเจริญเติบโตของเศรษฐกิจและการเปลี่ยนแปลงที่ไม่มากนัก ยังคงไว้ซึ่งวิถีการผลิตและวิถีชีวิตแบบเกษตร
- 2) ชนบทแบบผสมผสาน (Hybrid Rural Community) คือ พื้นที่ที่มีการการผสมผสานเชิงโครงสร้างการผลิตแบบเกษตรและเศรษฐกิจภาคบริการ การท่องเที่ยว มีความเจริญทางเศรษฐกิจ ทำให้วิถีการผลิตและวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมเจือจางลง
- 3) ชนบทแบบกึ่งเมืองกึ่งชนบท (Semi-Urban Community) คือ พื้นที่ที่ตั้งอยู่ไม่ห่างจากตัวเมืองมากนักทำให้พื้นที่ดังกล่าวมีการพึ่งพาเศรษฐกิจจากตัวเมืองมากกว่าเศรษฐกิจในชนบท มีการพัฒนารวมถึงการเข้าถึงสาธารณูปโภคใกล้เคียงกับพื้นที่เขตเมือง ซึ่งทำให้พื้นที่ชนบทรูปแบบนี้กำลังกลายเป็นเมือง
- 4) ชนบทที่ได้รับผลกระทบจากนโยบายการพัฒนาพิเศษของรัฐ (Government-led Development Area) เป็นชนบทที่มีการพัฒนาจากนโยบาย มีโครงการ แผนงานพัฒนาขนาดใหญ่ของรัฐดำเนินการในพื้นที่ อาทิ เขตเศรษฐกิจพิเศษ นิคมอุตสาหกรรม เขตเส้นทางรถไฟความเร็วสูง

ผลจากการวิเคราะห์แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงได้นำมาฉายภาพอนาคตออกเป็น 4 ระยะ คือ 1) ระยะ 5 ปี (พ.ศ. 2562-2567) 2) ระยะ 10 ปี (พ.ศ. 2567-2572) 3) ระยะ 15 ปี (พ.ศ. 2572-2577) และ 4) ระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2577-2582)

การวิเคราะห์ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงที่มีต่อคุณภาพสังคมชนบทได้แบ่งปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อคุณภาพสังคมชนบทออกเป็น 3 หมวด ได้แก่ หมวดบริบทของสังคมชนบท หมวดปัจจัยภายใน และหมวดปัจจัยภายนอก

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

หมวดบริบทของสังคมชนบท ประกอบด้วย 1) ตัวแปรด้านโครงสร้างทางสังคมและเศรษฐกิจ 2) ตัวแปรด้านการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม 3) ตัวแปรด้านประชากร และ 4) ตัวแปรด้านระบบนิเวศ ส่วนหมวดปัจจัยภายใน ประกอบด้วย 1) ตัวแปรด้านการเมือง 2) ตัวแปรด้านยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี 3) ตัวแปรด้านรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย 4) ตัวแปรด้านแผนปฏิรูป 5) ตัวแปรด้านแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ 6) นโยบายรัฐด้านต่างๆ สำหรับหมวดปัจจัยภายนอก ประกอบด้วย 1) ตัวแปรด้านโลกาภิวัตน์ 2) ตัวแปรด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศโลก 3) ตัวแปรด้านโรคระบาดใหญ่ 4) ตัวแปรด้านการเปลี่ยนแปลงระเบียบโลกด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และ 5) ตัวแปรด้านการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีและการพลิกผันทางดิจิทัล

ปัจจัยทั้งสามหมวดได้นำมาวิเคราะห์ผลกระทบที่มีต่อคุณภาพสังคม (Social Quality) ของสังคมชนบท ท้องถิ่น โดยแบ่งออกเป็น 4 ด้าน ประกอบด้วย ด้านความมั่นคงทางเศรษฐกิจสังคม (Socio-economic Security) ด้านความสมานฉันท์ทางสังคม (Social Cohesion) ด้านการรวมตัวกันทางสังคม (Social Inclusion) และด้านการสร้างพลังทางสังคม (Social Empowerment) ข้อมูลจากการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงคุณภาพสังคมได้นำมาใช้วิเคราะห์เพื่อจัดทำฉากทัศน์ และวางแผนสู่ออนาคต ในระยะ 5-20 ปี ข้างหน้า

ในการรวบรวมข้อมูลได้ใช้วิธีการในการรวบรวมข้อมูล 5 วิธี ได้แก่ 1) การสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ 2) การประเมินสถานะชนบทอย่างเร่งด่วน (Rapid Rural Appraisal: RRA) 3) การทบทวนวรรณกรรม แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง 4) การรวบรวมข้อมูลเชิงสถิติ และ 5) การสนทนากลุ่มและการประชุมเชิงปฏิบัติการ

ในการจัดทำฉากทัศน์และวางแผนเพื่อนำไปสู่ฉากทัศน์ที่พึงปรารถนาในอนาคตได้ใช้วิธีการศึกษาอนาคต (Foresight study) และชั้นวิเคราะห์สาเหตุเชิงลึกเพื่อวางแผนอนาคต (Deep Casual Layered Analysis) การวิเคราะห์ข้อมูลจากทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพและทำการคาดการณ์อนาคต (Content Analysis and Simulation)

11.1 สรุปผลการศึกษา

นับตั้งแต่ทศวรรษ 2500 เป็นต้นมาสภาพบริบทของสังคมชนบทมีการเปลี่ยนแปลงมาอย่างต่อเนื่อง ทั้งด้านโครงสร้างทางสังคมและเศรษฐกิจ ด้านการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม ด้านประชากร และด้านระบบนิเวศ การเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ สรุปได้ดังนี้

ในด้านโครงสร้างทางสังคมและเศรษฐกิจ นับตั้งแต่มีแผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับที่ 1 ที่มุ่งการพัฒนาการเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นหลักเพื่อกระจายความเจริญไปสู่ภาคส่วนอื่น มีการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและระบบสาธารณูปโภคต่าง ๆ การให้ความสำคัญกับการพัฒนาเศรษฐกิจ การลงทุนในภาคอุตสาหกรรม ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงแบบแผนการผลิตจากเดิมผลิตเพื่อการยังชีพเป็นการผลิตพืชทางเศรษฐกิจ ส่งผลให้รายได้ของคนในชนบทเพิ่มขึ้น จำนวนผู้ที่มีรายได้ต่ำกว่าเส้นความยากจนลดลงอย่างไรก็ตามรายจ่ายกับปัญหาหนี้สินกลับเพิ่มขึ้นตามมา ในการเปลี่ยนแปลงแบบแผนการผลิตได้ใช้เทคโนโลยีและสารเคมีมากขึ้น มีความจำเป็นในการใช้แรงงานครัวเรือนน้อยลง ขณะที่อัตราการเกิดลดลงส่งผลให้ขนาดครอบครัวลดลง คนรุ่นใหม่มีการศึกษาสูงขึ้นและได้เปลี่ยนแปลงค่านิยมในการทำงานหันไปสนใจการทำงานภาคบริการและอุตสาหกรรม ส่งผลให้เกิดการขาดแคลนแรงงานภาคเกษตร ภาคแรงงานในชนบทจึงเป็นกลุ่มคนรุ่นเก่าที่ค่อนข้างสูงอายุเป็นส่วนใหญ่

ผลจากการเปลี่ยนแปลงแบบแผนการผลิตได้ส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่เดิมที่มีความอุดมสมบูรณ์ครัวเรือนในชนบทสามารถพึ่งพิงเป็นแหล่งอาหารได้อย่างไม่ขาดแคลน การทำการเกษตรพืช

ทางเศรษฐกิจได้ทำลายสภาพแวดล้อมทำให้คนในชนบทไม่สามารถที่จะพึ่งพิงสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติได้อย่างในอดีต แต่กลับไปพึ่งพิงปัจจัยการผลิตและปัจจัยการยังชีพจากภาคเมือง ในด้านวัฒนธรรมมีการเปลี่ยนแปลงไปค่านิยมว่าด้วยการมีบุตร คนชนบทนิยมมีบุตรน้อยลง ขนาดครอบครัวเล็กลง คนรุ่นใหม่มีค่านิยมในการทำงานในเมือง ขณะที่พ่อแม่โยกย้ายแรงงานไปสู่ภาคบริการและภาคอุตสาหกรรมในเมืองในชุมชนชนบทจึงพบเห็นได้ว่ามีผู้สูงอายุเป็นผู้ดูแลเด็กและแรงงานสูงอายุเป็นส่วนใหญ่ ส่งผลให้โครงสร้างของสถาบันครอบครัวเปราะบางและอ่อนแอลง ในส่วนของสถาบันทางศาสนาพบว่าแนวโน้มการมีวัดร้างสูงขึ้นคนในชนบทไม่นิยมบวชเรียนในวัดประจำหมู่บ้าน การปฏิบัติทางศาสนกิจและประเพณีต่างๆ ของท้องถิ่นลดลง คนชนบทมีแนวโน้มที่จะกลายเป็นผู้มีแนวคิดวัตถุนิยมมากขึ้น

ปัจจัยภายใน ที่ส่งผลกระทบต่อคุณภาพสังคม ได้แก่ ปัจจัยด้านการเมือง นโยบายรัฐ ยุทธศาสตร์ชาติ รัฐธรรมนูญ แผนปฏิรูปประเทศ และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ปัจจัยดังกล่าวนี้มีกลไกการขับเคลื่อนอยู่ในระดับชาติ ได้ส่งผลกระทบต่อคุณภาพสังคม ชนบทท้องถิ่น

ปัจจัยด้านการเมืองที่สำคัญคือ การเคลื่อนไหวของกลุ่มการเมืองที่มีแนวคิด ความเชื่อ อุดมการณ์ที่แตกต่างกัน ได้ส่งผลกระทบต่อความเชื่อ ในอุดมการณ์ทางการเมืองที่แตกต่างกัน ของคนในชนบท มีการแบ่งฝ่ายกันทางความคิด และแบ่งฝ่าย ความร่วมมือกันในชุมชน และยังส่งผล เกิดความขัดแย้งจนถึงระดับครอบครัว

ส่วนนโยบายของรัฐที่มีผลกระทบต่อคนชนบทคือ นโยบายประชานิยม ที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทัศนคติและค่านิยมของคนในชนบท ที่จากเดิมมุ่งการพึ่งพาตนเองมาเป็นการพึ่งพารัฐเป็นหลักพึ่งพาตนเองหรือจัดการชุมชนด้วยตนเองได้น้อยลง

ในด้านปัจจัยยุทธศาสตร์ชาติมี หลายมาตรการที่จะช่วยทำให้ชุมชนชนบทมีความเข้มแข็งขึ้น และมีคุณภาพทางเศรษฐกิจและสังคมดีขึ้น แต่ปัจจัยด้านนี้ยังมีความเสี่ยงในแง่ที่ว่ายังไม่มีการขับเคลื่อนไปสู่การปฏิบัติได้จริง การขับเคลื่อนดำเนินโดยฝ่ายประชาชนเป็นหลัก ซึ่งมีข้อจำกัด จากปัจจัย ระบบราชการ ที่จะนำการขับเคลื่อนไปสู่การปฏิบัติให้สำเร็จตาม เป้าหมาย ขณะที่ยุทธศาสตร์ภาคประชาชนไม่มีความรู้สึกเป็นเจ้าของ และไม่มีส่วนร่วมในการขับเคลื่อน หากรัฐปรับแนวคิดและกระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วมจะส่งผลให้การขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ชาติส่งผลดีต่อคุณภาพสังคมของคนในชนบท

ปัจจัยด้านรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ได้ส่งผลดีต่อคุณภาพสังคมขึ้นมาบ้างแต่ยังไม่ทั่วถึง โดยเฉพาะอย่างยิ่งได้ช่วยเสริมสร้างบทบาทของชุมชนในการจัดการสิ่งแวดล้อม เช่น การจัดการป่าตามสิทธิชุมชน มีชนบทหลายพื้นที่ที่ตื่นตัวในการมีส่วนร่วมและการเป็นเจ้าของทรัพยากรธรรมชาติ หากรักเปิดโอกาสให้กว้างขึ้น จะส่งผลให้คุณภาพสังคมในด้าน ความสมานฉันท์การมีส่วนร่วมและการ เสริมพลังชุมชนให้ มีความเข้มแข็งขึ้น

ปัจจัยด้านแผนปฏิรูปประเทศ มีความเสี่ยงเช่นเดียวกับปัจจัยยุทธศาสตร์ชาติ คือ ดำเนินการโดยรัฐแต่เพียงฝ่ายเดียว ประชาชนมีบทบาทเพียงผู้คอยรับผลประโยชน์เท่านั้น หากได้ปรับแนวคิดและกระบวนการทำงานของฝ่ายรัฐให้ภาคประชาชนและภาคชุมชนมีส่วนร่วมในการเป็นเจ้าของ อาจส่งผลกระทบต่อคุณภาพสังคมชนบทให้ดีขึ้น

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่ผ่านมา ได้ส่งผลต่อคุณภาพทางเศรษฐกิจของคนชนบทดีขึ้น มีโครงสร้างพื้นฐานและบริการที่ดีขึ้น มีผลกระทบในทางลบเช่นกัน คือคุณภาพทางสังคมลดลง

สำหรับปัจจัยภายนอกซึ่งประกอบด้วย การเปลี่ยนแปลงสภาพอากาศโลก การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี และการพลิกผันทางดิจิทัล และโลกาภิวัตน์ ปัจจัยดังกล่าวนี้แม้จะมาจากภายนอก ก็มีผลต่อคุณภาพสังคม ของชนบทเช่นกัน กล่าวคือ การเปลี่ยนแปลงสภาพอากาศโลก มีผลกระทบต่อการผลิตทาง

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

การเกษตร มีผลผลิตตกต่ำ มีความแปรปรวนของราคา มีผลกระทบต่อความมั่นคงในรายได้ และค่านิยมของแรงงานรุ่นใหม่ที่ไม่สนใจทำงานภาคเกษตรในชนบท

ส่วนโรคระบาดใหญ่ ได้ส่งผลกระทบต่อภาวะเศรษฐกิจตกต่ำทั้งระดับโลกและระดับประเทศ ทำให้ภาคบริการและอุตสาหกรรมต้องลดกำลังแรงงานลง แรงงานจากชนบทต้องอพยพกลับคืนถิ่น ชนบทจึงเป็นที่รองรับภาระจากภาวะวิกฤตของโรคระบาด

การเคลื่อนไหวทางเศรษฐกิจและการเมืองระดับโลกมีการทำสนธิสัญญาทางการค้าและสัญญาการแลกเปลี่ยนและการบริการขยายกว้างขึ้น เช่น การตกลงพิกัดภาษี การทำเกษตรสนธิสัญญา เป็นต้น ได้ส่งผลกระทบต่อคุณภาพทางเศรษฐกิจและสังคมในชนบท เช่น มีการนำเข้าสินค้าเกษตรที่มีการผลิตในประเทศ ทำให้ราคาผลผลิตในประเทศตกต่ำ ผลผลิตในประเทศล้นตลาด มีการผูกขาดเมล็ดพันธุ์และวิธีการผลิต ซึ่งผลกระทบต่อ การเพิ่มต้นทุนการผลิตของเกษตรกรในชนบท

ปัจจัยภายนอกอีกประการหนึ่งคือการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีและการพลิกผันทางดิจิทัล ส่งผลกระทบต่อคุณภาพสังคมหลายประการ เช่น มีการนำระบบสมาร์ตฟาร์มมาใช้ ก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำระหว่างกลุ่มเกษตรกรที่มีทุนแตกต่างกัน การพึ่งพาเทคโนโลยีสูงขึ้น ส่งผลต่อการเพิ่มทุนในการผลิต ขณะที่แรงงานส่วนใหญ่ภาคเกษตรอยู่ในช่วงอายุใกล้วัยสูงอายุ ไม่สามารถก้าวทันเทคโนโลยีการแพร่กระจายของการพลิกผันเทคโนโลยี แม้จะเกิดผลดีในแง่ของการรับรู้ข้อมูลข่าวสารได้รวดเร็วและกว้างขวางขึ้น แต่ได้ส่งผลกระทบต่อ ในทางลบเช่นกัน เช่น การเชื่อข้อมูลทางอุดมการณ์ทางการเมืองแบบสุดโต่ง ทำให้เกิดความขัดแย้งทางอุดมการณ์ทางการเมืองขึ้นในชุมชน การติดต่อสื่อสารที่สะดวกสบายรวดเร็ว ทำให้คนในชุมชน ลดการปฏิสัมพันธ์กันแบบเผชิญหน้า (face to face) ลง และทำให้ความสัมพันธ์และความผูกพันของครอบครัวและของแรงงานอพยพกับชุมชนลดน้อยลง เป็นต้น

ปัจจัยภายนอกประการสุดท้ายคือ โลกาภิวัตน์ที่ส่งผลกระทบต่อคุณภาพสังคมชนบทได้แก่ การครอบงำของแนวคิดและระบบทุนนิยม แนวคิดเสรีนิยม และแนวคิดความเสมอภาคระหว่างเพศ ทั้ง 3 ปัจจัยนี้ ส่งผลต่อวิถีชีวิตของคนชนบท กล่าวคือการครอบงำของทุนนิยมส่งผลต่อวิธีการผลิตและระบบเศรษฐกิจในชนบทจากเดิมที่ระบบเศรษฐกิจขึ้นาโดยระบบสังคมซึ่งสถาบันทางสังคมทำหน้าที่เกื้อหนุนกันได้กลายมาเป็นระบบเศรษฐกิจในชนบทถูกขึ้นาโดยตลาด มีผลทำให้คนชนบทมีค่านิยมแบบวัตถุนิยมมากขึ้น ส่วนแนวคิดเสรีนิยมส่งผลให้คนในชนบทยึดถือขนบธรรมเนียมประเพณีน้อยลง และคนรุ่นใหม่มีอิสระและเสรีภาพทางความคิดและการแสดงออกมากขึ้น ขณะที่มีการยึดถือกฎเกณฑ์ และบรรทัดฐานของสังคมลดลง สำหรับแนวคิดความเสมอภาคระหว่างเพศส่งผลให้คนชนบท ยอมรับความแตกต่างทางเพศมากขึ้น ผู้หญิงมีบทบาทในกลุ่มหรือองค์กรต่างๆ ในสัดส่วนที่มากขึ้น รวมถึงเข้ามามีส่วนร่วมและเข้าสู่ตำแหน่งทางการเมืองในท้องถิ่นมากขึ้น อย่างไรก็ตาม ด้วยผลกระทบที่ไม่น่าพึงพอใจจากกระแสโลกาภิวัตน์จึงมีการเพิ่มขึ้นของการทวนกระแสโลกาภิวัตน์อีกด้วย

ผลจากการพัฒนาประเทศมาอย่างต่อเนื่องโดยภาพรวมชนบทมีเศรษฐกิจดีขึ้น มีรายได้มากขึ้น แต่มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจสังคมลดลง คุณภาพทางสังคมมีทั้งส่วนที่ดีขึ้นและในส่วนที่เป็นปัญหา ในส่วนที่ดีมีคุณภาพทางสังคมดีขึ้น ได้แก่ ในด้านการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน การเข้าถึงบริการสุขภาพและการศึกษา แต่ผลจากการพัฒนาที่ส่งผลกระทบต่อให้เกิดปัญหาทางสังคมขึ้น เช่น คนในชนบทมีปัญหาสุขภาพอันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตที่สำคัญได้แก่ ปัญหาจากการใช้สารเคมีและปัญหาจากโรคไม่ติดต่อที่เกิดจากพฤติกรรมการใช้ชีวิตแบบใหม่ การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างและบทบาทของสถาบันต่างๆในชนบท เช่น สถาบันครอบครัวที่มีขนาดเล็กและไม่สามารถทำหน้าที่กล่อมเกลางานสังคมได้เหมือนในอดีต สถาบันศาสนาทำหน้าที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจได้น้อยลง สถาบันการศึกษาทำหน้าที่สร้างผลผลิตเยาวชนเพื่อมุ่งสู่ภาคบริการและอุตสาหกรรมเป็นหลัก นอกจากนี้ถึงแม้ว่าจะมีการรวมกลุ่มกันมากขึ้น ซึ่งเป็นการรวมกลุ่มกันเพื่อผลประโยชน์

ทางเศรษฐกิจแต่กลับพบว่าความเชื่อถือว่าว่างใจของคนชนบทลดน้อยลง ปัญหาความขัดแย้งภายในชุมชนมีแนวโน้มมากขึ้นจากการแย่งชิงผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของชุมชน การช่วยเหลือเกื้อกูลกันมีน้อยลง การมีส่วนร่วมและความสมานฉันท์ลดลง การเรียนรู้เพื่อสร้างพลังทางสังคมในชนบทยังไม่ได้รับการพัฒนาศักยภาพอย่างเต็มที่ ดังนั้นในเรื่องผลกระทบจากการพัฒนาในมิติคุณภาพสังคมจึงกล่าวได้ว่าการพัฒนาส่งผลให้เศรษฐกิจดีขึ้นแต่สังคมมีคุณภาพต่ำลง

แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันได้นำมาวิเคราะห์เพื่อคาดการณ์แนวโน้มในอนาคต จากการคาดการณ์แนวโน้มที่จะเกิดขึ้นในอนาคตของชนบททั้งสี่ประเภทได้สร้างฉากทัศน์สังคมชนบทในอนาคตเป็น 4 ฉากทัศน์ ประกอบด้วย 1) ฉากทัศน์สังคมอุดมสุข (Peaceful and Happy Society) 2) ฉากทัศน์สังคมสมดุลและยั่งยืน (Sustainable and Balanced Society) ฉากทัศน์สังคมปนสุขปนทุกข์ (Mixed Society) และ 4) ฉากทัศน์สังคมอมทุกข์ (Unhappy Society) สรุปโดยสังเขปได้ดังนี้

ฉากทัศน์สังคมอุดมสุข เป็นลักษณะสังคมที่มีระบบเศรษฐกิจแห่งการอยู่ร่วมกัน (Moral economy) มีการจัดสรรทรัพยากรทางเศรษฐกิจที่เท่าเทียมกัน สังคมมีสันติสุข ผู้คนในชุมชนยึดมั่นในหลักธรรมคำสอนทางศาสนา สังคมมีความสามัคคีกลมเกลียวและมีความเป็นหุ้นส่วนทางสังคมระหว่างรัฐ เอกชน ประชาชน มีการกระจายอำนาจไปสู่ชนบท มีการบริหารโดยยึดหลักธรรมาภิบาล เน้นการเสริมสร้างพลังของประชาชน (empowerment) ทั้งการให้การศึกษา การรักษาวัฒนธรรมชุมชน การอนุรักษ์แหล่งต้นน้ำ ป่าไม้ มีการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ รวมถึงการจัดการพื้นที่การเกษตรอย่างสมดุลเพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหาร เป็นสังคมที่ไม่ค่อยมีอาชญากรรมเพราะทุกคนมีคุณภาพชีวิตที่ดี มีทรัพยากรที่เพียงพอในการดำรงชีวิต เป็นสังคมแห่งภราดรภาพคือมีความเป็นพี่เป็นน้อง ความสัมพันธ์แบบเครือญาติที่แต่ละคนคอยช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

ฉากทัศน์สังคมสมดุลและยั่งยืน เป็นสังคมที่มีระบบเศรษฐกิจทางเลือกนอกเหนือไปจากระบบเศรษฐกิจแบบตลาดคู่ขนานไปด้วย คือ ระบบเศรษฐกิจชุมชนที่เน้นการอยู่ร่วมกัน (Moral Micro economy) เป็นระบบเศรษฐกิจย่อยในชุมชนที่ดำเนินไปภายใต้กฎของศีลธรรม มีความเสมอภาค เท่าเทียมระหว่างผู้บริโภคและผู้ผลิตที่มีกระบวนการและกลไกการจำหน่ายแจกสินค้าและบริการที่อยู่บนพื้นฐานของศีลธรรม การกำหนดราคาที่เป็นธรรม (just price) นอกจากนี้ยังเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้มีภูมิคุ้มกันทางปัญญา สามารถเข้าถึงและใช้ข้อมูล ข่าวสาร และความรู้ เพื่อนำมาใช้ในการตัดสินใจวางแผนดำเนินชีวิตในอนาคตที่ไม่ส่งผลกระทบต่อปัญหาครอบครัว ชุมชน และสิ่งแวดล้อม อีกทั้งยังเป็นการดำเนินชีวิตที่เกื้อกูลต่อการสร้างความเข้มแข็งให้แก่สถาบันทางสังคมของชนบท และการฟื้นฟูสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ มีการปรับใช้วัฒนธรรมยั่งยืน (permaculture) ที่คำนึงถึงการพัฒนาเชิงจริยธรรม เน้นการดูแลโลก การดูแลผู้คน และการแบ่งปันอย่างเป็นธรรม เน้นการสร้างทุนทางทรัพยากร (natural capital) และทุนทางสังคม (social capital) มากกว่าทุนทางเศรษฐกิจ กล่าวคือ มีการมุ่งเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนมากกว่าการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อกำไร ลดการสะสมทุนมาสู่การสะสมทรัพยากรเพื่อสร้างสมดุลแก่ธรรมชาติ มองว่าโลกคือองค์อินทรีย์ที่มีชีวิต (mother earth) มีการรวมกลุ่มทางสังคม ผนึกพลังทางสังคม มีการเมืองภาคพลเมืองที่เข้มแข็ง และมีกลไกของสถาบันทางสังคมรวมทั้งภูมิปัญญาท้องถิ่นจากทั้งภายในและองค์ความรู้จากภายนอก เพื่อสร้างการเติบโตเศรษฐกิจของทั้งภายในชุมชนและระหว่างเครือข่ายต่างๆ ตลอดจนให้ความสำคัญต่อการมีส่วนร่วมและความผูกพันของคนในสังคมมากกว่าการให้ความสำคัญของปัจเจกที่มุ่งแสวงหากำไรจากการผลิต เน้นการมีส่วนร่วมในการปกป้องสังคมชนบทจากการครอบงำของทุนนิยมและกระแสบริโภคนิยมแบบสุดโต่ง รวมถึงการทำให้ชนบทเป็นแหล่งความมั่นคงทางอาหารของประเทศอย่างยั่งยืน

ฉากทัศน์สังคมปนสุขปนทุกข์ เป็นลักษณะของสังคมในปัจจุบันที่ถูกปล่อยให้ดำเนินไปโดยไม่มีการปรับปรุงแก้ไขหรือเปลี่ยนแปลง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของเศรษฐกิจ การเมือง สังคม สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม สังคม

ชนบทในปัจจุบันเป็นสังคมที่ประชาชนเริ่มมีรายได้ไม่เพียงพอ มีปัญหาหนี้สิน กำลังแรงงานภาคเกษตรลดลง เศรษฐกิจแผนใหญ่ยังมีการผูกขาดก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำ ประชาชนบางกลุ่มยังไม่สามารถเข้าถึงบริการ สาธารณะที่ดี เป็นสังคมที่อำนาจรวมศูนย์ไว้ที่ส่วนกลาง ทำให้เมืองใหญ่มีเศรษฐกิจที่ดี แต่สังคมชนบทยังมี ปัญหาความยากจน เป็นสังคมที่แม้บางชุมชนจะมีการบริหารจัดการที่ดีแต่ก็ยังมีระบบอุปถัมภ์คอยเกื้อหนุน การช่วยเหลือก็อยู่แต่ไม่มากนัก ขณะที่การแสวงหาประโยชน์ส่วนตนมีมากขึ้น ในอนาคตสังคมปน สุขและทุกข์เป็นสังคมที่ทรัพยากรยังมีอยู่แต่มีไม่เพียงพอในบางชุมชนและเผชิญกับการแข่งขันทรัพยากร

กล่าวโดยสรุปสังคมปนสุขและทุกข์เป็นสังคมที่รัฐให้ความสำคัญกับการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน มีการคมนาคมที่ดีขึ้น มีการพัฒนาเศรษฐกิจที่ดี แต่คนส่วนใหญ่เข้าไม่ถึงบริการสาธารณะมีคุณภาพชีวิตที่ไม่ดีขึ้น ประชาชนมีหนี้สิน ขาดโอกาสที่จะมีงานทำ ถึงแม้จะมีบริการทางการแพทย์ที่ดีแต่ประชาชนยังมีสุขภาพที่ เสื่อมโทรม เพราะขาดความรู้ด้านการดูแลสุขภาพและมีรายได้ไม่เพียงพอ มีครอบครัวแต่ทำหน้าที่ไม่สมบูรณ์ เป็นสังคมที่มีโครงสร้างพื้นฐานรองรับทุกอย่างแต่ประชาชนกลับไม่มีชีวิตชีวา

ฉกทัศน์สังคมทุกข์ เป็นลักษณะของสังคมที่มีความเหลื่อมล้ำรุนแรง สังคมมีความแตกแยกและ ความขัดแย้งที่ร้ายลึก ทั้งความแตกแยกทางความคิด ช่องว่างระหว่างคนรุ่นเก่ากับคนรุ่นใหม่ (generation gap) ผู้คนเห็นแก่ผลประโยชน์ส่วนตนและแสวงหาวัตถุและเงิน ระบบอุปถัมภ์มีบทบาทสูงขึ้น ประชาชนไม่ สามารถพึ่งพาตนเองได้ ต้องรอรับความช่วยเหลือจากรัฐ ประชาชนมีหนี้สิน รัฐใช้ชนบทเป็นกลไกการสะสม ทุน และดูดทรัพยากรออกจากชนบท รวมถึงทำให้ชนบทเป็นแหล่งรองรับฐานอุตสาหกรรมหนัก เช่น โรงไฟฟ้า โรงงานอุตสาหกรรม นิคมอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ โดยไม่มีการวางแผนรองรับผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม ฐาน ทรัพยากรในชนบทถูกใช้ไปกับอุตสาหกรรม เกิดการขาดแคลนทรัพยากรผู้คนพึ่งพาตนเองไม่ได้ต้องอาศัยเงิน ในการซื้อเครื่องอุปโภคบริโภคจากเมือง เป็นสังคมที่ขาดความสมดุลอย่างรุนแรง โดยเฉพาะการที่มีเพียงการ บริโภคแต่ไม่มีการผลิต ส่งผลให้ขาดความมั่นคงทางอาหาร ผู้คนต่างคนต่างอยู่และไม่ให้ความสำคัญกับการมี ส่วนร่วมเพื่อการพัฒนา แต่หันหลังให้กับการมีส่วนร่วม การไปทำบุญ และวัฒนธรรมดั้งเดิมแทบไม่มีเหลืออยู่ เพราะคนในชนบทมีวิถีชีวิตแบบคนเมือง คือ ป้างเจกชนนิยม แสวงหาเงินและวัตถุ สังคมอุปถัมภ์ นำไปสู่ ระบบมาเฟียแบบพวกพ้อง ความเป็นชุมชนลดลง อีกทั้งทรัพยากรธรรมชาติร่อยหรอ มีการแข่งขันทรัพยากร เกิดปัญหาทางสังคมและปัญหาสุขภาพ มีอัตราการเจ็บป่วยและการเสียชีวิตจากโรคไม่ติดต่อเพิ่มขึ้น คุณภาพ สังคมอยู่ในเกณฑ์ต่ำ (low social quality)

ในฉกทัศน์ทั้งสี่แบบนี้ตัวแบบที่พึงปรารถนาที่มีความเป็นไปได้และมีความเหมาะสมต่อสังคมชนบท ไทย คือ สังคมชนบทแบบสมดุลและยั่งยืน (Sustainable and Balance Society)

11.2 อภิปรายผล

จากการวิจัยครั้งนี้ได้พบปัญหาที่สำคัญที่เป็นผลมาจากการพัฒนาประเทศคือ คนรุ่นใหม่ในชนบทมี ความสนใจในการทำงานภาคเกษตรกรรมลดลง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กลุ่มแรงงานรุ่นใหม่ที่มีอายุอยู่ระหว่าง 15- 24 ปี ในปี 2555 จะมีประมาณร้อยละ 4.2 ของแรงงานทั้งประเทศ ขณะที่กลุ่มอายุระหว่าง 25 ถึง 39 ปี มี ประมาณร้อยละ 10.5 รวมแรงงานทั้ง 2 กลุ่มนี้ประมาณร้อยละ 10.7 ของแรงงานทั้งประเทศ คนกลุ่มนี้เมื่อถึง ปี 2574 หรืออีก 10 ปีข้างหน้า (นับจากปี 2564) จะมีอายุ 35 ถึง 59 ปี ถ้าหากมีสมมุติฐานว่า ประชากรวัย เด็กที่มีอายุต่ำกว่า 15 ปีในปัจจุบัน ไม่เข้าสู่แรงงานภาคเกษตรเลย หมายความว่าในปี 2574 ประเทศไทยจะมี แรงงานภาคเกษตรอยู่ประมาณร้อยละ 15 ของแรงงานทั้งประเทศ

ขณะที่แรงงานรุ่นใหม่มีแนวโน้มเข้าทำงานในภาคบริการและอุตสาหกรรมมากขึ้น ประกอบกับ อิทธิพลของระบบทุนนิยมที่ทำให้เศรษฐกิจชนบทถูกกำกับโดยตลาด สังคมชนบทได้ปรับเปลี่ยนไปสู่การเป็น

ครอบครัวขนาดเล็ก ปัจจุบันอัตราเจริญพันธุ์รวมยอด (Total Fertility Rate; TFR) ของประเทศไทยอยู่ที่ประมาณ 1.5 หากอัตรานี้ยังคงไปอีก 10 ถึง 20 ปีข้างหน้า เมื่อคนอายุระหว่าง 50 ถึง 60 ปีในปีนี้เสียชีวิตลงในทุกๆ 2 คนจะมีประชากรมาทดแทน 1.5 คน อาจทำให้ในอีก 10 ถึง 20 ปีข้างหน้า ประชากรในชนบทจะลดลงประมาณ 1 ใน 4 คนรุ่นใหม่จะเติบโตขึ้นมาในสภาพบริบทแวดล้อมแบบใหม่ซึ่งอาจมีความใส่ใจต่อคุณภาพสังคมของท้องถิ่นน้อยลง คนรุ่นใหม่มุ่งการหารายได้ มีพฤติกรรมที่แสวงหารายได้ที่ดีกว่าการทำเกษตรกรรมเพื่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจ มีความขัดแย้งระหว่างกลุ่มต่างๆ ในชุมชนเพิ่มมากขึ้น ความไว้วางใจต่อกันมีน้อยลง เป็นภาพที่สะท้อนให้เห็นว่าสถาบันต่างๆ ในชุมชนชนบทมีความอ่อนแอลง ไม่สามารถมีบทบาทและทำหน้าที่ได้อย่างเข้มแข็งและเกื้อหนุนซึ่งกันและกันได้เหมือนในอดีต ประกอบกับโครงสร้างประชากรของไทยได้ก้าวเข้าสู่การเป็นสังคมผู้สูงอายุ ปัญหาผู้สูงอายุกลายเป็นปัญหาสังคมใหม่ของสังคมชนบท สภาพการณ์ดังกล่าวนี้มีแนวโน้มที่จะเพิ่มระดับความรุนแรงมากขึ้น หากปล่อยให้ไปตามสภาพการเปลี่ยนแปลงตามแนวโน้มดังกล่าวไปอีก 20 ปีข้างหน้า สังคมชนบทอาจจะต้องกลายเป็นสังคมอมทุกข์ (Unhappy Society) หรือสังคมปนสุขปนทุกข์ (Mixed Society) ซึ่งสังคมทั้งสองแบบมีลักษณะดังนี้

สังคมอมทุกข์เป็นลักษณะของสังคมที่ขาดความสมดุล มีความเหลื่อมล้ำรุนแรง ประชาชนมีหนี้สิน ไม่สามารถพึ่งตนเองได้ ขณะเดียวกันสังคมมีความแตกแยกและความขัดแย้งที่ร้ายลึก ผู้คนเห็นแก่ผลประโยชน์ส่วนตนและแสวงหาวัตถุและเงิน ระบบอุปถัมภ์มีบทบาทเพิ่มสูง นอกจากนี้ฐานทรัพยากรในชนบทถูกใช้ไปกับอุตสาหกรรม ประชาชนในชนบทไม่สนใจทำการเกษตรและได้หันเข้าสู่ภาคอุตสาหกรรมและบริการทำให้ชนบทมีแนวโน้มที่จะขาดแคลนแหล่งอาหาร เกิดการแย่งชิงทรัพยากร และปัญหาสังคมอย่างรุนแรง สังคมปราศจากความมั่นคงทางเศรษฐกิจสังคม

ส่วนสังคมปนสุขปนทุกข์ เป็นลักษณะของสังคมในปัจจุบันที่ถูกปล่อยให้ดำเนินไปโดยไม่มี การปรับปรุงแก้ไขหรือเปลี่ยนแปลง กล่าวคือ เป็นสังคมที่ยังคงมีความเหลื่อมล้ำทางรายได้ และการเข้าถึงบริการสาธารณะ ตลอดจนการเข้าถึงโอกาสทางการศึกษา การมีงานทำ มีการพัฒนาระหว่างเมืองกับชนบทที่ยังไม่สมดุล เช่น มีการเข้าไปแสวงหาทรัพยากรในชนบทมากขึ้น มีการส่งเสริมการปลูกพืชเศรษฐกิจที่ก่อให้เกิดการทำลายระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อม คนในชนบทประสบปัญหาความเหลื่อมล้ำ มีรายได้น้อย และมีหนี้สิน สถาบันทางสังคม เช่น สถาบันศาสนา สถาบันการศึกษา สถาบันครอบครัวทำหน้าที่ได้มีสมบูรณ์เต็มที่ส่งผลให้การกล่อมเกลางานสังคมลดลง

สังคมทั้งสองแบบนี้จะส่งผลต่อคุณภาพสังคมของสังคมชนบท ทั้งความมั่นคงทางเศรษฐกิจสังคม ความสมานฉันท์ทางสังคม การรวมตัวกันทางสังคม และพลังทางสังคม หากปล่อยให้ไปเช่นนี้ต่อไปในอีก 20 ปีข้างหน้ามีแนวโน้มว่าจะเกิดภาวะวิกฤตขึ้นกับสังคมชนบทที่มีความอ่อนแอลงอาจจะต้องถึงขั้นเป็นสังคมที่ล่มสลาย และเมื่อภาวะเศรษฐกิจและสังคมในระดับชาติโดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มคนในภาคอุตสาหกรรมและบริการเมื่อเกิดภาวะวิกฤตขึ้นในอนาคตไม่ว่าจะเป็นภาวะวิกฤตจากโรคระบาดใหญ่ ภาวะวิกฤตจากการเงิน ภาวะวิกฤตจากภัยธรรมชาติ เช่น น้ำท่วมใหญ่ในเมือง ในอดีตที่ผ่านมาแรงงานภาคบริการและอุตสาหกรรมยังมีชนบทเป็นแหล่งรองรับภาวะวิกฤตได้ แต่ต่อไปในอนาคตหากสังคมชนบทค่อยๆ แปรเปลี่ยนเป็นสังคมอมทุกข์ และสังคมปนสุขปนทุกข์ สังคมชนบทอาจจะไม่สามารถรองรับภาวะวิกฤตที่เกิดขึ้นในอนาคตได้ และไม่สามารถที่จะเป็นฐานของการสร้างความมั่งคั่ง มั่นคง และการพัฒนาที่ยั่งยืนของประเทศได้ การขับเคลื่อนการพัฒนาที่จะย้ายศูนย์กลางไปอยู่ที่เมือง ภาคบริการและภาคอุตสาหกรรมเป็นหลัก

อย่างไรก็ตามจากการคาดการณ์อนาคตโดยการฉายภาพฉากทัศน์ที่จะเกิดขึ้นคณะผู้วิจัยมีความเห็นว่า ยังมีฉากทัศน์ที่เป็นทางออกที่เป็นไปได้ที่จะป้องกันหรือลดความเสี่ยงไม่ให้สังคมชนบทไทยก้าวเข้าสู่การเป็นสังคมอมทุกข์และสังคมปนสุขปนทุกข์ คือการหาแนวทางสร้างสังคมชนบทให้เป็นสังคมสมดุลและยั่งยืน

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

สังคมสมดุลและยั่งยืนมีลักษณะที่เป็นสังคมมีระบบเศรษฐกิจชุมชนที่เน้นการอยู่ร่วมกัน (Moral micro economy) เป็นระบบเศรษฐกิจย่อยในชุมชนที่ดำเนินไปภายใต้กฎของศีลธรรม มีความเสมอภาค เท่าเทียมระหว่างผู้บริโภคและผู้ผลิตที่มีกระบวนการและกลไกการจำหน่ายจ่ายแจกสินค้าและบริการที่อยู่บนพื้นฐานของศีลธรรม การกำหนดราคาที่เป็นธรรม นอกจากนี้ยังเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้มีภูมิคุ้มกันทางปัญญา สามารถเข้าถึงและใช้ข้อมูล ข่าวสาร และความรู้ เพื่อนำมาใช้ในการตัดสินใจวางแผนดำเนินชีวิตในอนาคตที่ไม่ส่งผลกระทบต่อปัญหาครอบครัว ชุมชน และสิ่งแวดล้อม อีกทั้งยังเป็นการดำเนินชีวิตที่เกื้อกูลต่อการสร้างความเข้มแข็งให้แก่สถาบันทางสังคมของชนบท และการฟื้นฟูสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ มีการปรับใช้วัฒนธรรมยั่งยืน (permaculture) ที่คำนึงถึงการพัฒนาเชิงจริยธรรม เน้นการดูแลโลก การดูแลผู้คน และการแบ่งปันอย่างเป็นธรรม เน้นการสร้างทุนทางทรัพยากร (natural capital) และทุนทางสังคม (social capital) มากกว่าทุนทางเศรษฐกิจ

สังคมสมดุลและยั่งยืนเป็นภาพฉากทัศน์ที่พึงปรารถนาเหมาะสำหรับสังคมไทยในอนาคต คณะผู้วิจัยมีเหตุผลอยู่ 4 ประการ ที่นำเสนอฉากทัศน์ดังกล่าวนี้

ประการที่หนึ่ง การสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทยจะต้องสร้างความมั่นคงจากระดับฐานล่าง คือ สังคมชนบท ให้เป็นสังคมที่มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคม

ประการที่สอง สังคมสมดุลและยั่งยืนมีแนวทางและมาตรการที่เป็นไปได้สูง หากทุกภาคส่วนของสังคมร่วมมือกันขับเคลื่อนตามข้อเสนอเชิงนโยบายและมาตรการต่างๆที่คณะผู้วิจัยได้เสนอไว้ ที่สำคัญข้อเสนอเชิงนโยบายและมาตรการดังกล่าวนี้เป็นการนำหลักการตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 หมวด 6 ว่าด้วยแนวนโยบายแห่งรัฐมาตรา 75 มาปฏิบัติให้เกิดผลและให้เป็นรัฐธรรมนูญที่คนไทยทุกคนสามารถสัมผัสได้ ปฏิบัติได้ และเห็นผลจริง หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ “ให้เป็นรัฐธรรมนูญที่กินได้” ดังความในมาตรา 75 บัญญัติเอาไว้ว่า

“...รัฐพึงจัดระบบเศรษฐกิจให้ประชาชนมีโอกาสได้รับประโยชน์จากความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจไปพร้อมกันอย่างทั่วถึง เป็นธรรม และยั่งยืน สามารถพึ่งพาตนเองได้ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ขจัดการผูกขาดทางเศรษฐกิจที่ไม่เป็นธรรมและพัฒนาความสามารถในการแข่งขันทางเศรษฐกิจของประชาชนและประเทศ

รัฐต้องไม่ประกอบกิจการที่มีลักษณะเป็นการแข่งขันกับเอกชนเว้นแต่กรณีที่มีความจำเป็นเพื่อประโยชน์ในการรักษาความมั่นคงของรัฐ การรักษาผลประโยชน์ส่วนรวม การจัดให้มีสาธารณูปโภค หรือการจัดทำบริการสาธารณะ

รัฐพึงส่งเสริม สนับสนุน คุ้มครอง และสร้างเสถียรภาพให้แก่ระบบสหกรณ์ประเภทต่าง ๆ และกิจการวิสาหกิจขนาดย่อมและขนาดกลางของประชาชนและชุมชน

ในการพัฒนาประเทศ รัฐพึงคำนึงถึงความสมดุลระหว่างการพัฒนาด้านวัตถุ กับการพัฒนาด้านจิตใจและความอยู่เย็นเป็นสุขของประชาชน ประกอบกัน...”¹

หากพิจารณาสาระสำคัญของรัฐธรรมนูญในมาตรานี้จะเห็นว่าสังคมสมดุลและยั่งยืนเป็นสิ่งที่มีองค์ประกอบครบถ้วนตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญมาตรา 75

ประการที่สาม ข้อเสนอเชิงนโยบายและมาตรการที่จะขับเคลื่อนสังคมชนบทให้เป็นสังคมสมดุลและยั่งยืน เป็นมาตรการที่จะมุ่งไปสู่การนำประเทศไทยให้มีความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน ตามเป้าหมายของยุทธศาสตร์ชาติ ซึ่งการสร้างความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน จะต้องเริ่มจากฐานล่างของสังคมคือ สังคมชนบท จึง

¹ OCSC Wiki. 2560. องค์ความรู้กฎหมาย: รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช 2560.

กล่าวได้ว่าฉากทัศน์ที่พึงปรารถนาและข้อเสนอเชิงนโยบายตามที่คณะผู้วิจัยได้เสนอไว้เป็นแนวทางในการขับเคลื่อนสังคมไทยให้บรรลุเป้าหมายของยุทธศาสตร์ชาติ

ประการที่สี่ สังคมสมดุลและยั่งยืนเป็นสังคมที่มีองค์ประกอบทางสังคมสอดคล้องเป็นไปตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตรที่ทรงมีพระราชดำริให้คนไทยทั้งมวล ทุกองค์กรและทุกภาคส่วนนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (sufficiency economy) มาใช้ ซึ่งประกอบไปด้วย ความพอประมาณ ความมีเหตุผล การมีภูมิคุ้มกัน ภายใต้เงื่อนไขความรู้ และคุณธรรม สังคมที่พึงปรารถนาตามที่คณะผู้วิจัยเสนอเป็นสังคมที่ล้วนแล้วแต่ต้องยึดหลักทั้ง 3 ประการนี้

ฉากทัศน์สังคมสมดุลและยั่งยืน จะช่วยสร้างความมั่นคงให้แก่ประเทศในฐานะที่ทำให้สังคมชนบทเป็นฐานการผลิตอาหารให้กับคนในชนบทและคนไทยทั้งมวล เป็นความมั่นคงที่มีใช้ความมั่นคงทางเศรษฐกิจที่เป็นตัวเงินเท่านั้นแต่ยังรวมถึงความมั่นคงของทุนทางสังคม (social capital) และทุนทางทรัพยากร (natural capital) ส่วนในด้านความมั่นคงนั้น มาตรการที่ได้นำเสนอ เช่น การมีสวัสดิการสำหรับแรงงานภาคเกษตรกรรมจะช่วยสร้างความมั่นคงในอาชีพ นอกจากนี้หลักการและแนวทางในการทำเกษตรกรรมภายใต้แนวคิดของสังคมสมดุลและยั่งยืนเป็นการสร้างความมั่นคงของสังคม ความมั่นคงทางอาหาร และความมั่นคงทางเศรษฐกิจ จะส่งผลให้คนในชนบทมีเกียรติและศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์เพิ่มมากขึ้น และยังสามารถนำพาประเทศไปสู่ความยั่งยืนในการพัฒนา เป็นการประกอบอาชีพในชนบทที่ฟื้นฟูและรักษาสภาพแวดล้อมให้ยั่งยืน คนชนบทมีความยั่งยืนในระบบสังคม คนรุ่นปัจจุบันสามารถถ่ายทอดค่านิยมและวัฒนธรรมไปสู่คนรุ่นต่อไป รวมทั้งรักษาไว้ซึ่งคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรมให้มีความภูมิใจในการที่จะปกป้องและดำรงรักษาไว้ซึ่งสังคมสมดุลและยั่งยืน

นอกจากนี้ทำให้เกิดสังคมที่มีภูมิคุ้มกันทางสังคม (social immunity) คงความเป็นสังคมที่เป็นแหล่งผลิตทางอาหารเพื่อความมั่นคงทางอาหาร (food security) เป็นพื้นที่ปลอดภัยในภาวะวิกฤต ตลอดจนเป็นพื้นที่ที่จะอำนวยความสะดวกต่อการพัฒนาประเทศในระยะยาว

อย่างไรก็ตาม การที่จะทำให้สังคมชนบทในอนาคตเป็นสังคมชนบทที่สมดุลและยั่งยืนได้นั้น อาจต้องเผชิญกับความเสี่ยงที่จะเป็นอุปสรรคต่อการสร้างสังคมชนบทให้สมดุลและยั่งยืน เช่น ความขัดแย้งทางการเมืองทั้งในระดับชาติและท้องถิ่น การเพิ่มขึ้นของหนี้สินครัวเรือน นโยบายประชานิยม การลดลงของแรงงานภาคเกษตร การถดถอยในการทำหน้าที่ของสถาบันต่าง ๆ ในชนบทและการรวมศูนย์อำนาจการเมือง การปกครอง เป็นต้น ดังนั้นแนวทางในการขับเคลื่อนเพื่อการสร้างสังคมชนบทที่สมดุลและยั่งยืน จึงควรพิจารณาให้ครอบคลุมทั้งการแก้ไขปัญหาในปัจจุบัน ผลของการพัฒนาในอนาคต และการป้องกันความเสี่ยงที่จะเป็นอุปสรรคต่อการสร้างสังคมชนบทแบบสมดุลและยั่งยืน

11.3 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ในการที่จะทำให้สังคมชนบทเป็นสังคมที่สมดุลและยั่งยืนตามฉากทัศน์ที่ได้นำเสนอไว้ นั้น คณะผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะที่ควรนำมาพิจารณาเป็นหลักการและกรอบแนวคิดในการพัฒนาประเทศ ดังนี้

11.3.1 ข้อเสนอเพื่อกำหนดกรอบทิศทางพัฒนาประเทศไทยในอนาคต

ฉากทัศน์สังคมชนบทที่พึงปรารถนาเป็นอนาคตของสังคมชนบทแบบสมดุลและยั่งยืน เป็นภาพสังคมที่มีความสอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาแห่งสหัสวรรษ (Millennium Development Goals - MDGs) ซึ่งต้องการเสริมสร้างมาตรฐานชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน

ในเป้าหมายการพัฒนาจำนวน 17 เป้าหมาย มีเป้าหมายที่สอดคล้องกับฉากทัศน์ของสังคมชนบทแบบสมดุลและยั่งยืน ซึ่งสามารถขับเคลื่อนการพัฒนาให้บรรลุเป้าหมายจากระดับฐานล่าง โดย

กระบวนการของท้องถิ่นและชุมชน ชนบท เป้าหมาย SDGs ดังกล่าวนี้ ได้แก่ เป้าหมายที่ 1 ขจัดความยากจน (No Poverty) เป้าหมายที่ 3 สร้างหลักประกันว่าคนมีชีวิตที่มีสุขภาพดีและส่งเสริมสวัสดิภาพสำหรับทุกคนในทุกวัย (Good health and well-being) เป้าหมายที่ 8 ส่งเสริมการเติบโตทางเศรษฐกิจที่ต่อเนื่อง ครอบคลุม และยั่งยืน (Decent work and Economic Growth) เป้าหมายที่ 10 ลดความไม่เสมอภาค (Reduced inequalities) เป้าหมายที่ 12 สร้างหลักประกันให้มีรูปแบบการผลิตและการบริโภคที่ยั่งยืน (Responsible Consumption and Production) เป้าหมายที่ 15 ปกป้อง ฟื้นฟู และส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากระบบนิเวศทางบกอย่างยั่งยืน (Life and Land) และเป้าหมายที่ 16 ส่งเสริมสังคมสงบสุข ยุติธรรมไม่แบ่งแยก เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน (Peace and Justice Strong Institutions)

แนวทางที่คณะผู้วิจัยได้เสนอไว้ในทางเลือกลู่อนาคต (บทที่ 10) และแนวทางลดความเสี่ยงเพื่อไปสู่สังคมสมดุลและยั่งยืน (บทที่ 9 หัวข้อ 9.4) นั้น สามารถนำไปกำหนดเป็นกรอบแนวคิดในการพัฒนาประเทศไทยในอนาคต ผ่านกลไกทางนโยบายและหน่วยปฏิบัติ ได้ดังนี้

1) ในการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ชาติ ด้านต่าง ๆ มีหลายด้านที่สามารถนำแนวทางเลือกลู่อนาคตในรายงานวิจัยนี้ ไปกำหนดเป็นมาตรการในการขับเคลื่อนให้บรรลุเป้าหมายของยุทธศาสตร์ด้านนั้น ๆ ได้แก่ ด้านการสร้างความมั่นคง ด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ ด้านการสร้างการเติบโตบนคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ในการแปลงยุทธศาสตร์ไปสู่การปฏิบัตินั้นควรจะทำให้ความสำคัญกับพลังของชุมชนในระดับฐานล่าง เป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ในระดับท้องถิ่นโดยนำเป้าหมายและแนวทางการพัฒนาคุณภาพสังคม (Social Quality) ทั้ง 4 ด้าน มาพิจารณาเป็นแนวทางในการขับเคลื่อนในระดับชุมชน

2) การกำหนดกรอบการพัฒนาประเทศไทยในระยะยาว ในช่วง 20 ปีข้างหน้า ทั้งในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติและแผนปฏิรูปประเทศ ควรนำฉันทศน์สังคม ชนบท ท้องถิ่น แบบสมดุลและยั่งยืนมากำหนดเป็นส่วนหนึ่งของทิศทางการพัฒนา โดยให้ความสำคัญกับการพัฒนาคุณภาพสังคมชนบท ซึ่งสามารถใช้แนวทางเลือกลู่สังคมชนบทที่พึงปรารถนาตามที่เสนอไว้ในงานวิจัยนี้ มากำหนดเป็นมาตรการในการขับเคลื่อนการพัฒนา

3) ในการจัดทำยุทธศาสตร์จังหวัด ควรพิจารณาถึงอนาคตระยะยาวของสังคมชนบทในระยะ 15-20 ปีข้างหน้า (นอกเหนือจากการกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาและการแก้ปัญหาในระยะสั้น 3-5 ปี) โดยนำภาพฉากทัศน์ของสังคมชนบทแบบต่าง ๆ ในรายงานวิจัยนี้ มาเป็นข้อมูลประกอบการวิเคราะห์ เพื่อกำหนดเป้าหมายการพัฒนาระยะยาว โดยให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของพลังชุมชนชนบทในการกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาโดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นการพัฒนาคุณภาพสังคมทั้ง 4 ด้านของสังคมชนบท

11.3.2 ข้อเสนอในการขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศจากฐานล่าง

การขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ชาติ แผนการปฏิรูปประเทศควรปรับกระบวนการทัศน์จากการขับเคลื่อนโดยกลไกของระบบราชการ มาเป็นการขับเคลื่อนจากระดับฐานล่างโดยพลังของชุมชน (Bottom-up) โดยภาครัฐควรลดบทบาทจากการเป็นผู้ดำเนินการเองทั้งหมด มาเป็นผู้สนับสนุนและเอื้ออำนวยให้ภาคชุมชนเป็นผู้ดำเนินการ ทั้งนี้ในการขับเคลื่อนระดับชุมชนสามารถนำแนวทางที่มุ่งสู่สังคมชนบทแบบสมดุลและยั่งยืนมาเป็นกรอบทิศทางการพัฒนา (Action Framework) เพื่อไปสู่สังคมชนบทที่พึงปรารถนาในอนาคต ซึ่งเป็นสังคมชนบทที่มีฉากทัศน์สอดคล้องถึงเป้าหมายการพัฒนาแห่งสหัสวรรษ (SDGs) และสอดคล้องกับหลักการของ SDGs ที่ให้กระบวนการพัฒนาควรเป็นกระบวนการที่เริ่มจากฐานล่างขึ้นไปสู่ระดับนโยบาย (Bottom-up) และที่สำคัญภาคส่วนต่าง ๆ ในสังคมชนบทอันได้แก่ องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

และสถาบันต่าง ๆ ในชุมชน ควรเป็นบทบาทหลักในการนำยุทธศาสตร์ชาติ แผนปฏิรูปประเทศ และ SDGs ไปปฏิบัติ

11.3.3 ข้อเสนอเพื่อสร้างบริบททางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองให้เอื้อต่อการขับเคลื่อนสู่สังคมชนบทที่สมดุลและยั่งยืน

ในการที่จะให้ขับเคลื่อนให้สังคมชนบท เป็นสังคมที่พึงปรารถนาในอนาคตได้นั้น บริบททางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองการปกครองของประเทศต้องเอื้ออำนวย จะต้องมีการปรับให้เอื้ออำนวยและไม่เป็นอุปสรรคต่อการสร้างชุมชนชนบทให้เข้มแข็ง โดยในระดับนโยบายควรมีการปฏิรูประบบต่าง ๆ ดังนี้

1) ปฏิรูประบบราชการจากการเน้นบทบาทที่ภาครัฐเป็นกลไกกำหนดนโยบาย เป็นหน่วยในการดำเนินงาน มาเป็นผู้มีบทบาทในการเอื้ออำนวยและสนับสนุนในการเสริมพลัง (Empowerment) ให้ภาคพลเมือง และภาคชุมชนมีบทบาทสำคัญในการดำเนินงาน

2) ปฏิรูปการกระจายอำนาจ โดยกระจายทั้งอำนาจหน้าที่ งบประมาณ ทรัพยากร ระบบการจัดเก็บภาษีและการคลังท้องถิ่น ให้ท้องถิ่นมีศักยภาพเพียงพอต่อการพัฒนาพื้นที่ ปรับระบบการพัฒนาโดยยึดหลักเอาพื้นที่เป็นตัวตั้ง (Area-Based) เพิ่มบทบาทองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการจัดหาปัจจัยการผลิต เช่น เครื่องจักรกลทางการเกษตร การส่งเสริมการผลิต ให้เป็นส่วนหนึ่งของบริการสาธารณะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น รวมไปถึงการกระจายอำนาจให้ถึงชุมชน ให้ชุมชนมีอำนาจในการกำหนดนโยบายสาธารณะและแผนพัฒนา การจัดสรรและใช้จ่ายงบประมาณ ในการปฏิรูปเพื่อการกระจายอำนาจให้ถึงชุมชนนี้จะต้องออกแบบระบบกลไกการปกครองท้องถิ่นใหม่ จากเดิมที่เป็นการปกครองท้องถิ่น (Local Government) ให้เป็นการบริหารจัดการท้องถิ่น (Local Governance) ที่ภาคพลเมืองมีอำนาจในการกำกับคณะผู้บริหารท้องถิ่น สำหรับแนวทางในการดำเนินการปฏิรูปการกระจายอำนาจ สามารถดำเนินการได้ตามแนวทางต่อไปนี้

(2.1) รัฐต้องมีนโยบายส่งเสริมให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีอิสระ มีความเข้มแข็งด้านการเงินการคลัง การบริหารทรัพยากรบุคคล การสร้างภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดผลกระทบจากภายในและภายนอก โดยให้สามารถพึ่งตนเองได้ สามารถจัดบริการสาธารณะที่มีคุณภาพ ได้มาตรฐานตรงกับความต้องการของประชาชนในพื้นที่ ส่งเสริมและสนับสนุนความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ตลอดจนหน่วยงานต่างๆ เพื่อสร้างการเป็นเจ้าของร่วมกัน มีระบบติดตามตรวจสอบประเมินผลที่ชัดเจน และแก้ไขปรับปรุงกฎหมายที่เป็นอุปสรรคต่อการดำเนินงานเพื่อเอื้อให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีความเป็นอิสระมากขึ้น มีนวัตกรรมในการบริการสาธารณะเพื่อสนองความต้องการของประชาชนในท้องถิ่น

(2.2) ปรับแก้กฎหมายและระเบียบการปกครองท้องถิ่นและพระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชนให้สามารถเอื้อประโยชน์และสนับสนุนร่วมกันได้ โดยกำหนดหลักเกณฑ์แผนการพัฒนาท้องถิ่นให้มาจากการริเริ่มของสภาองค์กรชุมชนและให้ชุมชนมีสิทธิและอำนาจในการจัดทำนโยบายสาธารณะเพื่อให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นรับไปดำเนินการ

(2.3) การกระจายอำนาจด้านการคลัง ให้มีการเพิ่มการจัดสรรงบประมาณให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้เหมาะสมกับค่าใช้จ่ายของแต่ละท้องถิ่น และรองรับการดำเนินการตามภารกิจขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถมีแหล่งรายได้จากสองแหล่ง คือ 1) แหล่งรายได้ที่มาจากรัฐบาลกลาง 2) แหล่งรายได้ที่มาจากหารายได้ของท้องถิ่น เพื่อพัฒนาคุณภาพสังคมและคุณภาพชีวิต ภายในชุมชนท้องถิ่น และเพิ่มอิสระให้ท้องถิ่นสามารถหารายได้เพิ่มนอกเหนือจาก

รายได้ที่มาจากภาษี (non-tax revenue) โดยให้ท้องถิ่นค้นหาศักยภาพของตนเองและค้นหาความต้องการของประชาชนในพื้นที่ และจัดหารูปแบบบริการเฉพาะตัวเพื่อนำไปสู่การสร้างรายได้ เช่น รายได้จากการเก็บค่าธรรมเนียม รายได้จากการพัฒนานวัตกรรมต่างๆ รายได้จากการส่งเสริมให้ชุมชนเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม รายได้จากการผลิตสินค้าเกษตรคุณภาพสูง การบำบัดน้ำเสีย การจัดการขยะ เป็นต้น²

(2.4) มีการพัฒนาโดยบูรณาการทั้งรูปแบบการพัฒนาแบบเดิม เช่น มีการดำเนินการตามนโยบายจากรัฐส่วนกลาง และรูปแบบการพัฒนาแบบใหม่ที่ให้ทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมและคำนึงถึงบริบทและศักยภาพของแต่ละพื้นที่ นอกจากนี้ควรมีการพัฒนาเพื่อเสริมสร้างความสามารถและเพิ่มศักยภาพให้กับพื้นที่เพื่อรองรับการเติบโตในอนาคต

(2.5) ควรมีการปฏิรูปองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยให้อิสระในการจัดการปัญหา และส่งเสริมให้มีการสร้างและพัฒนานวัตกรรมในท้องถิ่น และให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นกลไกในการจัดสรรบริการขั้นพื้นฐานแก่ประชาชน เช่น การศึกษา การสาธารณสุข มีการแก้กฎหมายและปรับบทบาทขององค์กรตรวจสอบ เน้นการสร้างผลงานให้เป็นที่ประจักษ์มากขึ้น

(2.6) ในระยะยาวนอกจากการกระจายอำนาจให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ควรมีการกระจายอำนาจให้กับพื้นที่ของชุมชน เพื่อให้เกิดการบริหารจัดการตามบริบทภายในพื้นที่ และมีการเสริมพลัง (synergy) จากภาคส่วนต่างๆ เช่น หน่วยงานภาครัฐระดับภาค ระดับภูมิภาค ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม สถาบันวิชาการ และประชาชน โดยเน้นการทำงานแบบมีส่วนร่วม (collaboration) เป็นเครือข่าย (network) มีความเชื่อมโยงกัน (connected) ตลอดจนมีกลยุทธ์ในการดำเนินงานให้เกิดขึ้นจริง (strategy) เพื่อให้เกิดกระบวนการทางนโยบายสาธารณะแบบมีส่วนร่วมในพื้นที่ที่สามารถนำไปสู่การปฏิบัติได้ร่วมกัน (Participatory public policy process) ลดการกำหนดนโยบายจากส่วนกลาง ทั้งนี้ขึ้นกับเจตจำนงของประชาชนในพื้นที่ และศักยภาพของพื้นที่ โดยเป็นการพัฒนาไปในทิศทางที่กำหนดไว้ร่วมกันของประชาชนทุกภาคส่วน เพื่อให้การพัฒนาที่มีความหลากหลาย บนพื้นฐานของการมีส่วนร่วมของประชาชน เมื่อสามารถ เมื่อพื้นที่นั้นสามารถดำเนินการได้และเกิดการเปลี่ยนแปลงในเชิงประจักษ์จึงถอดบทเรียนและขยายผลไปในพื้นที่อื่นต่อไป

3) การปฏิรูประบบสวัสดิการและความมั่นคงในชีวิตของคนไทย ประเทศไทยควรมีระบบสวัสดิการและการประกันสังคมให้แก่คนไทยทุกคนตั้งแต่แรกเกิดจนเสียชีวิต เพื่อให้ทุกคนมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ มีรายได้ที่เพียงพอและมั่นคงในการดำรงชีวิตหลังจากที่ไม่สามารถประกอบอาชีพต่อไปได้ การปฏิรูประบบสวัสดิการและความมั่นคงในชีวิต สามารถดำเนินการด้วยแนวทางเชิงนโยบาย ดังนี้

(3.1) นโยบายที่สนับสนุนสวัสดิการให้แก่กลุ่มเกษตรกรเพื่อสร้างความมั่นคงในชีวิต และเพื่อเป็นการจูงใจให้คนรุ่นใหม่มีความสนใจในการประกอบอาชีพในภาคเกษตร

(3.1.1) จัดระบบสวัสดิการสำหรับเกษตรกร ให้รัฐบาลจัดตั้งกองทุนสวัสดิการสำหรับเกษตรกรโดยนำเงินจากแหล่งต่างๆเข้าเป็นเงินสมทบของกองทุน ดังนี้

(3.1.1.1) หักรายได้จากค่าพรีเมียมและภาษีการส่งออกสินค้าการเกษตรส่วนหนึ่งเข้าเป็นเงินสะสมกองทุนสำหรับสวัสดิการของเกษตรกร รวมทั้งจัดเก็บภาษีเพิ่มเติมจากผู้ประกอบการอุตสาหกรรมการเกษตรเพื่อนำภาษีมาสมทบกองทุนสวัสดิการสำหรับเกษตรกร เพื่อเป็นสวัสดิการประเภทหนึ่งสำหรับผู้ประกอบอาชีพในภาคเกษตร

² วุฒิสภา ต้นไชยและคณะ. (2558). ข้อเสนอเชิงนโยบายนวัตกรรมการพัฒนารายได้ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น. สถาบันพระปกเกล้า. กรุงเทพฯ.

“ประเทศไทยในอนาคต Future Thailand : มิติที่ 2 สังคม ชนบท ท้องถิ่น” โดย สถาบันพระปกเกล้า

(3.1.1.2) จัดสรรงบประมาณร้อยละ 0.1 ต่อปีของจีดีพี (GDP)

ภาคเกษตรเข้าเป็นเงินกองทุนสวัสดิการสำหรับเกษตรกร

(3.1.1.3) นำเงินกองทุนดังกล่าวนี้ มาจัดสรรเป็นบำเหน็จหรือบำนาญ ให้แก่เกษตรกรที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป

ถ้าหากประเทศไทยมีระบบสวัสดิการ สำหรับเกษตรกรตามมาตรฐานดังกล่าวนี้ จะทำให้เกษตรกรไทย ซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในชนบท มีรายได้ที่มั่นคงหลังอายุ 60 ปี ซึ่งมีสมรรถภาพในการทำงาน น้อยลง หรืออาจไม่สามารถทำงานได้เหมือนวัยแรงงาน ระบบกองทุนดังกล่าวนี้ จะช่วยจูงใจให้แรงงานรุ่นใหม่ มีความสนใจ ที่จะอยู่ในภาคเกษตรมากขึ้น และยังเป็น การลดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจของผู้ประกอบอาชีพเกษตรกรรมได้อีกด้วย

(3.1.2) ขยายความคุ้มครองการประกันสังคมให้ครอบคลุมผู้ประกอบอาชีพเกษตรกรรมอิสระให้เป็นผู้ประกันตนอีกประเภทหนึ่ง ให้มีสิทธิในการเข้าถึงประโยชน์คุ้มครองได้เช่นเดียวกับผู้ประกันตนประเภทอื่นๆ

(3.2) สร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจโดยการพัฒนากระบวนการออมของคนไทยทั้งประเทศ โดยใช้วิธีการออมจากรายจ่ายด้วยมาตรการดังนี้

(3.2.1) ให้มีการออมจากการจ่ายภาษีมูลค่าเพิ่ม (VAT) โดยทุกคนจ่ายภาษีมูลค่าเพิ่มให้มีการหักเป็นเงินออมแก่ผู้จ่ายภาษีจำนวนร้อยละ 3 และรัฐจ่ายสมทบร้อยละ 2 รวมเป็นการออมทุกครั้งที่จ่ายเงินซื้อสินค้ารวมร้อยละ 5 ตลอดช่วงอายุตั้งแต่แรกเกิดจนถึงอายุ 60 ปี โดยหักเงินออมเข้าบัญชีเงินออมของผู้จ่ายภาษีตามหมายเลขบัตรประชาชน

(3.2.2) ให้มีการนำเงินออมจากภาษีมูลค่าเพิ่มรวมทั้งประเทศไปลงทุนเพื่อหารายได้เพิ่มและนำรายได้เพิ่มไปสะสมเฉลี่ยคืนให้แก่ประชาชน

(3.2.3) เมื่อคนไทยอายุครบ 60 ปี ให้มีการหักระบบการจ่ายเงินออมในรูปของการเฉลี่ยคืนเป็นรายเดือนเพื่อเป็นรายได้ยังชีพสำหรับผู้สูงอายุ

การออมด้วยระบบนี้ จะทำให้คนไทยในอนาคตที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไปทุกคน มีรายได้จากการออม ซึ่งจำนวนเงินสะสมจากการออม จะขึ้นอยู่กับรายจ่ายของแต่ละบุคคล มาตรการดังกล่าวนี้ จะเป็นการช่วยเหลือเกษตรกรในชนบท ที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป ให้มีรายได้เพียงพอต่อการดำรงชีพ

4) การกำหนดนโยบายของรัฐบาลและพรรคการเมือง ไม่ควรมีนโยบายประชานิยมในลักษณะให้ประชาชนคอยรับผลประโยชน์แต่เพียงอย่างเดียว หรือคอยพึ่งพาการช่วยเหลือจากรัฐเท่านั้น ซึ่งจะส่งผลให้คนไทยเป็นพลเมืองที่เฉื่อยชาและคอยรับประโยชน์จากรัฐ (Passive citizen) ซึ่งจะมีผลให้พลเมืองไทยอ่อนแอและเป็นอุปสรรคต่อการสร้างชุมชนจัดการตนเอง หากจะมีการใช้นโยบายประชานิยมควรเป็นนโยบายประชานิยมที่ส่งเสริมการสร้างคามเข้มแข็งของพลเมืองและชุมชน ให้พลเมืองได้มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการและรับประโยชน์ และส่งผลต่อการเสริมสร้างคุณภาพสังคมและพลังทางสังคมของคนชนบท เช่นการมีกองทุนพัฒนาทุนทางสังคมและวัฒนธรรม กองทุนแรงงานคืนถิ่น เป็นต้น

11.4 ข้อเสนอแนะเพื่อการศึกษาวิจัยต่อไป

จากการศึกษานี้ พบว่าการเสริมสร้างความเข้มแข็งของสังคม ชนบท ท้องถิ่นของประเทศไทย มีความจำเป็นเพื่อรองรับสภาวะการณที่เปลี่ยนแปลงไป โดยเฉพาะในยุคชีวิตวิถีใหม่ จึงควรมีการศึกษาวิจัยเพื่อสร้างองค์ความรู้ ค้นหาแนวทางขับเคลื่อนนโยบายให้เป็นจริง ตลอดจนนวัตกรรมต่าง ๆ เพื่อนำไปประยุกต์ใช้ให้เกิดสังคมที่มีความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน เกิดคุณภาพสังคมที่ดี รวมทั้งประชาชนมีความเป็นอยู่ที่ดี โดยมีประเด็นที่ควรทำการศึกษาวิจัย ที่สำคัญ คือ การศึกษาแนวทางการสร้างความเข้มแข็งของสังคมชนบทท้องถิ่น ด้วยการศึกษาเพื่อสร้างชุมชนจัดการตนเอง รูปแบบการกระจายอำนาจสู่ชุมชนอย่างแท้จริง และการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองที่ทำให้สามารถดูแลสังคมและปรับตัวตามสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป รวมทั้งการศึกษาเพื่อปรับปรุงแก้ไขกฎระเบียบที่ไม่เอื้อต่อการกระจายอำนาจ การมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการนโยบายสาธารณะ นอกจากนี้การศึกษาเกี่ยวกับการเสริมสร้างวัฒนธรรม ค่านิยม ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม ล้วนมีความสำคัญ เพื่อให้ประชาชน สังคม ชนบท ท้องถิ่น มีความเข้มแข็งมีภูมิคุ้มกันกับตนเองและในสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปและสามารถใช้กระบวนการประชาธิปไตยเพื่อหาทางออกในยามวิกฤตได้ ตลอดจนการให้ความสำคัญกับการนำแนวทางเศรษฐกิจของการอยู่ร่วมกัน (Moral Economy) มาประยุกต์ใช้ให้เป็นจริงด้วยกลไกการพัฒนาเชิงพื้นที่ (Area Based Development) เพื่อเป็นการเสริมสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคมต่อไป

เอกสารอ้างอิง

ภาษาอังกฤษ

- Dave Gordon. (2012). Socio-Economic Security. Social Quality from Theory to Indicators. P.116-117.
- Ebadi B., Ghoreishi M. and Hasjin N. (2015). Factors Affecting Functional Changes of Rural Settlements in Southwestern of Tehran in the Post-Islamic Revolution in Iran. Journal of Applied Sciences, 15: 982-990.
- European Communities Commission. (1998). The Future Of Rural Society, Commission Communication Transmitted to the Council and to the European Parliament on 29th July 1988 [COM(88) 371 final].
- Forrester, Jay W. (1989) The Beginning of System Dynamics. Banquet Talk at the international meeting of the System Dynamics Society Stuttgart, Germany July 13, 1989.
- Government Office for Science, United Kingdom. (2016). Figure 9. City Foresight Journey หน้า 27 จาก Future of Cities: Foresight for Cities. A Resource for Policy-Makers. สืบค้นจาก https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/516443/gs-16-5-future-cities-foresight-for-cities.pdf.
- Inayatullah Sohail. (1998) . Causal Layered Analysis . Futures, Vol. 30, No. 8, pp. 815–829.
- Inayatullah Sohail. (2003). Ageing: alternative futures and policy choices , foresight, Vol 5, No. 6, p.8.
- Inayatullah Sohali. (2008). Six pillars: Futures thinking for transforming. สืบค้นจาก https://www.researchgate.net/publication/228634731_Six_pillars_Futures_thinking_for_transforming.
- Inglehart. Ronald F. and Norris. Pippa and Welzel. Christian, Gender Equality and Democracy (2002). Inglehart, R., P. Norris & C. Welzel (2002). “Gender Equality and Democracy.” Comparative Sociology 1 (3-4). 235-264. Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2391796>.
- James C. Scott. (1976). The Moral Economy of the Peasant: Rebellion and Subsistence in South-east Asia. New Haven. CT: Yale University Press.
- Knoema. (2561). Thailand - Adult (15+) literacy rate สืบค้นจาก <https://knoema.com/atlas/Thailand/topics/Education/Literacy/Adult-literacy-rate>.
- Meadows, Donella H. (1972). Limits to Growth. New York: University books.

- Michele Cangiani & Claus Thomasberger. (2018). Karl Polanyi Economy and Society. Cambridge. Polity Press สืบค้นจาก <https://books.google.co.th/books?id=45xiDwAAQBAJ>.
- N . F. G ray. Water Technology. สืบค้นจาก <https://www.sciencedirect.com/book/9781856177054/water-technology>.
- OECD (2018). Proceeding: Enhancing Rural Innovation from 11th OECD Rural Development Conference, 9-12 April 2018, Edinburgh, Scotland (United Kingdom).
- Ourgreenfish the digital marketing. (2019). บทบาทของ AI ต่อปัจจัยด้านอาหารและการเกษตรเป็นอย่างไร. สืบค้นจาก <https://blog.ourgreenfish.com/บทบาทของ-ai-ต่อปัจจัยด้านอาหารและการเกษตร>.
- Pasuk Phongpaichit. (1991). Review: Capital Accumulation in Thailand, Journal of Southeast Asian Studies Vol. 22 No. 2, pp. 379-386.
- Populationpyramid. (2020). Population Pyramids of the World from 1950 to 2100 .from <https://www.populationpyramid.net/>
- Rizzo Helen. Abdel-Hamid Abdel-Latif. Katherine Meyer. (2007). The Relationship Between Gender Equality and Democracy: A Comparison of Arab Versus Non-Arab Muslim Societies Sociology. Volume 41(6): 981–984.
- System Dynamics. สืบค้นจาก <http://www foresight-platform.eu/community/forlearn/how-to-do-foresight/methods/gaming-simulation-and-models/system-dynamics/>.
- The National Academies Press. (2007). Rural Community Types and Issues. In Best Practices to Enhance the Transportation-Land Use Connection in the Rural United States (pp. 8–13). Washington, DC. doi: <https://doi.org/10.17226/23149>.
- UN Guiding Principles on Business and Human Rights Reporting Framework with implementation guidance (2015); International Business Leaders Forum (IBLF) and International Finance Corporation (IFC) Guide to Human Rights Impact Assessment and Management (HRIAM), September 2011.
- UNDP. (2020). Human Development Report. สืบค้นจาก <http://www.hdr.undp.org/>
- Van Duijne Freitas and Bishop Peter. (2018). Introduction to strategic foresight. January 2018. future motions. Dutch Future Society.
- Walker, A., Van Der Maesen, Laurent J. G. (Eds.). (2012) Social Quality: From Theory to Indicators. UK. : Palgrave Macmillan : 94-115.
- Wikipedia. Globalization. สืบค้นจาก <https://en.wikipedia.org/wiki/Globalization>.
- World Bank. (2020). World population data. สืบค้นจาก <https://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.CBRT.IN?locations=TH>.

ภาษาไทย

- Bayer. (2563). กรมอนามัยร่วมกับไบเออร์ไทย รณรงค์สังคมไทยหยุดท้องไม่พร้อม สนับสนุนการตั้งครรภ์อย่างมีคุณภาพในวันคุมกำเนิดโลก 2563 สืบค้นจาก <https://bayer.co.th/th/bayer-thai-join-the-campaign-to-prevent-unintended-pregnancies>.
- Eukeik.ee. (2563). เกษตรกรไทยมีเท่าไรกัน. Marketeer. สืบค้นจาก <https://marketeeronline.co/archives/161682>.
- Ilaw. (2559) สรุปร่างรัฐธรรมนูญ: กระจายอำนาจถอยหลัง บางท้องถิ่นไม่ต้องเลือกตั้ง และลดการมีส่วนร่วมประชาชน สืบค้นจาก <https://ilaw.or.th/node/4212>.
- MGR Online. (2563). สภาพัฒน์ประเมิน Q1 “โควิด-19” ทำคนไทยตกงาน 8.4 ล้าน เฉพาะท้องเที่ยว 3.9 ล้าน อุตสาหกรรม 1.5 ล้าน ภาคบริการ 4.4 ล้าน. สืบค้นจาก <https://mgronline.com/politics/detail/9630000055536>.
- Piyawan-on. (2556). ฝ่าวิกฤตอาหาร ทุนผูกขาดทรัพยากร, สำนักงานกองทุนสนับสนุนการส่งเสริมสุขภาพ สืบค้นจาก <https://www.thaihealth.or.th/Content/16403-ฝ่าวิกฤตอาหาร%20ทุนผูกขาดทรัพยากร.html>.
- SMEone. (2563). 8 เหตุผล SME สำคัญกับระบบเศรษฐกิจประเทศไทยอย่างไร? สืบค้นจาก <https://www.smeone.info/posts/view/284>.
- Straka J. & Tuzova M. (2016). Factors Affecting Development of Rural Areas in the Czech Republic: A literature Review. Procedia – Social and Behavioral Sciences, 220: 496-505.
- TDRI. (2557). ผลกระทบทางเศรษฐกิจจากนโยบายค่าจ้างแรงงานขั้นต่ำ 300 บาทต่อวันและเงินเดือนปริญญาตรี 15,000 บาท. รายงานทีดีอาร์ไอ ฉบับที่ 101 เดือนมีนาคม 2557.
- ThaiPublica. (2562). ดัชนีสื่อบ้านนอกซึ่งช่วงปี 2557-2561 รายได้คนไทยต่ำกว่าจีดีพี – หนี้สินโตสูงกว่าจีดีพี ความจริงยุค รัฐบาลประยุทธ์. <https://thaipublica.org/2019/03/baannook-index-28-2-2562/>.
- ThaiPublica. (2563). เปิดรายงานการพัฒนาที่ยั่งยืน “SDG Index” ระบุไทยขจัดความยากจนได้สำเร็จ แนวโน้มคืบหน้าอีก 6 เป้าหมาย. สืบค้นจาก <https://thaipublica.org/2019/07/thailand-sdg-index-progress-ranking/>.
- Thaipublica. เปิดรายงานการพัฒนาที่ยั่งยืน “SDG Index” ระบุไทยขจัดความยากจนได้สำเร็จ แนวโน้มคืบหน้าอีก 6 เป้าหมาย. สืบค้นจาก <https://thaipublica.org/2019/07/thailand-sdg-index-progress-ranking/> 2 กรกฎาคม 2019/.
- United Nations Thailand .เป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนของประเทศไทย. สืบค้นจาก <https://www.un.or.th/globalgoals/th/the-goals/>.
- เกษภา ผาทอง. เรียงดาว ทวะชาลี และ พิสิฐ วิสิษฐปัญญา. ม.ป.ป. วิถีชนบทกับกระแสยุคการเปลี่ยนผ่านการเมือง: ความเปลี่ยนแปลงและกระบวนการสร้างประชาธิปไตยในชนบทไทย สืบค้นจาก http://acad.vru.ac.th/acad_journal_online/journalFile/datajournP154.pdf.
- เดชรัตน์ สุขกำเนิด. ให้สัมภาษณ์. สืบค้นจาก <https://www.prachachat.net/d-life/news-472768>.

- เดิมศิริ จงพูนผล. มปป. ความเสี่ยงของเหตุการณ์ที่จะทำให้เกิดผลกระทบที่รุนแรงในแต่ละภาคส่วน การตั้งถิ่นฐานของมนุษย์. สืบค้นจาก http://project-wre.eng.chula.ac.th/watercu_eng/sites/default/files/publication/VA_0716/08_การตั้งถิ่นฐานของมนุษย์กับการรับมือฯ_คุณเดิมศิริ.pdf.
- เอนก เหล่าธรรมทัศน์. (2020). มหายุทธศาสตร์ของอินเดีย ญี่ปุ่น และรัสเซีย. สืบค้นจาก <https://www.thansettakij.com/content/politics/423774>.
- โฆสิต ปั้นเปี่ยมรัษฎ์. มปป. การบริหารงานพัฒนาชนบท. http://library1.nida.ac.th/nida_jour0/NJv20n1_03.pdf.
- โชคสุข กรกิตติชัย. (2560). ทิศทางการปกครองส่วนท้องถิ่นตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560. สืบค้นจาก <https://library2.parliament.go.th/ebook/content-issue/2560/hi2560-057.pdf>.
- โรคติดต่อในประเทศไทย. สืบค้นจาก <https://sites.google.com/site/contagiousdiseases2560/rokh-tidtx-ni-prathesthiy>.
- ไทย พีบีเอส. (2561). เกิดอะไรขึ้น? เมื่อ AI อยู่ใกล้คนไทยแค่เอื้อม. สืบค้นจาก <https://news.thaipbs.or.th/content/272540>.
- ไทยรัฐออนไลน์. (2564). โควิดยังไม่จบ โรคลัมปี สกีน เข้ามาซ้ำเติมระบาดในวัว ติดต่อสูคนได้หรือไม่. สืบค้นจาก <https://www.thairath.co.th/scoop/theissue/2102526>
- กนกวรรณ พวงประยงค์ และसानิตย์ หนูนิล. (2561). สังคมชนบทไทยสมัยใหม่กับปัจจัยกำหนดวิถีการดำเนินชีวิต. วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ 44(2): 34-64.
- กรมการขนส่งทางบก. (2563). สถิติการขนส่ง. สืบค้นจาก <https://web.dlt.go.th/statistics/>
- กรมการปกครอง. (2563). ทำเนียบสภาองค์กรชุมชนตำบลที่จัดแจ้ง. สืบค้นจาก https://www.codi.or.th/downloads/public-report/delete/sapa/Sapa_18072017113624_All.xlsx
- กรมการปกครอง. (2563). ระบบสถิติทางการทะเบียน. สำนักบริหารการทะเบียน. สืบค้นจาก <https://stat.bora.dopa.go.th/stat/statnew/statMenu/newStat/home.php>.
- กรมการพัฒนาชุมชน. (2563). รายงานคุณภาพชีวิตของคนไทย จากข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.). สืบค้นจาก <https://rdic.cdd.go.th/bmn-service>.
- กรมการพัฒนาชุมชน. (2563). หมู่บ้านชนบทไทย จากข้อมูลพื้นฐานระดับหมู่บ้าน (กชช. 2ค). สืบค้นจาก <https://rdic.cdd.go.th/nrd-service>.
- กรมป่าไม้. (2562). เนื้อที่ป่าไม้ของประเทศไทย ปี พ.ศ. 2516 – 2561. สืบค้นจาก <http://forestinfo.forest.go.th/Content.aspx?id=72>.
- กรมป่าไม้. (2562). สรุปการขึ้นทะเบียนป่าชุมชนรายปี. http://forestinfo.forest.go.th/fCom_Regis.aspx.
- กรมพัฒนาที่ดิน. การใช้พื้นที่เพื่อการเกษตรสืบค้นจาก <https://www.ldd.go.th/>.
- กรมอุตุนิยมวิทยา. สืบค้นจาก <http://climate.tmd.go.th/content/article/9#:~:text=การเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ>.
- กรวิทย์ ต้นศรี. (2556). รายงานกับการเปลี่ยนแปลงของภาคการเกษตรไทย. สืบค้นจาก https://www.bot.or.th/Thai/MonetaryPolicy/NorthEastern/DocLib_Research/04-Labor%20with%20Agri%20Changing.pdf.

- กระทรวงสาธารณสุข. (2563). รายงานทรัพยากรสาธารณสุข สถิติสาธารณสุข. สืบค้นจาก http://bps.moph.go.th/new_bps/node/232.
- กรุงเทพธุรกิจ. (2559). จัดการผลกระทบ ทำลายปฏิรูปประเทศ. สืบค้นจาก <https://www.bangkokbiznews.com/blog/detail/639649>.
- กรุงเทพธุรกิจรายวัน. (2548). ทุกข์คนชายขอบ แยกภาระหนี้กองทุน สืบค้นจาก https://www.thaiappraisal.org/thai/newsdigests/newsdgs_view.php?strquery=newsd62.htm.
- กฤตภัค งามวาสินนท์. (2560). การเปลี่ยนผ่านจากสังคมชานาไปสู่สังคมผู้ประกอบการ: นิยาม เงื่อนไข และบริบทของผู้ประกอบการชนบทในสังคมโลก. รายงานวิจัยภายใต้โครงการวิจัยชุดความเปลี่ยนแปลง “ชนบท” ในสังคมไทย: ประชาธิปไตยบนความเคลื่อนไหว.
- กฤษณ์ วงศ์วิเศษธร. ม.ป.ป. การรวมศูนย์อำนาจ(Centralization). สถาบันพระปกเกล้า สืบค้นจาก [http://wiki.kpi.ac.th/index.php?title=การรวมศูนย์อำนาจ\(Centralization\)](http://wiki.kpi.ac.th/index.php?title=การรวมศูนย์อำนาจ(Centralization)).
- คณินิจ ศรีบัวเอี่ยม. (2561). ความเชื่อมโยงระหว่าง ‘สิทธิชุมชน’ กับ ‘ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม’ ภายใต้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560. สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ (กสม.).
- ครรชิต พุทธิโกษา. (2554). คู่มือการพัฒนาชุมชนแห่งการเรียนรู้ ฉบับสมบูรณ์. สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ
- คาร์ล โปลานยี. (2559). เมื่อโลกพลิกผัน : การปฏิวัติอุตสาหกรรม จุดกำเนิดการเมืองและเศรษฐกิจยุคปัจจุบัน. สำนักพิมพ์ฟ้าเดียวกัน. กรุงเทพฯ.
- คาสปาร์ พิค, วาสนา อิมเอม, และรัตนภรณ์ ดงธนเศรษฐ์. (2558). รายงานสถานการณ์ประชากรไทย พ.ศ. 2558 โฉมหน้าครอบครัวไทยยุคเกิดน้อย อายุยืน. ประเทศไทย กรุงเทพฯ: ไทยพับลิก้า.
- จักรกริช สังขมณี. (2554). ย้อนคิดว่าด้วยชีวิตทางการเมืองของชาวบ้าน: การเมืองในชนบทที่มากกว่าการเลือกตั้งและขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม. วารสารสังคมวิทยา มานุษยวิทยา 30 (2) กรกฎาคม-ธันวาคม 2554. หน้า 47 – 79 สืบค้น จาก <https://socanth.tu.ac.th/wp-content/uploads/2012/09/JSA-30-2-jakkrit.pdf>.
- จักรกริช สังขมณี. (2554). ย้อนคิดว่าด้วยชีวิตทางการเมืองของชาวบ้าน: การเมืองในชนบทที่มากกว่าการเลือกตั้งและขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม. วารสารสังคมวิทยา มานุษยวิทยา 30 (2) กรกฎาคม-ธันวาคม 2554. หน้า 47 – 79.
- จักรพงษ์ นวลชื่น. (2561). แนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนให้ยั่งยืนด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น ศึกษากรณีวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดนครพนมและจังหวัดสกลนคร. หลักสูตรการป้องกันราชอาณาจักร รุ่นที่ 60.
- จามะรี เชียงทอง. (2557). ชนบทไทยจากอดีตสู่อนาคต. แผนงานสร้างเสริมนโยบายสาธารณะที่ดี. สถาบันศึกษานโยบายสาธารณะ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- จามะรี เชียงทอง. (2562). ชนบทศึกษาในสังคมวิทยาความรู้. ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. กรุงเทพฯ. น. 4-5.
- ชล บุนนาค. (2563). SDG Insights | สถานะประเทศไทยจาก SDG Index: 4 ปีผ่านไป อะไรดีขึ้นหรือแย่ลงบ้าง ?. สืบค้นจาก <https://www.sdgmove.com/2020/02/17/sdg-insights-4years-of-sdgs-in-thailand/>.

- ชัยพงษ์ สำเนียง. (2561) พัฒนาการของกลุ่มทุนและเครือข่ายธุรกิจในภาคเหนือของประเทศไทย พ.ศ. 2446 - ปัจจุบัน, วารสารไทยคดีศึกษา ปีที่ 15 ฉบับที่ 1, หน้า 207 – 260.
- ชาย โพธิ์สิตา. (2555). ชนบทไทยในวิถีสันติวิธี. วารสารราชบัณฑิตยสถาน. ปีที่ 37 ฉบับที่ 4.
- ณรงค์กร มโนจันทร์เพ็ญ. (2021) โลกปี 2021 และ 10 ประเด็นร้อนน่าจับตากับ ศ.ดร.สุรชาติ บำรุงสุข.
<https://thestandard.co/10-hot-issues-2021-with-surachart-bamrungsuk/>.
- ณัฐสิริ รักรักษ์เกียรติวงศ์ และกชกร ความเจริญ. (2561). ปรับตัวรับโลกการทำงานร่วมกับ AI ในอนาคต. สืบค้นจาก <https://tdri.or.th/2018/07/career-with-ai/>.
- ตระกูล มีชัย. (2559). การปฏิรูปประเทศด้านการกระจายอำนาจ การจัดการบริการสาธารณะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น. สถาบันพระปกเกล้า.
- ถวิลวดี บุรีกุล และรัชชวดี แสงมหะหมัด. (2561). คุณภาพสังคมและความเป็นประชาธิปไตยกับความสุขของคนไทย. สถาบันพระปกเกล้า.
- ถวิลวดี บุรีกุล. (2553). คุณภาพสังคมในประเทศไทย: การศึกษาเชิงประจักษ์. หนังสือคุณภาพสังคมเพื่อคุณภาพประเทศไทย. น.97.
- ธันธร มหาพรประจักษ์. อนาคตของกระแสโลกาภิวัตน์ : ความท้าทายจากไวรัสโควิด-19 ไทยรัฐฉบับพิมพ์ 8 มิ.ย. 2563 . <https://www.thairath.co.th/news/business/1862943>.
- ธรรมรักษ์ การพิศิษฐ์ และนายสมบัติ ชูตินันท์ (2542). เรื่องที่ 9 แผนพัฒนาประเทศ: แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2510 - 2514) ใน สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน เล่ม 24 พิมพ์ขึ้นในปี พ.ศ. 2542 สืบค้นจาก <http://saranukromthai.or.th/sub/book/book.php?book=24&chap=9&page=t24-9-infodetail04.html>.
- ธรรมรักษ์ การพิศิษฐ์ และนายสมบัติ ชูตินันท์. (2542). เรื่องที่ 9 แผนพัฒนาประเทศ: แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2515 - 2519) ใน สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน เล่ม 24 พิมพ์ขึ้นในปี พ.ศ. 2542 สืบค้นจาก <http://saranukromthai.or.th/sub/book/book.php?book=24&chap=9&page=t24-9-infodetail05.html>.
- ธรรมรักษ์ การพิศิษฐ์ และนายสมบัติ ชูตินันท์. (2542). เรื่องที่ 9 แผนพัฒนาประเทศ: แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2520 – 2524) ใน สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน เล่ม 24 พิมพ์ขึ้นในปี พ.ศ. 2542 สืบค้นจาก <http://saranukromthai.or.th/sub/book/book.php?book=24&chap=9&page=t24-9-infodetail06.html>.
- ธรรมรักษ์ การพิศิษฐ์ และนายสมบัติ ชูตินันท์. (2542). เรื่องที่ 9 แผนพัฒนาประเทศ: แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525 - 2529) ใน สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน เล่ม 24 พิมพ์ขึ้นในปี พ.ศ. 2542 สืบค้นจาก <http://saranukromthai.or.th/sub/book/book.php?book=24&chap=9&page=t24-9-infodetail07.html>.
- ธรรมรักษ์ การพิศิษฐ์ และนายสมบัติ ชูตินันท์. (2542). เรื่องที่ 9 แผนพัฒนาประเทศ: แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 (พ.ศ. 2530 - 2534) ใน สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน เล่ม 24 พิมพ์ขึ้นในปี พ.ศ. 2542 สืบค้นจาก

<http://saranukromthai.or.th/sub/book/book.php?book=24&chap=9&page=t24-9-infodetail08.html>.

ธรรมรักษ์ การพิศิษฐ์ และนายสมบัติ ชุตินันท์. (2542). เรื่องที่ 9 แผนพัฒนาประเทศ: แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535 - 2539) ใน สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน เล่ม 24 พิมพ์ขึ้นในปี พ.ศ. 2542 สืบค้นจาก

<http://saranukromthai.or.th/sub/book/book.php?book=24&chap=9&page=t24-9-infodetail09.html>.

ธรรมรักษ์ การพิศิษฐ์ และนายสมบัติ ชุตินันท์. (2542). เรื่องที่ 9 แผนพัฒนาประเทศ: แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540 - 2544) ใน สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน เล่ม 24 พิมพ์ขึ้นในปี พ.ศ. 2542 สืบค้นจาก

<http://saranukromthai.or.th/sub/book/book.php?book=24&chap=9&page=t24-9-infodetail10.html>.

นครินทร์ เมฆไตรรัตน์. มปป. ฐานข้อมูลสถาบันพระปกเกล้า. สืบค้นจาก <http://wiki.kpi.ac.th/index.php> นนทกานต์ จันทร์อ่อน. สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา. ความมั่นคงทางอาหารของประเทศไทย สืบค้นจาก

http://library.senate.go.th/document/Ext7091/7091777_0002.PDF.

นฤมล นิราทร. (2561). การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและปัญหาสังคม. คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์.

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. สำนักพิมพ์แห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2561. น.7-8.

นายสุพริศร์ สุวรรณิก. โลกจะเปลี่ยนไปอย่างไร หลังวิกฤตโควิด-19 จบลง? ฝ่ายเศรษฐกิจมหภาค ธนาคารแห่งประเทศไทย

https://www.bot.or.th/Thai/ResearchAndPublications/articles/Pages/Article_30Mar2020.aspx.

นิธิ เนื่องจำนงค์. (2553). ตรรกะของแนวคิดคุณภาพทางสังคม (ของยุโรป): สู่สังคมยุคหลังรัฐสวัสดิการ.

คุณภาพสังคมเพื่อคุณภาพประเทศไทย. 2553.

นิยม รัฐอมฤต. (ม.ป.ป). กองทุนหมู่บ้าน. สถาบันพระปกเกล้า สืบค้นจาก

<http://wiki.kpi.ac.th/index.php?title=กองทุนหมู่บ้าน>

นุชประภา โมกข์ศาสตร์. (2560). การศึกษาการลดผลกระทบจากการที่แรงงานถูกทำให้กลายเป็นสินค้า.

วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาเศรษฐศาสตร์การเมือง. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

บ้านนอก Index.(2019). ชีรายได้ต่ำ หนี้สินสูง ตोकย้ำเหลื่อมล้ำขยายตัวรุนแรง. สืบค้นจาก

<https://www.tcijthai.com/news/2019/09/current/8827>.

ปธาน สุวรรณมงคล. ทุนนิยม. สืบค้นจาก <http://wiki.kpi.ac.th/index.php?title=ทุนนิยม>.

ประภาส ปันตบแต่ง. (2558). การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจการเมืองในชุมชนชนบท และการปรับตัวของชาวนา. วารสารพัฒนาสังคม 16(1): 29-63.

ปัญหาและแนวทางในการพัฒนาชนบทไทย. สืบค้นจาก <http://agecon->

extens.agri.cmu.ac.th/Course_online/Course/352721/13.pdf.

ปิติ ศรีแสงนาม (2020). เมื่อเศรษฐกิจติดไวรัส' กับ ปิติ ศรีแสงนาม. Mar 10,

2020.<https://www.the101.world/piti-one-on-one/>

ปิติ ศรีแสงนาม. (2018). พลวัตเศรษฐกิจการเมืองอาเซียน กับ ปิติ ศรีแสงนาม. 101 One-on-One | Aug 7,

2018. <https://www.the101.world/101-one-on-one-ep40/>.

- ปิติ ศรีแสงนาม. ระเบียบโลกที่เปลี่ยนแปลง ไทยต้องเผชิญหน้ากับอะไร. สืบค้นจาก [https://www.the101.world/thailand-challenges-after-new-world-order/#:~:text=ระเบียบโลกใหม่%20\(New%20World,เกินกว่าที่ประเทศใด.](https://www.the101.world/thailand-challenges-after-new-world-order/#:~:text=ระเบียบโลกใหม่%20(New%20World,เกินกว่าที่ประเทศใด.)
- ผาสุก พงษ์ไพจิตร และคริส เบเคอร์. (2546). เศรษฐกิจการเมืองไทยสมัยกรุงเทพฯ. กรุงเทพฯ. น. 522.
- พรณี บัวเล็ก. พัฒนาการทุนนิยมในประเทศไทย. สืบค้นจาก <http://research.krirk.ac.th/pdf/การพัฒนาทุนนิยมในประเทศไทย.pdf>.
- พิชญ์ สมพอง. มปป. สังคมวิทยาและมานุษยวิทยาเบื้องต้น. มหาวิทยาลัยรามคำแหง. สืบค้นจาก <http://old-book.ru.ac.th/e-book/inside/html/dlbook.asp?code=SO103>
- มิ่งสรรพ์ ขาวสอาด. (2563). COVID-19 กับนัยยะด้านการท่องเที่ยวและแผน. สืบค้นจาก <https://www.bangkokbiznews.com/blog/detail/649700>.
- มิ่งสรรพ์ ขาวสอาด. (2563). The Great Reset ปรับตัวใหม่หลัง โควิด-19. สืบค้นจาก <https://www.bangkokbiznews.com/blog/detail/651527>.
- มิ่งสรรพ์ ขาวสอาด. (2564). ท่องเที่ยวไทย: สนิมเกิดแต่เนื้อในตน. สืบค้นจาก <https://www.bangkokbiznews.com/blog/detail/652458>.
- มูลนิธิแบร์เทลส์มันน์ (Bertelsmann Stiftung). SDGs Development Report 2019. สืบค้นจาก <https://www.sdgmove.com/2020/02/17/sdg-insights-4years-of-sdgs-in-thailand/>.
- มูลนิธิสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย. (2558). รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์โครงการศึกษาภาวะหนี้สินเกษตรกรและแนวทางการปรับปรุงศักยภาพการดำเนินงานกองทุนในกำกับดูแลของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์. สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร.
- มูลนิธิสืบาคะเสถียร. (2563). รายงาน สถานการณ์ป่าไม้ไทย 2561-2562. สืบค้นจาก <https://www.seub.or.th /document/สถานการณ์ป่าไม้ไทย/สถานการณ์ป่าไม้ไทย61-62/>.
- รังสรรค์ ณะพรพันธุ์. คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, วารสารธรรมศาสตร์ ปีที่ 9 ฉบับที่ 3. ระบบเศรษฐกิจไทย : วิฤตการณ์แห่งโครงสร้างและวิฤตการณ์แห่งเส้นทางการพัฒนาเศรษฐกิจ. สืบค้นจาก <http://www.rangsun.econ.tu.ac.th/data/04/04-01-04-วิฤตการณ์แห่งโครงสร้างฯ.pdf>.
- ฤทัยชนก จริ่งจิตร. (น.ป.ป). เจาะลึก “Smart Farmer” แค่แนวคิดใหม่ หรือจะพลิกโฉมการเกษตรไทย. สำนักงานนโยบายและยุทธศาสตร์การค้า สำนักงานนโยบายและยุทธศาสตร์การค้าเกษตร.
- วรพล คัทฐา. สำนักงานนโยบายเศรษฐกิจมหภาค. สำนักเศรษฐกิจการคลัง สืบค้นจาก <http://www2.fpo.go.th/FPO/index2.php?mod=Content&file=contentview&contentID=CNT0005999&categoryID=CAT0000146>.
- วรรณิศา จันทร์หอม. กระบวนการสร้างความเคลื่อนไหวในการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งทะเล ของชาวประมงอำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา. สืบค้นจาก <https://kb.psu.ac.th/psukb/handle/2016/12209>.
- วสวัสดิ์ สุตัญญามณี. (2558). จากชนบทสู่เมือง: ปัจจัย ผลกระทบจากการย้ายถิ่น. วารสารมหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต. No.16. มกราคม – มิถุนายน 2558.
- วสันต์ เหลืองประภัสร์. (2559). การรวมศูนย์อำนาจและการกระจายอำนาจกับการบริหารราชการแผ่นดินไทย: การทบทวนแนวคิดข้อถกเถียงและข้อพิจารณาเพื่อการปฏิรูป. สถาบันพระปกเกล้า.
- วิกิพีเดีย. ทุนนิยม. สืบค้นจาก <https://th.wikipedia.org/wiki/ทุนนิยม>.

วิกิพีเดีย. ประชาธิปไตย. สืบค้นจาก <https://th.wikipedia.org/wiki/ประชาธิปไตยA2#:~:text=หลักการพื้นฐานของประชาธิปไตย%20คืออำนาจมากที่สุดของรัฐ.>

วิชาญ ทราญอ่อน. เพศสภาพ. สำนักวิชาการ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร สืบค้นจาก <https://dl.parliament.go.th/handle/lirt/521204.>

วิทยากร เชียงกุล. (2550). อนาคตเศรษฐกิจโลกและทางออกของไทย. กรุงเทพฯ ฯ : บ้านพระอาทิตย์.

วินิจ ฝาเจริญ. ขบวนการเคลื่อนไหวคัดค้านการดำเนินการโครงการสร้างโรงงานกำจัดขยะมูลฝอยครบวงจร บ้านป่าตึงน้อย ตำบลป่าป้อ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่. วิทยาลัยบริหารศาสตร์. มหาวิทยาลัยแม่โจ้.

วิศาล บุปผเวส และชนิษฐา ปะกีน่าหัง. ทีดีอาร์ไอ. หัวใจสำคัญของการพัฒนาการเกษตรคือ ‘งานวิจัย’ สืบค้นจาก <https://tdri.or.th/2019/01/หัวใจสำคัญของการพัฒนาการเกษตร/>.

วุฒิสาร ตันไชยและคณะ. (2558). ข้อเสนอเชิงนโยบายนวัตกรรมการพัฒนารายได้ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น. สถาบันพระปกเกล้า. กรุงเทพฯ.

ศรติ ภูมิโพธิ. (2556). ทฤษฎีตัวแบบพลวัตระบบ. ศูนย์ศึกษาเทคโนโลยีการจัดการ. สืบค้นจาก http://mantechsc.blogspot.com/2013/01/blog-post_30.html.

ศิริรัตน์ แอดสกุล. ม.ป.ป.. สถานการณ์ครอบครัวไทย: กรณีศึกษาครอบครัวพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร. วารสารการเมืองการบริหาร และกฎหมาย ปีที่ 5 ฉบับที่ 1. หน้า 17-45.

ศิริรัตน์ สังข์รักษ์. พัชชาพันธ์ รัตนพันธ์. อาทิตย์ เพ็ชรรักษ์, สุทธิรัตน์ กิตติพงษ์วิเศษ (2563). ผลกระทบของสภาพภูมิอากาศที่เปลี่ยนแปลงต่อทรัพยากรน้ำและการจัดการ วารสารสิ่งแวดล้อม. ปีที่ 24 (ฉบับที่ 1).

ศิริวรรณ ทুমเชื้อและ พรพรรณ พุ่มประยูร, วยุ่่นตั้งครรรค์ : แนวคิดแก้ปัญหาด้วยกระบวนการระบบสุขภาพอำเภอ. วารสารวิจัยทางวิทยาศาสตร์สุขภาพ ปี ที่ 12 ฉบับที่ 2: กรกฎาคม – ธันวาคม 2561, สืบค้นจาก <file:///C:/Users/admin/Downloads/164256-Article%20Text-456344-1-10-20181231.pdf>.

ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ. (2563). ข้อมูลสถิติการศึกษา. สืบค้นจาก <http://www.mis.moe.go.th/>

ศูนย์คาดการณ์เทคโนโลยีเอเปค. (2551). สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ. เอกสารประกอบการศึกษาภาพอนาคตและเสนอทางสู่หลักประกันสุขภาพถ้วนหน้าที่ยั่งยืนของประเทศไทย. เสนอต่อ สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ. พฤษภาคม 2551.

ศูนย์บริการวิชาการแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (2554). โครงการเตรียมการรองรับการเคลื่อนย้ายของแรงงานสู่การเป็นประชาคมอาเซียน. 2554. สืบค้นจาก http://www.mol.go.th/sites/default/files/downloads/pdf/6._bththii_2_krbaenwk_hidaelawithiikaarsueksaa.pdf.

สติตร์ ธนานิธิโชติ. (2550). พฤติกรรมนิยม และสถาบันนิยมในการเมืองเรื่องการเลือกตั้งของไทย. วารสารสถาบันพระปกเกล้า ปี 2550.

สถาบันพระปกเกล้า. (2553). คุณภาพสังคมเพื่อคุณภาพประชาธิปไตย. เครือข่ายการศึกษาคุณภาพสังคมแห่งประเทศไทย 2553.ไทย. น. 6-9.

- สถาบันพระปกเกล้า. (2562). ความเชื่อมั่นต่อสถาบันต่าง ๆ และความพึงพอใจต่อการบริการสาธารณะ พ.ศ. 2562 และสรุปผลการสำรวจ พ.ศ.2545-2562. กรุงเทพฯ. สถาบันพระปกเกล้า
- สมาคมอสังหาริมทรัพย์ไทย. (2560). Urbanization ปราบปรามการฉ้อฉล ยืนยัน เมืองต่างจังหวัดโตขึ้นแน่นอน สืบค้นจาก <http://thairealestate.org/content/detail/402/Urbanization-ปราบปรามการฉ้อฉล ยืนยัน-เมืองต่างจังหวัดโตขึ้นแน่นอน>.
- สมาคมอสังหาริมทรัพย์ไทย. (2560). Urbanization ปราบปรามการฉ้อฉล ยืนยัน เมืองต่างจังหวัดโตขึ้นแน่นอน สืบค้นจาก <http://thairealestate.org/content/detail/402/Urbanization-ปราบปรามการฉ้อฉล ยืนยัน-เมืองต่างจังหวัดโตขึ้นแน่นอน>.
- สำนักควบคุมพืชและวัสดุการเกษตร กรมวิชาการเกษตร. (2563). สถิติการนำเข้าสารเคมีกำจัดศัตรูพืช. สืบค้นจาก <https://www.doa.go.th/ard/>.
- สำนักงานเลขาธิการรัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี. (2541). โครงการลงทุนเพื่อสังคม (Social Investment Project) สืบค้นจาก <https://www.ryt9.com/s/ryt9/217766>.
- สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. (2563). ข้อมูลการผลิตสินค้าเกษตร. สืบค้นจาก <http://www.oae.go.th/view/1/ข้อมูลการผลิตสินค้าเกษตร/TH-TH>.
- สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. (2550). เนื้อที่ใช้ประโยชน์ทางการเกษตร รายจังหวัด ปี พ.ศ 2550 สืบค้นจาก <http://www.oae.go.th/assets/portals/1/fileups/prcaidata/files/Land%20Utilization2550.pdf>.
- สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. (2560). เนื้อที่ใช้ประโยชน์ทางการเกษตร รายจังหวัด ปี พ.ศ 2560 สืบค้นจาก <http://www.oae.go.th/assets/portals/1/files/Land%20Utilization2560.pdf>.
- สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. (2562). การศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อรายได้ รายจ่าย การออม หนี้สิน ปัจจัยที่กำหนดการตัดสินใจก่อนหนี้และความต้องการกู้ยืมของครัวเรือนเกษตรกร. สืบค้นจาก <http://www.oae.go.th/view/1/ภาวะการเศรษฐกิจสังคมครัวเรือนและแรงงานเกษตร/31803/TH-TH>.
- สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. (2562). ข้อมูลเศรษฐกิจการเกษตร .สืบค้นจาก <http://www.oae.go.th/view/1/ภาวะเศรษฐกิจการเกษตร/TH-TH>.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี. (2539). สรุปสาระสำคัญและผลการพัฒนาตามแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2504-2509). สืบค้นจาก <https://www.ryt9.com/s/nesd/174912>.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2560). รายงานการวิเคราะห์สถานการณ์ความยากจน และความเหลื่อมล้ำในประเทศ ปี พ.ศ. 2560. สืบค้นจาก <http://social.nesdb.go.th/social/Portals/0/รายงานสถานการณ์ความยากจนและเหลื่อมล้ำ%20ปี%202560.pdf>.
- สำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ (องค์การมหาชน). (2562). เครื่องมือการมองอนาคต. สืบค้นจาก <https://ifi.nia.or.th/649/>.
- สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ. (2554). ยุทธศาสตร์งานวิจัยของประเทศไทย การพัฒนาคุณค่าความหลากหลายทางชีวภาพ (พ.ศ. 2555-2559) และโปรแกรมทรัพยากรชีวภาพภายใต้แผนกลยุทธ์การวิจัยและพัฒนา สวทช. ระยะที่ 2 พ.ศ. 2554-2559. สืบค้นจาก <https://www.nstda.or.th/>.

สำนักงานราชบัณฑิตยสภา. โลกาภิวัตน์. สืบค้นจาก

<https://legacy.orst.go.th/?knowledges=globalisation-โลกาภิวัตน์>.

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2562). การสำรวจการย้ายถิ่นของประชากร . สืบค้นจาก

<http://www.nso.go.th/sites/2014/Pages/สำรวจ/ด้านสังคม/ประชากรและสังคม/การย้ายถิ่นของประชากร.aspx>.

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2563). การใช้อินเทอร์เน็ตเพื่อการอ่านหาความรู้. สืบค้นจาก

http://social.nesdc.go.th/SocialStat/StatReport_Final.aspx?reportid=3805&template=3R1C&yeartype=M&subcatid=50.

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2563). การสำรวจภาวะการดำเนินงานของประชากร. สืบค้นจาก

<http://www.nso.go.th/sites/2014/Pages/สำรวจ/ด้านสังคม/แรงงาน/ภาวะการทำงานของประชากร.aspx>.

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2563). การสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน. สืบค้นจาก

<http://www.nso.go.th/sites/2014/Pages/สำรวจ/ด้านสังคม/รายได้รายจ่ายครัวเรือน/ภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน.aspx>.

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2563). สถิติแรงงาน. สืบค้นจาก

<http://statbbi.nso.go.th/staticreport/page/sector/th/02.aspx>

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2563). สถิติการใช้ที่ดิน. สืบค้นจาก

<http://statbbi.nso.go.th/staticreport/page/sector/th/11.aspx>.

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2563). สถิติการศึกษา. สืบค้นจาก

<http://statbbi.nso.go.th/staticreport/page/sector/th/03.aspx>.

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2563). สำมะโนประชากรและเคหะ. สืบค้นจาก

<http://www.nso.go.th/sites/2014/Pages/pop/สำมะโนประชากร.aspx> .

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2563). สำรวจการมี การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารในครัวเรือน . สืบค้นจาก <http://www.nso.go.th/sites/2014/Pages/สำรวจ/เทคโนโลยีสารสนเทศ/เทคโนโลยีในครัวเรือน.aspx>.

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2564). การเกษตร: สถิติการใช้ที่ดินทั่วราชอาณาจักร พ.ศ. 2548-2561 สืบค้นจาก

<http://service.nso.go.th/nso/web/statseries/statseries14.html>.

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2563). ข้อมูลเศรษฐกิจและสังคม . กองบัญชีประชาชาติ สืบค้นจาก

https://www.nesdc.go.th/main.php?filename=national_account.

สำนักวิชาการ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. (2559). วิกฤตคลื่นความร้อน: ภัยพิบัติธรรมชาติ. กุมภาพันธ์ 2559.

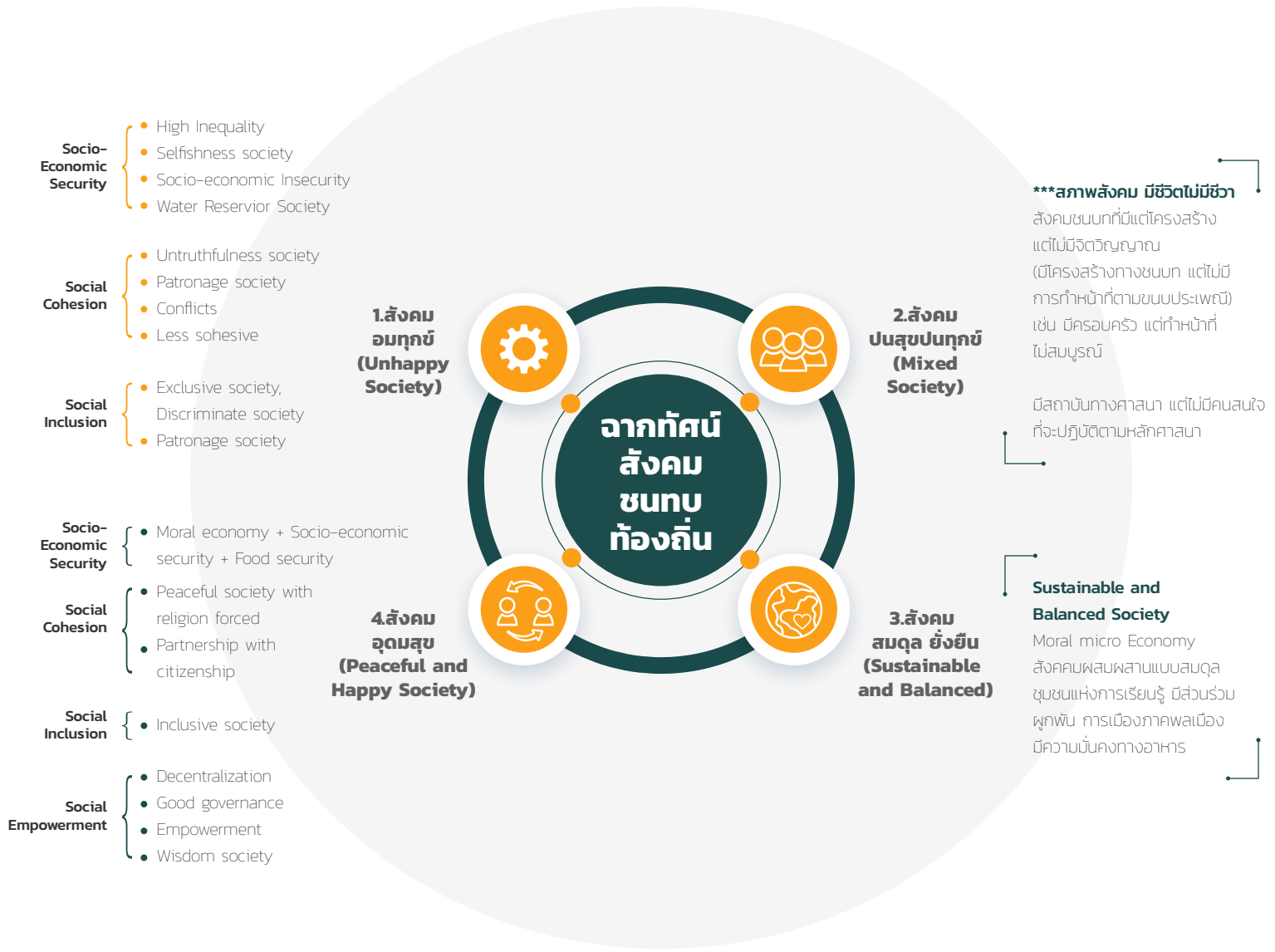
สุรชาติ บำรุงสุข. The Post-Covid World! สืบค้นจาก

https://www.matichon.co.th/columnists/news_2125023.

สุริชัย หวันแก้ว. (2553). การเคลื่อนไหวด้านแนวคิด: คุณภาพสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ภายใต้วิกฤตการพัฒนา. อ้างถึงในหนังสือคุณภาพสังคมเพื่อคุณภาพประเทศไทย. น.158-159.

สุวิดา ธรรมมณีวงศ์. (2557). เศรษฐกิจแห่งการอยู่ร่วมกัน กับธุรกิจทางเลือก. วารสารวิชาการ. ปีที่ 7 ฉบับที่ 3. มนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์และศิลปะ. มหาวิทยาลัยศิลปากร.

- อนุชา พลกุล. (2018). แนวทางการพัฒนาการเมืองการปกครองในสังคมชนบทสมัยใหม่. วารสารรัชต์ภาคย์ ปีที่ 12 ฉบับที่ 26 พฤษภาคม-สิงหาคม 2018 TCI กลุ่มที่ 2 มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ .
- อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์. (2560). โครงการวิจัย “ความเปลี่ยนแปลง ชนบท ในสังคมไทย: ประชาธิปไตยบนความเคลื่อนไหว”. สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย.
- อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์. (2562). ความเปลี่ยนแปลงในชนบทของการกำหนดทิศทางที่ควรจะเป็นของขบวนการเคลื่อนไหวของภาคประชาชนภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี. วารสารพัฒนศาสตร์ ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม-ธันวาคม 2562.
- อรรธรณ เกษร. (2561). การส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนกับกฎหมายที่ควรรู้ ตอนที่ 1. สืบค้นจาก https://cdc.parliament.go.th/ewtadmin/ewt/elaw_parcy/ewt_dl_link.php?nid=2169.

สถาบันพระปกเกล้า

ศูนย์ราชการเฉลิมพระเกียรติ 80 พรรษา อาคารรัฐประศาสนภักดี ชั้น 5 ฝั่งทิศใต้
เลขที่ 120 หมู่ 3 ถนนแจ้งวัฒนะ แขวงทุ่งสองห้อง เขตหลักสี่ กรุงเทพฯ 10210

โทรศัพท์ 0-2141-9600 โทรสาร 0-2143-8181

WWW.KPI.AC.TH